Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 76 (11874) | 1982 чылдың апрель 1, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ: шынар болгаш темп

КЫЛЫР АЖЫЛ АМ-ДАА ХӨЙ

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Районнуң совхозтарының септелге мастерскаяларында болгаш Сельхозтехника каттыжыышкынында кодээ ажылагый техниказының септелгезин уламчылап турар. Техниканы чогуур хуусаазында дүргеп болгаш шынарлыг септеп алган тудум, часкы ховү ажылдары организастыг, бедик демнелге эртери билдингир.

Чоокта чаа районнуң техниктиг чөвүлелиниң хуралы болган. Аңаа ажыл-агыйларның часкы хову ажылдарынга белеткелин хынаан комиссия хыналданың түңнелин дыңнадып, совхозтарның механиктерин болгаш агрономнарының кичээнгейин дүрген этсе чогуур четпестерже угландырган.

Комиссияның удуртукчузу, республикада агрохимлабораторияның начальнигиниң оралакчызы А. Бахарев районда техника септелгезинде чамдык эки көргүзүглерни демдеглээн. Чижээ, 128 тракторнуң 107-зи септеттинген. Ол дээрге трактор парыгының 83 хуузу ажылдаарынга белен болганы ол. Андазыннарның 88 хуузу белен. Ажыл-агыйларда бар 61 сеялкадан ам үшту септээри арткан.

Районнуң совхозтарында бо хүннерде 153 автомашина санаттынып турар. Ам оларның 99-у ажылчын байдалда.

Автомашиналар септээр талазы-биле дүвүренчиг байдал «Барлык» совхозта тургустунган. Ында ам 18 машина шимчевейн турар.

«Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда байдал база багай болуп артпышаан. «Шекпээрде» үш трактор септелге чок турбушаан, дөрт автомашина база шимчевес. Бо совхозка ийи чыл бурунгаар келген, хөрзүн эрозиязынга удур техника колдуунда ажыглаттынмайн туруп берген.

«Дөң-Терезин» совхозтуң тарыыр чери-даа, техниказыдаа эвээш. Ынчалза-даа септеттинген трактор ол совхозта ам-даа чок. Илчирбелиг дөрт тракторнуң моторларын часкаш, даштын тургускулап каан. Оларны септеп эгелээрин кандыг-даа хемчээп албайн турар. Ооң кадында, кодээ ажыл-агыйның өске машиналарының септелгези база-ла доозулбаан.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИ

Районда часкы тарылгага четчир үрезин белеткеп алган чаңгыс-даа совхоз чок. Бар үрезиннерни чедир хораннаваан. Ылангыя «Шекпээр» совхозта үрезин хораннаашкынны ам-даа эгелевээн, а бар үрезин боктуг. Агрономнар шанга безин көзүлбес.

Совхозтарга ам ниитизи-биле 1000 тонна кызыл-тас үрезинин немей сөөртүрү негеттинип турар. Ынчангаш сорулга болза, совхоз бүрүзүнден машиналарны хоюү-биле чорудуп тургаш, ол үрезинни дүрген сөөртүп эккеп алыры.

Ажыл-агый бүрүзү картофель тарып турар. А оларда бар үрезин херегленттиниң тударының чүгле чартыы хире. Ынчангаш чоокку үеде картофель үрезинин четчир кылдыр тыптыңып алыры совхозтар директорларындан, агрономнардан негеттинип турар.

Үрезин хораннаашкынынга ажылдаар улустуң кадыын камгалаары, оларны тускай хептер, камгалал херекселдер-биле хандырары база чугула сорулгаларның бирээзи. Бо талазы-биле чогуур хемчеглерни бажы удур ап чорудар ужурлуг.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ

Хову-шөлдерниң хөрзүнүнүң чемишчидилгезин колдуунда районнуң «Сельхозхимия» каттыжыышкыны чорудуп турар. Сөөлгү медээден алырга, хову-шөлдерже одек сөөртүлгези 63 хуу күүсеттинген боор турар. А дөрт совхозка 1500 тонна минералдыг чемишчидилге херек, ооң 950 тоннаазы бар. Арткан чемишчидилгени сөөртүрүн уламчылап турар.

Бар чемишчидилгелерни чөп ажыглап турар бис бе? Бо айтырыг аңаа-ла тургустунуп келбээн. Хыналда комиссиязы «Барлык» совхозка чоруп турда, тараа шөлүнүң чоогунда бир оңгарда 30 тонна хире калийлиг чемишчидилгени топ каап чыткан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели шөлдерже органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер үндүр сөөртүрүн шалыпчы ийи айын март 15-тен май 15-ке чедир чарлаан. Аңаа дүүштүр ажылдарны совхозтарның кол агрономнары шалыпкын кылып чорудар ужурлуг.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

Үстүнде илерээн четпестерни техниктиг чөвүлелге чугаалашкаш, үрезин белеткелин апрель 15-ке чедир бүрүн доозарын дааскан. Ол-ла үеге чедир хову турлагларын, чунар-бажыңнарның септелгезин, хову турлагларынга ажылдаар кижилерниң аъш-чемнин четчелээшкинин доозарын көрген. Хову турлагларының чүгле ужу механизаторларны хүлээп алырынга бо хүнде белен.

Совхозтарда механизатор кадрлар колдуунда четчир деп болур. Бар механизаторларны болгаш техниканы ийи ээлчеглиг ажылдадыр болза, тарылганы районга ийи неделя иштинде доозар арга бар.

Хову турлагларын болгаш шөлдерге ажылдаар машина-техниканы кывар-чаар материалдар-биле үзүк чок хандырарын организастаары эргежок чугула. Ол сорулга совхозтарның боттарында кывар-чаар материалдар шыгжаар черлерни чурумнуг тударындан хамааржыр. Бо хүннерде чаңгыс-даа совхозта ындыг черлер дүрүм ёзугаар дериттинмээн, ооң уламындан хөй бензин, солярка, үс черже токтуп турар. Ажылдап каан кан техниктиг үстерни катап дужаарып кайы-даа совхозта кылбайн турар, а ол дээрге база бир кол курлавыр-дыр.

Бо бүгү четпестерни дүрген эдерин организастаар харыысалгалыг кижилерни быжыглаан.

СУГГАРЫЛГА — БЕДИК ДүЖүТТүҢ ҮНДЕЗИНИ

Районнуң суггарылга системазы 130 километр узун дурттуг кылымал буталардан тургустунган. Аңаа ажылдаар 41 суггатчы звенону четчелээн. Совхозтарда бар, суг чаштырар 18 машинаның 10-у ажылдаарынга белен кылдыр септээн. Районнуң «Суггат» каттыжыышкынында суг чаштырар 24 машинаның 12-зин белениниң шугумунда тургускан. Ынчангаш ам ниитизи-биле 20 машинаны септээри негеттинип турар.

Суггарылга системазының буталарында доңуп калган доштү аштап, оларны ажылдаарынга белеткээри бүгү совхозтардан негеттинип турар. Ынчалза-даа бо ажыл «Шекпээр» совхозта оңза дүвүренчиг болуп артпышаан.

Ниитизи-биле алырга, ажыл-агыйларда бо арткан хонуктарда эде кылыр, четчелээр чүүлдер-ле хөй. Чижээ «Барлык» совхозтуң мастерскаязында эриилдер чондурар иштэ-бүрү хемчээлдиг кырлыг демирлер чок. Совхозтарда септээш тургускулап каан чамдык кодээ ажыл-агый машиналарының кезектери четпес, азы оларны кошкак-даа быжыглаап болгулаан.

Комиссияның база бир дүвүренчиг медээ кылдыр көргени чүүлү — МТМ-лерде электри шугумунуң дүрүм ёзугаар деритттинмээни, техниканың айыыл чок чоруун сагывайн турары. Токту өжүрер, кып-сыр, өскээр улаар щиттерни дуглаар хааржактар чок, электри шимчедикчилери кажаалаттынмаан. Чаңгыс сөс-биле, кылыр ажылдар ам-даа хөй, а үе эвээш арткан.

«1982 чылда часкы хову ажылдарынга белеткелдин болгаш оларны эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр ажылдаар херек.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Барыын-Хемчик район.

Аныяк оол Глеб Томбу Кызылдың кедээ профтехучилищезин коңчуг эки дооскаш, «Кара-Хаак» совхозка трактор башкаргандан бээр дөрт чыл ажылдап турар. Эдилээн техниказынга камныг, ону кончут эки билир чоруу аныяк механизаторга күш-ажылчы эки көргүзүглерни чедип алырынга идиг болган. Ол эрткен чылдың түңнели-биле эвээш эвес артык кезектерни болгаш кывар-чаар чүүлдерни камнап алган.

Бо хүннерде Г. Томбу чаа марканың МТЗ-82 тракторунда малчыннарже мал чеми сөөртүп, планныг оналдазын доктаамал 110—120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Г. Томбу.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СОҢГУЛДАГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарның (хоорайларның) улус судтарынга соңгулдалар — чурттуң амыдыралынга чугула болуушкун. Соңгулдалар июнь 20-де болур. Чер болганда агитас-массалыг ажыл калбарган, соңгулда комиссияларының составтарынга кандидаттарны депшидери эгелээн. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

РИГА. «Инженер Крейлис» дээр теплоходка республиканың Эртемнер академиязының эртемденнери — «Билиг» ниитилелдиң кежигүннери барып чораан. Олар далайжыларга улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар, социалистиг демократияның, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң дугайын чугаалап бергеннер.

Пароход ажыл-агыйының судноларынче соңгулда мурнунуң литературазын чедирип, беседаларның, лекцияларның бижиттинген ленталарын, далайжыларга ында чагааларны чорудуп берип эгелээн. Агитаторлар бөлүү — партия болгаш комсомол ажылдакчылары, лекторлар оларга баар деп турар.

БАРНАУЛ. Край. Даг-Алтай область, хоорайлар, районнар, суурлар, кодээ Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар талазы-биле соңгулда округтарын тургускулаан. Оларны эрткен соңгулдалардан барык 100 округ хойну, барык 30 муңну тургускан. Улус депутаттарының хоорайлар Советтеринге соңгулдалар чорудар округтарның саны немешкен. Крайның чурт чуруунда курорт-хоорай Белокуриха тыптып келген. Сибирьниң ол кадыкшыдылга чериниң тус чер Совединге 75 депутаттар соңгуттурар.

КАЗАНЬ. Мотор кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралынга Казань хоорай Совединге соңгулдалар талазы-биле соңгулда комиссиязынга демир кезикчизи Р. Н. Зайнишни чаңгыс үн-биле соңгаан. Ол аныяк ажылчын бүдүрүлге черинде дөрткү чылында ажылдап, коллективте ат-сураглыг мурнакчы апарган. Ол участоктуң комсоругунга база соңгуткан.

(СЭТА).

ДЕПШИДИЛГЕ ЭГЕЛЭЭН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле районнарның, хоорайларның, суурларның болгаш кодээниң соңгулда комиссияларының составынга төлээлекчилер депшидери дүүн Тыва АССР-ниң девискээринде эгелээн.

Кызылдың үлетпүр бараан нар садыының коллективиниң хуралы дүүн бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Аңаа хоорайның соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчи депшидерин чугаалашкан. Садыгның товароведи Г. А. Барбина хоорайның соңгулда комиссиязының составынга садыгның план килдизиниң эргелекчизи З. С. Аракчааны депшидерин саналдааш, ол бо бедик бүзүрелди шыңгыдып шыдаар дээрзин демдеглээн.

Ол саналды «Детский мир» магазиниң садыгжызы Н. Н. Декабрь, «Саян» универмагтың склад эргелекчизи Л. Н. Легких олар ниити-биле деткээн. З. С. Аракчааны хоорайның соңгулда комиссиязының составынга депшидер дугайында ниитиниң хурал бир үн-биле хүлээп алган.

* * *

Бии-Хем районнуң коллективтеринде районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидилгези чорупп турар.

«Сельхозтехниканың» Туран салбырының коллективи районнуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчизи кылдыр мурнакчы чолаачы А. П. Паначевти депшиткен.

Туранның № 2 ортумак школазының башкылар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективиниң хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга коллективтиң тө-лээлекчизи кылдыр башкы О. М. Дамчайны бир эп-сеткилдиг депшиткен.

«Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга коллективтиң төлээлекчизи кылдыр механизатор М. Н. Сауленкону депшиткен.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботник хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээн. «Кызыл суббота» эрттирериниң штабын ында тургускан, ол хүн кылыр ажылдарны, ооң хемчээлин тодараткан.

Коммунистиг субботник хүнүнде 98 кижи бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, 900 рубльдиң ажылын кылыр болгаш беш чылдың фондузунче ооң 400-үн шилчидерин коллектив дугурушкан.

* * *

Кызылдың үлетпүр бараан нар садыының коллективи коммунистиг субботник хүнүн шалыпчы күш-ажылдың хүнү болдурарын шиитпирлээн. «Кызыл суббота» эрттирериниң штабы тургустунган, коллективтиң ол хүн ажылының хемчээлин тодараткан. Коллективтиң ажылдакчыларының хөй кезии «кызыл суббота» хүнүнде ажылдаар черлеринге ажылдаар, 200 кижи ол хүн хоорай, парк чаагайжыдылгазынга киржир.

Кызылдың үлетпүр бараан нар садыының коллективи коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаан акшазындан 1200 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Бистиң корр.

КАЛЕНДАРЬДА — ИЮНЬ

Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң хоорайлар аразында телефон станциязының мурнакчы телефонизи Надежда Кабанкованың күш-ажылчы календарында бо чылдың июнь. Бирги класстың телефонизи Красноярск — Москва — Ленинград магистраль харылзаазының шугумун харылап турар. Ооң харылап турары ол шугумунга хамааржыр хомудалдар кирбейн келген. Эки ажылдыг телефонист ай, квартал планнарын доктаамал 150 хуу чедир күүседип турар. Социалистиг чарыштың тиилекчизи чыл планын ноябрь 15-те күүседир сорулгалыг.

Бистиң корр.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының малчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышты калбартпышаан, ниитизин малын берге кыштап ончеменди ажырары-биле улуг күженишкинни үндүрүп турар. Салбырның 14 кодан төрүүр хоюнуң барык-ла үш муң хирези бо хүннерге чедир оолдапкан. Төрүттүнген хурагаңнар бүрүн менди доругун турар.

Кыштаг бүрүзүнде мал чемин айдызында четчири-биле бар. Сүт сөөртүлгезин база үзүктелдирбейн келген.

Ийи кезек черде — Шатта болгаш Эдер-Куйда кыштагларда кызыл-булуңнарны дерип тургускан. Чоок кавының малчыннары оларга айда ийи катап чыглып келгеш, эвээрбөлүүнүң кичээлдеринге өөренип, кино, концерт көрүп, лекция, беседа дыңнап турар.

Салбырның мурнакчы хойжузу Адыг-оол Кара-оол ам безин 100 хойга оңаштыр 100 хураганны менди доруктуруп турар. Өске-даа хойжуларның көргүзүү багай эвес.

Ооң-биле чергелештир малчыннарның хандырылгазында четпес чүүлдер бар. Чижээ, малчыннарга автолавка ховар кээр. Ооң уламындан малчыннарның чиир хлеви безин үсте бээр таварылгалар тургулаан. Эргежок чугула херегел бараанарын эккеп садыглаарын малчыннар негеп турар. Ол ышкаш малчын кодаларда дус төнүп турар. Чамдык малчыннарның малга бээр дузу шагда-ла төнгүлээн. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы малчыннарның хандырылгазынче кичээнгей салыры эргежок чугула-дыр.

П. СЕДИП-ООЛ.

Бай-Тайга район.

КҮҮСЕТКЕН

«Тиилелге» совхозтуң сүт-бараан комплекизинде 1358 баш мыйыстыг бода мал кыштап турар. Ында ажылдап турарлар малды кыштап хүр ажырар, планда көрдүнген сүт саалдазын күүседир дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Төрүүр 572 инектиң 379-зу бызаалапкан, 100 башка оңаштыр 85 бызаа алыр план күүсеттинер. Чүге дээрге, малдың кыш ажып турары эки, чем курлавыры чедер.

— Январь, февраль айларның планын күүседипкен бис. Март айының 20-де күүседипкеш, арткан хонуктарда сүтү пландан ажыр дужаап тур бис. Кварталда 170 тонна сүт дужаар планывысты дыка ажыр күүседир арга бар — деп, сүт комплекизиниң начальниги Балай-оол Монгуш чугаалады.

Комплексте ажылдап турарларга таарымчалыг байдалды тургускан. Столоваяда амданныг аъш-чемни белеткеп турар.

Комплексте ортумак школаның өөреникчилери доктаамал дузалап, шефтеп турар. Коллективте мурнакчыларны хөйү-биле адап болур. Саанчылар Көк Ооржак ай планын 128 хуу, Девик Монгуш 122 хуу, Чечек Лакпа 119 хуу күүседип, чарыштың тиилекчилери болган. Бызаа азыраакчылары Чечен Комбаа хонукта бир башка оңаштыр 914 грамм, Чечекмаа Монгуш 772 грамм немелде деңзини ап турар. Кадарчылардан Салчак-оол Түлүш, Сат-оол Монгуш, Александр Монгуш, Доржу Монгуш болгаш Кулак Куулар оларның кызымак күш-ажылын демдеглээр херек.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен ийи айларының түңнели-биле ук комплекс районга эки көргүзүглерни чедип ап, шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын алган.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

ССРЭ-БИЛЕ, АКЫ-ДУҢМА ӨСКЕ-ДАА ЧУРТТАР-БИЛЕ БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

БЕРЛИН, (СЭТА). Германың Демократтыг Республиканың болгаш Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегацияларының аразынга Берлинге чугаалажышкыннар болганының дугайында кады кылган дыңнадыгны Берлинде парлап үндүрген. Делегацияларны ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан.

Польшаның иштики херектеринге АКШ-тың болгаш НАТО-нуң холгаарлаашкынын ГДР биле ПУР шиитпирлиг буруу шаап турарын дыңнадыгда оңзалап демдеглээн. Кыжанырының болгаш бойкоттаарының ПУР-га, ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур угланган политиказы делегей эргезин дерапи ёзу-биле үрээни, болуп, делегейге айыыл чок чорукка кыжанышкынны тургузуп, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы кызыгаарлап турар.

Польшада болуушкуннарны НАТО блок улустар аразында дуңгүрлүг чорукту улам чидиглендирерии болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирерии чылдак кылдыр ажыглаап деп, талалар айыткан. Делегей байдалын чидиглендиреринче угланышкынга социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң сырый каттыжыышкынын удурланыштыр тургузары эргежок чугула деп олар санаан.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң Тайбың программазын боттарының бүрүн деткип турарын ГДР биле ПУР бадыткап турарын документиде оңзалап демдеглээн. Л. И. Брежневтиң көдүргени Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак чаа саналдарын Э. Хонеккер биле В. Ярузельский бедии-биле үнелеп, ол инициативалар ССРЭ-ниң тайбыңга ынак ленинчи политиказы империализмниң агрессчи бөлүктериниң чорудуп турары удурланыштыр туржурунуң авантюристиг угланышкынынга удур тодаргай боттуг шилип алышкын болуп турарының дугайын база дагын херечилээн деп айытканнар.

Барыын Европага чаа американ ракеталарны эккеп сайгара тургузар дээр НАТО-нуң шиитпирин боттандырары Европага болгаш бүгү делегейге стратегтиг байдалды айыылдыг ёзу-биле өскертиптер ийик деп, чугаалажышкыннар үезинде айыткан.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында Женевада чугаалажышкыннарның чедиишкинниг болуру ГДР-ниң болгаш ПУР-нуң улустарының чугула эрге-ажыктарынга, бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик деп, талалар медеглээн. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажышкыннарны эң чоокку үеде дагын эгелээр дугайында АКШ-ка ССРЭ-ниң кыйгызын ийи күрүне деткип турар. Массалыг узуткаашкынның чепсээнин, ядролуг болгаш аңаа чепсектиң бүгү хевирлерин деп эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принциптеринге үндезилээш кызыгаарлаарының, кызырарының болгаш хоруурунуң дугайында дугуржуушкунну боттандырарынче база ГДР биле ПУР кыйгырган.

Күрүнелерниң социалистиг дем каттыштырылгазының чарылбас быжыг кезээ болур ГДР биле ПУР ССРЭ-биле, акы-дуңмалышкы өске-даа чурттар-биле бузулбас эвилелди моон соңгаар-даа быжыглап, калбартыр. Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле кады ажылдажылганы оларның чурттарының үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң болгаш тайбыңны хандырар дээш чедиишкинниг демиселиниң кол чүүлү кылдыр көрүп турар деп, дыңнадыгда оңзалап демдеглээн.

Айтырыглар, бодалдар, сорулгалар

КҮШТҮ, ДЕМНИ КАДЫП ТУРГАШ...

«Успа-Хөл шынаазы: амгы болгаш келир үези» деп чүүлге хамааржыштыр

Бо чылдың март 6-да үнген «Шында» «Торгалыг» совхозтуң директору Танов Шыырапович Монгуштуң бижээн материалында көдүргеп айтырыгларынга хамааржыштыр бодумнуң бодал, саналдарымны маңаа бижикседим. Чүнү-даа мурнунда ол материалда, шынап-ла, республика хемчээли-биле дарый шиитпирлээрин амыдырал боду негеп келген оңза чугула айтырыглар көдүртүнгенин кончуг чүүлдүгзүнүп, деткидим.

Успа-Хөл шынаазы, шынап-ла, бойдус талазы-биле дыка каас-чараш, дириг амытаннар, аң-мең, янзы-бүрү куштарбиле байлак чер-ле болгай. Шаанда Чалаатының, Торгалыгның улузу, ооң иштинде мээң ада-ием, маңаа, шынаанын элбек сигенниг, делгем одар-белчиирлеринге малын одарладып, харын тараа-даа тарып чип чораанын кара чажымдан тура билир мен. Торгалыгга, Чаа-Суурга колхоотар турда, ооң соонда «Торгалыг» совхоз болгандадаа Ирбитей-Аксы, Көк-Хаак, Кара-Чыраа дээн ышкаш өлшыктыг, эки суггаттыг, терең оът-сигенниг бо черлерге чинге-тарааны, арбайны, кукурузаны тарып, элбек дүжүттү өстүрүп, ажаап ап чораан.

1978 чылдан эгелеп Успа-Хөл шынаазындан мал чеми белеткээриң чүгле бистиң мурнуу зонаның совхозтары эвес, а харын республиканың өске-даа районнары, совхозтары чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир ук черниң бойдус байлаан чөп ажыглаар, камнап-хумагалаар дугайында кым-даа айтырыг көдүрбейн, сигең шөлдерин, хөлдер кыдының хыргыыш үнген черлерин кайы хамаанчок ажыглап турарындан багай өскерлиишкиннер дыка хөй болгулап турары кончуг шын. Ажыл-агыйлар боттарының сигеп шөлдерин бажы бурунгаар кордунген план-төлевилел ёзугаар өй-шаанда таптыг суггарып албайн, часкаар чайын хемнер суу улгадып, шынаажа агып кирип келирге-ле мурнуп былаажып, буталарны душкан-на черинден үзе-чаза тыртып ап турарындан суг өске черлерге дески четпейн, хөрзүн курган, үнүш-дүжүткү кудулап, сигени эвээжеп турар. Дөрт чугаалаарга, мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде шынааның шаанда элбек оът-сигенниг чыткан дыка хөй черлери курган эгелээн.

Ол ышкаш шынааның чайгы үеде өл-шыктыг чыдар, хөй хыргыыштыг кезек-кезек хөлчүгештериниң эриктерин аңгы-аңгы черлерден келген кижилер, кедизин бодавайн, чүгле хүнүн бодап, план-на күүседир дээш чүткүл-биле кыжын кайы хамаанчок тазартыр кезип каантар боор-дур. Ооң ужурундан «Ак-Чыраа» совхозтуң девискээринде Алдын-Хөл, Урап-Хөл, Улаан-Хөл, Амданныг-Хөл дээш өске-даа улуг-биче хөлчүгештер чайын курган, кадып каар апарган.

Ооң-биле кады ол хөлдерниң хамык дириг амытаннарының, янзы-бүрү куштарының, өдүрек-кастарының чайын төрүүр, өзүп-көвүдээр, чаглактаныр, чаштынар черлери шуут ховартап турар. Бо шынаага өстүрери-биле эккеп салган камгалалдыг амытан — ондатра ам кыжын, чайын уялаар чер тыппастап бар чыдар-дыр. Ооң кадында, маңаа кээп сиген, хыргыыш кезер хөй улус ондатраны, черлик хавандан эгелээш, элик-хүлбүске чедир төтчеглеп өлүрүп турда, республиканың Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чери кандыг-даа хемчеглер албайн турары гайгамчык. Бойдустуң дириг байлаанга бо хире улуг когарал чедирип турар төтчеглекчилерни тудуп, шыңгыы демиселди чорудары-биле маңаа егерьден тускайлап тургусса чүл?

База бир чугула айтырыг. Шынаага мал чеми белеткеп ажылдап турар кижилер отбиле кончуг серемчилел чогундан чыл бүрүде хөй өрттер болуп турар. Ол ышкаш тот-чеглекчи «аңчылар» кош-дүүрге-биле куш боолап тургаш, курган хыргыыш өрттедиптер азы одаан өжүрбейн чоруй баар, ооң уламындан өрт үнер боор-дур. Чижээ, 1979 чылда Ак-Чыраа чоогунда Арта-Халмыр деп черге куштаан улустуң одаандан өрт үнгеш, шынааның сигени дүргаар кыпкан. Ол өрт хөрзүннүң адакы каъдында торфче хөрлээлеп кыпкаш, ам каш чылдарда улаштыр өжүртүнмейн келген болгаш ол девискээрге дыка улуг когаралды чедирген. Республиканың Иштики херектер министерствозунуң өртке удур килдизи Успа-Хөл шынаазынга өрт болдурбазының дээштиг хемчеглерин ап чорудар үе ам черле келбээн бе?

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга мал чеминиң бааазын быжыглаарынга Успа-Хөл шынаазының ужур-дузазы дыка улуг дээрзи шынап-ла чөп. Ынчаарга ында шөлдерни шын суггарып, чөп ажыглаар, аңаа суггарылга системаларын негелде ёзугаар тудуп кылыр дээр болза, хөй капитал салыышкыны, улуг күш негеттинер дээрзи билдингир. Ынчангаш республиканың Кодээ ажыл-агыйы, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары бо айтырыгны хапы өөренип көрүп, көрдүнген айтырыгларны шиитпирлээриниң хемчеглерин ап чорудар боор деп идегеп турар бис. Ылаңгыя шынаага хөй кудуктарны өрүмнеп казып тургаш, чер иштиниң сугларын суггатка ажыглап болур деп, Т. Монгуштуң бижээни кончуг шын. Ол ажылды кылып болуруңуң кандыг-даа аргалары бар-дыр. Чүгле күзел, кижи, техника күжү, акша-хөреңги херек-тир ийин.

Ооң-биле чергелештир Успа-Хөл шынаазынче доктаамал электри тыртып чедирери черле чугула. Ону ажыглаар адырлар дыка хөй болгай. Безин чадаарда, Т. Монгуштуң бижээнинде ышкаш, витаминниг чемнер бүдүрер АВМ-нер-даа тургузуп болур-дур.

Шынааның аргыжар орукттарын чурумчудары, шынап-ла, ойу келген айтырыгларның бирээзи. Оон мал чеми белеткеп ап турар районнар, совхозтар боттарының участоктарынга бөдүүн хевирниң машина, трактор оруктарын кааптап кылып, сайлап, чалдап ап болбас боор. Дужуткүр сигенниг шөлдерни кайы хамаанчок саза бастырар, душкан-на черинден кырлап ыр оруктар ынчан сокаайла.

Мындыг айтырыг база бар. Өвүр, Мөңгүн-Тайга болгаш Барыын районнарның совхозтары Ак-Чыраага белеткээн сигенин, хыргыыжын «Торгалыг» совхозту таварты Көк-Сайыр иштиниң оруу-биле сөөртүп ап турар. Ынчалза-чок ол орукту аштап, алгыды кылып көрбээн, кадырберт. Ооң уламындан аар чүъктүг машиналар аңаа бола аңдарлы берген болгулаар. Ол орукту база Самагалдай — Ак-Чыраа аразының оруун эде кылып, экижидер талазы-биле хемчеглерни Тываның автооруктар эргелели ап чорудар үе келген деп бодаар мен.

Мал чеми белеткээринге тускайлаттынган «Ак-Чыраа» совхозту Успа-Хөл шынаазының девискээринде 1978 чылдың январьда тургускан. Ол мал чеми белеткээш, өске совхозтарга садар сорулгалыг. Тускайлаттынган бо ажыл-агыйның мал чеми белеткээр черлерни шагда-ла тодарадып, карта-чуруун-даа тургузуп каан — бисте бар. Ындыг турбуже, өске районнарның совхозтары Кодээ ажыл-агый министерствозунуң айтышкыны-даа, бистиң чөпшээрелинес-даа чокка, боттарының кара туразы-биле бистиң девискээривистен хөй сиген, хыргыыш белеткеп ап турары кончуг хомудаачыг. «Ак-Чыраа» совхоз чылда-ла 10—18 муң ажыг тонна сиген белеткээр планныг деп чүвени кым-даа тоон көрбейн турар. Бистиң план күүсетпейн турарывыстың бир чылдагааны база ында-дыр.

Күштү, демни кадып тургаш, Т. Монгуштуң-даа материалында, мында-даа көдүрттүнген айтырыгларны шиитпирлеп болурунуң хөй аргалары барынга бүзүрээр мен.

Т. ТЫРТЫЙ-ООЛ,

Өвүр районда «Ак-Чыраа» совхозтуң кол экономизи.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ХҮЛЭЭЛГЕЗИ, ХАНДЫКШЫЛЫ

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ӨРТЕК БОЛГАШ ШЫНАР

Г. ТУТЫНИНА, Тываның күрхайгаарал лабораториязының стандартизация килдизиниң начальниги.

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи, коммунист Мылдын Хомушкуевич Далайның коданында кыштаглаашкын эки эртип турар.

Дуржулгалыг малчын эртнен чылын 100 хойдан 104 хураганны, бир хойдан 2,2 кг дүкту кыргып алган. Малчынның ажыл-ижинге аныяк сакманчылар Александра Бадарчы биле Зоя Саң-оол улуг дузаны чедирип, кайызы-даа эвээш эвес хураганнарны доруктуруп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) сакманчылар З. Саң-оол, А. Бадарчы болгаш улуг кадарчы М. Х. Далай.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ФЕРМАНЫҢ ЭЭЗИ — БРИГАДА

А. ПАПЕТА, СЭТА-ның корр. Старое Шайгово, Мордва АССР.

32 ЧЫЛДЫҢ НҮУРУНДЕ

М. ЧАШ-ООЛ. Чөөн-Хемчик район.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: пропагандист Д. Н. Саая. Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

АЖЫЛГА КЫЗЫМАК КИЖИ

Ш. ДОРЖУ.

Улусчу контроль

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ПРОФИЛАКТИКТИГ ХЕМЧЕГЛЕРЖЕ

Д. МОНГУШ, Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

УЛАМ КӨВҮДЕДИР, ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1982 чылда чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериниң планының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тускай доктаалды хүлээп алган.

Чоннуң хереглел барааннарын республикага бүдүрери 1981 чылда ооң мурнунда чылдаазындан 4,1 хуу көвүдээнин, оларның чыл планы 102,3 хуу күүсеттингенин, пландан ажыр 1027 муң рубльдиң бараанары бүдүртүнгенин доктаалда демдеглээн. Республиканың чамдык ажыл-агый органнары чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин болгаш сайгарарын эрткен чылын экижиткен. Кызылдың дааранылга фабриказы, дүлейлерниң Бүгү-россия ниитилелиниң бүдүрүлгелери, Ыяш ажыл-агый министерствозу, Тываның сүт комбинады, «Тыва кобальт» комбинат бо талазы-биле чыл даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Сөөлгү чылдарда уругларга бараанар бүдүрериниче кичээнгей күштелген, оларның ассортиментизи калбарган.

Культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга хереглээр бараанарны бүдүрериниң чыл планы ниити республикада 103,1 хуу күүсеттинген болгаш 1980 чылдыынга деңнээрге, 8,3 хуу өскен, ооң иштинде мебель бүдүрери 9,9 хуу көвүдээн.

Ынчалзажок республикага чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин организастаар ажылда шыңгыы четпестер бар болуп турарындан, чамдык бараанарны бүдүрериниң чыл планнары күүсеттинмээн. Алгы заводунуң хөм идиктер цехи, Кызыл-Мажалыктың ээт комбинады, Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели, Үстүү-Енисей балык заводу чамдык чугула бараанарны бодунга бүдүрериниң пленнарын күүсетпээн.

Ыяш ажыл-агый министерствозу, Аныяк-тывыш ажыл-агый эргелели, «Тыва даг-дүгү» комбинат үс-шевер болгаш өй-белек кылыглары бүдүрериниң даалгаларын күүсетпээн. Респотребсоюз, Ыяш ажыл-агый министерствозу, Аныяк-тывыш ажыл-агый эргелели, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели, балыкка, мөөгү, тооруук белеткээриниң планнарын күүседирин хандырбаан.

Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң 6 хлеб заводтарының иштинден Чадааның, Ак-Довурактың, Бай-Хаактың хлеб заводтары хлеб-булочка кылыглар бүдүрериниң чыл планнарын күүсетпээн. Чурт үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери планда көрдүнген 13 аттыг бараанарның 7-зин кылып үндүрген. «Тыва даг-дүгү» комбинатта культура-амыдырал бараанарын бүдүрериче чогуур кичээнгей салбайн турарындан, оларның планы чүгле 36 хуу күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Чоннуң амыдырал хандырылга, Ыяш ажыл-агый, Иштики херектер, Көдээ ажыл-агый, Одаар чүүл министерстволарынга, Респотребсоюзка, Чурт үлетпүр, Аныяк-тывыш, Хлеб продуктулар, Профтехөөредилге эргелелдеринге, караа четпестерниң, дүлейлерниң ниитилелдеринге, дааранылга фабриказынга, алгы заводунга «Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкынга, сүт, ээт комбинаттарынга, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелинге, балык болгаш автосептелге заводтарынга, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарга, чурупга мастерскаяларынга чоннуң калбак хереглел бараанарын, аъш-чем бараанарын, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанарын, үран-шевер кылыгларны 1982 чылда бүдүрерин көвүдедир талазы-биле даалгаларны түс-түңзүнга оналаштыр бадылаан.

Райкүүскомнар, Кызыл хоорккүүском, хереглел бараанарын бүдүрери-биле холбашкан министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин калбартыр болгаш шынарын экижидер талазы-биле практиктиг хемчеглерни алыр, бүдүрүлге күчүлерин долу ажыглаарынче, дешпилгелиг технологияны нингээдиринче, бараанарның чаа хевирлерин тургузарынче кол кичээнгей салыр. Хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бердинген даалгаларны чугаажокка күүседирин дээш удуртукчуларның харысалгазын бедидер, кылып үндүрерин соксаткан ыйнкие эвээжеткен бараанарны бүдүрерин катап тургузар, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын, үс-тывыш кылыгларын бүдүрерин көвүдедириниң немелде курлавырларын дилеп тывар, оларны чеп ажыглаар. Бүдүрүлгелерниң иштики курлавырларының, хаман алыынган материалдарның болгаш түс чериниң чиг-эдиниң, дузалал ажыл-агыйлардан садып алган көдээ ажыл-агый продуктуларының күсели-биле 1982 чылга көрдүнген даалгалардан ажыр бараанар бүдүрериниң аргаларын планны күүселип турар үеде дилеп тывары доктаалда база тодаргай айтып турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫҢ КОЛ ЧӨЛЕНГИИЖИ

Эш Л. И. Брежневтиң Ташкентиге болган байырлыг хуралга чугаазы делегейде улуг сонуургалды болдуруп турар. Массалыг информацияның даштыкы солун-сеткүүлдери ону калбаа-биле тайылбырлап турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чаа тодаргай совет тайбың инициативаларны болгаш делегейниң ядролуг дайынны баш удур болдурбазы дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрериң, ооң-биле кады Европага ракета-ядролуг боо-чепсекти тургузарын болдурбазы дээш, Азияга болгаш өске-даа бүгү диптерге тайбыңны быжыглаарының, боо-чепсекти дүжүрериниң, тайбың кожа-хелбээ догунналшкынның политиказын чорудары дээш Совет Эвилелиниң демиселдеринге чайгылыш чок тура-соруун Л. И. Брежневтиң база катап бадыткааның оларның тайылбыр чүүлдеринде демдеглеп турар.

Моол Монцамэ агентилел Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр чүүлүнге тайылбыр кылгаш, Совет Эвилелиниң Азияда болгаш өске-даа бүгү диптерде политиказы дээрге, тайбыңны быжыглаарының болгаш тайбың дайылыннарынга күштүг ойтур шавышкынны кылырының политиказы, кым-на күзээр болдур, оларның шуптузу-биле тайбың кады ажылдажылганы кылырының политиказы, социализм чурттары-биле акы-дуңманың политиказы-дыр дээрзин демдеглээн.

Чехословак радионуң тайылбырлакчызы совет удуртукчунуң Азия чурттарының аразынга бүзүрээшкинниң болгаш чаагай кожа-хелбээ догунналшкынны быжыглаар дугайында чаа саналды кылганын онзалап демдеглээн. РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң президентизи **Н. Чаушеску** мынча дээн: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Европага моон соңгаар ортумак ыракшылдың чаа ракеталарын тургуспас болгаш амгы үеде бар ракеталарны билдингир сан-биле чаңгыс талалыг кызыраарынга бөлениниң дугайында медеглелинге бистер байыр чедирип турар бис. Ол базым онза чугула ужур-дузалыг боор турар. Ол чаңгыс талалыг шиитпир, ындыг хемчеглер Совет Эвилелиниң чаагай тура-соруунуң илерээшкини боор турар. Бистер АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының талазындан ындыг хевирлиг кандыг-даа хемчеглеринге база байыр чедирер апаар бис.

Президент Л. И. Брежнев Европада ядролуг боо-чепсектиң кызыгаарлаарының дугайында совет саналдарга чогуур харыны бээриче Барыын чурттарын кыйгырган деп, американ ЮПИ информация агентилели дамчыткан. Совет удуртукчу Ташкентиге чугаалап турган, Барыын чуктуң боо-чепсек талазы-биле артык күштүг болуру болдурбас дээш чурту эргежок чугула чүүлдерни шуптузун кылыр апаарын сагындырган.

Совет Эвилелиниң болгаш ооң социалистиг эвилелчилериниң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалы, оларның шыдамык, топтуг, быжыг туруштуг чоруу, оларның чайгылыш чок тайбың күзээр политиказы бүгү улустарга дайын өөскүдүкчүлериниң оруунга кол моондак, чер кырында тайбыңның кол чөленгиижи кылдыр үнелеттиргенин турарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаашкын ол агентилел чери онзалап айыткан.

Делегейниң информация агентилелдери Л. И. Брежневтиң чугаазында Азия талазы-биле ССРЭ-ниң политиказының принциптерин калбаа-биле тайылбырлап турар. Ол политика ук диите дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылга дээш күрүнелер аразынга идегежир чоруктуң байдалын тургузарынче угланганын агентилел черлери демдеглеп турар.

ССРЭ-биле Кыдаттың аразында чорудлешкек болгаш башкаланчак чорукту Совет Эвилели чогумчалыг болуушкун деп кажан-даа санавайн турганының дугайын президент Л. И. Брежневтиң медеглээнин американ информация агентилели АП дамчыткан. Совет-кыдат харылзааларны экижидер талазы-биле ийи талага таарымчалыг хемчеглер дугайын кандыг-даа баш удур негелделер чокка дугуржурунга ССРЭ-ниң белеңин совет удуртукчу илереткен. Ол экономиктиг, эртем, культурлуг болгаш политиктиг-даа харылзааларга хамааржып турар.

Индияның **ИТИ** информация агентилели Совет Эвилелиниң бодунуң Индия-биле харылзааларын улуг ужур-дузалыг деп көрүп турарын онзалап демдеглээн. Бүгү-ле чер кырынга тайбың дээш чалбыштыг демиселчи, амгы үениң эң-не шылгараңгай политиктиг ажылдакчызы — Л. И. Брежневтиң чугаазын индийлер чүрээниң бүгү-ле ханызындан изиг-биле чүүлдүтүнүп, улкуп-хүлээп алганың индий парламентиниң депутады Р. Хан чугаалаан.

(СЭТА).

СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫННЫҢ ДЕМДЭЭ

ХАНОЙ. (СЭТА-ның тускай корр.). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизиниң делегаттары март 29-та ВКП ТК-ның Отчёт илеткелин болгаш республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң перспективаларын чугаалажып көөрүн уламчылааны. Хоорайларның болгаш можуларның партия организацияларының төлээлекчилери чымыштың индириинден чүве чугаалааш, партия Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле ажылын чүүлдүгзүнүп, эрткен орукту ажыл-херекчи ёзу-биле үнелеп, улус ажыл-агыйының ажыктыын улам улгаттырарынче угланган санал-оналдарын киирип турарлар.

Съездиге чүве чугаалаан делегаттар ВКП-ниң Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралды улам хапыладырынче. Лаос болгаш Кампучия-биле онза харылзааларны быжыглаарынче угланган даштыкы политиктиг угланыышкынын чүүлдүг дээн кырын тураалдар.

ХОАБИНЬ. (СЭТА-ның тускай корр.) Хоабиньниң суг-энергетика комплекизи — амгы вьетнам беш чылдың ең улуг тудуу болбушаан. Ону Кара хемде Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар.

Март 29-та СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёвка баштаткан, Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизиниң ажылында киржип турар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязын тудугжулар коллективи өөрүшкүлүг-биле уткуп-хүлээп алган.

Культура бажыңынга вьетнам-совет найырал митинги болган. Ооң киржикчилери М. С. Горбачёвту чылыг-биле уткааннар. Совет улус улусчу Вьетнам-биле быжыг найырал дээш чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турарын ол чугаалаан. Бисти ниити эргеажыктыр болгаш эчис сорулгалар каттыштырып, бистиң харылзааларывыс долу деңэргеге болгаш бот-боттарывысты хүндүлежиринге, марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң быжыг үндезининге тургустунган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев ВКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ле-Зуанга баштатпан вьетнам делегациязынга мынча деп чугаалаан: «Социалистиг дем каттыштырылгазының деңэргелиг кежигүннери боор турар бистиң чурттарывыстың улустарывыстың мурнунда кагбас четпес делгемнер ажыттынган. Революцияның улуг баштыңчылары бистиң күрүнелеривистиң үндезиннерин салган, оларның хөгжүлдезинге шиитпирлиг идигни берген болгаш Советтиг Россияга Владимир Ильич Ленин болгаш Вьетнамга Хо Ши Мин бистиң оруувусту айтып берген. Бистер ол орук-биле шын чоруп олурар бис деп чорумнаары-биле чугаалап болур бис». Бо мерген угаанныг, ханы утказыг сөстер 1978 чылда, Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-вьетнам керээге ат салдынган турасказдыг хүнде чаңгыланып келген.

Бөгүн бистер совет-вьетнам найыралдың күчүлүг күжүн боттарывыстың караавыс-биле көрүп, бистиң партияларывыстың, улустарывыстың болгаш чурттарывыстың сырый кады ажылдажылгазының берип турар үре-түңнелдерин көрүп турар-дыр бис.

Вьетнам бөгүн Мурнуу-Чөөн Азияда социализмниң болгаш тайбыңның идегелдиг баганазы боор турар. Силерниң чуртуңар Лаос болгаш Кампучия-биле кады империалистерниң болгаш гегемонистерниң үүлгедиишкиннери боор тураа-даа, Мурнуу-Чөөн Азияның тайбыңның болгаш оожургалдыг байдалдың зоназы болдурарын чайгылыш чокка чедип ап турар. Социалистиг Вьетнамның Азияга айыыл чок чорук дээш демиселге киирген үлүү улуг деп оратор уламчылап чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш Вьетнам делегей политиказының бүгү-ле үндезин айтырыгларынга чаңгыс аай туруштуг. Бистиң чурттарывыстың даштыкы политиктиг угланыышкыны — тайбыңның болгаш тайбың ёзу-биле кады ажылдажылганың шугуму-дур. Совет профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш делегейге чаа дайынның айыылын болдурбазынче угланган чаа саналдар кылдынган. Ол саналдарны Вьетнамның долузу-биле деткип турары, чаагай тура-соруктуг бүгү кижилерниң калбаа-биле чүүлдүгзүнүүшкүнү бисти өөрттүп турар.

М. С. Горбачёв түңнелинде совет улус моон-даа соңгаар Вьетнамның социализм болгаш тайбың дээш демиселин деткиирин онзалап демдеглээн. Бистиң чурт, бистиң партияывыс вьетнам коммунистер, вьетнам улус-биле кады чорул келген, кады чорупдаа турар болгаш кады чоруур-даа апаар деп, ол чугаалаан.

Митинг совет болгаш вьетнам улустуң улам быжыглып турар найыралының, СЭКП-биле ВКП-ниң чаңгыс эвизиниң болгаш сырый каттыжыышкынының чайынналчак көргүзүү болган.

СЭКП-ниң делегациязы гидробелдириниң тудугжуларының коллективинге делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинниң портредин белекке берген.

И. МАСЛЕННИКОВ, М. МИНЕЕВ.

ФКП-НИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ТАМПЕРЕ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының партия конференциязы бодунуң ажылын мында дооскан. Партияның округтар болгаш өске организацияларының төлээлекчилери — 1200 ажыг коммунистер конференцияның ажылынга киришкен.

Делегей байдалының, иштики политиктиг байдалдың айтырыгларын болгаш идеологтуг база политиктиг ажылдың эң чугула сорулгаларын конференцияның киржикчилери чугаалажып көрген. ФКП-ниң ам болур онза съездизинге белеткел-биле холбаштыр партияның чаңгыс эвин быжыглаар болгаш ажыл-чорудулгазын улам-на экижидер талазы-биле сорулгаларже онза кичээнгейни угландырган.

Совет тайбың инициативаларының улуг ужур-дузазын конференцияның киржикчилери онзалап демдеглээн болгаш тайбың, чавырлыышкын дээш, боо-чепсектерни дүжүрер болгаш Европаның соңгу девискээринге ядролуг чепсек чок зонаны тургузар дээш партияның демиселин улам идепкейжидериниң эргежок чугулазын айыткан.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрериче болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам-на чидиглендиреринче угланган АКШ-тың администрациязының агрессив политиказы тайбыңның херээнге эң-не улуг кыжанылышкын болуп турарын конференцияның киржикчилери демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң кезээ болуп турар Финляндияның Коммунистиг партиязы СЭКП-биле болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар-биле харылзааларны марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, улам-на калбартыр болгаш ханыладыр ужурлуг деп, конференцияның киржикчилериниң саналдарында айыткан.

ФКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүну М. Венсан ФКП ТК-ның пленумунга илеткел кылган болгаш француз коммунистер тайбың дээш, чепсегленишкинниң дүжүрер болгаш делегейниң кады ажылдажылгазы дээш шиитпирлиг демиселди чорудар планныг деп медеглээн.

Кижи төрелгетенге эң чугула айтырыгларны, ылаңгыя ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр дээш демиселге тайбыңга ынак күштерниң улам өскен ролюн ол айыткан. Рейганның администрациязының тавырыштырып турар моондактаашкыннары турза-даа, Женевада совет-американ чугаалажыышкыннар болгаш Мадрид ужуражыышкынны чогумчалыг түңнелдерни бээр ужурлуг. Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ам болур ийиги тускай сессиязы бо талазы-биле дешпилгелерге чедирери база онза чугула ужур-дузалыг болур. Бо угланыышкынга кандыг-даа инициативаны бистер деткип, тайбыңга ынак бүгү күштер-биле кады ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның база кана-даа каттышпас күрүнелерниң саналдарынга байыр чедирип турар бис деп, М. Венсан чугаалаан.

Боо-чепсектерни дүжүрер дээш Париж кыйгырыышкын адаанга ат салыышкыннарын чыыр талазы-биле чуртта калбарган кампанияның чедиишкинниг болурунга коммунистер улуг салыышкынын киирип турар. Ол кыйгырыгның адаанга ам безин чартык миллион ажыг француз эр, херээжен ат салган.

Чуртта чоокта чаа болган кантон соңгулдаларының түңнелдерин М. Венсан анализтээн болгаш кажан эрге-чагыргага чөөн үзелдиг күштер киирген байдалда ол соңгулдалар V республиканың төөгүзүнде бир-ле дугаар болганын демдеглээн. Барыын үзелдиг күштер соңгулда кампаниязының үезинде чаазакка, бирги ээлчегде Францияның Коммунистиг партиязынга удур калчаалыг демиселди чорутканын ол чугаалаан.

Соңгукчуларны партияның талазынче немей хандыкшылар талазы-биле ФКП-ниң салдарын күштеддиреринниң сорулгазын илеткелде айыткан. Ону чедип алырда ФКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары эргежок чугула деп, М. Венсан медеглээн. Чазактың ажыл-чорудулгазынга бүгү харысалга-биле киржиринге, чурттуң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээр херекке идигни бээринге коммунистерниң шиитпирлиин илеткелде бадыткаан.

Францияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинде амгы үеде 710 муң ажыг кежигүннерниң барын М. Венсан демдеглээн болгаш партияның хүрээлеңин улам-на быжыглаарынче, ооң политиктиг болгаш идеологтуг деңнелин бедидеринче кыйгырган.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

БОДАЛЫМ, САНАЛЫМ

Бистиң Төрээн чуртувус төөгүлүг улуг болуушкунче — ССР Эвилелиниң тургустунганының алдарлыг 60 чылынче чоруп олурар. Совет кижилер ленинчи партиязының шиитпирлерин боттандырарынга бүрүн, шиитпирлиин ажыл-херээ-биле бадыткавышаан, делегей ужур-дузалыг бүгү улустуң байырлалының чылында социалистиг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалы улам чечектелип быжыксын дээш патриотчу кедүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Ынчангаш бо кайгамчык юбилейлиг чылда төрээн хоорайым — найысылал Кызылдың чаагайжыдылгазының болгаш каасталга-шимелдезиниң дугайында бодалымны, күзелимни болгаш саналымны «Шынның» арнынга чугаалаксап тур мен.

Сөөлгү чылдарда бистиң Кызылывыс таныттынмас кылдыр чаарттынып, чаагайжып турар: дөрт-беш каъттыг чуртталга бажыңнары болгаш культура-амыдыралдың чаа объектилери, чаа кварталдар, площадьтар болгаш делгем хөпү, асфальтылаан кудумчулар тутттунуп, өңнүг рекламаларның, национал хевириниң угулза-хаалерииниң суурга-тураскаалдарның болгаш фонтаннарның көстүп эгелээни, ол ышкаш найысылалывыстың келир үеде перспективазы кызылчыларның сеткил-сагыжын өөртүп турар.

Ол чаа, чараш чүүлдерни деткиивишаан, хоорайывыстың каасталга-шимелдезинде чамдык четпестерни өөп эртер аргавыс чок-ла болгай. Совет Эвилелиниң өске область, край болгаш республикаларының хоорай, суурларын шимээринге чечек, ногаан үнүштерден аңгыда, Совет эрге-чагырга дээш кадыг-дошкун демиселге амы-тынын берген, совет улуска мөңгеде эргим, улуг ачы-хавыялыг революсчуларның, кызыл партизаннарның, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарының маадырларының — Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының база «Аадар» орденниң үш чергелериниң эдилекчилериниң ады болгаш чуруктары-биле каастап турарын билир бис. Совет улустуң маадырлары — бистиң оңмас чоргааралывыс болгаш оларның ачы-хавыязы эт. алдары кажан-даа балалып читпес ужурлуг болгаш совет кижилерниң чүректеринге мөңгеде артар.

Революцияның эрес-шудум демиселчилери, кызыл партизаннар, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары бистиң Тыва республикада база-ла ажылдап, чурттап, чуртталгалар, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидип, оларның дагдыныкчылары болуп, ниитиниң херээнге төлептиг үлүүн киирбишаан турар. Ынчалза-даа оларның аттары, чуруктары найысылалдың каасталга-шимелдезинде эвээш ажыглаттынып турары хомуданчыг-дыр.

Найысылалда В. И. Ленин аттыг шөлдү тудуп эгелээринин мурнунда аңаа мин херимге бөлүк маадырларның өңнүг, улуг чуруктары хоорайны каастап турду, а кажан ук шөлдү чаартып, калбарты бергенде, ол чуруктар серим-биле кады читкен.

Найысылалда база бир тураскаалдыг чер болза, Тываның тускай догуннаары болгаш Совет эрге-чагырга дээш демиселге маадырлыы-биле меңээн кызыл партизаннарның хөөру. Оларга тураскаал болур Бистиң ол ыдыктыг черде эмге-секее чок, ургаш баш чок үнген ногаан үнүштер бедип өскеш база хана лег улуг калбак демирлерде бижимелдер ук тураскаалды шуут дуглай берген. Тураскаалды ынчаар дуглаавас дугайын чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсан каш чыл бурунгаар «Шынга» бижээн.

Найысылалдың парк аксында Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга — боттарының амы-тынын берген, бистиң чаңгыс чер чурттугларывыска тураскааткан чараш болгаш көрүштүг тураскаал кызылчыларның база бир ынак болгаш хүндүткелдиг чери апарган. Тураскаалдың баарынга дириг чечектерни кызылчылар салып, маадырларны совет кижилер кажан-даа утпазып илередип турары дыка өөрүнчүг.

Ук тураскаалды тудуп эгелеп турда, фронтудан ээп келбээн дайынчыларның фамилиязын, адын болгаш адазының адын маңаа чыскаап бижээн турар деп турганын утпаан мен. Ынчалза-даа ол даңзы ам-даа чок, а чон маңаа көөрүп күзеп турар.

Мынчангаш мээң бодалым болгаш саналым мындыг.

Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының чуруктарын улгаттыр, өңнүг кылдыр чураан, хоорайның шөлдеринге болгаш кудумчуларында көскү черлерге делгеп тургусса.

Кызыл партизаннарга кылган тураскаалдың девискээрин чаартып, эде кылгаш, ногаан үнүжүн таарыштыр чурумчудуп чаагайжыткаш, ында орнукшуттунган маадырларның ат-даңзызын шын кылгаш, оларның фамилиязын, адын болгаш адазының адын бичии мрамор плиталарга сиилип бижээш, ук хөөрүнүң мурнуу талазынга чыттыр, ээ чаленир келеңнелек кылдыр кылза чараш болгу дег.

Тываның тускай догуннаарынга болгаш Совет эрге-чагырганы быжыглаарынга улуг рольдуг болган Сибирьниң партизан армиязының командирлери Александр Диомитович Кравченконуң, Петр Ефимович Щетинкиниң болгаш партизан отрядының командири Сергей Кузьмич Кочетовтуң хөрек-дүрзү тураскаалдарын найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузунга болгаш ол эштерниң адын эдилээн кудумчуларга тургускан болза эки.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларындан ээп келбээн дайынчыларның фамилиязын, адын болгаш адазының адын база-ла мрамор плиталарга сиилбип бижээш, ук тураскаалды долгандыр бөлүк-бөлүк кылдыр чыскаап тургусса. Ук даңзыны ол дайынчыларның фамилиязын, адын болгаш адазының адын билир кижилер аразынында бар болгаш узамдыгып уттундурбаанда четчелеп кылыры чугула.

Бир эвес бо чүүлдер боттаны берзе, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга база бир төлептиг белек-тураскаал болуру чугаажок деп бодаар мен. Ону кылырынга акша-мөңгүн негеттинерин билип ор мен. Ынчалзажок төөгүнүң болгаш культураның бо болгаш өске-даа тураскаалдарын Кызылга тудуп тургузар үези келген болгай.

Үстүнде күзел саналымны хамыктың мурнунда СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитеди, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совели болгаш Төөгүнүң, культураның тураскаалдарын камгалаар ниитилелдиң Тыва республика организациязы өөренип көргеш, деткиир боор деп идегээр мен. Ол ышкаш мээң бо саналдарымны «Шынның» номчукчулары канчаар көрүп турар дугайында боттарының санал-оналын солуннуң арыннарынга бижиирин дилеедим.

А. БОРБАК-ООЛ,
халажылгада полковник.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизинге белеткел бүгү чуртта үргүлчүлеп турар. Партияның отчёт-соңгудалыг конференциялары болгаш хуралдары съездиге белеткел кампаниязының эң чугула үе-чадазы болган.

Партия организацияның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин болгаш беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг күүседир талазы-биле сорулгаларны Чампасак можуга болган партия конференциязының делегаттары чугаалажып көрген. Рис өстүрер талазы-биле чурттуң эң тараалаң ол можуунуң ажылчылары сөөлгү чылдарда эки түңнелдерни чедип алган. Көдээ ажыл-агыйның кол культуразы — ристи бүдүрер талазы-биле даалгалар ажыр күүсеттинген, массалар ортузунга культура-чырыдыышкын ажылының деңнели бедээн. Бо талазы-биле чугула рольду социалистиг чарыш ойнаан. Ынчаарга социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының кежигүннери чоруп турар.

ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң премьер-министри Кейсон Фомвихан конференцияга чүве чугаалаан.

ГКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму чуртта политиктиг байдалды чугаалажып көрген болгаш «Бүгү-грек социалистиг шимчээшкинниң» (ПАСОК) чазаа тургустунган сөөлүнде чаа байдалдарда ГКП-ниң тактиказын тодаргайлаан.

Пленумга кол илеткелди ГКП ТК-ның Чиңгине секретары Х. Флоракис кылган. Ортумак ыракшылдың американ чаа ракеталарын Европага экеп тургузар дээш НАТО-нуң шиитпири — ядролуг чепсектиң талазы-биле артык күштүг болуруунче чүткээн американ империализмниң ээлчеглиг оралдажыышкыны-дыр деп, ол медеглээн. Аңаа холбаштыр дайынга удур шимчээшкинниң улуг ужур-дузазын ГКП ТК-ның Чиңгине секретары айыткан болгаш ол шимчээшкин «соок дайын» талалакчыларының планнарын боттандырарынга күчүлүг моондак болган турар ийик деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбың инициативалары тайбыңның херээнге дыка чугула салыышкын болуп турарын Х. Флоракис онзалап айыткан.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иран-ирак фронтунуң төп болгаш мурнуу участоктарында дүшкүүрлүг дайын чорудулгалары үргүлчүлеп турар. Тулчуушкунче чаа-чаа күштерни немей киирген иранчаарга ирак шериглер ойтур шавыышкынны бербишаан, оларга улуг когаралды тавырыштырып турарын Иракты шериг командылалының дыңнадыында айыткан. Ол дыңнадыгны ёзугаар алырга, март 26-дан 27-ге чедир тулчуушкуннарның үезинде иран армия 1.550 кижини өлүрткен. 22 танкыны болгаш өске-даа шериг техниказын узуткаан.

Ирактарның туруштарынче иран шериглерниң шавар халдаашкынының дугайында Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының болгаш «Ислам революция камгалакчыларының» корпузунуң төп штавының кады кылган медээзинде айыткан. Шавар халдаашкынның үезинде 4 муң ирак шериглерни тудуп алган.

Сальвадорнуң хунтазы улустуң хосталга дээш демиселин хан-чинге бораарын оралдажып, чурттуң чонун арээтеналыг ёзу-биле аажылап, узуткап турар. Патриоттарны аглап сүрерин, шаажылап, шиидерин дээрге, хүн бүрүнүң болуушкуну апарган. Шериг диктатуразы Вашингтоннуң хорам чок дузаламчызын ап, аңаа даянып турар. АКШ бодунуң талазындан Сальвадорнуң каржы-дошкун ёзу-чурумун камгалаары-биле аңаа боо-чепсекти берип, хунтаның муң-муң солдаттарын бодунуң лагерьлеринде өөредип турар.

ЧУРУКТА: шаажылакчыларның боо-чепсек чок кижилерни тудуп алгаш бар чоруурy.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОГААЛЧЫЛАР — ААЛЧЫЛАР

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилериниң чалааны ёзугаар бөлүк чогаалчылар эрткен дыштаныр хүнде Суг-Бажы суурга чеде берген. Аалчылар совхозтуң ажыл-ижи-биле, чонну амыдыралы-биле таныжып алгаш, мал семиртир шөлге, сүт-бараан фермазынга ажылчыннар-биле чугаалашкаш, Культура бажыңынга ужуражылгага кириж кеннер.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Кызыл-Эник Кудажы, Тываның ном үндүрер чериниң директору Василий Монгуш, Олег Суваклит, Чоодуп Кара-Күске оларның чогаадыкчы ажыл-ижиниң дугайында чугааларын көдээ номчукчулар улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле дыңнаан. Ужуражылга үезинде санал-онал болгаш айтырыглар кончуг хөй болган.

Бистиң корр.

ЫРЛАП-ШООРЛАП, ТАНЦЫЛАП...

Республиканың профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан уран чүүл көрүлдезин Кызылдың № 4 профтехучилищезинге чоокта чаа болуп эрткен.

Анаа Балгазынның № 2, Кызылдың № 1 болгаш № 4 училищелери, Чадааның № 6, Ак-Довурактың № 3 база Улуг-Хем районнуң Ак-Туругда чаа ажыттынган № 7 училищелер идепкейлиг киришкен.

Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң бот-тывынгыр артистериниң концерти-биле ук көрүлде эгелээн. Оларда көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан номерлер эвээш эвес болган. Чижээ, бөлүк аныяктарның күүсеткен «Күш-ажылчы чалыы назын» деп танцызын, «Чайлагда» деп, композициялыг танцы ансамблин болгаш өске-даа ийи-чаңгыстың номерлерин адап болур.

Чүгле ол эвес, черле ынчаш өске-даа училищелерниң концерт күүселдезинде көрүкчүлерниң сонуургааны, жюриниң эки деп үнелээни номерлер хөй болган. Ак-Довурактың № 3 профтехучилищезинден А. Кыргыс чогаалчы К. Кудажының «Россиям — мээң Тывам» деп шүлүүн, Балгазынның № 2 профтехучилищезинден уругларның ыры ансамбли композитор А. Пахмутованың «Комсомолдар чарылбас мен» деп ырызын, Ак-Туругнуң № 7 профтехучилищезинден С. Ойбаа шүлүкчү Б. Окуджаваның «Малярлар» деп шүлүүн, Кызылдың № 1 профтехучилищезинден М. Бәлет-оолдуң сыгыдып болгаш өске-даа номерлерин көрүкчүлер сонуургап, адыш часкап, катап-катап дилеп турган.

Күүселделерниң утка-шынары, хеп, каасталгазын, массалыг байдалын өөренип көргеш, жюри кежигүннери түңнелди үндүрүп, тиилекчилерни тодараткан. Ниити ыры талазы-биле бирги черни Ак-Туругнуң № 7 профтехучилищези, танцы талазы-биле Ак-Довурактың № 3, ыры ансамбльдеринден Чадааның № 6, национал хөгжүм херекселдериниң талазы-биле Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищези алган. Балгазынның № 2 профессионал-техниктиг училищезиниң коллективи кошкак белеткелдиг киришкенин жюри демдеглээн.

К. МОНГУШ.

МОСКВА, БАГИО, МЕРАНО...

Шылгараңгай совет шыдыраачы Анатолий Карповка, ооң шыдыраа талазы-биле делегейге бир дугаар чер дээш тиилелгелеринге тураскааткан онзагай чарааш марлыг чагаа хавын почта эргилдезинче март 30-де үндүрген.

Чагаа хавының кызыл кожаа болгаш лавр бүрүзү-биле хаажылаан чуруунуң ортузунда. А. Карповтуң 1975, 1978, 1981 чылдарда алганы делегей чемпионунуң алдын медальдарын чураан. Марканың чуруу бистиң чемпионнуң бодунуң артык мерген ойнаарын бүзүрелдиг шынзытканы Меранога маргылдаага тергиин тиилелгезиниң дугайын сагындырып турар.

Чагаа хавында «Анатолий Карпов — шыдыраа талазы-биле делегейниң үш дакпыр чемпиону» деп бижээн.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАПТАНЧЫГ ШИИ

Школа назылыг уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге таарыштыр бижип каан тыва дылда шии чогаалдары эвээш.

Чогаалчы Е. Д. Танованың «Илбилиг согуң» дээр фантастиктиг шиижигежи сценада көстүп келген.

«Илбилиг согунда» школачы уругларның эки өөренирин, бот-кичээлге кызымаккай болурун кол кылдыр шилип алган. Шииниң кол маадырлары: Чечекмаа (артист Анзат Куулар), Мерген (артист Александр Ондар) бичии школачы уругларның назы-харынга дүүштүр, оларның овур-хевирин шимченгир, иштики сагыш-сеткилди бүзүреңчиг кылдыр ойнап көргүскеннер.

Бот-кичээл кылыр хөңнү чок, фантастика номнарын номчуурунга ынак оол Мерген «Илбилиг согуннуң» ачызы-биле бодап алган күзелин ёзугаар эрги шагда (феодалдыг Тыва үезинде) улус канчаар чурттап чорааның көөр дээш, бичии эжи Чечекмаа-биле ийилээ чоруптарлар. Шак ынчаг тоолчургу байдалдыг үеже бичии уругларны чедирип, ол үе биле амгы үени деңнелдеп көөрүн фантазияның күжү-биле байыдып турган. солун болуушкуннарны дамчыштыр көргүскен. «Илбилиг согуннуң» ачызы-биле көрүкчүлер эрги феодалдыг Тываның үезинде чурттаалганы база көөр болгаш келир үеде — электроника үезинде кандыг амыдырал болурун база сонуургаар.

Чечекмааның овур-хевирин артист Куулар Анзат ёзулуг школачы бичии уругнуң эмы-чаңын амыдыралчы, бүзүреңчиг, уран ойнап көргүскен. Куулар Анзаттың шимчээшкиннери, ооң чугаазының аяны, партнёруң (эжин) дыңнаары, болуушкуннар аразында пауза (үзүктелиишкиннерни) иштики сагыш-сеткилдиң кударалы-биле азы өөрүшкүзү-биле холбаалыг. Ынчангаш «Илбилиг согунда» Чечекмааның овур-хевирин сагыш-сеткилге чедингир кылдыр ойнаан деп санап болур.

Бодунуң фантазиязынга хандыкшып, ону амыдыралдыг кылдыр бодап чоруур оюнзак баштак оол Мергенниң овур-хевирин артист Александр Ондар ойнап күүсеткен. А. Ондар Мергенниң овур-хевирин шимченгир, тывызык, чаптанчыг кылдыр ойнаан. Черле ынчаш артистиң иштики сагыш-сеткилин өөрүшкү, сонуургал-биле долган. Сонуургаан чүвезин билип алыксаар күзелин көргүзүп турар. Фантазияга ынак бичии оолдуң күзел-бодалын олчаан бүдер кылдыр, ооң башкызының үнү база дузалап турар. Ол дээрге, башкылар бичии уругларның өөредилге, чурттаалгазы-биле тудуш, харын-даа оларның фантазия, чогаадыкчы ажылынга бедиг олар боттары эвес-даа болза, оларның чугаалаан сөзү азы оларның үнү-даа база киржип турар деп чүвени база көргүскен. Ынчангаш бис улуг кижилер ону хоозун меге чүве-дир деп буруу шаап шылавас бис, чүге дээрге бичии улус чүнү-даа күзеп, чүнү-даа бодап чоруурлар болгай. Өөредилге номнары эвес, харын фантастиктиг ужуралдарлыг номнар номчуурунга хандыкшылдыг деп чүвени артист бүзүреңчиг онзагай ойнаан. Ынчангаш шииниң болуушкуннарының солун хөгжүлделиг болганы ол.

Феодал дужүметтерниң овур-хевирин артистер Чөлбеней Ооржак болгаш Дадар Намчыл чидиг көргүскеннер. Ынчалза-даа бо сценада хоочун артистерниң ам-даа чедип кылбаан чүвелери бар. Бир-тээ шии фантастиктиг болганда, эрткен үениң кижилери азы келир үениң кижилери бир янзы идик-хеви, арны-бажы, шимчээшкиннери тоолчургу байдалдыг, аразында чугаа-домаа база бир янзы — анаа амыдыралчы эвес, тоолчургу байдалдыг болуру чугаажок. Бедип алган топнарын (кандаазыны) тоолда ышкаш кылаңайнып хып турар кылдыр каастап кылган болза эки. Былат садыгжы — (артист Дадар Хертек) база моол тоолдарда азы кылат тоолдарның кижиткчилери ышкаш шак ынчаар кеттинген болза, овур-хевир тургузарынга база-ла немелде бээр ийик. Ол-да сценадан дөрт кыстарның ырлап, самнап турары база ам-даа чиг эвес.

Чырыткы каасталгазын ниитизи-биле шииниң утказынга таарыштыр өң-баазын чүзүннер-биле чырыдып турар. Ол тоолчургу байдалче кирип турары черле солун.

Музыка каасталгазы база авторнуң идеязы-биле дүгжүп турар. Ында ойнап турар музыкалар бичии уругларның амгы үеде дыңнаксаар музыказы болуп турар.

«Илбилиг согунну» орус-тыва дылдарга ойнаар болза, черле чедиишкинниг болур деп хуумда санаар-дыр мен. «Илбилиг согунну» чамдык районнарның совхозтарынга база ойнап көргүскен, көрүкчүлер ук шииниң сонуургал-биле көргеннер.

«Илбилиг согун» ансамбль талазы-биле чедиишкинниг тургустунган шии-дир деп чүве маргыжар арга чок. Ында режиссёр, автор, артистер, чурукчу, музыка каасталгазы, идик-хеви — шупту, бирдеңбирээ чокка, бедиг мергежилге, чогаадыкчы ёзу-биле тургустунган.

К. САГДЫ.

ТЕАТР

СОЛУН-ДАА, ХӨГЛҮГ-ДАА

Кызылдың кооператив училищезинде Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан келген 150 ажыг оолдар, уруглар чаңгыс ог-бүлениң уруглары дег чурттап, өөренип турарлар. Олар анаа садыгжының, хлеб, булочка быжырар мастерниң, поварның тускай мергежилинге өөренип турар. Бистиң башкыларывыс С. Н. Стрелецкая, В. В. Клюева болгаш оон-даа өскелер сургуулдарынга быжыг билигни бээр дээш күжүн харам чокка кызымак ажылдап келгеннер. Олар келир үениң садыгжыларын, поварларын быжыг билиг-биле чепсеглевишаан, садыгжының мергежилиниң бүгү талаларынга чаңчыктырып, өөредип турар.

Училищениң сургуулдары өөредилгезинден аңгыда хостуг үелерин база ажыктыг ажыглап чаңчыккан. Чижээ, училищениң 4-кү бөлүүнүң сургуулдары «Ак-көк отчугажынга» аныяк шүлүкчү З. А. Намзырайны чалаан. Ол ужуражылга кежээзи сургуулдарбиле кежээниң аалчызын улам чоокшулаштырган.

Училищеде күш-культура башкызы Ю. Т. Рыженковтуң сургуулдарны спорт секцияларынга хаара тудар, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар эрттирер талазы-биле арга-дуржулгазы улуг. Бисте спортка хандыкшылдыг уруглар, оолдар эвээш эвес. Ынчангаш спорттуң кайы-бир хевиринге маргылдаа албан болгап турар, ооң киржикчилериниң саны база хөй. Чоокта чаа хаак маргылдаазы эрткен. Анаа бөлүк бүрүзүнден хаакчылар киришкен, түңнелинде — кубокту ийиги бөлүктүң сургуулдары чаалап алган. Маргылдааның ийиги черин үшкү бөлүктүң спортчулары ээлээн.

Училище ында өөренип турар уругларның ада-иелери-биле быжыг харылзаалыг. Чоокта чаа училищеге ада-иелер-биле ужуражылга болган. Ужуражылганың аалчылары өөредилге чериниң тоогузу-биле, коллективиниң ажыл-амыдыралы-биле чоок таныжып кан. Ада-иелерниң аразында бо училищени доозукчулары база бар, ам мында бо хүннерде оларның уруглары өөренип турар. Сургуулдар ада-иелеринге өөредилгезин сонуургаткан!

Мээң өөренип турар бөлүүмнү Е. И. Даргат удуртуп турар. Елизавета Иргитовнаның удурткан бөлүү өөредилге чылының эгезинден тура эки өөредилгези, быжыг сагылга-чуруму дээш мактадып келген. Бистиң башкывыс 1980 чылда Москвага эрткен Олимпий оюннарын барып көөр аас-кежиктиг болганы таварылга эвес. Анаа ынчангаш чоргаарланыр бис.

Торээн училищевиске тускай мергежилди чедип албышаан, хөй-ниитиниң ажылынга кирип, омак-хөглүг чурттап турар бис.

С. КҮЖҮГЕТ,
сургуул.

БЕДИЙ ОРАР

Бистиң республиканың эң ыраккы районнарының бирээзи — Мөңгүн-Тайгага эрткен дыштаныр хүннерде районнуң школачыларының аразынга хостуг хүрешке 33 кижи киржикчилиг маргылдаазы болуп эрткен. Бо маргылдааның ниити эрткенин көөрге, оон ыннары мурнуку деңнелден экижээн дээрзин оюннуң түңнели көргүскен. Моон мурнунда район чергелиг мырыңай улуг маргылдаалар деңнелдиг, аянынга, мланнгыя элээди оолдар аразынга ховар болуп келген.

Бо маргылдаага Мөген-Бүрен 10 чыл школазының башкызы, хөй-ниитичи тренер Александр Чыдымның белеткээн оолдары эки хүрешкен. Ыланныя 57 кг деңзиге Хураган-оол Саая, 52 кг деңзиге Адар-оол Иргит, 38 килограммга Антон Ооржак олар боттарының деңзилеринге тиилекчилер болганнар. Ол ышкаш маргылдааның сөөлүнде ийи школаның тулган чемпионнун илередири-биле 16 шилиндек мөгелер хүрешкеннер. Борта база-ла Мөген-Бүрен школазының мөгези Сапи Салчак тиилелгени чедип алган. Мөген-Бүрен школазынга секцияны бо чылын эгелээн-даа болза, мөгелерниң мергежили бедип орарын болуп эрткен маргылдаа херечилээн.

Э. ХОМУШКУ,
М. ХЕРТЕК.

Суд залындан

ХУУЖУУРЛАРНЫ САПЫК ДААРАКЧЫЗЫ БЫЖЫРГАНДА

Басня бижикчизи Крыловтуң будун чартык чүс чыл мурнунда чечени-биле: пирогтарны сапожник быжыра бээрге, а сапогтарны пирожник шоптулай бээрге, халап болганы ол дээн утканы илергейлээн пиитиге билдингир алыс шынны херекке албааны Тейковонуң хлеб комбинадының удуртукчуларынга бергеле байдалды таварыштырган.

Дипломнуг ийи инженерни оларның мергежилинге углаңышкыны ырактап безин демейлежир чүвези чок бүдүрүлгени баштаарын саналдаарга, безин эгеммээннер-даа. Оон башка даг херээниң специализи И. Бобин-даа, лак-будук талазы-биле химик Е. Торгов-даа — биргизи директорнуң олудун, а ийигизи хлеб комбинадының кол инженериниң эрге-дужаалын ээлээринге кандыг-даа чылдак-биле чөпшээрешпес турганнар ийик.

Ынчалза-даа олар чөпшээрежикпен. Ынчангаш ол удуртукчулар технологияның сайзыраңгайжыраңынының, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге чурумун бедидериниң айтырыгларын шиитпирлээрниң орнунга, улам чиик орук-биле чорупканнар — планның стандарт чок кылыгларның күзели-биле күүседирин шургуткаш турупканнар. Садыг инспекциязының ажылдакчылары оларның кылдырып турар макаронадын болгаш хлеб-булочка кылыгларын каш катап холаан, торгаал санкцияларынга онааган, ынчалза-даа чүү-даа өскерилбээн.

Ынчап баарга ол херекке область прокуратуразы киржи берген. Баштайгы истелге үезинде, а ооң соонда суд хуралынга продукцияның шынары дээш кым-даа дорт харыылавайн турары илерээн. Херек болза, комбинатка үш ээлчегниң чүгле чаңгыс технолог-контролёр харылап эрттирип турарынга четкен турган болгаш харын-даа ону безин ховар эвес өскээр ажыглап турган. Кылыгларның шынарлыын колдуунда-ла... кладовка эргелекчизи үнелеп турган, анаа чогуур таңманы берип каан болган.

Эки байдалдыг кестүрүнче чүткүл Бобинни болгаш Торговту судтаттырыкчының сандайынга олурткан. Багай шынарлыг аъш-чем бараанларын үргүлчү бүдүрүп үндүрүп келгени дээш оларның ийилдирзин бир-бир чылда хосталгазын кызып шенелдеге шииткен. Оон аңгыда күрүнеге чедирген материалдыг когаразы 1800 рубльдн олардан тележтен.

Судтуң тускай доктаалында бүдүрүлгеге кадрларны шилип ап база таарыштыр тургузуп турарында четпестерни айыткан. Областың аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели ол шүгүмчүлелдең түңнелди кылган. Тейковоже дуржулгалыг специалистерни чоруткан. Комбинаттың чамдык цехтеринде эргижирээн дериглелерни солаан. Бүдүрүлгениң бүгү чадаларынга шынар дээш контрольду тургускан. Оон түңнели — чаа чылда комбинатка чаңгыс-даа хомудал кирбээн.

А. ФРАНКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Кырган кижи аарый берген.
Эмчи келгеш, айтырып-тыр:
— Кырган-авай, чөдүрген бе?
— Ээ, оглум, ынча диве.
Футбол көрүп ордум, төлүм,
«Буревестник» уттурду-ла.
Ол дээш аараан пат-ла ор мен,
Оода-ла хайымназа.

* * *

Пиво саткан черге турдум.
Бирээни ишкеш, чыдыккан мен.
Ээрээп деп бодавацар,
Эмин эрттир могалдым ол.

* * *

Чемненир дээш кижи келген.
Семис, шырак, семдер баштыг
Повар кыс эжинден кээп,
Божуу дүрген дилег кылган:
«Колбасаны сен кезиндем,
Холум арыг, ам чаа чугдум».

* * *

Эжишкилер чарыш түңнээш,
Элээн хөйнү апкан ирги.
Даарталында баштар «бузук»,
Таакпы чыды — оо-хорап.
— Болзун, эштер, ам-на соксаал.
Моон түңнел үндүрер — деп,
Бирээзи кээп саналдаарга,
Бир шил-биле түңнээр диткен.

Юрий ЦЕЙТЛИН.

ӨӨРҮМГЕ БҮЗҮРЕВЕЙН ◆ Рассказ ◆

Солун-сеткүүл шоолуг номчувас, радиону кулак дашты-биле эрттирер, телевизорга чүгле футбол көөр кижи мен. Чамдыкта ажылдаар черимге, чапсар аразында, өөрүм солундан номчаан кандыг-бир болуушкунну чугаалажы бээр. Делегейде чүү болуп турарын колдуунда олардан дыңнап алыр мен.

Чамдыкта өөрүм кандыг-бир чүүлдү номчаан-номчуваанымны, дыңнаан-дыңнаваанымны мендеп дорт айтыра бээрлер. Баштайгы үеде харын девидээр турган мен. Шуут номчуваан мен дээрге, эпчогу кончуг. Арным кызып, арай боорда миннип турган болза, сөөлзүреди аас-соске туттурбас апарган мен.

— Чай чок болган...
— Солунну өске оолдар почта хааржаандан ушта тырта берген...
— Телевизор үрелген...
— Радио тунук болду...

Эрткен чылын чүве. Даарта — апрель 1. «Баштактаныр» хүн. Кымны-ла шынзыдыр мегелептер чоор деп бодап тур мен. Бир эжим турган:

— Даарта ажылга бир шак эрте келирин утпа — деп, меңээ чугаалады.

«Хош, тала, бодуң-на эрте кээп көр, апрель 1 деп чүвени билир мен» деп бодап кагдым.

— Шакты бурунгаар чылдырарын утпаңар, эштер — деп, местком даргазы чагыды.

«Бодуң чылдырып ал, кызым, мээң шагым ажырбас, чогуур үезинде боду чыла бээр. Хопуктуң 24 шагын кайын чазар».

Улустуң мени мегелептер дээш кызып турарын көргеш, бүдүү каткым-даа кээр. Ынчалза-даа мыттавайн, маргышпайн тур мен. Мени бузурединп алган деп бодаайлар аан. Шаанда школачы тургаш, апрель 1-де сельпонуң хлеб быжырыкчызы угбайны мегелепкениве сагыышка кирер. Ийи холун хооткен далганче суккан, аажок чай чок кижиге келгеш:

— Силерни сельпо даргазы херетлеп тур, угбай — дишкен бис.

— Канчаары ол чүве ирги, хилинчектиниң, бо чай чокта — дээш, ол холдарын чуггаш кылаштапкан. А бистер, куштар дег, чүк быдарады арлы берген бис. Ол угбай аажок хорадаан дижир чүве. А мен ону билир-даа мен, мегелетпес-даа мен.

Апрель 1-де 9 шак четкелекте ажылдап чедип келдим. Хамык улус шагда-ла келген. Менден безин озалдап кээр эштер бо удаада мурнапкан болдулар. Бир эш:

— Эрттир удудуң бе? — диди.
— Чок, ойүнде турдум.
— Ам чоп озалдадың?

— Озалдавадым. Бо! — дээш, шагым көргүстүм, 9 шакка 15 минута четпес. Эжим шагын көргүстү. Ында 10 шакка 15 минута четпес.

— Мени мегелээр дээш шагыңны бурунгаар долгап алчыттың бе? — деп, кочулап айтырдым.

— Орта кижи сен бе? Бөгүн шупту улус бир шак эрте ажылче үнүп турар чүве-дир ийин.

Ол аразында даргам база көстүп келди. База-ла мени чүге озалдаап сен деп айтырды. Местком удуртукчузу база пырымда келди. Оларга шагым көргүстүм. Олар база көргүсту. Шуптузунуң бир шак мурнап турар. Мээң чүнү-даа билбээнимни даргам эскерип кааш, холумдан четкеш, кызыл-булуңда коктеп каан солуннарга эккелген. Ында апрель 1-ден эгелеп шак чылдырар дугайында каш-даа черде бижээнин улуг үжүктерни-биле номчудум.

— Солун номчуур, радио дыңнаар, телевизор көөр чоор эш — деп, даргам сагындырыг кылды. Ону номчуп, дыңнап, көрүп турар кижи мен дээрге, меге апаар, сонуургавас кижи мен дээрге, эпчок, мыйчыг. Кезек када дериде берген турган мен...

Д. ЧЫДЫМ.

— Чоону берди, чүзү болду, бо шак мени чоп эрте оттурары ол? «Баштак» хүнүнде моон мени база «мегелеп» турары ол бе?

— Кайгамчык чүве, ачазы, Дугур-Мыйыс мынча хураган ийистепкен-дир, көрдүң бе!
— Таан чүү деп чоор, баштактанмайн көө-даан, авазы!

— Чоону берген кижи боор сен, малмаганыңны ыт-куш ат кылды, шагда үнген-не болгай, ол оюнуң соксат!
— Ажырбас оң, кадай. Оюн-баштак хүнүнде ыт-куш база чүвени ужурун билири чадавас.

— Мынча дег улуг балык тудуп эккелдим, канчаар сен, кадай?
— Оо, хөөкүйүм, мени кажарлаптар деп бодава-даа! Бөгүн сен балык эккээр болзуңза, чиңге-ле чиир мен.

Г. МАКАРОВТУҢ баштак чуруктары.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 9.35 — «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 10.55 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Горностаева Ф. Шопенниң чогаалдарын күүседир. (Фортепиано). 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — «Өнчүктер экраны». Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнериниң программазы: «Болгар суур» (БУР). «Улуг Фатрда чаc» (ЧССР). «Ону нар фабриказы деп адаар». (ГДР). 15.15 — Аныяктарга музыка программазы. Беседаны музыковед Ж. Дозорцева кылыр. 17.15 — Уруглар номунуң Бүгү делегей хүнүнге уткуштур «Номчугаш бижыны» деп документалдыг телефильм. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Радиолчылар клазы. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Камналгалыг экономика». Телекөрүкчүлер айтырыгларынга харыылар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Томүйлээшкин». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Аныяктар адрестери». Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — «Курагат чер ортулуктары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.50 — Зоология. 7-ги класс. Көдээ ажыл-агыйының дириг амытаннары. 13.15 — Социалистиг улус ажыл-агыйы. 14.00 — «Буруу чок өлүрүкчүлер». Уран-чечен фильм. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.50 — «Заряновонуң херек кырында болган чүүлдери». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Документалдыг экран». 20.15 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.30 — «Пионерская правда» солуннуң шаңналы дээш самбо хүрешке Бүгү-эвилел маргылдаазы. «Дружба» дээр универсал спорт залындан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Анаа-ла ай». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын утланыышкыннығ хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 1—6, чамдык районнарга 11—16 градус соок, хүндүс 3—7 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, дүне кезек хар чаар, хүндүс чагбас. Агаарның температуразы дүне 1—4, хүндүс 5—7 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.20, 20.10, «Чоокку Чоон чүк: човалаң, дүвүрээшкин, идегел» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аажыкташ» 9.30, 15.00, «Атлантиданың баштыңнары» 11.00, 12.50, 16.30, 18.20, «Улуг Самоед» (2 сериялыг) 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Абба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Абадаттырып адаңганнар» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сан Бабилдиң шолу, 20 шак» 18.20, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 879.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00313.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 77 (11875) | 1982 чылдың апрель 2, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Часка белеткел

ХЫНАЛДАДАН ИЛЕРЭЭНИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону организастап эрттирериниң хемчеглериниң дугайында» хүлээп алган доктаалын ажыл-агыйларда канчаар күүседип турарын Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди хынап көрген.

Хыналданың түңнелинден алырга, бо чылын чаагай дүжүттү өстүрер дээш, часты бүрүн белени-биле уткуурунуң хемчеглерин «Искра», «Тыва», «Алдан-Маадыр» болгаш «Хөндергей» совхозтарда эки чорудуп турар. Ол совхозтар кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарының септелгезин дооскаш, белениниң шугумунда тургускан. Оларда тракторларның хөй кезии септеттинген. Тараа культураларының бар үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаан. Четпейн турар үрезинин сөөртүп ап, чажылда шынарынга чедир аштап, арыглап турар.

Ооң-биле чергелештир четпестер база бар. Чиңээ, «Хөндергей» совхозта часкы хову ажылдарының үезинде ниити ээлчегге ажылдаарынга ам-даа 20 кижи чедишпес. Частың ажыл-ижин тодарадып, пландап алза-даа, ында технологтуг картаны тургуспаан. Ногаа ажыл-агыйлыг совхоз хирезинде, картофель олуртур техника чок болуп турар.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Ак-Шатта болгаш Кызыл-Хадында хову турлааларын септеп, чугайлап эгелээн. Кызыл-Хадының хову турлааның девискээрин аштап арыглааш, херимнээн, Ак-Шатта үрезин хораннаар химикатты эки кадагалап турар. Эрткен күзүн урдунган картофель үрезининден чүгле 100 тонна арткан. Өскезн аарыг болгаш ужурунда холуттунган. Ынчангаш ам картофель үрезинин дарый тыптынып алыры негеттинип турар.

Ол совхозтуң 32 тракторунуң 25-и септеттинген. Ынчалза-жок ам-даа беш тракторга капитал септелге негеттинип турар. ДДН-70 маркалыг 7 суггат машиназынын чүгле бирээзи белен, а үжүнүң кайдазы-даа билдинмес. «Искра» совхозта 3 суггат машиназының бирээзи белен. «Хөндергей» совхозтуң 2 суггат машиназы ажыглаттынмайн келген.

Карл Маркс аттыг совхозтуң Сесегеде хову турлаанын бажыңының соңгаларын шилдевээн, печказын эде кылбаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң 43 тракторунуң 37-н септеттинген. Кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарын септеп дооскаш, хову турлаанче сөөртүп чорударынга белеткеп каан. Суггатчы звенолар кедер идиктер болгаш суг чаяр шиттер-биле бүрүн хандыртынган. Үрезинин чажарының мурнунда хораннаар химикаттар совхозта ам-даа чок болуп турары четпес.

«Чыраа-Бажы» совхозта кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машина-техниказының учёт-отчёду кошкак тургустунганы илерээн. Кодээ ажыл-агый машиналары механизаторларның боттарының херимнериниң иштинде чыткылаар. Тракторларга ажыл-агыйның оңчалал дугаарлары чок болган. Ийи трактор бүрүн тоймаглаттынган. Санаашкын үезинде районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинде учётта 10 сеялка артык болган.

Совхоз бүрүзүнде кодээ ажыл-агыйның машина-техниказын балансылаттынган учётка тургузары чугула. Чамдык совхозтарда кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарындан сеялкалар безин шуут не чок читкен таварылгалар бар. Эргн-даа дериг-херекселди септээш, ажыглаза чогуур.

«Часкы хүн чылды чемгерер» дээр болгай. Ынчангаш амдыгааштан чаңгыс-даа хүн анаа эрттирбейн, часка белеткелди дүргедедир херек.

А. МОНГУШ.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

Он бирги беш чылдың ийиги чазы бодунуң чымыштыг ээлчээнче хүн бүрү чоокшулап орар. Часкы тарылгага белеткелдерни «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары дүргедедип турар. Тракторларның болгаш кожуг машиналарының септелгези адакталган. Септезе чогуур илчирбелиг тракторларның 15-н, дугуйлуг 20 трактор бүрүнү-биле септеттинген. Ооң аңгыда 12 андазын, 9 сеялка, 180 илиир болгаш өске-даа кожуг машиналары белениниң шугумунда тургустунган. Арткан илчирбелиг үш, Т-25 деп үш, Т-40 деп бир тракторнуң болгаш кожуг машиналарының септелгезин дүрген доозар дээш Кастаар-оол Ондар, Балай-оол Куулар оларга удурткан септекчилер шалыпкын ажылдап турар.

Техника септелгезинде Океров Ондар, Дакаа Ондар, Даңзы-Белек Куулар болгаш өске-даа механизаторлар ак сеткилдиг, шудургу ажылдап турар. Арткан тракторларның кожуг машиналарының септелгезин дүргедедирин арлык кезектер чогу таадап турар Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкыны артык кезектер-биле багай хандырып турар.

БУГАЛАР ДӨСТЕРИНДЕ

Кара-Чыраа салбырында Энер-оол Монгушка удурткан алды суггатчы буга-сумун дөстерин казып, аштаарын ургулчүлээн. Узун-Сумунуң буга дөзүнге 156 кубометр черни каскаш, олче 580 ажыг кубометр сай-дашты моондактай төккен. Курган-Суданта 85 метр буга ужун казып аштаан. Ол звенода Д. Ховалыг, О. Монгуш олар эң-не кызымак ажылдап турар.

Б. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР ДИЗЕ...

Амгы үениң кодээ ажыл-агыйы янзы-бүрү ажыглалдың бүдүрүктүг, күчүлүг техниказы-биле дериттинген. Чүгле сөөлгү беш чылда совхозтарның энергия-биле хандыртынганы 1,4 катап өскен. Ынчалзажок кодээ ажыл-агый техниказын, ылангыя тракторларны ажыглап турарының амгы методтары ооң ажыктыын бедидериниң аргазын бербейн турар.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйның күчүлүг машина-техниказы бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаттынмайн турар. Ооң тодаргай чижектерин моон адаанга көргүзер бодай-дыр мен.

Совхозтарга кодээ ажыл-агыйның кол-кол ажылдарын К-700 болгаш К-701 тракторларга кошкан, калбарты алыр, дүрген бүдүрер агрегаттар-биле чорудары экономиктиг, ажыктыг болуп турар. Ындыг турбуже, хөй-хөй совхозтарда күчүлүг тракторларга машиналар кожарда, экономиктиг чарыгдалдарны барымдаалавайн, ДТ-75 база МТЗ тракторларга кошкаш хову ажылдары чорударының техника-экономиктиг көргүзүглери-биле деңнеп көрбейн турары шын эвес. Күчүлүг К-700 тракторларны мырыңай-ла ажыл-агыйны эвес өзү-биле ажыглап турарының фактыларын республиканың совхозу бүрүзүнден көрүп болур. Ол тракторлар-биле демир-дее артынчызы чыып, шөлдерде кагдынган техника бөлүп, септээр машиналар сөөртүп турар. Оларны транспорт ажылдарынга ажыглаарда, эки орукка безин чаңгыс терге кожуп алгаш, ооң-биле сиген, саваң сөөртүп турар таварылгалар бар. Хөрзүн болбаазырадырда, күчүлүг тракторларга 4—5-тиң орнунга чаңгыс культиватор азы ийи-ле сеялка кожуп алган болгулаар. «Енисей» совхозтуң удуртукчулары К-700 тракторларны ынчаар ажыглап, ээлчегде хенанг—26 гектар норманы безин доктаадып тургузуп турган. Өске-даа тракторларны база-ла ынчаар ажыглап турар.

Ылангыя эрозияга удур техниканы совхозтарның ажыглап турары четпес. Республиканың тарылга шөлдери эрозияга таваржып турар болганда, оларны бо чылын бүрүнү-биле эрозияга удур техника-биле болбаазырадыр ужурлуг.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар, республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу эрозияга удур янзы-бүрү машиналарны ангы-ангы тракторларга канчаар кожарының талазы-биле тускай семинарларны Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының баазазынга чаңгыс удаа эвес эрттиргеш, ону ажыглаарының аргаларын тодаргай көргүскен. К-700 тракторга КПП-2,2 дээр үш культиваторну, СЗС-2,1 дээр үш сеялканы хары угда кожуп алгаш ажыглаарының ажыктыын анаа бүзүреткеп турган. Ынчалзажок ажыл-агыйларның агрономнары, инженерлери ону амга чедир-ле шиңгээдип албаан болгаш ажыглаваан болуп турар.

Ооң аңгыда мындыг фактылар база бар. Хөрзүннүң кырында каъдып 14 см. чедир үлдүредиринге ажыглаар ужурлуг бедик бүдүрүкчүлүг КПШ-9, КПЭ-3,8 культиваторларны хөрзүннү 22 см. чедир хандыр үлдүредир КПГ-2-150, КПГ-2,2, КПГ-250 культиваторларның орнунга ажыглап турар апарган. Ооң түңнелинде ол культиваторларның туткужу болгаш пружиназы улуг күженишкинге шыдашпайн үрелип, улуг өртектиг техника электеп-ле ажыглалдан үнүп турар.

Сөөлгү ийи чылдарда республиканың барык-ла бүгү ажыл-агыйларынга К-700, К-701 тракторларга КПЭ-3,8 культиваторларны 2—3-түн орнунга чүгле чаңгысты кожуп алгаш, хөрзүн болбаазырадып турар. Ону «Кок-Тей» совхозтуң чижээлдеп тодаргай көрүп болур. Анаа 1980 чылда К-700 тракторга КПЭ-3,8 культиваторну ийини кожуп алгаш, 1700 га ажыг куруктурар черин 46 кижи-хүнде болбаазыраткан. Херек кырында ажылдап кылышкын хүнде 32,2 га норманың орнунга 37,06 га болган. Ол-ла ажыл-агыйга 254 га курук турар черин ийиги удаа болбаазырадырынга 8 кижи-хүнү чарыгдаан. Хүнде ажылдап кылышкыны 31 га болган. Ооң ышкаш «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарның механизаторлары К-700 тракторга ийи КПЭ-3,8 культиватор кожуп алгаш, хүнде 26—30 га черни болбаазырадып турган.

Хөй-хөй совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери күчүлүг К-700 тракторга чаңгыс КПЭ-3,8 культиватор кожуп, чер болбаазыраттыргаш шалың фондузун биле-тура-ла ажыр чарыгдап турар.

Ээлчег нормазын К-700 болгаш К-701 тракторларга 2 КПЭ-3,8 культиватор кошкаш хөрзүн болбаазырадырының ээлчег нормазын Кодээ ажыл-агый министерствозу 20 хуу азы 26 га чедир кудулаткан. Механизаторларга га чер дээш 24,2 көп. төлээр ужурлуг. Ындыг турбуже, чамдык совхозтарның удуртукчулары, специалистери К-700 тракторга чаңгыс КПЭ-3,8 культиватор коштуруп, хөрзүн болбаазыраттыргаш, парадка КПЭ-3,8 культиватор эвес, а КПГ-2-150 культиватор кылдыр бижидип, бир га дээш 24,2 көп эвес, а харын 42 көп төлеп берип тургулаан таварылгалар бар. Ооң түңнелинде ээлчегде ажылдап кылыр норма 11 га кызырылган, шөлдү болбаазырадырының хуусаазы ийи катап узаан, шалың фондузун ажыр чарыгдаан болуп турар.

Техниканың ажыглалының экижидер дээр болза, үстүнде айытканы ышкаш мындыг четпестерни шиитпирлиг-биле чайладыр херек. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Республиканың ажыл-агыйларында машина-техниканы ажыглап турары ол дозуңга мырыңай дүүшпейн турар.

Хөй-хөй машиналар бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаттынмайн, чогуур бериичезин бербейн, харын-даа ажыглаттынар хуусаазының ырак бетинде үрелип, үндүр бижиттинип турары ховар эвес. Моон ужуруңдан машина-техниканың кадагалалы, ону бүдүрүкчүлүг, бедик бериичелиг кылдыр, чогуур доктааткан хуусаазынга чедир, харын-даа ооң ажыр ажыглаары дээш совхозтарның кол инженерлериниң, механиктериниң, ол ышкаш механизаторларның харысалгазын улгаттырары эргежок чугула.

Республиканың совхозтары КПЭ-3,8 культиваторлар-биле 90 муң га хире черни болбаазырадып база 60—70 муң гага К-700, К-701 тракторларны ажыглап турарын барымдаалап алыр болза, кожуушкунну шын кылганда, ажылдарның чүгле чаңгыс хевиринге безин 180—200 тонна дизель одалгазын болгаш 7—8 тонна дизель үзүн камнап ап болуруң.

Дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери трактор агрегаттарының бүдүрүкчүлүүн ажылдарның бүгү хевирлеринге звеноларны шын четчелээриниң күзели-биле бедидеринче чорууру кичээнгейни салып турар, ынчалзажок совхозтарга звеноларны механизаторларның күзели-биле азы бар машиналарны барымдаалап янзы-бүрү марканың тракторларындан четчелеп турар чорук база бар. Ынчангаш бир звенога 270 аът күштүг К-701 болгаш МТЗ-80, МТЗ-50 база өске-даа тракторлар кирип турар. Дүргени деп эвес, башкартынгыры база ангы-аңгы машиналар чаңгыс дилиндекке ажылдаарга, оларның чоруу бир деңги эвес, бот-боттарын мажыр апаар. Ындыг болганда, машиналарны бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, оларны тус-тус звеноларга шын хуваары, кожут машиналарын шын таарыштыр шилиири чугула.

В. ТУТЫНИН.
Тываның нормалаашкын пунктузунуң эргелекчизи.

Чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИДИП ТУРАР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле районнар, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ соңгулда комиссияларының составынга боттарының төлээлекчилерин республиканың күш-ажылчы коллективтери, хөй-ниити организациялары депшидип турар. Соңгулда комиссияларынга боттарының төлээлекчилери кылдыр эң төлептиг кижилерин олар адап турар.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунда, райкүүскомда, санхөө килдизинде, кодээ ажыл-агый бүзүрүлге эргелелинде партия болгаш профэвилел организацияларының соңгулда мурнунуң хуралдары болгулаан. Анаа улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидерин чүткүлдешкен.

Районнуң соңгулда комиссиязының составынга партия организациязының төлээлекчилери кылдыр СЭКП райкомунуң секретары Ш-К. С. Кочаганы, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Д. Л. Монгушту депшиткен. Коллективтерниң каттышкан профэвилел организациязы районнуң соңгулда комиссиязының составынга районнуң ХБАБ бюрозунуң эргелекчизи П. С. Намчылды бодунуң төлээлекчизи кылдыр депшиткен.

* * *

Кызыл районнуң күш-ажылчы коллективтеринде районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидилгези чоруп турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга коллективтиң төлээлекчизи кылдыр совхозтуң тудугжулар бригадазының бригадири А. Л. Байыр-оолду депшиткен.

Кызылдың куш фабриказының коллективиниң ниити хуралы бедик кодурлүүшкүннүг эрткен. Коллективтиң ниити хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчизи кылдыр фабриканың экономизи В. М. Гавриловаңы депшиткен.

«Кок-Тей» совхозтуң автопарыгының, МТМ-ниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиниң ниити хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга ажыл-агыйның мурнакчы механизатору А. В. Черменёвту депшиткен.

⊙

ЭСТОН ССР. Таллинниң М. И. Калинин аттыг электротехниктиг заводунуң болгаш заводтуң эртем-шинчилел институдунуң специалистери электри тогу дамчыдар херекселдерни шылгаар автоматтыг системаны тургусканнар.

Ол чаа система үжен ажыг операторларның ажылын хары угда кылып шыдаарын шенелде көргүскен.

Ол агрегаттың ажылын «Виру» дээр электроннуг саналга машиназы башкарар, а хемчээшкиннер көргүзүглерин М-6000 дээр оон өске электроннуг саналга машиназы сагап кылыр.

ЧУРУКТА: автоматтыг шенелде системазының тургузукчуларының бөлүк киржикчилери (солагай талазындан оң талазынче) —инженер Я. Лобьяк, лаборатория эргелекчизи Т. Пукспуу, шинчилел институдунуң бюро начальниги В. Зыков, заводта бюро начальниги А. Аси оларның автоматтыг системаны заводка хүлээдип берип турганының үезинде.

З. НОРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

⊙

ШАҢНАЛДЫ АП ТУРА

Бай-Тайга районнуң Бай-Тал суурга совхозтуң ажылчыннарының, специалистериниң болгаш албан-хаакчыларының хуралы болган. Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш суур болгаш кодээ Советтериниң социалистиг чарыжынга 1981 чылда чедип алган эки көргүзүглери дээш Бай-Тал кодээ Советтиң чедип алган шаңналын аңаа тывыскан.

Кодээ болгаш суур Советтериниң Бүгү-россия социалистиг чарыжынга Тыва АССР-ге үшкү черни ээлээш, Бай-Тал кодээ Советтиң төлептиг болганы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдер чөвүлелиниң Дипломун болгаш 300 рубль шаңналды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу тывыскаш, Бай-Тал кодээ Советтиң ажыл-ишчилеринге бедик шаңнал алганы-биле байыр чедирбишаан, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге база ССРЭ-ниң 60 чылынга улам хөй чедиишкиннерлиг болуруң күзээн.

Ол хуралга сөс ап, чүве чугаалаан совхоз директору М. С. Ооржак, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Даңзын-оол, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол болгаш өскелерлдаа кодээ Советтиң, «Бай-Тал» совхозтуң болгаш бүгү бай-талчыларның мурнунда турар сорулгаларга доктаавышаан, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип тургаш, ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуурун хүлээнгеннер.

Х. КАРА-ООЛ.

АЖЫЛ - ИШЧИЛЕР - БИЛЕ УЖУРАШКАН

Ол кежээ Ак-Довурактың алды чүс ажыг кижи кирер Культура бажыңы шыгырт долган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар-биле ужуражылгага бүгү-ле бүдүрүлгелерниң, организацияларның, районнуң совхозтарының удуртукчулары болгаш партия организацияларының секретарьлары, мурнакчылар чедип келгеннер.

Бистиң чуртувустуң төөгүзүнде сураглыг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглээр дээш Тываның ажыл-ишчилериниң сорук кириишкинин, социалистиг хүлээлгелер, планныг опаалдалар күүседир дээш шудургу күш-ажылының дугайын Ч-Д. Б. Ондар чыылганнарга чугаалаан. Коллектив бүрүзүнге кижизидилге ажылын күштелдирер, планнар күүседир, ниитиниң корум-чурумун шыңгыы сагыыр дээш хамааты бүрүзүнүң ээ-харысалгазынга база ол доктааган.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчызы Монгуш Сырбаандыевич Сүүр-оол ужуражылгага чүве чугаалаан. Чоокта чаа «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп хүндүлүг демдек-биле шаңнаткан ол ажылчын үжен болгаш дөртен чылдар үезинден бээр районнуң экономиказының, ылангыя харылзааның хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап, хоочун салгалдың күш-ажылының дугайын таныштырган.

«Хемчик» совхозтуң механизатору Кара-оол Монгуштуң чугаазы солун болган. Ооң ады суурда сураглыг, хөй уруглуг өг-бүлениң ээзи, районнуң тергиин механизаторларының бирээзи. Аныяктарга шын оруктуу айтып бээриниң чугулазын, амыдыралга оларның шын туружун шилип алырынга дузалаарынга белени илереткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының слесары, күш-ажылдың хоочуну Н. Г. Паповтуң чугаазы келгеннерниң сеткил-сагыжын хайныктырган. Комбинаттың тургустунуп келген хүнүнден бээр ол мурнакчыларның одуруунга кирип келген. Дыка хөй аныяктарның мергежил шилип алырынга дузалашкан, оларны шын орукче кииргеи. Ажылчын кижиниң, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң төлептиг хамаатызының ат-алдарын төлептиг эдилээринче улуг-даа, аныяк-даа ажылчыннарны Николай Григорьевич кыйгырган.

— Бистерге, аныяктарга, өөренир, шилип алганы ажылын кылыр, дыштанар эргени берген-дир — деп, ХПТУ-нуң студентузу Евгений Нагибин чугаалаан. — Кайгамчык Культура ордузу, улус эштир бассейнниг спорт комплекизи хоорайда бар-дыр. Ындыг турбуже, чамдык аныяктар социалистиг чуртталганың дүрүмүн хажыдып, ниитиниң күш-ажылын үнелеп көрбес, арагалаар, хулиганнаар, ниитилелге удур үүлгедиглерни бо-ла кыла бээр-дир. Бөгүнгү аныяктар дээрге, чурттуң келир үеде хамаатылары-дыр. Ынчангаш хамааты адынга төлептиг, адаларның чагыгларынга шынчы болур ужурлуг бис.

Республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал чүве чугаалаан.

Ук ужуражылга ажык байдалга эртип, ниитиниң ажыл-херектери дээш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, планнар күүселдезинге, хамаатыларның ээ-харысалгазын бедидеринге дыка ажыктыг болган.

Ч-Д. Б. Ондар Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң, эът комбинадының коллективтеринге база чораан. Оларның ажыл-ижин сонуургап, планнар күүселдезин көрүп, ажылчы чоннарның амыдырал - чуртталгазы-биле таныжып, оларның негелде-херегледдерин дыңнаан. Ылангыя тууйбу заводунуң административтиг бажыңынга столоваяны, кызыл-булуңну, дыштанылга өрээлин ажыдып болурунуң аргалары бар деп ажылчыннарның саналдарын чөп деп көрген. Чоңга база чугула болуп турар ийиги категорияның продуктуларын бүдүрер аргаларын эът комбинады ам-даа ажыглап шыдаар дээрзинге ажылчыннар доктааганнар. Ынчангаш эът продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедип, ооң артыгыларын кагбайн ажыглаар аргалар бар.

Ч-Д. Б. Ондар Кызыл-Мажалык ортумак школазының өөреникчилери-биле база ужурашкан.

(Бистиң корр.).

...Даштыкыдан солун медээлер....

АРГЕНТИН КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Тайбың дээш, термоядролуг халаптың кыптыгарынга удур демиселге Совет Эвилелиниң чугула ролюн Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиңгиле секретары Атос Фава онзалап демдеглээн. Аргентинаның Компартиязының ТК-зының пленумунга ол чүве чугаалаан болгаш делегейде, хамыктың мурнунда Төп Америкада байдалга тодаргай доктааган. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказын депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен деткип турар деп, оратор онзалап айыткан.

Рейганның администрациязының аргессчи угланыышкынын, Төп Американың күрүнелериниң иштики херектеринге ооң каржы холгаарлаашкынын А. Фава сойгалап илереткен болгаш Төп Америкага милитаристиг планнарын боттандырарынга делегейниң ол районунуң чурттарын киириштирер дээн АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң планнарын шыңгыы буруу шапкан. Бодунуң кара сагыштыг планнарын күүсединге америк чагырыкчылар Аргентинаны киириштирерин база оралдажып турар.

Империалистиг монополияларның үптекчи хөделиишкиннери Аргентинаның экономиказынга аар уржуктарлыг салдарны чедирип турарын А. Фава демдеглээн. Даштыкы, бирги ээлчегде америк монополияларының ыйыышкынынга шыдашпаан национал бүдүрүлгелер хоозурап турар. Ол бүдүрүлгелерниң хөй муң ажылчыннары чуртта ажыл чоктарның санын улам көвүдеткен. Ядыы-түреңги чорук чуртта күштелген. Социал чөрүлдээлер чидигленген. Ооң түңнелинде Аргентинаның ажылчы чоннары боттарының эргелери дээш, амыдырал байдалын экижидер дээш демиселин амгы үеде улам күштелдирип турар. Ол демисел улам-на политиктиг характерлиг болуп турар. Ниитилел амыдыралын демократтыдар дээш, депшилгелиг социал чаартылгалар дээш негелделерни ажылчы чоннар ам кодуруп эгелээн.

АМЕРИК НАЙЫСЫЛАЛДА ШУУГААЗЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ черинниң баштыңы бодунуң чуртунга политика талазы-биле хоругдаткан кижилерни хилинчектээринге болгаш шаажылап өлүреринге дорт киришкен дугайында билдине бээри билек-ле, маргылдаалыг шуугаазын америк найысылалга өскүп үнген.

Чилиге 1973 чылдың сентябрьда фашистиг үймээн болган сөөлүнде генерал К. Аккеркнехт Чилиниң Ранкагуа можузунуң шериг губернатору болган. Ында карабажыннарның бирээзин ол шаажылал болгаш хилинчектээшкин төвүнүң лагери кылдыр эде дериткен. Ол карабажыңга хоругдаткан чили патриоттарны хилинчектээринге болгаш шаажылап өлүреринге генерал К. Аккеркнехт дорту-биле киржип келген. Аккеркнехтиң араатанзыг үүлгедиглериниң дугайында америк эрге-чагыргалар шагда-ла билир турган. Ынчалзажок Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ черинниң баштыңынга ону томуйлаарынга чөпшээрежиишкеннер.

К. Аккеркнехтиң дерзии үүлгедиглериниң дугайында фактылар хөй-ниитиге билдине бээрге, АКШ-тың Күрүне департаментизи боду «истелге» кылырын чарлаан. Ынчалзажок ол «истелге» Чилиниң Вашингтонда элчин черн-биле сүмележиишкин-биле кызыгаарлаттынып калган. Аккеркнехтиге удур буруудадыышкыннар «үндезин барымдаа чок» деп элчин чери хоозун бадыткаан соонда ол өлүрүкчү генерал Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ черинниң баштыңынга хевээр арткан.

Национально-краеведческий отдел

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге үткүштүр

АНЫЯКТАРНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ

Тываның кедээ ажыл-агый дуржулга станциязында В. Сугловтуң удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы чүък сөөртүлгезиниң ийи чыл планын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирип, хүлээнген ажылдап турар.

Ол шалыпчы эзлчегиниң мурнуку одуруунче Ю. Оюн, Е. Селичев, А. Санников олар болгаш өскелер-даа кирген. Оолар эзлчег үлүүн бүдүн чартык катап ажыр күүседип, хуузунда алган ийи чыл опаалдаларын доозар чоокшулай бергеннер.

А. АЛЕКСЕЕВ.

ПАРТИЯГА, ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСКА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга харыы база ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге аддар кылдыр Кызыл хоорайның комсомолчу-аныяктар коллективтери бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чижээ, 48 дугаар тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктарның 5 бригадалары 60 чылдың бирги чартылының планын Ленинчи комсомолдуң съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирип хүлээнген. А беш айлар планын: Кызылдың үлетпүр бараанныр садыгында № 2 АТБ-де комсомолчу-аныяктар бригадалары май 18-те. Тываның авиабүдүрүлгезинде АН-2 самолёттуң техниктиг септелге бааздазында аныяктар коллективи май 1-де күүседирип хүлээнген.

Ол ышкаш «Саян» универмагында, даараныгла-фабриказында комсомолчу-аныяктар коллективтери ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатан комсомолчулар аллеязын паркка тургузар. Политехниктиг институттуң хамаатыл тудуг факультединиң комсомолчулары пионер организациязының алдан чылынга тураскаадып, хоорайның үш микрорайоннарынга уруглар ойнаар үш шөлчүгештиг телевизелин белеткээр.

Автоорук техникумунуң комсомол организациязы Саян даарбаан дургаар чадаг-тергелиг агитажылды чорудар. Найысылалдың № 4 школазының пионер организациязы — пионерияның алдан чылынга аддар кылдыр паркка пионерлер аллеязын тургузар деп шиитпирлээн.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ол эгелээшкиннерин ВЛКСМ хоорукомунуң бюрозу деткээн.

В. ДОНГАК.
ВЛКСМ Кызыл хоорукомунуң бирги секретары.

«Сосновка» дуржулга ажыл-агыйында сүт сөөртүр машина чолаачызы Владимир Викторович Долинский Хадын-Аксында болгаш төп сүт-бараан фермаларын хандырып турар. Ажыл-ишке төлептиг, аныяк чолаачыны ВЛКСМ Төп Комитединиң «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнааны таварылга эвес.

Кедээ ажыл-агый техникумун дооскан соонда В. Долинский ол ажыл-агыйга ажылдай берген. Ажыл-ишке төлептии дээш эш-өөрү, коллектив ону хүндүлээр.

Онгу беш чылдың шалыпчызы, чолаачы В. Долинский планын 120—130 хуудан күдулатпайн күүседип турар.

Ийиги чылды мурнакчы чолаачы В. Долинский база эки эгелээн. Бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышта ол идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: В. В. Долинский.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ҮЛҮҮН 1,5 КАТАП

Кызылдың № 3 АТБ-ның комсомолчу-аныяктар бригадазында Алексей Сережкин оон эштери Валерий Чернов, Владимир Щетинин олар боттарының кызымаккай, шалыпчы куш-ажылы-биле бо чылын чаа КамАЗ автомобильдерге ажылдаар идегелди чаалап алган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинде тургустунган комсомолчу-аныяктар коллективи «ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге — 19 шалыпчы неделя» деп лозунг-биле социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Ында хөй аныяк чолаачылар хүнде-ле бүдүн чартык норманы күүседип турар, а бригада ниити-биле эрткен айларның планын хуусаазындан бир неделя бурунгаар күүседипкен.

Бригаданың лозунгу: «Богүн дүүнгүзүнден, а даарда — бо хүнгүзүнден эки ажылдаар». Олар шуглe чолаачының ажылы-биле кызыгаарлаттынмас. Кажан септелгеге слесарьлар чедишпестей бээрге, комсомолчулар Сергей Монгуш, Анатолий Торофеев, Владимир Щетинин олар септелгеге эки тура-биле улуун киирген.

В. БАРМИН.

ТЕВЕЖИЛЕР

Өске малдарга бодаарга, тевени кадарары, оон чаш төлүн менди ажаап алыры, өстүрери оназагай чымыштыг. Ажыл-агыйның экономиказын хөгжүдеринге теве малдың ачызы улуг. Ооң эъди, дүгү ажыл-агыйга хөй орулганы бээр. Тевени тырттар кушке-даа ажыглап турар.

Теве малды чайгы үеде элезинниг, бүүрээзиг ийиг черге кадарып, хайгааарарга дыка таарымчалыг. Тевежилер күскү үеде кужурлуг, суглуг черге, а кыжын эки одарлыг, чиралыг хем черге ук малды одарладып кадарар. Иштиннер он үш айлымында төрүүр. Ол үеде тевежиниң ажыл-ижи кажангызындан-даа артык чымыштыг. Төрүүр тевелерни аңгылааш, немелде чемнерин, суланы, арбайны, кызыл-тасты бербишаан, эки одарлыг черге кадарар. Төрүүр үеш келген тевелерни дүн-хүн чокка хайгаараар.

Бо бүгү чымыштыг ажылдарны Владимир Кечилек школачы чылдарында-ла адазындан өөренип, дыштаныгы үелерде хооччун тевежи адазынга дузалажып чаңчыккан.

— Чаа төрүттүнген ботаган дыка мунчу болур. Ынчангаш ону эъ-ле сагыш човангыр ажаап, хүнде 4—5 катап эмзирер. Ону часкы үеде сарыгдан камгалавас болза, ол хоралыг — деп, Владимир чугаалап орар болду.

Комсомолчу Владимир Кечилек Совет Армияның хүрээзиниден келгеш-ле, Ленин аттыг совхозтуң директорунга чеде берген. Адазы-биле сүмележкенин ёзугаар оон малдап турар тевезин кадаргызаан күзелин ол илереткен, адазынга өске бодан малдан хүлээдип бээрин дилээн. Аныяк оол 143 баш тевени хүлээп алгандан бээр ийи чыл четкелен.

Комсомолчу теве кадарчылары Владимир болгаш Людмила Кечилектер эрткен чылды багай эвес көргүзүглерлиг доосткан. Кодаңында бар 46 иштиннерден төрүүр 25 иштиннерден ынча ботаганнарны ончаа-менди камгалап ап, чангыс-даа баш теве хоратпаан. Бир тевеге оналаштыр 5 кг дүктү кыргып, социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Бо хүннерде аныяк тевежилерниң кодазында 186 теве хүр-чаагай кыштап ажып турар. Ында 52 иштиннерниң 28-и төрүүр. Оон 28 ботаганы менди кадарып доруктурарын, боттарының кызыгаар-биле 10 тонна каннаныг кезип, 10 тонна өлекти белеткээн. Дус-Хөлден 5 тонна дусту сөөртүп алырын, бир тевеге оналаштыр 5 кг дүктү кыргызарын хүлээнген ажылдап турарлар.

Аныяк өг-бүле Ленинчи комсомолдуң XIX съездизин төлептиг уткуур-биле социалистиг чарышка «Чаа орук» совхозтуң теве кадарчызы комсомолчу Валерий Айыкаан кыйгыргаан. Амгы үеде Кечилектерниң кодазында 9 иштиннер төрээн. Оларның чаш төлү ончаа-менди, кадыкшыырак доругуп турар.

Р. МАГЫБАЛ.
Эрзин район.

ТЕХНОЛОГИЯ ЁЗУГААР ЧОРУДАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын Сельхозтехкурлумнуң Чадаанада районнар аразының каттышкышкыныныц инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары багай эвес түңнелдерлиг доосткан. Ылангыя куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле өскен. Ук көргүзүг он чыл бурунгаар деңнел-биле алырга, ийи ажыг катап улгаткан. Ол чедиишкинге кол үлүгнү машина-трактор паркынының болгаш мал фермаларын механизастаарының техниктиг хандырылга станциязы киирген.

Каттыжыышкын кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга эргежок чугула материалдыг бараанарны 2471 муң рубльге сайгаргаш, ниити планныг опаалдазын 103 хуу күүсеткен. Аңаа ол организацияның материал-техниктиг хандырылга баазазы улуг рольдуг болган. Баазада амгы үениң хандырылгазының дээштиглелиг аргаларын ажыглап турар. Чижээ, кедээ ажыл-агыйның чаа келген янзы-бүрү машиналарын херегленкчилерге дораан эптээш, эдиштиргеш, ажыл-ишке ажыглап болур кылдыр чедирип берип турар. Чурттуң хөй-хөй заводтарындан хүлээп алдынган машина-техниканың үрелгээниң ведомостарын чаңгыс-даа негелдеге дүүштүр тыпсып келген. Артык кезектер болгаш материалдарны ой-шаанда айлар аайы-биле үлээрин чедип алган.

Бүдүн чыл дургузунда септелге мастерскаязынга тус-тус ажыл-агыйларының ачыпбелиг 170 тракторларын септээр тургаш, херек кырында 180 тракторну септеп, тракторлар септелгезиниң планныг опаалдазын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа тракторларның бүрүн септелгезин 94 хуу, комбайннарның —88, автомашиналарның — 69,5 хуу боттандырган, чардынган керээ ёзугаар ниити сайгарылга планын 99,7 хуу чедирген.

Бүдүрүлгеде эптекчилер ажыл-агыйларга бирээзи-ле 200 баш инек кирер ийи инек кажаазының, 140 баш бызаа кажаазының иштики дериг-херекселдерин дерээш, АВМ-ни тургузуп, элээн каш гаражтарга одалга системаларын киирген. Ол ышкаш Моңгун-Тайга районунуң Мугур-Аксы суурда төп одалга черин ажыглалга киирген. Районнуң 7 сүт-бараан фермаларының механизастаттынган кажааларынга болгаш чем болбаазырадыр пектерингe долу болгаш агар септелгени чоруткан.

Бүдүрүлгеде мурнакчылар эвээш эвес. Оларга МТМ-ниң септелге мастерскаязының мотористи Юрий Крайнюк кывар-чаар чүүл аппаратуразының эдикчи-слесары Калдар-оол Кара-Моңгуш, МТМ дарганы Иван Зайцев дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Ооң-биле кады материал-техниктиг хандырылга баазазының эргелекчилери Мария Пестова, Валентина Сидорова үлегер-чижектиг ажылдап турарлар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни база чок деп болбас. Ажыл-агыйда агрегат-бөлдир септээриниң дээштиглелиг аргазын бүрүн ажыглалга киирип шыдаалдын албаан. Янзы-бүрү техниканы хүлээп алырда, техниктиг барымдаалаттынганының байдалынга даянмайн турар. Ажыл-агыйлар-биле керээ чурумун сагывас, септелгениң технологиязын хажыдар таварылгалар бар.

Септелге мастерскаязында быжыглаттынган тускай эртемниглер-биле ажылды кошкак тургускан. Ажылчыннарның билиг-мергежилин бедидеринче кичээнгей сула. Ынчангаш аңаа кылдынган машина-техника, дериг-херекселдерниң шынары күрүне стандартынга дүүшпейн-даа баргылаар. «Чыраа-Бажы», «Искра», «Хөндергей» совхозтарда нефтебаазаларының, «Тыва» совхозтуң семиртилге шөлүнде 600 баш шары кажаазының, «Октябрь 30 чылы» совхозта инек кажаазының болгаш МТМ тудугларының иштики дериишкиниң кылыры болгаш «Сүт-Хөл» совхозка кормоцехти эптээри ам-даа доозулбаан. Ол чугула ажылдарны кыска хуусаада дүргени болгаш шынарлыг кылырынга бедик-мергежилдиг эптекчи-слесарьлары дарый негеттинип турар. Ол херекниң ажылдарының колдуун чүгле Олег Базыр-оолдуң удурткан комплекстиг бригадазы боттандырып келген. Ынчангаш ам-даа элээн каш ындыг бригадаларны бедик мергежилдиг кадрлары-биле четчелеп тургузары хүннүң соңгаарлаттынмас айтырыы апарган.

Бүдүрүлгеде бүгү-ле ажылчорудулгалар амгы үениң негелделеринге дүүштүр долузу-биле ам-даа механизастаттынмаан. Чижээ, материал-техниктиг хандырылга баазазында кедээ ажыл-агыйның вар чүъктерин сөөртүр механизмнер, ол-ла чүъктерни ындарымынаар сайгарып, дажыыр тускайлаттынган девирлерниң транспорт аймаа чок. Складтарда байдал база таарымча чок. Тус-тус ажыл-агыйлар машина-техниказын септелге мастерскаязынга эккээрге, документация ёзугаар шыңгыы хүлээп албайн турар. Ынчангаш септеттинген техниканың шынары кудуу. Чедиртинген дузаның ажыктыы эвээш болуп турарының чылдагааны-даа ында. Черле ынчаш, ярын болгаш комплекстиг ажылдарны чаңгыс аай технология ёзугаар чорудары негеттинип турар.

А. МОНГУШ.

Советтер амыдыралы

АМ-ДАА ЧЕТПЕС...

О. Шынаа кедээ Совези (күүсеком даргазы С. Артына) районнуң кедээ Советтериниң аразында чарышка чангыс эвес удаа тиилекчи болуп келген болгаш СЭКП райкомунуң, районкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар.

Кедээ Совет 1973 чылда тургустунган. Ол үениң дургузунда Советтиң девискээринге улуг чаартылгалар болган. «О. Шынаа» совхозтуң экономиказы быжыккан. Ооң девискээринде чуртталга, албан черлериниң тудуглары немежип турар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз күрүне планнарын эки көргүзүглерлиг күүседип, көргүзүг талазы-биле районда мурнакчыларның бирээзи болган.

О. шынаажылар төрээн суурун чаагайжыдып, үлегерлиг корум-чурумнуг болдурарынче күштүг угланнырган. Кедээ Советтиң девискээринде чоң ортузунда мөзү-шынар кижизидилгезин тургусканынга өөредиглиг чамдык чүүлдер бар.

Самагалдай, Кызыл-Чыраа кедээ Советтеринде чамдык ажылдарны чаарты тургузуп турар-даа болза, ук кедээ Советтерниң ажылында ам-даа чедир кылдынмайн, шиитпирлеттинмейн турар ажылдар бар. Кайы-даа кедээ Советтерниң күүскомнары доктаамал комиссияларының ажылын, депутаттар бөлүктериниң, кедээ Советтерниң чанында улусчу контроль бөлүктериниң ажылын, эки тура улусчу дружиналарның, эш судунуң ажылдарын негелдеге дүүштүр тургуспайн турар. Оон түннелинде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, куш-ажылдың сагылга-чурумун сагывас, чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар районнуң чамдык куш-ажылчы коллективтеринде бар.

Чурттакчылыг черлерни арыг-шевер тургузуп, чаагайжыдар, суурлар девискээринге бок төгер черлерни аңгылап тургузар дугайында райкүүскомнуң үндүрген шиитпирин кайы-даа кедээ Советтер чедир күүсетпейн келген. Ылангыя район төвү — Самагалдай, Ак-Эрик, Берт-Даг суурларда арыг-шевер негелдеге дүүшпес, бок чыл чылы-биле четче аштаттынмайн турар. Суурлар, чуртталга бажыңнарының девискээринде ону кайы хамааанчок төп турар. Ол-ла айтырыглар-биле кады үстүкү органнарның болгаш боттарының үндүргени доктаалшиитпирлериниң күүселдезиниң канчаар боттанып турарын контрольдап хынаарын кедээ Советтер күүскомнары ам-даа чедир күүсетпейн турар.

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы —Советтерниң мурнунда чугула айтырыг. Ындыг турбуже районнуң чамдык чер-чер Советтери ол чугула ажылды ам-даа негелдеге дүүштүр тургуспаан. Чижээ, Берт-Даг, Кызыл-Чыраа, Чыргаланды кедээ Советтер үстүнде айтырыгны шынгыы кичээнгейге алза чогуур. Кедээ Советтер күүскомнары депутаттар эрге-хүлээлгелериң долу ажыглап, ажылды бүгү талалыг чорудары чугула.

Ч. ДАЖЫВАА.

ЧАА ШАГААН-АРЫГ — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

ЧЫЛДАГААНЫ БОЛЗА...

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгның иштчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың ийиги чылының опаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күжүн мөөңнээн. Бо хүннерде шалыпчы тудугнуң бүгү бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур-биле социалистиг чарышты тудуг бригадаларында, эзлчеглерде база ажылчыннарның аразында калбарткан.

Амгы үеде тудуп турар он ийи аал иштии болгаш тавааны чаа салып эгелээн 80 аал ишти чурттаар бажыңнарда ажыл кидин тулук. Ында тудуг материалдарының камналдазы, калагалалы эвес. Тудуглар девискээринде үй-балай чылар материалдар кезүлбес, объектилер девискээри арыг-силиг.

Ынчалзажок кайы-даа тудугларда бетон-малгаш хандырылгазы багай. Бетон хоюдар белдир тудуглардан ырак эвесте турар хирезинде тудугларны чедир хандырып шыдавайн турарының чылдагааны чүдел? Школа тудуунда тудуг мастери бир-ле дугаарында бетон дугайында хомудап чугаалады. Шынап-ла, үени көөрүмге, 11 шак четкен, а эртенгиниң 8 шакта кээр ужурлуг бетон сураг. Эң чугула бо тудугда туйбу хандырылгазы четпес. Элегес-Аксы суурда заводтан сөөртүр туйбуну уургеддирип турар, ында ажылды организастааны үениң негелдезинге дүүшпес.

Школа чоогунда он ийи аал ишти чурттаар ийи каът бажыңны комиссия хынап көргеш, хүлээп албаан. Мында база-ла катап кылыр ажылдар көвей болган. Ук бажыңны эрткен чайын студентилер тудуп турган. Өрээлдериниң шыы эвес планнаан болган. Бажыңның хаалгаларын бускаш, тудугжулар катап эде салган.

Тудугларының хожудап туттунуп турарының бир чылдагааны тудуг материалдары-биле хандырылганың кошкаа-да. Оон өске база бир чылдагаан бар. Ол дээрге — ажылчын күш. Кижилер ажылды ногумчалыг чорутпаска хоюдаашкын, үстүүшкүн турупкелир. Тудуг организацияларында ажылчын күжү ам-даа четпес. Аныяктарны, ыландыын ортумак школалар доозукчуларын тудуг ажылынче хаара тутпайн турар. Тудуг организациялары-биле ортумак школалар коллективтериниң аразында харылзаа кошкак, өөренникчилерни тудуг, шеверлекчилер мергежилдеринге өөредири ам-даа чогуур денгелинге чедир тургустунмаан. Аныяктарны коллективке ижиктирип, тудугжунуң мергежилинге оларны чаңчыктырып өөредириниң талазы-биле дээштиг ажылдарны чорудары трестен негеттинип турар.

«Шагонартяжстрой» трестиң удуртукчулары болгаш ында хамааржыыкан механизастаттынган колонналарның инженер-техниктиг ажылдакчылары тудуг объектилеринче кичээнгейни улам күштелдирип, тудугларны эргежок чугула материалдар-биле дарый хандырып, кадрлар-биле ажылче кичээнгейни салза чогуур.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ИЙИ АЙДА

Чаа Шагаан-Арыг хоорайның чөөн чүгүнде 65, 80 аал ишти чурттаар бажыңнарның ниити тудуу доозулган. Амгы үеде ук бажыңнарда монтаж ажылдарын кылып эгелээн. Ол-ла бажыңнарның чанында база 80 аал ишти чурттаар бажыңның тавааан Иннокентий Карповтуң бригадазының бир звенозу салып эгелээн. Ында ажыл тулуктээн. Чоокта чаа ол бригадага баргаш, бригадирден ооң коллективиниң ажыл-ижин сонуургадывыс. Ол мынча диди:

— Он бирги беш чылдың ийиги чылы онзагай. Бүгү совет улустар-биле бир демей, бистиң бригаданың коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскаадкан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги эрттирер дугайында москвачыларның инициативазын деткип, ол хүн чаңгыс кижи деп ажылдап үнер бис.

Эптиг, найыралдыг интернационалчы коллектив эрткен ийи айда чедиишкинниг ажылдаан. Олар ийи кезек черде ажылдап турар. Бир чамдызы чаңгыс /аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда хаара туттунган. Тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чок хандырарын чедип алыр дээш бригадир бээр-ле аргаларны ажыглап турар.

Социалистиг чарышта мурнап, өске тудугжуларга үлегерлиг, ажылынга кызымак, дыңнангыр тудугжулар бригадада эвээш эвес. Оларга Байлаң-оол Оржакты, Виктор Егоровту хамаарыштырып болур.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу И. М. Карпов.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ПРОФЭВИЛЕЛ АКТИВИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Профоблэвилелдиң комплекстиг бригадазы чоокта чаа Моңгун-Тайга районга кээп, ында профэвилел местикомнарынга практиктиг дуза чедирери-биле ийи хүнүң семинарын эрттирген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле сорулгалыг семинар кол кичээнгейни угландырган. Аңаа органнизастыг болгаш культура-массалыг ажылдар, куш-ажыл камгалалы болгаш техниканың айыыл чок чорууну, социал камгалалының, куш-ажыл хоойлужудулгазының талазы-биле тус-тус лекцияларны А. Б. Сагды, Ч. Д. Моңгуш, Э. Ш. Ондар, Ш. С. Пакчан, А. Х. Ажи олар номчаан.

Семинарга районда профэвилелдериниң ажылчын комитеттериниң, местикомнарының даргалары, казначейлери болгаш албан организацияларның, ажыл-агыйларның удуртукчулары киришкен.

Семинарның киржикчилери социал камгалал айтырыглары талазы-биле юридиктиг консультация үезинде боттарының ажылынга ажыктыг, хөй чүүлдерни билип алганнар.

Х. ЧУЛЬДУМ.

ИДЕПКЕЙЛИГЛЕР

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунда планныг опаалдаларын эрестиг күүседип, чонга мактадып келген чолаачылар, механизаторлар бар. Ындыгларга Арапчоң Элбек-оол хамааржыр. Бо дуржулгалыг чолаачының барганчеткен чери көвей. Абакан, Абаза, Кызыл, республиканың районнар төвери, Моңгун-Тайга, Кара-Хөл дээш кайы-даа бээр чүък сөөртүп турган.

Амгы үеде ол Кызылдан мал чеми сөөртүп турар. База ол ышкаш чолаачылар С. Калбак, С. Наажаң, Тарачы, С. Серээдар болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турарлар. Трактористтер Х. Доураш, Д. Хундус-оол, Л. Хоптак-оол, Н. Маска сезоннуг үелерде эки ажылдаан, сиген, тараа, сула, сидос, хыраганы малчын кодааннарже сөөртүр ажылга идепкейлиг, эрес-кежээ чорууи көргүскен. Кодааның бо кол кижилеринден планныг опаалдаларның күүселдези дорт хамааржыр.

Х. КАРА-ООЛ.

Совет тывазының кижилери
Амыдыралдан өөренир

БЕРГЕ КҮС

1981 чылдың октябрь ай. Колдуунда-ла эргин артында келген кыштың соок тынышы улам күштелип, Ишкин суунуң кыдыглары чаактавышаан, чугa дош хемниң ортузунче калбарып бар чыткан. Малчыннар кыштагларынче көжеринге белеткенип, чурттаар бажыңнарының, кажаа-хораазының септелге-белеткелин база катап хынап көрүп тургулаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун кадарчызы Норжуң-оол Сат кажаа, бажыңын кыштаандан чазын көжерде-ле ынк септеп, курагаг өдектиг шилдере бөлүп, чайын сигенинде-даа элээн кезип белеткеп алган киреринде. Алдыы-Уаун-Ойже бир хүн албан-биле үнгеш, кыштаап база катап хынап көрген. Бүгү чүве белен. Чүгле көжүп кээп хонары арткан. Ынчалзажок малчыннын сеткилин бир-ле чүве дүвүредип чораан: чай кончуг кандаашкынныг болгаш, оът сиген шоолуг үнмээн, ам берге кыш дүжер болза, оргунчарыктен хайыы, шуут-ла тайганың тайгазы черге хөй өшкүнү канчап кыштадыры? Улуг чутка таваржыр чыгымдыр. Он ажыг чылдарда өшкү кадарып ажылдап келгеш, чүнү көрбедим дээр. Ынчалзадар бо хире күштүг кандаашкынын Алдыы-Ишкиниң Алдыы, Үстүү-Уаун-Ойларының тайга-тандызынга кажан-даа болуп көрбээн-не болгай деп, малчын бодаанган.

Оон бээр ийи хонгаңда, бодалын шынап-ла эндевээн-дир дээн ышкаш, халаптыг сугуур чаъс-даа куткаш турупкан. Кедээзинге хар, хем иштинге чаъс ийи хондур чагган. Кадарчының хоопу карарып, чугаа-сооду-даа читкен, көк шылба апарган өшкүлерин аал чоогунга бичии кадаргаш-ла доңуруп, мырымып эрттирбезин-биле өдекче киирип, муңгаш кажаага кажаалап ап турган.

Хайга хай улажыр дээн ышкаш, чаъска улаштыр хар чагташ туруп берген. Ынчаар үш хондур үргүлчүлээш, бичии, бар-чок оът-сигенни дөгерезин базырган, кырындан шилдейтир доңуруп каапкан. Өшкүнүң оъттын чиири бергедээн.

— Кыштаавыс девискээри моон, хем иштинден, таап чүгээр ыйнаан. Дүргени ынаар көжүп үнмес болза хоржоктур — деп, Норжуң-оол Шалдай-оолович кадайынга чугаалаан. —Бөгүн дажып чедирип каайн.

Надежда Даваевна оон-биле чөпшээрешкен, кыштаага баштай чедирер эт-херекселдерин аайлай берген. Даарта мал сүрер улуска, ол-даа болза чиик алак-ла болгай. Ажыы-биле чугаалаарга, шагының дорт эргилдезинде аъттарга чүдүрнүн алгаш, мал одары эдерип кожуп чоруур уаусга хөй, аартаар эт-херексел-даа кайда боор. Өг иштинин эм-не чугула чүүлдерни чоруур-ла болгай.

Алдыы-Уаун-Ойда кыштаг. «Сүт-Хөл» совхозтуң амгы Ишкин салбыры амгы колхоз турардан бээр бо кыштаагга малчын чурттап, чеже малды өстүрбээн чүве дээр. Алыс чер озалааш, тайга-сынаа болза, одар-белчиир делгем, өшкү малга ёзулуг-ла таарышкан. Ынчангаш дуржулгалыг малчынның ону шилип алганы-даа таварылгаа эвес болбайн аан. Ол маңаа хөй удаа кыштап, кадарган малын кыштап хүрээ ажырып келген.

Норжуң-оол кыштаанга көжүп келгеш, идегээни хөй болганың хомудал-биле эскерген. Хар дискек караан ашкап, уаун унуг резина идиктериниң хоңчузундан үстүнүп турар. Өшкүлер хамаанчок, шала чолдаксымаар кадарчының безин кылаштаары бергедээн.

Чум харны калбак ыяш хүүрек-биле эжип тургаш, орукту үндүргеш, өшкүлерни мээс чарыкче хай дээрге, оруктуң ужунга баргаш, бөлүнү бээр, башкылыгларны бичии бурунгаарлааш, терең харга дужуп, даг бажынче көрүп алган алгыржып тургулаар. Ынчалдыр мөлдүк-кадыг бичии када оъттааш, шала маңнажып кирипкен.

Каш хонукта мынчаар уламчылаан. Хүннүң чылыг бичиижеп чаап, хар улам-на улгадып орган.

— Херек бергедээн чүве-ле-дир. Маңаа үр олурар болзуусса, өшкүлерниң дораан арып-дорум, чудак-кырдын эгелээр-ле-дир — деп, малчын бир-ле хүн муңгаргай чугаалаан. — Хар-чамы чуга черже — иштикче көжүп алырының аргазын даргаларындан дилеп, шынаа киргеш келийн.

Чорук дораан-на чогуй дээр ындыг белен чүве кайда боор. Хем бажының аалдарын шуптузун дүвү-далаш-биле иштикче көжүрүп бадырган, олар хостуг кыштагларны догерезин ээлешкен болган. Чүгле хойжу Б. Саттың кыштаазының одар-девискээри болур Даргын бажында чоокку чылдарда улус-даа чурттавайн турган эрги кыштаг ээн арткан. Черниң хая-дажы, кадыр-берти-ле коңчуг. Уаун-Ойга канчан-даа деңнээр арга чок. Ам канчаар, маңаа-даа болза, кээп кыштаар-дыр ийин деп, Н. Сат шиитпирлээн. Ынчалза-даа...

АМЫДЫРАЛДАН — ДУРЖУЛГА

Амыдырал өөредир, амыдыралдан өөренир. Эки арга-дуржулганы-даа оон алыр, кызымаккай куш-ажыл-биле мөөңнээр.

Норжуң-оол Сат малчыннап келген амыдыралында өшкү малды өстүреринге дыка мергежээн, байлак дуржулганы чыып алган. Ол дугайын сонуургап айтырар болзуңарза, малчын боду-даа, кадайы Надежда Сат-даа ажыт-чажыт чокка чугаалап бээрлер.

— Кандыг-даа малдың эки, хүр-менди болуру оон кушкелиглелдезинден, ажаалда-кадарыындан хамааржыр дээрзин малчын бүрүзү эки билир — деп, Н. Сат чугаалаар.

Алдыы-Ишкин хемниң үстүкү девискээри совхозтуң Кызыл-Тайга салбырынга хамааржыр. Н. Сат ол салбырының малчыны кижи болгайда, ишкинчилерниң одар-белчиирин тураазы-биле ээлээр эрге ында чок. Ынчангаш эп-чөп-биле чугаалашканы дээре.

— Ам канчаар дээр, медээр кыштагга кээп хонуп ап-тыр сен ийин. Одар-девискээрмис улуг кызаавас, ажырбас боор оң — деп, Норжуң-оолдуң ол дилээнге Ишкин салбырының хойжузу Байыр-оол Сат харыылааш, улаштыр мынча дээн: —Өске-башка улус эвес бис. Чаңгыс хемни дургаар кады-кожа чурттап, хөй чылдарда малчыннап-даа келдивис. Сен бергедээнде, мен дузалаар, мен бергедээнде, сен дузалаар — ол дээрге кайы-кайывыстың-даа хүлээлгевис-ле болгай.

Ийи хонгаңда, Н. Сат Уаун-Ойдан көжүп бадыпкан...

—Ынчаарга өшкү малдың төлүн хөй алыр деп бодаар болза-да, чайын эки оът-сигенниг тайга черлерге одар солуп көжүп чорааш, чаа семиртип алыры онза чугула. Күжү шыырак өшкү төлгүрдаа, сүткүр-даа болур.

Бис часкаар чайын, өшкүвүстү шупту оолдадып доозааш, дүгүн кыргааш, Уаун-Ойдан көжүп баткаш, хем иштинге, Шивилиг-Аксынга, муңгаш кажаалыг чуртувуска кээр улус бис. Ынчан чаъстан-бораннан, чүвениң байдалы бергедей бербес, таа өшкүлерни муңгаш кажаанче киириптерин бодап, аңаа алды ай чаазынга чедир чыдар апаар. Оон соонда чайның изиг чоокшулап орда, Алдыы-Каргал тайгазынче чайлаглап көжүп үнүптер бис. Аңаа тайганың эң-не чүм оъттуг черлерин дилеп, боттандап-даа чоруп тургаш, өшкүнү эки семиртип алыр кызып мен. Август төнчүзүнде тайгадан көжүп баткаш, хем кудуудур Ээр-Каът деп черге келир. Аңаа он ай чаазынга чедир тургаш, оон катап Ишкин иштинде күзээнгеже кээп хонар бис. Оон улаштыр кыштаагже үнер. Көрүңер даан, чаңгыс чай иштинде безин чеже катап көжер, чурт солуур-дур бис. Ооң кол-ла сорулгазы малды кышка удур эки семиртип алыры дээрзин дем чугаалады. Көргүзүүвүс эки болуп келгениниң бир чылдагааны ында ийин.

Өшкү төрүй берген үеде ажылды канчаар таарыштырып алырын, чаш анайларны канчаар ажаар-тежээрин Надежда Даваевна мынчаар тайылбырлап, чугаалаар:

— Кандыг-даа малчын кижиге мал оолдаашкыны — чымыштыг ажылдың үези. Ол ойде улуг сакманчыдан хөй чүүлдер хамааржыр. Өске сакманчылар-биле эп-найыралдыг болуп, оларның ажылын таптыг таарыштырар, организастаар. Эрткен чылын Лариса Сат, Раиса Моңгуш, Уйнукпаа Оржак база мээң дөрт-ле эвээш анай ындын турдувус. Аныяк-чалыы болгаш, адак-бышкак чиик, ажыл-ыржыы-кежээ-даа кыстар чүве. Бистиң чыл түңнели-биле эки көргүзүглүг болуп, районнуң малчыннарының чарыжынга тиилекчи болганывыста оларның, сакманчы уругларның киирген үлүү улуг.

Х.-К. МОНГУШ.
(Улуг-Хемнер).

КОЛЛЕКТИВТИҢ КИЖИЗИДИКЧИ КҮЖҮН УЛАМ БЕДИДЕР

Ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн моон-даа соңгаар улам бедидериниң дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл райкомунуң VI пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди партия райкомунуң секретары Л. А. Бедарева кылган.

Идей-политиктиг кижизидилге айтырыгларын хүн бүрүнүң хайгааралынга ап турар бүдүрүлгелер, бригадалар, сүт-бараан фермаларының саны районда немежип орар. Саанчылар, инек кадарчылары, хойжулар, механизаторлар болгаш өске-даа ажыл-ишчилерге күш-ажылчы коллектив түгле бүдүрүлге чери эвес, а кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээр кол участок болуп турар.

Ылаңгыя «Тиилелге» совхозтуң парткому, дирекциязы, хөй-ниити организациялары күш-ажылчы коллективтерниң ролюн кижизидилге айтырыгларынче углап, ажыл-ишчилерниң күжүн бүдүрүлгениң ажыктыын экижидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче мөөңнеп келгени элээн үре-түңнелдиг болган. Ооң уламындан ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар участок, бригада бүрүзүнде тургустунган.

Совхозтуң сүт-бараан фермазында 50 ажык кижи ажылдап турар. Коллектив кежигүннери аразында социалистиг чарыштыг. Ажылды канчаар эки организастаарыл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң шыңгыы камнаар дээш чүнү кылыр ужурлугул деп айтырыгларны тодараткаш, ону социалистиг чарыштың негелделеринде киирген. Чарыштың түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга түңнеп үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир вымпел база акша шаңналын тывыскан турар.

Бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажылынга кижи бүрүзүнүң идепкейин бедидеринге чугула чүүлдерниң бирээзи — мергежил талазы-биле өзүлдезин бедидери. Саанчыларның, бызаа азыраакчыларының, инек кадарчыларының 38 хуузу эң бедик мергежилдиг. Ферма коллективиниң бүгү кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың школазында хаара туттунган.

Күш-ажыл болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар-биле эптеш чок байдал улам чидии-биле тургустунган. Политинформация, лекция болгаш беседаның-даа утка-шынары амыдырал-биле сырый холбаалыг апарган. Шак, хүн бүрүзүнде кымның канчаар ажылдааны, бодун канчаар ап чорууру хөй-ниитиниң хайгааралында болу берген. Кижизидилге, бирги ээлчегде, профилактика ажылы дээштиг апарган.

Кижизидилге ажылынга коллективтиң ролюн көдүргениндеп, ооң үнүн ажыглаазындан ажылдап үнер-кирер, ажыл шагында арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун база хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар эвээжээн. База ол ышкаш сүт-бараан фермазы сүт бүдүрериниң база ону күрүнеге садарының ийи айларының планын күүсеткен. Ферма эргелекчизи Б. О. Монгуш, партбөлүк организакчызы О.-С. Б. Хертек, комсорг Н. М. Ондар, зоотехник В. М. Ликчар олар коллективке даянып, кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип, багай эвес ажылдап турарлар.

«Тиилелге» совхозтуң машина-трактор мастерскаязы, «Тере-Хөл» совхозтуң Балыктыг хойжу бригадазы, «Көк-Тей» совхозтуң куш фабриказы, КМК-62-ниң шеверлекчилер бригадазы болгаш өске-даа коллективтерниң ажылы дыка экижээн. Ылаңгыя куш фабриказының профэвилел, хөй-ниити организацияларының ажылының ажыктыг чоруу көдүрүлген. Улусчу дружина болгаш эш хуу судун коммунистер Н. Г. Ткачева, А. С. Сирюкин багай эвес удуртуп келген.

Бүдүрүлгениң он-он хоочуннары дагдыныкчы, шимчээшкинче хаара туттунган. КМК-12-де Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. А. Черепанова, «Тиилелге» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Даңдар болгаш өске-даа эштер аныяк ажылчыннарның дагдыныкчылары болуп, оларга күш-ажылчы үлегерин көргүзүп келген.

Ындыг-даа болза чамдык күш-ажылчы коллективтерниң кижизидикчи ролю ам-даа журу болуп артпышааны, илеткелчи, санал берген коммунистер шүгүмчүлекчи бөдүү-биле демдеглээн. «Кара-Хаак» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында 65 механизатор болгаш инженер-техниктиг ажылдакчы хаара туттунган. Бо улуг коллективтиң идей-политиктиг кижизидилге ажылын партком секретары С. Д. Ховалыг, кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. С. Доржу, совхоз директору В. Б. Ярмольник дээштиг кылдыр тургузуп албаан. Ооң уламындан мында бактаараан коммунистер Ч. Долаат, К. Салчак, О. Өшкүлүг, Н. Салчак партийжи харысалгазын уттуп, орта ажылдавайн, ажыл шагы үрүп келген. МТМ-де профэвилел база комсомол организациязы, улусчу контроль бөлүү шуут ажылдавайн турар. Бүдүрүлге хуралдары эртпестээн.

«Көк-Тей» (директору Ю. А. Кривенко), «Кара-Хаак» (директору В. Б. Ярмольник) совхозтарның болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары база специалистери коллективтер, оон хөй-ниити организациялары-биле кошкак харылзаалыг ажылдап турар.

Бүдүрүлгеге эң кол кижи — ажылчын. Ооң билиг-мергежилинден, ажылга харысалгазындан, идей-политиктиг кижизидилгезинден планнын онаалдаларының күүселдези дорт хамааржыр. Кадрларның ажылдап үнер-кирер чоруун кызырар, чаа болгаш быжыг коллективтерни тургузар талазы-биле «Көк-Тей» совхозта (директору Ю. А. Кривенко) ажылга ам-даа чогуур негелдеге четпейн турар.

«Тере-Хөл» совхозтуң партком секретары О. Ондар, «Тиилелге» совхозтуң директору В. Ооржак, «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Т. Болдук, КМК-2-ниң начальниги Л. Фантюшин, «Шамбалыг» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы Д. Мыйдык болгаш өскелер-даа санал берген, күш-ажылчы коллективтерниң кижизидилге ажылынга ролюн улам бедидерин чугулалап, бо талазы-биле чер-черде бар дуржулганы долузу-биле ажыглап, бар четпестерни эдер талазы-биле чүнү кылза экиин дээрзин чугаалаашкан. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле хемчеглер айыткан доктаалды СЭКП райкомунуң пленуму хүлээп алган.

А. ОКСУР.

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет профэвилелдер съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга чугааларында көдүрүлген чаа чугула тайбың инициативалары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы 80 чылдарга Тайбынның совет программазының дүрүм ёзугаар уламчылалы болгаш хөгжүлдези кылдыр, тайбыңның салым-чолу дээш бедик харысалганың илерели кылдыр даштыкы парлалганың дыка хөй органнары болгаш политиктиг көскү ажылдакчылар үнелеп турар.

СОФИЯ. Тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш кымның ёзулуг демисежип турарын, бодунуң дерзии политиказы-биле тайбыңга, айыыл чок чорукка кымның кыжанып турарын Л. И. Брежневтиң көдүрген инициативалары делегейниң хөй-ниитизинге бүгү тодазы-биле база дагын көргүскен деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн. Ол инициативалар Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларының нарын комплекизинге чаа болгаш чугула боттуг чүүлдү киирип, олар Европага ядролуг чепсектиң арсеналдарын кызырарынга болгаш делегейниң амгы дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга кайы-даа талага таарышкан үндезинниң дилеп тыварынга боттуг салыышкын болуп турар.

БУДАПЕШТ. Совет профэвилелдер съездизинге эш Л. И. Брежневтиң үндүрген саналдары — СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак чайгылыш чок угланыышкынының чырыткылаачак херечизи-дир деп, ВСАП ТК-ның кежигүнү, Профэвилелдерниң бүгү-венгр чөвүлелиниң чиңгине секретарының оралакчызы **Шандор Якаб** медеглээн. Ам делегейниң миллион-миллион ажылчы чоннарының чүректери тайбыңның салым-чолу дээш, даартагы хүнү дээш дүвүрээзин-биле доллунган. Ол дүвүрээзин кижи төрелгетенниң келир үези дээш харысалгазын оскунган АКШ-тың болгаш барыын талакы өске-даа чурттарның политиказының уламындан болдунган. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак инициативаларын венгр ажылчыннар бүрүн деткип, тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленишкинниң дүжүрер дээш демиселге СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң шыңгыраңгай салыышкынын бедик-биле үнелеп турар.

Совет удуртукчузунуң Ташкентиге чугаазы Азия диптиниң болгаш доктаамал оожургалдыг турарын болдурарын ССРЭ-ниң кайы хире улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын бүзүрелдиг херечилээн, ол чорук делегейниң бүгү байдалын экижидеринге чаагай салдарын чедирерин Венгрияның **«Непсабадшаг»** солуну айыткан.

ПЕКИН. Л. И. Брежневтиң Ташкентиге чугаазының совет-кыдат харылзаалар дугайында кезээн Кыдаттың массалыг информациязының органнары дончулап парлаан. Оон-биле чергелештир КУР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң Кыдат «ССРЭ-ниң тодаргай хөделишкиннерин болгаш базымнарын» барымдаалап көөр хөөннүг дээп сөстерин парлалгада көргүскен.

ТОКИО. Японияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга быжыг чаагай кожа-хелбээ харылзааларны база ийи талага ажыктыг калбак кады ажылдажылганы доктаадып тургузарынче кыйгырган Л. И. Брежневтиң чугаазынга байыр чедирип турар бис деп, политиктиг көскү ажылдакчы, чагырыкчы либерал-демократтыг партияның парламентиниң депутады, япон-совет найыралдың парламент ассоциациязының даргазы **Хирохидэ Исида** медеглээн. Япон-совет харылзааларны быжыглаары болгаш хөгжүдери, чаагай кожа-хелбээ турарының, кайызынга-даа ажыктыг кылдыр кады ажылдажырының болгаш бүзүрежилгениң идегелдиг харылзааларын доктаадып тургузары Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны база оожургалдыг доктаамал болур чоруктуң херээнге чугула салыышкын болур дээрзинге бүзүрелдиг бис деп, япон парламентарий чугаалаан. Ол харын япон-совет найыралдың бистиң парламент ассоциациязының ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болуп турар.

Ынчалзажок улустар аразынга тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың дайзыннары чепсээп канчаарга-даа садбааннар. Барыын талакының, ылаңгыя АКШ-тың парлалгазының реакциылыг органнары Л. И. Брежневтиң көдүрген саналдарының делегейниң хөй-ниитизинге чедирген ханы салдарын суларадыр дээр оралдажыышкыннарын кагбаан, олар чаа совет инициативаларның утказын хажыдарын, оларны Москваның «суртаалчы кажарлаашкыны» кылдыр көргүзерин кызыдып турар.

(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ПРИНЦИПТЕРИНГЕ

ХАНОЙ. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизи ажылын доосkaн.

Партияның болгаш чонунуң чаңгыс эптиин, ВКП-ниң моон соңгаар-даа СЭКП-биле болгаш Совет Эвилели-биле, социалистиг демкаттыжылгазының өске-даа чурттарының акы-дунма партиялары болгаш улустары-биле бузулбас найыралды база интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының оруу-биле баар деп шиитпирлиин съезд көргүскен. Иштики болгаш даштыкы политиканың талазынга Вьетнамның Коммунистиг партиязының чиңгине шугумун шуулганның киржикчилери бүгү-ниити чөпшээреп көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев баштаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы, коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның, улусчу-революстуг болгаш демократтыг партияларның, национал-хостадылгалыг шимчээшкиннерниң төлээлекчилери съездиниң ажылынга киришкен.

Түңнел хуралга делегаттар ВКП ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле резолюцияны хүлээп алган. Сөөлгү беш чылда политиканың, экономиканың, шеригниң, культураның болгаш дипломатияның талазынга партияның ажыл-чорудулгазын мында чаңгыс эп-сеткилдиг чөпшээреп көрген. Бүгү партияны болгаш бүгү вьетнам улусту боттарының хуралдыын сырый каттыштырарынче база күженишкиннерин социализмни улам ынай тургузарынче болгаш төрээн чуртту камгалаарынче, Совет Эвилели-биле, Лаос, Кампучия-биле, социалистиг өске-даа акы-дуңмалышкы чурттар-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынче угландырарынче кыйгырган.

«Беш чылда (1981-1985 чылдарда) болгаш 80 чылдарның үезинде экономиктиг база социал хөгжүлдениң кол угланыышкыннары, амгы болгаш ырак сорулгалары» деп илеткелди чөпшээрээн резолюцияны хүлээп алган. Ук илеткелди съезд беш чыл планын болгаш дараазындагы чылдарның планнарын ажылдап кылырынга партияның директивазы кылдыр тодаргайлаан.

Партия тургузуушкунунуң дугайында ВКП ТК-ның илеткелин чөптүг деп көрген. Партия хүрээлениң политика, идеология болгаш организастыг талазы-биле быжыглаарының, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш, партияның ангы талазы-биле болгаш авангардчы характерин күштелдирериниң, шиитпирлиг партияның дайынчы шинарлыг болгаш удуртукчу ролюн бүгү хемчег-биле бедидериниң сорулгалары мында салдынган.

ВКП Төп Комитединиң съезд ТК-ның 116 кежигүнүн болгаш кежигүннеринге 36 кандидат составтыг кылдыр соңгаан.

ВКП ТК-ның бирги пленуму ВКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Ле Зуанны чаңгыс үн-биле соңгаан.

Түңнел сөс чугаалааш, Ле Зуан коммунистерниң шуулганы партияның болгаш вьетнам улустуң амыдыралынга улуг болуушкун болуп, улам бурунгаарлаашкынның улуг болгаш өөң келген айтырыгларын шиитпирлээриниң угланыышкыннарын, оруктарын ажылдап кылып, бодунуң чугула сорулгазын күүсеткенин онзалап демдеглээн. Съездиниң бүгү ажылы бистиң бүгү партиявыстың чаңгыс эп-сеткилдииниң болгаш сырый каттыжылгаазыыышкынының чырыткылаачак көргүзүү болган деп, ол медеглээн.

Партияны болгаш чонну съезд төөгүлүг шиитпирлер-биле чепсеглээн. Революцияның чаа үе-чадазының хүн айтырыы — съездиниң салган сорулгаларын күүседиринче бүгү чонну болгаш армияны мөөңнээри. Бистиң мурнувуста берге болгаш нарын сорулгалар турар, ынчалза-даа Президент Хо Ши Миннин чагыы бүрүн күүсеттинер дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис. Бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти кандыг-даа моондактар ара доктаадып шыдавас деп, Ле Зуан онзалап айыткан.

Ол съезд хагдынган деп чарлаан. Хуралдар ордузунуң залынга «Интернационал» чаңгыланып үнген.

ВКП-ның V съездизиниң доозулганынга холбаштыр найысылал чурттакчыларының хөй муң кижилиг митингизи Ханой стадионунга болган. Коммунистер шуулганының шиитпирлерин бүрүн деткип турарының дугайын ооң киржикчилери медеглээн.

И. МАСЛЕННИКОВ,
А. МИНЕЕВ,
СЭТА-ның тускай корр.

НХФ-НИҢ КОЛ КОМАНДЫЛАЛЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорга «соңгуладалар» болган дижир хоозун чүве дугайты Национал хосталгаяның Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң кол командылал чери медеглел тараткан.

Тура халышкаааннарын күчүлүг дайын чорудулгаларының болгаш чоңга удур араатаандыг дерзии, соксаал чок үүлгедиишкиннериниң байдалдарында Сальвадорнуң хаапыг өлүрүкчү хунтазы эрткен воскресеньеде бодунуң «соңгуладалар» дижир чүвезин эрттирген деп документиде чугаалаан. Ол хүн Сальвадорнуң чону болгаш делегейниң бүгү хөй-ниитизи Рейганның администрациязының болгаш шериг диктатуразының чоңга удур, деравилекчи ёзу-чурумну хоойлужударынче болгаш бистиң чуртувусче чепсектиг халдаашкынга чыл дагаан белеткээринче угланган чаа кажарлаашкынының херечизи болган.

«Соңгуладалар» эртип турган ол-ла шактарда ол «соңгуладаларның» дузазы-биле бодунуң догуннаашкынын агартырын оралдежып турар кембуруулуг бөлүк Апопа суурнуң чурттакчы чонун кара турзындан ажылап доранчылаан болгаш Усулутан хоорайга ажылчыннар кварталдарын бомбалаан.

Амгы үеде ол «соңгуладалар» дижир чүвениң дугайында сан-медээлерни таарыштыр өскертип алырының оралдажыышкыннарын кылып турар, ынчалзажок соңгулда участоктарынга түгле чагырыкчы аңгыларның төлээлекчилери болгаш диктатураның чалчалары эки тура-биле келгенин эки билдингир. Бадылаашкыннар шериглерге ажелеттирген түгле ындыг районнарга болган.

Сан-Сальвадорга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга тура халышкыннар кыптыгып үнген. оларның киржикчилери НХФ-ниң дайынчыларының дайын чорудулгаларын деткий бергеннер. Тура халышканнар сөөлгү үеде кашь-даа чугула тиилелгелерни чедип ап, бедик дайынчы аргалыын болгаш сынын дивее революстуг сагыш-сеткилдиин көргүскен деп документиде демдеглээн. А хунтаның шериглериниң шинек чогу болгаш сандаралдыы улам тода болуп бар чыдар.

НХФ-ниң отрядтары тиилелгелиг төнчүге чедир тулчур. Сальвадорнуң чону национал хосталганы, социал чөптүг чорукту болгаш тайбыңны катап тургузарын чедип албаан шаанда демисел доозулбас.

Сальвадор улустуң өлүрүкчүлерин хай дээринче болгаш ол чуртче даштыкы шериг халдаашкынын болдурбазынче делегейниң хөй-ниитизин хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузу кыйгырган.

Бангладеш — делегейде эң-не хөй чоннуг чурттарның бирээзи. Черниң хөрзүн-довураа байлак-даа болза, ооң кодээ ажыл-агыйы ындыг улуг ажык-дузаны бербейн турар. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйны сайзырадыры, национал үлетпүрнү хөгжүдери — ол чурттуң мурнунда эң чугула сорулгалар болуп турар. Бангладеш Улус Республика чоокта чаа национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүн он бир дугаар демдеглээн. Хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда эрткен чылдар бангладеш улуска шыңгыы шылгалда болуп келген. Чурттуң улус ажыл-агыйын катап тургузуп хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң калбак дузаламчызын олар эки билир. Капиталистиг күрүнелерден хамаарылганы узуткаар, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш ол чуртта хөй чүүлдерни кылып турар.

Бангладеш Улус Республиказының найысылалы — Дакканың кудумчуларын кезээде-ле чон долган, дааш-шимээниг турар (**чурукта**). Ында эң-не нептереңгей транспорт боон турар чадаг-тергелиг улаачылар хоорайда муң-муңу-биле караңнадып халдып-ла турарлар.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

КНО-НУҢ ТУСКАЙ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чурттар аразынга харылзааларга күш ажыглаарын болдурбазының принциптериниң ажыктыын күштелдирер талазы-биле КНО-нуң тускай комитединиң бешки сессиязы мында ажыттынган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязы 1976 чылда Совет Эвилелиниң саналдаанын ёзугаар «Чурттар аразының харылзааларынга күш ажыглавазының дугайында Бүгү-делегей керээзин чарар дугайында» резолюцияны чөптүг деп хүлээп алганы билдингир. Нацияларның каттыжыышкыны ону хүлээп алырда, делегейниң ындыг керээзин чарар чорук КНО-нуң кежигүнү күрүнелерниң күш ажыглавас дугайында ниити хүлээлгелерин тодарадырынга ажыктыын барымдаалаан. Ындыг делегей эргелерниң дугайында документиниң ажылдап кылырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпири-биле тургускан тускай комитеттен дилээн.

Социалистиг күрүнелер, ол ышкаш хөгжүп эгелеп турар чурттарның хөй кезии ол комитеттиң ажылынга дораан-на идепкейлиг киржип эгелээн. Ынчалза-даа АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң талазындан ук комитет улуг шаптыктаашкыннарга таваржып турар. Ол дээрге күш ажыглавас дугайында делегей керээзин АКШ-тың күзевейн турарының херечизи-дир.

ЧЭЭЛИГЕ БАРААН АЛГАШ...

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны «Бараанны чээлиге садарының инструкциязынга» үндезилеп, чурттакчы чонга херегээн бараанны чээлиге садыг четкилери садып турар. Ооң негелделерин долу күүседири садыг шугумунуң ажылдакчыларының, садып алыкчыларның болгаш албан организацияларның удуртукчуларының хажыдып болбас хүлээлгези. Ол ёзугаар ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, пенсионерлерге, студентилерге бараанны чээлиге садып болур. Ынчан чээлиге бараан ап турар кижи ыяап-ла турум чурттап турар черлиг, доктаамал ажылдыг болуру албан. Ынчангаш ажылдавайн турар ийикпе, азы чурттап турар чери билдинмес, түр азы сезоннуг ажылдарда кижилерге бараанны чээлиге садары көрдүнмээн.

Бараанны чээлиге алырының чуруму кандыгыл? 150 рубль өртектиг бараанны 6 ай хүүсаа иштинде төлээр кылдыр чээлиге, 150 рубльдан өрү өртектиг бараанны 12 ай иштинде, а дазрапыр машина, пианино дээн чижектиг бараанарны чээрби дөрт ай иштинде төлээр хүүсаалыг ап болуру көрдүнген.

Бараанны чээлиге садып турар үеде садып алыкчы кижи ол бараанның өртээниң 20-25 хуузун ынчан туда төлээш, ооң соонда херегээн бараазын алыр эргелиг. Чээлиге бараан садып алыр мурнунда, садып алыкчы кижи ажылдап турар чериндеп, өөредилге чериндеп, районуусkomунуң социал хандырылга килдизинден айда ап турар ортумак шалыңының, стипендиязының, пенсиязының хемчээлиниң дугайында шынзылганы кылдыртып алыр. Администрация чери ол организацияга 6 ай чедир ажылдаваан кижиге шалың дугайында шынзылга бербес, а дээди болгаш ортумак өөредилге чери дооскан аныяк специалистерге, бир организациядан өске организацияга шилчилге-биле келген кижилерге бир ай ажылдаан соонда, шалың дугайында шынзылга берип болур. Күүседир хуудус ёзугаар шалыңының 50 хуузун тыртттынып турар кижиге чээли-биле бараан сатпас.

Албан организация чериниң удуртукчузу, кол бухгалтер ажылчынга бараанны чээлиге садарынга хамаарыштыр шынзылганы бергеш, шыңгыы харысалгалыг болуп, ооң учён тускай журналга чорудуп, шын тургузар хүлээлгелиг. Садып алыкчы алган бараанының өртээниң 20—25 хуузун төлээн соонда, арткан төлээр ужурлуг өрезин садып алыкчы биле садыгның аразында чарган даалга-хүлээлге ёзугаар айыткан хуусаазының иштинде ай санында төлеп тургаш, шуптузун үзе төлээр хүлээлгелиг. Садыг биле садып алыкчы даалга-хүлээлгени ийи хуу кылдыр тургузар, ооң бирээзи садып алыкчының ажылдап турар организациязынга баар, өскези — садыг организациязынга артар. Даалга-хүлээлгени чарып, ат салган соонда, ол керээ ышкаш күштүг. Албан организациязының бухгалтериязы даалга-хүлээлге ёзугаар садып алыкчыдан өрени тырткаш, ай санында садыг организациязынга күрүне банкызын дамчыштыр шилчидер. Даалга-хүлээлгеде айытканы ай санында төлээр хүлээлгезин күүсетпес ийикпе, азы үзе төлээр хуусаазын эрттирипkeн болза, садып алыкчы кижи өрезинге немей 0,2 хуудан 5 хуу чедир хөөнү садыг организациязынга төлээр апаар. Бир эвес чээлиге бараан садып алган кижи ажылындан халажыр апарган болза, ооң төлээр ужурлуг өрезин бухгалтерия дөгерезин тырткаш, садыг организациязынче шилчидер. Ажылындан халашкан кижи өрелиг болуп артар болза, 5 хонук хуусаа иштинде администрация садыг организациязынче даалга-хүлээлге-биле кады ук хамаатының ажылдан халашканының дугайында шынзылганы чорудуп бээр.

Чамдык албан организацияларының удуртукчуларының болгаш садып алыкчыларның талазындан үстүнде айыттынган инструкцияның негелделерин күүсетпес, ону каржызы-биле хажыдып турар таварылгалар бар. Аңаа хамаарыштыр чижектерни көргүзейн. Эрзиниң ясли-садынга кижизидикчи башкы болуп ажылдап турган Э. Б. Дарган-Оюн Эрзиниң райпозундан чээлиге бараан садып алган турган, ол кижи өрезин үзе төлевейн, 1980 чылда-ла ажылындан халашкаш, район девискээриндеп үнүп чорутkaн, бөгүнге чедир садыгда арткан өрезин төлевээн, а райкүүскомунуң улус өөредилге килдизи даалга-хүлээлге ёзугаар ында айыттынган түңну ажылдан ол халажып турда шалыңындан тыртпаан болгаш район байтаар черинге ол кижиниң ажылдан халашканының дугайын дыңнатпаан, даалга-хүлээлгезин өлче чорутпаан. База чижек, Эрзиниң ыяш ажыл-агый черинде ажылчын Б. Деңгерниң чээлиге садып алган бараанының төлээр хуусаазы 1980 чылдың июльда-ла төнген, а Тес-Хемниң ыяш ажыл-агый чери 92 рубль 50 көпеек өрезин ооң шалыңындан амга чедир тыртпаан.

Район эмнелгезинге ажылдап турган К. Шөжүң чээлиге бараан садып алгаш, төлээр хуусаазын 1981 чылдың октябрьда эрттирген, амгы үеде ол кайда-даа ажылдавайн турар. Эмнелгениң удуртукчулары ажылындан ол халажып турда, ооң шалыңындан 116 рубль 50 көпеекти тырткаш, райпоже шилчидер турган, өре ам-даа төлеттинмээн. Мындыг чижектер хөй.

Садып алыкчыларның-даа, албан организацияларның удуртукчуларының-даа талазындан чаңгыс аай негелдени чылдагаан чокка күүсетпейн, ону каржызы-биле хажыдып турарының бадыткалы ол. Ындыг таварылганы болдурбазы чугула.

Я. СОЯН-ООЛ,
юрист.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Р. Рейганның чазааның Төп Америкада дерзии политиказын катап чорудуп турары, чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннар-биле эвес, а шериг күжү-биле шиитпирлээринче Вашингтонnуң чүткүлү — ол дипке дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиишкининиң чылдагааннары боор турар. Төп Америкада америк администрацияның хоралыг үүлгедиишкиннериниң болгаш ол кавыга демократтыг база социал чаартылгаларны соксадырынче угланган оон оралдажыышкыннарының дугайында айтырыгны Никарагуаның дилээн ёзугаар көрүп турар КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелиниң киржикчилериниң хөй кезии ынчаар санап турарлар.

Төп Америкада чөрүлдээлерни соксадырының болгаш дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының оруу — чугаалажыышкыннар болгаш политиктиг быжыг хүлээлгелерни алыры болур деп, Панаманың төлээлекчизи К. Осорес чугаалаан.

Бир эвес шынныг ёзу-биле чугаалажыышкыннар кылырының орнунга «соок дайынны» чорудар болза, чер бөмбүрзээниң ол кезээнге тайбың кажан-даа тургустунмазын Гренаданың төлээлекчизи К. Тэйлор айыткан.

Мозамбиктиң, Сейшель ортулуктарының, Лаостуң, Польшаның, Нигерияның төлээлекчилери база-ла Каттышкан Штаттарның ол районга хамаарыштыр угланыышкынының буруу шапканнар.

Ол районнуң чурттарының хамаарышпас, тускайлаң чоруунга кыжаныышкынның, хоралыг агрессчи үүлгедиишкиннерге Никарагуаның чазааның удурланып турарын билир бис деп, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалаан. АКШ-тың Никарагуага удур агрессчи, интервенчи политиказы оон делегей байдалын улам дүшкүүредип, тайбыңга кыжаныглыг үүлгедиишкиннерни кылып турар ниити угланыышкынының кезии болурун ол айыткан.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС

Өң-баазын чечектер-биле баштарын каастап алган украин кыстар танцылап турар. Виноградтың аар салбактары оларның холдарында чайгангылаар. Украин ССР-ниң улустуң артизи Клара Балогтуң тургусканы «Виноград шөлүнде байырлал» деп ыры-хореография композициязын күүседип турары ол. «Саян» ансамбльдиң «Чайлагда байырлал» деп күүселдезин кижи чайгаар-ла сактып кээр. Аныяк малчын болгаш бедик дагларда одарлар дугайында даг чурттугларның ыры тыва ырларны сагындырар... Бистиң хөй националдыг улустарывыстың урап чүүлүнде чаңгыс аай, дөмей, лешкек чүүлдер кайы хөй-дүр.

Закарпатьениң күрүнениң улустуң алдарлыг ниити ырының репертуарында чүгле украин эвес, орус, кабардин-балкар, словак, румын ыры, танцы кирип турар.

Коллективтиң программазының кол өзээ—улустуң аас чогаалы. Ынчангаш ол кижи бүрүзүнге онзагай, солун. Аалчылар Кызылга чүгле үш хүн ойнаан-даа болза, найыралчы ужуражылгалар көрүкчүлерге уттундурбас.

ЧУРУКТА: Закарпатьениң улустуң алдарлыг ниити ыры күүселде үезинде.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга

КЫЗЫЛ ГАЛСТУК-БИЛЕ

Оон бээр барык бежен чыл эрткен-даа болза, ынчап он хар чедип чораан үемде, Тывага баштайгы пионер организациязы тургустунганын, үжен чылдарның чайынында өөрүм-биле кады кызыл галстук баглаанымны мырыңай чоокта чаа ышкаш кылдыр сактып ор мен. Ынчап изиг чайын, көгү-шыгы хөлбеңнээн Хендергениң Бестиг-Кара аксынга аревэ организациязының (үүрүнүң) даргазы Түлүш Дажы-Балганның холундан ол пионержи галстукту байырлыг даңгыраавыс бергеш, хүндүткелдиг ёзу-биле хүлээп алган бис. Галстуктарны биске баглап хүлээдип тура, демги дарга мындыг чагыгларны берген чүве: силер хамыкты мурнай чаа үжүк-бижикти бодунар эки өөренип алыңар. А ооң соонда өске араттарны үжүк-бижикке өөредиринге идепкейлиг киржиңер. Арыг-шеверни эки сагыңар, ада-иенерниң ажылынга дузалажыңар, эш-өөрүңер-биле эштиг-найыралдыг чоруңар дээш чергелиг хөй-ле үнелиг чагыгларны берген чүве.

1936 чылда Тываның улусчу революциязының 15 чыл оюн байырлаан үеде, ол байырлалды бистиң пионерге киргенивис ол-ла Бестиг-Караның чечек шыпкан шыгынга, та чүге чүве, өске чылдардан бир неделя хире эрте эрттирген. Ону сөөлүнде билген мен, чүге дээрге хөй-хөй кижилер — мөгелер, чүгүрүк аъттар, оларның мунукчулары: мраажылар, хөгжүмчүлер Кызылга барып ёзулуг, улуг байырны өөр, аңаа киржир турган чүве-дир.

...Ол байырлалды ук черниң улузу «эдерге-ле хек, баларгала көк» дижири Хендергеге Кызыл-Даг, Көк-Чыраа, Ийи-Тал сумуларның араттары чыглып келгеш эрттиргенин сактып ор мен. Аът бажы оргу, кижи бажы кизирт, улуг-даа, биче-даа кижилерниң омак-хөглүү-даа, каас-чараш кеттингени-даа аажок. Ынчан мен сумунуң пионер отрядының даргазы апарган, хиреткаам-биле ол байырлалды организастажып турган мен.

Баш удур белеткеп каан, бедүүн, дөрт буттуг индир баарын чон долдур чыглы бергенде, нам үүрүнүң болгаш суму даргалары база өске-даа мурнакчы кижилер индир кырынче үне бергеш, чыылганнарга байыр чедирип эгелээн. Аңаа пионер организациязының мурнундан чүве чугаалаарын меңээ дааскан турган. Эң-не баштай индир кырынче үнүп, хөй чон мурнунга сүрээдей-сүрээдей чүве чугаалааным' ол. Пионерлерниң ажыл-ижин, ниитиниң херээнге улуг-хуузун киириштирип турганын чугаалаан мен.

Байыр-чыскаалга чүве чугаалаар мурнумда мени акым болгаш өске даргалар белеткеп турган.

Ол үеде пионерлер школаларга (колдуунда чайлаг школаларынга) үжүк-бижикке өөренмишаан, чаа, аас-кежиктиг амыдырал-чуртталга дугайын чонга тайылбырлап нептередир талазы-биле нам, аревэ организацияларынга хиреткаа-биле дузалажып турган, оларга дааныр күш турган. Ынчан пионерлер аалдарже агитпоходтарны организастап, арат массага оюн-концерттерни көргүзүп чоруп турду. Пионерлерниң ынак ыры «Пионер чараш» кыжын, чайын-даа ажыл-херек, поход, оюн-тоглаа үезинде өткүт-тода чаңгыланыр чүве. Ыры, ылаңгыя «Пионер чараш» ол үениң пионерлери — бистерни чаагай ажыл-херектерже, ырак-узак походтарже сорук киирип турган.

Кижиниң амыдыралынга уттундурбас болуушкуннар таварышкылаар болгай. Меңээ база бир уттундурбас чүве болза, В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюн таварыштыр «Пионерская правда» солунга «Алдынныг-Тайганың артындыва» деп орук демдеглелин бижээним болур. Ында тыва пионерлерниң чамдык ажыл-херектерин көргүскен мен. Ол үнгеп соонда бистиң улуг делгем Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан сөөн чагааларны алгылаап мен. Ол дээрге Тываның каас-чараш бойдузун, ооң пионерлериниң ажыл-херээн сонуургаан чылыг-чымчак сеткилдиг илереткен чагаалар болду. Ол чагаалар-биле кады Молдав ССР-ниң пионерлеринден меңээ үнелиг, солун белек келген. Мени А. С. Пушкин аттыг Найырал клувунуң хүндүлүг пионеринге хүлээп алган дугайында тускай дипломну болгаш кызыл галстукту белек кылдыр чоруткан болду. Пионержи чылдарымның сактыышкыннары-биле холбашкан ол үнелиг белекти өөрүшкү-маңнайлыг хүлээп алгаш, кончуг камнап кадагалап чор мен.

Бо чылдың май 19-та Бүгү-Эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы 60 харлаар. Ол хүн ооң акызы Ленинчи комсомолдуң XIX съездизи бодунуң ажылын эгелээр. Ол кайгамчык байырлалдарга уткуштур пионержи чылдарымны ала-чайгаар сактып кээр-дир мен.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
1930 чылдарның пионери,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИТПИШААН

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге көдээниң культура албан черлериниң ролю улуг дээрзин билдингир. Көдээниң культура одагларының удуртукчуларының идей-политиктиг деңнели, ол ышкаш ук культура албан черлериниң социал талазы-биле ролюн бедидер дээш билиг бедидер курстарны бо-ла организастап эрттирип турар. Эрткен чайын шак ындыг курсту Кызыл-Мажалыкка эрттирдивис, ук курстуң уламчызы — ийиги ээлчээ кылдыр Кызылга чөөп зонаның ындыг өөредилге куруаун бирги кварталда эрттирген. Көдээ Культура бажыңнарының директорлары аңаа билиин бедиткеннер.

Курстарга лекциялар номчуурунга «Билиг» ниитилелдиң бедик мергежилдиг лекторлары, специалистер киришкеннер. Культура болгаш урап чүүлдүң хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларының дугайында илеткелдерни СЭКП обкомунуң инструктору Е. Д. Пала, культура министриниң оралакчылары А. Ф. Емельянов, В. В. Оскал-оол, республиканың эртем-методиктиг төвүнүң директору Л. М. Борисова, «Билиг» ниитилелиниң лекторлары К. Д. Бедук-оол, В. И. Чичинов, А. М. Эпютина дээш өскелер-даа киришкеннер. Курстар эрткендеп бээр элээн апарган-даа болза, ооң ужур-дузазының дугайында дыңнакчылар — культура бажыңнарының директорлары сеткил ханышкыны-биле демдеглеп, ажыл-херекке ажыглап турарлар.

В. И. Ленинниң идеяларын пропагандалаары, ооң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының улегер-чижээнге кижизидилге культура албан черлериниң ажылынга кезек черни ээлээр ужурлуг. «Ленинниң овур-хевири: баштыңчы болгаш кижи» деп темага тускай лекцияны база дыңнаан. Коммунистиг тургузуушкунуң эң чугула айтырыглары-биле дыңнакчылар база таныштканнар.

Ынак төрээн чуртувустуң кайгамчык байырлалы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур юбилейинге уткуштур театржыткан массалыг көргүзүглерниң сценарийин канчаар тургузуп, оларны организастап эрттирериниң талазы-биле хөй кичээлдерни база эрттирген. Бо дугайын Кызылдың урап чүүл училищезиниң башкызы Л. В. Доченко дыңнакчыларга таныштырган. Түңнелинде директорлар боттары сценарийниң планын тургускаш болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан театржыткан көргүзүгнүң сайгарылгазын чоруткан. Шак ындыг практиктиг ажылдарның дыңнакчыларга аяы-дузазы улуг.

Агитация-урап чүүл бригадаларын организастаарының, оларның программазын тургузарының талазы-биле К. Ч. Сагды директорларга ажыктыг арга-сүмезин каткан.

Көдээ Культура бажыңнарының директорлары-биле беседа үезинде, ол ышкаш дуржулга солчуп-даа турган, оларның сапал-оналын өөренип көрүп турар бис. Курстарга кээп турарларының анкетазын-даа алырга, ук албан черлеринде чаа ажылдаан кижилерниң барык чартызы кезин, чамдыкта харын-даа 80 хуузу келбейн баар. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге чер-черде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң хөй болуп турары-дыр. Оон база бир чылдаганы практиктиг арга дуржулганы оларга ам-даа чедирбейн турарында. Ажылга чаа киргеннерге эң-не чедимчелиг-биле район төптериниң Культура бажыңнарынга стажировкаларны, семинарларны план ёзугаар эрттирери чугула. Ылаңгыя улусчу культура университеттерин ажылын, мурнакчы дуржулганың школаларын организастаары негеттинип турар. Бо талазы-биле харылзаап ужурлуг органнар ону өөрениp көөр апаар.

Л. АРТЫНА,
билиг бедидер курстарның методизи.

Театр болгаш көрүкчү

УРАН ЧҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫЛ

РАЙОННАР арасының телефон медээзи үзүк-соксаал чок кыңгырткайны берген. «Ажыл-ишчилерниң дааңган ажылынга харысалгазы улгаткан тудум, оларның культура талазы-биле негелдези база улгадыр чүве-дир. Бистиң совхозтуң ажылчы чону литератураның болгаш урап чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражыксап турар. Чедип келириңерни диледи тур бис». Ындыг чалалга алыры урап чүүл ажылдакчыларынга холчок өөрүнчүг болур. Ынчалза-даа хайлыг-ла чүве, ол үеде театр машина-техника-биле бергедээшкинге таварышкы берген. Ол дугайында ужур-чөвүн тайылбырлап, дыңнаткан бис.

— Ол дээш сагыш човаваңар. Силерге машиналарывыс чорудуп бээр бис.

Совхоз директору Моңгуш-оол Биче-оолдуң ол чалаашкынын артистер хүлээп алгаш, орукче дөгерниткен. Чоннуң күзели оларның талантызын улам чалгыннаткан дег, ээнни киржикчилиг бөлүк каш дакпыр күженнишкин-биле бичии сценага ойнаан. Совхозтуң удуртукчулары кадарчы турлагларда, фермаларда улустарын база артистерниң оюнун көргүзер дээш экпелгилээн. Ынчангаш улус өвес клубка ийи катап оюн көргүзер ужурга таварышкан. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгарның, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Кадр-оолдуң, артистер Р. Ереп-оолдуң, Н. Идам-Сүрүңнуң, М. Зыряновтуң күүседиглери совхозтуң бот-тывынчыы артистеринге улуг салдарны чедирип, чей-аът киирген. Совхозтуң чолдакчызы Төгүс-оолдуң ырызын, совхоз директору Б. Моңгуш-оолдуң шүлүктерин көрүкчүлер база кайгай-биле хүлээп алган. Оон шүлүктери «Улуг-Хем» альманахка, солуннар арыннарынга бо-ла парлаттынып бээр. Оон сон чаңгыс чер-чурттуглары улус солуржал-биле номчуп турарлар. Директор урап чүүлге болгаш спортка ынак, республиканың хоочун спортчуларының бирээзи. Ол урап чүүлге болгаш спортка ышкашпын ажыл-ишчилеринге база дамчыдып шыдаан. Чоруун-на оон ужурундан сөөлгү чылдарда совхозта политика-кижизидилгелиг ажылдың шынары экижээн, суурда чурттаар урээр арага-дарыга ажылдугар чоруп барык читкен, ажыл-агыйда чедиишкиннер немейген.

УРАН ЧҮҮЛГЕ, спортка хандыкшылдыг кижилерниң холдары-даа туттуңгур, сеткили-даа серген болур дээрзин директор бадыткай-дыр. Ол-ла бодалды кадарчы Т. Көк, хойжу бригаданың бригадири К. Сандан олар база хөгжүм-шии театрының артистери-биле ужуражылга үезинде илерээткеннер.

«Хар мунгаш, ажыл бачым үеде бистиң аныяктарда-биле аалдап келгенинер өөрүнчүг-дүр. Бисте амдызында базарга-ла хар, эдерге-ле хурадан үе-дир. А кажан базаргала көк, эдерге-ле хек турар үеде база катап силерни чалаар бис» — деп, кадарчы Т. Көк баштактаны аарак чугаалай-дыр. А ындыг чалалгадан кым ойталаар боор.

Кижиниң сагыш-сеткили байлак, мөзү-шынары бедик болган тудум, чурттаалгага ынакшылы, ажыл-ишке хандыкшылдыг улгадыр дээрзиниң бадыткалын совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүн бүрү хөгжүп, сайзырап олурар амыдыралындан көрдүвүс. Экинидаа, бергейн-даа дециелгениң дузазы-биле тодарадыр чангыылдыг бис. Республика төвүнден хайын, район төвүнден ырак Ак-Тал суурдан ээп чанып орааш, артистер олла Улуг-Хем районга болгулаан таварылгаларын сактып чордулар. Гастроль үезинде районнуң суурларынга кажан кандыг шии болурунуң чарлалдарын баш удур тараткаш, эртенинь-ле Шагаан-Арыгның гостиницазындан хап үнгеш, кайы-бир суурга шинаан азы концертти үндүрүп бергеш, ээп кээп турганнар. Бир хүн олар шии чарлан каан суурунче бар чыдырда, орукка автобузу үрели берген. Чартык хүн ишинде сентеттинигеш, чадашканнар. Орай кежээ арай деп бир машинага сөөртүрүп алгаш гостиницаже ээп келгеннер. Даравында хүннерде артистер суурларже үнүп чадаан. Үрелген автобузун сөөртүп алгаш, артистер дедир Кызылче ээп келгеннер. А «ментелеткен» суурларның чурттакчылары хомудааннар. Бо дээрге чүгле чаңгыс чижек-тир.

Эрткен чылын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Тывага театр урап чүүлүн улам ыңай сайзырадыр дугайында доктаалында артистер гастрольга чоруп турар үеде оларга бүгү талазы-биле, ылаңгыя херек үеде, машина-техника-биле, көрүкчүлер организастаар талазы-биле дузалаар ужурлуг дээрзин айыткан болгай. Ынчалза-даа чамдык черлерде ол айтыышкын күүсеттинмейн турары хомуданчыг. Чамдык таварылгаларда дугурушкан план ёзугаар кайы-бир районче артистер үнүп турда, өө районнардан «Биске келбеңер, силерге гостиница берип шыдавас бис» деп телефоннап келир. Оон ужундан театрның планы база өскерлир.

Клуб — культураның одаа дижир. Ол кончуг-ла шын. Культура бажыңнары районнарның суур бүрүзүнде бар. Чон аңаа барып солун кино, концерттерни көрүп, лекция, беседаларны дыңнап, нежээлерни, ужуражылгаларны эрттирип турар. Бир-тээ, культураның одаа болганда, ында болуп турар ажылдарның утка-шынарындан ангыда, ону эки дерип, каастаан, арыг-силиг, чылыг, чырык болуру албан. Районнарның суурларында ам-даа соок, таракаңгы клубтар бар. Ындыг клубтарга ойнаары артистерге дыка-ла берге, а шии, концерт көөр дээш дывыржып, сыңмаалашкан чон эндерик боор. А чамдык клубтар ойны-биле шоочалыг турар. Ындыг клубтар культураның одаа болуп болур бе? Ындыг клубтарның сценазындан тонга канчап театр урап чүүлүн бараалгадырыл? Бо айтырыглар гастроль үезинде артистерниң сеткил-сагыжын бо-ла дүвүредип келир. А бир эвес ол айтырыг түс черинин удурту, бештаан органнарын, ооң удуртукчуларын доктаамал эскередип турар чүве болза, культура одаглары бодунуң дорт хүлээлгезин эгелээнин-биле күүседип шыдаар ийик.

ХӨГЖУМ-ШИИ театры чүгле Кызылда эвес, бүгү республикада чаңгыс-ла профессионал театр. Ында урап чүүлге байлы сеткил-сагыжындан бердинген хоочун-даа, талантылыг кидип-ле чечектелиишкинде аныяк-даа артистер ажылдап турар. Олар шупту шиилерни улуг күзел-биле белеткээш, чонга бараалгадып турар. Ынчалза-даа чамдыкта (харын-даа хөй кезиинде) көрүкчүлер залында дыка эвээш көрүкчүлер олурар. Ооң чылдагааны чүдел? Артистер багай ойнап турар бе, азы кызылчыларның урап чүүлге ынак эвези ол бе? Мону хөй-ле чылдагааннар-биле тайылбырлап болур. Бир талазында, урап чүүлдү чон ортузунга суртаалдаар талазы-биле ажыл ам-даа кошкак, урап чүүл дугайында лекция, беседалар эрттирбейн, урап чүүл ажылдакчылары-биле ужуражылгалар организаставайн турарывыста. Ийи талазында, ажыл-агый, албан организация удуртукчулары шупту-ла демги үстүнде чижекке көргүскенивис Жданов аттыг совхозтуң директору Б. Моңгуш-оол ышкаш эвес-тир. Бир эвес Кызылдың сүт заводунуң, автобаазаның, Улуг-Хем маш ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш өске-даа коллективтерниң удуртукчулары театрның билет таратыкчылары чеде бээрге: «Силер-биле барып ойнап турар чайывыс чок, ажылга шаптыктаваңар» — деп каржы чугаалавайн, харын боттары коллективин баштап алгаш театрга кээп, культурлуг дыштаныр ап турар чүве болза, эки-ле болур ийик. Айда коллектив ийи чаңгыс театр барыптарга, бүдүрүлге планы күүседиринге кандыг-даа шаптык катпас, харын-даа моральдыг деткимче болур дег. А чамдык албан организация черлериниң удуртукчуларын чалаарга, «Силерниң театрдан кижи солун чүве көөр боор» дээнин кыжырымак көрүп каар. Ийе, чедимче чок салдынган шииазы өске бир таарымча чок байдал-биле кажан-бир көрүкчүнүң сеткилин хомудаткан таварылга турган чадавас. Ынчалза-даа амгы хүнде республиканың хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы-даа, техниктиг-даа күштери багай эвес ажылдап турарындан ангыда, доктаамал ёзулалде, чаа-чаа дилээшкиннерде болгаш шиңгээдип алышкында туруп турар. Боттарының урап талантызын чонга бараалгадыр, оон-биле чоннуң сеткил-сагыжын байыдары — урап чүүл ажылдакчыларының кол сорулгазы.

Кижилерниң хостуг шагы — ол чүгле оларның хууда эвес, а бүгү күрүнениң байлаа. А ол байлакты чоннуң угаан-медерел, мөзү-шынар хевирлээринге, сеткил-бодал байыдарынга чөп ажыглаарынче угландырары чүгле культура болгаш урап чүүл ажылдакчыларының эвес, а кандыг-даа албан организация, бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчуларының база, активистериниң хүлээлгези болгай.

Е. ТАНОВА,
республиканың хөгжүм-шии театрының директору.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк углаажышкынныг хаттын дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 2—7 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланышкынныг хаттын дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыг болур.

Республиканың автоорукатарының чамдык черлеринге доңаттаар, чүвенин кестүрү аки.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дугуйлар кырында бажыңчыгаш». Мультфильм. 9.25 — «Томуйлашкын». Уран-чечен телефильм. 10.35 — Бурят АССР-ниң Чита, Иркутск областың урап чүүл коллективтериниң концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.55 — Геологтуң хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма: «Баштайгы болуру аас-кежик» «Дээр дагларының картазы». 15.10 — Сээн ленинчи библиотекаң. 15.40 — «Объектив». 16.10 — «Хөглүг потажыгаштар». 16.25 — «Москва чоогунга ужуражышкыннар». 16.55 — «Шевер холдар». 17.25— Узбек ССР-ниң фольклор ансамблиниң концерти. 18.00 — Чурттуң шөлдеринде. 17.40— Арага аарыының дугайында беседа.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Чериң байлаан Төрээн чуртка бараалгадыр». Тываның геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменныйның беседазы.

МОСКВАДАН
19.25— «Катканы долгандыр». Останкино концерт студиязынга шоодуг кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— Кежээки аялгалар. 22.25—«Карпаты чавында хоорай». Документалдыг телефильм. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Спартак»—«Торпедо». «Олимпийский» спорт комплекзинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00— Англи дыл. 12.30— В. П. Катаев. «Полктуң оглу». 4-кү класс. 13.00—ПТУ сургуулдарынга. Физика. Электромагниттиг индукция. 13.30— Совет чурулга урап чүүлү. Б. И. Пророков. 14.00— Иоганн Себастьян Бах. 14.45— Мирза Турсун-Заденин шүлүглелдери. 15.20— Телемедээлер. 15.30—17.40— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
17.40— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.20— Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар. 18.50— Телемедээлер.

МОСКВАДАН
19.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 20.00—«Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг сес». Мультфильм. 20.15—Л. Рюмин ырлаар. 20.40—«Амыдыралче ээп келген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45— «Кырган ашак болгаш бичии уруг». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК

Ол дүне хоңдур нактаан кижи мен. Район баар дээш хоорай кыдыынга машиналар «бадылап», иштимде химирениp каап, сирипейнип, «Кандыг-ла чолаачы олуртуп алыр ирги?» деп боданып тур мен. Дозуп, хол көдүрүп, доктаатпаан-даа кижи мен. Көк өңнүг «Запорожец» доктаагаш, медээлепти.

Улус мен ышкаш акшазын ижип алган сирипейнип, доңуп, дожап, чорумал машина бадылап, хилинчектенип турар эвес. Чоруур үүнче автобус билетин садып алган, омак-хөглүг чорук-ла турар болгай. Акшам, чок, ижип алган болгаш доктаапкан машинаның медээзин-даа херекке албайн, дээскинчектээн хөй ышкаш, чаңгыс черде дескинип тур-ла мен.

«Запорожецтиң» иштинден чолдаксымаар дурт-сынныг, сенниг мага-боттуг, ондатра кежи бөрттүг, каракуль кежи моюндуруктуг, кара пальто тоннуг, 30 харлыг аныяк эр үнүп келгеш, «Медээлээргедаа келбес кандаай кижи боор сен, эш?— деп мындыг. Эпчоксунгаш, «Мени медээлеп турар деп билбедим» дээш бар чыдар уумну чугаалааарымга, «Олурувут, чедирип каайн» диди.

Акшам чогундан база демги аныяк кижиниң мени эш деп турарындан эпчоксундум. Ынчалза-даа чөпшээрээнде хамаан эвес дээш машинага олуруптум. Машинаның олуттарын хөй кештеринден даараан тускай шывыглар-биле кедиргилеpкен болду. Чолаачының үези хире назылыг, тонунуң моюндуруун база бөргүн куу норка кежинден даараан херээжен кижи олур. Машинага олурупкаш, херээжен кижи-биле мендилештим. Оон кезек када ыыт-шимээн чок чоруп олур бис. Элээн бар чораш, чугаа эреп «дунмаларым ырак баар ирги бе?» деп айтырдым. Машина башкарып чоруур чолаачы менче көргеш, хүлүмзүрээш: «Бисти танывас апарган кижи боор сен бе, эш?» —деп мындыг. Чүвениң шыны херек. Оларны баштай танывадым.

Чер аразы ырак эвес-даа болза, оларны көрбээнимден бээр 10 чыл эрте берген турган. Мен олар-биле школачы чылдарымдан тура-ла эжишкилер чораан мен. «Бодумнуң ол хире чоок эш-өөрүмнү танывайн барган чөгенчимни» кылдыр бодап келгеш, ынчан дыка-ла ыдын, эпчоксунган мен. Ынчангаш душ боон таваржып келген эш-өөрүм-биле хөй чылдарда ужурашпаан-даа болзумза, эки-ле дыңзыдыр чугаалажып чададым. Чедер черимге машиназын доктаадыпкаш: «Чаа байырлыг! Эки ажылдап, чурттап, оваартынып, боданып көрем, эш!» дээш, өөрүм оруун уламчылап чоруптулар.

Арагалап тонап чорбаан болзумза, бо эштерим ышкаш омак-хөглүг ажылдап, чурттап чоруур турган ийик мен кылдыр боданган, ам арага амзавас апарган мен.

Х. ОНДАР.
Кызыл хоорай.

Сонуургактарга

Хүнде-ле 150 километрни

Фойано делла Кьяно хоорай чурттуг, 68 харлыг пенсионер итали Эуклиде Презенцининиң черни долгандыр аян-чоруу доостур четкен. Эң-не улуг назылыг спортчу ол орукту чадаг-тергелиг эртип турар.

Тос ай дургузунда дээрги Презенцини Барыын Европаның дөгерезин, АКШ-ты, Мексиканы таварып эрткеш, Японияга келген. Ооң соонда ол Таиландыга, Индияга, Суданга, Сирияга, Турцияга келген. Чадаг-тергежи пенсионер хүнде-ле 150 километрни эртип турар деп рим солуну «Мессаджеро» айыткан. Ол туруп хоглаваан, харын-даа кадыкшылы улам экижээн. Орукка чүү силерге чедишпес-тир деп журналистер айтырарга, итали сүксүн чок» деп баштактаныр.

Дээрги Презенцини бодунуң аян-чоруун апрель 2-те доозар соруглалыг. Ооң соонда ол төрээн хоорайынга ээп келир.

В. ПРОКОПЬЕВ.

Чемоданнар чаапкан

Италияның Эмилия-Роман областың хоогуга ажылдап турган тараачыннары дээрден чаъс орнунга чемоданнар чаап бадып кээрге, дыка-ла кайгааннар.

Ооң кайыын келгенин дыка үр шинчилээн соонда, Миландан Палерможе ужуп бар чораан ДС-9 деп самолёттан баткан чемоданнар дээрзи илерээн. Ук самолёттуң чүък шыгжаар чериниң эжиин хагбайн барганындан ол агаарга ажыттынып берген чүве-дир.

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның болгаш чурттакчыларның кичээнгейинге

Чагаа-бижиктерни харылзаа черлеринде сайгарарын автоматтыг арга-биле чорудуп эгелээниң барымдаалааш дараазында өскерилгелерниң киргениниң республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелели дыңнадып тур: кудумчуларда азып каан почта хааржактарын дамчыштыр 114Х162 мм хемчээлдиг чагаа хаптарын база 105Х148 мм хемчээлдиг почта карточкаларын чорударын 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп чорудар.

162Х229 мм болгаш 229Х324 мм хемчээлдиг чагааларны почта черлеринде, харылзаа бөлдирлеринде база салбырларында тургускан тускай хааржактарже сугар, чамдыкта оларны операция кассаларын-даа дамчыштыр чорудуп болур.

Өске хемчээлдиг почта карточкаларын болгаш чагаа хаптарын почта дамчыштыр адрестарче чорутпас, оларны чоргускан кижилерниң адрестерниче дедир чорудуптарын дыңнатты.

КИНО

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Октаргайның сески хуулгаазыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аажыгаш» 9.30, 15.30, «Атлантиданың баштыңнары» 11.00, 12.50, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Андрюс» 13.50, «Орду өнчүк-чоңгээлериниң аспаанда» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди идегелдиң солангызы» 15.00, «Мээн ашаам болуп көрүңер» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Албадаттырып адаганнар» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер
Василий Чаанмайевич
ЧЫНДЫГЫРНЫҢ
мөчээнин улус депутаттарының Самагалдай кодээ Совединиң күүскому дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хапы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 879.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00316

Бүгү чурттарының пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 78 (11876) | 1982 чылдың апрель 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

КИШИНЕВ. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан 60 шалыпчы неделяның 20 неделязында Кишиневтуң СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг даараныкчы фабриказының коллективи пландан ажыр чартык миллион рубльдиң продукциязын даарап үндүрген. № 9 цехтиң даараныкчы мотористери Т. Илован, Е. Васильчук, М. Секриеру болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи боон үнгеннер. Фабриканың 400 ажыт ажылчыннары бирги кварталдың хууда пландарын хуусаадан эрте күүсеткен.

(СЭТА-ның корр.).

АДАЛАРНЫҢ ЭРТКЕН ОРУКТАРЫ— ООЛДАРЫНЫҢ ОРУКТАРЫ

Ажылчы чоннарының, хамыктың мурнунда аныяктарның угаан-медерелинге совет патриотизминиң идеяларын сиңниктирери, бистиң Төрээн чуртка чоргааралга, ону камгалаарынга белен болурунга кижизидери — Коммунистиг партияның эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Волгоград областа патриотчу-маадырлыг кижизидилге талазы-биле улуг дуржулга чедип алдынган. Ам ол дуржулга бүгү-ниитиге билдингир апарган: ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ындыг кижизидилгениң хөй талалыг системазын көргүзүп турар делгелге ажыттынган. Ол Сталинград тулчуушкунунуң ам болур 40 чылынга уткуштур ажыткан делгелге «Адаларның эрткен оруктары— оолдарының оруктары» деп ханы утказыг аттыг.

Ол областа совагу үеге чоону патриоттуг-маадырлыг чоруктарга кижизидериниң быжыг системазы — идея-политиктиг, күш-ажылчы болгаш угаан-бодал кижизидилгезиниң хөй талалыг аргалары ажыглаттынып турар апарган.

Школаларга болгаш профтехучилищелерде эрес-дидим чоруктар дугайында кичээлдер, шериг-патриоттуг клубтар, «Кызыл истекчилер» отрядтары он-он муң аныяк кижилерни хаара тудуп турар.

Чылдың-на Волгоградтың музейлеринге бир миллион ажыг кижи барып турар. Мамаев базырыынга Сталинград тулчуушкунунуң маадырларынга тураскаал-ансамбль масса-политиктиг болгаш шериг-патриотчу хемчеглерниң ээлиг төвү болу берген. Аңаа аныяктарның хоочуннар-биле ужуражылгалары, ажылчыннарның одуруунга кириринге, комсомолга болгаш пионерге хүлээп алышкыннарга тураскааткан митингилер болгаш чыыштар кылдыр чаңчыл апарган.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

КВАРТАЛДЫЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында берди[illegible] пландарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдап келген. Ооң түңнелинде күрүнеге эът садарының квартал планы 7 тонна, сүт садарыны 13 тонна ажыр күүсеттинген.

Мал продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүделиринге төлептиг үлүүн совхозтуң Ортаа-Тал фермазының коллективи киирип, ол бодунуң планныг даалгазын чедимшкиниг күүсеткен. Саанчылар Ховалыг Сарыг-оол, Чөкпак Сарыглар, Дензиваа Ондар, Алас Ондар дээш өскелер-даа кварталда эки ажылдааннар.

Совхозта хөй олдаашкынны адакталып турар. Аңга чедир 10 муң 967 хөй төрээн, оон алзош хөй хураган артыкка алдынган. Өскээр чугаалаарга, ажыл-агый төрүүр 100 хойдан 94 хураганны камгалап алган, менди доруктуруп турар.

Совхозта 13 хойжу төрүүр 100 хойга онаашмыр 100-тен хөй хураганнарны камгалап алган. А хойжу Делгер Сарыглар 100 хойдан-на 120, Монгуш Өктек-оол — 113, Маадыр-оол Ооржак — 112 хураганны түс-түзүнда камгалап алган, эки доруктуруп турарлар.

И. ООРЖАК.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң кол зоотехниги.

Чөөн-Хемчик район.

ӨЗҮЛДЕНИ НЕМЭЭР

Маа-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң Көк-Хаакта комплексиг хүлээп алыышкын пунктузунуң ажылы эки.

Ында хүлээп алыкчы Светлана Полевик комплекстиг хүлээп алышкын пункттарының аныяк ажылдакчыларының аразында республика чарыжынга эрткен чылын үшку черни ээлээн. Он бирги беш чылдың бирги чылында ол чурттакчы чонга амыдырал хандырылганың ачы-дузазын планнаттынганындан хөй катап хөйнү чедирген.

Бо чылдың эрткен айларының планныг онаалгаларын С. Полевик эки көргүзүглерлиг боттандырган. Бирги кварталдың планныг онаалгазын ол март чээрбинде күүседипкен. Ооң 1982 чылда социалистиг хүлээлгезинде харылзап турар участогунга 1500 рубльдиң ачы-дузазын чедирери көрдүнген. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының хүнүнге чедир аңаа немей өзүлдени 800 рубльге чедирерин ол шиитпирлээн.

В. КУУЛАР.

ТОС КАЪТ БАЖЫҢ: бирги каъды

«Кызыл тудуг» эргелелинде М. Лаптевтиң удурткаы тудугжуларының комплекстиг бригадазы найысылал төвүнде 72 аал чурттаар 9 каът бажыңның тудуунда бо хүннерде күженишкиниг, чаңгыс демниг ажылдап турар.

— Шак ындыг бажыңны республикага бир дугаар тудар хүлээлгени бистерге даасканы дээш чоргааранып ужурлуг бис—деп, ында дуржулгалыг бызанчы Виктор Николаевич Тарасенко чугаалааш—Түс черниң тудуг талазы-биле технологтуг негелдезинге дүүштүр кезек соок үеде бистиң бригаданың кежигүннери бо бажыңның тудуун ара соксаткаш, аңгы-аңгы объектилерге ажылдап турдувус. Ам чылып келгени-биле тудугну уламчылап, бирги каътты удавас доозар бис—деп уламчылады.

Комплекстиг бригаданың 19 кежигүннериниң кижи бүрүзү-ле 2—3 холушкак мергежилди шиңгээдип алган, ажылдың кайы-даа участогунга бот-боттарын солуп шыдаар дээрзинге идетелдиглер. Ындытларның чижээнге 4-кү разрядтың бызанчылары Л. Веретенниковту, В. Чоодуну, каңнакчы А. Дутлаковту болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Найыралдыг бригаданың коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ол хүнге чедир тудугну ажыгдалга киирерин шиитпирлээннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде солагай таладан) каңнакчылар А. Дутлаков, Н. Власов; ажыл үезинде.

Автономун фотолары.

ВЫМПЕЛ СОРУК КИИРГЕН

Москваның «Домодедово» аэропортка дүжерин-ле, «Волгалыг» кижи мени дораан-на космонавтыларның Сылдыстыг хоорайжыгажынче апарган. Дөргүл-төреелдеринге безин ынчаар утпуттуруп чорбаан бодум, ынчан арай элчоксунуп турдум. Бодуун, күш-ажылчы кижиниң хүндүлээри, ылым-ла магалыг чорду.

«Хемчик» совхозка ээзэп маш чыл механизаторлап келдим. Мал чемин белеткээр звенода ажылдап турар мен. Ында Самолёт Кара-Сал, Седип-оол Хомушку, Кок Хомушку, Орлов Хертек, Даниил Саая дээш шупту-ла ажылынга кызымак улус бар. Оларның ачызында звено эрткен чылын 400 тонна мал чеми белеткээр турган, 600 тоннаны белеткээн. Тарылга сиген белеткээринге Александр Кара-Сал, Төмүр-оол Донгак, Каан Саая болгаш өске-даа суггатчыларының киирген үлүү улуг.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде ажылды организастап турганы багай эвес. Ынчангаш бистиң звеновус социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш Ю. А. Гагарин аттыг вымпел-биле шаңнаткан. Ук вымпелди космонавтылар холундан хүлээп алыр аас-кежик меңээ таварышкан.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедимшкиннерим дээш байыр чедиргени висти болгаш ам-даа кызымак ажылдаарыңарны күзээнивисти кады ажылдап турар өөрүңерге дамчыдып көрүңер— деп космостуң маадырлары чагаан чүве. Ол чагыгны звеном кежигүннери улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Амгы үеде эрткен чылдан-даа дээре көргүзүглерни чедип алыр дээш шудургу ажылдап тур бис. Бо хүннерде техника септелгези доозулган, ам чемишчидилге сөөртүлгези түлүн. Суггатты мурнуку чылдардан эрте эгелээш, гектардан-на 42 центнер эвес, оон-даа хөй дүжүттү бо чылын алыр бис. Бо улуг сорулганы күүседириниче бисти гагаринчи вымпел хей-аът киирип турар. Бистиң бо ажылывыс ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга тураскааттынар.

К. АМЫР.

ХОВУЖЕ ҮНЕРИНГЕ БЕЛЕН

Он бирги беш чылдың ийиги чылының ховү ажылдарынга белеткелди «Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары демниг чорудуп келген. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Дембирел Сүге, механик Ондар Ужар-Маадыр болгаш өске-даа харысалгалыг эштер септелгеге таарымчалыг байдалды шыдаар шаа-биле тургузуп келген.

Бо хүннерде ДТ-75-тер бүрүн септеттинген. Өске марканың беш трактору арткан. Бежүг машиналары, кургулаайында, бала беленниң шугумунда тургустунган. Арткан техниканың септелгезин дарый доозар дээш, совхозтуң механизаторлары шудургу ажылдап турар.

Септелгеге трактористер Очур Сарыг-Нава, Виктор Бадына-Сады, токарь Владимир Чамыян, каңнакчы Сергей Куңгаа, слесарь Серен-оол Чикчит, дарган Намчал-оол Хирбаа болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг киржип турарлар.

Хову-трактор бригадазының турлагларының септелгезин база дооступ турар. Оларда печкалар эде салдынган, бажың бүрүзү чугайлаттынган, одаар чүүл дужуртунген. Бо бүгүнү кылырынга Дарзын-оол Шыырап, Николай Шыдый, Светлана Мартан, Эпер-оол Хөлчүк олар кызымак ажылдаан.

Механизаторлар чоокку хүннерде ховуже үнүптеринге белен.

С. СОДУНАМ.
К. КОМБУ.

НЕГЕЛДЕ УЛАМ ШЫҢГЫЫРААР

Мал семиртир шөл биле сүт-бараан фермазының кызыл-булуңу чаңгыс черде. Кызыл-булуң бичежек-даа болза, арыг-силиг, чырык, чылыг. Каасталга-шимелдези база аянныг болгаш кеску. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң вымпелдерин бир ханада делгей аскан. Бо бүгү кызыл-булуңну көрүштүг болгаш чараш болдуруп турар. Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң төвүнде ындыг.

Саанчы Салчак Ноңчатмаа февраль айда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш ам-даа бирги черни салбайн турар. Ооң айда бир инекке онаашпыр саггаш сүдү 184 килограмм болган. Ол дээрге инек бүрүзүнден-не хүнде алды килограммдан эвээш эвес сүт-түр. Кышкы үеде ол —сүт бүдүреринге тускайлаттынган фермаларга безин бедик көргүзүг.

Инектиң сүткүр болуп турарынга социалистиг чарыштың база бир тиилекчизиниң — Фаина Салчактың киирип турар үлүү улуг. Фаина мал чеми болбаазырадыр черде ажылдап турар. Ооң хээп, холуп турган болбаазыраткан саваңы, хыырылыжы саар инектерге болгаш семиртир молдургаларга, бызааларга хоолулуг чем болур.

Малдың продукциязын көвүдедирде болгаш деңгелин экижидерде бир кол чүүл—ооң ажаалдазын болгаш кадазын, одар-белчиирин экижидери. Бо ажылды улуг кадарчы Биче-оол Марташпан эки кылып турар. Ол база-ла социалистиг чарышка тиилекчи болган болгаш вымпелди чаалап алган. Бызаа ажаакчыларының аразынга тиилекчи болган Анна Самбуу хонукта 500—600 грамм немелде деңзини ап турар. А эң-не хөй немелде деңзини—хонукта-ла ортумаа-биле 960 грамм — шары кадарчызы Семён Самбуу алган. Ооң чаржып турар эжи Балчырбай Донгупай аңаа чүгле 50 грамм четпес көргүзүглүг болган. Ниити малдың чудап эвес, харын семирип турарының ачызында, совхозтуң чоокта чаа күрүнеге саткан бөлүк молдургаларының бирээзиниң-не деңзизи ортумаа-биле 360 килограмм болган.

Антонина Эникпениң бригадирлээни бода мал бригадазында чылгы база бар. Оон байдалы база эки. Сайыт-оол Даш-оолдуң-даа, Норбу Шагдырның-даа малдаан чылгызы опча, күш-деңгели эки. Хой-луй төрүүрү адакталып турар. Амгы байдалдан ап көөрге, совхоз чүс хойга онаашпыр тозандан эвээш эвес хураганны доруктуруп болур. Ол дугайын Моңгуш Хөвеңоолдуң, Куулар Өктек-оолдуң, Салчак Болай-оолдуң болгаш өске-даа малчыннарның бедик көргүзүглери бадыткап турар. Иван Даадарның ирттериниң немелде деңзизи база улгадып турар.

Малдың кыштап хүр ажып турарының кол чылдагааны, кыштаглаашкынны организастыг чорутканындан аңгыда, мал чемин чурум ёзугаар чарыгдап, болбаазырадып берип турарында. Ооң уламындан совхоз мал чемин өске ажыл-агыйларга дузалап берип турар апарган.

«Совет Тыва» совхоз чоокка чедир-ле районда эң-не кожуданггай ажыл-агый турган. Амгы үеде ооң көргүзүглери чүгээртеп орар. Ажылчылар совхозтуң удавас орулгалыг болу бээринге идегеп, хей-аъттыг ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйның чедишкиниг, бай-шыырак болуру ажылдың түңнелинден хамаарылгалыг. А ажылдың түңнели кадрлар чедишпес, оларның мергежили чавыс, ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан болза, черле эки болуру берге. Ынчангаш бо кыш совхозта бачым ажыл-биле черге аештир өөредилгениң болгаш мергежил бедидериниң үези кылдыр чарлаттынган. Эрткен неделяда чолаачылар шылгалда туткан. Оон түңнелинде тээрби кижи бирги класстың, үжен кижи ийиги класстың чолаачылары болган. Ол хире хөй бедик мергежилдиг чолаачыларлыг ажыл-агыйлар республикада ховар. Ам механизаторлар шылгалда тудар. Ынчан трактористерниң саны көвүдээр, бирги, ийиги класстарның механизаторлары немежир. Ооң соонда мал ажылының ажылдакчыларынга класстар тывсыр. Мынчап кээрге, ажылчыннарның мергежили-даа бедиир, оларның ажыл төлевири-даа көвүдээр, негелде-даа улам шыңгыыраар.

Кадрларны быжыглаар, оларның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш, совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кодээ Совет күүскому шыңгыы хемчеглерни ап турар. Кол агроном Алексей Сүктер-оол баштаан ажылчыннар хову-трактор бригадазының турлаан септеп, доозарының кырында келген. Суур чаагайжыдылгазындан эгелээш, малчыннарның өг-оранын, кыштагларын экижидеринге чедир улуг ажылдар планнаттынган. Совхоз төвүнден ырак эвесте Чүрек-Дөргүн аржаанынга совхозтуң майгыннарлыг дыштанылга-профилакторий черин бо чылын тургузар. Хары ында чээрби беш кижи (өг-бүлелээ) дыштаныр черниң столоваязын хымыс-биле долу хандырар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери чедимшкиниг болгаш хей-аъттыг эгелээн. Олар ажыл-агыйны орулгалыг болдурар дээш бүгү күжүн салып турар болгаш ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр сорулганы салганнар.

К. ЧООДУ.

ПЕДАГОГТУҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

РСФСР-ниң Педагогика ниитилелиниң VI съездизиниң киржикчилери өөрүн орар салгакчыларының идея-политиктиг болгаш угаан-бодал кижизидилгезиниң, аныяктарны амыдыралдың идепкейлиг туружунга хевирлээриниң айтырыгларын чугаалажып көргеннер.

Педагогтар өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырбышаан, бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилерни кижизидеринче чуткуп, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржиринге аныяктарны белеткеп турарын аңаа кыйгырган илеткелге болгаш санал-оналдарга-даа демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын күүседиринге Россия Федерациязының педагогика ниитилелиниң ролю улуг. Амгы үеде ол ниитилел бир миллион ийи чүс муң кижини болгаш коллективтиг кежигүннер боон турар 86 муң бүдүрүлге черлерин, колхозтарны, совхозтарны, албан черлерин каттыштырып турар. Ниитилелдиң 66 муң ажыг эге организациялары школаларда, ПТУ-ларда, дээди өөредилге черлериниң тускай өөредилге черлериниң болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң хөй кезиинде ажылдап турар. Ол ниитилел улус болгаш профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң органнары-биле, дээди школа-биле кады школага күш-ажылчы, угаан-бодал, эстетиктиг кижизидилгениң хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарының сорулгаларын шиитпирлеп турар.

* * *

Съездиге соңгуткан Төп чөвүлелдиң бирги пленуму болган. РСФСР-ниң педагогика ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазынга ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының академиги Ю. К. Бабанский соңгуттунган.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

ДЕПШИДИЛГЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле районнар, хоорайлар болгаш кодээ соңгулда комиссияларының составынга тӧлээлекчилер депшидери республика девискээринде уламчылавышаан.

ЧАДААНА

Чадааланың районнар аразында Сельхозтехника каттыжышкынынга улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле район, хоорай соңгулда комиссияларының составынга боттарының төлээлекчизин депшидеринге тураскааткан коллективтиң ниити хуралы көдүрлүүшкүннүг байдалга болуп эрткен. Совет соңгулда системазының дугайында илеткелди каттыжышкынның эргелекчизиниң оралакчызы Г. К. Фаткуллин кылган. Дараазында районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчи депшидерин чугаалашкан. Слесарь Д. К. Сат районнуң соңгулда комиссиязының составынга товаровед Н. Ф. Филатованы депшидерин саналдаан. Ол саналды хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээн.

Сүт-Хөл ыяш ажыл-агыйының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары районнуң соңгулда комиссиязының составынга ажылчын Х. С. Моңгушту депшиткен.

Районнуң коммунистиг организациязындан районнуң соңгулда комиссиязының составынга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыгларны депшиткен.

КЫЗЫЛ

Кызылдың эът комбинадының коллективиниң ниити хуралын партбюро секретары Г. Л. Литвинцева ажыткаш, чер-чер Советтеринде соңгулда кампаниязын эгелээнин дыңнатпышаан, хоорайның соңгулда комиссиязының составынга коллективтиң төлээлекчизи кылдыр колбаса цехиниң ажылчыны коммунист Ю. С. Степановту депшидерин саналдаан. Ол саналды экономист С. Н. Локтева, колбаса цехиниң начальниги В. Т. Петухова болгаш оон-даа өскелер деткип, бүзүрелди ол шыназын шыдаар дээрзин демдеглээннер. Ю. С. Степановту хоорайның соңгулда комиссиязының составынга хурал бир үн-биле бадылаан.

Фактерден МЕДЭЭЛЕР

ПРОТОКОЛГА АТ САЛГАН

ВАРШАВА. Найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң, Совет-польша найырал ниитилелиниң база Польша-совет найырал ниитилелиниң аразынга 1982 чылда кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салыышкыны Варшава хоорайга болган.

Аңы-дүңма ийи улустарның амыдыралын кайы-кайызы өөрениринге, оларның сырый харылзааларын улам-на калбартырынга идиглиг янзы-бүрү хемчеглерни чорударын документиде айыткан.

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРН. Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын Совет Эвилелиниң киржилгези-биле делгем хемчээлдиг кылдыр чугаалажып көөр ужурлуг бис деп, Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары Хавьер Перес «Тагес Анцайгер» солунга интервьюзунга медеглээн.

Ол сорулганы чүгле КНО-нуң шутуму-биле күүседип болур. Чүге дээрге, КНО болза бүгү талалар болгаш сонуургалдыг өске-даа күрүнелер чаңгыс стол артынга олуруп алгаш, айтырыгларны шиитпирлээр кара чаңгыс шуулган болуп турар деп, КНО-нуң Чиңгине секретары айыткан.

ЧАЗАК ЧАҢГЫС-ДАА АЙТЫРЫГНЫ ШИИТПИРЛЕП ШЫДАВАС

ЛИССАБОН. Португалияның бүгү демократтарының, бирги ээлчегде коммунистерниң болгаш социалистерниң дем каттыштырган күженишкиннери чурттуң конституциязын камгалап шыдаар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының болгаш секретариадының кежигүнү Октавиу Пату чоокта чаа Вила-Ди-Санту-Антоньо хоорайга болган митингиге медеглээн. Эрге-чагыргада амгы бөлүктер конституцияны «эдеп көөр деп чылдак-биле чуртта революстуг чаалап алышкыннарны узуткаарын оралдажып турар.

Португалияның мурнунда тургустунган чаңгыс-даа айтырыгны чазак шиитпирлээшкиннээ чок болгаш ол чазакты дужурерин Октавиу Пату шыңгыы негээн. Революстуг чаалап алышкыннарны узуткаарын оралдашкан чазак улуг капиталдың диктатуразын тургузарын чедип алыр деп турар.

АКШ-ТЫҢ ЫЛГАЙ КӨӨР ХЕМЧЕГЛЕРИН БУРУУ ШАПКАН

Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының ылгай көөр хемчеглерин Герман Коммунистиг партиязының баштаар черниң секретариадының кежигүнү Вильгельм Шпренгер буруу шапкан. Президент Рейганның чалаапның политиказы социалистиг чурттар-биле садыглажылганы кызырарынче, дайынга белеткелче угланган болуп турар.

Совет Эвилели-биле «Газ-хоолай» деп дугуржулганы үзер дээн Вашингтоннуң оралдажышкыннарын В. Шпренгер айыылдыг өнчүкчөңгээ-дир деп адаан. АКШ-тың ыйлышкыны сөөлгү үеде улам күштелген-даа болза, Ак бажыңның дужаалынга чаыртырыпдан Барыын Европаның чурттарының чазактары ойталап турарын ол демдеглээн. Удур туржуушкуннуң политиказы дүшкүүрлүг чүрүүзү улам күштелдирер болгаш дайын айыылдың улгаттырар дээрзин Барыын Европа чурттарының чазактары билип турар.

Боттуг социализмниң күрүнелери-биле экономиктиг харылзааларның айтырыгларынга В. Шпренгер доктааган болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы өске күрүнелер-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле садыглажырын күзеп турар деп медеглээн.

ЯПОНИЯ-БИЛЕ САДЫГ ДАЙЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. АКШ амгы үеде Япония-биле чаа садыг дайынының бүдүүзүнде турып турар. «Филадельфия инкуайрер» солуннуң дыңнатканың ёзугаар алырга, АКШ-тың конгрезинде 19 хоойлу төлевилелдерин киирген болгаш ук төлевилелдерге 263 конгрессмен ат салган.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ТУДУГЛАРНЫҢ ТЕМПИЗИ, ШЫНАРЫ

Тес-Хем районнуң төвү — Самагалдай суур чылдан чылче улам-на чаартыныш, өзүп олурар. Суурда чурттакчы тудугларның септелге-тудуг участогу чыл санында планда көрдүнгениңден ажыр туткулаан. Ам-даа тудуп турар. 1975 чылда районга № 1070 көжүп чоруур механизастаттынган колонна тургустунган. Ол коллектив чүгле Самагалдай суурнуң чаартылгазынга эвес, а районнуң совхозтарынга улуг ажык-дузалыг болган. Ук колонна «О. Шынаа» совхозту бо хүннерге чедир каш-каш кудумчуларлыг, улуг суур болдурган. Баштайгы 2—3 чылдарда оон ажылы шуудавайн, ай болгаш квартал планы күүсеттинмейн турган. Оон чылдагааны — ажылчын күш чедишпейн турганында. Баштайгы чылдарда чаа КМК-га 200 кижи ажылдаар турган болза, чүгле 50—60 хире ажылчын бактаан турган.

Амгы бо хүннерде № 1070 КМБ мурнунда чылдарга бодаарга, ай болгаш квартал планын күүседип турар мурнакчы бүдүрүлгелерниң санынга кирген.

Чаа туттунуп турар тудуглар янзы-бүрү организацияларга хамааржыр. Оларның чамдыктарының байдалын көрээл.

1970 чылда септелге-тудуг участогунуң механизастаттынган улуг корпузунуң тудуун Москваның студентилериниң «Опыт» тудугжу отряды тудуп эгелээн. Студентилер ол чылдың сезонунуң үезинде бир улуг корпустуң, складтың база одалга системазының хапаларын доозуп каан. Ол тудуг оон соонда ара соксааш, 9 чыл болганда катап «дирилген». 1979 чылда 50 муң рубльге дээвиирип дуглаан, хапазының бир талазын чедир кылган, хапаларны малгаштап дескилээн. Ынчан көрдүнгени акшаның чүгле 30 хуузу чарыгдаттынган турган.

1980—81 чылдарда ол тудугнуң арткан 30—40 хуузун кылып тургаш, арай боорда дооскан аттыг болган. Амгы хүннерде тудугнуң иштики дериглелгези долу эвес, чедир кылдынмааны ажылдарны септелге-тудуг участогунуң ажылчыннары кылып турар.

1979 чылда 700 өөреникчи өөренир чаа школа тудуу эгелээн. Тудугну КМК тудар болуп хүлээнип алган. Тудугну эгелеп кылыр чылында 78 муң рубльни чарыгдаар турган болза, чүгле 36 муң рубль шиңгээдип алган. Кышкы үеде школа тудуу соксаан. 1980 чылда тавааң доозупкан, хапазы көстүп келген. Ажылчыннарның саны эвээш — чүгле 18 кижи турган. КМК-ның начальниги эш Чувашов өлче улуг сагыш салбас, сонуургавас болган. 1981 чылда школа тудуу катап-ла апрель сөөлзүреди эгелээн. Орта 60 кижи ажылдаар деп шиитпир үнген, ынчалза-даа ол болдунмайн барган болгаш чүгле 25 кижи ажылдап кирипкен. Бир эвес тудугну керээ ёзугаар үзүк-соксаал чок туткан болза, эрткен чылын оон тудуу доостур турган. Бо чылын школаны ажыглалга киирер дугайында айтырыг шиитпирлеттинер ужурлуг.

Райпога чаа телевизилелдиң столоваязын тудары көрдүнген. Бо тудугну Респотребсоюзтуң септелге-тудуг участогу эгелээш, тавааң 1979 чылдың ноябрь айда дооскан. Шынында ажыглаза чогуур акша-херекселдиң 30 хуузун шиңгээткен, планы күүсеттинмээн.

1980 чылдың апрель айда хапазын салып кирген. Аңаа 7 кижи составтыг бир бригада ажылдап турган. Шалыпкын-даа улус болган. Материал четчир. Самагалдайның чону удавас чаа столоваялыг болур бис деп өөрүп турган. Ындыг чүве кайда боор, июль айда тудугжулар көзүлбестээн, ол-ла хевээр барган. Август айда шын эвес туттунган деп чугаа үнген. Оон бээр ийи чыл болган.

Столовая тудуунга эккеп дүжүрген тууйбу эсти берген. Ында 6 кижи составтыг бригада ажылдап турар.

База бир чижек. Райкүүскомнуң үш каъттыг бажыңы Самагалдайда улуг-даа, чараш-даа. Ону беш чыл туткаш дооскан болгай.

Самагалдайда одаар чүүл сайгарар пунктунуң даргазы эш Нурзат 4 машина кирер гараж кылдырткан. Ол гаражты шлак-биле бир ай кылган. Түңнели чүү болганыл? Чыл ажа бергенде малгажы аңаа-ла тектүп турар апарган. Сөөлгү үеде ооң ханалары чарлыгылай бергилээн турар. Бажыңнарны, гаражтарны шынары куду кылдыр кылдырткан ажы чүү боор.

Бо талазы-биле райкүүскомнуң тудуг талазы-биле харылап турар килдизи тудугну хүлээп алырын чүге шыңгыыратпайн турарыл?

Тудугга херегләэр материалдарны баш удур чугаалашпас, «материалдар үзүлген, чок» дээн соонда олурар. Бо чорук бистиң районда шуут чаңчыл болган.

Районда аныяктар хөй. Күзелдиг кижилерни тудугнуң түр курстарынга өөредип алыр үе келген. Азы район төвүнге ындыг курстарны чүге ажыдып ап болбас деп. Ол ышкаш тудуг ажылы кыш, чай чок болганда ажылчыннарны доктаамал ажылдаары-биле быжыглап тургаш оларны тудуг ажылынга чүге чаңчыктырып шыдавас бис. Ону ынчаар кылырының аргазы бар.

Ю. ОНДАР.

Республиканың Улусчу контроль комитединде

ЧЫЛГЫ МАЛДЫ ӨСТҮРҮП, ЧӨП АЖЫГЛААР

Бо чылдың эгезинде республиканың 61 совхозтарында болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында 23 муң баш чылгы санаттынып турган. Эрткен чылын совхозтарда чылгының баш саны 1,5 хуу өзүлдеңг болган. Чылгы өстүрериниң планын эрткен чылын республика 89,6 хуу күүсеткен. А 18 совхозтар ону ажыр боттандырган. Оларның аразында «Чодураа», «Кызыл-Тук», «Кызыгаар», «Торгалыг», «Дөн-Терезин», «Барлык», «Шекпээр», «Кара-Хөл», «Енисей» болгаш өске-даа совхозтар бар.

Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарда чылгының баш санын өзер хамаан чок, 2-ден 6 хуу чедир кудулаан. Бии-Хемниң совхозтарында байдал эң-не дора болуп, ында чылгының аразында белер саны чүгле 32 хуу болуп турар. Бо районда төрүүр чүс беге онаажтыр чүгле 30 кулун алдынган.

Мындыг байдалдың чылдагааннарын тодарадыры-биле Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди хыналда чоруткан. СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың апрельде хүлээп алганы «Республиканың совхозтарынга чылгы мал ажылын сайзырадырының хемчеглерниң дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле Бии-Хем районнуң совхозтарының ап чорудуп турар хемчеглерин хыналда үезинде тодараткан.

Районнуң кодээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның удуртукчулары үстүнде доктаалды күүседиринче угланган организас-техниктиг хемчеглерни ап чорутпаан болуп турар. 1981—85 чылдарда чылгы ажылын сайзырадыр талазы-биле бадылап каан программаның боттанылгазын эргелел контрольга албаан, чылгы ажылының эртем-шинчилел институдунуң саналдарын бүдүрүлгеге шиңгээдириниң организаставаан хыналдадан илерээн.

Эрткен чылын районнуң совхозтары чылгының баш санын чыл эгезинде турганындан 2,8 хуу эвээжеткен. «Хадын», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар тус-тузунда 3,2; 6; 7,3 хуу эвээжеткен. Оон кол чылдагааны — чылгыны өстүрер дээш тускай ажыл чорутпайн турарында. Эрткен чылын «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар төрүүр чүс беге онаажтыр 27 болгаш 16 кулун алган. Ол дээрге республикада ортумак көргүзүгнүң чартын безин четпейн турар. Эдериштирилгени, боозадылганы четче организаставайн турарындан белерниң хөй кезии кызырап турар. Малчыннарда ажыл аъды кылдыр ажыглап турар белерниң боозадылгазы шуут чоруттунмайн келген. Ындыг ажылчын белерниң саны чүс четкен.

Районнуң совхозтарында чылгыны тудуп, ажаап-хайгаараарынга эргежок чугула бөдүүн хевирниң кажаалары безин чок. Ооң уламындан зооветеринарлыг, профилактиктиг хемчеглер чоруттунмайн, малды эмнээр, белерни төрүдер, кулуннарын ажаап-тежээр, оларны үзүп аңгылаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Кулуннарга, аныяк малдарга, төрүүр белерге, аскырларга немелде чемгерилгени организаставайн турар. Совхозтарда бар аскырларның ажаалда-чемгерилгезиниң кошкаандан оларның бүдүрүкчүлүү куду деңнелде. Аскырларның саны эвээш.

Аъттарны өөредир, оларны бүдүрүлгеге ажыглаарын экижидер талазы-биле ажыл кошкак. Совхозтарда чылгыларның баш санының үштүк бир кезии өөретпээн малдар болуп турар. Ол хирезинде хөй белерни ажыл аъды кылдыр ажыглап келген.

Ол ышкаш чылгы малдың учёдун чурумчутпааны хыналдадан тодараан. Ажыл-агыйларда аъттарны хугаарлап, таңмалаарын долузу-биле кылбаан. «Хадын» совхозта 24 ажыл аъды кымының-даа адында документ ёзугаар быжыглаттынмаан болган. Мындыг ажыл-агыйжы эвес, үйетту саңдаргай тургускан чоруктарның уржуундан аъттарның өлүр, чидер, оларны оорга алыр, чишке херегләэр чоруктар хөй. Ындыг чылдагааннар-биле сөөлгү ийи чылда районнуң совхозтарындан 513 аъд хораан, ол-ла үениң иштинде чүгле 260 кулун төрүттүнген болгаш камгалап алдынган.

Хөй кулун камгалап алган чылгычыларның ажылын деткип, база чылгының баш санын өстүргени дээш оларны мактап-шаңнаарының моральдыг-даа, материалдыг-даа хемчеглерни совхозтар ажыглавайн турар.

Чоруткан хыналданың соонда районнуң кодээ ажыл-агый эргелели болгаш совхозтар дирекциялары четпестерни чайладыры-биле ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Ону дарый боттандырып эгелээрин эргелел начальниги болгаш совхозтар директорлары республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга аазааннар.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде доктаалының күүселдезин хандырар талазы-биле чогуур ажыл чорутпааны, чылгы малдың ужур-дузазын чедир үнелевейн турары дээш Бии-Хем районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. П. Меркуловка шыңгыы доңгулданы. «Хадын», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарның директорлары А. А. Тыхеев, Д. Д. Сирота, В. Г. Бессонов оларга комитет доңгулда хүлээткен.

ОРГАНИЗАСТААНЫ БАГАЙ

Комитеттиң ол-ла хуралынга Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында болгаш Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразының каттыжыышкынында кодээ ажыл-агый техниказын септеп турарының темпизиниң база шынарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Районнуң совхозтарының, Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразында каттыжыышкынының, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары часкы хову ажылдарынга белеткелдиң кол кезээ — техника септелгезин кошкак удуртканнар. Совхозтар септелгени орай эгелээн. Септекчилер бригадаларын, звеноларын организастап тургузар, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар хемчеглерни өй-шаанда ап чорутпаан. Аңаа удуртулганы кодээ ажыл-агый эргелели кошкаткан. Совхозтарга план-графикти чедирбээн. Септекчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаарының, ооң түңнелдерин үндүрериниң негелделерин ажылдап кылбаан.

Техника септелгезин «Хөндергей» совхоз февральга чедир эгелевээн, «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ның XXII съездизин аттыг совхозтар чаа эгелээни хыналдадан илерээн. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», К. Маркс аттыг совхозтар орайтап эгелээш, септелгеде дээш механизаторлар ажылдап турар. Оларның ажылдаар байдалын таарыштыр организаставаан.

Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада мастерскаязы совхозтарга тракторлар, автомобильдер септеп бээриниң планын күүсетпейн турар. Септелге ажылдарының шынары бедик эвес, септелгениң технологиязында четпестер хөй. «Сельхозтехника» каттыжыышкыны-биле совхозтар аразында керээ чурумнарын сагывас, техниканы септедирде, оон адырда документилерни четче тургуспас чоруктар илерээн. Мастерская агрегат-белдирлер айы-биле септээриниң деп шилгелиг аргазын шиңгээдип албайн келген.

Часкы тарылгага техника белеткелин өй-шаанда организаставааны, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылын эрегей удуртканы дээш кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Б. Кара-Салга доңгулда, эргелелдиң кол инженери В. Г. Волошинге шыңгыы доңгулда хүлээткен.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ ТЕРГИИННЕРИ

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң комбайнери Николай Васильевич Бутин эрткен күзүн дүжүт ажаалдазынга тараа бастырарының сезон планын 276,1 хуу күүсеткеш, Таңды районга рекорд тургускан. Ынчангаш аңаа «Районнуң тергиин комбайнери» деп атты чемпионнуң лентазы-биле кады тывыскан.

Н. В. Бутин ам комбайннар септелгезинде эрес-кызымак ажылдап, хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Н. Бутин.

Ол-ла совхозта мал чеми белеткээринде ажылдап турар Семён Андронович Яковлевке «АВМ-ниң тергиин оператору» деп атты тывыскан. Эрткен сезонда ол план ёзугаар 200 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр тургаш, 420 тоннаны бүдүрген.

С. Яковлев бо хүннерде малга немелде чем белеткээринде база-ла шалыпчы ажылдап, пландан ажыр хөй продукцияны берип турар.

ЧУРУКТА: С. А. Яковлев.

А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотолары.

Советтер амыдыралы

КОШКАК ТУРГУСКАНЫНДАН

Баян-Тала кодээ Совединде 25 депутат бактаан кирген. Эрткен соңгулдалар үезинде соңгукчулардан кирген чагыгларның 18-ин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган турган. Оларның 16-ны бо хүннерде амыдыралда боттанган. Соңгукчуларның чагыы-биле Новап кудумчузун радиожуткан, үш өг-бүле чаа чурттаар бажыңын алган болгаш сүт-бараан фермазынга уруглар садын туткан. Ол чүгле үш-ле чижек-тир.

Кодээ Советтиң күүскомунуң чагыгларын күүседир талазы-биле эвээш эвес арга-дуржулганы шиңгээдип алган болза-даа, ооң организас-массалыг ажылында четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Ынчангаш Советтиң депутаттарының, доктаамал комиссияларының ажылында четпестер эвээш эвес.

Советте 4 доктаамал комиссия тургустунган. Оларның ажыл планы чок, херек эмгелели негелдеге дүүшпес. Доктаамал комиссия бүрүзү тускайлаан папкаларлыг, ындыг турбуже кылдынган ажылдар ында демдеглеттинмейн келген. Сессияларга депутаттарның идепкейи чавыс, ооң ажылынга депутаттарның киржилгези четпес. Депутаттарның шүгүмчүлелдиг саналдарының күүселдезиниң талазы-биле дыңнадыгны дараазында сессияга кылбайн келгени канчап-даа таарышпас. Ооң-биле чергелештир күүском хуралдарын эртирип турарында чамдык четпестер бар, хуралдар көрдүнген хуусаазында эртпейн турар. Кодээ Советтиң күүскомунуң организас-массалыг ажылында ындыг четпестер ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээриниге таарымча чок байдалды тургузуп турар. Советтиң девискээринде бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының ажылының харылзаазы кошкак, көскү ажылы чок. Чижээ, суурда херээженнер чөвүлели кылган ажылының дугайында отчёт-демдеглел тургуспайн турар. Ынчангаш ооң ажылының дугайын эки, багай деп чугаалаары берге.

Советтиң девискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп артпышаан.

Эрткен чылын кодээ Советке хамаатылардан 44 чагаа, билдиришкин кирген, оларның ээлери чогуур хуусааларында харыыларны алган. Хамаатыларны хуулда айтырыглар талазы-биле күүском кежигүннериниң тускай хүлээп алырының хүн чурумун тургускан. Ол хүлээп алыышкыннарны хөй кезинде чүгле кодээ Советтиң даргазы-биле секретары кылып турар. Өске кежигүннер ол графикти сагывайн турары четпес.

Херек эмгелелиниң талазы-биле тускай дептерлер-биле бүрүн хандыртынган. Ол хирезинде эрткен чылдың сессиязының бир, күүском хуралының 3 протоколу чок болган. Күүскомга кээп турар бижиктерни күүском кежигүннеринге таныштырбайн турар. Эрткен чылын райкүүскомдан күүседири-биле 28 шиитпирлер келген. Оларның күүселдезиниң дугайында ол сес информацияны кодээ Советтиң даргазы турган С. М.-Б. Ооржак, секретары М. М. Куулар оларның бүрүзү-биле ам бо хүннерге чедир харылаваан. Бо талазы-биле кодээ Советтиң күүскому үстүкү органнарның болгаш боттарының үндүрген доктаамал шиитпирлериниң күүселдезинге хыналда, контрольду кошкаткан, контроль карточканы тургуспаан.

Советтиң девискээринде турар албан организацияларындан харылзаа салбыры, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу эрткен чылдың планныг опаалдаларын күүсетпээн. «Октябрь 30 чылы» совхоз төрүүр 100 малга онаажтыр эрткен чылын чүгле 66 анай, хураганны, 69 бызааны камгалап алган. Ногаа, картофель бүдүрериниң болгаш садарының планы күүсеттинмээн. Часкы хову ажылдары чоокшулаан. Ындыг турбуже совхозта кодээ ажыл-агый техникаларының септелгезин куду деңнелде.

Райкүүскомнуң килдистери болгаш албан организацияларның удуртукчуларының талазындан Баян-Тала кодээ Совединче комплекстиг үнүүшкүннерни кылып, организас-массалыг ажылынга практиктиг дузаларны чедирери чугула. Ынчангаш айыттынган четпестерни дарый эдер талазы-биле хемчеглерни ап, он бирги беш чылдың ийиги чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдаары Баян-Тала кодээ Совединиң күүскомундан негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.
Чөөн-Хемчик район

БРИГАДАНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

«Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 3 хойжу бригадазының төвүнге кышкы хүн дег бажыңга олургалак турда чедип келдивис. Бригаданың бригадири Александр Караоол бисти хөглүг сеткил-хөөн-биле уткуп алды.

Мал кыштаглаашкынының амгы байдалын айтырарывыска, Александр Хертекович мынчаар харылады:

— Эрткен чылын бо үеле байдал коңчуг дүвүреңчиг турган чүве. Улуг хар чаггаш, соок хат хадаан турган. Бо чылын мал чемиңиң белеткелинче, ооң курлавырын тургузарынче хөй күштү мөөннээн бис. Малчыннарның амыдырал-чурттаглазын, малчыннар ортузунга социалистиг чарышты шын организастаарын политчээлдерге, малчыннар хуралдарынга чугаалажып турар бис. Ам бар мал чемиңиң санаашкынын кылгаш, одарны бригаданың бүгү малчыннары планнаан, хоюга сугну чылыдып бээрин дугурушкан бис.

Бригадир бригаданың бүгү малчын кодааннарын кезээш, эрткен неделяда ниити байдалды өөренип көрүп алган, ам малчыннарны чыгтаж хурал кылыр, эрткен айның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрер, мал чемиңиң камгалалгазын болгаш сүт-биле хандырылгазын чугаалажып көөр деп планнап турган черинге таварыштывыс.

Ол кежээ бригаданың кежигүннериниң боттарының ажыл херээниң дугайында, мал кыштаглаашкынының дугайында хөйну чугаалажып дугурушканнар.

М. ДОНГАК.
Мөңгүн-Тайга район.

ЧАҢГЫС-ХАДЫҢ ХОВУЗУНДА

Кызылдан үнген улус Сарыг-Хөлдүң арт кырынга кээрге-ле, Чөөн-Хемчик районнуң девискээри көстүп кээр. Ол-ла черден кулу, тарылга шөлүнүң ындыы кыдыында бичии тей көстүр. Ооң бажында чаңгыс ыяш бар. Ол хадынга тураскаадып, ол делгем хову-шөлдү чон Чаңгыс-Хадың ховузу дижи берген.

Чаңгыс-Хадың ховузунуң алдыы талакы кыдыында, даг эдээнде кыштаг бар. «Искра» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Моңгуш Бертик-оолдуң аалы ында турар. Ол чазык болгаш хөглүг малчын-биле кижиниң чугаалажыксаазы кээр.

Бертик-оол Серен-оолович — совхозтуң № 1 хойжу бригадазының — Чаңгыс-Хадың бригадазының кежигүнү. Ук бригада он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкин-биле дооскан. Оон төрүүр чүс хойга онаажтыр доруктурган хураганы ортумаа-биле 91 баш болган. Бригада дүк бүдүрер планын база ажыр күүсеткен. Бригада кежигүннериниң кыштаглаашкынга белеткенгени багай эвес: кажаалар болгаш бажыңнар шынарлыг септеттинген, мал чеми четчир.

Бертик-оол Серен-оолович эрткен чылын совхозтуң хойжуларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол төрүүр чүс хойга онаажтыр 110 хураганы доруктурган болгаш хойлан-на 2,3 килограмм дүктү кыргып алган. Он бирги беш чылдың баштайгызында бедик көргүзүглери дээш «Жигули» машинаны ээлчег чок садып алыр талон-биле шаңнаткан. Ол эрткен чылын ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге чораан. Хоочун хойжуда «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектери бар.

Бо хүннерде Бертик-оол Серен-ооловичиниң хою төрүп турар, чаш төл меңди. Хоюнуң деңнели база шырак. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле таныжкаш, аңаа алзар кылдыр эрткен чылдан эки көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген ажылдап турар.

Ч. МОНГУШ.

Норжун-оол-даа. Надежда-даа малды эки ажаап билиринден аңгыда, ону янзы-бүрү аарыглардан камгалап билир кылдыр, ветеринарияның бөдүүн аргаларын ыяк өөренип алганнар.

— Ырак тайга-сын черде улуска мал эмчилери үргүлчү кээп, хайгаарап турар эвес. Ынчангаш кижи боду-да муңгаыр, малды эмнээрин-даа болза, боду-ла кылыр апаар чүве ышкажыл — деп, Надежда Сат чугаалаар. — Эмнерни баш удур тыптыпып, белеткеп аар. Анай төрүттүнерге-ле, хезиинге эмзирбейин-даа камгалал сыкыртыышкынны кылып алыр. Ынчан ол белен аарбас, өлпес-даа болур.

— Анай бичии-даа соок, өлзыык шыдавас, ырмазы коңчуг багай амытан болдур ийин — деп Надежда Давадевна чугаалаар. — Ынчангаш кажаа иштин өй-тап чылыг тудуп, анайларның адаан үргүлчү кургаглаары, өдекти удаа-дараа солуп турары чугула. Ынчангаш кургаг өдекти чайын, күзүн эидере белеп ап турар бис.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

Эки үре-түңнелдиг, кызымаккай күш-ажыл кажан-даа үнелелдиг. Ону кылып чоруур эки кижилер кымга-даа хүндүткелдиг.

Норжун-оол Саттың чүткүлдүг, эки түңнелдиг күш-ажылы база-ла чогуур үнелелди ап келген. Малчынның өөнге киргеш, сүттүг шайын аартаа, хөөрежип орда, шаңнал-мактаалдарын көргүзерин оон диләэр болзувусса, дөр бажында үгудаалыг аптараларының бирээзин ажыткаш, улуг шеверги папканы оон уштуп, мурнувуска салып бээр. Ында хөй-хөй дипломнар, хүндүлел, мактал бижиктер, чарыш тиилекчизиниң шынзыдылга бижиктери дээш чүү чок дээр. Оларның аразында Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты эрткен чылдың март айда тывысканының диплому, 1980—81 чылдарда республика малчыннарының социалистиг чарыжынга тиилээни дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң бо чылдың эгезинде тывыскан диплому, эрткен чылдың түңнели-биле Чөөн-Хемчик районнуң чемпионунуң кожаазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап аттыг конкурстуң тиилекчизиниң тураскаал белээ дээш өске-даа чүүлдер бар.

Мурнакчы малчын Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезин көөр халас путёвка-биле үш удаа шаңнаткан. Оларның бирээзи-биле Надежда Даваевна мындаа, февраль айда, Төрээн чуртувустуң найысылалынга четкеш келген. Бо очерк бижиттинип турда, Москвадан база бир өөрүнчүг медээ келген: кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чедип алган бедик көргүзүглери дээш Совет чазак Норжун-оол Сатты «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Ол дээрге малчынның кызымаккай күш-ажылынга бедик үнелелдиң демдээ-дир.

СОРУЛГА КАНДЫГЫЛ

Өшкү ажылында шиитпирләэрин негеттинип турар хөй айтырыгларны болгаш четпестерниң барын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «1982—1985 чылдарда өшкү, сарлык, теве, инн ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» бо чылдың март 15-те хүлээп алган доктаалында демдеглеп, четпестерни чайладырының, мал ажылының ол адырларын сайзырадырының тодаргай сорулгаларын айыткан. Чижээ, кодан, бригада, совхоз бүрүзүнге бүдүрүкчү малдарны киилиринче онзагай кичээнгейни салып тургаш, селекция-уксаажыдылга ажылын экижидер. Бодунуң уксаалыг малдар өстүрер баазазын 1984 чылга чедир тургузары-биле совет дүкүр уксааның өшкүлерин өстүрер тускайлаттынган фермаларны «Сүт-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Тээли», «Тес-Хем» совхозтарга тургузар. Малдың учёдун кылыр, коданнарны, ылангыя төрүүр мал коданнарын четчелеп тургузар талазы-биле зоотехниктиг ажылды экижидер. Он бирги беш чылда кодан бүрүзүнге төрүүр өшкүлерниң деңзигүүрү 50 хуудан эвээш эвес болурун чедип ап, совхозтарга өшкүнү тарын боозадырын эгелээр. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни ап чорудуп тургаш, республикага өшкү санын 1985 чылда 124 муң 500, а дараазында чылда 130 муң чедирери көрдүнген. Оон иштинде төрүүр өшкү 61 муң 250 баш болур.

«Сүт-Хөл» өшкү ажылдыг улуг совхоз болганда (ында ам өшкүнүң саны 16 муң 200 ажыг, ол дээрге республиканың өшкүзүнүң 14,7 хуузу-дур), доктаалда айыттынган сорулгалар аңаа дорт хамаарыры билдингир. Оон-биле чергелештир уксаалыг малдың тускайлаттынган фермазын тургузуп, аңаа өстүрген, бирги класстың дузак өшкүлерин база бүдүрүкчү хуналарны өске ажыл-агыйларга чыл бүрүде 500—700 чедир садары. 1990 чылда совхозтуң өшкүзүн 25 муң чедир өстүрери көрдүнген.

Бо белен эвес сорулгаларны боттандырарда, өшкү ажылының материал-техниктиг болгаш чем баазазын быжыглаары-биле кады социал, экономика, культура, хандырылга айтырыгларын амыдыралдың шапкын хөгжүлдезинге дүүштүр шиитпирлээр апаар. Өшкү ажылының келир үези кадарчыларның моон соңгаарты салгалының дугайында айтырыг-биле база тудуш холбаалыг чүве болганда, аныяктарны мал ажылынче хаара тударының боттуг хемчеглерин амдыгааштан ап чорудары негеттинип турар. Ону чүгле малчыннарның ажыл, амыдырал байдалын, орук-харылзааны экижидери-биле, бригада, турлаг бүрүзүнге чурттаар оран-саваны тудуп, электри чырыын оларга чедирип, кадарчыларның бажыңнарынче телевизорну, соодукчуну, хеп чуур машинаны киирип, микротептерге рацияларны тургузуп, культураның одагларын ажыдып, магазиннерни, медпунктуларны, чунар-бажыңнарны доктаамал ажылдадыры-биле чедип ап болур болгай. Ам дээрезинде бо талазы-биле мактаныптар чүве чок. Кадарчылар ам-даа узун хемнер баштарында, кадыр даглар аразында кидис өглеринде, эрги чадырларында чурттавышаан.

Мындыг хожудаашкынны эдериниң боттуг хемчеглерин ап, малчыннарга чурттаглга, кажаа-хораа, орук тудуун шапкынчыдар дээрге, чогуур министерстволар (оон иштинде Кодээ ажыл-агый министерствозу), ведомстволар, удуртуп баштаар өске-даа органнар четчир акша-херекселди тускайлап бербейн турары совхоз директору К. Кууларның хомудап чугаалаары чөп болбайн аан. Чүгле ындыг чылдагаандан эрткен чылын совхоз чаңгыс-ла кажаа тудуп алыр аргалыг болган.

Кадарчыларның негелдезин хандырары-биле өшкү бригадаларының төптеринге рациялар тургузар дугайында айтырыгны сүт-хөлдүлер районнуң болгаш республиканың удуртур органнарынга ам каш-даа чыл улаштыр тургузуп келген. Ынчалза-даа чогуур дериг-херекселдерни Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинден мынчага чедир ап чадаан.

Мал ажылының бо ажыктыг адырынга удуртур чамдык ажылдакчыларның амдаа тоомча чогун совхозтуң мурнакчы малчыны Норжун-оол Сат база хомудап чугаалап олурду. Шынап-ла, мында, каксы-даа бол, көдүртүнген айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын хамаарышкан министерстволарга, ведомстволарга өөренип көөрү чугула апарган эвес бе? СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган доктаалында өшкү ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглаарын, кадарчыларның күш-ажыл, амыдырал байдалын экижидерин эң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр салганы билдингир болгай.

...Даргын бажында, дээрже бедип үнген кадыр дагның баарында, чаңгыс өгнүң чанындан чаштанчы оттар караңгы имирде-ле кызаңдыраш берген. Эрестиг кадарчының эртежизи ындыг-ла болгай: дээрде сылдыстар безин орта арыгаанда тура халааш, сарыг шайын чайындыра бергени ол-дур. Өшкүлер ийи-чаңгыстап төрүп эгелээн чүве болганда, кажаа иштин эртежик барып көөр, ам бар анайларны ыдар, төрүүр чоокшулаан өшкүлерни аалга үзүп арттырар — черле ажылдың кайы ол дээр.

Кадарчы Саттың ажыл-ишчи хүнү ынчаар эгелээр. Ол база-ла амыдыралдың өөредиги болбайн аан. Хоочун малчын бо юбилейлиг чылда төрүүр өшкү бүрүзүнден анайны камгалап, өстүрерин, харын-даа, аргалыг бода эрткен чылдагы көргүзүүн — 100 өшкүден-не 125 анай алганын — улам бедидерин хүлээнген. Ол кажан-даа үндезинниг аазаашкынын кылып чаңчыкпаан.

Х-К. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

(Төнчүзү. Эгези № 77 «Шында»).

Кузнецкиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының 50 чылы

АЛДАРЛЫГ ТУДУГ

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. Кузнецкиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады 50 чыл болган. 1932 чылдың апрель 3-те ында эң баштайгы шойнуу эштедирип үндүрген.

Кузнецкиниң металлургия комбинады, Магнитка, Горькийниң автозаводу, Днепрогэс чурттуң индустриализастаарының үндезинин салып, баштайгы беш чылдарының алдаржаан улуг тудугларынга боор турган. Олар ам-даа — адачурт үлетпүрүнүң эң чугула бүдүрүлге черлери болбушаан турар.

Ол эң улуг бүдүрүлге черин кыска хуусааның иштинде бүгү чурттуң деткимчези-биле тудуп тургускан. Бүрүн металлургия дериг-херекселдериниң ол улуг бүдүрүлге черин ажыглалга кийирерин үштен-даа эвээш чыл негеттинген. Ол — Кузнецкиниң тудуунуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының организакчы улуг ажылының түңнели, социалистиг чарыштың кажангызындан-даа артык калбарганының ажылы болган.

50 чылдар иштинде ол бүдүрүлге чери улуг ажылдыглыгынга 141 миллион тонна шойнуу, 163 миллион тонна ганны, 122 миллион тонна прокатты, 30,8 миллион тонна демир-орук рельстерин берген. Кузнецкиниң металлургтарының продукциязы Совет Эвилелиниң 5 муң бүдүрүлге черлеринче, делегейниң 37 күрүнелеринче чоруп турар.

Комбинат-биле кады Новокузнецкиниң [illegible] база тургузуп, [illegible] Ол амгы үеде Сибирьде үлетпүрниң эң улуг төптериниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТАРДА: Сибирьның металлургия пайызылалы — Новокузнецк хоорайже кирген орукта тураскаал. Новокузнецкиниң металлургия комбинадындан ангыда Новокузнецкиде кара болгаш өңнүг металлургияның база үш улуг бүдүрүлге черлери: Барыын Сибирьниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг металлургия заводу, Новокузнецкиниң алюминий заводу, Кузнецкиниң ферросплав заводу база бар; **Кузнецкиниң металлургия заводунуң мурнакчылары** (солагай талазындан оң талазынче) 100 станның улуг оператору Күш-ажылдың Кызыл Туг орденин эдилекчизи, СЭКП-ның Новокузнецк хоорком унуң кежигүнү Н. И. Федоров, рельс кылыр цехтиң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң II болгаш III чергелиниң эдилекчизи Л. Д. Калинин, демир суглаар цехтиң кызыдыкчызы Б. В. Болошин, сорттуг прокат цехиниң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Н. Ц. Зайцев болгаш рельс кылыр цехтиң станмастери, Ленин орденниң эдилекчизи Л. Н. Галев; Кузнецк тудуунуң ажылчыннарының баштайгы майгыннары (1929 чыл).

А. КУЗЯРИНИНИН фотолары

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Угаан-сарыылдың болгаш тайбыңга ынак чоруктуң сөзү

Бүгү делегейде чүүлдүг-даа чүүлдүг улус-биле уткуттурган угаан-сарыылдың болгаш тайбыңга ынакшылдың тодаргай сөзүн Совет Эвилели база катап сөглээн. Совет профэвилелдер съездизинге болгаш Ташкентиге байырлаан Л. И. Брежневтиң чугааларында кодурулген чаа инициативаларны делегейде кол кезиинде мичалдыр көрүп турар.

УЛАН-БАТОР. Совет Эвилелиниң ол шаанда болган онза чугула чаа инициативаларны ядролуг дайынның кыжаныыш чок кылырының, дипломатиг чорукту чавырылдыгарыш ханыладырының. боо-чепсекти эндере бүдүрерин шелдирерин, күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы улам шыңгы хөгжүдерин боттуг оруун айтып турар-дыр деп, МАР-ның даштыкы херектер министри М. Дугарсурэн медеглээн.

Л. И. Брежневтиң кодурген тайбыңга ынак боттуг саналдар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы 80 чылдарга Тайбынның совет программазын хөгжүдүп турар-дыр деп, министр демдеглээн. ССРЭ-ниң Европа кезиинге ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин немей эптерестес деп шиитпирниң совет удурту лганың чаңгыс талалыг чурум-биле хүлээп алганы делегейниң бүгү улустары болгаш демократтыг күштери чаагай тура-соруктуг. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче кузел-чүткүлдүг базым кылдыр, чепсегленишкинниң хуужурер талазы-биле чугаалажылгаларын парга Советтер чуртунуң эскерлиш чок беленииниң илерези кылдыр үнелеп турар.

Совет Эвилелиниң Азияга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган тодаргай саналдарын база МАР-ның чаа болгаш моол улус бүрүн деткип турар деп, М. Дугарсурэн онзалап демдеглээн. Азия диптиң улустарының айыыл чок болгаш оожургалдыг турарының иштинде ол кавының күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ быжыг харылзаалары болгаш ажыл-иштиң кады ажылдажылганы деткиириниң мырыңай эргежок чугулазын Ташкентиге чугаалап тура, тайбың дээш чалбыыштыг демисэлчи эш Л. И. Брежнев база катап онзалап демдеглээн.

Азия болгаш Оожум океан күрүнелериниң аразынга халдашпазының болгаш харылзааларынга кожуу ажылдаажының дугайында керээни чарып алырының дугайында Моол Арат Республиказының кийирген саналы харын ол сорулгага баран болур. Социалистиг чурттарның Азияга хүгүржүүшкүнүнүн, тайбыңга ынак даштыкы политикиг ажыл-чорудулгазы чаагай үре-түңнелдерни бээр. Азия диптиң тайбыңның болгаш доктаамал оожургалдың зоназы болдурарынга шиитпирлиг үлүг-хуузун кийирер дээрзинге бүзүреливиг мен. ындыг ажыл-чорудулганың тодаргай илерели ССРЭ-ниң, МАР-ның, Индия-Кыдаттың акы-дуңма чурттарының, ол ышкаш Афганистанның эдекчи саналдары болур деп, министр медеглээн.

ХАНОЙ. Азияга тайбыңны быжыглаарының хүрүнде эш Л. И. Брежневтиң кодурген чугула инициативалары Советтер чуртунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказының чырыткылакчак бадыткалы-дыр деп, ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солуну редакция чүүлүнге айыткан. Ол политика диптиң эң улуг үш чуртунга — Индияга, Японияга болгаш Кыдатка хамаарыштыр ССРЭ-ниң туружун бүгү толазы-биле илергейлеттинген. Бот-бодунуң эргеажыктарын хүндүлежиринге, бот-бодунуң херектерин холгаарлашпазынга болгаш кайызынга-даа ажыктыг болурунга — үшкү чурттарга каража чедирбезинге үндезилээш, совет-кыдат харылзааларны экижидер талазы-биле оларның кайызынга-даа таарышкан хемчеглериниң дугайында канчыг-даа баштайгы негелделер чокка дугуржуп алырынга Совет Эвилели белен хоорани Л. И. Брежнев Ташкентиге медеглээн. Ол саналдарны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылааны Тайбың программазының тодаргай хөгжүдээни кылдыр көргеш, оларга байыр чедирип турар бис.

Азия диптиң амыдылыг изиг точкалар хөй база америк империализминиң болгаш оларның-биле сүлчээлиг пекинчи экспансионистерниң чимээшкиннериниң уржуу-биле дүшкүүрлүг чорук үрегдээр хөрлээлеп чыдар делегейниң ындыг кезээ-дыр деп, ол солун бижээн. Тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээ турарының харылзааларын доктаадып тургузарынче оруктуг ажылдап турар ону келген болгаш боттуг хемчеглерин боттандырарын ол байдалдарда Совет Эвилели саналдап турар-дыр. Совет Эвилелиниң чаагай бүзүрелдиг сорулгаларын оон-биле бүрүн хуваалдыжаан, Вьетнам улус ССРЭ, Лаос, Кампучия, Моол, Афганистан, Индия-биле болгаш Азияның тайбыңга хандыкшылдыг өске-даа күрүнелери-биле кады бөмбүрзектиң бо кезээнге тайбың болгаш оожургалдыг чорук дээш демиселди чорудуп, бистиң планетавыска тайбыңны быжыглаарынга бодунуң салыышкынын кийирип турар.

• • •

ВЕНА. Линцке чуве чугаалап тура. Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мурэ мынча деп медеглээн. Москвага болгаш Ташкентиге чугааларынга Л. И. Брежневтиң кодурген ССРЭ-ниң чаа тодаргай болгаш тайбыңга ынак ханы утказыг инициативалары, хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин немей өстүрбес дээш чаңгыс талалыг шиитпири — ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыгның болгаш чаагай тура-соруктуунуң, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин боддурбазының талазынга Каттышкан Штаттар-биле дугуржуушкунуң чедип алырынче оон чүткүлдүүнүң бадыткалдыг илерели-дир.

Австри коммунистер удуртукчузунуң демдеглээни ёзугаар алырга, чаа совет саналдарны боттуг ёзу-биле көөрүнден Вашингтонну ойталааны делегейниң чугула айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээринге оон ындыг бээр кулаа чогуун дугайын база катап херечилеп турар. Тайбыңны хандырарының ажыг тыныныг политиказы харын чепсегленишкинниң хуурарлыг политиказы болган туруп болур деп, Ф. Мурэ онзалап демдеглээн. Бир эвес ол политиканы чаңгыс тала эвес, харын ийи тала чоруттар болза, ол харын хамыг болур. Ону чедип алыр талазы, тайбыңга ынак күштер дем катап демисел-биле утам сырый каттыжар ужурлуг.

(СЭТА).

ЧССР-НИҢ ФЕДЕРАЛДЫГ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның даргазы Л. Штроугал чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында ЧССР-ниң Федералдыг хуралының сессиязынга илеткел кылган. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак сессияның ажылынга киришкен.

Социалистиг ниитилелди улам шыңгай сайзырадыр талазы-биле ЧКП-ниң XVI съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседир дээш чурттуң ажылчы чоннарының сорук кириишкиннииг ажылдап турарын Л. Штроугал демдеглээн. Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң кады ажылдажылгазы хөй талалыг болгаш эңне бедик түңнелдерлиг болуп турарын илеткелчи айыткан. Ол чаагай үре-түңнелдер хамыктың мурнунда ийи чурттарның коммунистиг партияларының сырый дем каттыштырган кежениикчилериниң ачызында чедип алдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазы социалистиг даштыкы политиканың чиңгине шугумун улам-на хөгжүткениниң илеткели онзалап демдеглээн. Социалистиг чурттарның тайбыңга ынак даштыкы политиказы делегей дайынның болдурбазынче, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче, чепсегленишкинниң хуужурерииче, чавырлыышкынның камгалаарынче болгаш улам хапылладырынче угланган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кийирген тайбың чаа саналдары дайын айыылын бүрүн узуткаарынче угланган деп Л. Штроугал медеглээн.

Кубаның ажылчын шимчээшкининиң дугайында ном

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). «Кубаның ажылчын шимчээшкини. Документилер болгаш чүүлдер. 1865—1925 чылдар» деп эгелиг чыынды номну парлаанын Кубага улуг сонуургал-биле уткаан. Ол номну «Ниитилел эртемнери» деп ном үндүрер черге парлаан.

Ажылчы чоннарның эргелери дээш демиселди калбарткан баштайгы ажылчын организациялар ортузунга тывылганындан 1925 чылда марксистчи-ленинчи партияның тургузуунганынга чедир төөгүнүң улуг үе-чадазы номда хаара туттунган.

Куба революциязынын сорук кийрикчизи, Латин Американың шылгаранггай бодалчызы болгаш империализмге удур сыгыш чок демисэлчи Хосе Мартиниң ажылдары чыылда номда улуг черни ээлеп турар. Кубаның ажылчы чоннарының интернационализминиң дугайында, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының оларның деткээниниң дугайында номнуң хөй материалдары тодаргай херечилеп турар.

Ж. МАРШЕНИН ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа революциязын Фрэзи[illegible] деткип турарының дугайында ында чеде берген ФКП-ниң Чиңгине секретары Жорж Марше медеглээн.

Рейганның администрациязының [illegible] перинге удур [illegible] быжыг туружун парлалга [illegible] ол бедик-биле үнелээн. Никарагуаның чоңу бодунуң тө[illegible] [illegible] деп айтыргы[illegible] Никарагуаның [illegible] шиитпирлеп болур.

Төп Американың байдалдыг чогумчалыг кылдыр таарыштыр шиитпирлээр дугайында Национал хосталганың Сандино фронтузунуң болгаш Никарагуаның чазааның саналдары делегейниң ол районунга тайбыңны болгаш чогумчалыг байдалды хандырар херекке чугула салымыктыг болуп турар-дыр деп, Ж. Марше айыткан.

Куба болгаш Гренада-биле ол ышкаш бодунуң национал хосталгазы дээш демисеп турар Сальвадор [illegible]

[illegible] шиитпирлээр дээш демдеглээн. Сальвадорнуң революстуг организацияларының [illegible] Францияның болгаш Мексиканың чазактарының кады кылган медеглелиниң чугула ужур-дузазын Ж. Марше айыткан болгаш чугаалажыышкыннар кылырынга [illegible] [illegible] деп саныыр.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИННИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Дайынга удур шимчээшкин АКШ-та улам-на масштабтыг бүдүрүлге болуп бар чыдарын «Филадельфия инкуайерер» солуну онзалап демдеглээн. Ол дугайын, чижээ, делегейге ядролуг күштүлерин өстүрбес болгаш ядролуг чепсектерни чаа хевирлерин нептереткенин болдурбас дээш америк хой-ниитиниң калбак кампаниязы херечилеп турар. Бо чылдың эгезинден бээр АКШ-тың 150 ажыг хоорайларынга хой-ниитиниң хуралдары болуп, ядролуг чепсекти хоруурунче кыйгырыглыг резолюцияларны хүлээп алган. Коннектикут, Мэн, Массачусетс, Вермонт, Миннесота, Орегон, Нью-Йорк штаттарының хоойлулар үндүрер хуралдары, Канзаста болгаш Висконсинде төлээлекчилер палаталары база ындыг утказыг резолюцияларны чуулдуг деп көрген. «Ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче кыйгырыг» деп ат-биле сурагжаан документиниң ачазынга американнарының ат салыышкыннарын ам чыып турар политиктиг он-он организациялары ядролуг боо-чепсектерни өстүрбес дээш демиселдиң ол кампаниязы каттыштырып турар. Чүгле Калифорния штатка белен АКШ-тың тайбың талалакчыларының ол кыйгырыының ачазынга чартык миллион ажыг кижи ат салган.

Солуннуң айтканы-биле алырга, Американың соттуушкунунуң кол чылдагааны — АКШ-тың ядролуг күштерин айыылдыг ёзу-биле улам шыңгай өстүрерииче угланыышкынны алган вашингтончу администрацияның дайынзырак политиказы болган. Чепсегленишкинниң хуужурери-биле холбаалыг айтырыглардан болгаш политикадан АКШ-тың чонунуң моон мурнунда оранчок ырак турган эп янзы-бүрү кезектериниң төлээлекчилери боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур тайбың дээш демиселче ылаңгыя кирип турары ол. Эмчилер, юристер, шажынчылар болгаш чурттуң садыг-үлетпүр бөлүктериниң төлээлекчилери дайынга удур шимчээшкинге улам кескү рольду ойнап эгелээн. Филадельфияның чурттакчызы Берт Клайнбергтиң — «Бир эвес тайбыңны ам камгалап албас болзувусса, даарта орайтай берген туруп болурувус американнар биле бергеннер» дээш состерин «Филадельфия инкуайрер» солуну барымдаа кылдыр кør гускен.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР

АЛЖИР. (СЭТА). [illegible] Экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле Африканың өй чурттарының аразынга кады ажылдажылганы улам-на калбартырынче угланган шиитпирни чөвүлел хуралдың киржикчилери хүлээп алган. Оларның аразынга кады ажылдажылганы калбартыры Африканың алды күрүнелериниң экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш демиселге чедиишкиннериниң үндезини болур деп документиде айыткан.

Кады ажылдажылганы хандыладыр, тодаргай түңнелдерлиг болдурар сорулга-биле чазактар аразының органназын тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Дем-биле боттандырар экономиктиг төлевилелдерни саң-хоо-биле хандырар база күүседир сорулгаларны ол органнарга дагзыр деп турар. Дем эргеге болгаш чөптүг чорукка үндезилеттинер делегейниң экономиктиг чаа чурумун тургузары дээш демиселди ургулчулээринге бүрүн шиитпирлиин чөвүлел хуралдың киржикчилери илергейлээн.

Бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар Намибияның чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының национал катап тургузуу дээш оон демиселинге салыышкынын кииирер хой шиитпирлиниң дугайында Нуакшотта болган чыглаажылгаының киржикчилери медеглээннер.

САЛЬВАДОРНУҢ ЧОНУ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА-ның корр.). Сальвадорнуң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Мехикога болган делегей шуулганы Американың Каттышкан Штаттарының Төп Америкага эжелекчи болгаш дайынзырак политиказын база хөделиишкиннерин ханы килеңнээшкин-биле шыңгыы буруу шапкан. Хосталга болгаш демократия дээш Сальвадорнуң патриоттарының чоп туруп демиселин делегей шуулганының киржикчилери ниити-биле деткээн.

Шуулганның киржикчилери — Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың эп-сеткил каттыштырылгазының национал болгаш тус черлер комитеттериниң, а ол ышкаш Мексиканың чоон үжелдиг, демдилгелиг хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери политиктиг декларацияны хүлээп алган. Каттышкан Штаттарның талазындан каржы холгаарлаашкынның күштелгени амгы үеде Сальвадорнуң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының калбак кампаниязын улам күштелдирериниң эргежок чугулазын ол документиде айыткан.

Калбак улус массаларының демиселин баштаан Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузу болгаш Сальвадорнуң Революстуг-демократтыг фронтузу сальвадор улустуң эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун илергейлээн каро чаңгыс ёзулуг төлээлекчилер болуп турарын политиктиг декларацияда демдеглээн.

Ынчангаш шуулганның делегаттары Сальвадорда чөрүлдээни тайбың шиитпирлээриниң аргазын дилеп тыварынче угланган НХФ-ниң болгаш РДФ-ниң база делегейниң демдилгелиг, демократтыг күштериниң инициативазын деткип турар деп, документиде айыткан. Сальвадорда чөрүлдээни политиктиг тайбың арга-биле шиитпирлээр төлээде, шериг хуутазын АКШ-тың деткиирин соксадыр, америк «чөвүлекчилерин» чурттан үндүрер, кандыг чазакты бодун тургузуп алыр арганы сальвадор улуска бээр херек.

Делегейниң улустарының деткимчезин, бо угланыышкынга хөделиишкиннериниң холбаштырар сорулгалыг сальвадор улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей комитедин тургускан.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Иордан хемниң дүрүм чок ээлу-биле эжелеткен оң талакы эриниң девискээринге израиль эжелекчилериниң улам күштелген дерзии үүлгедиглери делегей ниитилежилгезиниң килеңнээшкинин болдуруп турар. Ынчаарга агрессорларны кыцчыктырбазын болгаш оларның өскүзүкчүлерин — Каттышкан Штаттарны харысаалгага кийирерин делегей ниитилежилгези негеп турар.

Иордан хемниң оң талакы [illegible] сатыш дүвүрээшкинниң хуралдың киржикчилери илергейлээн. Даштыкы эжелелге чагыртпас чоон чок арабтар хосталга дээш демиселин күштелдирип турар ужурунда оларны израиль эжелекчилер боолап турар-дыр деп, Иранның КНО-да доктаамал төлээлекчизи С. Раджаи Хорасани медеглээн. Израильдиң сионисчи чагырыкчылары империализмниң агентилери болуп, эжелеткен араб девискээрлерге өлүрүкчү үүлгедиглерин күштелдирип [illegible] каржы-биле үрээп [illegible]

лерин каржызы-биле үрээп-дир деп. Палестинаны хостаар организацияның КНО-да доктаамал хайгааракчызы З. Л. Терази медеглээн. Израиль эжелекчилерин ыым деткип, күткүп, камгалап турарын палестиннер эки билир. АКШ-тың чагырыкчылары израиль эжелекчилерин деткип, камгалап турар деп, З. Л. Терази демдеглээн.

АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Дж. Киркпатрик бо чылдың мартта [illegible]

[illegible]

Г. МЕНКЕС.

АРГЕНТИНА-ВЕЛИКОБРИТАНИЯ: чөрүлдээ улам чидигленген

ЛОНДОН (СЭТА). «Аргентина бодунуң шериг корабльдерин чорудуп турар», «Фолкленд ортулуктарны долгандыр дүвүрээлиг чорук улам күштелген» деп эгелерлиг чүүлдерни Лондонунуң солуннары парлаан. Атлантика океанның мурнуу-барыын кезээнде Фолкленд ортулуктар кайы чуртка хамааржыр ужурлугуул деп айтырыгның түңнелинде маргылдаа Аргентинаның болгаш Англияның аразынга солгу үеде кедергей чидиглелгей болгаш ол ийи чурттарның аразынга чепсектиг чөрүлдээге чедирер чыгаан.

Аргентинаның эриктеринден 300 километр ыракта Фолкленд [illegible] — Мурнуу Георгий ортулуктуң эриинге Аргентинаның шериг-далай күштерин моорнээн, а бодунуң шериг-транспорт судноларын Англия ынаар база чоруткан. Ол суднонуң кырында Англияның хөй далай чадаг шериглери бар. Фолкленд ортулуктарның Бирлиг организацияның удуртукчузу халашкан англи генерал Б. Фроу медеглел кылган болгаш Фолкленд ортулуктарже шериг корабльдерин ыжар чугаалаан. Мурнуу Георгий ортулукта дүжүртүнген аргентина шериглерин оортон үндүр ойлаарын Англияның чазааннан негээн. Шериг флотунуң херектериниң талазы-биле министриниң оралакчызы турган К. Спид ол негелдени [illegible]

Фолкленд ортулуктарның чонунуң бүрүн эргезиниң дугайында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессияларынга чаңгыс эвес удаа чугаалажып келгенин амгы чөрүлдээниң улам чидиглейгени-биле холбаштыр хайгааранчылар демдеглеп турар. Ол ортулуктарның айтырыын чугаалажыышкыннар [illegible] тайбың шиитпирлээринче КНО-нуң Кол Ассамблеязы кыйгырып турган.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Ийи чурттарның аразында харылзааларны аргентин чазактың төлээлекчизи эң не дүвүрээлиг деп демдеглээн. Дайынчы белен байдалдыг Аргентинаның шериг-далай күштериниң баазаларында чарлаан. «Англияның талазындан дорт агрессия болган таварылгада» дайын чорудулгаларын эгелээр дугайында Аргентинаның шериг-далай күштериниң командылалынга дужаал берген.

Р. Рейганның шиитпири

ВАШИНГТОН (СЭТА). Американ чаа боо-чепсектерин Тайваньга бээр дугайында шиитпирин Р. Рейганның администрациязы [illegible] Тайваньга америк чаа боо-чепсектерни берер АКШ-тың шиитпирин [illegible] «Балтимор сан» солун [illegible]

Индий парламентарийлерниң негелдези

ДЕЛИ (СЭТА). [illegible]

Шулук кыдыраажындан

ХАЙЫРАКАН

Дүдүскектиң аразынче
Дүңгүрнү дүлүп берген,
Хайыракан, хүлэмт чердем
Кежарарып хоступ көөр сен.

С. ПЮРБЮ.

I

Хайыракан!
Сени көөрге
Кандыг бирни маңаадыңыш,
Хаңы бодал хөрээн долган,
Сүвүр борттүг сүзүк
шериин—
Сурлуг маадыр өгбем дег
сен.
Улуг-Хемниң чалгыгаары
Уйгу, дыш чок
ырлаңнашкан:
«Аштаазынза, суксаазынза
Аржаан боор бис—ама!»
дээниг
Араалчалап бадып чыдар.
Сарыг хову чечектери:
Салгын-сырын оңейлээрге,
«Элезинде, түрезинде
Элээн минчиир торгу
бис...» деп
Эрзээ шокар эттеннеп көөр.
Шүлүкчүнүң сеңээ өргүп,
Шүүш алган чылыг сөзүн
Чыдар отур ужуктурган
Шырым булут холегези
Шырайыңга карара-дыр...

II.

Хайыракан!
Уярава —
Калгаш оглуң катап келбес...
Чүрээм бөгүн сени адап,
Чүүнүн-биле өөртүрүмнү
Сүме кадып, хөлзедип тур.
Чечен оглуң шүлүктерге
Сени алгаап, а мээң ижим
Саян далай чалгыышка эккээр.
Чемгир тараа саглаңнадыр—
Чараш даам сээң ырың
болур.
Чалымыңга деңнежиксээн
Чаа хоорай—Шагаан-Арыг.
Чараш кыстың шырайы дег.
Чалыыларның салымыңга
Чайыңналдыр хүннеп келир.
Хайыракан!
Сени көөрге
Чолук дайзын кайыңын
көөрүн
Хайгаараанзыг,
кижилериң
Чолун-морун ышкыныпкы
дээп
Чоргаар турлуг маадыр дег
сен.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Кижилер болгаш чылдар

Саны эвээш-даа бол, кандыг-даа улустан шылгараңгай кижилер төрүттүнер деп, пролетар литературазының, социалистиг реализмниң үндезилекчизи М. Горький чугаалаан. Амыдырал, шынап-ла, ону бадыткаар. Бистиң хөй националдыг күрүневисте алдарлыг оолдар, кыстарны өстүрүп кижизиткен биче улустар хөй. Чер кырынга чаагай чараш амыдырал, коммунизмниң херээ дээш улуг үүлени бүдүрүп, эртемге, литератураа болгаш уран чүүлге чогаадыкчы салым-чаяанныын олар көргүзүп чоруур. Ындыгларның бирээзи тыва чонуң алдарлыг оглу, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчызы, чогаалчы Салчак Калбакхөрекович Тока. Ол Коммунистиг партиязынга, күрүнезинге, чонунга бодунуң чүрээн, күжүн харам чокка берип, төрээн чонунуң амгы база келир үеи дээш могаг билбейн ажылдап, чурттап чораан. Ол мерген болгаш эптиг-ээлдек кижи. Оон опаагай бүдүжү—бодүүнү. Ынчалза-даа ажыл дээрге, хая корнуп, хөлүн эртир өхеглүге амыдыралга ынактарга ол хеңну чок. Мээң билирим ындыг.

Чоокта чаа оон 80 харлааның демдеглеп турда, Хакас телевидениеден дамчыдылга

көрүп, дыңнап ора, Бай-Тайга районнуң Шуй чеди чыл школазынга бежен чылдарда ажылдап турганым үени база катап сактып ордум. «Мурнакчынын» колхозчуларының, башкыларның, өөреникчилерниң — тыва өңнүктеримниң аразынга кончуг эки чурттап турдум. Олар меңээ кажан, кая-даа уттундурбайн, сагыжымга кирип чоруур. Чижээлээрге, башкылар уран-шевер Лопсанны, хөгжүмчү-скрипач Апай-оолду, уруглар кижизидилгезинге шыңгыы негелделиг школа директору Сарыг-оол Биче-оолду, колхоз даргазы утаалыг болгаш баштак Доржулдайны уттуп болбас мен. Ажы-төлүм төрүттүнген чери Тываның оолдар, кыстары-биле чаңгыс паштан сүттүг сарыг шай аартап чораан үем кажан уттундурар. Оортан ыраан туруп, ону сактырым дам баар, сорунзалыг чүве дег, Тываны сактып чораан. Оон дугайында элээн эвес шүлүктерни бижидим. Оларның чамдызы орус дылга парлаттынып үнген. «Шүлүктер Тываны алдаржыдып турур» деп чыыныда кирген.

Тываның Улуг-Хем, Хемчик, Барлык хемнеринге ынак чордум. Саян ГЭС-тиң турбиналарын ажылдадып турар күштүг Улуг-Хем бо хүннерде улам чараш, алдарлыг. Бо хемнерден сыырткыыш-биле балыктап чордум.

1955 чыл чүве. Сыырткыыш чүктеп алгаш чаныш ор мен. Өөреникчилерим уткуй чүгүржүп келгеш: «Башкы, Тока дарга келген!— дидилер.— Улус клубта чыглып тур». Клуб дээривис бичии бажың чанында кижи долу. Маңнап-биле келдим. Чыылган чон. Хааржакта сереңги-ле. Чыылганнар ортузунда кара костюмнуг, херээнде депутат демдектиг, ортумак сынның челгем эгиннинг, тырың маңнаштыг кижини эскерип кагдым. Эш Тока ол. Чыылганнардан айтырды:

— Гармонь бар бе?

— Бар, бар, дарга—деп, чаңгыс үн-биле харыыладылар.

— Подгорная деп танцы ойнаар-ла—диди.

Гармоньнуң хөглүг үнүнге үдеттиргеш, дээрле ужуп чораан ээзиргилештир, ийи холун хериниткеш, самнап үнду. Сонуурган чаш тел дег, улустуң бажын ажыр мойнум сунупкан көрүп турдум. Орус улустуң пляскасын тулган-на тен-тур. Бир дугаар көрүп турар болгаш: «Тока ындыг кижи турган чүл. «Араттың сөзүнүн» автору, кеңгүс болгун кижи!»— деп бодап тур мен.

Самнап туре, бир тыва кызы чалады. Хөгжүмчүлер вальс ойнаарын дилеп алды. Демги аныяк кыс-биле казыргыладыр бөлдеңнип, кат-тырып, хөглеп-ле тур. Чыылганнарның омак-хөглүү дам барды. Кыстың мойнунда аржымыы ол-бо талаже киискиди хадып, кайызының-даа мойнунга ораажып-ла тур. Кыстың аяның, чаражы-даа дегет, оон овур-хевири мээн сеткилимде мөңгезн-биле артып калган. Шүлүк бижип эгелеп чораан кижиге үерге тыва кыстың уттундурбас овур-хевири, узун шилгедек хөңү дурт-сынны иегүм болганы чадавас. Ол кыс мээң кырыыр назы билбес поэзиям боор артып калган.

Хөглүг шактың соонда эш Тока чугаалады:

— Ойнап, хөглеп алдывыс, ажыл-херекче кирээлиңер, эштер.

Ол сценаже оожум базып үнүп келди. Залда хостуг олут чок, туруп алганнар шыгырт. Холунда каңдыг-даа саазын чокка чугаалап эгеледи. Партияның XX съездизинге делегат болуп чорааның, съездиниң ужур-утказын, салган сорулгаларын, тыва чонунуң культуразының моон соңгаарты сайзыралын болгаш дыка хөй солун чүүлдерни билдиртир, тода чугаалап берди. Хакас дыл тыва дыл-биле домейлешкек болгаш, илеткелди кончуг эки билип орган мен. Оон чечен-мерген сөс-домаан дыңнап ора, «Араттың сөзүн» деп тоожузу дээш аңаа Сталинчи шаңнаалды тывысканы черле чөптүг-дүр»— деп бодап ордум.

Даартазында колхоз даргазы, школа директору база мен колхозчуларның бажыңнарын, өглерни кезип чорупкан бис. Ол чораащ, мээн бажыңымга келдивис. Мени хакас кижи деп билгеш, хакас дылга арыг чугаалай берди: «Хы, хакас дылды база билир, терпиннe-дир»— деп магадаан мен.

Кежээликтей удеттиргеннери-биле кады келгени чүък машиназынга олуруңкаш, бистер-биле, бүгү суур-биле байырлашкаш аъттанныкан.

Оон «Мурнакчыга» ол чорупчорааны мээн сеткилимге уттундурбас кылдыр мөңге арткан. С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп роман-трилогиязын хакас, орус дылдарга каш катап номчаан мен. Чечен сөстүн хоочуннарындан өөренири меңээ күзенчиг.

Абаканның педагогика институдун дооскаш, база катап Тываже хаптарын күзеп турдум, ынчалза-даа кадыкшыл байдалым хорлюк болган. Ындыг турбуже Токаның төрээн чуртуунга чаңгыс эвес удаа чедип, даглыг черниң шапкын хеми, оон төрээн хеми—Мергениң арыг суун каш катап суксун хандыр пактаан мен.

И. ТИПИКОВ.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

Хакас автономнуг область.

Хөй аймак национнуң ажылчыннар хоорайы Ак-Довуракта Культура ордузунуң даштыкы хевири, каасталгазы-даа кайгамчык чараш. Ажылчыннар ынаар барыксаар хостуг үе-шагын аңаа ажыктыг кылдыр эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленин аттыг «Тыва дат-дүгү» комбинаттың Культура ордузунда режиссёр Р. Саттың удуртуп турары шии бөлгүмүнүң киржикчилери белеткел үезинде.

К. ООРЖАКТЫҢ фотозу.

Чаа чүүлдер, болуушкуннар, фактылар

АМГЫ ҮЕНИҢ КАЗАХ ӨӨ

Кижи чурттаар шөлүнүң (32 дөрбелчин метр), а ол ышкаш таарымчалыының талазы-биле хоорайда ийи өрээлдиг квартирадан дудак чок чурттаар черни ап болурун бодап көрүнерем. Оон дал ортузунда — казах национал овур-хевир-биле чазап кылган, оп ийи олбуктарлыг, чавыс стол турар. Бир эвес херек болза, ол столга баар бирээни кожа салып ап болур. Өг ханазын дургаар үлгүүрлер, аптаралар, хомдулар, соодукчу, телевизор, заводка кылган улуг эвес суугу тургулаар. Ол бүгү эт-херекселдер шуптузу амгы үениң өөнүң иштин каас-чараш, таарымчалыг кылдыр көргүзүптер. Бистер чогум-на ындыг өгнүң дугайын чугаалаар бодап улус бис.

Ындыг хевирлиг өгнү эрткен чылдың чайынында Улан-Баторга, ССРЭ-ниң национал делгелгезинге Казахстанның киржилгези-биле делгеп, тиккен турган чүве. Уштоб хоорайда фабрикага кылган ындыг казах өгнү моол малчыннар дыка сонуургап көрген.

Казахтар кошпестээнден бээр үр апарган, ынчалза-даа оларның өө бо хүннерге чедир-ле херек боop турар. Шаанда шагда болза, малчыннар ону боттары-ла чазап алыр чорааннар. Талды хол-биле кескеш, оон шыйбазын картааш, чазаар, ыргайты ээр. ол баг-биле ханаларын үттерниден көктээр болгай. Чаңгыс кижи ындыг хөй ажылды канчап кылып шыдаар боор? Дуржулгалыг шеверлер безин чаңгыс-ла өгнү чазаарынга бүдүн чылда ажылдаар турганнар.

Ам Казахстанда хонунта-ла 70 чедир өгнү бүдүрүп үндүрүп турар тускай фабрика ажылдап турар.

Ол бүдүрүлге чери чиик болгаш быжыг ыяшты белеткээш, ону чуга кылдыр чазаар, оон соонда кургадыр болгаш чамдыктарын чоонадыр хырбалаар, оон база катап чогуур хемчээлин ёзугаар үндүрер болгаш шык өтпес будук-биле чаар ажылдарны кылып турар. Ол-ла фабриканың тускай цежинге өгнүң дээвиирлерин, адакызын, эрегезин киднестеп быжып, даарап турар. Ол бүгү ажылдарны механчыстаан. Бүдүрүлге чери колдуунда-ла алды ханалыг, ажыктыг шөлү 19 дөрбелчин метр өглерни кылып үндүрүп турар. Сөөлгү үеде Улан-Баторга делгеп тиккен ышкаш, ындыг делгем хемчээлдиг, сес ханалыг өглерни база кылып үндүрүп эгелээн.

Ындыг делгем өглерни улгаттыр каттыштырган хойжу бригадаларга ажыглаарынга таарыштыр кылып турар. Оларны хоорайдан дашкаар дыштаныр черлерге тигерге база эптиг боор турар. Казахстанның хоорайларының ырак эвес кыдыгларында кафе-өг, өг-ресторан кижилерниң караанга чаңчыл апарган. Амгы үеде өг кылыкчылары республиканың малчыннарының херегледели долузу-биле хандырып шыдаптар апарган болгаш өске черлерниң безин чагыгларын күүседип бээринге белен. Чагыкчының күзелин ёзугаар малчыннарның амыдырал-чуртталгазының айы-биле оон иштиниң эт-херекселдерин база четчелеп, кылып бээр.

Николай МАСЛОВ.

ПМА-ның корр.

Сонуургактарга

СЫГЫРАРЫНЫҢ АЖЫЫ ЧҮЛ?

Европейжилерге деңнээрге американнар сыгырарынга канчап-даа удурланмас. Ынчангаш олар бажыңынга, ажылга, магазиннерге безин сыгырып чоруурлар.

Чоокта чаа Невада штатка сыгырыкчыларның конкурузу болуп эрткен. Аңаа өске сыгырыкчылар-биле кады Балтимор университеттиң профессору 64 харлыг Роберт Понд база киришкен. «Кижиниң сеткил-сагыжы канчап-даа хайныгыышкын чок оожум турда, сыгыртынга бээр. Ол ырыга төрелдешкек, кижиге стресс болдурбас»—деп, профессор Понд санап турар. —«Эскерип көрүңер даан: сыгырып турган кижи кажан-даа ажыксып-хорадавас, мунгаравас»

Ол бодун [illegible], [illegible] сыгырарынга [illegible] шаан кижи-дир

А. РЕПИН.

Вашингтон.

* * *

ШКОЛАГА ӨӨРЕНМЕЙН

Он харлыг англи Рут Лоуренс кажан-даа ниити билиг школазынга өөренип көрбээн. Ынчалза-даа ол ортумак школаның долу курузун төлээн эки дужааган. Чоокта чаа ол математиканың долу курузун база чедиишкинниг дужаап алган. 12 харлыынга ол университет кирер мен дээрзинге бүзүрөп турар.

Рут чеди харлыг кыс дуңмазын база бажыңынга өөредип турар. Оларга ада-иези база дузалажып турар.

* * *

ЭҢ УЛУГ ЭКРАН

Делегейде эң улуг кино-экран дыштаныгленың бир голланд парктарының биразында тургустунган. Экранның узуну— 23, дооразы—17 метр.

Фильмнер үндүрер тускай проектору 1 тонна аъыр деңзилиг.

ЫНАКШЫЛДЫҢ ЫРЫ

Рассказ

I.

Сонуг ажылдакчызы Херел-оол «Сылдыс» совхозтуң хоочун хойжузу Базыр Донгакович Бүрбүнүң аалынга дүжүпте келген. Хойжуларга сүт өөртүп чедип келген тырың кара чолаачы эр Эрендей эртен чорук аайы-биле хел чыда дедир келгеш, корреспондентини ап алыр дээш бурт дээн.

Херел-оол хойжу, Маадырбе Ажыкпан Детпеевна Бүрбү-биле хензиг када-ла сеткил-сагыышты хайныктыр хөөрешки каапкан. Хөй уруг-дарыгны азырап өстүрген ие кижи болгаш, хөлчок чазык-чаагай, чугаакыр болган.

— Ортуп оглум-биле үечерге хире-дир силер, оглум. Оом ам Кустанай деп черде казах уруг-биле өг-бүле туткан, ийи уруглуг чурттап чоруур болбазыкпе. Чурт улуг—домей-ле чаңгыс өг-бүле, кандыг-даа сөөк-язы ылгал чок, акы-дуңма төрел апаар чүве ышкажыл. Кудаларывыс-даа эки улус. Удур-дедир аалдажып, хүндүлежип шаг болган бис, моон соңгаар-даа баар бис ыйнаан. Харын эки чүве-дир он, оглум. Ырак чурттаар — ынак чурттаар, кожа чурттаар — кыржып чурттаар — деп баштактанган ава борбак хүрең арнын чырыткыландыр каттырган.

— Келгениң эки болган-дыр, оглум. Кижи төлү каяа-даа чоруур, куш төлү кая-даа ужар. Эртем-билиглиг аныяк кижилер кая чорбазыл, кандыг ажыл кылбазыл. Силер сүт болза, оран-делегейни одурту кезип, көрбээн чүвени көрүп, ол бүгүнү сөлүп-сеткүүлге чырыдып чоруур улус силер ыйнаан. Болгандыр харын, бо апак кедирге, дүнде орай бар эвес, хондур-даа болза хөөрешкен силер аан. Хөйнүң малын кыш, чай чок ажаап, азырап өстүрүп чоруур улус чай-шелээн-даа чок болур чүве-дир ийин. Хүлээнгени күштүг болгай.

Олар ийилээн шайлап, хөөрежип алгаш, дашкаар үнүп келген. Дээр улам-на бораңнап бүргеп орган.

— А богда, оглум. Тайгаланды бажының шуурганы көдүрлүп эгелээн-дир. Шуурганнай бергенде ширииц, каржы орап болдур ийин моң—дээш, Ажыкпан Детпеевна сагыш-сеткили хөлзеп, ыңай-бээр долгандыр көрген.

Херел-оол сагыш човап айтырган:

— Хойжувус бо кара кожагар баарынче барган-дыр аа, угбай?

— Ийе, оглум, ашак кижи таан баштыг ыйнаан, хоюн аалче чоокшуладып ор боор.

— Хойжуну мен уткуп көрейн, угбам.

Хойжу не баштай аайын тыппайн, оолдуң соондан ыыт чок көрүп тургаш, оон кый гырып дүжүрген:

— Ойт, күжүр оглум, кеткен тонуң таан чуга чүве-дир, өгде акыңның ой хөрээн тоожуп кедип ап көр—дээш, ол өгже далаш кире халаан соонда, дораан-на чолдак херектээш тудуп алган бо халып орган. — Шуурган чатка дона бээр сен.

Херел-оол бир шак хиреболгаш хоочун хойжу Базыр Донгакович-биле ужуражып берген. Назы-хары алдан ажа даа берген болза, ам-даа [illegible]-шыырак коступ, узун сынныг, хүрең ыырайлыг хоочун хойжу ону төрээн оглу-биле домей уткуп алган. Ийи кижиниң аразынга хөй чугаа-даа болбаан.

Харны казыргыландыр бөөлдеп үнген шуурган-хат уаун, сыгырып, бүдүм өртемчейни дүй бүргеп алгаш, то сылгиптеринге белен чүве дег, ийи кижиниң арны-бажын хөме шаап, сылгип үнген.

Дөрт чүс ажыг хой бурунгаар чылар ужур чок аай-дедир шурап, алгырыкырынга ай. Ол хат-шуурганның даашкиммаазындан оларның алгызы кайын дыңналыр.

— Кызар-ла оглум, хойларны узуп-ле болбас.

Караңгы дүн дүшкен. Соогун канчаар, кижиниң чүгле дижи шаккылаар. Бир-ле чоогага бажы, куржаангы хааларлыг черге кодан хоюн бөле сүргени турупканнар.

Шуурган калчаалыы биле улуп, хойларны болгаш кижилерни-даа чурукулаштар шывадаптарынга белен. [illegible] күштелип орар. Хойжу биле Херел-оол ийи боттары безин чиндиржип алыр.

Базыр Донгаковичиниң-даа журналист Херел-оолдуң-даа болалы чүгле «чаңгыс баш-даа [illegible] ышкынып болбас» деп баш мээзин өрүмнеп турган. [illegible] шуурган хат оларның чаңгыс апарган кудел-бодалынга [illegible] четпээн. Оларның арны бажы, хол-бутту ужуп-даа турар, салдынып, муңгаравааңнар.

[illegible] Хойлары оңча менди.

II.

Херел-оол [illegible] болган. Район [illegible]

от кос дег ыытыгып, чалыннальп турган, эриннери, отка чиртиин алгы дег, дырыжып, кадып калган. Ол чүгле үш дугаар хүнүнүң эртенинде угаан кирип, караан көрүп келген. Эмчиле-дир мен деп чүвени ол ам-на билип каан. Оон мурнунда караңгы карак шилдиг, хоюг ак арын-шырайлыг эмчи кыс [illegible] көрүп орган.

Эмчи караңгы шилин [illegible], хүлүмзүрүп чугаалаан

— Ам сени эгелей берди цер, эш корреспондент

Херел-оолдуң бодалы дойлуп үнген. Ол хоюг ак, үни [illegible] эрестиг чараш карактарны кажан кая көргенил?

Элдептиг! Херел-оолдуң [illegible] ой чыл бурунгаар бир-ле черге дыңнааны ырының хоюг аялгазы дыңналып келген.

Өскеп черин утпайн
кагбайн
Эзге чазын чачып келир—
Ажыг куштар дүрүяалаар
Эгиним сарыым сагындырар
Сагындырар, сагындырар,
[illegible]...

Ол база катап [illegible]. Эмчи сестразы карак чивеш аразында улуг эмчиниң чанында келген.

Улуг эмчи, команда [illegible] негээн.

— Шприп!

— [illegible]

— [illegible]

Районнуң кол эмчизи [illegible]

[illegible]

рээн салбаан. Аарыгны эмчиниң эртем-билиин, эмнии кужу тиилеп үнген. Айыыл-халап чайлаан

Херел-оол база катап оңгарлып, угаан кирип келген. Оон мурнунда ол-ла аныяк эмчизи орган. Оолдуң бодалдары база катап дойлуп үнген

Ол бо эмчи кысты кажан кая көргенил? Ам оон кулаанга ээлдек шыңгыраажының тааланчыг, ынаныг аялгазы, ону самнап ойнап турган чараш кысты ылап тода сактып келген. Хайдагайты, Хайдагайты!

Оон соонда Херел-оол ол [illegible] ырлаан ырының база бир куплетин сактып [illegible]

Чазын эрте төрээн черин
Сактып, бодап эргип
келир —
Ангыр куштар —эжеш
куштар
Апай-карам сагындырар...

Херел-оол бир-ле эртен оттуп келгеш бодап чыдарга, эмчизиниң арны кады шуурганга таваржыкканы кадарчыны Базыр Донгаковичини сагындырган. Кайызының-даа [illegible] кара мениңиг [illegible] шевергин, шала [illegible]. Эмчиниң Базыровна [illegible] а фамилиязы... база Бүрбү. Ол ышкажыл! Кадарчының уруу Херел-оолду эмнеп турганы ол-дур!

Херел-оол [illegible] ай болган, район [illegible]

[illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧААН БОЛГАШ КҮСКЕ

Моол аас чогаалындан

Бурунгунуң мурнунда кезек аалдар чоогунга чаан чурттап чораан иргин. Хүн-ле ол хемден суг ижип, аңаа секперип, сергеп алыр турган, а ол-ла хем кыдыынга күске үнгүр казып алгаш, амыдырап туруп тур эвеспе.

Суксуп хандыр ижип-ижип, чаан күскениң үнгүрүнче суг бүлгүрүп ойнаар турган. Күске чеже-ле аңаа орап-савазын үредир боор: «Мээн багай үнгүрүм үревейн көр»— деп чаңгыс эвес удаа дилеп келген. Ынчалза-даа чаан күскениң дилээн хайыынга-даа кагбайн, үнгүрже суг куттунушаан чоруп турган.

Бир хүн чаан бала-ла хемге келген. Күске аңаа сагындырып-тыр: «Бир эвес силер мээң орамым үрегдээр чоруунар чидирбес болзуңарза, дайын чарлаар мен». Харыызынга чаан чүгле чырыын чыртайты хүлүмзүрүп каан. Күске маңнап чоруткаш, чоок-кавы аалдарга дыңнадып каан: «Чаан-биле дайын эгелээр мен... [illegible]»

харыы-даа ырлап каап болур силер».

«[illegible] дег хензиг бодун билинмейн, чаан-биле дайын чарлаан тенек күскежик» — дээш, бай, шылаалдыг кижилер ону херекке албаан, шала тыжырып каттырыпкаш, хонежындан көшпээннер. А ядыы араттар дораан-на ырлазы кеже-даа берип-тир эвеспе.

Даартазында чаан суг ижип чедип келгеш, демги күске оон узун думчуунуң удунде кирип, эмне-ажыры ызырып эгелээн. Коргунчуг аарыышкындан кадчаарап кылыктанган чаан алгырып, кышкырып, ол-ла, доңгая дужуп маңнап чоруткаш, орукка тазарышкан чүве бо үзүп үү-чаза базып, тантан шапкан. Байларның аал-чурту-даа артпаан.

Күскеге [illegible] эттүр [illegible] чаан, ол хире күштүг [illegible] могап [illegible] хармызырап [illegible]

[illegible]

Теле Видение

АПРЕЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50—«Бир эвес кадык болуксаазынза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — Чалыыларның чогаадыгалары. 9.25— «Ада-иелер, силерге». 9.55—ССРЭ биле Мозамбик Улус Республиказының аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганының оюнга. Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 10.40—«Советтер болгаш амыдырал». Тележурнал. Дамчыдылгага Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы К. А. Халилов киржир. 11.10— «Спортлотонуң» 14-кү тиражы. 11.15—«Сылдыстарже. Космонавтының бижимелдеринден». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.45—ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга. Белоруссияның танцының күрүне ансамблиниң концерти. 12.30— «Тиилекчилер». Фронтуну өйнүктер хүнү. 13-кү армияның хоолуннарының ужуражылгазы. 14.00— Чурукчулар дугайында чугаалар. Паоло Веронезе. 14.50— «Ушкашкын». Мультфильм. 15.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.00— Политиктиг хайгааранчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.30—К. И. Чуковскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.25— «82-ниң ырызы». 18.25—18.50— Чапсар. 18.50— С. И. Тургеневтиң чогаалдарын ёзугаар тургускан «Шолээчел» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30— Документалдыг телефильмнер программазы: «Тарноганың тоолу». «Лешуконьла аъттар плясказы». 22.00—23.55— Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо». (Тбилиси) — «Динамо» (Минск). Тбилисиден дамчыдылга. Оон соонда—теленедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Кино көрүкчүзүнүң эдериңчизи». 15.05 — «Руде правоо» солунуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Швецияның шилилдек командалары. 3-кү үези. Чехословакиядан дамчыдылга.

ЭСТОНИЯНЫҢ
ТЕЛЕСТУДИЯЗЫНЫҢ
ПРОГРАММАЗЫ

15.50— «Харлыг хоорайжыгаш». Фильм-концерт. 16.15— «Юло Вилимаа-биле чартык шакта». Күрүнениң «Ванемуйне» деп үлегерлиг театрның кол балетмейстериниң дугайы. 16.40— «Эйно Мяэлтаның шиизи». Амыдыралга ажыглаар ниити чүүлдер кылыр «Тарбеклассе» заводунуң чурукчузунуң дугайы. 16.50— «Эрги таверниде танцы». Улусчу коллективтерниң концерти. 17.15 —«Че-ве, кыстар!». 19.15—Делегейде болуушкуннар дондуразы. 19.30— «Музыка кинозунун». Дамчыдылганы Э. Белова чорудар. 20.00—«Тамчыалыг дуунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — Депиногратыг операция болгаш балеттиң көрүнүштериниң үлегерлиг Билин театрының шиизи.

Агаар

Бөгүн республиканың шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 2—5 градус чылыг болур.

Кылдыга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Октаргайның сески — хуулгаазыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аажыгаш» 9.00, 12.20, 15.40. «Атлантиданың баштыңнары» 10.30, 13.50. «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Андрюс» 11.00, «Улуг самнаа» (2 сериялыг) 13.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди [illegible]» 11.00, «[illegible] ашаам болуп көрүңер» 12.30, 13.30, 16.20, 20.20 (улаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 11.20, «[illegible]» (2 сериялыг) 16.00, 19.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-25-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-55, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-17-11, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, чагаа килдизиниң 2-43-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыыш херектеринге талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 80 (11878) | 1982 чылдың апрель 6, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Хеймер-оол Хертекович Саяты Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң дуржулгалыг механизаторларының бирээзи.

Он сес чыл иштинде ол ак сеткилдиг ажылдап, тракторист мергежилинге элээн эвес анныктарны өөреткен. Бирги класстың мергежилдиг механизатору Х. Х. Саяты эрткен чылын МТЗ-80 тракторуу-биле эталонга эртер хуусаалгазын ажыр күүседипкен, 870 килограмм кывар-чаар материалдарны камнап алган.

ЧУРУКТА: механизатор Х. Х. Саяты.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

Чер ажылының бедик культуразы дээш

КАРТОФЕЛЬ, НОГАА БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Тараа болгаш мал чеми культураларын бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир, картофельди, ногааларны бүдүрерин база көвүдедир сорулга республиканың чер ажылдыгларының мурнунда салдынган. Он бирги беш чылдың ийиги чылында картофельди бүдүрерин 20,5 муң тонна база ногааларны 9,6 муң тонна чедирерин көрген. Оларның гектардан дүжүдү ол-ла дараалашкаа-биле 79 болгаш 119 центнер болур ужурлуг.

Ол харысаалгалыг сорулганы шиитпирлээр төлээде, агротехниканы сайзырадырынга, үрезин ажылын экижидеринге база мурнакчы аргаларны болгаш дуржулгаларны шиңгээдиринге үндезилээш, картофельдиң база ногааларның дүжүдүн бедидер херек.

Картофельдиң болгаш ногааларның чаагай дүжүдүн чыл бүрүзүнде ап турар ажыл-агыйлар республикада бар. Чижээ, Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы хөй чылдарда уламчыр картофельдиң гектардан 100—128 центнер дүжүдүн ап келген. Тока аттыг совхоз эрткен чылын гектардан 83 центнерни алган. Таңдының сортучас-торунга гектардан картофель дүжүдү суггаттыг черге 201—203 центнер база ногааларның 218 центнер болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозка картофель дүжүдү гектардан 79 центнер четкен. Ногаа культураларының багай эвес дүжүдүн «Революцияның чалбыыжы», «Улуг-Хая», «Россия», «Кара-Хаак», «Барлык» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның ногаажылары өстүрүп ап турар. Үстүнде айыткан ажыл-агыйларның чер ажылдыглары ногааны база картофельди тарып олуртурундан эгелээш, ажаап алырынга, үрезинин кадагалаарынга чедир чогуур кичээнгейни салып, ол культураларны суггаттыг черге тарып, аңаа эргежок чугула органиктиг, минералдыг чемишкиндигелерни төп турар.

Ындыг-даа болза, чамдык совхозтарның удуртукчулары картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдүн көвүдедирилээш харысаалгазын медереп билбес, ажыл-агыйның бодунуң үрезини-биле хандырып албас, ол культураларны белеткел база садыг организацияларынга садарының планнарын күүсетпес чоруктар бар. Чижээ, «Дөн-Терезин», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Бүрүнгаар», «Енисей», «Октябрь 30 чылы», «Шекпээр» болгаш «Хөндергей» совхозтар картофель база ногаалар өстүрер кылдыр тускайлаттынган хирезинде-ле, оларның удуртукчулары үк культураларны тарып өстүрерин чугула деп көрбейн, ооң түңнелинде куду дүжүттү ап турар. Дүжүттүң шоолуг эвес болуп турарының кол-ла чылдагааны агротехниканың деңнелиниң куду туруунда.

Доктаамал ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг звеноларның болгаш бригадаларның чамдык ажыл-агыйларда ам-даа тургуспайн турар. Картофельди суггат чок черлерде тарып турар совхозтар элээн эвес. Гектар планын күүседиринин бодааш, олуртурунун нормазын барымдаалавас. Өзүшкүн үезинде эки ажаавас чоруктар бар. Оларга база-ла үстүнде айыткан ажыл-агыйлар хамааржыр. Картофель болгаш ногаа бүдүрериниң ынчаар кошкак чорук чогумчалыг түңнел берип шыдавас.

Республиканың бүгү ажыл-агыйларынга картофельди өстүрүп болурунуң аргазы бар. Тое ажыл-агый — «Хемчик», «Шекпээр», Тока аттыг, «Ленинчи орук», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Улуг-Хая», «Енисей» болгаш «Октябрьның 30 чылы» совхозтар картофель өстүрерингe тускайлаттынган. Республиканың бүгү картофель шөлүнүң 88 хуузу оларга онаажыр. Оон ыңай «Барлык», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Бүрүнгаар» совхозтар ногаа өстүрер кылдыр тургустунган, ногаа культураларының 90 хуузун оларга бүдүрер ужурлуг.

Тускайлаттынган ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери картофель база ногаалар өстүрериниче чогуур кичээнгейни салып, ол культуралар талазы-биле доктаамал ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган бригадаларны болгаш звеноларны тургузар [illegible]. Картофельди ногааларны чүгле суггаттыг черлерге тарып өстүрер. Ол участоктарга органиктиг болгаш минералдыг чемишкиндигелерни төгери эргежок чугула. Ооң нормазы гектарга 40—50 тонна ирийин өдек болгаш 8—10 центнер минералдыг чемишкиндиге болур. Өзүшкүн үезиниң дургузунда одуруттар аразын 2—3 катап үлдүредир, аштаар, эки суггарар. Картофельди гектарга олуртурунуң нормазы үш тонна-даа элээш эвес болур. Чүгле ынчаар олуртур болза, картофельдиң магадылаттынган дүжүдүн ап болур. Эртеги ногааларны — капустаны болгаш помидорну алыр төлээде, ол культураларның үрезиннерин март төнчүзүнге чедир тарып өстүрер болгаш чайын чылыг бергенде даштыгаа олуртур ужурлуг.

Майның баштайгы он хонуунда согуну, морковьту болгаш арбузту тарып олуртуру эргежок чугула.

Республиканга ниитизи-биле картофельдиң ийи муң ажыг тонна үрезини четпейн турар. Ынчангаш ол үрезинни чурттакчы чондан болгаш Красноярск крайның чоок районнарындан тып тывырының практиктиг [illegible] хемчеглерин [illegible] алыр херек. Тускайлаттынган ажыл-агыйлар бо чылын боттарын үрезин-биле четчир кылдыр хандыртының алыр дээш, картофель кадагалаар черлерин тударын август 15-ке чедир доозар ужурлуг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

ҮЕЗИНДЕ ЭГЕЛЭЭР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында Коңгар-оол Сарыгларның бригадирлээни Шөлде-Тей трактор-хову бригадазы часкы тарылгага белеткел ажылдарын доозуп турар. Бригадада ниитизи-биле янзы-бүрү марканың 21 тракторлары бижиглаттынган. Оларның септелгези доозулган.

Дугуйлуг тракторлар амгы үеде тарылга шөлдеринде органиктиг чемишкиндиге сөөртүлгезинде ажылдап турар. Ниитизи-биле 2000 тонна органиктиг чемишкиндигени тарылга шөлдеринче сөөртүр тургаш, ам 1500 ажыг тоннаны сөөрткен. Ол ажыл ам-даа уламчылавышаан.

Илчирбелиг 11 тракторнуң 9-у белен. Сельхозтехкурнемнуң Чадаанада каттыжыышкыны илчирбелиг ийи тракторнуң капитал септелгезин кылган. Олар Чадаанадан Бора-Тайгага чедип келгеш, ажылга үнмейн тургаш үрелген. Үстүнде адаттынган бүдүрүлге ол тракторларны шынар чок септээнин ол чорук херечилеп турар. Ол тракторларны ам Шөлде-Тей хову-трактор бригадазының турлаанда катап септеп турар.

Бригадада 7 андазын, 60 илиир бүрүнү-биле септеттинген. Чаашкыннандырып суггапар дөрт агрегат база белен. Часкы тарылгага 120 т. кызыл-тас, 48 т. арбай, 60 т. сула, 1 т. чиңге-тарааа, 30 т. картофель үрезини белен. Үрезин ол салбырның тарылга шөлүнге четчир.

Шөлде-Тей бригадазында 8 комбайн бар. Оларның септелгезин ам-даа эгелевээн.

Ниитизи-биле 40 механизаторлар бригадада хаара туттунган. Ынчангаш часкы хову ажылдары эгелээрге, ийи ээлчегге ажылдап болур. Хову турлаанда механизаторлар чурттаар чер, кызыл-булуң, столовая белен. Орун-дөжек херекселдери четчир. Столовая ажылдап турар. Поварлар-биле хандыртынган. Аъш-чемнин курлавырларын ында сөөртүп чедирген.

Н. ДАЖИНМАА.
Чөөн-Хемчик район

Часка белеткел

ДАРЫЙ СӨӨРТҮР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ниити тарылга шөлү 3540 гектар. Ооң иштинден тараа культураларын 2500 гектарга тарыыр. Арткан черге мал чеминиң культураларын чажар.

Тараа болгаш мал чеми культураларга 620 тонна үрезин херек, а херек кырында 334 тонна үрезинни белеткеп алган. Арбай үрезини четчир, сула үрезини ам-даа четпес. Кукурузаның, тооруктуң үрезиннерин Кызылдан ам-даа сөөртүп албаан.

Совхоз хөй чылдыг тарымал сигенни 200 гектарга тарыыр планныг. Ооң үрезини четчир. Четпес үрезиннерни сөөртүрү ургулчулавышаан. Эккелген үрезиннер чажар шынарынга чедир арыглаттынган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынга чедир үе элээш арткан. Үрезинниң эки шынарындан дүжүт чаагай болур. Ынчангаш үрезин белеткелинче кичээнгейни күштелдирери совхозтуң харысаалгалыг ажылдакчыларындан негеттинип келген.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

АЖЫЛДАВАСТААН ЦЕХ

Чагаа изи-биле

Чадааның райүлетпүр комбинадының туйибу кылыр цеги ажылдавайн турар дугайында шугумчулелдиг чагааны Чөөн-Хемчик райондан Д. Монгуш «Шын» солуннуң редакциязынче бижээн. Үк чагаада мынчаар бижиттинген: «Чаа эрги пресстиң чазыг кааш, дедир эптеп чыгбайн, ооң чугула кезээ—подшипниги читкен. Чаа пресстиң эки-леп каап хөй эр чылдар, ону чылып тургузарының хемчээн албаан».

Бистиң [illegible] чагаазы кирген [illegible] база байдалды бээрин кирген болгаш райүлетпүр комбинадының директору Кендеп Монгуш [illegible] биле ужуражып чугаалашкан.

[illegible]

[illegible] дап алырын «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынынга, тус чер үлетпүр эргелелинге даасkан турган.

Байдал мындыг турбужук, тус чер үлетпүр эргелелиниң, Чадааның райүлетпүр комбинадының удуртукчулары үрелген пресстиң кезектерин чоргулеп, септээрин ниити салбааныңдан цех 1981 чылда барык-ла ажылдаваан.

МСК-1 марканың чаа прессин база эккеп каан, ынчалза-даа ооң чыып-октеп тургузарының хемчээлин база ап-каан. Комбинаттың девискээринде амга чедир-ле [illegible] турар.

Эрги пресстиң [illegible] чаа пресстиң [illegible] тургузарын апрельде кылыр [illegible] деп турарын комбинаттың директору К. М. Ак [illegible] чугаалаан. [illegible]

Чаа пресс [illegible] амга чедир чок. Оларны Кызыл-Мажалыктың, Кызылдың туйибу заводтарындан тыптынар бодап турар.

Чаа пресске ажылдаар 10 ажылчынны республиканың туйибу заводтарынче апрельде [illegible] чорудар.

Ол дериг-херекселдерни [illegible] тургузары ындыг-ла бе[illegible] тускай мергежилдиг [illegible] хөй үе-шак [illegible]. Чаа пресстиң эптеп тургузарынга 2 монтажник бар. Шак ындыг марканың прессин Туранда тургускан. Чадааның райүлетпүр комбинадындан монтажниктер өөренип, көрүп алыры-биле Туранче чорааны. [illegible]

[illegible] чадагаш ол бодап бүдүрерин берге дээрзин билдиниир.

Туйибуну бүдүрер цех, сезоннуг-даа ажылдаар болза, районнуң улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг бүдүрүлге. Цех ажылдавайн турары ажылчыннарның сагыш-сеткилин хыйырадып турары черле чоптуг. Райүлетпүр комбинадының удуртулгазы цехтиң дериг-херекселдерин [illegible] 1981 чылда чедип албаан, ам-даа далашпайн турары кавчап-даа таарышпас.

Мооң мурнунда ажылдап турган пресс база ындыг-ла эптиг эргижиревиш, [illegible] тывылмайн турган. Үк пресстиң ам-даа дыка үр ажылдап болуру.

Чиг туйибуну кургадырынга 8 сарай бар, суг алыр чер, туйибу өрттедир 2 [illegible] белен.

[illegible]

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

Хүнүң медээлери

ЧАА ТРАКТОРЛАР

Т-150К тракторлар бо чылын бистиң республикага бир дугаар келир. Ол күчүлүг болгаш нарын техниканы дүшкен-не механизаторлар башкарары берге. Ындыг тракторларга ажылдаар механизаторларны Сельхозтехкуркомнуң өөредилге комбинады өөредип турар.

Үк комбинатты чоокта үжен механизатор дооскан. Оларның аразындан «Тиилелгe» совхозтан келген Александр Балчый, Ондар Төмүр-оол, «Саян» совхозтан Виктор Глухенко олар шылгалдага бедик мергежилдиин көргүскен. Амдаа ийи бөлүк механизаторларны белеткээри көрдүнген.

Н. ОЛДЫРЕВ.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта Х. С. Чимиси 10 кижи составтыг тудугжулар звенозун удуртуп турар. Олар элээн хөй чурттаалга бажыңнарын болгаш мал кажааларын ажыглалда киирген.

Звено он бирги беш чылдың бирги чылында Кызыл-Даг деп черге 300 [illegible] кирер кажааны төлевилел езугаар туткаш, совхозка хүлээткен. Тудугжуларның бо чылгы ажыл-херээ база үре-түңнелдиг. Олар бо хүннерде совхозтуң бода мал бригадазының төвү — Чаш-Талда 200 инек кирер кажааны тудуп турар. Ооң ханаларын тудуп доозкаш, ооргаларын салган. Ол кажаа удавас ажыглалга кирер.

С. СОТНАМ.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Чадааның үлетпүр комбинадының чугай болгаш туйибу бүдүрер цегинде үш бригада бар. Амдыызында олар чугай өрттедип турарлар. Чугай өрттедиринге тускайлаттынган үш оңгарны доктаамал ажыглап келген. Бир оңгарга 40-45 тонна чугайны бүдүрер. Ол белен эвес ажылда алды-алды кижи составтыг Доржу Хомушку биле Ламажап Саттың бригадалары ажылдап турар.

Бригадаларда Олег Соян, Сеспе Куулар, Базыр-Сат Сат болгаш өскелерни-даа ажылы эки, макталдыг. Олар бедик бүдүрүкчүлүг болгаш кызымак ажылдап турарлар.

Цехтиң ажылчыннары бо чылдың бирги кварталында 540 тонна чугай белеткээр планын күүседип алганнар. Бүдүрген чугайның шынары багай эвес болган.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район

ТҮҢНЕЛИН ЧУГААЛАШКАН

Бо чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүрүнүң ажылдаан түңнелдерин чугаалашкан хурал дүүн партия обкомунга болган. Бо айтырыг талазы-биле дыңнадыгларны СЭКП обкомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. П. Григорьев биле чиик, аъш-чем болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи Д. Л. Тинмей дыңнадыгаар кылган. Чамдык министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчулары база чуве чугаалаан. Партия обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов түңнел сөзүнге, үлетпүрнүң ажылынга ханы анализти берген.

Үлетпүр бирги кварталдың планнарын күүсеткен. Пландан ажыр элээн хөй хемчээлдиг электри энергиязын, хөмүр-дашты, дусту, чамдык тудуг материалдарын бүдүрген. Эки түңнелдерни Тураның электри четкилериниң, Кызылдың дааранылга фабриказының, Каа-Хемниң хөмүрлүг разрезиниң, эът-сөөктен далган кылыр заводтуң коллективтери чедип алган. Оон-биле кады бүдүрүүшкүн өзүлдезиниң темпизи ам-даа кошкак болуп турарын чөвүлел хуралга демдеглээн. Сөс бүдүрүлге продукция сайгарарының планнарын күүсетпээн, ону бүдүрериниң хемчээлин кудулаткан бүдүрүлгелер хөй. «Тыва дагдүүү» комбинат, «Шагонартэжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелериниң комбинады беш чылдың ийиги чылын багай эгелээн. Продукция бүдүрери болгаш сайгарарын четпес боттандырган эсе-даа бүдүрүлгелерни хуралга адаан. Чиик үлетпүр ниитизи-биле квартал планын күүсетсе-даа, чамдык хлеб заводтары четпес ажылдаан.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының база чонга ачы-дуза чедирериниң квартал планнары күүсеттинген, ынчалза-даа кедээ чонга ачы-дуза чедирерин экижидери, материалдыг чүүлдерни эки камгалап кадагалаары, ниитиниң чемненилгезиниң ажылын чогуур деңнелче көдүрери негеттинип турарын чөвүлел хуралга онзалап айыткан. Ол ышкаш аъш-чем программазын күүседиринге садыгның, дузалал ажыл-агыйларның ролюн ам-даа бедидери чугула.

Материал-техниктиг хандырылга организацияларын бүдүрүлгелерни эргежок чугула чүүлдер-биле хандырар дээш ам-даа тодаргай ажылдаар ужурлуг. Планнааткынны экижидеринче, фонд чуруунуң сагыырынче кичээнгейни улгаттырар херек. Маңаа контрольдаар органнар—Курбанкынның, Курпланның база Курарбитражтың харысаалгазын бедидер апаар.

Экономиканың камналгалыг болурунуң талазы-биле хүн бүрү тодаргай ажылдаарының, социалистиг чарышты девиттиг организастаарының, беш чылдың ийиги чылының, апрельдиң планнарын күүседир талазы-биле кылып чорудар хемчеглерниң дугайын база хуралга чугаалашкан.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Чурттуң чер-чер Советтеринге, улус судтарынга соңгулдаларга белеткенииниң кампаниязы ССРЭ-ниң 60 чылынга белеткел-биле холбаштыр чорупи турар. Округтарның соңгулда комиссияларынга күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилериниң депшилдери кирбар ган. Депутаттар-биле ужуражыышкыннар, ажылчы чоннар-биле агитаторларның ужуражыышкыннары боол турар. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турарлар:

⊙ ЛЕНИНГРАД. Хоорайның Калинин дээр үлетпүр төвү районунда соңгукчулар клубтары ажыттынган. Күш-ажылчы коллективтеринде, чурттаалга кварталдарында, общежитиелерде, школаларда болгаш ПТУ-ларда муң-муң агитаторлар ажылдап эгелээн.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ажылчыннар — «Красный выборжец» каттыжыышкынының прессовщиктер бригадири А. Бубнов болгаш «Ленинградтың металл заводу» каттыжыышкынының слесарь-эптекчилер бригадири В. Чичеров олар совет демократияның, ам болур соңгулдаларның дугайында беседаларны кылганнар.

Культура ордуларында болгаш клубтарга фотоделгелгелер ажыттынган, пропагандистерге консультация кылыр черлер ажылдап эгелээн.

⊙ НЕРАН (Хабаровск край). Кедээ Совет депутаты, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Беспалова чаңгыс чер чурттугларының мурнунда отчёдун берген.

Ында эвенк суур сөөлгү ийи чылда шуут чаартынган. Ында чаа бажыңнар, садыг төвү, бир школа туттунган. Аңчылар болгаш ивижилер төп телевидениениң дамчыдылгазын көре берген. Районнуң чонун сүт-биле хандырар мал ажылының комплекизин тургускан.

Даштыкыдан сөөлгү медээлер...

⊙ БОНН. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге кедүргеп чаа тайбың саналдары быжыг тайбынны хандырар болгаш чепсеглениишкиниң дүжүрер дээш угланыышкынны бүгү-ле харысаалга, угаан-сарыыл-биле болгаш чайгылыш чокка Совет Эвилелиниң чорудуп уламчылап турарының база бир херечилери-дир деп, Социалистиг немец ажылчын аныяктар организациязының даргазы В. Штюрман медеглээн.

Совет Эвилелинден [illegible] тыр америк администрация [illegible] салып, [illegible] чаа ракета-ядролуг чепсектерни Барыын Европаның чамдык чурттарының хемчектиг мурнунда Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] чап-даа тура, аңнарын тургузарын кымдап турар. [illegible] чаа совет инициативаларны [illegible]. НАТО-нуң ракета-ядролуг [illegible] дээш [illegible] тура бес.

• • •

⊙ ЛОНДОН. Тайбың [illegible] чорукту [illegible] рылдырар болгаш Чөөн база Барыын чуктерниң чурттарының аразынга бүзүрежилгени быжыглаар дээш демиселди Совет Эвилели чүткүлдүг болгаш чайгылыш чок чорудуп, уламчылап турарын сөөлгү совет тайбың саналдар база катап тодаргай көргүзүп турар-дыр деп, Ирландияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретарының оралакчызы Дж. Стюарт медеглээн.

Барыын чуктуң, ооң аразында Ирландияның-даа демократтыг хөй-ниитизи ССРЭ-ниң [illegible] ядролуг чепсектерин немей өстүрбес [illegible] совет [illegible] байыр чедирип турар деп, ол демдеглээн. Барыын Европа чурттарының хөй-ниитизи тайбынга [illegible] Совет Эвилелиниң ол базымын [illegible] хемчеглерни [illegible] базым кылыр херек тургу турар.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙЫР ЧЕДИРИП, ДЕТКИП ТУРАР

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга чугааларынга көдүрген чаа тайбың саналдарын делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи бедии-биле үнелеп, ам-даа чугаалажып турар.

⊙ КАИР. Тайбынны эргим үнелеп турар бүгү кижилер чаа совет саналдарга изиг байыр чедирип турар деп, Египет Араб Республиканың Национал-депшилгелиг (чөөн үзелдиг) партиязының Чиигине секретары Халед Мохи эд-Дин медеглээн.

Империалистиг бөлүктерниң буруузу-биле делегей байдалы мырынай кедергей чидиглелген деп, ол демдеглээн. АКШ-тың ядролуг күчүзүн улам немей эккеп өстүрары Европада онза аймыылдыг байдал тургузуп-тур. ССРЭ-ниң Европа кезээнге [illegible] боо-чепсектерни немей өстүрбес дугайында совет удуртулганың шиитпири ол байдалдарда америк [illegible] [illegible] турар эвес, харын шериглерниң [illegible] турар [illegible] айтырыын боттуг бадыла [illegible] үлегер-чижээн база көргүзүп турар-дыр. Ол чугула инициатива Европа иштинде дашкаар черлерге-даа база ужур-дузалыг.

• • •

⊙ КОЛОМБО. ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ырак-шылдың ядролуг боо-чепсектерин немей өстүрбес дугайында Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг хүлээп алган шиитпири чүгле Европага эвес, харын делегейниң өске бүгү кезектеринге база аажок улуг ужур-дузалыг деп, Шри Ланканың Тайбың чөвүлелиниң даргазы Т. Б. Субасингхе медеглээн. Далайлар болгаш океаннар девискээрлеринге, ылаңгыя далай оруктары онза хайымныг девискээрлерге бүзүрежилгениң хемчеглерин нептередир дугайында Л. И. Брежневтиң саналдары Шри Ланкага онза чугула ужур-дузалыг деп, ол демдеглээн. Тайбынга ынак күштери Инди океанны тайбының зоназы болдурарын кызыдып турар Шри Ланкага ол хемчег бүрүнү-биле хамааржыр. Делегей океанының болдунарла аргазы-биле улуг кезиин ыңчоокку үеде-ле тайбының зоназы болдурарынче орукка совет саналдар баштайгы базым болур ийик деп, ол демдеглээн.

(СЭТА).

КамАЗ: бүгү чурт киришкен

ССРЭ 60

«Тудуунуң хемчээлиниң болгаш темпизиниң талазы-биле ада-чурт болгаш делегей практиказында КамАЗ-ка дөмейжир чүве чок...

Чылдар эртер, ынчалза-даа бүгү совет улус Камага болган күш-ажылчы маадырлыг чорукту чоргаарал-биле сактып чугаалажыр дээрзинге ханы бүзүрелдиг мен».

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Камада аар чүък дажыглаар автомобильдер бүдүрер талазы-биле заводтар комплекизиниң кылып үндүргени «КамАЗ» маркалыг баштайгы автомобильдери СЭКП-ның XXV съездизиниң ажыттывар хүнүнде Кызыл Шөлге тургузуп турганы.

Улуг Төрээн чуртувус— ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл иштинде күш-ажылчы белектерлиг уткуп ужуражыр дээш шалыпчы иш чер болганда калбарган. СЭКП-ның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планнын онаалдаларын чүгле күүседир эвес, а ажыр күүседир дээш үш даңзыр орденниг Татар АССР-ниң ажылчы чону чедиишкиннерлиг ажылдап, чуртка көдээ ажыл-агыйның үлетпүрнуң продукциязын бээр талазы-биле хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар.

Совет Татарияның кол чоргааралы — аар чүък дажыглаар автомобильдер бүдүрер талазы-биле заводтар комплекизи—КамАЗ болур. 60 ажыг националдыг оолдар, кыстары чаңгыс ениң уруглары дег эп-найыралдыг ында чурттап, ажылдап өөренип турарының дугайын бо арындан номчуур силер.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

— Автомобиль чыып-эптээр заводка чедир 20 ажыг минута кылаштаар-ла болган, чалыг бастырыптар бис бе— деп айтырган соонда, эктежим слесарьларның сураглыг бригадири, Татар АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Шаукат Хамитович Хуснутдинов мени эдертип чорупту. Ыраанда бис ажыглаалта кирер ужурлуг корпустуң чанынга келдивис. Оон кырында «КамАЗ коммунизмге ажылдап турар» деп бижик кайы-ырактан-на көстүп турар.

Шаукат кол корпуста ажылдап турар. Оон хемчээли — футбол-ойнаар чүс ужен шөлге дең.

Каманың аар чүък дажыглаар автомобильдер бүдүрүп үндүрер каттыжышкынның автомобиль чыып-эптээр болгаш рама заводтары аразында тудуш харылзаалыг, чер кырының тудуш галереялары-биле улуг-улуг рамаларны чанында заводче дамчыдып турар. Көдүрүкчү күчүлүг механизмнер ол рамаларны чиңги-биле конвейерге салыптарга, анаа турар ужурлуг бүгү механизмнер немежип, чеди чүс метр трассаны эрткен соонда кылагар чараш, күчүлүг «КамАЗ» маңнап үнер.

Эң харыысалгалыг 21-24 дугаар участокта Шаукат Хамитович Хуснутдиновтуң удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы ажылдап турар. Удавас маңнажып эгелээр автомобильдерниң чыып-эптээриниң кол участогунга ажылдаар улуг харыысалга аныяк оолдар, кыстарга тавартышкаҥы ол. Олар автомобиль тудукчуларының тускай мергежилин тергиин эки шиңгээдип алган болгаш күш-ажылчы тура-соруктуг-биле ажылдап турар.

Ш. Х. Хуснутдинов — автомобиль, трактор болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының тудуушкунунуң ажылдакчыларының профэвилелдериниң съездизиниң делегады бооп чораан. КамАЗ коллективи бүгү ниитилелдиң шаңналының лауреазы атты анаа тыпсыры-биле чоокта чаа киирген.

Автомобиль чыып-эптээр заводтуң кол конвейеринден оңгу беш чылда 203 муң машина маңнап үнген. Он бирги беш чылда оларның саны 580 муң чедер, азы 2,5 катап хөй. Заводтуң Шаукат Хуснутдинов ышкаш алдын холдарлыг мурнакчыларының ачызында ам хонукта-ла 312 «КамАЗ»-ты бүдүрүп үндүрүп турар. Ынаар маркалыг беш чүс автомобильдерни хүнле-ле бүдүрүп үндүрер даалгазын боттандырарынче аныяктар улам шиитпирлиг чоокшулап орар.

Ажылдың хемчээлиниң улгалып оары-биле холбаштыр кол конвейерге ажылчын күштү немей чыыр бе? Автомобиль чыып-эптээр заводта амгы ажылчыннарның саны 5800 ажыг болза, бүдүрүлгениң чаа программазын күүседиринге ажылчыннар саны 10 муң ажар апаар-дыр.

Бригадир Хуснутдинов болгаш оон удурткан найыралдыг коллективиниң 22 кежигуннери ажыл-херекти чогаадыкчы өзү-биле көрүп, социалистиг чарыштың негелделеринге чаа чүүлдерни киирген. Планның даалгаларын эвээш кижилиг состав-биле күүседир дээрзин олар шиитпирлээн болгаш кажан заводтуң ийиги шугуму ажыглалга кирерге, Шаукат Хуснутдиновтуң бригадазының кежигуннери аразында дугурушкаш, чамдыызы ол шугумче ажылдап чоруткан. Ынчангаш ол бригада дөрт ангы турушка ажылдаар турган, сес турушта ажылдап эгелээн. Камск каттыжышкынның автомобиль чыып-эптээр заводунга ажылдың база бир чаа аргазын ынчаар эгелээн. Чаа арганы Хуснутдиновтуң солуккузу, каттыжышкынның сураглыг кижилериниң бирээзи, бригадир Ринат Шайхутдинов база деткээн.

Шаукаттың ачазы — дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Хамит Сахапович заводту каап көөрү-биле коллектив чалаарга, кол конвейерге келгеш, ол чугаалаан:

— Эр-хейлер-дир силер, уругларым, хөй националдыг Төрээн чуртувустуң ажылдакчылары, чаңгыс ениң уруглары дег, эп-найыралдыг чурттап, ажылдап, күчүлүг «КамАЗ-тарны» бүдүрүп үндүрүп турарыңарга чоргаарланыр-дыр мен. Чоптаарым болзуңарза силер-биле кады ажылдаксаар кээр-дир. Чүге дээрге мурнуку одуругда ажылдап турар-дыр силер.

Х. МУХАМЕТШИН.

«Социалистик Татарстан» солуннуң Тукай районга тускай корреспондентизи.

МААДЫРЛАР БООП ТӨРҮТТҮНМЕС

Маадырлар боол төрүттүнмес, а маадыр ытка чедир төлептиг, кызымак ажылдап болур деп улустуң чугаалажып турарында ужур-ла бар. Дайын өртүнге таварышкан өскедаа эш-өөрү-биле бир дөмей маадырлыг чорук кылырын ол күзеп чораан. Уралдың Серово хоорайының үе-дарган училищезинден маадырлыг чорукче оон оруу эгелээр дээрзин ол дүжевейн-даа чораан. Дуржулгалыг ажылчыннарның чугаазын дыңнаан, бир-ле чүвени көрген, тудуп-суйбаан чоруур аныяк оолду металлургия заводунуң коллективи удаваанда-ла эскерип каан.

Геннадий Петрович шуткулга бүдүрүлгезин тергиин эки билир кижи дээрзин кады ажылдап турар эш-өөрү сеткил ханышкыны-биле чугаалаадылар.

— Мыңдыг изиг печкалар чанынга ажылдап, 1500 градус изиг металлды, ыяш хөмүрү ышкаш, ол бо коптара изип турарга берге-ле боор аа, Геннадий Петрович? — деп айтырарымга, ол хүлүмзүрээш, харылаай-дыр.

— Мергежилдер хөй-ле болгай. А эң таарзыр мергежилимни шилип алганымга чоргаарланыр мен. «Хайнып турар металлдан чараш чүве делегейде чок» — деп ырлажып-даа турар ла болгай.

«От тынышты» печкалар. Оон бирээзинде-ле 50 тонна металл хайнып турар. Металлдың алыры-биле тускай сава оон чанынга келгеш, чавызай бээрге, ол улуг печка ийленип кээп, от-металлды ыяар долдур куткаш, ажылын база уламчылай бээр. Заводта мыңдыг печкалар ээс.

Геннадий Петрович ол кайгамчык, хуулгазын ажылын биске таныштырары-биле печка чанынче ыңнеп, чалай-дыр. Чаныктың кызаннаажы дег кызыл чаштанчылар шарыныс биле ужугуп эртип турда, анаа чаңчыкпааныывыстан ол бо талаларже оарын кыныпнапкан, дидим эвес бурунгаарлап-ла ор бис. Тускай бөргүн уштуп, биске кедирипкеш, печканың эжиин ажыдыптарга көк өңнүг карак шилин оттур көөрүнүске, карак чылчырыктаваар, мында металл анаа-ла хайнып турар суг ышкаш көстүр болду.

От тыныштыг ол печкаларның чанынга турумда, Төрээн чурттуң хоогулдезинге камгалал күчүзүн быжыглаарынга оон ужур-дузазы сагыжымга дораан кирип, ажыл-ишчи, алдын холдуг кижилерге чоргаарал чайгаар-ла хайнып келди.

— Хөй националдыг коллектив — сураглыг КамАЗ-на келгеннер биске база өөрүнчүг-дүр. Ылаңгыя юбилейлиг бо чылда мыңдыг ужуражыышкыннар дыка хөй, солун болгулады. Тыва дугайында эвээш эвес солун чүүлдерни номчаан, дыңнаан мен. Информастыг программа «Үелер» дыңнаарга. Тывада эң-не соок чорду але. Тываларны ажыл-ишчи, тура-соруктуг чон деп билир кижи мен — деп, сураглыг бригадир байырлажып чорупт туруувуста чугаалады.

М. КАЛЧАН.

ЧАЛЫЫ НАЗЫННЫҢ ХООРАЙЫ

Днепрогэс, Магнитогорск, Братск, Амурда Комсомольск, Тольятти, БАМ — ол аттарны дыңнаарга-ла чурттуң улуг-улуг тудуглары караакка көстүп келир. Алдар-аттыг ол тудугларның аразында бистиң КамАЗ турупканынга сеткилиистиң ханызындан чоргаарланыр бис.

Автомобиль комплекизин Татарияга тудуп эгелээниниң чылдагааннары: Россияның колдуунда-ла төвүнде турар болганда, чурттуң бүлүн бүрүзүнче оон продукциязын чоок оруктап чорудуп болур: автоорук, суг оруу, демир-орук ында сайзыраан. Ынчангаш делегейдиң дыка хөй чурттарындан-даа чүъктерни ол болур: чамдык доңнеңдерни, станоктарны Барыын Германиядан, Америкадан болгаш Японияда ара дужуруп чоокка бисче дөрт эккеп турар. Татарияның мурнуу-чөөн чүгү чаа заводка чиг-өттү бээр Уралдан ырак эвесте.

Баштайгы үеде бистиң тудугжуларывыс тур туттунган бажыңнарга, вагончугаштарга чурттап турдулар. Чурттаар бажыңнарын тударынга Главмосстройнуң коллективи улуг дузаны чедирген. Дөрт чыл [illegible] чурттаар бажыңнарын тудуп берген.

Хүнүн-не хөй-хөйү-биле немежип турар чурттакчыларны чаагайжыды туттунган бажыңнар-биле хандырар дээш, хоорай Совединиң күүсКому [illegible] эвес ажылдарны кылган. Бо [illegible] 20 хуузун 9—16 кат, а 30 хуузун — 5—6 кат чедир кылыр деп шиитпир хүлээп алдынган. Ол — хоорайны улам чараш хевир киирип турар.

Набережные Челны—он харлыг. Баштайгы чингине [illegible] он бир [illegible] беш чылдың [illegible] чурттакчыларының саны 400 муң чедер турган. Бөгүн [illegible] — 400 муң ажыг кижи чурттап турар. А беш чылдың [illegible] саны [illegible] ышкаш улур саналгалар көргүзүп турар. Чоокку он—он беш чылдарда Набережные Челныныц чурттакчыларының саны 700—800 муң чедер.

Ынча хөй чурттакчыны хандырары белен эвес. Ынчангаш тудуг ажылы бисте калбарган. Чүгле оңгу беш чылда 27 магазинни, 2 универсамны, 2 ресторанны, заводтарга 12 столоваяны, ниитиниң чемнениилгезиниң 23 бүдүрүлгезин хоорайга ажыглалга киирген.

Ниитиниң чемнениилгезинче чугула кичээнгейни угландырдывыс. Челныларның поварлары бөгүн хары угаа 40 муң кижини (КамАЗ-тың комбинаазының хүнүнүң чемгерип турары 18 муң ажылчыннарыбиле кады) чемгерип турар. КамАЗ-тың столоваяларынга 15-20 минута дургузунда чемнеп ап болур.

Школа тудуушкунунга эргилделиг чыл — 1974 чыл болган. Набережные Челныга ынчан хары угаа чеди школа ажыглалга кирген. Оон эгелээш-ле чылдың-на 2-3 школа ажыттынып турар. Каттыжышкынның чиңгине директорунуң айтырыышкынның өзүгаар КамАЗ-тың цехтеринге бүдүрүлге участоктарынга эрениикчилерни автобустуг чедирип, күш-ажылчы кижизидилгени оларның келир үеде шилип алыр мергежили-биле холбап турар. Болган көргүннер даап: КамАЗ-ка ажылчын боор кирериңге нитти ортумак эртем-биле кады тускай белеткел херек. Чамдык ада-иелер шаанда: «Багай өөренир болзуңза—заводка ажылдаар сен» деп уругларын коргудуп турган болза, амгы ада-иелер ынча дижир: «Эки-ле өөренип көр, оон башка КамАЗ-ка хүлээп албас болгай».

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн хөмдеглээривис бо чылдың, нитти беш чылдың планның онаалдаларын чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир дээрзинге хөй националдыг аныяк хоорайывыстың чурттакчылары бүзүрелдиг.

Камага күш-ажылчы маадырлыг чорук уламчылавышаан.

Р. ГИЛЯЗОВ,
улус депутаттарының Набережные Челны хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

450 МУҢ АШКАН

КамАЗ — хөй националдыг Төрээн чуртувустуң аныяктарының ужуражыр чери-дир. Аар чүък дажыглаар күчүлүг машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар коллективте кайы-кайы республикалардан, областардан, крайлардан келген кижилер ажылдап турарын сонуургап, санап турган бис. Эвилелдешкен, автономнуг республикалар, крайлар бүрүзүнден аныяктар келген болду. Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикадан мында ажылдап келгеннер база бар.

КамАЗ-тың эң улуг заводтарының бирээзи — шимчедикчилер кылыр завод 1976 чылдан бээр продукциязын берип эгелээн. Ол үениң дургузунда 300 муң ажыг автомобиль маңнап үнген, 450 муң ажыг моторну кылып үндүрген. Чылда ортумаа-биле 110500 шимчедикчини кылып үндүрер хүлээлгезин күүседири-биле 10 муң ажыг ажылчын мында ажылдап турар. Заводувустуң телевилел күчүзү — чылда 250 муң шимчедикчини бүдүрүп үндүрери.

Каманың аар чүък дажыглаар автомобиль бүдүрүп үндүрер заводтар комплекизиниң бо заводу КамАЗ-тың, Уралдың автомобиль заводтарының, Лихачёв аттыг заводтуң, Львовтуң автобус заводунуң автомобильдеринге шимчедикчилерни кылып үндүрүп турар.

Машиналарның шимчедикчилерин (чүгле суг болгаш үс насостарындан аңгыда) бүрүну-биле боттарывыс кылып турар бис. Амгы үеде 8 цилиндрлиг шимчедикчилер-биле «КамАЗ»-тар ажылдап турар. Чоокку чылдарда 10 цилиндрлиг шимчедикчилерни бүдүрүп үндүрүп эгелээр бис.

«КамАЗ» марканың автомобильдери бензин-биле эвес, а соларка-биле ажылдаар. Специалистерниң санаашкыннарын өзүгаар алырга, «Урал-375» хевирниң чүък машиназын дизельдиг олар чуулче шилчидерге, чылда он муң ажыг рубльдиң камналгазын бээр болган.

«КамАЗ»-тар — эң бүдүрүкчүлүг, идегелдиг машиналар. Оон хевири чараш, шимчедикчизи күштүг, кабиназы таарымчалыг, делегейде эң эки автомобильдерниң бирээзи болур. Даштыкыже үндүр садарынга эң таарымчалыг машиналар ол болур дээрзинге чигзиммес мен — деп, Кама комплекизиниң чагыгларын күүседип турган америк фирмаларның бирээзиниң даргазының чугаазы бистиң машиналарывысты даштыкыда кайы хире үнелеп турарын көргүзүп турар.

А. ЧУРОЧКИН.
заводтуң партком секретарының оралакчызы.

КамАЗ-тан «Социалистик Татарстан» солуннуң корр. Х. Мухаметшин, «Шынның» тускай корр. М. Калчан организастаан. Фотолары—Наиль Ситдиков-туу.

КамАЗ-тың кол конвейеринден чоокта чаа 300 муң дугаар автомобиль маңнап үнген. Ол машинаны баштакар эргэ дээш заводка калбарган социалистиг чарышка Горький хоорайдан келген Николай Коробов тиилекчи болуп үнген, дугуруру чаалап алган.

ЧУРУКТА: ол болуушкунга турасканныг митинг үезинде.

САННАР, ФАКТЫЛАР

★ Аар чүък дажыглаар «КамАЗ» марканың автомобильдери 22000 бөлдүрдерден болгаш кезектерден тургустунган. Оларның 75 хуузун Камск каттыжышкынының заводтарында белеткеп турар. Арткан кезектерин чуртувустуң 650 заводтарындан, организацияларындан чорудуп берип турар.

★ Ол автомобильдерниң чамдык кезектерин Чехословакияның, ГДР-ниң, Польшаның бүдүрүкчилери кылып чорудуп турар.

★ КамАЗ — ол хевирниң аар чүък дажыглаар машиналарын бүдүрүп үндүрер талазы-биле делегейде эң улуг бүдүрүлге.

★ Оон тепкелдеде кирдинген күчүзү — чылда 150 муң автомобильди бүдүрүп үндүрер, 250 муң шимчедикчини кылыр.

★ КамАЗ-тың шуткулга бүдүрүлгезиниң күчүзү — чылда 300 муң тонна шуткулга ([illegible]) [illegible] ССРЭ-де амдыгаа улуг күчүлүг шуткулга заводтары моон мурнунда турбаан.

★ ССРЭ-ниң ниитилел-бүгү районнарында КамАЗ-биле чергелештир 300 ажыг заводтар болгаш комбинаттар ол комплекстиң продукциязын бүдүрүп үндүрерингe дузалажып ажылдаар.

★ КамАЗ-ты бүгү чурт тудуп кылышкан дизин чугаалажыр-ла чоп. Орус, украин, белорус, чуваш, башкир, мордва, азербайджан, молдав, грузин, казах, кыргыс, армян, узбек, эстон... — дээш 60 ажыг националдыг төлээлекчилериниң чүс-чүс ниитилел-бүрү мергежилдиг аныяк ажылчыннар, инженерлер завелдешкен республикалардан, бүгү чурттан кээп, Набережные Челны хоорайда автотудугжулар кылышкан.

★ КамАЗ-тың төвү Набережные Челны — автозаводчуларның хоорайы. Оон чурттакчыларының ортумак назыны — 25. 1973 чылда ол хоорайга чаа 2500 ажыг бүле ап, ныпчыгаш чурттакчылар тыттуртунган. Интернационалчы 1182 ажыг бүле ол чылын немешкен.

★ 1976 чылдың февраль 16 — кол конвейерниң ажыглалга киргениниң. «КамАЗ» марканың № 00.01 ТАТ автомобилин бүдүрүп үндүргениниң хүнү.

300 муң дугаар «КамАЗ» автомобильдың бүдүрүкчүлери ол дугаар дээш калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери — СЭКП ТК-ның кежигүнү, Ленин орденниң кавалери, Ленин шаңналының лауреады [illegible], сельчетекчилер бригадири Геннадий Баштанов (солагай талада) [illegible]-биле.

Набережные Челны хоорайга Автоград деп адаар турарын таварыштыр эвес. Ол — автомобиль кылыкчыларының хоорайы. Эш-күрүт турган хоорайда амгы үениң каас-чараш, эн аныяк хоорайы он чыл дургузунда тургустунган.

ЧУРУКТА: хоорайның кудумчуларының бирээзи.

Хоорай, суурларывыстың

чаагайжыдылгазы

ТӨРЭЭН СУУРУВУСТА

«Мөген-Бүрен» совхозтуң төвү Кызыл-Хая суур [illegible] чылда чаңгыс «[illegible]» холхозтуң [illegible] үеде суур 20 хире казанак бажыңнарлыг, холушкак бараанныр [illegible], [illegible] мергежикчилиг, үш башкылыг эге школалыг. Салбырның малының баш саны ынчан он беш муң чедип турган.

Мөген-Бүренниң тускай колхоз кылдыр тургузар дээш суурнуң чурттакчыларының дилээ хандыртынган, 1963 чылдың ортан үезинде «Мөген-Бүрен» колхоз организастаттынган. Оон эгелээш, ажыл-агыйы шуудааш, тудуг-суурну немежип көвүдээн.

Мен суурнуң хоочун чурттакчыларының бирээзи болгаш оон бөгүнге чедир өзүп сайзырап [illegible] 1963 чылда 30 шаа казанак [illegible] турган суурнуң чурттакчылары [illegible] машина оруун ажыдып тургаш, тудуг материалдарын Чадаанадан, Кызылдан сөөртүп алыр аргалыг апаргаш, албан черлериниң, чуртталга бажыңнарын немей туткан. [illegible] Албан организация черлериниң бажыңнарындан аңгыда, ам ында [illegible] бажыңы бар. Ону Гагарин, Мугур, Школьная, Эрик, Со[illegible] [illegible] кепп. Школада өөреникчилер саны 800 ажыг кижи.

Ыраккы Мөген-Бүренниң чурттакчыларының амыдырал-чуртталгазының деңнели өскен. Мөген-Бүреннер телевизорну база көрүп турарлар. [illegible]

Мөген-Бүрен [illegible] шаалазында бо хүннерде 31 баш[illegible] эртем-билигге [illegible] турар.

[illegible] 25 орунуг [illegible] бараалдарының бир-бир магазиннери, столовая, пекарня, аалчылар бажыңы совхозтуң ажыл-ишчилериниң, оон аалчыларының негелде-хереглелдерин долу хандырып турар. Совхоз төвүнде 250 олуттуг клуб кедээ чоннуң культурлуг дыштаныышкынының [illegible] болу берген. Кино, концерт болуртундан аңгыда, мында янзы-бүрү дыштаныышкын кежээлери, ном чугаа конференцияларны, диспуттар, лекция, беседа эртип турар [illegible] [illegible] [illegible] организастап тургаш, [illegible] уруглары солун. Чоокта чаа [illegible] Ф. [illegible] «Чаа ара[illegible]» [illegible] ном чугаа конференциязын эрткен. Диспуттарны, ном чугаа конференцияларын организастаарынга [illegible] библиотека ажылдакчыларының киржилгези, дузазы улуг. Суурнуң библиотеказында 4470 ном фондузу бар, ном [illegible] — [illegible] ажыг.

Кызыл-Хая суур ыяштыг ногаан өзүп сайзырап турар. Чурттакчылыг черлерниң ниити хевирин оон арыг-шевериндан чугула хамааржыр. [illegible] суурувустуң чаагайжыдылгазынга доктаамал көрүп, Суурнуң кудумчуларынга, чурттаалга бажыңнарының девискээринге тал, теректи чылдың-на тарып олуртуп турар. Олар баштайгы [illegible] үнүп келир, суг-биле хандырылгаже ынчан кичээнгей база эки. Чылдың-на апрель, май айларда ындыг. Оон чоорту, июньдан эгелеп, тарымал үнүштерниң суггарылгазы уттундурар, суг сөөртүр машина өскээр чарлыгып чоруй баары-биле айтырыг өзерлир. Түңнелинде — тараан ыяштар кургап өлүп каар. Оон дараазында чылын ол бүгү катап эгелээр. Түңнел база-ла ындыг болур. Оон орнунга [illegible] ыяштарны эки хайгаарап, өстүрүп алган болза, ам тарыыр үнүштерни өске кудумчуларга олуртур ийик. Чамдык ажыл-агыйжы өг-бүлелерниң бажыңнарының девискээринде олуртуп алганы теректер ааржок өзүп турар.

Суурнуң Мугур кудумчузун чуму-биле тарымал үнүштер олуртур дээш аңаа хөй акша [illegible] [illegible] ыяшты олурткан-даа турган. Ажаалда, суггарылганың багайындан ол тарымал үнүштер үнмээн, а штакетникти уреэрин үреп каапкан. Ындыг байдалды көрүп тура, ук кудумчунуң чурттакчылары кандыг-даа хемчег албайн келгени [illegible]. [illegible] чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы эгелээр болгай. Эрткен чылдарның четпестерин бо чылын катаптавазы күзенчиг. Мөген-Бүрен кедээ Советтиң күүсكому ол айтырыгны шиитпирлээр кичээнгейге алыры чугула.

Тываның ырак-узак булуңунда турар суурувустуң улам чаартынып, хөгжүүрүнге оон чурттакчыларының киирер үлүү улуг. Ынчангаш төрээн суурувустуң чаагайжыдылгазының эки[illegible] талазы-биле боттуг ажылдаары кылып бис.

Н. УСПУН-ДОРЖУ.
Мөңгүн-Тайга район.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТУРГУЗУКЧУЛАР СЪЕЗДИЗИ

Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизи беш хүн — март 27-ден 31-ге чедир Ханойга ажылдап эрткен. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң алдарлыг дайынчы отрядтарының бирээзи — 1,7 миллион коммунистерлиг Вьетнамның Компартиязының дээди шуулганы чүгле Вьетнамга бирги черге ниң ужур-дузалыг болган эвес, харын делегейге улуг болуушкун болу берген.

ВКП-ның политиказын тодарадып көргүскүшаан, партияның чиңгине шугуму Вьетнамның тодаргай байдалдарынга таарыштыр марксизм-ленинизмниң идеяларын долу ажыглаарынга, капиталистиг хөгжүлдени оюп эрткеш, социализмче шилчиишкининиң болунар аргазының дугайында В. И. Ленинниң өөредиин амыдыралда боттандырып турарынга үндезилеңген деп. ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле [illegible] [illegible] Бүгү делегейге алызындан ужур-дузалыг ол сорулганы боттандырары ындыг-ла чиик эвес херек болган. Бир талазында, колонизаторларга болгаш дашты-кы агрессчилерге улуг үр дайынның ханы балыгларны амы-дыгаа чедир артпышаан. Өске талазында, Ле Зуанның дей[illegible] [illegible] [illegible] байдалдарга социализм тургузуушкуну хуржулга четпезинин хараазында дыка хөй бергелер талазы-биле чаа херек болуп турар. Бергелер турзажок, вьетнам коммунистерниң партиязы чурттуң хамаарышпас чоруун быжыглап, социалистиг тайбың ниити дуржулгазын чедип ап, ажыл-агыйны социалистиг арга-биле башкарарының онзагай эртемин шиңгээдип, ажылчы чон-нар-биле харылзааларны улгаттырарын болгаш быжыглаарын чедип ап келген.

Съездиниң ажылынга киришкен СЭКП-ның делегациязы ук съезд ажылынга долу чедиишкиннерлиг болзун деп чүректиң ханызындан күзээшкиннерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен делегаттарга дамчыткан болгаш социалистиг Вьетнамның экономиказын база чонунуң чаагай байдалын көдүрер дээш, социалистиг чаалап алыышкыннарын көвүдедир дээш Вьетнамның демиселинге Совет Эвилели оон-биле кады болуп келген болгаш болурзаа дээрзин вьетнам коммунистерге бүзүредип чугаалаан. Вьетнам коммунистер совет кижилерниң эп-сеткил каттыштырылгазынга болгаш деткимчезинге быжыы-биле идегел салып болур.

Алыс сорулгаларның чаңгыс эптиг болгаш бот-бот-болуушкун чедиишкиннерлиг болурунга ак сеткилдиг сонуургал Совет Эвилели биле социалистиг Вьетнамны каттыштырып турар. Совет-вьетнам харылзаалар төөгүзе марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптери деп сурагжаан ол быжыг болгаш ак сеткилдиг принциптерге үндезилеңдир тургустунуп турар. Ол харылзааларның быжыг үндезини — ССР Эвилелиниң болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың аразынга найыралдыг болгаш кады ажылдажылга дугайында 1978 чылда ат салдынган керээ-дир.

Делегей аренازынга-даа, тайбың тургузуушкунунуң со[illegible] [illegible] боттарының вьетнам акыыниналары-биле хол-холдарын туттунчуп алган хевлиг турары ол фактыны совет кижилер ханы үнелээр. Делегей ниитилежилгезинге, кандыг-даа каттышпас чурттар шимчээшкининге Вьетнамның улам өзүп орар ролю, тайбынга болгаш бот-тускайлан, хамаарышпас хөгжүлдениң оруунда туруп алган улустарның эргелериниң камгалаарынга хамаарыштыр оон тодаргай тубуш-[illegible]зы Азияга болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының дыка улуг фактору болуп турар. Социалистиг тургузуушкунга ВПК-ның V съездизиниң айтып берген оруунга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни Вьетнамның улузунга совет улус сеткилиниң ханызындан күзеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Р. РЕЙГАН... Р. РЕЙГАН-БИЛЕ ЧӨПШЭЭРЕЖИПКЕН

АКШ-тың президентизи Р. Рейган апрель 1-де парлалга конференциязынга чүве чугаалаан болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерниң база делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларын канчаар көрүп турарын ниити хевирлиг илергейлээн. Америк администрацияның бөгүнгүнүң иштики болгаш даштыкы политиказынга, делегей херектерин башкарып турарынга шугумчулелдиң күштелгези-биле холбаштыр хөй-ниитиге тайылбыр берип, чүве чугаалаары америк президентиге эргежок чугула болу бергенин парлалга конференциязының бүдүүзүнде демдеглээн. АКШ-тың чазак дайынга белеткенип турар планныг болгаш тайбынны камгалаар талазы-биле амга чедир политиканы чорутпаан ужурунда президентиниң болуну алызынга шугумчулел өөлтү үеде кедергей күштелген. Боо-чепсектерни эндере бүдүрериниче угланыышкынны эде көөр болгаш ядролуг боо-чепсектерни [illegible] сонгаар, Совет Эвилели-биле дугуржулганы кылырынга чугаалажыышкыннарны чорудар дээш шимчээшкиниң анаа-бүрү [illegible] [illegible] оон иштинде АКШ-тың конгрезинде калбарган. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр дээш шимчээшкиниң [illegible] президентиниң [illegible] чедир ол [illegible] [illegible] [illegible] парлалга конференциязын Рейганга берген-дир деп. Эн-Би-Си телевидение корпорациязының Ак бажыңның чанында корреспондентизи демдеглээн.

Чоннуң шугумчулелдиг сагыш-сеткилин АКШ-тың президентизи бо удаада барымдаалаар ужурга таварышкан болгаш «дайынның хевавын кажан-даа катап болдурбазын» чедип алыр дээн шиитпирлиг чорукту үлежип турар мен деп медеглээн. Оон чугаалаанын бадыткаар алырга, «ядролуг боо-чепсектерни дыка кызырары болгаш быжыг тайбынны база айыыл чок чорукту хандырары» АКШ-тың сорулгазы болуп турар тенирлиг ышкаш.

«Дашкар аразынга ужугар ыраккылыдын ракеталарын бүрүн узуткаар дугайында» 1981 чылдың ноябрьда саналын Р. Рейган парлалгын оралдааннан. Ынчаарга орту-мак ыраккылыдын ракета ядролуг боо-чепсекти [illegible] талазы-биле боттуг байдалды ол саналы барымдаалап көрбээн болгаш Каттышкан Штаттар база НАТО талазы-биле олар-ның эвилелчилери боттары артык күштүг болуру харалзаар дээн сорулгалыг болганын демдеглээр херек.

Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарның [illegible] чорут турарын, а ол ынчаан стратегтиг боо-чепсектерни кызырар дугайында ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарга белеткелдиң [illegible] Вашингтонга [illegible] президент оон ыңай айтыкан. Ынчалзажок НАТО чурттарының саны чок маргылдаашкыннарының ужурунда Венада чугаалажыышкыннар [illegible] эвес чыл дургузунда түңнел чок болуп келгенин америк президент демдеглевейн барган. ОСВ-2 керээни күштүг болдурбун [illegible] америк таланың ойталаан ужурунда ол керээниң ам-даа күштүг болбаанын ук керээниң дугайында АКШ-тың президентизи чүнү-даа чугаалаваан. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны соңгаарладыышкын чорка доп-дораан эгелээринче, талаларның ден байдалының үндезиниң болдурбазынче АКШ-ты кыйгырган совет саналдарының дугайында америк президент база чүнү-даа чугаалаваанын демдеглээр херек.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарын америк таланың соңгаарладып турарын чугаалажыышкыннарга «хамааты [illegible]» [illegible] дээр чылдагаан-биле агартырын америк президент оралдашкан. «Чепсеглениишкиннерге контрольдуг чорудулгазынга хамаатыбиле [illegible]». АКШ-тың мурнуку чазактары частырыгларны кылып келген деп, ол бадыткаан.

Америк боо-чепсектерниң бирги өөлүгде ядролуг чепсекти кедергей хөй кылыр эндере бүдүрерниче угланган америк парламентарийлер Дженнингстуң болгаш Хэтфилдтиң программазын Р. Рейган деткээн. Хевээ даңза меңзиргэ, хек дагааны мактаап деп чүве ол дир ийин.

Америк күжениишкиннерниң утказы ээлгээлдиг тыптып келириң болдурбазында болган анаа-даа, ядролуг даа дайынның айыылын ээрежидиринзээ болуп турар деп, АКШ-тың президентизи хоозун бадыткаарын оралдашкан. Дайын соолундагы үеде бүгү америк президентилер чоруунга ындыг стратегияны барымдаалап келген боп, ол бадыткаар болган. Вьетнамга болгаш Индий-Кыдаттың өске даа чурттарынга узур агрессияны ным кылганы, АКШ эвес ирги бе деп айтырыг тургустунуп келир-дир. АКШ шериг күжүзүнүн талазы-биле тергийдээр деп турарын. Вашингтонга таарышпаан чурттарның иштики херектеринге АКШ-тың каржызы-биле холгаарлап турарын америк президент база бичии-даа чугаалаваан.

«Ядролуг боо-чепсектерни боттуг кызырар болгаш чер бырынга быжыг тайбынны хандырар оруунга чугула базымны чедип алыр» талазы-биле АКШ-ка каттыжар кылдыр Совет Эвилелиниң президентизиниң «саналдарынга» хамаарыштыр дараазында чүнү-ле айтыры чугула. Чугаалажыышкыннарның ажыдыышкынга Совет Эвилелин бүзүредир дээн оралдажыышкынның бичии-даа херээ чок. Деңнээниң болгаш бир-демей айыыл чок болурунуң принциптеринге үндезилээш, чугаалажыышкыннарны доп-дораан кылырын, кады ажылдажылганы калбартырын чорум-на Совет Эвилели саналдап келген болгаш саналдап-даа турар болгай. Ол саналдарын Совет Эвилели боттуг практиктиг хемчеглери-биле, тайбынга ынак политиказы-биле быжыглап турар.

(СЭТА).

КУР-НУҢ АКШ-КА НОТАЗЫ

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың Даштыкы херектер министерствозунуң АКШ-тың чазаанга удурланыышкынының нотазын «Жэнь-минь жибао» солун парлаан. Даштыкыдан АКШ-ка чедип келген кижилер дугайында, ылангыя Тайваньдан Американың Каттышкан Штаттарынга чурттаары-биле чедип келген кыдаттарның дугайында хоойлуларның бирээзинге америк конгрессттиң эрткен чылдың декабрьда хүлээп алган немелде эдилгезин «Тайваньны тускайлан даштыкы күрүне» кылдыр санап турар-дыр деп нотада айыткан. Тайваньны АКШ-тың талазындан ынчаар көргени «Ийи Кыдат бар» дээр бодалды бадыткаар угланыышкынга чаа базым-дыр деп документиде демдеглээн.

Ол «частырыгны» доп-дораан эдерин болгаш ындыг чүүлдерни моон соңгаар болдурбазын АКШ-тың чазаандан нотада негээн. Тайвань — Кыдат Улус Республиканың можуларының бирээзи болуп турар деп КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу демдеглээн. Тайвань — тускайлан даштыкы күрүне эвес-тир деп ында айыткан. Америк администрацияның ол базымын Кыдаттың болгаш АКШ-тың аразынга дипломаттыг харылзааларны катап тургузар болгаш күрүне харылзааларын агелээр дугайында [illegible]га дүгүшпейн турар-дыр деп кыдат тала медеглээн.

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Тайваньга хамаарыштыр америк политикага «удурланыышкынын» шуугаазының кампаниязын Пекин өөскүтпүшаан, АКШ-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырын бар-ла шаа-биле чедип ап турар-дыр деп, Индонезияның «Индонезиан обсервер» солуну бижээн.

Тайвань-биле садыг болгаш өске-даа харылзааларны тургузарын болдурбас деп Кыдат кыжанып-ла турар. Ынчалзажок шериг болгаш экономика талазы-биле Кыдаттың эргеажыктарының дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннар болганда ол «кыжаныышкыннар» уттундуруп турар деп, солун демдеглээн.

ЯПОН ЮРИСТЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ТОКИО. (СЭТА). Полиция[illegible] [illegible] немей калбартыр дугайында реакцилыг хоойлу төлевилелинге шынгыы удурланыышкынын Японияның юристер каттыжыышкынының төлээлекчилери медеглээн. Чонга [illegible] ол хоойлу төлевилелин хүлээп алырындан ойталаарынче чурттуң чазаан кыйгырган медеглелди олар Японияның парламентизинге дамчыдып берген.

Эрге-чагыргада либерал-демократтыг партия ол хоойлу төлевилелин чурттуң дээди хоойлужудулга органының ам болур сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирген.

ДЕРЗИИ ҮУЛГЕДИГ

ДАМАСК (СЭТА). Израильге эжелеткен Сирияның Голан бедиктеринге чонунуң тайбың чыскаалын израиль шериглерниң араатанныг бау-биле боодаан түңнелинде дөрт кижи балыглаткан. Голан бедиктерин болунуң «девискээри» кылдыр Израильдиң парламентизиниң шиитпиринге болгаш ол районнуң үндезин араб чурттакчыларын Израильдиң хамаатылары кылдыр күш-биле албадаар дээн израиль чагырыкчыларының оралдажыышкынынга удурланыышкынның тайбың чыскаалы кылып, Маджадаль аштаан [illegible]

Шаме хоорайның кудумчузунга үнүп келген тайбың арабтарны Израильдиң солдаттары боолааның дашты иниформация агентстволары дыңнаткан. Тайбың чурттакчыларга удур өлүрүкчү үүлгедиглерни израиль эжелекчилер Голан бедиктериниң өске-даа хоорайларынга кылган.

НЬЮ-ЙОРК. Ортумак ыраккылыдың америк ядролуг чепсектерин бүдүрерин доп-дораан соксадыр, оларны Барыын Европага салгары тургузарының пландарындан ойталаар. Совет Эвилели-биле стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны катап эгелээр, боо-чепсекти эндере бүдүреринге чарыгдаттынып турар хөй миллиард акша-хөреңгини АКШ-тың эң чугула социал-экономиктиг айтырыгларын шиитпирлээринче шилчидер дээн негелделерни херээженнерниң тайбың болгаш хосталга дээш Бүгү-делегей лигазы Рейганның чазаанга салган.

Вашингтоннуң милитаристиг чуткулунге удурланыышкынны илереткен негелде бижикке хол үжүү чыыр[illegible] [illegible] кампаниязы [illegible] [illegible]. Ук негелдени президент Рейганче болгаш НАТО-нуң Брюссельде турар штаб[illegible] [illegible] [illegible].

ЧУРУКТА: Нью-Йоркта хол үжүүн чыып турары.

Р. МОСТВЕНТИН телефотозу.

СЭТА-ның фотохроникаЗы.

СОЦИАЛ БҮЗҮРЕЛДИҢ ДӨСТЕРИ

Тайбың болгаш аас-кежиктиг чуртталга дугайында, социал өөрүг-хевир болгаш бүдүүг бүзүрелдиг бүжиниг харылзаалар дугайында кижилер чүс-чүс чылдар дургузунда күзеп келгеннер. Эмге-санчок дашыннар, аш-чут, аарыг-човулаң, аар күш-ажылы өөрүшкү болгаш омакшылды болдурбаан турган-даа бол, угаазыныг, шынныг чорукка болгаш ниитилелдиң туруп турар корум-чурумунуң акыжиирнинге бүзүрел чон аразынга кезээде турган. Чоннуң чогаалчыларының тураскаалдары, делегей литературазының болгаш уран чүүлүнүң чогаалдары ол бүзүрелди бистерге көргүзүп турар.

Чөптүг ниитилелдиң эң эки хевирин тургузаары-биле бистиң дыка хөй угаакчылар — утопистер — шудургу ажылдап турганнар. Амыдыралдан болгаш улус массаларының демиселиндан хоорук, ол кижилер ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын билбес турганы-биле билдинмейн, чаас-кааныраан калганнар. Ындыг-даа болза, утопия коммунизмниң болгаш социализмниң улуг төлээлекчилериниң идеялары болгаш бодалдары эртемниг социализмниң база бир үнер дөзү болган.

Марксизм — төөгүлүг бүзүрелдиң философиязы. Ол чүгле өртемчейни эртем бүзүүбиле көөрүн илереткен эвес, харын оон революстуг чаартыышкыннарының, социал дарлалды болгаш чөптүг эвес чорукту узуткаарының, кижиге төлептиг чаа ниитилелди тургузарының программазын тодараткан.

Марксизм-ленинизм удел бодалдың бүзүрели — ол болза боттуг бүзүрел-дир. Ол — эртемниң сан-медээлеринге үндезилеттинген. Өртемчейни бүзүрелдиг көөр чорук амгы үеде боттуг социализмниң, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш социал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң чедиишкиннеринге үндезилеп турар. Планетаның социал өөрүг-хевириниң төөгүлүг чаартылгаларының чорудулгазындан ол төлүттүүнүн, аңаа деткиттирип турар.

Бодунуң сайзыраңгай бышкан үезин бистиң чуртувуста бир-ле дугаар чедип алган боттуг социализм кижилерниң ниити бүзүрелин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] руглаларны тывылдырып, сорулга-бодалдың арыг байдалын тургузуп турар.

Социалистиг тургузуг бистиң ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралының бүгү адырларынга кризис болгаш кудулаашкын чок бурунгаарлаашкынны хандырып турар. Бисте эң шырак бүдүрүлге болгаш эртем-техник күштер тургустунгулаан. Бистиң чуртувуста эртем-техниктиг демиселге кижиниң херектелдерин хандырып, оон бүдүжүнге дугжуп турар принципиалдыг ужур-уткалыг апарган. Чижээ, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бистер, кижиниң күжендирбейн, шугулдаашкынны болдурбайн, чүгле сайзыраңгай технологтуг чорудулганың болгаш бүдүрүлгени эки организастаарының аргазы-биле бодалдарны оралдажып турар бис.

Социализм кижилерниң амыдыралынга [illegible] үндезин өскерилгелерни болдурган. Социализмниң дээди сорулгазы — чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культуралыг [illegible] сонгаар [illegible] [illegible] [illegible] мазын СЭКП-ның XXVI съездизи ажылдап үндүрген. Чоннуң аыш-чем болгаш үлетүүр бараалдары-биле хандырарын эки-жидер сорулга амгы үеде бирги черде салдынган.

Төөгү-биле холбашкан чылдагаанарының уржуундан херектелдиң чамдык сан-көргүзүглериниң талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарга четпейн турар-даа болза, социалистиг ниитилел ажылчы чонга амыдыралдың шынар талазы-биле бир янзы кижизиг хевирин хандырып, хамыктың мурнунда экономиктиг, политиктиг, национал болгаш сөөк-язы ылгаар база өске-даа янзының дарлалдарындан кижини хостаан.

Ажыл чок болгаш чединмес чорукту совет кижилер шагда-ла билбес апарган. Бистиң ниитилелде кижиниң амыдырал байдалы быжыг магадылалдарлыг.

Ынчаарга социалистиг ниитилелге экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээри ужур эдерээн сорулга эвес. Ол болза кижиниң бүгү тала-биле сайзыралынга оон чүве [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чепсээ-дир.

Эргелерниң болгаш хостаалгаларның бисте боттуг хевирлеп турар системазы кижиниң эргелерин болгаш хостаалгаларын чүгле чарлап турар эвес, харын база оларны херек кырында боттандырарын магадылап турар.

Ажылдаар эрге совет кижилерге шагда-ла чаңчыл болу берген. Бодунуң сонуургалынга, өөренип алган мергежилинге дүүштүр ниитилелдиң херектелдерин барымдаалап, мергежил шилип алыр эрге база ажылдаар эрге-ге хамааржып турар. Ол эң чугула эргени ажыл-агыйның социалистиг системазы, бүдүрүкчү күштерниң чайгылыш чок өзүүшкүнү, халас профессионал өөредилге, мергежил бедидилгениң болгаш чаа мергежилге өөредии, мергежилче хандылаар болгаш ажылга таарыштыр шилбер системалар-[illegible] [illegible] хандырып турар.

Назылаан кырганда, аарааш база ажылдаар аргазын бүрүн-биле азы кезик-чамдыызын чидирипкен таварылгада, база ол эргени [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рылгалар ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның социал камгалалды-биле түр үеде ажылдавайн барганының дузаламчылары-биле, назылап кырааныда, инвалид болу бергенде болгаш оон-даа өске таварылгаларда күрүне күзелиңге-биле төлээр пенсияларбиле магадылаттынып турар. Чижээлээрге, кырааның пенсиязын алыр эргени ээлеп турар улуг назылыг кижилерниң саны 1936 чылдан бээр он-он катап көвүдээнда болза, күрүне пенсиязының ортумак хемчээли барык ла үш катап улгаткан.

Бистиң чуртувуста медицина дузазы-даа, өөредилгениң бүгү хевирлери-даа база халас. Чурттаалга шелу ажылдаар эрге күрүнениң болгаш ниитиниң чурттаалга фондузун калбартып, камгалап турары-биле, кооператив аргазы-биле [illegible] кижилерниң хууда чурттаалга бажыңнары тудазын күрүнениң дузалап турары-биле, чаагай чурттаалга бажыңнары тудар программазының боттанып турар ааре-даа-биле чурттаалга [illegible] хөй-ниитиниң контролун сайзаар чөптүг хуваап турары-биле база ол ышкаш 1928 чылдан бээр улгадып көрбээн бажыңнар хөлезиниң болгаш коммунал херекселдерниң чиик төлелгелери-биле хандыртынып турар.

Төөгү талазы-биле келир үениң характерин болгаш онзагай байдалдарын эртемге үндезилеп тодарадып тура, иштики болгаш даштыкы черлениң улуг болгаш нарын сорулгаларын бистиң мурнувуста заавыш эвес дээрзин СЭКП кичээнгейге ап турар. Оларның санынга, чижээ, төөгүге хамаарышкан чамдык чылдагааннарның уламы-биле сөөлгү чылдарда күш-ажылчы курзаларының кылыдырары: бистиң чуртувуста болгаш акы-дуңма социалистиг чурттарның чиг-эттиң болгаш өскер чүүлдерниң бүрүнгейлериниң-биле негелдени хандырар сорулга, улус ажыл-агыйының организастыг тургузуун болгаш ону башкарыышкының аргаларын сайзырадыр сорулгалары, чурттуң камгалалынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рулгазы хамааржыр. Бо болгаш өске-даа нарын сорулгаларны тодарадып тура, коммунизм тургузуушкунунуң болгаш тайбынны камгалаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр оларны шиитпирлээриниң аргаларын Коммунистиг партия илередип, бергелерни ажып эртериниче ажылчы чоннарны мобилизастап турар.

Социалистиг бүзүрел дээрге тургустунуп келген тодаргай байдалдың, оон бергелериниң, чедиишкиннериниң кичээнгейлиг көөрүн күзевес сургактыг кижилерниң бүзүрели [illegible]. Ол дээрге бедик идейлиг чорукту хөгжүлдениң [illegible] болгаш кончуг талаларының ниитилелдиң [illegible] нарын, ам дээрде илередир-даа турар болза, [illegible] [illegible] үеде илерип [illegible] [illegible] болур айтырыгларның [illegible] [illegible] аналитиктиг [illegible] турар [illegible] [illegible] [illegible].

Сергей ПОПОВ,
философия эртемнериниң кандидады, Москваның [illegible] [illegible] [illegible] проректору.

Мустай Карим (М. С. Каримов) — Татар АССР-ниң ат-сураглыг чогаалчыларының бирээзи. Ол — шүлүктер, шиилер бижиириндеп аңгыда, проза чогаалдарын бижип чоруур. Элээн каш чечен чогаал номнарының автору, ооң чогаалдары дыка хөй дылдарда очулдуртунган. Ынчангаш оон ат-сураа калбаа-биле тарай берген болгаш номчукчуларның ынак чогаалчыларының бирээзи апарган. Тыва көрүкчүлер Мустай Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шиизин сонуургап көрүп турар. Каш чыл мурнунда очулдуртунган ол шии ам даа сценадан дүшпээн.

Мустай Карим — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Татар АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары. Чогаал ажылы-биле катай ол хөй-ниити ажылын кылып чорудуп турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чогаалчы Мустай Каримге (чурукта) «Үр-ле болган кара чажым» деп тоожузу дээш 1982 чылдың Ленинчи шаңналын тыпсыры-биле саналдап киирген.

В. САВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨӨРҮНЧҮГ-ДҮР

Тываның хөгжүм-шии театрының эрткен иййи чылдарында кылып чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалашкан чогаадыкчы конференцияга Москва хоорайдан чалаттырган, театр талазы-биле тускай эртемнигләр келгеш барган. Оларның бирээзи, Москваның Б. В. Щукин аттыг театр училищезиниң проректору, уран чүүл эртеминиң кандидады Анатолий Алексеевич Белкин-биле бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис А. Шоюн ужурашкан.

Келген сорулгаңарның кол угланыышкыны кандыгыл, Анатолий Алексеевич?

— Бүгү Россияның театр ниитилелиниң тыва салбырының чалаазы-биле эжчеглиг чогаадыкчы конференцияның ажылынга киржип келдим. Эң-не кол сорулгам, театрда аныяк кадрлар-биле ажылдың канчаар чорупп турарын, оларның уран талантызының чогаадыкчы өзүлдезин көөрү.

— Театрның сценазынга элээн хөй шиилерни көрген болгай силер. Оларның аразындан кандыг шиилерни сонуургадыңар?

— 9 шиини көрдүм. Оларның аразында тыва авторларның бижээн шиилери бар, тыва драматургияның бүрүнгаар хөгжүлдезин херечилеп турар-дыр. Шаңгыш Чылгычы Ондарның бижээни «730 дүннер, хүннер» деп шиизи солун-дур. Ол эки бижиттинген шии болуп турар-дыр. Бо шиини тургускан аныяк режиссёр Алексей Ооржактың чогаадыкчы ажылын онзалап демдеглекседим. Ук шиide чүгле аныяктар, бистиң доозукчуларывыс хаара туттунган, демниг ажылдап турар. Бо дээрге чогаадыкчы аныяк кадрларже театрның удуртукчуларының доктаамал кичээнгей салып турарының херечизи-дир деп билдим.

Оон ыңай театр эң-не бичии көрүкчүлерин база утпайн турар-дыр. Мээң көргеним «Үш хөвеңак», «Ылбылыг согун», «Катя болгаш хуулгаазын» деп шиилер чаштарның сагыш-сеткилинге, ажы-чаңынга кончуг чоок, солун тургустунган болуп турар.

Өске шиилерден «Лоокут биле Нюргухуну», «Дөңгүр-оолду», «Эртен эрте оттуп келгеш болгаш «Кежегелерни» сонуургадым.

— Көрген шиилериңерде кымнарның ойнааны силерге таарышты, Анатолий Алексеевич?

— Театрда талантылыг артистер бар-дыр. Мээң көрген шиилеримде Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Чадамба Монгуштуң, Люндуп Солун-оолдуң база артистер Александр Шеми болгаш Александр Кара, Надежда Идам-Сюрюңнуң, Владимир Серен-оолдуң, Анна Ширшин-оолдуң ойнап турары онзагай болгаш тывынчыр.

— Театрның аныяк салгалы — щукинчилерниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Бистиң училище хөй санныг национал кадрларны доостурган. Оларның иштинде чүгле эвээш кезии боттарының национал театрларында доктаамал ажылдап турар. Шыдыгларының бирээзинге тыва студияның салым-чолун хамаарыштырып болур-дур. Бистиң доозукчуларывыс боттарының көрүкчүлериниң сонуургалын бүзүрелдиг-биле чаалап ап, театрның хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип, боттарының уран талантызын ам-даа байыдып, хөй санныг шиилерде идепкейлиг ойнап турары биске — училищениң башкыларынга кончуг өөрүнчүг-дүр. Чижээ: «Лоокут биле Нюргухун» деп шиide мээң ынак өөреникчилерим Александр Кара биле Александр Шеминиң кол рольдарда ойнап турары мени өөртү.

— Анатолий Алексеевич, сөөлгү айтырыг. Театрның коллективинге чүнү күзээр силер?

— Тывада бир дугаар кээп турарым бо. Агаар-бойдузун чараш, чонун хүндүлээчел чер-дир. Ынчангаш бо кайгамчыктыг Тываның театр коллективинге чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни, чонунуң культурлуг, эстетиктиг кижизидилгезинге шыдаар шаа-биле бодунуң үлүүн киириштирип, идей утказы ханы шиилерни үргүлчү көргүзүп турарын күзээр кижи-дир мен.

УРУГЛАРНЫҢ ТАЛАНТЫЗЫ

ВЛКСМ ТК болгаш РСФСР-ниң Чырдыышкын [illegible] 1981 чылдың сентябрьда «ССРЭ-ниң тургустунганының база В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга тураскааткан [illegible]ның бот-тывынгыр уран чүүлүнуң фестивалын эрттирериниң дугаарында» [illegible] доктаалды хүлээп алган. Оон сорулгазы болза өлүп олурар [illegible], [illegible] нар кижизидилгезинге литератураның, уран чүүлдүң болгаш чогаадыкчыгаларының [illegible] беdiлери, өөреникчилерниң коммунистиг [illegible] улам [illegible], [illegible]ның чогаадыкчы коллективтерин өстүрери, бот-тывынгыр уран чүүлдүн бөлгүмнерининң четкизин хөгжүдери, өөреникчилерни класстан болгаш школадан дашкаар хөй талалыг янзы-бүрү солун ажылышче хаара тудары болур.

Фестивальдың бо салын турар сорулгаларынга [illegible] районнуң школаларында [illegible] [illegible] турар. Литератураның болгаш [illegible] 2276 өөреникчи [illegible]. Чадааның № 1, 2, 3 Чыраа-Бажының, [illegible], Теве-Хаяның, Хорум-Дагның, Бора-Тайганың [illegible]ларында, клубтарында [illegible]дыг бөлгүмнерде [illegible] массалыг-биле [illegible] тудуп, киириштирип турар. [illegible] агитация-уран чүүл бригадаларының [illegible] эрттирген. Ол көрүлдеге 13 ортумак, 5 сес чыл школа [illegible] коллективтери [illegible].

Агитбригадаларның репертуарларында Ленин, Коммунистиг партия, Төрээн чурт, тайбың дугаарында ырылар, шүлүктер, бот-чогаадыглар чаңнак. Фестивальдың негелделеринге дүүштүр Теве-Хая, Хорум-Даг, Сүт-Хөл 8 чыл школалары, Чыраа-Бажы, Чадааның № 1, 3 школалары [illegible] белеткелдиг болганнар. [illegible] школаларның [illegible]лары боттарында шилип алган темаларын ыры, тодаргай көргүскеннер.

Чыраа-Бажы ортумак школазының «Найырал» агитбригадазы совхозтуң мурнакчыларынга тураскааткан бедик утка-шынарлыг сценарийлиг концертти тургускан. Чадааның № 1 школазының «Дамырак» агитбригадазы ол школаны шефке ап турар «Сельхозтехника» каттышкыының коллективиниң мурнакчыларының ажыл ижинге тураскааткан, ол коллектив-биле быжыг харылзааны көргүскен сценарийлиг концертти көргүскен.

Чадааның № 3 школазының «Кузел» агитбригадазы районнуң бүгү мурнакчыларынга тураскааткан чогаадыкчы ёзу-биле тургускан, эң эки сценарийлиг концертти көргүскен. Ынчалза-даа күүселдези кошкак болганын аңгы демдеглээн.

Баян-Тала, Ийме ортумак школаларының «Дүвүрениин аялгалары», «Салгал» агитбригадалары 1980 чылдан бээр доктаамал ажылдап келген. «Дүвүрениин аялгалары» ол үениң иштинде бригада тептеринге 23, чонга 30 удаа концерт көргүскен. Оон ыңай Ийме, Бажын-Алаак, Шеми, Теве-Хая, Хор-Тайга, Кызыл-Тайга суурларының чурттакчыларынга солун концерттерни бараалгадып келген.

Теве-Хаяның «Шончалай», Хорум-Дагның «Салгал», Сүт-Хөлдүң «Ак-көк Сүт-Хөл» агитбригадалары совхозтарының, салбырларының мурнакчыларын алгап-йөрээн концерттерни көргүскеш, арткан сес чыл школаларындан ылгалдыг болганнар.

Чыраа-Бажы, Баян-Тала, Теве-Хая, Сүт-Хөл, Бора-Тайга школаларының агитбригада кежигүннериниң хептери чараш, көрүштүг болгулаан.

Оон-биле чергелештир фестивальга Хөндергей, Чыргакы школалары шуут киришпээн. Ак-Даш, Хор-Тайга, Суг-Аксы школаларының белеткели кончуг кошкак болган.

Көрүлдениң түңнелинде ортумак школалардан бирги черни Чыраа-Бажы («Найырал»), ийиги-үшкү черлерни Чадааның № 1, 3 школаларының «Дамырак», «Күзел» агитбригадалары алганнар.

8 чыл школаларындан I, II болгаш III черлерни Теве-Хая («Шончалай»), Хорум-Даг («Салгал»), Сүт-Хөл («Ак-көк Сүт-Хөл») школалары тус-тузунда үлешкеннер.

Тиилекчилерге ВЛКСМ райкомунуң дипломнарын, улус өөредилге килдизиниң өртектиг белектерин эң эки киржикчилерге шаңналдарны тывыскылаан.

Апрельде республикага болуп эртер агитбригада болгаш таныш көрүлдезинге Теве-Хаяның «Шончалай» агитбригадазы киржир.

С. МОНГУШ.

Улус өөредилге килдизиниң инспектору.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

Стол теннизи

БИР ДУГААР ЭРТЕР

Стол теннизинге Сибирьниң команда болгаш хуулаа бирги чер дээш чемпионады бистиң республиканың найысылалынга апрельдиң 8-тен 11-ге чедир болуп эртер. Спорттуң бо хевиринге шак мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаа Тывага бир дугаар болур. Ынчангаш стол теннизин бистиң республикага пропагандалап, ону массалыг болдурарын чедип алырынга ол идиглиг болуру чугаажок.

Ук чемпионатка Красноярск, Алтай крайларының, Новосибирск, Иркутск, Омск, Томск, Кемерово областарының болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киржир. Ол Тыва черге аалдап келир командаларның кежигүннериниң аразында ССРЭ-ниң спорт мастерлери, делегей чергелиг маргылдааларга киржип чораан спортчулар эвээш эвес.

Шак ындыг улуг хемчээлдиг маргылдааны эрттирери-биле организастыг комитетти тургускан. Ооң удуртукчузу, стол теннизинге республика федерациязының даргазы А. С. Серен-биле ужуражып, ук чемпионатты бедик деңнелге эрттирер дээш организастыг комитеттиң кежигүннери кандыг-кандыг ажылдарны кылып чорутканын сонуургап номчукчуларынга чугаалап бээрин дилээривиске, ол мынчаар харыылады:

— Шынап-ла шак ындыг улуг хемчээлдиг маргылдааны бистиң республикага бир дугаар эрттирер деп турары өөрүнчүг. Спорттуң бо хевири Тывада чогуур сайзыралды албаан-на болза, анаа сонуургалдыг аныяктар районнарда болгаш Кызылда эвээш эвес. А ам болур чемпионат стол теннизин бистиң республикага улам сайзырадырынга база бир улуг идиг.

Улуг хемчээлдиг маргылдааларны эрттирериниң негелдезинге бистиң баазавыстың белеткели кошкак болган. Ынчангаш организастыг комитеттиң кежигүннери кыска үениң дургузунда улуг ажылдарны кылып чоруткан. Эң ылангыйда эки шынарлыг столдар биске чок турган. Ам ындыг столдар бисте бар. Чехословакияга бүдүрүп үндүрген эки шынарлыг 6 столду садып алгаш, оларны ам Кызылдың «Херел» спорт залында тургускан. Шак ындыг эки столдарга ССРЭ чемпионадын, делегей маргылдааларын безин эрттирип болур.

Ынчаарга эң-не нарын чүве спортчуларның ойнаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары турган. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар теннисчилерниң ойнап турар столунуң кырынче чырык үстүнден буду кылдыр чырыттынган турар ужурлуг. Ол ажылдар база бүрүнү-биле күүсеттинериниң кырында келген. Амгы үеде хүндүлүг аалчыларывысты хүлээп алырынга белен бис.

— Анатолий Сергеевич, Тыва черге келирлерниң аразындан кайы команданы база ону судьялап эрттирерлерден кымнарны онзалап айтып болур силер?

— Сибирь зоназының теннисчилери РСФСР-ниң зоналаа кайы-биле тиилекчилериниң эң шыырак командазы деп болур. Олар Россияның хөй дакпыр чемпионнары. А маңаа келир командалардан Красноярск край биле Иркутск областың командалары кончуг шыырак. Стол теннизинге Бүгү-россия федерациязының даргазы Яков Соломонович Лихтерман база биске келир. Ол стол теннизин бистиң чуртувуска эң-не баштай сайзырадып эгелээн хоочуннарның бирээзи.

Амгы үеде ол чемпионатты [illegible]ге белеткел ажылдары дооступ турар. Тываның спортчулары хүндүлүг аалчыларын уткуп алырынга белен-нер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери Антонина Сидоренко биле Виктория Дюлюк олар белеткел үезинде.

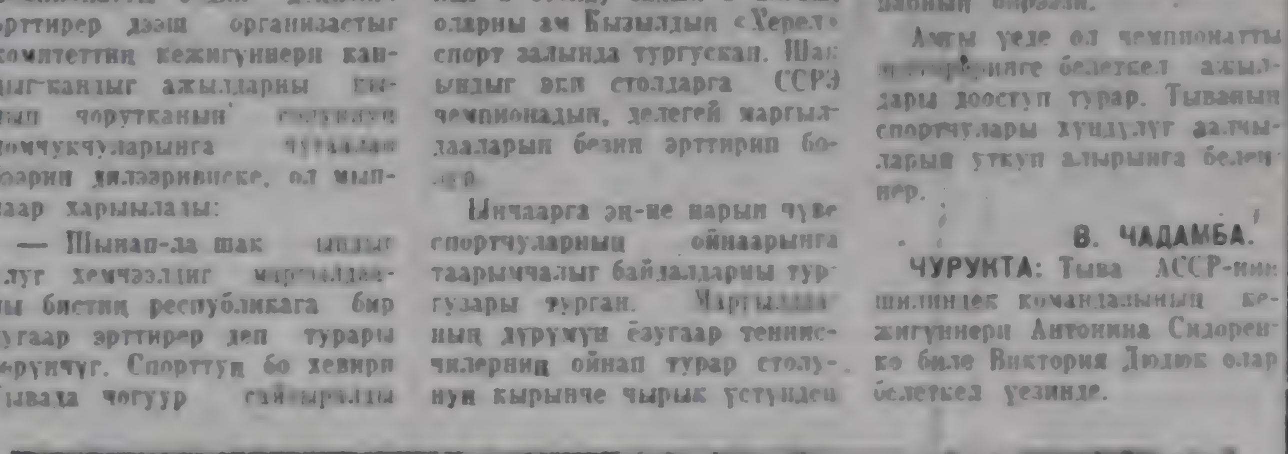

АПРЕЛЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер программазы: «Ак-наашкыны», «Баарлыг, оңгар». 9.15 — «Бирижым». Уран-чечен телефильм. И. С. Тургеневтиң чогаалдарын ёзугаар кылган. 1-ги, 2-ги сериялар. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30—«Бөгүнгү сибирь суур». Документалдыг фильм. 14.45 — «Алдын шайба» клубтуң шаңналы. 15.30 — «Бистиң садывыс». 16.00—Аныяктар адрестери. 17.00—Кижи болгаш хоойлу. 17.30—«Космос чүүлден эгелээрил». «Космостуң түс чылы» деп хөй сериялыг телеүндүрүлгениң 1-ги фильми. (Чыл демдеглелиниң арыннары).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—Ю. Евтушенко ойнаар (гусльге). 19.20 — «Цыган». Уран чечен хөй сериялыг телефильм. 1-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Театр болгаш үе». Драматург А. Салынский. 22.55 — «Москвада часс». Кино чурумал. 23.00—00.45—ССРЭ-ниң бүт бөмбүүнге чемпиону дээш маргылдаа. «Спартак» — ЦСКА. Спорттуң «Олимпийжи» комплекизинден дамчыдылга. Чапсар үезинде. — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 2-ги өөредилге чылы. 12.30—Физика. 8-ки класс. Механикада хевээр артыышкын болгаш хуулуушкун дүрүмнери. 13.00—В. М. Шукшин. Чогаалдар арыннарындан. 14.10—«Шыдырааның школазы». Разрядчылар клазы. 14.40 — «Эртем амыдыралы» Академик А. Н. Бах. 15.20—Төөгү. 5-ки класс. Спартактың тура халыышкыны. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 — «Челээш». 19.15 — «Хүлээлге болгаш угаан-сагыш». Документалдыг фильм. 19.35—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Бистер часты канчаар кыдывыс». Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Ооң саасканы». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Кино аянчорукчуларының клуву». 9.50—«Цыган». Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 1-ги серия. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—«Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Николай Лемаевтиң ажыл-херектери болгаш чымыжы», «Кедээ Совет даргазы». 15.45—«Молдав чериниң концерти. Кишинёвтан дамчыдылга. 16.10—А. Яшин. Чогаалдар арыннарындан. 17.00—«Горнистер кыйгыта харыылаңар!». 17.30—«Космос чазы». «Космостуң түс чылы» деп хөй сериялыг телеүндүрүлгениң 2-ги фильми.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] — амыдыралга!». БАМ-ның орук[illegible]. 19.[illegible]—«Н. Доброправов[illegible]туң шүлүктеринге ырылар». Концерт-фильм. [illegible]—«Цыган». Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—РСФСР-ниң улустуң артизи Р. Ибрагимовтуң концерти. Казаньдан дамчыдылга. 22.[illegible]—Бүт бөмбүүнге кубок ээлериниң кубогу дээш маргылдаа. Чартык финал. «Динамо» (Тбилиси) — «Стандарт» (Бельгия). 23.45—Бөгүн делегейде. 00.00—00.45 — Хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. 1-2-ги черлер дээш ужуражыышкын. 3-кү үези. Ленинградтан дамчыдылар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Төөгү. 9-ку класс. ССРЭ-ниң тургустунганы. 13.00—«Аданелер, силерге». 13.35—География. 7-ги класс. Ираккы Чөөн чүктүң бойдус шыгжамырлары. 14.05—К. Симонов. «Орус кижилер». 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Отчугашө». 18.30—Телемедээлер. 18.45 — Мультфильм. 19.00 — «Культура болгаш амыдырал». 19.30 — «Ол билдинмес ынакшылдыр». Документалдыг фильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг «удунар, чаштар!» «Хөнек иштинде паржыгаш». Мультфильм. 20.15 — «Сөс-биле чааскаан». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинский даштыкы авторларның чогаалдарын номчуур. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Бажында эр кижи». Уран-чечен телефильм.

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — «Цыган». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.25 — ССРЭ биле Финляндияның [illegible] Найырал, [illegible] болгаш бот-боттарынга [illegible] дугаайында [illegible] ат салдыышкынның ююнга уткуштур. «Финляндияның дугаайында» кинопрограмма. 4.55 — Чурттар аразының конкурстарының лауреады Н. Демиденковтуң концерти (фортепиано). 15.[illegible] — «Орус чугаа». 16.25 — «Пионерия, салют». Таллинниң Пионерлер ордузунуң уруглар уран чүүл коллективтериниң концерти. 17.15 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Соликамсктың шахтёрларының [illegible] дугаайында дамчыдылга. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Ак тергe. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Аныяктарның [illegible] кижизидилгезиниң дугайы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.25 — «Цыган». Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 2-гу серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35—Иштиг биология. 10-гу класс. Биологтуг ритмнер. 13.05 — «Бистиң садывыс». 13.35 — «Сталкер». Уран-чечен фильм. 15.10 — Физика. 9-ку класс. Электриктиг болгаш соруназы [illegible]ларга октаттынган [illegible] шимчээшкини. 15.40 — «Менстиң арга-шынныжы». Эртем чайынныглыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«Үкеа салгаан шоочаа». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Валя утбайның чугаазы». 20.15 — «Арага аарыының дугайында» беседа. Телекөрүкчүлерниң чагааларын ёзугаар дамчыдылга. 20.45 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Корсаков ойнап тур». Концерт-фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Кутузов». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кижи болгаш бойдус

СИБИРЬ ЧОЙГАНЫ

Сибирь чойганы— ажыктыг ыяш. Ооң бедии 25—30 метр база унунуң диаметри 40—50 сантиметр болгулаар. Ол кара-ногаан ониүг, ине бүрүлүг. Ону хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга база ажыглап турар. Чойган чемишчиттиниң болгаш шык хөрзүнге кончуг үнер.

Кара-ногаан, ине бүрүлүг чойган коллап үнген, шиви болгаш пөш холумактыг аргалар бистиң республиканың девискээринде барык чок. Сибирь чойганы Тывада ындыг кончуг нептерээнгей эвес болгуп, колдуунда ине бүрүлүг болгаш холушкак ыяштыг аргаларда хөй эвес бөлүк болуп база ийи-чаңгыс үнген болур.

Бий-Хем, Каа-Хем хемнериниң сонгу-чоон бассейнинде чойган элээн үнген болуп турар. Таңды-Уланың сыннарында база Улуг-Хем районунда Торгалыг хемниң бассейнинде ында-хаая таварышкылаар. Сибирь чойганы үнелиг ыяш. Ону тудуг материалынга база саазын кылыглар бүдүрериге ажыглап, ооң инеленчек бүрүлеринден эфир үзүн, картындан чойган бальзамын кылып турар. Чойганның үрезиннеринде лак кылыр үс база бар. Инеленчек бүрүлүг өске ыяштардан ооң ылгалыр чүүлү болза, чойганның даштыкы карты чук-биле шыптынып, янзы-бүрү үрелиишкиннерден ону камгалаар. Ооң карты карталыр болза, ол дүрген-биле кургап, кады бээр.

Чойганның дески унунга хоюг, хырбаланчак сарыг өңнүг чүүл-биле долдунган, чүү болгаш эфир үзүнүн чыты [illegible] бile чыттаар [illegible] көрүп болур. Ол болза чойган бальзамы-дыр, черден ийи-үш азы 8 метр бедикке турар. Сибирьниң чурттакчылары [illegible] [illegible], [illegible]дап бээр ону балыгны, [illegible] [illegible] ажыглап келген. Ооң составы 20 хуу эфир үзүндөн болгаш 70 хуу [illegible] тургустунган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында [illegible] госпитальдарга [illegible] ажыглап, балыгланган кижилерни [illegible] турган. [illegible] шынарының дугайын 1943 чылдың № 3 «Природа» журналга билдингир хирург, профессор Н. Петров биле шериг эмчи А. Чечулин бир [illegible] [illegible] балыгны дүрген экиртиринге [illegible] [illegible] Денисова 20-ден 50 сантиметр чойгандан бальзамны май—сентябрь айларда ап турар. Бальзамны алыры ыяштың өзүмүнге кандыг-даа [illegible] чедирбес. Бир ыяштан 150 грамм хирели ап болур. [illegible] ааксын [illegible] бальзамны [illegible] [illegible]. Шак ынчаар [illegible] [illegible] Үнелиг эм болур [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] чүгле эмчиниң сүмезин [illegible] чарыглап. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чараш таварылгаларда чойган бальзамын дораан ажыглаар болзунарза, аажок ажыктыг болур.

Чойганны үреп, ужуруп, будуун сып, човүрээзин карттап каапкан таварылгаларны Улуг-Хем, Тожу районнарга чораaш, көрген мен. Ындыг чойганнар аарыг болур. Ынчангаш үнелиг эмин берип турар чойган ыяшты унуштерин камнаар, оларны үргүлчү ээ ёзу-биле хайгаарап көөрү — бистиң хамаатыг хүлээлгевис-тир. Чойганның будук-бүрүзүн чупар-бажынга чуларда, буска шаптапыр боодалдар кылып алырга, радикулит болгаш ревматизм аарыгларынга кончуг дузалаар. Ындыг боодалдарны май, июнь айларда [illegible] белеткеп ап болур. [illegible] бүрүлери [illegible] курган [illegible] [illegible].

Г. МИХАЙЛОВ.

Кызыл хоорай.

АГААР

Республикага бөгүн бүргеп аязыр, чамдык черлерге кезек хар чаар. Хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3-8, чамдык районнарга 12-17 градус соор, хүндүс тиктей 5 градус чылыыр, чамдык районнарга 1-6 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, дүне хар чаар. Хаттың дүргени секундада 9-14 метр. Агаарның температуразы дүне 5-7, хүндүс 2-4 градус соор.

КИНО

АПРЕЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кондорнуң үш хүнү» 9.00, 12.40, 17.30, 20.30 шакта, «Атлантиданың баштыңнары» 15.50 шакта.

«ВОСТОК»: «Улуг самоед» 15.00, 17.40, 20.20 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшыыр үе келген» 14.00, 17.00, 20.00 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Мээң ашаам боор көрүнер» 18.30, 20.30 шакта.

«ПИОНЕР»: «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 9.30, 13.00 шактарда, «Октаргайның сески хуулгаазыны» 11.10, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда, «Андарган кур чер» 15.00 шакта.

ЧАРЛАЛ

Тыва транспорт агентствозу дорт рейстерге самолет билеттерин садып турар. Касса агентствонуң бажыңында. Ол ынкаш агентство автомашиналары [illegible] [illegible] турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Типографическая кудумчузунуң № 3 бажың, телефон № 2-40-7[illegible].

• • •

Кызылдың № 10 мебель магазинингe чагыг ёзугаар мебель болгаш өске-даа бараан[illegible] [illegible] [illegible].

• • •

Оң [illegible] Каа-Хем суурда Каа-Хем суур Совединиң бажыңында, чонуң чагыын ёзугаар янзы-бүрү бараанпарны [illegible] чедирери-биле чагыг хүлээп алыр чер ажыттынган. Телефон № 51-3-75.

Чыраа-Бажы кожээ Соведи[illegible] күүскомунуң [illegible] [illegible] [illegible].

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-25, секретариаттың 2-25-33, [illegible] амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодэ [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-[illegible] кээргe кедбейн баргаңда 2-52-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 382

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыы талазы-биле [illegible] [illegible] типографиязы. (Кызыл, [illegible] Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00467

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 81 (11879) | 1982 чылдың апрель 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Ростов областың Сальск районунуң механизаторлары эрте чажып тарыыр культураларны тарыырынче областа бир дугаарында кирген. Барык 40 муң гектар шөлге үрезиннерни олар 50 шак дургузунда чажып тарыыр бодалдыглар. Ону чедип алыр сорулга-биле агрегаттарның чер болганда ийи ээлчегтиг ажылдаарын организастаан. Үрезинни чаштырары-биле кады чемишчидилгелерни база эппарып тел турар.

* * *

Даглыг черлерге сад болгаш виноград ажылының Казахстанда эң улуг дээн зоназын Соңгу Тянь-Шаньның эдээнде тургузуп турар. Үш муң ажыг километр шөйүлген ол куржаг мурнуу талакы үш областарның девискээрин хаара туткан болгаш чүгле бодунуң республиказының эвес, харын Уралдың, Чөөн болгаш Барыын Сибирьниң чонунуң херееглелин база хандырар. Чимкент областың специализастаан ажыл-агыйлары даглыг черлерге сад болгаш виноград шөлдерин кылып кирипкен.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

БЕСЕДАЛАРНЫҢ КОЛ-КОЛ ТЕМАЛАРЫ

Улуг депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарның (хоорайларның) улуг судьяларының соңгулдалары — агитаторларның болгаш пропагандистерниң беседаларының, соңгукчуларның депутаттар-биле ужуражылгаларының кол-кол темалары. Ленинчи партияның доктаадыр совет кижилерниң чаңгыс эптиг болгаш сылдыг каттыжылгазының үезинде күш-ажылчы коллективтер соңгулда комиссияларының составынче төлептиг төлээлекчилерин дешкидип турар.

МОСКВА. Найысылалдың үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар дээш ол шимчээшкинниң киржикчилериниң бедик медерелдиг чорууну дугайында чугаа Моссоветтиң депутады, ЗИЛ-тиң стержень кылыкчызы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Барулина-биле ужуражылга [illegible] болган. [illegible] шефтеп турар [illegible] бирээзинде клубка уг ужуражылга болган.

«Динамо» электромашина тудуушкун заводунуң, «Радуга» дааранылга каттыжылгазының болгаш Пролетар районнуң өске-даа бүдүрүлгелериниң агитколлективтери чонунуң чурттап турар черинин айы-биле тус-тус ажылдарны кылып турар. Ында он муң ажыг агитаторлар кирипкен.

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың хоорай Совединге соңгулдалар талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязының составынче бүдүрүлге өөредилгезиниң инструктору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Журавлёвту № 9 профессионал-техниктиг [illegible] коллективи бир [illegible] дешкидипкеннер. [illegible] ПТУ-ну [illegible] чылдар мурнунда [illegible] бедик мергежилдиг [illegible] ажылчыннарны өөреткен.

Балтийниң судно тудар заводунуң, «Ижорский завод» каттыжылгазының болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң мурнакчылары оон үлегерин [illegible] турарлар. Амгы үеде ПТУ-нуң [illegible] мастерлери [illegible] турарлар.

ЛИПЕЦК. Липецк областың хоорайларында болгаш суурларында муң ажыг агитпункт тудар ажыттынган. Оларның хөй кезии Новолипецкиниң металлургия, трактор болгаш өске-даа чаа-чаа заводтарында ажыттынган. Ол ышкаш чамдык районнарның мал болгаш күш комплекстеринде база агитпунктулар ажылдап эгелээн.

Областың суурларында чурттакчыларының саны сөөлгү чылдарда дыка өзүп турар. Чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан ажылдаары-биле кижилер бээр кээп турар. Совхозтарда болгаш колхозтарда чурттаалга тудуу калбарган.

ЩУЧИН (Гродно область). Липичво суурнуң агитаторлар бажыңының активчилери «Совет демократия боттанышкынында» деп аас журналын чер-чер Советтеринге болур соңгулдаларга тураскаатканнар. Оларның чоокку үеде планнарында — соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле кедээ Советтиң депутаттары-биле база суурнуң сураглыг кижилери — бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылгалар база көрдүнген.

ТБИЛИСИ. Грузияның найысылалының эң чаа районну — Глданскийниң агитаторлары соңгулда мурнунуң эң баштайгы беседазын эрттиргеннер. Ында 150 соңгулда округу, эрткен соңгулдалардан 32 округ хөй, тургустунган. Ол үениң дургузунда үш школа, сес уруглар сады, ийи улуг садыг төвү, медицина албан черлериниң комплекизи, театр ажаа туттунган.

(СЭТА-ның корр).

ПАРТИЙЖИ ДААЛГА

Партия организациязының күжү — оон кежигүннериниң идепкейлиинде. «...Коммунист бүрүзү партияның бедик идейлиг, идепкейлиг дайынчызы, коммунизм тургузукчуларының мурнуну одуругларынга туржур ужурлуг» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Чогум-на партийжи даалгалар коммунистерниң идепкейин бедидериниң, оларның кижи бүрүзүн парторганизацияның ажыл-херээнче хаара тударының, он бирги беш чылдың сорулгаларын күүседиринче бүгү коллективти мобилизастаарының эң-не чугула чепсээ болур.

Партийжи даалгаларны күүседири коммунистерниң сагылга-чуруму, эш-өөрүнүң мурнунга оон харыысалгазын бедидип, коллектив-биле харылзааны быжыглап, оон амыдыралчы идепкейлиг туружун быжыглаарынга идиг берип турар. Бистиң республикада хөй-хөй коммунистер партнкомнарның, партбюроларның составында соңгуткан. Советтерниң, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылынга идепкейлиг киржип турар. Партийжи даалгаларны күүсетпишаан, он-он пропагандистер, агитаторлар, лекторлар, политинформаторлар партияның чалбыыштыг сөстерин массага тайылбырлап, политиктиг кижизидилгениң улуг школазын эртип турар.

Партийжи даалгаларның дээштиг болуру хөй факторлар-биле тодараттынар. Коммуниске даалга бээрде, партия организациязының, күш-ажылчы коллективтиң шиитпирлеп турары чугула сорулгаларга дүүштүрери чугула. Ылаңгыя ээлчег чарыгдал үндүргеш, эң бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты улам ыңай сайзырангайжыдарынче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, эртемниң, техниканың, мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге киптередиринче, хол-биле кылыр аар ажылды кызырарынче, камналга чурумун сагыырынче, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияларның ажылынга коммунистерни кижизидиринче угланган партийжи даалгалар бирги [illegible] ужур-дузалыг.

Республикада хөй партия организациялары партийжи даалгаларның ролюн болгаш ужур-дузазын бедидеринче онзагай кичээнгей салып келген. Ылаңгыя «Тыва кобальт» комбинатта, «Алдан-Маадыр», «Тиилелге», «Барлык» совхозтарда өске-даа бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда партия комитеттери болгаш бюролары Уставтың негелделерин күүсетпишаан, партийжи даалгаларны коммунистерге хуваарының практиказын билдилии-биле сайзырангайжыдып турар. Олар хамыктың мурнунда партийжи ажылды дең-дески хуваарын боттандырып, ону бүдүрүлгениң ажыктыын, продукцияның шынарын бедидеринче, коллективтерге организакчы болгаш кижизидикчи ажылды экижидеринче, социалистиг чарышты улам калбартырынче, партия организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче угландырып турар.

Коммунистерниң идепкейин бедидери партия эге организацияларындан, партбөлүктерден улуу-биле хамааржыр. Чогум-на олар коммунистерниң сонуургалын, күзел-чүткүлүн, негелде-херекселдерин, оларның тус-туста онзагай шынарларын барымдаалап тургаш, коммунист бүрүзүнүң сеткилинге таарчыр ажыл-херекти дагзып болурлар. СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозу «Чодураа» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында партия бөлүүнүң (организакчызы Ленин орденниң эдилекчизи И. С. Данзурун) ажылын деткээн турган. Ол бөлүк шынап-ла идепкейлиг ажылдап, коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген. Ында коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг. Кажан ажыл-агыйга мал чеминиң белеткелиниң кампаниязы калбарганда, коммунистер чарыштың инициаторлары болганнар. Оларның кижи бүрүзү бедиткен хүлээлгелер алган. Боттарының кол хүлээнген ажылын кылбышаан, 10 тонна сиген белеткээр деп сөзүн коммунист бүрүзү ээлээн. Оларның үлегерин бригада кежигүннери эдерген. Партия бөлүүнүң коммунистери коллективте кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип, партийжи даалгалар күүселдезиниң дугайында партия хуралынга отчёттап турар. Партия комитеттери, партбюролар ындыг дуржулганы черчерге доктаамал нийтилештирип, киптередир хүлээлгелиг.

Партийжи даалгалар — ол дээрге коммуниске хоойлу-дур. Ону айыткан хуусаада, эң-не идепкейлиг күүсетпен турар. Партия организациялары бо талазы-биле коммунистерниң харыысалгазын бедитпишаан, партийжи даалгаларны баштайла ап турар ачыяк коммунистерже онза кичээнгей салза чогуур. Оларны деткип, дузалаар, тус-туста ажылдың хевирлерин калбаа-биле ажыглаар.

Партийжи даалгаларны хуваарда ёзу барымдаалаар чорукту партия организациялары болдурбас херек. Чамдыкта инициативалыг, дыңнангыр коммуниске хары угда элээн каш даалгаларны берип каар, а чамдык эштер чаңгыс-даа даалга чок, партия хуралдарынга анаа-ла олуржурунга өйлежир. Ындыг чижектерни «Шагонартяжстрой» тресте, Тандының ыяш ажыл-агыйында, «Енисей», «Октябрь 30 чылы» совхозтарда, өске-даа коллективтерде партия организацияларындан көргүзүп болур.

Коммунистерге партийжи даалгалар бээрде ёзу барымдаалаар, далаш, ханызы-биле өөренип көрбес чоруктар бар. Оон арга-мергежилин барымдаалавайн, эки билбес чүүлдерин кылырын дагзыр фактылар ээзэш эвес. Коммунистерниң бүдүрүлге болгаш дорт харыылап турар ажылынга хамаарыштыр база-ла ону күүседир кылдыр даалга бээр чорук шын эвес. Чижээ, партбюро кежигүнү, совхоз директору коммуниске партийжи даалга бээрде ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазының түңнелдери дээш харыысалгалыг кылдыр дааңдырып турар фактылар турган. Ындыг четпестерден ханы анализти болгаш чогуур түңнелдерни үндүрери партия комитеттериниң, эге организацияларның чугула сорулгазы.

Тываның электри четкилеринде, Кызылдың эът комбинадында, «Өөк», Ленин аттыг совхозтарда партия организациялары коммунистерниң партийжи даалгалар күүседип турарының дугайында отчёттарын парткомнарның, партбюроларның, коммунистерниң хуралдарынга дыңнап турарының практиказын калбаа-биле киптередири чугула. Партийжи даалгаларның күүселдезин хыналары, ону СЭКП кежигүннериниң канчаар күүседип турарын партия хуралдарынга доктаамал информастаары, ону хөйге калбаа-биле көскү, билдингир болдурары кижизидикчи улуг ужур-дузалыг.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

ЧААГАЙ ЧАНЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

Партияның он бирги беш чылда айыткан экономиктиг программазын чедиишкинниг күүседиринге төлептиг улуг киирер сорулганы салган Улуг-Хем районнуң хөй үлетпүр бүдүрүлгелери, ажыл-агыйлары, күш-ажылчы коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болур оюнга тураскааткан коммунистиг субботникте бир демниг үнерин шиитпирлээн.

Күш-ажылчы алдарлыг чанчылдарны четкии база хөгжүтпүшаан, 14 муң ажыг кижи апрель 17-де коммунистиг субботникке үнер. Оларның иштинде 4300 кижи боттарының ажылдаар черлеринге, 2,5 муң кижи хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга ажылдаар.

Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер күжениишкиннииг бедиткен хүлээлгелерин алган. Субботник хүнүнде 28 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын, 7 муң рубльдиң чонуң херегле барааны бүдүрер. Тудугжулар 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген. Олардан чүс ажыг кижи боттарының камнап алганы чиг-эт болгаш материалдарга ажылдаар.

Районнуң өске-даа күш-ажылчы коллективтери субботникти күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле демдеглээрин шиитпирлээн.

Партия комитеттери коммунистиг субботникти белеткээр болгаш организастыг эртирер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылып, бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда штабтарны тургускан. Субботник хүнүнде камнап алдынган материалдарга болгаш энергия курлавырларынга ажылдаар дээш чиг-эттиг материалдарны, оттулар чүүл, энергетика курлавырларын камнап алыр талазы-биле хемчеглер бүдүрүлгелерде, тудугларга калбарган.

Бистиң корр.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Ленинчи коммунистиг субботникке киржир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери, күш-ажылчы коллективтери белеткел ажылдарын эки организастап турар. Чижээ, Ак-Довурактың хлеб заводу апрель 17-де бүдүрер продукцияның хемчээлин санап, 800 ажыг рубльдиң ажылын кылыр деп планнаан. Ыяш ажыл-агыйының коллективи база субботникке белен. Бо черниң ажылишчилери күш-ажылдың байырлалында тудугга херегләэр ыяш материалдарын белеткээр, чугаай өрттедир болгаш өске-даа ажылдарны бүдүрер.

Мурнакчы «Барлык» совхозтуң ажылчыннары коммунистиг субботникке калбаа-биле киржип, ол хүн ажылдааны 1200 ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Аныяктар хоорайы Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациялары ленинчи коммунистиг субботникти чаңчыл болган бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглеп эртиреринин белеткел ажылдарын тодаргай чорудуп турар. Тус-тус ажылчы коллективтерде «Кызыл субботаның» организастап эртиреринин тускай штавын тургускан болгаш олар хоорайның төп штавынче күш-ажыл байырлалынга киржиринин чедээлерин дыңнадып турар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыгдал фабриказының күш-ажылчы ээлчеглериниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан коммунистиг күш-ажылдың байырлалынга 1100 ажыг кижи киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-биле ол хүнүү демдеглээр. Демнежип ажылдап турарындан чамдык ээлчеглер, бригадалар ленинчи субботникке тураскааткан күш-ажылчы үлүүн эрттирип эгелээн.

Оон тодаргай чижээн комбинаттың транспорт цегинден көрүп болур. Күчүлүг «БелАЗ»-тарны башкарган чолаачыларның чамдыктары күш-ажылдың байырлалының хүнүнде кылыр рейстерин ам бо хүннерде кылгылаан. Мурнакчы чолаачылар М. Ондар, В. Орзас, С. Седен болгаш оон-даа өскелер субботник хүнүнүн үлүүнге киириштир муң-муң тонна чүъктү сөөртүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, күш-ажылчы үлегерин көргүскеннер.

Совет күрүнениң үндезилекчизиниң адын эдилээн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи коммунистиг субботникти чаңгыс кижи дег демдеглээри чаңчыл болган. «Кызыл субботаның» ол байырлалында кирген акша-хөреңгиден 4500 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче комбинаттың коллективи шилчидер.

Бистиң корр.

ЧАА БАЖЫҢ. ЧАА АРГА-БИЛЕ

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары чоокта чаа-ла 120 квартиралыг бажыңнарны, оон соонда улуг панельдерден эптээр чурттаалга бажыңнарын колдады кылып турган. Сөөлгү чылдарда чаа хевирниң панельдиг болгаш 150 квартиралыг-даа, беш эвес, а тос каът чурттаалга бажыңнарының тудугларын эгелеп турарын иаймсылалдың чону эскерип турарлар. Ындыг чаа тудугларның бирээзи Кочетов кудумчузунда 150 аал шиги чурттаар бажың болур.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы бригадаларын ол чаа төлевилелдиг, 150 квартиралыг бажыңның тудуунче чорутканы таварылга эвес. Бир чүүлүнде ол коллективтерниң кежигүннеринде бедик мергежилдиг дашчылар хөй, ийиде — бригада кероэзи-биле А. Д. Воронинниң болгаш Ч. Ч. Донгактың бригадалары ажылдап турар. Ол дешпилелиг, чаа арга тудугну шалыпкын кылып, чогуур хуусаазында ажыглалга киирериниге улуг идиг кылыр.

Үстүнде айыттынган бригададан ангыда И. Д. [illegible] бригадазы база-ла мурнакчы коллективтиң [illegible] келген, амдызында чоптуг чылдагааннар-биле керээлиг ажылдаар аргажо шилчивейн турар. Кол-ла чылдагаан — кижи санының чедишпейн турары болур.

— Бистиң чаа, керээлиг арга-биле тудуп турарывыс бо хөй квартиралыг бажың төлевилелиниң, хевириниң болгаш тургузуунуң-даа талазы-биле Кызылда бир дугаар тудуг чүве — деп, бригадир, республиканың хоочун тудугжуларының бирээзи Чүлдүм-оол Чылбай-оолович Донгак чугаалап турар. — Мында ажылдап турар үш бригада ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя дээш социалистиг чарыштың кероэзин чаргаш, кызымаккай ажылдап турар. Чарыш түңнелин чеди хонгаш-ла үндүрүп турар бис. Амдызында А. Воронинниң бригадазы мурнап турар. Бистиң бригада март айда 25 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, планывысты 100 хуу күүсеттивис.

Чүлдүм-оол Чылбай-оолович бригада керээзи-биле ажылдаарынга кол-ла чүүл тудуг материалдары-биле четчир хандырарының чугулазын практикадан көргенин чугаалап турар. 150 квартиралыг бажыңга бо арга-биле [illegible] турарын ол база дыңнатты. Ынчангаш чоокта чаа-даа эгелээн болза, бажыңның хаяазы дыка бедий берген. Үш дашчы бригаданың ханалары колдуунда-ла дең-дески бедип кел чыдар болду.

— Чаа арга тудуг материалдарын камнаарынга, кижилерниң ээ-харыысалгазын бедидеринге улуг сонуургалды болдурар — деп, бригадир чугаалап турар. — Камнаалга хөй, ажыл хемчээли улуг болган түңүм-на улустуң алыр шалыңы, акша-шаңналы-даа хөй болур-дур. Октябрь айда мээн бригадам бажыңның үш подъездизин доозар ужурлуг. А чаржып турарывыс бригада — В. Воронинниң дашчылары — дөрт подъездиниң ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур дужаар хүлээлгелиг. Хүлээлге күүсетпирбер деп чүвеге бүзүреп, кероэзин үревейн, кызымаккайы-биле ажылдап турар бис. Бистиң бригадавыс он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталының планын күүсеткен — оон бадыткалы болур.

Ч. Ч. Донгактың бригадазында социалистиг чарышты коммунистер баштап турары хүн бүрүнүң түңнелдерин бижиир самбырадан илдең. Чижээ, дашчы коммунистер, Кызыл хоорай Совединиң депутады Биче-оол Кызыл-оол, Алексей Куулар болгаш Михаил Монгуш, Чүлдүм Биче-оол, Оюн Марат, каңнакчы Серен Конгар, хоюдукчу Өнчүнмаа Донгак олар бедик мергежилдиг, профессия талазы-биле эң дээре ажылчыннарга санап турарлар. Бригада кежигүннери шупту, он сес кижи, бот-боттарының кажан-даа солуп, бетонщик, арматурщик, каңнакчы, [illegible] ажылдап шыдаар аргалыг. Ол бүгү бригаданың хүн бүрүнүң норма-чижээн ажыр күүседир, ажылдың шынарын улам экижидер арганы берип турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Ч. Донгактың бригадазында дашчы [illegible] кайнакчы Серен Конгар олар; солагай талазында — дашчылар Б. Кызыл-оол, Ч. Биче-оол ажыл үезинде. 150 квартиралыг бажыңның ниити хевири.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары

ДАШТЫКЫДА

ГАВАНА. «Хирон» дээр баштайгы автобус Гавананың чанында Гуапахай дээр черде [illegible]

[illegible]

ЛИССАБОН. [illegible]

[illegible]

АДЕН. [illegible]

[illegible]

ОТТАВА. [illegible]

[illegible] шылгаарынга тыпсырындап өйталалаарынче канада чазакты кыйгырган.

* * *

ДАКАР. Африканың чаңгыс эвин быжыглаарынче болгаш Африка чаңгыс-эш организациязының кежигүннери бүгү чурттарны ол организацияның уставын сагыырынче Сенегалдың президентизи Абду Диуф кыйгырган. Республиканың хамаарышпас чорууп чарлаанындан бээр 22 чыл оон таварыштыр [illegible] организацияның принциптеринге Сенегал [illegible] болуп артар болгаш [illegible] [illegible] сөзүглелдер [illegible] чоннар [illegible] деп [illegible].

(СЭТА).

КӨДЭЭ ТУДУГЖЕ САГЫШ САЛЗА

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев капитал тудугну беш чылдың шиитпирлиг участогу деп адаан.

Ол сорулгага дүүштүр бистиң совхозта 1982 чылда материалдыг болгаш кижи күжүнүң курлавырларын тудугларга мееңнээр, тудугга күш-ажылдың организастаарын болгаш сагылга-чурумну бедик деңнелче көдүрер, тудугжуларның ажылдаарынга база дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар, капитал салыышкыннарын долузу-биле шиңгээдип алыры чүүлдерже кол кичээнгейни салган.

Эрткен онгу беш чылда бистиң совхозтуң тудугжулары бежен олуттуг үрүглер садын, совхоз төвүнге чаа столоваяны, аалчылар бажыңын, чунар-бажыңны, малчыннарга болгаш суур чурттакчыларынга элээн хөй чурттаар бажыңнарын, мал кажааларын тудуп, ажыглаарынче кирген. Ниитизи-биле 1976-80 чылдарда 1 млн 606 муң рубль түңнүг капитал салыышкынын шиңгээдип алган бис. Бо хире улуг чемзээлдиг ажылды кылырынга Кулар Аний-оол, Мунзук Хүр-оолдуң, Моңгуш Дорүй-оолдуң тудугжу звенолары эрес-шудургу ажылдап, кызымаккай чорууну көргүскеннер. Олар 1981 чылда ажыл-агый аргазы-биле 206 муң рубль капитал салыышкынын долузу-биле шиңгээдип ап, планныг даалгаларын 100 хуу күүсеткен. 1982 чылда тудуг талазы-биле планнарын күүседир дээш бар-ла арга-курлавырларны ажыглаан, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Көдээге тудуг ажылын сайзырадырынга совхозтуң күжү-биле кылдынмас, чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар улуг шаптараазынны чедирип турар.

1977 чылдың июль айга чедир бистиң «Торгалыг» совхозка «Тыва көдээ тудуг» трестиң Чадаанада № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаны бүжүглеттинген турган. Ол колонна бистиң совхозтуң тудуг-суурун сайзырадырынга улуг рольду ойнап келген. Оон соонда 1977 чылдың чайынында районнуң «Кызыл тук» биле «Коммунизмче оруук» колхозтарын совхозтарже шилчиткенинден соолунде ол КМК «Тыва совхоз тудугнун» № 6 КМК-ы кылдыр районга эде тургустунган, ол-ла ниити совхозун харыылап арткан.

А Чадаананың № 463 КМК-зы «Сиилерниң районда совхозтар тудуу харыылаар № 6 КМК бар» дээш бистиң харыызылавастай берген, бистең чарылган. Ынчангаш «Торгалыг» совхоз 1977 чылдан бээр амга чедир тудуг талазы-биле подрядчик чок апарган.

«Тыва совхоз тудуг» трестиң № 6 КМК-зы районнуң «Кызыл тук», «Коммунизмче оруук» болгаш «Ак-Чыраа» совхозтарын тудуг талазы-биле харыылап турар. Ол КМК-ның бүдүрүлге баазазы коптак болганындан планныг даалгаларын чыл санында күүсетпейн турар.

«Торгалыг» совхозка подрядчик кылдыр мурнунда турган Чадаананың № 463 КМК-зын биске катап тургузарын дилеп турар бис. Подрядчик чогундан бистиң совхозка чаа школа, септелге мастерскаязы, контора, Культура бажыңы дээн ышкаш улуг бүдүрүлге болгаш культура объектилери 1976 чылдан бээр соңгаарлаттынып келген болгаш ам бо хүннерде ону тударын амыдырал негеп турар.

Бистиң совхозка тудуг ажылының херекселдеринге пилорамының ажылы улуг рольду ойнаар. Ынчалза-даа ол пилорама бо хүннерде чедир шуут ажыглал чок. Оон кол чылдагааны чүл дизе, ону электроэнергия-биле хандырып шыдавайн турарывыста. Совхозтуң төвүнде чаңгыс бичии күчүлүг станция суур чурттакчыларынга, хөй кыргылдазынга чарыгдалы улуг болгаш пилораманы ажылдадып шыдавас. Көдээ ажыл-агый министерствозундан бистиң совхозка пилорамага тургузуп алыры-биле ДЭС-60 маркалыг дизель электростанцияны бээрин дилеп турар бис. Совхозтар ажыл-агыйы аргазы-биле тудуглар кылырга ховар дээн тудуг материалдарын тып алыры кончуг берге болуп турар. Чурттаарга бажыңнарының тудуунга бистиң Көдээ ажыл-агый министерствозу шала кылыр рейкаларының фондузун шуут бербейн турар. Анаа мадаа-биле шала кылырга чурттаарга бажыңнарының чыпаары кончуг багай болгу турар. Ол ышкаш чурттаарга бажыңнарының тудуунга чугула материал—кургаг штукатурка фондузун бистиң министерство ээлээш, бижилеп берзе-даа, ону Красноярск хоорайда бүдүрүп турар заводундан совхоз дорт сөөртүп алыр апаар. Транспорт чедишпезинден ырак-узак черде совхозка ону чедип алыры дыка берге. Бо материалдың сөөртүлгезин Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының күжү-биле тыпчудерин күзенчиг.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң өске-даа тудуг материалдарын совхозтарга берип турар лимит-фондузу кончуг эвээш. Чижээ, бо чылын бистиң совхозка 460 дөрбелчин метр шил, бир тонна ялаң-бүрү кадаглар болгаш 100 кг ялаң-бүрү будукту фондудан берген. Ол кончуг эвээш болуп турар. Чүге дизе, ол материалдарны чүгле чаа тудугларга ажыглаарындан аңгыда капитал септелгеге база хөй херегзээр болгай.

Шил, кадаг, доув дээн ышкаш тудуг материалдары-биле районнуң херглекчилер ниитилели совхозтарны база хандырбайн турар.

Көдээге тудуг ажылын сайзырадырынга ажыл-агыйда бар иштики курлавырларны долузу-биле ажыглаары улуг рольду ойнаар. Совхоз чыл санында иштики херглелге ажыглаары-биле тууйбу бүдүрүлгезин организастап келген. Бо чылын оон бүдүрүлгезин 30 муң чедирер сорулганы салып турар бис. Оон-биле чергелештир чугай бүдүрүлгезин база организастаар бис. Чугай бүдүрерин херек чит-ээ бистиң совхозтуң девискээринде четчир санныг бар.

ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейинге чедир тудуг талазы-биле капитал салыышкынының долузу-биле шиңгээдип алыр дээш бистиң совхозтуң тудугжулары бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Олар бо чылын 2000 баш шээр мал турар семиртилге шедун, 240 дөрбелчин метр чурттаар шедун, 25 автомашина кирер гаражты чаарты кылыр болгаш өске-даа тудугларны ажыглаарынга киирерлер. Тудугжулар алган социалистиг хулээлгелерин хуусаа бетинде күүседир талазы-биле четчир айыткан чүүлдер талазы-биле дузалаары күзенчиг.

Т. МОНГУШ,
«Торгалыг» совхозтуң директору.

Депутат булуну

Бистиң үлегеривис

ТӨРЭЭН КОЛЛЕКТИВИВИСТЕ

1982 чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнге онза болуушкун болуп артар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглээривис-биле ол онзаланып турар. Ол юбилейни төлептиг уткуур дээш анаа алдаржыткан социалистиг чарышка күш-ажылчы коллективтерле калбарган.

Кызылдың күш фабриказының 200 ажыг кижилиг коллективи ол юбилейге алдаржыткан социалистиг чарышта хаара туттунган. Фабриканың партия болгаш хөй-ниити организациялары юбилейжи күш-ажылчы ээлчегин төлептиг эрттирериниң планын тургускан. Социалистиг чарыштың негелделерин сылдыңган, хүлээн алдынган. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткууруң будуп коллективтиң партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын ажыр күүседир дээш патриотчу шимчээшкиниң бир кезээ кылдыр көрүп турар.

Бо чылдың баштайгы үш айында бүдүрүлгечи көргүзүглеривис багай эвес. Бирги кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 100, продукция сайгарарының планы 125 хуу күүсеттинген. Түс-түс цехтер база эки ажылдаан. Цехтер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче үш айларның түңнели-биле үлетпүр цехи кирген. В. И. Фролин удурткан цех көрүнүген планын ажыр боттандырып, 5 миллион 3 чүс муң чүүрганы бүдүрген. Ол—планда көрдүнгенинден 100 муң хөй, а эрткен чылдың бо үези-биле деңнээр болза, 200 муң чүүрга хөйнү бүдүрген. Ындыг мурнакчылар эвээш эвес. Бистиң аравыста [illegible] кижилер хөй. Кызыл район Совединиң депутады күш ажаакчызы М. Рукасеева база З. Карбунева, З. Тюлюш, А. Стальников оларның ажылын мактадыг. Оларның ажылынга хамаарыштыр чугаалап тура, оларны ажыктарының үлегерлиг дагдыныкчылары кылдыр демдеглээри чугула. Дагдыныкчылар ажыктарны кижилерниң, күш-ажылдың төлептиг салгалын белеткээриниң бир аргазы кылдыр коллективтиң чаагай чаңчылдарынче, ажыл-амыдыралынче кирген. Ону чаңгыс бо чижекке үндезилеп чугаалап көрейн. Зоя Тюлюш фабрикага ажылдап келгеш, ындыг-ла үр болбаан. Күш ажаакчызының мергежилин ол дораан-на шиңгээдип алган. Оон ол мергежилге өөренип алырынга дагдыныкчы Раиса Бояркинаның дузазы улуг улуг болган. Дагдыныкчы дүүвүрү өөреникчизиниң бөгүнгү күш-ажылынга чоргаарланыр. Зоя эрткен чылын төлептиг ажылдаан. Чылда төрүүр дагаа бүрүзүнден-не 187 чүүрганы ол алгаш, кады ажылдап турар эш-өөрүн социалистиг чарышка ашкан. Ниитизи-биле эки кижилер фабрикада хөй.

Фабриканың ажылын чугаалап тура, бар четпестерни, чедир шиитпирлеттинмейн турар чүүлдерниң барын айтыр апаар. Ажыл үезинде дериг-херекселдерниң үрелиишкини болу бээр чоруктар бар. Оон ажылга сааттыг болу бээри чугаажок. Ол айтырыы элээн нарын турган. Бир эвес корпустарның чылыг-биле хандырылгазы эки турган болза, бистиң ажылывыстың бүдүрүкчүлүүнүң бедиириңге оон дээштиг улуг болур ниик. Оон-биле кады дагаалар төрүүр чаа корпустуң тудуунуң ажыглаарга кирер хуусаазы элээн узамдыгып турар. Фабрикада чедир шиитпирлеттинмейн турар бир айтырыг—кадрлар айтырыы, ажылчыннарның четтикпези. Хүнде ажылдаар ужурлуг чээрби кижи четпес. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу бар. Оон чылдагааны колдуунда-ла чурттаарга шөлү, үрүглер сады-биле холбаашкан болгулаар, өске-даа чылдагааннар бар. Чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларывыс колдуунда ол. Оларны чайладырынче кичээнгей углаттынган болгаш хемчеглер алдынып турар. Депутат кижи болганымда анаа мээң киржилгем бар болур ужурлуг. Ол—мээң депутат хүлээлгем. Ажылда бар четпестерни шиитпирлежиринге киржип, ол-бо сүмелерни кадып, ону чайладырының аргаларын айтып берип турар мен. Соңгукчуларның чагыгларын, дилеглерин көрдүнген хуусаазында күүседирин кызар мен. Каа-Хем суурда төп магазинниң харылзаа бөлүүнүң девискээринге телефон тургузар айтырыг шиитпирлеттинген. Бир хевээжен ажылчынның дилээ-биле оон үрүүн үрүглер садынга тургузар арганы бердивис. Суурда кулинария кылыгларының магазинин тургузар дилегни шиитпирлеттинге бээринге бүзүрээр апаар. Ол айтырыгның шиитпирлеттинге бээри бистиң ажылывыска ылгаглыг болур, чугаажок.

Депутаттың адын бедик тудуп, күш-ажылга үлегерлиг болурун хөй-нииттиң кол хүлээлгем кылдыр көрүп турар мен. Ынчангаш кады ажылдап турар депутат эш-өөрүм-биле кады чаа, мурнакчы аргаларны, эгелээшкиннерни деткип, ону улам сайзырадып келдивис. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп шимчээшкин өске бүдүрүлге черлеринде дег, бистиң фабрикавыста база нептерээн. Ол инициативаны бисте депутаттар деткип-илээн, депутаттың чалынга, ажылдап турар участогунга хожудап турар кижи турбас ужурлуг деп көрүп турар бис.

Бүдүрүлгениң мурнунда салдынган сорулгалар — коллективтиң ниити херээ. Хүлээлгелерниң болгаш планнарның чедиишкининиг күүсеттинеринге социалистиг чарыштың дээштиг улуг болуру чугаажок. Чарыжып турарларның мурнуку одуруунга бистиң депутаттарывыс чорүп, өскелерге үлегерлиг болурунга бүзүрелдиг мен.

В. ДОЛГАНИНА,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

КИЖИЛЕР ДЭЭШ

— Петрусева дээрзи силер ирги силер бе?—Любовь Михайловнаның чанынга кылаштап келген херээжен кижиниң баштай-ла салган айтырыы ындыг болган.

— Ийе, мен мен ийин.

— Силерниң дугайыңарда хейнү дыңнаан кижи мен. Ынчангаш ужураша дээш келгеним бо. Ажылдап турар черинерге дүүреп чедип келгенимде дээш буруудатпайн көрүңер. Айтырыым нарыны кончуг ийин.

«Тудуг кезектери» комбинаттың эзилдириг-бетон бедииринге кезээдиизи ышкаш даап-шимээн ажок турган. Ынчангаш олар кудумчужу үне бергеннер. Ажыл чай-ныс чок-даа болза, келген аалчының депутат дыңнап, оон чаңгыс чүнү кылырын дугуржуп алыр деп бодаан.

Келген херээжен кижи ашаа-биле чарлып соонда, оглу-биле ниилээп арткан... [illegible] Оон-биле сеткил-сагыжының ханызындан чугаалажырын каш-даа удаа оралдажырга, оглу ыттавайн эртирип каар. Ынчангаш ие оглу-биле бир-ле чүве болуп турар боор деп карааш апарган.

— Оглум дээш корргуп чоруур апардым, Любовь Михайловна. Оон сеткили чымчак, тура-соруң арай кошкак кижи чүве. Кандыг-бир кижилер ону чүүже-даа тырыкылап апарып болур. Менден оспаксырап чоруур-дур. Ынчангаш хайгааарары берге. Ол үргүлчү хайгааралга турар кылдыр интернатка тургузар арга кандыг иргил—деп, келген ие чугаалаан.

Хомудакчы бодунуң бодалдарын тө каай каапкан. Ам анаа чүнү чугаалаары? Сагыш човаан болуп, аазаашкыннар-биле адырлып алыр бе? Интернатче баар бижик кылып бээри оон эргезинде эвес болгай. Ону кылып турар албан черлери база бар. Кымны чорударын, кымны чорутпазын дээрзин оларга тодаргай билдинир болгай...

Любовь Михайловна кезек ымыш чок турган, шиитпирлерин-биле чугаалаан:

— Беш шакта чедир база ыя... [illegible] силерни олар бергерлеринге баргаш, байдалды көрээлиңер. Чүвени көрбейн чыткаш, далаш-биле шиитпирлеп болбас болгай.

Ол сөстерге херээженниң сеткили өөрүй бергени илдең болган. Ынчалзажок ол сезиктиг айтырган:

— Арай-ла эндегүн але, силер ажылдан-на шуут мээңниинге баар апаар мышкажыңар чүл? Силерде өске ажыл-херек бары база чадавас болгай, мен силерге баглааткаш туруп бердим мышкаш. Соонда болза кандыгыл?

— Өске ажыл-херек маңаа болур мышкаш—деп, ол арай далаштыг чугаалааш, шагынче бүдүү көрген. Үе шоолут эвес арткан болган.

...Ленин бажыңынга келирге, ында бир эр кижи база олурган. Бажыңның херээжен ээзи-биле дөмей кижи өрээлдиниң аңгы булуңнарында олуруп алган, бот-боттарынче көрүшпейн оралдашкан чүве дег олурганнар. Бажыңның эт-херекселиниң саны хөй, каас-шиник-даа болза, ээлеринге бараан болбас хире апарган. Ээлери камчап-ла хейнү ап алырын бодаар, а оглунуң дуганын, боттарының төлептиг чоруун, ада-ие хүлээлгезин бодавастай берген үжелиг.

Ол бүгүнү көргеш, депутат хөй-ле чүүлдерни сайгарып бодагылаан. Депутат хүлээлгезин күүседиринге оон арга-дуржулгазы бичии-даа бол, бар турган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудар мурнунда Л. М. Петрусева Кызыл хоорай Совединиң депутады чораан. Ынчан ол чурттаарга-коммунал ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүнү турган, квартира айтырыгларының талазы-биле соңгукчуларның дилеглерин хынажып, шиитпирлежип келген. Ол үеде аныяк депутат баштай база рык-ла дилег бүрүзүн хандырарын оралдашкаш, чамдыкта бергелерге-даа таваржы бээр. Ужур-чүүлүн тыппайн-даа баар тургулаан.

Хоочун депутаттардан сүме айтырарга, олары «Депутат дээрге чүгле чаагай сеткилдиг эвес, оон-биле кады чептиг негелделиг шынчы кижи болур. шын дээн турар ужурлуг» деп чагаан. Шынап-ла анаа хомудал киирген ээлер дилег кылган кижилерни сайгара бодап көөрге, чамдыктары берге байдалга таварышкаш, идегел-биле чөптүг айтырыг тургузуп келир, оларга депутаттың сүмези дузазы эргежок чугула болур. Өскелери кандыг-бир чүвени камчап-ла бодунга ажыктыг кылып алырын оралдажып, дилег кылыр. Оларга шынныг негелде салза эки болган.

Депутат ол бүгүнү дениий бодааш, бажың ээлериниң аразында харылзаазын чугаалажып дыңнааш, эт-севиниң, бажың-балгадының байдалын көргеш, оларны ийиги бөлүктүң «хомудакчыларындыр» деп түңнелге келген. Шынында олар оглун интернатка тургузар барымдаа чок, тоттуг-томаанныг, арыг-силиг, эвилең-ээлдек оол. Хамык-ла ужур өг-бүлениң амыдыралын найыралын катап тургузарынга болган.

— Силер бот-боттарыңарны буруудадырын оралдашкаш, өске талаларны эскербейн барган боор силер—деп, Любовь Михайловна түннел чугаазын эгелээн.— Силер дааза талазы-биле мээн ада-ием хире улус-тур силер. Ынчаштан чамдык [illegible] чугаалаары [illegible] ... Эш чурттап [illegible] бажың-балгадынар шиитп, идикхевинер. Оглуңарның кижизидилгезин байдалы бедии көргүзүп турар ышкажыл. Бо шүүттүг чорууңар эт-сеткил эгелээш, аранарда харылзааның баксыраашкына, ада-ие хүлээлгеңерни күүсетпезинге чедирген боор. Таптыг бодап-гаш, бо бүгүнү этсе, өг-бүле амыдыралын катап тургусса эки боор. Херек кырында чарлбаан улус-тур силер.

Ийи кижи депутаттың чугаазын таптыг дыңнап, үзе кирбейн бодангаяныг олурганнар.

— Бодалып көрүңер. Оглуңарны интернатка тургузар барымдаа чок-тур—дээш, Л. Петрусева чоруурунга белеткенип, байырлажыр дей берген. Бажыңның херээжен ээзи ону үдээри-биле үнүп келгеш:

— Эрес-ле-дир силер, Любовь Михайловна, четтирдивис. Чазып чораан боор бис. База катап бистииңге кээп көөр силер — дээш, холун сунган.

В. БАРМИН

ХҮЛЭЭНГЕНИН САЛБАС

Эки ажыл — элеп четпес алдар. Эрестиг, күш-ажылчы кижиниң эш-өөрү-даа хөй, оларга хүндүткели-даа улуг. Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчызы Клара Оюннуң дугайында ынчаар чугаалап болур.

Мурнакчы ажылдыг бо комсомолчу коллективке алды чыл мурнунда ажылдап келген. Ажылдап эгелээн баштайгы чылындан тура, ол саанчының ажылынга идиг чуткулун, хандыкшылдының илереп, ажыл-ишчи төлептиг чоруун көргүзүп эгелээн.

Кандыг-даа ажылга бир дугаар ажылдап эгелээн кижи янзы-бүрү бергелерге таваржыр. Ону шыдамык, туруштуг кижилер ажып эртер. Клара Оюн ындыг-даа болган. Ам ол Хараал-Тей сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи. Анаа оон коллективи чоргаарланып турар.

Хараал-Тей фермазының саанчылары эрткен чылын күрүнеге 200 тонна сүттү садар турган, ону 249 тонна чедир күүсеткен. Ажыл-ишчи база найыралдыг кижилерниң чедиишкининге Клара Оюн бодунуң күш-ажылчы үлүг-хуузун база киирип турар. Эрткен чылын ол бир инекке онаалтыр 2 муң ажыг литр сүттү саган. Ол бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталын база күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле демдеглеп турар.

Ферманың бүгү ажыл-ишчилери «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга—60 күш-ажылчы шалыпчы аалчег» деп бежиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Клара Оюн ажыл ээнзе бодунга болгаш кады ажылдап турар өөрүнге шыырак негелделиг кижилерниң бирээзи. Коммунист кижи болгаш, ол партия организациязының бүгү берген даалгаларын чогуур үезинде ак сеткилдиг күүседип турар. Ол «Чодураа» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. Ынчангаш ферманың саанчыларының ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, фермага арыг-силиг байдалды тургузар, мал чемин шын, чеп чарыгдаар дээш хыналда, хайгаарал ажылын күштелдирип келген. Ол партия хуралынга ай идепкейлиг киржип, үнелиг саналдарын доктаамал берип келген.

Ажыл-ижинге бедик харыысалгалыг коммунисти оон чаңгыс чер чурттуглары улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң депутадынга соңгаан. Бо дээрге анаа улуг идегел болгаш хүндүткел болган.

Депутат кижи болгаш, Клара Оюн район Совединиң сессияларының ажылынга идепкейлиг киржип, оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, ону округунуң ажыл-ишчи бүрүзүнүң угаан-медерелинге чедирип, тайылбыр ажылын чорудуп турар.

Ол бодунуң соңгукчулары-биле база доктаамал ужуражып, оларның чагыгларынга, негелделеринге кончуг кичээнгейлиг болуп, оларны херек кырында күүседир дээш ажылдап чоруур. Ферманың саанчыларының болгаш өске-даа ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдыралы дээш ажыктыг эки чүүлдерни кылган. Кызыл-булуңну дерип шимээн, анаа лекция, беседа үргүлчү болуп турар. Кинону база көрүп, телевизорну ажыглап турары — социал талазы-биле улуг болуушкун. Ол бүгүнү кылырынга депутат идепкейлиг киришкен. Бөгүн ажыл-ишчи кижи, улус депутадының бөгүнгү ажыл-херээ ындыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЛЕРИНГЕ

Күш-ажылдың кижилериниң дугайында сагыш салыры — партияның политиказының кол-ла эгес сорулгазы болур. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза, бистиң ниитилелдиве ажылчы чоннарның хүн-бүрүдеги негелде-херелделеринче улуг кичээнгейни салып шыдаар болгаш салыр-даа ужурлуг. Ынчаар салдынган сорулганы күүседиринге профэвилелдериниң организацияларының киржилгезиниң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери ынчаар чугаалап турарлар.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ӨГ-БҮЛЕЛЕРГЕ

Якутияның [illegible] суурунда хөй уруглар[illegible] өг-бүлелер чурттаар бажыңнарын тускай [illegible] бүдүрүп тудуп турар апарган. «[illegible]» хамбр[illegible] [illegible] И. Климентов база-ла шак ындыг онзагай бажыңче чаа көжүп киргенин байырлаан. Ол бажыңда — беш өрээл, делгем кухня, коммунал хандырылга черлери шуптузу бар. Ол ышкаш огород өстүрер черни тускайлаан, малмайга азыраар [illegible] база бар.

Дашкының болгаш күш ажылдың хоочуну, өг-бүлези он кежигүннүг В. Брусеевиң база-ла ындыг таарымчалыг, делгем квартираны алган.

ТУДУГДА СЕРВИС

Эстонияда Кохтла-Ярведе тудуг шөлдеринде амыдырал хандырылгазының комплекстерин тургускан. Ында кожуп чоруур кадыкшылга пунктулары, кызыл-булуңнар, хол чуур черлер база бар. Тудугжуларның бригада бүрүзүн автобус-биле хандырган, олар ажылчыннарны столоваяларга чедиргеш, дедир ажылдаар черлеринге эккеп турар.

ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН

Бүдүрүлге черинден ыраваан-даа турган. Соль-Илецкиниң «Кормаш» заводунуң ажылдакчылары сүт продуктуларын садып алыр аргазыг боол турарлар. Сүт профэвилелдериниң активистериниң саналын бадылаар тургускан дузалал ажыл-агыйындан кээп турар. Заводтуң фермазында үжен инекти азырап, саап турар. Оларны ажаап-тейлээринге пенсионерлер дузалажып турарлар.

Ол областа бүдүрүлге болгаш албан черлериниң иштинде ажыг дузалал ажыл-агыйларын тургускан.

СЭТА-ның корр.

АДАКТАЛГАН

Мөңгүн-Тайга районнуң совхозтарында хой өлдээшкыны адакталып турар. Март төнчүзүнге чедир 20 448 баш хой өлдээн, оон 20 346 хураган алдынган. Район бо хүннерде 100 хойдан-на 76 хураганны камгалап алган. Оон иштинде «Малчын» совхоз 73, «Мөген-Бүрен» совхоз 79 хураганны түс-түзүнда камгалап алган. Бригадалардан «Малчын» совхозтуң № 3, 4, «Мөген-Бүрен» совхозтуң № 1, 4 хойжу бригадалары 100 хойдан-на 75—86 чедир хураганны камгалап ап, эки көргүзүглерлиг болуп турар.

Түс-түс хойжулардан хөрүүр 100 хойга онаалтыр «Малчын» совхозта Игорь Дагба, Доржу Салчак 96, Самбыр-оол Доржу 92, Калдар-оол Салчак 88, Тас Салчак, Бегзи Хүрен-оол 83, «Мөген-Бүрен» совхозтан Галина Норлат 99, Деспи Хертек 93, Сарыг-оол Сагаан 96, Марс-оол Сереэ, Лопсан-оол Салчак 89, Саңдый Хертек 87 хураганны камгалап ап, чарыштың тиилекчилери болган.

Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, районда малдың өлүп хораар чоруу эвээш, мал төлү мензи алдынып турар. Ынчалза-даа Мөңгүн-Тайга районнуң малчыннарынга харыысалгалыг берге үе — час болгай. Өшкү болгаш сарлык өлдээшкыны чаа эгелээн. Мал чемиинин курлавыры Тес-Хемниң Ак-Чыраада 180 ажыг тонна арткан. Малчыннарда арткан мал чемнери төнер четкен. Малдың баш санын, оон чаш төлүн частың когуруушкун хайындан камгалап, оон баш санын осгунмас дизе, эн-не харыысалгалыг чүүл малды чемгерериниң, суггарарының, ажаарының технологиязын шыңгыы сагыыры болур.

Х. ЧУЛЬДУМ.
Мөңгүн-Тайга район.

Кызыл районнуң холушкак барлааннар садының ийиги салбырында садыг шугумунга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келген садыгжылар хөй. Хоочуннарның арга-сүмези, үлегери аныктарга улуг. Хоочун ажылдакчыларның бо салбыр айның, квартал планын онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турар болгаш садыгның бедик культуразын чедип алырынче улуг кичээнгейни угландырган.

ЧУРУКТА: хоочун садыгжылар (солагай талазан) В. И. Рубан, М. С. Казанцева, Н. П. Пахорукова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кооператорларда

ХАНДЫР КӨӨР АЙТЫРЫГЛАР

Тес-Хемниң кооператорларының ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарыш калбарган. Ында районнуң садыг четкилери шупту хаара туттунган. Чарыштың кол негелдези — кожууннуң чонунуң садыг-биле хандырылгазын улам экижидиишкини, садыгжызының бедик культуразын чедип алыры. Кооператорлар ону багай эвес боттандырып турар. [illegible]

Районнуң кооперациязының ажылында социалистиг чарыштың [illegible] көвүдээн. Чижээ, «Бызыгаар» совхозтуң төвүнде магазинниң ажылы эки. Хүндүлээни Ламаа» өргениниң эдилекчизи Б. Лаваа эргелекчилээн бо магазин районнуң мурнакчы коллективтериниң одуруун баштап турар. Магазинниң садыгжылары совхозтуң ажылчыннарын садыг-биле эки хандырып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле коллектив районнуң баштаар черинден шилчиир шаңнал-биле шаңнаткан.

Мергежилиниң тергиини ындыг районнуң пекарнязында хлеб быжырар мастер С. С. Увангур төлептиг болгаш Сарра Сундуевна бодунуң мергежилинге хөй чылдарда ажылдаан болгаш ада-өрээлдери улуг. Ындыг мурнакчылар ында хөй.

Районнуң материал-техниктиг баазазы улам быжыгып турар. Чижээ, «Бызыгаар» совхозтуң төвүнде, У. Шынаада чаа магазиннерни ажыткан.

Районнуң кооператорларының ажылында кызыгаарлыг чүүлдер-биле чергелештир чедир тургустунмайн турар айтырыглар бар. Чижээ, Респотребсоюзтуң баазаларындан сөөртүп алыр ужурлуг бараанаар чедир алдынмаан. Чоннуң херегцээ бараанарының ынчаар ажылдаары кандыг-даа таарышпас. Чамдык бараанарының үзүктелдиг бээрин чылдагааны база ында. А районнуң складтарынга шимчээшкин чок чыдып турар бараанаар база хөй.

Райпо баштаар черниң таңдызындан склад, автогараж база кочегарлар ажылынга негелде кошкак. Ынчангаш үстүнде черлерниң ажылдакчыларынга негелдени кошкавызын, чамдык хавырлышкыннарда склады, автогаражтың, контораның одалга системазы дожуп үрелген. Эрткен чылдың ноябрьдан бээр ол черлерниң чылыг-биле хандырылгазының айтырыы шиитпирлеттинмейн келген. Ооң ниити ажылга шаптараазыннығ тургайы чугаажок. Оон кылдынмаза 25 муң рубль үнген. Негелдениң сулазы, кижизидилге ажылы эм-даа чедир тургустунмаан чамдык шын таарымча чок чүүлдерни тургузуп турар. Ол четпестерни катаптавас дээш база коллективтиң ажылын бүгү талазы-биле кавы кезенингге райпо баштаар чери улуг кичээнгейни угландырган.

Д. МИЖИТ.

ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

Чылдың-на В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнге тураскааткан, чаңчыл болган коммунистиг субботниктер ѳзулут бүгү улусчу байырлал апар[illegible].

Бо патриотчу эгелээшкинниң организакчызы болгаш сорук кирикчизи — Владимир Ильич Ленин болгаш Коммунистиг партия.

«Кызыл субботаның» эгезин 1919 чылдың апрель 12-де Москва-Сортировочная дээр локомотивтер септеп кылыр бүдүрүлгениң коммунистери салган. Олар партияның сөзүн ѳзу-биле кызагаарланмайн, революстуң ѳзу-биле ажылдап эгелээр» деп кыйгырыынга харыы кылдыр [illegible] революстуң [illegible] ажылдааннар. Ынчан оң коммунист болгаш [illegible] кирикчизин [illegible] партия [illegible] ажылдарын [illegible].

Коммунистиг субботниктер [illegible] Владимир Ильич ханы эттүр утаангырыбиле билген. Бо болалды тайылбырлавышаан, ол «[illegible] ажылдың бүдүрүкчүлүү [illegible]», тараачын, [illegible]мур-даштың, демирниң болгаш өске-даа продуктуларының [illegible] бүрүзүн камгалаарының дугаанында кайда-ла бодуун ажылчыннарның сагыш салыышкыны бары, оон коммунизм эгелээр»... — деп чугаалаан.

Коммунистиг субботниктерниң база бир улуг ужур-дузазы болза, бодун ажылчыннарның ажыл-агый тургузуушкунунга, социалистиг бүдүрүлгени удуртуп башкарарынга кирижиириниң эң чугула хевири болуп турар социалистиг чарышты бистиң чуртка массалыг-биле хөгжүдеринге идигни бергени болур. Бөгүн бо бүгү-улусчу массалыг шимчээшкин 105 миллион кижини бистиң чуртта хаара тудуп турар, ол ниитилел амыдыралының бүгү талаларын — бүдүрүлгени, эргелеп башкарылганы, эртемни, амыдыралды, культураны хаара туткан.

Коммунистиг субботниктер ѳзулуг бүгү-улусчу, бүгү-эвилел бүдүштүг болу берген. Олар партияның чоннуң болгаш куруннуң чарылбас тудуун харылзаазының көргүзүп, оларның эрге-ажыктың чаңгыс ажыл болуп турарын көргүзүп турар. Субботниктерге шупту кижилер — ажылчыннар болгаш колхозчулар, пионерлер болгаш школачылар, күш-ажылдың, революстуң, дайынның хоочуннары болгаш бажың ээлери, студентилер болгаш совет дайынчылар кирижип турар.

Ленинчи коммунистиг субботниктерниң массалыының дугаанын мындыг саннар чугаалап турар. 1970 чылда аңаа 119 миллион 200 муң кижи, 1975 чылда — 141 миллион 300 муң, 1980 чылда — 155 миллион кижи киришкен. Чугле үлетпүр продукциязын бүдүрериниң талазы-биле чамдык саннарны база көргүзүп болур. 1970 чылда 579 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын, 1975 чылда — 728 миллион рубльдиң, 1980 чылда — 872 миллион рубльдиң, 1981 чылда — 880 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Чаңчыл болган субботниктерден кирип турар акша-хөреңгини бистиң социалистиг ниитилелиивистиң эрге-ажыктыга, улуг социал айтырыгларының шиитпирлээринге киириштирип турар.

Совет чурттуң ажылчы чоннарының күзелин ѳзутаар, ол хөреңгилерни Бүгү-эвилел онкология, Бүгү-эвилел кардиология төптериниң база Бүгү-эвилел пионер лагерин тударынга, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүүктүң хөй-ниити ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел комплекзин тургузарынга, школаларны, уруглар эмнелгелерин, санитар-кадыкшылга школаларын тударынга база дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының эмнелге хандырылгазын экижидеринге болгаш өске-даа чугула социал, ажыл-агый организацияларынга ажыглаан.

Чугле эрткен чылын бистиң Тыва АССР-те 143366 кижи субботникке ажылдаан. Олар 237800 рубль түңнүг продукцияны бүдүрген. Тываның ажылчы чоннары беш чылдың фондузунче 196660 рубльди шилчиткен. Төрээн чурттуң субботникке салыышкынынга элээн улуг үлүг-хууну ылангыя Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Бии-Хем районнарының ажылчыннары, албан-хаакчылары, чериниктчилери, студентилери киирген. Субботниктиң бир хүнүнде Кызылдың сайгарлыг баазазының ажылдакчылары 33200, В. И. Ленин аттыг «Тыва дег-дүгү» комбинат — 10000, «Тудуг несектерин» комбинат — 16500 рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Мурнундаазызы ышкаш, бо чылын база-ла бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваның мурнакчы бүдүрүлгелери В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнге тураскааткан юбилейлиг 1982 чылдың ленинчи коммунистиг субботниин бо чылдың апрель 17-де эртирер деп эгелээшкинни үндүрген. Ол хүн «Улуг эгелээшкиниң» төрүттүнген чери Москва-Сортировочная дээр бүдүрүлгениң коллективи 11 локомотивтерни, бир көдүртүр кранны септеп дооскан, 170 чүък болгаш 72 пассажир составтарын ажылдадып чорудуп хүлээнгеннер.

Москвачыларның патриотчу эгелээшкинин бүгү чурт изиг-биле деткээн. Чурттуң күш-ажылчы коллективтери ленинчи коммунистиг субботникке белеткеннип эгелээн. Коллектив бүрүзүнүң кижи бүрүзүнүң кылыр ажылын тодаргайлап, бүдүрүлге участоктарынга ажыглап болур курлавырларны тодарадып турарлар.

Удавас болур коммунистиг субботник күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң чаа чогаадыкчы ажыл-херээн делгеми-биле ажыдып, партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң болгаш база ол Пленумга болгаш ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелиниң XVII съездинге эш Л. И. Брежневтиң чугааларында илдап үндүргени сорулгаларын күүседир дээш социалистиг чарышты ам-даа калбартырынга дузалаар.

Бистиң чуртувустуң төөгүзүнде база бир алдарлыг болуушкунга чедир эвээш үе артып турар. 1982 чылдың декабрьда совет улустуң найыралдыг болгаш улуг ѳг-бүлези ССРЭ-ниң 60 чыл оюн байырлап демдеглээр. ССРЭ-ниң тургустунганы-биле кады күш-ажылчы кижилерниң улуг акы-дуңмалышкы чоруу, чаңгыс ѳг-бүлеже сеткиишкини тыптып, улустарның бузулбас ленинчи найыралы төрүттүнген. Ленинчи субботникти эртирер чоруктуң коммунизмниң идеалдарының тиилелгезиниң, совет улустуң интернационалчы ханы ажылдакчылгазының болгаш чаңгыс сеткилин база бир чайынналчак херечизи болур.

Нийи закпыр ордениг Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилери

субботникке улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткенип турарлар. Барык бүгү күш-ажылчы коллективтерге москвачыларның эгелээшкинин деткээн киткиглер, хуралдар болуп-дааан. Чер-бүрүде субботниктер штабтары тургустунгулаан болгаш ажылдап эгелээн.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болур «Каа-Хем» хөмүр-даш казар субботник хүнүнде [illegible] рубльдиң продукцияны бүдүрери болгаш [illegible] рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин хүлээнген. Кызылдың төп чылыдылга станциязы ол хүн 93 муң-даң эвээш эвес киловатт-шак электри энергиязын болгаш [illegible] гигакалорий чылыг энергиязын ажылдап кылыр. Беш чылдың фондузунче 970 рубльди шилчидер. «Тыва тудуг» трестиниң коллективинден субботникче 1000 кижи үнер. Туран хоорайның «Барлык» болгаш «Чаа оруқ» совхозтарының ажылдакчылары бүрүнге кодээ ажыл-агый продукцияларын садарын калбартыр [illegible] маал-маган [illegible] турарлар [illegible] чаңгыс тову ажылдаарынга үлегерлиг белеткенип, [illegible] организацияларының [illegible] ажыл-агыйының [illegible] сүттү [illegible] күүседериниң талазы-биле шалыпчы ажылдарны хүлээнип турарлар.

Ол ышкаш В. И. Ленин аттыг «Тыва дег-дүгү» комбинаттың, Хову-Аксының кобальт комбинадының коллективтери база-ла улуг хемчээлдиг ажылдарны ол хүн кылырлар.

Ол хүн Тываның ажылдакчылары бодунуң Ленинчи Коммунистиг партиязын доңгаар улам сырый каттыжып, база катап көргүзер. Партияның болгаш Совет чазааның совет кижилер дугайында доктаамал сагыш салыышкынын дээш аңаа боттарының шалыпчы бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы-биле харыылап, СЭКП-ниң XXVI [illegible] бистиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң он бирги беш чылда салдынган сорулгаларын күүседиринге боттарының улуг-хуузун киирерлер.

М. АРТАЕВ.

«Агитаторнуң блокнодунуң» харыысалгалыг секретары.

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

Ажыкты чоннуң коммунистиг баута кижизидериниң ажыктыг хевирлериниң бирээзи кескү агитация. Ол совет кижилерниң идей-политиктиг кижизидилгезин экижидеринге, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге дузалап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде социал-экономиктиг улуг сорулгаларны пропагандалаарынга, он бирги беш чылдың планныг онаалдазын [illegible] бүдүрген социалистиг [illegible] боттандырарынче [illegible] «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниити организациялары [illegible] турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң [illegible] дүштүр чорудуп турар хөй-ниитилиг чогаадыкчы ажыл чорудулгаларын ажылдаарын СЭКП райкомунуң бюрозу сүмелеп турар. [illegible] районнуң совхозтарының директорларының, партком секретарыларының, кожуун Советтер даргаларының, профэвилел комитеттериниң даргаларының, улуг [illegible], чер ажылдарының тускай эртемниглериниң хөй ажыл киржикчилиг семинар-хуралын чоокта чаа СЭКП райкому бедик деңнелге эртирген.

Ол семинар-хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандии эге сөс-биле ажыткан. Оон улаштыр дурзулга солчуглааш эгелээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Куулар [illegible] тускай эртемниглериниң [illegible] мал, чер, тудуг, сан-хоо адырларынга канчаар шилип ап, оларның-биле хүн бүрүде дээштиг ап чорудуп турар ажылдарын, партком секретары Г. Канчыыр-оолдуң хөй-ниити организацияларын канчаар удуртуп турарының талазы-биле база ажылчыннарның профэвилел комитединиң даргазы В. Чымааның социалистиг чарышты канчаар организастап, түңнеп база мурнакчыларны шаңнап-мактап, оларның күш-ажылчы хей-аъдын көдүрүп турарының талазы-биле хамы уткалыг, өөредиглиг илеткелдерин семинарның киржикчилери дыңнаан. Совхоз директору К. Куулар-ның самбырага саннарны бижип тургаш, тускай эртемниглерниң ай, квартал, чыл санында ажылының түңнелин үндүрүң, эки, багай деп үнелелди бербишаан, сан-туралгаларны санап көргүскенин удуртукчу бүрүзү ажыглап болур дептерге арга деп чыылганнар үнелээн. Директорнуң кабинединде тускай эртемниглериниң чыл [illegible] алган социалистиг хүлээлгелери болгаш оон адынга ажыткан демдеглел дептери бар. Аңаа директорнуң берген айтырыглары, даалгаларын база оон күүселдезин хүн бүрүде хайгаарап бижип турарынга чедир шиитпирлеттинмейн баар айтырыглар сөөлгү чылдарда чок болуп турары чедимчелиг.

Районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи болур уш суурлуг «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому алды партия эге организацияларын [illegible] чыштыр 136 коммунистерни хаара тудуп турар. Оларның [illegible] болгаш [illegible] бүдүрүлгезиниң удуртур ажылдарынга [illegible] өскелерге үлегерлиг ажылдап турар.

Чыраа-Бажы суурда 16 агитквартира бар. Оларның чурттакчылары [illegible] 1981-82 чылдарның кыжында ниитизи [illegible] хүр чыл ажыглар дээш мал чемииниң белеткелинге агиткварталар алган планын ажыр күүседип 220 тонна сигенни, 115 тонна бүдүн-бүрүң тараа совхозунга белеткеп берген. «Эш хуудунуң, улусчу дружиназының, дежурнуйлар чорудулганың, комсомол организациязының ажылы чаңгыс демниг бызыг харылзаалыг тургустунганындан хой-ниитиниң корум-чурум турар, ажыл кылбас, арага дарыжыкчылар ховулаар, суурлар аразынга ужуруп чоруур чаңгыс-даа кижи чок — деп партком секретары Г. Канчыыр-оол [illegible].

[illegible] хөй-ниити организациялары, агитквартиралар шефке ап, кажан кижиниң коптарын, кодан девиисээрин аштан-арыглап, лекция, беседалар [illegible] демдеглериин чаартып турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылга демниг ишчилери күрүне мурнунга 1981 чылда алган [illegible] боттандырып, [illegible] — [illegible], [illegible] — [illegible] хуу [illegible] күүсеткен.

Ниитиниң малының баш [illegible] база багай эвес боттаныып турар. Ниитиниң малынга четчир санныг чем баазазы тургустунган.

Ажыл-агыйның Шык-Бажы, Доң-Терек сүт-бараан фермалары (эргелекчилери хоочун коммунистер Куинскаал Хомушку, Серилбаа Ховалыг) болгаш комсомолчу аныяктарның Дагыр-Шеминде хойжу бригадазы [illegible] эрткен чылын чедип алган. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мындыг чедиишкиннерин кескү агитацияның дузазы-биле хөйге кескү кылдыр көргүзүт самбыраларынга бижип көргүзүп турары эки. Ол ышкаш совхоз конторазында дериг тургускан методиктиг кабинеттен ажыл-агыйда чедиишкиннерни көрүп болур.

Семинарның киржикчилери Шык-Бажы сүт-бараан фермазының болгаш Дагыр-Шеминде комсомолчу аныяктарның хойжу бригадазының ажыл-иши-биле танышкып, мында чараштыр дерип тургускан кызыл-өглерин сонуургап көргеннер.

Культура бажыңынга болган бо семинарның түңнел хуралынга «Большевик», Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтарның директорлары, партком секретарылары болгаш [illegible] чугаалап, кодээ ажыл-агыйны билдилиг удуртуп башкарарынга дузалыг, ажыктыг чүүлдерни көрүп, билип алганы дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер.

ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы бедик түңнелдерлиг ужурашкыр дээш чоннуң шимчээшкининге бо семинар улуг ужур-дузалыг болур.

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Бөмбүрзектиң судалы

[illegible]

ТАЙБЫҢНЫҢ БОТТУГ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң мөөрүттүн [illegible] тайбың саналдары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң чорудуп турары тайбыңның чайгылыш чок болгаш боттуг политиказының чаагай тура-соруктуң база бир херечизи-дир деп, Германның компартиязының медегелинде чугаалаан. Ону ГКП-ның Даргазының оралакчызы Г. Гетье кылган.

Бистер, ГФР-ниң коммунистери, ол саналдарга байыр чедирип турар бис деп, медегелде чугаалаан. Совет Эвилели боо-чепсекти ээлере бүдүрерин сокседир дээш бызыг [illegible] чүгле тайбыңның [illegible]. [illegible] ол саналдар ханык айтырыг өскениндеги дүгүрээн бүгү кижилерге көргүзүп турар.

Тайбыңга [illegible] кайгыы дээп турарын, ядролуг боо-чепсектерниң айыылдыг өзү-биле ээлере бүдүрүп турары дээш харыысалга кымга онаажырын эки билип алыр аргазы совет инициативалар бистиң чуртувустуң миллион-миллион хамаатыларынга берип турар.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

АФИНЫ. (СЭТА). Ортумак ыраашылдың чаа америк ракеталарын Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээринче эккеп салгаза тургузар дугайында НАТО-ның шиитпири ядролуг боо-чепсектерниң талазыңга артык күштүг турарын чедип алыр талазы-биле америк империализмниң ээнчеглиг базымы-дыр деп, Грецияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Х. Флоракис ГКП ТК-ның сөөлгү пленумунга чүве чугаалап тура медеглээн.

Дайынга удур Барыын Европаның дыка хөй күрүнелерин-де калбарган болгаш «соок дайын» талалакчыларының айыылдыг планнарын боттандырарының оруунга ышкылыг моондак болган турун болур шимчээшкиниң улуг рольдуун ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң үндүрген тайбың саналдары тайбың херээнге чугула салыышкыны болуп турарын Х. Флоракис онзалап демдеглээн.

«ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭМЧИЛЕРИ ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ»

КЕМБРИДЖ. (СЭТА). «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» дээр делегей организациязының ниити конференциязы мында ажыттынган. Ол шуулганның кол темазы — ядролуг дайынның Европага уржуктары. Кижиниң кадыы болгаш амы-тыны дээш онза харыысалгалыг делегей медициназының төлээлекчилери Рейганның администрациязының [illegible] Барыын [illegible] чамдык [illegible] ядролуг [illegible] дүгүрүшкүнүн [illegible] турар.

Эмчилерниң тайбың дээш шимчээшкининиң ат-алдарлыының болгаш калбак хемчээлдерлииниң дугайын оон калбак төлээлелдиг характери херечилеп турар. Совет Эвилелиниң база киириштир делегейниң 30 ажыг чурттарындан 200 хире делегаттар бо конференцияда киржип турарын чарлаал-га конференциязынга чарлаан.

Ядролуг дайынның Европа чурттарынга физиктиг, биологтуг болгаш медицина талазы-биле уржуктарының дугайында делегаттар санал-оналдарын солчуп турар. Ядролуг халапты болдурбазының херээнге эмчилерниң ролюнче онза кичээнгейни салып турар.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ БУДАПЕШТ. Бүгү-эвилелдиң «Атомэнергоэкспорт» каттыжышкынының төлээлекчилериниң бедик [illegible] [illegible] Совет Эвилелиниң энергетика системаларында калбак-биле ажыглап турар. Ол парыы дериглиг венгр «Ганц» [illegible] бүдүрүлгезинге [illegible]ган.

⊙ ДУБЛИН. Ирланд ажылчы чоннарның хөй санныг отрядтары бодунуң материалдыг байдалын экижидерин негеп, ажыл соксадыышкын демиселинге киржип турарлар.

[illegible] уламчылап турар статказының түңнелинде, ирланд найысылалче келген демир-оруктарга шимчээшкин дыка [illegible]. Дублинден болгаш өске ирланд хоорайларда улуг аъш-чем магазиннеринче кирер эжиктер аксында ажыл соксадыышкыны хоскуулдарын тургускан. 3 муң хире садыгжылар ажыл төлевириниң бедиктерин салыг компаниялары[illegible]дап негеп турарлар.

⊙ ТРИПОЛИ. Араб улустарга удур Израильдиң агрессиязы ходелиишкиннериниң бүрүү шоон база Голь-Аниже [illegible] шыгжыы санкцияларын апарып негеп турар [illegible] ООН-ның резолюцияларын болгаш шиитпирлерин чайгылыш чок күүседирин Ниитилелдиг улус конгрезиниң Дээди секретарьйады (НУК ДС) негээн.

Израильдиң эжелеп алган [illegible] араб чоннуң массалыг чыскаалдары Израиль эжелээшкинниң хевээр арттырарының Норданның барыын эриииниң база Газа секторунуң чонунга «административтиг автономия» дээр чүвени албадаарының реакцылыг планнеринге удур демиселди үргүлчүлээринге Палестинаның араб улузунуң шиитпирлиин херечилеп турар деп. [illegible] [illegible] Чөөн делгемин [illegible] база НУК ДС-ның ч[illegible] телеграммазында чугаалап турар.

⊙ НЬЮ-ЙОРК. Рейганның администрациязының [illegible] заашкынын [illegible] турар экономиктиг политиказынга [illegible] бүзүрели улам-на баадып турар. «Конференс борд» шинчилел фирмазының хөй-ниити санал-оналын алганының түңнелин дугаар апарга, АКШ-тың экономиктиг политиказының талазы-биле чоннуң сагыш-хөөнүнүң [illegible] амгы үеде сөөлгү 15 чылдарда деңнелден эң-не бедик болуп турар.

⊙ ДАР-ЭС-САЛАМ. Африканың мурнуу [illegible] тарынга удур Преторияның расистериниң кем-херек үүлгедиишкиннерин сагыштыбиле чажырып турар барыын массалыг информация чепсектерин «Херээженнер болгаш апартеид» темалыг делегей конференциязының [illegible] комитединиң даргазы Жанна Мартен Сиссе буруу шапкан. Ол комитеттиң [illegible] расистериниң кижи[illegible] эргелерин хажыдыр хажыдыр үреп турарын, эң бодуун эргелериниң болгаш нам[illegible] [illegible] тургузып турарын [illegible].

⊙ ТОКИО. «Полицияның кезедикчи хүлээлгелерин күштелдирер дугайында демократиктиг удур хоойлу ниитилелде [illegible] бүгү улус шимчээшкинин калбартыр!» — Токиода «Сигэку Кайкан» залга болган япон юристериниң конференциязы мындыг шиитпирни хүлээп алган. Ону Японияның хостуг юристер ассоциациязы [illegible]. «Полицияның хоругдаашкыннарының дугайында» чоңга удур хоойлу төлевилелди ажылдап ангы[illegible]

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ПАНАМА. (СЭТА). Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Сесар де Леон Панамага марксчы-ленинчи партияның тургустунганындан бээр 52 чылынга тураскааткан хөй-ниитиниң байырлыг хуралынга чүве чугаалаан болгаш Панаманың коммунистериниң сорулгазы — чуртка социалистиг ниитилелди тургузары болур деп медеглээн.

Төөгүлүг чаа үе-чадазы — капитализмден социализмче шилчиишкинниң үе-чадазын ажыткан Россияга 1917 чылдың социалистиг революциязы делегейниң бүгү чурттарының улустарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болганын С. де Леон онзалап демдеглээн. Делегейниң хөй чурттарынга, оларның иштинде Панамага коммунистиг партиялар ол революцияның салдары-биле тургустунган.

ЧӨРҮЛДЭЭ УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының [illegible] ол дээш медээлешкиннерниң [illegible] улам чидигленип турар.

[illegible] премьер-министри М. Тэтчер парламентиниң [illegible] чүве чугаалап тургаш, чаазык чери Фолкленд ортулуктарын [illegible] турар [illegible]

[illegible]

Мурнуу Атлантиканче Аргентинаның шериг-талай корабльдары бар чоруурга, мында [illegible] корабльдарны [illegible] чорумал кандыг сорулгалар салдынганын [illegible] министри Дж. Нотт [illegible] «[illegible]» [illegible] чергениң сорулгазы [illegible] бүзээлээшкиниң тургузары болуруң бижээн.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарынче бар чоруур сүт [illegible] «Сьюперб» деп сөөлгү модель [illegible] алырга, Буэнос-Айрестен чүгле 250 километр [illegible] бар чоруур.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible] Фолкленд ортулуктарже чугааш бар чоруур бир бөлүк британ корабльдар [illegible] боор турар. Оон чугаазы-биле алырга, шериг корабльдеринге берген дужааларын чажыт байдалда туттуп турар. Бир эвес Великобританияның парламентизинге кижилериниң саткыл-сеткилин ѳзугаар алыр чүве болза, [illegible] [illegible] бүзүрелин Си-Би-Эс [illegible].

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының дугайында Аргентина-биле Великобританияның аразында [illegible] КНО-нуң Айыыт чок Чөвүлелин ајыткан. Ол районда байдалдың [illegible]-биле холбаштыр [illegible] чыышкан дугайында шериг хөделиишкиннерин доп-дораан соксадырын негеп резолюцияны хүлээп алган. Ынаа Аргентинаның болгаш Великобританияның чазактарының боттарының чөрүлдээзин дипломатиялыг өзү-биле шиитпирлээринче кыйгырган болгаш КНО-нуң Уставының сорулгаларын база принциптерин бүрүнү-биле хүлээп көөрүнче кыйгырып турар.

Совет-оран [illegible] чазаан ССРЭ-ниң КНО-нуң чаңгыс доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалааан. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының дугайында айтырыг [illegible] колониализмниң [illegible] колониядан хостаарының айтырыгларынга хамаарышкан [illegible] айтырыг деп айтыткан.

[illegible] КНО-нуң [illegible] КНО-нуң [illegible] деп удурткан [illegible]

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible] Фолкленд (Мальвин) ортулуктарындан аргентин шериглерни үнеринин негээн резолюциязын Аргентинаның чазааның хүлээп албазының АП агентилел Буэнос-Айрестен дамчыткан. Чурттуң президентизи Леопольдо Гальтьериниң бир чаа дыңнадыы ол ортулуктарны 1833 чылда Аргентинадан хуваап алырда, бодунуң күжүн ажыглаан чүве болганда, ол Аргентинаны күш ажыглаан дээш буруудавыр эрге чок деп эрргиннаттерге чугаалаан. Аргентина ол ортулуктар талазы-биле бодунуң төөгүлүг [illegible] ойталаар дээш турар [illegible] Англия-биле [illegible] белен деп медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Оон чепсектиг күштери-биле эжелеп алганы Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының, Мурнуу Сандвичев ортулуктарының болгаш Мурнуу Георгия ортулуктуң АКШ оларга бодунуң шериг баазаларын тургузарынга ажыглаар дээрзиниң дугайында парлалганың чамдык [illegible] Аргентинаның ДХМ-и [illegible] деп [illegible]. [illegible] бадылаар [illegible] чоруктуу доп. ДХМ-ның тускай медеглелин [illegible] турар.

[illegible] бадыткашкыннар дээрге, «Аргентинаның делегейге турушунарын божаңнадырынче угланзырган хоп-меге чоруктуу чамдыкы-дыр».

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарын ээлеп алыр талазы-биле аргентин чепсектиг күштериниң операциязының доозулганының дугайын Буэнос-Айресте чарлааның Ассошиэйтед Пресс агентилел дыңнаткан. Фолкленд болгаш Мурнуу Сандвичев ортулуктары есе-таптыг Великобританияга бодун-биле башкартып турган бүгү архипелаг, а ол ышкаш Мурнуу Георгия ортулуктары самдап апаан. Аргентинаның эргезинде киргенин хоорай чазаттың мында парлаан үндүрген медеглелинде айыткан.

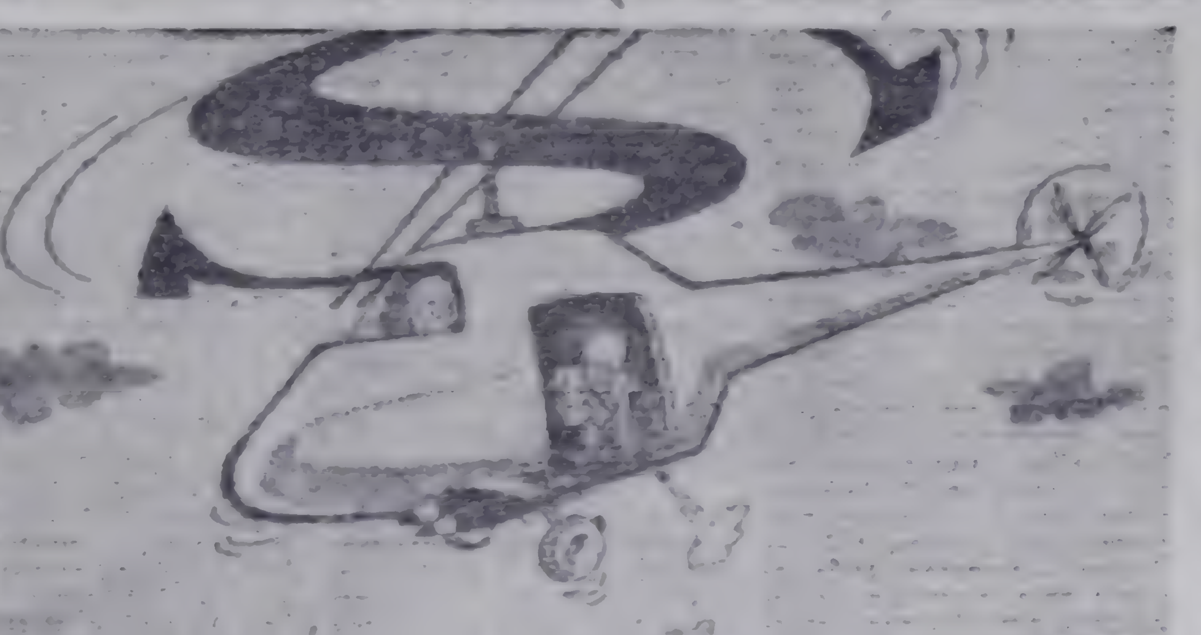

Каттышкан Штаттарда кижиниң эргелериниң камгалаарының дугаанында чулчуруушкун кызырынга ынак кижилерниң хөйү [illegible] болгай. Улуску [illegible] Демократтыг Афганистанда мындыг эргелерни калбаа-биле үреп турарының дугайында хоозун чулчуруушкуннарны кылбышаан. Вашингтон бодунуң эрге-чагыргазы тургузуп, деткип турары мындыг чурттарда кара туразында, оранызының үүлгедиишкиннер боор турарын эскерери байдалдыг боор турар. Оон тодаргай чижээ — ханныг-чаңныг Сальвадор хунтаның бодунуң-на улузунга удур чазык-соксаал чок кылып турар өлүрүкчү үүлгедиишкиннери боор турар. Сальвадорнуң чачаларынга АК бажыңның берип турар шериг чепсээ болгаш акша хөреңги дузаламчызы ол бичии чонни чурттуң муң-муң тайбың чурттакчыларының ханы болгаш ажыг-човуланныг өлүм-чидими-биле эгеттинип турар. ГДР-де үнүп турар «Хорнзонт» дээр неделя санында үнер солунга парлаттынган бо карикатураны «Сальвадорда кижиниң эргелерин камгалаар херекке Вашингтоннуң киирсен үлүү» деп адаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөгүн—Кадык камгалалының делегей хүнү

КЫРЫГЫЖЕ ЧЕДИР

«Долу үнелиг узун назын дээш!» деп лозуңнуң адаа-биле Кадык камгалалының делегей хүнүн бо чылын демдеглеп турар. Бистиң чуртувуста чоннуң кадыкшылының дугайында, назыны улгаткан хамаатыларның дугайында доктаамал сагыш салыышкынны илергейлеп, совет кижилерниң назыны узун болурунче угланган янзы-бүрү социал хемчеглерни боттандырып турар. ССРЭ-ниң кадык камгалал министрининң оралакчызы Ю. Исаков СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга дараазында чүүлдерни чугаалап берген.

Эртем-техниктиг революция-биле, хоорай чурттакчыларының санының өскени-биле холбаштыр чоннуң назыларының узаашкыны амгы үениң делегей чурттакчыларының составының болгаш сан талазы-биле шимчээшкиннериниң онзагай чүүлдериниң бирээзи болуп турар. Ындыг байдал сайзыраңгай бүгү чурттарда бар. 2000 чылга чедир делегейге улуг назылыг кижилерниң саны 585-600 миллион кижи чедер деп турар. Ынчангаш социал-экономиктиг, эмнелге болгаш арыг-шевериниң, аажы-чаңның болгаш өске-даа чүүлдерниң хөй айтырыгларын шиитпирлээриниң эргежок чугулазы тургустунуп келген. Ооң-биле холбашкан хөй айтырыгларны Каттышкан Нациялар Организациязының тускай хуралдарынга, Кадык камгалалының делегей организациязынга, делегейниң геронтология конгресстеринге чугаалажып келген.

Бистиң чуртувуста назылап кырааннарның дугаанында сагыш салыышкынны ССРЭ-ниң Конституциязында быжыглаан. Назылап, кырааннарга чогумчалыг дыштаныгланы болгаш материалдыг хандырылганы күрүне берип турар. 60 хар четкен эр улуска, 55 хар четкен херээженнерге (чамдыктарынга оон-даа куду назылыында) пенсияны тывысып турар. Совет кижи бүрүзүнүң идепкейлиг узун назылыын, улгады берген хамаатылар күзээр болза, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага оларны киириштирериниң хандырарынче угланган социал хемчеглерни боттандырарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң шиитпирлеринде онзалап айыткан. Ниитилелдиң күш-ажылынга пенсионерлерниң киржир аргазын калбартыры, оларның материалдыг хандырылгазының хевирлерин сайзыраңгайжыдары «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» көрдүнген. Ол чугула сорулгалар бистиң чуртувуста чедиишкинниг боттанып турар.

Геронтологияның (кижиниң узун назылаарының дугайында эртем) ролю эмнелге болгаш биология эртемнериниң комплекизинде улам белдип турар. ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының Геронтология эртем-шинчилел институдун 1958 чылда Киевке организастаан. Ол институт делегейде ындыг хевирниң эң улуг - эртем төптериниң бирээзи болган. Биологияның, медицинаның болгаш геронтологияның айтырыгларын тодаргайлаарынга амгы үеде эртем-шинчилелдиң 120 ажыг институттары болгаш өске-даа албан черлери киржип турар. Ол эртем угланыышкынынга хамаарыштыр эң чугула теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларны олар тодаргайлап, шинчилеп турар. Кижиниң назылап кырыырының механизмнериниң дугайында чаа чүүлдерни эртемденнер шинчилеп тыпкан. Клиника медицинаның —гериатрияның салбырын хөгжүдеринге ол чедиишкиннер дузалап турар.

Назыны улгаткан хамаатыларга ниитилел бүдүрүлгезинге киржир арганы тургузуп чорук пенсионерлерниң кылып шыдаар ажылы-биле оларны хандырарынга арганы бергенин демдеглээри чугула. Совет Эвилелиниң хоорайларында болгаш суурларында хөй миллион пенсионерлер ниитилел бүдүрүлгезинге болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының байлак чаагай дуржулгазын аныяк салгакчыларга дамчыдып берип турар.

Бүдүрүлгелерниң боттарында эмнелге-санитарлыг кезектер ажылдап, назыны улгаткан хамаатыларның эмнелге-социал хандырылгазын боттандырарынга чугула рольду ойнап турар. Пенсияларга назыны чоокшулаан болгаш ажылдап турар кижилерниң кадыкшыл байдалын ол салбырлар кичээнгейлиг хайгаарап турар. Назыны улгаткан хамаатыларны хандырар талазы-биле тускай кабинеттерни ССРЭ-ниң бүгү республикаларында организастаан. Ол кабинеттер ылангыя Тбилисиде, Карагандада, Вильнюста болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларында чедиишкинниг ажылдап турар.

Бажы бүрүзү кылдыр кырыгыже чедир кадык болур! Бо кыйгырыгның адаа-биле Делегейниң кадык камгалал хүнүн бо чылын демдеглеп турар.

З. ХРОМОВА,
СЭТА-ның корр.

К Ү Ш - А Ж Ы Л — КАДЫКШЫЛГА ДЕТКИМЧЕ

Кырыыры дээрге биологтуг болуушкун-дур. 1880 чылда Европа улустарының чуртталгазының узуну ортумаа-биле 38,7 хар болган. Бистиң үевисте ол сан илези-биле өзүп, 70 хар четкен.

1917—1970 чылдарда ССРЭ-ге чоннуң чуртталгазының узуну ортумаа-биле 32-ден 72 хар чедир өскен. Бо чорук халдавырлыг аарыгдан кижилерниң өлүрүүн кызырылгазының, медицина дузаламчызының болгаш чоннуң амыдыралының экижээниниң түңнели-дир. Күрүне кырып назылааннарга материалдыг дузаламчыны болгаш дыштаныр эргени тывысып турар.

Пенсияже үнери дээрге, аңаа-ла назылап-кырааныңың базымы эвес-тир. Ажылдап [illegible] баргылаар тавартыгалар турар. Шак ындыг байдалдан уштунарының бир [illegible] — күш-ажыл болгаш хөй-нийти [illegible] болур. Ажыл-иш [illegible] кижилерниң сагыш-сеткилинге болгаш күш-деңгелинге таарышкан болур ужурлуг.

ССРЭ-де бүгү кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Оларда күш-ажылга ажыл-чорудулганың байлак дуржулгазы, бедик мергежил болгаш чурттуң хөй-нийти амыдыралынга болгаш бүдүрүлгеге киржилгелиг. Социал хайыгаалгалыг болгаш хамааты бедик сагыш-сеткилдиг болурунуң бүгү-ле байдалы бар. Пенсионер назылыг ажылчыннар шалыны-биле чергелештир пенсиязын база ап турар. Сөөлгү 15—20 чылда бистиң чуртувуста улуг назылыг хамаатыларның экономиктиг байдалын кескүзү-биле экижиткен. Оларның пенсиязының хемчээлин өстүрген. Медицина дузаламчызының шынарын бедиткен болгаш кырганнарга интернат-бажыңнарның база пансионаттарның четкизин калбарткан.

Кырыырга мага-боттуң янзы-бүрү ажыл-чорудулга системазы өскерлир. Шимченгир чоруу, күш-ажыл кылыры суларап, сагыш-сеткил туруш чок апаар. Ол ышкаш хан-дамыр базыышкыны чоорту уладыр, чүректиң согуушкуну оожумнаар. Кыраан болгаш улгадып келген кижилерниң байдалы чурттап эрткен амыдыралындан улуг хамааржыр. Ындыг болзажок арыг-шевериңни, дыштаныгланы, аъш-чемни таарыштыр сагып, ажылды шын организастаар болза, кырганнар долу амыдырал-биле чурттап шыдаар.

Пенсияже үнген чоннуң чүгле 20 хуузу чогумчалыг, кадык чурттаглалыг, хөй кезии хостуг үелерин канчаар чарыгдаарын аайлап-башкарбас. Бистиң чуртувуста улуг назылыгларга бүгү байдал бар. Олар хөй-нийти ажылдарга киржип, кадыкшыл бөлүүн организастап, күш-культура кылып, дыштанып турар. Бо чорук долу амыдыралдыг болгаш кадыын камгалаарынга онза дузалыг. Хостуг үезин үре-түңнелдиг ажыглаарынга огород тарып, сад өстүрерин пенсионерлерге сүмелеп турар. Уруглар болгаш аныяктар-биле ажылдап, кадыкшылганың спортту секцияларынга, турнамге киржип, уругларының ажы-төлүн болгаш өске-даа чаштарны кижизидеринге кириштирип, күш-ажыл кылыры улам чылаары чугула. Партия болгаш профэвилел ажылдарынга киржип, лекция, беседа ажылын чорудар ужурлуг.

ССРЭ-де улуг назылыглар, өске чурттакчылар ышкаш, хамаатылар медицина хандырылгазын ап турар. Олар эмчилерниң доктаамал хайгааралынга турар. Назы улгаткан тудум диштерни камнап, оларның арыг-шеверин үргүлчү сагыыр. Бир эвес аарыг диш бар болза, дораан эмнедип азы диштен салдырып алыры чугула. Чүге дээрге хоюдур дайнаттынмаан аъш-чем, кижи-шөйүндүнү баксырадып болур. Ооң ынай карак эмчизинге шинчилгени эртери албан. 60 хар соонда, карак шоо бүлүртүүнеп эгелээр ооң чоорту чүве көөрү баксыраар. Таакпылаар, арагалаар чорук кадыкка хоралыг. Ол баар, чүрек, хан-дамыр, тыныш оруунуң болгаш өске-даа аарыгларны тыптырып, өскүдүп болур. Арагалавас, таакпылавас чорук кадыкшылдың байдалын экижидер болгаш чурттаглаңы узадыр. Кадык амыдырал-чурттаглал, угаан ажылы, багай чаңчылдардан адырлыры база чогуур өйүнде медицина профилактиказын эртери кырып назылаан үеде долу амыдыралдыг болурунга дузалаар.

Л. КОМЛЕВА.
Санитар-чырыдыышкын бажыңының инструктору.

МОСКВА. Кижиниң организминиң таарымча чок байдалдарга чаңчыгарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң Биофизика институдунда өөренип көрүп турар. Ону кылырда температураның өскерлирин, ол-шыкты, агаарны болгаш оон базыышкынын барымдаалап шинчилээр. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар кижилерге озал-ондак чок ажылдаарының сүмелерин база ында ажылдап кылып турар. Кижиниң салбырларында, ол шинчилелдер-биле чергелештир, таарымча чок байдалдарла кижиниң шыдамының аргаларын өөренип турар.

ЧУРУКТА: улуг эртем ажылдакчызы, медицина эртемнериниң кандидады Н. А. Суровцев мунгаш черде дуржулганы үдуртуп тур.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникази.

САГЫШ ЧОВАНГЫР

Хан базыышкыны улгадыр хоочулуг кижи мен. Бо чылын оз аарыым киргеш «Тере-Хөл» совхозтуң эмчилеринге эмнеткеш, экижидим. Ынчап меделерим баксырап, берге байдалга турдум. Эмчилер Светлана Самбыла, Александра Седип, Наташа Мөңгүн-оол оларның сагыш човаашкынныг эмнээшкининиң ачызында, сегип үндүм.

Фёдор Сагачы деп оглум бар. Чоокта оон дөрт айлыг оглу хөрзэнге дегдирэ берген. Ол дыка берге байдалга аараан турган. Үстүнде адааным эмчилерниң дүн-хүн чок кызымак эмнээшкининиң түңнелинде, бичии чаш сегээн. Ол оолдуң кадыын улам быжыктырып, аарыгның когун үзе эмнээри-биле Кызыл эмнелгезинге баарын ада-иеге эмчилер сүмелээн. Ам төп черниң эмнелгезинде база каазы улам эки апарганын чоокта дыңнатты. Чоннуң кадыы дээш эмчилер бо хире сагыш човангыр-дыр.

А. САГАЧЫ,
пенсионер.
Кызыл район.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

«УРОЖАЙНЫҢ» МАРГЫЛДААЗЫ: ЧАА АТТАР

Хостуг хүрешке республиканың эң хөй спортчу кежигүннерлиг «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдааны эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың күш-культура бажыңынга болуп эрткен. Аңаа Бии-Хем биле Тожудан ангыда бүгү районнарның мөгелери киришкен.

Ниитизи-биле 12 командадан 103 мөге республика маргылдаазынга күжүн шенешкеннер. Оларның аразында 11 кижи хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери, 19 мөге мастерге кандидат болгаш 36 бирги разрядчылар чемпион ат дээш турушканнар. Ынчангаш барык деңзи бүрүзүнге ужуражылгалар солун, командаларның составы кончуг шыырак болган.

Болуп эрткен маргылдааның бир онзагай талазы чүл дээрге— район бүрүзүнден деңзи аайы-биле чүгле чаңгыс мөге хүрешкени. Мооң мурнунда чылдарда чамдык районнарның спортчулары чүгле чиик деңзилерге хүрежип, оларның бирээзинге-ле 3—4 мөгени киириштирип турганнар. Ооң уламындан маргылдааның шынары база деңзилери куду турганы чажыт эвес.

Мурнуку чылдарда аар деңзилерге мөгелерни белеткевейн турган. Бо удаада 100 килограммга чедир аар деңзиге безин 6 мөге кодээ спортчуларының республика чемпиону ат дээш хүрешкеннер.

Кодээ спортчуларының болуп эрткен чемпионады кайы черлерде хостуг хүрештиң сайзыралы орарын илередип, ол черлерде ажылдап турар тренерлерниң, башкыларның кылып чорудуп турар ажылының түңнелдерин үндүрген. Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурда ажылдап турар тренер, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Күжүгеттиң белеткээн командазының мөгелери хевис кырынга үнүп келгеш, аваангыр-кашпагай чоруун көргүзүп, эки хүрешкеннер.

Хайыракан суурдан келген спортчулар команда талазы-биле бирги черже үнгеш, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилчилир кубогун, тураскаал тывызыктарын чаалап алганнар. Эрткен чылгы тиилекчи— Чөөн-Хемчиктилер бо удаада ийиги черни ээлээннер. А Кызыл районнуң мөгелери—үшкү шаңналдың эдилекчилери болган.

Хууда бирги чер дээш деңзи аайы-биле болган ужуражылгаларда Хайыраканнан келген аныяк мөге Херел Күжүгет маргылдааның ажылдыышкыны болган. Мооң мурнунда чылдарда республика маргылдааларынга шаңналдыг черлерни алыр хамаан чок хүрежип безин чорбаан аныяк мөге 57 килограммга Тываның шыырак дээн спорт мастерлери Додоо Ховалыгны, Александр Чылбак-оолду, Сергей Мартыпаны октаап, чемпион атка төлептиг болган.

Херел Күжүгет хостуг хүрештиң чараш аргаларын Красноярскиниң № 20 профессионал-техниктиг училищезинге өөренип турган шиңгээдип алган. Аныяк мөгениң шак ындыг чедиишкининде ооң акызы, тренери, 52 килограммга чемпионнаан Владимир Күжүгеттиң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Херел Күжүгет амгы үеде Хайыраканда № 3 КМК-да монтажник.

Болуп эрткен маргылдаага оон-даа өске талантылыг аныяк мөгелер илерээн. Ындыгларның бирээзинге ССРЭ-ниң спорт мастери, Өвүрден келген Сергей Адыгжы-биле 48 килограммга түңнел ужуражылгада хүрешкеш, ийиги черни алган Хайыракан школазының өөреникчизи Иван Малбык-оол база хамааржыр. Ол ышкаш 68 килограммга «Урожайның» чемпиону болган Кызылдың кодээ ажыл-агыйы техникумунуң сургуулу Виктор Кара-Сал, Кызылдың № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищезиниң мөгези Мөңгүн-оол Чула болгаш өскелерин-даа адап болур.

Мооң мурнунда чылдарда шак ындыг маргылдааларга чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерни ап чораан дуржулгалыг спорт мастерлери Анатолий Кара-Сал (62 кг), Александр Оюн (82 кг) мастерге кандидаттар Олег Доржу (74 кг), Матвей Допуй-оол (90 кг) болгаш аар деңзиге Улуг-Хемден келген Доспан Найдан-оол олар тус-тус деңзилеринге 1982 чылда «Урожайның» чемпиону деп бедик аттарны чедип алганнар.

Маргылдааның түңнелинде ол ниитилелдиң [illegible] командазының составын тургускан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: команда талазы-биле бирги черни алган Улуг-Хем районнуң мөгелери.

ЭШ ХУУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Абакан. Кызыл хоорайларның хоочун спортчуларының аразынга шыдыраага эш хуузунуң ужуражылгазы база болган. Ол ужуражылга ийи хүн үргүлчүлээн. Бирги хүнде аалчылар Тываның геология-шинчилел экспедициязының командазы-биле ужурашканнар. Эр улустан К. Колмаков (Абакан) М. Кузьминин (Кызыл), Л. Ревич (Абакан) А. Митусту (Кызыл) тиилээн.

● ● ●

Херээженнерден Абаканның телээзи В. Каткова Кызылдың шыдыраачызы Л. Четверткованы тиилээн. Херээженнерниң шыдыраага республика чемпиону М. Агбаан аалчы В. Тутужекованы удуп алган. Бирги хүннүң ужуражылгазы аалчыларның тиилелгези-биле 3:1 санга доозулган.

Дараазында хүнде эр улустан аалчылар К. Колмаков башкы [illegible] ректору Х. Ондарны, Л. Ревич Кызылдың хоочун шыдыраачызы М. Хомушкуну дүжүп бериир албадааннар. Херээженнерден М. Абаан аалчы В. [illegible], Т. Хертек Абаканның шыдыраачызы В. Тутужекованы тус-туста боттарының хемчээринге [illegible]. Ынчангаш ужуражылганың түңнелинде ниити сан 5:3 болуп Абаканның хоочун спортчулары кызылчыларны тиилээн.

● ● ●

Чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң бирги чери дээш эр улустуң шыдыраа маргылдаазы доозулган. Ол профэвилел обкомунуң 1982 чылда шыдыраа чемпиону С. Идам (Эрзин) болган. Ийиги черни Улуг-Хемден келген хоочун шыдыраачы М. Мөңгүш-оол, үшкү черже Эрзинниң аныяк шыдыраачызы Назын Чооду үнген.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Ч У Н А Р Д Э Э Ш

Чунар ол чоокшулап кээрге, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының чурттакчылары мунгарап эгелээр. «Кайа канчап чунуп алыр чоор?» деп чугаа бо-ла дыңналыр. Барып-барып бүдүн суурга канчап чунар-бажың чок турган деп. Наңг, соок суг-даа четчир, чурттакчылар хостуг шелээн чунуп аптар чунар-бажың бар турду. Ол ам ажыглаттынмайн барган.

Ынчангаш ам Тээли суурнуң азы совхоз төвүнүң чунар-бажыңынче кылаштажыр бис. Аңаа ийи суурнуң чурттакчылары кайын сыңар, тазтар база чедишпес, олурар-турар чер база тывылбас. «Тээли» совхозтуң дирекциязы «чунар-бажыңны дарый [illegible] бис» деп аазаан [illegible] боор чыл эрткен. Аазаашкын ол хевээр боттанмайн артып калган. А Найырал салбырның чурттакчылары ол-бо суурларның чунар-бажыңнарынче шуушпушаан.

«Тээли» совхозтуң директору [illegible] Совет [illegible] Найырал салбырга чунар-бажың тудуп тургузар айтырыгны дарый шиитпирлээр ийик [illegible].

С. САЛЧАК

АПРЕЛЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Ынакшаан булут». Мультфильм. 9.15—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң концерти. Урап чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 10.05—«Цыган». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү серия. 11.25—Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Агаардан халдаашкынга удур шериглер хүнүнге. «Төрээн чурттуң дээрлиниң камгалалында». Документалдыг телефильм. 15.25—Риганың ВЭФ заводунуң «Кантилена» Культура бажыңының скрипачылар ансамблиниң концерти. 16.00—Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 16.30—«Тоолдуң аалчылары». «Адыг оглу» (Финляндия). 17.30—«Бирги отряд». «Космостуң чүс чылы». «Чыл демдегелиниң эрлиннары» деп хөй сериялыг телеүндүрүлгениң 3-кү фильми.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — [illegible]

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң аялгалары. 19.15—«Өң болгаш чыт чок газтар». АКШ-тың химиктиг дайынга белеткелиниң дугайында дамчыдылга. 19.35—«Цыган». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 4-кү серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Останкинога аныяктар кежээзи. Делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң Гаванага болган XI Бүгү-делегей фестивалының лауреаттары Т. болгаш С. Никитиннер-биле башкылар отрядтарының киржикчилериниң ужуражыышкыны. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25—Балет артистериниң оюну

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.30—Төөгү. 7-ги класс. 13.00—Эстетиктиг кижизидилге. Техниктиг эстетика дугайы. 13.35—Төөгү. 4-кү класс. «Улуг чурт, тур!». 14.05—А. П. Чехов. «Иванов». 14.50—«Ацнар часты канчаар уткуурул». 15.10—В. В. Маяковский. «Шулуктерни канчаар кылырыл». 15.50 — Телемедээлер. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—ПТУ-ларның сургуулдарының бот-тывынгыр урап чүүлге республика көрүлдезиниң киржикчилериниң концерти. 19.25 — «Чаагайжылгаже — хүннүң сагыш салыры». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар чаштар!». «Ох биле Ах». Мультфильм. 20.15—Музыкалыг концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Байырлыг, чараш-кыс», Урап-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези

АПРЕЛЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Бир эвес кадык болуксазынза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 Альтистер ансамбли ойнаар. Концерт-фильм. 9.10—«Уруглар аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40—«Ада-иелер, силерге». 10.10—«Цыган». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 4-кү серия. 11.35 - Улам хөй, эки бараанnar дээш. 12.05—«Спортлотонуң 15-ки тиражы». 12.10—«Айыыл чок шимчээшкин». Телекөрүкчүлер чагааларынга харыылар. 12.40—«Улус чогаадылгазы». Телелопчулал. 13.30—«Ону кылып кылдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—Архитектура ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыныга черлери. 15.05—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 15.40—Уруглар фильм. «Медээлеп тур эжикти ажыдыңар». 16.35 — Дээрте — агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хүнү. Чурттуң агаарлап халдаашкынга удур камгалал шериглериниң кол командылакчызы ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужар чүүл маршалы А. И. Колдуновтуң чугаазы. 17.10 — «Интеркосмос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Космостуң чүс чылы» деп телеүндүрүлгениң 4-кү фильми. 18.05 — О. Фельцман. «Испан сюжеттер». Л. Серебренников күүседир. 18.25—18.40—Чапсар. 18.40 — «Солагай». Мультфильм. 19.25—Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.55—«Эртемниң чижи». Урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Төрээн чурт чүүдеп эгелээрил». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровскийниң киржилгези-биле концерт-фильм. 22.45 — «Даап-шимээн». Документалдыг телефильм. 23.00—00.35 Спорт программазы. Чапсар үезинде — Телемедээлер

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
Ленинград телестудиязының программазы

14.20 — «Келир үеже баштыңар». Документалдыг телефильм. 14.50 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Сенчина совет композиторларның ырыларын күүседир. 15.15—«Орус музей дугайында чугаалар». (XIX вектиң графиказының чыындыларының дугайы).

15.45—А. Н. Островский. «Бо диштен-даа эвес». Москваның Малая Броннада шии театрының шии-фильми. 17.30 — «Сугнуң күжү». Телеочерк. Узбек ССР-ниң Кашкадарья облазының Китаб районунга ховенин погааларны болгаш кат-чимистерни бүдүрериниң курлавырларының дугайы. 18.25 —Делегейде болуушкуннар допчулалы. 18.40— ССРЭ-ниң баскетбол чемпионады. Эр улус. «Динамо» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.10 «Садко дилеп чорупкан». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Музыка киноскузу». 20.00 - Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«Циклон дүне када эгелээр». Урап-чечен телефильм.

АПРЕЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Суда шимчээшкинче. [illegible]». 9.00 — «Кара чаңгыс арга». [illegible] фильмниң баштайгы көргүзүү. Ю. Романенко биле Г. Гречко [illegible] экипажының «Союз-26» корабльге космоске ужудуушкунунуң дугайында. 9.20 — «Сылдыстаржыс». Совет ырлар концерти. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының көргени». 12.45 — «Комзның шагы». 13.45 — «Музыка киноскузу». 14.15 — Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хүнүнге тураскааткан концерт. Совет Армияның үлегерлиг Төп театрындан дамчыдылга. 15.05 — «Кино аап-чоруктарының клуву». 16.05 — «Күштүглер, дидимнер, аваанцгырлар». 16.50 — «Тайбыңның болгаш найыралдың орбитазы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Космостуң чүс чылы» деп хөй сериялыг телеүндүрүлгениң 5-ки фильми. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35 [illegible] 18.50 — Чапсар. 18.50 — «Тони Вендистиң аллагдалы». Урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Англи драматург Ф. Ноттуң «Телефон медээзи» деп шиизинден тургускан. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында [illegible] ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкинаның болгаш республиканың орус улустуң «Россия» ансамблиниң концерти. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». «Адыг оглу». (Финляндия). Дамчыдыгланы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 15.20 — Бистиң корреспондентилериниң чугаалары. Допчулал. 15.50 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Гнатюк ырлаар». Концерт-фильм. 16.00 — «Ажык ном». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. В. Каверинниң ындыг аттыг номун өзугаар тургускан. 1-ги фильм. 1-ги серия. 17.05 — «Кеңилда ее Куба», («Кайгамчыктыг Куба».). Хөглүг программа. 17.50 — «Отар Тактакишвили». Чогаалдарының арыннары. Концерт-фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!» Музыкалыг тоолдар. 20.15 — «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш чурттар аразының урап гимнастика маргылдаазы. «Дружба» дээр универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Оп үш талга». Урап-чечен телефильм. 22.35—23.20 — «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш чурттар аразының урап гимнастика маргылдаазы. «Дружба» дээр универсалдыг спорт залындан дамчыдылга.

АГААР

Республикага бөгүн бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге быскап хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10 градус соор, хүндүс 5—10 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—7, хүндүс 8—10 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 9.30, 12.40, 17.30, 20.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 9.20, 13.00, 15.00, «Октаргайның чедиги хуулгаазыны» 11.10, 17.25, 19.15, 21.05 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чеди илегелдиң солаңгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрезИ: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 20 881.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш типографиязы. (Кызыл, садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажыы № 1). ТС—00470

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 82 (11880) | 1982 чылдың апрель 8, четверг | 1925 чылда үндүрүлгүлээн | Өртээ 3 көп.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Чурттакчы чонну аъш-чем продуктулары-биле улам долу хандырарынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсифтиг хөгжүдери-биле чергелештир, коллективтерниң болгаш хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң көвүдедиринче партия болгаш чазак чугула кичээнгейни угландырып турар. Ооң тодаргай бадыткалы болза, «Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы база анаа дүүштүр партия болгаш совет органнарның хүлээп алгылаан доктаалдары болуп турар.

Үстүнде айыттынган доктаал-шиитпирлерде көрдүнген хемчеглерни боттандырып эгелээни-биле холбаштыр бистиң республикада коллективтерниң болгаш хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдер талазы-биле баштайгы базымнар кылдынып, республиканың чонун аъш-чем продуктулары-биле хандырарын экижидеринге элээн немелделер кирип турар апарган. Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларындан кирген эътти, картофельди болгаш ногааларны амгы үеде садыг четкилеринде, рынок-баазаларда хаая эвес садып турары анаа бадыткал болур.

Республиканың чонун картофель, ногаа-биле хандырары нарын айтырыгларның бирээзи болуп турганы билдингир болгай. Сөөлгү чылдарда чоннуң дузалал ажыл-агыйларынга, коллективтерге ол культураларны тарып өстүреринче чер-черде партия, совет органнар, совхозтар дирекциялары, хөй-ниити организациялары биче эвес кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде мурнунда оларны тарывайн турган мурнуу, барыын зоналарның районнарында, Кызылда картофель, ногаа тарыыры элээн калбарган, ооң багай эвес дүжүттү ап турар. Чижек кылдыр алырга, Кызыл хоорайда садчылар ниитилелиниң 3000 ажыг кежигүннери мурнунда ээн чыткан 250 гектар черни шиңгээдип алгаш, эрткен чылын оон 1000 ажыг тонна картофельди, 680 ажыг тонна ногааны болгаш 573 тонна кат-чимисти өстүрүп ап, өг-бүлениң чемиңге ажыглааш, артыкшылын белеткел черлеринге, рынокка саткан. Ам республиканың коллуунда кайы-даа районунга ылаңгыя күскү-кышкы үеде боттарының өстүрүп алган картофелин, ногаазын чемге ажыглап турар өг-бүлелер эвээш эвес.

Картофельди, ногааларны хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларынга тарып өстүрерин көвүдедир талазы-биле организастыг ажылдарны Дүрген, Сарыг-Сеп, Сукпак, Аржаан, Алдан-Маадыр, Арыг-Үзүү, Шекпээр көдээ, Хову-Аксы суур, Туран хоорай Советтериниң күүскомнары болгаш ол черлерде совхозтар багай эвес чорудуп турар. Ынчангаш чурттакчы чоннуң барык өг-бүле бүрүзү огородтуг, оон алган продуктуларын чүгле боттары чемге хереглеп турар эвес, харын-даа садыгларга дужаап, рынокка садып турар.

Чамдык эки чүүлдерни демдеглеп тура, хамаатыларның дузалал ажыл-агыйынга болгаш коллективтерге картофель болгаш ногаа тарып өстүрериниң болдунар аргаларын ырakta чедир ажыглаттынмайн турарын кичээнгейге алыры чугула. Бо айтырыгны улус депутаттарының чер-чер Советтери, совхозтар дирекциялары партия, профэвилел организациялары-биле кады амдан, частың эгезинден-не хынамчалыг көөрү чугула.

Дузалал ажыл-агыйларга чер ажылының продуктуларының эвээш бүдүртүнүп турарының чылдагааннары билдингир болгай. Олар дээрге дузалал ажыл-агыйның, ылаңгыя картофель, ногаа өстүрериниң ажык-дузазы чоңга ам-даа чедир тайылбырлаттынмайн турары, үрезин, өлек, минералдыг чемишчиделге-биле хандырылганың кошкаа, чамдыкта чер участоктарының чедишпези, транспорт, тырттар күштүң чедишпейни баары болуп турар.

Кодан чаның участогунга азы тускайлап берген шөлдерге картофель, ногаа тарып өстүрерин бо чылын улам көвүдедир дээш картофель, ногааны өг-бүле бүрүзүнге деп эгелээшкинни чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери, коллективтер, агитквартиралар, херээженнер чөвүлелдери чурттакчы чон ортузунга калбартып, тайылбыр ажылын чорудар херек. Дузалал ажыл-агыйларда амгы үеде бир чугула айтырыг картофель болгаш ногаалар үрезиннериниң тыптынары болгай. Республикада ниитизи-биле картофель үрезини чедишпес чүве болганда, ону бар черлеринден дузалал ажыл-агыйларга база тывары Советтерниң күүскомнары, совхозтар дирекциялары организастаар ужурлуг.

Кодан чаның болгаш тускайлап берген шөлдериниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге өг-бүлелерге чогуур дузаны чедирер херек. Ынчангаш чер участоктарын баш удур тодарадыры, ногаа участоктарынга өлек чедирип алыры, коллективтиг огородтарга суггарылганы организастаары, минералдыг чемишчиделге-биле хандырары дээн чергелиг айтырыгларны совхозтарны азы бүдүрүлге, албан организацияларны дамчыштыр күүскомнар шиитпирлээр ужурлуг.

ССРЭ-ниң 60 чылынче уткуштур чоруп ора, бистер ол бүгү-улусчу байырлалды күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш кызымак ажылдавышаан, ооң-биле кады ону столдарывыска элбек болгаш хөй янзы аъш-чемниг, омак-хөглүг байырлаарын күзээр бис. Ол элбекшилдиң бир дүлгүүрү боттарывыстың холдарывыста, дузалал ажыл-агыйывыста дээрзин медереп билир херек.

ШТАБ ХУРАЛЫ

Коммунистиг субботник эрттирериниң республика штабының ээлчеглиг хуралы дүүн болган. Ону штабтың начальниги, профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар удуртуп эрттирген.

Улуг-Хем, Таңды районнарда коммунистиг субботник эрттирерингеканчаар белеткенип турарының дугайында ында штабтарның начальниктери И. Ф. Молянов биле Ф. Л. Благинин оларның информациялыг хуралга дыңнап, чугаалашкан. Бо районнарның ажылчы чоннары апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында москвачыларның патриоттуг эгелээшкинин бир эп-сеткилдиг деткип, аңаа хынамчалыг белеткенип турарын демдеглээн. Кайы-даа районда күш-ажылдың байырлалынга белеткел ажылдарын районнуң коллективтерде коммунистиг субботник эрттирер штабтар удуртуп, чеже кижи ажылдаарын, чүнү кылырын тодаратклан. Ам белеткел ажылдары доозулган, чамдык бүдүрүлгелерде ажыл-ишчилер «кызыл субботанын» улуүнге кииришкир ажылдап турар.

Улуг-Хем районда күш-ажылдың байырлалынга 14 муң кижи киржир, оон иштинден 4500 кижи боттарының коллективтеринге ажылдаар. Тудугжулар 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чорудар. Көдээ ишчилер муң ажыг га черни шыгын базырар, 630 га шөлдү чарар, 443 га сигенни шөлүн суггарар болгаш өске-даа ажылдарны кылыр.

Таңдының он бир муң ажыг ажылчы чоннары коммунистиг субботникке киржир, оон иштинден 1700 кижи үлетпүр продукциязын бүдүреринге ажылдаар. Баштайгы санаашкыннар ёзугаар алырга, районнуң ажыл-ишчилери ажылдап алган акшазындан 18 муң хире рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Улуг-Хем, Таңды районнарда субботник эрттирериниң белеткел ажылдарында чамдык четпестерни хуралга айыткаш, ону эдериниң хемчеглерин дарый алырын штаб начальниктеринге дааскан.

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ДЕМНИГ ҮНҮПТЕР БИС

Күш-ажылдың байырлалының хүнү — апрель 17-де Чадаананың орук септелгетудуг участогунуң коллективи ленинчи коммунистиг субботникче демниг үнүптер бис. Ынчан кылыр ажылдарның хемчээлы, бригадаларның, кижи бүрүзүнүң каяа ажылдаары бо хүннерде долузу-биле тодараттынган.

Ниитизи-биле алырга, 146 кижи субботникке киржир. Б. А. Сарыг-оол баштаан алды кижи Чадаана хоорайда нийи аал иштиниң чурттаар бажыңның тавааң салыр база ол ышкаш он тудугжу чурттаарга бажыңның тудуун ол хүн уламчылаар. Ийи дугаар участоктуң тудуг шөлүнүң ажылынга, ында цемент складынга бир кезек ажылчыннарны хаара тудар.

Ажылчыннарның хөй кезии Чадаана — Хандагайты, Чадаана — Суг-Хөл, Чадаана — Шеми, Чадаана — Алдан-Маадыр аразында оруктарның көвүрүглериниң, орук кежилдир салган хоолайларның септелгезин чорудар. Оларның субботник хүнүнде кылган ажыл-херектери орук-харылзааның ажыктыын, чуък сөөртүлгезиниң шапыңкызын көвүдедиринге улуг дузаны совхозтарга чедирер.

Бистиң бүдүрүлгевис эң кол күштүг — трактористерни, машина-техниканы Чадаана болгаш Ийме аразының оруунуң капитал септелгезин чорударынче мөөңнээр. Маңаа Николай Саттың удуртулгазы-биле коммунистиг бригада бүдүн ээн дургузунда ажылдап хүннээр. Грейдерист Олег Хүрен-оол, машинист-бульдозеристер Болат Ондар, Шуур-оол Моңгуш, катоктуг машина чолаачызы Бетан Доңгак, орук ажылчыннары Опай Моңгуш, Шырап Моңгуш болгаш бо бригаданың өске-даа кежигүннери эң шалыңчы ёзу-биле ажылдаарын баш удур дугуржуп алган.

Чадаана — Ийме оруунуң капитал септелгезинче ажылдаар кижилерге С-100 бульдозерни ийини, Д-606 бульдозерни ийини, бир катокту, Д-30 маркалыг бир грейдерни, ийи автомашинаны база Чадаана хоорайның автобүдүрүлге коллективинин 4 самосвалын быжыглаар.

Коммунистиг субботник эрттирериниң штабы апрель 17-де кылыр ажылдарның хемчеглерин, аңаа херегээр машина-техниканың септелгезин, тудуг база орук ажылдарынга херек материалдарны баш удур белеткээри-биле чергелештир идей-политиктиг кижизидилгениң талазы-биле чугула ажылдарны чорудулаан, ол ажылды амдаа уламчылавышаан.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде кыска митингиниң эрттирер, кижилерниң ажылдап турар участоктарынга хөгжүм, ыры-шоор дыңналыр. Сеткил-сагыш ырлап турда, чоннуң күш-ажылчы хей-аъды, өөрүшкү-маңнайы улам көдүрлүр. Оон-биле чергелештир хана солуннарны, радиодамчыдылгазын дамчыштыр күш-ажылчы байырлалдың киржикчилерин мактап бөрээри күзенчиг. Ленинчи коммунистиг субботниктиң көдүрлүүшкүнү кижи бүрүзүнүң сеткилинге солун болуп артар ужурлуг.

Апрель 17-де бистиң коллектививис Шагаан-Арыг база Чадаананың орук септелге-тудуг участогунуң ажылчыннары ниитизи-биле 1282 рубльдиң ажылын бүдүрер. Беш чыл фондузунче 580 рубльди шилчидери көрдүнген. Орук-септелге тудуг участогунуң бүгү ажыл-ишчилери ленинчи коммунистиг субботникче үнүптеринге бүрүн-биле белен.

Б. ОЮН.
Чадаананың орук септелге-тудуг участогунуң начальниги.

Степан Маркович Белоусов — харылзааның автотранспорт бүдүрүлгезинде мурнакчы ажылчыннарның бирээзи. Ол ында он чеди чыл улаштыр дарганнап, ай санында планныг онаалдазын 120-130 хуу доктаамал күүседип турар.

С. М. Белоусов — күш-ажылдың хоочуну, аныяктарның дагдынынкчызы.

ЧУРУКТА: С. М. Белоусов.

В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хүннүң медээлери

КҮҮСЕТКЕН

Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын кыштап хүр-менди ажырар дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Кышкы үеде мал чемин үзүктелдирбезинбиле Тее-Хемниң Ак-Чыраадан хыргылыш белеткээр тускай бригаданы күскээр кыжынна тургускан. Хыргылыш белеткелиниге барган механизаторлар 500 тонна хыргылышты белеткээр онаалданы алган.

Механизаторлар бердинген онаалданы күүсеткен. Белеткээн хыргылыштан 440 тоннаны совхоз төвүнче чудурун чоруткан. Хыргылышын кескеш, тырып боодалдаан шынааның чамдык черлеринде хар эрээш, суг хөлдениң турарын барымдылаавааш, 100 тонна боодалды үш километр курган черже база дажыглап саараттаан.

Ак-Шынаага хыргылыш белеткээринге тракторист А. Намжап, прессовщиктер С. Маадыр-оол, А. Доңгар, чүдүрүкчүлер С. Серен, А. Калдаа, А. Көк-оол олар эрес-шудургу, кежээ-кызымак ажылдаан.

Д. ШУЛУУ
Улуг-Хем район.

БЕЛЕТКЕЛДИГ

Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг «Суг-Хөл» совхозтуң чер ажылдыглары он бирги беш чылдың ийиги чылынга эрес, шудургу белеткенип турар.

Совхозтуң Кара-Чыраа салбырында Сергей Моңгуш болгаш Айыжы Шойдан оларның звенолары шөлдерже органиктиг чемишчиделге сөөртүп тегериң организастыг чорудуп турар. Ук звенолар 800 тонна өдекти тараа болгаш мал чеми культураларының шөлдеринге тегер онаалдалыг. Ол-ла салбырда агроном К. Моңгуштуң удуртулгазы-биле ногаа бригадазы белеткел ажылдарын калбарты берген.

Часкы суггатка белеткелди база чорудуп турар. Суггатчыларның үш звенозу буга дестерин аштап, чалдап, сай-топ эгелээн. Кызыл-Тайга салбырында Лакпа Оюн-оолга баштаткан 16 кижилиг суггатчы звено Үстүү-Ишкин оорууда кол буганың денни шалыңкын аштап дооскан. Аңаа ажыл белен эвес болган. Ханызы бир метр 20 см, дооразы 1,5 метр, узун дургу 30 ажыг метр кооңпаны доштан каскаш, оттче 100 тонна ажыг сай-даштыы мөөңнак кылдыр урган.

С. БИЧЕ-ООЛ

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Чер-чер Советтеринге, улус судтарынга соңгулдаларга уткуштур ужуражышкыннар болгаш беседалар бүдүрүлгелерде, организацияларда, чоннуң чурттап турар черлериниң айы-биле болуп турар. Күш-ажылчы коллективтер округтарның соңгулда комиссияларынче боттарының эң эки төлээлекчилерин дендидип турар. Соңгулда участоктарын тургузары эгелээн, соңгулдаларга белеткел-биле холбаалыг практиктиг ажыл оларда калбарган. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

АЛМА-АТА. Казахстанның найысылалының соңгулда участоктарының четкизи соңгулда сапында калбарып орар. Эрткен чылдың төнчүзүнде миллионгу кижи төрүттүнген шаңкын өзүлделиг Алма-Атага ындыг участоктар эрткен соңгулдалар үезинде тургузулган ам сес участок хөй болур.

«Асай» дээр микрорайоннуң чурттакчылары хоорай болгаш районнар Советтеринге депутаттар соңгуурунга бир дугаарында киржир. Алма-Атаның намдары ийи чыл мурнунда эгелээп чаа улуг тудуунда он муң хире кижи чурттап турар. Ында ийи соңгулда участогу ажыттынган. Баштаашкыннар эртер, агитаторлар чүве чугаалаар, фото-көргүзүглер болгаш соңгукчулар клубтары организастаар оран-саваларны дерип турар.

• • •

КИШИНЕВ. Төрээн черини төөгүзүн билдиммес арыннарын Новоанен районнуң Мерена суурунуң агитаторлары аныяк соңгукчулар-биле ужуражылгазынга ажыткан. «Правда» колхозтуң чыл демдеглели болу берген солуннардан үзүндүлерни, фото-чуруктарны, документилерни солдарга болгаш кыстарга олар көргүскен.

Тураскаалдыг үелерниң бирээзи — дайын соондагы баштайгы чылдар. Ынчан механизаторлар бригадазы баштаан комсомолдуг Гагаузия Бессарабтың инициативазын [illegible] техниканы шиңгээдип ап эгелээн.

[illegible]

быжар ногаалар тарып өстүрер кылдыр специализаштаан ол колхоз ам — республикада эң улугларның бирээзи.

• • •

МАКЕЕВКА. (Донецк область). Хоорайның кыдыында чаа микрорайонда агитпунктунуң оттары кывыскан. Хөвеңден удазын аргыыр чаа фабриканың ында туттунганының ачызында чаа чурттаарга районну тыптып келген. [illegible] соңгулдадан соңгулда чедир үе дургузунда чаа бажыңнарже кожуп кирген, а амыян [illegible] ажылчыннар чаагайжыдыы туттунган ниити чурттаарга черлерни алган.

Фабриканың ажылдакчылары уругларга үш комбинатты, садыгның болгаш ажыглал тындырылгазының каш-даа албан черлерин алган, оларже ниити ажыглалдың транспортунун чаа маршруттарын ажыткан.

• • •

БАРНАУЛ. «Алтайның агитатору» журналдың тускай номери Россия Федерациязының хоорайларында болгаш суурларында чорудуп турар масса-политиктиг ажылдың киржикчилерин таныштырар. Журналда парлаттынган чүүлдер агитпункттар ажылдап турар бүдүрүлгелерде болгаш микрорайоннарда соңгулда мурнунуң ажылының [illegible]. Алтай крайда соңгукчулар клубтарын, юридиктиг консультацияларны тургусканнар. [illegible] ажылының аргаларын байырлаашкын, сес журналдарын, «Эрес-тааргыра — улусчу эрес-тааргыра» деп темалыг кежээлерни эрттирип турар.

БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Дүүн Кызылга бойлус камгалалының чамдык айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал болган. Аңаа Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агый министриниң оралакчызы Т. Х. Бараан, Аңныыр-тывыыш ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. С. Нурзет ол талазы-биле байдал болгаш сорулгалар дугайында илеткелдер кылган. Райкүүскомнар даргаларының оралакчылары, арга-ыяш болгаш аңныыр-тывыыш ажыл-агыйларының ажылдакчылары саналдар бергилээн. Эң ылаңгыя өртке удур шыңгыы хемчеглерни алырының, аң-мең камгалаарының, тоттүглекчилер-биле демиселди экижидериниң чугулазын хурал онзалап демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың ажылынга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киржип, чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери республиканың ажылчы чоннарынга арга-ыяш өрттеринге удур демиселди күштелдирер дугайында кыйгырыгны хүлээп алган.

Бистиң корр.

АЙНЫ ЧАРЛААН

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитеди хоорайга часкы чаагайжыдылганың айын чарлаар дугайында доктаал хүлээп алган.

Найысылалды чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле 1981 чылда элээн хөй ажылдар кылдынганын ук доктаалда демдеглеп турар. Хоорай чаагайжыдылгазынга 2 миллион ажыг рубльди шиңгээдип алган, 102 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 11 муң дос ыяшты олурткан, 700 чечек рассадазын тараан.

Боттарының девискээрлерин болгаш чоок-кавызын, быжыглаан участоктарын чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле элээн хөй ажылдарны Тыва транспорт эргелелиниң, автосептелге заводунуң, № 1 КПТУ-нуң, Респотребсоюзтуң, Кызылдың аъш-чем база үлетпүр барааннар садыгларының, Иштики херектер министерствозунуң, Тыва хандырылга-сайгарылга эргелелиниң, № 1, 2, 4 болгаш 11 школаларның коллективтери кылган.

Ынчалза-даа боттарының девискээрлериниң болгаш быжыглаан участоктарының чаагайжыдылгазынче болгаш ногаанчыдылгазынче чамдык бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлери ам-га чедир чогуур кичээнгей угландырбайн турар. Чаагайжыдылга талазы-биле бердинген планнарны ниво заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» тресттиң ажылдарының, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының адырларының, № 3 АТБ-ниң, Садыг министерствозунуң автобаазазының, алгы заводунуң, тууйбу заводунуң коллективтери болгаш өскелерден чыл бүрүде күүсетпейн келген.

ССРЭ-ниң 60 чылынга база Совет Тываның 40 чылынга белеткелдер-биле холбаштыр Кызыл хоорайның чаагайжыдылгазын болгаш ногаанчыдылгазын улам ыңай экижидер сорулга-биле 1982 чылдың апрель 1-ден май 1-ге чедир хоорай чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының айын Кызыл хоорүүском чарлаан болгаш хоорайны 1982—1986 чылдарда чаагайжыдарының беш чыл планын 1982 чылда күүсеттирериниң [illegible] айда чогуур ажылдарының ниити хемчээлин күүседирин хоорайның бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга доктаалда дагзып турар.

Чарлаттынган айны организастыг болгаш үре-түңнелдиг эрттирерин хандырары-биле коллективтерге хоорай чаагайжыдылгазының айын эртгирер дугайында хуралдарны эрттирер болгаш 60 талазы-биле даалгаларны тодарадыр. Шалыңчы ай чоруп турар үеде быжыглаттынган участоктарны, боттарының девискээрлерин болгаш оларның чоок-кавызын ногаанчыдарынче, кирер оруктарны, албан черлериниң тудугларын болгаш чурттаарга бажыңнарын септээринче онза кичээнгей салыр.

Чарлаан айны организастыг эрттирерин хандырары-биле база ону удуртуру-биле комиссияны тургускан болгаш хоорай чаагайжыдылгазының часкы айында социалистиг чарыштың түңнелин май 15-ке чедир үндүрген турарын ол комиссияга дааскан.

ДАШТЫКЫДА

Ужуражышкын

ПРАГА. Акы-дунма чурттарның ССРЭ-биле найырал ниитилелдериниң төлээлекчилериниң ужуражышкыны аңаа болган.

Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Кампучияның, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Чехословакияның, ол ышкаш даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдер [illegible] Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын хөй-ниитиниң калбак массазынга таныштырар талазы-биле ажылының дуржулгазын солушкан.

Акы-дунмалышкы социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчы партияларының съездилериниң көдүрген сорулгаларын күүседир талазы-биле боттарының организацияларының ажыл-чорудулгазының дугайын ужуражышкын киржикчилери чугаалаан.

Съезд ажыттынган

БЕРЛИН. Германияның Либерал-демократтыг партиязының XIII съездизи Веймарда ажыттынган. Ооң муң ажыг делегаттары Герман Демократтыг Республикага сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга киржилгениң чугула айтырыгларын чугаалажып, кылдынган ажылдың түңнелдерин үндүрер.

Байырлыг хурал

ХЕЛЬСИНКИ. Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-финлянд керээниң 34 чылынга тураскааткан байырлыг хурал аңаа болган.

Финляндия Республиканың президентизи М. Койвисто, Финляндияның парламентизиниң даргазы П. Виролайнен, чазак кежигүннери, политиктиг партияларның, садыг-үлетпүр бөлүктерниң болгаш хөй-ниитиниң төлээлекчилери, ол ышкаш ук керээниң оон тавар ыштыр ол чуртта барган совет делегациязы байырлыг хуралга олурушкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга көдүргени, чаа тайбың эгелекчи саналдарын чуудаа ужур-дузалыын хуралга чүве чугаалааннар онзалап демдеглээн.

1948 чылдың совет-финлянд керээзи Финляндияның айыыл чок чоруун быжыглап, оон-биле кады Совет Эвилелиниң соңгу-барыын талакы кызыгаарларынга кымның-даа дээн болбазын идегелдиг магадылап турар деп, Финляндияның премьер-министриниң оралакчызы, саң-хөө министри А. Пеккала чугаалап, ол керээ ийи чурттуң аразынга бүдүрежилгеге ооргалаттынган эки харылзааларны улам ыңай көгжүдериниң быжыг үндезини болуп турарын демдеглээн.

Сессия болган

ПХЕНЬЯН. Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының аңаа пленуму болуп, КУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының чедиги чыыжының бирги сессиязынга көөр кылдыр кирген айтырыгларны чугаалашкан. Ооң ажылынга Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ким Ир Сен киришкен.

КУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының бирги сессиязы Пхеньянга болуп, КУДР-ниң Президентизинге Ким Ир Сенни соңгаан.

Конституция ёзугаар республиканың күрүне эрге-чагырганың дээди удуртур органы — КУДР-ниң төп улусчу комитединге депутаттар соңгаан. Ол комитеттиң баштыңы КУДР-ниң Президентизи болуп турар.

КУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының доктаамал чөвүлелин соңгаан. Ооң даргазы Хван Дян Об болган.

КУДР-ниң Административтиг чөвүлелиниң Премьеринге Ли Ден Окту соңгаан. КУДР-ниң Административтиг чөвүлелиниң чаа составын бадылаан. КУДР-ниң даштыкы херектер министринге Хо Дамны томуйлаан.

Калбак кампания

КОПЕНГАГЕН. Тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш кады ажылдажылга комитединиң инициативазы ёзугаар Европаның Соңгу чүгүн ядерлиг чепсектен хостуг зона болдурар дээш кыйгырыг илдаанга ат салыышкынының чыыр калбак кампания Данияга шептерээн.

Ам безин 125 муң ажыг дани кижилер ол документиниң идаанга аттарын салып, тайбыңга ынак күштерниң Европа диптич ол кавызында ядерлиг чепсээ чок зонаны тургузарынче угланган кужениишкиннерин боттарының деткип турарын илергейлээн.

(СЭТА).

[illegible library stamp] ...БИБЛИОТЕКА ... С. Пушкина

БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛДЕР

[illegible]

Ч. МАНДЫЫЧЫ.

ПРАКТИКТИГ ОНААЛГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

«СЭКП-нің XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» партия ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле ажылды чер-черде партия организациялары чорудуп пропагандистерден негелдени улам күштелдирген.

ПАРТИЯ өөредилгезиниң дээштиниң, түңнелдиниң бедиллеринге дыңнакчыларга практиктиг онаалгалар бээр арга улуг салдарлыг. Ол доктаалдың негелделерин боттандырарының кол сорулгазы болур. СЭКП- [illegible]

[illegible]

Политиктиг чырыдышкын-биле практиктиг онаалгаларның системазын тургузуу мындыг болуп болур:

1. Ниити-биле болгаш бо-дуста болуп турар кандыг-бир болуушкунну баш бурунгаар бот-тускайлаң өөренири (хайгааралдар).

[illegible]

Л. ЗОРИНА.
Политиктиг чырыдышкын бажыңының консультантызы.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Холь» совхозунуң ошку кадарчызы, Тыва АССР-ның алдарлыг малчыны Норжун-оол Сат эрткен чылын төрүүр 100 ошкуге онаштыр 125 анайны камгалап өстүргеш, малчыннарның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Ол чыл түңнели-биле район чемпиону болуруптан аңгыда, эрткен кыштаглаашкынга малдың баш санын камгалап өстүреринге база малдан алыр продукцияны бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлечөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломунуң-биле шаңнаткан. Малчынның хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылын Совет чазак бедик-биле үнелээш, ону чоокта чаа «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле база шаңнаан.

Норжун-оол Шалдан-оолович ам ошку оолдаашкынынга белеткенип, бо юбилейлиг чылда ошку бүрүзүнден анайны камгалап өстүрер дээш кызымаккай ажылдап турар. Оон кодан ында амгы байдал эки, мал хүр кыштап турар.

ЧУРУКТА: Н. Сат.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Республиканың хэрээжэннер чөвүлелинде

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ ДЭЭШ

Чер-черде партия, совет органнарының удуртулгазы-биле хэрээжэннер чөвүлелдери бүдүрүлге болгаш өске-даа ажыл херектерге тодаргай улуг-хуузун киирип турарын кая-даа эскерип болур. Республиканың хэрээжэннер чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Хурал-дың чөвүлелдиң даргазының оралакчызы. СЭКП обкомунуң кизилге айтылгалыжының оралакчызы А. А. Зайцева эрттирген ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн тодептиг уткуур талазы-биле республиканың хэрээжэннер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң хэрээжэннер ортузунга ажыл талазы-биле сектор эргелекчизи Т. Д. Дава кылган. Ол мыкаш огород тарып өстүрер талазы-биле хэрээжэннер чөвүлелдериниң ажылының дугайында илеткелди республиканың хэрээжэннер чөвүлелиниң президиум кежигүнү, респотребсоюзтуң даргазының оралакчызы Ф. П. Макарова кылган.

[illegible]

...рылга эвес. Чер-черде хэрээжэннер чөвүлелдери бо айтырыны шиитпирлээринге эн улуг идепкейлиг киржилгени чедип алыр ужурлуг. Ажыл-биле чугаалгарга, чаңгыс Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем дээш өске-даа районнарның суурларында огород шелдиринде чуну-даа тарывайн, чаштырып турар таварылгалар бар. Улуг-Хем- [illegible]

[illegible]

Б. ДИРЧИН.

ХОРАТПАС ДЭЭШ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитизиниң малының баш санын мендитургузары-биле хемчеглерни ап турар. Таг болгаш шивы будуун мнга албан организациялар коллективтери, чурттакчы чон массазы-биле белеткеп турар. Ол белеткеттингеш таг болгаш шивы будун беш кижи составтыг звено дазаан кылдыр тыртып турар.

«КЛУ-БЧМУ-2» деп маркалыг машинага Сесер-оол Сат таг далганнап, а Николай Көчил-оол, Кызыл-оол Сат болгаш өскелер-даа ДТ-75 тракторга кукуруза комбайны ыоткап, шивы будуун хоммектеп турар. Ниитизи-биле 15 тонна таг далганнаттынган, шивы будуу хоммектеттинген.

Б. КЫЗЫЛ-ООЛ.

БҮРҮН АЛГАН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының мурнакчы малчыны Болат-оол Монгушевич Күнгаа мурнунда трактористеп турган. Оон совхозтуң дирекциязының сүмезин ёзугаар ол малчынай берген. Ол 10 чыл дургузунда төрээн совхозунга хөй тонна дүктү кыргып берип, чүс-чүс баш малды өстүрүшкен. Бо чылын малчынның коданында 389 хөй оолдапкан. Ынча хире чаш хураганнар алдынган.

К. КОМБУ.

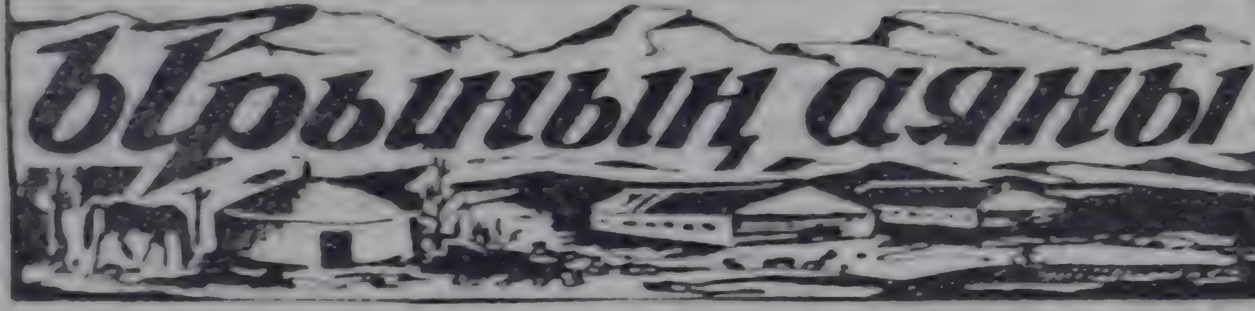

1. Хамык ужур — бодунда

[illegible]

2. Чемпион

[illegible]

3. Кижиниң каазы

[illegible]

4. Кежээликтей

[illegible]

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ХӨЙ

«Ак-Туруг» совхозтуң Галина Данзырынга удурткан № 1 хойжу бригадазында мал кыштаглаашкыны хүр, менди. Коданнарда хойлар болгаш оон чаш хураганнарының өлүп, хораар чоруу эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, дыка кызырылган. Бо чылдың эгезинде бригаданың малчыннары чыглып хуралдаан. Ынчан малчын бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Өске-даа мылыр ужурлуг ажылдарын дугуржуп чугаалашкан. Бригада ниитизи-биле чүс хойга онаштыр 90 хураганны алыр, бир хойдан 2.6 кг дүктү кыргып, күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Кыштагларның үүрмек септелгезин чайлагже көжериниң бетинде бүрүн септеп-селиирин, 10 тонна сигенни, 3 тонна будук-бүрүнү мал чеминге белетээрин, 10 тонна өдекти бөлүп кургадырын даанган.

Амгы байдал-биле алгаш көөрге, аазаан сөс ажыл-херек-биле карышпайн турар. Төрүзе чогуур 2984 хөй, ошкунуң бо хүннерде 2118-и оолдапкан. Оларның чаш төлү ончамениди. Район Совединиң депутады, коммунист Петр Кудерниң 370 хоюндан 340 хураган алдынган. Оларны чидириг чок өстүрер дээш өг-бүле улуг хайгаарапда алган. Ол ышкаш малчыннар Ташпак Дадар-оолдуң, Опай Анай-оолдуң, Хураган-оол Монгуштуң, Кенен Чычаан-оолдуң төрээн хойларының чаш хураганнары чидириг чок. Мында саманчыларының үлүү база биче эвес. Саманчылар Опуйлаа, Биликпаа Седии угбашкылар, Светлана Кок-кыс, Часкал Монгуш, Долум Даржаа, Мария Дартай-оол, Сергей Дартан-оол болгаш өскелер-даа мантальыг ажылдап турар. Олар 80 хураганны доруктургаш, малчыннарга хүлээткен. Кодан бүрүзүнде мал чеминиң курлавырлары бар. Шиви будуун чаш хураганнарга узуктелдирбейн берип турар. Мал эмчилери ноланнапы график ёзугаар эргий кезип келген. Автомагазин чолаачызы Кара-кыс Байыр-оол, суг сөөртүкчүзү Мгаыр-оол Данзын оларның шаңчылчы ажылын малчыннар мактаарлап. Бригаданың малчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш тура-сорук-туг ажылдап турар.

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

Улус судьяларының сонгулдаларынга уткуштур

ОТЧЁДУН БЕРГЕН

Эрзин суурнуң Культура бажыңын суурнуң чурттакчы чону долдур олурупкан. Районнуң улус судунуң даргазы Елена Хертековна Дажы-Сетбе чурттакчы чонга ажылының отчёдун берген. Районнуң совхозтарында, чамдык албан организация черлеринде аңи-ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң камгалалы ам-даа кошкак, малдың совхозтарда малдың учёт-отчёду будулчак, соң уламындан хөй мал чидирер чоруктар барын ол айыткаш, ону тодарган чижектерге киргускен. «Чаа орук» совхозтуң чылгычызы Э. Дирчин-чап хүлээнген ажылынга харысалга чогу-биле 53 баш чылгы малды чидирип, совхозка 11970 рубльдиң хоразын чедиргеш, хоойлу ёзу-таар шииттирген. Ленин аттыг совхозтуң чылгычылары Э. Ёндан, С. Соян хүлээнген ажылынга харысалга чогу-биле 32 баш чылгы малды чидирип, совхозка 7165 рубль түңнүг хоразын чедирген. Ол-ла совхозтуң хойжузу Т. Шимитоо 39 баш хойну чидирип, 1569 рубльдиң хоразын ажыл-агыйга чедирген. Үстүнде бурууллуг кижилер хоойлу ёзугаар херек харыызынга онаашкан.

Район девискээринде аар кем-херек үүлгедир, хулиган чоруктар бар болуп артып-каан. Назы четпээннерниң талазындан ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар база бар. Сөөлгү үеде район иштинде ниитиниң корум-чурумун үреп, кем-херек үүлгеткеш, шииттирип, административтиг хемчеглер алзып турар кижилерниң саны Нарын кожуун Советтиң девискээринде хөй. Нарын кожуун Советтиң күүскомунуң, совхозтуң дирекциязының, хөй-нийти организацияларының кижизидилге ажылынче кичээнгейни угландырып, ону дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр чорудуп турарының негеттинерин ол демдеглээн.

Улус суду херектиг болган черинге чедип, үнүүшкүннүг ажык судтарны чорудуп, чыылган чоннуң мурнунга ону сайгарып көрүп турар. Чамдык шиитке доктаалдарын шииттирген кижиниң хамаарышкан коллективинге таныштырып, ол талазы-биле тайылбыр ажылын суд чорудуп келген. Хамаатылардан, албан организация черлеринден кирген негелде билдириишкиннерин чогуур үезинде сайгарып көргүлээн. Күүседир хуулустарның хынаалдазын хоойлунуң негелдезин ёзу-таар чорудуп, бухгалтерия аппараттарынга ону күүседиринге хамаарыштыр туслан айтышкыннарны берип келген.

Боттарының хамааты хүлээлгелерин баган эвес күүседип турар улус төлээлери эвээш эвес. Оларга Д. Сосур-бар, С. Байыр-оол, Н. Сакты-Сюрюн, А. Тава, О. Бады, К. Серенмаа болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Олар улус судунуң ажылынга идепкейлиг киржип, кемниг херек үүлеткен хамаатыларга шын-тыы негелделиг болуп, судка кирген херектерге хамаарыштыр боттарының санал-сүмелерин үргүлчү берип турар-лар.

Район девискээринде эш хуу судтары бар. Чаа-Хөл, Бай-Даг суурда, районда эш хуу судтары эки ажылдап келген болгаш судка кирген материалдарны шын-тыы сайгарып турар, оларның кижизидилге талазы улуг.

Илеткелчи судтуң ажылында чамдык четпестерге база доктааган болгаш моон сонгаргы сорулгаларны чугаалавышаан, амгы үеде улус төлээлериниң сонгулдаларынга, улус судьяларының сонгулдаларынга белеткелге доктаап, албан организация ажылдакчыларының, бүдүрүлге болгаш совхоз ажылчыннарының коллективтери боттарының төлээлериниң отчёттарын дыңнавышаан, улус төлээзи болурунга төлептиг кижилерни сонгууруңче хуралдың киржикчилерин кыйгырган.

Хуралга тос кижи санал берип, улус судунуң ажыл-чорудулгазынга анализти кылган. Район эмнелгезиниң наркология кабинединиң улуг эмчизи Э. Сотпа, уругтар садының ажыл-агый эргелекчизи С. Дондук, Эрзинниң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даарышкычызы А. Кыргыс, профилактика чөвүлелиниң даргазы А. Уржук болгаш өскелер-даа саналынга Эрзин суурнуң корум-чурумунга хамаарыштыр чүве чугаалааннар. Хөй-нийти черлеринге, кудумчуларга, магазиннер чанынга эйриг чоруур кижилерни санал бергеннер шыңгыы шугумчудаар-лер. Чижээ, хамаатылар Ш. Дембирел, М. Серээдар олар уруг-дарының кижизидилгезинче сагыш салбайн арагалап чорупр турда, оолдары аар херек үүлгеткилээт, үр хүүсаалыг хосталгазын казыттырып шииттиргилээн.

Хурал соонда хөй-нийтиниң корум-чурумун эйриг үреп, бичии хулиган херээ үүлеткен 12 кижини херээн Культура бажыңының долдур чыылган чоннуң мурнунга тургузуп, чангыстап сайгарып көрген. Н. Севек, В. Доржу, А. Захаров оларны 15—15 хонуктарда хоругдалга олурар кылдыр судья доктаал үндүрген. Б. Чоодү, Ш. Дембирел, М. Серээдар, К. Демир-оол болгаш өскелерни 20 рубль чедир торгаан, а чамдыктарын ажылдап турар коллективтеринге сайгарар кылдыр херээн шилчиткен.

Бичии хулиган херектер үүлеткен кижилерни хөй чоннуң мурнунга тургузуп, херээн сайгарып көөрге, оон кижизидикчи салдары улуг болуп чадаажок. Херээн көргүрген кижилер моон соңгаар кудумчуларда, хөй-нийти черлеринге эйриг чорбас, хөй-нийтиниң корум-чурумун үреве болгаш турум ажылдаарын аазаашкан.

Я. СОЯН-ООЛ.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯДА ПОЛИТИКТИГ КРИЗИС

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны Аргентинаның эжелеп алганы-биле холбаштыр ессээн англи-аргентин чөрүлдээ Великобританияда политиктиг шыңгыы кризисти болдурган. Даштыкы херектер министри лорд Каррингтон албан-дужаалындан дүшкен дугайында чарлаан, оон дилээн премьер-министр М. Тэтчер хандырган. Даштыкы херектер министриниң оралакчызы Х. Эткинс болгаш даштыкы херектерниң куруне министри Р. Люс олар албан-дужаалындан база хадашкан. Общиналар палатазының даргазы турган Фрэнсис Пимм даштыкы херектерниң чаа министринге томуйлаан.

Камгалал министри Дж. Нотт албан-дужаалындан хадажыр дугаарында база дилээзин радио болгаш телевидениеге дыңнаткан. Ынчалза-даа М. Тэтчер ол дилээни хандырбаан. Рейтер агентствозунуң дамчытканы-биле, күчүлүг чепсектиг күштер дээш ажылдыг чорудулгаларынга белеткенип турар үеде камгалал министриниң албан-дужаалынга Ноттуң хевээр артары чугула деп санап турарын премьер-министр ацаа медеглээн. Бо айтырыгга хамаарыштыр информация бээрин-ден камгалал министерствозу шыңгыы ойталаан.

Фолкленд ортулуктарны чидиргени Англияның парламентизинге килеңнээшкинни болдурган. Янзы-бүрү политиктиг партиялардан, оларның аразында эрге-чагыргада партиядан общиналар палатазының депутаттары лорд Каррингтонну болгаш Дж. Ноттуну ындыг байдалды болдурган бот бурууллуг кижилер кылдыр азааннар. Премьер-министр М. Тэтчерни база шыңгыы шүгүмчүлээн.

Консервативтиг партияның барыын үзелдиг бөлүктериниң болгаш өске-даа буржуазар партияларның ажылдакчыларының өскүткен кампаниязы-биле холбаштыр даштыкы херектер министри албан-дужаалындан дүшкен дугайында шиитпирин М. Тэтчер хүлээп алыр ужурга таварышкан. Аргентинага удур эң шыңгыы хемчеглерни алырын, Аргентинаның шериин Фолклендтен үндүртүрерин. Фолкленд ортулуктарга шериг-дээлей бузаалажыышкынның тургузарын олар негеп турар. Тургузуп турган чорудулгазы дипломаттыг эвес, а шериг күжү-биле [illegible] тиг чазактың оралдажып турарын бо бүгү фактылар бадыткаан-дыр.

В. ЧУКСЕЕВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАЛБАК ЧЫРЫДЫЛГА

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Югославияда албан хуузунуң найыралчы аян-чоруун даштыкы парлалга чырыдып турар.

ССРЭ-ниң болгаш Югославияның аразында чаагай харылзаалар — бүгү делегейге ужур-дузалыг чугула фактор-дур деп, хөй-хөй солуннар демдеглеп турар. Ийи талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга бызыг бааза дээди деңнелге совет-югослав ужуражылгаларының түңнелинде хүлээп алдынган кады кылган документилерде быжыглаттынган принциптер болгаш дугуржуп алышкыннар болуп турар.

Югославия биле Совет Эвилелиниң делегейниң чугула айтырыгларын, найыралды улам ыңай быжыглаарының, ийи талалыг харылзааларны калбартырының айтырыгларын дугайты доктаамал база бүгү талалыг чугаалажылгаларны чорударынга болгаш хөгжүдеринге сонуургалдыг деп, югослав «Борба» солун бижээн. Ийи чурттуң аразында экономиктиг кады ажылдажылганың чедиишкиннииг хөгжүлдезин ол солун демдеглээн. А Югославияның «Политика» солуну совет-югослав харылзааларының бол онзагай чугула оон доктаамал турушпуг бүдүүштүг болуп турар деп, онзалап демдеглээн. (СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК

ПРАГА. ПКАП ТК-ның Бирги секретары, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштадыр ПУР-нуң партия-куруне делегациязы албан хуузун найыралчы аян-чоруун кылып Прагада барган.

Ол-ла хүн ЧКП ТК-ның Чиигине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-тың болгаш В. Ярузельскийниң Прага ортузунга найыралчы ужуражылгазы чүректиг тааламчыдан эш-ёзуузунуң байдалынга эрткен.

ЧССР-ниң болгаш ПУР-нуң делегацияларының аразынга чугаалажылгалар болуп, боттарының партияларында болгаш чурттарында байдалдар дугайында талалар информация солчуп, ийи талалыг харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет профэвилелдер съездизинге болгаш Ташкентиге чугаалаарынга кодурген. ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативаларын бүрүн деткип турарын олар делегей айтырыгларын чугаалажып тура илергейлээн. [illegible] чаңчыл-ал ану-думаалары харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге болгаш чаңчыдырынга ЧССР-ниң сонуургалдыын Г. Гусак онзалап демдеглээн. Социалистиг тургузугну узуткаар талазы-биле контрреволюстуг күштерниң пландарын Польшага үскеп шериг байдалын күштүг боттурупчорутканы амгы бергелерни ПКАП-тың удуртулгазы-биле польша ниитилел ажып эрткен турарынга таарышкан байдалды тургускан деп, ол демдеглээн. Ол шиитпирниң хемчеглерни чехословак улус бүрүн билиишкин-биле уткаан.

Польша социалистиг ден хаттыттырылганыы быжыг хевээр болуп турарын В. Ярузельский онзалап демдеглээн. Социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга таарыштыр ССРЭ, ЧССР-биле болгаш ану-думалышкы өске-даа чурттар-биле ооңчу найыралдың болгаш быжыг [illegible] харылзааларын ПУР быжыглаар деп, ол медеглээн. Социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга болгаш ат-алдарын улам ыңай өстүреринге база ПУР идиг берип, оларның идегелдиг камгалалын хандырарынга болуунуң салыышкынын ийин-бер. (СЭТА).

ТАЙБЫҢГА ЫНАК КҮШТЕРГЕ КЫЙГЫРЫГ

БОНН. (СЭТА). Тайбың талалакчыларының барыын-германия шимчээшкининиң төлээлекчилериниң парлалга конференциязы болган. 350 организацияларның болгаш бөлүктерниң кады кылган документизин анаа тараткан. НАТО кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының ужуражылгазының ГФР-ниң найысылалынга эрттирер деп планналганыга удурланыышкынның чыскаалын июнь 10-да Боннга эрттирер деп ГФР-ниң тайбыңга ынак бүгү күштеринче кыйгырыг дугайында чугаа чорып турары ол.

«Тайбыңның бүгү талалакчыларының сорулгазы — чипсетлеништиниң бүрүн болгаш бүгү-ниитте дажыгуреринге чедип алыры болур — деп, кыйгырыгда чугаалаан — Европа иние «Першинг-2» ракеталарны болгаш чалгынныг ракеталарны эжеп салтаре тургузары Европага «кызыгаарлаттыг» ядерлиг дайынның америк стратегиязының эрге-ажыктарынга харын чугле таарыжыр. Ол ракеталарны тургузары айыыл чок чоруктуң ёзулалынга идиг бээрден туржук, харын чаа дайынның тыттыы келириниң айыылын улгаттырар».

Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг чепсээ, ол ышкаш нейтронуг болгаш химиктиг чепсекти боттарының чурттарының девискээрлеринге тургузарындан Барыын Европа чурттарының чазактары ойталаар болза, Женевада совет-америк чугаалажыышкынның чедиишкинниг болурунга идиг бээр деп Боннга парлалга конференциязынга онзалап демдеглээн.

БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң эжелээн Сирияның Голан бедиктеринде дүшкүүрлүг байдал хевээр болуп турар. Ында дөрт суурларны Израильдиң шериглери дөртен хүннер бүрүнгээр бүзээлеп каан турган. Ол бүзээлээшкинни «соксатканы» деп израиль эрге-чагыргалар чарлаан-даа болза, Сирияның дөрт суурларын ам-даа бүзээлээшкинде хевээр артып каан. Суурларның киирер бүгү оруктарын контроль-эртирилге пунктуларын тургускан болгаш түс черниң чурттакчыларын доктамчылаашкынныг ёзу-биле ужар турар.

Израиль эжелекчилер күчүлээшкинниң үүлгедиглерин чоокта база кылган: түс ажыг израиль солдаттар түс черниң тайбың чурттакчыларының бажыңнарынче шуругу кирген. Израильдиң ставкатызы [illegible] Олар [illegible] [illegible] [illegible] Тайбың чурттакчыларга удур бол-чонгерти ажылдаан [illegible] беш кижи бастыр-ткан.

РИМ. (СЭТА). Сирияның Голан бедиктериниң чурттакчыларынга хамаарыштыр израиль эрге-чагыргаларының [illegible] холбаштыр удурланыышкыны илергейлээн телеграмманы Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары М. Вильнер премьер-министр Бегинге чорутк ан. Голан бедиктеринде чурттап турарларның хөй буруузу израиль хамаатыларының [illegible] дугайында дыңнатып М. Вильнер буруу шаанган болгаш ол дыңнадыгны иштей-дир деп адаан.

Голан бедиктеринге хоранаан [illegible] соксадырын М. Вильнер израиль эрге-чагыргалардан негээн.

САЛЬВАДОРДА

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң отрядтарының болгаш саттыныкчы хунта шериглериниң аразынга дүшкүүрлүг тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Сан-Сальвадордан хамчыткан медээлерни ёзугаар алырга, ка[illegible] Чалатенанго (чурттуң соңгу девискээринде), Морасан (чөөн кезээнде), Сан-Висенте (төп девискээрде) департаменттерде мурнуку хевээр болуп турар. Сан-Исидро-Лабрадор хоорайлан хунтаның гарнизон шериглерин туре халыкчылар чимр сывырган, ол хоорайны эжелеп алганың хүлээп көөр ужурга хунтаның шериг командылалы таварышкан. Америк «чевүлекчилер» командылаан хунтаның хөй шериглери өлүрткен болгаш балыглаткан. Оларның дажыглаары-биле хөй санныг вертолёттарны ынаар чорудкан.

Сан-Исидро-Лабрадор чурттуң эң улуг ийи электростанцияларының чанында. Чалатенанго департаментиниң административтиг төвүнден 10 километр черде туруп турар.

Морасан департаментиниң административтиг төвү Сан-Франциско-Готерриин чанында шериг аэродромунче партизаннар халдаашкын кылган.

БЕДИК ШАҢНАЛ

БУДАПЕШТ. Республиканың эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — радиотехниканың «Видеотон» заводунуң аныяк ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугу-биле үш удаа демдеглээн. Социалистиг чарышка идепкейлиг киржилгеэн болгаш бүдүрүлге ажылдарын сайзырангаажыдарынга, продукцияның шынарын бедидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш олар ол бедик шаңналды алган.

Чүгле эрткен чылын безин аныяк чаартыкчыларының чогаадыкчы саналдарын нептереткени завод ниитизи-биле 10 миллион форинт акшаны камнап алыр арганы берген. (СЭТА).

ЧАҢЧЫЛЧААН БАЙЫРЛАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Эрге-чагыргаларның реакциялыг угланыышкынынга удур демисеэге бүгү демократтыг күштерниң чаңгыс эвилел быжыглаарының лозунгу-биле Португалияның Сантарен хоорайынга Португал компартияның чаңчылчаан байырлалы улуг чедиишкиннииг эрткен.

Байырлалдың шугуму-биле спорттуң хемчеглер боттуңыг коллективтериниң болгаш профессионал артистерниң оюн көргүлгелери болуп, Португал компартияның удуртукчулары-биле болгаш депутат коммунистер-биле ужуражыышкыннар эрткен.

Байырлал түннелинде болган митингиге чуртта ниитиниң байдалды анализтеп, ПКП ТК-ның Политкомиссиязының кежигүнү, Компартияның парламент бөлүүнүң даргазы Карлуш Бриту чүве чугаалаан. Чаңгыс партиялардың чурттуң үндезин хоойлузун дүрүм чокка эде көөр дээр оралдажыышкыннарын ол шиитпирлиг буруу шапкан болгаш 1974 чылдың апрель революциязының, бирги ээлчегде аграр реформазының, национализациязының, бүдүрүлгелерге ажылчыннар контролюнуң бүгү-ле кол-кол чаалап алышкыннарын конституцияның чаа тексинге камгалап арттырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Күш-ажылчы Португалияның чүс-чүс муң кижи кирипкен сөөлгү демисээжин үнүүшкүннери чуртту хазантың эрнинде тургускан амгы чазактың политиказы-биле португалдарның хөй ниитизиниң чөпшээрешпейн турарын бадыткаан деп, К. Бриту айыткан.

БУРУУ ШАПКАН

ВАШИНГТОН. Бижилерин массалыг-биле узуткаарының эң-не халаптыг чепсектериниң бирээзи — химиктиг чепсекти эндере бүдүрер талазы-биле Рейганның администрациязының айыылдыг [illegible] деп, АКШ-тың сураглыг сенаторлары Г. Харт болгаш Д. Прайор шыңгыы буруу шапкан. Бинар дээр эң айыылдыг химиктиг чепсекти эндере бүдүрериниң [illegible] АКШ-тың администрациязының ажылдап кылганын олар парламент конференциязынга сойгалап илеретпкен. Ындыг чепсекти ажыглаан таварылгада камгалал хептиг солдаттар эвес, а миллион-миллион тайбың чурттакчылар кырлыр [illegible] деп Д. Прайор чегээн. Химиктиг чепсектиң көдергей хөй курлавырларын АКШ бүдүргеш, болуун девискээринде болгаш даштыкы чурттарда, ылангыя Барыын Германияда нептереткен болуп турар.

Хоранныг газ урган 300 муң снарядтарны АКШ бүдүрүп алган болгаш Европа девискээринге химиктиг дайынны бир ай дургузунда чорударынга ук чепсек четчир болуп турар деп, Гарвард университединиң [illegible] М. Мизелсон парлалга конференциязынга айыткан. [illegible] курлавырлары АКШ-та ажык [illegible] демдеглээн. Химиктиг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче кыйгырган сенаторларның саналын ол деткээн. (СЭТА).

Вашингтонунуң чазаа дайынырак чүткүлүнге болгаш оон улуска удур политиказынга америк улустуң массалыг удурланыышкыннары дээш оларны Каттышкан Штаттарның эрге-чагыргалары тудуп хоругдап, полиция кадыг-дошкун шаажылап турар.

ЧУРУКТА: аъттыг полиция Блумингтон (Миннесота штат) хоорайга социал чарыгдалдарга удурланыышкынны илередири-биле чыскаалган үгениерни тарады сывырып турганы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

НИКАРАГУАЛАРНЫҢ ШИИТПИРИ

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр). Никарагуа республиказынга империалистиг агрессия кызаңнап турар амгы хүннерде революстуг чаалан алышкыннарын, төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарыштыр чоруун камгалаар дээн никарагуаларның быжыг шиитпирин онза күштү-биле илергейлеттиниң турар.

Манагуа болгаш республиканың өске-даа хоорайлары бо хүннерде шириин шиңгилиг хевтүп турар. Күзүне албан черлеринде, эмнелгелерде, заводтарда болгаш фабрикаларда эки туралылар дүне-даа, [illegible] турар. Сандинонуң улусчу армиязының дайынчылары болгаш милицияның кезектери хүлүмчүлерни камгалап турар. Агрессорга ойтур шавыышкынны таварыштырар — патриот бүрүзүнүң хүлээлгези болган.

«Милисьянос» отрядтарынга муң-муң ажылчыннар, тараажылар, албан-хаакчылар, студентилер кирген. Оларның шериг белеткели дүне-даа, хүндүс-даа чорун турар. «Дайын эгелей берзе, бистиң шиитпирленген кым-даа чалданмас» деп, Ривас хоорайда тургустунган улусчу милицияның батальонунуң дайынчылары медеглээн.

Никарагуаның автономнуг университединиң башкылары болгаш студентилери ол өөредилге черниң национал комплекизин болгамдыр камгалал быжыглалдыг тургускан. Олар ук быжыглалда дыштаныр хүннерде тургускан, а кичээлдерден хостуг үеде хоорай камгалазынга дежурныйлап, контрреволюстуг дээрбечилерниң үүлгедиглеринге удур хемчеглерге киржип турар «Революция айыылда, ону камгалаарынга бис белен!» университеттиң камгалал комитетиниң кежигүнү Мария Паласиос медеглээн.

С. ГОРБУНОВ.

ПХО-нуң медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эжелеткен араб девискээрлерге «Изр[illegible]» [illegible] буруу шапкан Каттышкан Национал Организацияның Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң резолюциязын тудуп алырынга Каттышкан Штаттарның моондактааны израиль эрге-чагыргаларның агрессчи болгаш эжелекчи политиказын АКШ чүгле деткип турар эвес, харын-даа ол политиканың дөрт киржикчизи болганын тодаргай бадыткаан.

Р. РЕЙГАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейган радио дамчыштыр чуртка баштайгы чугаазын кылган. Оон чугаазын моон сонгаар субботта санында кылыр деп планнап турар. Оон-биле Ак бажыңның ээзи болуунуң даштыкы болгаш иштики политиказын мактап, кептередири-биле калбак сурталда программазын боду эгелээни ол. Оон ындыг политиказын дыка эвээш санныг американнарның деткип турарын хөй-нийтилин санал-оналын айтырганының түңнелин киргузуп турар.

Президент бодунуң баштайгы чугаазынга экономикада байдалдың дугайын чугаалаан болгаш үлетпүрүнүң кудулаашкынын улам хавылап, ажыл чоктарның саны көвүдеп, өске-даа хөй-хөй айтырыгларның шимчиирээшкыны-биле ол байдал тайылбырлаттынар. Рейган муң-ажыл министерствозунуң оон бижиин мурнуу тармызында АКШ-та ажыл чок чоруктуң деңнели база катап көвүдээн болгаш телевизилер ажыл кудаңнаа ниити санындан 9 хуу четкенинин дугайында чугаалаан айыткаш, «эндерни дыка хопчуларге чиик эвес үеле ол бээп турарын» минзин чугаалаар чүвүрга таварышкан. Бистиң сан-түңнеллер ажыл эвес, оон тып чадажып турарларга-даа, хоорайдан турар тараачыннарга болгаш 100-былаган [illegible] деп, президент чугаалаан. Банктар чээлинниң саналга хемчээлдериниң кызы шыдажыр арга чок бедик деңнелде турбушааның, федералдыг-каттышкан бюджеттиң четпестээшкиниң көвүдеп турарын, сан-хөө рыноктарының дүймээзинге хаара тудтурганын Рейган база миннип чугаалаан. «Экономиканы доп-дораан эмнеттер эмчилер чогуу» президент чугаалаан.

Ол оон-биле кады социал программаларга тускайлаан акша-хөреңгиниң хөй-хөй ишпыр чедир кызырып, шериг чарыгдалдарын соксаал чокка көвүдедиринге үндезилеттинген болгаш экономиктиг кадыкшылга» дээр программазын камгалап чугаалап турган. Оон администрациязының иштики херектеринге тускайлаан акша-хөреңгиниң ам-даа кызырып планнап турарын болгаш американнарның кадын массаларынга база бир чаа аар-берге байдалды ол таварыштыр апаарын Рейган дөмнээтил.

Сенатор Э. Кеннеди администрациязының экономиктиг политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол политика дээрге, экономиктиг айтырыгларны «кызымаар-даа шын кылдыр шиитпирлээр арганы берип шыдавас» деп, ол конгресске чугаалаан. Төлээлекчилер палатазының бюджет комиссиязының даргазы Дж. Джоунс чаазы черниң экономиктиг политиказын шыңгыы еспертаары негеттиңин турарын медеглээн.

Рейганның экономиктиг программазын сенатта демократтыг эвээш кезектиң баштыңчызының оралакчызы А. Крэнстон «буураашкын-дыр» деп адаан. Ол президенттиң радио дамчыштыр кыйгырыынга харыы кылдыр тайылбыр чүве чугаалап турган, республиканчы чазактың эрге-чагыргаже туруп келген үелиниң иштинде АКШ-тың экономиказының байдалы дыка-ла дорайтааның демдеглээн.

Бюджеттиң дыка хөй четпестээшкиниң болдурарын көрүп турар оон экономиктиг программазынга хөй хамыышкыннар, таарышпас чоруктуң улам калбарганының уеинде Рейган ол чугаазын кылганың хөй-нийтиниң санал-оналын алганының түңнели көргүзүп турарын Си-би-эс телекомпания демдеглээн. «Администрация чуртту экономиктиг ханы кризистен четтиле уштуп шыдаар аргазы чок эвес, харын-даа үндүрүг-дазыыр төлекчилериниң акшаларының кырынга боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң аар чүъгүн салыры-биле аңаа улам идиг кылып турар» деп, американнарның санал турарын «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» сеткүүл бижээн.

Бо фактыларны деңнештирип көрүңер

САЛЫМ-ЧОЛДУҢ ЭЭЗИ

«Серго Орджоникидзе аттыг станок тудуунуң заводу» деп Москваның бүдүрүлге каттыжыышкынының аныяк ажылчыны С. Кручинин келир үезинче бүдүреелдиг көрүп турар.

— Бистиң заводта аныяктарга делгем арыларны ажыдып берген. Ортумак школаның сески класын дооскан соонда бүдүрүлгеге кирген мен. Электромонтажниктиң тускай мергежилин шингээдип алдым. Шериг албанын эрттирген соондунде кежээки ортумак школаны дооскум. Оон даранзында техникумга кирдим. Ол өөредилге черин доозарынга, бүгү байдалдарны бүдүрүлге черниң администрациязы мээң тургузуп берген. Өөредилге сессиязының үезинде мээң шөлээни болгаш шөдээ шалынын берип келген — деп, Сергей чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле чугаалап турар.

Техникумну өөренип дооскан соонда Сергей Кручинин станоктарны программалыг арга-биле башкарар.

Ол ажыл анаа солун-даа, нарын-даа болур. Шалыны база улгадыр. Оон амыдыралы бүрүн хандыртынган, өг-бүлезинге шалыңы четчир...

Оон кадайы база ол бүдүрүлге каттыжыышкынында ажылдап турар. Оглун кижизидеринге, хоруктурарынга коллектив дузалап турар — оларның оглу заводтуң уруглар садында.

— Кижилер дугайында сагыш салыышкынга өөрүүр мен. Бистиң өг-бүлевистиң өзүлдези-биле холбаштыр чурттаарга байдалдарывыс база экижээн. Бүдүрүлгениң профэвилел комитеди биеке чаа квартираны тыпсып берген. Биеке байыр чедирип болур силер — деп, С. Кручинин чугаалаан.

П. ЛОГОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Москва

КЕЛИР ҮЕГЕ ИДЕГЕЛ ЧОК

«Ажылчыннарны массалыг-биле ажылдан үндүрүп эгелээн соонда, мээң бажым хазайы берген. Балды-биле бажымны кажан-на одура шайтар ирги деп бодал мээң сагыжымдан ыравастаан», «Торонто стар» солуннуң корреспондентизи-биле беседаазын Канадада ажыл чок 23 харлыг Патрик Линн шак ынчаар эгелээн. Торонто чоогунда ужар чүүл заводундан үндүрткен 2 муң 500 ажылчыннарның бирээзи ол болган.

«Макдоннелл-Дуглас» деп америк транснационал корпорацияга хамааржыр ол бүдүрүлге черниң администрациязы П. Линнниң амыдыралынга өөрүшкүлүг хүннүң бүдүүзүнде — баштайгы оглу төрүттүнер мурнуу чарлында ажылдан үндүрер дугайында сагындырган. «Мээң ог-бүлемде арткан кара чаңгыс чүүл — ол дээрге чурттаалга бажыңның төлевиринге төлээр өре-ширем-дир» деп, П. Линн чугаалаан. — Ажыл чок болуру — кандыг-даа идегелди ооскунары-дыр» — деп, ол немеп каан.

Линнге таварышкан ол човалаң Канаданың хөй муң ажылчыннарынга база таваржып турар. Чуртта ажыл чоктарның саны шагда-ла миллион ашкан. Ажыл чоктар төлевиленген кижилерниң 10 хуузу. 24 хар чедир аныяктарның 16 хуузу болуп турар. Экономиктиг кудулаашкын, улам шуудаңныг ажыл чок чорук чуртта кем-херек үүлгеделгелериниң көвүдээнин, кижилерниң угаан-бодал уңгараашкыннарының болгаш амы-тынынга боттары четтиннер чорукларның таварылгаларын болдурганын Канаданың парлалгазы ханы дүвүреэшкин-биле бижээн.

А. МЕЛИКЯН,
СЭТА-ның корр.

Оттава.

Янзы-бүрү медээлер

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

Бай-Тайга районнуң Шуй суурнуң чурттакчы чону дыштанылга немээлерин солун болгаш ажыктыг эртгирери чаңчыл болган. Эртенем субботада суурнуң Культура бажыңынга академик Ф. Г. Угловтуң «Чөм аразында кижи» деп номунга номчуярга конференцияны солун болгаш ажыктыг эртиен.

Аңаа арагаңың болгаш таакпының хоразының дугайында, ынакшыл деп чүл, ёзулуг кижи деп кымыл деп темаларга Шуй ортумак школазының башкылары Часкал-оол Оолакай, Галина Ооржак, Сүрүң Дадар-оол, Шуйда участок эмчизи Светлана Сүге, Шуй кодээ Совединиң күүсекомунуң даргазы Доржу Аңыг-оол, партком секретары Кызыл-оол Хертек олар солун лекцияларны номчуп, номга хамаарыштыр бөгүнгү амыдыралда болуушкуннарны деңнеп чугаалааннар. Дыштаныгла кежээзинге шупту 450 хире улуг-биче кижилер киришкеннер. Лекция соонда суурнуң № 8 агитквартиразының солун концерти болган.

К. АРБАЙ-ООЛ.

ТӨРЭЭН ЧУРТУН АЛГАП

Шуйнуң кадыкшылга школазынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскаатпан урам чүүл көрүлдезин класстар аайы-биле эрттирген. Эге класстардан 3 «а» класстың көргүзүгени алтай улустуң танцызын бөлүк уругларның мөөсеткени солун, чараш болган.

Көрүлдеге төрээн чуртун алгаан, янзы-бүрү националдарның найыралын көргүскен номерлер болгаш сценажыткан чүүлдер бар болган. 3-«б» класстың «Мээң чуртум 60 харлыг» деп литература-музыкалыг композицияны аян тургускан болгаш көргүскеннер.

Шупту класстың өөреникчилери 15 эвилелдешкен республикаларның национал хеп-терин кеткен болгаш ол-ла национал ырыларын, танцыларын, оюннарын көргүскеннер. Өөреникчилер Олег Кудуруукпай, Тоня Хомушку национал хевирлерге элээн хөй номерлерни көргүскеннер. Көрүкчүлер оларның хомусталын мактааннар. Көрүлдениң түңнелин үндүргеш, шылгараан үнген өөреникчилерни шаңнаан.

С. КУДУРУКПАЙ.

ЧЫЛДАН ЧЫЛЧЕ

Махова Сереновна Монгуш Кызыл районнуң «Кок-Тей» совхозта сүт-бараан фермазынга саанчылаа-ла 13 чыл болган. Онаашкан ажылынга ол ак сеткилдиг чорууп көргүзүп, чылдан чылче багай эвес көргүзүглүг болуп келген.

Шалыңчы ишчини совхоз дирекциязы, ажылчын комитеди деткип, каш-даа удаа шаңнап-мактап турган, халас путёвка-биле ол Ленинград хоорайга база четкен. Аңаа көрүп, билип алган чүүлдерин эш-өөрүнге сонуургал-биле чугаалап берген.

Уруу Катяны база дуңмазының уруу Изольданы хоочун саанчы инек саарынга өөреткен. Махова Сереновна ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылдың төлептиг күш-ажыл-биле уткуур.

Х. ОНДАР.

Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг Коми-Пермяк автономнуг округ күчүлүг хөй националдыг бистиң күрүнениң чарылбас кезээ болуп турар. Ол Урал чоогунда Кама хемниң үстүкү агымында турар болгаш Пермь областының составынга хамааржыр, округтуң төвү Кудымкар хоорай.

Округтуң ажылчы чоннары бөгүн совет кижилер-биле бир дөмей, ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг уткуурлар деп ажылдап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы шаанда шагда эрге-шөлээ чок, караңгы-бүдүүлүк чораан ол бичии улустуң амыдырал байдалын танывастынмас кылдыр чаартканы. Округта кодээ ажыл-агый болгаш ыяш үлетпүрү хөгжүп турар. Ыяш ажыл-агыйының үлетпүр-бүдүрүлге черлери чылдың-на 4 миллион кубометр ыяшты чуртка берип турар.

Бистиң чурттуң бүгүн бүрүзүнде ышкаш, ол округта база-ла чурттакчы тудуунуң улуг программазын боттандырып, өөредилге черлериниң четкилерин калбартып турар. Кудымкар хоорайда ыяш болгаш кодээ ажыл-агый техникумнары, эмчи болгаш башкылаар училищелери бар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында автономнуг округта эртем ажылдакчыларының, эмчилерниң, башкыларның, инженерлерниң национал кадрлары тывылган. Оларны Ленинградтың, Москваның, Пермьниң, Свердловскиниң болгаш өске-даа хоорайларның дээди өөредилге черлеринде белеткеп турар.

Кудымкарның хоорбуускомунда хоорай тудуунуң талазы-биле хөй-нийти чөвүлели ажылдап турар.

ЧУРУКТА: 11-ги беш чылда Кудымкарга кылыр тудуглар планын чугаалажып турары. Солагай таладан оң талазынче —хоорайның кол санитар эмчизи А. В. Радостев, «Кудымкар хамааты тудуг» трестиң 2-ги ТМЭ-зиниң начальниги Е. А. Жавид, хоорайның кол архитекторы С. В. Карташова, хоорбуусеком даргазы П. В. Четин болгаш «Кудымкар хамааты тудуг» трестиң эргелекчизи И. Г. Холзаков олар.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу СЭТА-ның фотохрониказы.

«ЛЕНИНГРАДЧЫЛАР, АЖЫ-ТӨЛДЕРИМ!»

Джамбулдуң Казахстанның ырак ховуларындан бүгү чуртка калбарган «Ленинградчылар, ажы-төлдерим!» деп одуруглары совет патриотизминиң гимни болу берген. Ону «Улустарның улуг акы-дуңмалышкы чоруу» деп бөлүк ырлар чыындызында киирген. ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» фирмазы чыындыны үндүрген.

Юбилейге уткуштур үндүрген ол чүүлдүң үр ойнаар ийи пластинказында партия болгаш күрүне ажылдакчыларының, шериг начальниктериниң, эртемденнериниң, чогаалчыларның чугааларын бижээн. Бистиң ниитилелдиистиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвии, совет кижилерниң Коммунистиг партияның долгандыр сырый каттыжып олар улуг чоргаарал-биле чугаалап турарлар. Бирги Бүгү-эвилел съездизиниң дугайында ленинчи гвардияның хоочуннары Н. Богданов, В. Кретов оларның сактыышкыннары база бар. Олар хостуг республикаларның эвилелин тургузар дугайында ниитилерии ... алган төөгүлүг шуулганның киржикчилери болганнар.

— Төөгүлүг болуушкуннуң бүдүүзүнде чырыкче үнер бир кол чүүлдерниң бирээзи ол — деп, фирманың чиңгине директорунуң оралакчызы И. Дмитриев чугаалады. — Аңаа «Ленин-биле ужуражылга» деп пластинка база хамааржыр. Революсчу тулчуушкуннарның болгаш социалистиг тургузуушкунунуң киржикчилериниң баштыңчының дугайында сактыышкыннары ында кирген. Эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазы, ооң «Сактыышкыннар» деп номундан ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульяновтуң күүседикени одуруглары массалыг-биле үнген.

Хөй националдыг совет литератураның чечектелиишкининиң дугайында чугаалап турар чаа чүүлдерни үндүрери «Мелодияның» планнарында кирген. Сөөлгү он чыл дургузунда фирмага фонография фондузу дыка улгаткан. Ында орус улустуң классиктиг музыказы, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның композиторларының ырлары, чогаадылганың тураскаалдыг фольклору кирген. Ол байлак «ССРЭ-ниң улустарының музыка чогаадылгазы» деп бөлүкке хамааржыр. Ол кайгамчык үндүрүлге хемчээл, уран-чечен болгаш эртемге ужур-дузалыының талазы-биле деңнежир чүве чок чыынды болур. Ында он муң ажыг пластинка бар.

Бүгү-ле акы-дуңма республикаларның чогаалдарын, чурттуң уран чүүлүнүң сураглыг коллективтериниң күүселделерин бижиткен чаа-чаа пластинкаларны «Мелодия» үндүрүп турар. Юбилейлиг чылдың пластинкаларында Г. Свиридовтуң, Т. Хренников-туң, Р. Щедринниң, Б. Лятошинскийниң (Украина), Р. Гаджиевтиң (Азербайджан), С. Мухатовтуң (Туркмения) база Я. Рязтстиң (Эстония) чогаалдары кирген. «Белорус чериниң ыры» деп пластинка Я. Колостуң, Я. Купаланың чогаалдарынга тураскааттынган. Таджик шүлүкчү М. Турсун-задениң, Киргизияның болгаш Якутияның шүлүкчүлериниң шүлүктеринге бижээн ырлар база чаңгыланыр.

(СЭТА-ның корр)

ЧЕМПИОН ОЙНААН

Шыдыраа талазы-биле делегейниң үш дакпыр чемпиону Анатолий Карпов ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары болгаш ажылдакчыларының болуу-биле хары угда ойнаарының сеанзын кылган. Он беш хол-ге ойнааш, чемпион он дөртүнге тиилелгени чедип алган, бирээзин хайымнаан.

Сеанс мурнунда Карпов шыдыраа төөгүзүнүң, делегей «оваадайы» дээш ужуражылгаларының, бодунуң планнарының дугайында чугаалаан болгаш айтырыгларга харыылаан.

(СЭТА-ның корр.)

Башкылар дугайында сөс

Маныш-оол Алдын-оолович Ховалыг Мөңгүн-Тайгага ажылдап бээр башкылап келген. Чүгле чаңгыс Мөген-Бүрен школазынга безин 1960 чылдан бээр доктаамал ажылдаан. Башкы боду база билиин улам бедидип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чораан, чонунуң хүндүткелин чаалап алган.

Ооң өөредип чораан өөреникчилеринден тускай мергежилди чедип алган ортумак болгаш дээди эртемниглер хөй. Оларның аразында бодунуң төрээн черинде ажылдап келген башкылар, эмчилер болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бар.

М. А. Ховалыг бо суурдан 50 км черде № 1 хойжу бригадада пропагандистеп турар. Дыңнакчылар ооң номчаан лекция, беседазын сонуургаарлар. Кандыг-даа ажылды аңаа дааскан болза, кыштың соогу-даа дивес, чериниң ыраа-даа дивес, башкы, хамааты харыысалганы бедик сагып билир кижи.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: башкы М. А. Ховалыг.

Таңды районнуң Сосновка ортумак школазының башкызы Зоя Күржепеевна Оюн башкы ажылынга болгаш суурда хөй-нийти ажылдарынга идепкейлиг-биле киржип турар. Башкылар болгаш өөреникчилер ортузунга ооң ат-алдары бедик.

Зоя Күржепеевнаның чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

ЧУРУКТА: З. К. Оюн.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ИНИЦИАТИВА-БИЛЕ

Сарыг-Сеп — Тываның үнүш-бойдус талазы-биле чараш черлериниң бирээзи. Кыжын безин суурну долгандыр хадың, шивиниң ногаан өңү кижиниң сеткилинге эргим. Ындыг черге уран чүүл ажылдакчылары, хөгжүмчүлер кымдан-даа артык хандыкшылдыг-даа болбайн канчаар.

Сарыг-Септиң музыка школазы ногаан эзимниг хемниң эриинде. Ооң янзы-бүрү аалгалар бо-ла дыңналып кээр. Ук школада 120 өөреникчи өөренип турар. Оларны тускай эртемниг музыка башкылары өөредип турар. Ооң директору Александр Тимофеевич Бальчугов ында элээн үр ажылдап келген болгаш коллективти башкарар талазы-биле аргадуржулгалыг апарган.

Бо школа чылдан чылче аныяк хөгжүмчүлерни белеткеп келген. Ылаңгыя 1981 чылда 11 кижи ол школаны дооскан. Оларның бежи Кызылдың уран чүүл училищезинде кирген. Бо чылын тос өөреникчи доозар.

Бичии чаштарның эстетиктиг кижизидилгезинге бараан болуп, музыкага оларны өөредир дээш боттарының билиин, күжүн харамнанмайн ажылдап турар башкылар школада хөй: Чижээ: фортепиано башкызы Л. В. Веденеева, домбра башкызы Д. М. Макпан-оол дээш өскелерни-даа мангаа адап болур.

Өөреникчилерниң аразында уран чүүлге ынак, боттарының шилип алган эртемнинге чүткүлдүглер бар. Музыка школаларының өөреникчилеринден зона конкурузунга тиилекчилер болган Марина Очур-оол, Ирина Бальчугова олар чоокта чаа Кызылга болуп эрткен республика конкурузунга киришкеш, аас түңнелдиг болганнар. Өөредилгезинге чүткүлдүг өөреникчилер байдаа салбырда бар.

Александр Тимофеевич Бальчугов чүгле бодунуң кол ажылынга чүткүлдүг болурундан аңгыда, харын хөй-нийти ажылдарынга база идепкейлиг киржип, Каа-Хем районнуң ыраажылар ниитилелин удуртуп турар.

Чоокта чаа Сарыг-Сепке чораашта, эртен эрте музыка школазынга херек ужун кире бээримге, орган үнү дег онзагай хөгжүм дыңналып тур. Эдеп-синмишаан, концерт залын бакылай бээримге, Александр Тимофеевич баяннаан олур. «Баянга ынча хөй үнну орган хевээр тургузуптар чүве-дир аа!» — деп бодап, магададым.

Ол мени-даа эскербейн, караан шийипкен, хаңы таалал-биле катап-катап ойнап-ла тур. Республиканың музыка школаларының башкыларының удавас болур конкурузунга белеткенип олурганы ол болду. Шилип алган мергежилинге бердинген, ёзулуг-ла идепкейлиг специалист ындыг болур ужурлуг-даа.

С. БЮРБЕ.

КАЖЫК АДЫП ОЙНАЗА

Эрткен чылдарда «Шын» солуннуң арыннарынга тыва улустуң шаг-төөгүден тура ойнап келген оюннарының, чаңчылдарының дугайында материалдарны парлап турган болгай. Бо удаада мен тыва улустуң солун оюну—кажык адарының дугайында бижикседим. Кажык адарының талазы-биле бедик мергежилдиг Тумат Кара-оолдуң кажык адар талазы-биле арга-мергежилин көргүскен ук адыгжының чуруун, кажык адып орарын көргүскен чүүл-даа үнүп турду. Бо солун оюнну ойнаарынга база сонуургалдыг болгаш ылаңгыя үстүнде адааным Тумат-биле кады өзүп, школага кады өөренип, кажык адар маргылдааларга ийилээн болуп алгаш, школа база суур иштинге кымга-даа уттурбайн, чемпионнап чордувус.

Ам бо солун оюнну сөөлгү үеде аныяктар шуут ойнаваста ан, ооң массалыг чоруу чидип бар чыдары хомудаңчыг. Ынчангаш ол оюнну янзы-бүрү кежээлерге ойнап, уттундуруп бар чыдар оюнувусту катап пентередири чугула деп бодаар мен.

М. ЧАНТАР.

* * *

Ол оюннуң канчаар ойнаар эргаларын Барыын-Хемчиктен Д. Белекчи бижип чорутпан. Ол кажык адып ойнаарының чамдык хевиреерин бижээн. Оларның аттары бо. 1. чадып кагар. 2. дужуруп кагар. 3. аът чарыштырар. 4 улан тырттар. 5. бүге адар. 6. чажырар. 7. улай каар. 8. мерге тырттар.

Сонуургактарга

ЧАҢГЫС БАЛЫКТАН...

Пенсионер балыкчы А. Н. Булатецкий ол хүн онза ваасежиинге таварышкан. Стырь хемге ол бирык ийи метр хире сом дег балыкты тудуп алган. Баштай дуржулгалыг балыкчыга сом дыка үр алдырбайн келген, Алексей Никифорович ону эрикче үндүр сөөртүп шыдаан.

Бодунуң кайгамчык тывыышкын ол Луцкиниң «Сонтязь» ресторанынга дамчыдып берген. Поварлар бригадири Лидия Степанованың дыңнатканын ёзугаар алырга, ол сомдан 200 аңгы чемни белеткээн болуп турар.

И. МИХАЙЛОВ

Луцк.

ШУУРГАННАП ТУРЗА-ДАА

ССРЭ-ниң Улустарының VII кышкы спартакиадазы чоокта чаа болуп эрткен Красноярск крайда ам-даа спортчу маргылдаалар уламчылавышаан. Поляр дээрбээниң ындында Дудинка хоорайга Соңгу чүк улустарының национал хевирлеринге край спартакиадазы чаа доозулган. Оларның аразында аргамчы болгаш аңчы балды октаары, нарталар ажыр халыыры, үш дакпыр халыш база кирип турар.

Таймыр автономнуг округтуң төлээлери эң эки көргүзүглүг болганнар. Оларның чаңчыл болган удурланычылары звенникилер ийиги черни ээлээн.

Бир маргылдаа үезинде улуг шуурган эгелээн. Күштүг хат рекордтар базарынга дыка шаптыктаан. Ындыг-даа болза, тиилекчилерниң чедиишкиннери хоочуннарны безин кайгаткан. Звенки аңчы Анатолий Семейкин балдызын 123 метр черже шывадапкан. РСФСР-ниң спорт мастери, таймыржы Юрий Левицкий 30 нартаны саадаашкын чок ажыр шурай берген, а ооң чаңгыс чер чуртуу Владимир Михеенко аргамчыны 44,6 метрже октаан.

Соңгу чүктүң ивижилеринге, аңчыларынга, балыкчыларынга күштүг, аваангыр чорук черле херек. ГТО-нуң кышкы хевирлеринге аңаа болган ужуражылгаларга сураглыг аңчыларны Дудинка чурттуг школачы Рита Булка ашкан. Ол кара адарынга тергиидээн.

Бо чылдың майда Дудинкага Россияның «Урожай» кодээ спорт ниитилелиниң маргылдаалары, чайын—РСФСР-ниң улустарының национал хевирлер талазы-биле спартакиадазы болур.

Р. ГАЛЛЯМОВ.
(СЭТА).

Суд залындан

БАНКЫГА ДУЖААР ТУРГАН

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. («Правданың» штаттан дашкаар корреспондентизи И. Шуплов). Лом эгезинде черже сатыш дег кирип турган. Ооң бир-ле кадыг чүвеге шаштыкан.

— Алдын! — деп, А. Иванов алгырган. Ооң беш, он болгаш 15 рубль үнелиг хаан үезиниң чоостарын доңуракташ уштуп эгелээн. Глубоков районнуң Бичии Убинка суурнуң машина-трактор мастерскаязынга 64 алдын чоостар, улуг овааа мөңгүн болгаш хүлер ыгжамыры ынчаар тывылган. Алдын үш тос-биле (999) — эң-не дээди үнелел-биле демдеглеттинген болган.

— Банкыга дужаар-дыр — деп, саналды чоостарны тып-кан Иванов үндүрген.

— Молдурууң оора иттирериң күзей-дир сен бе? — деп, бригадир В. Цыганов чудуруун көргүспүшаан, хыныренген. — Үлежиптээлинер. Ол-ла.

Чоостарның чартыын Цыганов алгаш, дең кезиин Иванов-биле Голубаенке берген. Дераазында хүн тудугжу бригаданың бо кежигүннери Алтайдан чиде берген. Чорумтарының бетинде В. Цыганов бодунуң оглу Г. Геновка ийи муң рубль бергеш, демги ийи эжиниң чоостарын садыптарын дилээн.

Цыганов хамык чоостарын боду ышкаш чалый кижилерге сайгартыпкан. Суд В. Цыгановтуң эргезин беш чылда казып шииткен. Өскелерин шөлелдеге шииткен. Олардан чоостарның өртээ — 10867 рубльды тыртып турар.

телевидение

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — «Цыган». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ биле Финляндияның аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге ат салганының оюнга уткуштур. «Финляндияның дугайында» кинопрограмма. 4.55 — Чурттар аразының конкурстарының лауреады Н. Демиденконуң концерти (фортепиано). 15.35 — «Орус чугаа». 16.25 — «Пионерия, салют». Таллинниң Пионерлер ордузунуң уруглар уран чүүл коллективтериниң концерти. 17.15 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Соликамскиниң шахтёрларының ажылының куржулгазының дугайында дамчыдылга. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Аныяктарның ажы-чаң кижизидилгезиниң дугайы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.35 — «Цыган». Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 3-кү серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Ооң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — Нийти биология. 10-гу класс. Биологтуг ритмнер. 13.05 — «Бистиң садывыс». 13.35 — «Стажёр». Уран-чечен фильм. 15.10 — Физика. 9-ку класс. Электриктиг болгаш соруназалыг шөлдерге октаттынган кезекчигештер шимчээшкини. 15.40 — «Менстиң арга-шыразы». Эртем тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Үксаа салгаан шоочаа». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Валя үгбайның чугаазы». 20.15 — «Арага аарыының дугайында» беседа. Телекөрүкчүлерниң чагааларын ёзугаар дамчыдылга. 20.45 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Корсаков ойнап тур». Концерт-фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Кутузов». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республиканга бөгүн көжер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 2-7 градус соок, хүндүс 5-10 градус чылыыр.

Кызылга аяс болур. Агаарның температуразы дүне 2-4 градус соок, хүндүс 6-8 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 9.30, 12.40, 17.30, 20.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.50 шактарда.

«ПИОНЕР» «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 9.20, 11.10, 13.00, 15.00, 16.50, «Амыдыралга ынак кылдыр силерни албадаптар мен» 18.40, 20.30 (узатпан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Азажыгаш» 15.00, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың дааранылга фабриказы дараазында мергежилге ажылдаарларны хүлээп алырын дыңнадып тур:

Дааранықчылар, дааранықчылар өөреникчилери, белен продукция контролёрлары, дааранылга цехинге технологтар, пөс-таавы чадыкчылары, секретарь-машинистка, бүдүрүлге бухгалтери, маркалакчылар, бышкан пөс кезикчилери, хамааты камгалалдың инструктору (шалыңы 160-170 рубль), товаровед, белен продукция складының эргелекчизи, экспедитор, кухня ажылдакчылары, столоваяга аптакчылар.

Айтырыг тургузаар адрес: Кызыл хоорайның Горная кудумчуда 104 дугаар бажың, кадрлар килдизи, телефон № 2-29-94, 2-47-21.

Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң септелге-тудуг участогу тарап ажаап алыр СКД-5 комбайнның 16 комплект 530-610 р. өртүйлерин болгаш ыяш сөөртүр дөрт чаа кожугтергелерни садып турарын чарлаан.

АДРЕЗИ:

Кызыл хоорай, Сукпак кудумчузу, 1. Харылзааның септелге-тудуг участогу. № 2 автобус-биле «Стройдеталь» автобус доктаар черге чедер. (Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чанында)

Тыва транспорт агентствозу дөрт рейстерге самолёт билеттерин садып турар. Касса агентствонуң бажыңында. Ол ышкаш агентство автомашиналарны септеп дериир-биле хүлээп ап турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Топографическая кудумчузунуң № 3 бажыңы, телефон № 2-40-72.

* * *

Кызылдың № 10 мебель магазининде чагыг ёзугаар мебель болгаш өске-даа бараан-нарны бажыңнарга чедирип бээриниң хүлээп алыышкын чери ажыттынган.

* * *

Ол ышкаш Каа-Хем суурда Каа-Хем суур Совединиң бажыңында чоннуң чагыып ёзугаар янзы-бүрү бараанарны бажыңнарга чедирери-биле чагыг хүлээп алыр чер ажыттынган. Телефон № 51-3-75.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-22-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоннап долгаар.

Чагыг № 883.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш типографиязы. (Кызыл, садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС-00673

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 83 (11881) | 1982 чылдың апрель 9, пятница | 1925 чылда үндүнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ЭКРАНДА—РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ БАШТЫҢЧЫЗЫ

Совет кинолениниаданда «Революцу болуру — берге эрге-хуулаагеп» деп долу хемчээлдиг документалдыг фильм немешкен. Документалдыг фильмнериниң Төп студиязынга тургускан ол киполентаның хөй-ниити көрүлдезн апрель 7-де Москвага болган.

Ол киночуруктуң хаара туткан үези 1917 чылдың апрель-октябрь айлары. Ында Улуг Октябрьның бүдүүзүнде болган революцу тулчуушкуннарының үезинде В. И. Ленинниң кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазының дугайын төөгүп турар. Фильмниң авторлары (сценарийниң автору Е. Яковлев, режиссёру Н. Бессарабов) хөй санныг документалдыг материалдарны — баштыңчыны көргүскен фотографияларны кинохроника кадрларын, чуруктарны калбаа-биле ажыглаан. Фильмни Ильичиниң ол үелерде ажылдап чурттап турганы Ленинградка, оон чоок кавызынга, а ол ышкаш Хельсинкиге тыттыргылаан. Д. Шостаковичиниң «1917 чыл» деп он ийиги симфониязының хөгжүмү кинода үн кажеталгазынга ажыглаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга фильмни турасклаткан.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ-ниң чаагай тура-соруунуң херечизи

БОНН. (СЭТА). Тайбыңны быжыглаарының болгаш ядролуг дайынны болдурбазының айтырыгларын дугайты Германияның Федеративтиг Республиказының Фильдерштадт (Баден-Вюртемберг) хоорайындан 3 муң чыгам херээженнер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке чагаа чоруткан. Шак-ла ындыг утказыг чагааны олар АКШ-тың президентизи Р. Рейганче база чоруткан. Кыйгырыг чагааның инициаторларын ССРЭ-ниң ГФР-де элчин черинге хүлээп алган. Л. И. Брежневтиң адынга чорутказ чагааны дээш ГФР-ниң херээженнеринге ооң өмүнээзинден өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Тайбыңның салым-хуузу дээш чагаада илергейлеттинген сагышсырал болгаш дүвүрээзинни совет улуртугага, Л. И. Брежневтиң бадунга чоок болгаш билдингир деп чувени оларга чугаалаан. Сагыш-сеткилзиң ол илерееделеринге ГФР-де чаагай тура-сорунтуң хөй-хөй ниитилери каттыжып турар дээрзинге бүзүрээр бис.

Европага ядролуг чепсекти кызыдарының айтырыын шиитпирлээринче, делегейниң ракета-ядролуг [illegible] озуп орар кыжаныын болдурбазынче угланган совет инициативаларның алыс утказын ужурамышкын [illegible] тайылбырлап берген. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Л. И. Брежневтиң кедүрген саналдарынче онза ниитизэнгей хаара туттунган.

Совет таланың мооң мурнунда кедүрген өске инициативалары-биле кады ол саналдар Европага өртүчан ыраккшылдың ядролуг чепсээннин дына кызырар дугайында чаптуг дугуржулганы чедип алыр болгаш ядролуг боо-чепсектерни айыылдыг өзу-биле база дагын эндере бүдүрерин болдурбазының беттуг аргазын ажыдып турар деп чүвени онзалап демдеглээн. Бо дээрге Совет Эвилелиниң чаагай тура-соруунуң база бир бүзүрелдиг херечизи болуп, чагаа-за чугаа чоруп турар тайбыңны камгалаарынга ажыктыг ындыг шиитпирлерни диле тыварынга улуг болгаш беттүг салыышкын болур.

Боттарының ажыл-чорудулгаларга тайбыңны камгалаарынга ажыктыг ылдыр чедиишкиннерлиг болзун дээн күзээшкинни Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден ГФР-ниң херээженнеринге дамчыдып берген.

ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов кыйгырыг чагааның инициаторларының айтырыгларынга харыылаан.

Ниитизэнгей салганы болгаш эвилең чылыг харыызы дээш Л. И. Брежневке ханы өөрүп четтиришкинин дамчыдарын ужуражылгакының киржикчилери дилээн.

ТЕХНИКАНЫ—ФЕРМАЛАРЖЕ

Амгы үеде машиналар болгаш механизмнер мал ажылдыгларның идегелдиг дузалакчылары апарган. Оларны мал чемнерин бүдүреринге, малды чемгереринге, саалдага, кажаалар иштин аштап-арыглаарынга база өске-даа ажылдарга ажыглап турар. Техниканы билдилиг ажыглаан тудум-на, фермаларның продукция бээри, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир дээрзи билдингир.

Бистиң республиканың фермаларында амгы үеде холуксаалыг чемнер белеткээр дөрт цех, сезен алды чем цеги, кухнязы, шөлү бар. Мал турушталының 100 муңунда чемнерни үлээрин, сугну кудуп бээрин, өдээн аштаарын, 14 муң 320-зинде саалданы бүрүн механизастаан. Ынчалзажок, бо саннарны көөрге хөй-даа болза, ылаңгыя мыйыстыг бода мал фермаларын бүгү талалыг механизастааның деңнели ам-даа дыка кудуу — 27,5 хуу. Улуг-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем Тожу дээн ышкаш районнарның ажыл-агыйларында фермалар колдуу-ла механизастаттынмаан, бүгү-ле ажылдарны хол-биле кылып турар. Ооң түңнелинде фермаларның продуктулуу-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-дээ, продукцияның шынары-даа кудуу болуп артпышаан.

Ындыг турбуже, ажыл-агыйлар саалда аппараттарын, транспортёрларны, автопоилкаларны болгаш өске-даа механизмнерни садып алыр талазыбиле чагыгларны Сельхозтехкүркомга кирип турары дыка эвээш. Чижээ, эрткен чылын совхозтар электрилиг саалданың чүгле 17 аппарадын чагыткан. Херек кырында келген 36 аппараттың артканнары складта ам-даа чытпышаан.

Малды чемгерер, суггарар, саарындан эгелээш өске-даа аар ажылдарны механизастап, бар дериг-херекселдерни эки ажыглап турар фермаларның бүдүрүлге көргүзүглери эки. Чижээ, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылын бир инекке опаштыр 2397, «Саян», «Искра» совхозтарны 2185 база 2100 кг сүттү саггаң. «Революцияның чалбыыжы». ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бүрен», «Енисей» дээш өске-даа совхозтарның эки механизастаттынган фермалары база-ла бедик көргүзүглерлиг.

Адаттынган ажыл-агыйларда хөй-хөй саанчылар электрилиг саалданың ёзулуг мастерлери апарган болгаш сүт саалдазын чыл бүрүде көвүдедип турар. Чижээ, «Большевик» совхозтуң саанчызы Т. Д. Кара-Сал бодунга быжыглаттынган инектериниң бирээзинден-не 3084 кг сүттү, «Кызыл тараачындан» К. М. Кыргыс — 2956, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтан Е. Д. Монгуш 2950 килограммны сагган. Техниканы, күш-ажылдың депшилгелиг аргаларын билдилиг ажыглап турар «ийи муңчулары» өске-даа совхозтардан адап болур. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери оларның дуржулгазын чер-черлерге калбаа-биле нептередир ужурлуг.

Он бирги беш чылдың бо юбилейлиг чылында бистиң республиканың мал ажылдыглары эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин база күрүнеге садарын улам көвүдедирин хүлээнген. Ол сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарда, малдың чем рационун янзы-бүрү болдуруп, экижидери, продуктулуун бедидери онза чугула. Манаа чем цехтерин, кухняларын ажыктыг ажыглаары негеттинер. Ынчалзажок чамдык районнарда, ажыл-агыйларда хөй дериг-херекселдер үрелик болуп, азы янзы-бүрү чылдагааннардан ажылдавайн турар. Чижээ, апрель 1-де медээ-биле алырга, республикада мал чеми белеткээр 13 цех, ооң иштинде «Скотопром» трестиң совхозтарында 8, «Улуг-Хая», «Сүт-Хөл» совхозтарда бир-бир, Таңды районда — 4, Каа-Хемде — 6, ооң иштинде —«Совет Тывада» — 4 цех ажылдавайн турар. Ол ышкаш транспортёрлары, автопоилкалары, малга чем үлеп бээр херекселдери ажылдавайн турар фермалар база-ла эвээш эвес. Көдээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, ооң районнарда каттыжышкыннары, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери бо бүгү четпестерин эдериниң, механизастаттынган фермаларда дериг-херекселдерниң чогумчалыг ажылдаарын хандырарының, оларның техниктиг ажаалдазын экижидериниң хемчеглерин дарый ап чорудар ужурлуг.

Көдээниң ажыл-ишчилери кыштаглаашкынны эки доозары-биле чергелештир, сиген кезер болгаш чемнерни малга белеткеп бээр техниканы өй-шаанда септеп алырын утпас ужурлуг. Сиген кезер машиналарны, пресс-подборщиктерни, сараат са-лыр техниканы белениниң шугумунга дүрген тургузар, фермаларның чайгы турлагларын баш бурунгаар белеткеп, дерир херек. Машиналарны септээринге, артык кезектерни четчелеп бээринге бүгү талалыг дузаны Сельхозтехкүрком каттыжышкыннары көргүзер ужурлуг. Ол ышкаш бичe механизацияның дериг-херекселдерин эки билир кадрларны совхозтарга белеткеп бээр.

Партия организацияларының хүлээлгези болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын боттандырарынче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган масса-политиктиг ажылды күштелдирери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, техниканы ажыктыг ажыглаар дээш социалистиг чарышты чер болганга калбартыры болур.

ССРЭ-ниң 60 чылынга 60 шалыпчы неделя

АМДЫГААШТАН ЭГЕЛЕП

«Ак-Туруг» совхозта Юрий Чанчыпка удурткан 30 кижи составтыг суггатчылар бригадазының кежигүннери часкы хову ажылдарынга белеткелди кидин-түлүк чорудa берген. Суггатчыларның хуралын тускай эрттирген. Оларны эт-херекселдер болгаш идик-хеп-биле совхоз хандырган. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган.

Бо чылын бригаданың суггатчылары Аймыырлыгның суггарылга системазының девискээринде 550 га тараа, 510 гектар хөй чылдыг сиген. Улуг-Ховуда 114 гектар кукуруза шөлдерин ийи-үш удаа суггарып тургаш, га бүрүзүнден 10 центнер тарааны, 16 центнер хөй чылдыг сигенни ажрап өстүрер сорулганы салган. Сарыг-Булуңда ажыглалга кирбейн чыткан 156 гектар чериниң чадаң ыяштарын, хараганнарын болгаш даштарын аштап, арыглаан. Буга сумунун белеткеп алган. Бо бүгү ажылдарга суггатчылар Михаил Ёндан, Байыр Дарый болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

Кызылдың сүт заводу республикада мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо чылдың баштайгы кварталында коллектив сүт болгаш сүт кылыгларын бүдүрерин 111,1, продукция сайгарарын 106,6 хуу кылдыр боттандырган.

Заводта цехтер аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда диета болгаш ажыл-агыйлардан келген сүттү хүлээп алыр цехтер чоруп турар. Ында ажылчыннар Н. Т. Долженко, В. Д. Рыжкова, О. З. Блехина болгаш өөн-даа өскелер ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип, эки шынарлыг продукция үндүрер дээш кызымак ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Н. Т. Долженко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДОЛУ КҮШ-БИЛЕ

Кызылда районнар аразының «Сельхозхимия» каттыжышкынының ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынче долузу-биле кирген. Тараа, ногаа, картофель өстүрер шөлдерже чемишчидилге сөөртүрүнүң квартал планын олар март 25-те күүседипкен. Ылангыя Матвей Степанович Щегаловтуң механизастаттынган отряды ылгыраан.

Бо отряд [illegible] тонна эдек сөөртүр тургаш, Жданов аттыг совхозтуң хову-шөлдеринге 1700 тонна чемишчидилгени чедирген. «Х Улуг хурал», «Кара-Хаак» совхозтарның шөлдерин чемишчидеринге М. С. Щегаловтуң коллективи база эки ажылдаан. Юрий Бажин, Виктор Галкин, Николай Денисов, Алексей Овчинников болгаш өскелер-даа шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

В. БАРМИН.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

БАШ УДУР БЕЛЕТКЕЛ

«Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, парткому, ажылчын комитеди В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл болур оюнга уткуштур коммунистиг субботник эрттирер планын тургускаш, белеткел ажылдарын чорудa берген. Совхоз директору Балдар-оол Куулар баштадыр 7 кижи составтыг штабты тургускан. Ол хүн Суг-Аксы, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга, Ишкин суурларындан 1200 кижи ажылдап үнер.

Албан черлеринге, аңгы-аңгы организацияларга, фермаларга, бригадаларга, школаларга кылыр ажылдар тодараттынган. Машина-техниканы баш бурунгаар белеткеп эгелээн. Ниитизи-биле 15 автомашина, 22 трактор, 80 аът болгаш өске-даа транспорт ажылдаар. Чаңгыс-Шивиниң, Ишкиннериниң кадарчылары 1200 баш өшкүнү кыргыырлар. Совхозтуң ажыл-ишчилери 1000 метр суггарылга бугаларын аштаар, ийи көвүрүгнү септээр. 20 кубометр токпакты белеткээр. 150 тонна чемишчидилгени шөлче сөөртүп, механизаторлар 45 гектар черни аңдарарлар. Сүт-Хөлдүң девискээринде суурларның чурттакчылары суур чаагайжыдылгазынга ажылдаарлар. Албан черлериниң, школаларның, эмнелгелериниң чоогунга 200 ажыт дөс ыяштарны олуртур. Херим, кажааларны чугайлап, септеп-селир.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

МОНТАЖ АЖЫЛЫНГА

«Тыва кобальт» комбинатты хандырып, ында монтаж ажылдары кылып турар Чөөн Сибирьниң тускай монтаж эргелелиниң коллективи «кызыл суббота» хүнүнде эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген.

Коллектив Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниниң хүнүнде 500 рубльдиң монтаж ажылдарын кылыр. Автоклавтар былгааштарын септеп, бүдүрүлге шөлү-биле ажылчын суурнуң аразынга бүс дамчылар хоорзаларны чылыглап, быжыглаар, өске-даа ажылдарны кылыр.

Он бирги беш чылдың фондузунче ол хүн ажылдааш 200 рубльди [illegible]

В. ЧУПРИН.

ШЫНАР КӨРҮЛДЕЗИНДЕН ИЛ[illegible]РЭЭК

Чоокта чаа Кызылдың хлеб заводунга продукция шынарынга тураскааткан көрүлде хүнү болган. Көрүлде № 5 магазинге органзастаан хлеб-булочка кылыгларының делгелгезинден эгелээн. Аңаа «Весенняя» булочка, торттар, пирожнойлер болгаш далгандан кылган өске-даа чемнерниң шынары эки болганын садып алыкчылар бедии-биле үнелээннер. Ол дугайын олар санал-оналдар дептеринге бижип-даа турдулар. Ынчаарга көрүлде хүнүнде делгээн аъш-чемниң шынары оон мурнунда садыг четкизинге кирген продукциядан чүге оранчок экил? Садыгларга кирип турар хлеб-булочка кылыгларының шынары чүге кудуу болуп турары? Продукцияның бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин улгаттырары-биле кады оон ассортиментизин элбедир база шынарын экижидер дээш хлеб заводунуң коллективи ам-даа хөй-ажылды кылып чорудары шынар хүнүнде чоруткан хыналда көргүскен.

Бо чылын хлеб-булочка кылыгларының шынары 1981 чылда турганындан кудулаан бергенин заводтуң кол инженери В. А. Шелудько болгаш отчёдунга демдеглээн. Курсалыг инспекциязының хыналдаларын ёзугаар алырга, хлеб-булочка кылыгларында брак 16,7 хуу чедип турар. Ажыткызының көвүдей бээри, дериг-херекселиниң четпези, чамдык таварылгала чиг апаары—брактың болу бээр кол чылдагааннары ол. Оон ынчаш хлеб-булочка бүдүрүп үндүрерде оон технологияның шын сагывас, ол чорудулгаларының байдалын заводта лабораторияның ажылдакчылары эки хынап көрбес чижектер база бар. Ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылы, шынарлыг кылдынган продукция дээш оларны шан-мактаары чугула рольду база ойнаар апаар.

Ылангыя прянiктерниң шынары кончуг кудуу. Курсалыг инспекцияның ажылдакчылары 2,8 кг пряник хынаан. Оларның шуптузу брак болганын илереткеннер. Оон түңнелинде кондитер цегиниң ажылдың тускай чурумун ёзугаар ажылдаар кылдыр тургускан. Пряниктерни аңгы-аңгы савалаар айтырыгны ам-даа шиитпирлеп шыдаваан.

Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын садыгларга шын эвес кадагалап турарындан оон шынары баксырай бээр чүүлдер барын шынар хүнүнде демдеглээн.

1982 чылда бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ажылдап кылган. Технологтуг инструкциялар чаартынып кылдынар. Хлеб цегинге хемчээл аппаратуразын тургузар, печкаларны [illegible]. Хлеб-булочка кылыгларының ассортиментизин далгандан кылган 10 ажыг чемнерни шиитпирлеп алган соонда улам көвүдээр. Үлекчи автоматтарны тургузупкан соонда 50—60 грамм деңзилиг булочкалар бүдүрүп эгелээр.

Продукцияның шынарын экижидер, хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүп үндүрерин улгаттырбайн турган, садыг организациялары-биле харылзааны улам быжыглаар талазы-биле ам-даа хөй ажылдарны кылырын көрүлдениң киржикчилери демдеглеп, заводтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң кичээнгейин олче угланыргаймар.

Р. ГАЛИНА.

Тываның курлайгаарал лабораториязының улуг инженери.

БҮГҮДЕНИҢ БОЛГАШ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

СЭКП Кызыл хоорkому болгаш уаус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекому бүдүрүлгелериниң, албан организация черлериниң, школаларның, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң удуртукчуларының, партия организацияларының секретарларының чөвүлел хуралын дүүн эрттирген. СЭКП хоорkомунуң секретары Г. Ш. Монгуш тудуг организацияларының, транспорт бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтеринге, школаларга болгаш өөредилге черлеринге эрге-хоойлу үрээшкиннерин болдурбазының, күш-ажылдың сагылга-чурумун, социалистиг эрге-хоойлуну быжыглаарының талазы-биле чоруткан профилактика ажылының чамдык түңнелдериниң дугайын аңаа чугаалаан.

Ол коллективтерде эрге-хоойлу үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазының идепкейжиринге активтиг киржилгези-биле хөй чүүлдер кылдынган. Ынчалзажок бүдүрүлгелерниң болгаш өөредилге черлериниң чамдыызында байдал эрге-хоойлу үрээшкиннерин болдурбазының, күш-ажылдың болгаш дыштанылганы организастаарын экижидериниң, ажылчы чоннарның болгаш өөренип турар аныяктарының интернационалдыг кижизидилгезин ханыладырының талазы-биле профилактиктиг хемчеглерни улам шыңгыыраары негеттинер. Ол сорулгаларны күүседири коллективтерниң, шупту кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчу бүрүзүнүң херээ болур деп СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хуралга чүве чугаалааш, онзалап демдеглээн.

(Бистиң корр.).

Даштыкыдан солун медээлер...

БЫЖЫЫ-БИЛЕ КИРГЕН

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет профэвилелдер съездизинге кедүрген чаа тайбың саналдарын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы бүрүн чүүлдүгзүнүң деткип турар. Совет саналдар тайбың дээш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленишкинниң хуужурер дээш демиселге дошттиг чепсек болбушаан. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының ажыл-чорудулгазының практиказында быжыы-биле кирген деп, «Прапе» солуннуң айтырыгларынга харыылап тура ук Федерацияның даргазы Шандор Гашпар медеглээн.

Л. И. Брежневтиң кедүргени ССРЭ-ниң боттуг инициативаларының дугайын кижи бүрүзү билип, тайбыңны быжыглаарынче болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының могаг чок чүткүлүнге делегейниң улустары база катап бүзүрезин дээш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы бүгү күжүн салыр деп, ол демдеглээн. «Совет кыжанышкын» дээр хоозун чүве дугайында хоп-нүгүлү бүгү делегейниң ажылчы чоннары сойгалап илередир, бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының белен эвес оруунга ССРЭ-ниң хөделишкиннерин чайгылыш чогуп бүзүредир ужурлуг.

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БОГОТА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге саналдап үндүргени чаа тайбың инициативаларга Колумбия коммунистер байыр чедирип турар. Ол саналдар делегейде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынче угланган. Колумбияның Компартиязының ТК-зының Боготага болган пленумунга чүүлдүг деп көрдүнгени түңнел документиде ол дугайын чугаалаан.

Вашингтон администрациязының Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде чорудуп турар агрессиг политиказын документиде шиитпирлиг буруу шапкан. Ол утканмышкын Кубада, Никарагуада байдалды божаннадып баксырадырынче, Сальвадорнуң, Гватемаланың, өске-даа чурттарның диктаторжу ээргечурумнарын деткиириниче угланган.

АКШ-тың ол дээрзи даштыкы политиктиг угланыышкынның буруу шаппышаан. Боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур, Кубаның, Никарагуаның алынга кыжанышкының кампаниязынга удур демиселди идепкейжидеринче бүгү коммунистерни, хөй-ниитиниң калбак бөлүктерин, ажылчы массаларны Колумбияның Компартиязының ТК-зының пленуму кыйгырган.

Колумбияда политиктиг байдалды болгаш май 30-да болур президент соңгулдазынга холбаштыр Компартияның сорулгаларын пленумнуң киржикчилери чугаалашкан.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ

ПАНАМА. Өске күрүнелерниң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынның болгаш оларның хамаарышпас догуннаашкынынга кыжанышкыннарның кандыгдаа хевиринге удур, улустарның хамаарышпас чорукту чедип алырын болгаш боттарының салым-чолун боттары шиитпирлээр эргезин оларга тыпсып бээрин Панаманың чонунуң калбак фронтуу дээр депшилгелиг партиязының II съездизиниң делегаттары деткип чугаалаан.

Төп Америкада хайнылашып турар конфликт дугайты съезд сагышсыралын илереилээн. Сальвадорда болгаш Гватемалада диктатураларының араатандыг үүлгединишкиннери Төп Американың болгаш Кариб бассейниниң чурттарынче халдаашкыннар кылыр америк чурттар аразының күштерин АКШ-тың өмээржилгези-биле тургузар дээр оралдажышкыннарны хүлээп алдынган декларацияда буруу шапкан.

Панаманың девискээринде америк шериглерниң туруп турарын, өскениң тура-соруун чуртка доңнаштырганы, бүгү күрүнелерниң боттарының харылзааларынга удуртулга болдурар ужурлуг моральдыг принциптерни үрээп кылдыр съезд тодарадып көргүскен. Панама каналының дугайында Панаманың болгаш АКШ-тың аразында [illegible] харылзааны оралдажып турарын дээш АКШ-ты бо депшилгелиг партия буруу шапкан.

Сальвадорнуң болгаш Гватемаланың [illegible]

— Сом[illegible]

[illegible]

(ТАСС).

СУКПАКТА ШЕНЕЛДЕ ТУДУГЛАР,

азы чаа суурлар кандыг болурул

«Красноярск гражданпроект» институттуң тыва филиалының архитекторларының, конструкторларының, теплотехниктериниң болгаш өске-даа чогаадыкчы ажылдакчыларының чогаадын, тургусказ төлевилелдерин ёзугаар туттунган чаа хевирниң бажыңнарынче «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының көжүп кирериниге чедир эвээш үе арткан. Ук ажыл-агыйның төвүнге үлегер-көргүзүглүг кварталды тудуп турар. Ол чурттаар кварталы архитекторларының болгаш төлевилелчилерниң, тудугжуларның болгаш монтажниктерниң чедимчелиг дээлгезин кылдыр туттунган турар ужурлуг. Ооң дараазында чылдарда бистиң республиканың суурларынга ындыг хевирлиг чаа бажыңнар база нептүп каар.

Бистиң кодээ ажыл-ишчилеривис, ылангыя аныяктар хоорайлардан ыраак чок бөлдаларга чурттап, ажылдаар кылдыр оларга «чурттаарга бажыңнарын моон соңгаар кандаар төлевилеп, тударын» деп айтырыгны бистиң филиалывыстың ажылдакчылары шиитпирлеп турар.

Ынчаарга моон мурнунда болгаш амгы-даа үеде кодээ ажыл-ишчилерге бажыңнарны канчаар тудуп турганыл? Оларга чурттаар бажыңнарны дыка бөлүп веределдерин ёзугаар чүгле кудумчулуг...

...ла бар болза, ажырбас» деп ышкаш принцип-биле көрүп турган.

Моон мурнунда ындыг турган дыр. Ынчаарга СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар кодээ чонга чурттаарга бажыңнарын тударының норма-чижээн улам экижидип, таарымчалыг болдурарының аргаларын берген. ...

...

Сукпак суурга туттунар квартал чоокку келир үеде республиканың кодээ черлеринге чурттаарга тудуглар кандыг болурун көргүзер ужурлуг. ...

Г. НЕВОЛИН,
«Красноярск гражданпроект» институттуң тыва филиалының кол инженериниң оралакчызы.

Удуртукчуга сөс

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР БИС

СЭКП-ның XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Чадаананың райүлетпүр комбинадының коллективи, оон ангы-ангы цехтери эрткен чылда чаңгыс чогумчалыг көргүзүглерни чедип алган. Ук комбинат чоннуң түүйбү, чүтай-биле хандырарынга ангыда, малчыннарга таарыжыр бичии хемчээлдиг мебель аймаан кылып турар. Ооң ангыда малчыннарга ог ыяжы чазап белеткээр талазы-биле республикада чаңгыс бүдүрүлге.

Чылдың түңнели-биле түүйбү цехиниң ажылчыннары чугаа-ла эрттедир планын ураккажыр күүсеткен, ... 700 ажыг кубометр ыяш материалдарын берген. Мурнуку чылдар-биле деңнээрге, чазаныр цехтиң ажылчыннары культура-амыдырал бараан..

Бистиң ажылывыста бир четпес чүүл болза, аргалар турда-ла түүйбү бүдүрериниң планын чыл сайын-даа чедир күүсетпейн келгенивис.

Эрткен чылдарның четпестерин өөренип көрген, комбинаттың дирекциязы, профэвилел, комсомол организацияларының база хоочун ажылчыннар-биле сүмележип турган, планны база социалистиг хүлээлгелерни коллективтиң ниити хуралынга чугаалажып, ону бадылап алган. Ол хуралга чедир ажыглаттынмайн турган курлавырларны база черле хожудаанчыларның чылдагааны чүдел дээрзин ак-караа чокка сайгарып дугуруштувус.

Салдынган сорулгаларны күүседири дээш чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар бис. Дилиг материалдары — кол продукциявыс. ...

...чылда турганындан 400 тонна ковудаар. Түүйбү бүдүрериниң талазы-биле 60 чылдың МСК-21 деп чаа прессти ... тен.

Ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг база бухгалтерия аппаратының ажылдакчыларының билиг-мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салыр бис. Ынчангаш Пермь, Новочеркасск, Кызыл хоорайларже 25 кижини өөредип чорударын планнаан.

Үстүнде ап чорудар хемчеглерни амыдыралга боттандырары дээрге, цехтер аразының социалистиг чарыжын ... хемчеглерни алгылаар бис.

К. АК-КЫС,
Чадаанада райүлетпүр комбинадының директору.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

«Нарын» совхозтуң № 4 хой бригадазын Б. Нүрзет удуртуп турар. Ооң бригадазында төрүүр 3152 хой бар. Бо хүннерде 3383-ү оолдапкан. Бо бригадада малчын бүрүзү чүс бүрү хойга онаашкан 90 хураганны, бир хойдан-на 1 кг 800 грамм дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгелиг. Малчыннар ол хүлээлгелерин эки ... Хойтпаар Эдуурд Ламзын, Идам-Сүрүн Чооду олар чүс хойдан 98 хураганны алган, өстүрүп турар.

...

...мээн. Малчыннарның мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Ылангыя малдың чаш төлүн мендизи камгалап алыры — бирги черге ниң айтырыг. Совхозтуң амгы байдалын өөренип көргеш, улус депутаттарының Эрзин кожуун Чөвүлелиниң күүсекчи комитеди бот-тут дузаны көргүзери-биле хемчеглерни ап чорудуп кан. Шиитпирде айытканын барымдаалап, районнуң тудуг организациялары дуза көргүзери-биле бүдүк-бүрү белеткээринче чаңгыс хемчеглерни үнгеннер. Бо ... организация черлеринге ... 34 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээн хүлээткен. Районнуң ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелин уламчылап турар.

М. САМДАН

Туркмен ССР-ниң Ашхабад областа «Совет Туркменистаны» колхоз республиканың мурнанын ажыл-агыйларының бирээзи. 1981 чылдың Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыштың түңнелдери-биле колхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң ЧАЧД-те Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразында киирттинген.

ЧУРУКТА: колхозтуң шөлдеринде эрте өлүргүр капустаны тарып турары.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ болгаш В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.

Маскя Даржаевич Иргит «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Ол чээрби чыл уламчылыр төреэн совхозунга ажылдап, Хемчик-Бажы, Тургалыг тайгалары, Ала-Белигниң арт-сыннары дээш кайда-даа малчыннарга чугула херектиг чүүлдерни бо-ла сөөртүп алган четтирер бээр. Ооң башкарган МТЗ-80 трактору доктаамал ажылчын байдалда болгаш ажаалдазы эки деңнелде.

Тургулгалыг тракторист эрткен чылдың планын даалгазын ажыр боттандырган. 500 килограмм кывар-чаар материалдар камнаар хүлээлгезин 590 кылдыр күүсеткен.

Бирги класстың механизатору М. Д. Иргит ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур чылдың планын хуусаа бетинде доозар деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: механизатор М. Д. Иргит.

Б. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА

Тайылбыр

Хоорайларда болгаш суурларда албан организацияларының, бүдүрүлге черлериниң механизаторлары кодээ ажыл-агыйның сезонинут ажылдарынга үргүлчү киржип, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүреринге улуг дузаны көргүзүп турарлар. Бо чылдың часкы хову ажылдарынга киржир ындыг механизаторларның ажыл төлевирин кандыг дыазылыг болурул хоорзин сонуургаан улус хөй. Оларга тайылбырны ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле Кол эргелелиниң улуг экономизи А. Николаенко берген.

ССРЭ-ниң Күш-ажыл комитеди биле ВЦСПС-тиң секретариады «1982 чылдың хову ажылдарынга үлеттүр, транспорт болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден, организациялардан болгаш албан черлеринден киржир тракторист-машинистернин болгаш өске-даа механизаторларның ажыл төлевириниң дугайында» тайылбырны 1982 чылдың февраль 9-та бадылаан. Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар хоорай, суурлардан совхозтарга барган механизаторларның кол ажылдаар черинден ортумак шалынының 75 хуузу артар ужурлуг. Оон ыңай ук механизаторларның оруктап чордаан үезинде ортумак ажыл төлевирин болгаш баар болгаш кээр орук чарыгдалын база бээр. Ортумак шалынны совхозтуң ийи айда ажылдаан акшазындан санап үндүрер. Ындыг төлевирлерни ап турар болганда, чогум командировка акшазын төлевес.

Өскээртен келген механизаторларга төлевирни кылган ажылының хемчээлин барымдаалап, доктааттынган чурум ...

...ларга шаңналды директор фондузундан ажылды эки шынарлыг болгаш хуусаазында азы хуусаазындан эрте күүсеткен дээш ажылдаан акшазының 20 хуузу чедир, а күш-ажылдың дээштиг нормаларын ажыглаан таварылгада ажылдаан акшазының 40 хуузу чедир шаңналды бээр.

АРГАЛАРЫ БАР

Барыын-Хемчик районнуң «Дон-Терезин» совхозу ошкү ажыл-агыйлыг кылдыр эде тургусканындан бээр 3 чыл болган. Ол үениң иштинде совхоз чаа кыштагларны деррип, республиканың ошкү ажыл-агыйлыг өске совхозтарының арга-дуржулгазын өөренип көрүп, ошкүнү өске черлерден садып ап, эвээш эвес организастыг ажылдарны чорудуп.

Ам совхозтуң 2024 баш ошкүзү 10 кодан Тулаан-Кара ... кыштагларында кыштап турар. Мал бо кышты эки эртип турар. Эрткен чылдың кандааштыныг чайында мал чемин белеткээриниң хоозунче совхозтуң ажылчыннары кежүп мөөңнээш, мал чемин ... белеткээннер. Бо кыжын совхозтуң ... хар чагбаан, кыш чымчак болган. Ол чорук мал ...

...лыг база-ла мал бажын хоратпас, малдың чаш төлүн кыштап менди камгалаар белеткен социалистиг хүлээлге алганнар. Эрткен чылдарда олар каш удаа социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, эки көргүзүглерни чедип ап, чаңгыс эвес удаа шаңнадып, мактадып келгеннер. Бо кыжын олар база мурнуку чылдардан-даа улам шудургу ажылдап, хүлээнгени күштүг хоой хүн бүрү туржуп турарлар.

Сайыр-Аксы деп черде Кызырак Ооржактың аалы. Бо малчыныгн 360 төрүүр ошкүзүнүн 267-зи төрүткен. Бо малчын база-ла малдың чаш төлүн кыштап хүр-менди ажырып турар. Куш-деңгели бакпираан, аараан ошкү, аалы чок. Мал чеми четчир сапныг бар.

«Дон-Терезин» совхозтуң Тулаан-Кара ... турар малчыннарынга ...

Б. СЕДЕН-ХУУРАК

МИНЕРАЛДЫГ ЧЕМНЕРНИ БЭЭР

Кыштың түлүк соогу эрткен, чамдык черлерниң харлары хайлап турар. Ынчалза-даа бо үе — малга база бир берге үелерниң бирээзи. Ындыг болганда оларны шыырылыг чемнер-биле чемгерери чугула. Ылангыя минералдыг бүдүмелдер-биле четче хандырар херек.

Минералдыг чемгерилгени чамдык удуртукчулар чедир үнелевейн турар. А херек кырында ындыг бүдүмелдерниң кайы-бирээзиниң безин четпези малга көнчүг хоралыг. Амгы үеде инек болгаш хой малдың фосфорга негелдези улгадыр, а хаванга болгаш кушка кальций херек. Ук малдарга ындыг немелде чемнерни бээри албан.

Бистиң республикада эрткен чылын 545 тонна диаммоний фосфат, 610 тонна монокальций фосфат, 132 тонна преципитат, 200 тонна фосфат, 298 тонна чутай, 7247 тонна дус белеткеттинген. Бо минералдыг чемнер бүгү малга четчир, чүгле чогуур хемчээлин ёзугаар үргүлчү бээри негеттинер.

Минералдыг чемнерде дус кол черни ээлеп турар. Дусту арыг тургузар херек, ону доңурракка холуштурбас, демир-тес, ыяш-даш болгаш өске-даа бактан арыглаар. Дусту хаваннарга болгаш куштарга бээрде, ...

...чемнерни онгачаларга, шагжаларга каап бээр азы бүдүн дус ышкаш, черге салып бээр. Ындыг минералдыг чемнерни мал аажок чыглаар. Хонукта бир инекке 70—90 грамм, бугага 50—75 грамм, бызаага 40—50 грамм дус херек. Семиртилгеде малга 40—60, хойга 8—10 грамм херек. Хаваннарга бээр комбикормнуң 0,3—0,5 хуузу дус болур. ...

...берген ажы чок, а силос, концентрат, бүске хайындырган болгаш өске-даа чемнер-биле холуп бээр. Хонукта бир баш бугага 30—57, саар инекке 35—100, сагбас инекке 25—70, бызаага 10—35, хойга 2—5, хураганга 2—3 граммны бээр.

Чүс грамм преципитатта 22 грамм кальций, 16 грамм фосфор бар. ...

...организминге база чугула. Ылангыя демир, чес, кобальт, марганец, цинк, йод организмге көнчүг херек. Бир баш саар инек хонукта чести 60—140, марганецти 450—700, кобальтыны 7—10, йодту 5—10, цинкти 340—750, демирни 500—1100 миллиграммны херегләэр. ...

Микроэлементилер ажыглалы бүдүрүлге четчир. ...

Е. МУРЫГИНА,
агрохимлабораторияның улуг зоотехниги.

Социализм чурттарында

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ ТУРГАН

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чаңгыс ээй партиязының X съездизиниң ажылдап кылганы үк партияның экономиктиг стратегиязын амыдыралга улам ыңай чедиишкинниг боттандырарының сорулгалары Герман Демократтыг Республиканың үлетпүр комбинаттарының чиңгине директорларынга болгаш партия организацияларының секретарьларынга Лейпцигке эрттирген семинарның кол кичээнгейинге турган.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Гюнтер Миттаг чылдың планның онаалдаларын доозуп болгаш ажыр күүседир дээш республиканың комбинаттар коллективтериниң кужениишкиннерин улам ыңай идепкейжилериниң эргежок чугулазын айыткан. Бистиң кол сорулгавыс чүл дээрге, социализмниң экономиктиг күчүлүг доктаамал бежыглаары болур, ол чорук тайбыңны хандырар, империализмниң кандыг-даа чиндениишкиннеринге чогуур өйтүр шавыышкынны таварыштырар арганы бээр деп, ол онзалап демдеглээн.

• • •

АРГА-АРЫГ НЕДЕЛЯЗЫ

СОФИЯ. «Чурттуң ногаан байлааң камгалаар болгаш көвүдедир» деп дозун-биле эрттирер арга-арыгның чаңгыс чаал неделязы Болгарияда эгелээн. Ыяш олуртулгаларының бележиинче, ногаан олуртулгаларны ажаап-тежээринче күрүнениң арга-ыяш ажылдакчыларының, [illegible]

[illegible]

ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГА

ПРАГА. [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢГА АЙЫЫЛДЫГ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ-тың амгы администрациязының делегей арназынга дайынзырак политиказы бүгү делегейге тайбыңга айыылдыг өнчүк-чөнгээ болуп турар деп, «Нодон синмун» солун бижээн. АКШ-тың болуңга болгаш [illegible]

[illegible]

ҮШКҮ КОНФЕРЕНЦИЯ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Төп Америкага, Мексикага болгаш Кариб бассейнинге тайбың болгаш тускай хамаарышпас догуннаашкын дээш үшкү конференция ажылын Коста-Риканың найысылалынга дооскан. Оон киржикчилери декларация хүлээп алган. Латин Американың ол кавызынга национал-часталгалыг шимчээшкинниң бөөй тудар болгаш бодунуң ажыктыг диктаторжу бау-чурумнарын тургузар дээр Вашингтонның [illegible]

[illegible]

БАЗА БИР ЧӨҢГЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Шериг-далай күштериниң «Ридекс-82» деп чажыт аттыг улуг шериг «өөредилгезиниң» Пентагон амгы үеде Кариб далайда чорудуп турар. АКШ-тың болгаш Великобританияның 40 шериг корабльдери, америк согуушкак «Индепенденс» болгаш «Форрестол» деп авианосецтери, ол мышкак далай ужар чүүлүнүң 200 самолеттары [illegible]

[illegible]

ПЕКИННИҢ ХОРАЛАКЧЫ ҮУЛГЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ПРОКУРАТУРАНЫҢ ШИИТПИРИ

КАИР. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ДЕМИСЕЛДИҢ ПРОГРАММАЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ВАРШАВАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары В. Ярузельскийниң Португал коммунистиг партияның Чиңгине секретары А. Куньял-биле ужуражыышкыны аңаа болган, ол Польшада аян-чорук кылып келген.

Польшада политиктиг болгаш экономиктиг байдалдың база амгы үеде ПКАП-тың шиитпирлеп турар айтырыгларының дугайын А. Куньялга В. Ярузельский дыңнаткан.

Алыс кол сорулгазы контрреволюция күштерин кыңчыыттырбазы кылдыр ПУР-га хүлээп алдынган шиитпирлерни билип турарын бодунуң партиязының өмүнээзинден ПКП-ниң Чиңгине секретары илергейлээн.

ПКАП-тың болгаш ПКП-ниң аразынга кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаары-биле холбаалыг айтырыгларны ужуражыышкынга чугаалашкан.

[illegible] КНО-нуң Бөдүүн Ассамблеязы 1981 чылдың чартта Каттышкан Нацияларның [illegible] АКШ [illegible] Намибияның расистерин дурун ажеделиин үргүлчүлээринге арганы берген.

Намибияның айтырыын чугаалажып көөрүнде Мурнуу-Африка расистер ам [illegible] АКШ-тың эрге-чагыргазынга Рейганның администрациязы кирген [illegible] Намибияның бойдус байлаан америк болгаш Барыын чүктүң өске-даа империалистери чогуч-ла расистерниң дузазы-биле уштеп турар.

ЧУРУМТА: Намибияның административтиг болгаш экономиктиг төвү Виндхук хоорайның кудумчуларында. Ында ээзин санныг ак кештиг расистерниң херектиглиг төлээтеңчилери чурттап турар

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЙДАЛДЫ УЛАМ ЧИДИГЛЕНДИРИП ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) [illegible]

[illegible]

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

МАНАГУА. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ФОЛКЛЕНД (МАЛЬВИН) ОРТУЛУКТАР

[illegible]

(СЭТА).

ЧАЗАКТА ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

ЛОНДОН. (СЭТА). Чурттуң даштыкы херектер министри лорд Каррингтонну, оон оралакчызы Х. Эткинсти, ол ышкаш даштыкы херектерниң болгаш дем каттыштырылга херектериниң талазы-биле күрүне министри Р. Лю[illegible]

[illegible]

ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫНЫҢ ЧЕРЛЕРИ—МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ЭРГЕЗИНДЕ

Күш-культура болгаш спорт

Чоокта чаа «Олимпийский» бассейнге москвачыларны үрүг-дарыы-биле кады эштиикчилер болуунге хүлээп алары доозулган. Иии чүс ажыг өг бүле киир бижиткен. Эвээш акша төлээш, ада-иелер ам уруг-дарыы-биле кады улуг хүннерде ол бассейнге барып эштип туруп болурлар.

— Бистиң чаа эгелээшкинивиске москвачыларның таарзынганынга бистер аажок өөрүп турар бис,—деп, бассейнниң директору Алевтин Клишев чугаалаар. — Массалыг кадыкшыдылга күш-культуразының чаа хевирлерин бистиң коллектививис доктаамал диилеп тып турар. Ооң бирээзи —эштирииниң өг-бүлез бо лууп турганывыс.

Эртенгиниң чеди шактан кежээкиниң он бир шакка чедир келген кижилерге «Олимпийскийниң» эжиктери ажык турар. Дөрт муң беш чүс хире чаа-бүрү назылыг москвачылар хүннүң-не аңаа кээп турар. Бассейнниң эштир шугумнарын 450 хире организациялар хөлезилеп ажыглап турар, оон аңгыда чүс хире абонементилиг бөлүктер база бар.

Олимпий оюннарының болуп турган бүтү черлери амгы үеде москвачыларның эргезинде бердинген. Оларның чаңгызында эшиирезин, спортка баралы болуп турар. Ындыг болбас арга чок. Олимпий объектилериниң тудуун оларны кээрип үеде канчаар ажыглап болурунуң дугайында бодалдарга дүүштүр кылган. Оларны ашкас-уйлалдыг хевирлерниң Кол планын ёзугаар тудуп тургускан. Спорт зоналарын тургузары эргежок чүгүла черлерде ол объектилер туттунгулаан. Шуптусес ындыг зона бар. Оларның хөй кезии — чурттаар тудуглары калбарган, мурнунда стадионнар, заалдар, спорт шөлдери чедиишкен турган районнарда. Хоорай чурттакчылары боттарының чурттап турар бажыңнарындан ырак эвес ол кайгамчык спорт комплекстеринге белеткелдерин болгаш маргылдааларны эрттирип турар апарганнар.

Химки-Ховрино талазында аалы каш спорт залдарлыг «Динамо» деп ховар дээн спорт ордузу туруп турар. Чертановтуң чурттакчылары Битцеде 40 гектар шөлдүг аът спортунуң комплексин ажыглап турарлар. 300 хире школачылар ында аът спортунуң школазында болгаш амгы үениң беш мөрей школазында спорттуң бедик мергежилин чедип ап турарлар.

Гагарин районнуң чурттакчыларының эргезинде —Олимпийниң суурунуң кайгамчык спорт комплекзи. Бичии москвачылар ында сугга эштиринге өөренип турар, оларның чанында шаңнакчылар белеткелдин рашкынылын кылып турарлар. Кандыг-даа хүн, ылангыя субботаларда болгаш улуг хүннерде кадыкшылга шошкуушкуннары кылып турар кижилерни стадионга хөйнү көрүп болур, ында шошкуушкуннар соолуг үеде неннерел турар. Сергек болур көөп, кырган-ачалар аңаа төл-биле, ада-иелер уруг-дарыы-биле кады шошкуп турарлар.

Чүгүрүп шошкуурунга хандыкшылы бүгү-ниитиниң апарылдаар. Лужникиде Ленин аттыг Төп стадионнуң удурту газы ол талазы-биле сонуургалдыгларның клувун ажыткан. Ол клубтуң кежигүннериниң эргезинде —кайгамчыктыг спорт шөлдери, душтут деп үнтүр черлер, дыштаныр черлер бар.

— Соок-даа болза, кыжын безин чүткүлдүг шошкуп турарлар—деп, Төп стадионнуң кол директору Василий Сильчев чугаалап турар.— Ынчанмыже москвачыларның хөй кезии хаактаарын болгаш коньки тээрин коллдадып турарлар. Бисте хөлезилээр херекселдер базазы ажылдап турар, ооң ам аңаа төлээш, херектиг херекселди ап, ажыглап болур. Төрээн эки дош туг элээн каш чүгүүлер ажылдап турар, стадионнуң девискээринде аак оруу база бар.

Чуртта эң улуг ол спорт комплекизи 180 гектар шөлде калбарган. Парктың аймаанда туруп турар теннис шөлдериндеи эгелээш, 100 муң көрүкчү олурар шидир-олуттарлыг стадионга чедир 150 чаа-бүрү шөлдерни ол комплекс каттыштырып турар. Эрткен чээрби беш чылдар дургузунда Лужники кадыкшылганың төвү кылдыр кулган.

Оон ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар чамдык саннар бо. Кадыкшылганын 40 бөлүүнде 16 муң кижи кадыкшылын экижидерин-биле кичээлдеп турар. Дөрт чүс хире спорт клубтары стадионнуң ажыын көрүп, белеткелдерин, маргылдааларны организастап, массалыг спорт байырлалдарын эрттирип турарлар. «Күш-ажылга болгаш орап камгалаарынга белен» деп кадыкшылга комплекизиниң нормаларын стадионда хүннүң-не дужаап турар. Найысылалдың беш чүс муң чурттакчыларынга ол демдектиг тывыскан.

Крылатскиде хемелээр калдыг, ча адар черлиг, дээргиниң оруктуг болгаш өске-даа дериглерлиг спорт комплекизи москвачыларны аажок хандыкшыдып турар апарган. Дагга хааактаарынга ынак кижилер кышкы аяс хүннерде аңаа чыглы бергилээр. Оларның ынак черлери—тейлер иилери. Кыска-даа бол, тей бажынче көдүрүп үндүрер дериглерлиг чуңгулар ында хөй, дыштаныр болгаш ижиг кофе азы кааптар, бутербродтар чип каар черлер база бар.

Крылатскиниң десккинг оруунга чадаг-терге-жилер чаңгыс-даа хүн барбайн барбастар, кыжын безин олар аңаа бүгү-эвилелдиң элээн каш маргылдааларын эрттиргеннер. Чиик атлетиканың спортчулары база ол комплексти шиңгээдип ап турарлар. Бо кыжын аңаа бир-ле дугаарында чиик атлетика талазы-биле чурттуң чемпионадын эрттиргеннер.

— Гимнастар-даа, ча адыгжылары-даа, шыдыраачылар-даа бистиинге аажок таарзынарлар — деп, комплекстиң директору Дмитрий Каменев чугаалаар. —Спорттуң чээрби ажыг хевирлериниң төлээлекчилери маңаа белеткелдерин чорудуп болурлар. Массалыг күш-культура дугайын база утпаан бис: күш-дамыр сайзырлының 20 ажыг бөлүктери бистинде ажылдап турар. «Буревестник» спорт ниитилелиниң кежигүннери чанын маңаа кээп дыштанып, белеткенип турарлар.

Олимпий оюннарының болуп турган бүгү-ле черлеринде кичээлдер, маргылдаалар болуп, найысылалда спортчу амыдырал хайнып турар.

— Олимпиада-80-ниң белекке арттырганы кайгамчык эки спорт дериглери хоорайга күш-культураның болгаш спорттуң улам нептерээринге идиг болуп турар — деп, Москваның спорт комитединиң даргазы Анатолий Ковалев чугаалап турар.—Оюннар соонда найысылалга күш-дамыр сайзыралының 300 бөлүктерин немей ажыткан. Олимпийжи объектилерге үндезилеп, бичии болгаш элээди уруглариың 32 салбырларлыг алды спорт школаларын тургускан. Оларда 15 муң уруглар спорттуң 20 ажыг хевирлерин шиңгээдип ап турарлар.

Владимир САЛИВОН. (ПМА).

Кривой Рогтуң күрүне цирингинде бистиң чаңгыс чер чурттугувус Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Оюновна Данчай-оол чиңге демир сывырындак кырынга танцылар болгаш янзы-бүрү оюн көргүзүглерин көргүзүп чоруп турар.

Күрүне циргиниң ол улуг бөлүүнге Клара Данчай-оолдуң көргүзүглери программада доктаамал кирип, өөскү черни ээлеп чоруур.

Сывырындак демир кырынга аныяк херээжен кижиниң танцылары болгаш өске-даа көргүзүглери көрүкчүлер мурнунга ураң чараш онзагай болуп турар.

Талантылыг аныяк артист бодунуң көргүзүглери биле чурттуң улуг-улуг хоорайларынга элээн каш чылдарда бараан болуп келген.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Оюновна Данчай-оол бир көргүзүүнүң үезинде.

УТТУРГАН

ТБИЛИСИ, апрель 7. (СЭТА-ның корр.). Тбилисиниң «Динамо» ниитилелиниң футболистери Европаның кубок эдилекчилериниң кубогу дээш маргылдааның түңнел мурнунуң ойнунга Бельгияның Льеж хоорайның «Стандарт» клувунуң командазынга уттурган. Чаңгыс санны 41-ги минутада киир тепкен.

Тбилисижилер оюнуң эгезинден идепкейни холга алырын кызытса-даа, бельгилерниң эки камгалалын ескертип шыдаваанннар. Аалчылар удур халдаашкынны чедиишкинниг организастап, бирээзинге санны киирген.

Дараазындагы харыы оюн Льежке апрель 21-де болур.

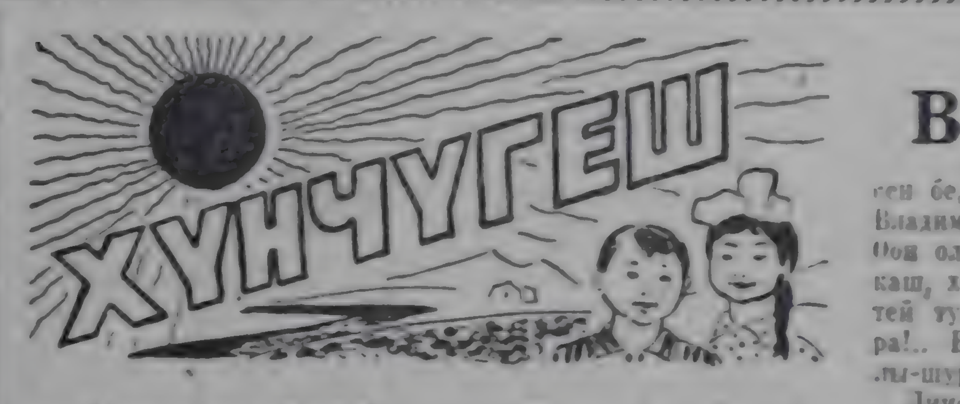

В. БОНЧ-БРУЕВИЧ

ВАСЬКА ДИИС

— А сенде диис бар бе? —деп, Владимир Ильич мээң уруум Лёлядан айтырган. Ынчан Владимир Ильич бистиң чайлаавыска аалчы боop дыштанып чорup турган.

— Бар! Васька. Бис ону Василий Иванович дээр улус бис. Бо-дур!—деп, Лёля кухнядан оожум чоргаар базып үнүп келген улуг, кара диисче айыткан.

Ооң барык шупту боду кара, боскунда ак галстуктуг; даваннары база ак-ак, туфельдер-ле, а кудуруунуң эң бажы чоок ышкаш база ак.

— Маажым чоргаар диистир! Чалгаазы-даа аажок боор он —деп, Владимир Ильич дыңзыг чугаалаан.

— Канчап бардынар, Владимир Ильич, күскелерни амыр тудар диис болгай—деп, Лёля ынак диизин камгалаан.

— Ол дээрге ооң дорт хүлээлгези ышкажыл... Илбишиди кылып билир бе, көрээлем.

Ынчангаш Владимир Ильич диисти холга дүрген ап алгаш, боскунуң адаан кижиргендирген, кулактарының адаан суйбагылаан... Васька аажок таалаан, оон Владимир Ильичиниң салаалары оожум чымчак ызырып эгелээн. Оон ойталап чыда дүшкеш, буттары-биле Ильичиниң салааларын часкаарын оралдашкан.

— Ойт, кудугурнуң оюнзаан аар! А-дыр, шурап билир ген бе, көрүп көөр-дүр!—деп, Владимир Ильич чугаалаан. Оон ол диисти черже салыпкаш, холун дораан-на дээрбектей тудупкаш: — Шура, шура!.. Васька, Васькажык, халы-шура...— дээн.

Диис аамайланып калган. Владимир Ильич дээрбектей туткан холдарын Василий Ивановичиниң хаайынче чоокшуладып-ла олурган.

— Халы, че!—дээш, диистиң соондан оожум идип кааш, ол салааларын суккулаштырып алган холун ооң мурнунга дээрбектей туткан.

Диис туруп кээп, ооргазын хекпейтипкеш, Владимир Ильичиниң холдарының дээрбээн өттүр арай-ла дидим эвес, оожум шурай берген. Владимир Ильич оон база дораан-на холдарын ынчаар туткан, ынчаарга Васька күзелдии-биле дүрген база катап шурай берген. А дээрбектей туткан холдар ооң мурнунга каш-даа удаа кестүп келгилээн. Диис шурап турза-турза, улам аваангыр-кашпагай бойгаш дүргени дам барган. Оон ол кудурууун сегленйтипкеш, бажынынче караннадып ынай болган, чада адаанче кире халааш, оон оптуу сүргей бакылап көрүп чыткан...

— Эх, тенекпейни сени-даа аарай! Хөннүн калган! Делипкен!.. Эр-хей, ол-ла болгай! Эки-ле шурагыладың! Эртемден болур сен... Лёля, аңаа сүттен бер. Ол эки чемненир эргелиг болду, эки-ле ажылдады — деп, Владимир Ильич чугаалаан.

Лёля кухняже маңнаан. Диизеге чылыг-чылбай сүт биле ак хлеб эккелгеш, чада чанынга салып каан. Диис ынай-бээр көргүлээш, чада адаандан үнүп келгеш, хораан киргиревиштаан, чемненип эгелээн.

— Васька, эр-хей! Ам сандай ажыр шурaарын өөренип алыр бис—деп, Владимир Ильич ону мактаан.

ЧЕДИП КЕЛЕМ, ЧАЗЫМ

Чылыг хеглүг үе,
Чырык чаагай, чазым.
Четтикпейн тур бис,
Чедип келем, чазым.
Тааланчыг ырлыг
Дамырактар аксын.
Чеҗээш өңнүг чүзүн
Чечектер-даа үнзүн.
Чаңгаан куштар дүрген
Чанып келзин, чазым,
Ырым кыштаан арыг
Ыры-биле долзун!
Часты утмуй тергээн
Чаптанчыг анайлар
Хая кырлап дешкилежип,
Халып-шурап турзуннар.

Ш. ДАРЖАЙ.

ОГЛУМ ЧУРААН КОРАБЛИ

Кончуг чараш корабльди оглум чураан,
Холум ерта тутсуп берим, амырадым.
Хеп-биле аян ниирип, кожаалапкаш,
Хөстүг черде чалап алган көрүп ор мен:
Караңгы дүн, калчаа далай хайнып меерээн,
Каш-ла сылдыс дээрде чырааш, кыпкан ет-ла.
«Кандан бүтнен» корабльдиң эжиндириин
Кара ыштан алгаш көөрге, далаш-ла-дыр!
Кайызын үнген, бачым үүле бүдүрер дээн,
Кайнаар чедер дүрген иштиг корабль боор?..
Оглум биле кйи бисти өлүртупкаш,
Океаннар кезидер дээн эвес ирги?

Е. МЫНДРИМА.

С. ТАНГАЙ-ООЛДУҢ «Дөпшүлүүрүм холумайда. Ону канчаар ойнаар чувел?» деп фотоэтюду.

ТАНЦЫЛААР МЕН

Бир-ле катап башкы
Бисти бүрүн чыггаш:
«Байырлалдың хүнү —
Марттың сези келир.
Аваларга ынчан
Аажок солун концерт
Көргүзээли шине,
Хоглүгбейлер» — диди
Эжим-өөрүм шупту
«Экис-экис!» дижип,
Адыштарын часкап,
Амырап-ла үнди.
«Ыткыр, өткүт ырлаар
Ындыг кижи кымыл?
Шүлүк номчуур эрес
Күзелдиглер бар бе?» —
Хорлуу эжим шымдай
Холун өрү сунгаш,
Кончуг топтуг сеглээн:
«Таня-биле кады
Танцылаар мен, башкы»

Н ОНДАР.

ХООЧУРААН ТОНЗИЛЛИТ

Эмчиниң сүмези

Боостаага аарыг тыптып, температура 40 чеде бээрге, ангина эгелээнин билип каар бис. 6—10 хонук эмненген соонда, кижи көңгүс кадык ышкаш сагындырар. Чамдык таварылгада боштайгы ангина кадыннаан туруп бээр. Температура улам ханылап, мага-бот суларап, чүректе, чүстерде аартыр апаар. Ангина шагда эрткен ышкаш боор. А херек кырында ооң изи дөмей арткаңын эмчи шинчилгези илередир. Түңнелинде ол ангина хоочураан тонзиллит апарганы тодараар.

Хоочураан тонзиллиттиң болгаш ангинаның үнер чылдагааны өк безинде, боостаада, аас иштинде ириңниг микробтарның болгаш вирустарның турумчаанында болур. Оларга кандыг-ла-бир өскерилге болурга, өзүп эгелээр болгаш аарыг тыптыр. Өк безн мага-ботка камгалал рольду ойнаар. Ол ханче микробтар киирбес тускай бүдүмелди ылгадырып турар. Ынчалзажок ол бактериялардың, вирустарның катап-ла халдаашкынындан камгалал шынарын чоорту чидирипкен. Өк безинде хапчарык бар. Микробтар аңаа өзүп, көвүдээр таарымчалыг байдалды тывар. Моон түңнелинде өк бези доктаамал кадыңнап, аңаа ириң туруптар.

Чүге чамдык кижилер ангинадан, хоочураан тонзиллиттен аарып чоруурул? Бо чорук хөй кезиинде бодунуң кадыынче чүгүла сагып салбазындан хамааржыр. Диш аарыы, үргүлчү гриппттээри өк безинге дегдиришкинни болдура бээр. Оон кедерезе хоочураан тонзиллитке чедирер. Аас-биле тынар улус болганчок-ла ангиналаар. Бо таварылгада өк бези доңуп, кургай бээр. Ооң камгалал ролюн кудуладыптар.

Хоочураан тонзиллит хеп чок нептерээгей. Бирги чадазында эм дузалап болур. Кажан организмге доктаамал микробтар бар апарып, ийиги чадазынче кирерге, эм күш четпестей бээр. Ынчангаш өк безин кезип эмнээр ужурга таваржыр. Хоочураан тонзиллитти баш бурунгаар болдурбайн барып болур. Бир-ле дугаарында бодун ангинадан камгалаар ужурлуг. Кускү, кышкы, часкы үелерде мага-ботту доңуруп болбас. Аас иштин арыглаар болгаш диштерни чогуур үезинде эмнедир ужурлуг. Мага-ботту дадыктырары кадыкшылга кончуг чугула. Эргим эштер, мага-бодуңарны дадыктырып, аныг-төлүңерге ол бүгүнү чаңчыктырып, өөредиңер. Бо бүгү кадыкшылдың кол үндезини.

Л. КОМЛЕВА.
Кызыл хоорай.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

АПРЕЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Ынакшаан будуг». Мультфильм. 9.15—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң концерти. Уран чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 10.05—«Цыган». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 11.25—Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Агаардан халдаашкынга удур шериглер хүнүнге. «Төрээн чурттуң дээриниң камгалалында». Документалдыг телефильм. 15.25—Риганың ВЭФ заводунуң «Кантилена» Культура бажыңының скрипачылар ансамблиниң концерти. 16.00—Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 16.30—«Тоолдуң аалчылары», «Адыг оглу» (Финляндия). 17.30—«Бирги отряд». «Космостуң чүс чылы». «Чыл демдеглелиниң арыннары» деп хөй сериалыг телеүндүрүлгениң 3-кү фильми.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң аялгалары. 19.15—«Өң болгаш чыт чок газтар». АКШ-тың химиктиг дайынга белеткелиниң дугайында дамчыдылга. 19.35—«Цыган». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Останкинога аныяктар кежээзи. Делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң Гаванага болган XI Бүгү-делегей фестивалының лауреаттары Т. болгаш С. Никитиннер-биле башкылар отрядтарының киржикчилериниң ужуражылгазы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25—Балет артистериниң оюну.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.30—Төөгү. 7-ги класс. 13.00—Эстетиктиг кижизидилге. Техниктиг эстетика дугайы. 13.35—Төөгү. 4-кү класс. «Улуг чурт, түр!». 14.05—А. П. Чехов. «Иванов». 14.50—«Аннар часты канчаар уткуурул». 15.10—В. В. Маяковский. «Шүлүктерни канчаар кыйгырыл». 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—ПТУ-ларның сургуулдарының бот-тывынгыр уран чүүлге республика көрүлдезиниң киржикчилериниң концерти. 19.25 — «Чаагайжыдылгаже — хуннуң сагыш салыр». 19.40 — Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ох биле Ах». Мультфильм. 20.15—Музейде концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Байырлыг, чараш-кыс». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези.

АГААР

Республикага бөгүн кежээ булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10 градус соок, хүндүс 5—10 градус чылыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 9.30, 12.40, 17.30, 20.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуургаи куу куштар» 9.30, «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 11.00, 12.50, «Экин, Мария!» (2 сериялыг) 15.00, «Амыдыралга ынак кыдыр силерни албадаптар мен» 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космоста адыгжыгаш» 10.00, «Албадаттырып адаттаннар» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улаштыр боолаашкын» 18.30, 20.30 шактарда.

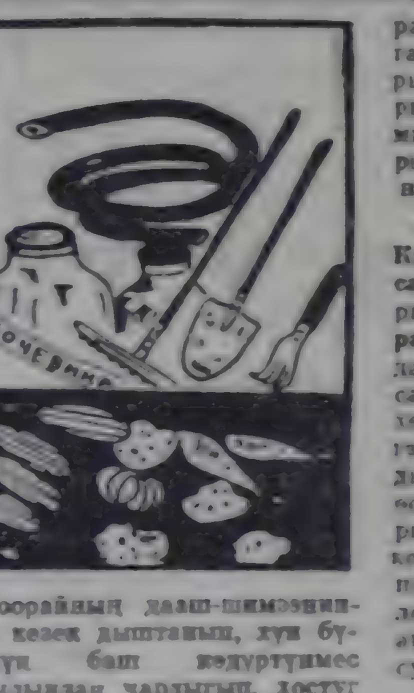

Хоорайның дааш-шимээнинден кезек дыштаныш, хүн бүрүнүң баш көдүртүнмес ажылындан чардыгып, хостуг үени чөп ажыглаарынга эң чугула чүүл —сад участоктары болур. Ону ажаап, карактаарынга тускай херекселдер херек. Черни шын болбазырадырынга, ыяштарны азы ногаа тарээн черлерни суггарарынга, чемиштерни хоралакчылар-биле демисежиринге, дужатту чыырынга янзы-бүрү эт-херексел негеттинер.

Сад болгаш ногаа ээлеринге Кызылдың үлетпүр бараанnap садыының рынок девискээринде турар ажыл-агый бараанnарының № 4 магазини дараазында эт-херекселдерни садып алырын сүмелеп турар: херээн дескилээринге болгаш үлдүрертиринге херек дырбааштарны, кат болгаш өске-даа үнүштерниң дестерин казарынга хүүректи, өске-даа ажылдарга чугула тырпаны, тяпкаларны, хол хирээлерин садып ап болур. Оон аңгыда азоттуг бүдүмелдер, суперфосфат база бар.

Магазин эртенгиниң 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар, 14 шактан 15 шакка чедир дүштээр. Воскресеньеде дыштаныр.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тываның кодээ ажыл-агый техникуму 1982—1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Өөрениириниң хуусаалары:

Хүндүскү салбырның дараазында тускай мергежилдерге— агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда) —3 чыл 10 ай; бухгалтер учёту (кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге) (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгениң салбырының дараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай; агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай.

— бухгалтер учёту (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай;

бухгалтер учёту (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң [illegible] назылыг, ажылдавышаан (заочное) өөренир салбырларга — хар-назы кызагдал чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирер үеде мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза:

1. Ниити билиг школазын доозарда мактал бижик, алдын азы мөңгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш ортумак профтехучилищелерни тергиин дипломнуг дооскаңнар.

2. Совхозтардан болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның доктааткан дүрүм ёзугаар өөредип чоруткан кижилери.

3. Өөредилге черинге чедип алыр дээн мергежилиниң талазы-биле аңаа дөмей черлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусааның иштинде ажылдаганнар азы ССРЭ-ниң Чепсегтиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттиргеш, [illegible] талажып үнген кижилер [illegible] албанныглар.

Кирериниң шылгалдаларын дужаары:

8 класс дооскаңнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле); 10 класс дооскаңнар—литератураға (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8-10 класстар доосқан болгаш документилеринде чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерни хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Кирериниң дугайында билдириишкинни техникумнуң директорунуң адынга чаңгыс айы майык-биле чорудар.

Билдириишкинге капсырлаштырар чүүлдер:

— ссс чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (боттары);

— № 286 майыктың эмчи шынзылгазы;

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептеринденушта бижилге, бир эвес кежээки болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чаңгыс айы хевир ёзугаар чоруткан бижик, совхозтарның болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның чоруткан бижиктери;

— [illegible]

[illegible]

(кырлавырда шериг албанныглар) азы киир билээн херечилелди (кол дириишкинниг назылыглар) боттары көргүзер.

Шуут кирип өөренир салбырга билдириишкиннерни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20 чедир болур, сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедер. Бот-өөредилгелиг салбырга кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 18-тен 21-ге чедер, сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедер.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнарны ниити чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның үнлезин национал ажылчыннарының уругларын өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылгага үндезилээш, курупениң долу хандырылгазынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар №№ 2-36-24, 2-35-93 2-43-09.

Редакцияның адрези

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-02, [illegible] 2-23-24, 2-23-[illegible], харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-15, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 891

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш тпографиязы. (Кызыл, садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 11. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 84 (11882) | 1982 чылдың апрель 10, суббота | 1925 чылда [illegible] | Өртээ 3 көп.

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙНИ УЛАМ БЕДИДЕР

Профэвилелдеринин Тыва область чөвүлелиниң ийиги пленумундан

Дүүн Кызылга профэвилелдеринин область чөвүлелиниң ийиги пленуму болуп эрткен. «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазынга айыткан чүүлдерин болгаш түңнелдерин боттандырар талазы-биле республиканың профэвилелдер организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Илеткел талазы-биле автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы Д. С. О ю н, «Тыва тудуг» трестиниң дугаары 48 тудуг эргелелинде бригадир, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Б и з е е в а, республиканың социал хандырылга министри Н. Л. К у н ч у н, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дериглер мастерскаязының [illegible] Х е р т е к, Сельхозтехчүркомнуң профэвилелдериниң каттышкан комитединиң даргазы В. Ф. З а г в о з д к и н, Кызылдың сүт заводунуң ажылчыны Н. Д. Д о л ж е н к о олар болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ш и р ш и н пленумнуң ажылынга киржикен болгаш чүве чугаалаан.

Республиканың партия, Совет органнарының, министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары аңаа олурушкан.

Илеткелчи — профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. Н. Куулар болгаш санал бергеннер эш Л. И. Брежневтиң тодаргай, ханы уткалыг чугаазы, профэвилелдериниң съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байыры профэвилелдериниң ажылынче бистиң партиявыстың улуг кичээнгейиниң, чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, совет ниитилелдиң политиктиг системазынга оларның ролюн бедидериниң, совет кижилерниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкынның чаа илерээшкини дээрзин демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң идип үндүрген чаа тайбың инициативазы бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга үнелеп четпес ужур-дузалыг.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлеринде айыткан экономиктиг болгаш социал чаа айтырыгларны идепкейлиг боттандырып, чурттуң юбилейин төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың база оон ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседиринче массаны мобилизастаар талазы-биле организакчы, кижизидикчи ажылдың дээштиин бедидеринче пленум улуг кичээнгей салган.

Бо онзагай чылда хайныккан социалистиг чарышта ам бистиң республикада 89 муң кижи киржип, оларның 22 муңу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп турар. Олар он бирги беш чылдың бирги чылдың чедиишкиннииг доосканнар.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни, 1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын чедиишкиннииг күүсеткени дээш Тес-Хем, Эрзин районнары, «Алдан-Маадыр» совхозту тиилекчилер деп санаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Туран хоорайның, «Барлык», «Чаа орук» совхозтарны Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери деп көрбүшаан, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан.

19 бүдүрүлге, 75 бригада, цехтер, участоктар, фермалар, 2816 ажылчыннар бирги квартал планын профэвилелдериниң съездизиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүсеткен. «Водоканал» эргелелиниң, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң, «Тыва тудуг» трестиниң № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Бизеева удурткан шеверлекчилер бригадазының, Кызылда «Детский мир» магазининиң комсомолчу-аныяктар бригадаларының, Кызылдың башкы институдунуң столоваязының коллективтери съездиге алдаржыткан чарыштың тиилекчилери болганнар.

Юбилейлиг чылда чарыштың эгелекчилериниң инициативазын калбаа-биле деткип, организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды бүгү талалыг чорутпушаан, планныг онаалдаларны күүседирин хандырары профэвилел организацияларының чугула сорулгазы дээрзин пленумга демдеглээн.

Республиканың бүдүрүлгелери, тудуг, транспорт, кодээ ажыл-агыйының ишчилери бирги кварталда чамдык чедиишкиннерни чедип ап, ажылдың ажыктыы болгаш шынарын бедидеринче, курлавырларны чоп ажыглаарынче күштүг мөөңнеп турар.

Пленум профэвилелдер съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш профэвилел организацияларының харысалгазын бедидериниң чугулазынче кичээнгейни угландырган. Чамдык коллективтерниң планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүсеттейн турары профэвилел организацияларының организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының дээштиинин чавызындан, ажыл-херекчи чоруунуң четпезинден болуп турар. Бо дугайын пленумнуң киржикчилери бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле аналазаан.

Бирги кварталда республикада 17 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле планын күүсетпээн. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, Туранның болгаш Шагаан-Арыгның кирпич ажыл-агыйлары, өске-даа бүдүрүлгелер бир аргазын чедир ажыглаваан. Тудуг организацияларының капитал салыышкыннарны шингээдериниң болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпээн. Капитал салыышкыннарның хөй саныг объектилерже чашкыннаар чоруктар ам-даа бар.

Профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш шапкын мактаарының чаа хевирлериниң бүгү талалыг хөгжүдериниң улуг ужур-дузазының айыткан. Республикада бо талазы-биле улуг четпестер бар. Бригада кезээде калбаа-биле нептеревейн келген.

Профэвилелдериниң съездизинге ВЦСПС-тиң отчёт илеткелинге кодурген бир чугула айтырыг — бүдүрүлгелерниң дузалал ажыл-агыйларын, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери. Садыг министерствозунда, «Тыва суг тудуг» тресте, өске-даа коллективтерде бо ажыл багай эвес тургустунган. Ынчалза-даа республикада ол чугула айтырыг оожум шиитпирлеттинип турар.

Камгалга чурумун күштелдиреринче, чидириглер-биле демиселче ажылчы чоннарның, хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудары — профэвилел ажылының чугула угланыышкыны. Күш-ажылчы коллективтерге материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын камналгалыг чарыгдаарының айтырыгларын шынзыг тургузуп шиитпирлээри чугула айтырыг.

Эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазынга, ВЦСПС-тиң отчёт илеткелинге, делегаттарның саналдарынга экономиканы хөгжүдериниң болгаш ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелин бедидериниң, оларның эргелерин камгалаарының айтырыгларының тудуш холбаалыын онаалап айыткан. Бо талазы-биле республикада элээн хөй чүүлдерни комплекстиг планнарга дүүштүр чорудуп турар. Күш-ажыл камгалалының негелделеринге дүүштүр ажылдаар черлерни тургузуп, санитар-хандырылга өрээлдерин, столоваяларны, буфеттерни, эмнелге пунктуларын, өске-даа объектилерни ажыглалга киирген. Бо бүгү ажылдар чамдык эки түңнелдерин берген. Эрткен чылын республикада бертинип кемдээр чорук 5,7 хуу кызырылган. 377 бүдүрүлге болгаш организацияларда озал-ондак болдурбайн ажылдаан.

Съездиниң негелделеринге дүүштүр ажылчы чоннарның кадыкшылын камгалаарынга чугула черни санаторий-курорттарга дыштандырарын организастаар талазы-биле ажыл ээлээн. Дыштаныр турларга таарымчалыг байдалдарны тургузар, путевкаларны ажыглап, аарыг кижилерни шилип чорудуп турарында шыңгыы четпестерни пленум демдеглээн. Хөй путёвкалар ажыглаттынмайн артып калып турар.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында хол-биле кылыр ажылда кижилер саны хөй болуп артпышаан. Каргарларның ажылдан үнер кирериниң хөйүнүң бир кол чылдагааны — хөй бүдүрүлгелерде ындыг ажылдың колдап турарында.

Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының талазындан күш-ажыл хоойлужудулгазын хажыдар, хамаатыларның хоойлу ёзугаар эргелерин тоор көрбес чорукталы пленум шыңгыы шүгүмчүлээн. Чүгле эрткен чылын бедик улус суттарының шиитпирлери ёзугаар 32 кижини мурнундагы ажылынга катап киирген.

Ажыл шагының чидириглери улуг. Ындыг турбуже, чамдык бүдүрүлгелерде, организацияларда кижилерни дыштаныр хүннерде, ажыл шагындан даашкаар үелерде ажылдадыр чоруктар турган. «Тыва тудуг», «Шагонаттяжстрой» тресттерде, Кызылдың «Тудуг материалдары» комбинатта, «Красноярскстройтранс» трестиң № 14 механизация эргелелинде, өске-даа коллективтерде ындыг фактылар бар.

Хоойлуларны бичии-даа хажыдар чорукту шыңгыы көөр, бедик негелделиг, принциппалдыг болур, кажан кижиниң эргелерин камгалаар дугайында чугаа чорук турда бедик негелделиг, принциппалдыг, четпестерге эптеш чок болур талазы-биле съездиге эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыны профэвилел организациязы болгаш ажылдакчызы, актив-

(Уланчызы 2-ги арында).

ДАЛАШТЫРЫП КЕЛГЕН

Бодунуң бүрүн эргезинче кирген час барык-ла чартык чыл чыгап чер кырын шуглап алгаш чыткан харны арылдырып эгелээн. Карарган шөлдерниң хемчээли хүн келген тудум улам калбарып, хар тайга-сыннарның эдектеринче «аткаарлап» бар чыдар. Азыранчы чер ам ажыл-ишчи тараажыларын бодунче чалап эгелээн.

А оларның мурнунда салдынган сорулга бо чылын улуг. «Гектар черден ортумаа-биле тарааларның 11, картофельдиң 83, ногааларның 125, силос культураларының—150 центнер дүжүдүн өстүрүп алыр. Тараа бүдүрерин 176 муң тонна, картофельди—21,2 муң тонна, ногааларны—9,7 муң тонна чедирер». Он бирги беш чылдың ийиги чылында Тываның кодээ ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелеринде ынчаар бижээн. Ону чедип алыр төлээде, бүгү-ле материал-техниктиг аргаларны ажыктыг кылдыр ажыглаары, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга онзалап демдеглээни ышкаш, кодээ ажыл-агыйга ажылды агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынга мергежилдиг таарыштырары, черниң өл-шыгы чедишпесте-даа, өл ышкаш артыкта-даа чаагай дүжүттү алырын хандырары эргежок чугула.

Ам часкы хову ажылдарын эгелээринге чедир мырыңай санныг хонуктар арткан. Бүгү-ле чүве аңаа белен турар ужурлуг. Үрезин—чаагай дүжүттүң магадылалы. Ындыг болганда, сорттуг, бедик шынарлыг үрезиннерни чашкан ажыл-агыйлар келир күзүн чаагай дүжүттү алыр апаар. Республиканың ажыл-агыйларынга негеттинип турар 46 муң ажыг тонна тараа үрезининден ам херек кырында бары 20430 тонна. Арткан үрезинни совхозтар Кызылдың сайгарылга баазазындан сөөртүп алырын үргүлчүлеп турушаан. Ону чаштырылга эгелээринге чедир чүгле сөөртүп дооза эвес, харын чажар шынарынга чедир аштап арыглаар. Ынчангаш ам ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар херек. Бар үрезинниң байдалы кандыгыл? 15633 тонназы азы 76,5 хуузун чажар шынарынга чедир аштап арыглаан. Ооң иштинде бирги, ийиги класстыы 7417 тонна—36,3 хуузу. А боктуг үрезин 20,7 хуузу.

Кызыл районнуң ажыл-агыйлары бар үрезинниң 97, Бии-Хемниң—90 хуузун чажар шынарынга чедир арыглап алган. Ажыл-агыйлардан «Тиилелге» (директору В. Оюн), «Кызыл тараачын» (кол агроному Н. Минеев), «Алдан-Маадыр» (кол агроному Ч. Куулар) совхозтар бар үрезинин бүрүнү-биле чажар шынарынга чедирип алган.

Часкы хову ажылдарын эң-не кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттиреринге шиитпирлиг рольду машина-техниканың четчир санныы, оларны септеп белеткээриниң шынары ойнаар апаар. Ынчангаш Таңдының механизаторларының кыйгырыын ёзугаар, республиканың совхозтарының механизаторлары часкы хову ажылдарынга киржир техниканы, кожуг херекселдерин септээринге кышкы үеде эвээш эвес чүүлдерни кылган. Ам тракторларның 80, чүък машиналарының 71, трактор андазыннарының 90, сеялкаларның —84, культиваторларның —76 хуузу ажыл-агыйларда белеткеттинген. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары эрес-шудургу, мергежилдиг чоруун көргүзүп турар. Ында ам тракторлар септелгези барык доостур четкен, а хөрзүн болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналар бүрүнү-биле белеткеттинген.

Чарыштың эгелекчилери —таңдымылар амдызында сөзүнге ээ болуп шыдавайн турар. Ылаңгыя Тожа аттыг, «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда септээр ужурлуг тракторларның кезиинден бичии-ле хөйүн кылган. Чүък машиналарын септээри «Россия» база Тожа аттыг ажыл-агыйларда ортудан чаа-ла ашкан. Сеялкалар болгаш культиваторлар септээри районда ам-даа доозулбаан.

Тракторлар септелгезиниң планын Тожу районнуң ажыл-агыйлары чүгле 36,1, Өвүрнүү—42,3 хуу чедирип турар. Өске-даа районнарның ажыл-агыйларының техника септелгезинде чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Ол бүгү үндезинге барымдаалыг дүвүрээзинни болдуруп турар. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, агрономнарының, инженерлериниң, кодээ ажыл-агый органнарының хүлээлгези—айыттынган четпестерни чайладырының эң-не дээштиг хемчеглерин алыры, үрезинниң сөөртүлгезин, арыглаашкынын, хораннаашкынын үзүктелиишкин чок чорудары, арткан машина-техниканың септелгезинге бедик мергежилдиг механизаторларны тургускаш, оларны эргежок чугула артык кезектер-биле хандыргаш, ону шыңгыы график ёзугаар доостуралы.

«1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелдиң база ону эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында часкы тарылгага чедир база ооң түлүк үезинде чорудар бүгү ажылдарны тодаргай айыткан. Районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери ук доктаалды ылаптыг күүседирин хандырар ужурлуг.

Тараажыны час далаштырып келген. Хову турлаа—ооң ийиги оран-бажыңы. Турлаглар ажыл-агыйларда колдуунда белеткеттинген, механизаторларны хүлээп алырынга белен, харын-даа чамдыктарында ажыл, амыдырал хайныгып эгелээн. Ында чурттап, ажылдап турар механизаторларга бүгү таланың таарымчалыг байдалдарын тургузар херек. Хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар болгаш өске-даа машина-техниканы хову турлагларынга сөөртүп чедирерин саададып болбас. Үнүш-дүжүткүр чоруктуң отрядтары бо чылдың дүжүдүнге органиктиг болгаш минералдыг чемишчиниилгени тегерин чорудуп турар. Ооң шынарынче онза кичээнгей салза чогуур. Ам өл-шык сиңирер часкы суггат эгелээр, харын чамдык черлер ону ам-на чоруда берген. Суггатчыларны четчелээри, эргежок чугула чүүлдер-биле оларны хандырары, бугаларның дестерин, уннарын дүрген аштаары —хүннүң айтырыы.

Кол кичээнгейни бо чазын хөрзүнну хат алырынга удур техника-биле болбаазырадырынче угландырар херек. Ол деп шилгелиг чаа арганы ажыглап тургаш, бо чазын 385 муң гектарны болбаазырадырын чер ажылдыглар хүлээнген. Часкы хову ажылдарын чорударының тодаргай планнарын тургузары, ипатовчу арганы ёзугаар комплекстиг отрядтарны четчелээри эргежок чугула.

Час далаштырып келген. Юбилейлиг чылдың дүжүдү элбек болзун дээш, бүгү-ле хемчеглерни районнарның партия, совет, ажыл-агый органнары ап чорудар ужурлуг.

Шалыпчы күш-ажылывысты—юбилейге

ССРЭ-60

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаарын Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, кодээ ажыл-агыйының ишчилери хүлээнген, ында ам белеткел ажылдары колдуунда доозулган.

Райондан ниитизи-биле он алды муң ажыг кижи күш-ажылдың байырлалынга киржир, оларның иштинден үш чүс ажыг кижи боттарының камнап алган материалдары-биле ажылдаар. Ажылчылар ол хүн 2 тонна эътти, 4 тонна хлеб-булочка кылыгларын, 26 муң кезек тууйбуну болгаш өске-даа продукцияны бүдүрер. Барыын-Хемчикчилер екызыл субботалар ажылдап каан акшазындан 25300 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттан үш муң хире кижи субботник хүнүнде ажылдап хүнзээр, он муң хире рубльди беш чыл фондузунче киирерин көрдүнген.

Кодээниң ишчилери ол хүн муң хире гектар черниң шыгын базырар, 100 га шөлдү суггарар, ховуларга минералдыг болгаш органиктиг чемишчиниилгелерни төгер. Сүт-бараан фермаларының коллективтери дөрт тонна ажыг сүттү күрүнеге садар болгаш өске-даа ажылдарны кылырлар.

Хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга оларның чурттакчылары, школачылар идепкейлиг киржир.

Бистиң корр.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ БАЗА

Ажыл соонда суурнуң өлбө чүгүнден катиы-хөглүг чон Культура бажыңынче шуужуп турган. Таптыг-ла айыткан шагында чон залда олуттарны ээлепкен. Бо дээрге Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажыл-ишчилери-дир. Олар В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болур оюнга тураскаадкан коммунистиг субботникти эрттирериниң дугайында чугаалажыр хуралга массалыг кээп турганнары ол.

Хуралга чыылганнар москвачыларның бот-идепкейин бир үн-биле деткээн. Парткомнуң удуртулгазы-биле тос кижи составтыг штабты тургускан. Ол хүн чорудар ажылдарның планын тодараткан. Штабты совхоз директору Д. Х-Х. Ооржак удуртур.

Коммунистиг субботникке ниитизи-биле 876 кижи киржир. Олар ол хүн 3400 рубльдиң продукциязын бүдүрер. Беш чылдың фондузунче 900 ажыг рубльди шилчидер. А Тайбың фондузунче 170 рубльди шилчидери көрдүнген. Субботникке 143 коммунист, 190 ажыг комсомолчу-аныяктар киржир.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулдаларынга белеткелдер кампаниязы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга белеткелдер-биле холбаштыр ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында чоруп турар. Бо хүннерде чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар талазы-биле округтарны тургузары доозулган. Ам округтарның соңгулда комиссияларынга күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилерин дэпшидер хуралдар уламчылап турар.

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединге соңгулдалар талазы-биле 85 округтуң, Ак-Довурак хоорай Совединге соңгулдаларының 60 округтарының соңгулда комиссияларының кежигүннерин дэпшидер хуралдар болуп эрткилээн.

• • •

Улус депутаттарының Бии-Хем район Совединге соңгулдалар талазы-биле 75 округтуң, Туран хоорай Совединге соңгулдаларының 50 округтарының соңгулда комиссияларының составынга партия, комсомол, кооператив болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының эң эки төлээлекчилерин дэпшиткен.

• • •

Улус судтарынга улус судьяларын соңгуур талазы-биле округтар тодаргайлаттынган, районнарның, хоорайларның соңгулда комиссиялары тургустунуп турар. Кызыл хоорайның улус судунга улус судьяларын соңгуур талазы-биле 5 округ, Барыын-Хемчик районда 2 округ тургустунган.

Бо хүннерде районнарның болгаш хоорайларның улус судтарынга улус төлээлекчилериниң соңгулдалары эгелей берген. Күш-ажылчы коллективтер боттарының эң эки төлээлекчилерин олче соңгуп турар.

Туранда рашулетцуп комбинаттың коллективи күш-ажылдың хоочуну Иван Айымжиевич Бегзинни, тудуг-септелге участогунуң коллективи Валентина Павловна Терехованы районнуң улус судунга улус төлээлекчизи кылдыр соңгаан.

(Бистиң корр.)

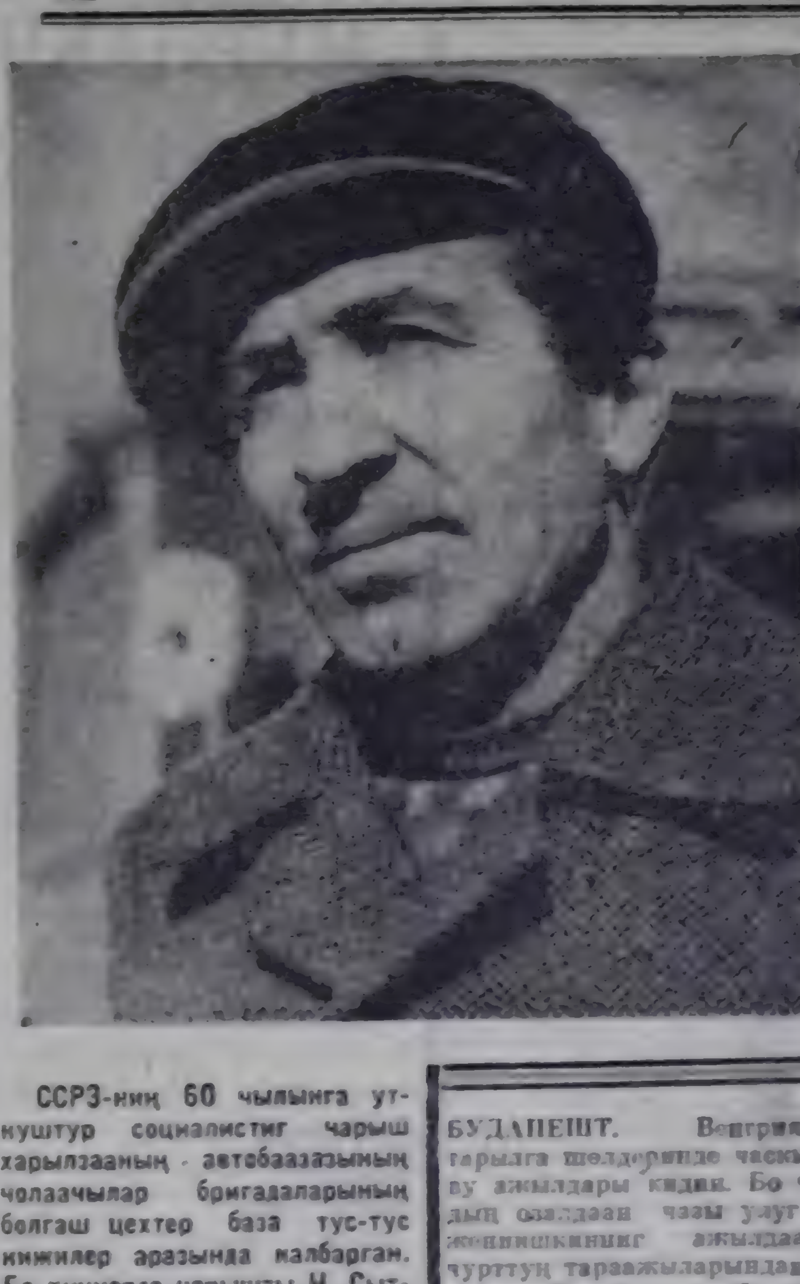

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыш харылзааның автобаазазының чолаачылар бригадаларының болгаш цехтер база тус-тус кижилер аразында калбарган. Бо хүннерде чарышты Н. Сыткерниң болгаш комсомолчу-аныяктарның А. Севенне удурткан бригадалары баштап, чүък сөөртүрүнүң планныг онаалдазын ажыр күүседип турарлар.

Ында үр чылдарда ажылдаан коммунист Сергей Иванович Медведьев мурнакчыларның бирээзи. Аныяктарга арга-сүмезин берип, оларга дуза кадарындан ол кажан-даа ойталавас. Хоочун чолаачы бирги кварталдың планныг онаалдазын хуусаадан эрте күүсеткен.

ЧУРУКТА: Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи С. И. Медведьев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

...Делегейден солун медээлер...

БУДАПЕШТ. Венгрияның тарылга шөлдеринде часкы хову ажылдары кидин. Бо чылдың озалдаан чазы улуг күжениишкиниг ажылдаарын чурттуң тараажыларындан негээн. Техниканы билдилиг ажыглап, күш-ажылды организастаарының амгы үедеги аргаларын нептередип турарының ачызында амгы үеге чедир чазын чажар арбай тарыыр шөлдерниң 90 хуузун, чигир свёклазының барык деңнезин тарыпкан. Шөлдерниң ажылчылары келир неделяда кукуруза тарылгазынче кирер. Венгрияның кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо чылын продукция бүдүрериниң хемчээлин 4—4,5 хуу улгаттырар, барык 14 миллион тонна тарааны ажаап алыр сорулга салдынган.

• • •

БЕРЛИН. Германияның Либерал-демократтыг партиязының XIII съездизиниң ажылы Веймарда дооскан. 80 чылдарда партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын ажылдап кылган.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының идегелдиг сүрүкчүзү Либерал-демократтыг партия ол угланыышкыннарга дүүштүр ГДР-ге сайзыраңгай социалистиг ниитилелди улам ыңай тургузар талазы-биле ГСЧП-ниң X съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга моон соңгаар-даа идиг бээр.

• • •

ВЬЕНТЬЯН. Лаоска болгаш Кампучияга химиктиг чепсекти ажыглап турган дээрзиниң дугайында америк пропаганданың хоп-нүгүлчү бадыткаашкыннары Индий-Кыдатка дайын үезинде Лаостуң, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарынга удур америк агрессорларның үүлгеткен араатаныг үүлгедиишкиннерин дөп делегейниң хөй ниитизиниң кичээнгейин чардыктырарынче угланган деп Лаостуң Даштыкы херектер министерствозунуң парлаан медегелинде чугаалаан.

АКШ-тың шериг баазаларында 150 муң тонна ажыг химиктиг хораннарны бүдүмелдер мөөңнеттинген чыдыпкан. Америк администрациязы ол чепсектиң хоралыг хевирлерин ажыглаары дээш харысалгазы өскелерже чая каарын оралдажып турар-дыр деп медеглелде айыткан. Агрессияның чылдарында Индий-Кыдат чартык ортулукту химиктиг чепсээн шыгаар чер болдуруп алган америк империалистерниң буруузу-биле миллион-миллион кижилер өлген, арга-арыгларны, тарылгаларны чок кылган, суг хөлбектери хораннаган.

Индий-Кыдатка бодунуң кемниг үүлгедиишкиннериниң америк администрация чажырып шыдавас деп документиде онзалап демдеглээн.

• • •

БОНН. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ядролуг боо-чепсектерин Ушаан-Барыын чоокта кадыг бер ерин болдуртпас, Барыын Европаның чурттарынга чаа америк ядролуг ракеталарны салыр [illegible] турарын болдурбас деп кыйгырыглыг лозунгнар-биле тайбыңның пасха марштары ГФР-ге эртер.

Тайбың дээш, чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш демисежип турар ийи чүс организацияларының, эвилелдериниң, шимчээшкиннерниң кыйгырыын ёзугаар Барыын Германияның чүс-чүс муң чурттакчылары Пентагоннуң болгаш НАТО-нуң дайын белеткелдеринге удурланыштыр туржурунга боттарының шиитпирлиинин дугайын медеглээр дээш АКШ-тың болгаш НАТО-нуң, бундесвериниң шериг баазаларының чанынга удурланыышкынның митингилеринге киржир.

• • •

ПАРИЖ. Национализастаан үлетпүр бөлүктериниң ажылчорудулгазынга хамаарышкан шиитпирлерни хүлээп алырынга профэвилелдериниң эргелерин калбартырынга тодаргай хемчеглерни алырын [illegible] болгаш кадрларның күш-ажылдың бүгү-ниити конференциязында бактааган Бүгү-ниити эвилели француз [illegible].

Социал-экономиктиг чаартылгаларның чазак программазын боттандырарынга бүдүрүлге ээлериниң шаптыктаар дээр оралдажыышкыннарын айыткаш, Бүгү-ниити эвилелдиң чиңгине секретары Рле Гем ол айтырыгларны шиитпирлээри узамдыгып турарын аңаа болган парлаалга конференциязынга медеглээн.

• • •

КАБУЛ. Чыл бүрү чуртка демдеглеттинер геолог хүнүн таварыштыр Кабулдуң политехниктиг институдунга байырлал болган. Апыяк республиканың хөгжүп орар үлетпүрүнге инженер кадрлар белеткээр талазы-биле Афганистанда эң улуг дээш ол дээди өөредилге черин чуртта суралгыг геологтар, нефть биле газты шинчилеп тывар специалистер доозуп үнген. Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле чогум-на харын олар Афганистанның соңгу талазында газ байлактыг черниң илереткен болгаш ам ажыглалда идепкейлиг киирип турар апарган, ол газ—үлетпүртүвүш черн чурттуң күрүне бюджединге дээжок улуг салыышкынны киирип турар.

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙНИ УЛАМ БЕДИДЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

чаа бүдүрүлге-ажылында кол негелде болур.

Республикада профэвилелдерниң 1168 местконнары, бүдүн чартык муң хире бөлүктери болгаш цех организацияларының хуралдарынга 112 муң ажылчыннар, албан-хаакчылар киржикшкен. Съездиниң шиитпирлериниң чедиишкинниг боттандырары оларның организакчы болгаш кижизидикчи ажылының стиль болгаш методунуң сайзырангайжыдарындан улуг-биле хамааржыр.

Профэвилел организацияларының дайынчы арга-шинээлиниң бедидериниң, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеге оларның ужур-дузазын бедидеринниң, кижиниң амыдыралчы орге ажылынга хамаарышкан бүгү айтырыгларны шиитпирлээринге оларның харысалгазын бедидеринниң талазы-биле принципиалдыг чуганы пленумга кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пленумга чүве чугаалаан. Экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге, коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюнуң өскениниң профэвилелдерниң XVII съездинге кирген деп, ол демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазында амгы үе-чадада профэвилел организацияларының ажылының кол угланышкыны айыткан.

СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлериниң күүсетпишаан, республиканың ажылчы чоннары планныг онаалдаларны күүседиринге чамдык чедиишкиннерни чедип ап, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур чарышты калбарткан. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының, курлавыр эът, сүт болгаш чүнүң садыгның квартал планы күүседикен. Транспорт, садыг, амыдырал төлээлериниң ажылдакчылары боттарының онаалдаларын база боттандырган. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли болгаш капитал салыышкыннарын шингээдип алыры өскен.

Беш чылдың ийиги чылының кежээшкинниг пландары курлавырларын улам делгем ажыглаарынга ажылдаар чер бүдүрүлгеге сагылга-чурумну ажыглаарынче күш-ажылдың коллективтериниң кижиниң мөзүлүг мобилизастаар талазы-биле организакчы ажылдың деңнелин бедидерин негеп турар. Бо талазы-биле хөй ажылды профэвилел организациялары кылыр ужурлуг.

Бүдүрүлгениң сорулгаларын хамыктың мурнунда шыңгыы шиитпирлээри чугула, профэвилелдери бо ажылга ажылагый органнарынга идепкейлиг дузалажыр хүлээлгелиг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларын профэвилел комитеттериниң кичээнгейиниң төвүнге тургузаар. Бисте бо талазы-биле четпестер эвээш эвес. Эрткен чылын хөй бүдүрүлгелер, тудуг черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнарын күүсетпээн. Оон уржуундан хөй хемчээлдиг продукцияларны чедир бербээн, 5,1 миллион рубль шингээдип алдынмаан. Амгы үеде байдал база оон дээредевейн турар. Профэвилел комитеттери камгалал чурумун быжыглаар, хуматалыг чорук дээн туржур, энергияны, оттулар чугулду, материалдарны ажыр чарыглаар, малды чидирер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле шиитпирлиг демисежир хүлээлгелиг.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары — профэвилел комитеттериниң бир чугула сорулгазы. Ажыл шагының чидириглери бүдүрүлгеге улуг когаралды чедирип турар. Ынчангаш сагылга-чурум үрээр чоруктуң чаңгыс-даа фактызын кичээнгейден дашкаар арттырбас, ажылдан оспаксыраар, харысалга чок чоруктуң тавары̇лга бүрүзүн шыңгыы көөр херек.

Кажан бүдүрүлгени сайзырангайжыдар, эртем-техниктиг депшилгени, мурнакчы дуржулганы практикага нептередир дугайында чугаа чоруп турда, профэвилел организациялары негелделиг, шиитпирлиг болур ужурлуг. Күш-ажылды организастаарын улам экижидеринче олар онза сагыш салыр хүлээлгелиг. Бо талазы-биле бисте биче эвес курлавырлар барын дуржулга көргүскен.

Планнар күүседиринин чедиишкинниг болуру ажылчын бүрүзүнүң күш-ажылындан хамааржыр. Ынчангаш күш-ажылчы эштузазчы чоруктуң хөгжүдери — профэвилелдериниң чугула сорулгазы. Олар социалистиг чарышты организастаар талазы-биле эвээш эвес ажылды кылып турар. Ынчалза-даа ында бөгү барымдаалаар чорук ам-даа узуткаттынмаан, чарышты хөйге көскү болдурары чорудур деңнелге тургустунмаан, мурнакчы дуржулганы көшкак нептередип турар. «Хожудап турарлар чокка ажылдаар» деп лозунну херек кырында боттандырыш, кижилерниң инициативазын деткиир херек.

Г. Ч. Ширшин сонуад айтырыгларны шиитпирлээринге профэвилелдериниң сорулгаларынга доктаагаан. Кижилер дугайында сагыш салыр, оларның күш-ажыл байдалын экижидери, кадыкшылын быжыглаар, күш-ажыл хоойлужудулгаларын шыңгыы сагыыр, ажылчы чоннарның негелде-херегселдерин хандырар ажылдар оларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Профэвилел организациялары ашыл-чем программазын шиитпирлээринге хөйнү кылып болурлар. Олар дузалал ажыл-агыйларның хөгжүдеринге идепкейлиг-биле дузалажыр ужурлуг.

Түңнелинде Г. Ч. Ширшин профэвилел организацияларының ажылының методун сайзырангайжыдарының сорулгаларынга доктааган. Үениң негелделеринге дүүштүр ажылды шалыпкыны-биле еле тургузаар, боттарының мурнунда сорулгаларны ханы болгаш тодаргай, ажыл-ишчи ёзу-биле шиитпирлээр, ёзу барымдаалаар, бюрократтыг ажыл чылдыр чорукташ шиитпирлиг-биле чайладыр, алакы звеноларга — профэвилел эге организацияларынга, профбөлүктерге идепкейлиг дузалажыр, оларның-биле харылзааны быжыглаар, хүлээнген ажыл дээш кадрларның болгаш активтиң харысалгазын бедидер херек.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин, анаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан айтышкыннарны болгаш түңнелдерин күүседиринче, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын чедиишкинниг боттандырарынче болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле сорулгаларны тодараткан доктаалды пленум хүлээп алган.

В. МААДЫР.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Чогаадыкчы бөлүр чаңгыс музейниг эртем ажылдакчылары, студентилер, школачылар, эмчилер, инженерлер, ажылчыннар—янзы-бүрү мергежилдиг болгаш аңгы-аңгы хар-назылыг кижилер Азербайджанның чогаадыкчы уран чүүлдүң хөй-нитти институдунга чыглып кээп турар.

Ол элдептиг институтка ийи чыл дургузунда өөренир, ол үеде дыңнакчының чогаадыкчы угаан-бодалын сайзырадыр. Ында лекциялар номчувайн турар, улус айтырыгларны аразында бир дем-биле шиитпирлеп турар. Техниктиг тодаргай айтырыгны көдүрүп үндүргеш, ону үе-үелеп шиитпирлээр. кижи бүрүзү аңаа бодунуң бодалын илередир. Ону доозуп үнген кижилер дыка хөй чаа чүүлдерни бодап тыпканнар, оларны бүдүрүлгеде шиңгээдип апкан. Сөөлгү чылда геотермиктиг тырттырыышкынны кылырының, объектилерниң сейсмиктиг чалгыгдан камгалаарының аргазын, чамдык аарыгларны эмнээриниң хевирлерин болгаш өске-даа чугула чүүлдерни чогаатканнар.

ЧУРУКТА: ук институтта кичээлдерни өөң башкызы, физика-математика эртемнериниң кандидады Исмаил Исмайловтуң эрттирип турары.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАРТОФЕЛЬ ШӨЛҮН ЧЕМИШЧИДЕРИ

Чемишчидилгени ажыглаар чорук дүжүттү бедидериниң, оон шынарын экижидериниң, хөрзүннүң үнүшкүрүн өстүрериниң эң чугула аргаларының бирээзи болур. Ону барымдаалааш, кедээ ажыл-агыйта минералдыг чемишчидилгелер чорудуп бээрин көвүдедирин баш удур көрүп турар.

Амгы үеде бистиң республикада чемишчидилгелер чедишпейн турар, ындыг болганда, чамдык совхозтарга оларны ажыглаарының чогумчалыг системазын боттандырары болдунмас. Ынчалза-даа чемишчидилгелер-биле бүрүн хандыртынган ажыл-агыйлар оларны ажыктыг кылдыр ажыглаары чугула. Ол эң чугула улус ажыл-агый сорулгазын шиитпирлээр телээде, кедээ ажыл-агый эртемниң база мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаар херек.

Өл-шык шуут-ла чедишпес болгаш чайын агаары изиг, кургаг хаттар болгулаар бистиң республиканың байдалдарынга погаалартың база картофельдиң шоолуг эвес дүжүүдү алдынып турар. Сөөлгү ийи беш чылдың дургузунда картофельдиң дүжүү гектардан 42—47 центнер болуп келген. А 1981 чылда элээн чаагай — гектардан 73 центнер болган.

Республиканың ажыл-агыйларының картофель олуртуп турар хөрзүнүн 1981 чылда шинчилеп көөрге, ында азоттуң, фосфорнуң база калийниң бар хемчээли шоолуг эвес болган.

Хөрзүнден үнүштүң чемнениир кол чүүлү болур азот бүгү совхозтарның шөлдеринде эвээжээн. 1 кг хөрзүнде 80-ден 120 чедир мг болуп турар. «Кызыл тараачын», «Октябрь 30 чылы» 3 совхозтарның шөлдеринде фосфор билип албээн. Ынчаарга калийни алырга, ол чемишти бүдүмел шөлдерниң хөй кезиинде ортумак болгаш оон ваа кудуу хемчээлдиг. Шөлдерде чемиштиг кара довурак шинчилгн-биле дыка эвээжээн. Фосфору ховартаан шөлдер сөөлгү чылдарда 11 хуу, калийни эвээжээн черлер—20 хуу көвүдээн дээрзин агрохимиктиг шинчилгелер көргүскен. Ынчангаш хөрзүннүң кырында чемиштиг кара довураан катап тургузар түлээ херек. Картофельдиң чаагай дүжүдүн өстүрүп алырда, азоттуң, фосфорнуң болгаш калийниң чогуур дең-ууржун барымдаалаар ужурлуг. Шөлге өдекти төккеш, анаа минералдыг чемишчидилгени база хереглээрге, картофель дүжүлүг чаагай болуп турар.

Тока аттыг совхозка суггаттыг картофель шөлүнге мындыг дуржулганы үш чыл улаштыр чорудкан. 1977 чылда гектарга азотту 120, фосфорну—120, калийни—120 килограммны төккеш, 73 центнер дүжүттү алган. 1978 чылда ол-ла хемчээлдиг чемишчидилгени ажыглааш, база чаагай дүжүттү өстүрген. А 1979 чылда гектарга азотту 90, фосфорну—150, калийни—90 кг-ны төккеш, 80 центнер мишчидилгениң хемчээли гектарга арыг азот 20, фосфор 20 кг болур. Ону анаа чаштырбайн, КРН-4,2 дээр машина-биле үнүштерниң дөзүнге төгер.

Суггат чок черлерге гектарга азотту 90, фосфорну—60, калийни—120 кг, өдекти—60 тонна кылдыр төгер. Элезинлелчек сарыг довурактыг черлерге өдекти гектарга 100 тонна кылдыр чазын төккеш, довуракка холуштур андарыптар, а минералдыг чемишчидилгеден арыг болуп азотту 180, фосфорну—160, калийни—180 кг-ны төгерин сүмелеп турар.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

Зоналарның бүдүрүлге байдалдарынга картофельге херечлеттиңер хемчээлинден азотту 40—50 хуузун, фосфорну 15—20 хуузун, калийни 30—40 хуу ажыглап турарын ажыл-агыйларның агрономнары барымдаалаар ужурлуг. Картофельдиң суггаттыг черге тарып өстүрерде, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерниң ажыктыы улгадыр. Ынчаарга ол-шыгы чедишпес, суггат чок черге чемишчидилгени хөйнү төгер чорук чүгле ажык чок эвес, карыш-даа хоралыг болур.

Картофель өстүрер кылдыр тускайлаттынган ажыл-агыйларга сөөлгү чылдарда минералдыг чемишчидилгелер четчир саңнаг бар апарган. Оларны шөлдерге төп, ажыглаар херек. Органиктиг чемишчидилгелер чедишпейн турар. Ынчангаш чоокку чылдарда бүгү-ле фермаларның өдектиг меоннаазының база белеткээриниң черлери болдулары эргежок чугула.

де, шөлдерге органиктиг чемишчидилгелерни хөй-биле төгери эргежок чугула.

Республиканың бүгү ажыл-агыйлары картофельди тарып өстүрүп турар. Ынчалза-даа оң дөрт совхоз шуут-ла картофель тарып өстүрер кылдыр тускайлаттынган. Картофель шөлдери колдуунда суггаттыг. Ылангыя ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Күш-ажылдың хоочуну» болгаш Тока аттыг совхозтар картофельдиң бүрүн-биле суггаттыг черге олуртур.

Картофель болза чемишти бүдүмелдерин хөйнү херектээр культура. Ынчангаш ону тарыыр шөлге органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни хөйнү төгер картофель дүжүдүн алган Шеңелде кылган бо хемчээлдерни ажыл-агыйларның специалистери боттарының шөлдеринге хереглеп болур.

Кара болгаш элезинлелчек сарыг довурактыг черлерниң гектарындан 90 центнер картофель дүжүдүн алыр дээр болза, анаа азоттуг чемишчидилгени 120, фосфорлуг чемишчидилгени—130 база калийни—180 кг-ны болгаш өдекти—60 тоннаны төгер херек. Ирик өдекти күзүн аңгыс андарылгазының мурнунда төксе чогуур.

Картофель шөлүн немей чемгерерин ол культураның чечектелип турар үезинде чорудар ужурлуг. Ынчан чемишчидилгениң ...

В. СОЛОВЬЕВА,
республиканың агрохимлабораториязының агрохимиги.

Политөөредилге

чорук тур

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР ДЭЭШ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозта политиктиг, экономиктиг өөредилгениң беш школазы ажылдап турар. Оларда дыңнакчыларының нииити саны 265 кижи. Өөредилге чылының эгезинден эгелээш школа бүрүзү кичээлдерни организастыг эрттирип, дыңнакчыларга программа ёзугаар билигни берип турар. Совхоз төвүнде школалар понедельникте, а малчын бригадалар төптеринде школалар среда санында кичээлдерни үзүктел чок эрттирип турар. Бо өөредилге чылында политэкономиктиг школаларга ажылдаар пропагандистерни шилип быжыглааны эки. Ынчангаш кайы-даа школада кичээлдерниң эртип турары, мурнуку чылдарга деңнээрге, бедик деңнелде. Пропагандистер лекция номчуп, чаа тема тайылбырлаарындан аңгыда, чаа арга-методтарны ажыглап, практиктиг кичээлдерниң онаалга бээриниң хөй янзы аргаларын ажыглап турар апарган. Пропагандистерниң чогаадыкчы, тывынгыр болгаш кызымаа-биле көргүзүг материалдарының янзы-бүрү хевирлерин кичээлдерге ажыглап турары эки. Чижээлээрге, деңнелгелерни боттары азы дыңнакчыларга чурудуп белеткедип алгаш, кичээлге ажыглап турар. диаграммалар, плакаттар, диафильмнер ажыглаттынып турар.

Дыңнакчыларга быжыг билигни бээр дээш, политэкономиктиг өөредилгениң чедиишкинниң ажыл-агыйның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге холбаштыр ажыглаар сорулганы салган идепкейлиг ажылдап турар дуржулгалыг пропагандистер хөй. Ындыгларга совхоз директору Давар-оол Сарчак, партком секретары Кызыл-оол Хертек, Шуй кедээ Советиниң күүскомунуң даргазы Адыг-оол Доржу, кол экономист Чечек Хомушку, мал эмчилери Суртаал Лапчаа, Сүрүң Дамдын-оол олар хамааржыр. Олар чүгле дуржулгалыг пропагандистер болурундан аңгыда, идепкейлиг лекторлар бооп, чон мурнунга лекцияларны номчуп турар.

«Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери чылдан чылче экономиктиг өөредилгеже хөйү-биле хаара туттунган, политбилиин бедидип ап турар. Оон уламындан совхоз эрткен чылын курунеге эът, дүк, сүт дужаар планын ажыр күүседип, 101 муң рубль орулгалыг ажылдаан.

Совхозтуң малчыннарының ортузунда экономиктиг база зооветөөредилгелерни чедиишкинниг, бедик деңнелге эрттирип турары-биле, малчыннарның хөй кезии аараан малды боттары эмнеп ап турар.

Политиктиг, экономиктиг болгаш зооветөөредилге чылы ырак эвес доостур. Дыңнакчылар тус-тус өөредилге, ажыл ээжи-биле зачёттарны дужаар. Бо хүннерде пропагандистер, дыңнакчылар өөредилге чылын чедиишкинниг доозар дээш кызымак ажылдап, өөренип турар.

А. КАНЧЫЫР.

САНАЛДАРДАН

Е. БИЗЯЕВА, (№ 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири, профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады)

— Съездиниң делегаттары бистер анаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан бис. Оон чугаазы тайбыңны камгалаар, күш-ажыл кижилериниң, бүдүрүлгениң дугайында сагыш салышкынын сиңниккен.

Оон бир херечизи — херээженнер дугайында сагыш салышкыны. Маңаа профэвилелдерниң ужур-дузазы биче эвес. Олар ажыл-ишчилерниң күш-ажылының, амыдыралының байдалдарын экижидериниң хемчеглерни боттандырарынга идепкейлиг киржип турар.

Бисте бо айтырыг чедир шиитпирлеттинмээн. Ылангыя тудуг объектилеринге таарымчалыг байдалдар чогуур деңнелге тургустунмаан. Республиканың үлетпүрүнде ажылчыннарының 65 хуузу хол-биле кылыр күш-ажылда. Бо дээрге бичe механизацияны багай ажыглап турарывысты херечилеп турар.

Н. ХЕРТЕК, (В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың дериилгелер машинизи).

— Чарышты организастаарының чаа системазын даг-дугу арыглаар фабрикада бо чылын нептередип эгелээн. Чылда алган социалистиг хүлээлгелерге дүүштүр мында коллектив бүрүзү ам ай санында хүлээлгелер ап, ону ажылчыннарның хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Оон күүседезиниң дугайында отчёттарны база ол хуралдарга дыңнаар.

Даг-дугунуң арыглакчылары бирги квартал планын 100,4 хуу күүсеткен. П. Ф. Васильевтиң удурткан бөлүүн кууда арыглаар № 4 цех профэвилелдер съездиниң ажыттынган хүнүнге чедир квартал планын 129 хуу. Т. Дүктен-оол удурткан № 2 звено планының 106 хуу күүсеткен.

Д. ОЮН, (автотранспорт болгаш чалагалыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы).

— Съездиниң шиитпирлерин автотранспорт болгаш орук ажыл-агыйларының, нефтебаазаларның коллективтери боттарының ажылынга дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, ону күүседириниң организастыг хемчеглерин ажылдап кылган.

Ында профэвилел организацияларының бир кол сорулгазы съездиниң документилерин кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары. Эргелелдер аппараттарының, профактивтиң шинчилен коллективтерге тайылбыр ажылы чорудары-биле харысалгалыг эштерин томуйлаан.

Амгы үеде коллективтерде бо ажылды бирги кварталдың түңнелдерин чугаалажып көөрү-биле холбаштырып турар.

Ажылда бар четпестерни съездиниң негелделеринге дүүштүр анализтеп турар.

СУГГАТЧЫЛАРГА

Арыг-Үзүү суурга «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң суггатчыларының семинары эрткен. Суггат чөп ажыглаарының дугайында теманы анаа чугаалашкан. Совхозтуң улуг агроному Н. Куляев, гидротехник А. Намчал суггарылганы организастаарының дугайында чугаалаан. Суггатчыларның акша-телевериниң дугайында тайылбырны база анаа кылган.

Хоочун суггатчылар Андрей Доржу, Сырбыкай Минчир-оол олар боттарының арга-дуржулгазын семинарның киржикчилеринге чугаалап берген. Совхозтуң кол сорулгаларының бирээзи болза, 1000 гектар сиген шөлүнден элбек дүжүттү өстүрери, аңаа үндезилээш, кедээ ажыл-агый продукциязын көвүдедири.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Эскертинмес иштиң кижизи

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Чөөн-Хемчик райпозунуң бараанныр складтарының девискээри. «АВМ» маркалыг агрегат тургускан маңаа үгекчигеш. Оон эжик ажык. Чанында ийи кижи бараанны көзүлдү. Ол кижилерниң бирээзи агрегаттың ажылчыны Лопсан-Доржу Хунашпанович Монгуш дээрзин таныр кагдывыс. Чоокшулап чеде бергеш, чугаалажы бээривиске, Чыраа-Бажынче хлеб, булочка кылыглар болгаш чигир сөөртүп апарган шоодайларны хуусаазында эккээрин манап турарын ол чугаалады. Удаваанда кызыл куржаглыг чүък машиназы халдып келгеш, үгектиң чанынга кээп доктаай каапкан. Оон кабиназындан хераажен кижи дүже халааш, агрегаттың ажылчыны-биле чугаалашкан соонда, эккелген шоодайларын дужаап эгеледи. Лопсан-Доржу Монгуш оларны бараан-биле бир дедей, санын барымдаалап хүлээп алган. Саваларны өйбак, дыдык, чамашкылыышкын аайы-биле шынарының категорияларын тодараткаш, хүлээп ап турда, анаа өөренгени аажок. Ол үеде товаровед Мөңгүн-оол Монгуш биске чедип келгеш:

— Лопсан-Доржу Хунашпанович нарын, хендирлиг шоодайларны хүлээп ап турда, аажок өөренген кижи-ле болгай. Бистиң товароведтеривис, садыгжыларывыс, кондитерпонарларывыс оон хүлээп алган шоодайларының шынарын кулуладып, өстүрүп-даа шыдавастар. Оларны хүлээп ап-даа, тыр̈жап-даа, эмин-даа билир кижи. Ол шоодайларны шимчээшкиниң курунге стандарттынга болгаш техниктиг байдалга дүүштүр чорудуп, хөй сайгарылгалыың доктаамал чедип ап турар — дидир.

Бараанннарның садып алыкчыларга чедери, оон шынары оларны канчаар саваларындан кол хамааржыр чүве болганда, оон бедүүн ажыл-ижи районнуң хереглекчилер ниитилелинде база бир чугула черни ээлеп турар-дыр дээрзин оон билип турдувус. Ол бүгү-ле арыглаттынган, сорталтынган шоодайларын ол-ла черде дузалал склада категория аайы-биле чыскаай салып уйлүргүлепкеш, шоодайларның санын болгаш категориязын бижээн тускай демдеглелдерни оларга кызыткылап кагды.

— Оон ынай кандыг шоодайларны хүлээп ап турар силер?—деп, Лопсан-Доржу Монгуштан айтырарывга:

— Дужааттынган шоодай бүрүзү арыг болур ужурлуг. Бир эвес оларны хириктирип, бензин, масла дээш өске-даа чүүлдерге борап каан болза, хүлээп алдынмас. Чамдык тавары̇лгада хар, чаъс чаап турда, бараанны эки шып албаан ийикпе, азы ону ол черге каапканындан чигир болгаш далган карты тыптып келир болза, ону хоорун, сивирип, аштап-арыглаар апаар — деп тайылбырлады. Оон ынай дуржулгалыг ажылчынның хүнде 800-тен эвээш эвес шоодайны аштап-арыглап турарын билип алдывыс. Лопсан-Доржу Хунашпановичиниң кооперация шугумунга ажылдаан стажы ам 30 чыл ашкан. Лопсан-Доржу Монгуш ажылажыкч биске таныштырып турда, райпо баштаар черниң ону ажылчын теп-биле хамыйбайн турарынга хомудазы.

Лопсан-Доржу Хунашпанович Монгуш-биле ужуражып, чугаалашкан ажылы-биле таныжып, оон бөзүүн ажылын сонуургадывыс.

А. МОНГУШ.

Айтырыглар, бодалдар, сорулгалар

ЭВЭЭШ ЧАРЫГДАЛДЫГ ТРАНСПОРТ

«Эки аъттың ээзи» деп очеркти чоокта чаа (март 23-те үнген «Шында») сонуургал-биле номчудум. Ол мынчаш партия, совет органнарга хөй чылдарда ажылдап келген хоочуннарның бирээзи Н. Тамдын-оолдуң Тожудаа бижээн материалында чылгы малды, ылангыя мунар аъттарның ук районнуң совхозтарында эвээжеп турарын, бир малдарның ажаалда-азыралының ажыглалының четпези шын шугумчулээн-дир.

Бистиң «Х Улуг хурал» совхозта бо талазы-биле база улуг четпестер бар. Биске холдоо турда, чылгы малды үрелиш хөй-биле өстүрүп, ажыл иштиң бүгү адырларынга ажыглап турган. Чижээ, кыштагларже шанак-биле мал чемин сөөртүрүнге, чайын сиген, тараа ажылынга, аар-саар чорук чоруурунга аъттарны чылдың кайы-даа үезинде ажыглап турган. Ынчаарга суурга аът ажаар тускай чер кыжын, чайын үргүлчү ажылдап турган. Ону 1972 чылда «суурга аът ажаары дээрге артык ажылдыр, машина-техника көвүдээн бо шагда аъттың ажыы чок» дээш ол ажылды соксаткаш, аът ажаакчының дужургеш, аар-саар ажылдар кылырынга чаңгыс аътты арттырып каан турган. Оон ийи-үш чыл болганда, ол аът база көзүлбейн барган. Оон-биле кады аът херексели —терге, шанак, хомут, дуга шуут уттундурган.

«Х Улуг хурал» совхозтуң чылгы малы 1975 чылга чедир 600 ажыг баш турган. Оон бээр чылгының саны өөр тудум, харын улам эвээжеп келген болгаш ам ажыл-агыйда мунар аъттар-биле кады 425 баш мал бар.

Шаанда колхозка белерни саггаш, судуңден хымыс кылгаш, чонга садып турду. Байырлал хүннеринде 20—30 аътты чарыштырар, оюн-тоглаа, спортчу маргылдаалар дыка солун эртер чүве. Ам ындыг чүве чок болган-дыр.

Чылгы малды ажаап кадарарда, хөй чарыгдал үнмес болгаш, оон продукциязының бот-үнези база чиик болгай. Ынчангаш моон соңгаар чылгы ажылын хөгжүдеринче кичээнгейни угландырары чер-ле чөп.

Оон-биле кады чылгычыларны чайын, кыжын чурттаар оран-сава-биле, тускай хеп-биле хандырары база чугула. Ынчаарга совхозтуң удурткукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери чылгының отчёт-учёдун экижидери, малдарны өй-шаанда танмалаары дээш өске-даа ажылдарны чогуур деңнелге тургузары чугула. Моон соңгаар совхоз төвүнге оолаа ол чире ажыл аъттарындан тургузуп, хүн бүрүзүн ажылынга ажыглаза черле артык эвес деп бодаар мен.

Оон ынай ол аъттарны улус хууда ажыл-херээнге ажыглаар дээн болза, аъттың хүнде ажыглааны дээш хөлезинин төлеп берип турар кылдыр чүге организастап болбас боор. Суурнуң чурттакчылары бир шанак сигенин, ыяжын-даа сөөртүп алыр дээш совхозтан машина, трактор дилеп, катаа хүн кыланнап кээр-дир. Бир эвес суурга тускай ажаакчылыг аъттар турар болза, хөлезинин төлээш, кандыг-даа чорууң бүдүрүп ап болур-ла болгай. Ол ышкаш совхозтуң аар-саар ажылдарын хүн бүрүде кылырынга ажыглаар болза, эң-не эвээш чарыгдалдыг транспорт—аът болбас.

«Эки аъттың ээзи» деп очеркти база өске-даа материалдарны «Шынга» номчааш, ындыг бодалдар бижимге кирдим.

С. ДАВАА.
Кызыл район.

ХЫМЫС—АМДАННЫГ СУКСУН

«Красноармейский» совхозтуң столовазында кылып турар аъш-чемнерге чоокта чаа база бир амданныг чем—хымыс немешкен.

— Хымыстан ижиңер, ол ажыктыг чем болдур ийин — деп, столовайга келген кижилерге поварлар сүмелээр. — Чараш этикеткалыг шилдерни кайы-ырактан экелбээн, а бистиң бодувустуң негиистен алган чүве.

— Чылгы малга черле ынак кижи мен—деп, Кубаньда суваңжаан ол совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Майстренко чугаалады.—Чылгыны шагда-ла өстүрүп эгелээн бис. Ам бисте 500 баш бар. Ол адыр кажан-даа карыштагалыг болуп көрбээн. Ийи уксааның малдарын —чүгле мунар болгаш орус уксааның аар чүък сөөртүр аъттарын өстүрүп турар бис. Ипподромнарга аът чарыштарынга, маргылдааларга киржип, чедер аъттарны дашпыкыже садып-даа турар бис.

Директор ийи чыл бурунгаар хымыс бүдүрерин сорууртай берген. Ол чарыгдал-даа негээр, аныгзя нарын херек. Ынчангаш чурттуң билдингир аът заводтарынга барып, ол ажылды канчаар организастаарының көрүп, специалистер-биле сүмелешкен хымысты бодунуң бүдүрер шиитпирлээн. Оон удаа... кирерин ... база болза, ... чурттугулары ... ол суксунну алыр дээрзин эки билип турган.

200 мал турар ферма тургустунган. Адырның ... ... Майстренко чоргааралы-биле чугаалап, тренер, мастерлер-биле, аът ... таныштырып, машинаар эң эки аъттарны база чамдыг машиналарны ... ... Маңнап ... ...

В. Пономарёва биле М. Б... ... ... алганнар. Олар эгезинде маңаа саанчылап ажылдаар хөңнү чок турганын ам хүлүмзүрүп-биле чугаалаарлар. Инек саары дээрге билен чүве ышкажыл, а бепи саапчааш саарын кым билир боор. Ынчалза-даа Вера биле Марина ол ажылды ... ... тускай херекселдиг ... алганнар.

Ферма ... ...

К. АКСЕНОВ
Краснодар край

ЧЕМПИОНАТ АЖЫТТЫНГАН

Стол теннизинге Сибирьниң команда болгаш хууда бирги черни дээш чемпионады Кызылда ажыттынган. Спорттуң бо хевиринге Тывага бир дугаар болур улуг хемчээлдиг бо маргылдааны сонуургап кирип-биле көрүкчүлер, маргылдааның киржикчилери хоорайның «Херел» спорт залынга байырлыг ажыдыышкынынга чедип келген.

Сибирь зоназының теннисчилери РСФСР-ниң зоналар аразы-биле командаларының эң шыырак деп чүве билдингир. Олар Россияның хөй дакпыр чемпионнары. Ылангыя Красноярск крайның, Иркутск областың командалары колдуг шыырак. Спортчу оюннарны ажыдып тура маргылдааны эрттирериниң талазы-биле организастыг комитединиң даргазы, республиканың стол теннизиниң федерациязының даргазы, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Сереп Тывада келген спортчу хуулуг аалчыларга, стол теннизинге Сибирьниң команда болгаш хууда бирги черни дээш маргылдааның бүгү киржикчилеринге, оон органзакчыларынга бичии рактканың байырлыг ажыттынганы-биле байыр чедирип, спортчу демиселге чедиишкиннерни күзээн.

Стол теннизинге Бүгү-россия федерациязының даргазы Яков Соломонович Лихтерман бо маргылдааның тиилекчилери РСФСР-ниң улустарының VIII чайгы спартакиадазынга киржирин чугаалап, теннисчилерни хөй-ле кирип, спортчу мергежилди чедип алырын киржикчилерге күзээн. Стол теннизинге Сибирьниң команда болгаш хууда бирги чер дээш чемпионадының тугун кадыр эргени РСФСР-ниң Улустарының чайгы спартакиадазының тиилекчизи болган Красноярскиниң командазынга берген. Маргылдааның киржикчилеринге Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери белектигештер тывыскан. «Аян» ансамбли ырыхогжуму-биле спортчуларга байыр чедирген.

Маргылдаа ажыттынган баштайгы оюннар эгелээн. Красноярск крайның болгаш Томск областың, Омск болгаш Кемерово областарның командалары ужуражыкан. Бо ужуражылгаларда Красноярскиниң теннисчизи Бүгү-делегей клазының мастери Ирина Заповалованың оюнун көрүкчүлер дыка сонуургаан.

Красноярск крайның командазы удурланыкчылары Томск областың төлээлерин 6:0 санга уткан. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар алды ужуражылганы удуп алган команда тиилекчи болур. Команда талазы-биле шупту 11 ужуражылга болур: 8 хууда, үш ужеш ужуражылгалар. Омск биле Кемерово областарның ужуражылгазы түс-түзүнде 5:2 санга төнген.

Маргылдааның дортен теннисчилериниң аразында бир кижи бүгү-делегей клазының мастери, он кижи ССРЭ-ниң спорт мастерлери, 14-ү ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үези; оон ажыдыышкыны.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ГРЕЦИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНЫҢ ПЛЕНУМУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму Афина болуп эрткен. Чуртка бауугт чаартылгалар дээш грек улустуң демиселин делегейниң чидиглелген байдалдарында чорудуп турар деп пленумнуң шиитпиринде демдеглээн. Эң-не реаксылыг империалистиг бөлүктер, хамыктың мурнунда АКШ делегейге дүшкүүрлүг чоруунуу чидиглендирип, «соок дайынның» политиказын чорудуп турар. Өске чурттарның иштики херектеринге олар холгаарлап кирипшипшаап, антисоциалистиг кампанияны калбартып турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң тайбынга ынак политиказы, делегейге тайбынны хандырарынче угланган оларның чугула саналдары чер кырынга тайбынның камгалаарынга шиитпирлиг салыышкын болуп турар.

Италияның болгаш Испанияның компартиялары ышкаш, чамдык коммунистиг партиялар Польшага хамаарыштыр боттарының шын эвес туружу-биле, социалистиг чурттарга хамаарыштыр үндезин чок шүгүмчүлели болгаш шүгүмчүлекчилер-биле тайбының болгаш социализмниң херээнге когараалды чедирип турар деп пленумнуң шиитпиринде демдеглээн.

Грек чазактың иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарыштыр үнелеп көрүүшкүнүү ГКП ТК-ның пленуму база айыткан. Чогумчалыг хемчеглери-биле холбаштыр чазактың хөделиишкиннеринде туруш чок чоруктар илерээн турар. Чижээ, НАТО-дан чуртту үндүрүп алыр болгаш оон девискээринде даштыкы шериг баазаларын узуткаар дугайында айтырыгны шиитпирлээрин чазак соңгаарладып турар.

Грецияның Коммунистиг партиязының чуртка ролюн болгаш салдарын күштелдирери демократтыг чаартылгаларны боттандырар дээш демиселге чедиишкиннинң кол чүүлү болуп турарын пленум айыткан.

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Боо-чепсектерни эндере будуреринге удур, хамыктың мурнунда ядро-ракеталыг чаа чепсекти Европа девискээринге апарып шентередир дээн АКШ-тың планнарынга удур АКШ-тың болгаш Барыын Европаның хөй-ниитизиниң дем каттыштырган хөделиишкиннериниң холбаштыкчыларының болгаш илеңкейжилериниң айтырыглары Барыын Европа чурттарының хөй-ниитизиниң дайынга удур шимчээшкиниңиниң удуртукчуларының Каттышкан Штаттарга барып чораан делегациязының кол киржикчилери турган. Ийи неделя ургулчулээн аян-чоруктуң үезинде ол делегация АКШ-тың 32 хоорайларынга барган, америк хөй-ниитизиниң төлээлекчилери-биле ужурашкан. Делегацияның кежигүннери Вашингтонга америк конгрессменнер-биле ужурашкан.

Демократ конгрессмен Э. Марки парламентиг конференциязынга мынча деп медеглээн: «Ядролуг боо-чепсектерни эндере будурерин соксадырының болгаш ядролуг халапты болдурбазының эргежок чугулазындан аңгыда өске кандыг-даа айтырыг бистерни европейжилер-биле мынчаар сырый холбаштырбайн турар. Термоядролуг чорулдаанын кижи төрелгетенинге кедергей айыылдыг болгаш халаптыын АКШ-тың болгаш Европа чурттарының улустары сөөлгү чылдарда эки билип эгеләән».

Боттарының ядролуг күштерин моон соңгаар кызырар болгаш узуткаар сорулга-биле ол чепсектерни будурерин соксадыр дугаянында дугуржулганы чедип алырынче АКШ-ты болгаш ССРЭ-ни кыйгырган резолюция төлевилелин конгресске чугаалажыры-биле киирген болгаш ол төлевилелди 175 америк конгрессменнер деткээн. Ынчаарга ол резолюция төлевилелинге хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының өңчүк-чөнгээлиг болгаш өжээтен туружун конгрессмен шынныг шүгүмчүлээн.

АКШ-ка чораан үезинде көргени чүүлдеринден дыка сорук киирген бис деп, Германияның Федеративтиг Республиказының дайынга удур [illegible] А. Зумах медеглээн. «АКШ-тың улуг, бичии хоорайларында янзы-бүрү мазылыг болгаш профессияның хөй кижилер ядролуг дайынны кандыг-бир шинке ажыдаарлаан. Кижилер оортан дирит унун тынзавас. Ынчангаш ядролуг дайынның кыптыгарынга удур демисежир херек деп санап турарын ол чугаалаан.

Боо-чепсектерни халчаалыг бау-биле эндере будурерин соксадыр дээш, тайбың дээш америк демиселчилер-биле боттарының кужениишкиннеринге сырый холбаштырар бис деп, А. Зумах демдеглээн. Ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чогумчалыг туруштуг ээлээринче президент Рейганы кыйгырып тур бис деп, ол медеглээн. Дайын сөөлүнде 37 чылдар дургузунда Совет Эвилели тайбынны хандырарынче угланган тайбынга ынак хөй саналдарны киирип келген, а Вашингтон ол саналдарга чогумчалыг харыы бээринден чүгле ойталаан эвес, харыылаа ук саналдарны кичээнгейлиг безин өөренип көрбейн турар.

КЫЖАНЫЫШКЫННЫ УЗУТКААР

ЛОНДОН. (СЭТА). «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп делегейниң ийиги конференциязы Кембриджиге болган. «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга кыйгырыгны» конференцияның киржикчилери хүлээп алган.

Ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаарының черээ делегей чугаалажыышкыннарынга-даа, национал деңнелге хүлээп алыр шиитпирлерге-даа эң-не чугула деп көрдүнген турар ужурлуг деп кыйгырыгда демдеглээн. Ядролуг чепсекти кандыг-даа хевирге, кандыг-даа чемчээлге ажыглаар дугайында болдуруп болбас ужурлуг. Ядролуг чепсекти кызыгаарлаар, кызырар, а оон соонда бүрүн узуткаар дугайында ийи талалыг болгаш хөй талалыг дээштиг чугаалажыышкыннар дээш туржуп турар бис деп документиде айыткан.

Эң-не күчүлүг ийи күрүнелерниң удуртукчулары силер ядролуг чепсектиң бүдүрүлгезин соксадыңар. Ядролуг халапты болдурбайн, амгы дириг кижилерни болгаш амдаа төрүттүнмээннерни салгалдарынга найгамчык бойдустуг ачы-хоожаны көргүзүп болур ийик силер деп кыйгырыгда бижээн. Ядролуг болгаш анаа-даа боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыры бүгү делегейниң амыдырал чок чоруун тандырып болур. Силерге хамаарыштырган улуг харыысалгалыг чорукту билип турар бис. Ядролуг дайынны болдурбас талазы-биле силерниң кужениишкиннериңерге чайгылыш чок деткимчени бергижерин силерге санап турар бис деп документиде айыткан.

ФРАНЦУЗ ПАРЛАМЕНТИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның парламентизиниң мында ажыттынган часкы сессиязы политиканың талазы-биле шынзылыг демиселдиң байдалында эртип турар. Оон хүн айтырыгзы дыка хөй.

Чазактың социал-экономиктиг программазынга дүүштүр белеткээн эң-не чугула дыка хөй хоойлу төлевилелдерин Национал хуралдың депутаттары чугаалажып көөр кылдыр киирген. Күш-ажыл министерствозунуң профэвилелдериниң киржилгезин-биле ажылдап кылганы дөрт хоойлу төлевилелдерин депутаттар чугаалажып көргеш, бадылаар ужурлуг. Ол төлевилелдерде бүдүрүлге черлеринге ажылчы чоннарның болгаш профэвилелдерниң эргелерин элээн калбартып берген. Компартияның болгаш Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының болаа турары-биле алырга, хоойлу төлевилелдеринде чамдык четпестер бар-даа болза, бир эвес оларны бадылаар таварылгада француз ажылчы чоннарның сөөлгү үеде эң чугула чедип алыышкыннарының бирээзи боор. Оларга боттарының эргелери дээш демиселди улам идепкейлиг чорудар эргени бээр апаар деп санап турар.

Парламентиниң амгы сессиязынга көөру-биле киирген база бир өске чугула документ — национал радиону болгаш телевидениениң чааргылганының дугайында хоойлу төлевилели боор турар. Массалыг информацияның ол органнарының бүгү турушчуп демократтыг [illegible] кирип турар мындыг реформа амгы үеде оона ужур-утказы [illegible] болу берген. Чазак чорииши болдаш турары-биле алырга, оларны чазак политиказынга болгаш бүгү чоок күштерге удур демисежиринге ажыглап турар барыын күштериниң радиону болгаш телевидениени албадаар чоруун болдурбазы боор турар.

Национал хурал социал хандырылга системазын эки-жиндер дугаянында, хөй уругларлыг өг-бүлелерге акша хуваалдамчызын көвүдедир дугаянда, кырып-назылаанда пенсияларны улгаттырарының дугайында. Планнаашкынның системазын реформалаарының дугайында болгаш өске-даа хөй-хөй чугула айтырыгларны база чугаалажып көөр.

Чазак реформаларын хүлээп алырын болдурбас азы оларның деңнелиг ужур-хуузын улуг хемчээлдиг-биле кызыгаарлаар дээш боттарының кылып шыдаар аргаларын национал хуралда барыын үзелдиг оппозиция болгаш сенатта барыын үзелдиг хөй талалар мурнундагызы ышкаш ажыглап турарын часкы сессияның баштайгы хүннери көргүскен. Олар Национал хуралга чаа үзелдиг хөй-ниитиге удур [illegible] ыдып [illegible] чарлааш, оларны чугаалажып көөрүн узамдырып [illegible] сорулгазынга чаңгыс турар.

Национал хуралдың сессиязының ажылдарында чаа чуртталгаа премьер-министр П. Моруа [illegible] холдакчылары боор турар [illegible]

Л. АЛЕКСАНДРОВА

А. ХЕЙГ ЛОНДОНДА

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Англияның найысылалы Лондонга чедип бергенин даштыкы информация агентстволары дыңнаткан. Оон мында барганы англи-аргентин чөрүлдээниң чидиглелгени-биле холбаалыг болуп турар. Англияның премьер-министри М. Тэтчер-биле болгаш даштыкы херектер министри Ф. Пим-биле ол ужурашкан.

КРИЗИС ХАНЫЛАВЫШААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр болуушкуннар-биле холбашкан политиктиг кризис Англияда улам ханылап турар. Даштыкы херектер министри лорд Каррингтон, оон оралакчызы Х. Аткинс, а ол ышкаш даштыкы херектерниң күрүне министри Р. Лю олар албан-дужаалдарындан халашкан соолунде кабинетке солуушкуннарны премьер-министр М. Тэтчер кылыр ужурга таварышкан болгаш ол дугайын чарлаан.

Ол хемчеглер-биле кризисти чайладыры чедип алдынмаанын Лондоннуң парлалгазы бижээн. Камгалал министри Дж. Нотт албан-дужаалындан дүжер дугайында чугаалар ам Лондонда чоруп турар апарган. М. Тэтчерниң чазаан мурнуку хевээр шынгыы шүгүмчүлеп турар. Консерваторларның чазаа дужеринге чедир бодуң божаннаткан дээрзинге бүзүрээшкин Лондонда күштелген. Фолкленд ортулуктарга хамаарыштыр кризис дээш карыысалга консерваторларның чазаанга бүрүн онаажып турар деп соңгукчуларның 80 хуузу санап көрген, а сайзырангай алган соңгукчуларның 40 хуузу ол буруун М. Тэтчерниң бодунга дорт онаажтырган.

Лейбористиг партияның удуртукчузунуң оралакчызы болгаш лейбористиг чазактың даштыкы херектер министри турган Д. Хили парламентиге чүве чугаалаан болгаш М. Тэтчерниң чазаан дужуреринче дорт кыйгырган. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарынга хамаарышкан ханы кризиске алыскан М. Тэтчер чурттуң салым-чолунга кедергей айыылдыг шиитпирлерни хүлээп алыр чадавас деп, Англияның даштыкы херектер министри турган Д. Оуэн медеглээн.

Англияда тургустунган байдалды «Гардиан» солун тайылбырлавышаан, мынча деп бижээн: «Кандыг-даа сагыылдыг угаанның өзүнген [illegible] бис. Фолкленд ортулуктарны [illegible] [illegible] Делегейниң ийиги дайынның сөөлүнде делегейниң улуг кризизин кылдыр ол айтырыгны чүге [illegible]?»

«Ол ортулуктар Британияга амыдыралды чугула эвес девискээр-дир. Бистиң кылганывыс айыылдыг базымны сарыылдыг чангыс-даа кижи [illegible]» деп, хоренгитен бөлүктерниң органы «Файнаншл таймс» солун айыткан.

ССРЭ-ге удур угланган ядролуг күчүнү улам-на улгаттырарының, америк агрессиг планнарга Англияны чагырттырының политиказын М. Тэтчерниң чазаа сөөлгү чылдарда чорудуп келген, а ол политика Англияның шериг-далай күштерин кошкаткан деп, хөй кижилер Англияда санап турар.

М. Тэтчерниң кабинединиң салым-чолу амгы кризистиң кандыг түңнелдиг болурундан кол хамаарыжыр болганда, консерваторларның чазаа дипломаттыг болгаш өске-даа хемчеглерни идепкейлии-биле ап эгелээн. Ынчангаш М. Тэтчер дипломаттыг хемчеглерже, хамыктың мурнунда чамдык күрүнелерниң дипломаттыг киржилгезинче улуг идегелди угландырып эгелээнин Лондонда демдеглеп турар. Австралияның, Чаа Зеландияның, Кенияның болгаш Малайзияның дузазы-биле Англияның чазаа кужениишкиннерни кылып турар.

Ортулуктарга ийи таланың эргелерин тургузар дугайында дүгүржүлгеге кылырынга англи чазак белен деп санап турар бодалдарны чамдык албан кижилерниң безин илереткейлээн. Бир эвес ындыг дугуржулгага чедип алдынар болза, ортулуктар келир үеде Англияга азы Аргентинага хамаарыжыр дугайында айтырыгны шиитпирлээр кылдыр ук ортулуктарның чурттакчыларының саналдарын алыр апаар деп бодалдар база бар. Оон-биле чергелештир, М. Тэтчерниң чазаа эрге-чагыргага хевээр артар таварылгада, Англияга ажыктыг кылдыр Аргентина-биле дугуржулга [illegible] чедип алыры чугула деп [illegible], Лондоннуң парлалгазы бижип турар.

Ынчалза-даа М. Тэтчерниң чазаа онаалган эргелерин ажыглавышаан, дайын чорудулгаларынга калбак белеткелди уламчылап турар. Саутгемптон портунда «Канберра» деп улуг судно Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже углаңдыр база чоруушкан. Хөй танкыларны, үгер-бооларны, броне-машиналарны суднода чүдүрген болган. Фолкленд ортулуктарже суг адаанда чоруур атомнуг ам-даа үш хемелерни чорудар деп турарын Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн. Хөй англи шериглерни болгаш боо-чепсектерни Фолкленд ортулуктарга чедирер сорулга-биле хамаатыларның хуузунда элээн каш судноларын чазактың хавырып алганын «Дейли телеграф» солун дыңнаткан. Ол сорулгаларга хамааты самолеттарны чазак база ажыглаар бодап турар.

Аргентинага удур күчүлүг дайын чорудулгаларын организастарынга бүгү-ле чүүлдерни кылырын консерваторларның чазаа медеглээнин «Сан» солун демдеглээн. Дайын чорудулгаларынга чарыгдалдарны дуглаарынга чондан үндүрүгнү М. Тэтчерниң чазаа чоокку үеде улгаттырар деп турарын ол солун айыткан.

Аргентинаның бараанын Англияга импорттаарын хоруглаар дугайында Лондонга «Ниити рыноктуң» чурттары Аргентина-биле садыгларын болдурбазын М. Тэтчерниң чазаа база оралдажып турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр байдал дугайында онзагай дөрт саналдарны [illegible] англи парламентиниң чыышкылдар палатазында эгелээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың шпионнуг самолеттары Фолкленд (Мальвин) ортулуктарның кырынга болгаш Аргентинаның далай эриинге [illegible] кылып, ында чугула черлерни чурукка тырттырып турарын Эй-би-си телекомпания дыңнаткан. АКШ ол ужуражылгаларны Англияның чазаанга дилээни ёзугаар боттандырып турар.

Атлантика океанының Вознесения ортулуунда америк шериг баазазында бензин алыр сорулга-биле англи самолеттарының аңаа каш доктаарын АКШ ам англи эрге-чагыргаларга чөпшээреп бодап турар. Чамдык медээлерни ёзугаар алырга, Англияның транспорт самолеттары ол баазага ам бээр кээп эгелээн.

Англияның кедергей хөй санныг шериг корабльдери Мурнуу Атлантикага апрель 20—22 хүннеринде четкен турар дугайында медээлер бар. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны бүзээлээр болгаш аргентиннерниң шериг ужуртурун чедип алыр сорулгазы шериг корабльдерниң мурнунга салган деп, солун бижип турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның президентизи болгаш чурттуң, америк парламентерге Великобритания-биле чөрүлдээге хамаарышкан айтырыгларны чөвүлел хуралга чугаалажып көрген. Ол айтырыгның шериг херээнге хамаарышкан чамдык чүүлдерни база чугаалажып көргенин дыңнадыгда айыткан.

Ортулуктарны күш-биле бодунга ээлеп алыр дээн англичаннарның кандыг-даа оралдажыышкынынга удур бодувустуң девискээривисти бүгү-ле кужувус-биле камгалаар бис деп, Аргентинаның иштики херектер министри А. Сен-Жан медеглээн.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарның административтиг төвү Пуэрто-Ритеродан келген медээлерни ёзугаар алырга, Англияның агрессиязы болган таварылгада ортулуктарны камгалаар сорулга-биле мында быжыглалдың ажылдарын аргентин эрге-чагыргалар ургулчулеп турар. Оон-биле чергелештир хоорайга амыдырал чогумчалыг кылдыр эки-кин олар. Албан черлери, эмнелгелер, школалар ажылдап эгелээн.

ПРОФИЛАКТИКА — ЭҢ-НЕ ЧУГУЛА

КЫЗЫЛ хоорай Совединиң күүседикчи комитединиң чанында арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар талазы-биле комиссия бодунуң ажылынга кол кичээнгейни профилактиктиг хемчеглерни нийти хоорайга болгаш күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга болгаш өөредилге черлеринге бүгү хемчег-биле калбартыры эң чугула деп санап келген болгаш моон соңгаарда ындыг угланышкынның ажылдаар деп планнап турар. Арагалаашкынга удур демиселди ындыг угланыышкыны-биле чорудары ажыктыг болгаш дээштиг болур дээрзин комиссияның эрткен чылгы ажылы база көргүскен.

1981 чылда комиссия хоорайда арагалаар чорукка болгаш алкоголизмге удур демиселге хамаарышкан семинар-хурал эрттирери-биле эгелээн. Аңаа хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары, оларда арагалаашкынга удур демисел талазы-биле комиссияларның даргалары, хөй-нийти организацияларының удуртукчуларын киириштирген. Ол ышкаш кадыкшылга пунктуларының медажылдакчыларын, административтиг органнарның төлээлерин база олурушкан. Семинар-хуралга бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур профилактиктиг хемчеглерни комплекстиг чорударының дугайында айтырыгны чугаалашкан, оларга ылангыя күш-ажылчы коллективтерниң ролюн ханы сайгарып көрген. Оон-биле кады бо айтырыгга хамаарышкан хоойлужудулгалар дугайында милиция, суд, КАИ болгаш камгалал органнарының ажылдакчылары чугаалары дыңнап. Алкогольдуң хоралыг дугайында кинофильмнерни көргүскен, санитар-чырыдылганың бажыңы ном делгелгелерин кылдынган, литератураларның допчулалын кылган.

Семинар-хуралга дүгүрүшкан хемчеглерни коллективтерде боттандырып турарын хоорай комиссиязы чыл эгезиндиен тура бодунуң контролюнга алган. Комиссияның кежегилиг хуралдарынга эът комбинадының, № 2, 3 АТБ-лериниң, столовайлар болгаш ресторманнар трезиниң удуртукчуларының, ында комиссияларының илеткелдерин дыңнадылары алган. Элээн хөй бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга дыңналдарны комиссия кежигүннериниң болгаш активтерниң киржилгезин-биле кылгылаан. Оларнын коллективтерде арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдиң байдалы, оларның ажыктыг болгаш дээштиги тодараан турган.

Удуртукчуларының илеткелдерин алган болгаш хыналдалар кылган черлериниң элээн хөйүнде ажылдың байдалы мурнукузундан экижээнин фактылар бадыткаан. Кызылдың эът комбинадында арага-суулулугларның карточказын тургускаш, контрольда алган, № 2 АТБ-де арагадан эмнеткеннер катаптавайн турар. Аңаа наркологтар бир ай иштинде профилактиктиг эмнелге ажылдарын чорудуп.

Алкоголизмге удур пропаганданы калбартыр талазы-биле чамдык эки чүүлдер кылдынган. Хоорайның бүдүрүлгелеринге, организацияларынга болгаш өөредилге черлеринге 600 ажыг лекция, беседа кылдынган. «Тудуг херектери» комбинат, «Кызыл тудугжу эргелел», «Тыва тудуг» трест, № 1, 3 АТБ-лер ышкаш коллективтерге, чамдык өөредилге черлеринге хөй болгаш бедик шынарлыг лекциялар номчуттунган. Телевидениеге, радиого 80 ажыг дамчыдылга болган, солуннар арыннарынга 21 материалдар парлаттынган. Чайгы үеде микрорайоннарның агитпунктуларынга чурттакчыларның массалыг ажылын, милиция, КАИ ажылдакчылары-биле ужуражылгаларын, киноосфильмнер көргүзерин практикалап келген. Киреринин экзаменнерин дужаап турар үеде абитуриенттер-биле ажылды чоруткулаан. Ынчангаш нийтизи-биле коллективтерге 120 ажыг хемчеглерни, оларның иштинден 80 ажыын автотранспорт бүдүрүлгелеринге, тудуг организацияларынга чорудуп.

Арага аарыындан хоочураан кижилерниң илередип тыварыбиле база оларны эмнээрин организастаар сорулга-биле заириктер сергедир черге кирген кижилерниң шинчилгезин организастаан Республика эмнелгезиниң ажылдакчылары ол шинчилгеге болгаш КАИ-ниң үнүүшкүнүг бригадаларының ажылынга идепкейлиг киржип турар. Оларның түңнелдеринден алырга, Геология шинчилел эргелелиниң, «Тудуг херектери» комбинаттың, пассажирлер АТБ-зының, столовайлар болгаш рестораннар трезиниң, эът комбинадының, № 1317 БМК-ның ажылдакчылары заириктер сергедир черге хөй кирип турар.

Арагалаашкынга удур чорудуп турар профилактиктиг ажылда чамдык эки түңнелдер чедип алдынган-даа болза, хоорайда нийти байдал чогумчалыг деп санап болбас. 1981 чылда заириктер сергедир черге киргеннерниң саны 1980 чылдыындан эвээжевейн. Оларның аразында 26 хар четпээн аныяктар эвээш эвес. Алкогольдан хоочураан аараанныны 10 муң кижиге онаажтыр санап нийти республиканың болгаш Федерацияның деңнелинден ыракта хөй. Хоорай судту эмнелге-күш-ажылчы профилакторийинче чорудары-биле 85 херекти көрген, оларның 45 хуузу мурнунда эмнедип чораан кижилер болуп турар. Бо болза эмнээшкинниң четпезин болгаш арагалаас чорукту туруулаан дээш чамдык коллективтерниң удуртукчуларының чогуур кичээнгейниң ам-даа салбаан турарын херечилеп турар.

ЧИЖЕК кылдыр алырга, тудуг организацияларында хөй аалды ыраажыпдан алырга, № 81 тудуг эргелелиниде, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелелинде, мебель фабриказында арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле комиссиялар тургустунмаан болган. Ол-ла черлерде хөй-нийти организацияларының ажылынче чогуур кичээнгей салдынмаан, оон хуузунуң судтары ажылдаваан турар. Ынчангаш үстүнде аданган организацияларның удуртукчуларынга хоорком административтиг хемчег хүлээткен. Кызылдың автошколазында байдал база сол дээредевейн турар.

Хоорайком чанында комиссия мурнунда ажылдап кылдынган комплекстиг хемчеглерни боттандырарын бо чылын уламчылаары болгаш чамдык немелде хемчеглерни алыры планнаан. Оларда чамдык бүдүрүлгелер удуртукчуларының, комиссия даргаларының, нарколог эмчилерниң, милиция болгаш КАИ ажылдакчыларының информацияларын дыңнаары көрдүнүп турар. Кадыкшылга пунктуларының ажылдакчыларынан семинарын, үе-үеде көргүзүглүг судтарны эрттирер. Назы четпээннер ортузунда арагалаашкынга социологтуг шинчилелди ургулчулер, ай бүрүзүнүң бирги средазында бүгү кинотеатрларга алкоголизмге удур кинофильмнерни үндүрерин доктаамалчылар. Студентилер болгаш ажылчыннар общежитиелеринге, кафелерге болгаш рестораннарга рейд-хыналдаларны чорудар болгаш өске-даа хемчеглерни алыр, оларның дээштиин чедип алыр.

Аныттынган хемчеглерни коллектив бүрүзүнге, нийти хоорайга боттандырары, оларга хөй-нийтиниң калбак киржилгезин чедип алыр болза арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдиң деңнелин болгаш дээштиин бедидеринге улуг идиглиг болур чугаажок.

М. БАЗЫР-ООЛ,
комиссияның секретары.

Синай чартык ортулуктан Израильдиң ээлеп алганы черде турар Шарм-Аш-Шейхте элээн каш чүс америк солдаттар чеде бергеннер. Кэмп-Дэвидтиң чангыс талалыг дугуржулгаларын ёзугаар тургузуп турар «хөй националдыг күштер» дээр бөлүкке олар каттыжып кирер. Синайга ол күштерни тургузары дээрге, стратегтиг девискээрге израиль ээледи НАТО-нуң кужу-биле, америк шериглер-биле солууру ол боор турар. Ол күштерни Вашингтон «дүргеп хөделиишкиниң» интернационалчы күштери дээн шериглерниң кол кезээ болур 82-ги дивизияның солдаттарындан болгаш офицерлеринден тургускан. АКШ Кэмп-Дэвидтиң суулчазынче салдаган алгаш, Чооку Чөөн чүктүң ол чугула районунга бодунуң шериглерниң санын көвүдедип турар.

ЧУРУКТА: америк десантниктер Шарм-Аш-Шейхте.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

Чылдар болгаш кижилер

„ИВИЛИГ АҢЧЫ“

ШАЛА кускээр чидиг балды, кестик, болгаш чолдак баг аргамчы туткан херээжен кижи суур чоок-кавызында тайгаже эртен эрте базып үнүп каан. «Ашак кижи хирезинде хан дээшкиниң бежин эдип чазап билбес. Оон башта ок-бижек тудуп алгаш, мээн тайгаже бар чыткан херээм чүл?»—деп шыжыгыксап боданза-даа, сеткилге тааржыр материалды боду шилип тып алырынга ол өөрүп чораан. «Үнүш-бойдуста дириг амытаннарга-даа, эт-херекселдерге-даа дөмей — янзы-бүрү коргунчуг-даа, чараш-даа, чаптанчыг-даа дүрзү-хевирлер бар. Оларны чүгле көскү карак-биле тып алыр». Чогаадыкчы бодалга ынчаар алзып, аңаа хөй-аът киргеп демги кижи элим-аргага келгенин безин эскербээн.

«Бо-ла болгай төрээн бойдузум!»—деп, ол иштинде өөрээн. Балдызын оң холунга белеткеп туткаш, ол-бо кичээнгейлиг көрзүнүп, хереглээнин дилеп эгелээн. Аңаа бир-ле дугаарында чактыр боога болгаш иви ыңгыржаанга дөмей ыяштар херек, ам артында оларның хемчээли, ойнаарак дег, бичии. Будуктарны, чиирбейлерни болгаш чадаң ыяштарны, дазылдарны үжеп-чиидип шагла болган. Арай деп чорааш, хереглээн дүрзүлерин тып алган. Сагышка арай-ла кирбес, ынчалза-даа эде-хере тыртып, эптей эдип-чазап сомнап апарынга ол бүзүрээн. Хадың уруглу болгаш өске-даа элээн каш дүрзүлер тып, чүъктеп алгаш, сеткили өөрүшкүлүг чанып келген...

Район төвү—Тоора-Хемге уран-шевер кылыглар делгелгези болган. Аңаа делгээн чүве-ле хөй: чураан чуруктар, аргаан, даараан, чазаан, чыпшырган — кандыг-даа шевер холдар бар болган. Чыылганнар делгелгени магадап көрүп турганнар. Оларның аразындан «Ивилиг аңчы кыс» деп композициялыг уран кылыг көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудупкан. «Бо черле берге-даа, парын-даа чүвени кылган кижи-дир, оп-ла-дыр оо!»—деп магадап турганнар. Ол ажылдың адаанда кыска-зы-биле «Бараан Ческиевна Хувалдай. Адыр-Кежиг суур» деп бижип каан.

Ону кымыры шынап-ла нарын, берге болганын Бараан Ческиевна мынчаар чугаалаар: «Колхоз, совхозка ажылдап, хостуг шактарымда даараан, аргаан чүүлдерим-биле делгелгелерге киржип чораан мен. Уран-шевер улус-ла хөй болгай. Ынчангаш делгелгениң киржикчи бүрүзү-ле ужур-утказыг, бир-ле онзагай, чараш чүвени кылырын оралдажыр. Мен бо удаада тожуларның аңчы, ренин амыдыралын көргүсесе деп бодап келген мен. «Чүнү-биле, канчаар көргүзерил?»—деп каш хондур бодандым. Оон ам тайгаже базып үнүп кааным ол... Колдуунда-ла ивни апайының кежиинден хептеп тургаш, даарап кылдым. Ыңгыржакты база бодум тып, чазап эптедим. Ийи барба артып каан иви, оон чанында чактыр боолуг ээп аңчы кыс, тожуларда аңчы кыстар хөй болгай. Дуюгларын база ыяштан чазап эптедим, а буттарын хептеп, даараары берге болду. Оон чанында эки кара баштыг, иви кежи тоннуг ойнаар-кыс чүве. Боозун—тайгадан тып алган ыяжым-биле. Идиктерин бышкактан кылган мен. Ивилиг аңчыны элээн үр үе иштинде хептеп, даарап, чазап сомнап кылып келдим. Ол ажылымның түңнели өөрүнчүг болган. Ивилиг аңчы кызым баштай бо суурумга, оон район төвүнге, оон найысылал Кызылга, оон Саян ажып, Москвага четкен. Өртектиг баранннар, аңаа шанналы болгаш түңдүлел бижиктер-биле шаңнаткылап, аңаа улам хөй-аът кирип, аргып, даараныр мен. Эки деп үнелеткен, шаңнал четкен оон-даа өске ажылдарым бар».

Шынап-ла, уран-шевер ол кижиниң кылган чүүлдери чүгле ол эвес, хончуузун чиңчи-биле каастаан бышкак бөрүк идиктер, ол база Москвага «базып» четкен, барба, бөрт, хээлиг тодарлыг тыва топ дээш оон-даа өске.

Оон авазы чүгле бөрт даарарынга мергежилдиг, а адазы үс-шевер дарган чораан. Б. Хувалдай бичиизинден-не даараныышка ынак болган харын оң-баазын удазыннар-биле шокарлап даараарынга чоорту өөренип алган. Авыяк шаанда аңнап, диңнеп-даа чораан, даараар чүүлдерин, инне, чүскүүн черле кагбас. Бараан Ческиевнаның даарапыр уран-шевер мергежилин кажан Адыр-Кежиг суурга агитквартиралар болгаш херээжеплер чөвүлели тургустунганда илереп эгелээн. Чүге дээрге агитквартиралар аразында арыг-шевер, сагылгачурум, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилге дээш социалистиг чарыштыг. Концерттер көргүзер, шевер холдарның кылган кылыгларының делгелгезин база болгулаар. Ындыг делгелгелерден уран-шеверлер илереп үнгүлээн. Оларның бирээзи — суурунга шеверлерниң шевери деп хүндүлүг атты чедип алган Бараан Ческиевна Хувалдай.

Үш уругнуң иези ол шеверниң бажыңында каректа ылдигер, сетки өөртүр чүве-ле хөй. «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары» болгаш өске-даа чагылгалар... Ниик-хептен эскерим, ак пестерде оң-баазын удазыннар-биле шокарлап, хээлеп даараан эдилелдер —ында уран-шевер кижи чурттап турарын херечилээр. Бараан Ческиевна шаңнал-макталдарын, түңдүлел бижиктерин, делгелгелерге киириштиргилээн чамдык ажылдарын көргүстү. Өң-баазын удазыннар-биле ак песте даарап кылган «Балыкчы оол» деп ажылын дыка сонуургадым. Ону магадап көргенимни соонда ала-чайгаар-ла шулук одуруглары башка кире хонуп сомнаттына берди:

> Чайгы эртен ол-бо хемтер
> Чаржалаштыр эдип турда,
> Хемче оолак сыырткыыштыг
> Херин, далаш базыпыткан.
> Хава база дестүпмээн.
> Кады маңнап чорун каан.
> Эрик черден харап келген,—
> Ээремде балык арбын...

Хем, оон ногаан шыктыг эрни. Чайгы бойдустуң өңүн удазыннардан шын тып даараан. Баалуг-ла дириг чүве дег; кижиниң чаптаар, чарашсынар сеткилин хайныктыра бээр чурук болду.

К. ЭКЕР-ООЛ.

КЫДЫКЫ СОҢГУ ЧҮК:

октябрьның чалгыы

Олар чүгле оң тос-ла кижи турган, шупту-ла аныяк, хүрен-хүрен арыннарлыг, алгы тоннарлыг болгаш алгы идиктерлиг. Олар дөгере ынчан Ленинград чоогунга чурттап турганнар. Бажыныындан үнүп келгеш, даштыгаа от кыпсып, аңаа дөгелешип, боттарының ырларын ырлаар турганнар. Эрткен-дүшкен улус ол аныяк кижилерни кайгап: «Кайыын келген силер? Чүнү канчап турарынар ол?»—деп сонуургап айтырар. Ындыг айтырыгга ол оолдар харыылап шыдавас, чүге дээрге орустап билбес, ол хамаан чок, номчуп-даа, бижип-даа билбес турганнар. Олар болза, ам-даа Кыдыкы Соңгу чүк дижиривис, Совет Эвилелиниң ырак-узак булуңундан келген баштайгы оолдар-дыр. Олар ынчан Ленинградка эртем-сургуул өөренип алыр дээш чедип келгеннер.

1925 чыл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының сески ою чоокшулап органи. Делегейниң бирги дайынынга болгаш хамаатылар дайынынга хоозураттырган аныяк Совет күрүнезе ынчан ажыл чок чоруук дыка нептерээп турган. Чурттакчы чон аштыктап, аарыг-аржыкка туттуруп, улуг бергедээшкиннерге таварышкан. Ынчалза-даа Совет Эвилелинде чурттап турар 100 ажыг улустарның дунтузун, Соңгу чүктүң кызыг-кылыгаар чок соок делегейлеринде тарап-даргаан бичии улустарның дөгерезин культурага хаара тудар деп сорук ынчан-на салдынган. Ол биче улустарның дыка хөй ол үеде кошкун амыдыралдыг чурттап, хамнар хөөн, аал-четкерлерге тейлеп, ном деп чүл дээрин шуут билбес чораан.

Каранғы-будуулук, ужук-билиг билбес чорук—хаан Российазы оларга арттырып каан «белээ» ол. 1917 чылдың соонда «Российаның улустарының эргелериниң декларациязы» биче улустарның болгаш этнографтыг бөлүктерниң хостуг хогжүүр эргезин тараан. Ынчап бижик билбес чорук-биле демисел бирги черде чугула сорулгазы апарган. Ынчалза-даа ону чедип алырда, хамыктың мурнунда национал дылдар билир башкыларны белеткээр ужурлуг турган. Ынчангаш Ленинградка баштайгы коряктар, алеуттар, юкагирлер... кээп эгелээн. Эгеннде соңгу чүкчүлерге университеттиң башкылары дузалап турган. Оон соонда, 1930 чылда, Соңгу чүк улустарының институдун тургускан болгаш аңаа өөредилге база эртем-шинчилел ажылдарын чорудуп эгелээн. Келир үениң башкылары өөренип турда, Ленинградтың дыл эртемденнери Соңгу чүктүң 30 ажыг улустарынга чаа үжүк-бижикти чогаадып кирипкен, янзы-бүрү чуруктарлыг, янзы-бүрү дылдарлыг баштайгы өөредилге номналарын типографияларга парлап эгелээн.

Оон бээр дыка хөй үе эрткен. Ам болза долганнарның, сельхуптарның, удэгелерниң болгаш өске-даа биче национал улустарның ажы-төлдери боттарының суурунда, хооразында школаларда төрээн дылының кырында өөренип турар. Чурттуң Соңгу чүгүнде ам, оон Европа болгаш Азия кезээнде ышкаш, дээдем-чыдык училищелер, институттар, университеттер ажыттынган.

Ленинградта этнографияның, дыл эртемниң академиктиг институттарының салбырлары бар болгаш үк салбырларда Кыдыкы Соңгу чүктүң улустарының төөгүзүн, амыдырал хевирин, чаңчылдарын болгаш дылдарын өөренип турар. Кадыг-дошкун Соңгу чүктү шиңгээдип алыры-биле холбашкан дыка хөй айтырыглары Арктиканың болгаш Антарктиканың эртем-шинчилел институдунда база өөренип турар.

Соңгу чүк улустарының дылдарынга өөредилге болгаш методиктиг пособиелерни база-ла Ленинградта кылып парлап турар. Ол үндүрүлгелерниң чамдыызын дээди өөредилге черлеринге өөренир кылдыр таарыштырган. Ленинградта башкылар бедик эртем-шинчилел ажылдарының талазы-биле эртем-шинчилел база өөредилге-педагогиктиг ажылдың төвү боор апарган.

Соңгу чүктүң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң биче улустарынга башкылар белеткээрин ында ам-даа чанчыл ёзугаар үргүлчүлеп турар. Чижээ, Кыдыкы Соңгу чүктүң улустарының факультеди А. И. Герцен аттыг педагогика институдунда ам барык үжен чыл чыгы туруп келген. Ында ам 240 студент өөренип турар.

Ук факультеттиң башкыларының хөй нуруузу —Кыдыкы Соңгу чүк чурттуг кижилер. Оларның барык шуптузу Ленинградка дээди эртем эдип алган, ам боттарының билиин болгаш дуржулгазын чаңгыс чер-чурттугларынга дамчыдып берип турар. Манси улустуң кызы Матрёна Баландина — хөй саныг методиктиг пособиелерниң автору. Ук факультеттиң хоочун башкыларының бирээзи. Бөгүн педучилищелерниң болгаш педиститтарның студентилери оон тургускан номналары ёзугаар өөренип турар. Матрёна Баландина манси-орус словарьны база тургузупкан. Ук факультеттиң профессураның арасында Кыдыкы Соңгу чүк чурттуг херээжен кижи чүгле чаңгыс ол эвес.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дургузунда Кыдыкы Соңгу чүк чүгле башкыларлыг болган эвес. Ында национал интеллигенция база тургустунган. Кыдыкы Соңгу чүк чурттуг чогаалчылар —чукча Юрий Рытхэунуң, манси Ювай Шесталовтуң, нивх Владимир Сангиниң болгаш өскелерниң-даа чогаалдары дыка хөй даштыкы дылдарда очулдуртунган. Эскимос Юрий Анко биле чукча Дмитрий Тымнетегин ужудукчулар, ненец Инна Яптик биле эвенк [illegible], ненец Георгий Яптунай —инженер, нивх Чунер Таксами—эртемден-этнограф, ненец Андрей Белых — сураглыг чурукчу, ханты Геннадий Барнин — поляр шинчилекчизи апарганнар.

Революция мурнунда өлүп чидер чыгыы турган, каранғы-будуулук, аш-түреңгей бир база чурттап чораан улустарның талантызы ынчаар ундараттынган.

Елена ДОРОШИНСКАЯ. (ПМА).

ЧАЪС СООНДА

> Соңгу чүктен кара булут
> Союп, дурлуп чедип келди.
> Суггатчының тараазынче
> Суггур чаъзын куда берди.
> Булуттарны оттуг кымчы,
> Буужурганын, диле шаапты
> Диңмирээшкин
> чаңчаттынып.
> Диңнг-Дытта чыжыр кынды.
> Чаъс улам дыңзып келгеш,
> Часкы черни шиник
> киирди.
> Сугтатчыга дуза болуп.
> Сумун уну хөөлбектелди
> Хамык херээн бүдүрүп
> каан
> Кара булут тайлып бар чор.
> Эрткен черни петиг артар.
> Элбек дүжүт ээремнелир.

М. МАДОН.

УРУГЛАРЫ — ӨӨРҮШКҮЗҮ

Төрээн чурттуң найысылалы Москваны кым көрүксевес боор. Кара-кыс биле Комбу Куулар ларның өг-бүлезиниң кежигүннериниң үжү Москвага чораан. Олардан Комбу социалистиг чарышка тиилекчи болуп, найысылал чедер путёвка-биле 1975 чылда шаннаткан. Өг-бүлениң уруу оңгу класстың Урана 1979 чылда маргылдаага киржип чораан, бо чараш хоорайны база сонуурган көрген. Оон акызы Валерий ам Москвада бир чыл чоокшулаан, шериг албаның ында эрттирип турар.

Оол ада-иезинче, дуңмаларынче чагаалары доктаамал бижип турар. Шериг албанында кижиниң чагааларын номчуурга солун-на. Ыланғыя бичии дуңмалары акызынга адааргаар. Валерийниң Иркутск чорааш, эккелген чечектериниң үрезиннерин тарыптарга, дыка чараш чечектер үнүп келгенин оон дуңмалары магадаан. Урана турнам маргылдааларынга киришкеш, Нальчиктен фоточуруктар эккелген. Ол болушун кады турганы өөрлери-биле ол чуруктарда тырттырган.

Валерий школага эки өөренип турган. Эки өөредилгези дээш Тбилисиге база четкен. Ортумак школаны дөрт-бешиг дооскан. Урананың өөредилгези база багай эвес. Ол математикага ынак. Хостуг шактарында күш-культура болгаш спортка хөй үе-шакты үндүрүп турар, чадаг чарышка база хаактаарынга мергежилдиг болу берген.

Өг-бүлениң улуг оглу-кызының үлегери чаагай салдарлыг болуп турар. Оларның кандыг-бир чүүлге сонуургалын бичиилери барык ол хевээр өттүнүксээр. Кандыг-бир черге четкеш кээрге, шала чаштары улугларын сакты берген, оларга эргелеп, бир-ле чүвени солун кылдыр чугаалап бээрин дилеп, салдынмайн туруп бээрлер.

— Москваның кудумчуларында машиналар кайы-хире көвейил, угбай?—деп айтырыылаар.

— Санаар аргазы чок, шуут эндерик.

— Ынчаарга, чарыштырган аъттар хире шейил?

— Ийе.

— Ынчаарга, санаар аргазы чок, чарыштырган аъттар кире Москва машиналарының дуганында солун чүүлдерден тоол-биле домей кылдыр чугаалап берем, угбай.

Чаштар сонуургаачал болгаш оларның айтырыгларында төнчү чок.

Кара-кыс биле Комбу Куулар ажы-төлүнүң өөредилгезинче, кижизидилгезинче кичээнгейин доктаамал салып келгеннер. Ынчангаш Валерий ортумак школага эки өөренип турган, шериг албан хүлээлгезинге, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге мактадыг. База ол ышкаш Урана —багай эвес өөреникчи, хөй-ниитичи, спортчу. Өг-бүлениң база бир уруу—Салбакай. Валерийниң, Урананың, Салбакайның четки классчы Белек, алдыгы классчы Долаана болгаш өске-даа дуңмалары бажыңга онаалгаларын күүселдип, өг ажылынга база ясли-сад чорун турар дуңмаларынга дузалажып турарлар. Өг-бүлениң ажы-төлү көвей, шупту он ийи кижи. Оларның эң бичези он айлыг Чойгана, оон улуу үш харлыг Болат.

— Уругларыыс күш-ажылга кижизиттинген. Олар биске дузазын чедире бергенинге өөрүп турар бис. Бичии чаш кижини улуг кылдыр өстүрүп каарга, ие кижиге чоргаарал тургустунар — деп, Кара-кыс Түмен-Байыровна биске чугаалады.

Шаг-үениң эргилдези бурунгаарлап-ла орар, ол соксаш дивес. Сактырга, чоокта чаала 1961 чыл эрткен ышкаш. Ол чылдың сентябрь чээрбинде Кара-кыс биле Комбунуң кудазы Адар-Төшке душкеп Ала-ие, эш-өөру база өске-даа чоок кижилери өгленген аныяктарга ээс-кежикти күзеп каапнар. Он сес харже кирипкен хын дээн кыс, он тос харлыг оол бөгүнгү амыдыралының оруунуң эге ужуун шиви-пөштерлиг Адар-Төштен эгелеп, күш-ажылчы коллективниң хүндүткелдиг кижилери болуп чурттап чоруур.

Олар ам-даа аныяк, боттарын хүндүлежир. Кара-кыс биле Комбу Чалааның Ногаан деп аттыг кудумчузунда чурттап орар. Өгнүң херээжен ээзи ясли-садикте, бирээзи — сүт заводунда ажылдап турар.

А. ОКСУР.

ШЫН ТЫПКАННАР

Март 27-де үнген «Шынның» «Аяк шайны аартап ора...» деп дыштаныр хүнге түскай арынында О. Дарыманың мыканы алтай улустуң тывызыктарын Мөңгүн-Тайга районундан пенсионер С. Самбуу, Кызыл хоорайдан өөреникчи Л. Очур-оол болгаш Таңды районундан өөреникчи Р. Маадырыкчы олар «1. Чуурга, 2. Трактор, 3. Пага, 4. Аът, 5. Чер биле хар, 6. Булут, 7. Булут, дээр, 8. Чер биле дээр, 9. «Дээр» деп шын тыпканнар.

> Частың хүнү херел
> орар.
> Чайынналдыр
> чырыткалак.
> Садикте чаштар
> бо-дур.
> Чазык хөглүг ойнап
> турлар.
> Өлчейлиг час хүнүн
> уткуп,
> Өөрүшкүзү улам
> дөңнеп,
> Өткүт чиилиг
> каттырышкан.

«ӨӨРҮШКҮ» АНСАМБЛЬ

Алды чыл бурунгаар профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели уругларның «Өөрүшкү» ыры-танцы ансамблин тургускан. Аңаа Кызылдың чамдык школаларының 7-ден 15 хар чедир назылыг, уран чүүлге салым-чаяанныг өөреникчилерин шилип алган.

Ансамбльдиң репертуары эрткен үениң дургузунда улам солун утка-шынарлыг апарган. Ансамбль түскай программа-биле Кызыл хоорайның болгаш оон чоогунда суурларның чурттакчыларынга концерттерин көргүзүп келген. Чай саны-ла ансамбль пионер лагерьлеринге, ажылчы чоннарның дыштанылга черлеринге ойнап, дыштаныкчыларның сонуургалын чедип алган.

Республиканың уруглар фестивалынга «Алдын хүнүм хүннеп турзун!» деп түскай программаны көргүскен. Түс черниң радиозунга болгаш телевидениезинге [illegible] концерттерин [illegible]. 1980 чылда ансамбль [illegible] Моол Арат Республиканың [illegible] аймаанга чорааш, оон концерт көргүзүп [illegible].

Ансамбльдиң концерт программазының дугайында оон директору Л. Д. Куулар мынчаар чугаалап турар:

— Ансамбльде амгы үеде 113 уруглар, оолдар бар. Оларның 29-у танцы бөлүүнде. Ону Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы Ила Михайловна Осадчева удуртуп келген. Ансамбль тургустунгандан бээр ол бөлүк ССРЭ-ниң улустарының 26 танцызын тургускан. Олардан «Аъдым», «Гусарьлар», «Ойнаарактар», «Чебурашка» болгаш өске-даа танцыларны көрүкчүлер аажок сонуургаан. Танцы бөлүүнүң чамдык киржикчилери ортумак школаны дооскаш, уран чүүл училищезинче база «Саян» ансамблинче кирип турар. Эң талантыг оолдар, кыстар [illegible] хореография училищелеринге [illegible]. [illegible] 84 кижи хаара [illegible].

Ону база Кызылдың уран чүүл училищезинде дуржулгалыг бирги категорияның дирижёр башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Тамара Алексеевна Леонтьева удуртуп турар. Ниити ыры коллективиниң репертуары солун, хөй талалыг болгаш утка-шынарлыг. Республиканың болгаш Кызылдың ыры коллективтериниң арасынга бистиң коллектививис хөй удаа киржип келген.

«Өөрүшкү» ансамбльдиң киржикчилери школачыларның бо чылгы часкы дыштанылгазының үезинде Кызылдың чамдык өөредилге черлеринге болгаш Бии-Хемниң Туранда Культура бажыңынга хөй-хөй көрүкчүлерге концерттерни бараалгаткан.

Амгы үеде «Өөрүшкү» ыры, танцы ансамблы ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадып концерттиг чаа программаны тургузар дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Р. ТОЛЗАТМАА.

ЧӨКПЕК

> Шаанда чүве,
> бир-ле катап,
> кырган-авам,
> Чадырынче
> бисти кый дээш,
> кире берди.
> Сендиң-оол деп
> эжим-биле
> чарышпышаан,
> Шеттен кылган
> чадырынче
> моорладывыс.
> Кырган-авам
> аптаразын
> баарында,
> Хырын чөкпек
> уштуп алган
> бузуп олур.
> Бёштайгызын
> меңээ сунду,
> дайнап тур мен.
> Мегалыын зар,
> чоаураазан
> кылган чөкпен.
> Чипкен чемни
> чугаалаарга
> ону дыңнааш,
> Чиебм хайнывып,
> өскүс-чавыс
> дуңмалар бас.
> Оларымны
> сантып келгеш,
> сартык кылдыр.
> Орту чедип
> чивейн чораааш,
> хойлап алдым.
> Оомну көргеш,
> кырган-авам
> зекерип каан.
> Орта немей
> шанчым чөкпек
> бузуп берди.
> Өөмге келгеш
> дөгерезин
> үлештирдим.
> Өөрээниңден
> дуңмаларым
> меңээ келгеш,
> Өөру шурап,
> зитим-мөмнүм
> мунуп турду.

О. ДАРЫМА.

Сонуургактарга

Дээрден «миллион»

Чоокта Нью-Йорктуң Минхэттен районунга кудумчуга автомобильдер тырлы берген. Бир баштан кижи бедик бежиндан 1 миллион доллар үнелиг акшалар октагылаткан чүве-дир. Чолаачылар машиналарын кудумчуга каапкаш, дээрден дүшкен деңнээр чуула улуг кежик кыып туруп бергеннер. Баскылажып кээр часкканнар. Удаваанда «аас-кежиктиг» кижилер миниция келгеннер: АКШ-ка ол хире улуг үнелиг акшаларны каким-даа үндүрбээн болгай.

Почтачы-рекордчу

Силистра деп болгар хоочуннуг кижи бүрүзү Мирчо Христовту таныыр дивес хоон болбас. Ол үжен чыл иштинде почтачылап келген. Статистиктерге сонуургалдыгларның санааны ёзугаар [illegible]

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Бар эвес кадык болуксазынаа». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 —Альтистер ансамблы ойнаар. Концерт-фильм. 9.10—«Уругларга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40—«Ада-иелер, силерге». 10.10—«Цыган». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 11.35—Улам хөй, эки бараанннар дээш. 12.05—«Спортлотонуң 15-ки тиражы. 12.10—«Айның чок шимчээшкин». Телекөрүкчүлер чагааларынга харыылар. 12.40—«Улус чогаадылгазы». Теледопчулал. 13.30—«Ону кымын шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—Архитектура. ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшылга черлери. 15.05—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 15.40—Уругларга фильм. «Медээлеп тур, эжиктиг ажыдыңар». 16.55 — Даарта — Агаардан камгалаашкынга удур камгалал шериглерниң хүнү. Чурттуң агаардан камгалаашкынга удур камгалал шериглериниң кол командылакчызы ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, улуг чүүл маршалы А. И. Колдуновтуң чугаазы. 17.10 — «Интеркосмос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Космостуң чүс чылы» деп телеүндүрүлгениң 4-кү фильми. 18.05 — О. Фельцман. «Испан сюжеттер». Л. Серебренников күүседир. 18.25—18.40—Чапсар. 18.40 — «Солагай». Мультфильм. 19.25—Политиктиг хайгаарачкы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.55—«Эртемниң чижи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Төрээн чурт чүүден эгелээриңн». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровскийниң киржилгези-биле концерт-фильм. 22.45 —«Дааш-шимээн». Документалдыг телефильм. 23.00—00.55 — Спорт программазы. Чапсар үезинде — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
Ленинград телестудиязының программазы

14.20 — «Келир үеже баарымнар». Документалдыг телефильм. 14.50 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Сенчина совет композиторларының ырыларын күүседир. 15.15—«Орус музей дугайында чугаалар». (XIX вектиң графиказының [illegible] дугайы).

15.45—А. Н. Островский. «Бо шинтен-даа эвес». Москваның Малая Бронная шии театрының шии-фильми. 17.50 — «Сугнуң куjэу». Телеочерк. Узбек ССР-ниң Кашкадарья облазының Китаб районунга хевениң ногааларын болгаш кат-чимистерни бүдүрериниң курлавырларының дугайы. 18.25 —Делегейде болуушкуннар допчулалы. 18.40— ССРЭ-ниң баскетбол чемпионады. Эр улус. «Динамо» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.10—«Садко дилеп чорупкан». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Музыка киносунда». 20.00 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Музыкалыг тооолдар». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«Циклон дүне када эгелээр». Уран-чечен телефильм.

АГААР

Республикага бөгүн шокар булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—13, чамдык районнарга 1—6 градус соор, хүндүс 9—14, чамдык районнарга 2—7 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаар хүндүс 11—12 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чаңгыс дээриниң адаанда» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 9.00, 12.20, 15.40, «Ыызгуурттан куу куштар» 10.50, 14.10, «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң септелге-тудуг участогу тараа ажаап алыр СКД-5 комбайнның 16 комплект 530-610 р. дугуйларын болгаш ыяш сөөртүр дөрт чаа кожуттергелерин сайгарып турарын чарлаады

АДРЕЗИ:

Кызыл хоорай, Суклак кудумчузу, 1. Харылзааның септелге-тудуг участогу № 2 автобус-биле «Стройдеталь» автобус доктаар черге чедер. (Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чанында).

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-17-56, харыысалгалыг секретарьның 2-23-55, секретарьның 2-23-15, партийжы амыдырал болгаш совет тудуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 884.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, чер, полиграфия болгаш садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, [illegible] Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00479

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 85 (11883) | 1982 чылдың апрель 11, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлгенден | Өртээ 3 кап.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

1982 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның

КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейде эп-сеткил каттыштырылгазының хүну — Май 1 делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Кезээде дириг революсчу интернационалчы өөредиг — марксизм ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эптиинде!

Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эптиинде, оң удурт-гулгазында!

5. Владимир Ильич Ленинниң ады болгаш хэрээ чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

6. Коммунистер! СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң авангарды болуңар!

7. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап, демисежип өөрениңер!

8. Коммунизмниң тургузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи — улуг совет улуска алдар!

9. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Он бирги беш чылды шалыпчы ажыл-ижиниң-биле демдеглээл!

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувус улам күш-түг, байлак болгаш магалыг чаагай турзун!

Бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш, бүгү-ле чүвени кижиге дээш!

10. Советтер чуртунуң мөөрөлчүг ажылчын аңгызы делгерезин!

11. Алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

12. Совет улусчу интеллигенция делгерезин!

13. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

14. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннеривис-биле уткуул!

Совет Эвилелиниң бүгү национарының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралы, чайгылыш чок чаңгыс эви делгерезин!

15. ССРЭ Конституциязы делгерезин!

Социалистиг демократия делгерезин!

16. Улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржиңер!

17. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүнде боттарывыстың база салгашкынарывысты бистиң Төрээн чуртувустуң эң эки оолдар, кыстары дээш берээли!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу делгерезин!

18. Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

19. Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни, культураны, профессионал мергежилди чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

Коммунизм дээш мөөрөлдүг демиселчилер болуңар!

20. Коммунистиг партияның идегелдиг дузаланчызы, дайынчы кур-кужу, совет аныяктарның мурнанчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

21. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээжен делгерезин!

Ие херээженнерге алдар!

Бүгү Черниң уругларынга тайбыңны болгаш аас-кежиини!

22. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни сайзыраңгайжыдыңар!

Совет улустуң тайбың ажыл-ижин, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын сереглелдиг, идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

23. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң чиңгележир чүве чок эрес-маадыр болган чоруу чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге амы-тынын берген маадырларга мөңге алдар!

24. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиңер!

Экономика шапкын хөгжүзүн!

25. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Камналга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң шимчээшкининге идепкейлиг киржиңер!

Экономика камналгалыг болур ужурлуг!

26. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал!

1982 чылдың планын, XI беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиил!

27. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Беш чылды күүседир дээш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы, эш-ёзузу-биле дузалажыр, бедик харысалгалыг байдалды тургузуңар!

Мөөрөлдүг коммунистиг сагылга-чурумну быжыглаңар!

28. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Бүдүрүлгечи мурнакчы дуржулганы, күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа идиг бээрниң ажыктыг хевирлерин нептередиңер!

Кызыл туктуг коллективтерге, беш чылдың гвардейжилеринге алдар!

29. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

Шалыпчы ёзу-биле ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис!

30. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин дүрген хөгжүдүңер!

Байкал-Амур магистралының тудуунуң темпилерин бедидээл!

31. Одаар чүүл болгаш энергетика үлетпүрүнүң ажылданчылары! Төрээн чурт силерден хөй нефтини, газты, хөмүр-дашты, электроэнергияны манап тур!

32. Совет металлургтар! Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдыңар!

Камналгалыг металл продукциязының шынарын бедидиңер, бүдүрүп үндүрерин көвүдедиңер!

33. Машина тудукчулары! Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш ынаныштыг машиналарны, приборларны, механизацияның, автоматизацияның дериг-херекселдерин бүдүрүңер!

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг эде дериишкинин дүргедедиңер!

34. Химия үлетпүрүнүң ажылданчылары! Химия продуктуларынга болгаш материалдарынга улус ажыл-агыйының база чоннуң хереглелдерин улам долу хандырыңар!

35. Үлетпүрнуң ажылданчылары! Чоннуң хереглел бараннарын бүдүрерин көвүдедиңер, шынарын экижидиңер!

Чоннуң хереглел бараннарын бүдүреринче, ачы-дуза чедирерин улам экижидеринче хүн бүрүнүң кичээнгейин угландырар!

36. Тудугжулар болгаш монтажниктер! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, шынарлыг кылдыр амгы үениң техниктиг үндезинниң ёзугаар тудуңар!

37. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылданчылары! Улус ажыл-агыйының негелделерин бүзүрелдиг хандырыңар!

Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер!

38. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Кадээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дээш шиитпирлиг демисежиңер!

Ону механизастаарының, черни химижидериниң, мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

Нара хөрзүннүг эвес чер ажылын чаартып сайзырадыры — бүгү-чоннуң херээ!

39. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылданчылары! Кадээ ажыл агыйның ажыктыын бедидиңер!

Черни, техниканы, чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар!

Часкы хову ажылдарын эң-не бедик шынарлыг чорудар!

Бедик дүжүттүг Төрээн чуртка бараалгадыңар!

40. Кадээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем-суур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чуурганы, дүктү болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

41. Кадээ ажыл-агый машина тудуунуң ажылданчылары! Колхозтарның, совхозтарның материал-техниктиг баазазын бүгү хемчеглер-биле быжыглаңар!

Кадээ ажыл-агыйга бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ынаныштыг техниканы бээр!

42. Үлетпүрнүң аъш-чем кылыр адырларының ажылданчылары! Аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрерин көвүдедиңер!

43. Садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының ажылданчылары! Күш-ажылдың шынарын, культуразын бедидиңер, чоннуң хереглелдерин улам долу хандырыңар!

44. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ниитилелдиң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүңер! Социалистиг өнчүнү көвүдедиңер!

Чурттуң байлаан чеп ажыглаңар!

Төрээн бойдузуңарга камныг болуңар!

45. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Техниканы, технологияны, бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзырангайжыдыңар!

46. Совет эртемденнер! Шинчилелдерниң ажыктыын бедидиңер! Эртем болгаш техниканың эвилели быжыгып турзун!

Совет эртемге алдар!

47. Күрүне аппарадының ажылданчылары! Ажылдың стилин сайзырангайжыдыңар! Совет кижилерниң хереглелдеринге болгаш негелделеринге сагыш човаңгыр болуңар!

48. Улусчу контролёрлар! Бүдүрүлгеге, кижилерниң хүн бүрүде хереглелдерин хандырары-биле холбашкан адырларга контрольду күштелдиңер!

Сагылга-чурумну быжыглаар, камналга болгаш камныг чорук дээш шиитпирлиг демисежиңер!

49. Идеология фронтузунуң ажылданчылары! Партияның идеяларын массаларга бүзүрелдиг, сорук кириишкинниг кылдыр чедириңер!

Коммунистиг идейлиг чорукту, идепкейлиг амыдыралчы туруштуу — совет кижи бүрүзүнге!

50. Литератураның болгаш уран чүүлдүң, культураның ажылданчылары! Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

Совет уран чүүлдүң идейлиг, партийжи болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар!

51. Улус өөредилгезиниң ажылданчылары! Аныяк салгакчыларның өөредилгезиниң, политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзу-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедидиңер!

52. Дээди өөредилге черлериниң, техникумнарның ажылданчылары! Идея талазы-биле кадыналган, бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни хөгжүдүңер, бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

53. Кадык камгалалының ажылданчылары! Совет кижилерниң кадыкшылының дугайында хүн бүрү сагыш салыңар! Эмнелге хандырылгазының шынарын бедидиңер!

54. Күш-культуржулар болгаш спортчулар! Күш-культура шимчээшкининиң массалыг чоруун бедидиңер!

Совет спорттуң алдарын улам көвүдедиңер!

55. Алдарлыг хоочуннар! Аныяктарның дагдыныкчылары! Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгакчыларны кижизидиңер!

56. Школачылар, суртуулдар, студентилер! Шудургу өөрениңер, билиглерни, күш-ажылчы мергежилди шиңгээдип алыңар!

Совет Төрээн чуртка изиг-биле ынак болуңар! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болуңар!

57. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

80 чылдарда Тайбыңның совет программазы амыдыралга бурун боттанзын!

Коммунистерге — чоннуң херээ дээш маадырлыг демиселчилерге алдар болгаш хүндү!

58. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

59. Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкынны быжыгып турзун!

Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ — пролетаржы интернационализм делгерезин!

60. Делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тиилеттирбес эвилели быжыгып турзун!

61. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры!

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының чаңгыс эви, кады ажылдажылгазы болгаш сырый каттыжыышкыны, социализмниң чаалап алыышкыннарын быжыглаарынга болгаш камгалаарынга оларның чайгылыш чок шиитпирлиг чоруу делгерезин!

62. Америк империализмниң чимзениишкиннеринге удур шиитпирлиг туржуп турар маадырлыг куба улуска акы-дуңманың байыры!

63. Маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

64. Эрес-дидим лаос улуска акы-дуңманың байыры!

65. Эрес-дидим кампучи улуска акы-дуңманың байыры!

66. Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын быжыг туруштуг камгалап турар афган улуска акы-дуңманың байыры!

67. Социалистиг чаартылгаларның оруун шилип алган Эфиопияның улузунга акы-дуңманың байыры!

68. Анголаның, Мозамбиктиң болгаш социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган Африканың өске-даа чурттарының улустарынга акы-дуңманың байыры!

69. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры! Монополияларның дарлалынга болгаш мөлчүгделинге удур, ажылчы чоннарның эргелери, тайбың база демократия дээш демиселчилерге алдар!

70. Колониалдыг дарлалдан хосталган улустарга, национал хамаарышпас оруктуу быжыглаары болгаш социал депшилге дээш демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

71. Империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар Африканың улустарынга изиг байыр!

72. Империализмге болгаш реакцияга удур, боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдези дээш демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

73. Реакцияның ханныг күчүлелинге болгаш империалистиг холгаарлаашкынга удур, демократия болгаш социал депшилге дээш чаныш-сыныш чок демисежип турар Сальвадорнуң патриоттарынга изиг байыр!

74. Улусчу-демократтыг революцияның чаалап алыышкыннарын быжыглаары дээш, империализмге болгаш реакцияга удур эрес-дидим демиселди чорудуп турар Никарагуаның маадырлыг улузунга изиг байыр!

75. Фашист хунтага удур маадырлыг демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчы чоннарынга, бүгү демократтарынга акы-дуңманың байыры!

76. Фашистиг кара-бажыңнарда хоругдаттырганнарга — хосталга, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоругдаттырганнарга хосталга!

77. Израиль агрессияга болгаш империализмниң албадаал күчүлээшкининге удур демисежип турар араб улустарга акы-дуңма байыр!

Совет-араб найырал быжыгып турзун!

78. Европа чурттарының улустары! Барыын Европага америк ракета-ядролуг чаа чепсектерни тургузарынга удур шиитпирлиг туржуңар!

Европага тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш!

79. Азия чурттарының улустары! Империализмге, неоколониализмге болгаш гегемонизмге удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

Азия бүзүрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың дили болзун!

80. Улуг индий улуска изиг байыр!

Совет Эвилели биле Индияның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп, быжыгып турзун!

81. Делегейниң улустары! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң дайынзырак чимзениишкиннеринге шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бериңер!

Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин болдурбаалыңар, чавырлылышкынны ханыладыылыңар, дайын айыылын чайладыылыңар!

82. Тайбың талалакчылары! Эң өндүр улуг эрге — чурттаар эрге дээш ыдыктыг демиселге боттарыңарның күжениишкиннериңерни көвүдедиңер!

Ядролуг, нейтроннуг болгаш химиктиг чепсектерни хоруурy дээш шиитпирлиг туржуңар!

Ядролуг дайынны болдурбаалы!

Делегейге — тайбың!

83. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

84. Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Бедерниң торгу комбинадының сураглыг иис-таавыжызы Валентина Моройнуң ат-алдары бүгү чуртта билдингир. Ол ажылдың шалыпчы аргаларын шиңгээдип, норма ёзугаар 18 станоктуң орнунга 30 станокка ажылдап эгелээн баштайгы иис-таавыжы. А сөөлүнде барып ол хөй-таваралга 50 станок чедир алган.

1976 чылда Валентина Морой Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады апарган. Эрес-шудургу, ажыктыг ажылы дээш ол Күш-ажылчы Алдар ордениниң III чергези-биле, ВЛКСМ ТК-ның «Күш-ажылчы шылгаралы» болгаш «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп демдектери-биле шаңнаткан. 1979 чылда ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан. Сураглыг ажылчын идепкейлиг [illegible].

ЧУРУКТА: Валентина Морой ажыл үезинде.

А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ДЭЭШ

Ам бо хүннерде коммунистиг субботникке киржир ажылдарның хемчээлин субботниктиң район штабы тодараткан. Районнуң чеди суурундан ол хүн 2500 хире ажылчын, албан-хаакчы субботникче үнер. Олар 20 муң ажыг рубльдиң ажылын бүдүрер болгаш он бирги беш чылдың фондузунче 7100 рубльди шилчидерин планнаан.

Районда үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң эң-не улуу — Ырбаның ыяш белеткээр куриктузу. Ол чериниң 206 ажылчыны дилиг материалдары 10,3 кубометр ыяшты ап, хирер. 565 кубометр токпакты белеткээр. Оон 391 кубометрин Ырбаның ортумак школазынга болгаш эмнелге участогунга [illegible] чедирер. Ниитизи-биле 5496 рубльдиң ажылын бүдүрер болгаш беш чылдың фондузунче 1121 рубльди шилчидер деп субботник штабы планнаан.

Совхозтарның ажыл-ишчи-леринден субботникке 750 кижи киржир. Олар 3200 рубльдиң ажылын кылыр. 1632 рубльди беш чылдың фондузунче бээр. Ол хүн саанчылар 610 кг сүттү бүдүрер. 700 кубометр токпакты белеткээр. Суурлар болгаш школалар чаагайжыдылгазынга 1200 кижи киржир. Олар 200 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Тоора-Хем суурунуң [illegible] бүдүрүлге коллективтери болгаш организацияларын үш бригадага хуваан. Суурнуң [illegible] талазында 6 километр черде Дагылган Даа [illegible] үш бригаданың кежигүннери 680 кубометр токпак ыяшты белеткээр. Оон 420 кубометрин [illegible] школазы, эмнелгези [illegible] дүжүрер.

Суурда [illegible] КМБ-ның [illegible] коммунистиг субботникке [illegible]. Ам болур субботникке олар [illegible] 6 [illegible], 8 аът [illegible] 2 кадыг баштыг [illegible] тырывышаан, үүрмек септелгезин болгаш чаагайжыдылгазын кылырын планнаан. Субботниктиң штабтары ол хүн чорулар күш-ажылдың хемчээлин тодарадырындан аңгыда, организастыг, масса-политиктиг ажылдарның планнаан бадылаан.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде коллектив, бригада, звено бүрүзүнде «Шупту — коммунистиг субботникче!», «Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылывысты — Төрээн чуртка!», «Планны долдур болгаш ажыр күүседиил!» деп кыйгырыгларны партия эге организациялары ажыглаап азып, өске-даа белеткелдерни чорудуп турар. Редколлегия кежигүннериниң семинарын эрттирген, агитаторлар [illegible] хандырган. Ол хүн [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] чоруур.

Б. САРЫГЛАР.
СЭКП Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

Соңгулдага уткуштур

АГИТПУНКТУДА

Республика найысылалы Кызылда доктаамал ажылдаар чээрби агитпункт бар. ДОСААФ обкомунуң бажыңында агитпункт (эргелекчизи Р. Г. Лешинская) эки ажылдыгларының бирээзинге хамааржыр. Тыва АССР-ның улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар эрттирер дугайында Тыва АССР-ның Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы [illegible] ла ажылдап ол улам идепкейжиткен.

Агитпунктуну көрүштүг кылдыр дерээн, мында «Агитаторнуң булуңу» кылган. Соңгулда участогунуң схемазын, соңгулдалар үезинде чорудар агитмассалыг ажылдың планын аскан.

Бо агитпунктуга хамаарыштыр агитколлективтерниң агитаторлары мында дежурныйлап эгелээн.

В. МААДЫР-ООЛ.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Тыва АССР-ның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң калбак киржилгелиг пленуму ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң түңнелдерин чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, «Шын» солуннуң редактору В. С. Шаравии кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын күүседир болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле Тываның ажылчы чоннарының шимчээшкинин [illegible] ажыл-ижин пропагандалаарга, радиога болгаш телевидениеге чырыдар талазы-биле республиканың журналистериниң сорулгаларын тодараткан доктаалды пленумга хүлээп алган.

БӨГҮН — ЧУРТТУҢ АГААРДАН ХАЛДААШКЫНГА УДУР КАМГАЛАЛ ШЕРИГЛЕРИНИҢ ХҮНҮ

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЭЭРИНИҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары бөттарының байырлалын дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чедиишкиннерлиг уткаан. Коммунист капитан А. Ф. Федчупов командылаан тергиин өөредилгелиг болгаш белеткелдиг батарея ракетчилериниң II кезээнде калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ракетчилер кышкы сезоннуң бүгү дургузунда эрткен өөредилгелерге алган хүлээлгезин конгуг эки күүсеткен: дайынчы норма-чижектиң күүселдезиниң үезин 5—10 хуу кызырган, дайынчы бүрүзү класстыг специалист болган болгаш дайынчы белеткелге мергежилин бир чада бедиткен. Дайынчылар бо хүннерде ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш арразында социалистиг чарышты улам калбарткан.

ЧУРУКТА: дайынчы техникага камныг, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергииннери (солагай таладан оң талаже) сержант А. Самсонов, анаа дайынчы Б. Ботобаев, ефрейтор В. Потёмкин, анаа дайынчы В. Султанов.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПМА-ның корреспондентизи Степан ФЕДОСЕЕВ чаңчыл болган байырлал бүдүүзүнде Агаардан халдаашкынга удур шериглерниң Кол командылакчызының оралакчызы артиллерияның генерал-полковниги А. Г. СМИРНОВТАН интервью алган.

— Алексей Григорьевич, АКШ-тың 50—80 чылдарда стратегтиг төлевилелдериниң канчаар кылдынып келгенин кыры-биле безин шинчилеп көөрге, тодаргай-ла агрессчи байдалдыг боор, олар Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга удур ядролуг дайынның сорулгаларынга үндезилеттинген-дир. Ынчангаш АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң агаардан болгаш космостан халдаашкын чепсектерин сайгара тургузуп турарының дугайын анаа холбаштыр канчаар чугаалап болур?

— АКШ-тың болгаш Англияның чагырыкчы бөлүктери делегейниң ийиги дайыны доозулгаш дораан-на, антисоветтиг талазы-биле бөлүүн эвилелчилиги удур атомнуг дайынны херек кырында белеткеп эгелээн. 50 чылдар эгезинде бистиң чуртувуска удур бүгү-ниитиниң атомнуг дайынын...

...гаш ынчаар савап-даа турарлар.

Рейганның администрациязы ССРЭ-ге адорту-биле удурланырының стратегиязы дээр чаа шериг стратегиязын эгелээн болгаш үргүлчүлелдиг ядролуг дайынны кол идегелдиг чүүл кылдыр савап турар.

АКШ-тың стратегтиг болгаш шаап халдаашкын-даа күштеринде амгы үеде 10 муң ядролуг чепсек бар боор турар. Оларның составында диптер арразынга ужуугар ракеталарны салып үндүрер 1.053 тургузуглар, суг адаа-биле эштир хемелерниң баллистиктиг ракеталарын салып үндүрер 648 тургузуглар болгаш 570 ажыг аар бомбардировщиктер бар.

Европада, Ыракы Чоок чукте, Индий океанда мурнуку турушту ядролуг шериг күштеринче муң-муң самолёттарны АКШ-тың ССРЭ девискээрниң чоогунда тудуп турарын херекке албайн барып...

...таларны, В-1 деп чаа стратегтиг бомбардировщиктерни, агаарга, далайга болгаш чердээ кырынга тургуступ чалгыныг стратегтиг ракеталарны, ортумак ыракшылдыг «Першинг-2» баллистиктиг ракеталарны (Барыын Европага тургузары-биле) дүрү-далаш-биле кылып келээн болгаш космоска ужуугар «Шаттл» системаны дайын сорулгаларынга сайзырадып турар.

— Совет чуртту идегелдиг камгалаар болгаш агрессорну доп-доораан өйтер шаавы-биле ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң шериглериниң бүгү-ле хевирлериниң план ёзугаар күштелдиниң турары чажыт эвес болгай. Бо талазы-биле агаардан халдаашкынга удур шериглерниң өлүг кандыгыл? Оларның бөгүнгү байдалын канчаап тайылбырлаар ирги силер?

— Агаардан халдаашкынга удур шериглерге административ-политиктиг төптерни, үлетпүр районнарын, чепсектиг күштерниң бөлүктерин болгаш чурттуң өске-даа чүгула объектилерин агаардан халдаашкын кезиинче камгалаарын дааскан...

...биле база улуг өскерлигелер болгулаан. Чурттуң агаардан халдаашкынга удур шериглери ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң база бир тускай хевири апарган. Амгы үеде олар боттарының сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге четчир эргежок чугула чүүлдер-биле бүрүн хандыртынгай. Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың организастыг тургузуу шериглерниң бүгү хевирлери — агаарже боолаар ракеталар, агаардан халдаашкынга удур камгалалдың ужар чүүлү, радиотехниктиг дээн мыкааш кезектери-биле сырый холбаалыг кылдыр дайынчы ходелиишкиннерин чорудар арганы берип турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң онзагай чүүлү — радиоэлектронуг дериг-херекселдерни, автоматтыг системаларны дайынчы ходелиишкиннерни башкарарынга калбаа-биле ажыглаары боор турар.

— Ол хире болбаазырангай, нарын техниканы дайынчылар канчаар башкарып турарыл? Оларны белеткээр талазы-биле...

...ап, ону мергежилдиг ...

— Агаардан халдаашкынга удур совет шериглерниң ...

(ПМА).

Армияның болгаш Флоттуң амыдыралындан

АГААРДАН ХАЛДААШКЫНГА УДУР КАМГАЛАЛДЫҢ МОСКВАНЫҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ОКРУГУ. Гвардия майору Ю. ... командылаан кезектиң ракетчилери ... дежурныйлаашкын үезинде бүгү дайынчы даалганы тергиин эки демдекке күүсеткеннер. Дайынчы бүрүзү бодунга хамаарышкан онаалдаларны кээмиик чок күүседип, ... биле командылакчының өрткеннер. Ылангыя бирги класстыг специалист гвардияның улуг лейтенантызы А. Тимофеев командылаан сагалга гвардейжилери эр-хейлер болган. Оларның саналгаларының чазыг чок, шын болганы-биле нарын даалгалар чедиишкинниг күүсеттинген. А операторлар база олардан дудаваан...

Гвардияның улуг лейтенантызы А. Тимофеев кезекте дуржулгалыг ракетчи, билдилиг командир. Санагга начальниги...

ООЖУМ ОКЕАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУГТУГ ФЛОДУ. 3 рангалыг капитаны инженер И. Железнов удурткан дайынчы кезектиң электромеханика специалистери өөредилгелиг ыракты ... үнүпкеннер. Бо кезек чоокта чаа аныяк далайжыларны хүлээп алган. Олар шупту доктааткан хуусаада тускай белеткелди ... эрткеш ... адаазын дайынчыларының байырлыг ог-бүлезиниң бүрүн эргелиг кежигүннери апарганнар. Кашпайым түрлен ... аныяк далайжылар кичээнгейге хаара туттурган. Оларны дуржулгалыг специалистер шефке алган. Инженер-механиктиң сүмезин бадыраар кезектиң комсомолчу активчилер хана-солунга чаа далайжыларның чедиишкин бүрүзүн шалыпкын демдеглеп, оларга байыр чедирип, чедиишкин дээш мактап турар.

Боттарының мергежилиниң мастерлери, дуржулгалыг специалистер мичман В. ...

...ажыларның бо найыралдыг ог-бүлезиниң мурнунда чедиишкиннер аазаш оранынге бүзүрээр бис.

В. ИВАНОВ,
3 рангалыг капитаны.
(«Красная звезда» солуундан).

АЖЫЛГА-ДАА, ДАЙЫНГА-ДАА

М. ТИРЧИИ.
Тес-Хем район.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ТЕРГИИН КҮҮСЕТКЕШ...

Бүзүктарында чаңгыс-даа бүрү чок, узун, суук ак кадыннарга долгандыр бүргеткен дайынчы өөредилге шөлүнүң ортузунда тыскаалыпкан солдаттар өөредилгениң түннелин дыңнаар дээш, ылым-чылым туттунган.

Командир өөредилгениң эрткенин сайгарып чугаалаан, адыглыларның түңнелин үндүрүп чардаан.

— Курсант Орлан Хомушку, үш базым бурунгаар! — деп, командир дужааган.

— Ындыг-дыр — деп солдат өткүт харылаан, үш базым бурунгаарлаан. ...түрүп алган Өөрүнүң шынтузунче эргилдир көрбүшаан: «Бирээ болдум-на...» — деп, ол бодаарган.

— Чадаг шеригниң дайынчы машиналарының өөредилгеге адыгжының мергежилгелерин тергиин эки күүсеткенин дээш байыр чедирип тур мен — деди.

— Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!

...

В. КАРГАПОЛОВ.

ҮЛЕГЕР БОЛУР

...

О. КОРОДА.
Танды район.

Гвардейжи II кезектиң десант шериглери албаның үлегерлиг эрттирип турар. Совет ... Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездинге төлептиг ужуражыры-биле «Совет улустуң тайбың күш-ажылын идегелдиг камгалаар» деп девизтиг социалистиг чарышта олар идепкейлиг киржип турарлар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, ленинниң идей-теоретиктиг салгалын ханы өөренирин, дайынчы белеткелдиң анчыл бүрүзүнүң шынарын болгаш ажыктыын бедидерин кезектиң хуу составы шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: десант шериглери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЖУРА ЖЫЫШКЫНДАН ОРГАНИЗАСТАЗА

...

К. ОРТУНАЙ.

Даарта — Космонавтика хүнү

1961 чылдың апрель 12-де кижи төрелгетенниң хой-хой салгалдарының кажан-кезээде бодап чораан күзели боттанган — баштайгы космос корабли-биле кижиниң делегейге бир-ле дугаарында Чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген. ССРЭ хамаатызы Ю. А. Гагаринниң ол алдарлыг ужудуушкунун Өртемчейниң билип алырынга чаа-чаа аргаларны ажыткан, космос делгемнерин план ёзугаар шинчилеп, ажыглаарының эге-үндезинин салган. Бөгүнгү совет космонавтика дээрге, эң-не ырак-узак девискээрлерге радиодамчыдылгазы, телевидение, агаар шинчилели, Черниң бойдус чүүлдериниң болгаш байлактарын, оларның курлавырларын шинчилээри, а ол ышкаш эртем талазы-биле эң-не чаны айтырыгларны шиитпирлээри ол-дур. Космосту шинчилеп, шиңгээдип турган, совет космонавтылар, бир-ле дугаарында ажык космосче үнген, башкарылгалыг корабльдерни бир-ле дугаарында туттуштурган, бир дугаар орбита станциязын тургускаапнар. Космос орбитазынче «Союз-Т» хевириниң транспорт корабли болгаш автомат-биле башкарар чүк чедирериниң «Прогресс» корабльин салып үндүргени доктаамал ажылдаар эртем-шинчилел комплекстерин тургузар талазы-биле улуг чедиишкин болган. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чуртка космос шинчилелинче улуг кичээнгей салып турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары В. Горбатко, В. Коваленок, Ю. Романенко оларның (оң талазындан солагай талазынче) Ю. А. Гагаринниң авазы — Анна Тимофеевнаның Гагарин хоорайда бажыңында аалдап берген үези.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Кол угланыышкын

Бо чылын практиктиг космонавтиканың 25 чылы болур. Ол 1957 чылдың октябрь 4-түн эгелээн. Ынчан Совет Эвилели Черниң эң баштайгы кылымал спутниниң — эдеринчизин орбитаже салып үндүрген. Оон соонда, үш чыл эрткенде, база бир төөгүлүг болуушкун демдеглеттинген. Черниң баштайгы космонавтызы Юрий Гагарин «Восток» дээр башкарар корабль-биле бодунуң алдарлыг ужудуушкунун кылган. 1961 чылдың апрельдиң 12-де болган ол ужудуушкун-биле космосче башкарылгалыг ужудуушкуннар үези эгелээн. Спутниктер-биле болгаш космоска башкарылгалыг ужудуушкуннар-биле шинчилел ажылдарын кылыры ССРЭ-де чедиишкинниг хөгжүп турар.

«Салют-6»-ның дуржулгазын ёзугаар алырга, орбитага үргүлчүлелдиг үеде ужугар станция эртем болгаш практиканың эң калбак сорулгаларын шиитпирлээр аргазын берип турар. Социалистиг чурттарның төлээлекчилери-биле кады чээрби чеди космонавтылар «Салют-6»-ның башкарылгалыг арга-биле 676 хонук иштинде ужудуушкунунуң иштинде космостуң бүдүжүнүң, технологияның, медицинаның болгаш биологияның, астрономияның-даа талазы-биле бүдүн-чартык муң ажыг шенелде дуржулгаларны кылып чоруткаалар.

Ол станция космоста дөрт чартык чыл иштинде аки ажылдап турар. Амгы үеде автоматтыг арга-биле ажылдап турар ол орбита комплекстиниң составында «Космос-1267» дээр ээр спутник шенелдеп эртип турар. Бо бүгү чүүлдер амгы үениң космос техниказының улуг ажыктыг дузалыын бадыткап турар болгаш космосту шиңгээдип алырының кол аргазы — орбитаның үр хуусаалыг станцияларын хөгжүдериниң чугулазын айтып турар-дыр.

Чедиишкиннер чиик эвес болган. Орбитага кижилерни болгаш чүъктерни-даа чедирер корабльдерни тургузары-биле улуг ажылдар кылдынган. Бистиң баштайгы «Восток» болгаш «Восход» дээр корабльдеривис хой хевирлиг сорулгаларны күш четпес апарганын барымдаалааш, хой хевирлиг даалгаларны күүседип шыдаар болгаш башкарылгалыг «Союз» корабльди тургускан. Ындыг хевирлиг ийи корабльдерни туттуштуруп тургаш, космоска эң баштайгы шенелде станцияны тургускан, оон соонда «Союзка» үндезилээш, автомат кужу-биле ужуттар «Прогресс» дээр чүък корабльди кылган, а сөөлгү үеде херек апарган таварылгаларда ийи болгаш үш-даа кижи олуруп ужудуп болур, «Союз Т» дээр сайзырады кылган корабль шенелделерни чедиишкинниг тудуп эрткен.

Космоска башкарылгалыг ужудуушкун үезинде специалистер: кижи бе азы автомат бе? — деп, оларның кайызын кол ажылдаар дугайын маргыжып турганнар. Космоска ужудуушкуннарга кижиниң болгаш автоматтың даа ажык-дузазы эргежок чугула дээрин эрткен үе бадыткап көргүскен. Космоска хой чылдарның дургузунда бичии-даа үрелбейн, автомат дузазы-биле ажылдаар станцияны тургузуп ап болбас аан. Ынчалза-даа кандыг-даа автомат кижиниң солуп шыдавас деп чүве билдингир болгай. Чижээ, «Салют-6» станцияның иштинге болгаш даштынга — ажык космоска-даа космонавтылар хой хевирлиг септелге ажылдарын боттары кылганын билир бис.

Космоска экипажтар херек кырында кандыг-даа ажылды кылып шыдаар дээрзинге ам бүзүрээр бис. Ынчалза-даа бистер ам автоматтарның дузазындан долузу-биле ойталап болур апарган бис деп база чугаалап болбас. «Салют-6» станцияга экипажтарның кылыр ажылдарындан аңгыда автоматтарның күүселдери база турганы билдингир. Ол дээрге, орбита станцияларының ажыктыын улгаттырарының аргазы-дыр.

Башкарылгалыг ужудуушкуннарның үр болуруп чедип алырда, бистер рекордтар тургузарынче чүткүвейн турар бис. Үргүлчүлелдиг ужудуушкуннар дээрге, эң эвээш экономиктиг чарыгдалдар-биле эң хой түңнелдерни чедип алыры болур. Ынчалза-даа үр хуусаалыг экспедицияларны улаштыр-улаштыр чорудары база ажык чок. Ынчангаш космос техниказын оон оргунга ажыглаары негеттинип турар. Ындыг аргалар бар. Оларның бирээзи болза, орбита станцияларын үүктелишкин чокка ажыглаарын организастаары болур. Амгы үеде экипажтар солужар үеде станциялар системаларын адырарынга болгаш эптээринге-даа, транспорт корабльдеринге чүъктерни чүдүрүп, дүжүрериинге-даа дыка хой үе-шак чарыгдаттынып турар. Бо айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле, чамдык чүүлдерин кылганнывысты космоска ажылдарының дуржулгазы бадыткап турар. Чижээ, бир экспедицияның солушпайн турарының аразында космоска чугула түңнелдер алдынган, ону Черде специалистер манап турар дижик. Ындыг түңнелдерни транспорт корабльның дараазында ужудуушкунунга чедир манадыры ажык чок болуру билдингир. Тускай чавызап бадар аппаратының дузазы-биле ындыг түңнелдерни «Салюттарның» бирээзинден Черже бадырарының шенелдезин кылган. Сөөлгү үеге чедир орбита станцияларының бирээзин-ле хары уттаа эртемниң дыка хой угланыышкыннарынга шинчилелдер кылыр калбак билиглиг институду ышкаш хевирлиг боор турган. Ажылды ынчаар организастаар чорук космонавтиканың хөгжүлдезиниң чогуур үе-чадазынга таарымчалыг боор турган болгаш дараазының «Салют» хевирлиг станцияларынга моон-даа соңгаар ынчаар ажылдаар апаар. Оон-биле чергелештир космонавтиканың чамдык угланыышкыннары, чижээ, космос технологиязы, астрономия дээн ышкаш, өске-даа шинчилел ажылдары, чаңгыс станцияга ийи-чайгыс-ла чаа приборларны тургузары чедиишпес кылдыр, ол хире бедик деңнелче көдүрүлген. Ынчангаш дыка хой аппаратуралардан тургускан комплекс чугула апарган. Чугаа ам херек кырында шуут чаңгыс угланыышкынныг лабораторияның, харын-даа ооң-даа кай тургузуглуг бүдүрүлге цехиниң дугайында чорул турар. Чүге дээрге, ээлээн хой ындыг лабораторияларны чаңгыс станцияга сыңдырары бергедир болгай. Ынчангаш орбита станциязынга солужуп турар тускай кожуудак корабльдерниң ажыглаары таарымчалыг боор турар.

Космоска кылыр ужурлуг тайбың сорулгалыг, кижилерге дыка ажыктыг ажылдар-ла хой. Совет Эвилели бо талазы-биле сонуургалдыг бүгү-ле чурттар-биле демнежип турган, кады ажылдаарынга белеткил херек кырында бадыткап турар. Болуңга чурттар аразының сес экипажтарын хүлээп алган «Салют-6» херек кырында чурттар аразының шинчилел институду апарган. Амгы үеде француз космонавтыларының белеткел кылып турары Сылдыстыг хоорайжыгашты база-ла ынчаар адап чугаалап болур. Францияга болгаш Австрияга кылган приборлар чоокта чаа-ла кайгамчыктыг түңнелдери-биле бистерге өөредиглиг болдурган совет «Венера»-ларга эптеттинген турган. Моон алгаш көөрге, космонавтика дээрге, чүгле ындыг тайбың, интернационалдыг херек боор артар ужурлуг.

Владимир ШАТАЛОВ,
ужар чүүлдүн генерал-лейтенантызы, совет космонавтылар белеткелиниң удуртукчузу, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.
(ПМА).

ОЛ ХҮН МОСКВАГА ТУРДУВУС

Бүгү кижи төрелгетенниң эрте-бурунгу шагдан бээр күзел-бодалының боттанган хүнү — 1961 чылдың апрель айның 12-де Москвага турар аас-кежиктиг болган мен. Кайгамчык каас, аяс эртен «Москва» аалчылар бажыңындан үнгеш, улус чырыдыышкынының ажылдакчыларының Бүгү-россия чөвүлел хуралдың болур черинче чорупкан бис. Кажан-кезээде ышкаш, бодунун аай-ла, ынчалза-даа уйук-соксаал чок шимээшкининиг, ажылчыны эртенги Москва эгелеп турган.

Эртенгиниң 10 шак. РСФСР-ниң чазааның хуралдаар залынга хуралга чалаткаңнар долдур олургулапты. Кижилерниң шимээргээшкини чиде берген. Ынчалза-даа хурал президиумунуң столунуң сандайлары ам-даа куруг. Он ыры минута болганда, президиумга кижилер келгеш, бот-боттарының аразында чугаалажып, өөрүшкүлүг кончуг, шимээргеп олуруптулар. РСФСР-ниң ынчаардагы чырдыышкын министри эш Афанасьев дилирге ушуп келгеш, илеткелиң эгелээр дей берген. Ол чугаазын чаа-ла эгелеп, «Эштер!» деп чорда, бир кижи аңаа чеде бергеш, саазын тутсупту. Министр ону номчааш, база-ла чугаалап эгелеп чорда, дем-ле кижи чедип келген. Бир тудум телеграммалар дамчыдып берген.

Залга олурганнар, бистер-даа, чогум чүү болган чоор деп пат-ла кайгап, ол телеграммаларны номчуп, бистерге сонуургадыр болза деп четтикпейн манап эгелээн бис. Облоно эргелекчизи Борис Иванович Боллур-оол олургаш, «бо-даа анаа эвес, бир-ле төөгүлүг болуушкун болган ышкаш-тыр» деп, база-ла мээң бодалымны илереткен. Илеткелчивис залче көрүп, улустуң шимээргээрин соксаарга манап тургаш, холун көдүргеш: «Эштер! Бөгүн Совет Эвилелиниң хамаатызы Юрий Алексеевич Гагарин космосче ужудуп үнген дир!» деп чарлаарга, залга олурганнар тура халчып келгеш, «Ура!» деп кыйгы салып, диништиг алыш часкап, бот-боттарынга байыр чедиржип эгелээннер. Президиумга олурганнар база-ла өөрүшкү-маңнайлыг, бистер-биле кады бут кырынга тургулап келгеш, адыш часкап, өөрүшкүзүн илередип турганнар.

Элээн үр болганда хурал даргазы даап шимээн аразындан хуралдың киржикчилеринге он беш минута чарлаан. Бистер дораан-на кудумчуже үнүп келдивис. Кижилер шуптузу-ла кестур чүве дег. Тээрже кайгап, бир-ле чүвени дилээн турганнар. Чүгле бистер эвес, харын база кудумчуда эрткен-дүшкен чон база-ла өөрээн арын-шырайлыг. Кайгамчыктыг болуушкунну шагда-ла дыңнаан кааңкыны илден, бот-боттарының аразында чүгле космосче ужуудуушкуннуң, Юрий Гагаринниң дугайын чугаалажып чоруп турар болган. Ол-ла туттугжып, чугаалашкан чон аразындан: «Юрий Гагарин деп кымыл, ол кайы чер чурттугул? Чүнү кылып турар ирги?» — дээн чугаалар бо-даа дыңналыр болду.

Хуралдың киржикчилери залга катап кээп олурганнар. Ынчалза-даа улустуң совет эртем-техниканың чаа кайгамчыктыг чедиишкининге, совет кижилерниң маадырлыг ажыл-ижинге кызыгаар чок чоргааралдыышкынының чалгыы ам даа шетгелвейн тодарган. Залда өөрүшкүлүг шимээргээшкиннер, магадаан чугаа-соот үргүлчүлеп, хуралдың эгелээрин узамдыктырып берген. Президиумга олурганнар илеткелчи-биле сүмележип соонда, хурал даргазы ону эртенгиниң 10 шакка чедир чарлап, соңгаарладырын чарлапкан.

Дашкаар үнүп кээривиске, кудумчуда хамык чон бир-ле чыскаал-наадым болур дээн чүве дег, туп-тумени-биле ындый-бээр хайынып-ла турар болду. Сактырга, улегнуп бүдүрүлге, албан черлерниң ажылчыннары болгаш албан хаакчылары шуптузу кудумчуже үнүп келген, байырлаан ышкаш кылдыр кестур, кайгамчыктыг өөрүшкүлүг хүн болган. Чер-ле болганда мунуп-хөглүүм, кижилерниң каткы-хөглээ тыңналыр. Кудумчуда автомобильдер безин доктаай бергилээн. Шыырт долу чон аразы-биле доктаагалывыс аалчылар бажыңынче апай деп бар чор бис. Хуралдаар черивистен аңаа чедир ындыг-ла ырак эвес болгай, ынчалза-даа ол араанга дыка үр кызаагтап кап болдувус. Турар черивиске кээривиске кижилерниң чугаазы-ла «космос», «Гагарин», «Юрий» боор турган. Кижилер ында-мында чыылган, кайда-ла репродуктор бар-ыл, оларның чанында чыылып, сөөлгү медээлер дыңнаан турарлар.

Хүннүң эрткенин биллир-бээн. Кежээ апарганда, Москваның дээрин ракеталарның кайгамчыктыг каас-чараш, өңнүг-баазын чырыктары чайыннандыра берген. Хүндүс-ле Кызыл шөлге чыылган чоннуң — аныяк-чалыы, улуг-бичии кижилерниң — ала-чайгаар митингизи болган деп дамчыыр чугааны дыңнаан улус бис. А бо салют дээрге, оон даа артык кайгамчыктыг өөрүшкүлүг болуушкунну демдеглээш түрескаалдыг үттүндүрбес чүүл болган. Кызыл шөл — бистиң Төрээн чуртувустуң эң-не төөгүлүг, эң-не улуг болуушкуннарының демдеглээр төп шөлү болуп турарын ол хүн база катап бадыткаан.

Ол-ла хүндең эгелээш, бистер, бүгү совет кижилер-биле бир домей, космосче ужуудуушкуннуң үе-чадазын ажыткан совет кижиниң, Юрий Алексеевич Гагаринниң, дугайын, оон долгу намдарын ынак билир болгай бис. Ынчалза-даа мээң сагыш-сеткилимде база бир төөгүлүг болуушкунну бо хүн сактып бижиир болзумза, сонуургал чок эвес боор. Бүгү черлерниң телелекчизи Юрий Гагаринниң космосче баштайгы 1 шак 48 минута ужудуушкунну болганының соонда, беш чыл эрткенде, база-ла Москвага чеде бердим мен. Ол хүн Улуг Октябрьның 49 чыл оюнуң байырлыг уткуулга хуралынга Салчак Калбакхорекович Тока-биле кады чораан улус бис. Хурал соонда Кремльге улуг хүлээп алыышкын болган.

— Көрем, Юрийни, Гагаринни, бээр кел чыдыр! — деп, Салчак Калбакхорекович меңээ өөрүшкүлүг чугааланды. Хая көрнүп келиримге, шынап-ла бүгүдеге таныш, кезээде-ле хүлүмзүрүп чоруур, мырыңай аныяк-чалыы шырайлыг Юрий, мээң шагдан-на бээр таныырым кижи ышкаш, омак-хөглүг, чазык-чаагай базып кел чыдыр. Бистер база аңаа чоокшулап чеде бергеш, оон-биле хол тутчуп, амыр-мендивисти айтырыштывыс.

Салчак Калбакхорековичиниң тывызыгзы эйлыг эвес. «Бистер Тывадан келдивис. Силерниң маадырлыг чорууңарны тыва улус база магадап турар. Маңаа холуңар ужууй салып берип көрүңерем, Юрий?» — деп чугаалады. Юрий Алексеевич: «Күзелдивим-биле!» — дээш, шалыы кончуг, демир ужууп уштуп келгеш, бистиң хуралга чалалгавыска адын сала таап берген. Ол аразында бистерни залга турган кижилер шуптузу үглей берген. Юрийже чалалгаларын сунуп, ат салдырып эгелээннер...

ССРЭ хамаатызы Юрий Алексеевич Гагаринниң Өртемчейже кижи төрелгетенге оруктуу ажыткан хүнү — 1961 чылдың апрель 12-де — Москвага турганым, а оон соонда делегейниң баштайгы космонавтызы-биле ужурашканым мээң аас-кежиим болгаш. Ол кажан-даа уттундурбас.

Х. А. ТОКА,
хой-пиити ажылдаачызы, персоналдыг пенсионер.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КАЛБАК ДЕТКИИШКИН

БЕРЛИН. Германияның Либерал-демократтыг партиязының Веймарга чаа доозулган съездизинге чүве чугаалап тура оон даргазы Манфред Герлах совет тайбың чаа саналдарын бүрүн долу чүгле деткип турарын илергейлээн. АКШ-тың эң реакцилыг күштериниң болгаш оон эвилелчилериниң чорудуп турары удурланыышкынга тургузунуң политиказынга удур боттуг болгаш тодарган шыныг алыыш-кынның аргазын Совет Эвилели бүзүрелдиг бөргүзүп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Ядролуг халаптың тыптып келиринге удур, тайбынның камгалаар дээш ак сеткилдиг бүгү кижилерниң демиселинге чаа күчүлүг күштүг совет саналдар берип турар.

«Совет кыжаныышкын» дугайында барын талакы пропаганданың даап бодааштыкыннарын сойгалап илеретпишаан, натоның генералдарының «чедир чепсегленишкин» дугайында негелделери аяныктыг хоозун бүдүштүг болуп, боо-чепсектерин улам эндере бүдүрүринче боттарының чүткүлүн чаап-чажырар дээн оралдажыышкыны дир деп, оратор демдеглээн.

Империализмниң тайбынны болгаш чавырылдырыышкынның баксырадырынче угланган бодалдыг стратегиязынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынның бүгү улустарның болгаш күрүнелерниң эге-ажыктарынга таарыштыр берген турары эргежок чугула деп, М. Герлах демдеглээн.

• • •

ВЕНА. Чурттуң Европа кезээнге ортумак ыракшылдыг ядролуг боо-чепсектерин немей эстүрбес деп Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг шиитпири — оон быжыг тайбынны хандырарынче болгаш улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту чавырыдыларынче угланган чайгылыш чок политиказының база бир илерели-дир деп, Австрияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Х. Кальт «Фольксштимме» солунга бижээн чүүлүнге айыткан.

Делегейниң ниити дайыны доозулганының соон дарый-ла АКШ боо-чепсектерин эндере бүдүрериниң инициатору болган деп Х. Кальт бижээн. Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээн хоруурунче ССРЭ шаг-үргүлчү кыйгырган турбуже, чогум-на харын АКШ чепсектиң ындыг бүгү хевирлериниң бир дугаарында ажылдап кылган болгай деп, ол айыткан.

Кижи төрелгетенге айыылдыг уржуктарлыг ядролуг чепсегленишкинниң шапкынның чазаалы-та Вашингтонну болгаш НАТО-нуң чорудуп турар аймаалдыг политиказынга удурланыышкын шимчээшкининиң улам ядаңгайлыг калбартырынче бүгү делегейниң тайбын дээш демиселчилериниң чүүлдүн авторы кыйгырган.

• • •

ПРАГА. [illegible] социализмниң [illegible] революстуг [illegible] Улуг Октябрьдан эгелээн чорудулгазын ара [illegible]. Ол объективтиг боттуг чорудулга күчүлүг Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң турумчуурунга, бүгү эптерге революстуг-хосталгалыг шимчээшкиниң турум көрбээн кедергейзушкунунге чедирип келген деп, ЧКП ТК-ның Чингис секретары Г. Гусак Мост хоорайга чүве чугаалап турда медеглээн.

Социализмниң, социалистиг тус-тус күрүнелериниң, бүгү социалистиг дем каттыштырыышкынның сула радыгын, баксырадыр дээш реакция, империализм болгаш контрреволюция күштери чаңгыс-даа арганы арттырбайн турар деп, ол чугаалаан. Делегейде күштерниң дең байдалдыг кылдыр тургустунуп келгенин деңнелиг үрээр, АКШ-тың болгаш НАТО-нуң Совет Эвилелинден, социалистиг дем каттыштырыышкындан артык күштүг болуруп чедип алыр дээш америк империализм боо-чепсээн база дагын эндериилдерин туруп берген.

Империализмниң улустарга таварыштырары дайын айыылын болдурбазы дээш шиитпирлиг, күзел-чүткүлдүг демиселдиң бөгүн чорудары ынчангаш улам эргежок чугула.

СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң тайбынга ындак чайгылыш чок политиказы тайбын дээш демиселге [illegible] угланыышкынны берип турар. Совет профэвилелдериниң съездизинге болгаш Ташкентиге эш Л. И. Брежневтиң кылган чаа тайбың саналдарынга байыр чедирип, оларны деткип [illegible] турар бис деп, Густав Гусак айыткан.

(СЭТА).

ШАКТА-ЛА 34 МИЛЛИОН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк стратегтиг боо-чепсекти соксаал чокка эндере бүдүрериниң талазы-биле Рейганның администрациязының тудуп алган программазын ёзугаар чоокку беш чылдың дургузунда шак санында-ла АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрериниге 34 миллион доллар чарыгдаар апаарын шериг айтырыгларының талазы-биле информация төвүнүң директору, халажылгада контр-адмирал Дж. Ларок медеглээн.

Эштер аразынга ужутар баллистиктиг «МХ» дээр ракеталарга азы чалгынныг ракеталарга-даа дижик, ядролуг чепсектиң чаа системазынга миллиард-миллиард долларны америк чалан түрегайлаан тудуп-на. Ядролуг халаптың кыжаныышкынын күштелдирериниң болгаш улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту кедерездириниң оруунга база бир базымны кылып турар деп ол Нью-Йоркта парлаттынган медеглелде айтып турар.

Амгы үеде Совет Эвилелинче 12 муң америк ядролуг ракета чепсектерин шыгаап каан турарын Дж. Ларок демдеглээн. Ынчалза-даа Пентагонга ол ам-даа эвээш боор турар болгаш Рейганның администрациязы 80 чылдарда бодунуң стратегтиг чепсек курлавырларынга ам-даа 17 муң санныг ядролуг чепсекти немээр деп турар.

Каттышкан Штаттарның болгаш бүгү делегейниң-даа херек кырында айыыл чок болур чоруун хандырарынче кара чаңгыс орук — ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадыры болгаш стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар, кызырарының дугайында АКШ биле ССРЭ-ниң аразында чугаалажылгаларны ээлээри болуруп Дж. Ларок демдеглээн.

ДЕЛГЕЛГЕ

АДДИС-АБЕБА. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чылынга тураскааткан совет номнар делгелгезин Аддис-Абебаның университединде — Эфиопияның эң улуг [illegible] ажыткан. Оон делгелгезинде — марксизм-ленинизмниң баштыкчыларының чогаалдары, [illegible] политиктиг, эртем, [illegible] литература кирип турар.

Бо делгелге ССРЭ биле Эфиопияның аразында [illegible] кады ажылдажылганың база бир [illegible] болур деп, университеттиң проректору Асмалаш Бейене ажыдыышкынынга чугаалаан.

(СЭТА).

КЫМ ӨЛҮРГЕНИЛ?

ПАРИЖ. (СЭТА). Апрель 3-те Парижке Израиль элчин черинниң ийиги секретары Я. Барсимантовту өлүргенин [illegible] француз солуннар бижип турар. Францияның президентизи Ф. Миттеран Израильдиң [illegible] чорудуп [illegible].

Оон биле кады француз солуннарының [illegible] Барсимантовту Израиль «Моссад» деп разведка-биле холбаалыг турган [illegible] Израильдан Франциядан [illegible] Палестинаның хостаарының организациязының (ПХО) [illegible] биле буруудадыышкын кылганынче солуннар [illegible] салып турарлар. Чамдык парлалга органнары ындыг буруудадыышкынны Израильдиң Иордан хемниң барыын талакы эринде үүлгедиишкиннерин бүдүүрүр дээр оралдажыышкыннары-биле холбаштыр көрүп турар. ПХО-нуң Франциядан төлээлекчизи ол терроржу үүлгедиишкиннерге палестиннерниң хамаарылга чогуунун, ол үүлгедиишкинниң Израильдиң хой-пиитиге тайылбырлаазы хоозун-меге чүүл болурунуң дугайында медеглел кылган. Парижке үүлгеткен террорлуг чорукту Бегинниң чазаа моон мурнунда Ливанның Мурнуу чүгүнге чорудар деп планнаазы дайын чорудулгазын боттандырарынга сылдаг кылдыр ажыглап чадавас деп солуннарда айтып турар.

КҮШ-АЖЫЛ КЫЛЫР ЭРГЕ ДЭЭШ

БРЮССЕЛЬ. Бельгияда ажылдыы [illegible] күш-ажыл кылыр эрге дээш массалыг демиселин уламчылап турар.

Күш-ажыл кылып болур кижилерни ажылга хаара тудуушче кыйгырган чыскаалды Турне хоорайга эрттирген. Бельгияның күш-ажылдың бүгү-ниити федерациязының кызыл туктарын болгаш лозуннарын туткан муң хире кижи хоорайның чамдык бүдүрүлгелеринден ажылдан массалыг үндүрүүшкүннерин [illegible].

[illegible] ажыл чок [illegible] кирилбээн. Ажыл чоктарга [illegible] залоомчу акша-хөреңгилерни чоокта база кызырганы-биле холбаштыр оларның байдалының баксыраашкынны-биле ажыл тып бээр негелдени олар хоорай эрге-чагыргаларынга тургускан.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛЧИЛЕР ХҮНҮ

ТУНИС. Национал хосталга дээш демиселчилерниң сактыышкын хүнүн тунис улус демдеглээн. Национал хамаарышпас чорук дээш демиселдиң түгүнүн алаа-биле 44 чыл бурунгаар эрткен тайбын чыскаалды колониалдыг эрге-чагыргалар найысылалга адып бооладан. Колонизаторларның холундан өлген национал хамаарышпас чорук дээш демиселдиң маадырларының алдарынга найысылал кавызы болур Седжумиде — тунис патриоттарның өлүрткен черинге мемориал комплексти ажыткан. Комплекстиң ажыдыышкынынга Тунистиң президентизи Х. Бургиба киришкен.

(СЭТА).

ЯДЫЫ БАЙДАЛ

БАНГКОК. Азияның болгаш Оожум океан девискээрлериниң чурттарының беш кижиниң бирээзи-ле ядыы-түреңги байдалда чурттап турар. Ол девискээрлерде 500 миллион кижи хүн бүрүде аш байдалда чурттап турар. Олар чурттаар чер-даа чок, хүнде негеттинер ужурлуг чеми даа чедишпес, ужук-бижик-даа билбес, кандыг-даа эрге-хоойлунуң камгалалында кирбээн кижилер болур. Ындыг түңнелдерни Азияның болгаш Оожум океанның экономиктиг болгаш социал айтырыглар талазы-биле КНО-нуң комиссиязының күүсекчи секретары Ш. А. Кибриа дамчыткан. «Кызагдаткан байдалдыг кижилерниң 80 хире хуузу көдээ черлерге онаажыр деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи-аргентин чөрүлдээ талазы-биле общиналар палатазынга оваа саналдарын бериишкиннери Фолкленд (Мальвин) ортулуктарынга хамаарыштыр Англияның болгаш Аргентинаның аразынга чөрүлдээ-биле холбаштыр Англияда политиктиг кризистиң чидиленгениниң болгаш М. Тэтчерниң чазаанга илеткелдиң улам-на кудулааныын херечилээ болуп доозулган. Премьер-министрниң чазак кылган чаартылгаларын чазактың ат-сураанын кудулаткан доктаадын шыдаваан.

Англияның премьер-министри турган Дж. Каллаган амгы премьер-министр М. Тэтчерни, ооң чазаанын [illegible] губернаторниң үнүнче холу-биле айтыпшаан [illegible] деп медеглээн: «Дуу саадайларда олурганнарга кандыг-даа илеткелдиң барып көрбейн тур-мен». Лейбористиг партияның удуртукчулуунуң оралакчызы болгаш лейбористер кажыгдиниң даштыкы херектер министри турган Д. Хилипиң парламентиге чугаалааны болза: «Премьер-министр албан-дужаалындан дүжерин күзээн-дир». Ынчалзажок бөгүндээ эгелээш, оппозицияның деткимчезин алыр оон моральдыг даа, политиктиг-даа эргезин чок.

М. Тэтчерниң албан-дужаалындан доп-дораан дүжерин лейборист депутат Дж. Эванс негээн. Англияның шериг флодун доп-дораан эдир кыйгыртыр ужурлуг деп, лейборист А. Беджвуд медеглээн болгаш Фолкленд ортулуктарже чоруткан англи шериг корабльдеринде ядролуг чепсек бар бе, чок бе? деп айтырыга дорт харыылыг бээрин негээн.

Ындыг ыыткыр шугумнар турбуже, консерваторларның чазаа Аргентинага хамаарыштыр дериин политиканы чорудар-на ам-даа үргүлчүлеп турар. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарын долгандыр 200 далай миль хемчээлдиг девискээрге «дайын зоназы» ангап чазак чарлаан. Апрель 12-де гринвичтиң шагы-биле 4.00 шакта (Москваның-биле 8.00 шакта) эгелээш ол шиитпир күштүг болур дээн. «Ол зонага кирген Аргентинаның кандыг-даа шериг корабльдерин азы дузалал суднолары дайзынныы кылдыр санаар болгаш оларны Британияның шериг-далай күштери «Ыдыштаар апаар» деп камгалал министри Дж. Нотт общиналар палатазынга медеглээн.

«Дайын зоназынга» кандыг Аргентинаның кандыг-даа шериг корабльдеринге халдаашкынны кылыр дугайында дужаалды Англияның шериг-далай күштериниң командылалы алганын «Пресс Ассошиэйшн» агентствозу дыңнаткан. Англи-аргентин чөрүлдээге хамаарыштыр М. Тэтчерниң чазааның кириш угланыышкыны-биле холбаштыр сагыш дүвүреңнииниң «Нации унидос» [illegible] чамдык чурттарының, ылангыя Ирландияның, Бельгияның, Даниянын болгаш Нидерландыларның чазактары илерелдеп турар. Чөрүлдээни дипломатиг арга-биле шиитпирлээриниң эргежок чугулазын Баруун Европа күрүнелериниң найысылалдарында илереп турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның чазаның деңзелин ёзугаар Мальвин ортулуктарны, а ол ышкаш Мурнуу Георгия болгаш Мурнуу Сандвичевы ортулуктарны [illegible] 26-чы [illegible] дыр албан ёзузу-биле тускай чарлаан. Губернатор генерал Марио Бенжамин Менендестиң деңзелиин хүлээп алырынын байырлыг ёзулалы чаа [illegible] тову Пуэрто-Ривейро хоорайга болган. Барык 150 чыл дургузунда Англияның колониязы болуп келген ол девискээрге генерал М. Менендес Аргентинаның эң баштайгы албан-дужаалдыг кижизи болуп турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарын долгандыр 200 миль хемчээлдиг «дайын зоназын» чарлаар дугайында Англияның шиитпири-биле холбаштыр Мурнуу Атлантикада [illegible] ратегтиг тускай командылалы тургузар дугайында Аргентина чарлаан. Эрткен чылын шериг албаның эрттирген курлавырда чамдык кижилерни шеригге кедиртир дугайында дужаал база үнген. Англи-аргентин чөрүлдээ-биле холбашкан айтырыгларны Аргентинаның чазаанын эрттег чок хуралынга чугаалажып көрген.

Англияның шериг-далай корабльдериниң улуг отрядын Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже чоокшулап олурары-биле холбаштыр ында камгалал дериглериниң кылыр талазы-биле ажылдар тургустунуп турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң Лондонче болгаш Буэнос-Айресче чорудар дугайында шиитпирин президент Рейган хүлээп алган. Оон ол даалаштыг чоруушун сорулгазы — англи-аргентин чөрүлдээни шиитпирлээриниң аргаларын тывары оралдажыры-дыр.

Англи-аргентин чөрүлдээ-биле холбаштыр АКШ-тың берге байдалга таварышканын америк солуннар ажык-биле бижээн. АКШ болгаш Аргентина бот-боттарынга дузалажыр дугайында Америк чурттарының аразында керээниң (Рио-де-Жанейро керээзи) киржикчилери болуп турар. Америк күрүнелериниң каш бирээзинге халдаашкын болган таварылгада бүгү америк күрүнелер — керээниң киржикчилери дузалаар дугайында негелде ук керээде бар. Кероияда ол чүүлдүн күүселдезин АКШ-тан Аргентинаның негей бээрин болдурбазын А. Хейг оралдажып турарын Эй-би-си телекомпания айыткан.

Чаңгыс демниг өг-бүледе

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ СОЛАҢГЫЛЫГ ЧЕРИНДЕ

Поляр куржаанның ынды Соңгу чүк девискээрин Юрий Рытхэу шуптузун эргип кезээн. Ооң оруктары Каданың, АКШ-тың, Скандинавияны болгаш Гренландияны таварты эрткен. Муң-муң километрлер, чүс-чүс ужуражылгылар, хөй санныг көрген-билген чүүлдер, сактыышкыннар... Ол бүгү аян-оруктарының чогаалдыг түңнели — чогаалчының чаа-ла дооскан «Дептер аразының коврүү» деп романы болган.

— Дүвүренчиг берге үеде чурттап турар-дыр бис—деп, Юрий Сергеевич чугаалаар.— Кажан даа эттинмес хайгыл-биле бистиң коргударын кызыдып турар. Делегейниң тончузунуң дугайында шевынчы чүве дег чугаалар Барыын чүкте улам хөй дыңналып турар апарган. Соңгу чүкте шериг баазаларын көрдүм. Ядролуг байтык, аваа безин дайын болур болза, чидип, төнүп каар ындыг эвээш санныг улустарның чурттап турары бойдус байдалы берге-шириин черлерде оларны тургускан-дыр. Ол аян-оруктарының түңнелинде тайбың дээрге эң улуг чаагай кежик, ооң эрге-ажыы дээш калы ажыглажылганы, улустар аразында билчиниишкинниң калбартыры, боо-чепсекти ажыглажырын чедип алыры эргежок чугула деп чүвени онзагай чидии-биле бодап билген мен.

Мен тоолчургу кузел-чүткүл көргүскен романны бижидим. Ооң бүгү кодуруулүшкүнү, солун айтырыглары, публицистиг тургузуу бистиң күрүневистиң тайбынга ынак политиказында уңгуктаалган. Ядролуг дайынның өртү чер кырынга ыштыгарын болдурбас ужурлуг бис. Тайбың бе азы бодун шуут уштукаары бе айтырыглардан кижи төрелгетенниң шилип алыр чүүлү оларның чүгле чаңгызы-ла болгай.

Романда мээң бижип турарым коврүг ийи диптерни тудуштуруп турар—ону Аляска биле Чукотканың аразында салган. Беринг оолуунуң барыын эриинге төрүттүнген мен, а ооң өске талазынга база четкиледим. Оларның эрик чоогунуң ортулуктарының аразында хемчээли дөрт чартык-ла километр. Дөрт километр болгаш бүдүн үе-чада...

Чогаалчы төрээн Чукотказындан мырынай чоокта чаа ээп келген. Эртем-мергежилиниң талазы-биле солун ажылдакчызы (Рытхэу 25 чыл бурунгаар Ленинград университединиң журналистика факультедин дооскан) кижи болгаш «Советская Чукотка» солунга округда кодээ тудугнуң, ийи ажылының, чурттакчы чоннуң культура хандырылгазының айтырыгларының талазы-биле бөлүк материалдарны парлаткаш келген.

— Амыдыралга идепкейлиг киржилге — совет чогаалчы бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези болур—деп, Юрий Сергеевич чугаалады. —Чогаадыкчы ажыл-чорудулгамга хөй-хөй жанрларны шенедим. Очерктерни, рассказтарны, «Эргырон» ансамбльге ырларны бижигиледим, тээпби ажыг номнуг мен, а ам бир дугаар шии бижип кирдим. Ооң ады «Какоттуң саннары» дээр. Какот дээрге бижик-билиглиг баштайгы чукот кижи-дир. Ол 1918—1920 чылдарда Соңгу Доштуг океанны Евразияның эриктерин дургаар Амундсенниң экспедициязынга повар чораан. Полар куржааның соңгу чүгүнче баштайгы большевиктерниң келгенинин, оларның Соңгу чүк улустарынга кедир үеже бызым кылырынга дузалаанының дугайын шиинде чугаалап турар.

ССРЭ-ниң 60 чыл болган төөгүзүнге көрүнмүшааш, мен хөй чүүлдерни бодаар-дыр мен. Чижээ, мээң Чукоткам, бодунуң төөгүден хөгжүп келген онзагай байдалдарын ыштыкынмайн хөй национал округ апарган-дыр. Кандыгдаа улуг үүле-херекти бүгү чурт шуптузу кылыр, а бүгү хөй-ниити амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының интернационалчы чорууну оазүлдези— бистиң үениң бир онзагай талазы. Соңгу чүк улустарының культуразы, амгы эртем-билигге четкен орус башкыларның ёзулуг маадырлыг чоруу-дур. Олар бистиң Чукотказа, таңывазыбилбеан черлерге, караңгы-думбей, соок-шириин, оруп-чирик, харылзаа чок черлерге кээп, чонуң караан чырыткан. Чырыдыышкынның ол эгелекчилери амгы космонавтыларның космоске ужудурындан берге билдинмес хире ындыг байдалдыг черлерже кээп турган. Оларны чүү-даа доктаадып шыдаваан.

Бир катап чогаалчы Стокгольмнуң этнография институдунга чүве чугаалап турган. Лекцияга олуруушкан эртемденнерниң бирээзи элдепсингенин чажырып шыдаваан. Октябрь революциязының соонда он чыл эрткенде Соңгу чүк улустары боттары үжүк-бижиктиг апарган ол черле шын бе?! Ындыг эвес чүс-чүс чылдар негеттинер болгай! А чукот чогаалчы Юрий Рытхэунуң чогаалдары делегейниң хөй-хөй дылдарында очулдуртунганы оон-даа элдептиг эвесне. Чоокта чаа Францияга Сорбонна университединге ооң чогаалдарынга тураскааттынган диссертацияның камгалалы болган...

— Эрткен чылын Гренландияның административтиг тову Готхобка чораан, чаңгыс чер чурттуум эскимос чогаалчы Зоя Ненлюмкинаның шүлүктерин очулдурганын түс чер радиозун дамчыштыр дыңнаавыш база элдептиг эвесне —деп, Юрий Сергеевич чугаалады. Тоожуларым бирээзин «Иабилиг дагның баарынга» деп адаан мен. Орус культура дег ындыг улуг культураның ачызы-биле бузулбас чаңгыс эптиг өг-бүледе каттышкан бистиң чуртувустуң бичи улустарының культуразы тургустунуп, чечектелген.

В. ГАНШИН,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

ТЕННИС-82

МАРГЫЛДАА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Кызылдың «Херел» спорт залында стол теннизинге Сибирьниң команда болгаш хуу-да бирги чери дээш чемпионады уламчылавышаан. Пятница, суббота хүннеринде эрткен оюннар кайы-даа командаларның ойнакчыларының бо маргылдаага белеткелиниң деңнелин тодараткан.

Ойнакчы командаларны ийи бөлүкке хуваагаш, оларны ужураштырганының түңнелдери костүп келген. «А» бөлүкке Красноярск крайның, Омск, Кемерово, Томск областарның теннисчилери ойнаан. Анаа Красноярск крайның командазы кымга-даа уттурбайн, үш санны чедип ап, бирги черни бүзүрелдиг ээлээн. Омскиниң теннисчилери Кемерово болгаш Томскиниң командаларын үткаш, ийиги черни ээлээн. Кемеровожулар Томскиниң командазын уткан. Бо «А» бөлүктен Томскиниң командазы маргылдаага кошкак белеткелдиин көргүскен.

«Б» бөлүкке Иркутск, Новосибирск областарның, Алтай крайның, Тыва АССР-ниң командалары ойнаан. Мааа Иркутск областың командазы чаңгыс-даа аштырышкынга таварышпаан. Ийиги черни новосибирскилер ээлээн, а үшкү черде Алтай крайдан келген аалчылар. Бистиң командавыс бо бөлүкке сөөлгү черни алган.

Маргылдаада сес команда киржип турар. Команда аайы-биле бирги чер дээш демисежип, Красноярск крайның, Иркутск, Новосибирск областарның спортчулары ойнап кирипкен. Амдыызында Красноярскилер Новосибирскиниң, Омскиниң командаларын уткан. Бештен сески черге чедир черлерниң командалары база боттарының аразында ойнап эгелээн. Командалар аайы-биле бирги чер дээш маргылдаалар доостурга хуу-да бирги чер дээш спортчулар маргылдажып кириптер.

А. ОКСУР.

ЧУРУКТА: стол теннизинге маргылдаа үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Шүлүк кыдыраажындан

НАЙЫРАЛ

Акы-дуңма ёзу-биле
Аралажып таныжыңар.
Ооң соонда найыралдың
Орук ишин хажытпаңар.

Эптиг ээлдек найыралга
Эки чаңчыл тургустунар
Экилежип мендилежир
Эки чаагай хүндүткел-дир.

Кожаланчып ужурашкаш,
Холдар тутчуп таныжыңар.
Хүлүмзүрүп каттырымзааш —
Күзел-соруун чугаалажыр.

Урут-дарыын өстүрүшкеш,
Угаан киирип кижизидер.
Ада-ие үлегери —
Ажы-төлге өөредиг.

Седип-оол ТАНОВ

Сергей МИХАЛКОВ

ОРААШТЫГ ОДУРУГЛАР

(БАСНЯ)

— Чок, чок, Петрович.
Албас мен ийин,
Сөкседар бо, эпчок болгай...
— Хомуданчыг хензиг
белек —
Коньяк-тыр ол, армян чүве,
Орукка-даа ап-ла чораай...
— Орта эвес, ынчаар
дилээр,
Оон башка албас ийик
мен...

• • •

— Сартык деп чээ?
Ажырбас он,
Чаглыг чүве амзавастаан —
ижин багай.
А бо чүү боор?
Көгээржикте шиме деп че?
Хектүүнерни, а бо чул аан?
— Чайлаанарга салгай
силер!

• • •

— Чок, чок, ыңар!..
Тергиин чараш хевис-тир
ам!
Соора биле бербеңер даап!
— Дерим токтуп, хөй
каът кеапп...
Дедир сөөртүр човулан-
дыр...

• • •

— Телевизор? Ынон эт де?
Мензэ деп бе?
Тенивенер, ынчап болбас!..
Алгы топну кадайга че?
Алдын шакты кымга
бээрил?..

• • •

— Амыр-менди, сол-ла
тур бе?
— Айтырыыңар билдим
ыңар.
Хапты алгаш, ыштын
көргер.
Харызам ол — таптыг-ла
мун!
Амдыызында чүве дийин,
Алызында... билир силер...

• • •

— Сочиже билет чок че?..
Чооңдуңар, алло, алло?
Депутаттың шынзылгазы?..
Тенивенер, акша бар-дыр!..
Хоккуладыр соктап чүңүл?!
Хоругдаар дээн... чөпшээрел
че?..

• • •

Хээлини алырга-даа,
бээрге-даа,
төнчү чаңгыс:
Хепаит чүүлдеп аяк долар,
башка хаадаар!

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

ДАЛАШ БОЛБАС

— Караап кылчып берейн, шиве, бичии мана.
Канчап билир чүвеп —деп, ээрешсе-даа,
— Караңгылаар бетинде-ле чеде бээр мен.
Харын, мени саадатпа!—дээш, ыңай болдум.
Орук дургаар мото хеглүг чуглуп орган.
Омаам хайнып, ыры-шоорум куттулгулаан.
Ынчалзажок үр-даа болбайн хун-даа ашкап:
Ырак-чоокта хамык чүве көзүлбестээн.
Хараланың, ам-на келгеш, аксым тудуп.
Халактаныр ужур орта таварыштым.
Каш-ла минут манавыткан болзумаа-ла,
Караңгыга торулбас-даа турган ийик мен.
Дендии думбей —аът кулаа көзүлбесте.
Дээр актап көре-көре калгывышаан.
Кылчып бээйн деп турумда-ла ыңаваанымга
Кылыым хайнып, бодумну-ла карган чор мен.
Ыңчап чораш, бир-ле черге чолдаш кындым —
Ыңаар, хемниң эриинде караш дидим.
Алгырар чай кайда боор ийик, молчурт-ла дээп.
Алыс бодум сугжу болгаш, ажырбадым.
Шак-ла ындыг кеземчени алган соонда.
Шала-була чүве кылбас болу бердим.
Далаш күске дугайында чоннуң сөзүн
Дааиы-ла сактып чоруур апарган мен.

Ч. КАРА-КҮСКЕ

СОНУУРГАЛЫ ХӨЙ ЯНЗЫ

Аныяк эртемден, физика-математика эртемнериниң доктору, МКУ-нуң профессору Анатолий Тимофеевич Фоменко хөй талалыг сонуургалдыг кижи.

Школага эртем фантастиказынга ынак чораан. «Дээр дииниң чажыды» деп тоожуну бижээн, ону «Пионерская правдага» парлаан. А 9-ку класска физика сонуургай берген. Школаны алдын медальдыг дооскаш, МКУ-нуң мехматының механика салбырынга кирген. 4-кү курска математика салбырынче шилчээн. Ооң соонда аспирантура, кандидат диссертациязының камгалалы. 1972 чылда ол физика-математика эртемнериниң доктору апарган. Ол хөй-хөй эртемденнерниң бодап шенеп келгени эң нарын дээн математика бодалгазының харыызын тыпкаш, 26 харлыында эртемнер доктору апарганы ол.

Элдептиг сүргей аттыг «Гомотопиктиг топология» деп ажылдың авторларының бирээзи — А. Т. Фоменко. Ук номда кирген чуруктарны база ол чураан. Нарын формулаларның, символдарның илередип турары тодаргай математиктиг билиишкиннерни анаа номчукчу эки-ле билбес, а ак-кара графиктиг чуруктар анаа фантастика делегейин ажыдар.

Фоменко — 55 эртем ажылдарының болгаш элээн каш өөредилге номнарының автору. Черле ынчаш, эртем биле уран чүүлдүң аразында ылгаш, математика биле чурулга уран чүүлүнүң аразында ниити чүүлдер хөй деп, ол санап турар.

Анатолий Фоменконуң сонуургалдары хөй янзы. Скандинавияның болгаш Индияның тоол чугааларынга үндезилеттинген бөлүк чуруктарны, «Зодиактың демдектери» деп ниити аттыг графиканы, М. Булгаковтуң «Мастер болгаш Маргарита» деп романынга каасталга чуруктарны кылган.

Эртемден, чурукчу, шүлүкчү. МКУ-га 15 чыл бурунгаар ажыттынган «Топаз» музыка клувунуң доктаамал даргазы боор келгеш, бодунга болгаш өскелерге музыканың эгээртинмес делегейин ажыдып турар. Бо бүгүде кижи кайгаар чүве чок — чүге дээрге Анатолий Тимофеевич Фоменко чуртталганың хөй талазынга хандыкшаан кижи-дир.

ЧУРУКТА: Анатолий Тимофеевич математика болуушкуннарынга графиктиг чуруктары-биле.

Н. ЗОТИШИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨРТЧҮЛЕР ОРНУНДА ДРУЖИННИКТЕР

Шкотовонуң автосептелге заводунуң дружинниктери беш кижилиг өг-бүлени өрт айыылындан хостап алганнар.

...Цех начальниги В. Ситянинага баштаткан дружинниктер бөлүү дежурнайлаашкынын дооскаш, автобуска олурупкаш, хөй-ниитиниң корум-журумун камгалаарының дузалал пунктузунуң бажыңынче ол кел чорда, суурнуң чурттакчылары шуптузу удуй берген болганнар. Хенертен чаңы-биле эртип бар чораан бажыңның соңгаларындан чалбыыш үнүп турганын көрүп кааннар. Өрт деп чүве тодаргай апарган.

Оолдарның бирээзи өрт өжүрер кезекче телефоннаар дээш караш-ла дээн, өскелери ол бажыңче маңнапканнар. Эжикти соктаарга, кым-даа харылаваан. Дружинниктер соңгаларны шилин бузапкылааш, бажың иштинче кире бергеннер.

Харылаачы Пелипушкинниң өг-бүлези шуптузу халапты эскербейн, удуп чыткан болган. Оларның шуптузун өттүрүп турар аразында чалбыыштаган от ажиктерин дүй алы берген. Чогум-на оон олар соңгалардан үнер деп шиитпирлээннер. Дружинниктер эштиңер тургулааш, баштан уругларны дашкаар үндүргеш, ооң соонда ада-иезиниң үнеринге дузалааннар. Ооң соонда он бир кижи шуптузу эт-септи камгалаарынга, чалбыыштаан өртүү өжүрерниң талазы-биле өртчүлерге дузалашканнар.

Ол бажыңның кожазында облмежитиеде чурттап турар уругларның бурууу-биле өрттенип эгелээн соонда көөп улерген. Олар бажыңдан чоруурда электрилиг чылыдыкчыны уштуп каарын уттупкан болганнар.

(СЭТА-ның корр.).
ШКОТОВО,
Приморье край.

ЧАСКЫ КУДАЛААШКЫННАР

Өг-бүле Болуруунуң бажыңын Черкассы обласка Шполянск районунуң «Коммунист» колхозунга дерип тудкан. Колхозтуң электриги В. Герасименко деп оол биле күш фермазының ажылдакчызы Т. Ляховецкая олар аңаа хамыкты мурнай бадылашкан болгаш өг-бүле тудканнар. Чаңгыс суур чурттугларны аныяк өг-бүлеге чүректиң хапызындан паиг байырны чедирген болгаш белектерни эжеп сөңнээннер.

Колхозтуң төвү Мастусово суурга аныяктар чылда дөртең кудапы дужурул турар. Суурдан сөөлгү он чыл дургузунда хоорайларже ажылдап чоруткан кижи чок. Аңаа аныяктарның чурттаарынга, ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни тандыыган. Хөй аныяктар механизатор, малчын болуп ажылдап турар. Чигир заводунда ажылчыннар, инженерлер, башкылар, экономистер, эмчилер бар.

Колхоз чыл бүрүде хөй аныяктарны дээди өөредилге черлеринче, техникумнарже өөредип чорудуп турар. А культураның улуг төвү чоокта чаа ажыттынганы-биле холбаштыр элээн каш оолдар, кыстарны культура институдунче болгаш театр училищезинче колхоз өөредии чоруткан.

Миллионер колхоз бодунуң ажыл-ишчилеринге чаагайжыдыр кылдынган чуртталга бажыңнарын, амыдыралдың болгаш садыгның бүдүрүлгелерин база тудуп бериц турар. Ажылга хүлээп алыр дугайында аныяктарның хөй билдириишкиннери колхоз баштаар черинге чыл бүрүде школа дооскаиңардан кирип турар.

М. КАРПЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Черкассы

Редактор В. ШАРАВИИ.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Өрттүң хөй-ниитиниң-даа, хамаатыларның-даа өнчү-херецгизинге чедирип турар когаралы улуг. Тес-Хем районга болгулаан өрттерге доктаап көрейн. Чүгле эрткен чылдың дургузунда безин Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга өрт каш удаа болган. Анаа ийи автомашина турар гараж, артык кезектер шыгжаар склад, алды автомашина өрттенген. Оон үнген когарал 43109 рубль түңнүг болган.

Серемчилел, харысалга чокоруктан хамаатыларның бажыңнарынга, өөнге болгулаан өрттер база эвээш эвес. Чижээ, Ак-Эрик суурнуң чурттакчызы В. Соиниң хуудa бажыңынга өрт болган. Өг-бүлениң ээлеринниң амы-тынынга айыыл болбаан-даа болза бажыңның эт-севи өрттенип калган. Печка одаарынга бензин ажыглап турганы ындыг түңнелге чедирген. Ол-ла суурнуң чоогунда Доозуннуг деп черде чурттап турар К. Чадамбаның өөнге өрт улуг кижилерниң хайгааралы чокка өгге арткан уругларның от-биле ойнап турганындан үнген. Өрттүң түңнели өг-бүлеге улуг когаралдыг болган.

Районнуң чамдык ажыл агыйларында, бүдүрүлге черлеринде өртке удур айыыл чок чорукту тургусканы багай эвес. Чижээ, «О. Шынаа» совхозтуң МТМ-зинде өртке удур айыыл чок чорукту тургусканы эки. Ол айтырыгны совхозтуң директору Н. Д. Байпай-оол, МТМ-ниң инженер-техниктиг ажылдакчылары шыңгыы кичээңгейге алган. А «Кызылгаар», «Чодураа» совхозтарның МТМ-леринде бо чугула айтырыгны тургусканы негелдеге дүүшпес. Ук совхозтуң дирекциялары өрт албанының талазындан участок бүрүзүнге өртке удур айыыл чок чорукту тургузарының хемчеглерин тургузарының айтыышкыннарын ап тура-ла оон күүселдезин чедип албайн турары капчап-даа таарышпас. Ол айтырыгны ийиги чергениң кылдыр көр бейн, анаа хамаарыштыр дээштиг хемчеглер алыры чугула.

В. МОНГУШ,
өртке удур күрүне хайгааралының инспектору.
Тес-Хем район

АГААР

Республикага бөгүн шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундаза 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—12, чамдык районнарга 0—5 градус соор, хүнүс 8—13, чамдык районнарга 2—5 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 10—13 градус чылыыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Суга шимчээшкинче, чыскаалыңар». 9.00 — «Кара чаңгыс арга». Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. Ю. Романенко биле Г. Гречконуң экипажының «Союз-26» корабльга космоске ужудуушкунунуң дугайында. 9.20 — «Сылдыстаржер». Совет ырлар концерти. 9.45 — «Оттуруктуг». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — «Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени». 12.45 — «Кожууның шагы». 13.45 — «Музыка киоскузу». 14.15 — Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хүнүнге тураскааткан концерт. Совет Арминың үлегерлиг Төп театрындан дамчыдылга. 15.05 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.05 — «Кушкулер, аңнар, аваангырлар». 16.50 — «Тайбыңның болгаш найыралдың орбитазы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Космостуң чүс чылы» деп хөй сериялыг телеүндүрүүнүң 5-ки фильми. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35 —18.50 — Чапсар. 18.50 — «Тони Вендистиң аллагдалы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Англи драматург Ф. Ноттуң «Телефон медээзи» деп шиизинден тургускан. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында допчулал. 22.05 — 22.55 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкинаның болгаш республиканың орус улустуң «Россия» ансамблиниң концерти. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». «Адыг оглу». (Финляндия). Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 15.20 — Бистиң корреспондентилериниң чугаалары. Допчулал. 15.50 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Гнатюк ырлаар». Концерт-фильм. 16.00 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң ындыг аттыг номун ёзугаар тургускан. 1-ги фильм, 1-ги серия. 17.05 — «Келинда ес Куба». («Кайгамчыктыг Куба».). Хөглүг программа. 17.50 — «Отар Тактакишвили». Чогаалдарының ырлыпары. Концерт-фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Музыкалыг тоолдар. 20.15 — «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш чурттар аразының уран гимнастика маргылдаазы «Дружба» дээр универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Он үш аалга». Уран-чечен телефильм. 22.35—23.20 — «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш чурттар аразының уран гимнастика маргылдаазы. «Дружба» дээр универсалдыг спорт залындан дамчыдылга.

АПРЕЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ажыл-херекчи херээженниң портредиңге шыйыглар». Документалдыг телефильм. 9.25 — «Тони Вендистиң аллагдалдары». Англи драматург Ф. Ноттуң «Телефон медээзи» деп шиизинден тургускан уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Космонавтика хүнүнге уткуштур. Документалдыг фильмнер программазы: «Ужудуп үнүүшкүн». Гагарин». «Бодувустуң херээвис кылдыр чарладывыс». 15.20— Д. Д. Шостакович аттыг квартет ойнаар. 15.50 — «Авам школазы». 16.20 — «Хөглүг чарыштар». 17.05 — 17.20 —Чапсар. 17.20 — «Космос. Шагы Москваны-биле». Эртем-тайылбырлыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30 — «Гагаринниң сылдыстары». Концерт-фильм

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Новгородтуң «Ажыл» каттыжылгазында кадрларны чаңгыс черге доктаадырының талазы-биле ажыл дугайында. СЭКП-ниң Новгород обкомунуң бирги секретары Н. А. Антонов дамчыдылгага киржир. 19.35— «Отту чагырып алганы». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Отту чагырып алганы». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. Төңгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 — Амгы үениң Ленинианазы. 10-гу класс. 13.00 — Шыдыраа школазы. Ак терге. 13.35 — Физика. 7-ги класс. Сээн бажыңында электричество. 14.05 — Хоойлуну билир сен бе? 14.35 — В. Луговскийниң поэзиязы. 15.15 — АБВГД-жингеш. 15.45 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.45 — «Чурук саныдала — хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.35 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Феоктистов ойнаар. 22.15 — 23.00 — Москваның сугга синхроннуг ыштыныышкын талазы-биле чемпионун шилередир маргылдаа. «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылган.

КИНО

АПРЕЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаңгыс дээрниң адаанда» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужураддары» 9.00, 12.20, 15.40, «Ызыгуурткан куу куштар» 10.50, 14.10, «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Азажыгаш» 10.00, «Октаргайның сески хуулгаазыны» 11.40, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 13.40, 16.40, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии оол болгаш океан» 11.00, «Атлантиданың баштыңнары» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кипочымыңды 15.00, «Конкордту камгалаңар» 16.30, 18.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.30, 20.20, «Октаргайның шиңгээдикчилери» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.10, 12.40, «Тоол ынчаар эгелээн» 11.00, 15.00, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.20, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыс дээрниң адаанда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Атлантиданың баштыңнары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Октаргайның сески хуулгаазыны» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжыв амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 885

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш садыг талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажыы № 1). ТС—00482

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 86 (11884) | 1982 чылдың апрель 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Социалистиг чарыштың туғун бедик тудаал!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыырынга соңгулдалар чорудар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыында соңгулдалар хүнүн 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде кылдыр доктаадыкан. Чарлыын парлаттынганындан эгелээш соңгулдаларга белеткел ажылдары бүгү черлерде организастыг калбаа биле чорупэгелээн.

Бистиң чурттувуста чер-чер Советтери ССРЭ-ниң Дээди Совединге, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтери-биле кады улусчу эрге-чагыргаңың чаңгыс зай системазын тургузуп турар. Олар чоннуң эрге-ажыктары дээш сорулгаларны боттандырарын, чаагай чорууну бедидерин, хоойлу-дүрүмнү сагыырын болгаш корум-чурумну быжыглаарын, хамаатыларның конституция ёзугаар эргелерин болгаш хестус чоруун хандырып турар.

Чер-чер Советтериниң амгы-чылыжы онзагай болуушкуннар үезинде ажылдап келген. СЭКП-ниң XXVI съездизи бистиң чурттувустуң он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир хөгжүлдезиниң оруктарын айытпышаан, Советтерниң ажыл-чорудулгазынга программаны берген. Эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның Пленумнарынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралдарынга, профэвилелдерниң XVII съездизинге, Ташкентиге болган байырлаага чугааларын чуртна болгаш чер-черге эң чугула айтырыгларны шиитпирлээринче Советтерниң болгаш депутаттарның кичээнгейин угландырып турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар — чугула политиктиг кампания. Ынчангаш оларны белеткээринге болгаш эрттиреринге партия, совет органнар, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организациялары, бүгү хамаатылар эң идепкейлиг киржип турар. Амгы үеде соңгулдаларга белеткелдер чугуур үе-чадазы-биле чорупэгелээн.

Республика девискээринде Кызыл хоорай Совединге соңгулдалар чорударының 200, районнар Советтеринге — 900, район чагырыглыг хоорай Советтеринге — 215, суур Советтеринге — 135, кадээ Советтерге соңгулдалар чорударының 2342 соңгулда округтары тургустунган. Оон-биле дараалаштыр районнарның, хоорайның, район чагырыглыг хоорайларның, суурларның болгаш кадээниң соңгулда комиссиялары — шупту 111 комиссиялар тургустунган. Оларның составында күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-нити организацияларының төлээлекчилери 890 кижи кирип турар.

Амгы үеде соңгулда участоктарын Кызыл хоорай Совединиң болгаш районнар Советтериниң күүсекчи комитеттери тургузарын доозуп турар болгаш оларның составынга күш-ажылчы коллективтерниң, ажылчы чоннарның хөй-нити организацияларының төлээлекчилерин депшидип турар. Бо соңгулдаларда соңгулда участоктарының болгаш оларның комиссияларының онзагай байдалы чүл дээрге, олар хары угда чер-чер Советтеринге соңгулдаларның болгаш улус судьяларының соңгулдаларының кайызының-даа соңгулда участогу болгаш участок соңгулда комиссиязы болуру.

Чер-чер Советтериниң чаа чыыжынга депутаттарга кандидаттар депшидери — соңгулда кампаниязының эң харыысалгалыг үе-чадазы. Ол демократчы үндезинге, Советтерге соңгулдалар дугайында хоойлуларга дүүштүр күш-ажылчы коллективтерге эртер, кандидаттарга эң төлептиг кижилер депшиттирген турарын хандырары чугула. Депутатка кандидаттарны чугаалажып көөрүн эң калбак болгаш ажык кылдыр чорудар, оларның соңгукчулар-биле ужуражылга хуралдазын баш удур белеткээр, соңгукчуларның бээр чагыгларын бүгү тала-биле үндезилеттинген турзун дээш бүгү чүүлдерни партия, совет органнар кылып апаар. Моон-биле чергелештир соңгукчуларның даңзызын четче, шын тургузары, соңгулда назылыг чаңгыс-даа кижи даңзыга кирбейн барбазын дээш бүгү чүүлдү кылыр.

Июнь 20-де болур соңгулдалар чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының көрүлдези болур. Бистиң бүгү-улусчу күрүнебисте Советтер эрге-чагырганы бүрүнү-биле боттандырып турар. Ынчангаш олар боттарының девискээринде ажыл-херектиң байдалы дээш долузу-биле харыысалгалыг. Ындыг болганда соңгулдаларга белеткелдер чорудуп турда Советтерниң күүскомнары, оларның килдистери, депутаттар соңгукчуларга отчёттарын бээрин организастаары чугула. Амгы чылыштың депутаттарынга соңгукчуларның берген чагыгларының күүселдезинче онза кичээнгей салып, олар айыттынган хуусааларында бүрүн күүсеттинген турзун дээш күүскомнар, депутаттар болгаш чагыгларны күүседир ужурлуг организациялар организакчы хемчеглерни алыр хулээлгелиг.

Соңгулда кампаниязын политиктиг болгаш агитас-массалыг ажыл-биле хандырары — партия организацияларының болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле, агитпункттарның, агитквартираларның ажылын соңгулда кампаниязынче угландыр идепкейжидери, оларны көрүштүг кылдыр дерип шимээри, литературалар-биле четчелеп хандырары улуг ужур-дузалыг.

Чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдалар ССРЭ-ниң 60 чылының бедүүзүнде эртер. Аңаа белеткелдиң бүгү-ле организастыг болгаш политиктиг ажылдарын он бирги беш чылдың даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседиринче, бузулбас улуг эвилелдиң алдарлыг баййырлалын политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле, күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуурунче республиканың бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынче угландырар ужурлуг.

Бүгү ажыл-херекти соңгукчу бүрүзү бодунуң хамаатылыг хүлээлгезин бедик харыысалга-биле медереп билген, соңгулдага идепкейлиг киришкен турар кылдыр тургузар херек. Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Май 1-ге Кыйгырыгларында сорук кииргичи мындыг одуруглар бар:

— Совет Эвилелиниң хамаатылары! Чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүнде боттарывыстың бадылаашкыннарывысты бистиң Төрээн чурттувустуң эң эки оолдар, кыстарынга дээш берээли!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу делгерезин!

ШИҢГЭЭДИП, НЕПТЕРЕТПИШААН

«Бай-Тал» совхозтуң Туралыг болгаш Даштыг-Тей хойжу бригадаларының аразында чарыштыг. Олар төрүүр 100 хой бүрүзүнге өнаалаштыр 76 база 74 хураганны апрель 1-ге чедир камгалап алган.

Кыштаглаашкынны эки доозар, малдың чаш төлүн часкы берге үеде чидириг чок доруктурар база малдан алыр продукцияны бүдүрерин көвүдедир дээш күш-ажылчы демиселге бригадалар аразында организастаан социалистиг чарыш кескү идигни берип турар. Ол чарышты бригадалар хуралдарынга түңнеп, кайызының канчаар ажылдаарын чугалажып, эскертинген четпестерни эдеринин аргаларын сүмележип, моон сонгаарты сорулгаларны тодарадып, оларны боттандырарда, чүнү кылырын дугуржуп ап турарлар. Чартык чыл көргүзүглерин бригадаларның малчыннарының каттышкан хуралынга байырлыг байдалга түңнеп, дуржулга солчуушкунун организастап, спортчу маргылдааларны эрттирип, күш-ажылчы чарышка тиилээннерни, спортка шылгараашкыннарны шаңнап, мактап турар.

— Бо кыш бисте хойжок хур эртип тур — деп, СЭКП обкомунуң кежигүнү, бригадир Белек Донгаковна Хертек чугаалады. — Улуг малдыи баш саны-даа, чаш төлү-даа менди. Бо хүннерде бригадада малчын бүрүзү кыштаглаашкынны организастыг доозар, оът-сиген үнгүже чедир улуг, аныяк малдың чидирииш болдурбас дээш кызымаккай ажылдап турар.

Бригаданың малчыннарының чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, улам-на бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар база эвээш эвес. Дуржулгалыг хойжу Адыгоол Иргит төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны, Маннай Иргит — 93-тү, Тапов Саая — 92-ни камгалап алган, менди доруктуруп турар.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш специалистери малчыннарның билиг-мергежилин, кезиин бедидеринче кичээнгейни доктаамал салып турар. Зоотехниктер бригада төвүнге айда кирер катап болур. Аңаа бердинген темаларны өөредири-биле чергелештир, социалистиг чарыштың янзы-бүрү айтырыгларын база чугаалажып, мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниң, чарышты организастап турарында бар четпестерни эдериниң хемчеглерин ап турар.

Чарышка бир чугула чүүл болза, оон түңнелдериниң көскүзү, кижилерниң түс-туяунда көргүзүглерин деңнеп болуру дээрзин чарыштың организакчылары эки билир. Ынчангаш бригаданың даа, малчын бүрүзүнүң-даа күш-ажылчы көргүзүглерин, бо чылда алган хүлээлгелерин чарашты бижип, кызыл-булуңда аскан.

Даштыг-Тей бригадазында 16, оон иштинде 11 кодан төрүүр хой бар. Мында база-ла мал оолдааның алгырган, нити байдал багай эвес. Бригаданың хойжуларының аразында чарышты организастап, ону түңнеп турары-даа Туралыгныы-биле домей.

Хүлээнген ажыл-херээнге харыысалгалыы, бодунуң ажылгыр-кызымаа-биле эки көргүзүглерни чедип ап турарларны Даштыг-Тей бригадазындан база-ла хойжу-биле адап болур. Хойжу Доймаа Монгуш 100 хойдан-на 95, Оргумаа Ёзыштай биле Хаваноол Өөр-оол олар 90-90 хураганны ам камгалап алган.

— Мурнакчы малчыннарның арга-дуржулгазын нептередиринче сагыш салып, бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны кылып-даа турар бис — деп, бригадир Михаил Маадыр-оол чугаалады. — Оон бир хевири болза, малчыннарның өөредилгезиниң ээлчеглиг кичээлин-кым-бир мурнакчы хойжунуң аалынга эрттиргеш, оон ажыл-ишчи дуржулгазын бүгү талалыг өөренир. Аңаа ажылы шала хожудангай кадарчыларның ыяап-ла эккеп, демги малчынга бодунуң дуржулгазын, чедиишкиннериниң чажыттарын тайылбырладып, олар девискээр байдалдары, хандырылгазы шупту домей-даа болза, бир кижиниң көргүзүү бедик, өскезиниң куду болуп турарының чылдагааннарын тодарадып, бо бүгүден илереттинген ажыктыг чүүлдерни өөренип, шиңгээдип ап турар бис. Ол хойжу бүрүзүнге ажыктыг болуру чугаажок.

Туралыг биле Даштыг-Тей бригадалары элээн каш чылдарда чарыжып келген. Эрткен чылын даштыг-тейжилер төрүүр 100 баш хойга өнаалаштыр 87 хураганны камгалап өстүргеш, хураганга дүк садарының планын 102 хуу күүсеткеш, чыл түңнели-биле тиилекчи болган.

Бо хүннерде кайы-даа бригаданың малчыннары чаш малдың бүрүн камгалап өстүрер чарыштың кожазынга аштырбас. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыш оюн улам хөрлээдеткеп, эрес, кызымак ажылдап турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.

Бай-Тайга район.

ТҮҢНЕЛ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бирги кварталда кол-кол продукцияларны бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планнарын март 29-та күүседипкен. Продукция сайгарарының квартал планы 104,2 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 1,3 млн. рубльдиң продукциязын сайгарган. Бирги кварталда 55 үлетпүр бүдүрүлгелери боттарының планнарын доллур болгаш ажыр күүсеткеннер. Ылангыя продукция хемчээлин сайгарар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер оранчок ажыр боттанган.

Бирги кварталдың бүдүрүлге планнарын чамдык кол продукциялар талазы-биле хуусаадан эрте күүсеткениниң түңнелинде электроэнергияны, хөмүр-дашты, шойун, эжик блоктарын, чугайны, культура амыдыралдың бараанарын, ъътти, үстү, сүт продуктуларын, далганы болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрериниң хемчээли өскен. Чыл планындан ажыр 55 муң тонна хөмүр-дашты казып алырын, бирги кварталда 15 млн. киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрерин социалистиг хүлээлгеде айыткан. Херек кырында 4,5 млн. киловатт-шак электри болгаш 1 муң Гигакалорий чылыг энергиязын пландан ажыр ажылдап үндүрген. Бирги кварталда далган, үс бүдүрерин хүлээнип алганындан ажыр күүсеткилээн. Бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 100,7 хуу күүсеткен.

Эрткен үш айларда Тыва электри четкилери, Кызылдың тараа сайгарар баазазы, Чадаананың хлеб пунктузу, эът-сүт далганы бүдүрер завод, Бай-Хаактың, Тураның хлеб заводтары, автосептелге заводу үре-түңнелдиг ажылдааннар. Бо бүдүрүлге черлери кол-кол көргүзүглер талазы-биле план күүселдезин боттандырарын хандырганнар. Олар продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге элээн өстүргеннер.

Ындыг болза-даа бирги кварталда план күүселдезин 8 бүдүрүлге боттандырып шыдавааш. Олар барык-ла 256 муң рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээннер. А 14 бааннның продукция бүдүрериниң, 17 коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн күүселдериниң планнарын күүсетпейн барганнар. Ол бүдүрүлгелер 904 муң рубльдиң продукциязын улус ажыл-агыйынга бербээн. Квартал дургузунда планга хамаарыштыр алыр болза, 344 муң тууйбуну, 0,3 муң кубометр чыып эттээр демир-бетонну, 0,6 муң кубометр дилиг материалдарын, 14,5 муң эжеш кидис болгаш 5,5 муң эжеш хөм идиктерни чедир бүдүрүп шыдаваан.

План күүселдезинге кол шаптык болган чүүлдер болза, баш удур планнаашкын чокка технологтуг дериглелерниң септелгезин чорудуп келгени, чиг-эттиң чедишпезе болуп турар.

Бүдүрүлгелерде ажылчын кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруу хөй. Ынчангаш чамдык коллективтерге ажылчын күш кончуг херек болуп турар. Бүдүрүлге черлеринде ажыл шагының чидирыглери хөй болуп артпышаан. Ынчангаш халас үе чарыгдалының хуузу кончуг улуг. Оон чылдагааны-биле дыка хөй продукция бүдүртүнмейн барган. Санаашкыннар ёзугаар алырга, ажыл шагынга чидириглерни чок кылган турган болза, бирги кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу улгаттырып ап болурунуң аргазы турган.

Бирги кварталда хожудангай ажылдыг коллективтер бар болган. Оларга «Тыва эт-дүк» комбинады, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады, Үстүү Енисейниң балык заводу, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, Тураның ыяш ажыл-агый пунктузу, Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкыны хамааржыр. Оларны мурнакчыларның деңнелинче үндүрер, планныг онаалдаларны күүседир дээш ажылдаары — бо коллективтерниң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының сорулгазы.

Р. ЕЛИЗАРОВА,

республиканың Статистика эргелелиниң үлетпүр килдизиниң начальниги.

Үлетпүр допчулалы

ШТАБ ХУРАЛЫ

Дүүн республиканың коммунистиг субботник штавының хуралы болуп эрткен. Штабтың хуралын СЭКП обкомунуң секретары Г. И. Долгополов эрттирген.

Апрель 17-де болуп эртер коммунистиг субботник ССРЭ-ниң тургустунганының байырлаар деп турар юбилейлиг чылда болур дээрзин хуралга онзалап демдеглээн. Бистиң республиканың ажылчы чону субботникке улуг көдүрлүүшкүн-биле киржир дээш бүгү талалыг белеткенип турар. Аңаа белеткел кодуунда доозулган. Штабтар районнарда, коллективтер бүрүзүнде тургустунган. Кымның кана ажылдаары тодараттынган.

Эң ылангыя Кызылдың даараныр комбинадында субботник штавының чорудуп организастыг ажылын эки деп мактаан. Ында ажылдап турар 400 кижиниң 300-ү боттарының бүдүрүлгезинге ол хүн продукция бүдүрүп ажылдаар. Ол хүн заявкага тавармышпас даараныкчылар апрель 17-ге чедир өске хүнде субботникке кирер улуу ажылдап каар. Ынчангаш даараныкчыларның субботникте бүдүрер продукциязы хөй болур.

Чамдык районнарда, коллективтерде тургускан штабтар субботникте хөй продукция бүдүрерин көвүдедиринче, субботникти организастыг эрттиреринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын четпес деп санааш, арткан үеде чедир кылдынмаан бүгү чүүлдерни мак кылдыр санап, белеткеп алырын субботник штабтарынга даалдырган. Бүгү белеткелди партия, профэвилел организациялары хоптап ап, организастаар ужурлуг дээрзин субботниктиң республика штабы демдеглээн.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур 48-ки тудуг эргелелинде аныяк коммунист Екатерина Сарыглариның удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы чылдың чедимишкинниг доозуп, ол улуг байырлалга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш күженнишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: шеверлел ажылдарының үезинде; механизация эргелелинден автокөдүрүкчү башкарыкчызы Э. Д. Ооржак.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары

ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ, ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Леонид Ильич Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп ному чырыкче үнген. «Завод кедээнинге чагырткан амыдырал», «Төрээн чурттуң кедерең билири», «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп оон эгелерин совет кижилер болгаш даштыкы улустар аажок сонуурган номчааннар.

«Сактыышкыннарда» дериниче идеяларның бедиткелы, күш-ажылдың кижилериниң онзагай ноу-шылары болгаш чаагай сеткилдиг сиилиткен.

Эш Л. И. Брежнев номчукчуларга мынчаар бижээн:

«Эргим өңнүктер!

Бо номну бижип тура, мен шагдагы болгаш чооктагы болуушкуннарны, мээң-биле бир үеде миллион-миллион коммунистерниң амыдыралчы оруун тодарааткан бүгү-ле чүүлдерни база дагын чурттап эрткен ышкаш болдум.

Совет улустуң, бистиң лениничи Коммунистиг партиявыстың маадырлыг ажыл-херектериниң үе-чадалары амгы үеде улам онзагай көстүп турар. Кайгамчык үеде—канчаар-даа аажок улуг революсчу чаартылгаларның, үндезин социал өскерлиишкиннериниң, чаа ниитилел тургузуушкунуң тиилелгезиниң үезинде—бүдүн-бүдүн салгалдар өзүп келгенин болгаш ажылдап турарын медерээри өөрүнчүг-дүр. Бистер көрүп турувуста, бистерниң киржиишкиннивис-биле делегей эки талаже, күш-ажылдың кижилеринге ажыктыг кылдыр социализмге ажыктыг кылдыр чайгылыш чок өскерлип бар чыдар. Совет Эвилели-биле чаңгыс оруугда бистиң өңнүктеривис болгаш эвилелчилеривис—социалистиг делегей каттыжыышкынның чурттары чырык идеалдар дээш демнежип чоруп турлар.

Эрткен чүүлдерни сактып оол, бо хүнге, бо үеге чедир каалама орук-биле келбээнивисти кижи болбаан-дыр. Бистиң чурттувустуң чаагай чоруу дээш, черге тайбың дээш совет кижилер деңнээр чүүл чок шылгалдаларны эрткен, ээзин эвес когаралга таваржыкан. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не айыылдыг дайынга бис фашизмни баскан бис. Чогумна харын ынчангаш бистиң тиилелгелеривис онза үнелиг, мен ылавыт болур деп эң-не берге дээн чылдарда бүзүрээн чораан мен. Бистиң бүгү улузувус ышкаш кады тургузуп, дайылдажып, катап тургузуп чорааным бүгү-ле кижилер ышкаш бүзүрээн чораан мен.

Мээң сактыышкыннарым шупту-ла чүвени хаара тудупайн турары билдингир. Бо арынаар дамчыштыр мээң номчукчуга чугаалаксаан кол-ла чүүлүм болза бистиң Төрээн чурттувустуң бүгү-ле ажыл-херектериниң авангардынга кежээде коммунистер, В. И. Ленинниң тургусканы бистиң алдарлыг партиявыс кежээде чоруп турары дээш чергаарадның сагыш-сеткилин, оон кежээде шынчы соллады турган болгаш болуп турарын дээш канчаар-даа аажок улуг алс-кежиктиимниң сеткил-сагыжы чүве».

«Сактыышкыннар» деп номну Политиздат үндүрген болгаш ону Москвада «Красный пролетарий» типографиянга парлаан.

(СЭТА)

АНЫЯКТАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУЗУ

ОМСК. (СЭТА-ның корр.). Бөгүнгү ажылы—кодээниң шалыпчы фронтузу дээрзинин дугайында партия съездизинден чаңгыланып үнген кыйгырыгны Омскиниң аныяк оолдар, кыстары ханы-биле деткип турарын илередип турарлар. Аныяк салгакчылар төрээн ажыл-агыйларының фермаларынга ажылдаарын улуг көдүрлүүшкүн-биле шиитпирлеп турарлар. Кодээ школалар доосканының соонда боттарының күжүн мал ажылынга тураскаадыр деп шиитпирлээн уругларның саны улам көвүдеп турар.

Апрельдиң онда Омскиге школалар доозукчуларының слёду боол, олар аңаа боттарының малчынның эң чугула болгаш херек ажылынга тураскаадырын шиитпирлээннер. Аңаа 800 оңгу классчылар, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары, партия, совет, комсомол ажылдакчылары киришкен.

Эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырының чылыг состерин слёт киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар. СЭКП-ниң Омск обкомунуң бирги секретары А. П. Манеров байырлыг чагааны номчаан.

Ийиргде — Цветнопольдуң ортумак школазының доозукчузу Татьяна Круч. Ол бодунуң эш-өөрү-биле кады Одесса районнуң Ленин аттыг колхозунуң фермазынга ажылдап чаңгыга берген.

— Эш Л. И. Брежневтиң бистерге чүректиң ханызындан чедирген байырының сөстери боттарывыстың аныяк чүректеривисти күжүвүстү, тывынкыр чоруувусту, билиивисти болгаш соруктуг ажылгыжывысты-даа аъш-чем программазын боттандырарын чорударынга, улустуң чаагай чоруун бедидеринге болгаш бистиң улуг Төрээн чурттувустуң күчү-шыдалын быжыглаарынга бээринче кыйгырып турар-дыр — деп, ол чугаалаан.

Слётка сөс ап, чүве чугаалааннар школалар доозукчуларының ажылга эки белеткеттингенин чугаалап турганнар. Кодээ школа сайында тургустунган өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга болгаш звеноларынга олар зоотехния болгаш агрономия талазы-биле билиглерниң үндезиннерин шиңгээдип алганнар. Күш-ажылдың хоочуннары, мал фермаларының болгаш комплекстерниң ажылдакчылары аныяк салгакчыларга улуг дузаны көргүзүп келген болгаш дузалап-даа турарлар. Моон алгаш көөрге, оларның мал ажылынга ажылдаар деп шиитпирлээни быжыг боол турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтери боттарының салгакчыларының дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Областа кадрлар чедишпес деп чүвени билбес апарган ажыл-агыйлар эвээш эвес, оларның чамдыктарында иштеп машина-биле оларынга ажылдаар кижилер шилип алгзуунга конкурс безин чорудуп турар. Оларның коллективтери аныяк кижилерге черле, кодээге ажылдаарынга ынак кылдыр кижизидип, оларга эң-не эки техниканы болгаш чаалдарны берип, дуржулгалыг кижилерге даандырып турар. Кодээ ПТУ-лар аныяк кадрларны белеткээриниң ёзулуг төптери апарган. Сөөлгү чылдарда оларга 14 муң мастер-малчыннарны областың ажыл-агыйларынга белеткеп үндүрген.

Фермаларга ажыл-иштиң таарымчалыг байдалдарын тургузуп, экижидери дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудкан. Бо бүгү айтырыгларны партия, совет, комсомол болгаш кодээ ажыл-агый органнары доктаамал көрүп, кичээнгейге хаара тудуп турар. Мал ажылдыг фермаларның хөй кезии — амгы үениң техниказы-биле доолтунган, сайзыраңгай бүдүрүлге черлери апарган. Ынчангаш оларга аныяктарның ажылдаары дыка таарымчалыг, оларның чалыы күжү-даа, эртем-билии-даа таарыжыр черлер боол турар.

Ол областа элээн каш аграр-үлетпүр каттыжыышкыннары тургустунган. Оларның бирээзи — «Омскиниң бекону» дээр фирма болур. Ында бүгү-ле ажылдарны автоматтарның болгаш механизмнерниң дузазы-биле кылып турар. Чогум-на ындыг бүдүрүлге черлери аныяктарны хаара тудуп турар-дыр.

Аныяк ажылчыннар чурттаарын дээш колхозтарда болгаш совхозтарда дыка хөй чаа бажыңнарны тудуп турар болгаш чүгле аныяктар чурттаар кудумчулар безин тыптып келген.

Уругларны үре-түңнелдиг ажыл ишке. Ада-чуртун аттары дээш кызымаккай ажылдаарынга белеткеп турар кодээ башкыларга хамаарышкан чылыг состер ол слётка база чаңгыланып тургулаан.

Улуг назылыглар боттарының аныяк-чалыы салгакчыларының дугайында бүзүрел-ле ада сагыш салыышкынын кылып турарлар. Ынчангаш чаа салгакчылар база-ла чаңгыс ог-бүле ышкаш ажылдаарлар. Аныяк малчыннар моон соңгаар областың ВЛКСМ-ниң XIX съездизин аттыг чаңгыс отрядынга каттыжып турар.

Отряд кежигүннери ол слётке кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге кызымаккайы-биле ажылдаарын, партия болгаш чазактың бедик идегелин тывынактырарын эш Л. И. Брежневтиң ада-сагыш салыышкынныг сөстеринге харыы кылдыр бүзүреткеннер.

Күш-ажылдың хоочуннары, социалистиг чарыштың эгелекчилери, областың кодээ ажыл-агыйының мурнакчылары аныяк-чалыыларга күш-ажылчы эрткээн дамчыдып, байыр чедирип, чүве чугаалааннар. Омскиниң тараажыларының болгаш малчыннарының алдарлыг ажыл-херектериниң төлептиг үргүлчүлекчилери боол, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аныяк күжүн болгаш хайныышкынныг энергиязын-даа харам чокка бээрин аныяк оолдар, кыстарга кузээннер.

Слёт киржикчилери эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Олар боттарының ада-иелериниң күш-ажылчы быжыг чаңчылдарынга шынчы болурун даңгыраглап, партияның кыйгырыы-биле, боттарының чүректериниң йөзели-биле олар ышкаш муң-муң аныяк оолдар, кыстар кодээниң ажылдакчыларының хүрээлеңинге каттыжып кирер дээрзинге быжыг бүзүрелин илереткеннер.

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырлазы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

Экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче колдадыр шилчидерин доозар талазы-биле партияның төлевилээн угланыышкынын боттандыраарынга социалистиг чарышты улам сайзыраңгайжыдары, ону органзастап турарында бар четпестерни чайладыры негеттинип турар.

(ССРЭ-нин профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизиниң материалдарындан).

КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ БЫЖЫГЛААР БИС

…

Д.Б. ОНДАР,
совхозта партком секретары.

МУРНААННАР

Тываның электри четкилери, Кызылдың сайгармага базазы, Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары, Кызылдың автосептелге заводу, Чадаананың, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезтери, «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестер, «Тыва автоорук» эргелели, «Тыва совхоз» тудуг паттыжылыышкыны. Адаттыышкан коллективтер бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелериң, планының онаалдаларын чедиишкинниг күүседиппер.

«Мурнакчы», «Россия», «Коммунизмниң херели», «Тоора-Хем», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар кварталда сүт садар планын кыйы ажыг катап ажыр күүседипкен. А «Кара-Хөл», «Хемчик», «Кызыл тараачын», «Тээли» совхозтар эът садар планын дыка ажыр күүсеткилээн.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп стендиде бо чылдың бирги кварталының күш-ажылчы чедиишкиннерин мынчаар айыткан: бараанныг продукция бүдүреринин даалгазы 111,1 хуу, ону сайгарарының онаалдазы 106,6 хуу күүсеттинген, пландан ажыр … дарын алереднп, оларга шаңнал-мактал ды тывсып келдивис — деп, комиссияның кежигүнү, бүдүрүлге цехиниң начальниги Людмила Костелянская чугаалады.

Күш-ажылчы чедиишкиннерже эш-өөрүн хей-аът киирип …

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: …

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Республиканың аразында чарыштыг районнарының бо чылдың бирги кварталында сүттү болгаш эътти күрүнеге садарының планнарын күүсеткени апрель 1-де ацу-биле мынныг болган

Чарыш турар районнар	сүт	эът
Бай-Тайга	133,1	142,5
Барыын-Хемчик	133,3	119,1
Мөңгүн-Тайга	—	—
Өвүр	47,7	116,7
Чөөн-Хемчик	71	104,2
Улуг-Хем	82,5	84,7
Тандыы	75,7	105,3
Каа-Хем	144	102,2
Бии-Хем	147,7	117,6
Тожу	145,1	124,3
Кызыл	112,3	107,1
Тес-Хем	27,3	102,8
Эрзин	116,1	100,6
Республика ниитизи-биле	102,6	106

Статистика эргелелиниң медээзин бээргаар аларга, республиканың ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталында күрүнеге 31819 центнер сүттү, 53011 центнер эътти дужааган. Ынчалза-даа, бүгү-ле чүве эки болбаан дег: кыйы турушкунун кайызы-даа квартал планнарын ажыр күүсеттинмээни. А бир эвес аналиэтээн, деннептээн кылып көрер болзувусса, херек кырында ындыг эвес. Чижээ, сүттү күрүнеге садары эрткен чылдың бирги кварталындан 6826 центнер азы 17,7 хуу кудулаан. Эътти 1981 чылдың бо үезинде турганындан 4965 центнерни — 9,6 хуузун эвээшти дужааган. Чылдың эгелээни эрткен чылдыындан куду темпилиг-дир.

Ынчалза-жок планның онаалдазын дыка ажыр күүсеткен районнарны демдеглээр апаар. Сүт садарынга республиканың чеди районну планның онаалдазын ажыр боттандырган. Оларның иштинден Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем ышкаш районнар чүгле квартал онаалдазын … деңнелинге четпээн эвес, харын бо чылдың бирги кварталының сүт садар планын бежин күүсеткени шыгдавааны үстүнде таблицадан көстүп турар-дыр.

Районнарның хөлдүг хөй нуруузу — тоо сүт садар талазы-биле эрткен чылдың бо …

…

ХЕЙ-АЪТ КИИРЕР

Күш-ажылчы маргылдааның хевирлери оон негелделери үениң айы-биле чаартынып, сайзырап орар. Мурнакчы дуржулгага бүдүрүлгеде бар арга-кургаларга үндезилеттинген болза, ол коллектив кежигүннериниң хей-аъттыг, чогаадыкчы идепкейлерниң ажылдаарынче соруп киирип, алган хүлээлгези, планның даалгаларны күүседиринге идиг болур. Социалистиг чарыш кайда-ла бот-идепкейге, чогаадыкчы ажылдааннга даянган болдур, ында үүле херек чогуурчалыг бүдүп турар.

Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — сүт заводунуң ажыл-ишчилериниң аразында күш-ажылчы маргылдааны багай эвес органзастап турарын … ти кезиинче үне баарга, ханаларда чыскаалдыр аскан стендилер социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин, шалыпчыларның аттарын, оларның …

…

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

…

АНЫЯКТАР КОЛЛЕКТИВИНДЕ

…

Барыын-Хемчик район.

Т. БАЙ-КАРА.

ОРГАНИЗАСТААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

…

Т. ХЕРТЕК.

В. КУНГАА.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгү» комбинат, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу. Кызылдың «Тудуг кезектери» заводу. Туранның … пунктуzу. Кызыл-Мажалыктың, Кызылдың эът комбинаттары. Тываның автотранспорт эргелелиниң КМК-зы, «Тыва кодээ тудуг», «Шагонартажстрой» трестер, «Тыва суг тудуг» трестиниң № 3,4 КМК-лары. Бо коллективтер хожудаашкынныг ажылдап, планның онаалдаларының күүселдезин үскен.

«Торгалыг», «Кызыл тук», «Коммунизмче оруку», «Октябрь 30 чылы», «Наймраа», Тока аттыг, «Күш-ажылдың ххх», «Тес-Хем», «О Шынаа» болгаш «Чодураа» совхозтар кварталдың сүт садар планын орту безин чедир күүседип шадаан.

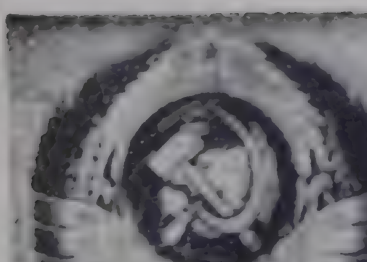

ССРЭ-ниң Күрүне сүлде демдээ. Ууп келген хүнүн херелинде — чер бөмбүрээ. Оон хажызында — Кадыыр болгаш Маска. Чоннун хой байлааның демдээ — сыптыг тараа кызыл хожаада шып... республикаларның ... дылдарының кырында: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп бижээн. Делегейде ең баштайгы социалистиг күрүнениң, бүгү чоннуң күрүнезиниң Сүлде демдээ ындыг болуп турар. Оон делегейниң бүгү чер болгалында билир.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ СҮЛДЕЗИ

корупкен, бистиң чурттуустуң Сүлде демдээ канчаар тургустунганыл?

— Улуг Октябрь тиилээн соонда ол ажыл дораан эгелээн. Аныяк Совет республикага чаа Сүлде демдек, курупе демдээ херек болуп келген. Баштайгы Сүлде демдектиң төлевилелин Петроградтың чурукчузу А. Лео белеткээн. Ууп келген хүн херелдеринде кызыл өңге Кадыырны, Масканы болгаш кылыштыг чуруп көргускен турган. Кадыыр болгаш Маска ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин бадыткап көргускен. А кылыш — бистиң Төрээн чурттуустуң хостаглалгазынче халдаачыларны ... «Российаның Социалистиг Федеративтиг Республиказы» деп Сүлде демдек төлевилелинге бижээн. Оон адаанда: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп бижээн.

Апрель 13-ССРЭ-ниң болгаш Индия Республиканың аразынга дипломатиг харылзааларны тургусканындан бээр 35 чыл

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА, ИДЕГЕЖИР ЧОРУК

Б. ЗАЙЦЕВ
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. АКШ: ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН ӨЗҮЛДЕЗИ

2. АЗИЯГА ТАЙБЫҢДААР ДЭЭШ

3. АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

Фолклендтиң ортулуктарының айтырыы — колониялаңныг күрүнелерге шаанда эжелеттирген девискээрлериниң ... тап аразында харылзааларынга кызыгаар ... айтыкан.

В. МАТЯШ.
В. САПРОНОВ
(СЭТА).

БАРЫЫН ЧҮК ЧУРТТАРЫ ТҮҢНЕЛ КЫЛЫР УЖУРЛУГ

«Ядролуг чепсектен делегейни канчап камгалаарыл?» деп темага хамаарыштыр санал-оналдар солушкан чугаалажылгазын чамдык либерал болгаш демократиг организацияларның инициативазы-биле Барыын Берлинге болган. Парлалга медээлериниң агентстволунуң корреспондентизи Игорь Белов хаан териниң Бредте (Голландия) Академиязының чоокта чедир начальниги турган халашкан генерал Михил Фон Мейенфельдтен интервью алган.

Айтырыг: Совет Эвилелиниң Европа кезээнге ортумак шенешилдиң ядролуг боо-чепсээн немеерин болдур соксадыр дугайында ССРЭ-ниң удуртулгазының шиитпирин канчаар...

«СС-4», «СС-5» ракеталарының чаартынган хевирлери болган «СС-20» деп ракеталар-биле Совет Эвилели ...

(ПМА).

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕР

ПРАГА. Бо чылын ССРЭ-ден Острава-Карвинскийниң хөмүр-даш бассейниниң шахталарынга хөмүр болгаш чер казар 130 хире комбайннар келир деп турар. Чаа совет техника чехословак дагжылар...

...ның күш-ажылының бүдүрүкчүзүн дыка бедидер аргалыг.

Совет техниктиң бассейнге совет бүдүрүкчүлер ...

(СЭТА).

ГФР. Франкфурт-на-Майнда (чуруңта) удурланыышкын киржикчилериниң он муң кижи кирипкен чысказын полиция чепсектиг водометтер болгаш газ-биле тарап, сыныргаң. Чысказың киржикчилери хоорай аэродромунга АКШ-тың шериг-агаар күштериниң самолёттар ужуп, чер болгаш хонар чаа ... тарың соксадырын негеп турганнар.

АП—СЭТА-ның телефотозу

МОСКВА. ССРЭ-нин Күрүне шанналының лауреады, профессор Виктор Сергеевич Розовтуң ат-сураа чүгле бистиң чуртта эвес, өске-даа чурттарда тарай берген. Ооң шиилерин бистиң чуртувуста болгаш делегейниң чээрби ажыг чурттарында улуг чедиишкин-биле ойнап көргүзүп турар. Драматург Виктор Розов Ярославльга албан-хаакчы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Ол А. М. Горький аттыг литература институдун болгаш В. Маяковский аттыг театрның чанында театр студия-школазын дооскан. Ол — «Өөрүшкүнү дилеп чораан», «Чанчылчаан чыыш», «Куда хүнүнде», «Кара-куш. уязы», «Дөрт дамды» болгаш өске-даа шиилерниң автору.

ЧУРУКТА: драматург Виктор Розов.

В. САВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу СЭТА-ның фотохрониказы.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга

ХҮНДҮЛҮГ ГВАРДЕЙЖИ

Октябрьның болгаш [illegible] Одессаның хүндүлүг кызыл гвардейжизиниң дем демдээниң дугайында [illegible] эрткенде В. И. Лениниң Төп музейиниң ажылдакчылары чугаалааннар. Чоокта чаа музейге кирген документилер ол фактыны бадыткаан.

...1917 чыл турган. Контрреволюцчуларга болгаш дээрбечилерге удур демиссежири-биле ажылчыннар депутаттарының Одесса Соведи кызыл гвардия тургускан. Ооң дайынчылары «КГСРД» (Ажылчын депутаттар Совединиң кызыл гвардиязы) деп үжүктер симилээн бөстерин эжүүнеринге баглап алыр турган. Ооң соонда таакпы фабриказының слесары А. Броэрниң саналын ёзугаар тускай демдек кылыр деп шиитпирлээн. Шейбенсимээр пластиниканы кежилдир «Кызыл гвардия» деп сөс бораалаан, адаанда — селеме биле чыданы бот-боттарын кежилдир чураан, ооң ортузунда «Советтерниң эрге-чагыргазы даап» деп сөстерни тукту тудуп алыпчыыр.

Шак ындыг демдектерни ийи муң ажыгны кылган. Одессаның кызыл гвардиязының партбилеттиг № 1 демдекти А. Броэрге тывыскан. Дайынчылардан муң хире кижи ол демдекти алган.

Удаваанда хоорайны дайзыннар эжелеп алкан. Чажыт ажыл кылыры-биле артып калган Броэр штампаны болгаш арткан демдектерин Катакомбага чажырып каан. Олар ында бригада комиссары Г. Котовскийниң аъттыг шерин Одессаның хостаглыжеге чедир чыткаяар.

Кызыл гвардияның беш чыл оюнда ооң эрги дайынчыларынга ук демдекти тывыскан. Ол болуушкунга тураскааткан байырлыг хуралга кызыл гвардейжиниң хүндүлүг алыш В. И. Ленинге тывсыр деп доктаал база хүлээп алдынган.

Владимир Ильичке ол демдекти тывсырын Кызыл гвардияның организакчыларының бирээзи А. Броэрге дааскан. 1923 чылдың январьда Одессаның ажылчыннарының төлээзи Москвага чедип келген. В. И. Ленин кадыының байдалы-биле келген кижилер хүлээп албайн турган. Ынчалза-даа демдекти анаа дамчыдып бергеннер.

Ол экспонатты амгы үеде В. И. Лениниң Төп музейинде кадагалап турар.

СЭТА-ның корр А. СИВЦОВ.

Москва.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Курупениң Кызылда башкы институдунуң филология факультединиң дөрткү курузунуң бөлүк студентилери педпрактиказын — Бай-Тайга районнуң школаларынга эрттирген-нер

Чоокта чаа оларның ажылының үнелээр педагогика чөвүлелиниң хуралы Тээли ортумак школазынга болган. Анаа студентилерниң кичээлдеринге олуржуп, оларның ажылын хынап чораан, педагогика практиказының эргелекчизи Ч. Серен-оол эгезинде чүве чугаалаан.

Дараазында тус-тус класстар башкылары Х. Седип, Л. Чылбак болгаш Е. Акпа-оол дээш өске-даа башкылар сөс алгаш, чүве чугаалаан. Олар боттарының класстарынга практикалап турган студентилеринге педагогика талазы-биле характеристиканы бербишаан, оларның кылып келген ажылдарының дугайында чугаалааннар.

Ылаңгыя 4-кү курстуң студентилери Г. Салчак, Н. Күжүгет, Т. Альбина болгаш Л. Даңзы база Е. Моңгуш эки деп характеристикаларны алган болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Студентилерниң мурнундан Т. Альбина:

— Практикалап турган үевисте бисте дузалаан бүгү-ле башкыларга өөрүп четтирдивис. Бүгү-ле ажыктыг чагыг сүмелерни хүлээп алдывыс. Институт дооскаш, силерниң кээп ажылдаарын кызыдар бис — деп чугаалаан.

С. САЛЧАК

Башкыларга

БЕЛЕТКЕЛ КЛАЗЫНГА ӨӨРЕДИЛГЕ

Алды харлыг уругларны белеткел клазынга өөредири бүгү Совет Эвилелинде боттанып эгелээн. Төп областарда, республикаларда канчаар чорүп турарының дугайында солун-сеткүүлдерден номчуп, радио-телевизордан көрүп, дыңнап-даа турар бис.

Алды харлыг уруглары белеткел клазынга өөредирде — өөредилге болгаш кижизидилге ажылдарын уруглар садының школаже белеткел бөлүүнге чоокшулаштыр чорудар. Өөредилгениң кол хевири класс кичээли болза-даа янзы-бүрү оюннар болгаш экскурсиялар база чугула черни ээлеп турар. Оюннар болгаш экскурсияларны дамчыштыр уругларның дыл-чугаазын сайзырадыр, угаан-бодаар чорукка мергежидер, чүвени көрүп, тудуп тургаш хайгаараан билир чорукка чаңчыктырары тускай программада айыткан.

Уругларның моган-шылаа бээрин болдурбазы-биле оюннарны кичээл үезинде-даа, кичээлдер даштыкаар үелерде-даа чорудуп турарын айыткан.

Белеткел клазының удуртулгазы [illegible] турарын чугаалаваска, оода-ла өөредир клазы делгем, ында янзы-бүрү оюн херекселдерин болгаш ойнаарактарны шыгжап, кадагалаар шкафтыг болуру, уругларның кылган ажылдарын, кылыраштарын, чураан чуруктарын делгеп көргүскен турар ханада полкаларлыг турары канчап-даа күүседиишкин болгу дег. Бичии уруглар боттарының кылган ажылын кончут сонуургап көөрлер.

Черле ынчаш бичии уругларның онзагай аажы-чаңчылдарынга таарыштыр өөредилгени канчаар чорударының методиказын бистиң республиканың дээди өөредилге чери педииститутту тускай факультединде болгаш башкы училищезинде өөредип, чылдың-на тускай эртемниг башкыларны доостуруп турар. Олар республиканың булуң бүрүзүнде боттарының арга-дуржулгазын улам байыдып, ажылдап чоруурлар. Оларның бир чижээнге Таңды районнуң Хову-Аксы № 2 школазында белеткел клазының башкызы Кара-кыс Сундуевна Ооржактың ажыл-дуржулгазын чугаалап болур.

Ооң өөреникчилери үжүктерниң үннерин кончуг шын билип турар болгаш колдуунда шупту номчуп турар. Ооң-биле кады «домак», «сөс», «слог», «үн», «үжүк» деп терминнерни илдик чокка билип харыылап турарлар.

Кара-кыс Сундуевна уругларның дыл-домаан сайзыраданынга янзы-бүрү аргаларны ажыглап, олардан долу харыыны ап, сөстерни, домактарны шын чугаалаарынче улуг кичээнгейни салып турары солун.

Кичээлдиң кижизидикчи утка-шынары дээштиг, амыдырал-биле холбаа турар. Чаңгыс кичээлдиң чорудуунда уруглар номчуп, бижип, шүлүктеп, тывызыктап, ойнап-даа турарлар. Ол бүгү бакылыын билдилиг. Шын планнап алганы-биле түргүстүнар. Башкы оюн херекселдерин болгаш ойнаарактарны чыып, тускай шкафта шыгжаан оңу ажыглап турар.

Ынчангаш өөреникчилер моган-шылап, шимээргеп турбас. Башкының үнү чавыс болгаш уругларга билдингир болур ужурлуг.

Ынчалза-даа Бай-Тайганың Тээли ортумак школазында болгаш чанында «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында, совхоз төвүнде школада белеткел класстарында байдал сыр өске болуп турары хомуданчыг. Оларның өөренир класстары школадан ырак, класстарның кажыызында-даа чаңгыс ойнаарак-даа, оюн херексели-даа чок. Өөреникчилерниң кылган ажылдарын, кыдыраштарын, чураан чуруктарын көргүзүп делгээр чери чок. Тээли ортумак школада белеткел класстары мырыңай эрги программа-биле өөренип кыштааны кижи кайгаар. Кичээлдерде көргүзүг материалдарын ында ажыглап турза-даа, чуруктар, таблицалар, карточкалар-биле-ле кызыгаарлаттынган. Техниктиг көргүзүглер шуут чок. Оода чадаарда, чаңгыс катап диафильм көргүспээн болуп турар. Тээли сес чыл школазында белеткел класстарының башкылары үргүлчү солчуп келген, ам дөрт дугаар башкы ажылдап турар. Уруглар кичээлде өөренир чүвезин билип-даа турары, билбейн-даа турары билдинмес. Кайы-даа школаның класстарында үн болгаш үжүк өөредилгезиниң үезинде методикага улуг хажыдышкыннарны кылып турары четпес. Үжүктерниң үнүн өөредип турган: м-ны ым, в-ны ывы, г-ны ыгы кылдырададып өөрединден эрткеш, сөс эгезинге ны, сөс соолунге ып, сөс эгезинге кы, сөс соолунге ык деп адаар — деп өөредип турарга шын номчулганы канчап чедип алырыл, өөредилгениң шынарын канчап чедип алырыл?

Бо районнуң улус өөредилге килдизинде методистен эгелээш, школаларның удуртукчулары, өөредилге эргелекчилери чүнү көрүп турарыл? Бир-тээ алды харлыгларны өөредип эгелээн болганда, бо класстарже онза кичээнгейни салза чогуур.

Белеткел класстарының башкыларынга девискээр зона-биле бот-боттарының ээлчээ арга-дуржулгазын солчуп, илеткелдерин, педагогика номчулгаларын чорудар чаңгыс-даа хүннүң методиктиг каттыжыышкыннарын чүге организастап болбазыл? Класстарга ойнаарактарны болгаш оюн херекселдерин башкыларның организастааны-биле ада-иелерден-даа, шефке алган албан черинден-даа тып ап болур.

Бичии кижиниң организмизи [illegible] чүве болганда кичээлдерде физминуткаларны үргүлчү чорудуп, ийи кичээлдиң соонда чиик чем-биле чемгерип, чаңгы эштеп шылганы чорудары черле ажыктыг.

Бижик өөредилгезиниң үезинде методикага хажыдыышкыннарны болдурбазы-биле ойнаанда хыналдаларны чорудуп, арга-сүмелерни берип турарын республиканың башкылар билиг бедидер институду, районолар, школалар удуртукчулары онза кичээнгейни салыры чугула деп бодаар мен.

В. ЧЫЛБАК
РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

ЧИГИР ААРЫЫН БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Москвада Трансплантология болгаш кылымал органнар институдунда ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының корреспондент кежигүнү Валерий Иванович ШУМАКОВ чигир диабединиң аар хевири-биле аарыг кижиге коду адааның бестериниң клеткаларынга кезин эмнээшкиннин кылган. Ооң соонда үш ай болганда, аарыг кижиниң байдалы эки апарып эгелээн. 5—6 ай болганда, ол аарыгдан аар нарылдаашкыннар чидип эгелээн. Инсулинниң анаа эргежок чугула хемчээли эвээжээн. Шак-ла ындыг кезип эмнээшкинни диабеттен аараан оон өске база беш кижиге кылган. Олар шуптузу ам хайгаарал адаанда турарлар.

Нептерээшкин талазы-биле чүрек-дамыр болгаш ракыжык аарыгларының соонда үшкү черде турар ол аарыг-биле демиселге база бир угланыышкынны эртемденнерниң тыпканы ол-дур. Мен Валерий Ивановичтен элээн каш айтырыгларга харылаарын дилээн мен:

— Бо ышкаш ындыг шинчилелдерни болгаш кезиишкиннерни эгелээриңче силерни болгаш силерниң ажылдакчыларыңарны чүү чүве албадааныл?

— Бистиң чүс чылдың 20-ги чылдарынга чедир диабет дээрге эккиртир эмнеттинип шыдаттынмас аарыг бооп келген, а ооң аар хевирлери өлүм чидимни болдуруп турган. Диабеттиң чылдагааннары — коду адааның бестериниң, тодаргайлаарга, ооң Лангергансты ортулукчугаштары дээр чүүлдерниң (эндокриниг кезээниң) ажылының үрелири боор турар. Ол ортулукчугаштар чогум чүлерил ол? — Ол болза, клеткаларының элээн каш хевирлериниң, оларның-биле кады бета-клеткаларның мооңнелгеп черлери-дир. Чогум-на ындыг клеткалар инсулинни аңгылап үндүрер болгаш, оларның дээшкинин азы кошкак ажылдаары аарыгны болдуруптар. Инсулинни аңгылап алганының болгаш тускайлаачының соонда ук аарыгны эмнээриниң таарымчалыг аргазы тывылган ышкаш кылдыр сагындырып турган. Ынчаарга инсулинни хүннүң-не хүлээп алыр болгай. Инсулин-биле эмнээри бээн аарыгның эттипип, аарыг кижиниң сегиирин магадылап шыдавас деп чүвени дуржулга херек кырында көргүскен. Ынчангаш эртемденнер аарыг кижиге коду адааның безинге клетканы чыпшыр даарап болбас бе дээрзиниң дугайын бодап эгелээннер.

1966 чылда-ла АКШ-ка коду адааның безин эң-не баштай кезип турган, анаа клетканы чыпшыр даараан. Ол доп-дораан-на дээштиг түңнелдерни берген. Делегейге шиитпил билле эрткен чылдың июнь айга чедир ындыг 111 операцияны кылган. Ынчалза-даа ол операцияларның түңнелдери эртемденнерни хандырбайн келген. Чүге дээрге, олурткан клеткалар өлүп, халдавырлыг нарыыдаашкыннарга таварышкан, оолганнар тыптып кээр турган. Эртемденнер 60 чылдарда Лангергансты ортулукчугаштарын ап кааптарының оралдажыышкыннарын эгелээннер. Ындыг ортулукчугаштарының үлүүнге бүгү бестерниң бир хуузу оваажыр. Тускай ферментилерниң механиктиг үурмектээшкининиң болгаш хой катап чуура долгадып турган, коду адааның безиниң тканы-биле дөмей чүүлду алгаш, оон янзы-бүрү аргалар-биле ортулукчугаштарның клеткаларын тускайлап болуру илереттинген.

— Бета-клетканы дириг амытаннарның болгаш кижиниң-даа организминге (бааргаа, чаваанга) тудуштуурарын даштыкы эртемденнер база кылып турган болгай. Силерниң ажылыңарда чаа чүүл чүл?

— Бирээде, институтка бета-клеткаларны алырының онзагай аргазын ажылдап кылган. Бистиң бөлүк эртемденнеривис (очу медицина эртемнериниң доктору Валентин Блюмкин баштаан, ооң составында эртем ажылдакчылары Наталья Каурчева болгаш Николай Скалецкий кирип турар) амыдыраар аргазы чок дириг амытаннарның коду адааның бестеринден ындыг клеткаларны аңгылап алыр аргалыг болган. Ооң безиниң аъш-чем (экзогенниг) кезээ ажылдавас, эндокриниг кезээнде 30 чедир хуу ортулукчугаштар клеткалары бар болур. Ол клеткаларның антигенниг бүдүжү улуг назылыг дириг амытанның коду адааның клеткаларындан дыка суг-ла болур. Ындыг клеткаларны өстүрерге, оларның өзеринге шаптыктавас болгаш антигенниг шынарын читтирип-биле кошкадыр (ындыг болганда клетканың өске организмче таржыры күштелир). Ортулукчугаштар клеткалары инсулинни күштүг-биле аңгылап үндүрерин иммунорадиологтуг арга тодаралыр аргазы берген. Оларны организмде кошкалдының соонда бистер иммуносупрессивтиг терапия кылбайн турар апарган бис.

Ийиде, бистер бета-клеткаларны бир таварылгада аарыг кижиниң чаваназынга, артканнарының хырын шыыгал иштинге кошкап бис. Ол операцияның дыка бедүүн болгаш [illegible] айыыл чок болур. [illegible] болур. Бүгү таварылгаларда аарыг кижилерниң байдалы экижирин хайгааралдар бадыткап турар. Бистер амдыызында инсулинден долузу-биле ойталап шыдаваан бис, ынчалза-даа ооң хемчээлин үш болгаш оон-даа хой катап эвээжээп деп болур.

Операцияның кол-ла түңнели чүл дээрге, аарыг кижилерле диабеттен уламчыр нарыыдаар аарыгларның, чижээ, полинейриттиң, карак шоорунуң бакшыраарының болгаш өске-даа аарыгларның уламчы-ла ол боор турар.

— Чигир диабединиң эмнээриниң күштүг аргазы ам-на тывылган-дыр деп чугаалап болур бис бе?

— Бистер ындыг аргазын эң чоокку болгаш келир-даа үелерде түңнелдерни ооруп кээр ужурлуг бис. Чижээ, аарыг кижиже кай клетканы херегил? Ынчангаш ооң хемчээлин тодарадыры эргежок чугула. Аарыг кижилерниң инсулинниң ажыглаарындан шуут хостаар болза, теремин-не болур ийик. Чүгле четтир салдыг хайгааралдарны чыгганының, операцияларның түңнелдерин бүгү талазыг шинчилээшкиннин соонда ам кандыг бир сөөлгү түңнелдерни кылдыр болур.

Александр ТАТУЛОВ.
(ПМА «Московские новости»).

АПРЕЛЬ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 13
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Эким, дельфин!» Документалдыг телефильм. 9.20 — Тоолдуң аайтылары. «Алыгжыгаш». (Финляндия). 10.20 — Композитор А. Новиковтуң ырыларын Совет Армияның ийи дакпыр Кызыл туктуг А. А. Александров аттыг ырының болгаш шалчаның улегерлиг ансамбли күүседир. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Чаңгыс-аай өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Россияның бүдүнү», «Мастерлер». 15.20 — О. Сулейменов. Шүлүглел: «Чер, кижиге сөгүр». Автор номчуур. 15.55 — Индий артистер концерти. 16.25 — «Күш-ажыл кичээлдери». Аныяктарны күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидериниң дугайында. 17.10 — 17.25 — Чапсар. 17.25 — «Пионерияга салют!». Алма-Ата хоорайның Пионерлер ордузунуң уругларының урап чуул коллективтериниң концерти. 18.15 — «Бүгүдеге станция». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи. Чер. Өртемчейге». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов дамчыдылганы чорудар. 19.45 — «Бодунуң арын-бажының дери» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. А. Авдеенконуң домей аттыг романын ёзугаар тургускан. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. Дараазында — Бөгүн делегейде информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 — География. 6-гы класс. Мурнуу Азия. Индостан болгаш Индий-Гангтың чавызаажы. 13.00 — А. П. Чехов. «Чайка». 13.45 — «Эртем амыдыралы». 14.15 — Ярослав Гашек. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — ПТУ суртуулдарынга. Астрономия. Сылдыстар. 15.30 — «Металлург Городовтун шылгалдалары». Документалдыг телефильм. 15.55 — Телемедээлер. 15.55 — 18.30 — «Чапсар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «ССРЭ-ниң тургустунганының [illegible] байгамзын улуг чавылазы». Телелекторий. 18.55 — Чарлаалдар. 19.00 — «Азия чаву». Информастыг публицистиг программа. 19.15 — «Моцарт-биле Сальери». Телешии.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя үтбайның чугаазы». 20.15 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Москваның дайынчы маадырлыг чоруу», «Полк командири», «Чуректен аңдезе». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Рафферти». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. Л. Уайттың домей аттыг романын ёзугаар тургускан. 1-ги серия.

АПРЕЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 9.55 — «Бодунуң арын-бажының дери». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.10 — Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Бистиң чедиишкиннеривис». Документалдыг фильмнер программазы: «Сылдыстыг», «Беш чылдың баштайгызы». 15.10 — «Өөредиичи». Тележурнал. 15.40 — Полтаваның пединститудунуң «Калина» хорунуң концерти. 16.10 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!» 16.40 — Шыдыраа школазы. Разрядчылар клазы. Дамчыдылганы шыдыраага делегей чемпиону чораан М. Таль чорудар. 17.10 — 17.25 — Чапсар. 17.25 — «Мээң чуртум — мээң салым-чолум». Г. Т. Береговой дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛ

18.15 — «Кадыкшыл». Беседа. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.45 — «Бодунуң арын-бажының дери». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — «Опера-биле ужуражылгыкын». ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленин шаңналының лауреады профессор Б. А. Покровскийниң чогаалчызы ажылының дугайында. Дараазында — Бөгүн делегейде информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Тоогу. 9-ку класс. Индустриалдашкан [illegible]. 13.30 — «Башкы — мугуна [illegible]». 2-ги класс. 6-кү дамчылга. 14.00 — [illegible] «Орус революцияның көзүнүү» Лев Толстой». 14.50 — География. Мурнуу Европа Ашпения болгаш Балкан чартык ортулуктар. 15.20 — [illegible] дугайында эртем. 10-гу класс. [illegible] коммунистиг [illegible]. 17.30 — Телемедээлер. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Эртине уппеснис мөзүлер». [illegible] ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның [illegible] концерт-фильм. («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Совет». 19.17 — «Азия чаву». Информастыг публицистиг программа. 19.45 — «Даштанылга» [illegible]. Документалдыг фильм. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Опу шылаар сиилер». Чогаадыкчылар конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

АПРЕЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!» 9.25 — «Бодунуң арын-бажының дери». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.40 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.10 — Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амыдыралдың хевири — совет». Кинопрограмма: «Узун амыдыралдың арыннары», «Сагыш-сеткилге бараан болуру», «Ёзулал-сурагаадар болгаш үе». 15.25 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.15 — «Соолгу сад». Документалдыг телефильм. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — «Эки аажы-чаң» Концерт. 17.20 — «Музейлерге болгаш делгелгелер залдарынга». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Б. Шербаковтуң чуруктарының делгелгези.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Келир үениң эрезиниң хоойлузу». Документалдыг фильм. 18.00 — «Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Миллионнарның [illegible] университеди». «Профессионал [illegible]» [illegible]. 19.30 — Бут бөмбүрүг [illegible]. Аргентинаның болгаш ССРЭ-ниң [illegible] командалары ужуражыр. Аргентинадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чарли Чаплин». Амыдыралының арыннары. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.00 — Хоккейге делегей чемпионадының [illegible] маргылдаазы. ССРЭ-биле Италияның шилилген командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30 — Испан дыл. 12.30 — Физика. 9-ку класс. Электромагниттиң хоойлулары болгаш оларны ажыглаары. 13.00 — География. Барыын Сибирь районы. 13.30 — «Бежен[illegible]». [illegible] уран-чечен фильм. 15.00 — Бойдус дугайында. Ацпар частың канчаар утку[illegible]. 15.20 — «Ада-иелер, силерге». 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 17.45 — Чапсар. 17.45 — Нурманиң хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эң-не бедик бажыңнар». Документалдыг фильм. 19.05 — «Азия чаву». Информастыг публицистиг программа. 19.30 — «Совет эртем тургузу». Беседа. 19.40 — «Космонавт — чер ыраажылдыг профессиязы». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя үтбайның чугаазы». 20.15 — «БАМ-ны тудуп турар бис». 20.45 — «Ында дириг платка хадыланды». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ЧАРЛААЛДАР

Кызылдың аъш-чем бараан-нар садыы пенсионерлерни болгаш бажың ээлерин түрүмек өртектер-биле квас, хөйлиг-сүт, мороженое, чогаалдар садыглап, долу болгаш кызырган ажыл хүнү-биле ажылдаарынче чалап тур.

Долу эвес ажыл хүнү-биле ажылдаарын күзээннерге ажыл шактарын талаларның дугуржулганы ёзугаар доктаадыр, ажыл стажы хевээр артар, ажыл төлевири ажылдаан үезинден болгаш нормажыкти күүсеткенинден хамааржыр.

Пенсионерлерге ажыл төлевири оларның пенсиязынга салдар чок болур.

Садыгның адреси: Кызыл, Октябрьская кудумчузунуң № 29 бажын, кадрлар килдизи, кабинеттер №№ 4, 11, телефон № 2-5[illegible]-36. Ажыл шагында.

«Красноярстройтранс» трестиң Кызылда автобаазазы бүдүрүлгеге ажылдаар 3-кү классттыг чолаачыларга өөредир тургуулдарны хүлээп алырын чалап тур. Айда 50 рубль стипендия бээр. Сургуулдар ССРЭ-ниң автозаводтарынга бажың практика база эртирер. Өөредилге 1982 чылдың апрель 20-де эгелээр.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунда № 3 бажың өөредилге пункту. Анаа № 15 болгаш № 6 автобустар-биле чораш, «Автодук» техникумунга чедер.

«Тудугжу» деп пионер лагеринге таңныыл херегленип турар. Бажын-биле хандырар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузу, 76 бажын, профавилел обкому, телефоннар №№ 1-16-11, 2-42-98.

Кызылдың даараныыр фабриказы дараазында мергежилге ажылдаарларны хүлээп алырын дыңнадып тур:

Даараныкчылар, даараныкчылар өөреникчилери, белен продукция контролёрлары, даараныыр цехинге технологтар, пөс-таавы чадыкчылары, секретарь-машинистка, бүдүрүлге бухгалтери, маркалакчылар, бышкан пөс кезикчилери, хамааты камгалалдың инструктору (шалыны 160-170 рубль), товаровед, белен продукция складының эргелекчизи, экспедитор, кухня ажылдакчылары, столоваяга аштакчылар.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Горная кудумчуда 104 дугаар бажың, кадрлар килдизи, телефон № 2-29-94, 2-47-21.

АГААР

Республикага бөгүн кежээр булуттаар, чагбас. Соңгу барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 1—6 градус соор, хүндүс 12—17 градус чылыыр.

Кызылга кежээр булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—4 градус соор, хүндүс 12—17 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 9.30, 11.20, 17.30, 20.20 «Октаргайның шиңгээдикчилери» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.20, 11.10, 13.00, 15.00, «Ынакшыыр үе келген» 17.20, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Атлантиданың баштыңнары» 15.00, 17.20 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сан-Бабиланың шолу, кежээкинин 8 шак» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың [illegible], партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кезээ ажыл агый килдизиниң 2-21-47, үлетиүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 8[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш типографиязы. (Кызыл, садыының херектеринге [illegible] Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 87 (11885) | 1982 чылдың апрель 14, среда | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профэвлчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

Мал продуктуларын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедир, оларның шынарын экижидер талазы-биле районнарның база совхозтарның аразында 1982 чылдың бирги кварталында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвлчөвүлел база ВЛКСМ обкому үндүрүп, ол талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың ишчилери күш-ажылчы эвээлгеге идепкейлиг туруп, мал продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр, оон шынарын бедидер талазы-биле алган кескү чедиишкиннерин чедип алган дээрзин ук доктаалда демдеглээн. 1982 чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садарын республика 102.6 хуу, сүттү—106 хуу, чуурганы —131,4 хуу күүсеткен.

Мал бажын өстүрүп турган эът бүдүрер база ону күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарышка эки көргүзүглерни Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйлары, а ол иштен «Хемчик», «Дес-Терезин» совхозтар, Кызылдың куш фабриказы чедип алган. Барыын-Хемчик районнуң совхозтары күрүнеге эът садарын эрткен чылдың деңнелинден 11.9 хуу көвүдеткен, малдың өлүп хораар чоруун 50 хуу кызырган, күрүнеге сүт садарын көвүдеткен. Тожу районнуң совхозтары күрүнеге эът садарының планын 145,1 хуу, сүттү—124,3 хуу күүсеткен. Кызылдың куш фабриказы чуурга болгаш куш эъдин садарын эрткен чылдың деңнелинден 21.5 хуу өстүрген.

Оон-биле чергелештир партия, совет, хоочун ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организацияларны мал продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышты фермаларның, бригадаларның, ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарының база чеңгерилге шөлдериниң ажылдакчыларының аразында сула организастап турар чоруктар бар дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвлчөвүлел база ВЛКСМ обкому ук доктаалда айтып турар. Эът бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле квартал планын Тес-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды, Улуг-Хем районнар күүсетпээн, а сүттүүн — Улуг-Хем район күүсетпээн. Күрүнеге эът садар планын 65 совхозтуң 27-зи күүсетпээн, сүт садар 59 совхозтуң он бири ону боттандырбаан.

Эът садар талазы-биле квартал планын «Чодураа», «Тес-Хем», «Октябрь 30 чылы», «Найырал», сүттү—«ҮТКА 25 чылы» база «Ленинчи орук» совхозтар үзүп турар. Мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле дыка хөй районнар болгаш совхозтар эрткен чылдың деңнелинден хожудаан.

Күш-ажылды кошкак организастаанындан, кышкы үеде мал чемин немей бүдүрериң тоомчага албаанындан, мал чемин чарыгдап турарын совхозтарның удуртукчуларының база специалистериниң кошкак контрольдап келгениндеи, малды багай ажаап турарындан чамдык ажыл-агыйларда дыка хөй мал өлүп хораан, продуктулуг чоруу кудулаан, баш саны кызырылган дээрзин доктаалда чугаалаан.

Таңды районнуң ажыл-агыйларының 1982 чылдың апрель 1-де байдалын эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, малдың өлүп хораар чоруу 1.6 катап көвүдээн, а Бий-Хем совхозтары 92 хуу, Кызылы—26.6 хуу көвүдеткен. С. Тока аттыг, «Өөк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Ленинчи орук», «Кара-Хаак» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда байдал дүвүренчиг.

Күрүнеге дужаатынып турар мал продуктуларының шынарын экижидеринче оваа кичээнгей салыры чугула. Бо чылдың эрткен үш айларының дургузунда күрүнеге дужааган бирги сорт сүт чүтле 54 хуу болган. Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларындан кудуу шынарлыг сүт кээп турар. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының дужааган малының ниити деңзизиниң 37—68 хуузу ортумактан кудуу болгаш арган болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвлчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың бирги кварталында мал продуктуларын бүдүрер, ону күрүнеге садарын көвүдедир, оон шынарын экижидер талазы-биле социалистиг чарышка дараазында чөрлериң тиилекчи деп санаан:

Барыын зонадан—БАРЫЫН-ХЕМЧИК районну;

төп зонадан—ТОЖУ районну;

барыын зонаның совхозтарындан — «ХЕМЧИК» совхозту;

төп зонаның совхозтарындан — КЫЗЫЛДЫҢ КУШ ФАБРИКАЗЫН.

Барыын-Хемчик, Тожу районнарга, «Хемчик» совхозка, Кызылдың куш фабриказынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыспышаан, районнарга 300-300, совхозка база куш фабриказынга 150-150 рубль түңнүг акшаны тывысырын ук доктаалда айыткан.

Мурнуу зонаның районнары болгаш совхозтары мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар, оон шынарын экижидер талазы-биле социалистиг чарыштың негелделериң күүсетпээнин барымдаалаан, оларга шаңнал тывыспас деп көрген.

Мал кыштаглаашкынының үезинде илереттинген четпестерни дарый чайладырын, бүгү малдың, оон чаш төлүнүң баш санын менди тургузарын, малдың продуктулуун кудулатпазын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, парткомнарга, партия эге организацияларынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге даалган. Чеңгерилге пектерниң, малга чем болбаазырадыр бээр чөрлерниң соксаал чок ажылдаарын хандырарын база айыткан.

Малды кадатче шилчидерин организастыг боттандырарының хемчеглерин адырларга ажылдап кылыр дээрзин база мында айыткан.

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ХҮН БҮРҮДЕ НЕМЕЛДЕ ДЭЭШ

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи апрель 17-де коммунистиг субботникче бир демниг үнгеш, ажылдаан акшазының чартын незиин он бирги беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

Ол хүн 55 кижи келир кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чорудуп, кажаалар септелгезинге, малга чем каап, сүт кудуп бээр дериг-херекселдер четчелеп кылырынга ажылдаар. Олар ниитизи-биле 165 рубльдиң ажылын кылыр.

Ээр-хавакчылар бо чылдың бирги кварталында планныг таалгаларын чедиишкиннииг күүсеткен. Тодаргайлаарга, сүт бүдүрериниң квартал планын 418 центнер, ону күрүнеге садарының планын 321 центнер ажырган.

Фермада саанчыларны электриниг саалданың болгаш инекти хол-биле саарының ийи бөлүүнге ускен. Бирги бөлүктен Роза Билчей бөлүүнге быжыглаттынган инектериниң бирээзинден-не 556 кг, Караш Сагды — 541 кг сүттү саггаш, социалистиг чарыштың мурнуку олуруунче үнген. Ийиги бөлүктен Бөрбаш Күдүр — 560, Кок Сагды — 503 кг сүттү инек бүрүзүнден саггаш, өскелерни мурнаан.

Коллектив бо юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг кириипшаан, сүт саалдазын улам-на көвүдедип, хүн бүрүде немелде продукцияны алыр дээш кызымаккай туржуп турар.

Х.-Н. МОНГУШ.

Бай-Тайга район.

ДЕМНИГ ҮНЕР

Таңды районнуң кооператорлары коммунистиг субботник хүнүнге белен. Райпода партия организациязының секретары Т. М. Семёнова даргалаан. Кызыл суббота эрттирериниң штавы ол хүн кылыр ажылдарның хемчээлин тодараткан.

Ол хүн Бай-Хаак сумузунда төп магазинниң эде декилгезин чорудуп, чаартып кордүнгеп. Райпонуң дузалал ажыл-агыйының хаван азырап тудар кажаазының тудуунга база ажыл хайнып-кыныыг болур.

Районнуң кооператорлары коммунистиг субботникке демниг ажылдаан, беш чылдың фондузунче 400 рубльди шилчидер.

Бистиң корр.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАГА, ТУДУГГА

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозка Кызыл субботада 653 кижи ажылдап үнер. Оларның хөй кезии О. Шынаа суурнуң чаагайжыдылгазынга, стадион тудуунга киржирлер.

Малчыннар 160 кижи 1982-83 чылдарның кыжынынга белеткел ажылдарынга киржирлер. Кыштагларының үүрмек септелгезин кылып, өдек бөлүп, малга чем каап бээр шагжалар кылыр.

Ол хүн о-шынаажылар 1350 рубльдиң ажылын кылып, он бирги беш чылдың фондузунга 440 рубльди кирер.

С. АРТЫНА.

ДЕПУТАТТАРГА КАНДИДАТТАР ДЕПШИДИЛГЕЗИ

Соңгулда кампаниязы чаа чугула үе-чадазынче кирген. Чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидилгези апрель 12-де чуртта эгелээн.

Ол кампания ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткелдиң үезинде болуп турар. Совет кижилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың планнарын күүседир дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннер-биле алдарлыг юбилейни уткуп турар. Коллективтерде хуралдар ажылчы чоннарның политиктиг бедик идепкейлиин, СЭКП-ни, оон Ленинчи Төп Комитедин, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозун долгандыр оларның сырый каттышканын көргүзүп турар. Партияның, Совет күрүнениң иштики база даштыкы мерген угаанныг политиказын иштиг-биле чүдүлгүкүнүп турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга Леонид Ильич Брежневтиң чугааларында көдүрүлген чаа тайбын инициативаларны совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар.

«Совет Эвилелиниң хамаатылары! Чер-чер Советтеринге соңгуудалар хүнүнде боттарывыстың бадылаашкыннарывысты бистиң Төрээн чуртувустуң эң эки оолдар, кыстары дээш берээли!» — СЭКП ТК-ның Май бирге кыйгырыгларының ол дозунун күш-ажылчы коллективтер хуралдарының киржикчилери ниити-биле деткип турар. Боттарының бирги эргелерин ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга улам ажыктыг кылдыр ажыглап турар эрге-чагырганың чер-чер органнарының ролю, ат-алдары коммунизм тургузуушкунунга улам өзүп турарын хуралдарга онзалап демдеглеп турар. Депутаттарга кандидаттарның аразынга ажылчын аңгының, колхозту тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның эң төлептиг төлээлекчилерин адавышаан, хуралдарның киржикчилери Коммунистиг партияның политиказының идегелдиг неп-тередикчилери болунар, чонунарга, социалистиг Төрээн чуртунарга шынчы бараан болунар деп чагыгларын оларга берип турар.

МОСКВА. Соңгулда кампаниязы Москвада политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында эртип турар. Соңгулдалар хүнүң, ССР Эвилелиниң 60 чылының байырлалдын ажылчы чоннары чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуурунга белеткенип турар. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының мурнуу олуруунга моон соңгаарда туржур, бүгү чонунуң херээнге улуг-хуузун үргүлчү көвүдедир деп шиитпирлиг чорууп москвачылар хуралдарынга медеглеп турар.

Москва-Сортировочная локомотив депозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының хөй кижилиг хуралы болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорлкомунуң бирги секретары В. В. Гришинни, электровоз машинисти Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ф. Соколов, А. М. Абрамов оларны Моссоветтиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр ол хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

№ 1 бажың тудуушкун комбинадының коллективиниң хуралы Моссоветтиң депутадынга кандидат кылдыр комплекстиг бригаданың бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. М. Суровцевти депшиткен.

«Черемушки» каттыжышкының ажыл-ишчилери Моссоветтиң депутадының кандидадынга даараакчы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. А. Соловьеваны адаан.

ССР Эвилелиниң Күрүнениң улегерлиг Бичии театрының коллективи Моссоветтиң депутадының кандидадынга РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. И. Каюровту депшиткен.

ЛЕНИНГРАД. Хоорай болгаш область Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидилгези мында эгелээн. Хоорайның болгаш областың ажылчы чоннары ССР Эвилелиниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш киржикчилериниң мурнуу олуруунга туржур дээш ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл чарыгдалдарын кызырар дээш киржиишкиннериң моонзеп турарын хуралдарда онзалап демдеглеп турар.

Ленинградтың атом күжү-биле ажылдаар В. И. Ленин аттыг электростанциязынга болган хуралга ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар область Совединиң депутадынга боттарының кандидаты кылдыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүн, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романовту чаңгыс эп-сеткилдиг адааннар. С. М. Киров аттыг аргыттаазын комбинадының коллективи ону Ленсоветтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

«Гомонтово» дээр [illegible] ажыл-агый каттыжышкынның «Труд» совхозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хуралы область Совединиң депутадынга кандидат кылдыр механизатор И. П. Григорьевти адаан.

Удуулардың № 22 политехниктиг [illegible] коллективи Ленсовет депутадының кандидадынга эмчи Г. А. Журавлёвту адаан.

• • •

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидер хуралдар Владивостокта, Новосибирскиде, Чувашияда, Донецкиде, Целиноградта, Кишинёвта болгаш өске-даа хоорай, сууларда база политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүң байдалында эгелээн.

(СЭТА).

• • •

Соңгудалаларга белеткел ажылы чаа үе-чадазынче кирген. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң чаа чыыжынга депутаттарга кандидаттар депшидериниң хуралдары Тываның күш-ажылчы коллективтеринде, хөй ниити организацияларында эгелээн.

● КЫЗЫЛ

Дүүн ажыл шагы эгелээлек турда, № 1 АТБ-ниң клувунга ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар доллур чыглып келген. Залды байыр шинчи киир дерээн.

Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидериниң хуралын мында партия организациязының секретары М. Г. Турбина ажыткаш, чыылганнарга бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикавыста соңгудалаларга белеткелдиң чорук турарының дугайында чугаалаан.

Дараазында № 1 АТБ-ниң начальниги Б. Н. Стрельников сөс ап чуве чугаалааш, Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидадынга СЭКП Кызыл хоорлкомунуң бирги секретары А. И. Пожидаевти депшидерин саналдаан. Ол саналды хуралдың киржикчилери бүрүн деткээн.

Ол-ла хуралга автотранспорт бүдүрүлгезинде местком даргазы А. Т. Лаптев сөс алгаш, Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидадынга аныяк чолаачы Н. Ю. Зюзинни депшидерин саналдаан.

Н. А. Галайко, С. А. Петраченко олар ук бүдүрүлгениң хоочуннары, мурнакчылары. Соңгулда мурнунуң дүүнгү хуралынга нады ажылдап турар аш-өөрү оларның алынга, ажыл-ижинге хамаарыштыр эң-не мактаалдыг сөстерни чугаалап турганнар. Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарынга бүдүрүлгениң хоочуннары Н. А. Галайко, С. А. Петраченко оларны хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле адааннар.

● БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Районнуң харылзаа белдириниң коллективиниң соңгулда мурнунуң хуралы болган. Хуралды СЭКП райкомунуң ажылдакчызы М. В. Коблова ажыткан.

Районнуң харылзаа белдиринде инженер Ли Сан Хо сөс алгаш, улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединге депутаттың кандидадынга телефонист комсомолчу Т. Х. Ооржакты депшидерин саналдаан. Ол саналды хурал деткээн.

• • •

«Хемчик» совхозтуң ажылчыннарының болгаш специалистериниң Барыын-Хемчик район Совединге депутаттың кандидаттарын депшидериниң талазы-биле хуралы болган. Хуралдың киржикчилери район Совединге депутаттың кандидадынга совхозтуң чолаачы механизатору А. К. Кара-Салды бир үн-биле адаан.

● ТАҢДЫ

«Сельхозхимияның» район каттыжышкынынга соңгулда мурнунуң хуралынга Бай-Хаак кожуун Совединге депутаттың кандидадынга комсомолчу чолаачы С. А. Филяркинни депшиткен.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге кандидаттар депшидериниң хуралдары республикада уламчылап турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыш Тываның автосептелге заводунда калбарган. Мында шимчедикчилер кылыр, механиктиг, автобус болгаш кожуглар база шуткулга цеги чарышты баштап турар. Заводтуң коллективи бо чылдың баштайгы кварталында продукция бүдүрерин 102.6 хуу күүсеткен.

Хууда планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар ажылчыннар коллективте хөй. Оларга Г. Я. Кострицев, З. Н. Бурнаков, Р. Хунай-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Автосептелге заводунуң ажылчыннары күш-ажылчы байырлал —ленинчи субботник хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарын, оон ээзоп эвес акшаны беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын З. Н. Бурнаков.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

• • •

Ийиги класстың чолаачызы Тарана Нүжүгетович Барыс-оол он үш чыл дургузунда «Бай-Тал» совхозка ажылдап келген. Ол техникага камныг, харысалгалыг чорууп көргүзүп, ажыл-агыйда мурнакчыларның олуруунда чоруп турарларның бирээзи.

Бо хүннерде ол ырак-узак малчыннарже сүт сөөртүп, планныг онаалдазын 20—30 хуу доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Т. Н. Барыс-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

• • •

АЛДЫ ХОНУК БУРУНГААР

Республиканың чурттакчы-коммунал ажыл-агый эргелелиниң Кызылда бот-орулга-чарылгалыг участогу бирги кварталдың планын алды хонук бурунгаар — март 25-те күүседип апкан. Участоктуң коллективи сүт-камгалал чалдарының капитал септелгезин чорудкан. Кызылдың чамдык кудумчуларын, оруктарын дескилеп, мында сайны төккен. Амгы хүннерде Кочетов, Красноармейская, Октябрьская, Топографическая, Кечил-оол кудумчуларын асфальттап, чаагайжыдып, эде кылып турар. Аңаа ажылдаар техника четчир. 1000 ажыг тонна битумну белеткеп алган.

Бирги кварталда Г. И. Клепов, Ю. С. Алексеев, В. А. Зорин, Н. Г. Шипилова эки ажылдааш, чарышка тиилээннер.

В. БАРМИН.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАЛАР

«Тыва кобальт» комбинадының септелге-механиктиг цеги март айның бүдүрүлге планын 130 хуу күүсеткен. Олардан токарьлар бригадазы чыда калбайн турар. Бригада ай планын 120 хуу боттандырган.

Дериглелериниң капитал септелгезин чорудуп турар слесарьлар бригадазының ажылчыжы бүдүнгүр. Ону дуржулгалыг ажылчын А. А. Щеглов удуртуп турар. Слесарьлар боттарының эрткен айда алган планын 104 хуу күүсеткен. Үстүнде бригадаларда О. В. Мингалев, В. А. Хрущев, В. П. Горбатюк, А. М. Гафаров эки ажылдап турарлар.

Бригадалар ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулгалыгдар.

В. ЧУПРИН.

Хову-Аксы суур.

Эш Ч. Н. Чигжитти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кедээ ажыл-агыйга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң директору Чараш-оол Намзыраевич Чигжитти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай,
1982 чылдың апрель 12.

ДЕПШИЛГЕНИҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ОРБИТАЗЫ

Космонавтика хүнүнге тураскаатткан байырлыг хурал

Социалистиг чурттарның космонавтыларының киржилгези-биле башкарылгалыг экспедицияларның программазын чедиишкиннииг доозарынга совет эртемниң болгаш техниканың кайгамчыктыг чедиишкиннери, Венерага эртемниң чайынналчак десантызы, ол десантының үезинде Венераның өңнүг портредин алганы болгаш оон довураазының составын ылак анализтээни — эртемниң, техниканың, улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр космос делгемин улам ыңай шиңчилээр, шиңгээдип алыр талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан программазын боттандырарынга эки үлегерни болу берген эрткен космос чылының кезүүглериниң чүтле кол-кол одуруглары ол-дур. Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш шайысылал гарнизонунуң дайынчыларының апрель 12-де болган байырлыг хуралын ол чырыткылаачак болуушкуннар улам чайынналдырган.

Байырлыг хуралдың президиумунда —ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери, көскү совет эртемденнер, ужудукчу космонавтылар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельников чыылганнарның мурнунга илеткел кылган.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз» —«Прогресс» комплекизинге космоска башкарылгалыг ужудуушкуннарның доозулганын илеткелчи чылдың кол болуушкуннарынга онзалап айыткан. Беш кол экспедицияларның ужудуушкуннарын боттандырган, ол ужудуушкуннарның үезинде төөгүде эң үр 185 хонук ужудуушкун болгаш түр үелиг он ийи экспедиция болган, оларның тозун социалистиг чурттарның космонавтыларының киржилгези-биле эрттирген.

Совет космос программазының чарылбас кезээ—ынаарбүү чурттарның эртемденнери-биле кады ажылдажылга. Ам Звездный хоорайда совет, француз ужудуушкунга белеткел дооступ үе-чадазынче кирген.

Космостуң «Венера-13» болгаш «Венера-14» станцияларының Венераже ужудуушкуну база марттың эгезинде автоматтыг аппараттарны олардан салып бадырганы бистиң эртемивистиң, космос болгаш прибор тудуушкун техниказының улуг чедиишкини болган.

Черниң баштайгы кылымал спутниктиг салып үндүргени үеден, космос делгемин шиңгээдип алыры херек кырында эгелээнинден бээр бо чылын 25 чыл болур. Ол ажылдарның дөзүнге академиктер С. П. Королев биле М. В. Келдыш олар турган деп төлептиг эртемден чугаалаан. Ол 25 чылдарның дургузунда бистиң эрткен оруувус аажок улуг.

Депшилгениң болгаш тайбыңның ийүрүнде бистиң партиявыстың удуртулгазы-биле эрес-шудургу ажылдап турар ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң, эртемденнерниң, космонавтыларның ачызында ындыг чедиишкиннерлиг болган бис.

Москва заводтарының бирээзиниң фрезеровщиги Ю. М. Кончатовка сөс берген. Космос делгемин шиңгээдип алырынга бистиң Төрээн чуртувустуң чедиишкиннеринге, космос техниказының кайгамчыктыг тургузукчуларынга, ол техника ажылчыннарның холдары-биле кылдынып турарынга, бистиң алдарлыг космонавтыларывыска чоргааралдыр бис деп, ол ажылчын чугаалаан. Бистиң Совет чуртувус улам магалыг, байлак болгаш улам күчүлүг болзун дээш бүгү күжүвүстү бээр бис деп, ол медеглээн.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы ужар чүүлдүң генерал-майору А. А. Леонов совет космонавтиканың ажылдакчыларының болгаш тиилелгелериниң кайгамчык алдарлыг оруун эрткенин чугаалаан. Быжыг тайбыңны хандырар болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас талазы-биле чаа совет тайбың саналдарын бүгү совет кижилер-биле бир демей, космонавтылар база сеткилинң [illegible] туржур деп, ол демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери чоруткан.

(СЭТА).

ЧАНГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Армян ССР

ЛЕНИННИҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

Б. Е. САРКИСОВ,
Армян ССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы

КАЖАН-ДАА уттундурбас 1922 чылда Ереван хоорзосединиң бирги сессиязы болган. Революционнуг улус баштыңчызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениннин Советтин хүндүлүг даргазы кылдыр соңгулгазы ол болуушкунга онзагай ужурлуг болган.

Ол үе дээрге аар-берге турган. Хоозураан, хилиндектеткен Армения шуут буураңнаар болу берген чыткан. Аныяк республиканың экономиказы эң-не куду деңнелге турган. Акы-дуңма дузаламчызының чылыг холун ацаа Совет Россия сунган. Тараа, оттулар [illegible] Армениялга чедип келген. Аштап-суксаан, бажын-балгат чок кижилерге ол бүгүнү хуваары — амыр эвес сорулга турган.

ССРЭ-ниң тургустунарының эгезинде дүш-түлеңи безин кирип чорбаан ажыл-херектерни чоннуң соңгуттурганнары бөгүнде удуртуп-баштап турар. Ереванның метрополитениниң наиги эээчээ, республиканың найысылалында эң улуг [illegible] туттунуп турар.

Чугула чамдык бүдүрер, талазы-биле бүгү-эвилел бүдүрүүшкүнүнде республиканың деңнелгүүрү 5-тен 30 хуу чедип турар. Ол дээрге молибден, синтетиктиг каучук, электротехниктиг чериглелер, [illegible] болгаш өске-даа [illegible].

Хосталганың хүнү Арменияга чаңгыс чылдың берген, мааң-гамчыктыг хүн болур 1920 чылдың ноябрь 22-ден эгелээш, Армения чуртун хөгжүдүп [illegible] болу берген Совет күрүнениң чаңгыс ажыл-агыйының комплекизинде бактаап турар республиканың индустриалдыг овур-хевирин машина тудуушкуну, электротехника, таңк тудуушкуну, химия, приборлар тудуушкуну болгаш өске-даа адырлар тодарадып турар.

Техника талазы-биле чаарттынып туттунган чүс-чүс каттыжышкыннар болгаш бүдүрүлгелер янзы-бүрү 180 аттыг кылыгларын Европаның, Латин Американың, Азияның болгаш Африканың 80 чурттарынче үндүр садып турар.

1929 чылдың дургузунда бүдүрүп турганы [illegible] ам республиканың үлетпүрү [illegible] хүн дургузунда берип турар. Бодунуң техниктиг көргүзүглериниң талазы-биле Ала-чурттуң болгаш делегейниң эң [illegible] деңнелинде туруп турар кылыгларның чүс-чүс чаа хевирлерин чылдың-на шиңгээдип ап турар.

Капитал тудуугнуң калбак хемчээли-биле хандыртынган улус ажыл-агыйы интенсивтиг хөгжүп турар. Оңгу беш чылдың чылдарында ол сорулгаларга беш миллиард ажыг рубльди чарыгдаан, ол чорук Закавказьеде бир дугаар атомнуг [illegible] ниязы, Масиснуриус демир-орук шугуму, [illegible] метрополитениниң баштайгы ээлчээн ажыглалга кирер арганы берген. Делегейниң гидротехниктиг практиказында эң ховар дээн Арпа-Севан комплекс ажыглалга кирген. 48 километр узун дурттуг тоннельден Арпа хемниң суун [illegible] Бо лыг черниң эргиилезин келир үениң салгалдарынга арттырып бээр арганы ол берген.

Бистиң экономиканың [illegible] рының бирээзин кол ажыл-агый апарган. Партияның салыышкыныны болгаш чоктаамал кичээнгейиниң ачызында соңгу 15 чылдарда колдээ ажыл-агыйже ийи миллиард рубль салдынган. Совет эрге-чагырганың бүгү эрткен чылдарында 60 алырга чарылдааң капитал салыышкыннарының ниити хемчээлин ол ажып турар.

СОЦИАЛИСТИГ АРМЕНИЯ — [illegible] культуралыг республика. Школаларның, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң, ортумак тускай болгаш дээди ооредилге черлериниң, культура одагларының четкизи мында калбарган. Делегейниң хөй-хөй чурттарының [illegible] республикада өөренип турар, а муң [illegible] студентилерниң саны-биле Совет Армения сайзыралгай капиталистиг хөй-хөй чурттарны [illegible].

Армениянын Совет эртемниң эң улуг төптериниң бирээзи кылдыр бөгүнде санап турар. Совет болгаш делегей эртемниң эртинезинге төлептиг салыышкынын киирбишаан, ооң эртем-шинчилел институттарында 20 муң эртем ажылдакчылары ажылдап турар.

Теоретиктиг механика, астрофизика, химия, геология, биофизика, кибернетика дээш ышкаш амгы үениң эртемниң кол медиг угланыышкыннары кестүп көрбээн темпилер биле республикада хөгжүп турар.

Совет Армения — ол дээрге [illegible] чаагай [illegible] ректериниң бадыткалы, Коммунистиг партияның ленинчи мерген угаадыг национал политиказының, совет улустарының бузулбас найыралының болгаш акы-дуңма чоруунуң чайынналчак үлегери. Бистиң улуувус улуг орус болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа улустарының акы-дуңма дузазын хүн бүрү медереп билип турар.

«Хөй националдыг совет улустуң чаңгыс эви, алмаз ышкаш, быжыг. Бистиң улуувустуң чаңгыс эви, ооң маңнайларының хөй янзызы-биле, алмаз ышкаш, чайынналып турар, а нация бүрүзү байшыдалдыг, омак-хөглүг, хостуг болгаш аас-кежиктиг [illegible] чуртталга турар» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

БИСТИҢ аалдарывыс, чорталарывыс болгаш шүгүрүвүс болуп турар бүгүде бар байлактарны ыдыктыг-биле камгалавышаан, армян улус ак сеткилдиг дузазы, совет [illegible] — коммунизмни тургузары дээш ниити демисел болуп турар улуг найырал дээш, улуг орус улуска, биистиң Төрээн чуртувустуң бүгү акы-дуңма улустарынга шыдагаар чок өөрүп четтиргенин илередип турар.

Совет Эвилелиниң бүгү-ле улустары-биле кады армян улус чаа ниитилел тургузукчуларының, совет патриоттуларның болгаш интернационалчыларның хүндүлүг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ленинчи партияның херээнге, биистиң чурттуң экономиктиг, болгаш эртем-техниктиг күчүзүн быжыглаарының херээнге ол кызыгаар чок бердинген. Коммунизм тургузуушкунунга бедик чедиишкиннери дээш республиканың шаңнатканы үш Ленин [illegible] Улустарның Найыралы ордени нерфол дугайын херечилеп турар.

Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң, СЭКП ТК-ның Чиндиңе секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоннуң амыдыралыңың чаагай чоруунуң дугайында ада сагыш салыышкынын Совет Армениянын ажылчы чоннары хүн бүрү медереп билип турар.

Армениянын ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң чедиишкиниг боттандырып турар. Совет Армения Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекчи болуп үнген. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир [illegible] туктары-биле шаңнаткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оон бүгү чурт демдеглээр деп белеткенип турда, ол байырлалды армян улус СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң байырлалы, интернационализмниң, улустарның найыралының болгаш акы-дуңма чоруунуң байырлалы кылдыр көрүп турар.

> Аалдан чыл мурнунда оруктарның аас-кежиктиг катты жыышкыны болган: Армениянын дагдыг черде ковназы совет республикаларының ырак-узак оруу-биле каттыжа берген. Ол орук мээң чуртумнуң бедикче үнерииниң, чалыы-хааларны ажып эртериниң болгаш хая-даштыг бедиктерни чагырып алырының оруу апарган.
>
> Төрээн крайымның топографтыг хевирин виноград бүрүзү кара олчаан — чиңге шевергин. Армения чогум-на ындыг болдур ийин: оон девискээри чурттуң бүгү девискээриниң он хире хуузу болуп турар, ооң чурттакчы чону бистиң Төрээн чуртувустуң ниити санынга хамаарыштыр алырга, бир хуу бичии-ле ажыг.
>
> Эвээш хуу-дур ийин. Революция мурнунда армян продукцияның хевирлери чемодан иштинге-ле ой турган, ниерин безин оскаартеп садып ап турган болгай.
>
> Совет Арменияга бүдүрген чүс-чүс кылыгларны ам делегейниң он-он чурттарынче чорудуп турар. Бижик билбес чорук шагда-ла узуткаттынган.
>
> Бүгү-ле чүве найыралдың ачызында чедип алдынган.
>
> Ажылчын кижиниң амты амыдыралы ол бүгүнү тодазы-биле бадыткап турар. Делегей практиказында көстүп көрбээн улуг Арпа-Севанның гидротехниктиг тудуу ажыглалда кирген. Донецкиге болгаш Москва чоогунга, Уралга болгаш грузин рудниктерге арга-дуржулга мооншээн ажылчыннар аная ажылдаан. Механизмнерин бүгү чурт берген, арга-дуржулгалыг инженерлер ажылдап турган.
>
> Совет улустарының холдарының болгаш угааның чаяалгазын көргеш, оларның-биле кол чолугун, өөрүп четтиргениин илередир бис.
>
> Хөй национал дыг социалистиг культура биле каттышкаш, мээң Арменияы угаан-бодал талазы-биле байлакшаан. Арчын дагларның бүлүртүн даштары ам совет өг-бүледе чайынналган. Ол чайынналыышкынында Советтер чуртунуң бүгү-ле улустары-биле мээң төрээн чонумнуң улуг найыралының өшпес оду кыпсыкан.
>
> СЕРО ХАНЗАДЯН,
> чогаалчы.

ЧУРУКТА: Аныяктар оргуузу. Мында гостиница, дискотека, кафе, ресторханнар болгаш өске-даа албан черлери бар.

ОРУКТАРДА КАРА СУГЛАР

Бедик даглар чурту Зангезурда дамырак кара суг чаа туттунган дамырак-тураскаалдың адаандан агып бадып чыдар. Ала-чурттуң Улуг дайынының [illegible] дайынчыларга Воротан каскадының тудукчулары ону тураскаал кылдыр тудуп тургускан.

Арменияда ындыг дамырак-тураскаалдарның саны мун-муң. Оларны таглыг оруктарда, суурлар чоогунда, чалым-хаяларда [illegible]. Хөй районнуң күдүмчүлары-биле азы сиверлери-биле эртип чыткан кижиниң чүрээнге хемертеп [illegible] тураскаалдар база бар. «Аныяк гвардейжилерге», «Эчмиадзинниң дайынга мочаан солдаттарынга», «Олзаннун солдаттарынга, силерге алдар!» деп бижиктер мында бар.

...Пушкин аттыг арт. Күчүлүг улуг ыяштарның чанында бадып чыдар дамырак чоогунда оон тураскаалы бар. Кавказка аян-чорук кылып чораан Пушкин өлүрткен Грибоедовтуң мочуузунге мааңа таварышкан.

Арыг кара суглуг хөй-хөй дамырактарны улус орус-армян найыралының тураскаалдары кылдыр алган! Даш-биле чонуп кылыр мастерлерниң кылган ол ажылдары өөрүп четтиргенин [illegible] мында сиңирген. Район төвү Спитактан ырак эвесте «1804» деп сан бижээн тураскаал бар. Орус 114 дайынчыларның армян аныяктары-биле кады дайзыннарга удур демиссежип турганын ол тураскаал көргүзүп турар.

«150» деп сан бижээн тураскаалды Аканың товунде тургускан. Армениянын орус күрүнениң составынга киргениниң 150 чылынга ону тураскааткан.

Аштарак, Иджеван, Эчмиадзин, Ленинакан, Ошакан... армян черде тоогунуң тураскаалдары-дыр.

(СЭТА-ның корр.).

Өзүлдениң темпизи

Чурттуң энергия-биле шыырак хандырылгалыг республикаларының санынга Армения кирген. Оң энергия талазы-биле улуг-улуг 20 объектилериниң аразында — Закавказьениң атомнуг энергетиказының баштайгызы — Армениянын атомнуг электростанциязы, күчүлүг Раздан ГРЭС бар. Бүдүрүп үндүрүп турары бүгү энергияның колдуунда-ла 40 хуузу Армениянын атомнуг электростанциязында [illegible].

Даглыг черде бо край электростанциялары мооң мурнунда өске республикалардан ап турган болза, ам Закавказьениң энергия шеңээниче миллиарда ажыг киловатт-шак электроэнергияны дамчыдып берип турар.

Хөгжүлдениң бедик темпилери — [illegible] беш чылда онзагай чүүлү ол. Ол [illegible] улус ажыл-агый комплекизиниң экономиктиг күчүзүн улам [illegible]. Электра [illegible] чүс-чүс шугумнары үлетпүр бүдүрүлгелерин, ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарын, хоорайларны, суурларны энергия-биле хандырып турар. Шак шупту энергия-биле хандырылганың тоттуксуз, камгалалыг хевиринче шилчээн.

Ам Воротан каскадының [illegible] — Спандаран ГЭС-тиң тудуу чоргп турар.

Ажыктыг адыр

Станок тудуушкуну — Армениянын аң шапкын хөгжүп турар адырларының бирээзи. Ол адырның чеди бүдүрүлгелери металл ажылдап кылыр 15 муң ажыг агрегаттарны чылдың-на бүдүрүп үндүрүп турар.

Ындыг универсалдыг станоктарны болгаш саннар-биле программалыг башкарылгалыг (СПБ) станоктарны бүдүрүп үндүреринче кол кичээнгейни угландырып турар. Оларны кылып үндүрерин көвүдедири-биле Кировакан болгаш Чаренцаванда тускайжыттынган бүдүрүлге комплекстерин тудуп тургузуп турар. СПБ станоктарны бүдүрүп үндүрерин беш чылдың төнчүзүнде 25 хуу чедир көвүдедири көргүнген. Москваның, Ленинградтың, Свердловскиниң, Ульяновскиниң станок тудуунуң талазы-биле чурттуң аң улуг бүдүрүлгелери республикага улуг дузаны чедирген. Арменияга кылып үндүрген станоктар чурттуң даштыкыже үндүр садар бараннарының аразында кирген.

Плантациялар — чер чокта

Сай дажы болгаш вулкан [illegible] оңгул геранның, амгы херек лээр болгаш оон-даа өске үнүштериниң, ыяштарның бүрүлүг болгаш калбак бүрүлүг хевирлерин тарып өстүрерин херээ солун болур. Ереванның эртемденнериниң гидропониканы лабораторидан болгаш теплицадан ажык дээр адаанче үндүрериниң талазы-биле хөй чылдарда чорудуп келген дуржулгазының түңнели ону бадыткаан.

Ындыг плантациялардан, чижээлээрге, геранның ногаан массазын анаа черге тараанынга деңнээрге, дөрт катап хөйнү ап турар. Ол культураны тарып өстүрериниң технологиязын агрохимика айтыларының болгаш гидропоника (Ереван) институдунуң тускай эртемнигалары ажылдап кылган. Оон кол чүүлү чуга ааргге, үнүштерниң өзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар тускай эзилдирген суук чүүлдү берип турарында. Геран кончуг үрген өзүн үнер болгаш чылда ийи удаа дүжүттү берип болур.

Армениянын тускай эртемниглериниң ол ажылы амыдыралда бүрүн ажыглаттынып эгелээн. Арарат шынаазының кужурлуг беш гектар хөрзүнүнге дуржулга-бүдүрүлге шөлдери тургустунган. Ысга болгаш кат-чимис культураларын, амгы хереглээр үнүштерни болгаш ситениерин гидропоника аргазы-биле тарып өстүрериниң аргаларының талазы-биле дуржулга ажылдарын мында кылып турар.

(СЭТА-ның корр.).
Ереван.

саннар, фактылар

● Армениянын чону — 3,2 миллион. Армян ССР-ниң найысылалында 1,1 миллион кижи чурттап турар.

● Армения электротехниктиг кылыглар бүдүрер талазы-биле ССРЭ-де ийиги, а приборлар бүдүрер талазы-биле бешки черниээлеп турар.

● 1981 чылда виноградтан төрүмүн чаагай дүжүттү — 335 муң тонназы ажаап алган.

● Арменияда ниити өөредилгениң 1500 школалары бар, мында 600 муң кижи өөренип турар. 13 дээди өөредилге черлеринде 43 муң студентилер өөренип турар.

● Армян ССР-ниң Эртемнер академиязында 32 эртем албан черлери бар.

КАФАН

Чалым-хаялар чамдык хоорайларның калбартыр туттунарынче шаптыккан турарын [illegible] чурту [illegible] турар. [illegible] Кафан чогум-на ындаар туттунган.

Хүстүң дагның кырындан көөрге, ол хоорай бир аңгы көстүр. Дагны оруу ол [illegible] кылдыр туттунган. [illegible] домның [illegible] санчып чоруур ийикпе [illegible].

Кафан — [illegible] районнарының бирээзи. Ол казымал байлактар-биле суураашкан. Хоорай боду бүгү талазындан даглар-биле хүрээлеткен. Мында бичии-даа оруу чер чок. Ооң-биле кады ол чер шимчээшкиниң болур ооналга турып турар. 1965 чылда анаа чер шимчээшкини болган. Бажыңнарны даг оруу [illegible] кылдыр тудар арга [illegible].

[illegible]

Ам Кафан [illegible] фабрикалар [illegible].

В. МАНУКЯН.

Армениянын суурларының аттары чонунуң салым-чолун көргүскүдег [illegible] Ол [illegible] аттарын [illegible] «Иринд», «Ата» [illegible] тагдал кызаазы болгаш доромчылалдың оон-даа өске чамдык сөстери-биле адаан аттарлыг.

Арташад районда ындыг суурларның бирээзиниң дугайын «Правда» солуну [illegible] Арарат [illegible] Ону «Геодаклата кежээ» деп эгелиг үнген. Суурнуң таарымча чок адын ынчаан безин солуттунмаан хевээр турган.

Картада, очеркте, административтиг чыындыда ол аттар ынчаан хевээр турда-даа, [illegible] ол аттар-биле [illegible] Ол «Магар [illegible]» болгаш [illegible] барналтаткан. Суурну «Мркаван» деп адаан. Орустаарга — «Дүжүтүр» дээн.

Мркаванның чери чүс-чүс чылдарда дүжүт бербейн келгенинге хомудаан [illegible] терезин [illegible] берип турар. Шаанаазы суур аңгы [illegible] Мркаванның бүгү [illegible] Арарат [illegible] суурну [illegible] Мркаванның бүрүлүг [illegible] чылдарының, чогаалар — Уралдың ажылчыннарының столдарында.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: «Двраарат» совхозта 800 баш инек турар сүт комплекизи; Ереванда колхоз рыногу; Арарат районнуң «Двин» совхозунда виноград ажаалдазы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бо арынны СЭТА-ның материалдарындан белеткээн.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмнүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Хертековна Хомушку — өг-бүле ээзи.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Белек Салчаковна Калзан — «Мугур-Аксы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Хертековна Сүрүң — Шуй суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Раиса Шомбуловна Кенден — район эмнелгезиниң санитаркazы.

Долгаржаа Хертековна Салчак — Шуй суурда өг-бүле ээзи.

Найва Сенденовна Хертек — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Хертековна Ирги — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Куулаа Салчаковна Комбалак — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

[illegible]

Матпак Данзыловна Монгуш — рандулестур комбинадының туузбу цегиниң ажылчыны.

Шалгалдаа Дочун-Баавуевна Монгуш — РИХК-ниң ведомствозундан дашкаар таныышкын киддазиниң бригадири.

Вера Шойовна Хомушку — «Тыва совхоз трудуге катты-жылышкынныы № 3 механиктештирген» ишчүү чоруур колоннаzының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зинаида Ондаровна Делгер-оол — районнуң садыгжызы.

Алефтина Шоюновна Ондар — Тээли-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Көк-кыс Хаажыковна Ооржак — Элдиг-Хемниң кадыкшылга школазының техниктиг ажылчыны.

Кара-кыс Сундуй-ооловна Сат — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Бопановна Куулар — РИХК-ниң ведомствозундан дашкаар таныыш киддазының таныыжы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

[illegible]

(Уланчызы)

КАТКАН ХЛЕБТЕН — КАЙГАМЧЫК ЧЕМНЕР

Хлебтиң кескиндизин кады берге-даа, ол уңгаа шымарын чидирбес. Ставропольениң көдүүнде-даа магазин бүрүзүнде каткан хлебтерни чоңдан хүлээп алыр киддилерни ажыткан. Чоңдан садып алган хлеб артынчыларын ниити хоорайның дузалал ажылагчызы — мал чемнерингге тускайлаттынган «Восточный» совхозче доорааан, ында чудурүп чорудуп турар.

«Восточный» совхоз ставропольчулардан ай санында-ла кадып калган чартык тонна хлебти ап турар. Магазиннерниң чоннга садып турары чаа хлебтерге бодаарга, ол артынчылар дээрге кончуг эвээш болур-дур.

— Хлеб артынчылары бистиң магазинивиске эвээш киирерге бис хомудаавас, а улам амыраар бис — деп, хлеб садар тен магазинниң садыгжызы Татьяна Костромина чугаалады.

— Кылыр ажыл эвээш болур бе?

— Чок, өг-бүле ажылынга дуржулгалыг, камныг ээлерниң магазинден садып алган хлебтер артык боор катпас ужурлуг — деп, садыгжы мээ харыылады.

[illegible]

П. СТИЖКИН
СЭТА-ның корр.
Ставрополь.

Мээң чуртум — мээң салым-чолум

ПАШАНЫҢ БАЙЛАК ТАРААЗЫ

[illegible]

Н. ТУРКИН,
Ю. ЮРИС.
СЭТА-ның корр.

Старобешево суур,
Донецк область.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХОЛ-БИЛЕ КЫЛЫР АЖЫЛДЫ — МАШИНАЛАРГА

СОФИЯ. Чурттуң эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — Ловеч хоорайда машина кылыр заводтуң келир үеде оларнында чаа техника талазы-биле эде дериирн. Хол-биле кылыр ажылдарның хемчээлин эвээжедирип кол черин ээлеп турар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир аңаа автоматтар-биле ажылдаар 32 шугумну тургузар, а ол [illegible]

[illegible]

ОРУКТУ САЛГАН

ХОШИМИН. Вьетнамның демир-орук тудугжулары ниити узуну чээрби километр демир орукту айыткан хуусаадан эрте кылып дооскаш ажыглалга киирген. [illegible]

ХАНОЙ. Вьетнамның далай эриин дургаар чаңналган сыык суглуг черлерде балыктар, креветкалар, лангустар, кальмарлар болгаш өске-даа продуктулары — республиканың дашкаар үндүрер чүүлдери [illegible]

БАЛАТОНДА ЭЖИНЗИРИНШИНИ АЖЫТТЫНГАН

БУДАПЕШТ. [illegible]

МАЧЕТЕРОНУН РЕКОРДТАРЫ

ГАВАНА. [illegible]

Улуг-чу Ловета болтайгы телеэкраннар чырып эгелээш, бүгү делегейниң булуң бүрүзүнден, Совет Эвилелинден, өске-даа акы-дуңмазының социалистиг чурттардан чаа чүүлдерни кижилерге бараалгадып көргүзүп эгелээн. Космос дамчыштыр харылзааның «Интерспутник» системазының чер кырында станциязы база ажылдап кирипкен. Ол «Лотос» деп адаан станция (чурукта) телефон болгаш телеграфтың идегелдиг харылзаазын, а ол ышкаш ССРЭ-ден база социалистиг демнежилгезиниң өске-даа чурттарындан дамчыдылгаларны идегелдиг-биле хандырар. «Лотос-2» — Совет Эвилелиниң дээс улуска белээ.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХООРАЙЛАРЫНДА, НАЙЫСЫЛАЛДАРЫНДА

ГАВАНА. Сантьяго-де Куба хоорайда Антонио Масео аттыг чылыглыг электростанцияның эде дериишкиниң болгаш калбартылгазының шалы чорудуп турар. Кубада хемчээл талазы-биле ийи дугаар улуг ол хоорайда чаа тудуп турар нес-таавы комбиназынга болгаш өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелеринге тоогу бээр бешки энергоблокту эптээри дооступ турар. Электростанцияда ажылдап турар куба тудугжулар база совет тускай эртемниглер чаа агрегаттан июль 26-та — Кубаның национал байырлалы — Национал тура халыышкын хүнүнге чедир үлетпүр тогун бээрин хүлээжип [illegible]

ЛОНДОН. Британ хоорайларның кежээке таваар улам дорайтап турары болза М. Тэтчерниң консервативтиг чазааның улуска удур угла-ныышкынының түңнели болур. Муниципал (түс черлерниң) [illegible] ассоциациязының илеткелинде айыткааны болза апрель 1-де эгелээп [illegible] кудуку бандалда келген чурттакчы тудуунуң хемчээлин улам өөрежелир деп, ол документиде айыткан. Оон аңгыда муниципал эрге-чагыргалар бажың хөлезиниң улам өстүрер ужурна таварышкан.

Британ найысылалдың транспорт харылзаазы онзагай бергедээшкиннерге таваржып турар. Метроларга болгаш автобустарга чоруурунуң хөлезиниң бо чылдың март төнчүзүнде ийи катап улгаттырган соонда метро, автобустарга олурар лондончуларның саны [illegible] муң кижиге кызырылган. Найысылалдың транспорт эргелели сан-хөө байдалының нарыыдааны-биле холбаштыр маршруттарда автобустарның санын 10 хуу кызырар деп шиитпир хүлээп алган. Чоокку айларда автобустарның 17 маршруттары [illegible]

[illegible] хуузу болур.

«Артыкс кижилерниң саны бир-ле дугаарында айыыктарлан. Дампыкыдан келген ажылчыннардан венежип турар. 20 хар чедир назылыг оолдар, кыстардан бүп ажылче хаарап туттунмайн барганнарын саны сөөлгү 12 айда 80 хуу өскен. Барыын Берлинде чурттап турар даштыкы ажылчыннарның 16 хуузу шуут ажыл чок.

СТОКГОЛЬМ. Швед найысылалга ажыл тып алыры өончуг берге. «Стокгольм Тидинингев» солуннуң бижээни-биле алырга, Улуг Стокгольмнуң девискээринде шуут ажыл чоктарның саны амгы үеде 12700 кижи четкен, ол дээрге чуртта ниити ажыл чоктарының саны 10 хуузу болур. [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ХАЛДААРЫНЫҢ КЫРЫНДА

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕРГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

«Сүт-Хол» совхозтуң Ишкин салбырының клувунга улус депутаттарының Ишкин кодээ Совединиң отчёттуг сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Отчёттуг үеде чорудуп органнарның массалыг органнарының тала-биле илеткелди күүседикчи комитеттиң даргазы Д. С. Дулуш кылган.

Кодээ Советтиң девискээринде мал, чер ажылдыг ийи салбыр бар. Ишкин, Кызыл-Тайга салбырларының ажылчыннары отчёттуг үеде мал, чер ажылдарының, улус өөредилгезиниң болгаш культура албан черлериниң ажылын экижидер, оон четкилиг калбартыр талазы-биле элээн ажылдарны кылып чорутканының илеткелин демдеглээн.

Ылангыя 1981-82 чылдарның кыштаглаашкын ажылдарынга салбырларның малчыннары хыналдалыг белеткенген. Четчир чем баазазын тургузуп, хир улуг-даа болза, бо хүннерге чедир кыдам бүрүзүнде малдың байдалы эки, чаш төлү хоралга чок камгалап алдынып турар.

Ишкин, Кызыл-Тайга суурларының чурттакчыларының дилээн ёзугаар «Сүт-Хол» совхозтан Кызыл-Тайга суурнуң аразында автомашинаның чаагалыг оруунуң тудуу чедиишкинниг доозулган. Ол орукту чоокку чылдарда Ишкин суурга чедир уламчылаары планда кирген. Кодээ Советтиң күүскому, Ишкин салбырда партия эге организациязы [illegible]

[illegible]

чонунуң шеф ажылдарын органнизастап арттырылган. Таг, терек, чодураа, дыт, ыяш болгаш чаан үнүштер культура албан черлериниң девискээринде, бөлүкчүлер чаңында немей тарыттынган.

Үстүнде кылдынган ажылдар-биле чергелештир мал, чер ажылдарында болгаш ниитиниң корум-чурумунуң камгалалында чамдык четпес талалар барын илеткелде болгаш салал бергеннер шүгүмчүлекчи бар биле демдеглээп [illegible] отчёттуг үениң дургузунда салбырларда мал бажын өстүрер болгаш малдың чаш төлүн камгалаар план моокта четпес күүсеттинген. Малды оорлаар сааадлар, [illegible] салбырда бар. Кызыл-Тайга салбырда 23 бода малды, 237 өшкүнү, 27 чылгы [illegible] Ол ышкаш Ишкин салбырда 39 хойну, 37 өшкүнү [illegible]

[illegible] ит болуп турар.

Салбырның камызында-даа тарылга шөлдери суггарарын таарымчалыг. Ындыг турбуже, суггарылганы шын эвес органнизастап, органиктиг болгаш минералдыг чемиштигилгени билдилиг ажылдаваанн турарындан кады-даа салбыр эрткен чылын ортумаа-биле 1 гектар чүгле 6,5 центнер тараа культурааның дүжүдүн алыр чарыышыг болган. Оон чылдагааны совхозта чер ажылының тускай эртемнигерни чериниң кыраавындан дүжүт чавыс боор турар деп [illegible] илеткелде болгаш салал берген депутаттар чоннуң-биле шүгүмчүлээннер.

Ишкин кодээ Советтиң девискээринде ийи школа бар. Олар [illegible] ажылдарын чорудуп турарлар. Культура албан черлериниң кошкак ажылынга илеткелде доктаан. Ылангыя Ишкинниң клувунуң ажылы амгы [illegible]

[illegible] булуг оң алды айтырыгларны чугаалажып, доктаал-шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, ол күүселдезинче күүскомнуң кошкак кичээнгей салып келгенинден чамдык шиитпирлер саазын кырында арткан. Күүском хуралдары чамдык айларда чаңгыс-даа болбайн барган таварылгалар бар. Советтиң күүскомунуң чериг эмнелгезиниң чогуур негелдеге дүүштүр кылбаан турар. Оон түңнелинде райкүүскомга сессиялар, күүскомнар протоколдарын четче дужаа[illegible]

Кодээ Советте 23 деп, тат бар. Чамдыктары боттарының соңгукчулары-биле чогуур үезинде ужуражып турза-даа, хуралдарының протоколдарын чогуур үезинде кирбейн турарындан, депутаттарның округтарга болгаш соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин кайы хире, канчаар ажылдап турары билдинмес. Кодээ Советтиң күүскому чоннуң хомудал, билдириишкиннерин чогуур үезинде сайгарып, харыылаар ажылдарны кошкак чорудуп келген.

Ишкин кодээ Советтиң отчёттуг сессиязынга депутаттарның [illegible]

[illegible]

К. ОСКАЛ-ООЛ.
Кызыл-Тайга школазының директору, Ишкин кодээ Советтиң депутады.

ЧУРТТУҢ КОЛ БИБЛИОТЕКАЗЫ

МОСКВА. ССР Эвилелиниң Күрүнениң Ленин ордениг В. И. Ленин аттыг библиотеказы — Совет Эвилелиниң национал библиотеказы болбушаан, ССРЭ-ниң улустарының болгаш даштыкы литератураның база хол-биле бижээн номнарның делегейде эң улуг ном шыгжамыры апарган.

Ук библиотекада 31 миллион номнар, журналдар, солуннарның чылдар аайы-биле комплектилери, ноталар, карталар бар. Олар шуптузу делегейниң улустарының 247 дылдарында парлаттынган.

ССРЭ-ниң улустарының 91 дылдарында үнген литература бөгүн мында бар, оларның дыка хөйү Октябрь революциязының мурнунда үжүк-бижик чок чораан улустарның номнары. В. И. Ленинниң чогаалдарының саны ССРЭ-де чылдан чылче көвүдеп орар. Совет эрге-чагырганың чылдарында В. И. Ленинниң чогаалдарын 14700 катап үндүрген, оон ниити тиражы—560 миллион 700 муң четкен.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң ССРЭ-ниң улустарының дылдарында үндүрген номнары.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ

Социалистиг Ада-чуртту камгалаар дугайында В. И. Ленинниң чагыгларын күүседип тура, партия болгаш Совет чазак чурттуң камгалазының быжыглаарынче могаг чок сагыш салып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Отчёттуг үеде партия болгаш чазак чурттуң камгалал күчүзүн болгаш ооң Ченеектиг Күштериниң быжыглаарының айтырыынче чаңгыс-даа хүн сагыш салбайн барбаан. Делегей байдалы ынчаар негеп турар...»

Күрүнениң камгалал ажылдарының кол тудуш кезээ—хамаатылар камгалалы.

Хамаатылар камгалалын боттандырып, чурттакчы чонну массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгаланырынга өөредири партияның, күрүнениң, бүгү улустуң херээ. Совет эрге-чагырганың тургустунганының баштайгы хүннеринден-не хамаатылар камгалалын тургузар болгаш ону сайзырангайжыдар айтырыгны партия салган. Даштыкы интервентилер-биле болгаш ниитики контрреволюция-биле демиселдиң чылдарында чуртта агаардан халдаашкынга удур болгаш химиктиг бүдүмелдерге удур камгалал ажылдары чуртка эвээш эвес чоруттунган турган.

Үжен чылдарның эгезинде, делегей байдалының чидиглени турарын өөренип көргеш, хамаатылар камгалалының бо хевирин улам сайзырадырынче партия кичээнгейни күштелдирген. 1932 чылдың октябрь 4 —хамаатылар камгалалының тургустунган хүнү.

1939 чылдың март айда болуп эрткен партияның XVIII съездизиниң шиитпиринге кол черин агаардан халдаашкынга удур камгалал' ээлээн. Съезд бо талаже-биле тускай айтырышкынны база хүлээп алган.

Партияның ол айтырышкынның күүседип тура, агаардан халдааышкынга удур камгалал хөй ажылды кылган: агаар дүвүреэзиниң болганда кижи кирер камгалалдыг черлерин кылып, кижилерин камгалалының чурумунга өөреткен. Бо бүгүнүң ужур-дузазы Ада-чурттуң Улуг дайынының баштангы хүннеринде-ле тывдыңкамгалалынга көзүлген. Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары дораан-на дайынның мурнуку шугумунга барган.

Дайын доозулган соонда, агаардан халдаашкынга удур камгалалдың улуг ужур-дузазын өөренип көргеш, ракета-ядролуг үеде чурттуң камгалалын быжыктырары-биле ону эде организастаарын партия, чазак шиитпирлээн. Ынчангаш ону ССРЭ-ниң Хамаатылар камгалалы деп эде организастаан. Амгы үеде Хамаатылар камгалалы (ХК) чурттуң бүгү девискээрин шыва алы берген.

Хамаатылар камгалалы

ССРЭ-ниң Хамаатылар камгалалын тургускаш, партия болгаш чазак ооң мурнунга торулгаларны салган: «Чурттакчы чонну массалыг узуткаашкындан камгалаары, дайын-халап үезинде улус ажыл-агыйының быжыг турушутуг болуруң, амгы үениң чепсек-херекселин удурланыкчының ажыглаанындан үрелип хоозураан чүүлдерни катап тургузарын боттандырар...»

Хамаатылар камгалалы-биле холбашкан ажылдарның пропагандазы — күрүнениң болгаш хөй-ниити организацияларындан улуг негелделиг, нарын айтырыг. Бо талазы-биле пропаганда ажылын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың май 7-де үндүргени доктаалга үндезилеп, үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлери, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң албан черлери, ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитеди болгаш оон-даа өске албан организацияларының доктаамал чоруудар ужурлуг. Ол ышкаш «Билиг» ниитилел организациялары, солуннар, журналдар редакциялары, ДОСААФ комитеттери, профэвилел, комсомол болгаш оон-даа өске хөй-ниити организациялары хамаатылар камгалалын пропагандалаар ажылга эң идепкейлиг киришкен турар.

Республиканың ДОСААФ комитединде, Улуг-Хем, Кызыл, Бии-Хем районнарда, Садыг, Иштики херектер министерстволарында хамаатылар камгалалының пропагандазы багай эвес. Оларда лекциялар доктаамал номчуттунуп, кинофильмнер үнүп турар.

Чамдык районнарның, министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдерниң бүдүрүлге болгаш кедээ ажыл-агый организацияларының удуртукчулары хамаатылар камгалалының айтырыгларынче, ылаңгыя ооң пропагандазынче кичээнгейни кошкак салып турар. Юон чижээнге, Тес-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик болгаш оон-даа өске районнарны адап болур.

Чурттакчы чон ортузунга хамаатылар камгалалының пропагандазын чорудар ажыл культура-чырыдыышкынның албан черлеринге, библиотекаларга дорт хамаарышкан турда-ла, оларда ажыл шоолуг чорувайн турар.

Клубтар, культура бажыңнары, автоклубтар, культураның болгаш дыштанылганың парктары чон ортузунга айтырыг, харыы кежээлерин, викториналарын, аас журналдарын, лекция, беседаны, темалыг кежээлерни, конференцияларны база дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле, Совет Эвилелиниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-биле, хамаатылар камгалалының тергиинннери-биле ужуражылгаларны доктаамал эрттирер хулээлгелиг. Бо талазы-биле ажыл республикада ам-даа куду деңнелде.

Партия болгаш чазак совет кижилерниң тайбың ажылдыын, чуртталгазын хандырар дээш бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглап турар. Бодуунда бар аргаларны долузу-биле ажыглап турганш, хамаатылар камгалалын сайзырангайжыдып, ооң пропагандазының дээштиг дээш бүгү күштү салып турганш, идепкейлиг ажылдаары бистен негеттинип турар. Чедиишкиниг ажыл ССРЭ-ниң Хамаатылар камгалалының 50 чылынга белээвис болур.

А. САГАЛАКОВ, республиканың Хамаатылар камгалал штавының начальнигиниң пропаганда талазы-биле дузалакчызы

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Стол теннизи сөөлгү чылдарда бүгү-делегейде эң-не вингерецгей спорттуң хевирлериниң санында кирип бар чылдар. Ону амгы үеде 90 ажыг чурттарда сайзырадып, ойнап турар. Ынчангаш стол теннизин 1988 чылда болур чайгы Олимпий оюннарының программазынга киирген. А ол чорук спорттуң бо хевирин улам массалыг болурунга улуг идигни бооп чудаажок.

Бистиң чуртувуста спорттуң бо хевири база чогуур сайзыралды ап бар чыдар. Совет спортчулар сөөлгү чылдарда Европа болгаш делегей маргылдааларынга чедиишкинниг кирип, чаңгыс эвес удаа бедик шаңналды чаалап ап келгеннер. Стол теннизи Россия Федерациязында база аныяктарның-даа, улуг-даа улустуң ынак оюннарының бирээзи.

Россияның зоналар аайы-биле бирги чери дээш чемпионадынга Сибирь зоназының теннисчилери бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. 1982 чылда ук зонаның бирги чери дээш маргылдаа бистиң республикага болуп эрткени өөрүнчүг. Чүге дээрге тыва черге спорттуң бо хевиринге Россияның эң шыырак дээш теннисчилери күжүн шенежип, бедик арга-дуржулгазын, аваангыр-каштагайын оюннар үезинде көргүзүп, спорттуң бо хевирин бистиң республикага пропагандалаарынга төлептиг улуг-хуузун киирген.

Сес командалардан ойнаан 32 теннисчилерниң арaзында 10 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери, 14 кижи ацаа кандидаттар. База ол ышкаш делегей Сибирь зоназының чемпиону ат дээш ойнааннар. Ынчангаш команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаа кончуг солун болган.

Иркутск областан келген 4 спортчунуң ушкү ССРЭ-ниң спорт мастери. Красноярск крайдан келген теннисчилерниң составы база ындыг болган. Чогум-на оларның арaзынга команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел солун болган. Түңнелинде Иркутск областан келген спортчулар шылгараан, чемпион атка четкеннер. Омск областың теннисчилери—ушкү черде.

Херээжен теннисчилерниң арaзынга зонаның тулган чемпиону ат дээш оон Красноярск крайдан келген делегей чергелиг спорт мастери, Абаканның педагогика институдунуң студентизи Ирина Запевалова биле ооң командада эжи Наталья Чиркова оларның арaзынга болган. Маңаа бедик арга-дуржулгалыг Ирина Запевалова эжин 3:2 санга тиилээш, чемпион апарган.

Ирина Запевалованың хары ам 18. Ол амгы үеде ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү. Бо аныяк спортчу эрткен чылын элээн уруглар арaзынга Европа чемпиону деп бедик атты чаалап алган. 1980 чылда Ирина Россияның шилиндек командазының кежигүнүнге кирип, Чехословакияга болган делегей маргылдаазынга чедиишкинниг киришкеш, делегей чергелиг спорт мастериниң нормазын чедип алган. Үстүнде адааныывыс эжишкилер ийилеп ойнаарынга база чемпион апааннар.

Эр улустуң арaзынга Иркутск областың Усолье-Сибирск хоорайдан келген, ССРЭ-ниң спорт мастери Никита Бенчаров чаңгыс-даа кижиге уттурбаан, бирги черже үнген. Ийиги черни ооң командада эжи база ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Грудинин ээлээн. Олар ийилеп ойнаарының маргылдаазынга база шылгараннар. Бо ийи спортчунуң кайызы-даа Совет Эвилелиниң эң шыырак дээш 25 теннисчилерниң санында кирген. ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнүнге кандидаттар бооп турарлар.

Болуп эрткен маргылдаага бистиң республиканың шилиндек командазының кежигүннери чаңгыс-даа команданы удуп чадааш, эң сөөлгү черни ээлээннер. А тус-тус оюннарда бистиң командавыстың кежигүннеринден чаңгыс-даа спортчу өске черлерден келген теннисчилерни удуп шыдаваан. Ол чорук спорттуң бо хевиринге бистиң теннисчилеривистиң Сибирьниң өске черлеринден келген спортчуларындан белеткел талазы-биле оралчок чыдып калганын база ылгап турар.

Спорттуң бо хевирин бистиң республикага сайзырадыр, ооң секцияларын чер-черлерге ажыдып, ынаар аныяктарны хөңү-биле хаара тудуп болурунуң аргалары бар. Ооң дериг-херекселдерин хоорай, суур бүрүзүнге кылып ап болур. Ынчангаш стол теннизи спорттуң массалыг хевири, ону район, суур бүрүзүнге нептередири чугула.

Э. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: эр улустуң арaзынга чемпион апарган, ССРЭ-ниң спорт мастери Н. Бенчаров; херээжен спортчуларның арaзынга ийилеп ойнаарынга тиилекчи болган И. Запевалова биле Н. Чиркова олар оюн үезинде.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

Волейболга бирги чер дээш маргылдаа Хайыракан суурга эрткен. Аңаа Улуг-Хем районнуң барык бүгү ажыл-агыйларының, Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң волейболистери киришкен.

Түңнелинде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң командазы тиилээн, ийиги, үшкү черни Чааты биле Ак-Тал суурлардан келген командалар үлешкен. Волейбол соонда 32 шилиндек мөге хүрешкен.

С. КОНГАРЖАП.

Олчалыг ойнаашкын

1982 чылдың март айда Ленинградка ойнаткан лотереяларның үндүрүлгези Кызылдың чурттакчыларынга ойнаштыг болган. Ылаңгыя Кедээ ажыл-агый министерствозунуң чолаачызы Василий Доржуевич Монгуш ВАЗ 21011—«Жигули» автомашинаны ойнап алган. Персоналдыг пенсионер А. Н. Торжуга хеп чуур машина ойнаашкынга таварышкан.

Кызыл хоорайның күш ажылчын ажаалга кассазы чүгле апрельдиң бо хүннеринде безин лотерея ойнакчыларынга 20 муң рубльди төлеп берген.

Р. ЮРКОВА, Төп ажаалга кассазының экономизи.

АПРЕЛЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Дуруна чүглери», «Солагай». Мультфильмнер. 9.45 — Белоруссияның танцының Күрүне ансамблиниң көргүзүү. 10.25—«Бажыңда эр кижи». Уран-чечен телефильм. 11.30—Телемедээлер. 11.35—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге уткуштур. Документалдыг: «Улуг эгелээшкинниң чалбыыжының чаштанчыларындан», «Партийжи пропагандист», «Бригаданың тывызганы», «Хожудап турарлар чокка ажылдаар»— деп фильмнерден тургустунган программа. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00—Москва болгаш москвачылар. 16.30 — Чурттар арaзының лауреады Л. Ширина ырлаар. 17.05—17.20— Чапсар. 17.20—«Бо фантастиктиг делегей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Г. М. Гречко чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Мал ажылы — шалыпчы фронт». Рязань областа «Искра» дээр, хаван азыраар комплекстиң дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 19.15—Гнесиннер аттыг күрүнениң музыка-педагогика институдунуң камерлиг оркестри РСФСР-ниң урав чүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы О. Агарковтуң удуртулгазы-биле ойнаар. 19.40— «ТТ-ның экранынга эң-не баштай». «Кадынның кым-даа билир». Уран-чечен фильм.

21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—23.30—Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. Канаданың болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелер. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсар үезинде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30—Төөгү. 7-ги класс. Емельян Пугачёвка удурткан тараачыннар дайыны. 13.00—XVIII векте орус уран чүүл. Скульптура. 13.35—География. 8-ки класс. Балтий чоогунуң экономиктиг районнуу. 14.05—Н. В. Гоголь. «Ревизор». 14.35—Бөйдүс дугайында эртем. 4-кү класс. Янзы-бүрү үнүштер. 14.55— К. Куликовтиң шүлүктери. 15.25—«2000 чылдың энергетиказы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.30— Чапсар. 18.30 — «Хоглуг потаннылан». [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Аяш тону». Информастыг-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.05— Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. Швецияның болгаш АКШ-тың шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга. 19.50— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Эң бичии часчыгаш». Мультфильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10— «Николай Бауман». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Кадык болуксазынза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00— ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозунуң үлегерлиг үрер хөгжүмү ойнаар. 9.20— АБВГД-жигеш. 10.05— «Адашелер, силерге». 10.35—«Спортлотонуң» 16-гы тиражы. 10.45— Совет ыры концерти. 11.15— «Коммунистер». Совет шүлүкчүлерниң чогаалдарын өзүтаар тургускан шүлүктер композициязы. 11.45— Таджик ССР-ниң улустуң артизи Н. Рахматова ырлаар. 12.25 — «Моон соңгаар ынчанмас мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Мосхоорккүскомнуң ниитики херектерниң кол эргелелиниң КАИ эргелелиниң начальниги генерал-майор А. П. Поздняков дамчыдылганың эгезинде чүве чугаалаар. 13.00—«Үнүштер аймаа». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидаты Г. М. Проскуряков чорудар. 13.45— «Англиига кым кыжанып турарыл?». Великобританияда дайынга удур ниимээшкин дугайы. Автор—В. Ильяшенко. 14.15—Бөгүн делегейде деп дамчыдылга. 14.30—Уругларга фильм: «Незнайканың музыкантылары». В. Каверинниң тоолун өзүгаар тургускан. 15.40—«Дириг амытаннар амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

16.40—Коммунистиг субботниктиң хүнүнүң медээлери.

МОСКВАДАН

16.55—Политиктиг хайгаарыкчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.25— Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның шилиндек командаларының ужуражылгазы. Финляндиядан дамчыдылга. 19.25— Коммунистиг субботниктиң медээлери. 19.50—«82-ниң ырлары». Останкинода концерт залындан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—23.25 —«Эртe бүрүлүгнүң детективи» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. Ч. Диккенс биле Э. Полуң новеллаларын өзүгаар тургускан. Оон соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Свердловск хоорайның телевидениезиниң программазы:

14.20—1. «Бистиң Урал чериивис». Киноочерк. 2. «Даш челээш». Уралдың геология музейиниң залдарынга телеэкскурсия. 3. Свердловск хоорайның профэвилелдериниң Аныяктар ордузунуң улустуң танцызының ленинчи комсомолдуң лауреады ансамблиниң концерти. 15.20—«Шуурган оглу». Эстонияның улустуң чогаалчызы Ю. Смуулдуң дугайында дамчыдылга. 16.05—«Пионерлерге өзулал!». Таллинниң пионерлер ордузунуң уругларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң оюну. 17.00—«Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистерден эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 18.00 —«Музыкалыг киоск» 18.30—Делегейде болуушкуннар дугайында дончулал. 18.45— В. Шкваркин.— «Бөдүүн кыс». Телешии. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—23.55— «Директорнуң хууда амыдыралы» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар.

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—Эртенги гимнастика. 9.15—«Дамырактар». Д. Покровскийниң удуртулгазы-биле улусчу хөгжүмнүң ансамблин дамчыдылгага киржир.

9.45 —«Оттуруктар». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 11.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта» деп музыка программазы. 12.30 — «Шуптузун билип алыксап тур мен». Киножурнал. 12.45 —«Бедээ шаа». 13.45 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 14.15 — «Эртем амыдыралы» 15.00 —«Совет эзим хүнүнге уткуштур музыка программазы. 15.45—«Делегей панорамазы». 16.30 — «Леопольд диистиң байыры». Мультфильм. 16.35 — 16.50 — Чапсар. 16.50 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.50 —«Кинопанорама». Дамчыдылганы — кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. 19.00 — Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсарда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —Күрүнениң М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг театрының «Дзинтар күзежиктер» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 16.50 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 17.45 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 18.15 — ЛФТС-тиң документалдыг: «Чүректиң дужаалы-биле», «Бир-ле аңаа хүн», «Ада-чуртка хамаарышкан» деп фильмнер программазы. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң допчу намдарывыс». 15-ки фильм— «1931-ги чыл». 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...». 20.15 — Стокгольмнуң хаан чериниң операзының ыраажызы Н. Гедданың болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Үлегерлиг улуг хорунуң концерти. 21.15 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — 22.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Торпедо» (Москва) —«Арарат». 2-ги кезээ. «Торпедо» стадиондан дамчыдар.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР

Улус ажыл-агыйынга, машина-техникага, хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизинге өртүң хоралы улуг. Ындыг болганда өртке удур хемчеглерни ажыл-агыйларга, бүдүрүлге черлеринге тургузары чугула. Ылаңгыя хөй машина-техника турар гараждарга өртке удур айыыл чок чорукту хандырар болгаш кижизидилге ажылын бүгү талалыг чорудар.

Кызыл хоорккүскомнуң ниитики херектер килдизиниң таңныыл албанының хайгааралында бүдүрүлгелер, албан организациялар хөй. Ук албанның таңныылдары, бригадалары албан черлеринге, бүдүрүлгелерниң бажыңнарын дүне шыңгыы хайгааралга алган. Ындыг болза-даа, ук бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларының талазындан корум-чурум хажыдар бээр чоруктар бар. Чижээ, № 2, 14 механизация эргелелдериниң автобаазаларының чолаачыларының талазындан корум-чурум үрээшкиннери тургулаан. Ажыл шагының соонда гаражка арагалаар чоруктар бо-ла болу бээр таварылгалар турган. № 2 механизация эргелелиниң гаражынга арага ишкен, машиназының кабиназынга удуп хонар безин чоруктар барып илереткен.

Таңныыл албанының ажылдакчыларының мурнунда харыысалга улуг. Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин карактап кадагалаар хүлээлгени оларга берген, ындыг болганда, харыысалга, негелде олардан улуг. Ындыг турбуже, таңныыл албанының ажылында четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Участоктарда таңныылдарның ажылын бригадалап доктаамал хынап көрбейн турар. Чижээ, килдистиң № 15 бригадазының ол талазы-биле ажылы суг. Контролёрларның, таңныылдарның талазындан күш-ажылдың сагылгазынга чурумуп хажыдар бээр таварылгалар база бар. Харыысалга чок чорук күзенчиг эвес түңнелдерге чедирип болгай. Ажылдың кайы-даа участок бүрүзүнге хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин камгалаар херекке бедик харыысалга, быжыг сагылга-чурум негеттинер.

С. САНДЮ

Суд залындан

АРАГАЛААН УРЖУУНДА

Аныяк организмни арага-биле хораннаарга, кижи арын-нүүрүн оскунуп, кем-херек үүлгедиринге чедер болгаш чоннуң буруу шавышкынынга таваржыр

Даниил Авыгаевич Шомбуй 1950 чылда төрүттүнген. Ол мурнунда хуу өнчү оорлааны дээш РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 144 чүүлү-биле шииттирген, 1980 чылдың августта хосталган. Ол бодунга кандыг-даа түңнел үндүрбээн болгаш шын оруксче кирбээн. Оон бээр доктаамал ажылдавайн турган, 1981 чылда ол Тес-Хем районда Чыргаланды школазынга ийи ай хире одакчылап ажылдаан. Ол үеде арагалап, ажыл шагы үрүп турган.

1981 чылдың май 8-те Самагалдай суурдан кожазы бажыңга арагалааш, кежээ дүне бажыңынга одеколон ижип алгаш, Самагалдай суурда ашпа-чем магазининден водка оорлаары-биле чорупкан. Таңныыл М. О. Көкүүнүң ажылдаар черинде чок турганын ажыглааш, магазинниң шоо чаларын ап, чораан хирээзи биле үне хирээлеп киргеш, 5 шил водканы оорлап алгаш караңгы арaзынче чаштынып чиде каан. «Аңдажаан бооп ээг өру маннаар» деп мөч шаш, катап келгеш, бир хаарчак водканы оорлап алгаш, бар чорда таңныыл эскерип каан. Девидээн таңныыл ону балыглай боолапкарга, хаарчакта водканы октапкаш, дезипкен.

Иштинде улактаан херек дээш Д. А. Шомбуйну районның улус суду РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 89 чүүлүнүң 2 кезээ-биле шииткеш, [illegible]

В. БОРИСОВ

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикада өскүн дүвүр булуттаар чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Хүндүскү температура 12—18 градус чылыыр.

Кызылга онаагай өскерлиишкин болбас. Хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Агаар дүне 2—4 градус соок, хүндүс 16—18 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ондактыг аан-чорук» (2 сериялыг) 9.20, 12.30, 17.30, 20.20, «Октаргайның шиңгээдип алыкчылары» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.20, 11.10, 13.00, «Солун чүүлдер делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Ынакшылыр үе келген» 17.20, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өртемчейниң сески хуулгаазыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«Атлантиданың баштынмары» 15.00, 16.40, 18.30, 20.40 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-03, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54., харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-15-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, соорү хүлээп алыр бюроның 2-22-75 телефоннар долгаар.

Чагыг № 886.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш саттыг-садыг талазы-биле эргелелиниң [illegible] хереектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00446

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 88 (11886) | 1982 чылдың апрель 15, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 ман.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Казахстанның төлээлекчилери — республиканың литературазының болгаш уран чүүлүнүң Россия Федерациязында хүннериниң киржикчилери москвачылар акы-дуңманың ёзузу-биле, чүректиң ханызындан эвилең чылыг хүлээп ап турар. Казах ССР-ниң хүннерге киржири-биле Москвада келген делегациязы-биле ужуражылгазы апрель 13-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болган.

Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга холбаштыр ам болур байырлал совет улустарның бузулбас найыралының болгаш чаңгыс эвилиң, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң чаа чырыткылангак көргүзүү болур деп бузурелин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев беседа үезинде илергейлээн.

Делегацияның удуртукчузу — Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашев СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге республиканың күш-ажылчы коллективтериниң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап, экономиказын, эртемин болгаш культуразын хөгжүдүп алырда Россия Федерациязының ажыл-ишчилериниң Казахстанга үргүлчү көргүзүп турар дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов беседага киришкен.

Казахстанның төлээлекчилери ол-ла хүн В. И. Ленинниң Мавзолейинге чечек салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге база чечек салган.

1941 чылдың чайынында Казахстанның черинге тургустунган адыгжы 316-гы дивизияның дайынчыларының маадырлыг чоруун хүндүткеп ёзулавышаан, Дубосеково бээр орук белдиринде 28 маадыр - панфиловчулар ның камгалалының кызыгаары дээр тураскаалдыг черге республиканың төлээлекчилери чораан. Дивизияның командири Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфиловтуң Новодевичьеде хөөрүнге база олар чечектер салган.

Хүннерниң киржикчилери Бородинонуң шериг-төөгү музей-заповедниинге чораан. 1812 чылдың Ада-чурт дайынынга орус дайынчылар-биле кады казах улустуң төлээлекчилериниң база эрес-маадыр тулчушканының дугайын тооржуп турар чүүлдерин ол музейде делгээн.

(СЭТА).

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

КАМНАП АЛГАН МАТЕРИАЛДАРЫ — БИЛЕ

Апрель 17-де күш-ажылчы байырлалга «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинден 200 кижи киржип, янзы-бүрү тудуг объектилеринге тудуг-монтаж, шеверлел ажылдарын кылырлар. Штукатурлар бригадалары 600 дөрбелчин метр ханаларны малгаштап, чугайлаар, 300 дөрбелчин метр хемчээлдиг шеверлел ажылдарын субботник хүнүнде кылып чорударын шеверлекчилер планында киирген-нер. Боттарының ажылчын турулгаларын тудугжулар база хевирлеп. Олар 100 дөрбелчин метр шаланы манзалар-биле шимээр, 60 эжик блоктарын эптеп салырлар.

В. Борбак-оолдуң маляр-лары коммунистиг субботник хүнүнде камнап алган материалдары-биле ажылдап хүн-ээрин шиитпирлээннер. Мурнакчыларның эгелээшкинин эргелелдиң өске-даа бригадалары изин-биле деткип, камнаан материалдары-биле ол хүн ажылдаарын хүлээйгеннер.

№ 48 тудуг эргелелиниң коллективи күш-ажылдың байырлалында 6 муң рубльдиң ажылдарын кылгаш, ол хүн ажылдаан шалыңдан 500 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер.

(Бистиң корр.).

БАШ УДУР ПЛАННААН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының Эрзин районда № 5 КМК-зының коллективи юбилейлиг чылдың коммунистиг субботниинге бир демниг киржирлер. Аңаа белеткел ажылдарын организастаар тускай штабты тургускан. Олар «кызыл суббота» тудугжуларының кылыр ажылдарын баш удур планнаан. Күш-ажылдың байырлалынга 133 кижи киришкеш, 1,5 муң рубльдиң ажылдарын кылыр. 420 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер.

Кызыл-оол Оюннуң баштааны он беш монтажник бо чылын ажыглалга кирер. Эрзин суурда чеди чүс чээрби өөреникчи өөренир школаның чылыг болгаш соок суглар дамчыдар хоолайларын эптеп салырының монтаж ажылдарынга хаара туттунар.

КМК-ның арткан тудугжу бригадалары районнуң суурларында тудуг объектилеринге ленинчи субботникти эрттирип, чаа квартиралыг чуртталга бажыңнарынга ажылдаарлар. Чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылдарынга албан-хаакчылар болгаш өске-даа ажылдакчылар киржир.

И. АРАПТАН.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чылынга тураскааткан апрель 17-де болур күш-ажылчы байырлалче Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери бир демниг үнер дээш бедик көдүрлүүшкүннүг белеткенип турар. Совхоз директору Д. Д. Хертек даргалаан 11 кижи составтыг субботник штавы ол хүн кылыр ажылды тодараткан. Субботникке каракөлчүлерден 445 кижи киржир.

Сукпактың хойжу, Теле-Хөлдүң өшкү бригадаларының малчыннары кажаалар, көвүрүглер септээр, а бода мал бригадазының кадарчылары Кара-Сугга чаа көвүрүг кылыр. Малчыннар ол хүн 325 рубльдиң ажылын бүдүрер.

Аныяктардан тургустунган тускай звено контора аппараты-биле кады одаар ыяш белеткээр. Кара-Хөл кодээ Совединиң ажылдакчылары, пенсионерлер суур чаагайжыдылгазынга, а школачылар, башкылар тарылга, сиген шөлдериниң дажын аштаар.

Тудугжулар, механизаторлар кажаа, көвүрүг, оруктар септээринге, часкы хову ажылдарынга белеткелдин улам дүргедедиринге киржирлер. Ол хүн кижи бүрүзү хөй чүүлдү кылыр, бедик сагылгалыг чорууну, организастыг болуп дээш субботник штавы план-хемчеглерни кылган.

Кара-хөлчүлер ол хүн 2048 рубль хемчээлдиг ажылды кылып, оон 585 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер.

С. ИРГИТ.

• • •

Ол-ла районда «Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилеринден 830 кижи субботникче үнер. Олар 30 гектар сиген шөлүн суггарар, техника эртинмес 3 муң метр дурттуг буганы хол-биле казып аштаар, чаа көвүрүгнү чаартып септээр.

Хойжу бригадаларның кежигүннери чаа кажааны септээр.

А. КАНЧЫЫР.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидиңер! Часкы хову ажылдарын эң-не бедик шынарлыг чорудар!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

ҮНҮПТЕРИНГЕ БЕЛЕН

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйлар аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар.

Бо хүннерде совхозтуң Баян-Кол, Чиңге-Даг болгаш Чеди-Паш хову турлагларында механизастаан отрядтарның механизаторлары машина-тракторларын часкы хову ажылдарынга долузу-биле шынарлыг белеткээш, херээн болбаазырадыр чаа эккелген техниканы болгаш тускай хевириң тараа чаштырар сеялкаларын тургускан.

Бурунгу хүн Чеди-Паш бригадазының төвүнге совхозтуң механизаторлары болгаш тускай эртемниглери чыглып келгеш, эрткен шалыңчы беш хонукта техника септелгезин болгаш кожуглар белеткээриниң түңнелин үндүрген. Бирги черни О. Ч. Өшкүлүгнүң удурткан мал чеми белеткээр № 2 отряд ээлээш, дирекция чериниң болгаш ажылчын комитединиң вымпелин база механизатор бүрүзүнге 15-15 рубльдиң акша шаңналын алган. Ийиги черни Чиңге-Дагда К. Д. Кадарчы-оолдуң отряды ээлээн. Тус-тус кижилерден Н. Куулар, К. Делгер, Д. Чондан, Х. Хепчи, М. Кызыл-оол олар тиилекчи болганнар.

«Совет Тываның» ажылчылери 1982 чылдың часкы хову ажылдарын чогуур хуусаада бедик шынарлыг доосказ, ССРЭ-ниң 60 чылынга тиилелиг ужуражыр сорулгаңы салганнар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) удуржулгалыг механизатор, коммунист К. Д. Кадарчы-оол; бөлүк механизаторлар.

Авторнуң фотолары.

Соңгулдаларга уткуштур

ЧОННУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидериниң хуралдары республиканың күш-ажылчы коллективтеринде, хөй-ниити организацияларында үргүлчүлеп турар.

Барыын-Хемчик

«Тыва дағ-хүдүү» комбинатының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хуралы болуп эрткен. Аңаа улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советинге депутаттың кандидадын депшиткен.

Хуралдың киржикчилери район Советинге депутаттың кандидадынга комбинаттың химлабораториязының лаборантызы Н. И. Сукапованы депшиткен.

• • •

«Барлык» совхозтуң Хөндерген салбырынга болуп эрткен [illegible] мурнунуң хуралы кодээ Советке депутаттың кандидадынга малчын Л. А. Сарыглары депшиткен.

Бии-Хем

Районнуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлге эргелелиниң коллективи улус депутаттарының Бии-Хем район Советинге депутаттарның кандидадын депшидериниң хуралынга чыглып келген.

Хуралды ында партия организациязының секретары Н. А. Беспалов ажыткаш, чурттың соңгулдаларга белеткелдиң чорун турарынга доктаагаш, оларның коллективинге район Советинге депутаттарның ийи кандидадын депшидер улуг бүзүрел онаашканын чугаалааш, оларның бирээзинге бүдүрүлге эргелелиниң начальниги А. И. Костенковту депшидерин саналдаан.

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынның цех начальниги хуралга санал бергеш, район Советинге депутаттың кандидадынга бүдүрүлгеде бижикчы, аныяк коммунист Л. И. Евдокимованы депшидерин саналдаан.

Хурал ол саналдарны бүрүн деткээн.

• • •

«Кызыл тараачын» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективинге соңгулда мурнунуң хуралы район Советинге депутаттың кандидадынга бызаа ажаакчызы комсомолчу С. Комбуну депшидер дугайында доктаалды хүлээп алган.

Таңды

Тока аттыг совхозтуң МТМ-зиниң болгаш автогаражының ажылдакчыларының соңгулда мурнунуң хуралындан улус депутаттарының Таңды район Советинге депутаттың кандидадынга мал чеми белеткээр бригаданың бригадири М. К. Донгакты депшиткен.

Район Советинге депутаттың кандидадынга ажыл-агыйның № 1 хову-трактор бригадазының бригадири С. Ш. Донгакты депшидер дугайында доктаалды ол-ла хурал хүлээп алган.

АГИТАТОРЛАР ХУРАЛЫ

Тес-Хем районда чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдер калбаа-биле чоруп турар.

Аңаа холбаштыр соңгукчулар ортузунда агитация-массалыг ажылдар калбара берген. Партия райкому агитаторларның, политинформаторларның семинар-чөвүлел хуралдарын бөлүктер аайы-биле эрттирип, оларга тайылбыр-массалыг ажылдарның кол-кол темаларының талазы-биле консультацияларны берип турар. Ындыг семинар-чөвүлел хуралдар баштай Самагалдай суурга болуп эрткен. Аңаа район төвүнүң болгаш Шуурмак суурнуң агитаторларын болгаш политинформаторларын келдирген. Шак ындыг сургаалдалыг семинар-чөвүлел хуралдар «Чодураа», «Тес-Хем», «Кызыгаар», «О. Шыгаа» совхозтарның агиттколлективтеринге болуп эрткилээн.

К. МААДЫ.

А Ж Ы Л-ИЖИВИСТИ — СЕНЭЭ, ТӨРЭЭН ЧУРТ

Москваның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң комплекстиг программазын күүседиринге, хоорайны үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурарынга найысылалдың оолдар, кыстары идепкейлиг киржип турар. Үлетпүр болгаш транспорттуң эң чугула объектилерин чаартырын, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын аныяктар шефтеп турар.

ВЛКСМ-ниң Москва хоорай организациязының апрель 13-те болган XXV конференциязынга ол дугайын чугаалаан. Комсомолдуң эки ажылдыг комитеттериниң дуржулгазын делегаттар түңнеп, ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының оруктарын айыткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге аллар болдурган шалыңчы ээлчегде оолдар, кыстар дайынчы ёзу-биле соруг киириишкинниг ажылдап турарын санал бергеннер онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП-ниң Москва хоорkomунуң бирги секретары В. В. Гришин конференцияга чүве чугаалаан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов конференцияның ажылынга киришкен.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДОСААФ ТК-ЗЫНЫҢ ПЛЕНУМУ

Апрель 13-те Москвага ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының пленуму болган.

«ДОСААФ организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирер дугайында» болгаш ДОСААФ-тың IX Бүгү-Эвилел съездизин чыылдырар дугайында» илеткелди ДОСААФ ТК-ның даргазы Совет Эвилелиниң Маадыры флот адмиралы Г. М. Егоров кылган. Ам болур отчёт-соңгулдалыг кампанияның үндезин айтырыы ДОСААФ организацияларының партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон соондагы доктаалдарының негелделерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында болгаш ажылдарында айыттынган сүмелерни болгаш түңнелдерин күүседир талазы-биле херек кырында чорудуп турар ажылын хандырары-биле, бүгү талалыг көргеш, боттуг үнелелди бээри болурун ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының IX Бүгү-эвилел съездизин 1983 чылдың февраль айда чыылдырарын доктааткан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы В. А. Лепёшкин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политиктиг кол эргелелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары олурушкаңнар.

(СЭТА).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары тарылгага белеткелди үргүлчүлевишаан. «Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары тракторларын болгаш кожуг машиналарын холдуунда септеп доосказ. «Чодураа» совхозта үрезин белеткели эки. Районда суггаттыг черлерни төп ажыглаарынче бо чылын кичээнгей салып турар. Ынчангаш ол талазы-биле чеди кижи составтыг район штавын тургускан. Часкы үеде Тоозуннуг бугазының суун ажыл-агыйлар аайы-биле ажыглаарының графигин тургускан.

К. МААДЫ.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЧАРЫГДАЛДАРНЫ ЭВЭ ЭЖЕДИП ТУРГАШ...

«Мөрен» совхозтуң Сыын-Мыйыс фермазынга ол хүн Эрзинниң дөрт совхозунуң саанчылары, кадарчылары, мал эмчилери, зоотехниктер болгаш районнуң, совхозтарның удуртур ажылдакчылары чыглып келген. Доктаалтын-гаш чаңчыл ёзугаар, районнуң саанчыларының слёдун эрттирип турганы ол. Эрткен чылдың болгаш бо чылдың бирги кварталының түңнелдерин слёткада үндүрүп, мыйыслыг бода мал ажылында чамдык чугула айтырыгларны анализтеп чугаалашкан.

СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай слётту ажыткан болгаш көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Н. К. Бегзиге сөс берген. Ол бодунуң илеткелинге эрткен чылдың түңнелдерин үндүрбүшаан, районга бода малды өстүреринге хамаарыштыр шиитпирлээри чугула айтырыгларга доктааган. Эрзинниң ажыл-ишчилериниң шалыңчы ажыл-херектеринге районнуң сүт-бараан фермаларының коллективтери тодаргай улуг-хуузун киирип турар. «Чаа орук» совхозтуң Кочетов, Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермалары хөй сүттү бүдүрген. Районда бирги черде Кочетов фермазы чоруп турар. Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталының түңнелдери-биле ук ферма бирги черни ээлээн болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

«Мал ажылы — шалыңчы фронт» деп лозунну амыдыралга боттандырар төлээде, бегүн чүнү кылза чогуурун слётка илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа онзалап демдеглеп турганы таварылга эвес. Эрзин районда хөй ажылында элээн эки чүүлдер барлаа болза, бода малга хамаарыштыр алырга четпестер хөй. Тарып боозадылганы чорудуп турары багай, оон уржуундан хөй санныг инектер кызырап турар. Эрткен чылын районда төрүүр 1800 инектиң барык чеди чүс ажы төл бербээн. Мал бажын өстүрериниң курлавыры мал төлүн көвүдедиринде болгай. Ынчангаш үстүнде инектерден төл албааны-биле карада 633 муң рубль болганын илеткелчи хараадал-биле демдеглээн. Төрүүр инектерниң өлүп хораар чоруу эвээш эвес. Ооң бир чылдагааны чемгерилгеде. Районнуң ажыл-агыйларында инектерни быдаргай кылдыр тудуп турар, кажаалар колдуу эрги, механизация чок. Бо чылдан эгелээш, инек, бызаа, кажааларын тудары планнаттынган, саалда аппараттарын тургузаар деп турар.

Сүт бүдүрүлгези улуг карыгалыг болуп турар. Литр сүттүң бот-үнези 57,9 көпеек. Шалыңга хөй акшаны төлеп турар. Мал чеминиң чарыгдалында учёт-отчёт чок, транспорт чарыгдалы улуг. Ылаңгыя «Чаа орук» совхозта транспорт чарыгдалы онза улуг болуп турары илеткелге демдеглеттинген. Сүттүң бот-үнезин чиигедир төлээде, механизацияны шиңгээдир, учёт-отчётту экижидер, бүгү-ле чарыгдалдарны чогуур нормага чедир эвээжедир херек.

Саанчылар слёдунга Ленин аттыг совхозта Сайыр-Аксы фермазының эргелекчизи Т. Б. Кулду, «Мөрен» совхозта кол зоотехник С. Чыргал, ол-ла совхозта Сыын-Мыйыс фермазының эргелекчизи К. Дукчу, «Чаа орук» совхозтуң саанчызы Р. Чурук, «Нарын» совхозтуң саанчызы Ч. Шивей, районнуң мал эмчизи С. Монгуш болгаш өскелер-даа чүве чугаалааннар. Фермаларга тудуг-суурну экижидери чугула, чуртталга бажыңнарын көвүдеди тудар. Сайыр-Аксы фермада харын чаа бажыңнар тудуп турар. А ынчаарга «Нарын» совхозтуң Шолук-Аксы сүт-бараан фермазында саанчыларга бажыңнар бичии, кыжын соок. Радио чок, телефон ажылдавас. Тарып боозадылга айтырыынче чогуур кичээнгей салдынмайн турарын саанчы Шивей Чечекмаа саналынга айыткан.

Ферма ажылдакчыларының культура хандырылгазынче кичээнгей багай эвес, чуңар. Бажың ажылдап турар, оран бажыңнарның арыг-шевери эки. Боттарынга киноаппарат турда, кинону доктаамал көрүп турган деп, Сыын-Мыйыс фермазының эргелекчизи Комбу Дукчу чугаалаан. Ферманың коллективи эрткен чылды эки көргүзүглер-биле доосказ, төрүүр чүс инекке онаапштыр эң хөй бызааны районда ап турар. Кызыл-булуң багай эвес дериттинген.

Саанчылар ортузунга социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар дугайын «Чаа орук» совхозтуң саанчызы Гимма Чурук чугаазынга айыткан. Малдың продуктузуун бедидерин, бот-үнезин чиигедирин чедип алыр. Чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүседир, амыдырал хандырылгазын экижидер, септелгени эрте чорудар, чаа аал чурттаар бажыңны тудар, кызыл-булуңну экижидерин ол саналынга демдеглээн. Кочетов фермазынга электриктиг саалда аппарадын тургузар, бода малды чаңгыс черге мөөңнээр, мурнакчы арга-дуржулганың школазын организастаар.

Районда саар инектерниң саны эвээш, продуктулуг чоруу чавыс, төрүүр инектерниң санын көвүдедир, тарып боозадылганы шынарлыг чорудар дугайында слёттуң түңнелинде чугаазынга СЭКП Эрзин райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай онзалап айыткан. Даалдырган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидерин, бодунга негелделиг болурун чедип алыры, улуг-даа, бичии-даа чүүлдерге камныг, хумагалыг болуру эки ажылдың үндезини.

Саанчылар слёдунга Эрзин райпозунуң автомагазиннери кээп, малчыннарга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын саткан. Чоннуң амыдырал хандырылга комбинады кылган продукциязындан бараанарны база садыглаан. «Мөрен» совхозтуң агиткультбригадазының болгаш культура клудунуң ажылдакчыларының каттышкан концерти апаа болган.

Б. ДИРЧИН.

ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

«Клуб болгаш аныяктар» деп темага эртем-практиктиг конференцияны ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдылгалыг ажылының талазы-биле эртем-методиктиг төвү организастап эрттирген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чугула айтырыглары» деп темага илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя кылган.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга холбаштыр аныяктарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин экижидер талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларының дугайын ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондар конференцияга таныштырган. Культура албан черлериниң аныяктар-биле ажылынга улустуң ёзулалдарын болгаш чаңчылдарын ажыглаар дугайында республиканың эртем-методиктиг төвүнүң килдис эргелекчизи Ч. Ч. Куулар таныштырган.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге культура албан черлериниң киирер улуг-хуузу улуг. Ынчангаш эртем-практиктиг конференцияга аңаа хамаарышкан санал-онал солчулгазы хөй болганы таварылга эвес. Клуб ажылының ажыктыг чоруун бедидериниң оруктарының дугайын Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен бодунуң саналынга чугаалаан. Эртем-методиктиг төптүң директору Л. М. Борисова аныяктарның хостуг үе-шагын чеп ажыглаарынга культура албан черлериниң ролюн бедидер айтырыгга доктааган. Школачылар-биле кичээлден дашкаар ажылды организастаарының дуржулгазы-биле чыылганнар база таныщкан. Оон дугайын республиканың чырыдыышкын министриниң оралакчызы А. Т. Кошкарова чугаалаан.

Республиканың культура албан черлеринде бот-тывынгыр уран чүүлге хөй санныг аныяк-өскен киржип турар. Шеминиң кодээ Культура бажыңында бо талазы-биле ажыл дугайын Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу С. Ч. Монгуш сонуургаткан.

Кодээ аныяктарның культурлуг дециелин бедидеринге комсомол организацияларының ажылының дугайын ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ондар эртем-практиктиг конференцияга саналдап таныштырган. Аныяктар ортузунга ном пропагандазының ужурдузазының дугайын республиканың Пушкин аттыг библиотеказының директору А. А. Давыдова чугаалаан.

Аныяктар болгаш назы четпээннер ортузунга кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас талазы-биле айтырыгларга Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы Л. Г. Васина доктааган.

Эртем-практиктиг конференцияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Л. К. Ооржак киржип, түңнелинде делгеренгей чүве чугаалаан.

«Клуб болгаш аныяктар» деп темалыг эртем-практиктиг конференция чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай рекомендацияларны хүлээп алган.

АМУРДА ХООРАЙ 50 ЧЫЛДА

Амурда Комсомольск хоорайның эде дерзэн чурт-шинчилел музейиниң фондуларынга хары утда 1000 экспонаттар немешкен. Оларның эң-не бурунгулары — чалы назынның хоорайын тудуп келген эки турачыларның боттарының кылган чуруктары — 50 чыл болган. А чаа бажың алганнарга бээр мебельдерниң болгаш өске-даа чүүлдерниң будуунуң чыды ам-даа олчаан: оларны хоорайның 40 ажыг заводтарынга болгаш фабрикаларынга кылган.

Бо чылдың июнь айда [illegible] чылын демдеглээр хоорайның [illegible] музейинде оон [illegible] төөгүзү бүрүнү-биле [illegible] түңген.

(СЭТА-[illegible])

Удуртукчуга сөс

БЕДИК ТУРА-СОРУК-БИЛЕ

Час— кодээниң ажыл-ишчилеринге хөй, харысалгалыг ажылдарның үези. Малчыннар кыштаглаашкынны эки дээзар, малдың баш санын база чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр, малдан алыр продукцияны бүдүрериn болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш туруштуг демисежип турар. А чер ажылдыглар часкы хову ажылдарынга канчаар белеткенгенин база катап хынанып, тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирериниң бүгү хемчеглерин ап турар.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунда ол бүгү ажылдарның канчаар чорупТурарының дугайын чугаалап бээрин ук совхозтуң директору Даар-оол Комбуевич САЛЧАКТАН бистиң корреспондентивис дилээн.

— Совхозтуң малчыннары бо кыштаглаашкынны багай эвес эрттирген болгаш ону ынчаар доозуп-даа турар. Ниитизиниң малын эки кыштадырының, чаш төлүн онча-менди камгалап алырының бүгү-ле айтырыгларын совхозтуң удуртулгазы, кодээ Совет күүсекому, мал ажылының тускай эртемниглери күстен эгелээш-ле холга ап, олче доктаамал сагыш салып келген. Суурда күш-ажылчы коллективтерни, албан организацияларны, харысалгалыг ажылдакчыларны болгаш активчилерни барык-ла кодан бүрүзүнге быжыглаан турган. Хөй оолдаашкынының үезинде малдың чаш төлүн бүрүн менди камгалап алыры, улуг-даа малдың баш санын хоратпазы дээш социалистиг чарышты бригада бүрүзүнге улам күштелдирген бис. Ону чедип хоңгаш-ла түңнеп, мурнакчыларны шаңнап, мактап, аскертинген четпестерни дүргени эдеринин боттуг хемчеглерин ап турдувус. Ол ышкаш малды чем-биле, суг-биле үзүктелиишкин чок хандырарынче, малчыннарның амыдырал, культура, салыг хандырылгазын акижилеринче доктаамал кичээнгейни салып келген бис.

Бистиң ол бүгү кызымаккайнывыс халас барбааның болгаш чамдык эки түңнелдерни бергенин ам безин өөрүшкү-биле демдеглеп болур-дур. Совхоз төрүүр 100 хөй санынга онаалтыр 84 хураганны менди камгалап алган. Малчыннар Серенот Арбай-оол, Кара-Доңгак Чагыр, Салчак Чалзын дээш өскелер-даа 100 хойлардан 100 хураганы камгалап алган, эки өстүрүп, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Бода мал бригадазында байдал база-ла багай эвес. Төрээн 273 инектиң бызаалары шуптузу четче-бүрүн, өзүп-доругуп турар. Черле ынчаш, ниитизи-биле алырга, совхоз малдың чаш төлүн камгалап алырын эрткен чылдың бо үедеги деңнелиинден көвүдеткен болгаш өлүп хораар чоруун дыка эвээжеткен.

Ажыл-агый бо чылдың бирги кварталында мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын ажыр күүсеткен. Тодаргайлаарга, 32 тонна эът садар планывысты 77 тонна кылдыр (харын-даа чартык чыл планын безин күүсетпишаан), а сүт садар планывысты 20 центнер ажыр күүседиривис. Бо көргүзүглер эрткен чылдың ынчангы деңнелиинден база-ла хөй. Ынчангаш 1982 чылда күрүнеге мал продуктуларын садарының планныг даалгаларын ноябрь 7-ге чедир күүседип, оон-биле чергелештир малдың баш санын өстүрериниң планын күүсеткеш, районнуң совхозтарының аразында чарышка тиилелгени шаңнаткан туглувусту холдан салбас дээш улам кызымаккайнывыс ажылдаар бис.

Бо чазын 1878 гектар суггаттыг черни чардырар болгаш аңаа тараа, мал чеми культураларын тарыыр бис. Оларны ажыр дужуттуг эльбедирде, бирги ээлчегде Чангыс-Теректиң болгаш Базарактың инженерлиг системаларының суун чеп ажыглаарынче кол күштү угландырар бис. Чамдык участоктарга черни булгуртуп суггарар ДДН-70 машиналарын ажыглаар. Ындыг дөрт машинаның ужу ажылдаарынга белен, бирээзиниң септелгези бо хүннерде доосту бээр.

Чер суггарарынга түс-түс звеноларга ангылаан 40 суггатчы ажылдаар. Оларны ажылдап келир хептер-биле, дериг-херекселдер-биле хандырган. Звено бүрүзүнге суггарар участокту быжыглаан, социалистиг чарыштың негелделерин болгаш ажыл төлевириниң чурумун-биле кижи бүрүзүн таныштырган.

Совхозта часкы тарылгага ажыглаар техниканы бүрүнү-биле септеп кылган. Тараа, мал чеми культураларын, картофельдиң хереглеттинип турган үрезиннери четчелеттинген болгаш чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Ам оларны хоранап турар.

Хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг чорударының план-графиги тургускаш, техчевүлелге бадылаан.

Амгы үеде совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери мал, чер ажылдарының продуктузун бедилер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар хуусаа планнарын долузу болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг утпуур дээш бедик сорук-биле ажылдап турар.

Д. САЛЧАК.

«Мурнакчы» совхозтуң директору.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында «О. Шыгаа» совхозтуң хойжулары кызымаккайнывыс ажылдаан. Совхозта төрээн 11191 хойнуң камгалап алдынган 11286 хураганы онча-менди доруттуп турар. Совхоз ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 90 хураганы камгалап ап, социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен.

Деспенниң № 1, Сарыг-Белдирниң № 2, Ак-Чыраанның № 4 хойжу бригадалары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседип, төрүүр чүс хойга онаалтыр 91-ден 92 чедир хураганы менди доруктуруп турар.

Кыштаглаашкынны эки организастап, кыштың берге үелеринде хойжулар-биле ажылды тускай эртемниглерниң доктаамал чорудуп, мал чемин камныг чарыгдап келгениниден мал хүр ашкан, оон чаш төлү менди алдынган, өлүп хораар чорук кызырылган. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Василий Аракчаа, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, 1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи Комбу-Сүрүн Достак-оол, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Седен Ойдуп-оол хамааржыр.

С. АРТЫНА.

Тес-Хем район.

СҮТТҮ НЕМЕЙ БҮДҮРЕР

«Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал фермазында эъткир угланыышкынныг инектерни азырап өстүрүп турар. Ындыг-даа болза, саар инектер база бар. Чижээ, эрткен чылын 100 баш инекти шилип алгаш, оларны саап чайлаан. Ындыг аазы 75 тонна сүттү күрүнеге дужааган. А бо чылын 100 тонна сүттү күрүнеге садарын ферманың саанчылары хүлээнген.

Фермада шупту 739 баш инек бар. Оон ниитизинде 286 инек төрүүр. Олар төрүп эгелээн. Төрүттүнген 94 бызаа менди доругуп турар. Бо чылын фермага 200 инекти саар. Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталында күрүнеге сүт садарының планын саанчылар 100.6 хуу боттандырган. Оларны Кекхыс Анай шуудап үнген. Үш айларда быжыглаан инектеринден 1680 кг сүт саар онаалдазын ол 2429 кг кылдыр ажырган. Ол ышкаш Моңгуш Олчаакай, Анай Сундуй оларның көргүзүглери база бедик.

1981 чылда төрүттүнген 128 моолургаларны Ф. Нивазап биле Т. Дугар-оол олар эки ажаап турар. Олар март айда ниитизи-биле 2397 кг немелде деңзини чедип алган.

Чаш-Тал фермазының ажыл-ишчилериниң эрес-шудургу күш-ажылының ачызында, ынла инектер хүр кыш ашкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш малчыннар чарышты улам калбартып, кызымаккайнывыс көшкатпайн турар.

С СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

КӨРГҮЗҮГЛЕР БЕДЭЭН

Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдаан, бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар планнарын күүсеткен. Тодаргайлаарга, күрүнеге сүт садары 105, эът—100,3 хуу боттанган. Ылангыя саанчылар Чанчан-маа Меге, Чамыян Сендажы, Күске Моңгуш бирги кварталдың социалистиг чарыжынга эң ээре көргүзүглүг ажылдаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде база-ла багай эвес ажылдап, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге быжыг турушту ээлеп турарлар.

Д. ШУЛУУ.

Малчыннар аалдарынга даң бажында даап-шимээниниң машиназының коолалы бо-ла маңнадып келир тракторист аныяк оолга аалдарның ээлери шуут танчыыккан. Даспаанчык Кара-оолдуң Жданов аттыг совхозтуң девискээринде чорбаан, четпээн чери чок деп болур. Комсомолчу аныяк механизатор төрээн совхозунда ам элээн каш чыл уламчылап ажылдап турар.

Совхозтуң Шончалай аттыг комсомолчу-аныяктар бригадазының кодаңнарынга ол база бо-ла чедер. А бригаданың Чинге-Баштта кыштаалында Нолай Чанман баштаан болук аныяктарының хүлээнгени коданы кыштаан. Төрүүр ко данда хойлар колдуунда төрүпкен, 100 хойга онаалтыр 95 хураганы алыр дээн хүлээлге күүседиинген. Кыштагда мал оолдаашкынының үезинде Бичек Көртик болгаш Николай Кыргыс олар сакманчылап ажылдап келген турган. Олар хөй хураганнарны менди алырынга улуун кииргеннер.

О. ОХЕМЧИН.

Улуг-Хем район.

ЧУРУКТАРДА: механизатор Даспаанчык Кара-оол; сакманчылар Бичек Кертик, Николай Кыргыс.

Авторнуң фотолары.

Баштайгы коммунистиг субботниктер

Октябрь революциязының соонда, аныяк Совет республиканың байдалы кончуг берге турган. Чуртка эң-не кол чүүлдер: хлеб, эът, хөмүр-даш, транспорт, ажылчын күш чедишпес турган.

Хамааты дайыны эгелээн. Колчактың, Деникинниң, Юденичиниң ак дээрбечилери чуртка тергиидеп турган. Чурт дайзыннарының дээрбээнге буураттынган.

«Бүгү чүвени фронтуга!» Баштайгы Коммунистиг субботник бо лозунгудан эгелеп Колчактың аг-шериниң эң не калчаалыы-биле халдап турар үеде, 1919 чылдың май 10-да Казаньның демир-орууннга болган. Москва-Сортировочная депозунуң коммунистиг белүүнүң даргазы слесарь Иван Бураков аныяк республиканың ынчангы байдалынын үезинде транспорттуң ужур-дузазының чугулазын билгеш, база ол лозунгуну тылга херек кырында боттандырары-биле бодуунуң белүүнүң кежигүннеринге май 10-нуң субботадан улуг хүнче дүнезинде ажыл соолгунде артын калгаш хондур паровозтар септеп ажылдаарын саналдаан. Баштай олар кежээкиниң 8 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир ажылдааш, 3 паровозту долу күчүзү-биле ажылдап шыдаар кылдыр септеп үндүрген.

Аш-чут, түренги, чуртту ниитикиниң болгаш даштыкының дайзыннары үлежип алыр деп кордап турган 1919 чылдың доңгун чазынна Москва-Сортировочная станциязынче паровозтар септеп чорупканнарның саны ынчан чүгле 15 кижи турган. Ынчалза-даа оларның ол эгелээшкинин В. И. Ленин капиталистиг чурттарның аг-шериниң бүгү тиилелгелеринге бодаарга, тооргулут улуг ужур-дузалыг болгаш келир үениң, чүге дээрге мырыңайла эки байдалга турбаан, түренги кылдыр кеттинген, чиир чеми чедишпес, арган-доорган ажылчыннар Совет Россияда күш-ажыл — бүгү чүвениң эгези, күш ажыл — келир үениң аалазы — деп чүвени бүгү делегейге тараткан» — деп, 1971 чылдың апрель 20-де «Правда» солунун мурнуку чүүлүнге бижээн. Бистиң чуртувуска баштайгы коммунистиг субботник ынчаар эгелээн турган.

Шынап-ла, ол 15 демир-орукчуларының маадырлыг эгелээшкини Москваның бүгү улетпүр бүдүрүлгелеринге тарай хона берген. Удаваанда ындыг коммунистиг субботниктер Москваның он кылыр заводунга (48 кижи киржикчилиг), Александровтуң демир-оруунга (98 кижи киржикчилиг) болгаш өске-даа черлерге болгулаан.

1920 чылдың май 5-те үнген «Правда» солун баштайгы коммунистиг субботниктерниң киржикчилериниң өзүлдезиниң дугайында дараалында сан-түңнү көргускен: 1919 чылдың майда субботниктиң киржикчилериниң саны 653 турган болза, августа ол сан 3336, а декабрьда 7623 четкен. 1920 чылдың январьда 10652, а апрельде 15074 коммунистер субботникке киришкен болгаш чыл иштинде оларның нити саны 82031 четкен. Ол коммунистиг субботниктерниң база бир онзагай чүүлү — коммунистерниң үлегерин партия кежигүнү эвестерниң эдертени болур. Бир эвес 1919 чылдың июльда оларның саны чүгле 303 турган болза, 1920 чылдың апрельде чедир оларның нити саны 105576 кижи четкен. Ынчангаш ол үеде Москвага коммунистиг субботниктер улуг-биле бүдүрүлге бүрүзүнге, ажылчын организация, фабрика, завод бүрүзүнге болуп эгелээн.

Баштайгы коммунистиг субботниктер чүгле Москва-биле кызыгаарлаттынмаан. Майда ындыг субботниктер Тверьге, июньда —Саратовка, оон соонда — Харьковка болгаш өске-даа хоорайларга болгулаан. Удаваанда олар бүгү Россияга чүгле бистиң чуртувустуң сандараан ажыл-агыйын катап тургузарының бир хевири кылдыр эвес, харын-даа күш ажылды чаа-биле организастаарының бир хевири кылдыр тыптып келген.

1920 чылдың январь 15-те «Правда» солунуң баштайгы коммунистиг субботниктер дугайында бижээни: «Курениниң демир-орук станциязы субботникке киржири-биле 38 кижи чедип келген. Паровозтарже 29 дес ыяштарны чүдүрген. 4.5 вагон ыяшты болгаш 2867 пуд (бир пуд 16 кг) аназы-бүрү материалды нагоннардан дужурген. Киев-Воронежтиң демир-оруу. Ол хүн байырлал хүнү-даа болза, олаар чүүл талазы-биле байдалдың бергезин билгеш, эш Прокудинниң баштанганы-биле эштер 41 кижи чыылгаш, Глухово станциязынче ажылдаары-биле чорупканнар. 9 вагон ыяшты чүдүргеш, Москваже чорудупкан. Москваның ол сиилалы. Субботникке 144 кижи киришкен. 6 вагон он дужурген. 5000 рубль өртектиг 4 вагон октү вагондан дужурген, 4 куб м ыяшты хирээлээш, 45 дес ыяшты дужурген».

Барыын чуктуң чамдык бижикчилери ол үеде аныяк Совет Россияны «сүмбей караңгы» чурт деп адап турган болгаш ол чуртту ам-даа чүс-чүс чылдарда ол дүмбейден үштүп алыры берге деп чугаалап турганнар.

Коммунистиг субботниктер бистиң чуртувуста күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле корупуң школазы апарган. 1970 чылда пролетариаттың баштыңчызы, Совет күрүнезиниң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюн бүгү чурт демдеглеп эрттиреринге белеткенип турда, совет кижилер ол алдарлыг юбилейге төлептиг болурда, ону канчаар уткуурувун талазы-биле боттарының чүс-чүс саналдарын киирген. А Москва-Рязань демир-оруунуң Москва-Сортировочная депозунуң коллективи, — «Улуг эгелээшкиниң» салгакчылары ол алдарлыг юбилейни Бүгү-эвилелге коммунистиг субботник-биле демдеглээр, ол хүн коммунистиг ёзу-биле ажылдааш, ажылдап алган акшаны чуртувуң улус ажыл-агыйын улам хөгжүдериниң фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн. СЭКП-ниң Төп Комитеди ол патриоттуг эгелээшкинни чөптүг деп көрген деткээн. Ынчангаш баштыңчының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган юбилейин бүгү чурт коммунистиг субботник-биле демдеглээн. Оон бээр-ле, 1970 чылдың апрельден эгелээш, ленинчи субботниктерни чыл болганда В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр эрттирери чаңчыл апарган.

В. И. Ленинниң эгезин салганы бистиң ажылчын ангызының Улуг эгелээшкининиң чаңчылының амыдыралчы кужу эгээртинмес. Совет кижилер ажылчын субботниктерниң идеязын ханг кузел-биле хүлээп алгаш, салгалдан салгалче өртек чок үнелел ышкаш дамчыдып чоруур. Соолгу чылдарның ленинчи субботниктери чоннуң революсчу, күш-ажылчы чаңчылдарының дириг харылзаазын түңнээн, амыдыралдың совет хевириниң база бир кескү демдээ апарган. Ажылчы чоннуң ол ак сеткилдиг, боттарының күзели-биле ажылдаар төлевир чок күш-ажылчы байырлалында совет кижилерниң коллективизм, интернационализм, найырал, ак-сеткилдиг билчирш, чоннуң болгаш партияның хереэнге бердиренш, социалистиг Төрээн чуртунуң четчелелиишкининиң дээш хөйну кылыр кузелиниң дээш ышкаш шынарлары сииликкен.

Оңгу беш чылда чүгле үлетпүр продукциязын бедик коммунистиг субботниктер хүннеринде 4 млрд. 180 млн. рубль түңге бүдүрген, субботниктерге ниитизи-биле 740 млн. кижи киришкен, 10-гу беш чылдың фондузунче 800 млн. ажыг рубль шилчиттинген. Бо сан-түң бистиң чуртувуста болуп турар коммунистиг субботниктерниң бүгү чоннуң апарган улуг хемчээлдиин, оон ленинчи идеяларының чонда сиңникенин, совет кижилерниң Коммунистиг партияның долгандыр чаңгыс аай сырый харылзаазын дорт херечилеп турар.

Ленинчи коммунистиг субботниктерниң идеязы чыл келген тудум улам калбаа-биле тарап, чурттуң ангы-ангы районнарындан, улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларындан ажылчы чонну хаара тудуп турар. Бистиң делгем Төрээн чуртувуста «кызыл субботаның» кыйгызы шагда-ла дыңналып эгелээн. Ажылчы чон Коммунистиг партияның тургузукчузу, Совет күрүнезиниң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болган юбилейинге туралкаткан, коммунистиг субботниктерни апрель 17-де чер болганга күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, эң эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турганш эрттирер дээш, ол хүн чаңгыс кижи дег ажылчы үнерлер.

БОТТАРЫНДАН ХАМААРЖЫР

«Хадынгыг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы төрүүр 6300 хойлуг. Оларны 14 коданда сайгара тургускан. Амгы үеде бүгү коданнарда хой оолдаашкыны адакталыр четкен. Бо хүннерге чедир 5330 хой төрээн. Оон 5027 хураган алдынган. 300 ажыг хураган өлүп хораан.

Оон чылдагааны чүдел? Хыналда кылып көөрге, хураганнарның өлүп турарының кол чылдагааны чамдык малчыннарның бодунуң даанган ажыл-херээнге харысалга чок болуп турарында болган. М. Карелин бригадирлээн бирги хойжу бригадада күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар чоруктар бар. Чижээ, хойжу Моңгуш Балчыр ийи аныяк сакманчылыг турган, оларга дузалаарының өөредириниң улуу, чазыг бүрүзү дээш аттыныл-чоннуп турган. Сакманчылар хойжунуң кажы хажагайынга шыдашпайн, чоруй барганнар. Дузалажыр кижилер чок болган ужурунда, ол кодандан 40 хураган өлүп хораан.

Хойжу Александра Салчактың коданында байдал база-ла ындыг. Аңаа эштиг-ле арагалаар, алгыжар чоруктар болуп тургулаан. Оон түңнелинде сакманчылар ажылын каггаш чорупкан. Оон аңгыда А. Салчак төрелдериниң болгаш таныш-көрүштериниң хөй санныг инектерин болуп алгаш, оларны күрүнениң чеми-биле чемгерип турар. Ынчангаш хойга чем чедишпейн турган. Ол кодандан 20 ажыг хураган өлүп хораан.

Берге кыжын-даа хойдан хураган бүрүзүн менди камгалап ап болур дээрзин мурнакчыларның дуржулгазы көргүзүп турар. Бүдүрүлге ажыл-агыйында мал чемнери четчир, ону коданнарда чедиргилээн. Өдек-кыштагны күзүн эки септеп чылыглаан. Ындыг болганда, бүгү чүве хойжу кижиниң бодундан хамааржыр-дыр. Чижээ, хойжу Оплар Сарыгаа 566, Владимир Сыратта 537 хураган менди доругуп турар.

А. ЗАЙЦЕВ.

Таңды район.

Дузалал ажыл-агыйы — ниитиге ажыктыг

БИЛДИЛИГ ОРГАНИЗАСТААРГА

Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдериниң чугула ужур-дузазын партия болгаш чазак соолгу чылдарда чугулалап демдеглеп келген. Бо айтырыг талазы-биле чогуур доктаалшиитпирлерни партияның болгаш эрге-чагырганың төп органнарындан эгелээш, чер-чер органнарынга чедир хүлээп алган, оларда тодаргай хемчеглерни аныктылаан. Оларны боттандырып эгелээниниң түңнелинде, хууда дузалал ажыл-агыйларга эът, картофель болгаш ногаалар бүдүрери мурнукузундан көвүдээн, эътти болгаш дүктү күрүнеге садарынга оон үлүг-дензинин база ниизи-биле өскен.

Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйлары кодээ ажыл-агыйының база бир кезээ, ону чорудары хамаатыларның ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгазы болуп турар. Ынчангаш хамаатыларның дузалал ажыл-агыйлыг болурун, оларга чер участоктарын бээрин ССРЭ Конституциязында быжыглааны таварылга эвес. Моон ужурунда дузалал ажыл-агыйларга тускайлап берген чер участогун чон ажыглап, оон хөй продукцияны алыры хамаатыларның база хүлээлгези болуп турар. Бо оларга бүгү талалыг болзунар дузаны чер-чер Советтерниң күүсекомнары, болуушкун чурттакчыларынга совхозтарның директиялары доктаамал чедирер ужурлуг болгаш.

Бир эвес хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларының черлерин оюн организастаар болза, ол чорук хамаатыларның боттарынга-даа, күрүнеге-даа ажыктыг апаарының чижээ Кызыл районнан көрүп болур. 1981 чылда районнуң чурттакчыларының дузалал ажыл-агыйларындан күрүнеге 108.2 тонна эътти, 12,3 тонна дүктү, 6,9 тонна саржагны саткан. Чамдык хамаатылар кооперацияның белеткел черлеринге эътти, картофельди болгаш ногааларны база саткылаан. Бо болза районнуң партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, садыг организациялары чурттакчы чоннуң ортузунга организастыг болгаш тайылбыр ажылдарын багай эвес чорутканын херечилеп турар. Түс-түс кодээ Советтерден алырга, Каа-Хем суур Соведи 37,3 тонна, Кур-Чер кодээ Совет—37, Сукпак кодээ Совет—44,3, Баян-Кол кодээ Совет 27 тонна эътти хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларындан күрүнеге садарын хандырган. Оон аңгыда чурттакчы чон кооперацияга 65 тонна эътти, 2 тонна сүттү, бир тонна хире ары чигирин база саткан. Тере-Хөл сельпозунуң кооператорлары 29,5 тонна эътти, «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязы 22,3 тонна эътти чондан садып алгаш, эки ажылдааны көргүскеннер.

Районнуң күрүнеге саткан мал ажылының продуктуларында чоннуң дузалал ажыл-агыйларындан кирген продуктуларның үлүг-хуузун алырга, эъттиң 7.1 хуузу, сүттүң 7.6 хуузу, дүктүң 6.1 хуузу болуп турар. Дузалал ажыл-агыйлар районнуң совхозтарынга 19 тонна дириг деңзилиг 230 баш бода малды, 70 тонна дириг деңзилиг 640 хаваны, 5.5 тонна дириг деңзилиг 130 баш шээр малды, 1.2 тонна деңзилиг 6 чыдгы малды чедир өстүрери болгаш семиртир азырары-биле саткан. Ниитизи-биле совхозтарга чоннуң саткан 145.7 тонна дириг деңзилиг 1014 баш бүгү чүзүн малының өртээ 250 муң рубль болган. Бо дээрге экономика талазы-биле улуг ажыктыг, улуг өртектиг кажаа-хораа тутпайн, хөй мал чеми чарыгдавайн турган, дузалал ажыл-агыйлардан алган чиик боттупелиг, ажаалда-тежээлдеге элээн чарыгдалдыг продуктулар-дыр.

Дузалал ажыл-агыйларының болдунар бар аргаларын ажыглап турарында районда ам-даа чедир кылдынмайн турар ажылдар элээн эвес. Бо айтырыг бирги ээлчегде чер ажылының продуктуларынга хамааржып турар. Районда кодан чонының участогунга 200 ажыг гектар черни тускайлап берген. Оон аңгыда совхозтарның база ол хире хөмүрээлдиг шөлдеринде чурттакчы чон картофельди болгаш ногааларны тарып өстүрүп турар. Ол чер участоктарын ээлери колдуунда чон ажыглап, оларга өстүрген картофелин, ногааларын чемге ажыглап турар. Ынчаарга оларның артыкшылын садып алырын багай организастаанындан, ол продуктулар садыгга ховар кирип турар. Кооперацияның белеткелчилери чүгле эът, дүк, алгы-кеш хүлээп ап турар. А совхозтар төптеринде картофель, ногаа хүлээп алыр черлер тургуспайн турган. Эрткен чылын Каа-Хем суурга ногаа хүлээп алыр чер кылдыр бир магазинни тускайлаан. Оон ногаа тудуп алыр чер-даа, оларны сыгарар транспорт-даа чок болганындан, ийи-үш хүн ажылдааш, оон ыңай ол продуктуларны хүлээп алырын соксадып, а ногаа садар кижилер элээн эвес болган.

Дузалал ажыл-агыйлардан мал ажылының продуктуларын план күүселдезинге киириштирерин калбартыр талазы-биле районнуң совхозтарының удуртукчулары бо чылын чогуур ажылдарны чорудары чогумчалыг. Чамдык черлерде ындыг ажыл чорупкан-даа турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы бо талазы-биле совхоз ажылчыннары-биле керээлерни чарып турар. Амгы үеде 250 хаван оолдарын ажылчыннар керээ ёзугаар семиртир азырап турар. Ол дуржулганы эът талазы-биле шыңгыы планныг «Көк-Тей» совхоз чүге ажыглап болбас боор. Ол ышкаш Кызылдың куш фабриказы чыл бүрүде хөй эр дагаа оолдарын сон садып турар болгай, бир эвес оларны суурнуң чурттакчыларынга керээ ёзугаар азырап өстүрер кылдыр берип каан, чем-биле хандырар болза, чылда ортумаа-биле 12—15 тонна куш эъдин немей ап болгу дег. Ижелери сүт чок болганындан азы өлүп калганындан өскүс артып калыр, соолгунде барып өлүр аңай, хураганнар совхозтарга база элээн эвес тургулаар. Оларны суурларда өг-бүлелерге керээ-биле азырадыр болза, дыка хөйү менди үнер. Ийи-үш хураган азыраары бир өг-бүлеге берге эвес, харын-даа уруг-дарыгга өөрүшкү-даа болур.

Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйының ажыктыг дузазын бар фактылардан чиелеп көөрге, оларның болдунар аргаларын чижеглеп санап көөрге, бо талазы-биле кодээ Советтерниң күүсекомнары удуртукчуларының, садыг-белеткел организацияларының кылып болур ажылдары ам-даа хөй болгаш бо ажылдарның болдунар аргалары эгээртинмес дээрзи илдеш-тир.

А. ГЛАЗЫРИН.

СИБИРЬНИҢ КАСТАРЫ

Булунда ховузунуң хөй санныг хөлдери болгаш хемнери кодээ ажыл-агыйының перспективиг адыры — кас өстүрериниң хөгжүлдериниң баазазы апаар. Хову хөөлбектеринге өстүрер кас оолдарының баштайгы бөлүүн түс черниң инкубаторларынга алган.

Кастарны улуг куш фабрикаларынга хөлчүгеллиг черлер-биле өстүрериниң улуг ажыктыг дээр деп чүвени дуржулга көргүскен — продукт бөлүүнче улуг бо... ...кажок кас оолда... ...ден арга-биле хан... ...арны улуг ээс... ...дузалал ажыл-агыйларынга өстүрүп азыраар болза, байдал шуут өскерлир. Ону Новосибирьниң «Птицепромнуң» дуржулгазы бадыткаан.

Район төптеринде куш азыраар инкубатор станцияларда түс черниң материалдарындан тудкан бодуун фермалар бар. Оларда Сибирьниң улуг ээс-гунуң үезинде бедик төрүүр кастарны тудуп турар. Областының ындыг чергелиг хевирлиг фермаларында ам сес муң ажыг кастар бар. Бо чазын болгаш чайын оларның санын чаарбя катап өстүрерин болдап турар. Оларның чемнээр чери болза хемнерниң, хөлдерниң оймактары, тулааланчак черлери апаар.

Куш өстүрер инкубатор станциялар үксаа ажылын база чорудуп турар. Булунда ховузунда итали үксааның кастарын эккелген. Оларны түс черниң куштары-биле хайнакташтырганы хөй продукциялыг салгалды берген.

Инкубатор станцияларының чурттакчы чоннуң дузалал ажыл-агыйларынга кас өстүрер болгаш семиртир-биле куш садарының керээлерин бо чылдан эгелеп чарып турар апаар. Станцияның ажылдакчылары аныяк кастарны чедириш бээр болгаш зоотехниктиг дузаны кас азыраар күзелдиглерге көргүзер. А дузалал ажыл-агыйларының ээлери чай дургузунда өстүрген кастарының чамдыызын «Птицепромнуң» бүдүрүлгелеринге күзүн дужаап бээр.

В. ЕЛЬМАНОВ.

СЭТА-ның корр.

Новосибирск.

Хөй уругларны иелерин «Иениң алдары» орденниг болгаш «Иениң медалы» медальбиле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 87 «Шында»).

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чодурук Кок Хуненовна Оннар — Тываның кодээ ажыл-агыйлыг дуржулга станциязының ажылдакчызы.

Чинаан-кыс Натоитовна Ооп — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сайзаа Баткаровна Иргит — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның I чергези-биле

Пагырмаа Чорбаевна Доңжу — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Анна Саин-Беленовна Куулар — Кочетовка ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның II чергези-биле

Галина Анчи-Багаевна Ооржак — ИХК-ниң ведомстволан даштыкаар таныкыя киилдизиниң таңныылы.

Тамара Новайовна Сотпа — С. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Полина Серенмаевна Товуу — Самагалдай суурда уруглар садының повары.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Сенмаа Саядаковна Болат-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Розалия Ивановна Содунам — Самагалдай суурда уруглар садының няназы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның I чергези-биле

Кара-кыс Бөлбай-ооловна Дуп-Сагаан — Самагалдай суурда уруглар садының няназы.

Тамара Седеновна Намзай — О. Шынаа ортумак школазының повары.

Чечек Сандаловна Начын — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның II чергези-биле

Вера Сарыгларовна Ооржак — Шуурмак суурда уруглар садының няназы.

Чечек Далайовна Сандак — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Мария Ондаровна Ланзы-Белек — Кок-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Чүрекей Ховалыговна Даржай — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Донгаковна Серенмаа — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Кыргысовна Моңгуш — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң саанчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анайбан Насыровна Чульдум — Ак-Туругнуң харылзаа салбырының почтачызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның I чергези-биле

Чечекмаа Кыргысовна Анай — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Доктуговна Намжил — Арыскан суурда механизация техниктиг ажылчызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның II чергези-биле

Роза Дмитриевна Алдай — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анай-кыс Моңгушевна Бавыын-оол — «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Кок Михайловна Бегзи — Ак-Тал суурда эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Елена Тавлаевна Достай-оол — Кок-Чыраа суурда эмнелге пунктузунуң санитаркызы.

Фаина Моңгушевна Кандан — Кара-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Ховалыговна Санаа — Кара-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Моңгушевна Салчак — «Ак-Туруг» суурда ветеринария пунктузунуң техниктиг ажылчыны.

Зоя Суруновна Серти — Чаа-Хол суурда уруглар садының няназы.

Нина Маскыр-ооловна Тюлюш — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Мария Степановна Увун-оол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Эрес Меңгиевна Хапын-оол — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Херел Соңцовна Даваа — «Тыва совхоз тодуг» каттыжыышкынның № 5 кожуун чоруур механизастаттынган колоннаның бухгалтери.

Салзанмаа Лопсановна Кандай — Морен суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анна Маадыр-ооловна Евзак — Булун-Бажы суурда уруглар садының повары.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Кара-кыс Касевна Каржал — чуртталга-коммунал ажыл-агыйы будуруулге эргелелиниң техниктиг ажылчыны.

Анна Шараповна Куктуш — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның I чергези-биле

Зоя Худеровна Чалыырай — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анна Дудуповна Шулуу — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальның II чергези-биле

Зоя Балыргыевна Севен — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Николаевна Чапсын — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 30.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

1982 чылдың июнь 20-де улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар болгаш улус судьяларын соңгуур. Чуртта калбак соңгулда кампаниязы, күш-ажылчы коллективтерде болгаш чонуң чурттап турар черлериниң айыы-биле агитация-пропаганда ажылы чептерээн. Ол ажылдың үндезини — СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы, профэвилелдерниң XVII съездизинге база Ташкентиге байырлалга эш Л. И. Брежневтиң кылдырган сорулгаларын ханы тайылбырлаары, 1982 чылдың планнарын, беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринче, ССРЭ-ниң 60 чылдың төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарның чогаадыкчы күженишкиннерин мобилизастаары болур.

Чаңгыс аай политхуннерниң организакчыларынга, илеткелчилерге, лекторларга, политинформаторларга болгаш агитаторларга дузаламчы кылдыр чижек тематиканы ноон адаанда парлады.

В. И. Ленин социалистиг демократия дугайында.

СЭКП-ниң XXVI съездизи социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдериниң дугайында.

СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү.

ССРЭ Конституциязы — улусчу эрге-чагырганың ленинчи принциптериниң беттанылыышкыны.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-ниң политиктиг үндезини.

ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чоннуу болур.

Күрүне — бистер-дир бис.

Совет соңгулда системазының демократчызы.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу.

Депутат — Советтерде чоннуң бурун эргелиг төлээлекчизи. Депутаттарга бистиң кандидаттарывыс.

Соңгукчулар чагыглары күүседири — Советтерниң болгаш оларның депутаттарының эң чугула хүлээлгези.

Совет кижи — бодунуң чуртунуң ээзи.

ССРЭ — бүгү чоннуң социалистиг күрүнези.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилел — коммунизмче оруунда дүрүм ёзугаар үе-чада.

Ажылдыралдың социалистиг хевири — бистиң улуг чаа-лап алышкынывыс.

Ленинчи национал политиканың тиилелгези.

Чаңгыс өңнүг акы-дунма өг-бүледе.

Совет улустуң интернационализми.

Бистер — патриоттар, интернационалчылар бис.

Чоннуң чаагай чоруу — партияның политиказының дээди эчис сорулгазы.

Күш-ажыл — бистиң бүгү байлактарывыстың үнер дөзү.

Бистиң коллектив соңгулдалардан соңгулдаларга чедир.

Совет Эвилелиниң хамаатызы — чоргааралдыг ат.

Совет хамаатыларының улуг эргелери болгаш хосталгалары.

Совет кижиниң эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс эви.

Социалистиг Ада-чуртту камгалаары — бистиң ыдыктыг хүлээлгевис.

Совет хоойлуларны чайгылыш чок сагыыры — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези.

Социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдеринге күш-ажылчы коллективтерниң ролю.

Совет суд чергулулгазының демократчызы.

Улус судьялары — социалистиг хоойлу дүрүмнерниң камгалалында.

Улус төлээзи — долу эргелиг судья.

Совет херээженнер — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары.

Профэвилелдер — эргелел башкарылганың школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы.

Профэвилелдер — демократияны хөгжүдериниң күштүг чепсээ.

Ленинчи комсомол — партияның идепкейлиг дузалакчызы, оон дайынчы кур-күжү.

Коммунизмниң аныяк тургузукчулары.

Нийт делегей — нийт демократия.

Социалистиг демократияның үндезиниң артык шынарлары.

Буржуаз соңгулда системазының нийи арынныг чоруу.

Тайбың биле социализм — бистиң туғувус.

Совет Эвилели — тайбың дээш демиселдиң авангардызы.

Соңгулдаларны күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадыкчы чаа-чаа чедиишкиннерниң-биле демдеглээр.

Миллионнарның шалыпчы залчаа.

Хожудан турарлар чок ажылдаары — коммунистиг бертеннң хүлээлгези.

Күш-ажылчы бүгү фронтуну контроол, ниити шавар хандааштыкыны калбартыылы.

Ажылдаар чер бүрүзүнге — ажылчыг чорук болгаш шалар даш.

Медереддиг коммунистиг сагылга-чурумну быжыглаар бис.

Часкы хову ажылдарын үлегерлиг эрттирээл.

Төрээн чуртту бедик дүжүт-биле өөртүүл.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

ССРЭ-ниң 60 чылын коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннериниң-биле уткуул.

Ленинчи угланыышкын-биле — коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелеринче!

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр. Г. Петров). 60 чыл юбилейин бүгү демисэлгелиг кижи төрелгетен бо чылын демдеглээр ССРЭ-ниң тургустунганы төөгүлүг улуг ужур-дузалыг. Ол болуушкун пролетарлыг интернационализмниң болгаш ленинчи национал политиканың идеяларының тиилелгезин көргүскен деп, Кубаның эртемден болгаш хөй-ниитичи ажылдакчызы, куба-совет найырал ассоциациязының даргазы Сойло Маринельо медеглээн.

Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чоруук дээш демиселге ССРЭ-ниң аажок улуг күженишкиннериниң чугулазын С. Маринельо онзалап демдеглээн. Ол угланыышкынга тодаргай хемчеглерниң херечизи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери болгаш эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлааны, Совет Эвилелиниң чоокта чаагы тайбың инициативалары болур. Ол бүгү чүүлдер тайбың дээш демиселге Совет Эвилелиниң кол ролюн бадыткап турар.

Империализмниң антисоветчи кампаниязы амгы үеде канчап-даа турун көрбээн улуг хемчээлдерде четкен деп, С. Маринельо уламчылаан. Капиталдың молчургелиниң болгаш дарлалындан хосталган кижиниң, социалистиг демократияның чедиишкиннерин, күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин чажырарын реакцылыг пропаганда чүгле-бүрү арга-биле оралдажып, чогга ёзулуг эрге-чагырганы хандырып берген ниитилелдиң алыс бүдүжүн, даартагы хүнүнге бүзүрелдиин, культуралыг үнелиг чүүлдерин чедип ап турарын шуут-ла ыыттавайн турар.

ССРЭ-де социалистиг демократияның хөгжүлдези бөгүн делегейде онза чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар, чүге дээрге, социалистиг ниитилелдиң ёзулуг хостуг характерлиин ол көргүзүп турар деп, куба ажылдакчы демдеглээн.

Чаа хевирниң хөй национал-дыг күрүнезин тургусканының дуржулгазы ажылчын ангы баштаан улус массаларының быжыг эвилелин чүгле социалистиг революция хандырып шыдаар аргалыг дээрзин бүзүреңгиг херечилеп турар.

Куба-совет харылзааларга хамаарыштыр С. Маринельо оларның хуу бүрү акы-дуңмалышкы характерлиг кылдыр быжыглап орарын онзалап демдеглээн. Бистиң партияларывыстың, чазактарывыстың, удуртукчуларывыстың чаңгыс эви, акы-дуңма харылзаалары бистиң чурттарывыстың улустарының аразында харылзаалар чээрби чыл дургузунда эвес, харын бүдүн чүс-чүс чылдарда турупгелген ышкаш ынаныг быжыг найыралдың харылзаалары-биле олар каттышкан турарынга идиг берип турар.

ЧССР-ниң «Словнафт» дээр нефть-химия комбинадын Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле Братиславада тудуп тургускан болгаш Чехословакияның улуг химиязының эң кол бүдүрүлге черин апарган. Ол чыл келген тудум-на бодунуң күчүзүн улам улгаттырып, амгы үеде улус ажыл-агыйынга болгаш даштыкыже-даа 150 хире аттыг кылыгларын бүдүрүп, үндүрүп турар. Сөөлгү үеде анаа пластмассаларның эң хаа хевирлерин база кылып үндүрер деп турар.

Комбинат «Найырал» дээр хоорай дамчыштыр чедип алыр совет нефтиниң болбаазырадып үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Словнафт» комбинатта этилен кылыр технологтуг дериг-херекселдер.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

ЧААГАЙ ЧЕДИИШКИННЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Чер тыртынмыышкынының куржаан ажып эрткеш, октаргай делегейинге чедер дээн кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда кызели совет эртем болгаш техниканың дүрген хөгжүлдезиниң ачызында 60 чылдарның эгезинде боттанган деп, суралгыг вьетнам физик профессор Динь Нгок Лап чоокта чаа «Нян зан» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Космоска шинчилелдер амгы үеде эртем-техниктиг революцияның чарылбас кезээ болган. Октаргайның чер тоогунда делгемнерин болгаш хүн системаларын шинчилээр талазы-биле Совет Эвилели кайгамчык чаагай чедиишкиннерлиг болгаш октаргай делгемнериниң шинчилээшкин алыкчыларының мурнуку одуруунда чорууп турар деп, эртемден демдеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). Космос делгемнерин тайбың сорулгаларга шингээдип алырының калбак программазын Совет Эвилели боттандырып турар деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн. «Салют-6» станция бо талазы-биле улуг рольду ойнап, социализмниң акы-дуңма чурттарының космоска тайбың налы ажылдажылгазының тову болуп турар.

ПАП агентилелдиң дыңнадыы

ВАРШАВА. (СЭТА). Ниитилелге ажыктыг ажыл-иштен бышдаар кижилерге хамаарыштыр хемчеглер дугайында хоойлу төлевилелин ПУР-нуң чазаа ажылдап кылганын ПАП агентилел дыңнаткан. Ук хоойлу төлевилелин сейм көөр. Ажылдавайн болгаш өөренмейн турар 45 хар чедир назылыг күш-ажыл кылып шыдаар хамаатылар ол хоойлунуң чүүлдеринге таварышыр.

Болгар ЭА-ның ниити хуралы

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның найысылалынга болгар эртемнер академиязының ниити хуралы болуп, эрткен беш чылдың дургузунда академияның эртем ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, келир үеде сорулгаларны тодараткан. Оон ажылынга БКП ТК-ның Чиңгине секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков киришкен.

БЭА-ның президентизи А. Балевский илеткел кылгаш, эртем шинчилелдериниң ажыктыы өттүтүг үеде дыка өскениин демдеглээн. Эртемниң ажылдан ажыткан чүүлдерин улус ажыл-агыйынга нептерээнинден экономиктиг ажык эрткен беш чылда 500 млн. лев акша болган. Кол үндезин шинчилелдерде оон кичээнгейин салып турары улус ажыл-агыйының ниити айбырларының хөгжүлдезиниң идиг берип турар.

Хурал чаа удуртур органнарны соңгаан. БЭА-ның президентизинге академик А. Балевскийни катап соңгаан.

ГВАТЕМАЛА КОММУНИСТЕРИНИҢ УДУРТУКЧУЗУНУҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Гватемаланың Күш-ажыл партиязының (ГКП-ның) амгы үе-чадада кол сорулгазы — оон «хураалоция» ессе ...ери, чурттуң ажылчын ангызы-биле харылзааларны быжыглаары болгаш улам калбартыры болуп турар деп, ГКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гонсалес Венгрияның найысылалынга чораан үезинде медеглээн.

Гватемала коммунистериниң удуртукчузу «Непсабадшаг» солунга интервью берген болгаш бодунуң чуртунда байдалдың дугайында тодаргайлап чугаалаан. Гватемаланың иштики херектеринге америк империалистерниң холгаарлаашкыны, чуртта реакцылыг күштерни деткиш турары ол кызыгыы бүрүү шоокан.

Гватемалага чоокта чаа шериг эргилдезин бээниндырарынга Вашингтон дузалаан болгаш кедергей реакцылыг диктатураны бүгү аргалар-биле деткиш турар деп, Г. Гонсалес медеглээн. Революстуг күштерге удур дарлаг хемчеглерни боттандырар талазы-биле реакцылыг диктатурага америк администрациязы бөле дузалап турар.

Мындыг байдалдың үезинде Гватемаланың демократтыг бүгү күштерин сырый каттыштырары кажангызындан-даа артык чугула ужур-дузалыг деп, ГКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалап демдеглээн.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш Англияның болгаш Аргентинаның аразынга чөрүлдээ улам-на чидиглеп турар. Ол ортулуктарны долгандыр 200 миль хемчээлдиг «дагыын зоназын» апрель 12-де Англия тургускан болгаш Аргентинаның ында көзүлген кандыг-даа шериг корабльдарын халдаашкын кылыр дугайында дужаалды бодунуң шеригжалай күштеринге берген.

Лондон солуннарының медээзин ёзугаар алырга, делегейниң ол районунда сийилень эвээш эвес суг адааның атомнуг англи хемелери чоруп турар.

«Дайзынның корабльдеры» «хаагдыг зонага» Лондон шагы-биле эртенгиниң 5 шакка чедир туруп болур, а оон соонда оларже халдаашкыннарны кылыр бис деп, Англияның камгалал министри Ф. Пим телевидениеге берген интервьюзунга медеглээн.

АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Аргентинаның найысылалы Буэнос-Айреске барып чораан соолунде Лондонга база катап чедип келген. Премьер-министр М. Тэтчер болгаш оон министрлери чаңгыс черге шиитпирлээн дугайында медеглээрлер боор деп, «Гардиан» солун бижээн. «Ортулуктардан Аргентина бодунуң шериглерин үндүрүп албаан шаанда оон-биле кандыг-даа чугаалажыышкыннарны кылбас бис» деп медеглээрни англи чазактың төлээлекчилериниң катаптап турарын «Дейли телеграф» солун демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар далайның чугула оруунда турар болганда, стратегтиг улуг ужур-дузалыг деп, француз телевидениениң тайылбырлакчызы айыткан. НАТО-нуң кежигүнү «эдегелдиг» Англияның холундан политика талазы-биле «быжыг эвес» Аргентинаның колдунарын шилчий бээринден Вашингтон тоонуң айылдыг турарын тайылбырлакчы бооле демдеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны долгандыр 200 миль хемчээлдиг зонага бузушкаашкыны тургузар дугайында Англияның шиитпири күштүг болуп эгелээни-биле холбаштыр Аргентина бодунуң чепсектиг күштерин бүрүн дайынчы белен байдалга кирген.

Британияның халдаашкынны болган таварылгада ону өйтүр шаварынга эргежок чугула бүгү хемчеглерин Аргентина ап турар. Чурттуң мурнуу чүгүнче дайынчы самолеттарны немей чоруткан. Атлантика эриктеринге камгалал дериишкиннерин кылып эгелээн. Шаг-ла алгаа 100 муң курлавырда кижилер шериг кезектеринде чедип келген.

Англияның шериг-далай күштери-биле мөгелдежиишкинге чылдак бербес сорулга-биле Аргентина бодунуң шериг корабльдерин оларның чорулгаларының зоназындан чайладып турарын Эй-би-си деп америк телекомпания дыңнаткан.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже чадаг-шериглерниң кезектерин Аргентинаның эрге-чагыргалары немей чоруткан болгаш ортулуктарга камгалал дериишкиннериниң тудуун үргүлчүлеп турар. Ортулуктарже кирериниң эрик кыдыында чамдык районнарынга частыр миналарны салган. Агрессия болган таварылгада дайын чорудулгаларын чедиишкиниг боттандырар сорулга-биле Фолкленд (Мальвин) ортулуктарда шеригниң ужар чүүл баазазын тургузуп турарын Аргентинаның шериг эрге-чагыргаларының тыныжылында айыткан. Бистиң шериг самолеттарывыс дайзынның кандыг-даа самолёдун агаарга шеролдап, узуткап шыдаар деп, тыныжылында демдеглээн.

АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ ЭГЕЛЭЭН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң сионисчи чагырыкчыларының кем-буруулуг политиказынга удурланыышкынның күштүг чалгызы израиль шериглерге ажылеткен Иордан хемниң оң талакы девискээринде болгаш Газа секторунуң районунда хоорайларга база чурттакчылыг сууларга улам калбарган. Араб чурттакчыларга удур израиль ажылекчилерниң дерзии үүлгедиглеринге удурланыышкынның демдээ кылдыр чеди хүннүң ажыл соксадыышкыны ында эгелээн. Ислам дээди чөвүлелдиң кыйгырыын ёзугаар ажыл соксадыышкынын организастаан. Иерусалим хоорайның араб кезээнде болгаш Иордан хемниң оң талакы девискээринде өөредилге черлери, магазиннер хагдынган. Автотранспорт ажылдавастаан, септелге мастерскаяларында болгаш өске-даа бүдүрүлгелер ажылын соксаткан. Израиль бүдүрүлгелерде ажылдап турар хөй муң арабтар ажылче үнмээн. Чыккалганнарны таралыр сывырлары-биле хөй саныг шериглерни израиль ажылекчилер ындалаан.

Исламның эң ыдыктыг черлериниң бирээзи — «Аль-Акса» хүрээге чүдүлге кылып турган арабтарны израиль шериглериниң солдады (ол АКШ-ка төрүттүнген) боолаан болгаш 5 кижини өлүрген, 70 ажыг арабтарны балыглаан. Израиль ажылекчилериниң ол араатан болгаш ханныг үүлгедии араб чоннуң ханы килеңнээшкинин болдурганын Палестинаның ВАФА агентствозу дыңнаткан. Арабтар канчыг-даа кем-буруузу кылбаан болгаш олар чүгле палестиннер болганда, боолаан. Палестинаның араб чонун хыдыырының политиказын чорудуп турар Израильди деткээн Каттышкан Штаттарга кем-буруулуг ол дерзии үүлгедиг дээш дорт харыысалгага онаажып турарын агентство демдеглээн.

ПХО-нуң күүскомунуң хуралы оон даргазы Я. Арафаттың удуртулгазы-биле Ливанның найысылалынга болуп эрткен. «Аль-Акса» хүрээже араатан халдаашкынның дугайында айтырыгны хурал-а чугаалажып көрген. Израиль чагырыкчыларының дорт аштыышкыны-биле ол ханныг халдаашкыны кылганын хуралдың киржикчилери демдеглээн.

ХАЛДААРЫНГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, Ливанче улуг халдаашкын кылырынга белеткелдерни Израильдиң шериг командылалы идепкейлиг чорудуп турар. Танк шериглериниң нийи дивизияларын, моторжуткан тускай чадаг шериг бригадазын бүрүн дайынчы байдалга киирген. Халдаатың Мурнуу Ливанда башкаланыкчыларының ажылээн девискээринче танк шериглериниң кезектерин Израиль чоруткан. Ол районда болгаш оон-биле кожа районнарда израиль шериглериниң дүрген шимчээшкиннерин, шериг техниказын мөөңнээнин Каттышкан Нациялар Организациязының тур күштериниң хайгааракчылары демдеглээн. Израильдиң шериг корабльдери Мурнуу Ливанның эриктериниң чоогунда үргүлчү чорууп турар. Израиль шериг самолёттары Ливанның мурнуу районнарының болгаш найысылалының кырынга ужудуушкуннарны үргүлчүлеп турар. Белеткеп турар шуургуун кариншкиннинге чылдак тывар сорулга-биле Тель-Авивтиң сионисчи чагырыкчылары пропагандачы кампанияны хары утка калбарткан.

Өнчүк-чөңгээни, халдаашкынны кылырынга Израиль белен. Шак ындыг оралдажыышкыннарны Мурнуу Ливанда болгаш Иордан хемниң оң талакы эриинге база Газа секторунга чаңгыс эвес удаа кылып турган. Сөөлгү хүннерде ол районнарда болуушкуннар, палестин чурттакчыларга удур Тель-Авивтиң өскүткени өлүрүкчү кампания — Израильдиң ажылекчи, агрессивни ниити угланыышкынының чыңнолу-дур. Американың Каттышкан Штаттары Израильди бүгү тала-биле деткиш турар. Араб девискээрлерге Израильдиң дерзии үүлгедиглерин буруу шапкан резолюцияны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга АКШ моондактаан. Дайын белеткелдерин Израиль калбартыышкан, Вашингтонга даянып турар.

Каттышкан Штаттар Чоокку Чөөн чүкте бодунуң агрессив политиказын чажырар сорулга-биле ында тургустунган байдалга хамаарыштыр «сагыш човааның» авыястыы-биле «килергейлеп», оваарымчалыг болуруче кыйгырып турар. Ынчалдажок АКШ-тың ол «кыйгырыы» Израильче шеңгүс хамаарышпас болгаш оон дайынзырак чагырыкчылары Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам-на чидиглендирип турар. Каттышкан Штаттар бодунуң «стратегтиг эвилелдиинге» деткип, айыылдыг өнчүк-чөңгээлерже ... Чоокку Чөөн чүктүң улустарынга болгаш күрүнелеринге халактыг түреглер, тайбың херээнге кыжанышкыны дээш харыысалганы Израиль-биле деңге үлежир ужурлуг.

ЛЕНИНЧИ ОДУРУГЛАРНЫ НОМЧУВУШААН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). Нева эриинде хоорайда эгелээн политиктиг ном айының киржикчилери өлүм чок ленинчи номналдарның арыннарын ажыдып эгелээннер. Ооң эгези «Ленинниң ажык томунга» тураскааткан нийти хоорай байырлалы болган.

Партияның болгаш комсомолдуң хоочуннары, төөгүчүлер болгаш чогаалчылар күш-ажылчы коллективтерге болгаш өөредилге черлеринге барып, Ильичиниң ажыл-амыдыралының дугайында, революцияның баштыңчызынга тураскааткан чаа ажылдар дугайында чугаалааннар.

Шалыпчы айның программазында — ленинчи номчулгалар, номчукчулар конференциялары, ном делгелгелериниң ажыдыышкыннары кирип турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл болурунуң мурнуу чарыында «Ленин, партия, Октябрь» деп эгелиг темалар аайы-биле кежээлер база болгулаар.

АЖЫЛЫ ДЕСКИ ЭВЕС

Чөөн-Хемчик районнуң библиотекаларын 1979 чылда төпчүткен. Ында хоорайның бир, кедээниң 17 библиотекалары болгаш районнуң уруглар библиотеказы кирип турар. Ында ниитизи-биле 10180 номчукчуну хаара тудкан. А кедээ номчукчулар 560 кижи чедир немешкен. Төпчүдүлге соонда ном фондулары 29,4 муң чедир өскен.

Номчукчулар ортузунга чаңам-бүрү литератураны пропагандалаар аргаларны чаарткан. Ооң түңнелинде Кызыл-Тайга болгаш Хөндергей кедээ библиотекаларының ажылы эки экижээн.

Библиотекаларда номнарны сайгарып, чурттакчы чонунң кижи бүрүзүн номнар-биле хандырар дээш 1981 чылдан эгелеп хөй ажылдарны кылган. Ындыг-даа болза, чамдык, Хөндергей, Алдан-Маадыр болгаш Чыргакы суурларда кедээ библиотекаларның номчукчулар-биле ажылы ам-даа кошкак.

Идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш эрге-хоойлу кижизидилгезиниң айтырыгларынга ажылдар библиотекаларда кол черни ээлеп турар. Оларның ажылының кол угланыышкыны—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» болгаш «Сактыышкыннар» деп номнарын пропагандалаарынга база ССРЭ-ниң 60 чылынга тускай белеткээн делгелгелерни, музыкалыг кежээлерни органзастаары болур. Ол ышкаш библиотека бүрүзү СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге хамаарышкан ажылдарны чорудуп келген.

Библиотеканың төптүдүлге ажылы чаа хевир болганда кылыр ажылдарга бергелер хөй таваржып турар. Ылаңгыя кедээ библиотекалар малчыннар-биле харылзааны чорудуп турарында бергелер бар. Бажын-Алаак кедээ библиотеказының библиотекары Н. Куулар эрткен чылдың дургузунда хойжу бригадаларга чүгле чаңгыс катап барган. Ол ышкаш Чыраа-Бажында библиотека 13 малчын кодан черлериниң чүгле чартык хирезинге четкен болуп турар. Чаңгыс-даа библиотека районнуң совхозтарында агрозоотехниктиг өөредилгеге дузалажыырынче кичээнгей салбаан.

Төпчүткен библиотеканың кедээ библиотекалар-биле ном солчулгазы ам-даа экиживейн турар. Чыл иштинде бир библиотека-ла 14 экземпляр ном алган. Бо талазы-биле ажылдарның деңнели удуртулгадан хамааржыр. Төпчүткен район библиотеказында (директору Н. Санчы) методиктиг төптү ам-даа тургуспаан. Хуралдарга ажылдың четпестерин, ону эдип алырының аргаларын шоолуг-ла чугаалашпайн турар. Ол ышкаш чамдык кедээ библиотекаларга библиотекарыларның солчулга үезинде номнар хүлээп алыышкыны (Ийме болгаш Бора-Тайгага) районнуң библиотекарылары чокта болуп турган.

Библиотекаларның номнар-биле хандырылгазы 1981 чылдың төнчүзүнде 30,6 хуу болган. Ол дээрге республика деңнелинден 6,2 хуу куду көргүзүг-дүр.

Төпчүткен библиотеканың ажылдакчылары кедээже унуушкуннер үезинде кедээ библиотекарыларга дуза чедирер турган, чүгле номнар экеп бергеш, шак-даа четпейн чорупп турар таварылгалар бар. Чамдык библиотекаларда ном дамчыдар картотекаларны чурумчутпаан, учет дептерлери чок, методиктиг будуңнар дериглелеринче сагыш салбайн келген.

Библиотекарыларның профессионал билиин бедидеринге онза кичээнгейни салыры чугула болуп турар. Районда 31 библиотекарыларның, чүгле 4-ү дээди эртемниг, 7-зи тускай ортумак эртемниг. Моон алгаш көөрге, библиотекарылар белеткеп өөредиринче кичээнгейни салыры чугула болуп турар. Ажылды органзастаарының кошкаандан кадрларның үнер-кирер чоруу көвүдээн.

Сөөлгү ийи чыл дургузунда төпчүткен район библиотеказының материалдыг баазазы өскен. Районнуң төпчүткен библиотеказын чаа бажынче көжүрген болгаш номчулга залын тургускан. Ийме, Шеми, Бажын-Алаак болгаш Алдан-Маадыр суурларда культура бажыңнарын ажыглалга кииргени-биле библиотекаларның байдалы экижээн. Чамдык библиотекаларга автобустарны бижыглаан. Ынчалза-даа культура килдизиниң болгаш совхозтар удуртукчуларының сагыш салбайн турганы-биле Чыргакы, Баян-Тала, Хайыракан суурларда культура бажыңнарының чылыдылга системазының үрелгени-биле ынаар чок барбайн тургулаан таварылгалар бар. Ындыг үелерде библиотекаларның ажылдаары бергедээр.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң коллегиязынга Чөөн-Хемчик районнуң төпчүткен район библиотеказының ажылын дыңнааш, бар четпестерни майга чедир эдеринин көрген.

А. ХОВАЛЫГ.

Акы-дуңма найыралдыг өг-бүледе

ЧҮРЕКТЕРНИҢ ЧАЛЫМЫНДАН ЧЫЛЫТТЫНГАН ЧЕР

Таймыр (Долгано-Ненец) автономнуг округ Красноярск крайның составында кирип турар болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң эң соңгу кыдыында турупп турар. Ооң 900 дөрбелчин километр девискээри кол-һунда Поляр куржаанының ындында чыдып турар. Миңге эривес дош, узун хүүсаалыг поляр дүнези кончуг шириин сооктар ол черлерге амыдырап-чурттаарынга эвээш эвес бергедээшкиннерни тургузуп турар. Ынчалзажок совет кижилер кандыг-даа бергелерге чалыынмас чаңчылдыг. Ооң байлактарын шиңгээдири-биле чурттуң бүгү булуңнарындан кижилер ында баргылаан. Таймырның үндезин чурттакчылары — долганнар, ненецтер, нганасаннар-биле кады орустар болгаш молдавтар, украиннер болгаш армяннар, белорустар болгаш грузиннер ажылдап турар.

Таймырның тундразында үлетпүрлүг чараш хоорайлар, кедээ болгаш ажылчын суурлар тудттунган. Норильсктиң Завенягин аттыг даг-металлургия комбинады — чурттуң өңнүг металлургиязының эң улуг бүдүрүлгези — соңгу-чүкчүлерниң чоргааралы болур.

Таймыр чартык ортулукта хөй янзы металл алыр рудалардан аңгыда, газ конденсадын база тып турар. Ол девискээрниң хөгжүүрер үлетпүрүнге ажыглаттынар.

Дудинка болгаш Диксон порттар улус ажыл-агыйжы улуг ужур-дузалыг.

Округда школаларның, уруглар албан черлеринин четкизин калбарткан, тускай ортумак өөредилге черлери бар. Норильсктиң кежээки индустриалдыг институдунуң беш факультеттеринде 4 муң ажыг студентилер өөренип турар. Хоорайларда болгаш суурларда Культура бажыңнары, клубтар, кинотеатрлар, эмнелге албан черлери ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: Хабейниң нефть тывыш-шинчилел экспедициязының өрүмнээр суургазы; долган шүлүкчү Евдокия Аксёнова. Ол долган дылга баштайгы шеле үжүглелдиң автору. Кыдыны Соңгу чүктүң улустарының амыдыралын көргүскен тоожуларны, ырларны, тоолдарны ол бижээн; Норильскиде «Арктика» деп Спорт ордузу.

А. СЕМЕХИННИҢ болгаш В. ДАНИЛЬЧЕНКОНУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОГЛУ, КЫЗЫ—ОН БИР

Шевергин болгаш аяныг херимниң чиик хаалгазын ажыдыптарывыска, ооң иштинде бажыңның шөлүнүң эмге-секселлиг көстү хонуп келди. Одаар ыяш, дузалал ажыл-агыйынга херегләэр дериг-херекселдерни салып кааны чурум-чыскаалдыг. Тарып өлүрткан ыяштар ножаландыр үнүп, бажың девискээрин каастай турупкан.

Бажыңның мал-маганының кадарчызы ыт «мени чүге эскербедиңер дээнзиг» эргилээш, тереӊ кудурууу-биле агаарны «ширбип» чоруй катап-ла чыдып алды. Манаа бисти СЭКП Өвүр райкомунуң килдис эргелекчизи Кира Ондаровна Дүгержаа-биле кады келдивис. Мында чурттап турар өг-бүлениң ээлери Мария Маргыевна биле Түлүш Хенче-Караевич Чымбалактар. Олар Торгалыг суурнуң хоочун чурттакчылары.

— Бо суурнуң эмнелгезинге кады ажылдап турувуста кандыг ийик, угбай? — деп, К. О. Дүгержаа чугаа эрен, айтыра каапты.

— Чүү деп чугаалаар боор, кады бергедеп-даа, сүрээдеп-даа турган бис — дээш, кырган кааш чыл иштинде чангыс коллективке кады ажылдап турган кижизиниң келгенинге өөрүп, бир өң берген чылдың дугайын сактып чугаалашкан.

Торгалыгта элдеп-даа, солун-даа чыл эрткен. Шаг-үениң чамдык болуушкуннары, чөжезин ол дээр, уттундурадаа бээр, а ол чылдың бачым хүннери-дүннери сагыш-сеткилде артып калган. Мария Маргыевна ынчан бажыңынга хонар безин аргазы эвээш турган. Чедип-даа кээрге, демей-ле хөй, дораан сүрүп чедип келир: «Ам база эъди аараан кижи!».

Өөрүнчүг-даа, харысаалгалыг-даа медээ. Саттыг херээжен кижиниң чиигээринге, караа чырыырынга дуза чедирери дег хүндүлүг ажыл кайда боор. Саатыг кижилерниң, ие апарган аныяк херээженнерниң байдалын хөй уругларлыг болгаш ол бодунга кончуг чоок хүлээп алыр. Божааш, дыңзый берген нелер чугаазы үнүп, амыдыралынга болган таварылгаларны хөөрегилеп каап чыдар болгай. Олар ажы-төлүнүн кииниин кескен буянныгларны сактып, чаш уругларын канчаар ажаап чорааны-биле холбашкан чаптанчыг, каттырынчыг таварылгаларын чугаалаарлар. Ава кижиниң чылыг, чымчак сөс-домаандан албан чери болур божудулга бажыңы безин бодунуң өг-өрегезиниң ишти дег кынныыр келир.

К. О. Дүгержаа биле М. М. Чымбалак оларның сактып органы чылын Торгалыгның эмнелге участогунга саттыг 142 ие божаан. Бо чаагай буянныг үүле-херекке назынының хөй-хөй чылдарын Мария Маргыевна берген. Аңаа улуг дузаны, деткимчени бир дугаарында ооң эжи, өөнүң ээзи Түлүш Хенче-Караевич бериш келген. Өг-бүле боттары база хөй ажы-төлдүг, оглу, кызы—он бир кижи. Урут-дарыының азыралынга, кижизидилгезинге адазы эвээш эвес киржилгезин үндүрүп чораан.

Чымбалактарның уруг-дарыы өскен, дээди, ортумак тускай эртемниг, өөреникчи дээш кандызы-даа бар. Оларның аттары: Анфиса, Валентина база Валентина, Валерий, Саар-оол, Сергей, Анатолий, Юрий, Белекмаа, Чыргал-оол, Хеймер-оол. Оларның эң хеймери беш класста, оон улуу тос класста. Артканнары шупту ортумак школаны доосканнар.

Бо өг-бүлениң бажыңынга кире бээрге, ооң ишти шевергин болгаш арыг. Өрээл бүрүзү бир онзагай аян-шинчилиг. Каракка дораан-на илдигер чүүлдер: номнар, солуннар, сеткүүлдер. База ол ышкаш улуг-биче хемчээлдиг фоточуруктар.

— Фоточуруктарны Кызылга тырттырган боор аа?—деп, Түлүш Хенче-Караевичиден сонуургалым.

— Бодумнуң тырттырган чуруктарым-дыр ийин—деп, ол харыылады.

Т. Чымбалактың чүңү-даа кылып каары шевер болгаш тывынгыр. Ынчангаш оон оглу-кызы база аңгы-аңгы мергежилдиң улустары апарган: башкы, тудугжу, хөгжүмчү, эмчи, культура ажылдакчызы...

Түлүш Хенче-Караевич Чымбалак кадыының байдалы-биле пенсияже үне берзе-даа, анаа олуруп албас кижилерниң бирээзи. Ол хөй чылдарның дургузунда совхозтуң бухгалтериязынга ажылдап, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, ажы-төлүн Төрээн чурттуң төлептиг хамаатылары кылдыр кижизидип келген.

Байлак дуржулгазын чалыы салгалга, совхозтуң бөгүнгү ажыл-ишчилеринге ол дамчыдып бербишаан, болуунуң хуузу да үлегерни көргүспүшаан хевээр. Ылангыя ол, коммунист кижи болганда, идеология ажылының боттуг чоруун көдүреринче кичээнгей салып турар. Совхозтуң парткомунуң, партия организациязының ажылында четпестерни сеткил-сагыжынга кончуг чоок хүлээп алыр. Чамдык эштерниң хуралга кылган илеткелдерин ниити азы кылыра, амыдыралдан хоорук база аналаз кылдынмаан боорга, ону дыңнааш, шүгүмчүлел-биле сапалдай каптар, чүгле ужур эдерген, кымгадаа билдингир чүүлдерни элертир катаптаан херээ чогун сагындыра бээр.

Куш—уям, кижи—төрээн черим дээр. Төрээн чуртка бердингенниниң хөй үлегер-чижектерин төөгү, үе-шаг шыгжап чоруур. Бо чаагай чорукка хамааржыр болдалдарын Т. Х-К. Чымбалак биске база чугаалады. Ооң болдалдары дээрге-ле анаа сөс-домак, күзээшкин эвес, бөгүн шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар.

— Суурнуң, ооң кудумчуларын чаагайжыдып турарывыс пат ийин. Ыяш тарываан кудумчулар чурттакчы черлерниң ниити хевир-көружүп баксырадып турар. Бажыңнарны бузуп апаарга, орну артар. Ону дескилевес, мээң бажыңым чанында база бир онгар бар. Кырынче довурак база уруп турдум, ам-даа хос хевээр—деп, ол чугаалады.

Ам хар эрип, чылыг дужуп орар. Суурнуң хөй-ниитизи, бирги ээлчегде, агитквартиралар боттарының девискээрлериниң чаагайжыдылгазы дээш аразынга социалистиг чарыш салып, бир дем-биле ажылдаары чугула.

Дузалал ажыл-агыйынга Чымбалактарның өг-бүлези кичээнгейни салып келген. Бо ажылдың чугулазы маргыш чок. Бичии чаштарны күш-ажылга кижизидеринге ол кол черни ээлээр. Кедээге чурттап органш, канчап черле кара шай ижип орар боор? Картофель, ногааны өстүрбейн, ону хоорайдан барып садып алыр бе?

Кедээ ажыл-агый продукциязын дузалал ажыл-агыйынга өстүрерин чугула ажылыш деп билип турза-даа, ону херек кырында боттандырарынга таарымчалыг чүүлдерни совхоз дирекциязы, кедээ Совет, ажылчын комители ам-даа чедир тургуспаан. Бо талазы-биле байдал совхозтуң Чаа-Суур салбырында элээн нарын. Картофель, ногаа суттагарның айтырыы мында шиитпирлеттинмээн.

База ол ышкаш картофель, ногаа үрезиннерин тып алыры берге болуп турар. Чижээ, Т. Х-К. Чымбалак картофель үрезинин оруқ аайы-биле чораан улустар дамчыштыр Чадаана хоорайдан саттырып алган. Бо талазы-биле ажылды чугулалап көрүп, совхозтуң күжү-биле үрезин дилеп тывырып баш удур органзастаарын Түлүш Хенче-Караевич онзалап демдегледи.

Төлептиг ажы-төлдү өстүрген, совхозунуң хөй-ниитизиниң херээ дээш сагыш салып чоруур үлегерлиг өг-бүлелерниң бирээзиниң бажыңынга кирип, оларның-биле чугаалажып, ынчаар таныштывыс.

А. ОКСУР.

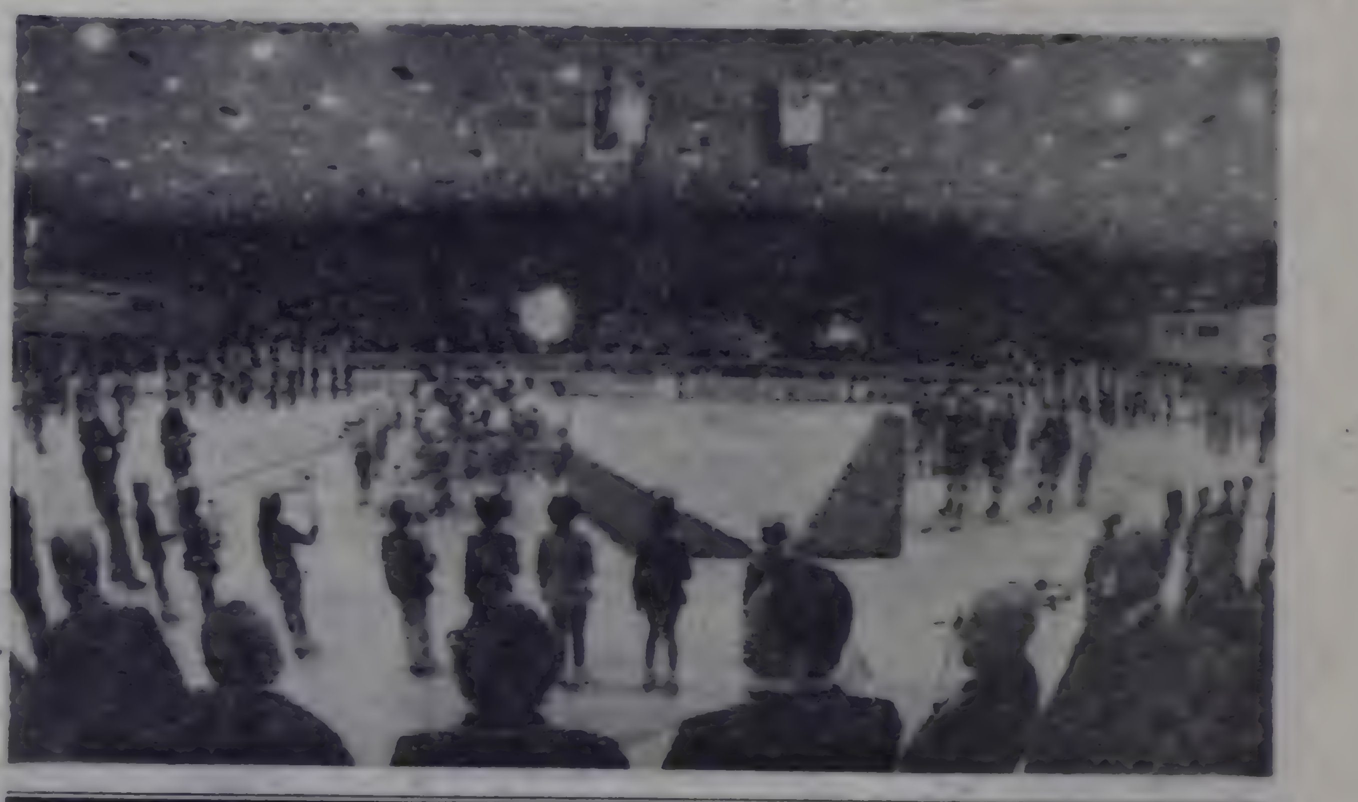

Телевидение

АПРЕЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 9.25—«Бодунуң арын-бажының дери». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.40— Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.10— Телемедээлер. 11.15—14.15— Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—«Амыдыралдың хевири—совет». Кинопрограмма: «Узун амыдыралдың арыннары», «Сагыш-сеткилге бараан болур», «Езулал-сүзүглелдер болгаш үе». 15.25—«Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.15—«Сөөлгү ead». Документалдыг телефильм. 16.45—17.00—Чапсар. 17.00—«Эки аажы-чан» Концерт. 17.20—«Музейлерге болгаш делгелге залдарынга». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Б. Шарбаковтуң чуруктарының делгелгези.

КЫЗЫЛДАН

17.45— «Келир үениң эргеажының хоойлузу». Документалдыг фильм. 18.00—«Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Миллионнарның ленинчи университеди». «Профессионал угландырыышкынның айтырыглары». 19.30— Бүт бөмбүүнге чурттар аразынга эш-хуузунуң ужуражылгазы. Аргентинаның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Аргентинадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Чарли Чаплин». Амыдыралының арыннары. 22.45— Бөгүн делегейде. 23.00—01.00—Хоккейге делегей чемпионуну илередириниң маргылдаазы. ССРЭ биле Италияның шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Испан дыл. 12.30—Физика. 9-ку класс. Электромагнетизмниң хоойлулары болгаш оларны ажыглаары. 13.00— География. Барыын-Сибирь район. 13.30—«Беженни беженге». Бижимелдиг уран-чечен фильм. 15.00—Бойдус дугайында. Аңнар чазты канчаар уткуурул. 15.20—Аза-нелер, силерге. 15.50—Телемедээлер. 16.00—17.45—Чапсар. 17.45— Пермьниң хореография училищезиниң сургуулдарының концерти («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Эң-не бедик бедээшкин». Документалдыг фильм.
19.00— «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.30—«Совет эртем хүнү». Беседа. 19.40 —Социалистиг чарыштың хүн демдеглели. Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». «Валя угбайның чугаазы...» 20.15—«БАМ-ны тудуп турар бис». 20.45—«Ында, дириг клетка хаяызында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45— «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

САДЫГЛААРЫН ЧУРУМЧУТСА

Сөөлгү үеде республика солуннарының арыннарынга удаа-дараа парлаттынып турар арага болгаш ооң хоразының дугайында номчукчуларның санал-оналынга бүрүнү-биле катчып, ону деткивес аргажок. Araганы садарын эвээжедип, ону садыглаарын чурумчударын номчукчулар саналдарынга кирип турары кончуг чөптүг. Ындыг-даа болза республиканың чурттакчылыг суур бүрүзүнде араганы кайы хамаан чок садыглап, ооң уржуундан ажыл-агыйга-даа, амыдырал-чуртталгага-даа эвээш эвес хоразы болуп турары чажыт эвес. Ылангыя ону кедээ суурларга садыглаарын чурумчутса.

Чамдык кижилер ону хелүп эртир ижип алгаш, ажылга үнмейн баар таварылгалар бар. Ынчангаш план күүселдези четпес, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудуку деңнелде боop турарының бир чылдагааны ол. Ам удавас часкы чер ажылдары, ооң уламчылыр малга чем белеткээри эгелээр. Ынчангаш бүгү кижилер он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш соруктуг ажылдаар апаар. Ажыл-агыйга шаптыктаашкыннар, арагалаашкыннар база чурум үрээшкиннери турбас ужурлуг. Кандыг-даа хемчеглерни ап тургаш, араганы садыглаарын чурумчудар. Мону ажылчы чоннар деткиири чугаажок.

Ылангыя бистиң район төвү Хандагайты болгаш «Коммунизмче орук» совхозта араганы кайы хамаан чок садыглаар турар. Дыштаныр хүннерде сатпас дээн турда-ла, ону садыглай бээр таварылгалар бар. Байдал шак мындыг турда, ону Өвүр райпо баштаар чериниң (даргазы О. К. Кара-Моңгуш) өөренип көрбейн турары элдеп. Бо талазы-биле чогуур шиитпирни үндүрер өй келген.

Б. МОНГУШ,
пенсионер.
М. ОЧУР-ООЛ,
ажылчын.

ЧАА КИНО

«ФЕВРАЛЬДЫҢ ХАДЫ» деп чаа уран-чечен фильм республиканың кинокрааннарынга үнүп эгелээр. Ук кинода ийи идеологияның үскүлежиишкинин көргүскен. Кино социал-психологтуг драма болуп турар. Кол рольдарда М. Ульянов, И. Ливанов олар ойнап турар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 9—14. Кызылга 18—19 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амстердамдан бижээ» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.10 «34-кү дүрген чоруур транспорт» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.20, 11.10, «Амыдыралга бодуң тывар сен» деп киноклуб 15.00 «Ондактыг аян-чорук» 17.20, 20.15 шактарда.

«Өртемчейниң чедиги хуулгаазыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Атлантиданың баштыңнары» 15.00, 17.00 (узаткан) «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Биче үжүктер-биле бижиттинген ийи өдүрүг» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың даараныгга фабриказы дараазында мергежилге ажылдаарларны хүлээп алырын дыңнадып тур:

Даараныкчылар, даараныкчылар өөреникчилери, белен продукция контролёрлары, даараныгга цегинге технологтар, пес-тааны чадыкчылары, секретарь-машинистка, бүдүрүлге бухгалтери, маркалакчылар, бышкак пес кезикчилери, хамааты камгалалдың инструктору (шалыны 160-170 рубль), товаровед, белен продукция складының эргелекчизи, экспедитор, кухня ажылдакчылары, столоваяга аштакчылар.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Горная кудумчуда 104 дугаар бажың, кадрлар килдизи, телефон № 2-29-94, 2-47-21.

«Тудугжу» деп пионер лагеринге таныыл херектиг тип турар. Бажын-биле хандырар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузу, 76 бажын, профэвилел обкому, телефоннар № № 1-16-11, 2-42-98.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-33, партийная амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 867

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш типографиязы. (Кызыл, садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажын № 1). ТС—00518

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 89 (11887) | 1982 чылдың апрель 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

Даарта, апрель 17-де, коммунистиг күш-ажылдың байырлалы — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниктиң хүнү. Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коммунистиг субботник эрттирер дугайында патриотчу эгелээшкинин, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Тываның ажыл-ишчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, аңаа белеткелди хынамчалыг чорудуп турар.

Бүдүрүлгелерниң, тудугларның, совхозтарның ишчилери ажылдаар черлеринге омак-сергек, күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг келирлер. Чүге дээрге олар улуг башкының болгаш баштыңчының чагыгларынга, партияның херээнге шынчызын, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелиишкини дээш күш-ажылдың эң-не бүдүрүкчүлүүн көргүзерлер. Республикада дөртен ийи муң ажыг кижи боттарының коллективтеринге ажылдаар, оларның иштинден үш муң хире ажыл-ишчи камнап алган чигэди, материалдары, электри энергиязы-биле ажылдаарлар. «Кызыл субботаны» эрттиреринге «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң, Кызылдың дааранылга фабриказының, эът комбинадының, республика типографиязының, Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажыл-агый чериниң болгаш чамдык тудуг, транспорт организацияларының, совхозтарның коммунистиг субботник эрттирер штабтары болгаш удуртукчулары белеткелди хынамчалыг чоруткан.

Коммунистиг субботник совет улус СЭКП-ниң XXVI съезиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар үеде эртер. Коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер партияның салган сорулгаларын, боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин долдур, база ажыр күүседири-биле бар-ла аргаларын, курлавырларын ажыглап турарлар. Коммунистиг субботник болза ол курлавырларны илередириниң, ажылдың ажыктыын, продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң көрүлдези болур. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң ажылдаар черинге эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кол кичээнгей салдынган. Республиканың ажыл-агый удуртукчулары бо чугула херекти удуртуп, чогуур ажылдарны чоруткан.

Субботник хүнүнде көдээ ажыл-агый ажылдарынга чорудар хемчеглерни организастыг эрттирер. Шык базырышкынының, чер андарылгазын, суггарылганы, шөлдерге чемишчидилге төгерин, сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларга болгаш өске-даа черлерге ажылдарны шалыпкын, шынарлыг чорудары, улустуң күш-ажылчы идепкейин көдүрери чугула.

Республиканың хоорайларын, суурларын чаагайжылар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар көрдүнген. Орта киржир кижилерге четчир хемчээлдиг ажылдарны бээринче, дериг-херекселдер-биле хандырарынче улус депутаттарының хоорай, суур, көдээ Советтериниң күүскомнары, чуртталга-коммунал албан черлери кичээнгейни салып, ажылды организастыг чорудар хүлээлгелиг.

Коммунистиг субботникти чедиишкинниг эрттирери транспорттуң, харылзааның, материал-техниктиг хандырылганың албанындан улуу-биле хамааржыр чүве болганда, оларның ажылын чогуур деңнелге тургузар херек. Хөй-ниитиниң чемненилге, садыг черлери, уругларның ясли, садтары, амыдырал хандырылга органнары, пассажир транспорту күш-ажылдың байырлалын эрттиреринге төлептиг улуун киирер апаар, ынчангаш ажылды эки организастаар херек.

Ленинчи коммунистиг субботниктиң алдарлыг чаагай чаңчылдарының бирээзи болза, кайгамчыктыг ол хүн коммунистер чугула участоктарны харыылаары, бодунуң бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, өскелерге үлегер-чижекти көргүзери болур.

Күш-ажылдың байырлалы кайы хире чоруп турарының байдалының, оон түңнелдериниң дугайында агитаторлар, политинформаторлар ажыл-ишчилерге чугаалап берип, күш-ажылчы бедик көргүзүглер чедип алганынга тураскааткан агитхуудустар, чаңнывтар үндүрерин партия организациялары чедип алыр ужурлуг.

Даарта болур Бүгү эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботниинге республикадан 144 муң хире кижи киржир. Баштайгы санаашкыннар ёзугаар алырга, оларның ажылдап алган акшазындан 200 муң ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер. Ниитизи-биле Тываның ажылчы чоннары «кызыл субботага» идепкейлиг киржип, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүзүрелдиглер. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга алдар болдурган коммунистиг субботник — ниитилелдиң эрге-ажыы дээш массаларның медерелдиг, чогаадыкчы күш-ажылын сайзырадырынга оон улуг ужур-дузалыын улуг башкының өттүр көргенин база катап бадыткаар. Ол ёзулуг күш-ажылдың байырлалы болур.

ШУПТУ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

> 1982 ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫН, ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ДОЛДУР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИИЛИ!
>
> (СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮН КИИРЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Алдан-Маадыр көдээ Совединиң эрткен чылда чоруткан ажылын чугаалажып көрген болгаш Советтиң ажылчы чонунуң ССРЭ-ниң 60 чылынга алдаржыдып алган социалистиг хүлээлгелерин деткээн.

Чөөн-Хемчик районда Алдан-Маадыр көдээ Совединиң ажылчы чону 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Бүрүнзеге сүт садарының планы 107,6 хуу, эъттиң — 101,3, дүктүң — 100,8 хуу күүсеттинген. 1981 чылдың түңнели-биле «Алдан-Маадыр» совхоз Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туу-биле шаңнаткан.

Көдээ Советтиң девискээринде чурттакчы чоннуң материалдыг чаагай чорүү болгаш культурлуг деңнели улам бедип, социал программа чедиишкинниг боттанып турар. 1981 чылда Советтиң девискээринге ийи аал ишти чурттаар үш бажыңны, малчыннарга ийи бажыңны тудуп, ажыглалга киирген. Он ийи ог-бүлениң бажыңнарынга капитал септелгени чоруткан. Үлегерлиг корумчурумнуг болгаш бедик культуралыг чурттакчылыг суур дээш республика чарыжынга Алдан-Маадыр суурга ийиги черни тывыскан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдээ ажыл-агый продукталарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле айтышкыннарын удуртулга болдурган, бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың шынарын улам бедидер, техниканы болгаш черни чеп ажыглаар, чурттакчы чоннуң культура-амыдырал, садыг, медицина хандырылгазын экижидер сорулга-биле Алдан-Маадыр көдээ Совединиң ажылчы чону ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг хүлээлгени алган.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткууру-биле Алдан-Маадыр көдээ Совединиң ажылчы чонунуң эгелээшкинин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели деткээн болгаш ол эгелээшкинни өске черлерге нептередирин республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга дааскан.

Алдан-Маадыр көдээ Совединиң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оон төлептиг уткуур дээш дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган:

Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүүн киириштирер болгаш күрүнеге эъттиң 510 тоннадан, сүттүң 500 тоннадан, дүктүң 404 центнерден эвээш эвести садар.

Төрүүр 100 баш хойдан 95 хураганны, 100 инектен 85 бызааны камгалап алыр. Мыйыстыг бода малдың ортумак дужаалда деңзизин 295 кг, хойнуун — 35 кг чедирер. Бир инектен чылда 1400 килограмм сүттү саар.

Гектар бүрүзүнден тарааны 17 центнерден, нукурузаның ногаан массазын 125, хөй чылдыг сигеннерин 20, чаңгыс чылдыг сигеннерин 18 центнерден эвээш эвес дүжүдүн ажаап алыр болгаш 3400 тонна сигенни белеткээр.

Экономиктиг аргаларны долу ажыглап тургаш, чурттакчылыг черлериниң социал-культура хөгжүлдезиниң планын боттандырарын уламчылаар. Суурга ийи аал ишти чурттаар дөрт, малчын водаңнарга үш бажыңны тудар, он бажыңның септелгезин чорудар. Хойжу бригадалар тептеринге 4 кызыл-өгнү дерир. Малчыннарның күжү-биле ийи чуртталга бажыңын, хураганның беш кажаазын тудар.

Чурттакчылыг черлерге 1800-тен эвээш эвес дес тарымал чиништу олурттур болгаш 800 погон-метр херимни септээр. Өреге бүрүзү картофель өстүрерин, ог-бүлелерниң 80 хуузу огороттуг болурун чедип алыр. Чурттакчыларның хууда тудалгазындан 9 тоннадан эвээш эвес дүктү садып ап, күрүнеге дужаар.

Культура бажыңынга, библиотекаларга, кызыл-булуңнарга, школаларга культура-массалыг ажылдарны чоктаамал чорударын чедип алыр болгаш спорт-массалыг ажылды экижидер.

Социалистиг хүлээлгелерни көдээ Советтиң ажылчы чонунуң нииити хуралынга хүлээп алган.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын деңшидериниң хуралдары республиканың күш-ажылчы коллективтеринде, хөй-нинти организацияларында үргүлчүлевишаан.

ЭРЗИН

«Чаа орук» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери район Совединге депутаттың кандидадын деңшидериниң хуралынга чыглып келген.

Фермада учётчик Б. М. Азыраа район Совединге депутаттың кандидадынга аныяк коммунист саанчы Р. А. Чурукту деңшидерин саналдаан. Хурал ол саналды бүрүн деткээн.

«Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазынга соңгулда мурнунуң хуралынга ажылагыйда мал эмчизи О. Монгуш санал берген, улус депутаттарының Эрзин район Совединге депутаттың кандидадынга районнуң мурнакчы хойжузу О. С. Намдалды деңшидерин саналдааш, оон ажыл-ижинге мактадың сөстерин чугаалаан.

Хурал саналды деткээн.

Районнуң херээженчилер ниитилелиниң коллективиниң район Совединге депутаттың кандидадын деңшидериниң хуралы болуп эрткен.

Районнуң бухгалтери К. С. Кара-оолдуң улус депутаттарының Эрзин район Совединге депутаттың кандидадынга аныяк садыгжы С. Д. Дажымбаны деңшидер дээн саналын хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле деткээн.

БАЙ-ТАЙГА

Улус депутаттарының черчер Советтеринге соңгулдалар белеткелдери Бай-Тайга районда улам калбарган.

Соңгулда участоктарын, агитпункттарлар тептерин тургузуп, дериш эгелээн. Районнуң соңгулда комиссиязы тургустунган. Район болгаш көдээ Советтерге соңгулдалар талазы-биле округтарны тодаргайлаан, ам район Совединге соңгулдалар талазы-биле округтар комиссияларының составынга төлээлекчилер деңшидилгелери чорүп турар. Участоктарның соңгулда комиссияларынга төлээлекчилер деңшидери удавас эгелээр. Район болгаш көдээ Советтер депутаттарынга кандидаттар деңшидилгелери апрель 13-тен май 22-ге чедир болуп эртер.

Соңгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары, депутаттар соңгукчулар мурнунга отчёттарын берип турар.

Чооктa чаа район Совединиң сессиязынга райкүүскомнуң 1981 чылда чоруткан ажылының дугайында отчеттуг илеткелди райкүүском даргазы эш Байыс-оол кылган болгаш райкүүскомнуң 1982 чылда чорудар ажылының планын ол сессияга бадылаан.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар деңшиткен хуралдар Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съезиниң аттыг совхозтарга, үлетпүр комбинадынга болгаш өске-даа ажылагыйларга эрткен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.Н. Ч. Ооржакты, 463 дугаар КМК-ның бызаңчызы, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу С. Д. Ховалыгны амыдырал хандырылга комбинадының дааранылгачызы П. Б. Кара-Салды, СЭКП-ниң XXII съезиниң аттыг совхозтуң саанчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг саанчызы Л. Д. Ондарны, үлетпүр комбинадының ажылчызы М. У. Монгушту, «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчызы М. Л. Монгушту район Совединге депутаттарның кандидаттарынга деңшиткен.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Кызылдың күш фабриказының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Кварталда чурртага бүдүрер планын 121 хуу күүседип, эрткен чылдың бо үезинден 22 хуу ажыглалды чедип алган. СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому күш фабриказының коллективинге бирги кварталда калбарган социалистиг чарыштың түңнелин бистээр шилчиир Кызыл тукту тывыскан деп көрген.

Ол бедик шаңналды тывыскынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн болган. Хуралды фабрика директору Л. П. Килин ажыткан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин хуралга чүве чугаалаан. Күш-ажылчы улуг чедиишкин дээш фабриканың ажыл-ишчилеринге ол изиг байырын чедирбишаан. СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, он бирги беш чылдың пландарын күүседиринге, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Г. Ч. Ширшин күш фабриказының коллективинге шилчиир Кызыл тукту байырлыг байдалга тывыскан.

Күш ажаакчызы М. Г. Рукосуева, дагаа өстүрериниң ажаакчызы З. Ф. Карпушева олар чүве чугаалааш, чедиишкиннерни улам быжыглаарын өөрүшкүң мурнундан хүлээнгеннер.

(Бистиң корр.).

Найыралдың байырлалдары

УЛУГ БОЛУУШКУН

КИЕВ. Киевтиң 1500 чылын бо чылын демдеглээри бистиң чурттуустуң ниитилел болгаш культура амыдыралынга дыка улуг болуушкун, орус, украин болгаш белорус улустарының, бүгү нацияларының болгаш биче улустарының найыралының байырлалы болур. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының Украинаның найысылалынга чаа болган каттышкан эртем сессиязы ол кайгамчыктыг ыдыктыг хүнге тураскааткан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров сессияны эге сөс-биле ажыткан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының төөгүлүг салымчолдарынга Киев орнунуң рольун ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев болгаш илеткелинге илереткен. Днепрде хоорайның ыраккы эрткен үезин хөй чылдарда шинчилеп келгениниң түңнелдерин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Археология институдунун директору академик Б. А. Рыбаков илеткелинге чугаалаан. Ол шинчилелдерниң алыс түңнелдеринге көрүп эртемденнер Киев бистиң чартык муң чыл мурнунда чөөн славяннарның төөгүлүг төвү апарган деп түңнелге келген.

Украин ССР-ниң найысылалы, үлетпүрүнүң, эртемниң болгаш культураның эң чугула төвү — Киевтиң хөгжүлдезин УССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик Б. Е. Патоннуң илеткелиниң темазы болган. Киевтиң бөгүнгү чечектелиишкинин аңы-дүрүмнүг улустарның чаңгыс ниитииң илдтүүн чырыткылап, эштир бадыткаан деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс эптиг ог-бүлезинге белорус улустуң чедиишкиннериниң дугайын БССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи Н. А. Борисович болгаш илеткелинге чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны сессияның киржикчилери чоруткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, республиканың өске-даа удуртукчулары, СЭКП ТК-ның Эртем болгаш өөредилге албан черлериниң килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы С. Г. Щербаков, эвилелдешкен республикаларның эртемнер академияларының делегациялары сессияның ажылынга киришкен.

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

МОСКВА. Соңгу талакы улуг кожазы-биле найырал болгаш сырый каттыжышкын дугайын казах улус кайы шагдан бээр күзеп чораан. Ол күзел 250 чыл мурнунда боттанган, ынчан Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканы төөгүлүг болуушкун болган. Казах ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң РСФСР-де хүннерин бо чылын калбаа-биле демдеглеттинер ол кайгамчыктыг болуушкунга тураскааткан. Ук хүннерниң байырлыг ажыдыышкыны апрель 14-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган.

Найысылалдың партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларының төлээлекчилери, эртем болгаш культура ажылдакчылары, Москва бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының ажыл-ишчилери аңаа чыылган.

Хүннерниң байырлалдыг ажыдыышкынынга эштер П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Е. М. Тяжельников, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашев баштаан Казах ССР-ниң делегациязы олурушканнар.

Россия Федерациязының ажылчы чоннарының мурнундан аңы-дүрүм республиканың төлээлекчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Кочемасов чүректиң хамаарылгалыг байыр чедирген. Бистиң улустарывыс 250 чыл дургузунда чаңгыс оруктап чорупкелген, ады эрткен ол оруктуң найыралдың чырыы чайынналдырган, ол найырал чүс-чүс чылдар ханы дазылдарлыг, ол чаңгыс эпке чаа үени Улуг Октябрь, В. И. Ленин ажыдып берген деп, ол чугаалаан. Коммунистиг партия, ТК-ның Политбюрозу, эш Л. И. Брежнев Советтер чуртунуң улустарының аңы-дүрүм малышкы найыралының тугун бедик тудуп турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының төөгүлүг ужур-дузалыын ол демдеглээн.

Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Ш. Ж. Жанымбеков харыы сөс чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Республиканың үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң 1982 чылдың бирги кварталында калбарган социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның болгаш коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң ажыл-ишчилери партияның XXVI съезиниң шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезинге чугаазында сорулгаларын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шалыпчы ажылдаан дээрзин ук доктаалда демдеглээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери квартал планнарын барааннныг продукция талазы-биле 100,1, сайгарылганын — 104,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100,7 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 30 муң тонна хөмүрдашты, 4,5 млн. киловатт-шак электри энергиязын, культураның болгаш амыдыралдың бараанарын 13,1 муң рубль түңге болгаш өске-даа продукцияны пландан ажыр бүдүрген. Тудугжулар эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, капитал салыышкыннарын 3,2 хуу хөйнү шиңгээткен. Чуртталга тудуунга капитал салыышкыннарының квартал планы 122,7 хуу, тудугнуң бараанныг продукциязының планы 133,7 хуу күүсеттинген. Ниити ажыглалдың автотранспорт бүдүрүлгелери чүък сөөртүлгезиниң планын күүсеткен. Садыгның, амыдырал хандырылгазының болгаш харылзааның ажылдакчылары кол-кол көргүзүглер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Тываның электри четкилериниң, «Кызыл тудуг» эргелелдиң, № 1 АТБ-ниң, Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылгазының Барыын-Хемчик район бүдүрүлге эргелелиниң болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтери бирги кварталда эки ажылдаан.

Оон-биле кады квартал планнарын үлетпүр продукциязының сайгарылгазының талазы-биле — 8, бүдүрериниң — 14, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 17 бүдүрүлгелер күүсетпээн. Бараанныг продукция бүдүрериниң планын Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнар, саарылгазынын — Улуг-Хем район күүсетпээн.

Республиканың тудуг организациялары 842 муң рубльдиң кол фондуларын чедир ажыглаваан, 2,9 млн. рубльдиң капитал салыышкыннарын чедир шиңгээтпээн, 1,4 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Ниити ажыглалдың транспорту чүък сааарылгазының база пассажир аргыштырылгазының планнарын күүсетпээн. Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң бүдүрүлгелеринде социалистиг чарышты четпес организастаан. Көдээ черлерниң аъш-дуза чедиреринин планы ниитизи-биле күүсеттинмээн.

«Шагонартяжстрой» трестиниң үлетпүр бүдүрүлге комбинадының, № 48 тудуг эргелелдиниң, № 3 АТБ-ниң, Самагалдайның харылзаа белдиринин, Барыын-Хемчик районнуң, Эрзин районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери кошкак ажылдаан.

СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнар, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорайкүүскомнар, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ажылчы чоннар коллективтериниң күжениишкиннерин бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал улгаттырарынче, ажылдың шынар көргүзүглерин экижидеринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, камналга чурумун шыңгыы сагыырынче, планнарны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин хажык чок күүседиринче ам-даа четпес организастап келген.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаалдыры болза:

1982 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында коллективтерни санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскаар, районнарга болгаш хоорайга — 200 рубль, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтеринге — 300 рубль түңнүг акша шаңналын бээр:

хоорайлардан болгаш районнардан — социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле 100,1, сайгарарының — 104,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 102,4 хуу күүсеткен болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының планының күүселдезин боттандырган — **Кызыл хоорайга;**

Үлетпүр бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязы бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 102,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,7 хуу күүсеткен — **Тываның электри четкилериниң коллективинге;**

тудуг организацияларындан — социалистиг хүлээлгелерин тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 100,0 хуу күүсеткен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 23,8 хуу боттандырган — **«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективинге;**

транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле 112,2, чүък саарылгазынын — 100,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100 хуу күүсеткен — **№ 1 АТБ-ниң коллективинге;**

садыг организацияларындан — социалистиг хүлээлгелерин үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 102,0 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101,3 хуу күүсеткен, пландан ажыр 17,8 муң рубльдиң орулгазын алган — **Каа-Хем районнуң коллективинге;**

чуртталга-коммунал бүдүрүлгелеринден — чонга аъш-дуза чедирериниң социалистиг хүлээлгелерин 100,5 хуу күүсеткен — **Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективинге;**

бирги кварталда социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн деп санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тывысыры болза.

үлетпүр бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 100,0 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 105,8 хуу күүсеткен — **Кызылдың дааранылга фабриказының коллективинге;**

тудуг организацияларындан — социалистиг хүлээлгелерин тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле 100,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100,1 хуу күүсеткен — **№ 1 орук-тудуг эргелелиниң коллективинге;**

транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин пассажир аргыштырылгазының талазы-биле 101,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 106,2 хуу күүсеткен — **Тываның авиабүдүрүлгезиниң коллективинге;**

садыг организацияларындан — социалистиг хүлээлгелерин үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 101,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 104,3 хуу күүсеткен — **Кызылдың аъш-чем бараан садыының коллективинге;**

чоннуң коммунал чуртталга хандырылгазының бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин аъш-дуза чедирериниң талазы-биле 100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100,5 хуу күүсеткен — **«Водоканал» эргелелдиң коллективинге.**

Тураннын райүлетпүр комбинадының, «Тыва тудуг» трестиң Кызыл үлетпүр бараан садыының, «Тыва коммунэнергозунуң», Тес-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтериниң чедиишкинниг ажылдааны демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезинге чугаазынга илдип үндүрген сорулгаларны күүседиринче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын экижидеринче, чиг-эъттиң, материалдарның, электри энергиязының камнаарынче угланган организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирерин, 1982 чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседирин, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорай, райкүүскомнарынга партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга дааскан.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Бедик дүжүт дээш

Кедээ ажыл-агыйның бүгү-ле албаздарының ажыктыын бедидерин, продукция бүдүрериниң көвүдеддирин болгаш шынарын экижидерин чедип алыр, бүдүрүлгени бүгү немчег-биле интенсификастаар углапышкынны үргүлчүлээр деп харыысалгалыг сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи кедээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салган.

Тараа болгаш мал чемн культураларының, картофельдиң база ногаaларының чаагай дүжүдүн өстүрериниң, арткан чылдың чедиригпериниң дугаарындан база тарааны, ногааларны болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрериниң база мурнуңге салдырының талазы-биле он бирги беш чыл планын бүрүн күүседиринге бызыг магадылалды тургузарындан артык чугула сорулга ам чер ажылдыгларда чок.

Бо чылын республика 176 муң тонна тарааны, 21,2 муң тонна картофельди, 9,7 муң тонна ногааларны бүдүрер. ... муң тонна ситенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң ...

районнары база ажыл-агыйлары тараа сынын хевээр арттырбышаан, хөрзүнүң алаандан үлдүредин болбаазырадыын, культураларны дилиндектей чаштырарын, эрозияга удур херекселдерин калбаа-биле ажыглаарын ам-даа шиитээдип албааны хараадангыг. Хөй-хөй ажыл-агыйлар бүгү системаны комплекстиг ыңдыр эвес, а оон чугле чамдык чүүлдерин ажыглап турар, ол чорук чогуур ажыкты бербейн турар. Саваң артыы болгаш хөрзүк кырында арткан тараа сыптары хоралыг деп санап турган бурунгу агротехниканың чанчылдарынга хөй-хөй агрономнарның өөрениң бергени. оон кужу чаа ...

гээттинген. Херектиң ужуру чүдел дээрге, хөрзүнүң алаандан үлдүредир херексел-биле болбаазыралырга, үнүштерниң дазылының өзеринге таарымчалыг байдалдарны тургузар, ол-ла үеде хөрзүнде бар өлшыкты бүрүну-биле хумагалаарын база ам-не ажыктыг кылдыр, ажыглаарын хандыраp-дыр. Ынчалгаш ук системаны ажыглаар чорук — кап заачал байдалдарга хөрзүнүң камгалалдарынын-даа, турум чаагай дүжүттү алырының-даа эргежок чугула негелдези.

Часкы тарылганың бүдүүзүнде агрономнарның оңу келген сорулгаларының дугайын чугаалап турар, тарылганың хуусааларының дугайын ыттавайн барып болбас. Хөй-хөй агрономнар агаар-бойдустуң факторун, хамыктың мурнунда хөрзүнүнүң өл-шык болурунуң үелерин, чайын өл-шык июль-август айларда аң-не ал. бек дүжерин билип албаан ааы ону барымдаалаар хөөн чок болуп турары хараадаңчыг. Часкы тарылга кыска үени негээр болбайн аан, ынчалзажок ону эрте дооскан кижи ...

...

Г. ТУЛУСОЕВ,
СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң инструктору.

КОЛ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

(Өг-бүлеге кижизидилге)

АЖЫ-ТӨЛДҮ телептиг кылдыр кижизидери адаиелерниң бистерниң кол хүлээлгевис. Суртаалдыг педагог Антон Семенович Макаренконуң «Бистиң уругларывыс эки хамаатылар кылдыр, бүзүрел алалар болгаш ачалар кылдыр доруктар» ужурлуг... Чоннуу кижизидилге — ол бистиң аас-кежиктиг назынывыс-тыр, багай кижизидилге — ол дээрге бистиң келир үеге човулаңывыс, ол — бистиң караавыстың чажы, ол өске кижилерниң мурнунга, бүгү чурттуң мурнунга болдувустуң буруувус-тур» деп чугаазы сагыжымга бо-ла кирип келир. Уругларым аваазы эге класс башкызы, а мен үстүкү класстарда башкылап турар мен. Уругларывысты кара чажыдан-на кижизидип келзээр болгай бис. Оларга — ...

аалаар. «Концерт» деп ойнааш, таныылаар, ырлаар, шүлүктаар, пантомимия, катырымчы чүүлдер чугаалаар, ацаа үш хеңнеы-даа доңол кирижир.

Уругларывыс ийи кыс, ийи оол. Ам улуу сес класста, бичиизи белеткелде. Шупту улариик, отличник өөренип турарлар. ...

...

Л. ХЕРТЕК.
Барыын-Хемчик район.

ИЕЗИН САЛГААН

...

Р. ОЧУР-ООЛ.
Кызыл район.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮМ

...

К. ДОНГАК,
совхоз ажылчыны.
Өвүр район.

ОДАКЧЫ-ДАА, СУГГАТЧЫ-ДАА

...

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

Аът дугайында бодалдар

ДАГГА, СУГГА ТОРУЛБАС

...

Ш. ДҮВЕНДЕП.

Кызылда «Чечек» ательениң «Восток» салбырының дуржулгалыг даараныкчызы Телгермаа Чамбаловна Енданга хөй чылдар иштинде кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Тыва АССР-ниң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

Оон бригадазы ай, квартал, чыл пландарын чедимишкинниг күүседип, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган.

Хевчуннар бригадазы бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур байырлалды күш-ажылчы чедимишкиннерлиг уткуурунуң дээш ажылының темпизин хүннен хүнче бедидип турар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУНТА: хевчун даараныкчылар Т. Ч. Ендан биле В. И. Чижова оларның сүмележип ажылдап орары.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧАМДЫК БОДАЛДАРЫМ, СҮМЕМ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарының болгаш хоорайларының улус суттарынга соңгулдаларның белеткел кампаниязы чоруп турар.

Улус төлээлеринге оң-не телептиг оолдар, кыстарны соңгуур. Баш чыл мурнунда мен база улус төлээзи болуп, суттарның ажыл-чорудулгазынга олуржуп, киржип келдим. Ол талазы-биле арга-дуржулгам бичче эвес, ынчангаш чамдык бодалдарымны чанга илередикседим.

...

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

БО ЧЫЛЫН БАЗА

...

К. КОМБУ.

САНАЛЫМ МЫНДЫГ

...

Т. ШУЛУУ,
экономист.

ОРУЛГАДА ЭВЕС

...

Х. ОНДАР.
Кызыл хоорай.

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИНГЕ

Кызылдың даараныкга комбинадының коллективи лепинчи коммунистиг субботникти организастыг эрттирер дээш эки белеткенген.

Комбинатта партия организациязының секретары В. Н. Брюханова-биле ужурашкаш, субботникке белеткел болгаш ол хүн кылыр ажылдар дугайын сегүүрген айтырган бис.

— Евулут бүгү улусчу аарган байырлалга белеткелди чүүдеп эгеледиңер, Вероника Николаевна?

— «Кызыл субботага» белеткел дээрге, чүгле субботник комиссиязы азы штабы соңгуп, план болгаш ол хүнде ажылдап каары эвес-ле болгай. Коммунистиг субботник күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң чаа чогаадыкчы ажыл-херээн улам делгемчидип, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш база ол Пленумга, ССЭ-ниң профессионалдар эвилелиниң XVII съездизинге аш Л. И. Брежневтиң чугаазында илдип үндүрген сорулгаларны күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, аңаа идепкейлиг киржир-ле-дир. Ынчангаш чүгле Кызылдың даараныкга фабриказының коллективинге аңаа хуралды эрттирип, аңаа субботникке белеткелдиң болгаш социалистиг чарыштың канчаар чорупп турарын чугаалашкан.

Көскү агитацияның чамдык хевирлерин база субботникче угландырып, цехтерде лозуң, плакаттарны астывыс.

— Күш-ажыл байырлалының хүнүнде коллектив чүнү кылырыл?

— Субботникке киирер улуун колчоониң ааны биле апрель 17-ге чедир өске хүннерде кылып кааткан ниңи бригададан ажылда. Ол хүн 300 кижи субботникке үнер. Кижи бүрүзү ажылдаар черлерин ээлептер. Кылыр ажылдар баш бурунгаар тодаратынган болгаанда, элеп халаң, [illegible] чорукттар турбас. Он муң рубльдиң продукцияны бүдүрер.

Субботникте кылып бүдүрген продукцияны республиканың чурттакчыларының хереглелинге долузу-биле кирер: хевиг чаштардан эгелээш улуг кижилерге чедир хеп аймаан, кым-даа садып алыр, кым-даа кедер.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузунганындан бээр 60 чыл болган оон демдеглээр улуг байырлалдың төөгүлүг чылында эртер коммунистиг субботник хүнүнде бүдүрер продукцияны бедик шынарлыг кылып үндүрери — даараныкчылардан кол негелдениң бирээзи ол.

• • •

ОРГАНИЗАСТЫГ ҮНЕР

Кызыл районнуң ажылчыннары болгаш өөреникчилери коммунистиг субботникке организастыг үнүп, ниитизи-биле 5000 кижи күш-ажыл байырлалынга киржир. Оларның иштинден 2200 кижи боттарының ажылдаар черлеринге, 102 кижи кампан алган материалдары-биле ажылдаар. Ол хүн 24 муң 800 рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын, 27 муң рубльдиң кодээ ажыл-агыйы продукциязын бүдүрер. Кодээниң ишчилери түс бежен кубометр токпакты белеткээш сөөртүр, 1000 саңныг ыяштарны, чадаң ыяштарны олуртур, 25 км суггарылга бугаларын аштаар, 20 кажааның септелгезин кылыр болгаш 7000 га черниң андарын, шыгын базырар. Өөреникчилер 40 тонна демир кескиндизин чыыр.

Саанчылар 7130 кг сүттү бүдүрер, күш азыракчылары 75 муң таалаа чуургазын алыр.

Бо чылын районнуң ажыл-агыйларынга аңгы-аңгы үелерде субботникти эрттирерин шиитпирлээн. Ол арга-биле «Х Улуг Хурал» совхозтуң ишчилери март 20-де эрттирген, 150 кубометр токпакты ортумак школага белеткээш сөөртүп берген, март 27-де эрткен ийиги ээлчегде Булун-Бажында илек кажаазының кырын маңза-биле туглааш хөмген. Апрель 10-да эрткен үшкү ээлчегде Баян-Кол суурнуң чаагайжыдылгазын чорудкан.

Субботник хүнүнде совхозтуң ажылчы чону «Шуптуң коммунистиг субботникче!», «Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылывысты — Төрээн чуртка!» деп кыйгырыгларлыг лозуңнар алаа-биле ажылдап, түрлелиин хана солуннарга, агитхуудустарга чырыдып.

В. САТ.

СЭКП Кызыл районунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

• • •

БИР ДЕМНИГ

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — Ак-Довурак хоорайның ажылчы чоннары ленинчи коммунистиг субботникче бир демниг үнерлер. Коллектив бүрүзүнде тургускан штабтар кылыр ажылдарын баш бурунгаар тодаратказ, ажыл ишчилерге чедирген.

Күш-ажылдың байырлалынга хоорайдан ниитизи-биле 8 муң ажыг кижи киржир, оларның иштинден 3400 кижи үлетпүр бүдүрүлгеге, тудугга, ажыглалга кирер объекттерге ажылдаар. Баштайгы саналдыын ёзугаар алырга, ак-довуракчылар 4 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, 50 муң тонна даг массазын, улус ажыл-агыйының 5 муң тонна чүъгүн сөөртүр.

Аныяк хоорайның ажылчыннары ажылдаан акшазындан 15 муң ажыг рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

• • •

ШТАБКА ИЛЕТКЭЭН

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң субботник штабының хуралын эрттирген. Аңаа «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының эргелекчизи Б. Аптымлан субботникке белеткел дугайын дыңнаткан. Салбырның ажыл ишчилери болгаш сес чыл школазының коллективи кылыр ажылын тодараткан. Комсомолчулар болгаш аныяктар часкы тарылгага киржир. 190 гектар черниң дажын аштап, арыглаарып планнаан. Ийи көвүрүгнү септеп-селир.

Суур чаагайжыдылгазынга хөй ажылдар кылдынар. Ону Ээр-Хавак кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы О. Б. Чедер-оол удуртур. 187 ажылчын, 226 өөреникчи үнер. Ол хүн олар ниитизи-биле 670 рубльдиң ажылын бүдүрер. Он бирги беш чылдың фондузунче 400 рубльди шилчидер. Ынчангаш найыралчылар коммунистиг субботникке белеткелин штаб хуралынга илеткээн.

Б. БАРБА.

ЧУГУЛА ТУДУГЛАРНЫ — ЧОГУУР ХУУСААЗЫНДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга өске бүгү айтырыглар-биле кады чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларын кылып турарының байдалын база чугаалашып көрген. Илеткелчи — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрүне планнаар комитединиң даргазы М. С. Салчак болгаш өске-даа сөс ап, чүве чугаалааннар чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларынга тускайлаан акша-хөреңгини чылдың-на чедир ажыглавайн хожудаашкыннарны болдуруп турарын шүгүмчүлээннер. Тудуг трестериниң болгаш тудуг-монтаж организацияларының-даа, чамдык совет болгаш ажыл-агый-даа органнарының удуртукчулары үстүнде тудугларның социал ужур-дузазының чедир билбейн, оларны чогуур хуусааларында ажыглалга киирерипте материалдыг болгаш кижи курлавырларын мөөңнеvейн турарын хуралга чугаалааннар.

Тудугларны четпес удуртуп турарындан ангыда, оларны чогуур тудуг материалдары-биле хандырып турарында чедир кылдыныр турар чүвеге хөй. Ол бүгүнүң түңнелинде 1981 чылда чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларынга бары дөрт-чартык миллион рубльди чедир чарыгдаваан болгаш планнарның чартыы безин чедир күүсеттинмээн болуп турар. Эрткен чылдың тудуг-монтаж ажылдары чырыдылганың тудугларының талазы-биле чүгле 60.2 хуу, ынчаарга кадык камгалалының объекттеринге оон-даа эвээш чүгле 33.9 хуу күүсеттингенин айтырга-ла четчир.

Бо чылын республиканың тудуг организацияларының болгаш тудугжуларының мурнунда сорулгалар база улуг. Чүге дээрге алдан хөй уруглар садтарын, школаларны болгаш өске-даа тудугларны дооскаш, ажыглалга киирер ужурлуг. Чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының объекттерин «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны, чамдык септелге-тудуг эргелелдери дыка хожудаашкынныг чорудуп турар. Ынчангаш чыл келген тудум-на ажыглалга киирттинмээн тудугларны уламчылаар. Оларның күүселдезинге улам улуг шаптыктар тургузуп тавар[illegible]ылгалар болуп турар. Чер-чер Советтериниң шүгүмү-биле кылыр тудугларның планы база-ла мындыг шаптыктаашкыннарга таваржып, оожум чорупп турар. Эрткен чылын оларның шүгүмү-биле тудуг планы ниитизи-биле чүгле 58.8 хуу күүсеттингенин херечилээн. Ынчаарга бо чылдың баштайгы кварталында чер-чер Советтери школалар, уруглар садтарының тудугларынга 375 муң рубльди чарыгдаар турган, оон чүгле 130 муңун тудугларга ажыглаан чорук база четпес.

Бо чылын Самагалдайда, Эрзинде, «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтарда школаларны, «УТКА 25 чылы», «Тоора-Хем», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Ак-Чыраа» совхозтарда уруглар садтарын ажыглалга ындап-ла киирер сорулга салдынган. Бүдүрүлге күчүлериниң, чуртталга тудугларының болгаш коммунал база культура-амыдырал объекттерин 1982 чылда ажыглалга киирерин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырып, чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларын шаңнып чыдар, бо чылын доозар болгаш ажыглалга киирер школаларны, эмнелге, школа иштиги четпээн уруглар албан черлерин чогуур хуусаазында дужаатган турарын чедип алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында айыткан болгай. Ол сорулгаларны күүсеттир тоолаарда, чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалал тудугларын кылып турар тудуг трестериниң болгаш организацияларының удуртукчулары 1982 чылда тудуп доозар ажыглалга дужаар школаларның, ынчаа шаңы четпээн уруглар албан черлериниң болгаш кадык камгалалдың тудугларын түүнбү болгаш чугай-биле хандырарын чедип алырын хуралга айыткан.

Бо чылдың апрель 25-ке чедир тудуг трестери болгаш организациялары. Кодээ ажыл-агый министерствозу 1982 чылда ажыглалга киирер тудугларга кылыр [illegible] графиктерин тургузуп, бадылаар ужурлуг. Ол ышкаш ажыглалга киирер тудугларга эргежок чугула савыгг материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларын апрель айда мөөңнээр. Республиканың Күрүне планнаар комитеди үстүнде чугаалаан тудугларга эргежок хереглээр тудуг материалдарын тускайлаар. Чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларын чагып турар министерстволар 1982 чылда хулаар тудугларны херек дериг-херекселдер-биле хандырарының хемчеглерин алыр апаар. Ол дугайын хуралга айыткан.

Райкүүскомнар болгаш Кызыл хоорайкүүскому чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларын бо чылын шалыпкын чорудуп, чогуур хуусааларында ажыглалга киирерин контрольга алыр ужурлуг.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чырыдылгажылганың болгаш кадык камгалалының тудугларын кылып турар «Тыва тудуг» (эш Туголуков), «Тыва кодээ тудуг» (эш Шубник), «Шагонартелмстрой» (эш Ткаченко) «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны (эш Кыргыс), СЛРЭ-ниң Энергоминиңниң 2-ги болгаш 3-кү БМК-лары, Сельхозтехкурмом, Тыва транспорт эргелели, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели. Кодээ ажыл-агый министерствозу дээш өске-даа албан организация черлериниң тудуугга хожудаашкынны болдурбазынын чугулазы демдеглеттинген.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АРАБ ЧУРТТАРНЫҢ КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. Израиль эжелээшкин ёзу-чурумунга удур Палестинаның араб улузунуң демисежип үнүүшкүннерин базар талазы-биле ханныг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерлиг Израильдиң агрессчи хөделиишкиннериниң дыка калбарышкынны АКШ-тың бүрүн чөпшээрежиишкини болгаш оон дорт деткиишкини-биле чорттунуп турар деп, араб чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Бейрутта парлаттынган медеглелинде чугаалаан.

Араб национал-хосталгалыг шимчээшкинни базарын америк империализминиң Чоокку Чөөн чүктүң стратегтиг чугула районнарынга болунуп турушкарын быжыглаарынче болгаш ол кавы девискээрниң чурттарының нефть байлактарынга контрольду доктаатып тургузарынче угланган ниити политиказының шугуму-биле дүүштүр чорудуп турар деп медеглелде айыткан.

Эжелеттирген араб девискээрлерни хостаар дээш, бот-башкартынар болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр дугайты чарлып болбас национал эргелерин боттандырып алыр дээш кара чангыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаның хостаарының организациязының удуртулгазы-биле араб-палестиннерниң чорудуп турар демиселинге бүгү талалыг деткимче көргүзеринче демократтыг партияларны база делегей организацияларын араб чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары кыйгырган.

Америк империализминиң Чоокку Чөөн чүкте чижээнишкиннеринге удур демиселди күштелдирерийче араб улустарга кыйгырыг база ол медеглелде кирген.

(СЭТА).

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лайым меселдежиишкинниң шынчыг бээр кедергей айыылдыг байдалдың Чоокку Чөөн чүкке тургузунганының харыысалгазы Каттышкан Штаттарга база онаажып турар деп АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң медеглелинде айыткан.

Палестиннерниң хамааты эргелелин каржызы-биле уреэни, дүрүм ёзугаар соңгуткан палестин мэрлерин албан-хүлээлгелеринден күш-биле дүжүргенин, каңгыг-даа кем-буруу чок аныяк палестиннерни өлүрүп турары. Голан бедиктерин «болунуң» девискээри кылдыр Израильдиң дүрүм чок ёзу-биле чарлааны — Кэмп-Дэвид сүлчээзиниң болгаш америк-израиль шериг эвилелиниң дорт түңнели-дир деп медеглелде демдеглээн. АКШ-ка даянган Бегинниң чалча эрге-чагыргазы ам Ливанга болгаш Сирияга удур дайын кылыр деп кыжанып турар.

Америк администрациязы Чоокку Чөөн чүкке душтүрүлүг байдалды хевээр болдурарын күзевишаан, палестин болгаш өске-даа араб улустарны удуртулгаларның политиказын деткип турар-дыр.

А К Ш - Т Ы Ң КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЫЖЫГЛААРЫНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

МАНАГУА. (СЭТА). Төп Американың күрүнелериниң иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның каржы хоптаарлаашкынынга удур демиседге ол чурттарның чангыс эвин быжыглаарынче Никарагуаның удуртукчу чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортега кыйгырган. Никарагуаның чонун кулданырын оралдашкан америк хээрйчи Э. Уолкерниң удурткаы дайзыннарга удур Никарагуаның патриоттарының болгаш Коста-Риканың интернационалчыларының туачүүшкүнүнүң 126 чылы-биле холбаштыр Ривас хоорайга болган массалыг митингиге ол чүве чугаалаан.

Төп Американың улустары бодунуң национал хамаарышпас чорууунче, бот-башкартынар эргезинче гегемонистчилерниң халдаашкыннарынга амгы үеде база катап таваржып, ол халдаашкыннарга удур туржуп турар-дыр деп, Д. Ортега медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттары бодунуң эжелекчи, гегемонисчи болдадарын боттандырар дээш Төп Америка чурттарының аразынга өжээн нешкек чорукту тывылдырарын, өскүдерин оралдажып турар.

Төп Америка чурттарының аразында кызыгаарларны америк империалистер [illegible] болдурарын оралдажып, ол чурттарны дайынныг олуржур дайынныг олар болдурарын оралдажып турар.

1982 чылдың чүгле эгезинден бээр безин Никарагуаның кызыгаарларынга 30 хире бичии-чонгаалерин АКШ-тың төп разведка эргелелиниң шпионнары организастаан.

Америк империализминиң үргедежип у[illegible] удур демиседге Төп Американың улустары чааскаанзырабас деп, Д. Ортега онзалап демдеглээн. Делегейниң бо районунуң иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынын, ону «чаа Вьетнам» болдурар дээн оон оралдажышкыннарын хоп-доразн соксадырын негээн Никарагуаның чөптүг дилээн Каттышкан Нацияларның Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелинге калбаа-биле деткээни бо дугайын тодаргай херечилеп турар.

Т К - Н Ы Ң КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Апрель революциязының 5 чылынга Афганистанның Улуустуң демократтыг партиязының Төп Комитединиң кыйгырыглары «Хакикате инкилаб» газет солун парлаан.

Партияның чангыс аайын улам быжыглаарының, оон Төп Комитедин [illegible] сырый каттыжышкынының, [illegible] түн ажылчы чоннары [illegible] харылзааларны калбартытының эргежок чугулазын документиде айыткан. Апрель революциязының дайзыннарынга удур Афганистанның ажылчы чонунуң [illegible] хандырар дээш могаг-шылаг чок демиселиче партияның бүгү кежигүннерин, чурттуң ажылчы чоннарын кыйгырган.

АУДП-ниң наалыг национал конференциязының түңнелдерин кыйгырыгларга бедик база үнелээн. Партия ажылчы чоннарга даянмышаан, чонуң амыдырал-деңнелин бедидеринге бүгү ле [illegible] документиде айыткан.

Ажылчыннарның болгаш тараажылардың [illegible] бажыгалзарынга, чурттуң экономиказын чогуттер херекке салышкыннын киирерин партияның бүгү кежигүннеринге, Афганистанның бүгү ажылчы чоннарын АУДП ТК кыйгырган.

АДР. Н неваттиң шүүргедечи ужар чүүл полугунуң ужудукчулары дайынчы бедик белеткелдиг болгаш политика талазы-биле шымрак билиглиг болуп турар.

ЧУРУКТА: Полктуң улуг инженериниң оралакчызы подполковник Гуль Ока тээсоставка сургаалда кылып тур.

Ю. ТЫССОВСКИЙНИҢ фотозу.

ЯПОНИЯНЫҢ ТУРУЖУ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Д. Сузуки Англияның премьер-министри М. Тэтчерге бижик чорудкан болгаш Аргентинага удур Барыын чүктүң чурттарының хемчеглеринге Японияның киришкезин дыңнаткан. Аргентинага ындыгтыг кылдыр экономиктиг хемчеглерни чорудар дугайында Англияның дилээнге ол дыңнадыг харыы болуп турарын Киодо Цусин агентство дамчыткан.

КЫДАТТЫҢ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының «Новая страна» деп журналы Кыдаттың политиказының дугайында туслан чүүлдү парлаан. «Кыдаттар чурттап турар бүгү-ле черлер Кыдатты болур ужурлуг» деп доктааалды Пекин 70 чылдарның төнчүзүнден бээр нептерелип келгенин журнал айыткан. Ол доктаал ыяңгыш Мурнуу-Чөөн Азияга онза хамааржыр кылдыр кыдат чагырыкчылар санап турар. Чүге дээрге Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарында кыдат националдыг 25 миллион кижи чурттап турар.

Хуациоларны (даштыкыда чурттап турар кыдаттарны ынчаар адаар) бодунуң «бешки колониязы», Кыдаттың болгаш Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының аразынга болунуң «көвүрүгү» кылдыр Пекинниң санап турары ынчангаш таварылга эвес-тир деп журналдың чүүлүнде демдеглээн. Кыдат албадаашкынга Мурнуу-Чөөн Азия чурттарның чагыртыр сорулга-биле ол чурттарга үрегдекчи хөделиишкиннерге хуациоларны Пекинниң чагырыкчылары калбаа-биле ажыглап турар.

Америк империализминиң Индий-Кыдатка аштырышкынының, АКШ-ка удур хоопернии Азияда күштелгениниң өске улустарга болгаш бүгү национал-хосталгалыг шимчээшкинге кожаралдыг. Кыдатка ажыктыг кылдыр ажыглаарын Пекин бар-ла шаа-биле оралдажып келген болгаш оралдажып-даа турар. Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының иштики херектеринге Кыдаттың чагырыкчылары каржы-биле холгаарлап, ол сорулгага күштүг ажыглаарын-даа [illegible].

Кыдаттың даштыкы чурттарынга чоок-биле агрессивтиг херектиг болуп турарын журнал айыткан. Оон тодарган херечилээ — өске чурттарның [illegible] Кыдат «болунуң» девискээри кылдыр чурт чуруунда киирип алган турар. Бодунуң эжелекчи «чуруун» бүгүнү [illegible] удур дайын кылырынга Кыдат белеткенип, боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ракеталарны, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны бүдүрүп турар. Кыдат шериглер 1974 чылда Парасел ортулуктарга удур чепсектиг халдааныкын кылган. Амгы үеде шериг-далай баазазын Кыдат ол ортулуктарда тудуп турар.

Мурнуу-Чөөн Азия чурттарынга удур агрессчи, эжелекчи планнарын — кыдат чагырыкчылар ол чурттарның «оңнууу» деп хоозун доктаал-биле чажырарын оралдажып келген.

Тайландыга болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның өске-даа чурттарынга Вьетнам «кыжанышкын» турар деп хоозун нугаадыг Кыдаттың чагырыкчылары сөөлгү үеде база катап носкурап эгелээн.

«Кыдаттың болгаш Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының чангыс аай фронтузун» тургузар талазы-биле дипломаттыг болгаш экономиктиг кампанияны амгы үеде Кыдаттың удуртукчулары калбартып турар.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр Англияның болгаш Аргентинаның аразында чөрүлдээ чепсектиг мергелдежиишкинче шилчиир чыгаан. «Дейли телеграф» солун АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң «Лондонга кээп чорааныныц болгаш Англияның премьер-министри М. Тэтчер-биле ужуражышкыннарын тайылбырлавышаан, ындыг түңнелди кылган. «Берге байдал тургустунуп турар-дыр» деп, «Дейли мейл» солун база демдеглээн.

М. Тэтчер-биле болгаш англи чазактың министрлери-биле А. Хейг барык 12 шак дургузунда ужурашкан соонунда мынча деп медеглээн: «Ол чугаалажышкыннарның үезинде чамдык дефицитте чедип алдынган, ынчалзажок ам-даа хөй бергелер бар. Кандыг-даа чөпшээрежиишкин чок, дайын белеткелдеринде бичии-даа соксаашкын чок болуп турар».

Англияның болгаш Аргентинаның аразынга харылзааларда муңгашталышкынындан уштунуп үнериниң аргазын А. Хейг тывылаан-дыр деп, «Дейли мейл» бижээн.

Англи-аргентин чөрүлдээге «нейтралдыг туруштуң» дугайында америк администрация чангыс эвес удаа медеглээн, ынчалзажок кандыг-даа арга-биле Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны Англияның эргезинге хевээр арттырарын Каттышкан Штаттар оралдажып турар. Американың Каттышкан Штаттарының киржилгези-биле Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга «үш талалыг администрацияны» тургузарының планын АКШ-тың күрүне секретары Англияга болгаш Аргентинага саналдааны бо дугайын тодарган херечилеп турар. Рейтер агентствозунуң корреспондентизиниң Буэнос-Айрестен дыңнатканы ёзугаар алырга, Аргентинаның даштыкы херектер министри Н. Коста Мендес ол саналды шиитпирлиг ёзу-биле хүлээп албаан. Мальвин ортулуктарга Аргентинаның бүрүн эргезин хүлээвээн кандыг-даа план-биле эптежип болбазының дугайында ол дорту-биле медеглээн.

Соңгу Атлантиканың пактызы (НАТО) ышкаш шериг блогун Мурнуу Атлантикага тургузарын АКШ-тың планнап турарын парлалга дыңнаткан. «Дейли телеграф» солунунуң бижээнин ёзугаар алырга, ындыг шериг блогунга расистиг Мурнуу-Африка Республиканы, Аргентинаны, Бразилияны, Парагвайны, Уругвайны киириштирерин Вашингтон бодап турар. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга бодунуң шериг баазаларын тургузарын АКШ база планнап турар.

Аргентинаның шериглерин Фолкленд (Мальвин) ортулуктардан үндүрерин, ында губернаторнуң албан-дужаалын дүжүрерин, ортулуктарга Аргентинаның тугундан ойталаарын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Буэнос-Айреске барып чораан үезинде саналдаан. Ол саналдарны Аргентинаның хүлээп албаанын АКШ-тың күрсекретары Англияның премьер-министринге дыңнатпаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аргентинаның Пуэрто-Белграноза шериг-далай баазазындан Мальвин ортулуктарже чорудар боо-чепсектерни, ыяш чемнии, мэдик-дериглерни болгаш ам-даа кораблерге чүдүрерни оргулчүлеп турарын Эн-би-си [illegible] дыңнаткан. Дашкыы бүрүн белен байдалдыг ол шериг баазазында чарлаан. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже шериглерни болгаш чиик танкыларны Аргентина немей чорудар деп турар.

«Нью-Йорк таймс» солунунуң бижээнин ёзугаар алырга, Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга үш хүнүң тур тайбыңның чарлаар дугайында Перуну саналын Аргентина хүлээп алган болгаш ам Лондонуң туружун манап турар.

ПАНАМА. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр айтырыгга АКШ «нейтралдыг» туружун чарлаан-даа болза, бо айтырыгга НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчизин — Англияны камгалап, оон империалдыг чүткүлдерин деткип турар-дыр деп «Критика» солун бижээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш С. К. Ондарны шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улусчу контроль органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Соскур-оол Кыртышпанович Ондарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың апрель 15.

ЫЯТ ЧОК КАЖАРЛААШКЫН

БОНН. (СЭТА). «Першинг-2» деп чаартынган ракеталарны Каттышкан Штаттарның бүдүрүп эгелээр дээнин ам билдире берген. Ук ракеталарны Барыын Германияга Пентагон садар болгаш ГФР бодунуң девискээринге экеп тургузар болап турар. Барыын Германияның шериглерин чепсеглээри биле 118 ындыг ракеталарны бүдүрерин АКШ-тың камгалал министерствозу чадаап. Ол ракеталар ядролуг аңаа октарлыг болур деп бадыткап турар.

Аныяндыг ол чаа планның алыс уткасы чүдел? Ядролуг октарлыг «першинг-2» деп 108 ракеталарны, а ол ышкаш чердев боолаар 464 чалгыннылыг ракеталарны Барыын Европаның чамдык чурттарынче экеп тургузар дээн Пентагонуң планнары ол чурттарның улустарының эң-не шынчы удурланышкынынга таварышканы билдингир болгай. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң кара сагыштыг болгаш аныяндыг планнарынга удур чоннуң күчүлүг шимчээшкинин Вашингтонуң администрациязы-даа, Барыын Европа чурттарының чазактары-даа барымдаалап көрбейн барып шыдавас.

Ынчангаш ол удурланышкынның чалгыын кошкадыр дээш Вашингтон чаа кажарлаашкынны кылып, аңаа октарлыг «першинг» деп ракеталарны Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге экеп тургузарын болдуп бергеп-дир. А ол ракеталарны ядролуг октар-биле солуурру берге эвес дээрзин кымга билдиртпес ынчаш? Ядролуг октар шыгжаар америк складтар Барыын Германияның болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарында бар болганда, аңаа октарлыг ракеталарны атомнуг азы водородтуг октар-биле солуурунга хөй эвес үе негеттинер. Ынчангаш кажар арга-биле хөй «першингилерни» АКШ Барыын Германияга экеп алырын планнап турар-дыр. Ядролуг дайынны кыпсып болгу дег ол-ла чепсекти Барыын Европага кажар арга-биле чедирерин Вашингтоннуң оралдажып турарын боо-чепсек талазы-биле сураглыг америк специалист П. Уорнке демдеглээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга

УЛУГ НОМНАЛДЫҢ ЭРТИНЕЗИ

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунда Владимир Ильичтиниң хөй ажылдарын чыгган. Ленинчи документилерниң дилээшкинин уламчылавышаан, бо талазы-биле чорудуп турар шинчилел ажылының дугайын институттуң директорунуң оралакчызы Дмитрий АНТОНЮКТАН ПМА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— Амгы үеде Марксизм-ленинизм институдунда В. И. Ленинниң 34 муң ажыг холбиле бижээн чүүлдери, чогаалдары, документилери чыгдынган. Мында архивте ооң 400 хире тырттырган чуруктары, кадрларында Владимир Ильичтиниң көргүскен 874 метр кинопленка, институтта баштынчының чугаазын бижээн 14 граммофоннуг пластинка бар. Мында чыгдынган ленинчи документилерниң 91 хуу хирези оригиналдар (автографтар, документилерниң боттары). Институтта бар документилерниң муң хирезин В. И. Ленин немец, француз, англи, итали, голланд, латин, дат, норвег, швед дылдарда бижээн.

Марксизм-ленинизм институдунда документилерден ангыда, оларның уктазын илередип, немеп турар фондулар, коллекциялар база чыгдынган. Оларда дончу намдар хевирлиг дыңнадыглар бар. Ол дээрге Владимир Ильичтиниң болуушкун документилери, ацаа адресттээн чагаалар, ооң дугайында сактыышкыннар болгаш өске-даа.

Дилээшкиннер, шинчилелдер ам-даа үргүлчүлевишаан. Чижээ, Ленинниң документилерин дилээр, тывар талазы-биле эртем ажылдакчыларының күжениишкиннииг ажылының түңнелинде беш чыл дургузунда (1976 чылдан 1980 чылга чедир) институтка 351 документ кирген, ооң 124-ү документилерниң боттары, баштайгы хевири. Эрткен чылын 82 чаа документини тыпкан, оларның алдан сезин Ленинниң автографтары (бодунуң бижээн азы холу-биле салган чүүлдери).

Бо дилээшкиннерниң географиязы делгем. Чүгле сөөлгү чылдарда Москва, Ленинград, Казань, Ульяновск, Красноярск, Свердловск, Пенза, Калуга, Тула, Рига, Минск болгаш бистиң чуртувустуң өске-даа хоорайларының архивтеринден Владимир Ильичтиниң хол-биле бижээн ажылдары тывылган Москвада Октябрь революциязының Күрүнениң төп архивинде 40 ажык. Улус ажыл-агыйының Күрүнениң төп архивинден 20 ажыг. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң архивинден 20 хире автографтар тывылган. Ол документилерниң аразында 1917 чылдың октябрьга чедир бижиттинген Ленинниң даштыкыдан телеграммалары, чагаалары, черчерде партия, совет органнардан, организациялардан келген документилерде ооң ангытыышкыннары, резолюциялары, демир-орук транспортун тургузарынга, Россияның мурнуу-барыын кезииниң үлетпүрүн, чурттуң суг транспортун хөгжүдеринге херегләэр акша-хөреңги чарыгдалдарынга хамаарышкан документилер бар. Ленинниң автографтарын салган эрткен чылын тывылган документилер чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдерин, РСФСР-ниң, Ортаакы Азияның, Закавказьениң болгаш өске-даа республикаларның улустарының экономиказын база культуразын деңнештирер дээш баштыңчының сагыш салыышкынын көргүзүп турар.

Музейлер болза ленинчи документилерни чыыр база бир чугула черлер болур. В. И. Ленинниң Кремльде Музей-квартиразының, В. И. Ленинниң Төп музейиниң, Москвада Октябрь революциязының музейиниң, ооң Ленинградта болгаш өске-даа черлерде салбырларының фондуларындан совет эртемденнер Владимир Ильичтиниң ат салганы документилерин, ооң бижиктерин, телеграммаларын, Ульяновтарның өг-бүлезиниң кежигүннериниң документилерин тыпкан.

Библиотекалар база эвээш эвес ажылды кылып турарлар, мында Совет күрүнениң тургузукчузунуң ажыглап чораан номнар, сеткүүлдерин, солуннарын өөренип шинчилээр ажылды чорудуп, ылангыя Москвада В. И. Ленин аттыг, Ленинград, Красноярск болгаш чурттуң база даштыкының өске-даа хоорайларының библиотекаларының фондуларын кичээнгейлиг өөренип турар. Бо ажылдың түңнелдери өөрүнчүг. Чижээ, В. И. Ленинниң 1916 чылда алган номчулга биледин Цюрихтиң Социалдыг архивинден совет эртемден тыпкан.

Ол ышкаш институт совет база даштыкы хамаатыларның өг-бүле архивинге шыгжап чорааны ленинчи документилерни сөөлгү чылдарда алган.

Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизиниң литература ажылдарын чыыр, парлаар талазы-биле өске чурттарның эртем-шинчилел албан черлери, даштыкы өнүктер-биле харылзаа, кады ажылдажылга чедиишкиннииг саазырап турар. Оларның дузазы-биле Ленинниң элээн хөй чаа документилери, хол-биле бижээн чогаалдары тывылган, оларны институт алган. Сөөлгү үеде институттуң эртем ажылдакчылары АКШ-че, Францияже, Швейцарияже, Финляндияже, Норвегияже, Италияже, Грецияже, Голландияже чораан, ол чурттарның архивтери-биле харылзааны тургузуп, чаа документилерни олардан алган, моон соңгаар эртем-шинчилел кады ажылдажылганы чорударын дугурушкан.

Социалистиг чурттарның ак-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларының СЭКП ТК-га белек кылдыр чорутканы Ленин дугайында чаа документилери бистиң чуртувустуң политиктиг болгаш эртем амыдыралында база улуг болуушкун болур. Сөөлгү чылдарда Австрияның, Великобританияның, Италияның, Францияның, ГФР-ниң коммунистери Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның секретарьлары-биле ужуражылга үезинде СЭКП ТК-га белек кылдыр элээн каш ленинчи документилерни берген.

ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының үндезиннериниң дугайында ленинчи чаа документилерни Норвегиядан чоруткан. «Коммунизмде «чөөннээриниң» уруглар аарыы» деп ному чээрби чылдарда Америкага ажылчыннар шимчээшкининиң удуртукчуларының бирээзи Каменирге В. И. Ленин бодунуң холунуң үжүүн салгаш, белекке берген номун, АКШ-тың билдингир хөй-ниити ажылдакчызы Арманд Хаммер СЭКП ТК-га белекке берген. Ол автограф дээрге — Совет күрүнениң тургузукчузунуң АКШ-тың ажылчын ангызы-биле Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында улуг харылзааларының херечизи-дир.

Лос-Анджелестиң архивинден чоокта чаа В. И. Ленинниң сураглыг совет политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Л. Красинге аныяк Советтер чуртунуң даштыкы күрүнелер-биле экономиктиг болгаш культура харылзааларын калбартырынга идиг бээр хоойлужудулга документизин үндүрериниң эргежок чугулазының дугайында бижиип тып алган. Ону бистиң институтка мөңгези-биле кадагалаары-биле дамчыдып берген.

(ПМА).

ГАЗ АЙЫЫЛДЫГ, КИЧЭЭНИҢЕР!

Часкы хүннерде черниң хөрзүнү эрип эгелээш, чер адааның газ хоолайларынга чамдык үрелиишкиннерни тавары[illegible] болур. Ооң түңнелинде чурттаар бажыңнарның подвалдарынче, кудуктарже, чүве шыгжаар чер бажыңнарже кире бериң болур. Ынчангаш, ындыг ондактыг таварылгаларны болдурбас дизе, (газтың чалбыыштады бээри, частыышкыны) кончуг серемчилелдиг болур болгаш бажың подвалдарынга доктаамал контрольду тургузар херек.

Газ айыылы болу бергенде, бичии уругларны подвалдарже кирбес, шагар от ажыглавас, таакпылап болбас дээрзин утпаңар.

Подвалдарда болгаш подъездилерде электри удазыннарының үрелик, үрелик эвезин үргүлчү хынаарын организастап, ону хынап көөрү-биле «Тыва газ» эргелелиниң ажылдакчыларының олче шаптык чок кирерин хандырыңар.

Хоорайның кудумчуларынга чораш канализация хаалгаларының чаны-биле эртип чыткаш, чурттаар бажыңнарының иштики чадаларынга тургаш, газ чыды билип каапсыңарза, ол дугайын дораан дыңнадыңар. Газ чыды бар апарганда озал-ондак болдурбазының бүгү хемчеглерин алыңар. Ынчаш от кывыспаңар, таакпы тыртпаңар, электриниг лампочкалар кывыспаңар, а бир эвес олар хып турар болза, өжүрбеңер. Дораан-на 04 телефонче долгаңар.

Авария албанының машиназы келгижеге чедир газ чытталып турар черлер чоогунга таңныыл кижини тургузуп, аргалыг болза ол черлерни агаарладыңар.

Газтыг баллоннар ажыглап турар хамаатылар (бир эвес баллоннарны кыжын ажыглаваан болзуңарза) чазын ону катап ажыглаар мурнунда кончуг серемчилелдиг болуңар. Газтың үнүп, үнмейн турарын билип албайн чыткаш, плитаның кывыскыларын кывыспаңар. Баштай ону саваң кевүү-биле хынап көрүп алыр херек. Бир эвес көвүктелип турар болза, газ плитазын ажыглап болбас.

Боттарыңар күзелиңер-биле плиталарны өске өрээлче көжүрбеңер. Ону бир эвес ынчаар кылыры чугула апарза, «Тыва газ» эргелелинче дыңнадыңар.

Чурттакчылыг кварталдар иштинге ыяштар олуртурда ыяап-ла «Тыва газ» коллективи-биле харылзажыңар.

Т. БЫКОВСКАЯ,
«Тыва газ» эргелелиниң техниктиг кабинединиң ажылдакчызы.

ТААКПЫНЫ КААПТААЛЫҢАР

Таакпының хоразының дугайында парлалгага бижиш, радио болгаш телевидениеге хөй удаа дамчыдып-даа турган болза, бо кыйгырыг амдаа эргижиревээн боор. Шынап-ла «хоралыг чаңчыл — сигарета сорар чорукту кааптыңар, ол кадыкка хоралыг» деп кыйгырбышаан бис.

Дыка хөй чүс чылдарның дургузунда таакпыны эм деп санап, харын-даа чүдүлгениң чамдык хевирлерин кижилер аңаа сиңирип келген. Амгы үеде кижиниң организминге таакпы ыжының хоразы тодаргайы-биле илерээнде бээн чамдык таакпычылар ооң багай салдарын ам-даа чедир билбейн турар.

Чээрби беш папиростуң ыжы—125 милиграмм никотин, 40 милиграмм аммиак, чартык литр угар газы-дыр.

Таакпыда бар бүгү-ле чүүлдер кижиниң организминге хораны чедирер. Чамдыкта дыка хөй ышты хандыр тынып тарга, чөдүл хайнып ыжкыжыгай. Ооң ангыда баш база дескинер, куску кээр. Хөй чыл таакпылап турар кижилер баштай таакпылаан соонда дыка шимчеңгир апаар, а чоорту шуут шыдал чок болу бээр.

Сигаретаны тырткан соонда кижи чөдүрүп эгелээр. Ол дээрге, тыныш органнарынга аммиактың чедирген салдары-дыр. Таакпычы кижи эртен даң бажындан-на хөкүледир чөдүрүп туруп бээр, хоочураан бронхит тыптыр.

УССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң медээлерин өзугаар алырга, бир эвес республиканың чурттакчыларындан таакпылаар кижилер оозун каапкар болза, өкпе аарыыр улустуң саны 5 катап кызырлыр. Бо сан-түң кижини элээн бодандырыптар.

Таакпычы кижи ону бодунуң хууда, кымга-даа хамаан чок херээ деп санап турар. Ол ындыг эвес. Ыжы-бузу бургураан кижиниң чанынга таакпы тыртпас улус туруп шыдавас, ооң чыды оларга дыка аар болур. Ылаңгыя бичии чаштарга таакпы аажок хоралыг. Ооң ангыда эмин эрттир хөй таакпылаар кижилер миокардтың инфарытынга таваржып турар, күрүне аараан дээш бюллетень төлеп бериш турар, ооң чарыгдалы улуг.

Бо үеде чамдык кыстар мода сүргеш, таакпылаарлар. Ылаңгыя чажындан таакпылап келген кижилер ооң белен адырлып шыдавастай бээр.

Таакпылаашкын-биле демисел — нарын болгаш хөй талалыг. Чүгле хоруушкун-биле кызыгаарлаттынып болбас херек. Ооң хоразының дугайында кижизидилге ажылын күштелдирери чугула. Таакпызын каантарын күзээр кижилерге идепкейлиг дузалажыр, оларга папиростан хоцнү калыр байдалдар тургузар херек.

Таакпылаарын каантар арга кижи бүрүзүнде бар. Чүгле күзел херек. Ону каарда чамдык шелээ, аарып-аржаан байдалды, дыштаныр хүннерни ажыглаар болза эки. Таакпызын каар деп турар кижилерге эш-өөрү, дөргүл-төрелдери дузалажып болур.

Боду ол багай чаңчылын каап шыдавас кижиге ам-на эмчи дузазы херек. Ынчалза-даа кол-ла чүүл — таакпычы кижиниң ону каар күзели кол рольдут болур. Таакпы тыртыксаар күзелин чавызадыр ооң уйгузун, чуразиниң ажылдаарын экижидер чүүлдер-биле эмчи дузалаар.

А. ЧУМАК,
медицина эртемнериниң кандидады.

Ленинчи шаңналг саналдап киирген

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Е. Нестеренко (чурукта) ССР Эвилелиниң Улуг театрының солиизи болуп барык чээрби хире чыл ажылдап

ЕВГЕНИЙ НЕСТЕРЕНКО

келген. «Бо мээң аксым-кежиим-дир, ынчалза-даа оон тайлы бер часкан болдур мен ийин».

Ол аныяанда ыраажы болур деп бодавайн чораан. Математикага, тодаргай эртемнерге сонуургалдыг, инженер болуруң күзеп чораан. Бот-тывашгыр уран чүүл кежээлеринге, хөгжүмге ынак өг-бүлеге өөп орган болгаш бажыңынга ырлаар турган. Ачазының сүмелээни-биле инженер-тудуг институдунга Евгений кирип алган. А үш дугаар курска тура, ырлаарынче сундуккаш, ооң соонда Ленинград консерваториязынга кирген.

1967 чылда Софияга эрткен аныяк опера ыраажыларының конкурузунга киришкен, лауреат атты чедип ап, мөңгүн медальды алган. Ооң соонда ол Ленинградтың С. М. Киров аттыг опера болгаш балет театрынче чалаткан.

1970 чылдың майда П. И. Чайковский аттыг конкурска тиилелге аңаа Улуг театрже орукту ажыткан. Ол аңаа чартык чыл болганда П. И. Чайковскийниң «Мазепазынга» Кочубейниң ыры партиязын ырлаан, оон бээр ол чоон үнниг бүгү ырларны күүседип турар. Нестеренко М. Глинканың операзында Русланның, Борис Годуновтуң, «Оожум Донда» Григорийниң болгаш өске-даа хөй-хөй операларда овур-хевирлерни тургускан. Ооң уран мергежили бүгү делегейде хүлээп көрүүшкүнну алган.

ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгений Евгеньевич Нестеренко Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының сценазынга Глинканың операзынга Иван Сусаниниң партиязын, «Эстония» театрга Мусоргскийниң операзында Борис Годуновту күүседкени база 1977—1980 чылдардагы концерт программазы дээш Ленинчи шаңналга ону саналдап киирген.

А. КОНЬКОВТУҢ болгаш В. КУЗЬМИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

„ДАМЫРАКТЫҢ" ЧАА ЭЖИ

«Хемчиктиң сылдызы» солуннуң редакциязынга элээн хөй кижилер чыглып келген. Солуннуң редактору М. Хоюг-оол литкаттыжышкынынга кириксеп турарларның даңзызын олурганнарга дыңнаткан. Шупту 13 кижи. Олар хар-назын талазы-биле «шокар». Оларның аразында көк баштыг пенсионерлер Ф. Сегленмей, М. Чүлдүм, назыны база-ла дегүй бергилээн Ооржак Шевер-оол, башкы Р. Чудак, «Сибирьтехмонтажта» Анат Ооржак, хамыктың аныя — А. Ооржак болгаш оон-даа өскелер.

Олурганнар дооза-ла боттарының амыдыралынга чугула рольду ойнап болур бир-ле чүвени манап органнар. Чугаалажыр айтырыг чаңгыс: редакцияның чанынга каттыжышкын тургузар.

— Кандыгыл, эштер? Чүүлдүг бе? — дээш, Хоюг-оол болгандыр көрдү.

Литкаттыжышкынының литбөлгүмнериниң сорулгалары, мен бодаарымга, билдингир. Ол болза, хамыктың мурнунда, литератураа, чечен чогаалдың номнарынга аныяк-өскенни ынак, хандыкшылдыг кылдыр чаңчыктырары. Ол болза чогаал бижикчээр аныяктарның арызындан ылаңгыя үүрмек жаңрның чогаалдары — шүлүк, чурумал, ыыска чечен чугаа, ол ышкаш журналистиканың жанрларының эң бедүүн аргатехниказын өөредир, ол чорук оларның алызы барып чогаалчылар апаарынга дузалаар.

Ындыг сорулгаларны партия чогаалчылар эвилелдериниң, комсомолдуң, культура тарлалга органнарының мурнунга шаган бээр тургузуп келген. Ооң бир бадыткалы болза, СЭКП ТК-ның «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» доктаалы болур. Ол доктаалдың ачызында аныяк чогаалчылар-биле ажыл бистиң республикада элээн экижээн. Кызылда «Дамырак», «Булак», «Чалым Хая» литкаттыжышкыннар тургустунгулаан. Ол ышкаш литкаттыжышкыннар бөлгүмнер Чөөн-Хемчикте, Улуг-Хемде, Бай-Тайгада, Мөңгүн-Тайгада, Өвүрде, Тес-Хемде болгаш өске-даа черлерде ажылдап турар.

Барыын-Хемчикте чаа тургустунуп турар. Ам ында делгем орап-савалыг, район солуну ажылдай берген, чогаалга сонуургактар бөлүктелзээт апарган, оларның саны-даа көвүдээн.

Мынчап көөрде, литкаттыжышкынны тургузар дугайында кымга кандыг удурланыышкын турар боор. Олурганнарның сөзү чаңгыс:

— Чүүлдүг-дүр.

— А адын чүү деп аар бис?

Маңаа боданыр ужур таварышкан, саналдар-даа хөй болган. Адак соонда «Мажалык» деп адаарын дугурушкан.

— А кичээлдерни канчаар эрттирер бис? Практика кымгынга аап? Азы «Дамырактың» удуртукчузу маңаа суурун турар-дыр. Дуржулгазын биске чугаалап берип болбас ирги? — дээш, Хоюг-оол менче көрдү. Канчап ойталаар боор.

«Дамырак» республиканың эң-не баштай тургустунган каттыжышкыны. Ол ажылдап эгелээнден бээр сес чыл боол турар. Хуусаа ындыг-ла узун эвес. Ынчалза-даа бо аразында ооң дыңнакчыларындан ам безин 5 авторлар (Х. Артык, З. Амыр-Доңгак, Л. Иргит, Н. Куулар, Т. Моторк) боттарының баштайгы номнарын үндүргүлээн. Элээн хөй аныяк чогаалчылар «Улуг-Хем» альманахтың арыннарындан чада калбастаан, оларның солуннар арыннарынга парладыры, радиога дамчыттынары доктаамал болган. Дамыракчыларның дээрезинге чогаалдарын 1979 чылда «Дамырак» деп ат-биле ... кылдыр үндүрген, ам удавас ийиги чыындызы чырыкче үнер. Дамыракчыларның кол нуруузу кыс уруглар болуп турарын өөрүп демдеглеп турар бис. Оларга үстүнде адаан ынчыгаан уруглардан ангыда, Комбу Сайлыкмаа, Мария Ооржак, Светлана Ооржак, Аңзалбаа Ооржак хамааржыр. Ооң-биле кады болза, бир эвес амгы сундулуун салбас болза, улуг идегелди берип турарларының санынга хамааржыр. Ооң ангыда чамдыктарның журналистер апарганын база-ла чугаалаар сылаар.

«Дамырак» ажылының чедиишкиннииг талалары мындыг. Ооң ажылының кол методу — дыңнакчыларның бижип эккелген чогаалдарын боттары олурда, коллективтии-биле сайгарары. Ону кылырда, теория айтырыгларыбиле албан холбаар. Ынчан кичээл дээштиг, киржикчилерниң чүгле сонуургалын хайныктырар эвес, харын-даа оларның аразынга маргылдаажыр хөөнү болдурар. Ол чорук кедизинде барып эки түңнелге чедирери чугаажок. Кичээлдерге өске-даа чогаалчыларны киириштирери улуг рольдуг. Олар чүгле сайгарылгага киржир эвес, оон ангыда боттарының чогаал бижиир чорук (азы эгелээн) дуржулгазын чугаалап бээр ужурлуг. Аңаа чижектер эргежок чугула. «Дамырак» ындыг янзылыг кичээлдерни хөй удаа чорудуп келген. Аңаа Ю. Күнзегеш, О. Суваклит, Л. Чадамба, К. Кудажы болгаш өскелер-даа ангы-аңгы чылдарда күзелдиг-биле киржип турганнар. Ол ышкаш «Тываның аныяктарының» ажылдакчыларының журналистика жанрларынга негелделер дугайында ой-ойде эрттирип турары беседалар улуг ажыктыг. Литкаттыжышкынның база бир сорулгазы — дыл-биле ажыл. Чогаалга сөстү шын шилип, турза чогуур черлеринге ажыглап билири, бодунуң бодалын саазын кырынга дес-дарааллаштыр дүжүрүп билири, доманты шиш тургузуп өөреникаарыы — бирги негелде. Дыл билбес кижиден чогаалчы үнмес. Мындыг талада удуртукчу кижи эң-не эгезинден тура дыңнакчыларның кичээнгейин олче угландырар ужурлуг.

Бир-тээ кандыг-даа ажыл түңнел негээр чүве болганда, дыңнакчыларның бижип турар чогаалдарының экилерин парлалгага парлаары албан. Кайы-бир солунга азы сеткүүлге баштайгы чогаалын парлаптарга, кымның сеткили өөрбезил. Ол таварылга ооң улам ыңай салымынга шиитпирлиг рольду база ойнаар. Ынчалза-даа улуг-даа, эгелеп чорууп-даа чогаалчыга негелде чаңгыс дээрзин кажан-даа уттуп болбас. Чоннга чүгле эки чогаалдар херек! Ону чогаал бижип чоруур кижи бүрүзү утпаза чогуур.

Чаңгыс сөс-биле, «Дамырак» ажылдавышаан. Ында чамдык чедишкиннер-биле чергелештир бар четпестерни чажырар аргажок. Сөөлгү чылдарда кичээлге кээрлерниң саны чоорту эвээжеп турары ылаңгыя. Ол харааданчыг. Ында чеңтүг чылдагааннар бар-ла харын. Бистиң дыңнакчыларывыстың хөй нуруузу өөреникчи аныяктар болгаш шагы таарышпастаан. Студентилер, № 2 школаның үстүкү класстарының өөреникчилери ийиги сменада кичээлдээр апарганындан база сессиялар, шылгалдалар болгулай бээринден «Дамыракка» үргүлчү кээп шыдавас. Бир [illegible] чамдык эштер [illegible] [illegible] эргиишки [illegible] чаңчыл [illegible] турарын [illegible] бо [illegible] болбаан турар. Ол [illegible] ужур бар. Ындыг болганда, сонуургалдыг [illegible] чүве [illegible]. Маңаа харылзаалар [illegible], мен бодаарымга, чер-черде литкаттыжышкыннарның, литбөлгүмнерниң удуртукчуларын бир черге белеткеп, [illegible] семинар [illegible] чугаа бээр. Черле бодалыр апарган.

«Хемчиктиң сылдызы» солуннуң чанында «Мажалык» аттыг литкаттыжышкын тургустунган. Ооң кандыг метод-биле ажылдаары удуртукчузунуң тывынгыр чорууундан хамааржыр. Ооң киржикчилери [illegible] 13 кижи. Безин саны чечтир. Моон соңгаар-даа немежири чугаажок. «Мажалык» — «Дамырактың» эжи—чаа дамырак-тыр. Ам чүгле ажылдаары арткан. Тыва улус «Чалчай ээр адаанга кандыг-даа аът турар, чадыр өг иштинге кандыг-даа кижи олурар» диир. Канчап билир, баштайгы он үш дыңнакчыларның иштинден-даа ынчап чорук өзулуг чогаалчы үнүп кээп, ол хүн ооң намдарынга уттундурбас болуп артары чадавас.

С. СҮРҮҢ-ООЛ,
чогаалчы.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Ойнап берем, хөгжүмчү, оолдар-кыстар хөглезин» деп фотоэтюду.

ЧАРЛАА

Кызылдың уран чүүл училищезиниң культура-чырыдылгакын ажылының салбырынга апрель 24-25 хүннеринде ажык беседалажылгакын хүнүн эрттирер.

Хор, хореография, улустуң хөгжүм херекселдериниң болгаш режиссёр тускай эртемниг болуксаарларга консультацияны кылыр, дыңнаар болгаш көргүзүг чүүлдерин кылыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 2 бажыңы, телефон №№ 2-25-79, 2-29-26.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— «Дуруна чугаазы». «Солагай». Мультфильмнер. 9.45 — Белоруссияның танцының Күрүне ансамбльиниң көргүзүү. 10.35— «Бажыңда эр кижи». Уран-чечен телефильм. 11.30—Телемедээлер. 11.35—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниигинге уткуштур. Документалдыг: «Улуг Октябрьның чалбыыштарының баштанчыларындан», «Партийжи пропагандист», «Бригаданың тывылганы», «Хоорайның турарлар чогун ажылдаары» деп фильмнерден тургустунган программа. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00—Москва болгаш москвачылар. 16.30 — Чурттар аразының лауреады Л. Ширина ырлаар. 17.05—17.20— Чапсар. 17.20—«Бо фантастиктиг делегейде». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң удуртукчу космонавты Г. М. Гречко чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Мал ажылы — шалыпчы фронт». Рязань обласлта «Искра» дээр хавак азыраар комплекстиң дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 19.15— Гнесиных аттыг күрүнениң музыка педагогика институдунуң камерлиг оркестри РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы О. Агарковтуң удуртулгазы-биле ойнаар. 19.40— «ТТ-ның экранынга эң-не баштай». «Калкининни кым-даа билир». Уран-чечен фильм.

21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—23.30—Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. Канаданың болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелер. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсар үезинде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англя дыл. 12.30— Төөгү. 7-ги класс. Емельян Пугачёвка удурткан тараачыннар дайыны. 13.00—XVIII вектe орус уран чүүл. Скульптура. 13.35—География. 8-ки класс. Балтий чоогунуң экономиктиг районнар. 14.05— Н. В. Гоголь. «Ревизор». 14.35— Бойлус дугайында эртем. 4-кү класс. Янзы-бүрү үнүштер. 14.55— К. Кулиевтиң шүлүктери. 15.25—«2000 чылдың энергетиказы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.30— Чапсар. 18.30 — «Хөглүг потажыгаштар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Азия товү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.05— Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. Швецияның болгаш АКШ-тың шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга. 19.50— «Тамчыктыг улунар, чаштар!», «Эң бичии часчыгаш». Мультфильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10— «Николай Бауман». Уран-чечен фильм.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5, хүндүс 16—21 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 17—19 градус чылыг болур.

Республиканың автоорукта рынга чүвениң кестүрү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Амстердамдан билдек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.10, «Дүрген чорууур 34-кү транспорту» 18.40, шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.20, 11.10, 13.00, «Фантастика делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Ондактыг аңп-чоруук» (2 сериялыг) 17.20, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночылынды 10.00, 13.10, «Амыдыралга ынак кылдыр силерни албадаптар мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 15.00, «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Азажыгаш» 17.00, «Ынакшыыр үе келген» 19.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 888.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш садыг херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00452

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 90 (11888) | 1982 чылдың апрель 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

Шалыпчы ёзу-биле ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

ТУДУГДА БРИГАДА КЕРЭЭЗИ

Тудуг материалдары-биле хандырылганы үзүктелдирбес болза, керээлиг ажылдарның планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседиптерининң аргалары бисте бар деп, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде керээлиг арга-биле ажылдап турар дашчыларның бригадири А. Воронин чугаалап турар. Ону бригаданың күш-ажылчы чедиишкиннери бадыткап келген. Депшилгелиг арганың ажыктының дугайында чугаа чоокта чаа болуп эрткен ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң индиринге сөс алганнарның санал-оналынга база илереттинген. Ол улуг шуулганга чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев күш-ажылды бригаданың керээлиг аргазы-биле организастаарының болгаш идиг бээриниң чаа хевирлери бо беш чылда эң-не калбак нептерээн турар ужурлуг деп айыткан.

Ону ынчаар нептередип болурунуң аргалары болгаш курлавырлары республиканың тудуг коллективтеринде бар. Тудуг организацияларының эге звенолары — чамдык тудугжу бригадаларны керээлиг аргаже шилчиткениинден бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын чедишкинниг күүсеткен коллективтер бар. Республиканың чеди улуг тудуг организацияларының үжү — «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны эрткен кварталдың керээлиг ажылдарының онаалдаларын күүсеткеннер.

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде алды бригаданың үжү — А. Воронинниң, Ч. Донгактың, А. Пашковтуң бригадалары бригада керээзи-биле ажылдап турар. Бот-орулга-чарылга-биле ажылдап келген тудугжуларның профессионал деңнели бедик болбушаан, холушкак мергежилди шиңгээдип алганындан олар деңдески ажылдап, ажылчын үе-шакты шын чарыгдап, тудуг материалдарынга камналганы тургускаш, ажылдың ажыктыын, ооң бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Ук эргелелдиң планныг даалгаларын боттандырарынга ол бригадаларның киирген үлүү улуг.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазынче шилчээш, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алгаш, ат-сураа билдинип, хөйге тарай берген ындыг коллективтерге «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зында Ш. Күжүгет, № 463 КМК-да К. Ооржак болгаш өскелерниң-даа бригадалары база хамааржыр.

Депшилгелиг аргаже шилчилге чамдык тудуг организацияларында оожум боттанып, аңаа белеткел ажылдары ай-айы-биле узамдыгып турары социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларның күүселдезинге багай салдарны чедирип келген. Күш-ажылчы чедиишкиннерниң дүлгүүрү — бригада керээзинче шилчилге дээрзин мурнакчы коллективтерниң дуржулгазы бадыткаан. Бот-орулга-чарылгалыг коллективтиң кежигүннери — тудугнуң ёзулуг ээлери апарып, ажылдан озалдаар, прогулдаар, сагылга-чурум үрекчилеринге удур шыңгыы демиселди чорутпушаан, керээ ёзугаар кылыр ажылдарын хуусаадан эрте доозарынга олар сонуургалдыглар. Чаа арга оларга ажыктыг: боттарының билиг-медерелин, мергежилин, сонуургалын, дилээшкиннерин бүгү тала-биле, чогаадыкчы ёзу-биле нептередириниң, ол ышкаш хөйнү ажылдап ап болурунуң аргалары база тургустунар. Ынчалза-даа чамдык тудуг организацияларының удуртукчулары бригада керээзин калбаа-биле нептередиринге сонуургал чок, оожум, таваар хөөннүг болуп турар. Оон бир чылдагааны — тудуг материалдары, транспорт, дериг-херекселдер-биле ажылчын туруштарны четче-бүрүн хандырып шыдавазында. Бот-орулга-чарылгалыг бригада чарып алган керээзин чогуур үезинде күүседир дээш хандырылганы экижидер талазы-биле негелдени олардан тургуза бээри чайлаш чок. Тудугжуларның хереглели хандыртынмайн барганындан чардынган керээ-дугуржулга саазын кырынга артар чоруктар ам-даа бар: «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг» трестерниң бот-орулга-чарылгалыг чамдык бригадаларының байдалы ындыг болган. «Тыва септелге тудуг» тресте, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынында депшилгелиг аргаже шилчилге оожум.

Тудуг материалдарының чедишпези, транспорттуң, дерилге-механизмнерниң аңаа турар, үрелир чоруктары база оларның долу күчүзүн чедир ажыглавайн турары тудугжу бригадаларның деңдески ажылдаарынга магадылалды тургуспайн келген. Ооң-биле кады тудуг ажылдарында биче механизация база багай ажыглаттынып, хол-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй болуп артпышаан. Тудуг ажылдарының 45 хире хуузу хол-биле кылдынып турар. Тудугжулар аразында ажыл шагы үзер, прогулдаар кижилер ам-даа хөй. Тудуг материалдарын кайы хамаан чок чарыгдаар, оларны шыгжап, кадагалавас, үрээр, бузар чоруктар бар.

Депшилгелиг арга-биле ажылдап турарлар тудугнуң ёзулуг ээлери болуп, четпестер-биле шыңгыы демиселди чорударлар. Тудуг ындыг ээлерни манап турар. Камналгалыг, хумагалыг ажылдааш, ажылдың ажыктыын, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидери — хүннүң негелдези, кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Тываның ажылчы чоннары! Бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботнигинге бир демниг киржиилиңер!

Удуртукчуга сөс

Чедиишкиннерни быжыглавышаан

СЭКП-ниң XXVI съездизи көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң болгаш ооң ажыктыын бедидериниң төлээргей угланыышкынын айыткан. Тараа бүдүрерин көвүдедири, мал-маганың белеткелин үнделгени-биле экижидери болгаш аңаа үндезилээш, мал ажылын хөгжүдери эң-не чугула сорулга дээрзин съезд демдеглээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыттынган чүүлдерин амыдыралга боттандырар дээш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипкеш, 1981 чылда республиканың совхозтарының мурнуку одуруунче кирип, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Хүндүлел самбыразынга кирип бижиткен.

Эрткен чылын совхозтуң ажыл-ишчилери кызымаккай күш-ажылын көргүзүп, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен болгаш күрүнеге салар эът планын — 101.3, сүттү — 107.7, дүктү — 100 хуу күүсеткилээн. Төрүүр 100 хой, өшкүге онаажтыр 96 анай, хураганны совхоз камгалап алган.

Чер ажылының талазы-биле тарааның ниити чылдагазы 2128 тонна, бир гектардан ортумак дүжүт 16.4 центнер болган. Ажыл-агый районнуң совхозтар аразынга шилчиир Кызыл тугун I, II болгаш IV кварталда база чаалап алгылаан. Ол ышкаш 100 башка онаажтыр 103—106 хураганны Оргу-Шөл, Чечектиг хойжу бригадалары камгалап алган. Ак-Даш сүт-бараан фермазының коллективи бедик көргүзүглерни дааш, республиканың районнуң мурнакчы фермаларының одуруунга кирип, база-ла шилчиир Кызыл туктарны, I чергениң дипломнарын, ортектиг белектерни, акша шаңналдарны алгылаан.

«Мал ажылы — көдээге шалыпчы фронт!» деп кыйгырыгны ёзугаар, эрес-шудургу ажылдааш, совхозтуң малчыннары 1980-81 чылдарның мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирип, 19 хойжулар 85-тен 116 чедир хураганны төрүүр 100 хойга онаажтыр мең-ле камгалап алгылаан. Оон мурнунда чылдыынга деңнээрге, малдың аныы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораары, чидери, самчыгдаттынары 1.8 катап кызырылган.

Мурнакчы малчыннар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржакты, Оттук Монгушту, Сүрүн-оол Монгушту, Сөкпен-оол Ондарны, саанчылар Серен Донгакты, Алевтина Монгушту, Чокпак Сарыгларны, Дензиваа Ондарны болгаш өскелерни-даа адаары оорунчуг.

Бо чедиишкиннерниң кол үндезини — малчыннар ортузунга органзакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдиргени, күш-ажылдың сагылга чурумун быжыглааны, кадрлар айтырыын шиитпирлээни, кижизидилге ажылынче оңа кичээнгейни салганы болур.

Совхозтуң ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң таарымча чок, кандааашкынныг байдалы турза-жок, ниитиниң малынга четчир саңныг чем-сугурну белеткээн. Мал чеминиң белеткелин дайынчы херек кылдыр көрүп, өлче чонну хаара туткан.

Эрткен кыштаглаашкынга белеткел ажылын эртеден эгелеп, ой-шаанда бүгү тала-биле чорутаан. Ооң-биле кады хойнуң эдержилгезин, тарып боозадылгазын мурнуку чылдардан арте эгелээн, чайгы семиртилгезин ырак-узак Кежээниң, Баян-Колдуң, Манчүректиң, Хөлчүктүгнуң болгаш Сүт-Хөлдүң серииң чайлагларынга эрттирген.

Совхозтуң дөзисктеринде чер чуга, кыш соок эвес болганындан кыштаглаашкыны эки болган. Төрүүр чогуур 11680 баш хойдан 10487 хой төрээн, оон 10578 хураган алдынган. Төрүүр хойга онаажтыр совхозта ниитизи-биле 90 хураган болуп турар.

Чечектиг, Чодураалыг-Сайыр бригадалары, хойжулар Ооржак Маадыр-оол, Сарыглар Делгер-оол, Ооржак Бопуяк, Ооржак Шолбан-оол, Монгуш Намзын чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бирги кварталда күрүнеге эът, сүт салырының планныг онаалдазын совхоз ажыр боттандырган. Сүт дужаалдазын эрткен чылдың деңнелинден 4.2 тонна көвүдеткен.

Часкы хову ажылдарынга белеткелдер амгы үеде дооступ турар. Херегцээ чогуур 326 тонна үрезин кондициязынга чедир арыглаттынган, ам ооң хоранаашкынын кылып турар. Бүгү кожут машиналары болгаш тракторлар белеткелиниң шугумунда тургустунган. Бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың шынарын улам бедидер, техниканы болгаш черни чоп ажыглаар, чурттакчы чоннуң культура амыдырал, садыг, медицина хандырылгазын экижидер сорулга-биле Алдан-Маадыр көдээ Совединиң ажылчы чону ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг хүлээлгени алган. Ол чедиишкиннни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели деткээн.

Ынчангаш алдан-маадыржылар чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, улам күженииишкинниг, эрес-шудургу ажылдап турарлар.

М. ДОНГАК.
«Алдан-Маадыр» совхозтуң директору.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Республиканың агрономнарының чөвүлел хуралы дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Республиканың совхозтарынга чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын шиңгээдип алырының айтырыгларын аңаа чугаалажып көрген. Чөвүлел хуралды СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан.

Республиканың шөлдериниң болбаазырадырының агротехниказында өскерлиишкиннер дугайында, а ол ышкаш часкы хову ажылдарының үезинде чер ажылдыгларының сорулгаларының дугайында илеткелдерни Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи В. А. Барышников болгаш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. И. Ларионов олар кылгылаан. Ол өйү келген чугула айтырыгларны чугаалажып көөрүнге СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко, республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри Н. А. Жоголь, көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. П. Брокерт, «Сельхозхимияның» республика каттыжыышкынының даргазы В. С. Сапелкин, Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Б. Кара-Сал, Кызыл районда «Тинлелге» совхозтуң директору В. О. Оюн, Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының кол агроному Ю. М. Злыгостев, «Саян» совхозтуң кол агроному Ф. Ф. Бабичев, «Улуг-Хая» совхозтуң кол агроному Н. А. Иванов олар киришкен.

Чөвүлел хуралдың түңнелинде СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалааш, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын совхозтарга шиңгээткениниң баштайгы түңнелдерин анализтээн болгаш четпестерни айыткан, бедик эчис түңнел дээш ажылдаарынче кыйгырган.

ТЫВА — ХАКАСИЯ

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ 1982 ЧЫЛДЫҢ I КВАРТАЛЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

	Тыва АССР: План күүселдези	Тыва АССР: 1981 чылга деңнээрге хуузу	Хакас авт. область: План күүселдези	Хакас авт. область: 1981 чылга деңнээрге хуузу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	104	100.0	101	99.1
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	100.7	97	101	97
ТУДУГ				
Бүгү үндезиннерден капитал салыышкыны	85	105	91	80
Керээлиг ажылдарның хемчээли	94	99.7	98	91
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	101	101	84	91
Чуртталга шөлүн ажыглалга кииргени	73	66	64	50
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле сөөртүлге (тонна-км)	95	103	94	103
АМЫДЫРАЛДЫҢ АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ				
Чонга ачы-дуза чедирилгези	104	104	99.6	106
оон иштинде көдээ черге	97	99.3	99.3	108
САДЫГ				
Үрмектээн бараан сайгарылгазы	102	103	101	106
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫН КҮРҮНЕГЕ САТКАНЫ (пландан ажыг даалга-биле катай)				
Кушт болгаш мал	103	82	103	110
Сүт	106	91	91	96
Чуурга	131	122	101	102
МАЛДЫҢ ПРОДУКТУЛУГ ЧОРУУ				
Бир инекке онаажтыр сагган сүт (кг.)	244	82	401	87
Кыс дагаага онаажтыр чуурга бээри	38	93	57	99,0

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинге совет Казахстанның чедип алган бүгү-ле чүүлдери — В. И. Лениниң чагыгларын амыдыралга боттандырып турарының, партияның тургузукчу ажыл-чорудулгазының, бистиң чуртувустуң улустарының күчүлүг дем каттыштырылгазының түңнели-дир. Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга турачкаадып, апрель 15-те Москвага эрттирген кежээниң киржикчилери ол дугайын чугаалап турган.

«Казах ССР ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинде» деп илеткелди Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашев кылган. Казахстанның Россияга каттышканы казах улустуң үндезин эрге-ажыктарынга таарыжып, депшилгелиг ханы ужур-дузалыг болганын ол демдеглээн. Ховуллут чурттуң ёзулуг чечектелиишкини Улуг Октябрьның тиилелгезиниң соонда эгелээн. Чүс-чүс чылдардагы хожудаашкындан акы-дуңма орус улустуң дузазы-биле казах улус сайзыраңгай социализмниң бедиктеринче орукту эрткен.

Бистиң республикавысты ам черге болгаш космоска эрес-маадыр чоруктуң чурту кылдыр адап турар. Партияның болгаш совет улустуң өндүр улуг боттандырыышкынының — чаа черлерни шиңгээдип алганының дугайын бодунуң «Кур чер» деп кайгамчыктыг номунга эш Л. И. Брежнев чырыткыландыр болгаш бүдүрелдиг чугаалаан. Ол чылдарда Леонид Ильич Брежнев республиканың Коммунистиг партиязын баштап, Казахстанның кур черлерин ондарарынга аажок улуг үлүг-хуузун киргенинге чоргаарланып турар бис. Ам Казахстан эът-чем программазын боттандырарынга улам улуг рольду ойнап турар.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы Казахстанның ажылчы чоннарының чогаадыкчы күштерин чаа ёзу-биле хайныктырып үндүрген деп, С. Н. Имашев түңнелинде чугаалаан. Кайгамчыктыг хүнну төлептиг уткуур дээш, бо чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш массалыг социалистиг чарыш күш-ажылчы коллективтерде калбарган.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников кежээге олурушкан.

«Казахстан чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп фото-чурук делгелгези Төп лекторийниң залында ажыттынган.

Казах ССР-ниң уран чүүлдер мастерлериниң концерти улуг чедиишкинниг эрткен.

* * *

Москваның «1905 чыл революциязының тураскаалы» дээр машина тудуушкун заводунуң ажыл-ишчилери Казах ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң Россия Федерациязында хүннериниң киржикчилерин часкы чечектер-биле уткаан. Казахстанның толээлекчилери аңаа улуг концерт көргүскен. Классиктерниң болгаш амгы үениң национал авторларының чогаалдары ооң программазынга кирген.

Байырлалдың программазынга киириштир ужуражыышкыннар-ла хөй. Бөлүк казах чогаалчылар Зеленоградка чораан. Казахстанның болгаш РСФСР-ниң чурукчуларының ужуражыышкынынга акы-дуңма ийи республиканың чурулга мастерлериниң сорулгаларын чугаалашкан. Бүгү-россияның театр ниитилелинге артистерниң ужуражыышкыны болган. «Казахстан» дээр кинотеатрга кино-фестиваль ажыдыышкыны болган.

Кежээ күрүнениң Төп концерт залынга Казах ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң чогаадыкчы отчёду улуг чедиишкинниг эрткен. (СЭТА).

ЧАСКЫ ШАК ҮНЕЛИГ

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң ажылдакчылары часкы хову ажыдарының чоруп турарының дугайында баштайгы медээни белеткээн. Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазын чаңып тарыыр культураларны он бир миллион ажыг гектар шөлде тараан.

Бо час онзагай чүүлдерлиг. Аңаа дүүштүр чер ажылдыглар бедик дүжүттүң быжыг үндезинин тургузар дээш техниканы таарыштыр ажыглап турар.

Техниктиг культуралар тарылгазының темпизи өзүп орар. Тарымал тооруук ам безин 1,2 миллион гектар, чигир сёклазы — 770 муң гектарны ээлепкен.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

БУЗУЛБАС БЛОКТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидери республикада уламчылавышаан.

КЫЗЫЛ

Тываның сүт комбинадының кызыл-булуңу соңгулда мурнунуң лозуң, плакаттары-биле шиметтинген. Коллективтиң ажыл-ишчилери Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидери-биле чыгып келгеннер.

Бүдүрүлгениң ээлчег мастери Е. В. Табуева сөс алгаш, хоорай Совединиң депутадының кандидадынга аныяк специалист, ээлчег мастери комсомолчу В. Н. Тюнинаны депшидер саналды киирген.

Валентина Тюнина сүт комбинадынга алды чыл ажылдаан, бо үениң дургузунда ажыл-ишчизин, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиин, амыдыралга төлептиин көргүскен. Ынчангаш аныяк специалистиң ажыл-чорудулгазын коллективте үнелеп турар.

Лаборатория эргелекчизи Л. А. Чухомината сөс берген.

— Надежда Тихоновна Долженко бистиң бүдүрүлгеде чээрби чыл ажылдап турар. Күш-ажылдың хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бодунуң байлак дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып берип келген. Төлептиг ажылчынның ол бүгү эки талаларын барымдаалааш, хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшидер саналдыг мен — деп, ол чугаалаан.

Бо кандидатураларны чыылганнар бир эп-сеткилдиг деткээннер.

САМАГАЛДАЙ

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинге Тес-Хем район болгаш Самагалдай көдээ Советтеринге депутаттарга кандидаттар депшидер хурал болган.

— Хорлуу Эльза бо коллективке он чыл хире быжыкчылап ажылдап келген, бо аразында чоннуң чагыгларын, хереглелдерин эки шынарлыг, чараш хевирлиг кылдыр быжар, дааараар дээш доктаамал демисежип келген. Оон уламындан ажылынга багай эвес түңнелдерни чылдың-на чедип ап турар, ажыл-ишчи, сагыш човангыр, биче сеткилдиг кижи. Ону өөрениң көргеш, район Совединиң депутадының кандидадынга депшидер саналдыг мен — деп, коллективте партия эге организациязының секретары И. С. Даваа саналынга чугаалаан.

Эргелелдиң ажылчыны К. Я. Баазан сөс алгаш, Самагалдай көдээ Совединиң депутадынга фотограф Д. Б. Кунгааны депшидерин саналдаан.

Даш-оол Буевич эргелелде мурнакчыларның бирээзи. Берилген планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген. Оңгу беш чылдың бирги чылының, 1982 чылдың бирги кварталының даалгаларын ажыр боттандыргаш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар. Төлептиг ишчини бүдүрүлгениң ишчилери ийи чыышты улаштыр көдээ Советтиң депутадынга соңгаан. Соңгукчуларының идегелин ажыл-ижи, хөй-ниитичи херээ-биле ол бадырып шыдаан. Д. Б. Кунгааны коллектив кежигүннери көдээ Советтиң депутадының кандидадынга үш дугаар депшиткен.

Хуралга санал берген соңгукчулар депутаттың кандидаттарынга чоннуң эрге-ажыы дээш ажылдап шыдаар эптерни депшиткенин чүүлдүгзүнүп деткээн.

ТЭЭЛИ

Чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидилгези Бай-Тайга районда политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүушкуннуң байдалында эртип турар. Депутаттарның кандидаттарын депшидериниң хуралдарынга соңгулдалар хүнүн, ССР Эвилелиниң 60 чылын күш-ажылчы коллективтер чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунга белеткенип турарын демдеглээн. «Тээли» совхозтуң Эрзи-Хавак сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Роза Херлековна Билчейни, Кызыл Даг салбырының Кудук хойжу бригадазының бригадири Юрий Салчакович Шыдыраны район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга совхозтуң ажыл-ишчилери чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

«[illegible] ажылдап турар бис-тадам», «бистиң совхозувус», «Мээн бүдүрүлгемде»... Ажылчын кижилер болган чок-ла ынчаар чугаалаар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Чоруң-ма маңаа, коллективке ажылчы чоннар чаа, социалистиг шынарларга дадыгып [illegible]. Найыралдыг болгаш эш-хуузунуң дугаала [illegible] тыныг тургузуптар. Кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харыысалгалыы, а кижи бүрүзү [illegible] коллективтиң харыысалгалыг болуру — бистиң амыдыралывыстың чаңчылы [illegible] болу берген.

Совет кижилериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниче [illegible] сагыш салып турар черлерге кижилер эки. Даңдыкшылдыг [illegible] дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП-ның XXVI съездизинге демдеглээш, мынча дээн: «Завод, фирма — ол дээрге бети дизе-ле кижиниң бодунуң амыдыралының үштүң бир кезиин эрттирер бажыңы-дыр».

Күш-ажылчы коллектив улам сырый каттышкан, аңаа бедик моральдыг принциптер күштелген турум-на, ажылчын бүрүзүнге ол күштүг, чаагай салдарны чедирер, ону коллективтиг чорукка кижизидер. Найыралдыг, бедик организастыг чорук синиикке коллективке планнар-даа, социалистиг хүлээлгелер-даа эки күүседиптер, күш-ажылдың база хөй-ниитиниң сагылга-чуруму-даа быжыг болур. Сөөлгү чылдарда бистиң районда хөй-хөй партия организациялары күш-ажылчы коллективтерниң ролюн, харыысалгазын бедидериниче кичээнгейлиг күштелдирген.

Партийжи - политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажыл, мораль-политиктиг байдал бедик деңнелге тургустунган коллективке планныг даалгалар-даа эки күүседиттинер апаар. Маңаа чамдык чижек-

Партийжи амыдырал

КОЛЛЕКТИВТИҢ КҮЖҮ

терден көрээл. Шагаан-Арыгда район-летүр комбинады (директору П. С. Карманович, партия эге организациязының секретары А. Г. Пряхин) районда үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында мурнакчы коллективтерниң бирээзи болуп, социалистиг чарышка удаа-дараа тиилеп келген. Эрткен онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен, а бо чылдың баштайгы айларының планнарын база-ла күүседип келген. «Оон кол-на чылдагааны коллективтиң ажыл-херек дээш харыысалгазы кижи бүрүзү бедик-биле медереп билиринде, а коллективтиң талазындан кижи бүрүзү дээш сагыш салып турарында — деп, оон директорунуң чугаалап турары таварылга эвес.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар!» деп ростовчуларның эгелээшкинин нептереткен коллективтерниң бирээзи база ол. Черле ынчаш, бо коллектив республикага-даа, районга-даа ылган эки эгелээшкиннерниң бир дугаарында деткип, ону ажыл-херек кырынга күүседиринге үлегерин көргүзүп турар. Мында 6 бригаданың аразында социалистиг чарышты дээштиг, үре-түңнелдиг организастаан. Оон түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларга хүндүлел бижиктерин, орденнер белектерин тывыскып, оларны хүндүлел самбыразынга киирип турар. Бүдүрүлгеде В. Намчыл, П. Рехтин, С. Базыр, М. Ыйма ышкаш хөй-хөй мурнакчылар бар. Аныяк ажылчыннарга дагдыныкчыларны быжыглаан.

Партия болгаш профэвилел организациялары идей-кижи-

зидилге ажылын комплекстиг чорударынче кичээнгейни күштелдирген, профилактика чөвүлелинин, эш хуу судунуң, улусчу дружинаның ажылын идепкейжиткен. Коллективте ажыл шагы үзер, аны ажылдап озалдаар ниитчаңгыс кижилерни, уругларны кижизидилгезинче сагыш салбас, ог-бүлеге тывылбас чамдык кижилерни профилактика чөвүлелинге, эш хуу судунга дораан сайгарып көрүп турар. Ынчангаш ындыг таарымча чок чоруктар ам ховартаан. Профэвилелдиң месткому ажыл шагындан дашты үеде бригадалар аразынга спортчу маргылдааларны организастап келген.

Оон ангыда Жданов аттыг совхозтуң коллективиниң дугайында хөй эки чүүлдерни чугаалап болур. Оон дирекциязы болгаш мында партком ажыл-агый болгаш идей-кижизидилгелиг айтырыгларны шиитпирлээрде хөй-ниитиниң күжүнге даянып, оларны калба-биле киириштирип турар. Ыңгыгыр понедельник санында эрттирер хуралдаага совхозта хөй-нитти организацияларының удуртукчуларын киириштирип, идей-кижизидилге ажылының планнаашкынын кылып, субботада база воскресеньеде, ажыл шагының соолунда клубка, агитпункттарга, школага болгаш спорт шөлүнге чорудар хемчеглерни тодарадыр. Мында партком специалистерни хөй-нити ажылынга идепкейлиг киириштирерин чедип ал, оларга берген даалгаларның күүселдезин доктаамал контрольга алган.

Ында ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээриниң идей-

кижизидилге ажылының комплекстиг чоруудары-биле тудуш холбаштырып келген. Эрткен чылын социалистиг чарыштың тиилекчилерин «Заря» теплоходка Бии-Хемнең Тожуже чедир экскурсиялаткан.

Партия комитеди агитаторларның, политинформаторларның чоң ортузунга план ээргаар, доктаамал ажылдарын чедип алган. Мында [illegible] арага ижип алгаш, суурнуң кудумчузунга дээрин чоруур кижи ковуурбес, олар бодунуң суурунуң ат-алдарын, бедик культуразы дээш туржуп турарлар. Кайда-ла эки багай чүүлдер илереттинген болзур партия, профэвилел база комсомол организацияларының органы хана солунга дораан бижип, чуруп көргүзүп турар. Ажыл-агыйның хүн бүрүде көргүзүглерин конторада самбырадан тодаргай билип ап болур. Бо совхоз — планнар күүседиринге мурнап турар ажыл-агыйларның бирээзи.

Коллективте сөөлгү чылдарда спортчу хемчеглерни дыка калбарткан. Спортчу ог-бүлениң «Авам, ачам база мен» деп бичии спартакиадазын кыжын-даа, чайын-даа совхозка эрттирери чаңчыл апарган.

Ындыг болза-даа күш-ажылчы коллективтиң кижизидилгечи ролю чавыс, мында хөй-нити организациялары бир демниг, деңнеш ажылдавас чорукталрының фактылары бисте ам-даа бар. Ындыг коллективтерде ажыл-агыйжы көргүзүглер чавыс, күш-ажылдың база хөй-ниитиниң кортумчуруму үрээр чоруктар хөй

болгулаар. Ындыгларга эргү Шагаан-Арыгда № 366 КМК-ның, Чаа Чаа-Хөлде № 2, Хайыраканда № 3, Чаа Шагаан-Арыгда № 18, 20 КМК-ларның коллективтерин, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырын, № 209 [illegible] участогунуң болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур.

Коллектив бүрүзүнүң мурнунга амыдырал улам-на чаа-чаа негелделерни тургузуп турар. Бүдүрүлгениң хемчээли өскени-биле ажыл-ишчилерниң мергежилин, идейлиг деңнелин бедидери, күш-ажылының байдалын болгаш амыдырал чурттаалгазын улам экижидери, оларның угаан-бодал талазы-биле негелде-херегелдерин улам долу хандырары эргежок чугула. Бо айтырыгны шиитпирлээринге күш-ажылчы коллективтиң күжү аажок улуг ужур-дузалыг. Үстүнде чугаалааныывыстан ангыда бистиң районда чоннуң күш-ажылчы болгаш идейлиг кижизидилгезиниң талазы-биле дуржулгазы чедип ап турар коллективтер база эвээш эвес. Оларның дуржулгазын билдилиг-биле ажыглап турган, күш-ажылчы коллективтерниң даандырган ажыл-херекке харыысалгазын бедидер, чоң ортузунга кижизидикчи ролюн улам күштелдирер талазы-биле СЭКП-ның XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажылдаары районнуң чер-черле партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

Ю. ЛОПСАН.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геологиялыг шинчилел экспедициязының геологтары, геофизиктери, лаборантылары болгаш өрүмнекчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының чайгы сезонунга бүгү талазы-биле белеткелдиг ужуражып турарлар. Эрткен чылдың тывыкып бүгү талазы-биле шинчилеп, лабораторлуг анализтерин кылыры доозуп турар. Ол эң харыысалгалыг болгаш түңнел ажылдарга экспедицияның төп лабораториязының хоочуннары, мергежилдиг специалистери эвээш эвес улуг-хуузун киргеннер.

ЧУРУКТА: лабораторияның ажылдакчылары (оң талазындан солагай талазынче) Л. И. Бочерикова, О. Ф. Голина болгаш Е. А. Латина олар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ХООЧУННАРДАН ДУДАВАЙН

«Тес-Хем» совхозта ажылдап кижиниге мергежээ улуг дуржулгалыг малчыннар-ла хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары хоочуннар Александр Карыма, Саар Монгалбии, Чооду Хүүрай-оол дээш өскелерни-даа ындыгларының чижээнге адап болур. Сөөлгү чылдарда аныяк салгалдың малчыннары база-ла хоочуннарны ызырты сурун, көргүзүг-даа, арга-мергежилдээ талазы-биле демгилерден дудавайн турар. Чижээ, Ноокай Данилов 100 хойга онаапштыр 95, Бүлчүн Күнгаа — 90 хураганны ам камгалап алган, хүр-менди өстүрүп турарлар.

Ам бо юбилейлиг чылдың чазынында төрүүр 100 хой бүрүзүнден 110 хураганны камгалап алгап, менди доруктуруп турар мурнакчы малчын Дондугур Кузьмаевич Чагар-оолдуң ажыл-ижи-биле таныжып көрээлинер. Оон тускай мергежили тракторист, а өөнүң ээзи Кара-кыс Калаевна бухгалтер эргемниг. Олар шилип алган мергежилинге улуг хандыкшыл-биле ажылдап чораан-нар.

Совхозтуң экономиказының кол адыры хой ажылы болганда, ону улам хөгжүдер талазы-биле хой ажылдарын кылып чорударын амыдырал негеп келген. Ынчап хүлээнген ажылынга бедик харыысалгалыг, кызымаккай кадрларны шилип, хойжуладыр сорулга салдынган. Ынчангаш совхозтуң удуртулгазы, партия, комсомол комитеттериниң коммунистерни, комсомолчуларны, күзелдиг өске-даа кижилерни хой ажылынга ажылдаарынче кыйгырган.

Дондугур, Кара-кыс Чагар-оолдар хойжулаарын шиитпирлээш, күзелин илереткен билдириишкинин совхоз дирекциязынга киирген. Оларның малчын амыдыралы шак ынчаар эгелээн.

Малдың чаш төлүн чедир албас чоруктуң бир чылдагааны хойнуң элержилгезин. Ыңгыгыр тарып боозадылганы чогуур үезинде шынарлыг чорутпаанында база бар деп түңнелге келгеш, Кара-кыс тарып боозадыр техниктиң мергежилинге өөренип ап, кодазының хойларын боду тарып боозадып эгелээн.

Сагыш ышкаш белен чүве канда боор. Хой ажылы дээрге оларның баштай бодааныындан оранчок берге болгаш нарын ажыл-дыр дээрзи чоорту билдинип келген. Чүс-чүс

баш малды азырап, өстүрери, ажаар-тежээри белен эвес болбайн канчаар. Чамдык чылдарда олар эки түңнел чедип ап шыдавайн баргаш, хойну дедир хүлээдипкеш, суурга барып ажылдаарын-даа бодай бээр турганнар.

Дондугур Кузьмаевич бир хүн шала муңгарап келгеш:

— Азы хоюувусту хүлээдип бериптер бис бе? — деп, кадайындан сүме дилеп айтырган.

Кара-кыс Калаевна дораан харыы бербээн. Ол аажок хандыр боданып олурупулурун:

— «Мерээ чок шыдырааа турбас, берге чок ажыл турбас» деп чугаа бар болгаан. Албан-биле хүлээнип алган ажылывыстан дораан ойталап туруп бээривиске, арай эпчок, ыяңчыг-дыр — деп аашынга харыылаан: — Директор биске идегээш-ле хойжуладып ундурду ыйнаан. Идегелдиг шыңгыдар деп чүве бар ышкажыгай. Ам-даа малчыннап, кызып ажылдап көрээли — деп немей каан.

Дондугур Кузьмаевич кадайының саналынга каттышпас аргазы чок болган.

Чоорту оларның көргүзүглери-даа экижип, боттары ажыл-иштиң хыын тыва бергеннер. Ажылга сонуургал база улгаткан. Олар аалкыштаан эки септеп, чыл бүрүде 10—15 тонна сигенни боттары кезип, белеткеп ап чаңчыккан.

Ам оларның кыштаа Тес чоогунда, Эрик-Бажының ховузунда турар. Коданда хой олдаашкынны эки эртип турар, амгы түңнел-даа багай эвес: 100 хойдан-на 110 хураган. Торуур хойлар ам-даа бар, ынчангаш ол көргүзүг улам өзер ужурлуг.

Кызымаккай малчын ог-бүле бо хүннерде кыштаглаашкынны эки доозар, кадарган малының баш санын база чаш төлүн онча-менди камгалаар дээш эрестиг туржуп турар. Оларның кодазында мал чеми, дус четчир кылдыр хууурттунген. Суг-биле хандырылга багай эвес.

Дондугур, Кара-кыс Чагар-оолдар онгу беш чылдың ийиги чылында алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турарлар.

Б. ДОНДУП.
Тес-Хем район.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

КОЛ ЧҮҮЛ—ШЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбарт-тышкаан, Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылды бедик көргүзүглерлиг дооскан. Ону дараазында санфактылардан көрүп болур. Район ниитизи-биле 1981 чылда курунеге сүт садарының планын 114,8, эъттиин—[illegible] база дүктүүн—100,3 хуу күүсеткен. Мурнунда чылга деңнээрге, эът садары 69,3 болгаш дүк—10,2 хуу ковудаан. Оон ангыда мал ажылының продуктуларын бүдүрери эът 88, дүк—[illegible] хуу өскен. Районга мурнунда бир хойга онаапштыр чүгле 1,77 килограмм дүктү кыргып ап турган болза, эрткен чылын 2,21 кг четкен.

Мал өстүрериниң онаалдалары-даа ажыр күүсеттинген. Чижээ, мыйыстыг бода малдың баш саны оон мурнунда чылга улуг 4,7, чылгыныы—6,4, хойнуу—6,8 болгаш өшкүнүү—10,9 хуу өскен. Малдың өлүм хоралаар чоруу дыка кызырылган. Малдың төрүттүнген чаш төлүн менди алган.

Үстүнде айыткан бедик көргүзүглерин чедип алырынга боттарының биче эвес улуг үлүүн киирген малчыннар районнуң совхозтарында хөй. «Бай-Тал» совхозта Д. Манзан-оол төрүүр 100 хойга онаапштыр эрткен чылын 112, Хомушку Таар-оол 110 хураганны менди доруктуруп, социалистиг чарышка тиилекчилер болган. Ол ышкаш Манзыл Маадыр-оолга удурткан Дашты-Тейниң хойжу бригадазының көргүзүү база бедик.

Совхозтарның малчыннары бо чылдың мал кыштаглаашкынынга эки белеткелдиг кирген. Өдек кыштагны ыяк септээш, чемнерни четчири-биле курлавырлаан.

Районнуң ажыл-агыйларының арбын чаш малды менди доруктуруп, курунеге дүк садарының планын ажыр күүседиринге хойну эрте оолдадып турары улуг ужурлуг болган. Эрте төрүттүнген хураганнар белен-не өлүп хоравас, улуг-шыырак доруктуп болур. Ындыг хураганнардан ооң дээш эвес дүктү база кыргып ап турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын-даа бай-тайгажылар багай эвес эгелээн деп чугаалап болур. Мал кыштаглаашкыны чер эртип турар. Районда төрүүр хоорулуг 31 167 хойнуң 27 муңу оолдапкан. Чаш төлү менди доруктуп турар. Район ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаапштыр 86 [illegible] алган. «Таалы» болгаш «Мурнакчы» совхозтар

чаш малды барык-ла бүрүнү-биле камгалап алган.

Бо үстүнде чедиишкиннерни чүнү-биле тайылбырлап болурул? Хамык-ла ужур — ажылды шын организастап турарында дизе, черле частырыг болбас ийик. Районнуң партия, совет болгаш кадаа ажыл-агый органнары чогумна ону чедип алган. Чайгы мал семиртилгезиниң, бодуун чемнер белеткелиниң, кыштаглаашкынга белеткелдиң база ону эрттирериниң турарының үезинде мал ажылы-биле холбашкан бүгү кижилерниң ортузунга организакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдирген болгаш ону эвес түңнел чедип алырынче угландыр чорудуп турар. Ол чорук бодунуң чогумчалыг түңнелин берип турар.

«Таалы» совхозта Алыг-оол Кара-оол, Кок-оол Серин, Салчак Бакчап, «Мурнакчы» совхозта Кара-Дөңгек Чагыр, «Кара-Хөл» совхозта Хертек Ширин-оол, Хертек Сарыг, Хертек Калин-оол болгаш өскелер-даа бо кыжын төрүүр 100 хойга онаапштыр 92—100 хураганны менди алгаш, боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткилээн.

Бай-Тайганың мал ажылының кол адыры—хой ажылы. Үстүнде айыткан чогумчалыг түңнелдер-биле чергелештир кол адырда шимгиы четпестер база бар болуп турар. Хой ажылын чорудуп турарының культуразы кудуу, чогуур негелдеге дүүшпес. Ынчангаш адырның продуктулуу компьют куду болгаш ол оожум депшип олуп турар. Совхозтарның удуртукчулары, зоотехник-[illegible]стери үксаажылыга ажылынче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар хевээр.

Хой ажылының ажыктыг чоруун бедидериниң, оон продукциязының бот-үнезин чымгыдырының үндезини — бот-орулга-чарылга. Ол дешпилгелиг арганы совхозтарда ам-даа нептеретпээн. Бот-орулга-чарылганы районнуң совхозтарының хой ажылынга шиңгээдири ам хүнүн чугула айтырыы болуп турар.

Малдың учёт-отчёдун амдаа болур-чогуурун-биле вайлап таарыштырбаан. Малды оорка алыр, чидирер болгаш самчыткаар чоруктар тогудутуннап турар. Бо болгаш өске-даа четпестерже кичээнгей салып, оларны чайладырының хемчеглерин алыры [illegible] [illegible] турар. специалистерден негеттинип турар.

К. ИРГИТ.
республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының килдизиниң улуг зоотехниги.

ДАГДЫНЫКЧЫНЫҢ КИЧЭЭЛДЕРИ

Мурнакчыларның үлегери бир онзагай талалыг, оларның бедик көргүзүглерин хатаптаар, боттарын күш-ажылга көргүзер дээш аныяктар шалыпчыларга деңнежиксээр.

Кызыл районнуң «Тулелге» совхозунга аныяк механизатор Өчүр Өндар он чыл мурнунда келген. Тараа өстүреринге чүткүлдүүн, кодээ ажыл-агый техниказын эки билирин, күш-ажылга база хөй-нитти амыдыралынга идепкейлиин ол көргүскен. Совхозтуң коммунистери боттарының хүрээлелинче ону киирип алган.

Кодээ ажыл-агый техниказының септелгезин дүүсаадап эрте күүседиринин социалистиг чарыжының эгелээшкинин Өчүр Серенович Өндар чыл санында үндүрүп, сеткилдиг сөзүнге ээ болуп турар. Коммунистиң удурткан звено ээлчег планын 150 хуу күүседип турар. Кол ажылы-биле чергелештир шалыпчы механизатор аныяк тракторчуларның мергежилин бедидер курстарның база башкызы. Оон башкылааны кичээлдерде чээрби кижи хаара туттунган.

Дагдыныкчының байлак дуржулгазы болгаш ханы билиглери улуг дузаны чедирген: аныяк механизаторлар тракторларын часкы хову ажылдарынга шынарлыг белеткеп, күш-ажылга чүткүлдүүн көргүзүп турар.

В. БАРМИН.

● ● ●

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгда үлетпүр комбинадында Валерий Намчылдың удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур безиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, тура-соруктуг ажылдап турар. Бригадада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидер дээш калбарган шимчээшкинни бригадир В. Намчыл билдилиг удуртуп турар. Ындыг ажылдың чижээнге аныяк ажылчыннарның мергежил бедидериниң конкурстарын эрттирип турарын адап болур. Бригада ай, квартал планнарын доктаамал күүседип келген.

ЧУРУКТА: бригадир В. Намчыл.

● ● ●

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — типографияда ажылдап турар аныяктарның саны хөй. Оон дептерлээр цехиниң ажылчыннарының хөй кезии аныяктар. Ынчангаш цехтиң коллективи чурттуң комсомолунуң улуг шуулганының база күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш ажылдап турар. Цехтиң аныяк ажылчыннарының бирээзи—прессетаар станок башкарыкчызы Вячеслав Монгуш бүдүрүлгеде ындыг-ла үр болбаан-даа болза, ажылынга дээштиг харыысалгалыг, хөй-нити ажылдарынга идепкейлиглериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: дептерлээр цехтиң аныяк ажылчыны В. Монгуш.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

● ● ●

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязы мурнакчы коллективтерниң бирээзи деп адын эрткен чылда-даа, бо чылдың бирги кварталында-даа осчурбаан. Кооперация он бирги беш чылдың баштайгызының бараан саарылгазының планын 101,1 хуу күүсеткен. Ол чедиишкинин улам быжыглавышаан, коллектив юбилейлиг 1982 чылды база бедик темп-биле эгелээн. Ынчангаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын январь айда 101,6 хуу, февраль айда 101 хуу күүсеткен. Бо баштайгы эки көргүзүглер бо чылдың бирги кварталының планныг даалгаларын чедиишкинниг боттандырарынга улуг идиг болган.

Ажылчын кооперацияның коллективи бо чылдың бирги кварталының түңнелдерин чоокта чаа үндүрген. Коллектив бараан саарылгазының бирги кварталда планын 100,9 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 5900 рубльдиң бараанын чонга саткан. План күүселдезин хандырарынга кооперацияда социалистиг чарышты ниитизи-биле эки организастааны чугула рольду ойнаан. Мында социалистиг чарышты магазиннер аразында болгаш түс-түс кижилер аразында калбарткан. Ынчангаш ажылдакчы бүрүзү социалистиг чарыштың киржикчизи болуп турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин ай санында үндүргеш, мурнакчыларны демдеглеп, шаңнап-мактап турар. Ажылчын кооперациязында партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чарыштың организакчы ролюн, дээштиин бедидериниче чогуур кичээнгейни салып турар. Ынчангаш коллективте күш-ажылдың чуруму быжыг, ийи-чаңгыс болган таварылгаларны дораан-на сайгарып, баш удур хемчег ап турар.

Бирги кварталдың түңнели-биле ажылчын кооперациязының 14 магазиннериниң болгаш 7 автомагазиннериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни Ак-Туруг суурда үлетпүр бараанныр магазини, ийиги черни Кара-кыс Байыр-оол эргелекчилээн автомагазин алган. Ол ышкаш ажылчын кооперациязы чондан 3 муң рубльдиң белеткел продукция садып алыр планын 3 муң 300 рубль кылдыр күүсеткен. Үстүнде санфактылардан алгаш көөрге, Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязы ССРЭ-ниң 60 чылын чедиишкинниг уткуур-биле бо чылдың үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш белеткелдериниң планныг даалгаларын декабрь 25-те күүседир дээн хүлээлгезин күүседип шыдаары чигзиниг чок болуп турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

ОРУЛГАЛЫГ АЖЫЛДААР ДИЗЕ

Чоокта чаа Тес-Хемниң аңныыр-тывыш ажыл-агыйында партия организациязы «Орулгалыг ажылдаар дизе» деп хүн айтырыглыг ажык хуралды эрттиргеш, аңаа ажыл-агыйның директору С. Т. Самагановтуң илеткелин дыңнаан. Ук айтырыгның хуралга тургустунуп келгени таварылга эвес. Тес-Хемниң аңныыр-тывыш ажыл-агыйы эрткен чылдың планын чүгле 56,9 хуу күүсеткен азы чылда 260 муң рубльдиң орулгазын киирер турган. 155 муң рубльдиң ажылдарын кылган.

Чылдагааны чүдел? Ажыл-агыйның планныг даалгазы ындыг кончуг улуг эвес. Ону күүседириниң аргазы бар, күш четчир. Ук коллективте 40 ажыг ажылчыннар ажылдап турар. Олар ыяш дилер цехте, тудуг бригадазында таңгада ыяш белеткелинде хуваа туттунганнар. Аңныыр сезонунуң үезинде 20 ажыг штаттыг аңчылар аңнып, тыпкан олчазы — үнелиг кеш-ти дужаап келгеннер. Долгандыр турар бойдустуң байлаа — кат-чимис, тоорук, эм оъттар аймааның чыгдазын база чорудуп турар. Ынчалзажок ол ажылдарның түңнели кудуу болуп, ажыл-агый чылдан чылче орулга чок ажылдап келгениниң чылдагаанынче коммунистер бол-

гаш хуралга санал берген бир санал-оналын утландыр-ганнар. Тес-Хемниң аңныыр-тывыш ажыл-агыйы тургустунганда-ла бо нугуун он чыл болур. Ол үениң иштинде чүгле 1979—1980 чылдарның планын күүсеткен. Оон өске чылдарда кадыглалыг ажылдап келген. Ажылдың кудуу деңнелиниң «тывынмыктап» турган-даа херек чок, дорту-биле чугаалаарга, удуртулганың негелде чогу, кошкак дээрзи хуралга саналдааннарның чугаазынга илерэп турган.

Ажыл-агыйның директору С. Самаганов эрткен чылдың октябрь айдан эгелеп коллективти удуртуп, директорнуң хүлээлгезин күүседип эгелээн. Ажыл-агыйның кол чери — ыяш дилер цех дыка үр үезиниң иштинде ажылдавааан. Аңаа тудуг материалдарын, суур чаагайжыдылгазынга херек ыяш штакетниктерни хөй-биле бүдүрген болза, планның хөй кезиин ол алыр күүседип болур. Дилиг материалы чогу-биле шилорама 4 айлар дургузунда ажылдавааан. Ыяш сөөртүр тракторлар үрелиишкинге таварышкаш, үр үеде аңаа туруп келген. Оон чылдагааны — эртин кезектер чогу. Аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң 2 трактор, 6 автомашина бар. Ындыг турбуже январь, февраль айларда чаңгыс-даа

шимчээр техника оон дезиглеринге көзүлбээн. Ук ажыл-агыйның ажылдакчылары чаптаашы, өске организациялардан техника дилээр ужурга таварышканнар.

Тес-Хемниң аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң бухгалтерия аппарады мурнуку чылдарда кошкак, ээ-харыысалга чок ажылдап келгенинден отчёт-учёт кончут сандараан. План күүселдезинден ангыда безин, ам-даа 87 муң рубль түңнүг курунеде өрелиг. Коллективиниң орулга чок ажылдап, план күүседип турарының база бир чылдагааны — кылган продукцияны чогуур өйүнде саттарбазында. Ынчангаш кылдынган продукция «үүжелелиин» берген чыдар. Эрткен чылын хайындырган 31 кг сыын мыйызы шынары кудуу болганындан хүлээп алдынмаан. Ынчангаш коллектив 7 муң ажыг рубль ногаралдын былган. Бо чылдың бирги кварталында белеткээн 300 ажыг кубометр тоорук ыяш гөөртүр орук чогундан тайгада чыдып берген. Эрткен чылдан түңнел үндүргеш, бо чылдың планын күүседир дээш бүгү күжүн мөөнеп, чаа арга-дуржулгаларны нептеревейн, шулугу ажылдаар ужурлуг турбужа, байдал мурнунузундан өскерилге чок. А дирекцияның талазындан ну-

гуурээзин кудурбейн турар.

Эрткен чылда чаңгыс-даа бүдүрүлге хуралы болбаан, неделяның, айның планнарын хөйге дыңнатпайн, оон күүселдезин дээш хүн бүрүнүң негелдезин кошкаткан. Ажыл-агыйның дирекциязы, хөй-нитти организациялары ийи-чаңгыс чуруум үрээкчилери-биле шыңгыы чугааны кылбас чоруктар барып улуг мастер Б. Соколов хуралга саналдаан.

Эрткен кварталда план баттаар 35 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер турган, ийи айларда чүгле 15 муң рубльдиң ажылдарын кылганын айтырга-ла, коллективте ажыл-иштиң кандыг байдалда турары билдинип келир. Орулгалыг ажылдаар дээр болза, бар аргаларны болгаш курлавырларны долуду-биле ажыглап, кижи база машина-техника күжүн планныг даалгалар күүселдезинче мөөннээри негеттинип турар. А коллективте байдал амгы үеде ындыг эвес. Ону экижидер дээш Тес-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агыйының база республиканың аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары тодаргай ажылдарны, дээштиг хемчеглерни ап чорудар үе келбээн бе?

Т. САНДАН.
охотовед.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

ФЕСТИВАЛЬДАР, КОНКУРСТАР, КӨРҮЛДЕЛЕР

«ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга» деп сестерин Бүгү-эвилелдиң «Улустарның байырлалы» деп уран чүүл байырлалының эң баазын чарлалдарынга бижээн Эстониязга болгаш Молдавияга хогжум фестивальдары-биле эгелээн нойлей көрүлдези бүгү эвилелдешкен республикаларны таварыыр.

— Хөй национальдыг совет уран чүүлдүң мастерлери Совет чуртунуң амыдыралынга алдарлыг хүнну тележиг уткуур дээш белеткенип турар — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы В. Кухарский чугаалаан. — Акы-дуңма улустарның угаан-бодал байлактарының солчулгазы улам калбарган, интернационализмниң идеалдарының үнелээнниге культураларының улам байып хөгжүүшкүнү, бот-боттарынга салдары ханылаан. Оон көскү чижээ — Бүгү эвилелдиң хемчээл талазы-биле көстүп көрбээн улуг уран чүүл байырлалы болур. Аңаа 50 хире шии болгаш хөгжүм театрлары, уран чүүлдүң улуг-улуг 150 ажыг коллективтери, сураглыг күүседикчилер — Ленин чагырган Күрүне шаңналдарының лауреаттары, Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының тиилекчилери киржир.

«Киев чазы» деп фестиваль бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлерин чыыр. Ону Днепр эриинде бурунгу хоорайның 1500 чыл оюнга тураскаадыр. А байырлалдың бүгү дургузунда Бүгү-эвилелдиң 18, республикаларның 50 хире уран чүүл фестивальдарын организастаар.

Байырлалдың Москвага программазы холчок улуг. Аңаа «Москва сыдлыстары», «Орус кыш», «Москва күзү» фестивальдар, Бүгү-эвилелдиң шии болгаш театр уран чүүлүнүң көрүлдезиниң түннел көргүлдери, чогаалчыны аныяктарның неделязы, театр уран чүүлүнүң Москвада дээди өөредилге черлериниң студент шиилериниң фестивалы эртер.

Улуг театрга болгаш Кремльдиң Съездилер ордузунга чогаадыкчы отчёттары-биле Новосибирскиниң опера болгаш балет театры база Грузияның З. Палиашвили аттыг опера болгаш балет театры келир. Москвачылар болгаш оон аалчылары өске-даа улуг шии болгаш хөгжүм театрларының чогаадыкчы ажылдары-биле таныжар аргалыг болур. Театржыткан «Улустарның тура-сорулга-биле тургустунган», «Совет [illegible] эрге-чагыргазы [illegible]», «Бистиң адрезивис — Совет Эвилел» деп концерттер солун болуру билдингир.

Бо байырлалдың онзагай чүүлү болза, совет уран чүүлүнүң аныяк күштеринии идепкейлиг киржилгези болур. Москваның, Душанбениң, Таллинниң, Риганың, Самаркандының, Дона-Ростовтуң болгаш өске-даа хоорайларының эгелеп чоруур режиссёрларының болгаш артистериниң чаа ажылдары-биле көрүкчүлерни таныштырар Тбилисиде эртип турар Бүгү-эвилелдиң аныяктар шиилериниң фестивалы доостур четкен. 4 апрель 18-те Минскиге хөгжүм театрларының чогаадыкчы аныяктарының Бүгү-эвилел фестивалы ажыттынар. Аңаа 36 хоорайлардан 1000 ажыг күүседикчилер [illegible]. Олар боттарының уран чүүлүн чүгле фестиваль конкурзунга эвес, а областың бүдүрүлгелеринге, кожа черлеринге база бараалгаар.

Көрүлдениң программазында кол-кол театрларның болгаш хөгжүм коллективтериниң, уран чүүл мастерлериниң чурт иштинге, бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга концерттери, чорук[illegible]. Байырлалга бистиң шылгараан чогаадыкчы күштеривис идепкейлиг киржир. ССРЭ-ниң Улуг театры Закавказье республикаларынга ада-чурт болгаш даштыкы классиканың совет авторларның чогаалдарын барып көргүзер. Ленинградтың филармониязының Е. Мравинскийге удурткан үлегерлиг симфония оркестри болгаш ССР Эвилелиниң Е. Светлановага удурткан үлегерлиг симфония оркестри Сибирьниң хоорайларынга ойнаарлар. Москва филармониязының үлегерлиг симфония оркестри Казахстанче, Киргизияже, а ССРЭ-ниң улустуң танцыларының И. Моисеевке удурткан ансамбли Ортаакы Азияже чоруптар.

Бүгү-эвилелдиң уран чүүл фестивалы чаңгыс аай совет улустуң — кижилерниң социал болгаш интернационалчы ниитилежилгезиниң культура хөгжүлдезинге чаа шиигиң база дээрзинге чигзинниг турбас — деп, түңнелинде В. Кухарский чугаалады.

ХӨЙ-НИИТИ-БИЛЕ КАДЫ

1918 чылдың апрель 17-де В. И. Ленин Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң өртке удур демиселди организастаар хемчеглериниң дугайында декретке ат салган. Ол хүнну өрт камгалалының хүн кылдыр демдеглеп турар бис.

Өртке удур чөвүлелдиң Бүгү-россия конференциязы 1923 чылда Москвага эрткен болгаш социалистиг өнчү-хөреңгини өрт айыылындан камгалаар херектиң чугулазын аңаа база катап айыткан. Өртке удур демиселдиң күштелдирер, ол талазы-биле тускай эртемниг кадрларны белеткээр сорулга-биле 1924 чылда Ленинградта тускай техникумну ажыдып, өске хоорайларга курстарны организастаан турган. Өртке удур албаның дайынчыларын ынчаар белеткеп, четчелеп эгелээн.

Тывага эң баштайгы команда 1926 чылда Кызылга тургустунган. Команда ийи дайынчылыг, терге-лиг дөрт аъттыг турган. Өрт ажыглериниң дериг-херекселдери эң-не бөдүүн. Ужен чылдарда ТАР-ның Биче Хурал Президиуму өртке удур команданы шериглиткен болгаш оон ажылын шыңгыырадып, негелделиг күштелдирер дугайында айтышкынны үндүрген. ССРЭ-ниң составынга Тываның киргенинин соонда үеде эгелээш, өртке удур айыыл чок чоруктуң немелде хемчеглери алдынган. 1945, 1953 чылдарда Шагаан-Арыг, Туран хоорайларга, дараазында [illegible] Чадаанага, Сарыг-Сепке, Бай-Хаакка өртке удур командалар тургустунган. Оон бээр республиканың өртке удур албаның материалдыг базазы быжыыккан. «Өттүг фронтунуң» дайынчылары хөй-ниитиниң-даа, ажылчыннарының-даа өнчү-хөреңгизин өрт айыылындан камгалаар хүлээлгезин багай эвес күүседип келгеннер. Өртке удур албанда ажыл-херээнге бердинген кижилер эвээш эвес. Оларның аразында хоочуннар хөй. Чижээ, албаның хоочуннары С. Ч. Буулар, Ф. И. Аржаков, П. В. Степаненко, Б. Ч. Ооржак олар чаңгыс ол-ла шугумга 25 чылдан өрү үе иштинде ажылдааннар. Эш-өөрү оларга чоргаарланыр. Хоочуннардан өөренмишаан, мергежилиниң чадазын улам ханы шиңгээдип ап, ажылынга мактадып турар аныяк мурнакчылар база эвээш эвес. Оларга Кызыл хоорайда кезектиң дайынчызы Г. Д. Яровой, чолаачылар В. П. Боровых, В. Б. Монгуш болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. И. И. Ковеч, И. Л. Малзанин, М. Г. Голович, В. Г. Щербаков болгаш оон-даа өскелерниң кызымак ажылы «Өртке удур эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле демдеглеттинген.

Өртке удур албаның ажылынга ажыл-агыйларда, бүдүрүлге черлеринде өртке удур улуснуң дружиналарының киржилгези улуг. Олар ылангыя өртке удур тайылбыр ажылын багай эвес чорудуп турарлар. Чижээ, Тандыда Тока аттыг, «Россия» совхозтарда тургустунган дружиналарның ажылы көскү.

Өртке удур албаның ажылдакчылары хөй-ниитиниң күжүнге даянып, социалистиг өнчү-хөреңгиниң камгалалынга тенчиттиг туруп турар.

Н. НАЛБАН.
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өртке удур камгалал килдизиниң улуг инженери.

Бөгүн — Сирия Араб Республиканың национал байырлалы

ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Чурттуң найысылалы Дамаск хоорай байырлалдың шимээнин [illegible]. Кадыг дегжиг кыржында «Апрель 17» деп улуг бижимелдиг хоорайның бүгү-ле булуңнарындан көстүп турар. Электриниг лампалар ол бижимелди кежээ-даа, дүне-даа чырыдып турар. Сирия улус национал байырлалы — даштыкы шериглерни чурттан үндүргениниң хүнүн демдеглеп турар. Англи-француз ажылдакчы армияның сөөлгү солдады 36 чыл бурунгаар апрель 17-де, Сирияның черинден үнүп чоруткан. Аныяк араб күрүнеге үр чылдарда кадыг-дошкун демиселдиң түңнелинде национал хамаарышпас чорууну болгаш хосталгазын чедип алган.

Сирий улус бодунуң алдарлыг байырлалын дүжүүрүкчүлүг байдалда демдеглеп турар. Сирияга удур империалистиг кошкун номчуун чарлаан Израиль агрессорлар 1967 чылда эжелээн Голан бедиктерин АКШ-тың деткимчези-биле «бодунуң» девискээри кылдыр чарлаан. Ливанда турар палестинчилерниң чепсектиг отрядтарынга «согуушкун кылыр» дээн планнарын Тель-Авив чажырбайн турар. Ливанның девиинде сирий шериглерге согуушкуннарны кылырын Израильдиң дайынзырак чагырыкчыларының планнап турарын «Вашингтон пост» солуннуң хайгаарыкчызы Дж. Крафт бижээн. Иорданның он талакы девискээриң болгаш Газаны база «бодунуң девискээри» кылдыр чарлаарын Израиль белеткеп турар. «Хөй национальдыг күштер» дээр шериг кезектерин Синай ортулукта [illegible] Ол күштерниң кол өзээ — америк шериглер.

Кэмп-Дэвидтиң чөпшээрежииниң сөөлүнде араб национал быжыг туруш фронтунуң кежигүннериниң аразында кол черни Сирия ээлеп турар. Чоокку Чөөн чүктү империализмниң тергиидээриниң одаа болдурар [illegible] Вашингтонның болгаш Тель-Авивтиң чүүлдериниге болгаш тургузугларынга удур демиселдиң оруун Кэмп-Дэвид чөпшээрежииниң сөөлүнде Сирия дораан-на шилип алган. АКШ-тың төлээлекчилери америк-израиль чөпшээрежииже Сирияны киирип алырын хөй удаа оралдашкан. Оларның оралдажыышкыннары буурап дүшкен. Дамаск чаңгылыш чок болуп арткан. 1967 чылда эжелеткен бүгү араб девискээрлерни Израиль хоставаан, палестин улустуң национал эргелерин хандырбаан шаанда Чоокку Чөөн чүкке тайбың чедип алдынмас дээрин Сирияның удуртукчулары онзалап демдеглеп турар.

Сирияның ол туружу Каттышкан Штаттарның болгаш Израильдиң чагырыкчы бөлүктерин улам-на шыжыктырып турар. Вашингтонуң болгаш оон эвилелчилериниң талазындан кол айтышкынны Сирияга таварыштырып турар. Сирияга удур шериг-политиктиг өнчүк-чоннааларны айтышкынны, хоргудуушкунну империалистиг бөлүктер, хамыктың мурнунда АКШ болгаш Израиль кылып, оон иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап турар. АКШ-тың болгаш оон чанчаларының ол бүгү кем-буруулуг дораан хөделиишкиннери Сирияның шиитпирлиг чорууң сыя шаап шыдаваан болгаш Сирия Араб Республиканың ажылчы чоннарының национал хамаарышпас чоруун, хосталгазын камгалаар, акы-дуңма өске араб улустарга дузалаар дээш чүткүлүн улам хайныктырган.

Чурттуң иштики реакцылыг күштерин империалистиг бөлүктер база катап ажыглап турар. Хама хоорай чурттуң найысылалы Дамасктан ийи чүс километр ырак соңгу девискээрде турар. «Мусульман алышкылар» дээр чарлыы үеледиг болгаш кедергей реакцылыг организациянын чепсектиг дээрбечилери контрреволюстуг үймээн өскүлеринии [illegible] чылдың февральда [illegible] Шак ындыг дерзии үүлгедиглерни ол организацияның дээрбечилери мооң мурнунда база кылып турган. Олар дешпилгелиг кижилерни болгаш эрге-чагырганың төлээлекчилерин өлүрүп, бүдүрүлге болгаш күрүне албан черлеринге, школаларга, эмнелгелерге, оруктарга, көвүрүглерге чаза[illegible]шкыннарны кылып, шажын-чүдүлгелиглер аразынга өжээнне[illegible]шкиннерни өскүдүп келгеннер. Империализмге болгаш Израиль эжелекчилерге саттынган дээрбечилерниң деравк үүлгедиглериң Сирияның чоннун шыңгыы буруу шаапкан болгаш ол үүлгедиглерни чурттуң дүрүм ёзугаар эрге-чагыргалары шиитпирлиг сыйы шаап турар. Хама хоорайга үймээн оралдажыышкыны шак ынчаар буурап дүшкен.

«Мусульман алышкылар» дээр реакцылыг организацияның дээрбечилери АКШ-тың болгаш Израильдиң шпионнары удуртуп, боо-чепсек, акша-хөреңги берип турарын оларның хавырткан хөй боо-чепсээ болгаш өске-даа чүүлдери тодаргай бадыткаан. АКШ-тың күрдепартаментизи болгаш «Мусульман алышкыларның» Боннда төлээ чери Хамага болуушкуннар дугайында чаңгыс хүн хары угда чарлааш болгаш Сирияның удуртулгазын каржызы-биле шугулдээннер. Сирияга удур даштыкы шпион черлериниң үрегдекчи үүлгедиглериниң дугайында хөй материалдар Дамаскыда бар. «Мусульман алышкылар» дээр дээрбечи организацияның Хама хоорайга дерзии үүлгедиин АКШ-тың төп разведка эргелелиниң организастааны САР-ның президентизи Х. Асад дорту-биле айыткан. Ол дугайын «Обсервер» солунга интервьюзунга президент демдеглээн.

Чурттуң иштики херектеринге америк холгаарлаашкыны бүгү сирий улустуң ханы килеңнээшкинин бодурган. Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Совет Эвилелиниң болгаш Сирияның улустарының найыралының быжыг үндезини болуп турар. Сирияга берге бо хүннерде ССРЭ дугайында, совет улус дугайында Сирияда эң-не чылыы-биле болгаш эвилели-биле чугаалажып турар. ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар чаагай сеткилдиг дузаламчыны болгаш политиктиг деткимчени арабтарга чайгылыш чок берип турарын Дамаскының парлалгазы онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылганың чаагай түңнелдери Сирияның бүгү чер болганында илдең көстүп турар. Евфрат хемде кайгамчык улуг күчүлүг гидроэнергетиктиг комплексти, электри дамчыдылгазының шугумнарын болгаш демир-оруктарны, суггарылга каналдарын, нефть болбаазырадыр бүдүрүлгелерни ССРЭ-ниң дузазы-биле Сирия тудуп алган. Сирияның чиик үлетпүрүнүң бараанарын бистиң чуртувус база садып ап турар.

Дайынчыларның хөй саңныг өнчүк-чоннаалары турза-даа Сирия бодунуң шилип алган оруу-биле бүзүрелдиг бурунгаарлап турар. Сирияда тудуглар калбарган, хевелери, кызыл-тастың болгаш өске-даа культураларның дүжүүдү бедээн. Ынчалза-жок сирий улус кезээде сереичилелиг болуп турар. Ол тайбыңны күзеп турар. А кажан айыыл болган таварылгада бодун камгалап шыдаар.

А. ЖУДРО.
(СЭТА-ның корр.)

Дамаск

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧАСКЫ МАРЫЖЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Агаар-бойдустуң байдалы аажок-лайгыкынныг турбажок, он-он муң барыын-берлинчилер тайбыңның часкы марыжынга кириишкен.

Янзы-бүрү районнарның колонналары хоорай ортузунче угландыр чоруткан, аңаа митинг болган. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң агрессчи политиказынга удурланыышкыны, хамыктың мурнунда Барыын Европаның чурттарынга чаа америк ядролуг ракеталарны, нейтроннуг болгаш химиктиг чепсекти эккеп салгара тургузар деп турарынга удурланыышкыны ораторлар илергейлээн. «Кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынның концепциязы дижир Европага шыңгыы айыылдыг уржуктуг чүвени Европаның улустарынга доңнаштырар дээр Вашингтонуң албан кижилерниң чугаалары олар буруу шаапкан.

Миллион-миллион кижилерниң ядаралып, экономиктиг буурап бадыыжынны болгаш ажыл чокталыышкыны хаалдыр боо-чепсектерни эндере бүдүрериниче угландыр америк администрацияның кылып турар хөделиишкиннерниң митингиге бүрүү шаапкан.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак чаа саналдарын тайылбырлап көргүскен хуудустарны тайбыңның часкы марыжының киржикчилери тараткан. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче болгаш чепсегленииишкинин дужурериниче, дүшкүүреллиг чорукту чавырылдырарынче болгаш быжыг тайбынче угланган ортуту улустарга ол инициативалар ажыдып берип турарын онзалап демдеглээн.

БЕРН. Тайбыңның Базельден эгелээн ийи хонук часкы марыжы Швейцарияның, Францияның болгаш ГФР-ниң тайбың талалакчыларының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы болу берген. Швейцарияның Күш-ажыл партиязының, профэвилел болгаш демнилгелиг өске-даа организацияларның кыйгырыы ёзугаар он муң швейцарлар ол чазында күрүнелериниң — ГФР-ниң болгаш Францияның девискээрлеринге чоок маршрутче — «Тайбыңның маршрудунче» Базельден чорупкан. Ол чурттарның тайбың талалакчылары оларга каттыжып...

«Америк «Першинг-2» болгаш чалгыныг ракеталарны Барыын Европага тургуспас!», «Чепсегленииишкинни дужурер ужурлуг!», «Европага ядролуг чепсек турбас ужурлуг!» — чыскаалчыларның плакаттарында шак ындыг эдуушкиннарны бижээн болган.

Ук марш Базельдиң төп шөлдериниң бирээзинге массалыг чыскаал-биле дооступ ган. Европаның үш чуртунуң хөй-ниити, профэвилел, политиктиг, шажынчы организацияларының төлээлекчилери ол митингиге чуве чугаалааш, Европа диптиң бүгү улустарынга кыжаныышкынныг ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрериниге шиитпирлиг удурланыышкынны илергейлээн.

БОНН. «Германияның Федеративтиг Республиказынга каңдыг-даа ракеталарны тургуспас!», «Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр!» деп [illegible] тайбыңның часкы маршын Барыын Германияның янзы-бүрү хоорайларынга 4 хүн ургулчүлээн. Политиктиг янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг болгаш ол аңгы-аңгы профессияларлыг 330 муң ажыг кижи ол маршыларга киришкениң парлалга дыңнаткан. Чаңгыс аай сорулга — Европа диптиң тайбыңны хандырар дээш чүткүл оларның шуптузун сырый каттыштырып турар.

Хөй муң кижи киржикчилиг улуг митинг Майнде-Франкфурт хоорайга болган. Тайбың талалакчыларының шимчээшкини политиктиг боттуг күш болуп турарын Германияның Социал-демократтыг партиязының баштаар черниң президиум кежигүнү Э. Эплер митингиге онзалап демдеглээш, «Бодунуң чугаар эгелерин» көңгүс чидирген америк администрацияның айыылдыг политиказынга удурланыышкын Каттышкан Штаттарда улам калбарып турар деп, ол айыткан. Европага ядролуг чепсек чок зонаны тургузарын болгаш чепсегленииишкинниң дужурериниге тодаргай түңнелдерни чедип алырын негээн медегледи митингиниң киржикчилери чуулдур деп хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

ДЕМДЕГЛЕЛДИГ 35 ЧЫЛ

ДЕЛИ. ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургузканындан бээр 35 чыл болганын индий хөй-ниити байырлалдыг демдеглээн. Ол кайгамчыктыг хүнге тураскааткан массалыг митингилер, хуралдар, конференциялар болгаш өске-даа хемчеглер бүгү чуртта эртип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң Индияның удуртукчуларынга байырлыг чагаазын Индияның кол-кол солуннары көскү черлеринде парлаан. Деп эргениң болгаш бот-бодунуң иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптерин шыңгыы сагыырынга үндезилээш үргүлчүлелдиг хөгжүп турар ийи талалыг харылзааларга бедик үнелээшкинни чурттуң политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчыларының, янзы-бүрү партиялардан парламент кежигүннериниң хөй санныг чүүлдеринде бедик үнелээшкинни берип турар.

«Индий-совет найырал ханы дазылдарлыг деп, Совет Эвилелиниң өңнүктери ниитилелиниң даргазы профессор Нурул Хасан «Нашнл геральд» солунга бижээн. — Тоогуну бүгү-ле берге үелеринде бистиң харылзааларывыс бодунуң быжыын өскерлиш чок көргүзүп келген».

«Индий-совет найырал Азияда болгаш бүгү делегейде бөгүн болгаш доктаамалчыжыкчы рольду ойнап турар. Ол найырал ушку чурттарга удур угланмаан болгаш делегей байдалының баксыраашкынының байдалдарында улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чылдар» деп, хөй ниитизиг көскү ажылдакчы. Индияның ССРЭ-ге элчини чораан Т. Н. Кауль «Индиан экспресс» солунуң арыннарынга бижээн.

Хамаарышпас Индияның баштайгы премьер-министри Дж. Неру Совет Эвилели-биле калбак кады ажылдажылганы Мурнуу Азияның эң улуг күрүнезиниң даштыкы политиказының кол чүүлү кылдыр санап чораан деп, «Таймс оф Индиа» солунга Индий-совет культура ниитилелиниң даргазы К. П. Ш. Менон бижээн. Эрткен 35 чылдарда совет-индий харылзаалар чайгылыш чок хөгжээн. Ийи чурттуң дээштиг, ажыктыг кады ажылдажылгазы эм дипломаттыг, политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү талаларындан илергейлеттинип турар деп, автор онзалап демдеглээн.

С. СПИЦИН.
СЭТА-ның корр.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ (СЭТА). Фарабунде Марти аттыг Национал хосталга фронтуның отрядтары чурттуң найысылалында шериг кезектеринге согуушкуннарны чедиишкинниг таварыштырганын даштыкы информация агентиллеллери дыңнаткан. Тура [illegible] [illegible] хоорайда хунта шериглеринче база халдааш[illegible] кылган.

Санта-Крус-Тутинчан суурда шериг кезээнче партизаннар халдааш түңнелинде хунтаның алды солдаттары өлүрткен.

МАНАГУА (СЭТА). Вашингтонуң планы ёзугаар Сальвадорга хоозун соңгулдаларны чорутканы Латин Америкада айыылдыг байдалды улам чиидеглендиргенин Никарагуаның «Баррикада» солуну демдеглээн.

«Соңгулдалар» дээр хоозун шуугаашкын-биле Сальвадорнуң иштики херектеринге бодунуң холгаарлаашкынын АКШ-тың администрациязы чажырар болган. Ол хоозун шуугаашкынның түңнелинде эрге-чагыргага кедергей дерзии болгаш фашистиг күштер кирген.

АЖЫКТЫГ АЯН-ЧОРУК

БЕЛГРАД. (СЭТА). РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар Совет Эвилелинге барып чорааны ажыктыг болган деп, Черногорияның Социалистиг Республиказының Президиумунуң Даргазы В. Милатович Титоград хоорайга ээп келген дораан медеглээн. ССРЭ-ге 10 хүн дургузунда аян-чорук кылган Черногорияның делегациязын ол баштап чораан. РСФСР-биле болгаш Совет Армения-биле Черногорияның харылзааларының тодаргай планнарын Москвага болгаш Ереванга чугаалажыышкыннарның үезинде ажылдап кылган бис деп, В. Милатович чугаалаан. Ол планнарның боттанышкыны Югославияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынга чугула ужур-дузалыг.

М. ВИЛЬНЕРНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

РИМ. (СЭТА). Удурланыышкынның палестина шимчээшкининиң (УПШ) удуртукчулары болгаш Сирияның империализмге удур, демнилгелиг эрге-чагыргазын дүжүрери — амгы израиль чагырыкчы агрессчи политиказының стратегтиг программазының кол сорулгалары боор турарын Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Меир Вильнер израиль «Ал галерехт» солунга кылган интервьюзунга чугаалаан. Ол программаны ийи кол угланыышкыннар-биле боттандырып чорударын айыткан. Бирги ээлчегде палестиннерниң эжелекчилерге удур демиселин кошкадырып, Иордан хемниң барыын эриинге болгаш Газа секторунга девискээрлерге УПШ-тың удуртур ажылын узуткаар болгаш араб-палестиннерге ол черлерни херек кырында эжелээр чорукту быжыглаар сорулгалыг «административтиг автономия» дээр хоозун тургузуп албадаары боор турар.

Тель-Авивтиң агрессчи сорулгаларының ийиги угланыышкыны Ливанга удур чаа калбак хемчээлдиг агрессияны чорудары болгаш чурттуң найысылалы амгы үеде мурнуу-ливан сепаратистерниң холунда турар райовну канчаптарын иштик, шак ынчаар ол хоорайны консервативтиг күштерге дарлазында дамчыдып бээр дээш эжелеп алыры болур.

Израильдиң сөөк-язы ылгаар удуртукчуларының болуп турары-биле алырга, чаа дайынның түңнелинде Иордан хемниң барыын эриинде 700—800 муң араб-палестиннер төрээн черлеринден ундур ойлаттырарынга чедирерин ИКП ТК-ның чиңгине секретары улам-даа демдеглээш, ол кедизинде барганы сионизмниң эң үндезин чүткүлдериниң бирээзи — ол черлерге израиль көшкеннерни чурттадып, ужур-дүрүмге удур сажыглалга кирери-биле сулузу чок «черни» алыр сорулгазын амыдыралга боттандырары болуп айыткан. Ливанның мурнуу чүгүнге Израильдиң үргедир деп турар агрессиязы америк администрацияның болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының империалистиг бөлүктериниң долу деткимчезин ап турарын М. Вильнер уламчылап чугаалаан.

Делегейниң ол девискээринге быжыг болгаш шынныг тайбыңны чедип алырының келир үезинге холбаштыр чүве чугаалааш, ИКП ТК-ның чиңгине секретары, Палестинаның Хостаарының Организациязының араб-палестиннерниң чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи боор, деп эрге-биле киржилгези чокка ону шиитпирлээр арга чок деп демдеглээн. Израиль коммунистериниң удуртукчузу оон биле кады Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны камгалаарынга, а ол иштинде Вашингтонуң делегей байдалын нарыыдадып, боо-чепсекти эндере бүдүреринче угланган айыылдыг политиказынга удур улустарның демиселиниң херээнге ССРЭ-ниң чайгылыш чок тайбынга ынакшылдыг политиказының чугула рольун база онзалап айыткан.

Араб черлерин эжелээр чорукту удуртукчулары болгаш тайбыңны тургузуп, доктаадыры Израильдиң амыдыралчы эргелериниң айыыл чок болурунга база таарыштыр боор турарын М. Вильнер түңнелинде медеглээн. Ол чурттуң тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерин амгы израиль удуртукчуларының эжелекчи агрессчи политиказынга удур демиселге сырый каттыжарынче кыйгырган.

«Сугга душкеннерни камгалап алганы дээш» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сугга душкеннерни камгалаарынга көргүскен дидим болгаш эрес-маадырлыг чоруу дээш Тываның геология шинчилел экспедициязының Ак-Суг геология шинчилел бөлүүнүң моторизи Иван Викторович **Бочкарёвту** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ады-биле **«Сугга душкеннерни камгалааны дээш» медаль-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОИДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың апрель 15.

ОЛ БОДУНУҢ АМЫ-ТЫНЫН БОДАВААН

1980 чылдың апрель 27 Тоора-Хем суурга частың аяс чылыг хүнү турган. Улуг улус эртен ажылынче, а школачылар өөренип чорупкан турган. Эш башкыларынга артпаан Мерген, Орлан Хуребинчеен аныяктар. Виталий Хуна олар кандыг-даа сезик чок, чайгы үе сагыжынга кирип, хем кыдыының чоогунче ойнап чорупканнар.

Доштуң чугаалап, баксыраалын бодавайн, ынаар маңнажы берген оолдар ужелзе долгуче хенертен ойлуп киргеш. Чалап боон, оларны ээкерин каан Иван Викторович Бочкарев сыр маң-биле келгеш, оолдарның соонче доңгу кангытынынче кирген. Эң бичии кижилерин, соонда киргеннерин ол харыыгда уштуп хаар аргалыг болган. Оон соонда доң адынче шуут алыл киреэн Мергенни ол пат бөөрла уштуп келген. Ол чүгле бичии кижилерни камгалаар сагыышка алыскаш, бодунуң амы-тынын артынга каггаш турган. Оолдарның кээлени тынгарыдып алыр аргалыг болган.

Ак-Суунуң геология шинчилел экспедициязының моторизи таныыр-билбес кижилерниң уругларын айыылга таварышкан камгалап алганы бодунуң эрес-маадырлыг чоруун, совет кижи кандыг болурунуң үлегер-чижээн көргүскен.

Ажык-кончаа алыр дээш демисел-биле бүгү-ле чүүлдерниң хаара тудуп алган турар капитал чурттарында кижилерниң кол-кол эрге-шөлээзин каржызы-биле кызыгаарлап турары билдингир. Чагырыкчы бөлүктериниң ажылчы чоннарының үндезин эрге-ажыктарынга шуут-ла таарышпайн турар политиказын оларның ажылдаар өөренир, чурттаар чер алыр эргелерин чок кылып турар. Социал херектелерге акшаны-биле чарыгдаттынып турар күрүне акша-хөреңгиниң боо-чепсекти улам-соксаал чогу-биле эндере бүдүрериге ушпа, шериг техниказын кылып турарларын миллион-миллион түңнүт оюлгаларын хандырып берип турар.

ЧУРУКТА: бо бажыңда Аутебургтуң (ГФР) тос кижилер тургустунган ажыл чок бөлөөшкүннүң өг-бүлези чурттап турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИННИҢ КИРИШКЕНИ

Демир-орук платформалары чыып каан харлыг чудуктарның адаанда кыжырткайнып тургулаан. Кежээликтей соок дыналып келген, та сооктуң өзектеринче киир одуп кире бергени ол, та бот-боттарының аарындан болган чүве — чудуктарның чүүдеп кыжырткайнып турарының ужуру билдинмээн.

Ажылчыннар дуй хөртүктеп каан рельстерге илдиге-илдиге поездиге четкилеп келгилээш, харып-даа аймаарап калганнар — та декабрьның имиртиниң ындыг дүргеп дужуп келгени ол, та составтарның узуну шынап-ла ындыг болганы ол чүве, ужу-кыдыын көрүп четпес болган.

— Хаа-а. Мында дүнеге чедир хамаанчок, эртенге чедир төттүнмес-тир!—деп, бирде кижи ыткыр эвес-даа бол, улус шупту дыңнап каар кылдыр улуг тынган.

Шак ол сөстерни чугаалапкан кижиже база-ла ыткыр эвес-даа бол, бөлүү-биле удурланганнар:

— А сен хортпа даан. эки турапын ажыл-херээ ышкажыл.

— Күзээнизе чаныл чоруй бар, чудуктарны сен чокка-ла дажып кааптар бис.

— Мен чокка дажып шыдавас силер, ынчангаш моон чорбас-даа мен.

— Бо өске чугаа-дыр харын!

Субботник-даа эгелээн. Бир дем чорук баштайгы дээрде шуудавайн-даа турза, платформалар кырының кайда-ла бир бединде «Ынраа-йии, чеве!..» деп чаңчыл болган сөстер дыңналып эгелээн

Бичии болганда бүгү-ле составтарны дургаар ыры дег ужута берген:

— «Ам-даа-а, чоог-ла-а! Ам-даа-а, че-ээ!»

Шак ол аянны, «Дубинушканың» шак ол сергек баазымын чүү-даа чүве ам үреп шыдавас кылдыр сагыңдырып турган. Ынчалза-даа ажылдың эн-не өзиг түлүк үезинде үк ыры, таптып келгени дег, хепертеп ара үстү хова берген. Платформаларны сапалдыр аастар дамчып: «Ленин!..» диген чаңгыс ол-ла сөстерни дыңнажып, соглетчип турганнар.

Кайы-ла бир онгул-чиңгил харлар аразындан ол кара пальтолуг, халбаңныг бөрттүг кежи хонуп келген. Таныйвазы улустар-биле омакхөглүг мендилешкилээш, аная байыр чедирер деп тургулаан арбын кижилер аразынче доорааш-ла чиде хона берген.

Ынчангаш ийи ажылчын-биле кады ол платформадан харлыг чудукту көдүржүпкен, бир аай чайнвалы базып аппар чорааннар. Бичии када соксаш кылынган ыры, хоолаан хатка база катап холужа берген:

— «А-аайлыг-дыр, хупурай бер, Шеле тырт-ла...»

Ажылга хандыккаш, оон бирде бир талакы, бирде өске талакы эгиннеринге кызымаа-биле солуй салып чораан чудук кандыг-ла бир алдептиг чиик, барык-ла деңан чок кынныы чораанын Ленин ол дээрезинде эскербейн чораан. Оон чылдагааны баштайында — ырак Симбирскиге чудурукчулериниң болгаш бурлактарының ооргаларын хендүре каапкар, чашкы шаандан на билири «Дубинушкала» ужур бар ышкаш кылдыр сагындырап болган. Ынчаммыже, Ильич эскерип каан, ыткыр каттыра каапкан:

— Коңчуг утаанныгбайларны аар! Кымны мегелептер дээпчери ол!

Ол дээрезинде боду чоп билип кагбаан дээр сен! Чудуктуң ужу-бажындан көдүрүп алган ийи эштери оон узун-узун, шырак-даа болганнар. Боду дээрге оларның дал ортузунга чораан болгаш аар чүъкке доңгуп-дангып чедип, эгиннери бееии дээр-дегбес чоруп турганы ол ышкажыл:

— Чо-ок, эштер, ынчап болбас херек! Шыны-биле болуулуңар, чок болза, мен өске оргагадаже чоруй барайн.

— Владимир Ильич, шыныбиле-ле чүве болгай. Силерниң сагыжыңарга ындыг.

— Мындыт-дыр шаве, кымга чүү-даа сагындырбазын дээш, мен бир ужунга турүп алыйн, а силер—диген. Ленин эрлерниң бирээзинниң күчүлүг херээнге салаазып дээсчеп,—силер боже, ортузунга, мээн чораан черимге турүп алыңар. Чамдыкта күштерни солуптарга ажыктыг болгулаар чүве. Ынчаалынарам

Солчуп алганнап Кезүргеп чорупканнар. Ынчалза-даа, ошүт чүве дег, чудук база катап-ла Ленинниң эгиннериниң кырынга агаарга диле-ле астына берген. А Ильичиниң мооюндурууче чүгле чевүрээ човуу холуушкан харжыгаш төлтүп каап чораан.

— Чуну-ле ууягедип чоруурунар ол?!—деп. Ленин хоралай берген.

— Ыргак чудук-тур ийин, Владимир Ильич. Канчаар-даа долгаарга ужу өру содутур боор аап. Ам өске чудук ледүрер бис.

Ленин оон ынай чаңгыс сөс-даа ыттаваан. Чүгле бажын чиик чайгылааш, эгениксей берген кажарлакчыларже чемелелдиг көрген. Оон тонунуң карманнарынче холдарын хандыр суккулапкаш, шериг-зии-биле дүрген дескинигеш, демнежир чаа өөр дилеп чорупкан.

Ленин бүдүн состав төдү дужуртунгуже, шупту кижилер-биле деңге ажылдап келген. А ол составта дөртен ажыг ийи, дөрт өзектиг платформалар бар, оларның бирээзинде безин чудуктар—бүдүн даг дег.

Элдеп-чиктиг болган чүве—ол кежээ Ильич кым-бир ажылчынның чанынга баргаш-даа, кайы-бир бригаданың олаанга доңгая холдарын чынныып олура-даа көөрге — аңаа хамык улус шуптузу кандыг-ла бир кедергей улуг-улуг, хуулгаазын маадырлар кылдыр сагындырган. Кандыг-даа чудукту сегирип алырга, кандыызының-даа адаанга эктин салырга — шуптузу-ла чиик-чиик, бирээзинден өскелп улам чиигеп, агаарга болу-ла чөөк дег саллап чоруп турап болган.

В. ТЕЛЬПУГОВ.

Хоккейге делегейниң болгаш Европаның чемпиону аттыг чаалап алыр дээш маргылдаа апрель 15-те эгелээн Финнер моон-биле делегейниң хоккейиниң эң шыырак ойнакчыларын үш удаа хүлээп ап турарлар. Финляндияның найысылалы — Хельсинкиге болгаш хоккей найысылалы — Тампереге дош тулчуушкуннары боор эртер. Делегейге бирги чер дээш ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Швецияның, Финляндияның, АКШ-тың, Канаданың, ГФР-ниң болгаш Италияның хоккейжилери ойнап турар.

Совет шилиндек команда апрель 15-те итали хоккейжилер-биле ужурашканнар. Олар Тампереге италилерни 9:2 санбиле тиилээннер.

ЧУРУКТА: совет хоккей командазы (оң таладан солагай талазынче) бетинде олурут—В. Мышкин, С. Макаров, В. Жлуктов, улуг тренер В. Тихонов, капитан В. Васильев, тренер В. Юрзинов, С. Капустин, В. Шалимов, В. Третьяк; ортаакы олурут: С. Бабинов, З. Билялетдинов, В. Касатонов, А. Кожевников, И. Дроздецкий, В. Фетисов, В. Ковин, М. Варнаков, А. Мальцев; ындында олуруг: В. Крутов, И. Гимаев, В. Первухин, В. Зубков, В. Голиков, С. Шепелев, И. Ларионов, А. Скворцов.

И. УТКИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Кадык болуксазыңза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.40—ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозунуң үлегерлиг үрер хөгжүмү ойнаар. 9.20—АБВГД-жигеш. 10.05— «Аданелер, силерге». 10.35— «Спортлотонуң» 16-гы тиражы. 10.45— Совет ыры концерти. 11.15— «Коммунистер». Совет шүлүкчүлериниң чогаалдарын әзугаар тургускан шүлүктер композициязы. 11.45— Таджик ССР-ниң улустуң артизи Н. Рахматова ырлаар 12.25 — «Моон соңгаар ынчапмас мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Мосоорккүскомунуң иштики херектерниң кол эргелелиниң КАИ эргелелиниң начальниги генерал-майор А. П. Поздряков дамчыдылганың эгезинде чүве чугаалаар. 13.00—«Улуштер аймаа». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскуракова чорудар. 13.45— «Англиятга ыем кыжаныл турарыл?». Великобританияда дайынга удур шимчээшкин дугайы. Автор—В. Ильяшенко. 14.15—Бөгүн делегейде деп дамчыдылга. 14.20—Үргүлдарга фильм. «Немухиниии» музыкантылаарал». В. Каверинниң тоолун әзугаар тургускан. 15.40—«Дериг амытаннар амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

16.40—Коммунистиг субботник хүнүнүң медээлери.

МОСКВАДАН

16.55—Политиктиг хайгаарыкчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.25— Хоккейге делегей чемпиону дээш маргылдаа. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның шилиндек командаларының ужуражылшкыны. Финляндиядан дамчыдылга. 19.25— Коммунистиг субботниктиң медээлери. 19.40—«82-ниң ырлары». Останкинода концерт залындан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—22.25 —«Эрте-бурунгунуң детективи» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ч. Диккенс биле Э. Понуң новелазын әзугаар тургускан. Оон соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Свердловск хоорайның телевидениезиниң программазы:

14.20—1. «Бистиң Урал чериниң». Киноочерк. 2. «Даш чөлээш». Уралдың геология музейиниң залдарынга телеэкскурсия. 3. Свердловск хоорайның профөөредилгезиниң Аныяктар ордузунуң улустуң танцызының ленинчи комсомолдуң лауреады ансамблиниң концерти. 15.20—«Шуурган оглу». Эстонияның улустуң чогаалчызы Ю. Смуулдуң дугайында дамчыдылга. 16.05—«Пионерияга әзулал!». Таллинниң пионерлер ордузунуң уругларының бот-тывыштыр урап чүүл коллективтериниң оюну. 17.00—«Бистиң-биле кады кыш, бис ышкаш кыш, бистерден эки кыш». ГДР-ден дамчыдылга. 18.00 —«Музыкалыг киоск» 18.30—Делегейде болуушкуннар дугайында дончулал. 18.45— В. Шкваркин.— «Бөдүүн кыс». Телешии. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15—«Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—23.55— «Директорнуң хууда амыдыралы» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги. 2-ги сериялар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

СУББОТНИКТЕР РЕКОРДТАРЫ

Субботниктиң рекордтары! Рекорд бүрүзү катаптаттынмас чараш талаларлыг, эгелиг болгаш тончулуг база тускай хемчээлдиг. Коммунистиг субботниктиң рекордтары дээрге бүдүн-бүдүн күш-ажылчы коллективтериниң азы аңгы-аңгы кижилериниң-даа Төрээн чуртунга, бодунуң чонунга бараан боол, эки туразы-биле, ак сеткилдиг, эң бүдүрүкчүлүг ажылдаанының түңнелдери-дир. «кызыл суббота» база-ла боду онзагай рекордтарлыг.

Аш-чуттуг, кадыг-берге 1920 чылдарда болуп турган коммунистиг субботниктериниң бир чижээ мындыг: «Александровтуң демир-орук станциязынга 6 шак иштинде 5 токарь 80 өзекти кылып каан. Аңаа хүннерге бодаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 213 хуу болган. Ол хүнү коңчуг соок хаттыг болган, ажылчыннар орта чем чивээннер. Ынчалзадаа олар коңчуг шалыпкын, бот-боттарынга дузалажып ажылдааннар. Идик-хеп бо-ра-бүдүн чээрби ажылчын 4 шак иштинде ажылдааш 70 вагон рессорну болгаш 600 пуд материалды чыгганнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү аңаа хүнге бодаарга 300 хуу» (В. И. Ленин, «Улуг эгелээшкин»).

Бистиң чуртувуста коммунистиг субботниктер хүнүн, күш-ажылчы рекордтарның хүнү деп диилим-биле чугаалап болур. Кызыл субботаның хүнүнде бистиң чурттуң ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер эки туразы-биле, чангыс кижи дег ажылдап хүнээш, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турарлар. «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — эң бедик, шынары — тергиин!» Совет кижилер ол хүн ындыг лозунгуң адаа-биле ажылдап хүнзээрлер.

Ол хүн бүгү совет кижилерниң ак сеткилдиг-биле, тевир чок ажылдааш, кылган ажылының сан-түңүн үндүрери безин берге. Субботник хүнүнде бистиң чуртувус хөй-хөй миллион тонна каңны, хөмүр-дашты, нефтини, прокатты, шойну, тудуг материалдарын, үлетпүр бараан-нарын... халас ап турар. Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувус, бүгү хоорай, суурлар Ленинчи субботник хүнүнде чаа аян-шинчи кире бээр — каас-чараш, арыг-силиг, часкы хүн дег тода-коску! Совет кижилерниң чогаадыкчы, найыралдыг күш-ажылының улуг күчүзү «кызыл суббота» хүнүнде база бир тускай оңу-биле көстүр.

Бистиң чуртувуста 1970 чылдан эгелээш, чыл санында чаңчыл әзугаар Коммунистиг партияның тургузуккузу, Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан апрельдиң коммунистиг субботниктери — хосталган чоннуң хостуг Күш-ажылдың чырык байырлалының хүнү. «Коммунистиг күш-ажылдың тиилекчизинге чеде бээр бис!»—дээш ленинчи сөстерниң әзулуг ханы утказын, шынныын ол хүн бис билип алыр бис. Ол хүн чаа амыдыралдың тургузукчулары миллион-миллион совет кижилер эки туразы-биле, ак сеткилдиг-биле, революсчу энтузиазм-биле ажылдап хүнзээрлер.

Советтер чуртунуң ажылчыннарының күш-ажылчы байырлалында кылган ажылдарының түңнелдерин бис бо хүннерде көрүп турар бис. Чүгле оигу беш чылдың фондузунче шилчиткен акша-түңбиле безин дыка хөй школалар, садиктер, бүдүн-бүдүн эмнелгелер комплекстери, профтехучилищелер, санаторийлер, дыштанылга бажыңнары... тургузулгалаан. Совет кижилер ол күш-ажылчы байырлалдың хүнүнде бедик көдүрлүңгүүнүг, хөй-аттыг, өөрүшкү-маңнайлыг ажылдап хүнзээрлер. Ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедик болуур, хөй-хөй күш-ажылчы рекордтар тургузуккулаар.

«Правда» солун «Субботник хүнүнде» деп рубрика адаан-га мынчаар бижээн: «Ленинград. Нева хемде хоорайның ажыл-иштчилери ол хүн улуг энтузиазм-биле ажылдап хүнзээннер. «Электросила» заводта И. Шаровка баштаткан мурнакчы бригада хүн нормазын бүдүн-чартык катап ажыр күүсеткен. Олар Саян ГРЭС-ке турбогенераторлар белеткеп ажылдааннар. А «Скороход» каттыжышкынының идик кылыкчылары 500 муң ажыг идикти ол хүн кылып үндүргеш, хүн нормазын 180 хуу күүсеткеннер. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чуртта алдарлыг тудугжу Н. Злобинниң 45 кижи составтыг бригадазы ол хүн 3645 рубль түңнүг тудуг ажылдарын кылгаш, ажыл нормазын 180 хуу күүсеткен. А Владимир Ильич аттыг заводтуң токары Л. Лезин субботник хүнүнде хеп чуур машиналарның 35 янзы-бүрү кезектерин кылган. Ол аңаа хүн нормазынга деңнээрге 250 хуу. Баку. Азербайджанның ажылчы чону москвачыларның эгелээшкинин алдаргаш, апрель 18-тиң хүнүнде күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр деп шиитпирлээннер. А «Электросвет» заводтуң ажылчыннары ол хүн чүгле куруненин Шынар демдектиг продукциязын бүдүргеш, ажылдап алган акшазын долузубиле беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээннер. «Кривой Рог. Хоорайның металлургтары «кызыл суббота» хүнүнде пландан ажыр 320 тонна шойну, 390 тонна каңны, 650 тонна прокатты бүдүрүп үндүргеш, беш чыл фондузунче 44 муң рубльди шилчидерлер».

Коммунистиг субботниктерниң рекордтарының дугайын ам-даа хөйну чугаалап болур. Төрээн чуртунуң чечектелиишкини дээш бүгү аргаменгежилин, энергия, дурмуулдазын харамнанмайн ажылдап чоруур кижи бүрүзү оон ажылының түңнелин чоң хүндүлээр, оон ажылын шинтилеп үнелээр деп чүвени эки билир.

Бо чылдың В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болган юбилейинге база ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан коммунистиг субботниктерниң чаңгызы бистиң чурттуң бүдүн бүрүзүнде улам пептереп. Миллион-миллион совет кижилер бөгүн чаңгыс кижи дег «кызыл субботаның» байырлалынче үнгеш, эң бүдүрүкчүлүг ажылдааш, эки шынарлыг продукцияны бээрлер.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
журналист.

БАШКИР АССР. Уфаның мотор кылыр бүдүрүлге каттыжышкынында бичии хемчээлдиг шөлдерге ажыглаар тракторжугаштарны бүдүрүп турар. Ындыг трактор-биле черни чарып, пламиртеп, суггарып, сигенни кезип, ыяшты хирээлеп-даа болур. Оон соонда чартык тонна хире чүъкту сөөртүп болур тергежигешти база кошкан. Ындыг бичии трактор ол бүгү ажылдарны кылырынга чугула дериг-херекселдер-биле хандыртынган.

ЧУРУКТА: бичии тракторнуң шенелде эртип турары.

Р. КУДОЯРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

КУБА ЧОНГА

Атлант океан моон ырак-даа бол,
Америка улуг диви талыгыр бол,
Найыралчы, акы-дуңма, хостуг чуртка
Аалдап чедер аас-кежик мензэ душту.
Куйдапытым дүжүр октаан маадыр чонунуг,
Куба чуртун алдар биле хүндү бүргээн
Социализм тиилээриниң тыныныг оруу—
Солангылаан тырыкыш көргеш, магададым.
Хосталганың оңмас, мөңге Кызыл тугун
Холдан салбайн, бүзүрелдиг диңим базып,
Дайзыннарга чаннык-диңми болу берген
Далай диңес маадыр чонуң холун туттум.
Хуваскаалдан хөгжүп үнген чурттадгазы
Онза чаагай кежик-чолдуг улус болду.
Куба чонуң чаңгыс демниг оңнүктерни
Ораннарда санап четпес кевей чорду.
Ажырымчы, дайын өртүн кыпсыкчаарлар
Азыг-диңми шаарартып кыжанырга,
Маадыр чуртка дуза болур диңми үнер
База катап делегейде чаңгылаңды.
Куба чонуң байлак, чараш, тайбың чуртун
Хүнаап алыр ындыг күчү кайда-даа чок!

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

ААС-КЕЖИК ТӨЛҮ БОЛЗУН

Улуг. делгем өртемчейниң чурттарында
Уругларның салым-хуузу деекп эвес.
Депшилгелиг кижи бүрү олар дээштиң
Демин кадып, тайбың херээн быжыглап тур.
Чили, Ливан, Сальвадорда, өлүм-чидим,
Аш-чут, түреп дээргилеп, диргелип тур.
Чилби, хоптак, араатаныг идегеттер
Ажы-төл-даа кээргевейн меңнип турлар
Өлүрүкчү маңгыстарның когун үзүп,
Өршээл бербейн өжээн негеп, тулчуп турар
Дидим чонуң хосталгаже күзел-соруу
Тиилеп үнер хүнү черле чедип келир!
Дарызыг чыт бөмбүрзекке таравазын!
Дайын-халап кана-даа бол өөскүвезин!
Сагланайнып өзүп орар чечек ышкаш.
Чаштар шупту аас-кежик төлү болзун!

А. МААДЫР-ООЛ.

ЧУРТТАЛГАМНЫҢ АЯЛГАЗЫ

Изиг кызыл демир-биле
Ишти хөннүм «чугааланып»,
Аас-кежик чурттадгамның
Аялгазын ырлап чор мен.
Дөжү, маска —херекселим
Төнмес күжүм үнер дөзү —
Аймак чонга бараалгаарым
Ажыл-ижим чалакчылы.
Маска, дөжүм—хөгжүм үнү—
Байым, күштүүм херечизи,
Чогаадыкчы, чаартыкчы
Чонга оргүүр улуум ында.
Эрбениш чок, элечи чок
Эки этти бүдүрерим,
Дөжү, маскам, күзел-соруум
Дөзү быжыг доннажында.

С. БИЧЕ-ООЛ.

ШЕМИ ХЕМИМ

Частып келген чечек ышнаш,
Чаш-ла шаамны эттиргеним
Сарыг дыттыг Шеми хемни
Сагыш-чүрээм кайын уттур.
Хаяаланган алдын хүнну
Карантарым баштай көрген.
Кажанда-даа сактып чоруур
Ханым-биле тудуш хемим.
Аалымдан үнеримде
Анай-хаактар частып туржук,
Аас-кежик хеглүг ырын
Айлаң-куштар ырлап өржүк.
Хөй-хөй чылдар шуужуп эртиан,
Нэрбээним чөк хээчүн болдум.
Ынчалза-даа төрээн черге
Ынакшылым хеээзо арткан.

К.-С. СЕДИП.

УЖУДУКЧУ, КУШТАН КАМГАЛАН

Куштарның ужуп эртер бүгү агаар оруктарынга ындыг «орук демдээн» тургузуп каар болза коңчуг таарымчалыг болур ийик. Кижиниң агаарга ужуп эгелээнинден бээр куштар биле самолёттарның үскүлежиишкиннери үргүлчү болуп келген. Ындыг үскүлежиишкиннерниң бир-ле дугаар тускай бижилгезин 1910 чылда демдеглелге киирген. Аэроплан Калифорнияда Лонг-Бич мугулдурну кежир ужуп бар чораан, чайка-биле «үскүлежипкен». Самолёт ужуп шыдавайн баргаш, эрик кыдынынга кээп дүшкен, ужудукчу өлген.

Делегейниң бирги дайынының үезинде самолёттарның куштар-биле үскүлежи бээри мырыңай бо-ла таварышкылаар турган. Ол үеде бичии хемчээлдиг куштар безин ужудукчуларга коңчуг айыылдыг турган. Британияның дээриңге бичии бора-хирлээ шериг самолёттуң «думчуунга» кээп үскен, оон түңнелинде ужудукчу машиназын даг эдээ черге кээп хондурар ужурга таварышкан.

Бичии стриж деп кушкаш чуък сөөртүр самолёттуң кабиназының шилин оя үскеш, оон соңгу кезээн үрей барып дегтеш, чүгле самолёттуң соонда багаж салыр өрээлинге кээп тырлы берген чыткан.

Делегейниң ийиги дайынының үезинде дүргей ужар американ шүүргедекчи дээрге бөлүк кара-баарзыктарга кээп үскеш, черже кылыйтып баткан.

1942 чылда черлик өдүрек американ гидропланның кабиназының шилин оя үскеш, ужудукчунуң арынынга кээп каккан. Ужудукчу моорай берген болгаш машиназын башкарып шыдавас апарган, самолёт черге кээп дүшкен. Самолёттарның агаарга дуруялар кастар, шилеңнер болгаш өске-даа улуг хемчээлдиг куштар-биле үскүлежиптери оон-даа айыылдыг.

Ужудукчу Рой Ланкастер журналистер-биле беседазынга мынча дээн: «Бис куштардан лүндүүштеддир адар үгер-боодан артык коргар турган бис. Бир эвес немецтер бүгү куштарын дээрже үндүрүпкен турган болза, та чүү болур турган чүве»

Дайын соолунде чылдарда куштар база-ла самолёттарга эвээш эвес хоралы чидиргилээн. 1964 чылда «Известия» солун мынчаар бижээн: «Кедир үеде космоска ужударынга шилип алган американ ужудукчу Фримен бо чылдың октябрь 31-де реактивтиг самолётка шенелде ужудуушкун кылып турган, агаарга каска үскүлешкен. Куштуң мага-боду реактивтиг шимчедикчиниң аразынга барып чыдып алган. Фримен шимчедикчинин ажылдавастай берген самолёдун чоокку аэродромга хондурарын кызыткан. Оон чүү-даа үнмезин билгеш, парашюттуг халый берген. Ынчалза-даа эмин эртир чавыс болганындан парашют чазылбайн барган».

Куштарның самолёттарга агаарга айыылдыг «ужуражышкыннарын» ам-даа үр уламчылап болур. Ындыг таварылгалар кайы хире хөй болуп турарыл, ол талазы-биле статистика бар бе? АКШ-та ындыг таварылгалар неделяда ийи катап болуп турар. Куштарның чанар болгаш ээп келир үезинде оон-даа хөй. Ам агаарга куштардан канчаар камгаланырының аргазын өөренип көрүп турар апарган.

Ол чалгынныг бичии «бомбаларның» самолётка кээп үзер кужу чогум чүү хирел?

Самолёттуң болгаш куштуң дүргениинге хамаарыштыр аңгы-аңгы болур. Ынчалза-даа ортумаа-биле өдүрек хире куш кабинаның ок өтпес 3 см хемчээлдиг шилин оя шаап тар деп чүвени болган хөй-хөй таварылгаларның дуржулгазы бадыткап турар. Ол 300 муң атмосфера базыышкынынга деп.

Даг ээрлери боттары самолётче халдаашкын кылыр деп чүве шагдан бээр билдингир турган. Ону барымдаалааш, делегейниң бирги дайынының үезинде оларны самолёттарга удур салып үндүрер деп бодал тыптып келген. Ынчангаш 1916 чылда Францияга 6 ээрни шилип алгаш, өөредип эгелээн. Баштай оларны самолёттуң даажындан болгаш боолаашкындан кортпас кылдыр өөредип турган. Оон соолунде бичии борбак эътти самолёттуң моделинге баглап каар, дараазында агаар тулчуушкунунга шенелделерни эгелээр турган.

А чогум оон түңнели калдыг болганы биске билдинмес болуп артып калган.

агаар

Бөгүн республиканга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3-8 метр чедер. Агаарның температуразы 17-22 градус чылыыр.

Кызылга элээр булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 19-21 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амстердамдан билзек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.20, 13.00, «Хөй ийистер бөлүүнүң адаанда» 11.10, 15.00, «Айыылдыг аян-чорук» (2 сериялыг) 17.20, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «1-ги класска турганнар» 13.30 «Өжээн негекчилери» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 15.00, «Кондорнуң үш хүнү» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

Чагыг № 889.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ амыдыралдың килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш типографиязы. (Кызыл, садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00156.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 91 (11889) | 1982 чылдың апрель 18, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Камналга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң шимчээшкининге идепкейлиг киржиңер!

Экономика камналгалыг болур ужурлуг.

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ НОМНАРЫ

«В. И. Ленин, СЭКП хөй националдыг Совет күрүне дугайында» деп чыыдда ном—ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын таварыштыр Политиздаттың үндүрген номнарының бирээзи ол. В. И. Ленинниң чүүлдерин, чугааларын, чагааларын, СЭКП-ниң документилерин, Л. И. Брежневтиң чугааларын ында киирген. Чаа хевирниң күрүнезин тургузарынга болгаш ооң хөгжүлдезинге хамаарышкан ол чүүлдер күш-ажыл кижилериниң улуг акы-дуңмалышкы чоруу-биле, улустарның бузулбас ленинчи найыралы-биле сырый каттышкан бистиң ниитилелиистиң идейлиг чаңгыс эвин көргүзүп турар.

Совет Эвилели тургузарының эге үндезининге улуг Ленин турган, ол социалистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринге ындыг эвилелдиң эргежок чугулазын ханызы-биле шынзыдып бадыткаан. Ынчангаш ук ном үндүрер чериниң юбилейге планында ооң ажылдары кол черни ээлеп турары чугаажок. Баштыңчының чогаалдарының долу чыындызының немелде тиражтарын, ооң ажылдарының аңгы үндүрүлгелерин парлап турар. Парлалгадан үнген ийи томнуг «В. И. Ленин—Советтер чуртунуң башкарылгазында» деп ном алдарлыг болуушкун-биле база холбаалыг «меңге шагда» деп коллективтиг чыынды ССРЭ-ниң улустарының бот-боттарынга долу бүзүрелге, нациялар аразында харылзааларга деӊ эргелиг эвес чоруктуң кандыг-даа хевирлери турупболбас эки тура чаңгыс эптиг чорукка үндезилеттинген интернационалчы акы-дуңмалышкы чоруң дугайын тооглуп турар. Политиздатка «Совет Эвилели» база «Бузулбас эвилел» деп справочниктер база үнер.

ССРЭ-ниң юбилейинге белеткээн чаа номнарның дараазы хөй болгаш янзы-бүрү. «Молодая гвардия» ном үндүрер чер «Мээң чуртум» деп альбом-номну аныяктарга адрестээн. «Знание» ном үндүрер чер «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп библиотечканы үндүрген, ында эвилелдешкен республикалар дугайында брошюраларны киирген.

«Прогресс» ном үндүрер чериниң номнарын бүгү дылдарже сонуурган турар. Бистиң чуртувус дугайында, ооң делегей ужур-дузалыг төөгүлүг дуржулгазының дугайында чугаалап турар номнарны, марксизм-ленинизминиң классиктериниң ажылдарын, Совет күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларының чүүлдерин ол он-он даштыкы дылдар кырында парлап үндүрүп турар. Совет ниитилелдиң угаан-бодал хөгжүлдезин херечилеп турар ССРЭ-ниң улустарының чечен чогаалын парлаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Чижээ, Россия Федерациязының чогаалчыларының чечен чугааларының «Оларның үнү» деп чыындызы араб дылга парлаттынган. Шаандагы национал кыдыг черлерниң улустары чурттуң бүгү нацияларын-биле ниити одуругга социалистиг келир үеже бүзүрелдиг базымны кылган, социал депшилгениң бедиктеринге четкенинге совет улус чоргаарланыр эргелиг. Литература—ол депшилгениң көрүнчүзү. Революция мурнунда ужук-бижик чок турган улустарның 43 дылдарынга номнарны амгы үеде үндүрүп турар. Совет литераторларның эң эки чогаалдары-биле «Советтер чурту шүлүктерде болгаш прозада» деп ийи томнуг чыынды номчукчуларны таныштырып турар, ол англи дылга үнер.

«Художественная литература» ном үндүрер чериниң «Даштыкы оңнуктерниң көргени-биле» деп атты чыындызынга янзы-бүрү чурттарның шүлүкчүлериниң болгаш чогаалчыларының Совет Эвилелиниң дугайында чечен чугаалары, очерктери, шүлүктери кирген.

Чаңгыс эптиг өг-бүле бис деп медерел—совет патриотизмниң ол ханы уткалыг тодарадылгазы эвилелдешкен республикаларда үндүрүп турар номнарының кол темазы болуп турар. Чижээ, «Днипро» ном үндүрер чер «Акы-дуңма литератураларның эртинези» деп 60 томнуг бөлүктү үндүрерин доозуп турар, ында национал чогаалчыларның чогаалдарының эң экилерин украин дылче очулдуруп парлаан. Ном үндүрер черлерниң демнежип кылганы «Ленинчи найырал-биле күштүг бис», «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп бөлүктерин белеткээн. Совет эрге-чагырга үезинде бистиң чуртувуска ССРЭ-ниң улустарының 89 дылдарынга номнарны үндүрүп келген.

Совет хөй националдыг литератураны парлап үндүрүп турарының тиражтарын дөмейлээр чүүл чок деп чугаалап болур. Ниити тиражы 54,7 миллион санныг, он бир чартык муң хире аттыг номнар ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга үнген. Амгы үеде 1,8 миллиард үндүрүлгелер белен болуп үнуп турар. Оларның аттарының саны 80 муң четкен.

М. ВАСИЛЕВСКАЯ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

УЛУГ ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫНГА ШЫНЧЫ

Совет Тываның бүгү булуңнарынга, хоорай, суурларынга апрель 17-де кызыл туктар, транспарантылар кииискээн, ыры-хөгжүм, митингилер, өөрүшкүлүг үннер күш-ажылдың байырлалының киржикчилерин уткаан. Улуг эгелээшкинниң чаагай чаңчылдарынга шынчызын көргүзүп, муң-муң кижилер коммунистиг субботникче үнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге харыы кылдыр база он бирги беш чылда партияның айыткан экономиктиг программазын чедиишкинниг күүседиринге төлептиг үлүүн киирерин оралдашпышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти эрттирер деп инициативаны олар калбаа-биле деткээннер. Республиканың ажылчы чоннары коммунистиг субботник хүнүн шалыпчы күш-ажылдың, организастыг чоруктуң, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың хүнү болдуруп, бедик медерелдиг, патриоттуг чоруун база катап көргүскеннер.

КЫЗЫЛ

Шалыпчы күш-ажылдың бо чылгы байырлалын кызылчылар онзагай көдүрлүүшкүннүг уткаан. 1982 чылдың бирги кварталында республикада социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунга кирип, Кызыл хоорай СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Найысылалдың мурнакчы коллективтериниң бирээзи «Кызыл тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери күш-ажылдың байырлалының мурнуу чарышында база өөрүнчүг медээни алган. Бирги кварталда социалистиг чарышка республиканың тудуг организацияларындан тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле коллектив шаңнаткан. Эргелелдиң чүс сезен ажыг ажыл-ишчилери субботникче чаңгыс кижи дег үнген. Оларның хөй кезии боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаан. Гагарин кудумчузунда 150 аал ниити чурттаар бажың тудуунга хоочун тудугжулар Ч. Ч. Доңгак, Н. А. Пания, А. Д. Воронин оларның бригадалары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Олар 8—9 кубометр чедир туугбуну ол хүн салып, ажылды эки шынарлыг кылган. Калбак панельден бажың тудуп турар А. Г. Пашковтуң, тос каът бажың тудуунда М. К. Лаптевтиң, общежитие тудуунда М. Д. Шиповаленкоңуң бригадалары база бир демниг ажылдаан.

«Каа-Хем» разрезиниң хөмүр-даштылары субботник хүнүн күш-ажылдың ёзулуг байырлалы кылдыр эрттирген. Олар 600 тонна хөмүр-дашты херглекчилерже чудуруп берип, хүндүскү үлүгден 15 хуу бедик — 10 муң кубометр чер кырын аштаар ажылды чорудуп кап, 6 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Чүс ажыг кижи кампап алган электри энергиязы-биле ажылдаан. Оларның иштинде коммунист М. К. Бергер удурткан бодунуң чоруур экскаватор экипажы, В. Л. Курин, А. А. Нехорошков оларның экскаваторжулар бригадалары бар. А септелге-механика цехиниң коллективи коммунистиг ёзу-биле ажылдап, бүгү дериишкиннерниң профилактиктиг септелгезин кылган.

Кызылдың даараныр фабриказының ажыл-ишчилери субботникти онзагай байырланчыг көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Фабрика бирги кварталда социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн коллективтерниң одуруунда кирген болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин чаалап алган.

Фабриканың продукциязы чоннуң бедик үнелелин ап турар. Бо бүдүрүлгениң бригадалары коммунистиг күш-ажылдың байырлалының хүнүнде уруглардың 200 курткаларын, херээженнерниң 500, бичии уругларның 700, школачыларның 700 платьелерин, уругларның 1000 хөйлеңнерин даараар деп сөзүн ээлээннер.

Хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге төлептиг ужуражырынга белеткенмишаан, боттарының шалыпчы күш-ажылын В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болур оюнга тураскаадып, субботникке бир демниг киришкен. Найысылалдың кол кудумчузу—Ленин кудумчузун ногаанчыдар болгаш чаагайжыдар харысаалгалыг ажылды хоорайның студентилериниң тудугжу отрядынга дааскаяы таварылга эвес. Ленин шелүнге болган митингиниң соонда ол хүн аңаа 1200 оолдар, кыстар ажылдап, улуг ниити бүдүргеннер.

Апрель 17-де Тываның электри четкилериниң, тараа продуктуларының сайгарылга баазазының, пиво, хлеб заводтарының, сүт комбинадының, автосептелге заводунуң коллективтери боттарының камнап алган электри энергиязының, чиг-эт болгаш материалдарының күзели-биле ажылдаан.

Тудуг организацияларының кол күштерин бо чылын ажыглалга киирер объектилерже мөөңнээн. Электри станциязын алгыдарынга, ЦЭС—хоорай аразының чылыг дамчыдылгазын, чурттаалга болгаш социал культура объектилерин тударынга улуг ниити бүдүрүп, аңаа ниитизи-биле 110 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган.

Тудугжуларның хөй бригадалары субботникте бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары-биле хүлээлгелерин ап, боттандырган. Чижээ, 48-ки тудуг эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, коммунист Е. С. Бизяеваның шеверлекчилер бригадазы ээлчег үлүүнден 11 хуу бедик—300 дөрбелчин метр хананы штукатурлап, камнап алган ээлдирнип бүгү ээлчегде ажыглаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григоровичиниң шеверлекчилер бригадазы 377 дөрбелчин метр шеверлел ажылын кылырын хүлээнген, сөзүн ээлээн. Бо дээрге ээлчег үлүүнден 40 хуу бедик ажыл-дыр. Бригада база камнап алган материалдарын аңаа ажыглаан.

Автотранспортчулар 15 муң тонна чүъкту, 50 муң пассажирлерни дажыглап, хөй санныг автомашиналарның № 1 болгаш № 2 техниктиг ажаалдазын чорудуп, септелге ажылдарын кылган. Дөрт чүс ажыг чолаачылар боттарының камнап алган кывар-чаар чүүлдери-биле ажылдаан. Хоорайның субботник штавының даалгазы-биле коммунистиг субботниктиң рейстеринге кызыл шыйыгларлыг оруң бижиктерин алган хөй чолаачылар коммунистиг күш-ажылдың рейстерин эрттирген.

Хоорай штавының дыңнатканы-биле алырга: апрель 17-де 42 муң 500 кызылчылар «Коммунистиг субботник хүнүнде — күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр!» деп лозуң-биле ажылдаан. Оларның 14 муң ажыы боттарының ажылдаар черлеринге шалыпчы ээлчегни эрттирген. 1695 ажылчыннар боттарының камнап алганы чиг-эт, материалдары, оттулар чүүл, электри энергиязы, кывар-чаар материалдары-биле ажылдаан.

«Кызыл субботада» хөй коллективтер продукция бүдүреринге бедик түңнелдерни, эки шынарны чедип алган. Үлегерлиг бүдүрүлгелерниң 5 муң ажыл-ишчилери 174 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Кызылчылар ниитизи-биле 70 муң рубльдиң беш чылдың фондузунче шилчиткен. Хоорайның хөй ажыл-ишчилери сургуулдары кудумчуларны сесерликтерни, парктыны чаагайжыткан. Олар кудумчуларны аштап, ону асфальттылаарынга белеткеп, ыяштарны олуртуп, улуг ажылды кылган. Найысылалдың мурнуу микрорайонунга безин 1,5 муң кезек ыяшты олурткан. Ол ажылдар 4-кү, 5-ки микрорайоннарның моон соңгаарты ногаанчыдылгазының эгези болган.

Хоорайның партия, совет, комсомол организацияларының, субботник штавының организакчы ажылы күш-ажылдың байырлалының чедиишкинниг, күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүн хандырган.

ЧУРУНТАРДА: найысылал Кызылдың ажылчы чоннары күш-ажыл байырлалы — «кызыл суббота» хүнүнде.

СОЧИ ХООРАЙГА ОРДЕН ТЫВЫСКАН

СОЧИ. (Краснодар край). Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчыларын эмнээр база кадыын катап тургузар талазы-биле хоорайның ажылчы чоннарының улуг болгаш эрес-шудургу ажылы дээш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш Сочи хоорай Ада-чурт дайынының орденинң I чергези-биле шаңнаткан. Апрель 16-да партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери-биле каттышкан байырлыг хуралын ол бедик шаңналды Сочиге тывысырынга тураскааткан.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов хуралга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден Сочиниң болгаш Краснодар крайның ажыл-ишчилеринге Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр ол чүректиң ханызындан байыр чедирген. Ол бедик шаңнал болза, тиилелгеге, фронтуга, совет солдаттың амы-тынынга болгаш кадыынга хоорайның ажылчы чоннарының кылган бүгү чүүлдерин бедик-биле хүндүлээн, хүлээп көргениниң демдээ-дир деп, оратор чугаалаан. Чогум уткозы-биле чугаалаар болза, ол үеде бүгү хоорай шериг госпиталы болуп берген турган. Дайын чылдарында чартык миллион хире дайынчыларның [illegible] болгаш фронтуже [illegible] чорудткан.

Ооң [illegible] дайын соондагы [illegible] чугаалап тура, ажылчы чоннарның кадыының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының тодаргай көскү үлегер-чижээ Сочи хоорай болуп турарын ол демдеглээн. Чыл бүрү дөрт миллион ажыг кижи маңаа дыштанып болгаш эмненип турар.

Чугаазының түңнелинде Д. Ф. Устинов Сочиниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларны төлептиг уткуурун күзээн.

Ооң соонда камгалал министри Ада-чурт дайынының орденинң I чергези-биле Сочини шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, чыылганнар диңмиттиг адыш часкан турда ук шаңналды хоорайның тугунга кадап берген.

СЭКП-ниң Сочи хооркомунуң бирги секретары В. Ф. Гавриленко, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, бүдүрүлге мурнакчылары, дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары хоорайга бедик шаңнал дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн. СЭКП-ниң ленинчи ТК-зының, амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгараңгай ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң чорудуп турар иштики болгаш даштыкы политиказы бистиң Төрээн чуртувустуң улам [illegible] [illegible] болгаш культуралының [illegible] [illegible] кижилерниң чаагай [illegible] найыралын чок бедиделинге. Чер кырынга тайбыңнын хандырарынга идиг берип турарын олар демдеглээн.

(СЭТА).

ВЛКСМ-ниң съездизинге уткуштур

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Ленинчи комсомолдуң «Мал ажылы—аныяктарның шалыпчы фронтузу» деп эгелээшкини чурттуң оолдар кыстарының аразында калбак нептерээн. Омск областың кедээ ортумак школаларының доозукчуларының слёдунуң киржикчилеринге байыр чедириишкининге эш Л. И. Брежневтиң бедик үнелелди бергенинге болгаш ажылга чедиишкиннерин күзээнинге ажыл-херек-биле харыылавышаан, чүс-чүс муң аныяк энтузиастчылар школа доосканы соонда фермаларга болгаш мал комплекстеринге ажылдаар күзелин илергейлээн. адырның хөй объектилерин шефке алган. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

МОСКВА. Кедээ школаларның болгаш профессионал-техниктиг училищелерниң доозукчуларының шалыпчы отряды тургустунган, олар Подмосковьениң мал ажылынга ажылдаар. Доозарының шылгалдаларының соонда чүс-чүс оолдар, кыстар [illegible] совхозтарга, куш фабрикаларынга чеде бээрлер.

Ажыл-агыйлар оларны [illegible] алырынга белен, оларга дагдыныкчыларны быжыглаар. Күш-ажылчы салгалдар шимчээшкини улам хөгжүп турар. Чехов районунуң «Дубининский» совхозта школаның доозукчузу Таня Вицукаева фермага авазы Зинаида Вицукаева-биле кады ажылдаар. Домодедово районунуң «Константиново» күрүкеажыдылгазының механизатору Михаил Никифоров өөредилгениң төргиини, оглу Валерийниң дагдыныкчызы болур. Ындыг чижектер он-он.

АЛМА-АТА. Тургай областың Жасбуун ортумак школазының доозукчулары шуптузу боттарының келир үеде ажылдаар чери кылдыр «Сарытурганский» уксаажыдылга заводун шилип алганнар. Аныяктарга күш-ажыл дептерлерин биле комсомолчу-аныяктар хойжу бригадаларынче путёвкаларны тывыскан.

Келир үеде мергежилиниң ужурун билип алырынга профугланышкын бөлгүмнери дузалаан. Дуржулгалыг малчыннарның удуртулгазы-биле школачылар теория өөренип, чаңгы дыштанылга үезинде мал кадарып турганнар.

Школа доозукчуларының эгелээшкинин Казахстанга мал ажылын шалыпчын хөгжүдеринге чугула чүүлдерниң бирээзи апарган. «Хөй ажылдыг—аныяктарның [illegible]» шимчээшкининде кедээнги он-он муң оолдар, кыстары киржип турарлар. Олардан комсомолчу-аныяктарның 1300 бригадаларын тургускан.

ДАУГАВПИЛС (Латвия ССР). «Искра» колхозта чаа мал комплекизин Салиец ортумак школазының үстүкү классчылары коллективтиг шефке алган. Олар ындыг шиитпирни Омск областың кедээ ортумак школаларының доозукчуларының слёдунуң киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байыр чедириишкининде чугаалашкан комсомол [illegible] хүлээп алган. Шуптузу оолдар, кыстар бүдүрүлге бригадаларынга кедээ мергежилдерге өөренип турганнар.

Бодунуң төрээн ажыл-агыынга ажылдап артып каар [illegible] шиитпирни республика [illegible] [illegible] школачылары үндүрген. Бо чылын доозукчуларның [illegible] келир малчыннар болгаш механизаторлар болур.

КОСТРОМА. Өөредилге чылы ам-даа уламчылап турар, ынчалза-даа областың кедээ школаларының доозукчуларындан алды чүс ажыг билдиришкиннер ажыл-агыйлар удуртукчуларынга келген. Аныяк костромажылар төрээн колхоз, совхозтарынга ажылчын турушташтары ээлзеринге беленнер.

Пьошиковта, Судайла, Игодовта болгаш өске-даа школаларның өөреникчилери барык-ла долу клазы-биле кедээге артар. Солун ажылдаарынга болгаш ажыктыг дыштанылгага херек бүгү-ле чүүлдерни ажыл-агыйлар белеткеп турар. Хөй-хөй колхозтарда чаа мал комплекстерин ажыглалга киирген, аныяктар [illegible] шеңкитилерин база культура бажыңнарын туткан.

АЛАТЫРЬ (Чуваш АССР). Люда Тукмакова болгаш Эрги Асбеси суурда ооң чаңгыс классчы эштери баштайгы күш-ажылчы шылгалданы тергиин эки дужааганнар. Олар бир чыл бурунгаар школа дооскаш, малчыннар чедишпес турган кожазы колхозка комсомолчу путёвкалар-биле ажылдап чеде бергеннер. Улуглардан чыда калбазын олар ажыл-херээ-биле [illegible]. Олар колхозтуң инектериниң үштүң бир кезиин саап, дуржулгалыг саанчылар-биле чедиишкиннин чаржып турарлар.

Эштери кыстарның үлегер чижээн бо чылын эдергеннер хөй, ол черде школаның хөй-хөй доозукчулары төрээн ажыл-агыйынга малчыннап артарын шиитпирлээн. Ам Чувашияның мал ажылында алды муң ажыг аныяк энтузиастчылар шалыпчы ажылдап турарлар.

УЛУГ ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫНГА ШЫНЧЫ

АК-ДОВУРАК

Улуг баштыкчының төрүттүнген хүнүнге тураскааттынган коммунистиг субботникке кирижир дээш ак-довуракчылар ажылдаар турушатарынче чорупкан турганнар. Кижи өөрүшкүзүнүң сорулгазы чаңгыс — күш-ажылдың байырлалынга идепкейлиг кирижери, ийи даңның [illegible] бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары. Амыдыралы [illegible] ажылчыннары ажылчын турушатарынче [illegible] даалгаларын күүседип кирипкеннер.

«Кызыл субботаның» байырлалынга Ак-Довурак автобүдүрүлгезиниң 460 автотранспортчулары киришкен. Олар рейсче 240 чолаачы үнгеннер, оларның арасындан 17 кижи хамнап алган кывар-чаар материалдары-биле ажылдаан. Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде үжүк ажыл-агыйының 3000 тонна чүъгүн болгаш 8500 пассажирлерни сөөртүп, күш-ажылчы чедиишкиннерни чолаачылар чедип алганнар. Автобүдүрүлгениң септекчилери 15 автомобильдиң техниктиг хандырылгазын кылып чоруткан, 6 автомашинаны септээннер. АТБ-ниң коллективи [illegible] рубльдиң ажылдарын кылган. [illegible] рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткеннер.

Хлеб заводунуң ажылчыннары «кызыл субботага» бир дем-биле киришкеннер. Эртен үүлгедир [illegible] ажылдакчылары хлеб, булочка кылыгларын быжырып, планныг даалгаларын ажыр күүсеткеннер. Чамдык ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар заводтуң девискээрин чаагайжыдып, цехтерни чуулап арыглааннар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва асбест» комбинадының [illegible] бүгү-ле ажылчыннары күш-ажылдың байырлалынга 2930 ажыг кижи киришкен. Оларның арасындан 930 ажыг кижи ботарының хуу бүрү ажылдаан черлеринге ажылдааннар. Оң ажыл-ишчи коллективи ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде ажылдап алган акша-хөреңгизинден 10200 рубльдү оон бирги беш чылдың фондузунче шилчиткен.

ХОВУ-АКСЫ

[illegible] «Тыва кобальт» комбинадының металлургтары, энергетиктери, дагжылары, албан-хаакчылары болгаш ажылчыннары Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл болган оюнга тураскаадыттынган коммунистиг субботникче бир дем-биле үнгеннер.

Күш-ажылдың байырлалының [illegible] болгаш «Тыва кобальт» комбинадының [illegible] «Шупту коммунистиг субботникке!», «Эрге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар!» деп лозуннарлыг ажылдап хүнзээннер.

Хову-Аксы автобүдүрүлгезиниң коллективи чаңгыс [illegible] «субботага» идепкейлиг кирип-кен. Күш-ажылдың бо байырлалынга 130 ажыг чолаачылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар кирип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Күчүлүг чүък машиналарының башкарыкчылары 120 тонна хөмүр-дашты, 100 ажыг пассажирлерни сөөртүпкеннер. Техниктиг септелгеде хаара туттунганнар 7 автомобильдиң септелгезин кылып чоруткан. Автобүдүрүлгениң коллективи ажылдаан шалыңындан 200 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Металлургтар суурунуң даргалары [illegible] дааранылга кылыгларын бүдүрүп, «коммунистиг субботник хүнүнде шалыпчы ажылдааш, [illegible] күүседип, беш чылга үлүүн киириштирген. Холушкак садыгның коллективи чурттакчыларга бараан болуп, ол хүн түс-түс турушатарынга ажылдааннар.

Бүдүрүлге, албан организациялар черлериниң чамдык ажылчыннары төрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип, ону улам аянныг кииргеннер.

«Тыва кобальт» комбинадының аңгы-аңгы цехтеринде ажыл хайнып-ла. Ленинчи коммунистиг субботник — күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болган. Үнелиг рудаларны чүдүрген автомобильчилер чаңгыс соксаал чокка комбинатче шуужуп хүнзээн. Хамнап алган кывар-чаар материалдары-биле ажылдаан чолаачылар 200 тонна бай рудазын сөөртүпкеннер. Комбинаттың коллективи он бирги беш чылдың фондузунче 2600 рубльди шилчиткен.

ЧАДААНА

Районнуң бүгү ажылчы [illegible] ажылдакчылары ажылдап турары черлеринче омак-хөглүг чорупканнар. Ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде ниитизи-биле 10 376 кижи ажылдаан. Оларның ниитизинде [illegible] организацияларының ажылчыннарындан 532, совхозтардан 3527, тудуг организацияларындан 903 кижи киришкен. Олар 2112 рубльдиң үлетпүр продукциязын, 6150 рубльге чедир херектел бараанарын бүдүрген болгаш 10 392 рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. «Кызыл субботага» ажылдааннардан 111 кижи [illegible] хамнап алган материалдары-биле ажылдап хүнзээн.

Районнуң бүгү-ле суурларында, чурттакчылар черлеринге, фермаларга, бригадалар тептеринге болгаш чаагайжыдылгаларынга ажылдарынга. Бүгү-ле суурларның [illegible] шивээзинде [illegible] хөй санныг кижилер, албан-хаакчылар идепкейлиг киришкен.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чылынга тураскааткан күш-ажыл байырлалының хүнүнде ажылдап алган акша-хөреңгизинден 15 668 рубльди чеэн-комчакчылар он бирги беш чылдың фондузунче шилчиткен.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Күш-ажылдың байырлалынга белеткелди бүгү таланыг чорутпушаан. Барыын-Хемчиктиң ажылчы чоннары ону чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Бо чылдың бирги кварталында район болгаш ында «Хемчик» совхоз мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш ону курунеге садарын [illegible] чарышка бирги черни тиилекчи болган. Шилчилгелиг СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң болгаш ЛКЭШ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ол шаңналга соруу кирген барыын-хемчикчилер коммунистиг субботник хүнүнде улам бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдаан. «Кызыл субботага» ниитизи-биле райондан 8450 ажыг ажыл-ишчилер киришкен. Оларның хөй нуруузу хамнап алган материалдары-биле ажылдаан. Субботниктиң киржикчилери «Бедик бүдүрүкчүлүг күш ажылывысты — Төрээн чуртка!» деп лозунг-биле ажылдаан акшазындан 9642 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Субботник эрттирериниң район штавының тыңнадылгаларындан алырга, колхозтуң ажыл-ишчилери ол хүн 70 га черниң шыгын базырган. 100 гектар черни суггарган. шалтенге он-он тонна органиктиг мит. минералдыг чемишкээлилгени тоткен. Сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары 6 тонна сүт сагганнар, хой-шулар кыштаглар септелгезинге ажылдааннар.

Районнуң бүдүрүлгелери (Ак-Довурак хоорайның мыязы) киржип, 15 тонна [illegible] 2 тонна эът, 12 тонна хлеб-булочка аймаан. 26 муң кезек төвүйбүрү болгаш өске-даа продукцияны ол хүн бүдүрген. Ак-Довурак хоорайның болгаш суурларның [illegible] школачылар, пенсионерлер, хоражыкчылар идепкейлиг киришкеннер.

ШАГААН-АРЫГ

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл болур оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти Улуг-Хем районнуң ажылчы чону бедик [illegible] биле эрттирген. Чамдык бүдүрүлгелерге, албан организацияларга, ажыл-агыйларга болгаш школаларга «Кызыл субботникке» белдирлиг хуралдар-биле эгелээн. Ол хуралдарга эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдарын хүлээп алган болгаш социалистиг чарыштың бригадалар база кижилер бүдүрүүнүң аразынга чарлаан, өнүүлүүн тура-соруктуг үнген.

Күш-ажылдың байырлалының [illegible] хөй-ле кижи [illegible] тарылганы ажылдап турар черлеринге ажылдап хүнзээн. Олар бүдүрүлгелериниң белеткээриниге, оларны чаагайжыдылгазынга болгаш суурлар септелгезинге [illegible] беш чылдың фондузунче он ажыг муң рубль-ди улуг-хемчилер беш чылдың фондузунче шилчиткен.

БАЙ-ХААК

Күш-ажылдың байырлалын чер-черге митингилер-биле эгелээн. Районнуң ажыл-ишчилери «кызыл субботаны» бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-биле демдеглээн.

Лу на коммунистиг субботникче районга 11 300 кижи үнгени болгаш ажылдаан акшазындан 17 970 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен.

«Рассвет» совхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планныг онаалдазын аңы көргүзүглерни күүсеткен. Ажыл-агыйның ишчилери «кызыл субботаа» хүнүнде бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Совхозтуң фермазының саанчылары ол хүн бүдүн чартык тонна [illegible] бүдүрген, алды центнер немелде хонаашты алган. Коллектив «кызыл субботада» 1500 рубльдиң ажылын кылган, оон 270 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Тока аттыг совхозтуң № 2 хову-трактор бригадазының механизатору О. Түлүш хүннүң базырышкынынга ийи хүннүң нормазын күүсеткен.

Бай-Хаак суурга туттунар төвүйбү заводунуң тудуунга ажыглаар материалдар белеткээр ажылга [illegible] ажылдаан. «Кызыл субботаа» хүнүнде чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле улуг [illegible] ажылдар кылдынган.

ТУРАН

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникке Пий-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарының ажылчыннары, албан хаакчылары, тудуг эргежилери массалыг киришкен. Коллектив бүрүзү бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, хөй продукцияны бүдүрер дээш идепкейлиг ажылдаан. Ниитизи-биле 6323 кижи ажылче үнген.

Районнуң үлетпүр комбинадындан 80 кижи күш-ажылдың байырлалынга киришкен. Олар 10 кубометр [illegible] болгаш дилиг материалдарын белеткээн. Ол ышкаш өске-даа ажылдарны бүдүрген. № 4807 КМК-ның ажылчыннары боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааннар. Олар [illegible] үлүүн ап, эмнелге комплекизинге Ленин ордениниг «Кызыл тараачын» совхозтуң ногаа шыгжаар черлеринге, чурттакчы бажыңнарынга үлүүн каткан. Беш чылдың фондузунче 300 рубльди шилчиткен.

Совхоз ажылчыннарындан ол хүнде ийи муң кижи бир демниг үнген. Механизаторлар 10 тонна минералдыг чемишчилгени шөлге тоткан. Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары база тура-соруктуг ажылдаан. Чинге «Хову» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи 2 тонна сүттү бүдүрген болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Хоорай [illegible] чаагайжыдылгазынга школачылар, чурттакчылар идепкейлиг кирипкен. Тарва арыглаар төп шаңның ажылчыннары 30 тонна [illegible] арыглап, белеткээн.

КАА-ХЕМ СУУР

Коммунистиг субботник хүнүң эгелээр мурнунда районнуң ажыл-агыйларынга, күш-ажылдың [illegible] митингилер эрткен. Күш-ажылдың байырлалы районнуң черлеринге «Шупту коммунистиг субботникке!», «Бедик бүдүрүкчүлүг ажылывысты — Төрээн чуртка!» деп кыйгырыгларның адаа-биле эрткен.

Ленинчи коммунистиг субботникке райондан 8500 кижи киришкен. Оларның ниитизинден 2200 кижи боттарының ажылдаар черлеринге, 102 кижи хамнап алган материалдары-биле ол хүн ажылдаан. Районнуң ажыл-ишчилери дүүн 23 муң 800 рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылган болгаш 27 муң рубльдиң немелде ажыл-агый продукциязын бүдүрген.

Кезээ ишчилер күш-ажылдың байырлалын бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглээннер. «Кызыл субботаа» хүнүнде чүс бежен кубометр токпакты белеткээн болгаш 1000 дес тарымал үнүштерни олурткан. 25 км суггарылга [illegible] матчып коданнарга 20 кажааның септелгезин чорутпан. Ажыл-агыйларның механизаторлары 7000 га черни аңдарган. Өөреникчилер 40 тонна демир кескинчизин чыткан.

Саанчылар 7130 кг сүттү бүдүрген, күш азыракчылары 75 муң таакпа чүүргазын алган.

«Х Улуг хурал» совхозтуң ишчилери 150 кубометр токпакты оттумак школага белеткеп берген. Кара-Бүлуңнуң, Кара-Талдың суурларында [illegible] Совхоз ол хүн 2000 рубльдиң ажылын бүдүрүп, оон 700-ту беш чыл фондузунче шилчиткен.

Коммунистиг субботник хүнүнде районнуң ажыл-ишчилери бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, беш чылдың фондузунче 8400 рубльди шилчидер хөй шиитпирлээн.

САРЫГ-СЕП

Коммунистиг субботник хүнүнүң ырак мурнунда-ла ол ажыл районга эгелээш турган. [illegible] аразында организастааш социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП Каа-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган «Совет Тыва» совхоз баш бурунгаар эллечеглерге дерт удаа ажылдаан. Районнуң үлетпүр комбинадының ажылчыннары [illegible] ийи белеткелиниң баш удур чоруткан болгаш коммунистиг суботник [illegible] ажылдаан. Бирги кварталдың түңнелдериниң ёзугаар республиканың мурнакчы коллективтериниң санынга кирген райпо коллективи ол хүн база-ла эки ажылдаан.

Субботник [illegible] эрттирериниң район штавының [illegible] кежигүннери түс-түс коллективтерге барып, байырлыг митингилерни чер-черге организастап эрттирген. Район төвүнге ийи агитбригада чапсар үезинде оның көргүзүглерин барааалгаткан. Түс-түс участоктарда ажылдап турар кижилерниң ажыл-ижиниң дугайында бижээн хана солуннарны, «молнияларны» база үндүрген. Коммунистиг субботниктиң түңнелдерин түс черниң радиодамчыдылгазынга дамчыткан.

Ниитизи-биле райондан 7200 ажыг кижи субботникке киришкен болгаш он бирги беш чылдың фондузунче 11 муң рубльди шилчиткен.

САМАГАЛДАЙ

Районнуң ажыл-агыйларынга, бүдүрүлгелеринге, албан организацияларынга күш-ажылдың байырлалы ажаа тураскааткан митингилер-биле эгелээн. Аңаа чүве чугаалаан ишчилер «кызыл субботаа» хүнүнде ажыл-агыйның кайызы-даа алырларынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турганнар.

Ол хүн районга ниитизи-биле 4600 кижи коммунистиг субботникче үнген. Оларның арасындан 1780 кижи боттарының ажылдаар черлеринге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, кижи бүрүзү планныг онаалдазын ажыр күүсеткен.

Дүүн болгаш күш-ажылдың байырлалынга тес-хемчилер телептиг улуг-хуузун киирип, ниитизи-биле 16 муң 400 рубльдиң ажылдарын кылгаш, оон 6 муң 500 рубльн он бирги беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээннер. Ол хаарге эрткен чылын болгаш коммунистиг субботникке болаарга 1 муң 400 рубльди хөйнү шилчиткени ол.

Районнуң ажыл-агыйларындан Самагалдайның машина-трактор мастерскаязы, [illegible] болгаш «Ак-Эрик» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыннары боттарының хамнап алган материалдары-биле ажылдааннар.

Суурлар чаагайжыдылгазынга ажылдаар [illegible] школачылар массалыг-биле киришкен.

ЭРЗИН

Эрзинниң ажылчы чоннары коммунистиг субботникти бедик организастыг байдалга эрттирген. Ниитизи-биле райондан үш муң ажыг кижи аңаа киришкен. Ында хөй кижилер боттарының бүдүрүлге черлеринге ажылдааннар. Район төвүнде ортумак школа болгаш өске-даа объектилерге ол хүн хөй кижи ажылдап, [illegible] ажылдарга кирипкен.

Күш-ажылдың байырлалының бүдүүзүнде түс-түс коллективтерге байырлыг митингилерни база эрттирген. Совхозтарның ажыл-ишчилери [illegible] мал фермаларынга, оттуглар белеткелинге, суурларның чаагайжыдылгазынга эң идепкейлиг кирипкеннер. Районнуң чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга түс-түс [illegible] кижи ажылдаан. Олар ниитизи-биле муң дес ыяшты олурткан.

Эрзинчилер коммунистиг субботник хүнүнде чедиишкиннерлиг ажылдааш, он бирги беш чылдың фондузунче барык алды муң ажыг рубльди шилчидерлер. Агиткультбригадалар күш ажылчы кижилерге уран талантызы-биле аян тудкан.

ХАНДАГАЙТЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан коммунистиг субботникке Өвүр районнуң ажылчы чоннары организастыг киришкен.

Дүүн эртенгиниң 8 шак четпээнде-ле, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның ажыл-ишчилери боттарының ажылдаар черлеринге чедип келген, хүнүнүң берилген онаалдаларын күүседири-биле ажылдап кирипкен. Аңаа ниитизи-биле 1100 ажыг кижи ажылдап хүнзээн. Оларның дыка хөйү аңаа ажыл хүнүнден артык бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, планын ажыр күүсеткен. Кезээ ажыл-агыйның ишчилери сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадалар тептеринге эглээн кыш чуртталга бажыңнарын, мал кажааларын септээн болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Суурларның чурттакчылары, өөреникчилер чаагайжыдылгага ажылдарынга идепкейлиг киришкен.

Өвүржүлер коммунистиг субботник хүнүнде кылыр ужурлуг ажылдарын күүсеткен. Районда 2000 кижи күш-ажылдың байырлалынга киришкен. Оларның ажылдаан акшазындан 5700 рубльди беш чыл фондузунче шилчиткен.

ТЭЭЛИ

Дүүн Бай-Тайганың суурларында болгаш фермаларында [illegible] коммунистиг субботникке хольбаштырган кыска митингилерге түс-түс коллективтерниң ажылдаарынга белеткели дугайында рапорттарны бергеш соонда бүгү [illegible] кыныг ажыл эгелээн. Күш-ажыл байырлалынга ниитизи-биле райондан 3700 ажыг кижи киришкен. Олар 13 муң рубльдиң ажылын бүдүрген. Оон 5 муң рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

Районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери «кызыл субботаа» 98 га черни аңдарган. 145 га черже [illegible] 70 га черге тараа аъдарган. 280 тамып-зажын, хараганың шиптаан. Малчыннар 300 өшкүнү кыргаан. 2700 литр чалан сүттү сагган болгаш өске-даа ажылдарга хөй ажылдар бүдүрген. Тудугжулар 200 кубометр тудуг мажын белеткээн болгаш чурттакчыларның 5 бажыңынга кылза чогуур чүүлдерни тооскан.

Бай-Тайганың суурларының ногаанналыг чаагайжыдылгаларынга чурттакчы чон, школачылар аажок идепкейлиг ажылдаан. Олар 1600 ыяштарны олурткан болгаш кудумчуларны, сесерликтерни база бажыңнар [illegible] чаагайжыдыпканнар. Оон аңгыда 60 тонна демир-дести база чыгган. Ниитизи-биле коммунистиг субботникти районга күш-ажылдың ёзулуг байырлалы кылдыр эрттирген.

ТООРА-ХЕМ

СЭКП-ның XXVI съезиниң тоогулуг шиитпирлеринге соруу кирген тожужулар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти бедик көдүрлүүшкүннүг эрттиргеннер. Дүүн эртен күш-ажылдың байырлалы эгелээр бетинде аңаа тураскааткан кыска митингилер чер-черге болгулаан.

Райондан ниитизи-биле 3 муң ажыг кижи коммунистиг субботникке киришкен. Районнуң ажыл-ишчилериниң хөй кезии боттарының ажылдаар черлеринге база суурлар чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип, эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

МУГУР-АКСЫ

Ыракты Моңгун-Тайганың ажыл-ишчилери ленинчи субботникче чаңгыс кижи дег үнген. Хамык улуг [illegible] алган [illegible] эрте-ле чыглып келген. Кижи бүрүзүнүң арын-шырайынга өөрүшкү чайнаан. Мында-мында — ыры, каткы, оюн-баштак.

Субботник хүнүнде ийи чүс [illegible] боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаан. Школачылар, совхозтарның ажылчыннары, албан-хаакчылар — ниитизи-биле ийи-чартык муң кижи коммунистиг күш-ажылга үлүүн киирген. Олар олаар ыяш белеткелинге, кажаалар септелгезинге, суурлар чаагайжыдылгазынга ажылдап хүнзээннер. Ол хүн бары-ла он муң рубльдиң ажылын кылганнар. Беш чылдың фондузунче дөрт муң рубльди шилчиткен.

ЧУРУНТА: Кызылга коммунистиг субботник үезинде.

АМ-ДАА НЕМЕЖИР

Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозта төрүүр беш муң ажыг хоюнуң хургулайында төрүпкен. Бо хүннерге чедир [illegible] хургаган [illegible].

Хертек Самдан-ның удурткан Чодарның болгаш Моңгуш Дамбаа бригадирлээн Чаңгыс-Хадының хойжу бригадалары аразында чарыш [illegible] чүске онаашты 96 хураган [illegible] Чаңгыс-Хадын бригадазы бирги черде чоруп турар. Ынчалза-даа оларның кайызында-даа төрүүр хойлар ам-даа бар. [illegible] чарыштың түңнелин бо хүннерде үндүрери, бо бригада тиилекчи болган дээри берге.

[illegible] — хураган азырал дамчыкчылары Чодардан Валерий Ховалыг, Моңгуш Көшкендей, Чаңгыс-Хадындан Моңгуш Чодар-оол, Моңгуш Кертик-оол олар эгелеп турар. Бүгү хойжулар оларны [illegible] ажылдааш, ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга төлептиг уткуржар дээрзинге идегээр мен.

О. АРАНЧАА.

⊙ ⊙ ⊙

ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕР

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Баянкол-Хал салбырының Салчак Чакынга баштаткан хойжу бригадазының малчыннары малдың чаш тоңун камгалап алыр болгаш өстүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелиң чедиишкиннииг күүседип турар. Бо хүннерге чедир ийи муң 376 хураганы азы чүс хойга онаашты 96-ны камгалап алган.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле 1981 чылда район чемпиону болган Хомушку Болат бо чылын оон-даа эки көргүзүглүг болуп, чүс хойга онаашты 110 хураганы камгалап алган. Оон кодан ында 35 хой ийистээн. Оон ажылынга сакманчылар Байлак Ооржак, Бакме Куулар эки дузалашкан. Шактар биле Санчай-кыс Саалдарның өг-бүлези төрүүр чүс хойдан-на 107 хураганы камгалап алган. Ындыг бедик көргүзүглүг өске-даа хойжулары ажап болур.

К. МААДЫ.

⊙ ⊙ ⊙

ЧАРЫШ ТҮҢНЕЛИНДЕ

СЭКП Тожу райкому, районнуң үлетпүр, бүдүрүлге, тудуг, кооперация коллективтериниң социалистиг чарыжының бирги кварталда түңнелин үндүрген. Ыланчыг ажыл-агый коопарациязы социалистиг чарышка шылгарап, партия райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бо ажыл-агый өлүк тывыжының планын 167,7 хуу күүседир, аң эдин садарының — 145, бараан саарылгазының планын 174 хуу күүсеткен.

Үлетпүр болгаш тудуг организацияларындан ыяш ажыл-агыйы ыяш белеткээриниң планын 101, ону сөөртүүрү — 102,9 хуу боттандырган. Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогу, райпо, коммунал ажыл-агыйы районнуң хаиылдаа белдиир болгаш Ырбанда садыг салбыры бо чылдың бирги кварталында эң бедик көргүзүглерлиг болган.

К. МААДЫ.

⊙ ⊙ ⊙

МООН-ДАА СОҢГААР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязында хлеб база булочка кылыглары бүдүрер коллективи (удуртукчузу Р. Баныргы) районда хлеб быжырып турар коллективтерниң аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи. Бо бүдүрүлгениң кылымчы ажыл-ишчилери ай санында-ла 70 тонна хлебти [illegible] кылыгларын быжырып, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар.

Олар моон-даа соңгаар эки ажылдаар, чедиишкиннерин быжыглаар, ССР-ниң тургустунганының 60 чыл оюнун бүдүүзүнде планныг онаалдаларын эрте күүседирин хүлээнгеннер.

К. ДОНЧУН.

Бөгүн—Совет эртемниң хүнү

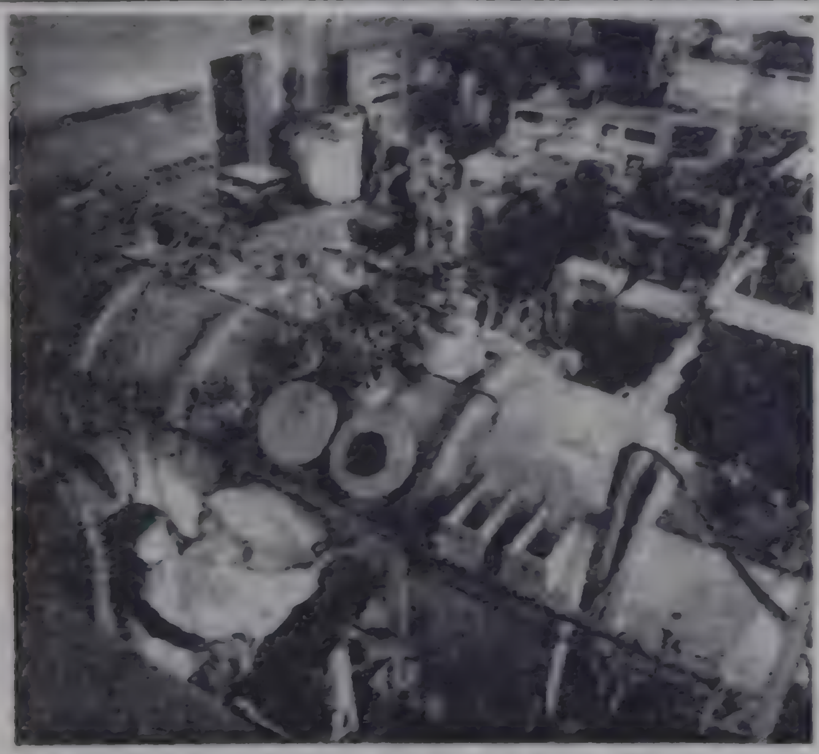

Новосибирскиде эртем тевү — Академгородок ам 25 чыл болуп турар. Сибирьниң эгээртинмес бойдус байлактарын шиңгээдип ажыглаарынга чурттуң Чөөн чүгүнде эртем баазазын быжыглаары кончуг чугула болуп турган. Сибирь салбырын тургусканы бүдүрүкчү күштерни, өөредилгениң болгаш культураның сайзыраарынга улуг ачы-дузалыг болган. Ам ук салбыр 60 хире эртем-шинчилел институттарын, дурмулга-конструктор албан черлерин каттыштырып турар. 1958 чылда Сибирь салбырында тургускан чылыг физиказының институду чылыг солушкунга болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле теорияда эң кол төптерниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: газ-динамика тургузуу.

И. ЗОТИН биле А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕРНИҢ ЧУГУЛА КЕЗЭЭ

ССКП-ниң ленинчи национал политиказынга дүүштүр бистиң чуртувустуң эвилелдешкен республика бүрүзүнде болгаш өске-даа национал автономияларда эртем-шинчилел институттары база лабораториялары ажылдап турар. Бистиң чуртувуста эртемниң янзы-бүрү адырларының болгаш эртем-техниктиг хөгжүлдениң түңнелинде эртем болза шинтилелдиң бүдүрүкчү күштериниң бир чугула кезээ апарган.

ССРЭ-НИҢ Эртемнер академиязының 25 чыл бурунгаар тургусканы Сибирь салбыры Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке эртемниң сайзыраарынга улуг үжүр-дузалыг болган. Бо салбырга удурткан хөй-хөй институттар болгаш эртем-шинчилел лабораториялары бистиң чуртувустуң чөөн кезээнде бойдустуң эгээртинмес байлактарын ажыглаарынга дүргедиг-биле киирер база улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырлары бурунгаар депшиителиг саның ... улуг ажылдарны чорудуп турар. Амгы үеде Сибирь салбырында 43 муң кижи ажылдап турар. Оларның иштинде 7,5 муң кижи эртем ажылдакчылары, 11,5 муң кижи—эртем-техниктиг ажылдакчылар, 23 академик, 56 корреспондент-кежигүн, 400 доктор, 3000 кандидат бар. Эртем ажылдакчыларының 37,1 хуузу эртем чадазын чедип алган.

...чыл бүрү экспедицияларны рамонмаржа организастап, улуг ажылдарны чорудуп турар.

Чоокта чаа тургустунган эртем-шинчилел лабораторияларындан Сибирь салбырында геология болгаш геофизика институдунуң геология лабораториязы Тываның девискээринде казымал байлактар канчаар тургустунуп келгенил, каңдыг-каңдыг төөгүлүг чадаларны эрткенил, бойдустуң бо байлактарын улус ажыл-агыйынга канчаар ажыглаза чогуур дээрзин болгаш өске-даа айтырыгларны шинчилеп өөренип турар.

Экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаарының институдунга удурткан экономика лабораториязының шинчилел ажылдарының кол угланыышкыны,— республиканың улус ажыл-агыйының амгы байдалын кандыгыл, оон янзы-бүрү адырларында кан...

...тутту болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының башкыларын катап алырга) 200 ажыг. Оларның иштинде 3 кижи эртемниң доктору, 66 кижи кандидаттар. Хөрээжен кандидаттар 23 кижи, оларның арасында 14 тыва бар. Эртемденнерниң арасында 15 төөгү эртемни, 13 филолог, 7 техниктиг, 7 педагог, 4-4 биолог, химик, геолог, көдээ ажыл-агыйы эртемнигler, 3 экономист бар. Баштайгы тыва эртемден—ветеринария эртемнериниң кандидады Н. Т. Кызыл-оол 30 чыл бурунгаар эртем адын чедип алган. А бөгүн тыва эртемденнерниң саны 45 кижи (2 доктор, 43 кандидат). Чүгле сөөлгү 15 чыл дургузунда 36 тыва кижи эртем чадазын камгалап алган.

Республиканың эң баштайгы эртемденнериниң Н. Т. Кызыл-оол, Н. А. Сердобов, Р. Р. Бегзи, Ю. Л. Аранчын, В. Ч. Ооржак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның иштинде Н. Т. Кызыл-оол республиканың көдээ ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдап чораан. Төөгү эртемнериниң доктору Н. А. Сердобов 1952 чылдан 1967 чылга чедир...

К. ШАКТАРЖЫК, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экономика болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин организастаарының институдунуң Тывада экономика лабораториязының эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ПРАГАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. Кедергей реакциялыг күштерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың ындыг күштерниң алыс сорулгазы— делегейде депшилгелиг болгаш демократтыг хөгжүлдени ара доктаадыры, дүшкүүрлүг чөрүктү чавырылдырарының янзы-бүрү шинтилел тургузуп тур. Күрүнелерниң арасында бузурелдиг болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының херекти ...

...литиказын Чехословакияның Коммунистиг партиязы-биле Норвегияның Коммунистиг партиязы шиитпирлиг буруудаан турар. Шериг күжүнүң талазы-биле артык күштүг болур сорулга-биле дайынзырак бөлүктерниң боо-чепсектерин улам эндере бүдүрер талазы-биле үүлгедиишкиннери Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының тайбың амыдыралынга база алыс доктааш... шыңгы кыжаныгны ...

...тургузуп турар. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусакты болгаш ЧКП ТК-ның чазаныы ... Прагага чораан НКП-ниң Даргазы Х. Клеренниң ужуражылганың үезинде ол дугайын медеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс ... партияның удуртукчулары онзалап демдеглеп, чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш бүгү депшилгелиг, демократтыг болгаш тайбыңга ынак күштерниң чай... империализмниң дайынзырак пландарын үзе шаап, бүгү улустарның тайбың амыдыралын хандырып шыдаар деп бүзүрелин илергейлээн.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

СТОКГОЛЬМ. Швецияның чазааның чалааны-биле Вьетнам Социалистиг Республиканың дашкы херектер министри Нгуен Ко Тхатьтың ол чуртка албан хуузунда аян-чоруу доозулган.

Швецияның премьер-министри Т. Фельдин болгаш дашкы херектер министри У. Ульстен-биле вьетнам министриниң чугаалажыышкыннары болган.

Нгуен Ко Тхатьты швед риксдагтың (парламентиниң) даргазы И. Бенгтссон база хүлээп алган болгаш Швецияның Социал-демократтыг партиязының даргазы У. Пальме-биле ол министр ужурашкан.

Мурнуу-Чөөн Азияда тургустунган байдал дээш харылзаа тергиидексирек болгаш эжелексирек политиканы чорудуп турар кыдат удуртулгага онаажыр апаар деп, швед албан кижилери-биле чугаалажыышкыннарынга Нгуен Ко Тхать медеглээн.

Чугаалажыышкыннар доозулган соонда парлалга конференциязынга чуве чугаалап тура, Нгуен Ко Тхать совет-кыдат харылзааларны экижидеринге Совет Эвилелиниң белениниң дугайында ССКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Ташкентиге чугаалаан чүүлдерин ВСР деткиип турарын онзалап демдеглээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Кропршпаниниа хоорайда бүгү делегейде сураглыг чүък автомобильдерин кылып үндүрүп турар «Татра» дээр автозавод чехословак-совет найырал бүдүрүлгезин деп хүндүлүг аттыг Совет чагыгларын шыңарлыг болгаш өй-шаанда күүседип турары дээш ол белектерин ук заводтуң коллективи чедип алган.

Амгы беш чылда болгуп продукциязының ассортиментизин бо завод үндезини-биле чаартыр. Амгы үениң автомобиль тудуушкунунуң бүгү-ле чедиишкиннерин болгунда шиңгээткен чаа «Т-815» дээр чүък автомобилин ажаа массалыг бүдүрүп кириптер. Дагжыларның, нефтичилерниң, тудугжуларның, геологтарның, көдээ ажыл-шинчилериниң болгаш коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының негелде-хереглелдеринге бүрүн дүүштүр 33 хевирниң чаңгылаарын ... кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: «Татра» заводтуң кол конвейеринде.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

РСФСР-ниң культура хүннери

БЕЛГРАД. (СЭТА). РСФСР-ниң Культуразының Сербияга хүннери Белградтың Конгресстер ордузунуң сценазынга урап чүүлдер мастерлериниң байырлыг концерти-биле эгелээн.

Урап чүүлдуң ындыг байырлалдары чаңчыл болган РСФСР-ниң урап чүүлдер коллективтериниң концерттерин эрткен чылын Черногорияның чурттакчылары улуг сонуургал-биле көрген. Амгы үеде оларның концерттерин Югославияның база бир республиказының — Сербияның ажылчын чоннары чылыы-биле уткаан болгаш сонуурган көрүп турар.

Культураның хүннеринде республиканың 17 хоорайларынга мурнакчы урап чүүлдуң сураглыг коллективтери — Вахтангов аттыг театр, «Березка» («Хадың») ансамбль, Гнеика аттыг инети ыры бөлүү боттарының концерттерин көргүзер. Ыраажылар Б. Штоколов болгаш Л. Сметанников, скрипач В. Третьяков боттарының концерт программаларын бервилгедир.

Белградка, Нови-Садка болгаш өске-даа хоорайларга чуруктар база сималбир урап чүүлдерниң делгелгелерин ажыдар. Тускай делгелгелерни Куликово тулчуушкунунуң байырлалынга, Новгородта археологтарның ажылдыышкыннарынга тураскаатканн. Чогаалчылар Р. Гамзатов болгаш П. Проскурин ажылчын коллективтерге аалдап баргаш, боттарының чогаалдыкчы пландарын чугаалап бээр.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ АЙЫЫЛДЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Төп Американың чурттарынга хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказы делегейниң ол районунга дүшкүүрлүг байдалды улам чидыгландырып, тайбың хереэнге кедергей айыылдыг болуп турар. Ындыг бодалды АКШ-тың парлалга органнары, янзы-бүрү бөлүктерниң ... илередип турар.

Латин Америка айтырыгларының талазы-биле сураглыг специалист, Мурнуу Флорида университединиң профессору Г. Ванден Ак бажының углаашкыны боттуг байдалга дүшпес политика-дыр деп адаан. Латин Америка чурттарының иштики херектеринге америк администрациязының каржызы-биле хол-гаарлап кирижип турары кончуг хомудаачыг-дыр деп, ол онзалап демдеглээн. Никарагуаның революциязынга удур АКШ-тың калбарткан кампаниязын Г. Ванден шыңгыы шүгүмчүлээн.

Төп Америкада революстуг чаартылгалар — «даштыкы» ... Кубаның болгаш ССРЭ-ниң талазындан «холгаарлаашкынының» түңнели болуп турар дээн Рейганның администрациязының төлээлекчилериниң чугаалары ... шиитпирээн.

Сальвадорда амгы болуушкуннар болгаш Никарагуага тиилээн революция —ол чурттарның улустарынга удур төөлан эрге-чагыргаларының хөй чылдарда шаажылалынга чонунуң ... харыызы-дыр деп, Г. Ванден онзалап демдеглээн.

ДЭЭРБЕЧИ ПОЛИТИКА

ЯУНДЕ. (СЭТА). «Африканың бойдус курлавырларын ... чиик хөлезилиг ... ажыглаар, ...

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Ф. Кастрону болгаш Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Ж. Маршениң ажаа ат салганы кады кылган медеглелдиңде тайбың...

...пагандазын болгаш кыжаныышкыннарын шиитпирлиг-биле буруу шапканнар. Нугулдеп, мегелээриниң кампаниязының дузазы-биле империализм Кубаның часкаанзырадыышкын болгаш улустарның хостуктарынга ...

...ле империализмге удур, туңнулга чедир хосталга дээш демисежип турар улустар-биле шиитпирлиг эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен.

Чөөн үезилиг күштерниң ...

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр англи-аргентин чөрүлдээни Лондонга дагын катап чугаалажып келген соонда АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-президент Р. Рейган-биле сумележир дээш Вашингтонда дедир ээп келген. Эй-би-си телекомпанияның дыңнадыны ... албыга, оон хүлээнген даалгазы бүүрээн дүшкен.

Великобританияның дайын белеткеледеринге америк администрация улуг дузаны чедирип турарын Эй-би-си телекомпания демдеглээн. Чижээ, Англия бодунуң суг адаа-биле чоруур хемелериниң флоду-биле харылзаазы тударынга АКШ дузалап эгелээн. А ол хемелер Фолкленд ортулуктарның районунда турар...

МАПУТУ. (СЭТА). Англияның шериг корабльдарын ... Самбиятанда ... бодунуң шериг-далай базазын боорарга белениниң дугайында Мурнуу-Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргалары чарлаан. Ынчангаш Мурнуу-Африканың ра...

...сисчилери АКШ-биле болгаш НАТО-нуң өске-даа кол кирилешкилери-биле харылзааларын калбартып турар деп, «Нотисиас» солун демдеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр англи-аргентин чөрүлдээге М. Тэтчериниң чазааның каржы туружун Англияда шыңгыы бурууш тур. Консерваторларның чазааның Аргентинага удур дайын белеткеллерин чүгле М. Тэтчериниң чазаан деткиир болгаш камгалаар сорулгалыг болуп турар деп, лейборист парламентарийлериниң төлээлекчизи Т. Дэльялл медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр чөрүлдээ дугайында ... Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук ... демдеглээн.

Чөрүлдээни дипломаттыг арга-биле шиитпирлээрин чедип алырынга Аргентинаның чазаа илеген, ук чөрүлдээни ...

...мачаар шиитпирлээринге бүгү аргалар бар деп санап турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже углай чоруткан бүгү шериглерин, корабльдерин Англия дедир кыйгыртып алыр болза, ол ортулуктардан бодунуң шериглерин үндүрүп алырынга белени Аргентинаның чазаа чарлаан.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Англияның талазындан хаждаашкынны болдурган тавырылгага ону ойтур шаарынга белеткелди Аргентина уламчылап турар. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже шериглерин чорудары херек кылынга доозулган. Ынаар амгы үеде боо-чепсектерин болгаш ажыл-чемин чедирип турар. Камгалал черлерин тудар ажылдар ургулчулээн.

Мурнуу Атлантикаже кээр чоруур Британияның шериг корабльдеринге ойтур ... Бельграноа шериг корабльдери белен деп. Аргентин... шериг-далай ... медеглээн.

АЧЫ-ДУЗА— БУЯН

Барыын-Хемчик районда чонунуң амыдырал хандырылгазы база улуг хөгжүлдени алган. Районда чонга ачы-дуза чедирериниң амыдырал-хандырылга бүдүрүлгезин ам чонга 16 хевирниң ачы-дузазын көргүзүп турар.

1982 чылдың эртен үш айларында Татьяна Сергеевнаның удурткан платье даарар бригадазы, идик даарыкчыы Роберт Григорян, баш дүгү таарыкчылары Валентина Ооржак, Татьяна Хомушку, хеп арыгладар болгаш түур черниң ажылдакчылары Чечекмаа Чадамба, Анчымаа Эргек-оол, Валентина Тиазенова «Бабуна» сонаата чаагар хүлээн алыр пунктунуң эргелекчизи Нина Саая болгаш өскелер-даа эки ажылдап, планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Чонунуң амыдырал-хандырылгага черниң ажылдакчылары районнуң малчын кодааларын барык шуптузун кезип турар. Ол дээш малчыннар өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Оон-биле кады Эргп-Барлыкта, Барлыкта болгаш Бике-Тей суурларда комплекстиг хүлээн алыр пункттары ажыттан. Оларның ... чагыгларын хүлээп ап, күүседиинген чагыгларны ээлеринге чедирип турар. Хомуданчыг тувэ чүл дизе, чер-черде көдээ Советтерниң ол ажылды чогуур...

...хыналдага албааны болур. Харын-даа ол көдээ Советтерниң боттарының ажылчыннарының дугайында багай сагыш салып турар деп шүгүмчүлеп болур. Оон уламындан көдээ чонда чагыглар кодугур эвээш кирип турар.

Республиканың Амыдырал-хандырылга министерствозунуң чанында өөредилге-бүдүрүлге комбинады бар. Мына ... теп башкылары, баш дүгү таарыкчылары, идик даараачылары, телевизор болгаш шак септекчилери дээш өске-даа мергежилдерге анныктарны өөредип турар. Районнуң совхозтары ол өөредилге комбинаттарынче боттарының анныктарын чүге чорудуп болбазыл?

1982 чылда чонунуң амыдырал-хандырылгазының район бүдүрүлге черлеринде ачы-дуза чедиреринин чаа хевирлерин тургускан. Оларга сыгын ... болгаш ... кадаараары, ... хамден пионерлар кыжарын ... Бо бүгү немелде хемчеглер амыдырал-хандырылга чедиишкинин ... чонунуң амыдырал-хандырылгазын ... берип турар.

Эртен 1981 чылда амыдырал-хандырылгазының районда бүдүрүлгелери бир чурттакчыга онаштыр 5 рубль 58 копеек өртектиг ачы-дуза лелерген болза, бо чылдың планында ол саны 8 рубль 28 копеек чедир өстүргеп. Бо ... Юбилейлиг чылда ... чонунуң ачы-дуза ... чедиргенин ... улуг күжениишкин-биле ажылдап турарын ол херечилеп турар.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Янзы-бүрү медээлер

СИБИРЬДЕ СУУРЛАР НЕМЕШПИШААН

Пермьниң бажың тудар комбинадынга белеткээн бажыңнардан каш-ла хонук дургузунда бүдүн суурну тудуп болур.

Ындыг бажың бүрүзүнде 16 квартира бар. Оларда бир, ийи, үш өрээлдиглер база бар. Бажыңнарны ыяш конструкцияларны хырбалап тургаш кылган. Ханалары шоолуг кылын эвес-даа болза, ол бежен белин градус соокту эрттирбес. Ынчангаш барыын Сибирьниң нефть болгаш газ тывыкчыларынга дыка таарымчалыг. Ындыг ыяш «суурну» эң баштай Пермьден Тюмень обласче чоруткан.

Арга-арыг — Кама чоогунуң кол байлаа. Ыяш болбаазырадыр үлетпүр аңаа үе-дүптен бээр хөгжүп келген. Ооң бир кол адырының бирээзи — бажың тудуушкуну.

Бо туүйбу болгаш бетон неиттереп турар үеде безин тудугга кол чериин ыяш ээлевишаан. 1975 чылдан бээр Пермьде ол комбинат БАМ-га нитти чурттаар бажыңнар тудуп берип келген. Оон бээр ук магистральче миллион ажыг дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн чоруткан. Бо чылын чаа хевириниң 200 ажыг ыяш бажыңнары ынаар «көжер».

Р. ТРУСОВ,
СЭТА-ның корр.

Пермь.

●

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК

Тес-Хемниң район библиотеказы мооң мурнунда тар өрээлдиг черге турган. Ам ол библиотека тускай таарыштыр туткан делгем өрээлдерлиг улуг бажынче 1981 чылда көшкен. Ында ам номчукчуларга-даа, библиотекарьларга-даа таарымчалыг апарган.

Ында аныяк библиотекарь Татьяна Шимит чаа-ла үш чыл ажылдап турар. Ынчалза-даа ол номчукчуларга эвилең-ээлдээн көргүзүп, хүндүткелди чедип алган, районда мурнакчы библиотекарьларның санында кирип турар. Оон чуруу районнуң Хүндүлел самбыразында.

ЧУРУКТА: Самагалдай суурнуң библиотеказының мурнакчы библиотекары Татьяна Шимит.

Сооу болгаш фотозу Т. КУНГАНЫЫ.

●

СЕМИНАР

Районнуң совхозтар директорларының, партком болгаш комсомол комитеттериниң секретарьларының, кожээ Советтериниң күүскомнарының, ажылчын комитеттериниң, херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының база район төвүнүң бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчуларының, партия эге организацияларының секретарьларының семинары СЭКП райкомунга болуп эрткен.

Аңаа СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Дамын-оол, СЭКП райкомунуң инидис эргелекчизи Ч. А. Ондар, «Мурнакчы» совхозтуң директору Д. К. Салчак, районо инспектору О. Х. Хомушку болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан. Чамдык айтырыгларга хамаарыштыр арга-дуржулга солчуушкунну база болган.

С. САДИ.
Бай-Тайга район.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

Улуг Кавказтың мурнуу өдээнде Мурнуу-Осетия чаптылып чоруткан. Ол кайгамчык чер Грузин ССР-ниң составында кирип турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңмалышкы дузаламчызының ачызында Мурнуу-Осетин автономнуг область мурнакчы, сайзыраңгай чер апарган. Ооң тугунда Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнер чайнаан. Областың экономиктиг күчүзү 60 болгаш оон-даа хөй катап өскен.

Революция мурнунда үүрмек үе-тывыштыг турган чер ам электротехниктиг үлетпүрнүң төвү болу берген.

Революция мурнунда чонунуң беш-ле хуузу бижиир билир чораан. Амгы үеде ында нити билигниң чүс-чүс школаларында 23 муң өөреникчилер, эмчи болгаш кожээ ажыл-агый техникумнарында, уран чүүл болгаш музыка училищелеринде, К. Хетагуров аттыг педагогика институдунда сургуулдар, студентилер өөренип турар.

ЧУРУКТА: Цхинвалиде «Осетия» деп туристер баазазы.

Л ГУСОВТУН фотозу
СЭТА-ның фотохроникazы

Аныяк үннер

ХОЛДАРЫМНЫ СУНУП ОР МЕН

Чуртталгадан хөйнү көрген кижи-дир сен.
Чугаалап кор, чажыттарын билип алыйн.
Чалыы өңнүүм шак-ла мындыг айтырыынга
Чагыг кылдыр холдарымны сунуп ор мен.
Өгбелериниң үе-дүптен дамчып келген
Өлчей күзээн чаңчылын сен сагындырып,
Мендилежип, девин чаа-ла холун сундуң.
Безин ында ёзу барын оваарып көр.
Акы-дуңма эжиң-өөрүн демин катчып,
Аакты-кээкти ажып эртер ужур келзе.
Ызыг чүрээң, сеткилиңни илереткен
Ийи холуң дедир тыртпайн чонуңче сун.
Холдарында адыштарда ёзу-чаңны.
Хову ышкаш, тыва чонун тарып каапнар.
Салааларны адыштаары, ажыдары
Сагылгалыг, үнүп келген ужур-дөстүг.
Адыштарны аякталдыр тудуп алгаш,
Аккан сугдан узуп ишпе даан, хыын ханар.
Арат чоннуң аразындан сеңче чаштаап
Аас-кежиин шак-ла ынчаар хүлээп ап чор.
Чедип албаан нүүр-чолдуң ажы езэ чок.
Черин, чурттуң буянынга үлүүн киирижип.
Сеңээ чаяан ийи холуң күжү-биле
Сеткилиңниң бичээ аян ииштеп ап чор
Болап кор даан, адышты-даа ажыглаары
Боданырын, оваарырын негей бээр-дир.
Кокпа орук чурттаалгаже ажыдары
Кончуг нарын, төлеп чаяан аваа бөстүн
«Орууму ажык Йыдаар мени» деп холун чайба.
Ол-бо чартыын серемчилиг көрүп ап чор.
Амыр-дыш чок чүткүл, күзел — чурттаалганы
Агым хемнин эштип кежер хемен ол-дур.

К. НАТПИИ-ООЛ

САЯН БИЛЗЭЭ

Булуттардан бедик чыдар
Буурул сыннар ашкан орук
Чалыы Тывам билзектентен
Саян дээрбээ болу берген.

Акы-дуңма төрел чонум
Ажыл-ишке демин кадар.
Аралажып, аалдажып
Ажык орук—Саян билзээ.

Ак-көк Хемчик,
Улуг-Хемниң
Агымы дег боолбас күштүг,
Ала-чурттуң судалы боор
Арт-сын кешкен улуг орук.

Човаг билбес ишчи чону—
Соруу быжыг чолаачылар
Чайын, кыжын
дүн, хүн дивес
Саян билзээн эштирертпес.

Ш. КУУЛАР.

АВАМ ҮНҮ

Эриг баарга чыпшыр
туткаш,
Эгеледип орган ышкаш,
Чылыг сеткүг авам үнүн
Чырык черге дыңнап өстүм.
Кыңгырткайндыр дыңналып
кээр
Эткир, хөөг сыгыт ышкаш,
Кызымайлаан, оглумайлаан
Эптиг, ээлдек авам үнү.

Сеткилимге тааланчыг
Сергек, чараш аялга дег,
Эргим авам үнүн сактып,
Эргеленип ханмас-тыр мен!
Авам үнүн дыңнап чорааш,
Ажыл-ишке хандыкшаан
мен.
Эрте чаштан улгатыже
Эртем-биле чүгленген мен.
Н. КАЛЫНДҮҮ.

КЛУБ САЛБЫРЫНЧЕ

Кызылдың уран чүүл училищезин чылдың-на хөй-хөй оолдар, кыстар чедиишкинниг доозуп үнүп турар. Ону дооскаңнар республиканың ырак-чоок суурларында ажылдап-даа турар, а бир чамдыктары дээди өөредилге черинче кирип, өөредилгезин уламчылап-даа турарлары бар. Ажылдап-даа, өөренип-даа турарларда училище эки медээни дыңнап турар.

Клуб салбыры барык-ла уран чүүл училищезин тургустунганы-биле кады ажыттынган. Ук салбырда хөгжүм херекселдеринге ойнаар, нити ыры, режиссёр болгаш танцы — мындыг дөрт кезек бар. Кым кайызынга сундулуг болдур, ол кезекке өөренип, оон теория-даа, практика-даа талазы-биле быжыг билигни алыр. Бо салбырны дооскаш, республиканың иңдыы-өрү районнарынга барып, культура бажыңы директорлап, методистеп-даа ажылдаар.

Училищеде клуб салбыры ажыттынганда-ла элээн хөй кадрларны доостурган болгаш оларның чамдыктарының ат-сураа нептереп бар чыдар. Оларның хүндүткелин чедип ап чоруурлар эвээш эвес апарган. Ук салбырга А. Огневтиң үндүрүлгезы-биле ырының болгаш танцының «Чечек» ансамбли тургустунган. Амгы үеде ол коллективни «Саян» ансамбли кылдыр шилчээн болгаш оон барбаан-четпээн чери барык чок. Оон концерт программазын көрүкчүлер сонуургап көөр, ансамбль улуг хүндүткелди чаалап алган. Ырының болгаш танцының «Саян» ансамблинде М. Кан-оолдуң, И. Балданның, Т. Дамдынның болгаш өскелериниң-даа уран талантызын чон сонуургап турар.

Клуб ажылы солун-даа, берге-даа ажыл. Училищениң ол салбырын хөй аныяктар доозуп турза-даа, совхозтарда клуб ажылдакчылары ам-даа чедишпес. Ынчангаш өөреникчилерни кызээн аныяк өскен ол салбырже кирип, уран талантызын чонга бараалгадыр Кедавин культура амыдыралының эккижидеринге кадрлар база кол рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш училищениң клуб салбырынче өөренип кирер күзелдиглерни чалап тур бис.

Оон ынай апрель 24—25 хүннеринде уран чүүл училищезиниң клуб салбыры «Ажык ажык» деп хүнүг база организастап эрттирер.

Т. ӨРТЕНЕЙ,
Кызылдың уран чүүл училищезинде клуб салбырының башкызы.

ДУРЖУЛГАМДАН БИЛДИМ

Школачыларның кадыын быжыглаарынга өг-бүлениң ролю улуг. Кол-ла чүве—ада-иениң хууда үлегер-чижээ уругларга салдарлыг. Эртенги сула шимчээшкиннер кылырынга, шимчээгир оюннар ойнаарынга, хаактаарынга, конькилээринге чаңчыктырып, экскурсияже болгаш аян-чорук кылырынче эвилелдээри—ада-иениң үлегериндеп чамааржыр. Башкылар коллективи өг-бүле база хөй-ниитиниң хүн бүрүдеги күженишкиннерин демнештирип турпаш, школаны чүгле өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар чорудар эвес, а өөреникчилерниң кадыын камнаар албан чери болдурарынче база кичээнгейни салза чогуур.

Район төвүнүң эмчилери чоокта чаа Хөндергей сес чыл школазының өөреникчилериниң кадыын хынаан. Хыналданың түңнелинде, өөреникчилерниң чамдыызы аарыг болган. Чогуур хемчеглерни ап эгелээн. Школага кичээлдер ам күш-культурадан эгелээр.

Ынчаарга ада-ие уругларынга коньки, хаак, мячиктер болгаш өске-даа спорт херекселдерин садып бээри чугула. Дыштаныр хүннерни ада-иелер, аргалыг-ла болза, уруглары-биле эрттирери солун деп бодаар мен. «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүлем» деп оюннарны чер-черде спорт комитеттери, местькомнар организастаар эки.

Школачыларның ылангыя бичии уругларның кадыкшылынга оларның чурттап, кижизидилгениң турар байдалы хөлчок хамаарылгалыг. Эртемденнерниң шинчилелдеринден алырга, арагалаар ада-иелер каржы-хажагай аажы-чаңның тывылдырыкчылары болур. Өг-бүлеге кыржыр, чогуш үндүрер, арагалаар болгаш таакпылаар чорук уругларга багай салдарлыг. Бо бүгү багай байдалдан уругнуң кадыы кошкаар, мезүшиңнары баксырап, өөредилгеже суларар. Ынчангаш өг-бүлеге таарымчалыг байдалды тургузары чугула.

Часкы, чайгы чылыг үелерде уруглар чүгле ойнаарынга өйлежип, чогуур үезинде чемненмейн баар. Чамдыкта телевизор көргеш, салдыкпастай бээр. Бо чорук уругларның кадыынга база багай салдарны чедирер. Ынчангаш бичии чажындан-на уругларны боттарын эки ап билир кылдыр чаңчыктырар апаар. Аңаа хүн чурумун шын сагыыры, ада-иениң, башкыларның болгаш эмчилерниң чагыг-сүмезин удуртулга болдурары чугула.

Уругларны олуттпай чаңчылга өөредип болбас. Күш-ажылбиле өөредилгени быжыг холбаары — бөгүнгү үениң негелдези-дир. Күш-ажыл кижини дадыктырар болгаш кижизидер. Төлептиг ажыл-ииштиң уламчылакчылары бистиң ажы-төлүвүс болгай. Бодум назы дээн берген ада болгаш, амыдыралымның дуржулгазындан бо бүгүнү билип көрдүм. Ынчангаш өске ада-иелерниң бо талазы-биле арга-сүмези кандыгыл?

Х. ЛЕНОВ.
Барыын-Хемчик район.

БРАТСК ДАЛАЙДА

Сибирьниң хемнеринде эңне улуг дээн Братсктиң суг хөөлбээниң балык талазы-биле курлавырларынга бо чылын омуль болгаш пелядь балыктарының бежен миллион үргенелери немежир. Ында үнелиг балыктарны немештир өстүрерин үлетпүрге үндезилеп чорудуп турар.

Братск ГЭС-тиң суг моондактаар кылымал чалының тургусканы далайже бүдүнчартык он чылдар мурнунда Байкалдың омуль дээр балыының баштайгы байлаңнарын салып кииргеш турган. Ол үениң иштинде аңаа ол балыктың таарышкан салгалы тургустунган, ынчангаш ам Братсктиң балыы деп адай берген. Ук черниң ындыг балыы Байкальдыындан ченалап аар, олар үргене октап, өзүп-ковүдээр агымнарны, ооң иштинде Иркут, Китой, Белая деп хемнерни доктаамал шилип алган.

Суг хөөлбээнде балык өстүрер тускай заводту тургускан. Ооң өрээлдеринге омульдан аңгыда пелядь база өзүп, доругуп турар. Оларның үргенелерин андызында өске хөөлбектерден эккеп турар, ынчалза-даа ол балыкты удавас аңаа база-ла өстүрүп аптар апаар. Суг хөөлбээн долузу-биле ажыглаар төлээде, заводка 70 гектар шолдуг балык өстүрер мутулдурларны кылган. Бо чылын база бир чаа хевириниң балыын — Байкальдың осётрин аңаа таарыштыр өстүрүп эгелээр деп турар.

(СЭТА-ның корр.).
Иркутск.

КАМНААР

Хлеб — үнелиг чем. Ону тарып өстүреринге чеже хире күш үнерин, ооң ажык-дузазының дугайын Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номунда тодаргай айыткан. Амгы үеде тарааны болгаш оон кылган янзы-бүрү аъш-чемни камнаар дугайын солун, сеткүүлге бижип, радиога чугаалап тураоы кончуг шын. Ындыг турбуже, чамдык кижилер хавак, дагааларын болгаш инектерин хлеб-биле чемгерип турар.

Ниитиниң чемненилге черин ап көрээли. Келген аалчылар хлебти нормалыг алырын бодавас, столга арттырып каапкаш чоруй баргылаарлар. Бир эвес чемненип орар кижи хлеб стол кырынга четтикежеге чеже үе, күш негеттинерин билип, камналга айтырыынче онза сагышты салыр чүве болза, мындыг тетчеглээшкиннер турбас ужурлуг.

Хлебти камнаар дугайында кижизидилге ажылын чорудары черле чаптуг. Ынчангаш тарааның, оон бүдүрген аъш-чемниң камналгазын бирги черге айтырыы кылдыр тургузары чугула деп саналдыг мен.

Н. ДАМДЫН. Өвүр район.

Сонуургактарга

БЕЛЕКТИГ СТОЛ

Италияның чурттакчызы Дж. Кардини Туринге болгаш аукциондан коңгус чаа чыгыы столду эрээш ортек-биле садып алган. Ол бажыңынга чеде бергеш, столдуң бир хааржааның иштинден 7,5 миллион лира акшаны тып алгаш, пат-па кайгаан. Эт-сеп садарын башкарып турар кижи ук ажылынга келүн эртир хеннайлкаш, эндег боол кассир столун садып чорудупкан боол-тур. Бир-тээ садып алганболганда, чүгле стол эвес, а ооң иштинде чүүлдерни база ооң чаа ээзинин болур деп сүд шииткирлээн.

34 КИЖИ ОЛУРАР

Делегейде эң улуг чадаг-тергени датчан Ангер Вестергаард чогааткан деп, специалистер санап турар. Ийи дугуйлуг ол тергениң узуну 23 метр, аңаа 34 кижи олурар. А эң-не бичии чадаг-тергениң узуну 31 сантиметр, бедии 42 сантиметр. «Балдырбежик»-терге улуг кижини үүптар. Чүгле ону мунуп шыдаар кижи — ооң чогаадыкчызы.

агаар

Республикага аяс болур хадывас. Дүне 0—5, хүндүс 17—22 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хадывас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 20—21 градус чылыыр.

Телевидение

АПРЕЛЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.55—Эртенги гимнастика. 9.15—«Дамырактар». Д. Покровскийниң удуртулгазы-биле улусчу хөгжүмнүн ансамбли дамчыдылгага киржир.

9.45 —«Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 11.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта» деп музыка программазы. 12.30 — «Шуптузун билип алыксап тур мен». Киножурнал. 12.45 —«Кедээ шак». 13.45 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 14.15 — «Эртем амыдыралы». 15.00 —Совет эртем хүнүнге уткуштур музыка программазы. 15.45—«Делегей панорамазы». 16.30 — «Леопольд диспейлиниң базылы». Мультфильм. 16.35 — 16.50 — Чапсар. 16.50 —«Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.50 —«Кинопанорама». Дамчыдылганы — кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. 19.00 — Хоккейге делегей чемпионузу маргылдаа. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсарда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Күрүнениң М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг театрының «Динстер-күскежиктер» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 16.40 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 17.45 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 18.15 — ДФТС-тиң документалдыг: «Чүректиң дужаазы-биле», «Бир-ле аңаа хүн», «Ада-чуртка хамаарышкан» деп фильмнер программазы. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң лопчу намдарывыс». 15-ки фильм— «1931-ги чыл». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...» 20.15 — Стокгольмнуң хаан чериниң операзының ыраажызы П. Геддаңың болгаш Тел телевидениениң болгаш Бүгүдэвилел радиозунуң Үлегерлиг улуг хорунуң концерти. 21.15 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — 22.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Торпедо» (Москва) —«Арарат». 2-ги кезээ. «Торпедо» стадиондан дамчыдар.

АПРЕЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Полтаваның пединститудунуң «Калина» деп хорунуң концерти. 9.30 — В. Драгунскийниң уругларга бижээн новелла чогаалдарынга үндезилеп тырттырган кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы: «Туран», «Капитан», «Кайын ол көзүлгениил, кайын ол дыңналганыл». 10.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.30—Телемедээлер. 11.35—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: — «Зиновьев-биле ужуражылга», «Мээң черим — мээң салым-чолум», «Идегел». 15.40 — «Чурагачы». Тележурнал. 16.25 — С. Рахманиноптуң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Мазуров күүседир. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — «Бистиң сад». 17.35 — В. Каверин. «Чогаадыкчы ажылының арыннары». Төрүттүнгенден хүнүнден бээр 80 чыл болуруңга.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». Сибирь чери. 19.35 — «Век эгезинде». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Бут бөмбүүнүң дугайында допчулал. 21.50 — 23.10— «Чүү? Каңа? Кажан?». Телевикторина. Даразында — Бөгүн делегейде деп үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Социалистиг улус ажыл-агыйы. 12.45 — Төөгү. Мурнакчы кижилерниң самодержавиеге болгаш крепостной тургузугга удур демисели. Н. Г. Чернышевский. 13.15 — «Ада-иелер, силерге». 13.45 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 14.15— АБВГД-жигеш. 14.50 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.20 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Хамааты камгалалының билиглериң — кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

18.35 — «Леопольд болгаш алдын балыкчыгаш», «Туманнызга Чараа-чечен». Мультфильмнер. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Азия төөгүз». Информация-публицистика программазы. 19.30 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — В. Ковтун ойнаар (аккордеон). 21.50 — 23.20 — Хоккейге делегей чемпионаты. АКШ-тың болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги болгаш 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Амстердамдан билзек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лесси» 9.00, 13.00, «Хөй пйистер бөлүүнүң алаанда» 11.00, 15.00, «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 17.20, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 10.00, «Кондорнуң үш хүнү» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Азажыгаш» 14.00, «Ыпакшыыр үе келген» 15.30, 18.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 17.30, 20.10, «Февральдың салгыны» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуурттан чуртунуң бузундуларында» 9.30, 12.35 «Тоолдар улажып-ла турган» деп киноклуб 10.50, 15.00, «Амстердамдан билзек» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаңгыс дээр адаанда» 15.00, 16.50, 18, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кондорнуң үш хүнү» 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Красноярсктың кооперация техникумунуң Кызылда өөредилге-консультация пунктузу 1982—1983 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг салбырга дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Үлетпүр бараанныарынга товароведение.
2. Аъш-чем бараанныарынга товароведение.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооперация садыынга планнааашкын.

Хереглел кооперациязында ажылдап турарларны техникумга хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырынга 8 болгаш 10 класс доосканнарны хүлээп алыр. Олар дараазында документилерни чорудар:

Директорнуң адынга билдиришкин.

Билииниң дугайында херечилел азы аттестат (боду-биле).

Эмчиниң № 286 майык бээзир шынзылгазы.

Бөрт чок тырттырган, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Бүдүрүлге чериниң удуртукчулунуң шынзылтканы күш ажыл дептериниң хоолгазы.

Хереглекчилер ниитилелиниң чоруткан бижии.

10 класс доосканн соонда өөренип кирип турар кижилер бүгү салбырларга орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг азы эдертиг) кирериниң шылгалдаазын эртер. Оон аңгыда товароведение салбырынга—химияга (аас-биле), бухгалтерия болгаш план салбырларынга — математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

8 класс доосканн соонда өөренип кирер кижилер орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдаларын тудар.

Документилерни 1982 чылдың апрель 15-тен эгелээш Кызылга хүлээп алыр.

ӨК пунктузунга июнь 1-ден 11-ге чедир белеткел курзу болуп ажылдаар. Кирериниң шылгалдаларын июнь 12-ден 19-ка чедир Кызылга хүлээн тудар.

Бүгү айтырыгларны салыр болгаш документилер чорудар адрези: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38 дугаар бажың. Техникумнуң бот-өөредилгелиг салбырының өөредилге-консультация пунктузу. Телефон № 2-35-58.

Республиканың уран чүүл школазы (интернады) 1982-1983 өөредилге чылында үндезин национальдыг уругларын хүлээп алырын чарлап тур.

Нити билиг школазының 1-ги клазынга өөренир, 7 харлыг уругларны школага хүлээп алыр.

Школада элээн каш салбырлар бар: фортепианонуң, үрер болгаш кагар, хылдыг хөгжүмнерниң (флейта, кларнет, труба, ксилофон), хылдыг хөгжүмнүң (гитара, скрипка), улустуң хөгжүм херекселдериниң салбыры (баян, домра): чурулга салбыры.

Школага хүлээп алырда, уругларның музыкага сундулуун (кулааның дыңнаарын, аялгалар доктаадырын, үнүн, угаангырын) барымдаалаар. Чурулга салбырынга кирерин күзээннер бажынга чураан чуруктарын, кылган чүүлдерин көргүзер.

Конкурсту чаңгыс удаа Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаар бажыңында Кызылдың уран чүүл училищезинге 1982 чылдың июнь 7-ден 11-ге чедир чорудар.

Өөренип кирип турар уруглар шылгалдалар аразында эмчиниң комплекстиг шинчилгезин эртер.

Хүлээп алыышкын талазы-биле түңнел комиссия 1982 чылдың июнь 11-де болур.

Школага кирерлер школа директорунуң адынга ада-иезиниң билдириишкинин, төрүттүнгениниң дугайында херечилелиниң хоолгазын, уругнуң 7 хар чедир өскениниң дугайында эмчи шынзылгазын, өг-бүлезиниң дугайында шынзылганы киирер.

ДИРЕКЦИЯ.

Эстраданың сураглыг ыраажызы, делегей конкурстарының лауреады Николай СОЛОВЬЁВТУҢ «Өңнүктерниң үнү» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң үделгези-биле концерти Тывага эң баштай болур.

Хөгжүм удуртукчузу —Вячеслав БЕЛЕНЬКИЙ.

Шүгүмчүлелдиг - шоодуглуг фельетоннарның болгаш кииридилгелерниң сураглыг чогаадыкчызы болгаш күүседикчизи Раф МОГИЛЕВСКИЙ программаны башкарып чорудар.

Концерттерниң болур черлери болгаш үелери:

Апрель 28-те — филармония залы—19 шак 30 минутада.

Апрель 29-та Ак-Довуракның Культура ордузу: 18 шак 30 минутада болгаш 20 шак 30 минутада.

Апрель 30-де: филармония залынга түңнел концерт—18 шак 30 мин. болгаш 20 шак 30 минутада.

Концертче кирер билеттерни садып турар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар. Телефону—2-16-69.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кожээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-57, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 890

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш садыгларының херектеринге талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 1). ТС—00158

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 92 (11890) | 1982 чылдың апрель 20, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызы

Айтырыг: АКШ-тың президентизи Р. Рейган журналистер-биле беседаларының бирээзинии үезинде Нью-Йоркка Силерниң-биле ужуражып болурунуң дугайында айтырыгның дугайын чугаалаан болгай. Оон ол чугаазы янзы-бүрү тайылбырлаашкынны болдурган.

Ол дугайында Силерниң бодалыңар кандыг ирги?

Харыы: Шынап-ла, президентиниң ынча дээни элээн тодаргай эвес бодалды болдурган.

Херекке дорт хамаарышкан чүүл кандыгыл дээрге, мен СЭКП-ниң XXVI съездизинге-ле Американың Каттышкан Штаттары-биле бүгү деңнелдерге идепкейлиг чугаа кылырының ажыктыының дугайын чугаалааш, бо талазы-биле шиитпирлиг чүүл—эң-не бедик деңнелге ужуражышкын болурун онзалап демдеглээн болгай мен. Бистер бөгүн-даа ындыг ужуражышкынгар дээш туржуп турар бис. Америк президент-биле мээн арамга ужуражышкын эки белеткеттинген болгаш чурттар аразының кандыг-ла бир чыыжы-биле капсырлаштыр кыры-биле эвес, а шынгыызы-биле эрткен турар ужурлуг билдингир.

Тодаргайы-биле чугаалаарга, бистиң күрүнелеривистиң делегейде херектериниң байдалы дээш бедик харыысалгазынга дүүшкен болгаш анаа онаажып турар илегелдерни шынзыктырар, ындыг бедик деңнелдиг совет-америк ужуражышкыннарны күзеп турар бис.

Президент Р. Рейган-биле бистиң боон болур ужуражышкынывыстың болур черинге болгаш үезинге хамаарыштыр дараазында чүүлдү чугаалаар бодай-дыр мен. Ужуражышкын кандыг-ла бир, чижээ, Финляндия азы Швейцария дээн ышкаш, үшкү чуртка, чогуур чазак черинин баш удур чөпшээрээниң ёзугаар, боор болурдур. Мээн бодап турарым-биле алырга, таарымчалыг хуусаа бо чылдың күзү, чижээ, октябрь айы болгап турур болур.

Салдынган айтырыгга мээн харыым ындыг-дыр. Мең бодаарымга, ол долузу-биле билдингир болгаш тодаргай боор турар.

ЭСТЕТИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Аныяк салгалдың эстетиктиг кижизидилгезинге, оларның бүгү талалыг сайзыралынга, ол ышкаш культура болгаш уран чүүлдүң өөредилге черлеринге өөредип киирерингe салым-чаяанныг уругларны белеткээринге уругларның музыка, чурулга болгаш хореография база уран чүүл школалары боттарының үлүг-хуузун киирип турар. Шак ындыг школаларның башкылары болгаш чогаадыкчы коллективтери культура-чырыдыышкын ажылынга, аныяк кижилерниң мөзү-шынар кижизидилгезинге, ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын организастаарынга идепкейлиг киржип турар.

Эрткен беш чылга бодаарга, эстетиктиг өөредилгениң школаларының саны өскен. Беш чыл мурнунда турганынга деңнээрге, өөреникчилерниң саны 48 хуу чедир өскен. Эрткен өөредилге чылында музыка, чурулга болгаш уран чүүл школаларынга школа назылыг бүгү уругларның 48 хуузу өөренип турган. Республикада ам уран чүүлдүң беш школазы ажылдап турар. Чурулга, нийти ыр, хореография салбырларында өөренип турарларның саны өскен. Чадаананың уругларның музыка школазында национал хөгжүм херекселдериниң салбыры ажылдап турар. Чонар-даштан болгаш өске-даа чүүлдерден уран-шевер кылыглар сиилбип кылырынга уругларны өөредиринче база сагыш салдынган.

Уругларның музыка болгаш уран чүүл школаларының кол сорулгазы болза, нийти билиг школазы-биле кады демниг ажылдавышаан, аныяк-өскенни бүгү талазы-биле сайзыраңгай кылдыр кижизидери болур. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: *«Кижиниң улам долузу-биле бо[...]азыралынга материалдыг болгаш угаан-бодалдың улуг аргалары бисте бар, оларны моон соңгаар күштелдирер бис. Ооң-биле кады кижи бүрүзү чөп угаазылалдыг ажылдап билири чугула. А ол бүгү кижиниң сонуургалы, хереглели кандыг болурундан хамааржыр алаар. Чогум-на ынчангаш бистиң партиявыс оларның идепкейлиг, тодаргай угланыышкынныг хевирлеттинип кижизиттинерин чугула социал сорулгаларның бирээзи деп көрүп турар»*. Аныяк өскенниң кижизидилгезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге өөредилге-кижизидилге чорудулгазын сырый холбаалыг чорудуп, школадан дашкаар кижизидилге ажылынче, уран-чечен чогаадылгаже сагыш салыры чугула.

Сөөлгү чылдарда музыка болгаш нийти билиг школаларының аразында харылзаа быжыгып олурар. Школачыларга лекция-концерттер организастаар, музыка кичээлдерин эрттирер, байырлалдарга белеткелдерге киржиринден аңгыда, уругларның эстетиктиг кижизидилгезин кады организастаар талазы-биле чаа арга-хевирлер тыптып келген. Нийти билиг школаларының баазазынга музыка школаларының нийти ыры болгаш оркестр салбырлары ажыттынгылаан. Таңдының Хову-Аксында, Межегейде, Каа-Хемниң Сарыг-Септе, Тес-Хемниң Самагалдайда нийти билиг школаларында байдал ындыг. Ылаңгыя Сарыг-Септиң уран чүүл школазының өөреникчилери болгаш башкылар коллективи үш янзы программаны кезээде белен байдалда тургускан. Өөреникчилер бүдүн чыл дургузунда өөредилге программазын ёзугаар концерттер көргүзер, чурукчулар каасталга-дерилгеге киржип турар. Өске программа доктаамал белениниң байдалында. Ону Культура бажыңынга, эмнелгеге, школаларга, районнуң суурларынга көргүзер. Үшкү программаны эң-не хынамчалыг белеткээш, башкылар боттары концерт-беседа кылдыр эрттирип турар. Оон кол-ла сорулгазы школачылар ортузунга профугланыышкын ажылын чорудары.

Межегейниң музыка школазы нийти билиг школазында кичээлдеп турар. Таңдының школаларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге бо коллектив дипломант болуп келген. Музыка пропагандазын чорударынга, уругларны бичезинден өөредип чаңчыктырарынга нийти билиг школазы биле музыка школаларының аразында быжыг харылзаазы ужур-дузалыг.

«Театр болгаш уруглар» музыка болгаш чурумалдыг уран чүүл неделяларын эрттирери чаңчыл болган. Аңаа музыка, уран чүүл школалары эң идепкейлиг киржип турар. Музыка дугайында лекциялар, концерттер, беседалар, композиторлар-биле ужуражылгалар, нийти ыр байырлалдары, делгелгелер—бо бүгү хемчеглерни школаларда, культура албан черлеринде чорудуп турар.

Уран чүүл болгаш музыка школаларының ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Тыва национал инструментилерниң салбырларын организастап ажылдары кошкак шиитпирлеттинип турар. Бо талазы-биле специалистер чок, кол-ла чүүл—музыка херекселдериниң чок болуп турарында.

Уругларның эстетиктиг кижизидилгезин экижилери-биле уран чүүл болгаш музыка школаларының баазазын быжыглап, шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны шиитпирлээринге, дуза чедирери че чер-черде партия организацияларының, совет органнар чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг.

Часкы хову ажылдары

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫНЧЕ КИРГЕН

«Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Хөл район Совединиң депутады коммунист Ө. Ч. Өшкүдүг удурткан хову-трактор бригадазы бо часкы тарылганы агротехниктиг, кыска хуусаада чорудар сорулга-биле аңаа белеткелдерни күженишкинниг чорудкан. Тарылгага ажыглаар техниканы септээр болгаш агрегаттарны тургузар талазы-биле совхозта калбарган социалистиг чарышка сөөлгү беш хонуктуң түңнелдери-биле бо бригада бирги черни ээлээш, шилчиир вымпел-биле шаңнаткан.

Бо хүннерде бригаданың хову турлаанда чеди К-700, ийи ДТ-75, сес МТЗ-50 тракторлар чаштырылга агрегаттары-биле белениниң шугумунда. Ол ышкаш тарылга мурнунуң хөрзүн болбаазырадылгазының кылыр алды КПО-9, үш КПЕ агрегаттары-биле бүрүн септеттинген.

Часкы хову ажылдарының эгелээриниң мурнунда хову турлаан ынак септеп, белеткээн. Ында бажыңнарны септеп, чугайлаан. Механизаторларның чурттаар черин таарымчалыг кылдыр кылган, ак чоорганнарлыг, сыртык хаптарлыг орун-дөжектерни салган. Хостуг үелеринде ойнаар херекселдер бар. Кызыл-булуңну көрүштүг кылдыр көскү агитация-биле дерээн. Ында бригаданың болгаш түс-түс механизаторларның социалистиг хүлээлгелерин чараштыр бижээш аскан. Агитхуудусту үндүрүп, Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп турар. Кодээ ажыл-агый техниказының септелгезиниң талазы-биле бригадада чарышка сөөлгү беш хонукта бирги черни ээлээн Ю. Шимит-оол, В. Даңзар оларга алдар кылдыр күш-ажылчы алдар тугун бригада төвүнде көдүрген.

Бригаданың механизаторлары апрель 17-де шык базырыышкынынче кирген (чурукта). Ында Х. Хүлер-оол удурткан звено он МТЗ-50 трактор агрегаттары-биле бо ажылды бир демниг эгелээн. Чурукта: Дуржулга станциязының кол агроному Ю. М. Злыгостевтиң хөрзүн болбаазырадыр чаа техниканы канчаар ажыглаарын звено кежигүннеринге тайылбырлап турары.

Звено баштайгы хүнде 140 га хире черниң шыгын базырган. Бо сезонда олар 2120 га-ның шыгын базырар, ону бир неделя иштинде доозар болгаш чаштырылгаже организастыг кирерин көрдүнген. Звеноның кежигүннери шупту комсомолчу-аныяктар.

— Шык базырыышкынын доостуру билек чаштырылгаже кирериңге бисте бүгү чүве белен — деп, учётчик С. Ш. Намчал-оол чугаалады.

Бригада бо чылын 2170 га черге тараа культураларын өстүрүп, гадан-на 10 центнер дүжүттү алыр дээш чарышты калбартып турар.

В. МААДЫР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Хүннүң медээлери

КЕРЭЭЛИГ АРГА-БИЛЕ

Бригаданың керээлиг аргазы-биле ажылдап турар А. Воронинниң, Д. Чульдум-оолдуң, А. Пашковтуң бригадалары юбилейлиг чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелерин, планныг даалгаларын ажыр күүсеткеннер. Олар «Тыва тудуг» тресте «Кызыл тудуг» эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, бедик бүдүрүкчү көргүзүглерни чедип алганнар.

Бистиң корр.

⊙ ⊙ ⊙

БҮРҮН КҮҮСЕТКЕН

Республиканың ыяш ажыл-агыйлары бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Ыяш ажыл-агый министерствозу ниитизи-биле бараанныг продукцияны бүдүрериниң планын 101,8 хуу, сайгарарынын—100,6 хуу күүсеткен. Кызылдың, Таңдының, Тожунуң, Туранның ыяш ажыл-агыйлары планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүсетпишаан, эки ажылдаапкан.

БИСТИҢ КОРР.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Республиканың ажыл-агыйларында, күш-ажылчы коллективтеринде чер-чер Советтеринге депутаттарга кандидаттарны дешпидериниң хуралдары уламчылап турар.

УЛУГ-ХЕМ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырының хойжузу Э. Т. Дераекмей ында мурнакчыларның бирээзи. Эрткен чылда хууда социалистиг хүлээлгезин ол бүрүн күүсеткеш, төрүүр 100 баш хойдан 102 хураганны алган. Хойжу коммунист бо юбилейлиг чылдың кыштаглаашкынындан оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген. Хойжу ажылын ам удавас түңнээр, ооң сөзү ажыл-херээ-биле карышпас дээрзинге бүзүрел улуг. Эйлиг-Хем салбырының ажылчыннарының, специалистериниң, албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралындан хойжуну район Совединге депутаттың кандидадынга дешпиткени аңаа улуг бүзүрел.

МӨҢГҮН-ТАЙГА

Н. Н. Доңгактың мергежили штукатур-маляр. Алды чыл бурунгаар септелге-тудуг участогунга ол ажылдап кирген, ам ында ол бригадир. Н. Н. Доңгактың удуртканы штукатур-малярлар бригадазы участокта мурнакчы, социалистиг чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи. Аныяк коммунист ында комсомол организациязының ажылын билдилиг удуртуп турар. Кады ажылдап турар эш-өөрүнүң Н. Н. Доңгакты район Совединге депутаттың кандидадынга дешпиткени-даа таварылга эвес.

КЫЗЫЛ

«Востоксантехмонтаж» трестиң КМК-зының коллективи улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидадынга слесарь-сантехник комсомолчу Валерий Бурхиновту чаңгыс үн-биле адаан.

Комсомолчу В. Бурхинов кызымак, ак сеткилдиг ажылы-биле кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткел, бүзүрелин чедип алган. Ынчангаш коллективи ону хоорай Совединге депутаттың кандидадынга дешпиткен.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Комсомолчу О. К. Моңгуштуң күш-ажылчы базымы Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга эгелээн. Ооң ажылы коллективке маңаалдыг. О. К. Моңгуш бүдүрүлгеде комсомол комитединиң кежигүнү хүлээлгезин база кызымак күүседип турар.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының ВЛКСМ организациязындан район Совединге депутаттың кандидадынга ооң кандидатуразын дешпиткени таварылга эвес. Ол эш-өөрүнүң аңаа бүзүрелин ажыл-херек-биле шынзыдып тыдаар.

ЦЕХТЕРДЕ ЧАРЫШ

Хоочун бүдүрүлге республика типографиязында социалистиг чарыш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл болган оюн төлептиг уткуур дээш парлаар, дептерлээр, линотип, өрүлге цехтериниң аразында чоруп турар. Ленинчи хүннер чоокшулаан тудум типографияның ажылчыннары улам сорук кирип, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрер дээш хей-аъттыг, шудургу ажылдап турар. Чарыш одуруунуң мурнуку одуруунда бо хүннерде дептерлээр болгаш парлалга цехтери чоруп, өскелерни хей-аът киирип, ам-даа чарыжынче кыйгырып турар. Бирги кварталдың түңнели-биле чарыштың мурнакчылары билдингир. Оларга өрүлге цехинден Зоя Допчун-оол, Раиса Анай-оол, Нина Ховалыг, Надежда Быкова, Раиса Заворотная, Вера Доржу; дептерлээр цехтен Нина Барницкая, Любовь Чадамба, Тамара Моңгуш, Мария Баева; парлалга цехинден Александр Алыг, Тамара Щеглова, Зоя Чащухина хамааржыр.

Профэвилелдиң комитединиң бүдүрүлге секторунуң удуртукчузу Н. Мартемьянова цехтер аразында чарыш дугайында мынчаар чугаалады:

— Чарышты шын организастаарга ажылдың шынарын экижидеринге, бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идиглиг болур-дур. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде баш удур эки белеткенип алыр бис, моральдыг болгаш материалдыг идиг бээрин база шын таарыштырары чугула. Чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, шаңнаалдарны бүдүрүлгениң бүгү кежигүннериниң хуралынга тыпсып, мурнакчыларны чарлап турар бис.

Б. МОНГУШ.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ДААРТАГЫ ХҮНҮ

Республиканың агрономнарының чөвүлел хуралындан

Эрткен пятницада районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, а ол ышкаш республиканың совхозтарының удуртукчулары болгаш специалистери хөрзүн камгалалының агротехниказын чер ажылының практиказынга шиңгээткениниң бирги үе-чадазының баштайгы түңнелдерин үндүрүп, ойү келген айтырыгларны чугаалажып, чыгдынган дуржулгазын солчуп, четпестерни чайладырының оруктарын айыткан. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунуң лозуңунуң адаа-биле часкы хову ажылдарының бүдүүзүнде болуп эрткен хөй киржикчилиг чөвүлел хуралдың кол эчис сорулгазы — чаа чүүлден чогуур беримчени бо чылын-на алыры.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партия обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, республиканың дыка хөй министерстволарының база ведомстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Чемиштиг бүдүмелдери хаварттаан хөрзүннерни болбаазырадырының хөрзүн камгалалдыг чаа технологиязының үндезининге хөй чылдарда чорудуп келген эртем шинчилелдериниң түңнелдерин болгаш мурнакчы ажыл-агыйларның чедишкиннерин салган деп. Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи В. А. Барышников бодунуң илеткелинге демдеглээн. Баш удур бүдүрүлгеге хаңылдалып эрткен болгаш республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының бадылаазы, республиканың совхозтарынга чер ажылын чорударының айтырыгларының талазы-биле рекомендацияларны түңнеп шиитилештирген.

Чер ажылының зона системазының салып турар сорулгалары үнүш ажылының продукциязын бүдүрерин хажык чок көвүдедирини, мал ажылының чем баазазын быжыглаарының талазы-биле ол бирги беш чылда ажыл-агыйларның агрономнарының мурнунда туруп турар сорулгалар-биле тудуш холбаалыг.

Чер ажылының моон мурнунда ажылдап келген системазы хат эрозиязындан хөрзүннү ыңаныштыг камгалаарын, үнүш-дүжүткүр чорукту бедидерин хандырбайн турган. Харын-даа ол системаның үезинде черни шын эвес ажыглаанының уламындан кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдү чыл бүрүде улам кудулап, хөрзүнде чемиштиг бүдүмелдерниң курлавыры төнүп келген.

Тараа шөлдерин ажыглап турарының структуразын анализтеп көөрге, хөрзүн эрозиязы-биле демисежир төлээде, шөлдерни диңмидектер кылдыр үзери эргежок чугула. [illegible] хевээр арттырбышаан, хөрзүннүң адаандан үлдүредири, тарааларны одуруглар кылдыр тарыыры, шөл камгалалының ыяштарын олуртуру, үстүнден кыдыра болбаазырадыры. Тарылга ээлчештирилгезиниң үндезининге кыска үелиг болур принципти салыр ужурлуг. Ол үеде кол культураны ыяап-ла албан курукtурган черже аңы одуруглар аразын[illegible]

⊙ Чер ажылының культуразын бедидериниң комплекстиг программазы — боттаныышкында
⊙ Хөрзүн болбаазырадырының мурнакчы технологиязын—ажыл-агый бүрүзүнге
⊙ Эрозияга удур техниканы шын ажыглаары—чедиишкинниң магадылалы.
⊙ Чемиштиг биле өл-шык черни дүжүткүр болдурар.
⊙ Эрозияның өскүүрүн болдурбазы ниитиниң сорулгазы.
⊙ Сиген[...]нер үрезиннерин бүдүрерин көвүдедир.
⊙ Часкы хову ажылдарын организастыг болгаш шынарлыг эрттирер.

[illegible]

рүктурар шөлдериниң үлүг-хуузу 25-тен 32,5 хуу чедир өзер. Ооң-биле холбаштыр курган хову болгаш аңаа хову зоналарынга тарааларны диңмидектерге тарыыры 384 муң гектар чедер. Ол чорук курганнар хаттарга удур ыңаныштыг шаптыктаашкынны чер болганга тургузарының, бойдустуң хоралыг салдарындан чайлаарының, шөл бүрүзүнден турум дүжүттү чылдың-на алырының болдунар аргазын бээр. А чер ажылының чаа системазының кол ажыктыг чүвези чүл дээрге, черни ажыглаарын комплекстиг, чогаадыкчы ёзу-биле көөр, шөлдерни чедиштир суггарар болза, оон үнүш-дүжүткүрү боттуубиле экижирр база улам [illegible] чок бедиир болур. Дараазында чылдарда дыка экижиткен аваш хемчээлдиг шөлдерден үнүш ажылының продукциязын хөйнү [illegible] төлевилеп турар.

Чер дугайында боттарының [illegible] салып салыышкынының боттуг үре-түңнелин чер ажылдыглаар медереп билген [illegible] төлээде, перспективтиг [illegible] чүүлдү олар бо хүн-не, ховү [illegible] ыраңай [illegible] ёзулуг сонуургалдыг көөр, улуг экономиктиг [illegible] база бээр [illegible] хөрзүннериниң база сумелериниң херек [illegible] күүседири эргежок чугула деп, ийиги илеткелчи, республиканың кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. И. Ларионов чугаалаан. «Барлык», «Кара-Хаак», «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу» болгаш өске-даа совхозтарның картофель болгаш ногаа өстүрер кылдыр тускайлаттынган авенолары, бригадаларының кылып турары ышкаш, шак ынчаар кылдыр херек. Олар черни ээчи ёзу-биле ажыглавышаан, боттарынга быжыглаан шөлден кодээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн чедип ап турарлар. Келир үеде шөлдерге күш-ажылды бот-орулга-чарылгалыг бригадалар кылдыр организастаар аналарын агрономнарның чөвүлел хуралынга демдеглээн.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң быжыг-турумнуг болгаш эчис сорулгаже угланыышкынныг кылдыр чорудуп турары, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын совхозтарның шөлдеринге шиңгээдир талазы-биле ажылы тодаргай түңнелдерни бериш турар болбайн аан. Ынчалдажок бүгү-ле телевилеттинген хемчеглерни боттандырарынга улам-на шиитпирлиг болгаш үре-түңнелдиг кужениишкиннерни кылырын совхозтарның удуртукчуларындан болгаш специалистеринден ус негеп турар.

(Төнчүзү 3-кү арында).

Партийжи амыдырал

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

Он бирги беш чылдың ниити чылы бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес эгелээш, амгы үеде чугула кампаниялар — кыштаглаашкынны хүр-догаан эрттирип, часкы дооу ажылдарынга белеткелдер талазы-биле ажылдарны данныктырып турар. Бо ажылдарга мында парткомнуң, партия эге организацияларының киржилгези бедик ...

Коммунистерни болгаш ажыл-ишчилерни кижизидериинге база мобилизастаарынга идейлиг-политиктиг ажыл улуг ужур-дузалыг. СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң профэвилелдерниң XVII съездинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерин кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ...

Бо ажыл-агый чылында совхозтуң мурнунда сорулгаларны коллектив бүрүзүнге таныштырган ...

Партком организакчы, масса-политиктиг ажылды ... Кижи бүрүзү ... ССРЭ-ниң ... Совет чазактың ...

Совхоз директору М. Б. Кара-Сал, прораб К. Эмер-Сал, специалистер К. Ооржак, К. Кызыл-оол, С. Сүрүн, ... К. Камак-оол ...

Чонувун чурттап турар ...

...

Ө. КУУЛАР,
«Шеңнээр» совхозтуң партком секретары.

ВАЛЕНТИНА МОРОЙНУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

Валентина Моройнуң ады бистиң чуртта калбаа-биле билдингир. Ол Бендерының торгу комбинадының суралгыт пес- тавывчызы, школага тургаш-ла, ындыг професияга хандыкшый берген.

Бендерының торгу комбинадынга Валентина он чыл школазын дооскаш келген. Валя дуржулгалыг мастерлерниң ажылын кичээнгейлиг хайгаарап тургаш, кыска хуусаада дериг херекселдерге ажылдап өөренип албышаан, тускайлаң ажылдаарының баштайгы айларында-ла бүдүрүлге даалгаларын ажыр күүседиптер апарган. Ол ажылдың шалып аргаларынга өөренип берген, норма ёзугаар он сес пневматиктиг станоктарга ажылдаарындан комбинатка бир-ле дугаарында 30 станоктарны башкарып эгелээн. Чоорту-ла оон ажылдаар станоктарының саны 50 четкен.

1976 чылда Валентина Морой Ленинчи комсомолдуң шаңналын алган, оон лауреады апарган. Ол кызымаккай, эки түңнелдиг ажылы дээш Күш-ажылчы алдар орденин III чергелиг. ВЛКСМ ТК-ның «Күш-ажылчы маадырлыг чорук» болгаш «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп херек демдектери-биле шаңнаткан. Ону 1979 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Валентина чаа чоп даа болза, «Приетения» деп бот-тывынгыр ансамбльдиң солизи, спортта база киржип турар болгаш техникумну доозар чыгай берген. Валентина оон ыңай — аас-кежиктиг өг-бүлелиг, ие ...

ЧУРУКТА: Валентина Морой, хоорку(сом) даргазының оралакчызы Илья Гурьевич Шишкин (солагай талазында), архитектор Александр Дмитриевич Дороганич (ортузунда) болгаш хоорайның кол архитектору Георгий Алексеевич Райляну (он талазында) Бендеры хоорайның чаа районун тудар төлевилелдиң дугайын чугаалажып турлар; Валентина Морой уруу Вика-биле кады.

А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТҮҢНЕЛИН ЧУГААЛАШКАН

«Чыраа-Бажы» совхозка мал кыштаглаашкынының түңнелин чугаалажып көрген. Совхозта ниитизи-биле 21500 ажыг мал хүр-менди кыштаан. ...

...

МЕХАНИЗАТОР ОЧУР-ООЛ

...

Коммунист Очур-оол — СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнү ...

...

С. ОКИН.

КАЖАНГА ЧЕДИР УЛАМЧЫЛААРЫЛ

...

Я. ДАЖИНМАА,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хемчик район.

КҮҮСЕЛДЕ КАНДЫГЫЛ?

...

Т. МЕЛЬНИКОВА,
Тываның статистика эргелелинде тудуг килдизиниң начальниги.

ЧЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Чер — чоннуң кол байлаа. ...

...

С. АГБААН.
Өвүр район.

Шүгүмчүлелдиг чагаалар

...

О. САРЫГ-ДОҢГАК.

Агитаторларга

ХОСТУГ,

...

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ДААРТАГЫ ХҮНҮ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арынында).

Механизаторлары эрозияга удур техника-биле барык-ла бүрүн дандыртынган хиреэнинде Таңды, Улуг-Хем, Кызыл районнарының ажыл-агыйларынга эрткен чылын хөрзүн камгалалының хемчеглерин чүгле 27—51 хуу боттандырганы хараадапчыг-дыр деп Г. И. Ларионов демдеглээн. Кол принцибы — комплекстиг хажыдып турар чорук тоң зонаның совхозтарының чер ажылдыгларының чаа киирген чүүлден күзенчиг түңнелди чедип алырының болдунар аргазын бербейн турар.

Чер ажылынга чедишкиннигниң үндезинин бөгүн салдынар. Тодаргайлаарга, сүмелеп турар хемчээлдерге база айыткан шаралаштаа-биле дүрген болгаш шын чоруткан часкы хову ажылдары хөрзүн камгалалының мурнакчы агротехниказында шиитпирлиг чүүл болур. Ындыг болганда, бо болгаш моон мурнунда-даа эрткилээн чөвүлел хуралдарга телевизион бүгү сорулгаларын ылаптыг күүседир дугайында агрономнар сагыш салза чогуур. Үлегерин ап болур кижилер бар. Мурнакчы дуржулганың адрестери билдингир: Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, «Кызыл тараачын» болгаш «Тиилелге» совхозтар. Ол ажыл-агыйлар хөрзүн болбаазырадыр талазы-биле бүгү ажылдарны чүгле рекомендация [illegible] турар. Шупту бер [illegible] рингe, үре-түңнелдиг [illegible] даарынга эргежок чүгүла бүгү чүүлдерни ол черлерде баш удур болгаш бүрүнү-биле [illegible].

Агрономия албанының чоокку сорулгазы — хөрзүнге аттыкты болдунар-ла хөй-биле хевээр арттырары. Ол-шык чедишпес болза, ол-шык сиирер суггарылганы чорудар. Химчиндилгелерни мөңгежилтиг ажылдаар хөрзүн болбаазырадыр база чаштырар агрегаттарны шын кожуп таарыштырар херек. Ону дүрген болгаш акша-биле канчаар кылырын саналдаан Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри И. А. Жоголь, кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. П. Брокерт, «Тывасельхозхимия» каттыжышкынның даргазы В. С. Сапелкин олар сүмелээн. СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко мал чемнери өстүрер кылдыр шилчиткен, 72 муң гектар черни дүрген шыктаалдырарының, эрозияның өскүрүн болдурбазының эргежок чүгүлазынче агрономнарның кичээнгейин угландырган. Совхозтарга хөй чылдыг сигенниерниң үрезиннерин өстүрер херек, ол чокка мал ажылының чем базазының быжыглаары болдунмас. Агрономнарның дугаалтеп болза, мал чемнери бүдүрерин тускай адыр кылдыр тургузарын доозары болур. Онза кичээнгейни курукттуруглага салган турар ужурлуг. Курукттурар черлерни болбаазырадырын база бо хүннерде инелеичек бистерлиг ЫИГ-3 плиштер-биле чорудуп эгелээр чогуур.

Чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын шиңгээдип алырының аки дуржулгазының дугайында Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кол агроному Ю. М. Звыгостев, «Тиилелге» совхозтуң директору В. О. Ооржак олар чугаалаан. Чаа киирип турар системаның артык шынарларының дугайында илап бонучуг тодаргай көргүзүкеннер болгаш хөрзүн эрозиязын болдурбас талазы-биле төлевилеттинген хемчеглерни амыдыралга күжениишкиниг болгаш быжыг-туруштуг боттандырарынче кыйгырган.

«Саян» совхозтуң кол агрономy Ф. Ф. Бабичев, «Улуг-Хая» совхозтуң кол агрономy И. А. Иванов, Чөөн-Хемчик районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Б. Кара-Сал олар чаа херекке бергелерин ажык эртип турарының дугайын чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың түңнелинде СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан. Чугаалажып көргөн айтырыгның чугулазын база ол; келгенин ол онзалап демдеглээн, тыва черниң үнүш дүжүткүрүн бедидер талазы-биле төлевилеттинген хемчеглерни херек кырынга быжыг-туруштуг боттандырарынче совхозтарның удуртукчуларын болгаш специалистерин кыйгырган. Хөрзүннү болбаазырадырының мурнакчы технологиязынга үндезилээш, республиканың чер ажылының культуразын бедидер дугайында партия обкому моон соңгаар-даа сагыш салыр апаар деп ол айыткан. Хат эрозиязынга удур демиселди чорудары-биле черге леңтир сут эрозиязы болдурбазының талазы-биле хемчеглерниң комплекизин күүседиринче Г. Ч. Ширшин кичээнгейни угландырган. Черлерни чаартырынче, кыштаглар чанында тараан участоктарны сиген шөлдери болдурарынче улуг кичээнгейни салза чогуур. Хемчег бүрүзүнүң чедиишкинниг болурун магадылап турар эрозияга удур техниканы эң-не ажыктыг кылдыр, шын ажыглаар өөренири чугула. Минералдыг семиртилгелерни, суггаттыг черлерни, сугну, суг чаштырар машиналарны чогумчалыг ажыглаарын оралдап келген. Ажыл-агыйларның агрономнары туржулга ажылдын шынгыызы-биле чорудар ужурлуг. Мурнакчы агротехниканы шиңгээдип алырын черлерге партия райкомнарының эргелери агрономнарга [illegible] бүзүрел-ле улуг сорулга [illegible]. Чүгле ынчан бедик ажыл түңнелдиг четтип ап болур.

П. МОНГУШ.

КЫСКА ХУУСААДА

Часкы хову ажылдарын организастыг чорудар, тараа, мал чеми болгаш өске-даа культураларның дүжүдүн бедидер талазы-биле белен эвес сорулгалар бистиң мурнувуста салдынган. Шупту 1258 гектарга ниити бүрү культураларны тарыыры көрдүнген.

Хөрзүнүн шыгы үнүп, курдавазында тарылганы кыска хуусаада шынарлыг чорудар телээни, аңаа баш бурунгаар бээ белеткенип алыры, тараалыг техниканы болур-чогуур-биле септеп, үрезиннерни четчелээри чугула дээрзин билдинир. Бис ам тудуптуг тракторларны, ажылдыынарны, [illegible] ажылдаарынга бүрүн белеткеп алган бис. Механизаторлар база четчелеттинген. Четпес чүве чүл дээрге, ДТ-75 деп дөрт тракторнуң ам-даа чедир септеттинмээни. Ооң кол-ла чылдагааны — Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалыкта каттыжышкыны ук тракторларны септээринге херек артык кезектер-биле бисти чедир хандырбаанында.

Кызылда сайзарыкта баазазындан 166 тонна үрезиннер сөөртүп алыр ужурлуг бис. Амга чедир 134 тонна сөөртүнген болгаш ол ажыл уламчылап турар. Бисте ам бар үрезиннерни шынары аки чадаар шынарынга чедир арыглаттынган. Бо хүннерде оларны хораннаар ажыл чорup турар.

Шөлдерже өдек сөөртүп, терек база минералдыг семиртилгелерни сөөртүр ажыл кожуудап турар. Ыңчангаш ам-даа 790 тонна өдекти, 42 тонна өске семиртилгелерни сөөртүр арткан. Ол ажылды уламдыктырбайн доозарынче кызытту меңнеп турар бис.

Тараа, мал чеми болгаш өске-даа культураларнын дүжүттүрүн бедидерде кол-ла ынаныып турар чүвевис — суггаттыг черлер. Хөрзүнге ол-шык сиирер часкы суггатка белеткел ажылдарын баган эвес чоруткан бис. Суггатчылар ажылдап кедер хеп, демир-хүүректер, шиштер дээш оон-даа өске херек-херекселдер-биле четче хандыртынган. 25 кижилиг беш звено боттарынга быжыглаттынган шөлдерже буга, арыгларын дооскаш, чераа суггарып киришкен. Ооржак Иргит, Анаңы Чылбак-оол дээш ышкаш хоочун суггатчыларның удурткан звенолары часкы суггатты баштайгы хүннерден-не шалыпкын болгаш аки шынарлыг чорудуп турар.

Хову ажылдарын чорудары-ның баш бурунгаар тургустунган план-графиги ёзугаар, тараа үрезиннерин 8-10 хүнде, мал чеми культураларын 10-11 хүнде чаштырып доозары көрдүнген.

А. ХЕРТЕК.
«Бай-Тал» совхозтуң кол агрономy.
Бай-Тайга район

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылдың планын ажыр күүседир дээш социалистиг чаңыш Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүлгелеринде улам калбарган. Чыл планын ажыр күүседир талазы-биле белиткен хүлээлгелерни бүдүрүлге коллективтери алгап болгаш чиг-эттиң, материалдарның камнаттазын чедип ап, чарыгдалдарын эвээжедип турар.

Зенфтенбергте комбинаттың дагжылары пландан ажыр 2,8 миллион тонна хүрен хөмүр-даштың казып тывары күлээнген. Котбус округта ол комбинат республиказа оларн чүүлдүн 60 ажык кузаун берип турар.

Рига хоорайда кап заводтар заводтуң ажыл-ишчилери камналга дээш демиселге улуг чедиишкиннерлиг болган. Бо чылдың чүгле баштайгы кварталында безин 2,7 миллион марка акшаның чиг-эдин коллектив камнаан. Мурнакчы бүдүрүлге чөпчы төлевүзүнге чедир 12 миллион марканың каш ооңайларын пландан ажыр бүдүрерин хүлээнген. Продукцияның бүдүрериниң хемчээлин кожуп [illegible] электроэнергиязын болгаш материалдарның немелде чарыгдазы чокка четтип алыр деп турар.

БЕРЛИН. Бүгү-ниитиниң тайбының быжыглаары болгаш улустар аразында, айыыл чок болур чоруктуң чедип алыры, кижи төрелгетенин шыролуг халаптың кыжанышкынындан хостаары — ССРЭ-ниң, өске-даа социалистиг чурттарның тодаргай тайбың саналдарының кол сорулгалары шак-ла ындыг боор турарын «Байэри-эхо» солун бижээн. Олар амгы үенин эң-не чугула сорулгаларын шиитпирлээринче угланган болгаш улустарга тайбың келир үеже оруктарны айтып берип турар.

Социалистиг чурттарның саналдап турары Бон-чепсекти туружерининн программазы бон-чепсектерниң бүгү хевирлерин, чамыктың мурнунда [illegible] талазы-биле калбак хемчеглерни хааре туткан. Массалыг узуткаашкын чепсек чаа хевирлерин, ооң биле катай нейтронаттыг чепсекти ажылдап кылырын болгаш кылып үндүрерин соксадырын баш удур саналдап турарын солун айыткан.

ВЕНА. Тайбыңнын болгаш улустар аразының айыыл чок [illegible] тайбың чаргыларыныл талазы-биле [illegible]

КОМПАРТИЯНЫН ТУРУЖУ

РИМ. (СЭТА). Исламның ыдыктыг кол черлериниң бирээзи — Иерусалимде «Аль-Акса» хүрээже дайраан талдаашкын [illegible] ниң хейигит үүлгедиглерин [illegible] тайбыңы [illegible] на боолар дугайында хүжаал берген Израильдиң эге-чагыргаларының хоралдаашкыннарын Израильдиң Коммунистиг партиязы шынгыы буруудаан.

Дерзиг болгаш хейигит үүлгедиглер дээш бүгү харыысалга Бегинниң чазаанга онаажып турарын ИКП ТК-ның Политбюрозунуң медегелинде айыткан. «Гуш эмуним» деп дерзиг израиль чепсектиг дээрбечилерниң палестиннерге аксаатен үүлгедиглерин Тель-Авивтиң чагырыкчылары өөскүдүп, деткип турар.

Бегинниң чазааның палестиннерге удур политиказының шыңгырааны Чоокку Чөөн чүкке чепсектиг чаа мергелдээшкинге чедирер байдалдыг болур турар. Израильдиң амгы чазаан хөжүрер болгаш араб девискээрлерге эжелелди соксадыр, хамаарышпас палестин күрүнезин тургузар дээш демиселге сырый каттыжарынче Израильдиң тайбынга ынак бүгү күштерин ИКП ТК-ның Политбюрозу кыйгырган.

ЛЕНИН БОЛГАШ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ

ПРАГА. Делегей пролетариадының баштыңчызының адын эдилээн Прага музейинде ажыттынган делгелгени «Ленин болгаш профэвилелдери» деп тема-биле кылган. Делгелгениң кол сорулгазы — Улуг Октябрьның баштайгы хүннеринден эгелээш, чехословак революстуг профэвилел шимчээшкининге ленинчи идеяларның салдарының дугайын чоңга чугаалаары боор турар.

Делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы Чехословакияның ажылчы чоннарынга чуртка сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге күштү алыр үндезин боор турар — деп, ЧССР-ниң ПСПС-ниң секретары М. Шпаниэль делгелгени ажыдып тургаш, чугаалаан. Амгы үениң байдалдарында ол бүгү улустуң херээнге чехословак профэвилелдериниң салышкыны ленинчи идеяларны амыдыралга улам-на калбаа-биле боттандырары болур.

ЧУГУЛА БОЛГАШ ТОДАРГАЙ

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың-даа туруштары үндезини-биле ылгалып турарын факт-бадыткалар бадыткап турарын «Фольксштимме» солун бодуунуң мурнуку чүүлүнде демдеглээн. Ийи улуг күрүнелерниң аразынга шериг талазы-биле деңнешкээ [illegible] чорук болдунар-ла кудуу деңнелге турар ужурлуг деп. Совет Эвилели санап турар. Ынчаарга АКШ болза, аңаа шуут удур, шериг талазы-биле артыкшылга болур сорулганы болдурар мурнунга салган-дыр.

КАНБЕРРА. Улустар аразында дуржулгалыг чорукту кошкадырынче болгаш бон-чепсекти туружерининн чедип алыры кичээнгейин, чаңгыс талалыг чепсек-биле алган болгаш тайбың талазы-биле совет политиказының чайгылыш чогун көргүзүп турар ССРЭ [illegible] чепсекке бар дээш бүгү шимчээшкинче бис деп. Австралияның Социалистиг партиязының национал секретары П. Саймон [illegible].

Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказы тайбың талалакчыларының австралия шимчээшкининге чугула ажык бооп, австрали хөй-ниитиниң улам калбак кезектерин бодунуң хуралгаленче хаара тудуп турар.

АНТАНАНАРИВУ. Тайбынның бүгү-делегей Чөвүлелиниң регионалдыг секретары, Мадагаскарның хамаарышпас чорудулга партиязының (АКФИ) ТК-ның кежигүнү Эмильсон Ракотомандиакивиру бон-чепсекти дуюкурер талазы-биле Совет Эвилелиниң чаа саналдарын тайбыңны камгалаар талазы-биле чугула базым кылдыр үнелеп көргенин чугаалаан.

ССРЭ бодунуң даштыкы политиказынга бир эвес атомнуг чепсекти баштай ажыглавас болза, бистиң бөмбүрзекте айыылдыг халап болурун барымдаалап чорук турарын ол онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаар чоруктуң кижи төрелгетенге удур эңне аар-берге кем-буруу [illegible] чугула-ла Совет Эвилелиниң айтып [illegible] турар.

НЬЮ-ЙОРК. Чаа совет саналдар бон-чепсекти [illegible] бүдүрерин [illegible] бүгү делегейниң тайбың [illegible] ССРЭ-ниң ажыл-на туруш-биле чүгле туруш [illegible] бөгүн-биле бадыткап [illegible] ажыкчы ажылчыннар эвилели — америк комсомолдуң удуртур черинниң кежигүнү Джей Шафнер демдеглээн. [illegible] болгаш американ демократтыг бөлүктериниң [illegible].

Ынчаарга АКШ-тың администрациязы аңаа шуут удур [illegible] бөмбүрзек тыртылга тайбың кыжанышкынның кезиткеарынче чүткүлүн көргүспейн турар.

(СЭТА).

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ДЕМНИГ АЖЫЛЫ

ХАНОЙ. (СЭТА-ның корр.). Ханойнуң станок кылыр № 1 заводунуң ажылчы «Налырал аллеязында» олурткан ыяштар онбеш бүрү кылдыр чечектелип келген. Ыяш санында-ла — орус, украин, грузин, аттар бижээн калбак ыяштар турар. Ол хаарге, 25 чыл мурнунда, ук бүдүрүлгени ажылдаарынга киирген хүнде ол ыяштарны олурткан совет специалистерниң аттары-дыр.

«1956 чылда бистер Ханойга тиилелге-биле чедип келген бистиң сонунда, хораан-на ССРЭ-ден Вьетнамга эң баштайгы машина кылыр бүдүрүлге черин тудуп эгелээри-биле бир бөлүк техниктер чедип келгеннер — деп, завод директорунуң оралакчызы Нгуен Нганг Тхюен чугаалаан. — Завод кылдынып турда, бистиң 200 техниктеривис болгаш ажылчыннарывыс ССРЭ-те өөренип турган болгаш оон өске чүс-чүс кижи совет специалистерниң дузазы-биле мында белеткенип тургаңнар. 1958 чылдың апрельде завод баштайгы продукциязы — демир уттаар улуг эвес станоктарны кылып эгелээн. Чугум-на ынчан «Налыралдың аллеязы» олурткан турар.

Ханойнуң станок бүдүрүлгезиниң [illegible] станок байдалын ажыр [illegible] Вьетнамның [illegible] бүдүрүлге [illegible] база хөй бүдүрүлгелер болгаш мөңгүзүнүң бүдүрүлгелерин ажыглап турар. [illegible] станоктарның [illegible] КПВ-ниң V съездинге мөңгүзүн таварыштыр [illegible] 250 тонна [illegible] продукт [illegible] агрегаттар [illegible] ажыглап турар.

[illegible] Ханойнуң станок кылыр заводунуң коллективи вьетнам коммунистериниң ажылдап турар бүдүрүлге [illegible] ажылдаарынче V съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарышка идепкейжи киржип турарлар.

А. МИНЕЕВ

МЕДЭЭЛЕР, ДЫҢНАДЫГЛАР, ФАКТЫЛАР

ПАРИЖ. Францияның чаа француз дылдың арыг болуру дээш кампанияны эгелээн. Национал өөредилге министерствозунуң бүгү-ле албан бланкыларынга янзы-бүрү англи сөстерни болгаш чугаалары ажыглаарын хоруур дугайында шиитпирни ук чурттуң хайгаарыкчылары ынчаар көрүп турар. Шак парламент [illegible] бөлүктер [illegible] француз 30 [illegible] сөстерни болгаш чугаалары ажыглаарындан ойталаар ужурлуг. Оларның орнунга амгы үениң француз сөстерин болгаш чугааларын ажыглаарын сүмелээн.

• • •

ЖЕНЕВА. Чыл келген тудум-на улам-на хөй херээженнер далай специальностарын чедип ап турар апарган. Бүгү-ажылдың Бүгү-делегей Организациязының (КБО) санааны-биле алырга, делегейниң садыг судноларында 35 муң хире херээженнер санаттынып турар болгаш оларның 1.100-ү командылаар эргелиг боор турар. ССРЭ-де далайжы херээженнер профессиязы нептереэн. Мында 200 ажык херээженнер капитаннар, капитаннар дузалакчылары азы штурманнар боор турарын КБО дыңнаткан.

• • •

БОНН. Барыын Европада эң-не баштайгы балык ажылының музейи Мюнхенде ажыттынган.

Ооң 2 муң ажыг делгиирлери балык ажылының [illegible] эгелээш, бистиң хүннеривиске чедир хөгжүлдезиниң дуганын чугаалап турар. Музейде балык тудар дыка хөй хевирлиг чүүлдерни, а ол ышкаш делегей океанының янзы-бүрү далайларында бар балыктарының кадырган херээжеңнери делгеттинген.

• • •

ПЕКИН. Кыдат эртемденнер [illegible] 2000 чылда [illegible] кажаа ийи [illegible] берген араатан тооруктарының талазы-биле архео[illegible] дыш-биле [illegible] [illegible] херээжеңнер ол [illegible] Араатан Мурнуу Америкадан [illegible] XVII вектиң [illegible] кадап [illegible] болган оларның химиктиг анализилеп «араатан даштары» берген тооруктары херек кырында хову шпазындан, кварцыдан болгаш хоорукадан холужуп тывылган холумак болганын илередир аргалыг болган. Ол ышкаш эвес хевирлиг борбак-борбак чүүлдер керамиктиг кызыгларын белеткээр чиг-эди боор турар.

• • •

ТОКИО. Англи дылдан япон дылче техниктиг бижимелди очулдурар машинаны япон «Хитачи» концерни кылып тургускан. Концернниң телээлекчизиниң чугаалааны-биле алырга, ооң айтышкыны доктаадып алыр черинде 10 муң хире англи болгаш япон сөстерни киирген. Оларның ачы-биле ук машина 100 сөстүг бижимелди 30—40 секунда иштинде очулдурар аргалыг.

Специалистерниң демдеглеп турары-биле алырга, ындыг херекчилдиг очулдурукчу машиналарның келдириип келген техниктиг документтерни машина-биле очулдурар талазы-биле чаа базым боор турар.

• • •

ДЖАКАРТА. Ол [illegible] баштайгы үнүп каар чечектеринин бөлүр кылдыр [illegible] — чингe ногаан-сарыг, дыка хөй саныг кызагар калбак бүрүлерлиг будукчугаштар болур. Чыл-даа четпээнде ооң [illegible] [illegible] үнер [illegible] [illegible] үнүп [illegible]. Ооң [illegible] үнүп болур. Ооң соонда ийи хире чыл болгаш ооң [illegible] [illegible] каар.

Чугаа болза Мурнуу Чөөн Азияда калбаа-биле нептереп суматра фигузунуң дугайында боор турар. Ону [illegible] [illegible] деп адаар.

[illegible] алырга, фигус — [illegible] бору боор турар. Малайзияның Саравак [illegible] [illegible] болза, ону черле көзүп дивимес. Чүгле аның соп кижи аңаа удур балды [illegible] шыдаар хаар.

(СЭТА).

АНГЛИЯ. Сальвадорнуң болгаш өл-ла [illegible] өске-даа чурттарының иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының улам улуг холчаржылгазынга удур Англияның ниити найысылалында [illegible]. АКШ-тың администрациязының Төп Америкада политиказынга удурланышкынның массалыг чыскаалы Лондонга болуп, Великобританияның бүгү булуңнарындан англи найысылалга келген 30 муң ажыг кижи аңаа киришкен.

Чыскаал соонда болган митингиге чүве чугаалап кижилер М. Тэтчерниң консерватив чазааның политиказын [illegible] Сальвадорга [illegible] АКШ-тың [illegible] чаалаттыг деткип турары бүгүдеге билдингир болгай.

ЧУРУКТА: Сальвадорнуң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизиниң үезинде.

А. ФЕДЯШИН биле И. ИГНАТЬЕВТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ДЕМОКРАТЧЫ СИСТЕМА

соңгукчуларны коргудуп, сүртедип, соңгулдалар үезинде улуг кажарлаашкыннарны кылып турар. АКШ-тың эдилекчилери болур Парагвайның, Гватемаланың, Сальвадорнуң шериг диктаторжу эрге-чагыргалары улустарның соңгулда эргезин каржызы-биле үреп турар.

Буржуаз чурттарда соңгулда системазының антидемократтыг хевири коргудуушкун болгаш хоп-нугул — ажылчы чоннарга хостуг тура-соруун илередир арганы бербейн турар, ооң уржуунда соңгулда данзызынга киирген он-он миллион соңгукчулар соңгулдага безин келбейн баарлар. 1980 чылда АКШ-тың президент соңгулдаларынга соңгукчуларның чүгле 52,3 хуузу келген, азы соңгукчуларның 47,7 хуузу — 76 миллион соңгукчулар соңгулдаларга киришпээн.

Хөй-хөй капиталистиг чурттарда аныяктарның дыка хөй кезиин соңгулдага киириштирбейн турар. 18 хардан эгелеп соңгуур эргени аныяктарга тывсыр дугайында хоойлу төлевилелин АКШ-тың конгрезинге 1943 чылдан бээр 153 катап эде көрген. Ол бүгү кандыг-даа түңнел чок боор турар. Политикаже хандыкшылдыг аныяктарга чагырыкчы эрге-чагыргалар бүзүревестер. Соңгулдалар эрге-чагырга хамаатыр амгы демиселдиң болгаш буржуаз политиктиг партияларның адааннаашкынының байдалында эртип турар.

Буржуаз конституцияларда «бүгү-ниити» соңгулда эргезин өзү барымдаалап чарлап турар, оларның соңгулда хоойлулары конституциялар-биле [illegible] бүрү аргалар болгаш кажарлаашкыннар ол «бүгү-ниити» дижип турар эргелерге эдиглерни, чазалгаларны, немелделерни, тайылбырларны киирип, оон-биле ажылчы чоннуң калбак массаларының соңгулдага киржир эргелерин херек кырында кызып турарының үстүнде саннар, фактылар тодаргай бадыткап турар-дыр.

ССРЭ-де байдалды аңаа канчап деңнээрил! Бистиң чуртта соңгулда системазы капиталистиг соңгулда системазынга деңнейлээрге, ёзулуг хостуг болгаш демократчы. Совет күрүнениң ажыл-херээн башкарарынга херээжен кижилер бир демей киржип, соңгуур болгаш соңгулдар эргелиг болуп турар. Күрүнениң ажыл-херээн удуртурунга совет херээженнерниң идепкейлиг киржилгезин ССРЭ Конституциязында айыткан деңнешкээ эргениң принциптериниң амыдыралга херек кырында боттанганының бир херечизи. Соңгулдаларга совет соңгукчулар канчаар-даа эвээк идепкейлиг киржилгелиг. 1946 чылдан эгелээш Советтерниң бүгү звенолары соңгулдаларга соңгукчуларның 99 ажыг хуузу киржип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын бергеннер. Ол дээрге партия биле чоннуң буурулбас чаңгыс эвилели, СЭКП-ниң Совет чазактың ниитиниң болгаш даштыкы политиказын бүрүнү биле деткип турарының маргыш чок херечизи-дир.

1936 чылдың ССРЭ Конституциязының ёзугаар бистиң чурттавысты күрүне эрге-чагыргазының органнарын тургузарының чаа чурумун тургускан. Күрүне эрге-чагыргазының бүгү-ле, чер-чер-даа органнарынга соңгулдалар чорудуларының принциптерин тодараткан. Соңгулда кампаниязын калбартырын, депутаттарга кандидаттарны дешпидерин болгаш соңгулдаларны чорударын, бадылаашкыннарның түңнелдерин үндүрерин коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунга үндезилээш, бистиң партиявыстың удуртулгазы-биле чорудуп турар. Соңгулдалар болза социалистиг күрүне органнарының масса-биле харылзаазының бир хевири. Соңгулдалар үезинде массаны күрүне тургузуушкунунче бүгү талалыг хаара тудуп турар. ССРЭ-де күрүне эрге-чагыргазының органнары болгаш оларның органнарының чурумун буржуаз чурттарда байдалга деңнээрге оон кайгамчык артык шынарлыг. ССРЭ-де күрүне эрге-чагыргазы бүрүнү-биле Советтерниң холунда меңнеттинген. Күрүне [illegible] демократиязы чүден ила. Советтерни тамчыштыр онү ажылчы чоннарның боттандырып турарында. Эрге-чагырга күш ажылчы массаларга долузу-биле хамаарышкан чүгле ындыг чуртка күрүне эрге-чагыргазының ёзулуг органнары турун болур. Олар келээде чоннуң аразында, оларның деткимчезинге даянып, оларның тура-соруун илередип турар. Совет соңгулда системазының демократтыг принциптерин хөгжүдериниң чугулазын СЭКП кезээде айтып келген. Советтерге депутаттарның кандидаттарын тывыг болгаш бүгү талалыг чугаалажып көөрү, удуртур органнарның составын долгандыр хаарыштыр, бүгү удуртур органнарның соңгулдалыг болгаш отчёттуг болурунуң принциптерин нептередирин, күрүне органнарының бүгү удуртур ажылдакчыларының соңгулдалыг болгаш отчёттуг болурун калбартыры, депутаттарның соңгукчулар мурнунга харыысалгазын бедидери чугула черни эзелеп турар.

Соңгулдалар болза социалистиг демократияның тииилелгезиниң бүгү улусчу байырлалы болу берген. Олар совет кижилерниң бедик политиктиг медерелдиин, күрүне херектеринге, эрге-чагырганың органнарынга улусчу органнарын тургузарынга, оларның соңгукчуларын күүседирин көргүзүп турар болгаш ажыл-агыйжы, бедик идепкейлиг чоруун тода илередип турар.

Советтерниң депутаттары — чоннуң бүрүн эргелиг төлээчилери. Олар чоннуң бедик идегелинге төлептиг аттарлыг, күш ажылчы эң-не бедик көргүзүглүг кижилер болур. Тываның чер-чер Советтеринге 1947 чылда 1193 депутат соңгуткан турган, а ам оларның саны 3715 четкен. Бо саннар совет соңгулда системазының демократтыг шынарын, Советтерниң ролюнуң өскенин тодаргай көргүзүп турар.

ССРЭ-де Советтерниң депутаттарының составы интернационалдыг ленинчи национал принциптер соңгулда системазында тодаргай чоннуң боттанып турар болгаш 100 ажыг национальностарның болгаш бис улустарның төлээлекчилери Советтерниң депутаттары болуп турар. Улустарның найыралының болгаш кады ажылдажылгазының ленинчи идеязы Советтерниң ажыл-чорудулгазында кол черни ээлеп келген болгаш моон соңгаар-даа ээлээр апаар.

СЭКП соңгулдага партия кежигүнү эвестер-биле чаңгыс блок болуп алгаш киржир. Ажылчы чоннар-биле сүмележири, массаларның коллективтиг дуржулгазынга, чогаадыкчы инициативазынга болгаш угаан-медерелинге даянырын — партияның ленинчи чаңчылы. Чоннуң эрге-ажыктары, ооң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкын — СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазында кол чүүл. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш соңгулдалар хүнүнде бадылаары — совет кижилерниң амыдыралының деңнелин улам ынай бедидери дээш, ет-бүле бүрүзүнүң чаагай байдалының өзүлдези дээш бадылаар дээни ол-дур. Советтерниң төрүттүнүп тывылганы чаа хевирниң демократиязының хөгжүлдези болгаш социалистиг күрүнениң быжыкканы — СЭКП-ниң улуг ачы-хавыязы. Совет ниитилел долу күштүг быжыг бүзүрел-биле бурунгаар чорупоор. Ам болур соңгулдалар — совет ниитилелдиң улам быжыгарынга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур совет улустуң чогаадыкчы идепкейиниң [illegible] нептерээшкининге боттуг [illegible] [illegible] болгай.

К. БУДУК-ООЛ.
«Билиг» ниитилелиниң лекторy.

Кызыл хоорайның улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг эске-даа ажылдакчылары боттарының ажылдан дашкаар хостуг үелеринде спортчу маргылдааларга болгаш уран-чүүл бөлгүмнеринге идепкейлиг киржип турарлар. Коллективтиң хөй кезии — аныяктар. Олар эрткен чылын болуп эрткен «Партия болгаш чоң чангыс эптиг» деп хоорайның уран-чүүл көрүлдезинге киришкеш, шаңналдыг черни ээлээннер.

Бо чылын болур ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан көрүлдеге ук коллектив база катап белеткенип турар.

ЧУРУКТА: эр улустуң ыры ансамбли күүседип турар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

МУЗЕЙНИҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур янзы-бүрү ужуражышкыннарны, үнүүшкүннүг делгелгелерни организастап турар.

Музейниң экспонаттары, ажылы-биле таныжып кээп турар кижилерниң санының чылдың-на көвүдеп турарынга музейниң ажылдакчылары таарзынып турар. Ылаңгыя дыштаныр хүннерде көрүкчүлер хөй кээр. Чижээ, март 6-да улуг, биче 721 көрүкчү кирип, музейниң залдарын эргип келзэн.

Школачыларның часкы дыштанылгазында № 1, 2, 7, 15 школаларның өөреникчилери башкылары-биле кады ажык кичээлдерни эрттирген. А Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда 5—10 класстың өөреникчилери экскурсиялап чораан барган.

Музейге чүгле школачылар, республиканың чурттакчы чону эвес, бистиң калбак, делгем Төрээн чуртувустуң улуг-улуг хоорайларындан аалчылар доктаамал кээп, экспонаттарны сонуургап көрүп, демдеглел дептеринге санал-оналын, өөрүп четтиргенин бижип турар.

Көрүкчүлер санының өзүп турарынга музей коллективиниң ажылының планын кварталдап чогааткаш, коску черде азып чарлааны хамаарылгалыг. Ооргап кандыг ужуражылгалар, лекция, беседа кажан эртерин, кажан чүү болурун тодаргай билип алгаш, анаа коллективтии-биле ийикпе азы сонгуургаан кижи келгеш, киржип турар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

«ХҮНЧҮГЕШТЕ»

Бүрениң кырганнар бажыңының чанында «Хүнчүгеш» ясли-садик бар. Ында ажылчыннарның, албан-хаакчыларның бичии чаштары турар. Ол ясли-садикти Галина Трофимовна Лученкова эргелеп турар. Ооң мурнунда ол эмчи сестразы, кадык камгалал шугумунга ажылдап чораан. Улус өөредилге чериниң сүмелээнин ёзугаар амгы хүннерде ооң ясли-садта ажылдай бергени бо. Дуржулгалыг ажылдакчы чүгле ясли-садка безин ажылдааш, үш чыл ажа берген.

Мурнуку чылдарда ук ясли-садик бичии, тар чер турду. Галина Трофимовна алызы-ла ажыл-агыйжы болгаш, ону делгемчидир улуг өрээлдер немей туттурган. Бичии чаштарны бөлүктер аайы-биле өөредир, оюн-тоглаа организастаар черлер таарымчалыг апарган. Март 8-те бичии чаштар солун программалыг концертин кырганнарга бараалгаткан.

М. ТОПУЛ.

Каа-Хем район.

ДУЗА

Эжиимде Кускун-Ховузунуң, Доора-Ховунуң малчыннары Биче оол, Аранчаа, Шойнуу база Оолак оларга Хайыраканн ортумак школаның өөреникчилери барып чедип, шеф дузазын каткан. Оларны башкылар В. Донгувай, А. Ондар баштап чораан. Өөреникчилер М. Мендот, Р. Монгуш, А. Доржукай, Ш. Шивидек болгаш өскелер-даа кыштагларда кажааларның коржеңин хоорул, дажыглап, эки ажылдаан.

Эрес-кежээ школачыларга хойжулар четтиргенин илереткен.

С. КОҢГАРЖАП.

НОМЧУКЧУЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Тыва АССР-ниң библиотекаларының аразынга 1981 чылда социалистиг чарыштың түңнели-биле алырга, элээн ажылдар кылдынган. Библиотекаларның болгаш оон ажылдакчыларының кол сорулгазы СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын боттандырып чорудары болур.

1981 чылдың социалистиг чарыжынга бүгү ведомстволарның 323 библиотеказы кирип турган. Оон иштинде Культура министерствозунуң 163, школаларның 134 болгаш профтехучилищелерниң, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң библиотекалары кирген.

Чурттакчы чонну ном-биле хандырылгазын бүгү библиотекалар багай эвес чорудуп келген. Тыва АССР-ниң чурттакчылары 273 муң ажыг кижи, а библиотекаларда ном фондузу 3 млн. ажыг экземпляр. Библиотекалар чурттакчы чонну 65,7 хуузун номчулгага хаара тудуп турар. Чыл иштинде 179,5 муң номчукчуга 3208,5 муң экземпляр номну берген.

Он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың библиотекалары номчукчулар-биле ажылының планын барык шупту күүсеткеннер. Номчукчуларга номнар бээр планын 13 районнарның 11-и күүсеткен.

Чорудуп турар бүгү ажылдарның талазы-биле Таңдының төп чүткен библиотеказы (директору М. Ф. Домарёва) эки түңнелдиг чедип алган. Номчукчулар-биле ажылдарны эки чорудуп, оларга 231195 номну берип, ном бээриниң планын 119 хуу күүсеткен; олар ам 4-кү категорияның системазынче шилчээннер. Ол ышкаш Тожунуң, Тес-Хемниң төп чүткен библиотека системалары бердинген планын колдуунда күүседип алганнар.

Республика библиотекаларының ажыл-чорудулгазында номнар пропагандалаарының идейлиг деңнелин бедидери, күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазы-биле библиотекаларның харылзаазын быжыглаары, оларның социал-экономиктиг сорулгаларын күүседири болгаш ажылчы чоннуң ортузунга политкижизидилге ажылдарын күштелдирери онаа чугула болуп турар. Бо талазы-биле ажылдарны күштелдирери-биле эрткен чылын көжер библиотекаларга 18 библиотекаларны немей тургускан. Республикада 642к өжер библиотека ажылдап турар.

Бүгү библиотекаларның ажылының угланыышкынының эң-не кол черинде Ленинниң теоретиктиг номнарын болгаш СЭКП-ниң документилерин, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң чаа Конституцияларын пропагандалаары кирип турар. СЭКП Кызыл хоорkомунуң болгаш райкомнарның библиотекалары-биле кады «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» болгаш партияның XXVI съездиниң өске-даа документилерин өөренирин организастап чорудуп турар.

Библиотекалар «Партияның планы — чоннуң планы», «СЭКП — бистиң үениң угаан, алдары, арын-нүүрү», «Партияның XXVI съездиниң айыткан угланыышкыны-биле чаа-чаа чедиишкиннерже» деп темаларга беседалар болгаш бөлүк номнар делгелгезин организастаан. Төп чүткен библиотекалар бүрүзүнге «СЭКП-ниң XXVI съезди — тайбыңның болгаш тургузуушкунуң съезди» деп тематиктиг кежээлерни эрттирген, «Номчукчу бүрүзүнге — Ленинниң номнарын» деп кыйгырыгның адаа-биле Ленинниң номнарын пропагандалаар ажылдарны чорудкулаан.

Библиотекаларның идей-политиктиг угланыышкынныг ажылдарының талазы-биле «В. И. Ленинниң бодалдары болгаш херээ чурттап болгаш тиилеп турар», «Ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар» деп темаларга ленинчи кичээлдерни, ленинчи номчулгаларны доктаамал чорудуп келген.

Партия болгаш хөй-нити организациялары-биле төп чүткен библиотекалар бүрүзүнге Л. И. Брежневтиң «СЭКП-ниң идеология ажылдарының талазы-биле чугула айтырыглары», «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп чогаалдарын пропагандалаар ажылдарны кол кичээнгейге тургузуп келген.

Мөңгү-шынар болгаш эргехоойлу, шериг-патриотчу болгаш интернационалчы, күш-ажыл кижизидилгезиниң дугайында комплекстиг кижизидилге ажылдарын чорудуп турар. Маңаа номнар пропагандалаарының янзы-бүрү хевирлерин болгаш методтарын ажыглап турар. Лайынныг болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле «Олар биске төөгү чугаалардан чедип келген» деп ужуражылгаларны кежээлерни библиотекалар организастап эрттиргилээннер. Ол ышкаш районнарның Культура бажыңнары-биле кады «Адалар-ның эрес маадырлыг чоруу — оолдарынга салгал» деп кино-кежээлерни чоруткулаан. Административтиг болгаш эрге-хоойлу камгалалының органнары-биле кады «Өг-бүле болгаш школа», «Элээдилер болгаш хоойлу-дүрүм» деп айларны чоруткан.

Библиотекаларның бүгү массалыг болгаш бот-тускайлаң информациялары «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр кедээ ажыл-агыйның сорулгалары», «Кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдези — бүгү улустуң херээ», «Тываның кедээ ажыл-агыйының хөгжүлдези», «Социалистиг чарыш—план күүселдезиниң магадылалы» дээн ышкаш үениң чугула айтырыгларынга дүүштүр чоруттунуп турар.

Республиканың уруглар библиотекалары номчукчуларны хаара тудары болгаш ажыл планының кол көргүзүглериниң планнарын күүсеткеннер. Бо талазы-биле ажылды Таңдының төп чүткен библиотеказы (уруглар-биле ажылдың методизи В. Ощепкова) эки организастаан. Ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң төп чүткен библиотекаларында болгаш Кызылдың Гайдар аттыг уруглар библиотеказында номчукчу уругларның саны өскен.

Библиотекалар чыл иштинде 16992 экземпляр чаа номнарны алган.

Республикага библиотекаларны төп чүткен соонда оларның ном фондузунуң учёттары чурумчуп экижээн болгаш нити санга кирип турган эргижирээн, элей баксыраан литератураларны уштур бижип аргалаан.

Номнар фондузун эде хуваарыпын ажылдарын база чоруткан. Бо талазы-биле К. И. Чуковский аттыг уруглар библиотеказындан кедээ библиотекаларже 1866 экземпляр номнарны чоруткан, а орнажылга-курлавыр фондузунуң номнарындан А. С. Пушкин аттыг библиотека 4420 экземпляр номнарны чоруткулаан.

Мурнакчы ажылдыг библиотекаларның арга-дуржулгазын нептередир ажылче улуг кичээнгейни салган. Кедээ ажыл-агыйы литератураларын пропагандалаар талазы-биле Бии-Хемниң төп чүткен библиотеказының Өөкте кедээ филиалында, мөңгү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле Каа-Хемниң школачыларның номчулга культуразының талазы-биле Улуг-Хемниң мурнакчы дуржулгазының тайылбыр-библиография ажылдарының талазы-биле Таңдының төп чүткен библиотекаларынга мурнакчы дуржулганың школалары ажыткан.

Библиотекалар аразында 1981 чылдың социалистиг чарыжының түңнели-биле төп зонадан Таңдының, мурнуу зонадан Эрзинниң төп чүткен библиотекаларын эки ажылдыг деп көрген.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир бергелер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар барын демдеглээш, ол четпестерни 1982 чылда эдип алыр ажылдарны чорудуп турар.

1982 чыл — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы, анаа бүгү талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыры дээш Тываның библиотека ажылдакчылары улам соруктуг ажылдап турарлар.

Е. КАРА-ООЛ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының методизи.

ПОНЕДЕЛЬНИК ААР ХҮН БЕ?

Австрияның статистика албаны дыка үр хайгааралдар соонда, мындыг түңнел үндүрген: чогум-на харын неделяның бир дугаар хүнүнде бүдүрүлгеге, транспортка, бажыңга-даа эң-не хөй озал-ондак болуп турар. Оларның иштинде эң улуг хуу эртенгиниң 10 шак үезинде, 14 биле 16 шактар аразында үеде онаашкан. Айыттынган шактарда онча кичээнгейлиг болуру чугула деп шинчилелдерниң авторлары санап турарлар.

ЧЫЛАННАР ТИИЛЭЭН

Турцияның мурнуу чүгүнде Оручулу суурнуң чурттакчыларын чыланнар хөй чылдар иштинде амыратпайн келген. Олар чевегде турлагжаан. Олар сүрже доктаамал халдап, шөр мал болгаш күш оорлап амдажаан. Чамдыкта харын-даа кижилер соястаарлардан камгаланып шылавайн баар апарган. Чыланнарның «чидирии» база-ла эвээш эвес: оларны хүнүнүнге каш он чедир өлүрүп келген. Ынчалза-даа, адак соонда, тараачыннар шыдашпайн, ол черлерин каггаш кежүп чоруй барганнар.

Сонуургактарга

МАҢНАП ЧЕДЕР

Бакеу дээр румын хоорайда башкы И. Петрилу чурттаар чериниң иштинде ажыл шагындан озалдап көрбээн. Ооң ажылдап турар школазы хоорайдан 20 километр черде. Петрилу кээрде-даа, баарда-даа ол хемчээлди маңнап эртер. Ол дээрге ажылдаар шимээн бедидер, кадыкты быжыктырар кайгамчык эки тренировка чүве деп, ол чугаалаан.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Волейбол — коллективтиг оюн

МЫНЧААР КЫЛЗА КАНДЫГЫЛ

Апрель 1-те «Шын» солунга үнген «Волейбол — коллективтиг оюн» деп материалга хамаарыштыр бодалымны илередиксеп тур. Волейболга школачыларның Сибирь зоназының чемпионады республикага эрткени биске дыка ажыктыг болган. Спорттуң эң солун хевириниң бо маргылдаазы Тываның спортчу хөй-ниитизин улуу-биле сонуургаткан. Ынчангаш автор волейболга хамаарышкан чамдык чугула айтырыгларны хөй-ниитиниң кичээнгейинге көдүргенин чүүлдүг деп санадым.

Спортчу бедик мергежил чедип алырының дуржулгазы Сибирьниң хөй-хөй коллективтеринде нооцаттынган, ылаңгыя Иркутск областың Усолье-Сибирск хоорайдан келген школаның оолдарының-даа, урууларының-даа шиилиндек командаларының оюну эки, ынчангаш олар бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээннер.

Бо тиилелге «ана-ла» эвес. Ону чедип алырынга доктаамал ажыл, улуг күш база хөй чылдар үнген. «Ол командаларның кежигүннери сөөлгү он ийи чыл иштинде школачыларның Сибирь зоназынга чаңгыс-даа аштырыышкынга таваржып көрбээн. Ооң чажыды чүдел? Усолье-Сибирск хоорайда уругларның тускайлаттынган спорт школазы бар. Школада өөренип турар 700 ажыг өөреникчилерниң 500 ажыы волейбол секциязында хаара туттунган» — деп солунда чүүлде бижээн болгаш бедик мергежилдиг ойнакчыларны белеткээриниң дуржулгазын база тайылбырлаан.

Ол школаның спортчу дуржулгазы биске ажыглаар. Тываның волейболга даартагы хүнүн ортумак школаларга «дорганнаар» үе келген. Бир дугаарында, спорт школаның волейбол салбырларын республика пайызылалынга ажытса кандыгыл? Кызылда он ажыг ортумак школалар бар-дыр. Ийиде. Чөөн-Хемчик республикада эң улуг район, мында 22 школа бар. Уругларның спорт школазының Чадаанада волейбол салбыры ажылдап турар чүве болганда, анаа немей бир азы ийи класс хире өөреникчилерни районнуң школаларындан чыып өөредир болза ажырбас.

Маңаа бир кол негелде — оолдар, уругларның бедик дурт-сыны. Ону барымдаалавас болза, волейболга чедиишкиннерни чаалап алыры берге. Шилилгени 4-5 класстардан эгелээр, беш чыл иштинде өөредир таарзе. Тываның спортчу алдар камгалаар, харын-даа зона маргылдааларының чемпионнары спортчулар бистен үнүп болур.

Чамдык эштер элдепсиннер чадавас, ынавыла бир школага чыгтаан чоорул, школа бүрүзүнде хөй санныг өөреникчилерни волейбол секциязынче хаара тудуптарга, дурт-сыны волейболга таарыжыр оолдар, уругаар үнүп-ле келгей дээри магат чок. Ол база шын-на. Ынчалза-даа амыдыралга көрүп чорууурга, элээн узун оолдарны, уругларны чаңгыс классчылары, өөрү — «шиштейгени», «жираф-ла» деп терге, демгилери хөөн чокталың, оюнга кирипшестеп бээр таварылгалар эвээш эвес.

Үнте, спорттуң бо хевири күш-культура кичээлдериниң өөредилге программазында бар, ол артында төс класска 8, он класска 8 шакта эртер болгай, ол-ла. Ол шактар өөреникчилерге эң эки, аваангыр аргалар өөредиринге канчапдаа чедишпес, болдунмас. Ынчангаш волейболду беш класстан эгелеп өөредилге программазынга кииририн өөренип көрзе кандыгыл?

Волейболду кедээге улам-на хөгжүдериниң талазы-биле өске-даа хемчеглерни ап болур. Бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглээр болгай бис, анаа уткуштур суур бүрүзүнде спорт шөлдериниң волейбол ойнаар черлерин эки деририн күзенчиг. Ону кылырда, бүгү негелдеге дүүштүр ёзулуг шөлдерни кылыр херек.

К. ДОРЖУ,
Шеми ортумак школаның башкызы.

АПРЕЛЬ 20-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Век эгелээде». Уран-чечен фильм. 10.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкинаның болгаш Курушениң «Россия» дээр республиканың улусчу ансамблиниң концерти. 11.00— «Влас Чубарь» теплоход. Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Заволжье черинли чаа чүүлдери», «Завод чечектер соннен турар», «Аргыш далайже бар чору». 15.20 — Москваның Курушениң симфония оркестри совет композиторларының музыка чогаалдарын күүседир. Дирижёр — ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Дударова. 15.45 — Классиктиг хурешке Европа чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. 16.15 — В. Маяковский. «Эки» деп поэма. 17.15 — 17.30 — Чапсар. 17.30 — ВЛКСМ-ниң XIX съездинге уткуштур. «Аныяктар адрестери». 18.30 — «Бөгүн делегейде». 18.50 — «Ленинден өөренир». Музейден репортаж. «В. И. Ленинниң Кремльде кабинет-квартиразы». Кемеровонуң «Азот» каттыжышкынының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 19.40 — Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның шиилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — В. П. Соловьёв-Седойнуң чогаалдарындан концерт. Эвилелдер Бажыңының колонналыг залындан дамчыдылга. Дараазында — Бөгүн делегейде Информастыг үндүрүлге.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем амыдыралы. 12.30 — Физика. 10-гу класс. Физика болгаш эртем-техниктиг революция. 13.00 — Уран чүүл. Катап тургустунуушкун үези. 1-ги дамчыдылга. 13.30— А. П. Чехов. «Ваня акый». 14.15 — Жюль Верн. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арынннары. 15.00 — «Революциядан төрүттүнген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.20 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Найырал». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Ажылдаттынмас агаар». Документалдыг фильм. 19.40 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитединиң ырааажызы Онермаа Байыр-оолдуң концерти. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазыннныг экран». 20.15 — «Англияга кым кыжаныы турарыл?». Великобританияда дайынга удур шимчээшкин дугайы. Автор— В. Ильященко. 20.45—«Үнгүштер дазылдары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Цемент». Уран-чечен телефильм. 1-ги программа.

АПРЕЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дилги биле койгун». Мультфильм. 9.10 —«Кадкиниң кым-даа билир». Уран-чечен фильм. 10.25 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ биле ПУР-нуң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажыр дугайында керээге ат салганынга уткуштур. «Шопенниң төрээн чериңде» деп кинопрограмма. 15.05 — Совет чуруга урав чүүлү. «Ленинниана». 15.30 — «Фольклор аялгалары» Фильм-концерттиң баштайгы үндүрүлгези. 16.00—Классиктиг хурешке Европа чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. Стол теннизиниң Европа чемпионады. Венгриядан дамчыдылга. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Горнистер, кыйгыта харыылаңар!». Ленинградтан дамчыдылга. 17.45 —«Ленинчи шын». Ю. Чичковтуң кантатазы. 18.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. ССРЭ-ниң ЭА-зының Уралда эртем төвү. «Эртем амыдыралы» деп бөлүк дамчыдылгалардан. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маадырлыг чорук». 19.30 — «Уругларның музыказы». Кино-чурумал. 19.35 — Ленинградтың М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг театрының фильм-шиизи. «База катап помчааш» Композициязының авторлары — Г. Товстоногов биле Д. Шварц. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрдэни арфага бижээн музыка чогаалдарын күүседир. 21.50 — 23.15 — Хоккейге делегей чемпионады. Финляндияның болгаш ЧССР-ниң шиилиндек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Амгы үениң Ленинианазы. 10-гу класс. 12.30— «Чаштанчыдан чалбыыш үнер». 13.15 — Бистиң сад. 13.45 — Башкыга — музыка кичээли. 3-кү класс. 4-кү дамчыдылга. 14.30 — Катап тургустунуушкун үезиниң уран чүүлү. 2-ги дамчыдылга. 15.20 — Испан дыл. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. «Зум-Зум». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Гагаринниң сылдыстары». Фильм-концерт. 19.00 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Тыва улустуң талантылыглары».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — Улустуң ыры болгаш танцының Күрүне ансамбли «Шленскиниң» (ПУР) Курушениң Төп залынга концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Цемент». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

АПРЕЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыта харыылаңар!» Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «База катап помчааш». Ленинградтың М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг театрының фильм-шиизи. 11.15 — «Чалбыыштыг чылдар ырылары». Концерт. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Ленин болгаш үе». Документалдыг фильм. 15.25 — «Партия — бистиң ажыл-херектеривистиң өлүм чогу». Совет шүлүкчүлерниң чогаалдарындан тургускан композиция. 15.55 — «Москвадан ленинчи черлер-биле». 16.00 — П. И. Чайковский. Оркестрлиг скрипкага концерт. 16.35 — Театр болгаш үе». В. И. Ленин көрүкчүлер залында». 17.15 — 17.30 — Чапсар. 17.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Рихтер, Л. Бетховенниң сонаталарын күүседир. 18.05 — Хоккейге делегей чемпионадынга ужуражыр ССРЭ биле АКШ-тың шиилиндек командаларының маргылдаазындан репортаж. Финляндиядан дамчыдылга. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Бут бөмбүүге кубоктут командаларының кубогу дээш маргылдаа. «Стандард» (Бельгия) — «Динамо» (Тбилиси). Бельгиядан дамчыдылга. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 20.55—В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чылынга холбаштыр байырлыг хурал. Концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дорт дамчыдар. Оон соонда — Хоккейге делегей чемпионады. ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шиилиндек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ПТУ курзуучуларынга Химия. Үстериниң үзүжүргэ болбаазырадыры. 12.30 — «Тракач хом». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40—Ленинниң дириг сөзү. 13.20—В. Маяковский шүлүкчү болгаш шүлүглел дугайында. 13.50 — «Офицерлер». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.20—Англи дыл. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — Чарлалдар. 19.00 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Дириглерден арлык дириг». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Мөгениг Аъттыгаш». Мультфильмниң 1-ги кезээ. 20.15— «Улуг Устюг дугайында сактыышкыннар». Документалдыг телефильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 20.55— Ленинче Горкилерге камерлиг кежээлер. 22.00—23.25 —«Мөңге черниң төлээлекчилери». Уран-чечен фильм.

АГААР

Республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге дымыраадыр чаар. Агаарның температуразы дүне 0—5, хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 17—19 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эртенги аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 17.30, 20.10, «Февральдың сырыны» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуурттан чуртунуң бузундуларында» 9.10, 12.25, «Тоолдар улажып ла турган» деп киноклуб 10.50, 15.00, «Амстердамдан билзек» 16.50, 18.10, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаңгыс дээр адаанда» 13.00, 16.50, 18.10, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кондорнуң үш хүнү» 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Красноярскиниң кооперация техникумунуң Кызылда өөредилге-консультация пунктузу 1982—1983 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг салбырга дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Үлетпүр бараанннарынга товароведение.
2. Аъш-чем бараанннарынга товароведение.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооперация садыынга планнаашкын.

Хереглел кооперациязында ажылдап турарларны техникумга хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырынга 8 болгаш 10 класс дооскаанарны хүлээп алыр. Олар дараазында документилерни чорудар:

Директорнуң адынга билдириишкин.

Билииниң дугайында хереглел азы аттестат (боду-биле).

Эмчиниң № 286 майык ёзугаар шынзылгазы.

Бөрт чок тырттырган, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Бүдүрүлге чериниң удуртукчузунуң шынзыткан күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

Хереглекчилер ниитилелиниң чоруткан билээ.

10 класс дооскан соонда өөренип кирип турар кижилер бүгү салбырларга орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг азы эдертиг) кирериниң шылгалдазын эртер. Оон аңгыда товароведение салбырынга — химияга (аас-биле), бухгалтерия болгаш план салбырларынга — математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

8 класс дооскан соонда өөренип кирер кижилер орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдаларын тудар.

Документилерни 1982 чылдың апрель 15-тен эгелээш, Кызылга хүлээп алыр.

ӨК пунктузунга июнь 1-ден 11-ге чедир белеткел курзузу база ажылдаар. Кирериниң шылгалдаларын июнь 12-ден 19-ка чедир Кызылга кээп тудар.

Бүгү айтырыгларны салыр болгаш документилер чорудар адрези: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 28 дугаар бажың. Техникумунуң бот-өөредилгелиг салбырының өөредилге-консультация пунктузу. Телефон № 2-55-38.

Эстраданың сурагжаан ыраажызы, делегей конкурстарының лауреады Николай СОЛОВЬЕВТУҢ «Өңнүктерниң унуу» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң үделгези-биле концерти Тывага эң баштай болур.

Хөгжүм удуртукчузу —Вячеслав БЕЛЕНЬКИЙ.

Шүгүмчүлелдиг - шоодуглуг фельетоннарның болгаш кинриилдерниң сураглыг чогаалыкчызы болгаш күүседикчизи Раф МОГИЛЕВСКИЙ программаны башкарып чорудар.

Концерттерниң болур черлери болгаш үелери:

Апрель 28-те — филармония залы—19 шак 30 минутада.

Апрель 29-та Ак-Довурактың Культура ордузу: 18 шак 30 минутада болгаш 20 шак 30 минутада.

Апрель 30-де: филармония залынга түңнел концерт—18 шак 30 мин. болгаш 20 шак 30 минутада.

Концертче кирер билеттерни садып турар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар. Телефону— 2-16-69.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 800.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш садыг херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң Кравченко кудумчузу, Щетинкин болгаш бажың № 4). ТС—00901

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 93 (11891) | 1982 чылдың апрель 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ХАМЫК УЖУР ХАРЫЫСАЛГАДА

Амгы үеде удуртукчу албан дужаалда коммунистиң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазы кажангызындан-даа артык улгаткан болгаш оон негелдени база улам бедиткен. Удуртукчу ажылдакчы кижи бодунуң бедик харыысалгалыы-биле, сагылга-чурумун инициатива болгаш ажыл-херекке чогаадыкчы хамаарылгазы-биле сырый холбаштырган турар ужурлуг дээрзин бистиң партиявыс өөредип турар.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол дугайын хөй удаа онзалап демдеглеп келген болгаш мынча дээн: «Кижилерге бүзүрел болгаш хүндүткел оларга даандырган ажыл-херектиң бедик негелдези-биле тудуш холбашкан болур ужурлуг. Ол дээрге партийжи дүрүм-дүр, ийе харын, чүгле партийжи эвес, а бистиң бүгү амыдыралывыстың дүрүмү-дүр».

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикада хөй-хөй партия организациялары кадрларга бүзүрелди принципиалдыг негелде-биле сырый холбаштырбышаан, амгы үеде олар боттарының күженииишкиннерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче угландырып турар. Ындыг бүзүрел болгаш негелде кадрларны ажылдың ленинчи стилин шуудургу шиңгээдип алыр, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар чүткүлге кижизидип, курлавырларны дидим дилеп тывар, четпестерге удур эптеш чок демисежир арганы берип турар.

Кадрлардан негелдени күштелдирер дээш, партия организациялары янзы-бүрү хемчеглерни ажыглап турар. Ол дээрге хамыктың мурнунда удуртулганың уран аргаларынга, ооң стилинге кадрларны өөредири, кайы-бир ажылдакчының ажылының арга-методун хандыр анализтеп көөрү, эки чүүлдерни нептередири, олар-биле өй-өйде эш-хуузунуң беседаларын кылыры, бюроларга, партия хуралдарынга оларның отчёттарын, дыңнадыгларны алыры, ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чорууктарны шалыпкын сайгарары, шыңгыы болгаш өске-даа хемчеглер-дир. Кадрларның даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын бедидер талазы-биле дуржулганы сөөлгү чылдарда Бай-Тайганың, Тес-Хемниң болгаш өске-даа районнарның партия комитеттери чедип алган. Ындыг черлерде бо чугула ажыл-херекти доктаамал болгаш тодаргай угланыышкынныг чорудуп турар.

Амгы үе-чада ажыл-херекти удуртукчу боду шиитпирлеп харыылаарын, күүсенчи сагылга-чурумнуг, инициативалыг болурун негеп турар. Ол бүгү-биле кады кадрлар бодунга даандырган участокту күрүне ёзу-биле удуртуп башкарбышаан, бирги ээлчегде бодундан болгаш өскелерден негелдени бүгү талалыг бедиткен турар ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйжы удуртукчулар партийжи ол негелдени хажыдып, харыысалга чок чорууктарны болдура бээр ийи, чаңгыс таварылгалар ам-даа бар. Чижээ, Кызылдың пассажирлер АТБ-ниң начальниги турган Е. И. Семыкин бодундан болгаш өскелерден негелдени дыка кошкадып, коллективке бүдүрүлгечи болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун ажылдакчылар кармызы-биле үреп, чамдык чолаачылар ажылдаар черге арага ижип турганын үр үеде тоомчага албайн келген. Ооң түңнелинде гаражка өрт болгаш күрүнеге аажок улуг когаралды чедирген. Ооң ужурунда Семыкинни болгаш өске-даа кижилерни ажылындан дүжүрген болгаш партия талазы-биле шыңгыы хемчеглер алган, а чамдыктарының херээн прокуратураже шилчиткен.

Ол факт чүнү көргүзүп турарыл? Хамыктың мурнунда мында партия организациязы (секретары Ю. В. Батаргин) ындыг шыдажыр аргажок четпестер-биле үр үеде эптежип келген болгаш удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчылардан партийжи негелдени кошкатканында-дыр. Оон аңгыда мурнунда чылдарда СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумнарынга, партия активиниң хуралдарынга Е. И. Семыкинни кижизидилге ажылынга дуржулгалыг, эки удуртукчуларның бирээзи кылдыр кирип турганы база элдептиг.

Ооң-биле кады партийжи комиссияларга, улусчу контроль органнарынга кирген дыңнадыгларны ёзугаар хыналдалар кылырга, чамдык ажыл-агыйжы удуртукчулар күрүне мегелээр, план күүселдезинге меге немей бижилгелер кылыр, боттарының эрге-дужаалын соора ажыглаар, хуу өнчүзүрек чорукче чүткүүр таварылгалар база илереп турар. Ылаңгыя «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының даргазы турган С. П. Кукаринни, Барыын-Хемчик райпозунуң даргазы М. С. Поповту болгаш өскелерни-даа ындыг үүлгедиглери дээш партиядан үндүрген. Ындыг четпестер администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелерин чамдык партия организациялары багай ажыглап, ажыл-агыйжы удуртукчуларның харыысалгазын кошкак бедидип турганындан болуп турар.

М. С. Попов элээн каш чыл улаштыр эрге-дужаалын соора ажыглап, хуу өнчүзүн көвүдедиринче кедергей сагыш салып турда, СЭКП Барыын-Хемчик райкому-даа, райпода партия эге организациязы-даа дыка үр үеде ону «эскербейн» турганы маңаа чижек боор-дур. Партийжи хемчеглерден, шүгүмчүлелдерден чогуур өйүнде түңнел кылбас ажылдакчыларга хамаарыштыр шыңгыы хемчеглерни алыр апаар болгай. Ажыл шагында арагалап, бүгү херекти сандаратканы дээш райнүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи турган С. С. Монгушту СЭКП Чөөн-Хемчик райкому база-ла партиядан үндүрген. Өске-даа ындыг чижектерни көргүзүп болур.

Соруглга чүл дизе партия организациялары даандырган ажыл-херек дээш бедик харыысалганы кандыг-даа албан-дужаалдыг ажылдакчы бедик-биле медереп билген турарынга кижизидери, негелдени бүгү талалыг бедидери болур. Ажыл-чорудулганың бүгү талаларынга күүсекчи сагылга-чурумну, бедик организастыг, принципиалдыг чорукту бадытказын, четпестерге эптеш чок болурун, тодаргай ажыл-херекти, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерин бистиң партиявыс негеп турар. Ол бүгү амыдыралга боттанган турзун дээш, партия организациялары даандырган ажыл-херек дээш удуртукчу бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер талазы-биле бүгү талалыг хемчеглерни алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын боттандырар дээш, бүгү улус кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар амгы үеде сөс биле ажыл-херектиң тудуш холбашкан болуру эргежок чугула. Бо айтырыг кандыг-даа албан-дужаалда ажылдакчы бүрүзүнге хамааржыр. Маңаа холбаштыр партия организацияларының күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын улам күштелдирери эргежок чугула.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Бистиң республиканың үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтеринниң аразында бо чылдың бирги кварталында калбарган социалистиг чарыжының түңнелин ёзугаар Кызыл хоорай тиилекчи болган. Найысылалдың ажыл-ишчилери бо чылдың январь—март айларда үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 100,1 хуу, ону сайгарары—104,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—102,4 хуу күүсеткен болгаш үүрмектеп садар барааң саарылгазының база чоннуң амыдырал хандырылгазының планының күүселдезин чедиишкинниг боттандырган. Бо чедиишкиннери дээш СЭКП Тыва обкомунуң республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Найысылалга бедик шаңналды тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн СЭКП Кызыл хоорҡомунуң хуралдаар залынга болган. Аңаа хоорайның партия, совет органнарының ажылдакчылары, бүдүрүлге мурнакчылары, өөредилге черлериниң төлээлекчилери чыглып келген. Хуралды Кызыл хоорҡүүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар ажыдып, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге сөс берген.

Найысылалдың ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг кириптишаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларында чедиишкинниг ажылдаан дээрзин ол демдеглевишаан, темпин кошкатпайн моон-даа соңгаар улам күженииишкинниг ажылдаарын кызылчыларга күзээн.

Бедик шаңналды чаалап алырынга төлептиг үлүүн киирип турар мурнакчы бүдүрүлгелер найысылалда эвээш эвес. Чижээ, Кызылдың электри четкилериниң, «Тыва тудуг» трестиниң «Кызыл тудуг» эргелелиниң, № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң, даараныр фабриказының, аваабүдүрүлгениң болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтерниң шалып ижинге ол доктаагаш, олардан үлегер ап ажылдаарының чугулазын чугаалаан.

Г. Ч. Ширшин чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга база доктааган. Колла чүүл продукцияның шынарын, ону чедип алыр дээш масса-политиктиг ажылды күштелдирери чугула дээрзин ол чугаалаан. Оон аңгыда чурттаарга, уруглар албан черлериниң тудуунче, тудугнуң технологиязынче кол кичээңгей салыр херек.

Г. Ч. Ширшин байырлыг байдалга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун найысылалдың төлээлекчилеринге тывыскан.

Тываның автосептелге заводунда партия организациязының секретары Е. Н. Балабанова, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир Ч. Ч. Доңгак, № 1 АТБ-де чолаачы В. Н. Копелев, СЭКП хоорҡомунуң ийиги секретары Б. П. Сипипов олар хуралга чүве чугаалааш, найысылалдың ишчилериниң күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин кызылчыларның мурнундан илергейлевишаан, моон соңгаар-даа сорук кирииишкинниг ажылдаарын, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү күжүн мөөрнээрин хүлээнгеннер.

(Бистиң корр).

• • •

Бо чылдың бирги кварталында Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери мал продуктуларын көвүдедир, оларның шынарын экижидер талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга барыын эгелер тиилекчи болган. Социалистиг чарыштың тиилекчилери күрүнеге эът садар планын 133, сүт садарын — 119 хуу күүсеткен.

Чоокта чаа районнуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. Н. Кравченко байырлыг байдалга тывыскан. «Шекпээр» совхозтуң саанчызы Т. Д. Саая, «Барлык» совхозтуң директору Ч. Х. Дожулаа олар районнуң ажыл-ишчилериниң мурнундан мал продуктуларын көвүдедири, оларның шынарын экижидерин чугулалап, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуурун илергейлээннер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

НОГАА БАЗА КОЛ АЙТЫРЫГ

Он бирги беш чылдың ийиги чылында республиканың совхозтары ногаа культураларын 773 гектарга тарып өстүрер болгаш оларның 9,7 муң тонна ниити чыылдазын алыр ужурлуг.

Ногаа өстүреринге тускайлаттынган совхозтар ол талазы-биле чорудар ажылдарының тодаргай планын ажылдап кылган, ногаа өстүрер звенолары четчелээн, участоктарже болгаш парниктерже органиктиг чемишчидилгени сөөртүп чорудуп, помидорнуң, эртеги капустаның рассадаларын тарып турар.

«Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Улуг-Хая» совхозтарның ногаажылары ол культураларны өстүреринге белеткел ажылдарын бо чылын организастыг эгелээн. Ук ажыл-агыйларда рассадаларны тарып каан.

Морковьтан болгаш согунадан өске барык-ла бүгү ногаа культураларының үрезиннерин Респотребсоюз сөөртүп эккелген, хөй-хөй совхозтар ногаа культураларының үрезиннерин оон шилип алгылаан.

Ногаа өстүрер кылдыр тускайлаттынган чамдык совхозтар ол культураларның үрезиннерин шилип албайн, рассадалар тарыырын далашпайн турары элдептиг. «Бурунгаар», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Хөндергей» совхозтар ногаа үрезиннерин амга чедир-ле бүрүнү-биле шилип албаан. Капуста рассадазы өстүрер парниктер четтишпейн турар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозка 25 гектар черге, а СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка—12 гектар черге олуртур капуста рассадазын тарып өстүрер парниктер ам-даа чок болуп турар. Ажыл-агыйны рассада-биле хандырар төлээде, рассада өстүрер комбинат-биле кееээ чарары эргежок чугула турган. Ынчалза-даа үстүнде айыткан ажыл-агыйларның удуртукчулары, болгаш кол агрономнары амга чедир-ле кезээ чарбаан болуп турар.

Ам арткан үеде ногаа бригадаларын бүрүн четчелээри, оларны дериг-херекселдер, ногаа культураларының үрезиннери, полиэтилен плёнка-биле хандырары, парниктерге урар өдекти, участоктарга чаштырар ирик өдекти база минералдыг чемишчидилгени сөөртүп чорудары эргежок чугула.

Чылыг хүннер эгелээни база хар суу бады келгени-биле чергелештир, ногаа тарыыр участоктарга өл-шык сиңирер суггатты чорудары эргежок чугула. Бок үнүштерин узуткаар сорулга-биле участокту ногаа культураларын тарыырының мурнунда ыяк болбаазырадыр.

Рассада олуртур машиналарны, ногаа үрезини чаштырар сеялкаларны, олуруткулар аразын үлдүредир база чемгеринге төгер культиваторларны баш удур белеткеп алган турар ужурлуг.

Садып алган үрезинниң шынарын күрүнезин инспекциязынга хынадыр, хевирин көрүп анализтеп тургаш, капустаның база турнепстиң үрезиниң шынарын тодарадыр.

Ногаа өстүрер «Дөң-Терезин», «Бурунгаар», «Кызыл тараачын» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның специалистери арткан үеде помидорнуң база эртеги капустаның рассадаларын тарыырын дүргедетсе чогуур. Экизи өзүмнү алыр дээш, рассадаларны болур-чогууру-биле ажаарын организастаар.

Согунаны, морковьту болгаш арбузту тарыырын саадатпаза чогуур. Ол культураларны тарыырының чогуур үези апрельдиң төнчүзү болгаш майның баштайгы он хонуу болур. Оларны тарыыр участокка чемишчидилгени төгери, өл-шык сиңирер суггарыгларны чорудары эргежок чугула.

Ногаажыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны теплицаларга база парниктерге тургузар, кара доыракты болгаш кандер өдекти сөөртүп чедирер херек.

Бо негелделерни чедиишкинниг күүседир болзувусса, кыш-чем программазының база бир чугула хевири болур ногаа айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээр арга тургустунар. Ынчангаш эш Л. И. Брежневтиң Узбек ССР-ге Ленин орденин тыпсырынга тураскааткан байырлыг хуралынга ногаа дугайында чугаалаан сөстерин удуртулга болдуруп ажылдаар ужурлуг бис.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИТКЕН

Чугула политиктиг кампания—чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдерниң бир чугула үе-чадазы депутаттарга кандидаттар депшидери республикада бедик көдүрлүүшкүн-биле үргүлчүлевишаан. Чон эң төлептиглерин боттарының кандидаттары кылдыр адап турар.

Чөөн-Хемчик

Улус депутаттарының район Совединиң депутадының кандидадынга «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери Оргу-Шелдүң хойжу бригадазында партбөлүк организакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржакты бир үн-биле депшиткен. Бодунуң эрес-шудургу күш-ажылы-биле Төрээн чурттуң дээди шаңналы-биле демдеглеткен, идепкейлиг хөй-ниитичи бо коммунистиң ады бүгү республикада сураглыг.

Депшидилге хуралынга чүве чугаалаан эштер коллективтиң ажыл-херээнге коммунистиң киирип турар улуг салыышкынын демдеглээн. Ниитизи-биле хойжу бригада төрүүр 100 хойдан 92 хураган камгалап алган. Бүдүрүлге база хөй-ниити айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле коммунист Д.-Н. Ч. Ооржак бодунуң амыдыралчы улуг дуржулгазы-биле улус депутаттарының район Совединиң ажылынга идепкейлиг дузаны чедирер дээрзинге быжыг бүзүрелин хуралдың киржикчилери бир үн-биле илергейлээн.

Бии-Хем

Туранда септелге-тудуг участогунуң коллективи хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр бызанчылар бригадири И. Ф. Неделинни депшиткен. Ооң удурткан бригадазы ай планнарын доктаамал күүседип, ажылдың бедик шынарын чедип алган. Ону коллективте быжыг сагылга-чурумну тургусканын, ажылчыннарның мергежилин бедиткенин ачызында чедип алган. Ол бүгүге бригадирниң киирген үлүү улуг.

Эртип турар чылышка хоорай Совединиң депутады турган, соңгукчуларның чагыын күүседиринге база Советтиң ажылынга ооң идепкейлиг киришкенин, И. Ф. Неделин моон соңгаар-даа бодунуң соңгукчуларының бүзүрелин төлептиг күүседип шыдаар дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Таңды

Краснояр сүт-бараан фермазының коллективи бодунуң эки ажыл-херектери-биле чүгле «Революцияның чалбыыжы» совхозта эвес, Таңды районда сураглыг турар. Бо мурнакчы коллективтен район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр ийи коммунистиң хары угда депшиткен. Олар дээрге сүт-бараан фермазының бригадири Н. А. Филопова биле мурнакчы саанчы З. Ш. Оюн-дур.

Оларның кады ажылдап турар эштери депшиттирген кандидаттарның бүдүрүлгечи болгаш хөй-ниитичи идепкейлиг ажыл-чорудулгазын хуралга демдеглээш, соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге улуг чедиишкиннерлиг болурун оларга күзээн.

БЮДЖЕТ ЧУРУМУН САГЫЫР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет комиссиязының хуралы болган, аңаа улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүскомунуң районнуң бюджедин күүседирин организастаар талазы-биле ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Райсовет күүскомунуң даргазы М. К. Дамчай ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын күүседиринге чамдык чедиишкиннерни чедип ап турарын дыңнаткан. Районнуң экономиказының быжыгып хөгжүүрүнге чыл келген тудум-на улам улгадып турар бюджет улуг салдарны чедирип турар.

Ооң-биле кады бюджеттиң күүселдезин организастаарында улуг четпестерниң ам-даа барын комиссия хуралынга база демдеглээн. Чижээ, эрткен чылын чамдык чүүлдер талазы-биле орулгалар алыры күүсеттинмээн. Оон чылдагааннарының бирээзи болза, үүрмектеп садар бараан саарылгазынга контрольдуң сула болуп турарында. Райпо, ылангыя «Өөк» ажылчын кооперациязы, эргежок чугула барааннар баазаларда четчир-даа болза, чонну оон-биле долдур хандырарының хемчеглерин албайн келген. Ниитиниң чемненилгезин, ылангыя ону уруглар албан черлеринге, эмнелгелерге организастаанында улуг четпестер илереттинген. Ооң түңнелинде ол сорулгага тускайлаан акша-хөреңги чедир ажыглаттынмаан. Чаагайжылгага, школа назы четпээн уруглар албан черлерин септээринге берип турар акша-хөреңгини база чедир ажыглавайн турарының барымдааларын бар. Сак-хөө чурумунуң талазы-биле хажыдыышкыннар база бар. Чижээ, дакпырлап ажылдааны дээш ажыл төлевирин шын эвес берип турган черлер бар. Район болгаш кожээ Советтериниң план-бюджет комиссияларының ажылынче кичээңгей кошкак.

Хуралга чүве чугаалаан комиссия кежигүннери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары Д. С. Данзын-оол, И. М. Сувандии, комиссия даргазы Ш. Д. Куулар болгаш өскелер-даа чугаалашкан айтырыг талазы-биле чамдык саналдарын болгаш сүмелерин бергеннер.

Комиссияның хүлээп алган шиитпиринде улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүскомунуң болгаш ооң килдистериниң ажылында илереттинген четпестерни чайладырының болгаш район бюджедин чазыг чок күүседириниң хемчеглерин алырын сүмелеп турар.

Кызылдың даараныр фабриказының коллективи бо чылдың бирги кварталында продукция бүдүреринң планын болгаш ону сайгарарын 100 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 109,3 хуу чедип алганнар.

Фабрикада бригадалар аразында социалистиг чарышты В. Г. Шевченконуң удурткан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы баштаан. Ында аныяктар Т. Дапажап, З. Куулар, С. Салчак, дагдыныкчылар А. Н. Хольшина, Т. Карти болгаш оон-даа өскелер ай санында планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Бригаданың кежигүннери апрельдиң планын хуусаадан эрте күүседип, Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ни төлептиг уткуурун хүлээнгеннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: аныяктарның дагдыныкчызы А. Н. Хольшина, (солагай талазындан) аныяк даараныкчылар Р. Иргит, Т. Дапажап, дуржулгалыг даараныкчы Т. Карти.

Авторнуң фотолары.

ДАШТЫКЫДА

ОНЗА СОНУУРГАЛ

Дээди деңнелге совет-американ ужуражыышкынны эрттирер аргалар дугайында «Правданың» корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызын бүгү делегейде калбаа-биле тайылбырлап турар. Массалыг информацияның даштыкы чепсектери делегей айтырыгларын чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээриниң, улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр АКШ-биле идепкейлиг чугаалажылгаже Совет Эвилелиниң шынчы сеткилдиг чүткүлүн чаа бүзүредилгези кылдыр ол харыыны көрүп турар.

Социалистиг деп каттыштырылга чурттарының солуннары Л. И. Брежневтиң харыызын «Идепкейлиг чугаалажылгага эргежок чугула» «Дээди деңнелге чугаалажылгага онаарттынган илегелдерни бадыткаар хүлээлгелиг», «Р. Рейган-биле ужуражырының дугайында айтырыгның талазы-биле Л. И. Брежневтиң тодаргай туружу» деп улуг эгелерниң адаанга бирги арынга парлаан.

Бүгү деңнелдерге АКШ-биле идепкейлиг чугаалажылга эргежок чугула, аңаа шиитпирлиг ээ дээди деңнелге ужуражыышкын дээрзин Совет Эвилели онзалап демдеглеп турар-дыр деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Ындыг ужуражыышкын эки белеткеттинген турар болгаш делегейниң кандыг-бир шуулганы-биле холбаштыр эрттирер эвес, харын шыңгыы байдалдыг эрткен турар ужурлуг деп Л. И. Брежнев айыткан.

Америк президент-биле ужуражыышкын дугайында ынчу болгаш тодаргай саналды совет удуртукчу үндүрүп, ындыг ужуражыышкын делегейде херектерниң байдалы дээш Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың бедик харыысалгазынга дүгжүр болгаш аңаа онаарттынган идегелдерни шынзыктырар ийик деп, ГДР-ниң телевидениези дамчыткан. Бүгү деңнелдерге АКШ-биле идепкейлиг чугаалажылгага ажыктыг кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге тайылбырлаан туружун Л. И. Брежнев бадыткады деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну айыткан.

«Нью-Йоркка эвес, харын Европаның нейтралдыг чурттунга бо чылдың октябрьда ужуражыр деп Л. И. Брежневтиң саналы эки үндезилелдиг-дир деп, ЮПИ дээр американ информация агентилели демдеглээн. Делегей херектериниң байдалы дээш ийи күрүнениң бедик харыысалгазынга дүгжүр болгаш оларга онаарттынган идегелдерни бадыткаар ужурлуг дээди деңнелге совет-американ ужуражыышкынны совет удуртукчу онза ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар-дыр деп, база бир өске американ АП дээр информация агентилели айыткан.

Л. И. Брежневтиң харыызы-биле холбаштыр Ак бажың медеглел үндүрген. Президент Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдерин ыяк өөренип көөр апаарывыс билдинигир деп, ол медеглелде чугаалаан.

«Вашингтон пост» деп американ солуннуң бодалы-биле алырга, дээди деңнелге эки [illegible] ужуражыышкынны октябрьда кайы-бир [illegible] чуртка эрттирер дээн Л. И. Брежневтиң саналы «Вашингтон-биле чугаалажылгага Москваның сонуургалдыышкын [illegible]» дугайын херечилеп турар.

Франциянының Франс пресс дээр информация агентилели сорустарның харыызы АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга президент Рейганның эрге-чагырга киргени үезинден бээр эгелээн соок дайынче эп киришкинни болдурбас дээр Москваның күзелиниң илерели кылдыр сапаап.

«Л. И. Брежнев американ-совет харылзааларының баксыраан байдалында онза тодаргай саналдарны үндүрдү» деп, Японияның «Майнити» солуну демдеглээн. Совет талазының сорулгазы чүл дээрге, дээди деңнелге американ-совет чугаалажылгаларын эрттирериниң бодунуң идепкейлиг чүткүлүн дүгайын тода медеглээри болуп турар деп, база бир өске япон «Иомиури» солун онзалап демдеглээн.

(КОРР.).

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ХҮР ДООЗАР ДЭЭШ

Төөгүүлүг улуг байырлал ССРЭ-нин 60 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш, бүгү совет улус-биле бир демей. «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери алган социалистиг хулээлгелерин болгаш планныг даалгаларын күүседир дээш чарышты калбарткан. 1981-1982 чылда мал кыштаглаашкынын органи-застыг эрттирер мал продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдын баш санын мендн камгалап алыр дугайында республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының эрткен чылын үндүрген кыйгы-рыынга харыы кылдыр совхозтуң ажыл-ишчилери болгаш малчыннары мал кыштаглаашкынын органи-застыг эрттирип турар. 82 коданнарда 25481 шээр мал, 4 коданнарда болгаш сүт-бараан фермаларында 2300 бода мал кыштаглаан.

Амгы үеде совхозтуң дирекциязы-биле партком коммунистерин болгаш ажыл-ишчилерин кыженишкинин мал кыштаглаашкынын хүр чаагай доозарынче угландырган. Совхоз мал продуктуларындан бо чылын күрүнеге 340 тонна сүттү, 480 тонна эътти, 29 тонна дүктү садар база төрүүр чүс баш малга онаалтыр 90 анай, хураганы, 85 бызааны алыр планныг.

Партийжи-организастыг болгаш политмассалыг ажылдың планын ажылдап кылгаш, ба-...

...нерин болгаш харысалгалыг специалистерин мал фермаларынга база хойжу бригадаларга быжыглаан турган. СЭКП-нин XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр коммунистерниң идепкейин болгаш харысалгазын бедидерин, партийлиг эвес организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының деңнелин улам күштелдирерин, ол бүгүнү он бирги беш чылдың пландарын күүседиринче хандырарынче ... коп чугула сорулга кылдыр салган бис.

Коммунистерниң бүдүрүлгеде чугула участоктарже кол ажылдарга тургузуп, дуржулгалыг ...

Ч. МОНГУШ
«Сүт-Хөл» совхозта партком секретары.

Беш чылдың кижилери

● ● ●

«Шамбалыгда» механизатор Оттук-оол Ооржак К-700 маркалыг тракторну башкарып турар. Бо күчүлүг техниканы ол беш чыл бурунгаар хүлээп алган. Алган техниказынга кончуг камныг ажылдаар механизатор мыйыны үелерде совхозтуң оларларының харын далбыйлап турган. Бо хүннерде ол часкы хову ажылдарында киржип турар. Ол хүнде үлүүн доктаамал ажыр күүседип келген.

Оттук-оол бо ажыл-агыйга он ажыг чыл дургузунда трактористеп келген. Кур черлерни шиңгээдип алырынга, бедик дүжүттү өстүрүп алырынга ол киржип келген. «Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы тракторизи аныяк механизаторларны белеткээринге, оларга дуза чедирерингге база үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТА: Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң тракторизи Оттук-оол Ооржак.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

● ● ●

● ● ●

Аныяктарның дагдыныкчызы Надежда Андреевна Москаленко Кызыл районнуң холушкак барааннар садыының ийиги салбырының № 3 үлетпүр-барааннар магазининде чеди чыл улаштыр доктаамал ажылдап турар. Ажылдаар чери кезээде арыг-силиг болгаш садып алыкчыларга аянныг, чараш кылдыр көстүр.

Н. А. Москаленко коллективте хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчизи.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Н. А. Москаленко.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

● ● ●

Хүлээлге күүселдезин хынап турбус

ЧЕДИИШКИННИҢ ЧАЖЫДЫ ЧҮДЕЛ?

«Мурнакчы» совхоз чүгле Бай-Тайга районда эвес, харын республикада бедик көргүзүглерни чедип ап турар ажыл-агыйларының бирээзи апарган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылын совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле республиканың бариын зоназынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш, совхоз СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол бедик күш-ажылчы чедиишкин совхозтуң ажыл-ишчилерин улам сорук киирген. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур-биле бо чылын эрткен чылдан-даа артык улуг кыжениишкин-биле ажылдаар дээш, ...

Сөөлгү чылдарда совхозтуң дирекциязы, партия комитеди, кожуун Совет болгаш хөй-ниити организациялары организастыг база масса-политиктиг ажылдарны бир демниг чорудуп турарының ачызында эки түңнел чедип алдынып турар. Кижилер-биле ажыл тодаргай болгаш чангыс аай угланыышкынныг. Планныг онаалгаларны болгаш социалистиг хулээлгелерни күүседиринче бүгү чүүлдү мобилизастаан.

Совхозтуң партия комитеди социалистиг чарышты удуртуурунче онза кичээнгейни салып турар. Парткомнуң, профэвилел болгаш комсомол комитеттериниң, кожээ Совет күүседикомунуң кежигүннери участок бүрүзүнде быжыглаттынган. Олар ферма, бригада коллективтериниң ай, квартал санында пландарын күүсеткен турарын чедип ап турар.

Совхозка социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында ... кедизинге 7-10 катап үндүрүп турар. Тиилекчилерни өртектиг белектер, шилчиир чорууру вымпелдер-биле шаңнап-мактаар. Күш-ажылчы алдар тугун база тургускан. Шылгараан мурнакчыларны хүндүлел самбыразынга, совхозтуң хүндүлел дептеринге киирип турар.

Ол бүгү чүүлдер бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алырынга, социалистиг чарыштың дээштиг, массалыг, ... коскү болдурарынга идигни берип турар.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕН

Сельхозтехкурткомнуң Чаа-Хөл болгаш ... районнар аразында ... шугум-монтаж участогунуң коллективи бирги кварталда социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Участоктуң монтажчылары «Искра» совхозта 200 баш инек кирер улуг кажааның дериг-херекселдерин эдеп тургузарын бурун доосkan.

«Большевик» совхозта механизастаттынган бызаа кажаазы база бирги кварталда ажыглалга кирген.

П. ООРЖАК

БЕЛЕН ЭВЕС

Часкы хову ажылдары кайда-даа эгелеп турар. Ындыг турбуже, «Большевик» совхозтуң 27 тракторунуң дөрдү ам-даа септеттинмээн. Чааштыңнаадырып суггарар ДДН-70 деп ийи агрегат база белен эвес, оларны ийи чыл улаштыр ажыглап чадашкан.

Совхозта он ийи чүък машиназының чүгле сезиң, ийи самосвалдың чаңгызы, үш автобустуң ийиэзи шимчеп турар. Сүт сөөртүр алды машинаның ийиэзин чүък сөөртүр кылдыр эде дерээн.

Хову ажылдары эгелээр киреэнде кывар-чаар материалдар база чедир сөөртүлмээн. Бо бүгү четпестерни дарый чайлатпас болза, хову ажылдарынга багай салдарны чедир бээр дээрзи чайлашпас.

А. МОНГУШ

АЛГЫ-КЕШТИ ШЫН АЖААР

Азырал малдың болгаш өлүк кежин чурттакчы чоннан хүлээп алырының талазы-биле ажылдарны районнуң белеткел конторазының ажылдакчылары багай эвес организастап келген. Дуржулгалыг ажылдакчылар Сергей Ооржак, Тимур Монгуш болгаш оон-даа өскелер кылган ажылынга эзулуг хамаарылгалыг болуп, чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турарлар. Биске дужаа...

...риг-херексел чок болганындан чүгле дузап база малырып турар бис.

Бистиң планныг даалгаларывыс — совхозтарның болгаш районнуң чурттакчыларының хуузунда мал-маганының санынга үндезилеттинер болганда, биске дужаар кештерниң шынарын экижидеринче кичээнгейни киирерин бүрүзү угланырлары чугула. Ынчангаш алгы-кешти ажаарынга хамаа...

...

Чайгы үеде алгыны сойган дораан белеткел конторазының ажылдакчыларынга дужаар болза эки. Бир эвес ол дораан дужаап шыдавас болза, дузап каар. Ынчан алгы белен үрелбес. Өртек-үнези база улуг болур.

Алгы-кешти сойуп турарында база четпестер бар. Улуг алгыны сояр бижек-биле оржуп алгаш, чугур баштыг херексел-биле чулгуур болза ...

Ажылдап кылыры-биле хүлээп алынган кештиң кыдыгларының чамдыызы ол азы бурган калган болза, ону кадырары база дузаары дыка берге. Чүге дээрге бистиң бүдүрүлгеде алгылар шытылар ...

...дашгтыгаа чаржалы кезек донургаш, шала донуп чорда, ооргазының аайы-биле иштинче сый каггаш донуруп каар. Ынчаар кылып каарга хүлээп алырда база дээштиг.

...чаг, эъттн аштавайн, дыржыр кадырып каар таварылгалар бар. Өлүк кежин багай ажааганындан оон үнези куду-лаап, күрүнеге улуг каржаны чедирер.

Н. ООРЖАК.
Өвүр район.

ССРЭ — 60

Хойжунуң бодалы

Оюн Күнзенмаа аалга... орай оттуп келген. Дүүн кежээ төрүүр четкен хойлар оолдаптар чадавас деп бодааш, мырынай дүн ортузунга чедир-ле магазынын келген. Печкага от салып каап, дашкаар каш...

Каланы Оюн Буян-ооловна шеверлениp, чунуп алгаш, стол артынга олуруптарда, Монгуш Хинкеевич айтырган:

— Орайга чедир олурган кижи дыннаан боор сен, Буян-ооловна. Мен дүне удаарап чыттым бе?

— Хаарыктаарын-на ...

...тузу-ла ынча дижип турар ышкажыл.

— Улуг байырны улуг сонуг уткуур дээрин чеп. Ол черле билдинигир. А тодаргайлаарга чүл?

— А сээң дужаавын ол-ла ыйнаан — деп, оолу баштактаан.

Чүрек-кожагар ...

...

Уяун эвес сынныг, салгынсырынга, часкы хүнге хүрер-ти дорту берген арынныг, бажының дүктериниң аразында мөңгүн «удазыннар» чайнаглааар, чазык шырайлыг, хаваанда кырлан-кырлан кылдыр чыткылапкан сыыгларны бодаарга, көрбээн чүвези чок, көрбээн чүвези чок деп ...

Буян-ооловна ынча дээш, аяк пажында барды. Удатпаанда боова-боорзакты, чаа тырткан өремени, ак хлебти, сүттүг сарыг шайны столга салыпты.

Ол аразында даштыыртан чолдаксымаар сынныг, хөглүг характерлыг кижи кирип келди. Кол кадарчы Монгуш Хинкеевич ол. Аажок чугаакыр.

...

...эвес — деп, Монгуш Хинкеевич уламчылады.— Чө харын, ушку оолдаашкында көргүзүг ындыг-даа болган дижик. Ол ортумак көргүзүг деп болур. А бо чылын хой ... ынчаар болганда, арбын хураган алырынга ... болур.

Ажылывын арга-дуржулгазы ...

...

УРУГЛАРЫ-БИЛЕ КАДЫ

Биче-Тей суурдан Кызылче углапкаш, ийиги ооргаңы олуртуп оорга, хедээзинде дагда уттүг хая көстүп турар. Оон чоогунда кыштагны Үттүг-Хая дээр. Ам мында «Шекпээр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Шыдыраа Монгуш чурттап турар.

Шыдыраа Дүктүг-оолович он чеди чыл дургузунда хойжулаан. Ол үениң дургузунда үргүлчү бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ажылынга ак сеткилдиг, эш-өөрүнге ээлдек ол кижи чоннуң макталын чедип алган.

Кажаа эжиинде болгаш кодан кыдыында хураганнар дешкилешкен часкы хүнде аалдарга чоруурга, магалыгла! Үрүг-дарыг база даштын ойнаан турар. Хойжунуң улуг оглу Биче-оол хоюн кадарып чорупкан болду. Боду, кенни Байыр, уруу Света, оглу Миша хураганнар чемгерип турлар. Сиген чиген хураганнарның дижиниң дааҗы доглуураар. Оңгачада сүтту ишкеш, бышкыржыр-даа. Биче хураганнар ам-даа кажаада, оларны хойжунуң кадайы Чүчаараанмаа Халбаевна чемгерип тур.

— Ховуус төрүүрү адакталып турар. Бо чылын чаңгыс-даа хураган хоравады. Чүс хойга онааштыр 65 хураган доруктурар дээн социалистиг хүлээлгевистиң ажыр күүсеттинерин ол — деп, Шыдыраа Дүктүг-оолович өөрүп тур.

Хойжу өг-бүле аныяктарны боттарының мергежилинге өөредип, дагдыныкчы болуп турар. Чүчаараанмаа Халбаевнаның шалып ажы Күш-ажылчы Кызыл Туг орден-биле, Шыдыраа Дүктүг-ооловичиниң — Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаттынган. Оларның кайызында-даа социалистиг чарыштың тиилекчилериниң хөрек демдектери база бар.

Хоочун хойжу сигенин белеткеп, септелгени боду кылып чанчыккан. Кержен хоорарды безин өскээртен дуза манавас. Сакманчылар-даа дилеп орбас. Бо бүгү ажылды уруглары-биле кады кылыр. Ажылга ынчаар чанчыккан уруглар эдеризиниң хоюн хүлээп ап, олар дег эки ажылдаар дээрзинге чигзениг турбас.

К. ХЕРТЕК

ОНУ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Бойдусту камгалаары болгаш бойдус курлавырларын чедиш ажыглаары — кандыг-даа аажок улуг экономиктиг болгаш социал ужур-дузалыг айтырыг. Ол айтырыг чыл бүрүде улам-на улуг немелделиг болуп бар чыдар. Арга-ыяш продукциязынга улус ажыл-агыйының өзүп турар херектелделерин хандырарынга чурттуң арга-ыяш байлактарын болур-чогуур-биле ажыглаары эң чугула рольдуг болуп турар.

Арга-ыяшты өрттерден камгалаары бистиң чуртувуста күрүнениң эң-не чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Өрт — арга-ыяштың эң-не айыылдыг болгаш калбаа-биле нептерээн дайзыны. Шоолут эвес өрт үезинде бээин чаа үнүп орган ыяштар бүрүн узуткаттынар. Бир эвес өрттү өжүрериниң талазы-биле хемчеглерни чогуур үезинде албас болза, от делгем девискаарге чаптыла бээр болгаш улуг халап болуп, күрүнеге кедергей улуг кара-жогаралды чедирер.

Бистиң республиканың арга ыяжында өрттениичел тепкиг бүрүлүг ыяштар ковдап турар болгаш, өрт айыылдыг улгаттырып турар. Техника хөгжүп, өрт өжүрериниң арга-ның магалыг арга-ыяжын өрт узуткан каан болгулаар. а ындыг өрттүң өзү-гү үнген чылдагааны — өжүрбейн октаан папирос азы өжүрбейн арттырган одаг-дыр.

Арга-ыяш өрттериниң болу бээриниң кол чылдагааны болза, чурттакчы чоннуң — туристерниң, мөөгүчүлерниң, кадычыларның азы тоорукчуларның, сонуургак аңчыларның азы балыкчыларның, анаа-ла дыштанганнарның талазындан арга-ыяш иштинге өрт болдурбазының дүрүмнерин хажыдып турары болур. Бо таварылгада чүгле болза, өлүк-тывыышчы аңчыларның дугаанында болбайн турар. Чүге дээрге, ол аңчылар кажан-даа бола кандыглаа таварылгада шаккан олук, тырткан таакпызын өжүрбейн черже октавас. Оон туржук одаан өжүрбейн кагбас болгай.

Арга-ыяш иштинге одаг кылып дыштанырын шинтпирлээн аңнактар олагдан өрт болу бээр дээрзин билбес болгаш одун өжүрбейн баар таварылгалар хөй болуп турар. Ону дараазында фактылар бадыткап турар. 1981 чылдың июнь 23-те Сүт-Хөл ортумак школазының 8-ки классының белук өөреникчилери — В. Серин-оол. Р. Бичеоол. О. Монгуш болгаш өске-лер-даа доозулга кежээзиниң соонда. Сүт-Хөл хөлче чепшээрел чокка походтап чоруупкан. Өөреникчилер дыштангаш, июнь 24-те дедир ээп келген. Оларның өжүрбээн одаандан өрт үнгеш, улуг когаралды таварыштырган.

Ындыг таварылгаларны болдурбас тедээде, арга-ыяш иштинге өрт болдурбазының дүрүмнерин кижи бүрүзү билир болгаш күүседир ужурлуг. Ол дүрүмнер бүгү-ле бодунга-дерге, организацияларга, ажылдап чорааны черлерниге ынаныа албан болур. Ук дүрүмнерниң кол-кол-у мынаа көргүзери эргежок чугула.

Өрт болу бээр айыылдыг үеде арга-ыяш иштинге одаг кыпсып болбас. Арга чоннуң чыргына, одаг салыр ужур таварылза, чаш шеттерлиг аргак ыяштарлыг, оланнарлыг, кошпак каан кургаг будуктарлыг, белетхээн токпактыг, куруг сиген-иштиг, көгээлгиг черлерге, а ол ышкаш өрт айыылдыг үеде кандыг-даа от салып болбас. Чүгле сүт кылыгында сай черге, оът-сигенден 10 метр хире ыракка, одаг кылып болур. Олагны долганды бир метр хире черин тырып довураанга чедир союп каантар. Чаштакчылаар шиниге, чонганы от салырынга ажыглавас. Аргалыг болза куртаг дыт, пеш, хады чартызын одаар. Олагны хайгаарал чок арттырып болбас. Өжүреринде, олагже суг кудуп, от малгаш-биле ыяк хөмер.

Оон аңгыда, арга-ыяш иштинге шаккан сериигиниң тырткан таакпы артызын

Арга-арыг—чоннуң байлаа

лары сайзыраңгайжып турааш, арга-ыяштың улуг өрттериниң болу бээри ам-даа ховар эвес. Ылангыя бистиң республиканың даг арга-ыяжынга өрттер улуг когаралды чедирип турар.

Чылдың каны-даа үезинде, агаар-бойдус кандыг-даа турза арга-ыяш кижиниң сеткилин өөртүр, эң арыг, кадыкшылдар агаары хандыр тынаарын, хоорай даваш-шимээниниден хостуг дыштанып алырының болдунар аргазын аңаа бээр. Чаагай аммдырал баппок түлүм-на, кижилерниң хостуг үези база көвүдээр. Ынчангаш олар дыштаныры-биле арга-ыяш иштинче чоруп турар. Кижилерниң арга-ыяш иштинче кирип, оон эндуү болуп барып турары эки болбайн аап. Ынчалзажок чамдык кижилер арга-ыяшты тоомча чок көөр, оон каасчаражы база элбек бериичезин дээш сагыш човавас чоруктар бар. Хөй кижилер чыылганының азы туристер душтаанының соонда, арга иштиниң аймынга бок-сак овааланып артып калырын кижи бүрүзү көргөн бээр. Кээргел чок сыйтыртып каан азы одура шаап каан чаш шетчиктерин көрбээн кижи чок. Одааның одун өжүрбейн, тоомча чок каапкаш барганындан хөрлээлеп үнген халаптыг өрттерниңиле дугайын кижи бүрүзү дыңнаан. Чүс-чүс гектар чер-

Арга-ыяш өртүн болдурбазының дүрүмнерин дыштанықчылар сагывас чоруктар кайы хөй. Чижээ, эрткен чылдың май 3-те А. Торжу биле О. Корнилова олар уруглары-биле кады «Запорожец» автомашиназыг, дыштанып дээш, Көк-Тей арыынга чеде берген. Уругларының кывыскан одаандан сиген өрттелгеш, арыгже шилчээн болгаш буруулугларның автомашиназы база өрттенип калган.

Тетчеглекчилерниң буруузу-биле база хөй өрттер болуп турар. 1981 чылдың май 13-те Каа-Хем районда Ильинка суурнуң чурттакчылары Г. Середкин, В. Бобов, Г. Кудрявцев олар хоруглуг үеде Шивилиг деп черден карагуш ойну маңнаары-биле чорупканнар. Кежээ кара-куш ойнуунуң чанынга одаглангаш хонгаш, эртенинде ээрик эрлер одаан өжүрбейн каапкан. Оон уламындан өрт үнгеш Каа-Хем районнуң улус суду олардан 2192 рубль түңнүг когаралды төлеттирер деп шииткен.

өжүрбейн октавас, арга-ыяш иштинге аңнаарда дүрген кывы бээр азы хөрлээлээр тырыгларны ажыглавас. Кывар чүүлдер синген материалдарны аңаа тускайлаан черге салыр, азы ол довураакка хөөп каар. Арга-ыяш иштинге машина ажылдап турда, кывар чүүл кудуп болбас.

Арга-ыяш иштилиг алаактарынга, ыяш чанында участоктарга сиген болгаш өскелаа артынчыларны кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, организацияларының, хамаатыларының өрттедири хоруглут. Тарээ хоорзуннарын өрттетпес дугайында дужаалдарны республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозу үндүрүп-ле турар. Ынчалзажок хоорзуннар кывысканындан өрттер республикага чыл бүрүде боол келген. Моон сонгаар ындыг чоруктарны болдурбас херек.

Арга-ыяш — бистиң өннүүрүс. Ону камгалаары, хумагалаары — бистиң ниити херээвис. Өрт болдурбазының дүрүмнерин хажыдар чоруктарбиле шыңгыы демисежинер. Өрт көрүп каап, ону өжүрериниң хемчеглерин дол-дораан алынар.

С. НОВИКОВ.

Тыва АССР-ниң Арга-ыяш ажыл-агыйының министерствозунуң арга-ыяш камгалалының улуг инженери.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИ

ССРЭ-ниң болгаш Польша Улус Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш ботботтарынга дузалажылга дугайында керээге ат салганнаан бээр апрель 21-де 37 чыл болуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээ совет-польша харылзааларының быжыг үндезини болуп турар деп, Польша-совет найырал ниитилелиниң кол эргелелиниң баштаар чериниң чиигине секретары Б. Баршевский СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Акы-дунма ийи чурттарның аразынга чарган керээниң 37 чылын Польша Улус Республикага болгаш Совет Эвилелинге калбаа-биле демдеглээн.

1945 чылдың апрельдин чылыг хүннеринде Совет Эвилели польша улуска чылыг холун сунуп, улуг дузаны көргүскен. Даныш үезинде Польшаның үрелген хоорайларын болгаш суурларын катап тургузарынга ССРЭ улуг дузаны чедирген. ПУР-нуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг баазазын тургузарынга, быжыглаарынга Совет Эвилелиниң көргүскен дузаламчызын Польшаның ажылчы чоннары бедик-биле үнелеп турар. Гитлерчи эжелекчилерге удур демиселдиң чылдарында совет-польша найырал каннадын быжыккан. Ийи чурттарның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга ПУР-нуң улам ынаигы хөгжүлдезиниң магадылалы болуп турар.

Польша амгы үеде нарын байдалда чурттап турар деп, Б. Баршевский демдеглээн. Эрге-чагырганы шуугуп кирерин оралдашкан контрреволюцияның талазындан ССРЭ-ге удур кампаниязы совет-польша найыралга бичии эвес когаралды чедиргенин ол айыткан. «Солидарностинин» лерлер удуртукчулары, Кос-Корнуг болгаш «Хамаарылгалас Польшаның конфедерациязынын» антикоммунистери империалистиг бөлүктерниң деткимчези-биле Польшаны социалистиг оруктан чайладырын оралдашкан. ПУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң аразынга эвилелчи харылзааларны үзерин контрреволюстуг бөлүктер оралдажып. Ялта болгаш Потсдам конференцияларының шиитпирлеринге үндезилеттинген Европаның даиын сеелүүнде кызыгаарларын үзерин оралдажып келгеннер.

Польша-совет найырал ниитилелинге удур калчаалыг халдаашкыннарны контрреволюция кылып турган. Ол ниитилел шынчы шынгалдаң алдарлыг-биле туткан Г. Баршевский ооналап демдеглээн. Ниитилелдиң беш миллион кежигүннери польша-совет найырал ниитилели контрреволюцияга ойтур шавышкынны бергеш, социализмниң херээнге шынчызын база бадыткаан. Польша-совет найыралга чедирген когаралды богун үзе узуткаары ниитилелдиң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Польша-совет найырал ниитилелиниң кол баштаар чери бодунуң ажылының узун хуусаалыг программазын ажылдап кылган. Ийи чурттарның аразынга ажыктыг харылзааларны бадыткаан Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг Польшаның чедиишкиннерин тайылбырлаары ниитилелдиң кол баштаар чериниң эң чугула сорулгазы болган. Польша-совет найыралга удур нүгүлдээшкинниң контрреволюция кылып. Польшаның кедээ ажыл-агый болгаш үлетнүр продукциязын Совет Эвилели хунаан ап турар деп чугаалап турган. Польшаның патриоттары, бүгү ажылчы чоннары ол нүгүлдүг сойгалап илереткен болгаш Польша Улус Республика ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг өннүү болгаш эвилелчизи дээрзин амыдыралга бадыткап көргүскен. Социалистиг чурттарның демниг каттыжылгазы чокка социалистиг Польша бүрүн эргелиг хүрээ болуп шыдавас.

Совет урап чүүлдүң, культуранын болгаш эртемниң чедиишкиннерин пропагандалаарының чугула хевирлерин чаңчыл бээр ажыглап турар бис деп, Б. Баршевский демдеглээн. Совет ырларының конкурстары бо чылдың майда Польшага эгелээр, а бүгү Польшаның фестивалы 1982 чылдың июньнуң эгезинде Зелена-Гурга болур. Аңаа бо чылын аныяк хөй поляктар киржир. Аныяк поляктар Совет Эвилелинге аяннаар дээр нүгүлдүү ол факт сойгалап илередип турар. Орус дылдың олимпиадазы Польшаның бүгү воеводстволарынга болур. Оон тиилекчилери бүгү Польшаның олимпиадазынга киржир. Ниитилелдиң эге организациялары боттарының ажыл-чорудулгазының программазын чогааткан болгаш амгы үеде ниитилелдиң эгезин. Ниитилелдиң Щепавле хоорай баштаар чери бо талазы-биле эң мурнакчы ажылдап турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын байырлаарының программазын ол эгелел чери ажылдап кылган болгаш совет республикаларының күш-ажылчы чедиишкиннерин идепкейлиг пропагандалап турар.

Польшаның болгаш ССРЭ-ниң харылзаалары ийи чурттарны аразынга быжыг найыралга үндезилеттинген. Социалистиг интернационализмниң принциптерин ССРЭ-ниң болгаш Польшаның ажылчы чоннары чедиишкинниг боттандырып турар. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, армия генералы В. Ярузельский баштаан ПУР-нуң Партия-күрүне делегациязының Москвага чоокта чаа кээп чорааны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле болгаш өске-даа совет удуртукчулар-биле оон ужуражылгалары база чугаалажылгалары ийи чурттарның аразынга харылзааларны улам ынай калбартырынга улуг салдарлыг болган.

Акы-дунма польша улустуң чогумчалыг амыдыралын катап тургузарынга Совет Эвилели кады сонуургалдыг болгаш социалистиг интернационализмниң принциптерин чиге-биле удуртулга болдурун турар деп, Б. Баршевский онзалап демдеглээн. Польшаның удуртулгазының дилээнин ёзугаар Совет Эвилели Польшага улуг дузаны чедирген. Совет Эвилели — Польшаның бүгү рели-ле өннүү болгаш эвилелчизи. Польшага экономиктиг дуза чедирер талазы-биле Совет Эвилели бодунуң күзээшкиннерин бүрүн күүседип база турар. Амгы берге байдалдарның үезинде Совет Эвилелиниң дузаламчызы Польшага амыдыралга чугула ужур-дузалыг болуп турар. Хөвеңнүг, синтетиктиг каучукту болгаш өскелаа бараанарны ПУР бо чылын ССРЭ-ден садып алган. Ол чиг-эттиң күсели-биле ССРЭ-ге садыглаар бараанарны Польша Улус Республика бүдүрүп турар. Автомобиль, химия болгаш кес-таавы үлетпүрүнүң талазы-биле ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылга улам калбарып турар. ССРЭ-ниң дузаламчызын Польшаның ажылчы чоннары бедик-биле үнелеп, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Чүгле шынчы өңнүктер ындыг дузаламчыны бериp болур.

Бистиң найыралывыс Россияның болгаш Польшаның пролетарлыг революстуг чаңчылдарынга үндезилеттинген деп, Б. Баршевский демдеглээн. Гитлерчи эжелекчилерге удур дем каттыштырган демиселге төккен хан-биле ол найырал быжыккан.

М. ТРЕТЬЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

Варшава.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПРАГА. (СЭТА-ның корр.). Чехословак профэвилелдериниң X съездизи Прагага бодунуң ажылын доозкан. Түннел хуралга ЧКП ТК-ның чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак олуруп-кан.

ЧКП-ниң XVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир болгаш ЧССР-ге сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының талазы-биле чехословак профэвилелдериниң сорулгаларын тодаргайлаан доктаалды съезд хүлээп алган.

Съездиниң делегаттары Профэвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң адынга байырлыг чагааны чоруткан. Бүгү чехословак улус коммунистиг ниитилелди тургузарының херээнге, бүгү делегейге тайбыңны камгалаары дээш демиселге Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының маадырлыг күжениишкиннерин магадаашкын-биле хайгаарап турар деп, документизе чугаалап турар. Совет профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чыылганы Совет Эвилелиниң чаа тайбың саналдарын бистер бедик-биле үнелеп көрүп турар бис. Л. И. Брежневтиң чугаазы — чехословак профэвилелдеринге дуржулга алырының болгаш сорунгуг ажылдаарының байлак үндезини боор турар.

Бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң Улуг Октябрьның 65 чыл оюн болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын демдеглээринге белеткенип турары бо чылын К. Готвальдтың «Совет Эвилели-биле — кезээ-мөңгеде кады чоруур» деп чагыын ёзугаар бистиң акы-дуңма чурттарывыстың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы калбартырының херээнге чехословак профэвилелдери боттарының үлүүн киириштирип турар деп байырлыг чагаада чугаалап турар.

Т... ...ээчепсенти дүмүрери болгаш термоядролуг дайынның кымаланышкынын узуткаары дээш, делегейниң ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эптиг хөделиишкиннерин быжыглаары дээш бурунгаар депшилгелиг бүгү күштер-биле эп-сетки каттыштырылышкынын быжыглаарынга чехословак профэвилелдериниң шиитпирлиин документиде онзалап демдеглээн.

Съезд чехословак профэвилелдериниң удуртур органнарын соңгаан. ЧССР-ниң профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң бирги пленумунга ЧССР-ниң ПЭТЧ-зиниң даргазынга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү К. Гофман база катап соңгуткан.

В. ЯРОШЕВСКИЙ.

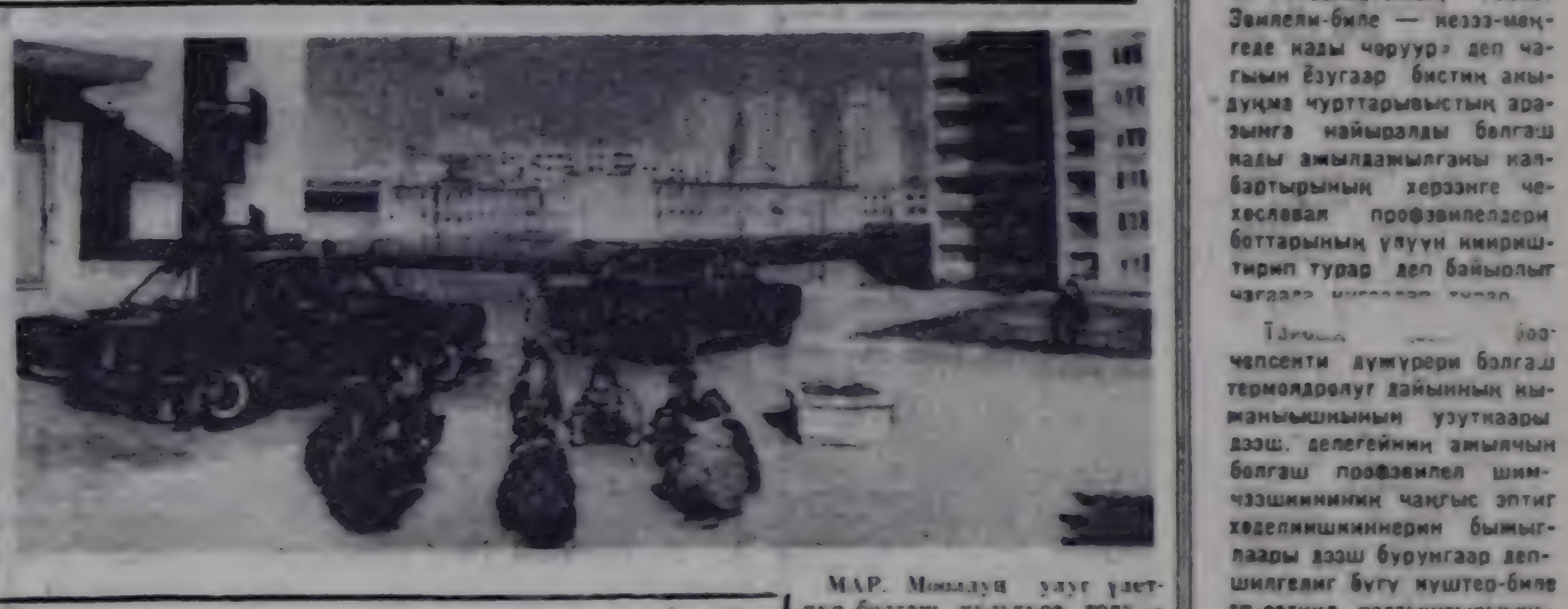

МАР. Моолдуң улуг үлетпүр болгаш культура төвү — Улан-Баторга чурттаар бажыңнарның тудуун дүргени темпилиг чорудуп турар. Найыралдың чурттакчыларының ийи муң ажыг өг-бүлелери эрткен чылын чаа бажыңнарже кожуп кирген. Чедиги беш чыл планының чылдарында 600 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг чаа бажыңнарны тудары көрдүнген. Улан-Батор хоорайның 50 муң ажыг чурттакчылары чаа бажыңнарны алыр.

ЧУРУКТА: Улан-Баторнуң чурттаар кварталдарының бирээзинде.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААШ

Арысхан сүт-бараан фермазының коллективи СЭКП райкомунуң районнуң бүгү саанчыларынга, казарчыларынга чоруткан чагаазында салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырары-биле бир демниг, кызымаккай ажылдап турар. Бо чылдың бирги кварталында ферманың саанчылары 76 тонна 214 килограмм сүттү бүдүрген. Март айда коллектив 27 тонна 677 килограмм сүттү саап, багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Бо фермада хөй чылдарда ажылдап, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турар саанчылар эвээш эвес. Чижээ, Татьяна Монгуш бодунга быжыглаан 22 инээнден бирги кварталда 7736 килограмм сүттү сагган. Ол ышкаш дуржулгалыг саанчы Долчанмаа Бадынам кварталда 7446 килограмм сүттү бүдүрген. Ынчангаш бо ийи саанчы планның онаалдаларын чедиишкиннинг күүсетсеш, коллективте чарыштың мурнуку ээрүүнче база катап үнген. Оларның кайызы-даа сүт саалдазын кудулатпайн келген. Инектерниң деңгели шывыран, ажаалда-чемгерилгези эки.

Арысхан фермазының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур, сүт бүдүрүлгезин улам көвүдедир дээш бар арга-курлавырларны ажыглап, кызымаккай туруп турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ОНЧА-МЕНДИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Ховунуң хойжу бригадазы төрүүр чүс хойга онааштыр 93 хураган алган.

Хойжулар аразында социалистиг чарыштың бирги черин аныяк хойжу Зоя Дарыы-Сүрүң алган. Ол чүске онаашпыр 102 хураганны алган. хоочун хойжу Сарыглар Сонай-оолдуң көргүзүү 105 болган.

Бо хүннерге чедир совхозтуң ниити алган хураганы төрүүр чүс хойга онаашпыр 96 бооп турган.

А. МОНГУШ.

Тайылбыр булуңу

ПУЭРТО-РИКО

АКШ-тың девискээринде, Кариб далайда Улуг Антиль деп бөлүк ортулуктарда турар. Девискээри—8,9 муң дөрбелчин километр. Албан ёзузунуң дылдары: испан болгаш англи. Шажыны—католиктиг. Административтиг төвү—Сан Хуан.

Ортулуктуң девискээринге чүс-чүс чылдарда индейлерниң аңгы-аңгы аймактары чурттап чораан. 1493 чылдың ноябрьда, Америкаже ийи-чорүүнүң үезинде, Христофор Колумб бо ортулуктарны ажыткан. Испаннар ону сээлзүреди Пуэрто-Рико деп адай берген 1508 чылда оон сууржун амыдыралы эгелээн.

Испан чагырга тургустунары-биле, индейлер чер чок арткан болгаш кул амыдыралче шилчээп турган. Испан колонизаторлар Пуэрто-Риконуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг сайзыралынга дыка моондактыг болган. XIX вектиң ийиги чартыында ортулуктуң ажыл-агыйынга капиталистиг тургузуг болгаш пуэрто-рикан нация тургустунуп эгелээн. Бо болуушкуннарның хөгжүлдези Испания-биле чөрүлдээни күштелдирген. Ол үеден эгелээш политиктиг болгаш национал хостаттанның демисел чиигтелген. Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чоруу дээш көдүрүлгеш демиселдиң эң улуу 1868 чылда болган пуэрто-риканчы патриоттарның тура халышкыны болур. Олар испан шеригге бастырып-даа кагза, тускан хамаарышпас чорук дээш шимчээшкинниң сайзыралын уламчылавышаан турган.

Шимчээшкинниң салдарындан, а ол мынчаш ортулуктуң колдуун АКШ-тың чагырып алганынга, испан эрге-чагырга бодунуң тергиилелин элээн чымырылзыра берген. 1873 чылда ол кулдалыын солаан, а 1897 чылда пуэрторикачылар чүрт иштинге соңгуур, даштыкы садыглаашкын кылыр эргени алган.

1898 чылдың июльда, испан-американ дайын үезинде, ортулукту соңгу-американ шериг эжелеп апкан. Ол дайынны В. И. Ленин бир дугаар империалистиг дайын деп адаан. 1898 чылда Пуэрто-Рико АКШ-тың бүрүн эргезинче кирген болгаш кызымак демисел-биле испаннардан чедип алганы эргелери катап база куруг калган.

Чүгле бежен ажыг чыл эрткенде, дыка хөй эң эки оолдар, кыстарын чидирип, чүткүлдүг демисежип келгеш, ортулук 1948 чылда бодунуң губернаторун соңгуп алыр аргалыг болган. 1952 чылда ол АКШ-ка хостуг каттышкан кирген, конституциялыг күрүне кылдыр саналдырган.

Ынчалза-даа чаа политиктиг өскерилгелер Пуэрто-Риконуң байдалын хөвээн-даа өскертпээн. Олар ортулукка колониалдыг езу-чурумнуң ужур-утказын меге-лен тайылбырлаан хоозун чүлчүрүүшкүннар болган. Ортулук даштыкы садыг-биле кызаттырган, өске чурттар-биле харылзаа үзүлген. Пуэрто-Рикога АКШ-тың акша болгаш почта системазы тургустунган. Президент соңгуур, АКШ-тың конгрезинге, хоорлу-дүрүм хүлээп алырынга, ону саңгарарынга киржир эрге чок-даа болза пуэрторикачыларга бүгү-ле федералдыг хоорлу-дүрүмну тарадып бериш, ону шыңгыы сагырын негеп турар.

Пуэрто-Риконуң магадылыг онза чүвези — АКШ-тың мөөңнеп турар монополияларының аразында чөрүлдээлер болгаш чурттуң национал хөгжүлдезинге негелделер болур. Американ улуг дээн монополияларга чурттуң ажыл-агыйы немелде бүдүрүкчү шөл болуп турар. Пуэрто-Рико кирип турар орулганың дең кезиин американ концерннерге (капиталистиг монополияның бир хевиринге) берип турар. Ол пайгаалаарга чылда 2,5 миллиард доллар-дыр. Оон-биле кады күш-ажыл кылып шыдаар чурттакчы чоннуң 40 хуузу ажыл чок артып турар, а 70 хуузу идегел ышкынган түреглелде. Ынчангаш чоннуң үштүң бир кезии өске черлерже, чурттарже тайдыын чоруткан. Ортулуктуң даштыкы өреэ 1979 чылда 7,2 миллиард доллар чедир өскен.

АКШ-та чурттап турар пуэрторикачыларны «ниизи сорттуң» кижилери деп санап турар, а чурт боду даңынга өскелкед шөлүү апарган, оон чурттакчы шөлүнүң 13 хуузунда шериг объектилери ээлээн ында 16 улуг шериг баазазы бар.

Сөзен ажыг чылдарда американ чагыргага шыдажыр арга чок кылдыр ынаннап келген пуэрторикачылар хосталга дээш демиселче көдүрлүп үнүп орар. Ынчангаш чурттуң радио, телевидениезин, парлалганы болгаш ном базарын АКШ доктаамал хынап турар.

Американ империализмниң эжелекчи чорунга пуэрторикачылар кызымак удурланып турар. Национал-хосталгалыг шимчээшкин өзүп, пуэрторикан патриоттарының хосталга дээш бүгү делегей каттыжыышкыны калбарган. Делегейниң Тайбың чөвүлелиниң чөпшээрелин ёзугаар 1975, 1979 чылдарда чурттуң хосталгазы дээш демиселдиң бүгү делегей конференциязы болган. 1972 чылдан эгелеп КНО-нуң тускай Комитеди бо ортулук дугайында айтырыгны чылдың-на чугаалажып келген. АКШ чеже-даа удурланып турда, чугаалажыышкыннарны түңнелинде. Кол Ассамблеяның бо чылдың болуп эртер XXXVII сессиязынга ол айтырыгны үзе шиитпирлээр кылдыр 1981 чылда болган КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязы шиитпиркен. Чоокта чаа АКШ-тың президентизи Р. Рейган Пуэрто-Риконуң Каттышкан Штаттарның 51-ги штады кылдыр бодунче каттыштырар күзелин илереткен. Ол дээрге ортулукту бүрүн эжелеп алырының арганы дыр.

Ортулукка хамаарышпас чорукту тыпсып бээри—карачаңгыс чептиг шиитпир ол. Ынчаа пуэрторикан чон ботбашкарыр эргени чедип алыр. Ол эрге дээш пуэрторикан патриоттар демиселин улам чыылавышаан. Оларны делегейниң депшилгелиг күштери деткип турар.

Н. ПОЯРКОВА.

КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Словенияның коммунистериниң IX съездизи Любляна чыылганы, бодунуң ажылын доозкан.

Революстуг авангард боор турар Коммунистер эвилелиниң социалистиг бот башкарылганың политиктиг системазынга салдарын, оон тургузукчу ролюн күштелдирериниң эргежок чугулазын съездиге чүве чугаалааннарның саналдарынга демдеглеттинген «Борба» солун айыткан. Оон биле чергелештир Коммунистер эвилелиниң политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарынче кичээнгейни база угландырган. Улуг-улуг бүдүрүлге черлеринде болгаш каттыжыышкыннарда партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын удуртурунуң айтырыгларын аңаа база чугаалашкан.

ЮКЭ-ниң XI съездизиниң салган сорулгаларын боттандырып, чорудары дээш демисел югослав ниитилелде тургустунган идеи-политиктиг чөрүлдээлерниң, аңгы-аңгы бөлүктерниң байдалдарында чорун келген болгаш моон-даа сойгаар ындыг болурун чугаалап турар тайылбыр чүүлдерниң «Борба» солун парлаан.

Экономика талазы-биле аар байдалдыг болгаш улустар аразының байдалының чиңгелиннинң байдалдарында Коммунистер эвилели бодунуң программазынга чорупкан чүүлдер-биле ужуражып турарын ол тайылбыр чүүлде бижээн. Ол айтырыгны ЮКЭ ТК-ның апрель 20-де чыылдырган пленумунга чугаалажып чорук партияның идеологтуг болгаш политиктиг ажылын экижидеринге, ниитилел хөгжүлдезиниң чер-чер болгаш нити-югослав-даа айтырыгларын анализтээрин Коммунистер эвилелиниң улам-на шүүмчүлекчи ёзу-биле көөрүнге ыяптыг болурунга идегелди ол солун илереткен.

муниципалдар четкизи калбарып турар.

Республиканың экономика талазы-биле тускайлаан чоруун бызыглаарынче угланган ССРЭ-ниң дузаламчызы Сьерра Леоненин чазаазын болгаш улузунуң талазындан өртүг үнелелди ап турар.

А. ПОКОДЫЛЮК.

СЬЕРРА ЛЕОНЕНИҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

ФРИТАУН. (СЭТА-ның корр.). Сьерра Леоненин улусу национал байырлалын—Республика хүнүн демдеглээн. 11 чыл мурнунда парламент бажыңының кырынга көгеен ак-көк-нүк аң-не баштай кийскин берген.

1971 чылдың апрель он тоста республика тургузуу эгелээн чогааттың бадылаан чорук Сьерра Леоненин чазаанга барыын монополияларының салдарын кызыгаарлаар, экономиканың Күрүне секторун быжыглаар, трайбализмны узуткаарының болгаш национал чаңгыс эптиг быжыглаарының талазы-биле шаптырлыг хемчеглерни алыр арганы берген.

Сьерра Леоненин кол байлаа — алмазтарны болгаш алдынны казып тывары бодунунга даштыкыга садыгларын дээ бүрүнү контрольче алган. Чазак чер кедээ ажыл-агыйның кедүрүлгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ында чурттуң чонунуң хөй кезии тывара туттунган, ажылдап турар. Тараачыннарны кооперастаары организастаашкан болгаш кедээ районнарда ком-

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш Аргентина-биле шериг чөрүлдээзинче угланган политиканы Великобританияның консервативтиг чазаа уламчылап турар. Премьер-министр М. Тэтчер субботада бодунуң чазааның дүрген чыылдырган хуралын кежээ оранга чедир кылган. Чөрүлдээниң янзы-бүрү айтырыгларын аңаа чугаалажып көргөн.

Лондонга билдинген медээлерни ёзугаар алырга, Англия дивижн белеткелдерин үргүлчүлеп турар.

«Вулкан» деп бомбалакчы самолёттарны Фолкленд ортулуктар дээш дайын болган таварылгада Аргентинаның шериг баазаларынга согуушкун кылырынга Англия ажыглаар деп турарын «Санди экспресс» солун бижээн. Ол самолёттар Аргентинаның бүгү аэродромнарын болгаш далай ортээлдерин узуткап шыдаар деп санап турар.

Англи-аргентин чөрүлдээ эгелээн үеден бээр Вашингтон НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилинге —Англияга дузалап турар. АКШ-тың Күрүне секретары А. Хейг Аргентинаның найысылалы Буэнос-Айрес хоорайга чораан соолунде чөрүлдээни шиитпирлээр талазы-биле американ саналдарны Лондонга эккээр болдалдыг. Аргентинаның, Англияның болгаш АКШ-тың талалакчыларының киржилгези-биле холушкак комиссияны Фолкленд (Мальвин) ортулуктарынга тургузарын. Аргентинаның шериглерин ортуп хөврүшүлүрерин АКШ-тың сөңмелдаары бадыткан берген. Америк планның кол угланышкыны — Вашингтоннуң Латин Америкага туруштарын быжыглаары болуп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Англияның хөй санныг шериг корабльдери Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже угландыр бар чорууруп Англияның «Гермес» деп авианосец кырындан ЮПИ агентствонуң корреспондентизи дыңнаткан. Хөй бомбалар болгаш ракеталар сөөрткен «Харриер» деп англи самолёттар «Гермес-тин» болгаш «Инвинсиблдин» кырындан дээрже ужуп үнүп турар. Ол самолёттарны Аргентинаның шериг корабльдеринче халдаарынга белеткен турарын солуннар бижээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аргентинаның шериглери Англияның шериглеринге удур тулчуурунга белеткенип турарын Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының административтиг төвү Порт-Стэнлиден Эн-Би-Си американ телекомпанияның корреспондентизи дыңнаткан. Ол ортулуктарже Аргентинаның шериглерин чорударын үргүлчүлеп турар. Ортулуктарга хөй айдар дургузунда турарын болгаш дайынга белеткенирин Аргентинаның Эрге-чагыргалары бодунуң солдаттарынга сагындырган.

Аргентинаның шериг флодун далайже чорупканын ол телекомпанияның корреспондентизи Буэнос-Айрестен база дыңнаткан. Аргентинаның ээрк корабльдары бир кезии ол ортулуктарда чедип келген.

ЧЫЫП ПАРЛААН

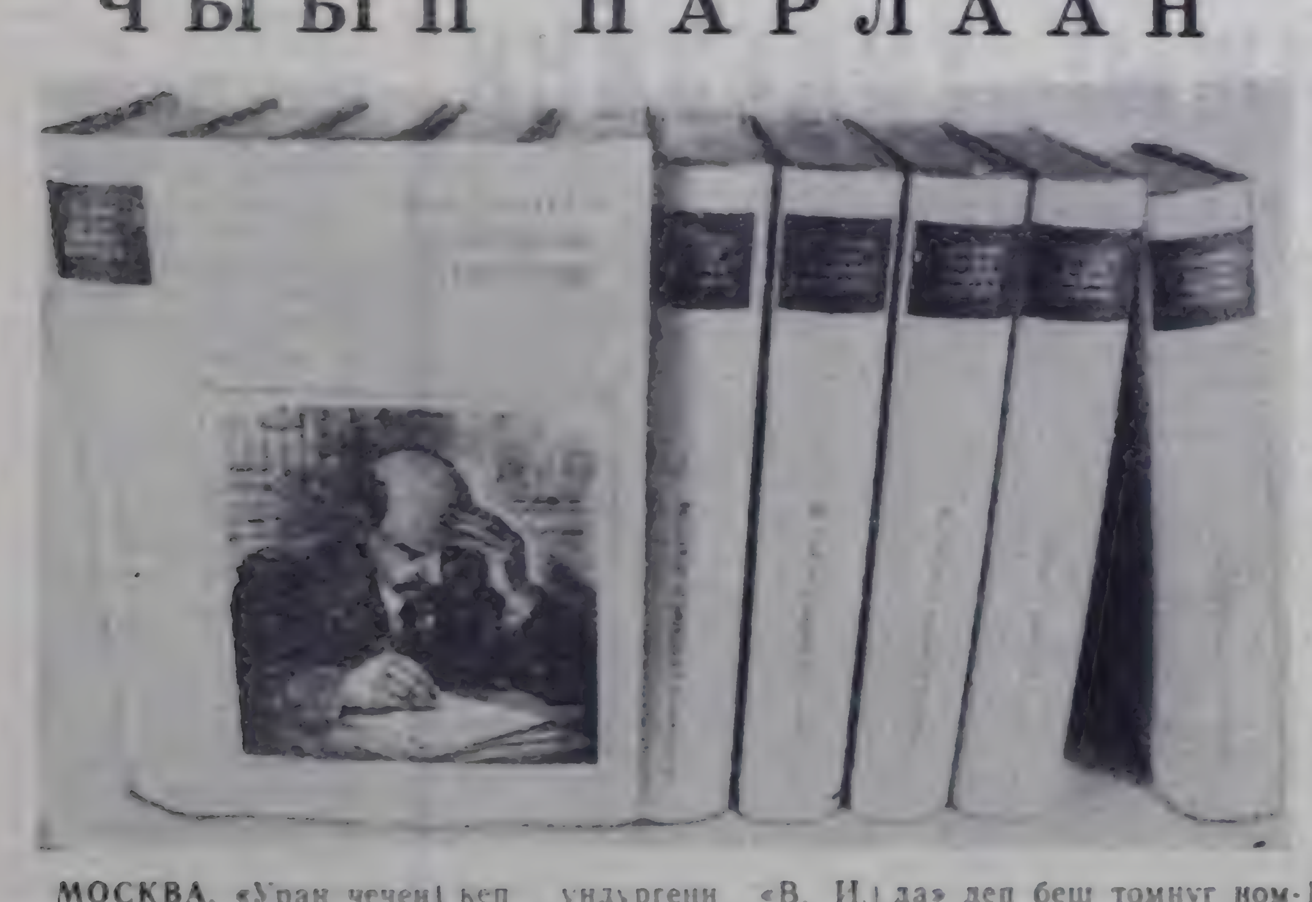

МОСКВА. «Уран чечен литература» дээр ном үндүрер черниң белеткеп үндүргени «В. И. Ленин литература болгаш уран чүүл дугайында» деп беш томнуг номнарының бирги томун найысылалдың ийи дугаар типографиязынга парлаан болгаш ында Владимир Ильичиниң литература болгаш уран чүүл айтырыгларының дугайында чүүлдерин бижимелдерин болгаш чугааларын чыып парлаан. Ол номнарны ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарышка бедик түңнелдерлиг болган бригадаларга парлаар кылдыр дааскан турган.

Ол номнарда оон ыңай «В. И. Ленин ССРЭ-ниң улустарының шүлүк чогаалдарында», «В. И. Ленин дугайында чугаалар болгаш очерктер» «В. И. Ленин чогаалчыларның сактыышкыннарында» деп томнар база кирген.

ЧУРУКТА: чаа томнарның бирги ному.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

ССРЭ-ниң Хамааты камгалалының тургустунгандан бээр октябрьда 50 чыл ою болур. Тыва АССР-ниң Хамааты камгалалының штавы, ВЛКСМ Тыва обкому, Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чери республика болгаш район солуннарынга, телевидениеге база радиога хамааты камгалалының дугайында материалдарны эң эки чырыдар талазы-биле конкурсту чарлаан.

Конкурстуң сорулгазы болза, хамааты камгалалының билиглерин, сорулгаларын болгаш ролюн чурттакчы чоннуң ортузунга калбаа-биле пропагандалаары болур. Хамааты камгалалының айтырыгларынга хамаарышкан чүүлдер, очерктер, корреспонденциялар, репортажтар, интервьюлар, чурумалдар хамааты камгалалының албанының удуртукчуларының, команда болгаш анаа составының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның, албан организация болгаш өөредилге черлериниң ажылын, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, Советтерниң, эки тура ниитилелдериниң ролюн көргүскен турар.

Конкурстуң тиилекчилерин хүндүлел бижиктер, акша-биле шаңнаар. Чогаадыкчы коллективтерге бирги черниң бир 150 рубль, ийиги черниң бир 100 рубль хемчээлдиг шаңналдарын тургускан. Эң эки авторларны шаңнаары-биле бирги черниң бир 75 рубль, ийиги черниң ийи 50 рубль, үшкү черниң дөрт 25 рубль хемчээлдиг шаңналдарын тургускан.

Конкурстуң түңнелин 1982 чылдың октябрь 1-де үндүрер.

ИЙИ УЛУСТУҢ ОГЛУ

Донбасстың аныяк тараажыларынга эң үнелиг шаңналдарның бирээзин — чаекы тарылгада эң тергиин көргүзүгнү чедип алган. «Украина» колхозтуң механизатору Анатолий Плакениниң күш-ажылчы чедиишкинин болур. Даниил Нестеренко аттыг шаңналды анаа ховуга аппарып тывыскан бергени. Д. Нестеренконуң дугайында Л. И. Брежнев бодунуң «Кур чер» деп номунга сагыш-сеткилди хайныктырыптар одуруглары киирген.

Ол кижиниң маадырлыг салым-чолу — Төрээн чуртунуң камгалакчылары болгаш тургузукчу совет кижилерниң бүгү салгалының эрге-хулээлгезинге бердингенниниң демдээ болган. Ынчангаш салгаан таражылардың оглу Даниил эллээн турган-даа тракторну башкарып, Озерновка деп укрвин суурга черин чарып, [illegible]

Эң берге черге баар, анаа ажылдаар чүткүл Нестеренкодан тайбың-даа үеде, дайын чылдарында-даа чарылбайн келген. Фронтуда оруктарны ол Берлинге чедир уламчылаан. Совет Эвилелиниң Маадыры чанып келгеш, Казахстанның кур черинге барып, анда безин пап дегбээн ховуну Даниил Нестеренко чарып кирипкен.

Донбасс чурттуг тараажының кезели боттанган. Кур черлер бедик дүжүттү ап, эзи черге хоорай, суурлары туттунган.

Казах шөлде ынчан тарааң еал бар. Ол дээрге, Целиноградтың болгаш Донецкиниң тараажыларының быжыг найыралының демдээ-дир. Д. Нестеренкону ийи улустуң оглу деп алган, оон алы-биле Озерновкада болгаш кур черниң Дальний суурунда школачылар кудумчулар [illegible] Мартыновнаң эгелеп каан оруу-биле мун-мун уруглар тараажылап чылдың-на Казахстанче чоруп турарлар. Ажылдың интернационалчы эки тывызы күш-ажылчы эки-дуннулуунуң эстафетазын уламчылап турар.

П. ТУРКИН.
Ю. ЮРПС,
СЭТА-ның корр.

Донецк.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ТОРПЕДОЖУЛАРНЫҢ БАШТАЙГЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Чурттуң чемпионадынга баштайгы тиилелгени Москваның «Торпедозу», «Араратты» 1:0 санга уткаш, чедип алган. Санны Петраков киирген. Оларның Кутаисиде чаңгыс клубта өөрү база ындыг санбиле тиилелгени чедип алган. Олар «Нефтчини» уткан. Бирги ужуражылгада санны Дарджания киирген. Ол база кутаисчилерниң баштайгы чедиишкини-дир.

«Кубаньның» футболистери боттарының шөлүнге «Динамочуларны» 4:1 санга уткан. Краснодаржылардан Кобаевтиң бөмбүк киирген, Колесов биле Лагойда бир-бир санналыг. Аалчылардан Головня шылгараан. «Днепр» биле «Пахтакорнуң» ужуражылгазы хайым боол доозулган.

«Кайраттың» футболистери Харьков хоорайга ойнааш, оон золери «Металлисти» 1:0 санга уткаптар. Ленинградка «Зенит» биле «Черноморец» хайымнашкан.

«Динамо» (Минск) — «Динамо» (Киев) болгаш ЦСКА — «Динамо» (Тбилиси) оларның оюну соңгаарлаттынган, чүге дээрге киевчилерден чеди кижи, тбилисчилерден алды кижи Аргентинага болгаш эш хуу ужуражылгазынга чурттуң шилиндек командазының составынга ойнап турган.

«Пахтакорнуң» футболистери сес санныг болгаш ам-даа мурнунда хевээр. «Кубань» анаа бир сан четпес.

(СЭТА-ның корр).

СЭТА-НЫҢ СПОРТ ПАНОРАМАЗЫ

ФЕХТОВАНИЕ. Олимпий чемпиону Владимир Смирнов делегейниң «Киевская рапира» маргылдаазынга бир дугаарында тиилелгени чедип алган.

ХОККЕЙ. Делегей чемпионадынга ССРЭ-ниң шилиндек командазы ЧССР-ниң командазын 5:3 санга уткан. Тиилекчилерден санны Шалимов, Бабинов, Кожевников, Ларионов, Шепелев олар киирген.

ГАНДБОЛ. Чурттуң чемпионадынга херээжен командаларның аразындан эдчеглиг ужуражылгалар соонда мындыг түңнелдер демдеглеттинген: ЗИИ (Запорожье) — «Спартак» (Киев) — 13:28, «Эглео» (Вильнюс) — «Автомобилист» (Киев) — 26:33, «Азот» (Невинномысск) — «Сельхозтехника» (Краснодар) — 23:25, «Экономист» (Минск) — «Автомобилист» (Баку) — 29:29, «Луч» (Москва) — «Металлург» (Бровары) — 22:18, «Ростсельмаш» (Дона Ростов) — «Жальгирис» (Каунас) — 22:16, «Азот» (Невинномысск) — «Автомобилист» (Киев) — 30:28, «Экономист» (Минск) — «Жальгирис» (Каунас) — 21:24, «Луч» (Москва) — «Сельхозтехника» (Краснодар) — 29:16, ЗИИ (Запорожье) — «Автомобилист» (Баку) — 22:21, «Эглео» (Вильнюс) — «Металлург» (Бровары) — 30:27, «Ростсельмаш» (Дона Ростов) — «Спартак» (Киев) — 21:31.

ШЫДЫРАА. Делегейниң Дортмундта болуп турар маргылдаазынга чехословак гроссмейстер Властимил Горт ап болур 11 сандан 8,5 санны ап, тиилекчи болган. Олег Романишин (8), Лев Псахис (7,5) санналыг болганындан ийиги, үшкү черлерни үлешкеннер.

Лондонда болуп турар делегей маргылдаазынга швед гроссмейстер Ульф Андерссон Любомир Любоевич-биле (Югославия) хайымнашкан. Эш маргылдаадан 2,5 санныг болуп, тиилекчи болган. Делегей чемпиону Анатолий Карпов англи Джонатан Спилмен-биле хайымнашкан. Лайош Портиш (Венгрия) Борис Спасскийни тиилээн.

(СЭТА).

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Кызыл хоорай чөвүлелиниң хууда бирги черни дээш шыдыраа маргылдаазында 12 спортчу киржип турар. Оларның аразында республика чемпиону чораан М. Адыг-оол, 1982 чылда хоорайның шыдыраа клувунуң чемпионадынга шаңналдыг черни ээлээн В. Моисеев. Маргылдааның киржикчилериниң эң аныя — студент У. Иргит болгаш өскелер-даа бар.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде бирги хөлге М. Адыг-оол биле В. Колбасин ужурашкан. Ак-биле ойнаан В. Колбасин төпке турган оолдарның күжү-биле халдаар кижилерин планнап алза-даа, дора таланың эдур келген шөлдүшкүнүнге таварышкаш, чиик бодаларының туруштарын таарыштырып, чамдык артык көштер кылып, шөлдүң ортузунче бурунгаарлап кирген оолдарын камгалаар аргаларны дилеп эгелээн. Ынчалза-даа оон байдалы чоорту нарыдап, бодалар чүгле камгаланырынга өйлешкен. М. Адыг-оол арга-дуржулгазы черле эндевейн улуг болганындан арай сүрээдексеп салып орган аныяк шыдыраачыны арыг уткан.

Ол-ла кежээ В. Моисеев быжыг туруш ээлеп албайн белеткел чок халдаашкын кылгаш, оон орту безин кирбээнде бодаларының бирээзин халаска [illegible] Ш. Монгушка ажып бергенин.

Дараазында хөлге Н. Онуфриев эптиг үе ажыглааш, тергелерин катташтыр тургускаш, оларның күжүн деңнештиргеш, каразы-биле салган П. Күжүгеттиң церлезинче халдашаан, кош санында байдалын улам нарыгадып, удаваанда удуп үнген.

Студент У. Иргит салыгны эки эгелеп, удурланыкчызының хоннын матка олуртуруп кызытса-даа, хөй бодалар солушканының түңнелинде, оюнуң төнчүзүнде келгеш, бир оол четпес арткаш, С. Донгакка уттурган.

С. Лямин — Д. Монгуш хайымнашкан. Маргылдаа хоорайның шыдыраа клувунда ургулчулеп турар.

Д. ЧААН-ООЛ.

ГЕРЦЕННИҢ БАЖЫҢЫНДА

Бистиң төрээн чечен чогаалывыстың дыка хөй ат-сураглыг ажылдакчыларының ажыл-амыдыралы Москва-биле сырый холбаалыг. Оларның бирээзи — улуг орус демократ, чогаалчы болгаш угаадыкчы Александр Иванович Герцен. В. И. Ленин оон дугайында мынча дээн: «Крепостниктиг Россияга 40 чылдарда бодунуң үезиниң үзелбодал талазы-биле кайгамчык кижилериниң деңнелинге чедир ол көдүрлүп шыдаан».

А. И. Герценниң амыдырал-чурттаалгазының, чогаадыкчы болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазының дугайын Москвада чогаалчының мемориалдыг музейи чугаалап турар. Ол бажыңга А. Герцен шөлүлгеден ээп келгеш, 1843-тен 1847 чылга чедир чурттаан. Оон ол даштыкыже чоруптукан. «Чанчын, дүжүметтерни, Ноздрёвтарны, Хлестаковтарны — шуптузун көөр хөңнүм чок болгаш, Россиядан үнүп чорупкан мен» деп, сөөлүнде ол сактып бижээн.

...Музейниң мурнуку делгемнеринде оон ада-иези Л. И. Гааг биле И. А. Яковлевтиң чуруктары. 170 чыл мурнунда Москваның Тверской бульварында оон төрүттүнген бажыңының чуруу база бар.

...1825 чылдың болуушкуннары. Делгемнерде К. Рылеевтиң «Хосталга», «Бодалдар» деп одалары. А. Пушкинниң чамдык шүлүктериниң данзылары. Декабристер анаа улуг салдар чедирген болгаш. Герцен чүгле демисел дизин оруун шилип алган. Герцен биле Огарёвтуң найыралының дугайын өске, тускай салбырның экспозициязы чугаалап турар. Кулданыгның кара эспаандан адырлып алыр дээш демиселге амы-тынын харам чокка өргүүр дугайында дангыракты олар Воробьёв дагларының ыяшынынга тура бергеннер. Оон чамдык одуруглары бо: «хуң даг бажынга олурупкан, хоорай карак четпес делгемнерже чаттыла берген чыткан, арыг, чаагай салгын чымчаалап эстенгирлээн, эгиннеривисти чыптыр кожа, шыгыр амы-тынывыс турупла турган бис, оон Москваны көрүп тура, хенертен шилип алган оруувус — демиселге амы-тынывысты — амыдырал-чурттаалгавысты харам чокка өргүүр бис деп дангырагладывыс».

Шак бо сөстерни экспозицияда бижип киргилээн. Воробьёв дагларынга Герценниң берген дангыраа оон революсчу оруунуң эгези болган. 1834 чылдың июльда Герценниң эне баштай тудуп хоругдаан. Ону «эдидим, чүреккир угаадыкчы-бодалчы, ниитилелге айыылдыг кижи» дээш баштай Пермьче, а оон соонда Вяткаже шөлүпкен. Шөлүлгениң чылдары анаа «амыдыралды ёзулуг херек кырында дээп көөрүнүң практиктиг чижээ» болган. Вяткага Герцен эргедүжаал эдилекчилериниң [illegible] бижиктерин [illegible] бижип ажылдап турган. Соонда барып ол дугайын «канцелярия дээрге кара-бажыңга чытканындан дора чүве-дир» деп бижээн. Оон Пермь, Владимир, Новгород болгаш өске-даа черлерге шөлүлгеге чоруп турганының херечилээн документилер музейде бар. Оон соонда 1842 чылда шөлүлгеден Москваже оон келирин чөпшээрээн. Москвага келгеш, элээн каш катап кожуп, чурттаар черлерин солаан. Адазының садып алганы бажыңга амыдыралының сөөлгү чылдарында чурттап тургаш, ол үениң ат-сураглыг чамдык чогаалчылары-биле ужуражып турган. Белинский, Некрасов болгаш өскелер-биле-даа хире-хире ужурашкылаан...

1846 чылда «Отечественные записки» журналга Герценниң «Бойдусту өөренир дугайында чагаалар» деп чаңы философтуг чогаалы парлаттынган. Ол кайгамчык шын болгаш эки деп үнелеткен. Оон даразында чылын «Современникке» «Доктор Крупов» деп тоожузунуң чамдык кезии үнген. Ук тоожу чеди чыл эрткенде долузу-биле парлаттынган. Ону улуг критик В. Белинский Россияда крепостниктиг эргени сойгалап илереткен кайгамчык чогаал-дыр деп үнелээн.

Бо чогаалдарны А. Герцен база-ла Москвада амгы музей турар бажыңга бижээн.

А. АШМАРИН.
Москва.

Ажылчын суур Хову-Аксында мурнакчы ажылдыг кижилер хөй. Оларның бирээзинге уругларның «Хүнчүгеш» садигинде техниктиг ажылчын З. М. Ефимова база хамааржыр. Зинаида Михайловнаның кылган ажылы кезээде шынарлыы-биле садиктиң ажылдакчыларының, ада-иелерниң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: З. М. Ефимова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Айтырыңар, харыылап бээл

ТӨЛЭЭР АЗЫ ДЫШТАНЫР ХҮН БЭЭР

Б. М. Донгак «Ак-Чыраа» совхозка 1978 чылдан эгелеп бо хүннерге чедир электростанциязында моторист, суббота, воскресеньеде-даа ажылдап турар. «Дыштаныр хүннерде ажылдаан дээш немелде төлевир турар бе?» — деп, ол айтырган. Профоблсовулелдиң юристконсультантызы А. Х. Ажыгмаа бо айтырыгга хамаарыштыр харыызын моон адаанда парладывыс.

Күш-ажыл хоойлузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ниити дыштаныр хүнүн неделяның воскресеньеде кылдыр көрген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле 1968 чылдың январь 1-ден эгелеп ийи дыштаныр хүнүг беш ажыл хүнүг неделяже шилчээн бүдүрүлгелерниң, организацияларның ажылдакчыларының дыштаныр хүннерин субботада болгаш воскресеньеде кылдыр доктааткан.

Бичии-даа үзүктелиишкин чок ажылдаар, ниити ажылы ийи айтыг ындыг культура, чырыдылгаштың, кадык камгалал болгаш садыг, хөй-ниити чемненилге черлеринин база өске-даа үлетпүр бүдүрүлге ажылдакчыларының дыштаныр хүннерин администрация, профэвилел организацияларының чөпшээрели-биле неделяның өске хүннеринде бээрин доктаадып бадылаар.

Дыштаныр хүннерде ажылдаан кижиге администрация чоокку ийи неделяның дургузунда өске дыштаныр хүнүн бээр ужурлуг. Бир эвес администрация чоокку ийи неделя дургузунда ажылдакчыга өске дыштаныр хүнүн бербээнде азы ажылдап үнгенде оон дыштаныр хүннерде ажылдааны 2 катап улгаттырган хемчээлге төлеп бээр. Ынчангаш силер суббота, воскресенье хүннеринде ажылдап тургаш, өске дыштаныр хүннер албаан болзуңарза, дыштаныр хүннерде ажылдааш шактарыңарны совхоз үстүнде айыткан хемчээлге төлээр ужурлуг.

Бир эвес администрация төлээринден ойталаар болза, күш-ажыл маргылдаазын баштай совхозта күш-ажыл маргылдаалары көөр комиссия, а оон соонда профэвилелдиң ажылчын комитеди болгаш улуг суду сайгарып, шиитпирлээр.

АПРЕЛЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Цемент». Ф. Гладковтуң домей аттыг романындан тургускан уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Хоорайывыңдан-даа дээрев». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Орус чугаа». 15.20 — Самбо хурешке Европаның чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — «Шыдыраа школазы». Гаазрядчылар клазы. 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Тоолдуң аалчылары». «Дюймовочка» деп мультфильм. 18.00 — «Аныяктар адрестери». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары-биле ужуражылга. 18.35 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

19.05 — Хоккейге чемпионат маргылдаазындан Швеция-биле ЧССР-ниң шилиндек командаларының аразынга ужуражыышкындан репортаж. Финляндиядан дамчыдылга. 19.20 — «Польшаның берге үези». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Автор — В. Дунаев. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.40 — ССР Эвилелиниң Куруненниң улегерлиг Улуг театрының скрипачылар ансамблиниң ССРЭ-ниң улустуң артистери И. Архипова болгаш Ю. Гуляев оларның киржилгези-биле концерти. Уран чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Реентович. Дараазында — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Б. Полевой. «Езулуг кижи дугайында тоожу». 5-ки класс. 12.30 — Төөгү. 4-кү класс. Ада-чурттуң Улуг дайынының бичии маадырлары. 13.00 — Р. Гамзатовтуң лириказы. 13.30 — «Чурагачы». 14.15 — «В. И. Ленинниң совет чурулга уран чүүлүнде овур-хевири». 15.20 — Астрономия. 10-гу класс. Галактикалар. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Хүлээлге болгаш тураскаал». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

18.50 — «Улустуң аялгалары». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.05 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.35 — «Отчугаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мөгенниг-Аътчыгаш». Мультфильмниң 2-ги кезии. 20.15 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. «Кубань» — «Спартак». 2-ги кезээ. Краснодардан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Соңгу чук хевири». Уран-чечен телефильм.

АПРЕЛЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болурун күзээниңер». (Күш-культуржуларга сүме-лер). 9.00 — АБВГД жигеш. 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Толстая (арфа) ойнаар. 10.10 — «Улам хөй эки бараан». 10.30 — «Спортлотонуң» 17-ги тиражы. 10.45 — «Тиилекчилер» клуву. 12.00 — «Чүү номчуурул». 12.45 — Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей хүнүнге уткуштур. «Экран өннүктерни чыгган». Концерт. 13.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — А. Линдгрен — «Бичии улуг болгаш серн алаанда чурттап турар Карлсон». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 16.00 — «Траванкорнуң чугаалаар холдары». Мультфильм. 16.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүрээчиг эвес». 17.10 — 17.25 — Чапсар. 17.25 — Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарының лауреаттары. 18.25 — «5-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.25 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай» «Римниң чечен чугаалары» деп уран-чечен фильм. (Италия). А. Моравианың домей аттыг номундан тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Ираклий Андроников. Эстрадага эң баштай». Фильм-концерт. 22.35 — «Аныяк чурукчулар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.00 — Хоккейге делегей чемпионады. Канаданың болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага болган 10-гу Бүгү-делегей фестивалының лауреаттары Т. болгаш С. Никитиннер-биле Останкино концерт студиязынга болган башкы отрядтарының киржикчилериниң [illegible]

УКРАИН ССР-НИҢ ТЕЛЕВИДЕНИЕЗИНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

15.20 — «Шапкынчыларының ажылы». УССР-ниң ЭА-зының эртем ажылдарын бүдүрүлгеге ажыглаарының дугайында. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи, академик В. Т. Трефилов, партияның Киев хоорком комунуң секретары Д. Б. Головка болгаш өскелер-даа киржир. 16.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор П. И. Майбороданың авторжу концерти. 17.10 — Г. Немченко. «Чөпшээрээн кызыгаар». Телешии. 18.30 — Кино көрүкчүнүң эдеринчизи». 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мөгенниг-Аътчыгаш». Мультфильмниң 3-кү кезии. 20.15 — Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 22.45 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Мартинканы кым оорлапканыл?» (ЧССР). Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. БССР-ниң Куруненниң улустуң хорунуң концерти. Минскиден дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.45 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — «Бөгүн — Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей хүнү». 12.45 — «Кедээ шак». 13.45 — «Музыка киоску». 14.15 — Хоккейге делегей чемпионады. Финляндияның болгаш Швецияның шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга. 15.35 — «Кино аал-көрүкчүлериниң клуву». 16.35 — «Гена крокодил». «Адырам, канчаар эвес мен». Мультфильмнер. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Вулкан тургузар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.35 — «Делегей панорамазы». 18.10 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 19.00 — Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн болуунуң киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылар. Чапсар үезинде — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларның көргелери» деп дамчыдылга. 21.15 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Шолоховтап арыннар». ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Матвеев болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи П. Вишняков олар «Оожум Дон» болгаш «Андарган кур чер» деп романнардан үзүндүлерни номчуур. 22.20 — Классиктиг музыка концерти. 23.00 — Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюнга киржир бөлүк киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». «Дюймовочка». Мультфильм. Дамчыдылганы — РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 15.10 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы В. М. Песков чорудар. 16.10 — Европаның хостуг хурешке чемпионадының маргылдаазы. Болгариядан дамчыдылга. 17.05 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Бирги фильм, 2-ги серия. 18.10 — «Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары». 18.40 — «Кижи. Чер. Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 19.25 — Армения Куруненниң камерлиг оркестри ойнаар. Дирижёр — Армян ССР-ниң алдарлыг артизи К. Багдасарян. Ереванадан дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мөгенниг-Аътчыгаш». Мультфильмниң 4-кү кезии. 20.15 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң дончу намдарывыс». 16-гы фильм. — «1932-ги чыл». 21.15 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 22.50 — «Ажыңынга душтук». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаар дүне 1—6, хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Бо чылдың апрель 24-те, 18 шакта, Кызылдың № 2 школазынга доозукчулар-биле ужуражылга кежээзи болур. 1962 чылда доосканнарны анаа келирин чалаңы.

Дирекция

КИНО

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 17.30, 20.10 «Февральдың сырыны». 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуурткан чуртунуң бузундуларында» 9.10, 11.20, 13.10 «Амстердамдан бизлек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Амыдыралга ынак кылдыр силерни албадаптар мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, тарыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, нарын ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-[illegible]-75 чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00707

ЛЕНИНИЗМ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 94 (11892) | 1982 чылдың апрель 22, четверг | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

ЛЕНИННИҢ ОРУУ-БИЛЕ

ЛЕНИН! Бо эргим сөс амгы делегейниң бүгү улустарының янзы-бүрү дылдарында ыры болуп чаңгыланган, шүлүктеринде маадыр болуп бижиттинген. Ол сөс хосталга дээш демисежип турар улустарның бедик туткан тугу, тулчуушкунче хейъът киирер кыйгызы болу берген. Чаа амыдыралды тургузуп турар Вьетнамда, Лаоста, Кампучияда, Анголада, Эфиопияда, Никарагуада, а хосталга дээш империализмге болгаш оон илчирбелиг чалчаларынга удур демисежип турар Сальвадорда, Гватемалада ол сөс амыдыралдың, демиселдиң аас-кежикче орук айтыр сылдызы болуп чайынналып чырып турар. Ынчангаш Ленин бүгү улустарга эң-не эргим.

Делегейде болгаш бистиң Төрээн чуртувуста XX чүс чылда болган, болуп турар бүгү-ле социал чаартылгалар улуг Ленинниң ады-биле тудуш холбаалыг. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үе-чаданы ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязын база-ла ол улуг башкы белеткээн болгаш тиилеткен. Делегейге бирги социалистиг күрүнени тургускан болгаш оон ролюнга Совет эрге-чагырганың эң берге үезинде ол турган.

Бистиң чуртувуска социалистиг ниитилелди тургузарының планын В. И. Ленин ажылдап кылып тура, келир үеде чүү болурунче бурунгаар өттүр көрүп турган. Совет эрге-чагырганы бүгү чуртту электрижиткенинге катканындан коммунизм тургустунар деп ол ылап-ла чиге чугаалаан. Баштынчының бо өөредии амгы үеде коммунизм тургузуушкунунда кол чүүлдериниң бирээзи болуп арттышаан. Сибирьниң электри курлавырларын долу ажыглалга киирер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң кол утказы чогумна ол ленинчи чагыгда болуп турар. Ильичиниң сайгылгааны чырый берди деп тываларның өөрүп чугаалап турары черле таварылга эвес.

Улуг Ленинниң ачызында, Улуг Октябрьдан кыпкан революсчу чалбырааштың ачызында, ол ышкаш Саян сынын ажыр чыраан ленинчи номнал — коммунистиг сургаалдың нептерээнинден Тываның чүс-чүс чылдарда базындырган, бүдүүлүк чонунуң караа чырып, ооргазы хөндүрлүп, кинчибети үзүлген. Оон бээр-ле Ленин башкы тыва кижиниң аскындан дүжүрбес тоолчургу маадыры апарган. Тываларның дүжүнге-даа кирип көрбээни кайгамчык аас-кежиктиг амыдырал тургустунган.

Тыва көшкүн арат ам совет амыдыралдың бүгү байлаан мага хандыр ажыглап, амыдырап, чурттап олурар. Ырак-узак чоруктарда сарала автобузун, мөңгүн самолёдун, чайырлыг теплоходун мунуптар. Аа-маа четпес кайда-даа чеде халды берген турар. Ам Москвага чедир безин 5 шак-ла ужар, хүннеш четкеш кээр апарган. Сарыг шайын өөнге аартап ора, Москвада, делегейниң кайы-даа булуңунда, чүү-даа болуп турарын радиодан дыңнап, телевизордан көрүп орар. Уруглары чыргалдыг өссүн, өөрензин дээш ясли-садты, школаны, ортумак, дээди өөредилге черлерин четчири-биле тудуп тургускан. Өөренирин күзээн аныяктарга улуг делгем чурттуң кайда-даа өөредилге чериниң эжии ажык. Назылап кыраанда пенсияны төлеп, тускай санаторий, эмнелге черинге-даа дыштанып, эмнедип болур. Кандыг-даа ажыл бисте хүндүлүг. Ажыл биске четчир. Амыдырал болбаазын апарган. Ол бүгү болза улуг Ленинниң номналының амыдыралда бодарааны бо-дур. Ынчангаш бистиң өткүт үнүвүс Ленинни алгап ырлаан.

Шаанда Тыва дээрге Азияда эң чыдып калган чер турган. Ам ол чер кижи танывас кылдыр чаартынган. Көшкүн араттар сууржаан, культура бедээн. Суур бүгүдези радиолуг, телевизорлуг, сайгылгааныг. Тываның асфальтылыг оруктарында янзы-бүрү маркалыг машиналар шуушкан, ак-көк дээринде самолёттар эжиннген, хоорайларында фабрика, заводтар динмиттелген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чаа амыдырал Улуг-Хем дег шапкын хайнып турар. Тываның бөгүнгү аян-шиичизи мындыг. Бо дээрге Ленинчи национал политиканың амыдыралда боттанганының эң көскү бүзүрелдиг чижээ-дир.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ынак башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюн Тываның чону ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткууру дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында идепкейлиг киришпишаан, бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ужуражып турар. Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының планныг онаалдалары кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинген. Республиканың үлетпүр продукция сайгарарының планын 104,2 хуу күүседип, пландан ажыр 1,3 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Күрүнеге эът, сүт, чүурга садарының планнары база күүсеттинген. Ленинчи субботник Тывага улуг көдүрлүүшкүн-биле эрткен.

Владимир Ильич Ленинниң ады болгаш херээ чүс-чүс чылдарда чурттап чорзун!

Эртем болгаш техника талазы-биле 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң

ДОКТААЛЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң саналын көргеш, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсырын доктаатканы болза:

1. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Якут филиалының космофизиктиг шинчилелдериниң болгаш аэрономия институдунуң лабораториялар эргелекчилери, физика-математика эртемнериниң кандидаттары Никодим Николаевич Ефимовка, Дмитрий Дапитович Красильниковка, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ядролуг шинчилелдер институдунуң килдис эргелекчизи, академик Георгий Тимофеевич Зацепинге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг физика институдунуң консультантызы, академик Дмитрий Владимирович Скобельцынга, ол-ла институттуң лаборатория эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору Сергей Иванович Никольскийге, Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң ядролуг физиканың эртем-шинчилел институдунуң килдис начальниги, физика-математика эртемнериниң доктору Георгий Борисович Христиансенге — 1947—1980 чылдарда парлаттынган «Тенди улуг энергияның баштайгы космос херелединиишкиниң шинчилээри» деп бөлүк ажылдар дээш.

2. Академик, Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң кафедра эргелекчизи, ажылдың удурукчузу Евгений Михайлович Сергеевке, геология-минералогия эртемнериниң доктору, Москваның С. Орджоникидзе аттыг геология шинчилел институдунуң профессору Игорь Сергеевич Комаровка, геология-минералогия эртемнериниң доктору, гидрогеологияның болгаш инженер геологиязының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң килдис эргелекчизи Михаил Васильевич Чуриновка, геология-минералогия эртемнериниң доктору, Иван Васильевич Поповка — «ССРЭ-ниң инженерлиг геологиязы» деп 1976—1978 чылдарда парлаттынган монография дээш.

3. Академик, Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң кафедра эргелекчизи Сергей Евгеньевич Северинге — «Шыганнарның биохимиязының үндезин шинчилелдери» деп 1950—1980 чылдарда парлаттынган бөлүк ажылдары дээш.

4. Академик, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының Бүгү-эвилелдиң кардиологтуг эртем төвүнүң чиңгине директору, ажылдың удуртукчузу Евгений Иванович Чазовка, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, чиңгине директорнуң оралакчызы Владимир Николаевич Торчилинге, химия эртемнериниң доктору, лаборатория удуртукчузу, ол-ла институттуң ажылдакчылары, химия эртемнериниң доктору, Москваның М. В. Ломоносов аттыг университединиң профессору Карел Мартинекке, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, Биохимияның А. Н. Бах аттыг институдунуң директору Илья Васильевич Березинге — чүрек-дамыр аарыгларын эмнээринге иммобилизастаттынган ферментилерни ажыглаарының теоретиктиг, дуржулгалыг болгаш клиниктиг үндезиннерин тургусканы дээш.

5. Техниктиг эртемнер доктору, Ленинградтың шын механика болгаш оптика институдунуң кафедра эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу Михаил Михайлович Русиновка, Геодезияның, аэрофотосъемканың болгаш картографияның Ф. Н. Красовский аттыг Төп эртем-шинчилел институдунуң улуг инженери Азим Шахвердович Шахвердовка, техниктиг эртемнер кандидаты, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Надежда Алексеевна Агальцовага — картография сонуургалдарынга ажыглаар делгем булуңнарлыг аэро-чурук тырттырар үшкү, дөрткү болгаш бешки салгал-чергезиниң объективтерин тургусканы кылганы дээш.

СЭКП Төп Комитединиң секретары Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. ТИХОНОВ

УЛЬЯНОВСК—500 МУҢ ЧУРТТАКЧЫЛЫГ

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА-ның корр. В. Злобин). Ульяновскиниң үлетпүр комплекизиниң аныяк ажылчыннары Надежда болгаш Валерий Павловтар оол уруглуг болган. Ону Володя Павлов деп адаан. Ынчангаш Волгада хоочун хоорайның чурттакчыларының саны чартык миллион кижи болган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хоорайы сөөлгү он чылдар дургузунда дыка сайзыраан. Хоорайда ажыл иш хайнышкынныг. Демир чонар станоктарны, кандыг-даа орукка моондактарбас автомашиналарны, үүктен пөс таавыны, янзы-бүрү аппаратураларны, приборларны Ульяновскиниң бүдүрүлге черлеринде кылып турар.

В. И. Ленинниң Төп музейиниң салбырын Ульяновскиде ленинчи мемориалга делгээн. Ол делгелге — хоорайның чурттакчыларының чоргааралы-дыр. Ульяновскиде үш дээди өөредилге черлери, хөй библиотекалар, парктар, театрлар бар.

УЖУДУУШКУНДА «САЛЮТ-7»

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемнерин шинчилээриниң программазынга дүүштүр 1982 чылдың апрель 19-та орбиталыг «Салют-7» эртем станциязын Совет Эвилелинге салып үндүрген.

Чер чоогунуң орбитазынче «Салют-7» станциязын дараазында хемчээлдерлиг кылдыр үндүрген:

— Черден эң-не ырак хемчээли—278 километр:

— Черге эң-не чоок хемчээли—219 километр:

— долганыр үези—89,2 минута:

— ийленчээ—51,6 градус

«Салют-7» станциязын салып үндүргенинин сорулгазы болза эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга дүүштүр башкарылгалыг совет комплектерге чорудуп турар эртем-техниктиг шинчилелдерни уламчылаары болур.

Телеметрия медээлерин ёзугаар алырга, «Салют-7» станциязының бортунда системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң

ДОКТААЛЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң саналын көргеш, СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсырын доктааткалы болза:

1. Архитектор Леонид Семенович Арапаускаска, РСФСР-ниң алдарлыг архитектору Борис Иванович Тхорга, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Григорий Наумович Каминскийге, инженер Юрий Петрович Львовскийге — Москва хоорайда «Олимпийский» спорт комплекизиниң архитектуразы дээш.

2. Шүлүкчү Микола (Николай) Платонович Бажанга — «Дептер» деп шүлүктериниң ному дээш.

3. ССРЭ-ниң улустуң артизи Мария Лукьяновна Биешуга — 1968—1980 чылдарда концерт программалары дээш.

4. ССРЭ-ниң улустуң артизи, [illegible] автору болгаш режиссёр Лев Александрович Кулиджановка, сценарийниң авторлары РСФСР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы Анатолий Борисович Гребневке, Борис Тихонович Добродеевке, РСФСР-ниң улустуң артизи, оператор Вадим Иванович Юсовка, БУР-нуң алдарлыг артизи, Карл Маркстың ролюнуң күүседикчизи Венцеслав Киеевке (Болгария Улус Республика), артист, Маркс Женниниң ролюнуң күүседикчизи Ренате Блюмага (Герман Демократтыг Республика) — «Карл Маркс. Аныяк чылдары» деп уран чечек телефильм дээш.

5. ССРЭ-ниң улустуң артизи Кирилл Юрьевич Лавровка — Ленинградтың М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг шии театрынга «База катап номчааш...» деп шиите В. И. Ленинниң ролюн күүседикчи дээш.

6. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Дмитрий Аркадьевич Налбандянга — В. И. Ленинге тураскааткан өөр чуруктары дээш.

7. ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгений Евгеньевич Нестеренкога — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрынга М. Глинканың «Иван Сусанин» деп операзынга Иван Сусаниннин, операның болгаш балеттиң «Эстония» дээр Күрүнениң үлегерлиг театрынга М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзынга Борис Годуновтуң партияларын күүседкени болгаш 1977-1980 чылдарда концерт программалары дээш.

8. ССРЭ-ниң улустуң артизи Наталия Ильинична Сацка — Күрүнениң Москвада уруглардың музыка театрынга сөөлгү чылдарда шиилерни болгаш концерт программаларын тургусканы дээш. (Уруглар литература болгаш уран чүүл чогаалдары дээш шаңнал).

9. ССРЭ-ниң улустуң артизи Отар Васильевич Тактакишвилиге — «Айны оорлааны» деп операның музыказы болгаш оркестрлиг скрипкага концерт дээш.

СЭКП Төп Комитединиң секретары Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. ТИХОНОВ

ЭҢ ЭКИЛЕРГЕ БҮЗҮРЕЛ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларже совет кижилер коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу кылдыр бар чоруур. Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилерин депутаттарга кандидаттар кылдыр чурттуң ажылчы чоннары адап турар.

МОСКВА. Хоорайның Гусаков аттыг № 2 клиника эмнелгезиниң кол эмчизи—М. И. Малявинаның ады найысылалдың медицина ажылдакчыларының аразында калбак сурагжаан. Профессионал ханы билиглер, эвилең, дыңнангыр чорук, организакчы арга-мергежил коллективке оон ат-алдарын болгаш хүндүткелин бедиткен, ынчангаш ону Москва Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

Шүлүкчү, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин секретары Р. И. Рождественскийни РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Москва чогаалчыларының организациязының хуралы Моссоветтиң депутадынга кандидат кылдыр адаан.

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың В. И. Ульянов (Ленин) аттыг электротехника институдунуң коллективи ол дээди өөредилге чериниң ректору ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү А. А. Вавиловту Ленинград Совединиң депутадынга кандидат кылдыр адаан. Бо эртемден автоматиканың талазынга үндезин шинчилелдери-биле сурагжаан, ол—ниити чүс ажыг эртем ажылдарының автору. Ленинградтың дээди өөредилге черлериниң ректорлар чөвүлелин ол баштап турар.

ЙОШКАР-ОЛА. Марий АССР-ниң Хлебниково ортумак школазының башкылары Мари-Турек район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр кедээ башкы Л. П. [illegible]ны моон-биле ийи удаа адап депшиткен. Биология болгаш күш-ажыл башкызы ол кижи болуну башкы мергежили болгаш хей-ниитичи идепкейлиг ажылы-биле сурагжаан. Кедээ башкы ол чериниң Киров аттыг совхозунда эки лектор болгаш агитатор болуп база ады-сураа алдаан.

ОРЕЛ. «Ленинче оруу» колхозтуң коллективи беш чылдың төнчүзүнге чедир мал ажылының продуктуларын бүдүрерин ийи катап көвүдедир дээш чарыштың инициатору болган. Ындыг бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш күш-ажылчы чарыштың организакчызы колхоз даргазы А. В. Красников болган. Ажыл-агыйны ол 20 чыл баштап турар. [illegible] Орел областың Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

КЫЗЫЛ

Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттарынче найысылалдың эң төлептиг ажыл-ишчилерин депшидип турар. Оларның аразында бир дугаар АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы А. И. Галайко база бар.

А. И. Галайко—СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү. Шалыпчы, үлегерлиг күш-ажылы дээш күрүнениң бедик шаңналдары-биле каш удаа демдеглеткен. Кызыл хоорайның депутаттарының кандидаттарынга ол ышкаш сүт комбинадының ажылчылы А. Г. Долженко, механизация эргелекчизи мурнакчы ажылчы, ВЛКСМ кежигүнү С. А. Попов болгаш өске-даа төлептиглерни депшиткен.

В. МААДЫР-ООЛ.

БАЙ-ТАЙГА

Байлак Адыг-оолович Очур-оол 12 чыл дургузунда хой кадарып келген. Ол эрткен чылын бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 95 хураганы камгалап ап, бир баштан-на [illegible] килограмм дүктү кыргып алган. Дуржулгалыг хойжу бо кышты база хүр ажыл [illegible] [illegible]

Н. ВАЛЫКОВ.

НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Бүрүнгү Хемчиктиң кыдыынга Кара-Дашта үнелиг эртине — даг-дүгү шыгжап алыры-биле каш чыл чурту манаа туруп-суурну эгелээн. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги, ийиги цехтерин тудуп турган. Ийиги цехтиң кол корпузунуң бедии безин он дөрт каът. Ында 2,5 муң санныг дериг-херекселдерни тургускан. 30 муң ажыг кубометр бетон база тывылып эртээр демир-бетонну салып болгаш өске-даа дериглерни хүүнү кылган. Ону тударынга ангы-ангы министерстволарның 200 хире тудуг, монтаж, ханзырылга организацияларынга, дөртен ажыг национальный дөрт муң ажыг тудугжулар киришкен. Чүгле моон безин алырга, улуг хемчээлдиг комбинат дээрзи билдингир-дир. Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларындан келген мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчылар, монтажчылар-биле кады Тываның тудугжулары ону хуусаазында ажыглаалга кирип шыдаан. Комбинатка Уралдан күчүлүг хаарбелер, экскаваторлар, Белоруссиядан арыглаар херекселдери, Грузиядан электрошимечинчилер, Армениядан санал-

да херекселдери, Узбекистандан трансформаторлар кээп турар. Ол — ленинчи национал политиканың чайынналчак көргүзүү болган.

Комбинатты ажыглалга кииргенинин соолунде удавааанда кижи бүрүзүнге эргим үнелиг В. И. Ленинниң адын аңаа тывыскан. Улуг баштыңчының адын эдилээн комбинатка ажылдаары бистерге чүгле чоргааралды болдуруп турар эвес, улам эки ажылдаарыңа хүлээндирип турар, ыңчангаш баштайгы хүннерден эгелээш планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдап келген бис.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат тургустунганындан бээр 17 чыл ажып турар. Коллектив ол үениң дургузунда болунуң ажыңынга багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ажылдап эгелээн хүнүнден бээр хөй-хөй тонна эки шынарлыг даг-дүгүн Төрээн чуртка берген бис. Ол болза чуртуң хүн бүрү өзүп турар херегледииңге бистиң салыышкынывыс болур.

Амгы үеде комбинатта бистиң делгем чуртувустуң 29 национальдарының оолдар, кыстары ажылдап турар. Оларның

националы, чугаа-домаа чаңчылдары, назы-хары, мергежилдери янзы-бүрү болза-даа, алыс тура-соруу, күзели чаңгыс: Төрээн чуртка Тываның бедик сорттуг даг дүгүн бээри. Ыңчангаш олар бир демниг, соруктуг ажылдап чурттап турарлар. Бердинген планныг онаалдаларны ажыр күүседир, продукцияның шынарын экижидер, бүдүрүлгезиниң, ажылдап турар коллективиниң эрге-ажыы дээш сагыш човап чорууп ак сеткилдиг ажыл-ишчилер комбинатта эвээш эвес. Оларга орустар Г. Карпов, Н. Васильева, Э. Тихонов, украин И. Могила, белорусь А. Вошков, татар С. Гайдулин, латыш А. Валентинас, молдав А. Плачента, цыган И. Белевич, тывалар М. Сундуй-оол, Д. Ондар, Т. Хертек болгаш өске-даа хөй-хөй кижилерни хамаарыштырып болур.

Мээн күш-ажылчы намдарым комбинат-биле тудуш холбаалыг. Оон тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш мында ажылдап турар мен. Ыңчангаш комбинаттың хөгжүлдезин, күш-ажылчы кижилерин, оон моон соңгаарты сайзыралы мензэ билдингир. Бо бүдүрүлгеге тыва

ажылчын кадрларны белеткээр өстүрериңге улуг рольду ойнап турар. Моон чуртка болгаш республикага сураглыг ажылчылар шылгарап үнген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады У. Т. Монгуш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. О. Сарыглар, түрмектээр комплекстиң № 3 эзлчээниң улуг мастери А. Я. Селип ышкаш тодаргай ажылчыннарны хөй-биле адап болур.

Комбинаттың дирекциязы, партком, болгаш профэвилел организациязы ажылчыннарның мергежилин бедидер, аныяк ажылчыннарны белеткээринче доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш моон соңгаар-даа салыр. Бистиң чээлээнкиниң ажылдарынга аан хамаарыжыр. Ындыг болганда 1982 чылда 700 хире ажылчынны чаа мергежилге өөредип кордунген, ол ажылды багай эвес организастаан.

Мээң удуртуп турарым бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң № 2 эзлчээниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткууру-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ону күүседир дээш юбилейге аларыртаан тодаргайтыг чарыш ажыл-ишчилерниң аразында калбарган. Күш-ажылчы маргылдааны хоорааштыр организастаанындан ээлчег багай эвес көргүзүглерни чедип турар. Бирги кварталда 2210 тонна бедик сорттуг даг-дүгүн бээр тургаш, 132 тоннаны артыкка арыглааш, цехтиң эзлчеглериниң аразында чарышка ийиги черни ээлээн бис. Апрельдин планын күүседир чоокшулай бердивис. Ыңчангаш улуг башкы болгаш баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн төлептиг уткаан бис.

Комбинаттың ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда планны ажыр 100 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрин хүлээнген. Ону күүседиринге улуум кинирер дээш ээлчегниң ишчилери кызымчы ажылдап турарлар.

Д. ДУКТЕН-ООЛ.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң № 2 ээлчээниң начальниги.

ЧУРУКТА: чурукчу В. Серовтуң «Советтерниң II Бүгү-эвилел съездизинге В. И. Ленинниң чуве чугаалап турары» деп чуруунуң бир кезээ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨӨРЕНИРИ—ХҮЛЭЭЛГЕ

Ынак баштыңчывыстың «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деэн чагыын тергиин эки күүседири — совет кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Өөренир-ле дээн дээш өске чүвени уткаш, чүгле ном ашкаш олуруптары эвес-ле болгай. Хөй-ниити ажылы кылып, бодун долгандыр турар бүгү чүвени кичээнгейлиг көрүп, ону бүгү тала-биле өөренип көөрү студентиниң өөредилгезинге дыка дузалыг. Амыдыралдан өөренир дижиривис ол.

Тандыга ортумак школа доосказ, медицина училищезинге өөренип киргеш, ону чедиишкинниг доозуп алдым. Оон соонда уруглар садынга ажылдап турдум. Келир үениң кижизин өөредир, уруглар аразынга ажылдаар күзелим аңаа улам кыптыккан. Дөрт чыл бурунгаар Кууренниң Кызылда педагогика институдунуң биология-химия факультединге өөренип кирдим. Бо чылдарда өөренип эрткен семестрлеримде «5» деп демдектиг ховар ап келдим. Чүгле «5» демдекке өөренири—комсомолчу мээң хүлээлгем. Ыңчаар өөрениринге таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны Ленинниң үндезилеп тургусканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак тургузуп турар.

Ленинчи идеяларның боттанып турары оңаа өйде төрүттүнгеш, чурттап чоруурумга өөрүп, дириглерден артык диригг Ленинниң өндүр чагыын күүседир дээш башкыларым, эш-өөрүм аразында улуг сонуургалдыг өөренип, чурттап чор мен.

Факультеттиң деканы, аныяк башкы К. Д. Аракчаа, бөлгүвүс удуртукчу башкызы, Е. А. Юмбуу болгаш институтта оон-даа өске башкылардан башкылаашкынның байлак арга-дуржулгазын өөренип ап турар мен. Кызылдың № 1 ортумак школазынга педпрактиканы багай эвес эрттирдим.

Чоокта чаа Абаканның, Кызылдың педагогика институттарының каттышкан эртем-теоретиктиг конференциязы Абакан хоорайга болуп эрткен. Аңаа «Химия башкылаарының методиказы» деп темага илеткел кылдым. Ук ажылымны конференция эки деп үнелээн.

Улуг Ленинниң адын эдилээн комсомолдуң кызыл биледи холга турда, өөренири, чурттаары хөглүг, солун. Бөлүмнүң даргазы болбушаан, курста политиктиг секторну удуртуп турар мен.

Студент амыдыралымда база бир өөрүшкүлүг болуушкун — бо чылын ленинчи стипендияны мензэ тывысканы болур. Институттуң, бөлүмнүң улуг идегелинге бүзүрелдиг болурумну, өөредилгеге, ажыл-ишке кызымаккай чорукту бо ат негеп турар. Коллективтиң арын-нүүрү дээш харысаалгам бедидип, чуткулдуг өөренири—хүлээлгем.

Л. НОВИКОВА.

Кызылдың педагогика институдунуң биология-химия факультединиң IV курзунуң студентизи, ленинчи стипендиат.

В. И. Ленин биле Н. К. Крупская

ЭРГИ ФОТО-ЧУРУКТУҢ ИЗИ-БИЛЕ

В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупская-биле кады сандайга олурган бичии оолдуң болгаш уруунуң чуруун номнарга-даа, солуннарга-даа парлаанын кижи бүрүзү эки билир. Барык алдан чылдар бурунгаар, 1922 чылдың августа тырттырган ол чурук В. Страунинг-Брусованың өг-бүлезинге эң-не үнелиг эртине болган.

Бо хүннерде Вера Ивановна чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан хөй чагааларны ап турар. Төөгүнүң эртинези болган ол фото-чуруктуң тывылгап төөгүзүн билип алыр дээш студентилер болгаш дайынчылар, музейлер ажылдакчылары болгаш пионерлер Вера Ивановнаны чалап, аңаа кээп турарлар.

— Революция соонда удавайнда бистиң өг-бүлевис Калуганың Боршево суурундан Москвага көжүп чедип келген. Ачавыс мөчээн соонда ававыс чеди уругларлыг артып калган. В. И. Ленинниң улуг угбазы Анна Ильинична Ульянова-Елизарованың чурттап турганы Манеж кудумчуга бажыңга турган бис. В. И. Ленин аңаа үргүлчү кээп турган. Бир катап бистиң бажыңывыстың херим иштинге автомобиль чедип келди. Бир эр кижи үнүп келгеш, менден мынча деп айтырган:

— Сээң адың кымыл, кызым?
— Вера дээр. А Силерни кым дээр ирги?
— Ленин дээр... Ам таныжып алдывыс ол-дур, кызым...

Удавайнда Анна Ильинична бистерни бажыңынга чалап аппарган—деп, В. Страунинг-Брусова сактып чугаалаан.

Владимир Ильич оларның өг-бүлезин сонуурган, оларга дузалаарын угбазындан дилээн болган. Дмитрий Ильичиниң оглу Виктор ол үеде А. И. Ульянова-Елизарованың бажыңынга чурттап турган. Бичии уруглар таныжып алган болгаш чарылбас өңнүктер апарган. В. И. Ленин чайын Горкиге дыштанып турган үезинде бичии уругларны ыңаар аппарган. Эзим иштинде мөөгү, кат чыып, Владимир Ильичиниң солун чугаазын дыңнап турганнар.

— Кажан Москвадан фотограф кижи чедип келирге, кады чурукка тырттырарын Владимир Ильич бисее сүмелээн — деп, Вера Ивановна чугаалады. Эртинe болган чуруктуң төөгүзү ындыг.

Вера Ивановнаның амыдыралы нарын кижи. Школаны доосказ соонда Москваның автозаводунга слесарь болуп ажылдаан. Э. Страунинг заводка база ажылдап кирген. Ол Латвиядан Москвага чедип келген. Вера Ивановна-биле ол өг-бүле туткан болгаш дөртен ажыг чыл дургузунда кады чурттап турар. Ол бедик мергежилдиг механик болган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле киришкен. Делегейде эң баштайгы атомнуг электростанция тудуунга база идепкейлиг киришкен.

Вера Ивановна пенсиялыг, ынчалзажок бүдүрүлгеге черлеринге, школаларга аныяктар мурнунга солун чүүлдерни чугаалап, хөй-ниитиниң амыдыралынга база идепкейлиг киржип турар.

В. КИРЮХИН.
СЭТА-ның корр.

ОБНИСК.
Калуга область.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Шаанда тываларның «Сиир даш» деп адап чорааны, чечечидип чугаалаарга, даг-торгузунуң удазыны — даг-дүгү бурунгудан бээр Кара-Даш дагларынга хөй-хөй чылдарда үүжелеттиниң чыдып келген. Ол эртине-байлакты ажыглалга кииреринге, төрээн черивистиң чоргааралы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатты болгаш чалыы назынның хоорайы — Ак-Довуракты тудуп тургузарынга бүгү чурт киришкен, ол улуг үүлени күчүлүг бузулбас улуг өг-бүле — совет чоннуң хөй национальдарының төлээлери кылышкан.

Биске хостуг эрге-шөлээни, аас-кежиин шаңнаан улуг баштыңчывыс В. И. Ленинниң адын эдилээн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрген продукциязы ам бүгү чоннуу болу бергенинге, чалыы назынның хоорайының хүн бүрү өзүп, немей туттунуп, чаагайжып турарынга оон хоочуннаа, аныяк-даа чурттакчылары чоргаарланыр. Ол бүгү улуг үүле-херекке тудугжу эш-өөрүмнүң, мээң бодумнуң эвээш-биче-даа бол база-ла үлүү кирген.

Элээди оол турган-ла ажылдап эгелээш сураглыг тудугжу Василий Карпович Цукановтуң дузазы-биле тудугжунуң нарын мергежилин чедип алдым. Баштай Кызылдың тудугларынга 23 чыл хире ажылдаан мен. Ол чылдарның күш-ажылы бедик шаңналдар-биле демдеглеттинген. Мени Ленин ордени-биле шаңнаан.

Бодумнуң өскен черим Барыын-Хемчиктиң Кара-Даш дагларынга Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыңчы тудуу калбарып эгелеп турар үеде СЭКП Кызыл хоорайнуң комитеди бөлүк чорутканы хоочун тудугжу коммунистер-биле кады манаа келгеш, ам чээрби ажыг чыл иштинде янзы-бүрү тудугларны кылчып келдим.

Назы-харым дергуй берген болза-даа, амгы үеде «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде мурнакчы коллективтерниң бирээзи — Күжүгет Алдын-оолдуң тудугжу бригадазында дашчылап ажылдавышаан мен. Бригадавыс амгы үеде 30 өг-бүле ишти чурттаар бажың тудуун май 15-те доозар сорулганы салып алган ажылдап турар. Ниитизи-биле планныг даалга күүселдиринге мурнавышаан, ам августуң улуунде ажылдап турар бис. Март айның планын 140 хуу күүсеттивис. Бисте хоочун тудугжулар Түлүш Биче-оол, Кодур-оол Куулар, Чечек Мөңге-Назын дээш күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп келген өске-даа тудугжулар эвээш эвес. Тудугжу дашчыларның аразында чеди херээженнер база бар.

Кижи бүрүзү бригаданың ат-алдары дээш, а бригада кижи бүрүзү дээш сагыш салыры — бистиң чаагай чаңчылывыс ол. Ындыг болурга ажыл-даа бүдүнгүр, амыдырал-даа хөглүг боор-дур. Бригаданың ажылының амгы темпилерин алыр болза, коллектив ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур планнарны-даа база социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседип болур. Бригада кежигүннери ол дугайын база бедик харысалга-биле билип, бо хүннерде ниийт даажыр кужениишкин-биле ажылдап турар.

Ленинчи улуг номналдың ачызында бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга ажылдап, чурттаарга амыдырал бай-шыырак, аас-кежиктиг деп чүвени совет кижилер эки билир. Ону бистиң Ак-Довурак хоорайда ажылдап турар аңы-думмалышкы хөй национал чоннуң байлак чаагай амыдырал-чуртталгазы тодаргай бадыткап турар. Ол бүгү дээш чоргаарланыр бис.

О. КОМБУЙ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде дашчы, Ленин база Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: (он таладан) хоочун тудугжу О. Д. Комбуй-оол база оон өөреникчизи Б. Ч. Түлүш.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотоу.

ЧАГААЛАР КЭЭП-ЛЕ ТУРАР...

Женеваның кол почтамызының улуг сарыг бажыңының чанынга почта фургоннары дүн-даа, хүн-даа чокка дужурдунуп-чүдүрттүнүп-ле турар. Бөмбүрзектиң бүгү-ле булуңнарындан ол швейцар хоорайга чылдың-на 200 миллион хире чагаа кээп турар. Олар Женеваның чурттакчыларынга (олар 300 муң ажыг кижи) болгаш чурттар аразының организацияларының турар черлеринге-даа, ол хоорайда өске-даа хөй санныг албан черлеринге кээп турар.

Ынчалза-даа ол каңчаар-даа аажок хөй чагааларның аразында онаа чагаалар база бар. Оларның утка-шынары солун болгаш ханы утказыг. Ол чагаалар болза, Советтер чуртундан барган болгаш Севастопольдуң, Москваның, Ленинградтың, Мурманскиниң, Ташкентиниң, Иркутскиниң, Минскиниң болгаш өске-даа хоорайларның, сууларның болгаш кышлактарның, ажылчын сууларның школачылары бижээн.

Совет уруглар делегей пролетариатының баштыңчызының амыдырал-чуртталгазы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан бүгү черлерни, оон-биле кады Женевага оон чорааны-даа дыка сонуурган турарлар. Ыңчангаш Женевада чедип турар чагааларда ындыг сонуургал илереттинип турар.

«Бистер боттарывыстың школавыста Ленинниң музейин кылып турар бис. Ол кижиниң ады Улуг Октябрьдан тургустунган чурттуң уруглары, бистерге, үнелиг. Бистиң музейивиске херек материалдар-биле дузалаарыңарны дилеп тур бис» — деп, Кировск хоорайдан, Ворошиловград областан пионерлер бижээн. Амурда Комсомольскиден, Челябинск областың Петровка суурундан өөреникчилер база-ла дилег кылып турарлар. Ындыг чагаалар ам безин дыка хөй папкада чыгдынган. Уруглар бүгү-ле чүүлдерни сонуурган турарлар: Ленинниң амыдыралы-биле холбаалыг черлерниң фото-чуруктары, Женеваның ниити хевирлери-даа, библиотекада Владимир Ульяновтуң адын бижип каан данзының фото-хоолгазы болгаш Ильичиниң Женевага чурттап, ажылдап турганының дугайында медээлер-даа оларга дыка солун боор турар.

Совет школачылар боттарының ээлчээнде ырак Женевада өңнүктерге боттарында бар-ла чүүлдерни орнаштыр чорудуп бээринге белен: олар Ленинниң чораан совет хоорайларының хевирлерин көргүскен фото-чуруктарны, оон чурттап, чүве чугаалап, ажылдап турган бажыңнарының чуруктарын, ленинианалың почта маркаларын чорудуп берип турарлар.

Женеваның албан черлеринге кээп турар совет уруглар чагааларынга Женева университединиң библиотеказының директорунуң күзелдии-биле харылап турар. Библиотека ажылдакчылары чагаа санынга-даа Владимир Ильичиниң чурттап, ажылдап турганы бажыңнары-биле холбаалыг черлерни хоорай чагыргазының акша-хөреңгизи-биле тырттырган фото-чуруктарын, а ол ышкаш швейцар төөгүчү Морис Пианзолдуң ол хоорайга Ленинниң чурттап турганының дугайында орус дыл кырынга бижээни допчу тайылбырын база суп каап турарлар.

— Мен бодум-даа, мээң ажылдакчыларым-даа бистен дилег кылып турар кижилерге бар шаавыс-биле дузалап турарывыска өөрүүр улус бис — деп, Женева университединиң библиотеказының директору Поль Шэ чугаалаан.— Бистиң библиотекавыска Ленинниң ажылдап турганын билир-ле болгай силер. Женевага чурттап турган шылгарангай кижилерге тураскаадыры-биле залдарның бирээзинде Ленинниң портредин, фотографияларны, янзы-бүрү документилерни азып, тургускан тускай делгиир бар. Совет школачыларның бистерге төрээн дыл болур француз дыл кырынга бо-ла бижээн бээринге болгаш брошюраны алгаш, олар харыы чагаазынга бистиң материалдарывысты боттарының школаларының музейлеринге канчаар ажыглааның дугайын чугаалап берип турарынга дыка-ла өөрүп турар бис.

Г. ДРАГУНОВ.
СЭТА-ның корр.

Женева.

ФИНЛЯНДИЯДА ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР

Бистиң республикадан Финляндия Республиканга аян-чорукчу бөлүк чораш, мында ленинчи черлер-биле таныышкан.

Бөлүктүң удуртукчузу С. Кировтуң орук демдеглелин парладывыс.

Пролетариаттың улуг башкызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин 1905—1907 чылдарның дургузунда хаан чазаанын, а 1917 чылда Керенскийниң түр чазааның истелге-сүрүлгезинден дезип, ол үеде Россия империязының онзагай автономия эргелиг турганы Финляндияга каш удаа чажыды-биле чорааның төөгүден билир бис. Ол чылдарда Владимир Ильич Финляндияның тову Хельсинкиге, Турку, Тампере, Лахти, Иорино, Котко болгаш Ханко хоорайларга барып, оларга фин социал-демократтарның ачы-дузазы, улуг деткимчези-биле чурттап, революсчу ажыл-чорудулгазын уламчылап турган.

Россия империязынга Финляндияны онзагай автономнуг эргелиг кылдыр 1809 чылда каттаан, ынчалза-даа херек кырында ол үеден эгелээш олар хаанныг Россияның долу чагыргазынга кирген, а бодуун фин чон чурттуң болгаш Россия империязының чагырыкчыларының ийи дакпыр дарлалынга таварышкан.

Россия империязының онзагай автономнуг эргелиг турганы-биле хамаарыштыр болуп географтыг туруш байдалының аайы-биле Финляндия Барыын Европа чурттары-биле аргыжарынга орус революционерлерге кончуг эптиг, таарымчалыг болуп турган. Аңаа барып турган орус революционерлерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды фин социал демократтар тургузуп, дузалажып турган.

Финляндияда Владимир Ильичиниң ады-биле холбашкан төөгүлүг черлерниң чамдызы-биле 1981 чылдың апрель-майда бистиң Тывадан аян-чорук кылып чораан турисчи бөлүктүң кежигүннери биле кады таныжар аас-кежиктиг болган мен. Ыңчангаш бистиң ынак башкывыстың дугайында мөңге көргүзүглерге кыска таныштырайн.

Бистиң Төрээн чуртувустуң Москвадан комсомолчулар поезд-биле чоруткаш, Финляндияның тову Хельсинки хоорайга эртенинде дүъш үезинде чеде берген бис.

Хельсинки 1550 чылда тургустунган, 1912 чылдан эгелеп Финляндияның төвү апарган. Ол сайзырангай хоорай. Хельсинкиде амгы үеде 500 муң ажыг чурттакчылыг. Хоорайда арткан вектиң эгезинде ампир хевириниң архитектуразы-биле туткан, төөгүнүң онзагай, чараш тудуглары бо хүннерге чедир ажыглалда артып калган. Бо хоорайда В. И. Ленинниң төөгүзү-биле холбашкан, оон чурттап, ажылдап турганы хөй бажыңнарны көрүп, таныжып болур. Хельсинкиге В. И. Ленин 1905—1907 чылдарда хөй удаа кээп турган. Чаңгыс 1906 чылда безин ол үш удаа келген. Сөөлгү катап аңаа Ильич 1917 чылда чораан.

Финляндияга чоруп турган үезинде Ленин Хельсинки хоорайның Лийсанкату-19 дугаар бажыңга чурттап турган Владимир Смирновтуң квартиразынга ол удаа-дараа барып турган. Смирновтарның бажыңынга эмиграант революционерлер бөле доктаап боор турган. Владимир Смирнов Хельсинки университединиң библиотеказынга ажылдап турган болгаш Ленинге чугула херек литератураларны эккеп берип турган. Ол библиотека бажыны бо хүннерге чедир Хельсинкиде база бир төөгүлүг бажың боор арткан.

1906 чылдың январьда Смирновтарның квартиразынга Ленин А. М. Горький-биле ужурашкан. Аңаа В. И. Лениниң «Кадеттерниң тиилелгези болгаш ажылчын партияның сорулгалары» деп чүүлүн 1906 чылдың апрельде бижээн чорду.

Финляндияга чоруп турган үезинде Ленин истеп-сүрүглеген дезип, чурттаар черин хөй удаа солуп турган. 1906 чылдың март төнчүзүнде, апрель эгезинде ол Вуоримиехенкату-35 бажыңга чурттап турган студентилер С. Алланне, В. Хаккила оларнынга доктор Рисбра деп фамилия-биле ол үеде чурттап, ажылдап турган. Ол бажыңның ханазында «Бо бажыңга В. И. Ленин 1906 чылдың март ...

(Уламчызы 4-кү арында).

Хамааты камгалалы

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Кызыл хоорайда чамдык үлетпүр бүдүрүлгеге болгаш ажыл-агый организация черлериниң удуртукчулары хамааты камгалалының айтырыынче чогуур кичээнгейни салып, ону чугулага ап турарын эрткен өөредиглелер көргүскен. Олар бо айтырыг талазы-биле мурнунга салган сорулгаларын бүзүреддиг күүседип турар. Чурттакчы чонну массалыг удурланыышкынның чепсээнден камгалаар, улус ажыл-агыйының тудугларын болгаш оларның бүрүн-бүдүн турар кылдыр камгалаар ажылдарны бедик шынарлыг күүседиринге өөренири чаңчыл апарган. Ындыг удуртукчуларның бирээзи чумага удур станцияның начальниги В. М. Колосов. Оон штабы тодаргай болгаш негелде өлчээр тургускан план-биле ажылдап турар. Коллектив кежигүннери хамааты камгалалының өөредиглелеринге организастыг-биле киришкен турарын штаб чедип алган. Чумага удур станцияның удуртукчулары — начальник В. М. Колосов, партия организациязының секретары Н. Н. Николаева бо айтырыгны шыңгыы көрүп, хамааты камгалалының айтырыг бүрүзүн өөредип турарлар. Кичээлдерин ында ажылдап турар бедик мергежилдиг специалистер эрттирип, аңаа өөредилгениң көргүзүг материалдарын ажыглап, практиктиг кичээлдерин эрттирип келген. «Немдээн, хораннанган кижиге баштайгы эмчи дузазын чедирери» деп темага практиктиг кичээлди Ю. А. Прокудин солун болгаш кижи бүрүзүнге чедимчелиг, билдилиг кылдыр эрттирген. Ол ышкаш В. Н. Шамин «Дайзынның халдаашкынындан чурттакчы чонну хамааты камгалалының медээзин өлүп таар камгалаары», Ю. Н. Федоров «Туc черниң онзагай байдалынга дүүштүр ала-чайгаар болган хай-халаптан камгаланыры» деп темаларга эрттирген кичээлдери болгаш практиктиг ажылдары эки болган.

Коллективте кижи бүрүзүн камгаланырының эт-херекселдери-биле хандырар айтырыгже кичээнгей салдынган. Оларны тускай белеткеп кылган черде шыгжаан. Херек үеде ажылдакчы бүрүзү болуунуң эт-херекселин, противогазын чыдар черинден ап алыр чуруум тургустунган.

Үстүнде көргенивис өөредиглиг чүүлдерден аңгыда, станцияның удуртукчулары хамааты камгалалының билиглерин пропагандылаар ажылды доктаамал холга алган. Бо талазы-биле лекция, беседалар болуп турар. Чижээ, кезек черде хамааты камгалалының медээзин ажыдып каап. «Хамааты камгалалын быжыглаарының база сайзырангайжыдарының талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирин — амыдыралга», «Хайгыылчы, хайгааралдың шынарындан болгаш оон долу күүсеттингенинден камгалал ажылдарының чечээниң хамаарылгалыг болурун утпа!», «Хамааты камгалалының кичээлдеринге туржуушкунда дет болнар!» дээн бижиктиг лозуннарны кызыл-булуңдан көрүп болур.

Бо станцияда чедиишкинниг боттанып турар практиктиг ажыл-херектер хамааты камгалалын удуртур ажылдакчыларның шиңгыы көрүп турарының херечизи-дир.

А. САГАЛАКОВ.

ДЕМИР-ДЕСТИ ЧҮДҮРЕР, АЖЫГЛААР

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизмниң херели» совхозтарының хову-шөлдеринде кезии көөр болза, ынаы-бүрү демир-дес артынчыларынга бо-ла таваржы бээр. Оларның аразында үрелген, тоймаглаттынган комбайннар, сеялкалар, аңдазыннар болгаш амгы үениң өске-даа техниказы бар. Ол техниканың хөй кезиин үндүр бижип каапкан, бир чамдыызын үреп, өскелерин тоймаглап каапкан чыткылаар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң шыгжамыры апаргылаан. Металлоломну шак мынчаар мөөңнеп, аңаа хүндүткел чок хамаарылгазы дээш эрткен чылын ол ажыл-агыйлардан үш муң рубльди тыртканын совхозтар директорлары, тол инженерлер уттуп алганы ол бе? Олар эрткен чылгы «аргазын» ам база катаптаар бодап турар ышкаш-тыр.

Бирги квартал төнген. Ындыг-даа болза, «Вторчерметтиң» баазазынга ол ажыл-агыйлардан мынчага чедир металлолом кирбээн. Ол совхозтарның девискээринде мөөңнелип чыдар металлоломну чыгган дужаар болза, ниитизи чылдың планнарын күүседип ап болур арга барын баазаның аңаа чораан төлээлекчилери чугаалап турарлар. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыглалдан үнген чепсек-херекселдери суурлар, фермалар чоогунда мөөңнели бергилээн чыткылаар. Ол хирезинде-ле ук ажыл-агыйларның удуртукчулары чаа техника алыр дугайында Сельхозтехниканың удуртукчуларындан негевишааннар. Хову-шөлде аңаа-ла дагарып чыдар металлы чыгташ, оларны дужаар болза, аңаа хөй чарыгдал үндүрбейн чаа продукцияны ап болурун ол совхозтарның удуртукчулары канчап уттупканыл? Ол дугайын ында улусчу контролёрлар, прожектористер оларга чүге сагындырбайн турарыл?

Чадаана биле Кызыл-Мажалыктың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында байдал үстүнде ажыл-агыйлардан көңгүс өске. Ында хову-шөлде мөөңнелип чыдар металлолом чок. Олар септелге мастерскаяларының чанында үрелип, дагарып чыдар. Ол бүдүрүлгелерниң удуртукчулары олче сагыш амыр көрүп орарлар. Шынында, бирги күрүнеге эрткен чылын 75, а ийиги — 96 тонна металлоломну чедир дужаваан.

Ажыы-биле чугаалаарга, үстүнде адаанывыс бүдүрүлгелер металлургия үлетпүрүнге чугула чиг-эттиг чыып, чүдүрүп чорудар талазы-биле дуржулгазы ам-даа эвээш болуп турар. Ындыг болганда «Тудуг кезектери» комбинаттың «дуржулгазын» өөренип алыры оларга артык эвес боор. Комбинат мооң мурнунда металлоломну база-ла чангыс черге боле чыып ап турган. Ынчалза-даа ол «үүжени» «Вторчерметтиң» ажылдакчылары хыналда кылып келген санында-ла көрүп каап штраф төлеттирип турун бергеннер. Чеже штрафталыр боор, комбинаттың удуртукчулары чаа «арга» тып алганнар. Комбинат девискээриниң демир-дезин олар чаңгыс черге болбейн, ол-ла участоктарынга арттырып каар апарганнар. Оларның карак ажыттаар дээн бодалы үр чажырттынмаан. Демир-дести чыырының, ону дужаарының планныг онаалдаларын күүседирин үскени. ажылды ала чангаарлаашкынче киирген. Хармысалга чогу дээш комбинаттың бол инженери турган аш Мителкинге Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң хуралының шиитпирин өлүртаар шыңгыы доңгулла бергеш. оон бир айда шалыңының хемчээли хире акшаны тырттар деп доктааткан.

Ындыг хемчеглерни алган соонда бээн комбинат чанында демирниң, шойнуң артынчылары ол-ла дүжүр октапкан черлеринде бо хүннерге чедир чыттынмаан. Эрткен чылын «Тудуг кезектери» комбинат 400 тонна демир-дес артынчылары дужаар турган. чүгле 345 тоннаны саткан.

«Шагонартяжстрой» тресттиң девискээринде байдал база ындыг. Эрткен чылдың планының чүгле чартык кезии хиреизы күүсетиеш. бо чылын ол ажылды сегидип алырының дугайында сагыш салбайн турар. Трест бирги кварталда 100 тонна кара металлды дужаар планныг. А күүсеттингени чүгле 8 тонна болуп турар.

А планның күүсеттинмейн турарының дугайында «хөй чылдагааннаар, ынчан-мынчан күүседир бис деп бүзүредир. Хоозун аазаашкыннар кылыр чамдык бүдүрүлгелер удуртукчулары бар. «Кызыл ЦЭМ тудуг» тудуг эргелелиниң, «Красноярскстройтранс т ы н» Кызылда, Шагаан-Арыгда автобаазаларының удуртукчуларында биске күүсеттиниң күш четтинмес планнар берген деер хөөннер бар. «Тыва дагдүг» комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының өрезин чажырар сорулга-биле кара металлды машиналарга чүдүрүп чорудуп турган бис деп бүзүредип турарлар. Шынында, ол дугайын хынай бээрге, чеже тоннаны чоруткан-даа билбес. машиналарның дугаарларында бижип албаан болуп турар. Кызылдың сут, хлеб заводтары, эът комбинады бисеке эвээш план берген, ону ийи-бир хүн иштинде чүдүрүп чорудуптар бис деп турза-даа, ам-даа күүседип ап шыдаваннар.

Бо чылдың баштайгы ийи айында «Вторчерметтиң» Красноярск каттыжыышкынының баазазынга үш муң тонна металлолом дужаар турган болза, чүгле 1700 тонну экиеп дужурген. Март айда дужаалда ындыг-ла эки эвес болган. Оон түңнелинде квартал планы күүсеттинмейн барган.

Часкы хову ажылдары, мал чеминиң белеткели, кускү ажаалда ышкаш кампаниялар үезинде металлолом чүдүрүлгезинче кым-даа сагыш салбайн баар. Ынчангаш бистиң бо чылгы өревис дараазында айлар, кварталдарже шилчий бээри магат чок. Күзеңниг эвес ындыг байдалдарны болдурбас дээш бүдүрүлгелер, совхозтар чоогунда мөөңнели берген чыдар демир-дес ийилиги чыгташ, оларны дужаар удурлуг бис.

В. БАРМИН.

Кызыл хоорай.

„ЧАЛГЫННЫГ“ МЕТАЛЛДЫҢ ЗАВОДУ

1. Темп улам дүрген апаар

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң директиваларында он биргиш беш чылда Саянның алюминий заводунуң күчүлерин ажыглалга киирерин көрген. Ол — Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң чугула объектизи болур. Оон кол-кол күчүлери Хакас автономнуг областа мөөңнеттинген. Салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседир дээр болза, алюминий электролизиниң үш корпузун, анодтар цегиниң бир шутумун, бирги черлериң өске-даа дузалал объектилерин ажыглалга киирери эргежок чугула.

Саянның алюминий заводунуң тудуун Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолу тудар кылдыр чарлаан. «Чалгынныг» металл заводунуң ажыл-херээнге он беш министерствоның бүдүрүлгелери болгаш организациялары киржип турар. Оларның бөлгаш тудугжуларының аразында чогаадыкчы каты ажылдажылганың керээзиң чарган. Таарыштырылга чевүлели. тудуг-монтаж ажылдарын удуртуп-баштаар талазы-биле штаб тургустунган.

«Саяналюминтяжстрой» тресте тудуг организацияларының саны көвүдеп турар. Беш чылдың чартыыңче ажыл ам-ла амгызындан 3,5 катап хөй ажыл ажылдаар болгаш оларның саны чеди муң ниже бээр.

Амгы үеде кол бүдүрүлге шөлүнде тусканжыттынган № 55 тудуг эргелелин тургускан. Ол аныяк коллектив бо чылын чыып эптээр демир-бетоннуң болгаш металл конструкцияның монтажын электролизтиң бирги корпузунга доозарлар. Ол бүдүрүлгениң тавааң март 1-де салып эгелээн Тудугну 1984 чылда доозары көрдүнген.

Он бирги беш чылда Саянның алюминий заводунуң коллективиниң кылыр ажылдарының хемчээли улуг. Ол үе дургузунда 228 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылдынар. Ол программаның күженииишкиниг болуру мындыг дециелге көргүзүп турар. Эрткен чылдынга деңнээрге бо чылын тудуг-монтаж ажылдарының темпизиниң барык үш катап улгаттырары негеттинип турар. Оон соонда оон дөрт катап хөйнү кылыры планнаттынып турар. Чүгле бо чылын бээин кол болгаш дузалал он бир объектини тудуп турар.

2. Чуртталга бажыңнарының тудуунда

Заводтуң тудугжулары пааткаларга чурттаваанар. Олар баштай-ла чуртталга бажыңнарын тудуп эгелээн. Чүгле эрткен чылын бээин 29 муң дөрбелчин метр шөлдүг квартиналарны ажыглалга киирген. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазын улам экижидер-биле бо чылын 62 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын, культура объектилерин ажыглалга киирерин планнап турар. Эжиниткен телевизел ээлгээр планнаттынган тос каът бажыңнарны тудуп эгелей берген. Оларның иштинге бо чылын чурттакчылар чурттай бээр. Келир үеде кылдынар кинотеатрының, ниитти садыг төвүнүң, спорт залының шөлдери белен. Пионер лагерин тудуп турар.

Чоокка чедир чуртталга тудуун «Саяналюминтяжстрой» тресттиң хоочуну — № 69 тудуг эргелели кылып келген. Бо чылын ол коллектив 40 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирерин хүлээнип турар. Ам оларга дузалажып, катап тургустунган № 60 тудуг эргелели февраль айдан эгелеп чуртталга бажыңнарының тудуун кылып эгелээн. Ол коллектив септелге мастерскаязының бир блогун, тос каът бир бажыңны, 220 олуттуг столоваяны, эмчи комплекизин, хырылаа белдирин, уруглар садын, профтехучилище столоваязын кылып, ажыглалга киирер. Бо чылын ол эргелел беш муң рубльдиң капитал салыышкынын шингээдип алыр.

Чуртталга бажыңнарының тудуунда «Ачинскалюминстрой» трестиниң тудугжулары база киржип турар. Бо чылда ажыглалга киирер ол тресттиң 100 [illegible].

3. Хайнышкынның апарган

Кол болгаш дузалал объектилерин «Саяналюминтяжстрой» тресттиң № 37, 78 тудуг эргелелдери, механизация эргелели, тускайжыттынган № 16 тудуг эргелели киржир. Автомобиль ажыл-агыйы, материал-техниктиг хандырылга албаны калбарып база быжыгып турар.

Саянның алюминий заводунуң девискээринде ажыл-иш хайнышкынның апарган. Стандарттыг эвес деталдар белеткеп кылырының цеги ажылдап турар. Чүгле заводка эвес, а Саяногорск хоорайга кончуг ажыктыг арыглал объектилери ажыглалга кирген. Үлетпүр баазазының күчүлүг котельназы ажыглалга удавас кирер.

Коллектив бүрүзү тудугга техниктиг чепсеглелдиң хандырарын кол кичээнгейге ап турар. Бо чылын аңаа 27 экскаватор, аңгы-аңгы маркалыг 29 кранлары, 200 чүък машиналар, 50 автобус болгаш өске-даа хөй техника аңаа ажылдаар.

Амгы үеде ол техниканың хөй кезии объектилерде ажылдап турар. Чурттуң улус ажыл-агыйынга Саянның алюминий заводунуң кайы хире улуг ужур-дузалыын үстүнде чижектер көргүзүп турар. Ол заводтуң бүдүрүкчүзү Красноярск. [illegible]

И. КУЛЕШОВ

Хакас автономнуг область Саяногорск хоорай

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АЛДАРЛЫГ ХҮН

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Куба улус бодунуң төөгүзүнде алдарлыг хүнүг — Плайя-Хиронга империалистиг агрессияны чылча шапканының оюн демдеглеп эрттирген. Вашингтонуң ыяк белеткээш, дижинге чедир чепсеглеп, өөредип каан саттыныкчы шлегеттерин чылча шаварынга аныяк революция чүгле хүн хонукту эрттирген. 21 чыл мурнунда империализм Плайя-Хиронга Латин Американга бодунуң эң-не баштайгы улуг аштырыышкынынга таварышкан. Бодунуң хамы-биле хамаарышпас чорукту чаалап алган хосталгага ынакшылдыг куба улус бөө-чепсээн холга тудуп, революцияның алдар-адын болгаш идеалдарын камгалап алган. Революцияның социалистиг характерин Фидель Кастро ол агрессияның мурнуу чарынында чонга чарлаан турган.

Плейя-Хиронга тиилелгениң оон бо чылын улустар аразының байдалдарынга демдеглеп эрттирген. Вашингтонуң администрациязы Хосталга ортулуунга удур кыжаныышкынының, хоп-меге вептередиирини болгаш өөчүктээзе кылырының политиказын улам күштелдирип турар. Кубага удур бүгү талалыг хоралакчы пропагандазы чорудуп. АКШ-тың массалыг информация черлери. Никарагуаның болгаш Гренаданың, Анголаның болгаш Эфиопияның улустарынга Кубаның интернационалдыг харам чок дузаламчызының эвес сорулгазының утка-шынарын өскээр таарылдырлаар дээш бүгү чүүлдерни кылырын оваадыжып турар.

Куба улус империализмниң кара сагыштыг үүлгеллишкиннеринге удур харыы кылдыр Коммунистиг партияны болгаш чазакты долгандыр улам-на сырый каттышкаш: «Кубаның удазын коргудуп шыдавас-даа. Ол чааскаан эвес. Хосталга ортулуунче шоглаар кым-даа болза, база катап буураашкынга таваржыр!» — деп шиитпирлиг-биле мелеглеп турар.

А. АНТОНОВ.

ФКП-НИҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солун Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң сөөлгү пленумунга бадылаан документини парлаан. Ажылчы чоннарның бүдүрүлге черлеринге эргелериң калбартыр сорулгалыг чаартылгаларны амыдыралга боттандырып чорудар деп турары-биле холбаштыр ону белеткен кылган.

Француз Компартия бо айтырыгны бүгү деңнелдерге демократтыг боттандырыышкынның үндезини кылдыр көрүп турарын ол документиде айыткан. Францияның ажылчы чоннары боттуг социал чаалап алыышкыннарны боттарының канчаар-даа аажок улуг күжүн үндүрүп тургаш чедип ап шыдаан. Ынчалзада бүдүрүлгеде ээзи херенгитеннер оларны улуткаар дээш бүгү чүүлдерин кылып турарлар. Олар хамыктың мурнунда профэвилелдериниң активистеринге удур хоралакчы үүлгедиишкиннерин кылып, мөгүүг боор турар хооййлу-дүрүмнерни үреп турарлар. Ынчангаш ындыг практиканы узуткаары эргежок чугула боор турар.

Ажылдап кылдынып турар реформаларның шугуму-биле хүлээн алыр ужурлуг бирги чергениң хемчеглери ФКП ТК көрүп турар. Оларның аразында — профэвилелдерниң турар черлери болгаш ролюн долузу-биле хүлээн көрү, бүдүрүлге ээлери болгаш администрация-биле чугаалажыышкыннар кылырда оларның бүрүн эргелерин калбартыры, ажыл чок чоруктуң удур демиселге эргежок чугула чүүл болур экономиктиг ажылдың угланыышкынын чугаалажып көөр эргени бүдүрүлге черлериниң профэвилелдериниң комитеттеринге тывсыры база кирип турар.

Ажыл чокталыышкынга удур шилиниг рынокту холга алыры дээш эртем шиңгээлдерин калбартыры дээш демиселге ийиг болур ужурлуг үлетпүрге кирүүне секторунуң ужур-дузазын ол документиде онзалап демдеглээн.

ФКП ТК ажылчы чоннарны чаа хоойлуларны парламентте бадылаашының соонда амыдыралга боттандырары дээш демиселге сырый каттыжарынче кыйгырган.

ГСДП-НИҢ СЪЕЗДИЗИ

МЮНХЕН. (СЭТА-ның корр.). ГФР-де чазак коалициязынга кирип турар Германияның Социал-демократтыг партиязының съездизи мында ажыттынган. Бөө-чепсекти эндере бүдүрериниң политиказынга, чурттуң девискээринге ортумак ыраккылдыг америк ядролуг чаа ракеталарны тургузар дээш планга удур Германияның Федеративтиг Республиказының чонунуң шимчээшкиниң калбарган байдалда 400 делегаттар болуунуң шуулгезинге чыылган.

Иштики политика талазы-биле чидиг айтырыглар ГСДП-ниң мурнунда туруп турар. Ажыл чоктарының саны ийи миллион кижи четкени, инфляция, чуртталга бажыңнарының кризизи, өске-даа нарын социал айтырыглар чогуур шиитпирлерин соңгаарладыышкын чокка хүлээп алыры негеп турар.

Иштики чидиг чөрүдээлерниң байдалында ГСДП-ниң съездизи чыылган. Тайбыңның херээнге аныяктыг кылдыр чаа ракета-ядролуг бөө-чепсектериниң Барыын Европа, ылангыя ГФР-ниң девискээринде эккеп тургузар дээш НАТО-нуң шиитпирлери-биле холбаштыр улуг чөрүдээлер туруп турар.

ГСДП-ниң даргазы В. Брандт отчёт илеткел кылган.

Лайның кыжаныышкыны күштелген үеде чепсеглениишкинниң дүжүүрериниң эгелээри эргежок чугула деп бистер, социал-демократтар, шиитпирлиг мелеглеп тур бис деп, илеткелчи чугаалаан. Делегейниң ийиги дайынының доозулганы соондунде кижи төрелгетенниң чедип алган бүгү чүүлдеринге ол кыжаныышкын улуг когаралды чедирип турар-дыр деп, В. Брандт медеглээн.

Тайбың кожа-хелбээ доктуналашкынга эгеннинден бээр удур кижилер чавырлыышкынның политиказы буурап дүшкен деп санап турар. Ынчаарга чавырлыышкынның политиказы аштырыышкынга таварышпаан деп, ол онзалап демдеглээн. Ядролуг бөө-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээриниң болгаш оларның чедиишкинниң болурунга ГФР-ниң талазындан идиг бээриниң эргежок чугулазының дугайында ГСДП-ниң даргазы медеглээн.

Чепсегленииишкинниң дүжүүрер талазы-биле ССРЭ-ниң тайбың инициативаларынга хамаарыштыр В. Брандт мынча деп демдеглээн: бөө-чепсекти боду кызыгаарлаар дээн Совет Эвилелиниң шиитпирин дораан-на шүгүмчүлээн дерээ чок. Ол шиитпирлерге баңыр чедирери, ортан чогуур практиктиг түңнелдерин кылыры эргежок чугула. Бистиң чурттуңус ракеталар салып үндүрер шөл болбушаан, ракеталар соггуушкуннарынга таваржып, ядролуг бөө-чепсектерни эндере бүдүргениниң тадавынга камыкты мурнай таваржыр ийик.

ГСДП-ниң даргазы оон-биле чергелештир Каттышкан Штаттарга болгаш НАТО-га Германияның Федеративтиг Республиказының бөрлиниң. Соңгу Атлантика блогун улам-на быжыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

А. ГРИГОРЬЕВ.

В. ГЛУХОВ

ЧОГУМЧАЛЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сураглыг америк политиктиг ажылдакчы сенатор-демократ Э. Кеннеди телевидение дамчыштыр чуве чугаалаан болгаш ядролуг бөө-чепсектерни бүдүрерин соксадыр болгаш оларны кызырар дугайында дугуржурунче Каттышкан Штаттарны база Совет Эвилелин кыйгырган резолюция телевиделиин сенатка болгаш төлээлекчилер палатазынга чугаалажып ноору-биле киргениниң чугулазын айыткан. Сенатор Э. Кеннеди ол документиниң чогаадыкчыларының бирээзи болуп турар.

Ядролуг бөө-чепсектерниң бүдүрерин соксадыр үе келген деп, 160 сенаторларның болгаш төлээлекчилер палатазының кежигүннериниң санап турарын ол айыткан.

Бөө-чепсектерге контрольду тургузарынга чүнү-даа кылбайн турары дээш Рейганның администрациязын сенатор бүрүү шапкан.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш Аргентинага удур дайын чөрүлдээзинче угланган өнчүк-чеңгээлиг утланыышкыны Великобританияның консервативтиг чазаа үргүлчүлеп турар. Чөрүлдээни шиитпирлээринге дипломатия дузалавас болза, күштүг ажыттаарындан премьер-министр М. Тэтчер ойталаар деп бодавайн турарын Рейтер агентствозу демдеглээн.

Байдал дайынче улам-на чоокшулап турар-дыр деп, «Дейли экспресс» солун бижээн.

Американың Каттышкан Штаттарының сут адаанга чоруур дайынчы хемелерин Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже чорудуп турарын «Дейли миррор» солуннуң корреспондентизи Вашингтондан дыңнаткан. Сут адаанга чоруур америк хемелер кризистиг зонаже чоокшулап бар чорууруп Пентагоннуң төлээлекчизи база бадыткаан.

Консерваторларның чазааның авантюристиг өнчүк-чеңгээлеринге болгаш дайын белеткелдеринге удурланыышкыннар Англияда калбарып турар.

Ядролуг чепсегленишкинниң дүжүрер дээш шимчээшкинниң массалыг организациязының удуртулгазы премьер-министр М. Тэтчерге чагаа чоруткан. Бүгү дайын белеткелдерин соксадырын. Англияның шериг корабльдерин дедир кыйгыртырын. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны долгандыр «дайын зоназын» күш чок болдурарын ол документиде Англияның чазаандан негээн. Чөрүлдээни тайбың арга-биле шиитпирлээриниң эргежок чугулазын мында демдеглээн.

Консервативтиг чазактың дайын белеткелдерин Уэльскиниң националистиг партиязы шыңгыы шүгүмчүлээн. Каттышкан Нациялар Организациязының дузазы-биле чөрүлдээни тайбың арга-биле шиитпирлээрин ол партия саналдап турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дугайында айтырыгга Аргентинаның туружу өскерлиш чок деп, Аргентинаның даштыкы херектер министри Н. Коста Мендес медеглээн. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле ол хөй шактар дургузунда чугаалажыышкын кылган. Чугаалажыышкыннарга канчап-даа дээшпилге чедип алдынмааның министр айыткан. Дайынга бодаарга чугаалажыышкыннар ажыктыг болгай, ынчангаш чугаалажыышкыннарны кылырынга белен бис деп, ол чугаалаан.

Аргентинаның чепсектиг күштериниң дээди командылалының чөвүлел хуралын чурттуң президентизи Л. Гальтиери эрттирген болгаш англи-аргентин чөрүлдээ-биле холбашкан айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген. Англия-биле маргылдааны тайбың шиитпирлээри дээш Аргентина туржуп турар, ынчангаш чөрүлдээни шиитпирлээриниң тайбың аргазының дугайында чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр апаар деп, күрүне баштыкчы журналистерге медеглээн.

Вашингтоннуң планын Аргентинага албадаар дээн АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң ораалдажыышкыннары чедиишкин чок болганын Буэнос-Айреске оон үр сандааны бадыткаан. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга америк төлээлекчилерниң киржилгези-биле «үш талалыг» эргелелди тургузарын АКШ саналдап турар. Ол саналды хүлээп алдынган таварылгада Мурнуу Атлантикага стратегиктиг чугула шериг баазазын тургузар дээн планын Вашингтон күүседир бодап турар. А. Хейгтиң ол «инициативазын» Аргентинаның чазаа шуут хүлээвээн. Айтырыгны тайбың шиитпирлээринче Аргентинаның төлээлекчилери чүткүп турарын медеглээннер. Чөрүлдээни тайбың шиитпирлээринге Англия бодунуң шериг корабльдерин болгаш самолёттарын шериглерин дедир кыйгыртыр ужурлуг деп, Аргентинаның чазаа санап турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамаарыштыр Каттышкан Штаттар Англияны деткип, чөрүлдээни тайбың шиитпирлээриниң аргазын боданнадып турарын Аргентинаның солуннары бижээн. «Великобритания-биле чөрүлдээге Аргентинаның Каттышкан Штаттарга идегели авээш» деп, найысылалдың «Расон» солуну айыткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). А. Хейг Аргентинаның чазаанга чаа саналдарны болгаш идеяларны киирерин аазавышаан, ол чурттуң удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр арганы чедип алган деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Аргентинаже чаа ийыышкынны кылырын ол ораалдажып турар.

СОВЕТ НОМНАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

БЕЛГРАД. (СЭТА). РСФСР-ниң Культуразының Сербияга хүнннеры-биле холбаштыр Белградта ажыттынган номнар делгелгезин «Россия Федерациязының ном херээ» деп адаан. Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ге парлаан уран-чечен, эртем-техниктиг, ниитилел-политиктиг хөй номнарны, бичии уруглар номнарын мында делгеп көргүскен.

Совет номнарны Югославияның номчукчулары ханызыбиле сонуургап турар деп, Белградтың «Попоредна штампа» ном үндүрер черниң чиигине директору А. Новаловичтиң делгелгениң байырлыг ажыдыышкынынга медеглээн. Номнарны солчуру бистиң чурттарывыстың аразынга найыралдыг болгаш эвилел ажылдажылганы улам-на холбаштырынга дээштиг болуп турар деп, ол чугаалаан.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Чепсектиг Күштериниң каттышкан штабының медээзинде айтырга, иран-ирак фронтуга болгаан сөөлгү хоругталыышкын туржуушкуннарынга 90 хире ирак шериглерин узуткаан боор турар. Абадан хоорайның девискээринге болган агаар тулчуушкунунга иран шуругдечиниң самолётту дүжүр аткан. Иран утер-боолар ирак Фао болгаш Басра хоорайлар аразында оруктуң болзаан соонда оон-биле шимчээшкин үрелген.

ӨСКЕРЛИШ ЧОК

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың даштыкы политиказы мооң соңгаар-даа өскерлиш чок болурун эрге-чагыргада институционно-революстуг партиядан чурттуң президентизиниң албан-хүлээлгезинге кандидат Мигель де ла Мадрид Уртадо бадыткаан.

Куба-биле, Никарагуа болгаш өске-даа чурттар-биле бодунуң харылзааларын быжыглаарын Мексика үргүлчүлээр апаар деп, парлалга конференциязынга ол медеглээн. Даштыкы политиктиг айтырыгларга Мексиканың кол принциптери — улустарның бот-баштактынар эргезин хүндүлээри, өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлап кирипмези, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны тайбың шиитпирлээри, демократия болгаш хамаарышпас чоруктуң дээш демиселдежип турар улустар-биле эптешкил каттыштырылгазы болуп турар деп, президентиге кандидат чугаалаан.

Л. Сузукиниң чазааның капиталдың эрге-ажыктарынга дүүшкен сан-хөө политиказынга удурланыышкынны илередири-биле ийи чүс муң кижи киришкен чыскаал Токиога боор эрткен. Японияның чазаа сан-хөө талазы-биле чаартылгаа дээр хоозун чүүл-биле чылдагаанныг алгаш, хөй ажыл тележиниң күду деңнелге тударынга ийт кылып, бирги чергениң эргежок чугула бараалгаларынга өртектериниң соксаал чокка улгадып турарын көрбээченнеп турар.

ЧУРУКТА: найысылалдың кудумчуларында чыскаалганнар. Плакаттарда: «Үндүрүгнү кызыгаарлаар, амыдырал деңнелин бедидер» деп бижиктер.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

В. И. Ленинниң төп музейинде

МОСКВА. В. И. Лениннин Төп музейин даштыкы-даа, совет-даа аалчылар хүннүң-не көрүп, барып турар, чоннуң ынаар шуушкан изи читпес. Музей — эң улуг эртем төвү, СЭКП-ниң тургузукчузунуң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының организакчызының болгаш хей-аът киирикчизиниң, делегейде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эң баштайгы күрүнезиниң үндезилекчизиниң амыдырал - чурталгазы и ы к. ажыл-чорудулгазының байлак эртинези.

Ооң залдарында 12 муң ажыг экспонаттар делгеттинген. Музейниң экспозициязында Владимир Ильичиниң хууда эдилелдери, документалдыг фото-чуруктар, кинокадрлар, Лениңниң хол-биле бижээн чүүлдериниң хоолгалары, делегейниң дыка хөй дылдарында очулдуртунгулаан ажылдары.

ЧУРУКТА: музейниң «Делегей дайынының болгаш февраль революциязының үезинде» деп залы.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МОНБЛАН

Альпы даглар артык бедик.
Ак хар чайпаан Монблан
сүүр.
Соок даштар аразында
Соңгу түктүг адыы ышкаш.
Херии черде шораннардан
Херөп алган көрүп туру.

Шаандан бээр ооң адын
Сагыжымга шыгжап
чордум.
Хары кижи кандаай чоор»
деп.
Харыы манаан ажы чок
боор.
Бөгүн ышкаш Монбланга
Мөгеер дээш чедип келдим.

Чамбы-диште алдарлыг сүүр
Чаңгыс ол-ла эвес болгай.
Мээң чуртум—совет черде
Меңгилерлиг бедиктер хөй.
Камчаткадан Карпаттар
дээр
Каш-даа чүсту санап боор
мен.

Талыгырдан көстүп келир
Таңды-Уулам. Саян сыным.
Барык хүннүң меңнилежир
Бажы бедик Бай-ла-Тайгам.
Бөргүм уштуп чолугарым
Мөңгүн-Тайгам — аалымда.
Эзирлерлиг кадыр Кавказ.
Эртинелиг байлак Урал.
Дээрин безин баганалаан.
Телер турлаа кырган
Памир.
Хинин дошта баглап алган
Хибин даглар—шупту
мээнии.

Мону харын ылап бөгүн
Монбланга сөглээр дээн мен.
Ак хар бүдээл кедип алган.
Арыг агаар тынып орар.
Угааныг дээн сүүр ыйнаан.

Ужур-чөвүн билип тур боор.
Дүжүлгени хааннар ээлээн.
Дүржок, деран үе турган.
Хосталга дээш демиселче
Хоор чонну кыйгырган
дээн.

Орус чоннуң улуг оглун
Орап дүүнче шывадапкан.

Сибирь ынчап ядамынга
Сири-кавы чалынмаан-даа.
Баштыңчыга бараан болуп.
Барып-чокуп өргүп турган.
Аржай-буурул Саян сыным
Агаарын-даа харамнанмаан.

Ооң соонда оралнарның
Опаа кавазы швейцар чер
Шөлүлгеге турган кижээ
Шөлээн бүлүн болу берген.
Баштыңчывыс ажыл-ишче
Бажын ажыр шымны
берген.

Улуг эштн Ленин деп.
Улустарның эндевээнин
Монбланга чугаалаар деп.
Мону олап кылбаапым
шын.

Чүге дээрге Ильичиниң
Чүүтер шупту билир
турган.
Ажыл-иштен могай бергеш.
Агаарлаар дээш үнүп
келгеш.

Монбланың улуг башкы
Бодал-биле көөр турган.
Саян сыным чээргүктери
Сагыжынга кирер турган.

Калыг өйде Ильичиниң
Хайыралыг көргени дээш.
Саян сыны. орус черни
Сагындырып турганы дээш.
Хуулгаан чараш Монбланга
Курлак чедир мөгейген мен.

С. КУДАЖЫ.

ЯРМАРКА-82 ЧАЛАП ТУР

Садып алыкчыларның кичээнгейинге! 1982 чылдың апрель 24-те, эртенгиниң 11 шактан эгелээш, Кызыл хоорайның аът чарыштырар чери —ипподром девискээринге бо чылдың ЧАСКЫ БАШТАЙГЫ ЯРМАРКАЗЫ болур.

Аңаа Тыва АССР-ниң күрүне садыының системазының бүгү-ле садыг организациялары киржир.

82-ниң часкы ярмарказынга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын, кулинар кылыгларын делгеп садар.

Садып алыкчыларны ЧАСКЫ ЯРМАРКАЖЕ чалап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

В. ВОСКРЕСЕНСКАЯ.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮ

Апрель 22—Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнү. Ол делегейниң бүгү-ле күш-ажылчы кижилериниң байырлалы болу берген.

Биске ол байырлал эң-не үнелиг. Бис Лениниң чуртунда чурттап турар бис. Лениниң чагыглары-биле ажылдап турар бис.

Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче бараалыыр. Ында совет улустуң кайгамчык улуг чаагай ажыл-херектери сугнуң дамдызынга хүннүң көрүп-чүктелгени ышкаш көстүп турар.

Владимир Ильич бөгүн болза чүнү көрген турар ирги? Ону чүү өөртүр ирги?

Апрельдиң эртенинде чурт бичии уругларның үнү-биле дола бээр. Муң-муң уруглар школаже холдарында чечек туткан далаштыг бар чоруурлар. Бисте ам бижик билбес кижи чок, а эртемниг кижилери өске чурттарнындан бистинде хөй.

А фабрика болгаш заводтар база дыка хөй! Ажылчыннарның болгаш инженерлерниң билдилиг шевер холдары аңаа машиналарны кылып бүдүрүп турар. А олар амыдырал-чурталга улам-на чаагай болзун дээш кижилерге бараан болуп чоруур.

Колхоз, совхозтарның ховуалдери чындыгыр чымчак ногаан өң-биле шыптынган. Тракторлар, комбайннар черни чаа дүжүтке белеткеп, соксаал чок ажылдап турар.

Владимир Ильич чүс муң трактор дугайында күзеп болдап чораан. Ам чүгле Волгоградтың заводу безин миллион ажыг тракторну бүдүрүп үндүрер.

Улуг хемнерниң энергиязы бистиң болгаш өске-даа социалистиг күрүнелерниң үлетпүрүн болгаш кодээ ажыл-агыйын хандырар гидроэлектростанцияларның турбиналарын долгандырар кылдыр кижи албадапкан.

Шаандагы Владимир Ильичиниң үш чыл иштинде шөлүлгеге чурттап турганы ырыжым булуну. Сибирьде эң-не күштүг гидроэлектростанциялар туттунуп турар.

Өске чурттарның ажылчыннары болгаш тараачыннары база дарлалдан хосталыр деп Ленин чугаалап турган. Ол шак ындыг болган-даа. Социалистиг күрүнелер ам Европа-да-даа, Азияда-даа, Америкада-даа бар. Африка даштыкы дарлакчылардан холдуунда-да хосталып турар.

Совет күрүне делегейде эң күштүг чурт апарган. Ол тайбың дээш могаг чок демисежип, дайын кыпсыкчыларының эжелекчи холун хөй удаа чайладып келген.

Чылдар эрте бээр. Коммунист апаар сен. Кандыг-даа ажылды кылып чорзуңза, Коммунистиг партияның, Лениниң херээн эштери-биле уламчылаар сен.

ФИНЛЯНДИЯДА ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР

рельде чурттап турган» деп бижээн мемориалдыг самбыраны аскан. Ол бистерге өөрүнчүг болгаш чоргааранчыг болду.

1906 чылдың май ортан үезинде Ленин Стокгольмга болган РСДРП-ниң дөрткү съездизинден ээп кел чыткаш, Хельсинкиге элээн үеде чурттап, фин социал-демократтар-биле ужуражып турган.

Хельсинкиге сөөлгү чораш. Серияйстен рантате кудумчуда I дугаар бажыңга, хоорайның каргыс шагдаа чериниң начальниги, социал-демократ Густав Ровнонуң квартиразынга чурттап турган. Ленинге революсчу ажыл кылырынга ол кончуг таарымчалыг болган. Чагырыкчы шагдаа бажыңынга улуг революционер кижи чурттай бээр деп кымның-даа сагыжынга кирбес турган дээрзин орук баштакчывыс тайылбырлады. Ынчалза-даа Ильич кончуг серемчилелдиг, фин өңнүктерин эчок байдалга таварыштырбазын бодап турган. Ооң соонда машинист А. Блумквистиниң бажыңынга чыл ажыр чурттаан. Аңаа «Күрүне болгаш революция» деп номун ол бижип турган. Ол квартираларда баштыңчының чурттап турган өрээлдериниң эт-хе-

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

рекселин долузу-биле Тампере хоорайда В. И. Лениниң музейинге дамчыдып берген. Музейни улуг сонуургал-биле көрген бис. Густав Ровнонуң квартиразы турган бажыңның ханазында мемориалдыг самбыраны аспышаан. Ильичиниң чурттап турганы өрээлди Лениниң мемориалдыг комнатазы кылдыр 1976 чылда ажыткан. «Ону бөлүүн фин чон сонуургал-биле көрүп, пролетариаттың баштыңчызынга ханы хүндүткелин илередип турар»—деп, орук баштакчывыс чугаалап чорду.

Кыска он хонук иштинде Хельсинки, Тампере, Турку, Лахти хоорайларның төөгүлүг черлеринге барып, ында үлетпүр-бүдүрүлге-биле таныштывыс.

В. И. Лениниң революсчу ажыл-чорудулгазын кылып, аңаа чурттап, ажылдап, фин социал-демократтар-биле быжыг харылзаалыг турганы-биле ол хоорайлар онзагай.

Тампере — Финляндияның улуг хоорайларының бирээзи. Ону финнер үлетпүр хоорайы деп адап турар. Ында металлургия заводтары, чиик үлетпүрнүң фабрикалары хөй. Бо хоорай 1779 чылда тургустунган. Чурттакчы чону 175 муң ажыг кижи. Үлетпүр-бүдүрүлге, студентилер саны-биле

Хельсинкиниң соонда ийиги черде. Каеннеула деп телевидение суургазының 168 метр бедииңден ол хоорайның панорамазын, чуртталга кварталдарын, фабрика, заводтарын, хоорайның хуреэлээн хелдерин көөрге солун чорду. Фин совет найырал ниитилелиниң 1946 чылда организастааны В. И. Лениниң музейи черле онзагай. Ол Халлитускату-19 бажыңның ийиги кадында турар. «Кумулус» аалчылар бажыңынга үш хонук чурттап, хоорейда ленинчи черлер-биле таныжар аргалыг болган бис.

Финнер чуртунда Ильичиниң ажыл-амыдыралы-биле холбашкан хоорайларның бирээзи Турку. Ооң-биле кончуг кыска таныжкан бис. Турку 1812 чылга чедир Финляндияның төвү турган. Чурттакчы чон талазы-биле чуртта үшкү черде. Ол порт хоорай.

Ленин Туркуга 1905 чылдан эгелеп каш удаа чораан. Турку хоорайда музейде ленинчи мемориалдыг комната бар. Уран чүүл музейинден ырак эвесте Лениниң тураскаалын тургускан. Орта бистер барып, ынак баштыңчывыска мөгейип, дириг чечектерин салгаш, чурукка тырттырган бис.

1917 чылда Ленин ажап үеде Лахти хоорайга чурттап

турган. Хоорай Салпаусселькэ сыннарының эдээнде кончуг чараш арга-арыглыг черде турар. Ында ленинчи черлерни эргип келип, улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

Бо чуртка аян-чоруувуустуң хүннеринде ленинчи черлерни көрүп, бөлүүн фин чоннуң амыдырал-чурталгазы - биле дөмчү-даа бол таныжкан бис.

Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениниң эгелээни Финляндия биле Совет Эвилелиниң быжыг найыралы, чаагай кожа-хелбээ болгаш кайы-даа талага ажыктыг калбак кады ажылдажылга улам сайзырап, быжыгып турарын херек, кырынга көөр аргалыг болганывыска өөрээн бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааны ёзугаар Совет Эвилелинге албан-ның ажыл-херекчи аян-чоруун кылып чораан, Финляндия Республиканың амгы президентизи М. Койвисто-биле Кремльге бо чылдың март айда болган совет-фин акы-дуңмалышкы найыралдың чугаалажылышкыннары ону база херечилеп турар.

Ол чугаалажылышкыннарның ужур-дузазын СЭКП ТК-ның Чиигиле секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И.

Брежнев мынчаар үнелээн. «Совет Эвилели Финляндияның иүүрүнде чаагай сеткилдиг, бузурелдиг кожалыг болуп турар. Боттарының ден эргелиг кады ажылдажылгазындан ийи чурттар бүгү адырларга — экономикага, культурага, политикага эвээш эвес ажыктыг чүүлдерни ап келген болгаш алыры ам-даа ургулчулеп турар».

Кожа-хелбээ, быжыг найырал дээш, тайбың дээш фин улустуң туруштуун делегейниң улустарының эп-сеткил каттыжылышкынының байыры Май 1-ниң байырлалында ажылчы чоннуң чыскаалында, ол хүн фин социал-демократтарның организастааны митингизен болгаш делегейге ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыры дээш организастаан кудумчу чыскаалдарындан көрген бис.

Совет-фин кожа-хелбээ найыралдың бир херечизи—садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш хандырылынын 1995 чылга чедир күштүг үр хуусаалыг программазы. Ол делегейге тайбыңны быжыглаашкынчы, ол ышкаш Хельсинки Түннел актызының херек кырында боттаныр тураарының чыпыткылаңчак үлегер-чижээ болур.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1982—1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

Школа салбыры. 8 класс доосканнар 3 чыл 10 ай, а 10 класс доосканнар—2 чыл 10 ай өөренир.

Школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбыры. 8 класс доосканнар 3 чыл 6 ай, 10 класс доосканнар 1 чыл 10 ай өөренир.

Күш-ажыл салбыры. (Техниктиг күш-ажыл). 10 класс доосканнар 1 чыл 10 ай өөренир.

Училищеге кирерниң чуруму бүгү ортумак өөредилге черлериниң-биле бир дөмей.

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага аас-биле кирерниң экзаменнерин дужаар.

Ортумак эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырынга кирерин күзээн ортумак эртемниглер орус дылга (диктант) болгаш төөгүге кирерниң экзаменнерин дужаар.

Ортумак ниити билиг школаларын 4 болгаш 5 демдектерге доосканнарны кирерниң экзаменнери чокка хүлээп алыр.

Школа-даа, школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырларынга-даа кирерин күзээннер кирерниң экзаменнериниң мурнунда хөгжүмге салымныының талазы-биле хыналданы эртер.

Директорнуң адынга бижээн билдиришкинге билииниң дугайында документиниң (боду-биле), № 286 майык ёзугаар эмчи справказын, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук кожар.

Билдиришкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирерниң экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир. Училищеге киргеннер ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандыртынар. 18 харга чедир шуут өскүстерни, а ол ышкаш совхозтарның хөй уругларлыг ажылчыннарының уругларын күрүнениң долу хандырылгазынга алыр. Олар чүгле чогуур документилерни эккээр ужурлуглар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.

Кызылдың башкы училищезиниң школа назы четпээннер-биле ажылдаар салбырынга (бот-өөредилгелиг) 10 класс дооскаттарны хүлээп алырын чарлап тур.

Училищеге кирерлер орус дылга (диктант), төөгүге (ортумак школаның дээдели-биле) кирерниң экзаменнерин дужаар.

Училищеге кирерниң чуруму бүгү-ле ортумак өөредилге черлериниң-биле бир дөмей. Кирерин күзээннер кирерниң экзаменнериниң мурнунда хөгжүмге салымныының талазы-биле хыналданы эртер.

Директорнуң адынга бижээн билдиришкинге: билииниң дугайында документизин (боду-биле), № 286 майык ёзугаар эмчи шинзылгазы, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук кожар.

Билдиришкиннерни апрель 1-ден май 30-ге чедир хүлээп алыр. Кирерниң экзаменнери — июнь 1-ден 10-га чедир.

Тываның кодээ ажыл-агый техникуму 1982—1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Өөренириниң хуусаалары:

Хүндүскү салбырның дараазында тускай мергежилдерге— агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—3 чыл 10 ай; бухгалтер учёду (кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге) (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгениң салбырының дараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай; агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай;

— бухгалтер учёду (8 класс соонда)—3 чыл 9 ай;

бухгалтер учёду (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай; кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң эр херээжен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут хээп өөренир салбырларга 30 хар чедир назылыг, ажылдавышаан (заочное) өөренир салбырларга — хар-назы ылгал чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирер үеле мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза:

1. Ниити билиг школазын доозарда мактал бижик, алдын азы мөңгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш ортумак профтехучилищелерни тергиин диплом-биле дооскаттар.

2. Совхозтардан болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның доктааткан дүрүм ёзугаар өөредип чорудкан кижилери.

3. Өөредилге черинге чедип алыр дээн мергежилиниң талазы-биле аңаа дөмей черлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусаалың иштинде ажылдааннар азы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттиргеш, курлавырже халажып үнген шериг албанныглар.

Кирерниң шылгалдаларын дужаары:

8 класс дооскаттар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле); 10 класс дооскаттар — литератураа (чогаадыг), математикага (аас-биле), зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 класс дооскаттар—литературага (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8-10 класстар дооскан болгаш документилеринде чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерни хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирерниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Кирерниң дугайында билдиришкинни техникумнуң директорунуң адынга чаңгыс аай майык-биле чорудар.

Билдиришкинге капсырлаштырар чүүлдер:

— сес чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (боттары):

— № 286 майыктың эмчи шинзылгазы:

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, бир эвес кежээки болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чаңгыс аай хевир ёзугаар чорудкан бижик, совхозтарның болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның чорудкан бижиктери:

— 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чок).

Техникумга кирер дээш келгеннер төрүттүнгенинин дугайында херечилелди азы паспортту, шериг билеттин (курлавырда шериг албанныглар) азы кирип бижээн херечилелди (келдиришкин назылыглар) боттары көргүзер.

Бот-өөредилгелиг салбырга билдиришкиннерни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирерниң шылгалдалары августуң 1-ден 20 чедир болур, сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедер. Бот-өөредилгелиг салбырга кирерниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 18-тен 21-ге чедер. Сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедер.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнарны ниити чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның үндезин пансионал ажылчыннарының уругларын өг-бүлениң материалдыг байдалының дугайында шинзылгага үндезилээш, күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-00.

Красноярскиниң кооперация техникумунуң Кызылда өөредилге-консультация пунктузу 1982—1983 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг салбырга дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Үлетпүр бараннарынга товароведение.
2. Аъш-чем бараннарынга товароведение.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооперация садыынга планнаашкын.

Хереглел кооперациязында ажылдап турарларны техникумга хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырынга 8 болгаш 10 класс дооскаттарны хүлээп алыр. Олар дараазында документилерни чорудар.

Директорнуң адынга билдиришкин.

Билииниң дугайында херечилел азы аттестат (боду-биле).

Эмчиниң № 286 майык ёзугаар шинзылгазы.

Бөрт чок тырттырган, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Бүдүрүлге чериниң удуртукчузунуң шынзыткан күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

Хереглекчилер ниитилелиниң чорудкан бижии.

10 класс дооскан соонда өөренип кирип турар кижилер бүгү салбырларга орус дылга болгаш литературага (чогаадыг азы эдертиг) кирерниң шылгалдазын эртер. Ооң аңгызында товароведение салбырынга—химияга (аас-биле), бухгалтерия болгаш план салбырларынга — математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

8 класс дооскан соонда өөренип кирер кижилер орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирерниң шылгалдаларын тудар.

Документилерни 1982 чылдың апрель 15-тен эгелээш, Кызылга хүлээп алыр.

ӨК пунктузунга июнь 1-ден 11-ге чедир белеткел курузу база ажылдаар. Кирерниң шылгалдаларын июнь 12-ден 19-ка чедир Кызылга кээп тудар.

Бүгү айтырыгларны салыр болгаш документилер чорудар адрезн: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38 дугаар бажың. Техникумнуң бот-өөредилгелиг салбырының өөредилге-консультация пунктузу. Телефон № 2-55-58.

Теле Видение

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!» Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «База катап номчааш». Ленинградтың М. Горький аттыг үлегерлиг Улуг театрының фильм-шиизи. 11.15 — «Чалбыыштыг чылдар ырылары». Концерт. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Ленин болгаш үе». Документалдыг фильм. 15.25 — «Партия — бистиң ажыл-херектеривистиң алыы чогу». Совет шүлүкчүлериниң чогаалдарындан тургусккан композиция. 15.55 — «Москвадан ленинчи черлер-биле». 16.00 — П. И. Чайковский. Оркестрлиг скрипкага концерт. 16.35 — Театр болгаш үе». В. И. Ленин көрүкчүлер залында». 17.15 — 17.30 — Чапсар. 17.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Рихтер. Л. Бетховенниң сонаталарын күүседир. 18.05 — Хоккейге делегей чемпионадынга ужуражыр ССРЭ биле АКШ-тың шилилдек командаларының маргылдаазындан репортаж. Финляндиядан дамчыдылга. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Бут бөмбүүнге кубоктуг командаларның кубогу дээш маргылдаа. «Стандард» (Бельгия) — «Динамо» (Тбилиси). Бельгиядан дамчыдылга. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 20.55—В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга холбаштыр байырлыг хурал. Концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дорт дамчыдылга. Ооң соонда — Хоккейге делегей чемпионады. ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шилилдек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — ПТУ сургуулдарынга. Химия. Үстерни үлетпүрге болбаазырадыры. 12.30 — «Тракач хөмү». Эотем-тайылбырлыг фильм. 12.40—Лениниң дириг сөзү. 13.20—В. Маяковский шүлүкчү болгаш шүлүглел дугайында. 13.50 — «Офицерлер». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.20—Англи дыл. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — Чарлалдар. 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Дириглерден артык дириг». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Мөгениң Аътчыгаш». Мультфильмниң 1-ги кезээ. 20.15— «Улуг Устюг дугайында сактыышкыннар». Документалдыг телефильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 20.55—Ленинчи Горкилерге камерлиг кежээлер. 22.00—23.25 —«Мөңге чериниң толээлекчилери». Уран-чечен фильм.

КИНО

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 17.30 20.10, «Февральдың сыраны» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ногаан шөлде хар» 9.00, 15.00 18.40, «В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан эртенги шуулган» 11.30, «Амстердамдан бизнес» 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Июльдуң адыгы хүнү» 15.00, «Амыдыралга ынак кылдыр силерни албадаптар мен» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чаңгыс дээрниң адаанда» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага бөгүн көскер булуттаар, чамдык черлерге чаар. Соңгу-барыын углалыышкыннар хаттың дүргени секундада 9—14, чамдык черлерге дүнеки үеде секундада 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 2—7 градус соор, хүндүс 17—20, чамдык черлерге 6—11 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35; партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 898

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00711

ЛЕНИННИҢ ХЕРЭЭ МӨҢГЕДЕ ДИРИГ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 95 (11893) 1982 чылдың апрель 23, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

КРЕМЛЬГЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Ленинчи өөредиг делегейни чаартырының демдээ, бистиң үениң революстуг тугу болу берген. Лениннин идеялары, ажылчын ангыны болгаш бүгү ажылчы чоннарны хостаарының херээнге оон кызыгаар чокка бараан болуушкуну, баштыңчының амыдыралы бодун-даа — бо бүгү чүүлдер коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге өндүр улуг үлегер-чижек боор турар. СЭКП-ниң, партия Төп Комитединиң, оон эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунуң бүгү-ле ажыл-чорудулгалары ленинчи чагыгларга шынчы чорук-биле сиңниккен.

В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылын бистиң улузунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң, Совет Эвилелиниң бүгү национальдарының болгаш биче улустарының бузулбас сырый каттыжыышкынының байдалында ужуражып турар. Ол көдүрлүүшкүнү алдарлыг юбилейге—ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылынга белеткел болдурган. Совет кижилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, боттарының сорук кириишкинниг күжүн марксизм-ленинизмниң эртине номналындан, өлүм чок ленинчи өөредиглден ап турарлар.

Лениниң идеялары бөмбүрзектиң миллион-миллион кижилериниң эң-не ханы бүзүрели болгаш хан-дамырынзаан херээ апарган. Лениннин аты мөлчүүгделдарлалга удур демиселче чалбыыштыг кыйгырыг ышкаш, дайынчы чаңгыс эптиң демдээ, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге магадылал кылдыр чаңгыланып турар.

В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал апрель 22-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган. Найысылалдың болгаш Москва чоогунуң бүдүрүлгелериниң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, партияның хоочуннары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, эртем болгаш культура ажылдакчылары, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары, космонавтылар аңаа чыылган. Даштыкы дипломаттар, даштыкы аалчылар олуруушкан.

17 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны хуралдың киржикчилериниң үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Чилиниң Компартиязының Чиигине секретары Л. Корвалан, Аргентинаның Компартиязының Чиигине секретары А. Фава база президиумга олурган.

Президиумда — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, СЭКП Москва хоорай болгаш Москва область комитеттериниң секретарьлары, ленинчи партияның хоочуннары, үлетпүрнүң болгаш кадаа ажыл-агыйның алдаржаан ажыл-ишчилери, кеску шериг начальниктери, эртемденнер, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорkомунуң бирги секретары **В. В. Гришин** ажыткан.

Совет Эвилелиниң гимнизи Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлалдыг чаңгыланып үнген.

«Ленинизм—массаларның революсчу энергиязының болгаш чогаадылгазының эгээртинмес үнер дөзү» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чоруук комитединиң даргазы **Ю. В. Андропов** кылган.

Илеткелди улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери туруп келгеш, «Интернационалды» сорук кириишкинниг ырлаан.

Оон соонда байырлалдың улуг концерти болган.

(СЭТА).

ЛЕНИНИЗМ—МАССАНЫҢ РЕВОЛЮСЧУ ЭНЕРГИЯЗЫНЫҢ, ЧОГААДЫЛГАЗЫНЫҢ ЭГЭЭРТИНМЕС ҮНЕР ДӨЗҮ

В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан

Москвага байырлыг хуралга эш Ю. В. АНДРОПОВТУҢ илеткели.

Эштер!

Революсчу болгаш бодалчы —Лениннин кайгамчык чаагай кижи бүдүжү, оон идеялары болгаш ооң ажыл-херектери кижи төрелгетенниң салым-чолунга шиитпирлиг эргилдени болдурган. Алыс дөзүнге Ленин турган Улуг Октябрьның тиилелгези төөгүнүң уеаниң чаңгыс аай агымын үзе шаапкан ышкаш болган. Бөмбүрзектиң бир чартыынга хостаглан күш-ажылдың келир үеже сүр-чүткүлдүг оруну тыптып келген болгаш шапкын хөгжүп турар. Өске чартыында — мөлчүүшкүннүң болгаш күчү туруушкунунуң эрткен үе болуп бар чыдар оруну хевээр арткан болгаш ам-даа турбушаан. Ол ийи орукнуң кожа-хелбээ догуннаашкыны болгаш удурланыштыр туржуушкуну ээрби чүс чылда кижи төрелгетен ниитилелиниң социал болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң эң-не фундаменталдыг база ханы фактызы болуп турар.

Ол өскерлиишкиннерниң шимчээшкинин бистиң планетавыстың социал овур-хевириниң үндезини-биле өскерткен. Бистиң Төрээн чурттувус— Совет Социалистиг Республикалар Эвилели социализмниң тиилелтирбес шивээзи болу берген. Социалистиг күрүнелерниң дем каттыжылгазы өзүп болгаш быжыгып турар. Шагтаанда турган күчүлүг колониалдыг империялар шуут буурап дүшкүлээн. Оларның орнунга хостаглан күрүнелер көстүп келген, оларның дыка хейү социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип ап турар. Капитализмниң кол-кол төптеринде байдал экономиктиг болгаш социал харылзаалар талазы-биле туруш чок болуп турар. Ажылчын ангының болгаш коммунистиг шимчээшкинниң ыйыышкыны-биле аткаарлап бар чыдар буржуазияның байлалды чүгээр-лидип алырынга ажылдаарын оралдашканы реформалар [illegible] бээн. Социализмниң болгаш хосталганың идеялары бүгү диптерде ханы дазылдапып кирген, күчүлүг массалыг шимчээшкиннерге даянып турар.

Чаа, коммунистиг сайзыралдың тиилелгезин чоокшуладып [illegible] Владимир Ильич Лениннин ады-биле, ажыл-херектери-биле, идейлиг [illegible] чарылбас [illegible]. Ленинизм делегей пролетариадының, эрги делегейге улуг демиселдиң [illegible] база чаа делегейни тургузуп турар бүгү кижилерниң тиилелгелиг чепсээ болуп келген, [illegible] турар болгаш болур-даа.

[illegible]-биле марксизм-ленинизм болур Лениннин өөредии — ол эртем-дир. Ынчангаш ол кандыг-даа эртем [illegible] ленинизм — делегейниң революсчу өзүл-биле чаартырының теориязы-дыр. Кол барымдаалаар принциптерниң практика-биле хөй катап хынаттынган системазынга, материалистиг диалектикага даянган ол өөредиг төөгүнүң бүгү-ле чаа чорудулгаларын болгаш болуушкуннарын, чаа эргилделерин илеретпишаан, чуртап болгаш хөгжүп турар.

Ленинизмниң кезээ-мөңгеде эргижиревезиниң чажыды чүдел дээрге, Лениннин өөредии, оон принциптери, оон идеялары миллион-миллион массаларга чоок болгаш билдингир болуп турарында, боттарының сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыгларга тодаргай харыыларны кижилерниң салган бүрүзү ол өөредигден тып ап турарында. Келир үе-же оруктү кижи төрелгетенни [illegible] чырыдып, бүгү Черниң улустарынга тайбыңның болгаш дептиилгениң берип турар.

Ленинизмниң эгээртинмес амыдыралчы күжү харын мында. Өндүр улуг Ленинчи ном налды кадагалап болгаш үргүлчү байлакшыдып турар бистиң партиявыстың күжү харын мында.

Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюн демдеглевишаан, бистиң партиявыстың, бистиң күрүневистиң үнделиилекеизинге өөрүп четтиргенивисти болгаш хүндүткелиивисти илергейлеп турар бис. Ол хүн бистиң планнарывысты, бистиң политикавысты ленинчи угланыышкыннар-биле дагын-дагын шүүштүрүп турар бис. Ынчангаш мынчаар чугаалаар долу эргелиг бис: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Лениннин өндүр улуг херээнге шынчы, марксизм-ленинизмге шынчы. Бодунуң төрээн партиязын, шылгаашкан ленинчи Леонид Ильич Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан совет улус коммунистиг тургузуушкунну оруу-биле бүдүрелдиг бар чоруур.

1. «АМЫДЫРАЛЧЫ. ЧОГААДЫКЧЫ СОЦИАЛИЗМНИ УЛУС МАССАЛАР БОТТАРЫ ТУРГУЗАР» (В. И. Ленин)

Эштер! Төөгүнүң базым саныында-ла, социал-политиктиг байдалдың болгаш амыдыралчы теория болур марксизмде практиктиг сорулгаларының [illegible] өскерлиишкиннинин ол саныында-ла [illegible] талалары бирги черже кол [illegible]

[illegible]

болгаш культура ажылдакчылары-биле ужуражыышкыннар болгаш беседалар Ленинге алызындан эргежок чура турган. Ол дээрге массаларның дуржулгазы-биле бодунуң түннелдерин шүүштүрүп, революцияны боттандырып, социализмни тургузуп турар кижилерниң [illegible] хуузунда салым-чолдарын [illegible] политиканың [illegible]-дир».

[illegible]

гаалаар дээн ол-дур. Ажаа бодуун хемчээшкиннер-биле, ешыпныг бодалы дижир чүвени барымдаалап чугаалаар болза, Лениннин болгаш ленинчилерниң боттарының мурнунга салган сорулгалары шуут-ла боттанып шыдаттынмас сорулгалар турган. Ынчалза-даа тиилеп үнген бис.

Ол тиилелгени ынчан «хуулгаазын» деп адап турганы ховар эвес. Ынчаарыже «хуулгаазынныг» чүве турбаан болбайн аан. Улуг мерген, боттуг көөр угааны-биле Ленин харын ону өске кымнаң-даа артык билип турган. Ирип-чыдаан, дайынга копкан-сулараан, бодунуң үезин чуртап эрттирген помещик-буржуаз тургузуг турган. Советтер чуртунуң даштыкы дайзыннарының сырый каттыжып алырынга шаптыктаан ай чидиг черүлдээлер делегейге турган. Лениннин тургусканы большевиктерниң партиязы — Россия пролетариадының сырый каттышкан, аңгы тулчуушкуннарынга кыпналган политиктиг авангарды турган. Ажылчын ангы-биле болгаш тараачыннар-биле авангардтың бузулбас харылзаазы, аңаа улус массаларының деткимчези турган. Россияның ажылчы чоннары партияга бүзүрээн, Ленинге бүзүрээн болгаш демиселче көдүрлүп үнген. Революция тиилээн.

Ынчангаш социалистиг чыл санаашкынының эң-не эгезинден тура, чаа ниитилелдиң эптиг тургузукчу күжү бооп берген партияның болгаш улустуң чаңгыс эвилели тургустунуп келген. Ол чаңгыс эп боттуг бүдүштүг, чүге дээрге ленинчи партияның эчис сорулгазы, программазы күш-ажылчы улустуң үндезин эрге-ажыктарын долузу-биле илергейлеп турар. Ынчангаш оон-биле кады ол чаңгыс эп — [illegible] ниитилел тургузуун тургузукчузу чүгле [illegible] болуп болур дээрзинге [illegible] коммунистерниң [illegible] болуп.

[illegible]

нап турар. Ол сорулганы бис эки күүсеткенивис тудум-на, массаларның төөгүлүг чогаадылгазының агымы улам шапкын, долу болу бээр.

Совет ниитилелдиң бүгү хөгжүлдези, оон дүүнгү болгаш оон бөгүнгү хүннери күш-ажылчы кижизиниң хосталган инициативазы чүү чүвеге ргалыгын дээрзин чайыннандыр көргүзүп турар. Ол каш-ла он чылда бүдүн чүс-чүс чылдарны чыырыпкан. Ол он чылдарның түңнелдери ам бүгү делегейниң мурнунга тодазы-биле көстүп турар. Ол дээрге — бистиң Совет эрге-чагыргавыс, чоннуң боттандырып турары болгаш чоннуң эрге-ажыын камгалаан эрге-чагырга-дыр. Ол дээрге—хостуг күш-ажылдың тургусканы болгаш бүтүдениниң болгаш кижи бүрүзүнүң чаагай чоруунче угландырган социалистиг экономика-дыр. Ол дээрге—60 чылын демдеглээринге бистиң белеткенип турарывыс Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинге бүгү национальдарның болгаш биче улустарның улуг каттыжыышкыны-дыр. Ол дээрге — бистиң ниитилеливисте социалистиг идеологияның тиилелгези-дир.

Совет улустуң ажыл-чорудулгазының кол адыры—экономика. Моон ужуругнда чогум-на маңаа массаларның тургузукчу чогаадылгазы, оларның инициативазы, боттывынгыры, ак сеткилдиг ажылдаар күзели болгаш мергежилдиг дыка ужур-дузалыг. Боттуг бүдүрүлге коллективиниң ажылдаар чериниң хемчээлинче шилчиткен бистиң бүгү планнарывыстың болгаш программаларывыстың күүселдези ажыл-ишчи бүрүзүнүң харыысалгалыындан, идепкейлиинден, профессионал мергежилиинден доораан-на хамаарыжыр болгай.

Бис ам канчаар чуртап турарывыс, даарта канчаар чурттаарывыс кединиде барып Тюменьниң нефть тывыкчылары, БАМ-за туннельдер тудукчулары болгаш орук салыкчылары, «Атоммаш»тың [illegible] ректорин тургузуп турар кижилерниң [illegible]

[illegible]

ла, ангы-ангы, харын-даа кончуг чиик эвес байдалдарда ажылдап турар. Ынчалза-даа оларның шуптузун чаңгыс чүүл — тургузукчу күш-ажылдың ниити херээ тереддештирип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, оң бирги беш чылдың даалгаларын боттандырар дээш бүгү-улусчу демисел, ажыктыг чорукту болгаш шыңарны бедидер дээш, экономиканы камналгалыг болдурар дээш калбаа-биле нептерээн социалистиг чарыш — партияның сорулгазы совет кижилерниң хандамырындан тудуш херээ болуп турар дээрзиниң боттуг, көскү херечизи ол-дур.

Үе болза беш чылдың дөрттүн бирин санап каапкан. Хүүсаа биче эвес. Ынчаарга кылдынган чүүл база эвээш эвес. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң өзүлдезин хандыртынган күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедээн. Съездиниң төлевилээзин ышкаш, чоннуң херек чүүлдерин бүдүрери улам дүргеп кевудээн. Төлевилеттинген социал хемчеглер дарааланып боттанып турар.

Бодунуң чуртунуң ээзи болур совет кижи, шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларны чүгле боттарының күженишкиннери-биле шиитпирлеп болур бис дээрзин угаап билбишаан, бүгү-ле чүүлдерни негелделиг бау-биле көрүп турар. Ол болза хамыктың мурнунда кедээ ажыл-агыйның хожудаашкынын ажып эртеринге, аъш-чем продуктуларын болгаш калбак хереглелдиң үлетпүр бараанннарын бүдүрерин калбартырынга болгаш шыңарын бедидеринге, ачы-дуза чедирер алырны хөгжүдеринге хамаарыжыр. Бо сорулгалар шиитпирлеттинип турар болгаш ылап-ла шиитпирлеттинген турар.

Массаларның төөгүлүг чогаадылгазы экономика кавызы-биле кызыгаарланмазы билдингир болгай. Ол ниитилел амыдыралының бүгү талаларын хвара тудуп турар. Моон бистиң тургузуувустуң политиктиг үндезинин шыңары — аңаа ниитиин дүүшпес демократизм көскүзү-биле илерээп турар. Социалистиг [illegible]

[illegible]

не тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгенче миллион-миллион кижилерни совет эрге-чагырганы дамчыштыр көдүрген деп. Ленин чугаалаан Советтер — ол дээрге эң-не калбак массаларның чогаадыкчы инициативазын ниити чаагай чорукче мөөңнээриниң, хайныктырарының, угландырарының, айтырыг бүрүзүн шиитпирлээрде хөй янзы санал-оналдарны өөренип көөрүнүң чүге-даа деңнээр арга чок аргаларын ажыткан политиктиг организацияның хевири-дир. Ол дээрге — совет ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң, национальдарының болгаш биче улустарының, бүгү салгалдарының эрге-ажыынга эң-не тодаргай болгаш долузу-биле дүгжүп турар ындыг шиитпирлерни хүлээп алырының магадылалы-дыр.

Күрүнени эргелеп башкарарынга массаларның киржилгезиниң дугайында айтырыг, социалистиг демократияның айтырыглары делегей аренасынга идей-политиктиг чидиг демиселдиң чепсээ болуп турары билдингир болгай. Чижээ, сөөлгү үеде демократияның чарылбас тудуш демдээ дижир «плюрализм» дугайында тезисти бар-ла шаа-биле ажыглап турар. Ону чүү деп билип ап болурул?

Бир эвес ниитилелге боттарының эрге-ажыктары болгаш турушары дүүшпес чүүлдер барының дугайында чугаа чоруп турар болганда, шак ындыг болуушкуннар болбайн баар ындыг ниитилел чок. Ол капитализмге-даа, социализмге-даа хамаарыжыр. Ынчалза-даа ол боттуг магадарны [illegible] көөрге, капитализм [illegible] эрге-ажыктарының дүүшпейн турар чоруу ангы талазы-биле удурланыышкак байдалдыг болуп турар. Политиктиг угда-биле алырга, ол антагонизм ангы талазы-биле [illegible]

[illegible]

де социализмге чорушкен политиктиг партиялар тургустуна бээриниң үндезини-даа чок. Янзы-бүрү эрге-ажыктарны барымдаалаарынга, деңнештирип көөрүнге, холбаштырарынга хамаарыштыр алгаш көөрге, төөгүден бээр тургустунуп келген чаңчылдарны, тодаргай байдалдарны барымдаалаанындан янзы-бүрү механизмнер мында туруп болур.

Чаңгыс партиялыг политиктиг системалар туруп турар бистиң чуртувуста болгаш өске-даа чурттарда кайы-бир социал бөлүктерниң эрге-ажыын барымдаалап көөрүн болгаш оларны бүгү улустуң ниити эрге-ажы-биле дүүштүрерин чаңгыс партияның хемчээлинге, бүгү улустуң соңгуп алганы эрге-чагырга органнарын дамчыштыр, профэвилелдерни болгаш хөй-ниити организацияларының адырлаашкак бүгү системазын дамчыштыр боттандырып турар. Элээн каш партиялар туруп турар шак ындыг социалистиг чурттарда оларның чурт бүрүзү социал талазы-биле онзагай эрге-ажыктарлыг чөлеңгиништиг болуп турар. Оларның шуптузу социализмниң туруштарында турары чугула чүүл болур.

Чогум-на бо чүүлдерге барын талада «плюрализмниң» нептередикчилери таарзынмайн турарлар. Олар социализмге удур туруштуг күштер Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга турарын, харын-даа ооң-биле тургустунган турарын чедип алырын оралдажып турарлар. Бистиң тургузуувустуң удурланыкчыларының чүнү күзеп турары билдингир ышкажыл. Ынчалзажок совет улус оон-биле канчап-даа чөпшээрешпес. Олар боттарын янзы-бүрү шаарланчак кижилерден-даа, оларның даштыкыда күткүкчүлеринден-даа камгалап шыдаар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер, коммунистер социализмниң эрге-ажыынга дүүштүр демократияны хөгжүдери дээш туржуп турар бис.

Ниитилелди болгаш күрүнени эргелеп башкарарынга массаның улам калбак киржилгезинден, ниитилелдиң болгаш кижиниң кол-кол хуузунда эрге-ажыктарының бүгү талалыг холбаалыышкан, совет кижилерниң чаңгыс аай болгаш туе-тузунда шынарлыг бүдел-чүткүлүн, [illegible] сагыш човангыр, боттуг болгаш кичээнгейлиг-биле барымдаалап турарындан социалистиг демократияның [illegible] бүрүде илерээшкиниң [illegible] турар бис. Кижи бүрүзү [illegible] чедер деп партияның [illegible] кижи бүрүзү деп

ЛЕНИНИЗМ—МАССАНЫҢ РЕВОЛЮСЧУ ЭНЕРГИЯЗЫНЫҢ, ЧОГААДЫЛГАЗЫНЫҢ ЭГЭЭРТИНМЕС ҮНЕР ДӨЗҮ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ажылдаан база катап көзүлген. 155 миллион ажыг. азы киржип шылаар барык-ла кижи бүрүзү анаа киришкен. Ынчангаш кижи бүрүзү хостуг күш-ажылдың, кижиниң бодунуң чуртунуң өзүлдүн болдуруп турар хостуг күш-ажылдың ленинчи идеязының өндүр бедик чаагайын база катап медереп билген.

Социализмден өске кандыг-даа тургузугда чок болгаш турупдаа шыдавас ындыг өндүр улуг күш бодунуң амыдыралының болгаш бодунуң ниитилелдиң идепкейлиг чаакчызы болур ол медерелден илереп турар. Ындыг күштүг болуп турган, ону хажык чок хөгжүдүпкүжаан база мергежилдиг удуртуп-баштап, бис кандыг-даа сорулгаларны шиитпирлеп база коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээн бурунгаар кужениишкиниг шимчедип чорудуп турар бис. Ол дээрге Ленинниң сөстери-биле чугаалаарга «бистиң шыдыраачызы ханыы...

...

2. «ДАЙЫН БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДУГАЙЫНДА КОЛ АЙТЫРЫГГА ДЕМОКРАТИЯ ЭҢ УЛУУ-БИЛЕ ИЛЕРГЕЙЛЕТТИНЕР»

(В. И. Ленин)

...

Тол Европада боо-чепсек болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында Венада чугаалажылгаларга чогумунда ындыг утланышкынны Барыын чүк кылбайн турар чүү дээш, ынчаш? Чугаалажышкыннарны моондагшталыышкынга уштур дээш Совет Эвилели, социалистиг чурттар чеже катап оралдашпаан боор! Ынчалзажок бистиң чугаалажып турарывыс Барыын чүкте...

...

солуур сарыылдыг чүүл чок, «соок дайын» болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрери перспектива чок, а «изиг» дайын кымны-даа тиилелгеге чедирбес дээрзин тодаргай бадыткаан дуржулганы удуртулга болдурбушаан, 70 чылдарның эгезинде-ле ол орук бедигрип эрткеш, шак-ла ындыг шилип алышкынны кылган ышкаш болган.

Ынчалза-даа чамдык чазак-тар, уттуучал кижилер ышкаш, төөгүнүң дуржулгазын, өөредиин ууттунтарын күзей бергилээн...

...

Тайбың айтырыгларын ажылчы чоннарның үндезин социал эрге-ажыктарының камгалаары-биле дорт холбаалыг. Марксистер ол айтырыгларны кажан-даа ынчаар көрүп...

...

Эш Ю. В. Андроповтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлээн ...

Республикага коммунистиг субботниктиң түңнелдери

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Республиканың коммунистиг субботник штабы В. И. ...

...

байырлалынга 1160 кижи киришкен, 29290 рубльдиң тудуг монтаж ажылдарын кылган. 38931 рубльди беш чылдың фондузунче киирген. «Тыва кадаа тудугу», «Тыва суг тудугу», «Тыва тудуг» трестериниң, Тыва автоорук эргелелдиң коллективтери субботникке ...

...

2374 рубльди беш чыл фондузунче шилчиткен. «Тыва ...

...

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

...

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл ...

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

Тываның найысылалының В. И. Ленин аттыг шелу биейирлаа шинчи киир каастаттынган. Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге мында турескаалды тургускан.

В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектер салырынга киржири-биле Кызылдың күш-ажылчы коллективтериниң, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, студент аныяктарының төлээлери чыылган. Чечектер салырынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң президиум кежигүннери киришкен.

Соңгулдаларга уткуштур

КОМИССИЯНЫҢ КОНТРОЛЮНДА

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдаларга белеткел ажылдары Бии-Хем районда калбаа-биле идепкейлиг чорууп турар. Советтерге соңгулдаларның болгаш улус судьяларының соңгулдаларының район комиссиялары чогуур хуусааларында тургустунган болгаш амгы үеде соңгулдаларга бүгү белеткел ажылдарының чорууп турарын ол комиссиялар баштарып база контрольдап турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле район комиссиязының даргазы, СЭКП Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, районда соңгулдаларга белеткелдиң чорууп турары болгаш район комиссиязының ажылының дугайын чугаалап берип оон [illegible].

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судунга соңгулдаларга белеткел ажылдары ССРЭ Конституциязынга болгаш соңгулдалар дугайында хоойлуларга дүгжүр чогуур үе-талаларында болгаш айыттынган хуусааларында чорууп турар деп, комиссия даргазы чугаалаан. Район Совединге соңгулдалар талазы-биле 75 округ, Туран хоорай Совединге соңгулдалар талазы-биле 50 округ, кожээ Советтерге соңгулдалар талазы-биле 125 округ тургустунган болгаш оларның составтарынга күш-ажылчы коллективтерниң, хой-ниити организацияларының төлээлекчилери киргилээн болгаш ук комиссиялар боттарының хүлээлгелерин күүседип кирипкен.

Амгы соңгулда кампаниязында соңгулда участоктарлары угда чер-чер Советтеринге соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга соңгулда участогу болур болгаш оларның соңгулда комиссиялары база ындыг болур болгай. Ынчангаш бо талазы-биле чогуур ажылдар база салдынган. Амгы үеде районда ниитизи-биле 18 соңгулда участогу, оон иштинде Туран хоорайда 3 участок тургустунган. Оларның составы четчелеттинген, участоктарның турар черлеринге таарымчалыг орай базыннарны шилип алган. Соңгулда участогу бүрүзүнде агитпункттарны ажыткан болгаш оларны чогуур материалдар болгаш литературалар-биле хандырган.

Соңгулда участоктарының заңы-биле тургустунган агитпункттарда партия организацияларының агитколлективтерин быжыглаан. Партия организациялары агитаторларны округтар аайы-биле чоннуң чурттап турар черлеринде быжыглаан. Олар боттарының ол чугула хүлээлгезин күүседип кирипкен. Районда тургустунган агитпункттарның эргелекчилериниң, партия организацияларының секретарьларының семинар-чыыжы хуралын эрттирген. Агитаторларның ооргаалдалыг семинар-хуралдарын чер-черге партия организациялары база чорудуп турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле район комиссиязы ниити болгаш календарьлыг план-биле ажылдап турар. Баштайгы хуралынга комиссия кежигүннериниң ажыл хуваалдазын кылган болгаш оларны соңгулда участоктарынга тус-тузунда быжыглаан. Комиссия кежигүннери кожээ Советтерже, хоорай Совединче барып, соңгулда кампаниязынга белеткелдериниң канчаар чорууп турарын хынап, контрольдап келген. Оон түңнелдеринден алгаш көөрге, соңгулдаларга белеткел ажылдары чогуур хуусааларында, хажыдыышкыннар чок чорууп турар. Амгы үеде чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидилгезиниң чугула үе-чадазы чорууп турар. Депшидилгелер чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң байдалында организастыг чорууп турар. Ажылчы чоннарның коллективтери болгаш хой-ниити организациялары район, хоорай болгаш кожээ Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга эң тоолептиг кижилерни бүгү талалыг чугаалажып көрбүшаан депшидип турар. Соңгукчуларның даңзылары Туран хоорай болгаш кожээ Советтерде тургустунган, амгы үеде оларның ыдавылалы чорууп турар.

Районда соңгулдаларга белеткелдиң чорууп турар байдалы бии-хемчилер улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларны политиктиг чугула кампания кылдыр шын үнелеп, аңаа идепкейлиг киржип турарын көргүзүп турарын комиссия даргазы чугаазының түңнелинде демдеглээн.

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң 1982 чылдың бирги кварталында Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң

ДЫҢНАДЫЫ

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседири дээш демисешпишаан, үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрүп, сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле бирги кварталдың планы күүсеттинген.

Үлетпүрге продукция сайгарар планының күүсеттингени болгаш өскээр темпизи адырлар аайы-биле мындыг боор турар:

	Продукция сайгарар планының күүсеттинген хуузу	1982 чылдың I кварталы 1981 чылдың I кварталынга деңнээн хуузу
Электроэнергетика	103	120
Оттулар чуга үлетпүрү	110	104
Өңнүг металлургия	100.8	98
Металл болбаазырадыры	96	103
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	102	107
Тудуг материалдарының үлетпүрү	99.3	92
Чиик үлетпүр	102	97
Аъш-чем үлетпүрү	115	82
Далган-кезикке болгаш комбикорм үлетпүрү	103	102
Полиграфия үлетпүрү	100	102

Электроэнергетика, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр элээн бедик темпилиг хөгжүп келген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле бирги кварталдың планы күүсеттинген.

Продукция сайгарарының, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлиниң өскелдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле квартал планының күүселдезин тус-тус эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер аайы-биле көргүзерге мындыг:

	Продукция сайгарар планының күүсеттинген хуузу	1982 чылдың I кварталын 1981 ч. I кварталынга деңнээн хуузу: Бүдүрүүшкүнүң хемчээли	1982 чылдың I кварталын 1981 ч. I кварталынга деңнээн хуузу: Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүү
«Тыва даг-дүгү» комбинат	98	85	87
«Каа-Хем» разрез	110	104	92
Тыва электри четкилери	103	120	116
«Тыва кобальт» комбинат	100.8	98	98
«Тудуг кезектери» комбинат	101	116	107
Ак-Довурактың ҮБК-зы	79	79	76
Кызылдың эът комбинады	118	70	74
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	151	65	62
Сүт комбинады	106	99.6	96
Тарга-продуктулар эргелели	102	101	101
Үстүү Енисейниң балык заводу	80	153	2.2 катап
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	104	98	99.5
Даараныкга фабриказы	100	101	100.8
Адгы заводу	106	86	94
ДБН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	103	98	86
КЧБН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	106	105	106
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын	100.4	98	97
«Тыва сүг тудуу» трестиниң ДБК заводу	116	99.7	93
«Тыва кедээ тудуу» трест	100.8	104	106
Ыяш ажыл-агый министерствозу	100.6	112	100
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	114	91	81
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	103	100.8	102
Чурт иштиниң үлетпүр эргелели	102	109	110
Автосеткелге заводу	102	102	105
Сельхозтехкурком	97	103	109
Ном үндүрер черлер болгаш полиграфия эргелели	100	102	89

1982 чылдың I кварталында үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүргенин тус-тузунда көргүзерге мындыг:

	I кварталда бүдүрген	1982 ч. I кварталын 1981 ч. I кварталынга деңнээн хуузу
Хөмүр-даш—муң тонна	320	105
Электри энергиязы—млн. квт. шак	35	141
Чылыг энергиязы—муң Гкал	196	110
Шуткаан шой—тонна	168	120
Сөөртүнген ыяш—муң кубометр	120	[illegible]
Оон иштинде тудуг ыяжы—муң куб м.	107	100.8
Пилиг материалдары—муң куб. м	23	97
Мебель—муң руб.	382	94
Культура-амыдырал, ажыл-агыйга ажыглаар барааннар—муң руб.	600	102
Тудуг чугаазы—тонна	704	140
Тудуг туувузу—млн. кезек	4.8	69
Эттээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң куб. м	12	119
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	20.5	75
Хөм идик—муң эжеш	20	80
Киис идик—муң эжеш	23	75
Даараныкга үлетпүрүнүң продукциязы КНӨ-биле—муң руб.	417	81
Тудкан балык—тонна	6	32
I категорияның субпродуктулары-биле кады эът—тонна	1132	65
Колбаса кылыглары—тонна	358	97
Чалаң сүт продукциязы—муң тонна	4.6	105
Мал саржаа—тонна	68	94
Далган—муң тонна	8.7	103
Комбикормнар—муң тонна	11	97
Хлеб, хлеб-булка кылыглары—муң тонна	5.1	101
Кондитер кылыглары—тонна	293	101
Алкоголь чок суксуннар—муң дал	27	117

Бирги кварталда пландан ажыр 30 муң тонна хөмүр-дашты, 4,5 млн. квт. шак электри энергиязын, 7 тонна шуткаан шойну, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый херекселдериниң 13,1 муң рубльдиң барааннарын, 1-ги категорияның субпродуктулары-биле катай 162 тонна эътти 18 тонна мал саржаан, 157 тонна чалаң сүт продукциязын, 291 тонна далганны, 11 тонна хлебти болгаш хлеб-булка кылыгларын, 3 тонна кондитер чүүлдерин, 2 муң дал алкоголь чок суксуннарны кылып үндүрген.

Ниити үлетпүр квартал планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге черлери доктааттынган даалгаларын күүсетпээн. Сес бүдүрүлге черлери продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле планын күүсетпээн. 21-и—эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлин эвээжеткен. 16-зы—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле квартал планын күүсетпээн болгаш 21 коллектив—эрткен чылдың бирги кварталынга бодаарга, ону кудулаткан.

Тудуг туувузу, эттээр демир-бетон бүдүрер, ыяш сөөртүр, пилиг материалдары, киис идик, хөм идик даараныкга үлетпүрүнүң КНӨ этти талазы-биле продукция, колбаса кылыглары бүдүрериниң, балык тударының квартал планнары күүсеттинмээн.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг даалга күүсеттинген.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ӨРТКЕ УДУР НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «1981—1982 чылдарның өрттен айыылдыг үезинге белеткел талазы-биле хемчеглер болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-арыглар өрттери-биле демисел дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың март 18-те хүлээп алган доктаалынга дараазында немелделерни киирген.

Арга-эзимнерде баазаларлыг бүдүрүлгелер удуртукчуларын быжыглаан черлеринге өрттү бээр удур болдурбас болгаш ооң талазы-биле хемчеглерни чогуур үезинде албааны дээш административтиг харыысалгага оларны Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунга даас-кан.

Чурттакчы чоннуң болгаш арга-арыгларда янзы-бүрү ажылдар кылып турар организацияларның арга-эзимнерже баарын болгаш автотранспорттуг болгаш моторлуг хемелиг оларже үнерин ыяш ажыл-агый органнарының чөпшээрели болгаш демдеглели чокка 1982 чылда апрель 15-тен октябрь 15-ке чедир хоруур.

Тыва авиабүдүрүлгеге, Тыва транспорт эргелелинге, Енисейниң хем пароходствозунуң Кызылда район эргелелинге бо чылдың апрель 15-тен октябрь 15-ке чедир Тожу, Каа-Хем, Эрзин районнарже, Үш-Белдир, Кунгуртуг суурларже ол черлерде чурттап турар болгаш киир бижидилгелиг кижилерден өске туристерге болгаш өске-даа кижилерге Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чөпшээрели чокка билет садарын хораан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУГ БАШТЫҢЧЫНЫҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНГЕ

ГАВАНА. Делегей пролетариадының улуг баштыңчызы, Коммунистиг партияның болгаш делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге тураскаалды Кубаның найысылалында дериин эгелээн. Гаваннаның чурттакчыларының чыглыр ынак чери—В. И. Ленин аттыг парктың бедиинге ол тураскаалды тургузар.

Тураскаалдың болгаш мемориалдыг комплекстиң төлевилелин ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Л. Е. Кербель, Кубаның сураглыг архитектору А. Кинтана баштаан совет болгаш куба скульпторлар, архитекторлар чогааткан.

В. И. Ленинниң овур-хевирин Кубаның «Перламутр» деп аалдарлыг мраморундан сиилбип кылыр.

МАПУТУ. Совет номнарның делгелгезин Мозамбиктиң улустуң хосталга күштериниң клувунда ажыттынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга ол делгелгени тураскааткан.

Делгелгеге киирген 600 ажыг томнарны Мозамбик Улус Республиканың Национал камгалал министерствозунга белек кылдыр дамчыдып бээр.

Чаа кижини, чеченг ниитилелдиң тургузукчуларын, революстуг чаалап алыышкыннарны быжыглаар дээш демиселчилерни кижизидеринге ол номнар идиглиг бээр деп, ФРЕЛИМО партияның ТК-зының Доктаамал политиктиг комитединиң кежигүнү, чурттуң улустуң хосталга күштериниң чиигине штавының начальниги С. Маркуш Мaботе медеглээн.

Совет номнарның делгелгелерин Лиштиг болгаш Пемба хоорайларга чоокку үеде база организастаар деп турарын Мозамбиктиң национал ном институдунуң директору Ж. Коррейя чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чыындызы номун Мозамбик Улус Республиказынга парлаары чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун болур деп, ол онаалап демдеглээн.

ВАРШАВА. Польшаның «Ксенжка болгаш Ведза», Совет Эвилелиниң «Прогресс» деп ном үндүрер черлери В. И. Ленинниң Чогаалдарының долу чыындызын польша дылга парлаары-биле белеткеп эгелээн.

Делегей пролетариадының баштыңчызының ажылдарын парлаары оңаа чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, номнар парлаар ажылчын кооперативиниң даргазы З. Андрушкевич медеглээн. В. И. Ленинниң чогаалдарын пропагандалаары, өөренири Польшаның коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга улуг ужур-дузалыг болур.

«Социалистиг демократия дугайында», «Профэвилелдерниң дугайында», «Партия дугайында» В. И. Ленинниң номнарын «Ксенжка болгаш Ведза» база «Прогресс» деп ном үндүрер черлер деп-биле парлаан. В. И. Ленинниң Польшага парлаан чогаалдарының ниити тиражы—10 миллион ажыг экземпляр.

ХЕЛЬСИНКИ. Владимир Ильич Ленинниң бистиң чурттуң [illegible] дугайында тураскаалды Финляндияда ыдыктыг-биле камгалап турар деп, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң даргазының оралакчызы Тойво Карвонен онзалап демдеглээн. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл болган оюнга тураскаатпан совет культураның болгаш эртемниң Бажыңынга совет фильмнериниң неделязының ажыдыышкынынга ол чүве чугаалаан болгаш В. И. Ленинге тураскаалдарын, оон чурттап турган бажыңнарынга мемориалдыг самбыраларны Финляндияның хой хоорайларында организастааның айыткан.

В. И. Ленин финн улустуң улуг өңнүү болуп чораан. Финляндияның күрүне талазы-биле хамааржылгас чоруун хүлээп көөр дугайында В. И. Ленинниң ат салган декреди—аныяк Совет күрүнениң баштайгы актыларының бирээзи болганың бистиң чуртувуста бедик-биле үнелей турар деп, Т. Карвонен онзалап демдеглээн.

ПХЕНЬЯН. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатпан кинонуң хой-ниити көрүлдезин Корей-совет найырал ниитилелиниң төп бажыңнарынга организастаан. «Көк тетрадь» деп уран-чечен совет фильм Владимир Ильич Ленинниң 1917 чылда Разливте ажылдап, чурттап турганынга тураскааттынган.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның найысылалының Халл библиотеказының төөгүзү Владимир Ильич Ленинниң ады-биле сырый холбашкан болган. Чурттуң төөгүзүнде В. И. Ленинниң ол библиотекага ажылдап турганының төөгүзүн ханы-биле шинчилеп көрген.

Москвада В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказы-биле ол библиотеканың сырый харылзаазының дугайында оон директору Ларс Тюнель СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Делегей пролетариадының улуг башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленин Швецияның найысылалы Стокгольм хоорайда ол библиотеказынга хой удаа кирип, ооң ном фондузун боду-ниң ажыл-чорудулгазынга калбаа-биле ажыглап чорааның шинчилелдер тодаргай бадыткаан.

(СЭТА).

ХОЛУ ЧЕМЗИГ ПОВАРЛАР

Бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннig күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка күш-ажылчы коллективтер идепкейлиг-биле киришкен. Оларның аразында найысылалдың столовайлар болгаш ресторанныр трезиниң Кызылда педагогика институдунуң столовайы база бар.

Социалистиг чарышка шылгараан бо коллективтиң кежигүннеринге профэвилелдиң Хүндүлел бижиин база 150 рубль шаңналды тывыскан.

— Хүндүлел бижик-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур улуг байырлалының бүдүүзүнде шаңнатканывыска, бистиң күш-ажылывысты үнелээнинге өөрүп четтиргенивисти илередтивис. Планнарыр онаалдаларывысты, социалистиг хүлээлгелеривисти күүседир дээш моон-даа соңгаар эки ажылдаар бис,— деп, столовайлар болгаш ресторанныр трезиниң Кызылда педагогика институдунуң столовайының эргелекчизи А. А. Маркелова чугаалаан.

Кижилекчилерни ажыл-ижи-биле таныжарга солуп. Пединститутка улуг столовая ийи чыл бурунгаар чок турган. Оон чугулазын барымдаалааш, ректорат студентерниң бир каш дайынчыларын столовая тудуунче үндүрген. Студентилер боттарының күжү-биле чараш, таарымчалыг чемненир черни тудуп алган. Үр үе-даа эртпээн. Чаа тудуг ажылдалга кирген соонда эки өөреникчинге, үе шакты чоп ажылдаарынга чугула база бир байдалдыг тургустунуп бергени бо.

Столовая поварлары эрге-[illegible], ажылынга мастар-даа улус болган. Олар [illegible] планныг онаалдаларын ай санынга-ла ортумаа-биле 120 хуу күүседип турар. Ынчангаш 1982 чылдың эрткен айларында күш-ажылдың бүдүрүкчүзү эң бедик. Боле коллектив 24 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, оскээр чугаалаарга, 2 ай он беш хонук дургузунда квартал планының чүс хуу күүседипкен.

Коллективтиң шалыпчы күш-ажылы таварылга эвес, оон удуртукчузунуң шудургу болгаш чүткүлдүг ижиниң үре-түңнели болуп турар. Столовайның поварлары алды кижилдэй тургустунган. Олар колдуунда-ла 20 хар четпээн аныяктар. Күш-ажыл стажының талазы-биле аң улуу Капитолина Власенко. Ол ниитизиниң чемненилгезиниң шугумунда алды чыл чедир ажылдай берген.

Элээн дуржулгалыг апарган повар эш-өөрүн дөмниг ажылдаарынга өөредип, удуртукчузунуң дузалакчызы болуп турар. Бичии-даа коллектив олла дораан чаңгыс дөмниг кылдыр тургустунуп бербес.

— Аныяк поварларның аъш-чем кылып билири кымнардан-даа бөлеп тудаас болган улус. Бо талазы-биле улуг күш үндүрер, ол-бо чүүлге өөредир айтырыг турбаан. Кол-ла чүве чүл дээр болза, чаңгыс коллектив болуп ажылдап шыдаар бис бе деп айтырыг тургустунуп турган —деп, столовая эргелекчизи А. А. Маркелова чугаалады.

Ынчангаш дуржулга [illegible] кол-ла [illegible] ажылдап [illegible] келген. Бо талазы-биле [illegible] тургустунуп шыдаан.

Бир катап [illegible] бо болгап. Аныяк ажылчын [illegible] хүн келбейн барган. Оон соонда ажылдан шуут үнүп алыр дээш ол мааннап чедип келген. Удуртукчу аныяк кижиниң чемелээн даа, ниити хуралга оон чурумун-даа көрбээн. Өжегерээн аңаа эрттирипнен. Ажылдап чоруп-ла турган. Үнерииң дугайында айтырыышкын бирээзи соңгадып каан. Бир кезек үе эрткен, ол уруг будуп кемдетпеш, каш айлар дургузунда ажылдаваан. Ам сегерей келгеш, өске эш-өөрүндең дузалааш ажылдап турар.

— Моон мурнунда сеңээ ада-иең карак-кулак болуп чораан. Ам бир аңгы байдалда келген болур сен ийин. Харып-арзый-даа бээринге, берге чүүлге-даа таварыжырынга сеңээ бир дугаарында күш-ажылчы коллективиң, кады эш-өөрүң дуза чедирер деп чүвени ам ынак билген боор сен. Көрдүң бе, ажылчын кижиге эң кол чүүл— коллектив. Харып-даа, бээриңге, өске-даа бергелерге таваржырыңга —сээң кол илеге-лиң— бистер бис— деп, хооңун повар маңнаарынга ынак кыска чугаалаан.

Ол ынча дээрде, чаңгыс оон болуунга эвес, уругларр деге-рели калы турда чугаалаан. өскелери база думчуунга кертип алгын дээш. А. А. Маркелова чайгас кадыңың болгунуң намдарындан кандыг-бир чүүлдүг ындыг мынтыг болган деп уругларга чугаалаар. Ниити чемненилге [illegible] шугумунга ол 1959 [illegible] эгелеп ажылдаан. [illegible] Аксиньяга поварлап Кызылда 1964 чылда келген, [illegible] айы-биле поварлап ла турган ам-даа ол ажылынга [illegible] «Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээ-биле 1982 чылда шаңнаттырган. Номчуктуг күш-ажылдың шалыпчызы. Аныяктарның дагдыныкчызы. Шалыпчы ниити район, хоорай Советтериниң депутадынга база депшиттирип чораан. А. А. Маркелова «Хүндүлелдиң Демдээ» орденинин эдилекчизи.

— Мен Садыг министерствозунуң өөредилге комбинадының курстарын дооскаш, бо столовайда күш-ажылчы базымым эгеледим. Аъш-чем кылырынга бичиимден-не соңуургалдыг мен. Эр кижи повар болурга, кандыг болур чүве ирги деп шала чиктиг-зинге харак ажылдап эгеледим. Ам моон оом агаарже чиде берген ышдег кургу калган. Чүге дээрге бистиң дагдыныкчывыс А. А. Маркелова мени ургулчу деткиир. Сактырымга, мен чогумда, бо хоолун кижи аъш-чемниг аар хааржактарны, өске-даа чүүлдерни кезерин чалап турган дег болу бээр. Херээжен улуска, ааам ышкаштарга дузалажыксаарым ажок. Кижиниң чагып сургаары, хай дээрп мыдыкай аттыг угбай чүве— деп, Олег Кукаренко биске база чугаалаан.

Аныяк оолдуң бо чугаазындан бедии оон дагдыныкчызы эки кижи-дир деп чүвени билип ап болур. Ажылы бодуун, болгу эскертинмес хой-хой эки кижилер, маадырлар [illegible] агыйның кайы-даа участогунда бар. «Бисте муң-муң [illegible] маадырлар болгаш [illegible] бүдүрүлгелер бар» Чеченигеп чугаалаарга, олар баш [illegible] [illegible] [illegible] «[illegible]» деп ... СЭКП-ның [illegible] XVII съездизинге эш Л. И. Брежнев онаалаан. Ол мурнакчыларның [illegible] А. А. Маркелова [illegible].

А. ОКСУР.

БЕЛЕТКЕЛ ДООСТУП ТУРАР

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизинге белеткел дооступ турар. Бүгү чуртка партияның отчёт-соңгулдалыг конференциялары болгаш хуралдары боон эрткен. Оларга сөөлгү съездиниң соонда эрткен чылдар иштинде чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга улуг өскерилделерниң боон, партияның хүрээлениниң сан болгаш шынар талазы-биле өскениин, социализмниң үндезиннерин тургузарынче шилчилгениң чедиишкиннерин боттандырганын демдеглээн.

Лаос ажылчы чоннар чоокшулап келген съездиниң чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп, демдеглеп турар. Эрткен [illegible] беш чылдың баштайгы [illegible] экономиктиг хөгжүлде талазы-биле чугула чедиишкиннер чедип [illegible]. Бедээ ажыл-агыйда [illegible] тараа [illegible] дыка кадарган, мал ажылы чедиишкиннig хөгжүп турар, кофе, шай, соя, кукуруза бүдүрери көвүдээн. Чурттуң экономиказында күрүне секторунуң улуг-хуузу көскүзү-биле улгаткан. Амгы үеде Лаоста улуг-улуг 30 кураажыл-агыйлар санаттынып, оларда күш ажылдыы амгы, сайзыраңгай аргаларын ажыглап турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезин 1980 чылдыы-биле деңнээрге, оон 13.2 хуу өскен. Чырдыыштын болгаш кадык камгалалының талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Лаостуң ажылчы чоннары чурттуң чоокку чылдарда социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол-кол угланыышкыннарын амыдыралда идепкейлиг боттандырып турар. Ол угланыышкыннарны ЛУДР-ниң Дээди Улусчу хуралының бо чылдың эгезинде болган сессиязынга тодарадканын бадыткаан.

КУР. Амгы үеде Кампучияда поллпотчуларның үрегдеп, узуткаан электри станцияларының хөй кезиин катап тургусканы. Олар дайын мурнунда берип турган эң хөй электри энергиязының сезен ажыг хуузун берип турар апарган. Пномпеньниң электри чырыы-биле хандырары элээн экижээн.

ЧУРУКТА: Пномпеньде № 1 электри станциязының инженерлери.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Янзы-бүрү медээлер

«САЯН» ОРУКТА

Ырлаар болгаш самнаарының «Саян» ансамбли бистиң улуг Төрээн чуртувустуң барык-ла бүгү девискээриниң кол нурууларын эргип, хары-даа даштыкы чурттарлап бээр узун оруктарны эртип келген. Бо удаада Чечен-Ингушия, Соңгу-Осетия, Кабардин-Балкар АССР-лериниң сайысылаларын эргип келдивис. Эрткен хоорайларывыска хөй санныг концертти көргүзүп, оон ангыда телевидениеге база бижиттирип, тырттырып чорудувус.

Бистиң концерттеривисти оннаан чер бүрүзүнге чон улуг сонуургал-биле көрүп, ансамбльдиң артистеринге өөрүп четтиргенин илередип, бистерге моон соңгаар-даа аас-кежикти, уран чүүлүвүске улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирип турарлар. Бистиң концерт программавыста вьетнам улустуң «Весерми» деп танцызын база ойнап күүседип чоруур бис.

Кабардин-Балкар АССР-ниң найысылалы Нальчикке ойнап турган кежээвисте «Весерми» деп вьетнам танцының аялгазын бижээн вьетнам композитор Нгуен Ван Нимге бистиң концертивисти көргөн болду. Композитор Нгуен Ван бодунуң улузунуң танцызын болгаш ооң музыказын ойнааныбыска өөрүп четтиргенин илередип, бистерниң холдарывысты чылыг-биле дыңнап тудуп, найыралдың чымчак сестерин сөглеп, байыр чедирип турду.

Ам бистер Грузия, Азербайджан, Армян ССР-лерниң ажылчы чоннарынга Тываныстың уран чүүлүн бараалгадып, уламчылап чоруп тур бис.

А. ШАКТАР, ансамбльдиң инспектор-музыкантызы.

ТЕРГИИННЕРНИҢ ОДУРУУНДА

Он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың төптүткен библиотека системазы номчукчулар-биле ажылының планын барык шуптузун күүседип алган.

Библиотекаларның ном фондузу 3 млн. ажыг экземпляр. Чыл дургузунда 179,5 муң номчукчуга 3208,5 муң номну бижиткен. Ынчангаш 1981 чылдың түңнелдерин ёзугаар ажылчы чоннарның библиотека хандырылгазын эки тургусканы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Сибирь зоназының талазы-биле Тываның төптүткен библиотека системазынга тыпсыр деп шиитпирлээн.

С. АЛЕКСАНДРОВ.

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын кооперациязының 110 ажыг ажылдакчылыг коллективи бирги кварталдың планның опаалдазын эки көргүзүглерлиг дооскан.

Көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидери-биле барааннарны четчелээринче мында чугула кичээнгейни угландырып турар. Ол айтырыгны садыг кылдызы база эвес тургускан. Ылангыя барааннарны сезон аайы-биле магазиннерге киирерин товароведтер, садыгжылар чугула көрүп турар.

Транспорт хандырылгазының багайындан чамдык чугула барааннар үзүктелп бээр үелер бар. Моон соңгаары ажылывыска ол айтырыгже кол кичээнгейни угландырарын шиитпирледивис. Ону чогумчалыг шиитпирлээш, совхозтуң ажыл-ишчилерин садыг-биле хандырылгазын улам экижидер соруглалыг бис.

С. САНЧАТ. товаровед. Чөөн-Хемчик район.

Суур, ооң кижилери, культура амыдыралы

ХӨНҮ, ДЕЛГЕМ КУДУМЧУЛАР ШӨЙЛҮП БАТКАН...

КАШ-ЛА ЧАВЫТ БАЖЫҢДАН...

Суурга чаа автостанцияны туткандан бээр үш чыл болган. Ыңай-бээр орук-суур чоруур пассажирлерге эптиг, таарымчалыг болу берген. Билет кассазында ажылдап олурар, назы-хары дөгүй берген хоочун-биле чугаалажыр болзуңарза, ооң көрбээн, билбээни чок. Бо суурга ол чурттаа-ла барык 35 чыл чоокшулаан. Чугаакыр хоочун-биле беседалажып олура, чурттап, ажылдап чорууру булуңнун дугайында чугаалап бээрин дилээн мен. Ол мынчаар харыылады:

— 1938 чыл үези-дир. Маңаа ынчан шоолуг-ла хөй эвес чавыт бажыңнар турган. Ол бичии бажыңнар колдуу-ла хем кыдыынга тургулаан чүве. Машина-балгат бар эвес, аъттыг ажылдап турдувус. МЧАЭ-лерден чоорту колхозташтывыс..

Эөн дазыр турган черде ам Комсомольская, Пушкин, Титов, Тока, Гагарин, Кидисней дээш өске-даа чаа кудумчуларлыг район төвү Эрзин суур тыптып келген. Хөнү, делгем кудумчуларлыг, хөгжүм үнү диңмиттелген, аас-кежиктиг совет амыдырал бодараан суурларның бирээзи ол. Маңаа, бо черге хөй чылдарда партия, совет органнарга ажылдап, чаа амыдыралды тургусчурунга төлептиг улуг-хуузун киирип келген персоналдыг пенсионер Сергей Самбыраевич Чымба-биле Эрзин суур дугайында чугаалашканывыс ол чүве. Ол ам удавас чеден харлаар, ооң чартыын маңаа чурттап эрткен. Назылаза-даа, ажыл кылбайн, хол курут олурар хөңнү чок. Чаагай амыдырал-чуртталга кижини сорук киирип, чүглеп турар. Бисте кырганнар каяа-даа хүндүлүг, оларның кырган назының пенсия-биле магадылаттынган. Кадыкшыл баңдалы эки болза, олар ниитиге ажыктыг ажыл-херектерге шылдаар хирези-биле киржир эргелиглер. Ынчангаш-даа Сергей Самбыраевич бо автостанцияда безин 11 чыл дургузунда кассирлеп ажылдап турар-дыр.

Суурнуң ниити хевирин хажыдыышкан топтап көөрге, чаартылганың аян-шинчизи онзагай илдең. Школа, музыка школазы, магазин, эмнелге, аалчылар бажыңы. Суур кежээнинде кудумчуда чаа бажыңнарны хөйнү тудуп турар. Суурнуң төвүнде үш каът школа тудуп бо чылын ажыглалга киирер. Кол кудумчу Комсомольскаяда чаа раймагты база тудуп турар. Чаагайжыдылга айтырыын шиитпирлеп турары черле багай эвес. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чылынга турасказтаан коммунистиг субботник хүнүнде районга суурлар чаагайжыдылгазынга тос чүс ажыг кижи ажылдаан болгаш ниитизи-биле муң ажыг дөс ышты олурткан.

Эзии кедээ Совединиң секретары Г. Б-С. Чалзырай-биле база ужуражып чугаалашкан бис. Ол мынчаар чугаалап турар:

— Суурнуң чаартылгазының дугайын чугаалаар болза, чаа тудуг-суур Совет эрге-чагырганың чылдарында шаптыкчаап. Чаа кварталдар туттунуп турар болу берген. Суурда беш чүс ажыг өг-бүле чурттап турар. Бичии чаштар, аныяк өг-бүлелер чыл санында хөй-биле немежип турар. Чаагайжыдылгага чыл санында хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар бис...

ЭРГИМ БУЛУҢУ БОЛУ БЕРГЕН

Полина Ивановна Тырышкина база бир хоочун эмчилерниң бирээзи дээрзин черле дыңнаан мен. Боду Кострома чурттуг. Иваново областа Кинешмага фельдшер-акушер школазын доозкан. Үжен чыл бурунгаар хуваалда ёзугаар Тывага келген. Эрзинге ажылдай берген. Хып дээн аныяк кыс куш ажылчы оруун ак-көк хемнериниң чурту Тывага эгелээн, ам-даа шила ажылдап, чурттап чоруур. Калбак-делгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга өөредилге, эртем-билиг чедип алырынга бисте орук ажык. Тырышкиннерниң өг-бүлезиниң адрестерин көрүңер: Кострома, Иваново, Тыва. Улуг уруу Иркутскиге медицина институдун дооскан. Москвада ажылдап, чурттап турар, хөймер уруу Кызылдың педининститудунда өөренип турар.

Полина Ивановна Эрзинге өг-бүле тудуп чурттаан. Ооң эргим чараш кыстары Оксана, Людмила маңаа төрүттүнген, школага өөренген. Хенаат бичеишинден-не тыва уруглар, оолдар-биле кады ойнап өскен. Тыва чугааны хостуг чугаалап билир кылдыр чаңнык-каннар. Аваазының чугаалап турары-биле алырга: Оксананың тывалаарын хеймери Люда «шүгүмчүлээр» боорга, ооң чугаалажырындан шала эгениир. Полина Ивановна чугаалаваас боордан башка, тыва чугааны кончуг эки дыңнап билир. Боду мынча дээн олурар:

— Үжен чыл мурнунда турганымга бодаарга суурувус шынап-ла өөскүп сайзыраан. Эмнелгевисти безин көрүңер. Аарыг улусту чыттырып эмнээринге бүгү талазы-биле таарыштыр дериттинген, ёзулуг-ла амгы үениң эмнелгези. Коллектививис ныыралдыг. 13 эмчи, 65 кижи—ортумак эртемниг эмчи ажылдакчызы. Шупту чүс ажыг кижи ажылдап турар бис. Чонга-даа чаныгын кылгаан мен .

Эмчи сестразы, Чеже кижиниң кадыкшылы дээш амырдыш көрбейн, чай-шөлээ чок ажылдавады дээр. Ол ам клиника лабораториязында ажылдап турар. Кадык кадагалалының тергиини П. И. Тырышкина чонунга бараан болгап ажыл-ижи дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Коллективинде хүндүткелдиг, хөй нийти ажыл-херектеринге идепкейлиглериниң бирээзи. Эзапи ооң эргим булуңу болу берген.

АЖЫЛ ШАГЫ ТӨНГЕН СООНДА

Үе-шагның аайы-биле культура албан черлериниң ажылының ут-шии база бир янзы апар чыдар. Моон мурнунда колдуунда көргүзүг аянныг хемчеглер колдап турган болза, ам негелде ындыг эвес. Харын кижилерниң бөлүк-бөлүк аайы-биле сонуургалын барымдаалап, янзы-бүрү каттыжыышкыннарны, клубтарны-даа организастап турар. Районнуң Культура бажыңынга клуб хүннеринде хөй кижи киржикчилиг солун кежээлер хаая эвес эртер. Чоокта чаа аңаа делегейниң калыкшылга хүнүнге турасказтаан кежээни солун эрттирген. Кадыкшыл дээрге-ле үнелеп четпес байлак. Ону камгалаап апаар, калык-чаагай, омак-сергек, ажыглыг, кежээ бөлүүнү кижиниң бодундан хамаар-жыр дээрзи билдингир.

Соолгу үеде Эрзин суурда сурагжаан «Уранай» деп херээженнер клувунуң ажыл-чорудулгазы солун болуп турар. Ооң дөрткү кичээли чоокта эрткен. Ону не болур аас-кежикке, ажы-төлдү азырап өстүреринге, буяныг, эргим аваларга турасказтаан. Хөй уругларлыг шелер-биле ужуражышкынны база эрттирген.

«Уранайның» кичээлдеринге барып турган ажыктыг, солун, өөредиглиг чүүлдерни хөйнү-ле дыңнап, билип ап турарының дугайында Эрзин суурнуң херээженнери чугаалажып турары таварылга эвес. Кижилерниң сеткил-сагыжынга дээп турар, оларны хелээдип чоруур онзагай чүүлдер дугайында ажы-биле чугаалажырындан артык чүү турар. Клубтуң ажылын ооң удуртукчузу О. К. Дамдын (райком ажылдакчызы), эгелакчызы В. В. Эоспчипа (музыка школазының башкызы) олар эки чорудуп турарын шупту улус чугаалажып, мактап турары өөрүнчүг.

Улустуң сонуургалының аайы-биле клубтарны (амдыызында кылдуунда херээженнерниң) тургузуп турары черле кончуг чугула-дыр. Шак ындыг клубтарга эң хөй кижи киржир, аңаа сонуургал улуг. Эрзинчилер бо талазы-биле ажылын моон соңгаар-даа улам ханыладып, чаа каттыжыышкыннарны тургузарын база опаалдажырлаа боор. Улам хөй санныг кижилерниң бөлүү сонуургал аайы-биле чыылган тудум, кижилерниң угаан-бодал өзүлдези байлакшыыры, хостуг шагын чоп ажыглаары чугаажок. Эзапн суурда бо талазы-биле ажылдарны чорудуп турар болгаш моон соңгаар-даа сайзырадып, уламчылаар.

Эрзин суурга кежээлерде культура университединиң кичээлдери, антиквартирлар концерттери, номчулга конференциялары, диспуттар, ужуражышкыннар черле үстүр эвес.

Б. ДИРЧИН

Красноярскиниң фармацевтика училищезин дооскаш, комсомолчу Валентина Трубачева Кызылдың № 1 аптеказынга ажылдай берген. Баштайгы үеден эгелээш ол ажылынга сонуургалдыг болгаш кызымак чоруун көргүзүп, дуржулгалыг эш-өөрүнүң дузазы-биле янзы-бүрү эмнерниң шынарлыг кылдыр белеткээрин шиңгээдип алган.

Ооң ажылдап турар аптеказының коллективи бо чылдың эрткен айларында социалистиг чарышка киришкен, шаңналдыг черни ээлээн. Бо чедиишкинге Валентина Трубачеваның киирген үлүү база эвээш эвес.

ЧУРУКТА: фармацевт В. Трубачева.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АҢАА ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Кырганнарның болгаш инвалидтерниң Бүренде интернат бажыңының турар чери Каа-Хем районнуң база бир көрүштүг булуңнарының бирээзи. Бистиң бо бажыңның азырадыкчылары чыл бүрүде сезоннуг ажылдар үезинде анаа олурбайн, эвээш-биче-даа болза, оон дузалал ажыл-агыйынга бо-ла ажылдажы бээр бис.

Интернат бажың эвээш хөй, өшкүлүг. Малга чемни боттарывыс белеткежип ап турар бис. Бистиң араывыста Монгуш Дембирелович Топул черле дыка эрес, кежээ кижилерниң бирээзи. Ол 1980, 1981 чылдарның чайынында, күзүнүнде мал чеминиң белеткелинге бригадирлеп ажылдаан. Ол чылдарның кайызында-даа мал чеми белеткээриниң планы күүсеттинген. Мал чеминге чүгле сиген эвес, бүдүк-бүрүнү база белеткеп, планын ажыр күүседип турган бис.

Монгуш Дембирелович сиген кезилдезиниң үезинде бригадирлээринден аңгыда, хөй, өшкү кыргылдазының үезинде ол кампанияга база идепкейлиг киржир, олут орбас, идепкейлиг кижи. Республика солуннарынга бистиң мында чаагай чурттап турарывыстың дугайында материалдарны база бижээн болур. Ол ышкаш чаа солун келирге, ооң солун материалдарны кырганнарга бо-ла номчуп сонуургаткан турар. Хар-назызы дөгүй берзе-даа ол өскелерге ындыг үлегерлиг, ынчангаш ооң дугайында хүндүлел-биле чугаалажыр бис.

С. КЫРГЫС.

СЕТКИЛ-ХӨӨНҮ ЧЫМЧАК

«Бодунуң албан ажылынга бедик харыысалгалыг чоруу дээш хоорайлар аразында телефон станциязының бирги класстың телефонизи Надежда Фёдоровна Кабанковага байыр чедирип тур-лаар» (Күш-ажылдың дептеринден ушта бижилге).

Кызылдың дыка хөй чурттакчылары ону билир. Хоорайлар аразының телефон станциязынга үр чылдарда ажылдап келген үезинде Надежда Фёдоровна чонга хөй удаа дузазын чедирип, оларның сеткил-хөөннеринге эки чүүлдерни кылган. Ооң ажылын сонуургап, Н. Кабанкова-биле чугаалажып органда, телефонист кижиниң ажылы эң солун мергежилдерниң бирээзи деп чүвени билип алыр сен. Ол ажылының аайы-биле чайгаар-ла кижилерниң амыдыралында, оларның салым-чолунда аар-берге, муңгаралдыг-даа, омак-хөглүг, солун болуушкуннарның-даа херечизи апаар.

Дүн ортузу. Аалчылар бажыңында бир кижи удувайн чыдар. Ыраккы Тамбов хоорайның божудуга бажыңында ооң кадайы чыдып турар. Чогум кайы божудуга бажыңында чыдарын, кадайынче кандыг дугаарлыг телефонче долгаарын шуут билбес.

— Улуу-биле дилеп тур мен. Черле дузалап көрүңер.

Оон үнүүден Надя аалчылар бажыңында кижи кадайының кээлының дугайында кандыг-ла-бир медээ алыр дээш хондур-хүндүр-даа телефон чанынга манаарынга белен деп чүвени эндевээн. Ынчаңмайн канчаар, ырак хоорайда уруглары нелиг та кандыг байдалдыг чүве.

Тамбов — хөй аргыжылгалыг, орук беддири хоорай. Ынчангаштың оон-биле телефон дамчыштыр харылзаа тудары ындыг-ла белен эвес. Таарымчалыг үени манап алгаш, Н. Кабанкова Тамбов-биле харылзааже үнүп, телефон узланылының өске узкупа бодунун дөмей мергежилдиг эштеринге чагыкчының байдалын тайылбырлап, хоорайның бүгү божудулга бажыңнары-биле харылзашкаш божудур ужурлуг ындыг фамилиялыг херээжен кижи кайда чыдып турарын тодарадып бээрин дилээн. Херек кырында Надежда Федоровна адрес чок чагыгны күүседириндеп ойталап болур турган. Ынчалза-даа оон ажылындан өске кижилерниң сеткил-хөөнү, харын-даа кадыы хамааржыр апарган таварылгада тоомча чок артып каап шыдавас. Н. Кабанкованың ажылының «чажыды» оозунда.

Демги Тамбов чурттуг аалчывыс кадайы кыс урут божуп алган оолуң иштиниң кадыы кончуг эки деп чүвени дыңнааш, өөрээниң чүге деңнээр. А Надежда Федоровна ажылының өске кижилерге чугулазын база катап бүзүрээп билген.

— Кончуг чугула херектиг апардым. Мени завод-биле дүрген харылзаштырып көрүңер. Артык кезектер келбейн туруп берди. Ооң уржуундан чыл планының күүселдезин «өрттенир» деп барды. Бистиң шыш билип көрүңер—деп, бир инженер телефон дамчыштыр дилег кылган. Чагыг күүсеттинген. Харылзаа ажылдакчызы Н. Ф. Кабанкова шак ынчаар бир заводтуң план күүселдезинге база дорт хамаарылгалыг болган.

Надежда Федоровна кажан-даа бодунуң абоненттеринге «соок» хамаарылгалыг болуп көрбээн, кижилерниң чагыын ыяап-ла эзилинге чедирер, бир эвес кандыг-бир чылдагаан-биле харылзаа болдунмас апарган болза, чагыкчыга баш удур дыңнадыр чанчылдыг кижи деп, ооң кады ажылдап турар өөрү мактап чугаалаарлар. Кижилерге кичээнгейлиг болур дээш үезин ол хире харамнанмас болганындан оон ажылының бүдүрүкчүлүү база бедик. Хүнде норма ёзугаар 22 кижини харылзаштырар турган. 26—28 кижини харылзаштырып турар. Ол сан-түң ону база-ла божуктурбайн турар. Бо ээлчег нормазын оон-даа көвүдедирин, оон-биле кады кижилерге кичээнгейлиг болурун, оларның сеткил-хөөнүн кажан-даа ундараттазын, оларга өөрүшкүнүң шаңнаарын келир-де күзеп чоруур. Харылзаа ажылдакчызы Надежда Федоровна Кабанкованың ажылының дугайында каксы чугаалаарга мындыг-дыр.

В. БАРМИН.

ХОСТУГ ШАГЫНДА

Молдавияның «Россия» колхозунуң ажылчыннери бо чазын кедээ ажыл-агый ажылдарының бичии-ле хостуг үелерин ажыглап футболга болгаш ГТО-нуң хөй хевиринге маргылдаалар эрттиргеннер. Спорттуң бо хевирлери тараажыларның аразында дыка сураглжаан. Чоокта чаа болуп эрткен маргылдааларга ажыл-агыйның он салбырларының командалары киришкен. ГТО-нуң хөй хевиринге колхозтуң чолаачызы И. Бузуджи, саанчы А. Татар, комбайнер К. Радов олар шылгараанпар. Футболга трактор бригадазының командазы тиилекчи болган.

— Чаа спорт сезонунуң эгезинде бистиң күш-культуржуларывыстың идепкейлиг чоруунда кижи кайгаар чүве чок, үргүлчү белеткенип келгенивисте — деп, ажыл-агыйда партком секретары, күш-культура коллективиниң чөвүлелиниң кежигүнү М. Гроздев чугаалаан.

Олар түс черниң үш школазының спорт залдарынга кыштың өттүр белеткенип келгеннер. А чылыг хүннер үнүп кээрге, стадионга, ГТО-нуң бригадаларда хоорайжыгаштарынга, спорт шөлдеринге белеткенип эгелээннер.

Ажыл-агыйга күш-культураның болгаш спортту сайзырадыры — партия организациязының кол сорулгаларының бирээзи. Спорт баазазын тургузарынче, ГТО комплекизиниң нормаларын дужаар талазы-биле массалыг маргылдааларны эрттиреринче угланган хемчеглерни коммунистер боттарының контролюнга алганнар. Бүдүрүлгениң адырларының удуртукчулары виноград өстүрүкчүлериниң, малчыннарның, механизаторларның аразынга массалыг күш-культураны сайзырадыр дээш кылып турар ажылдарын дыңнадып келген. Бо чылын спорт баазазын калбартыры, чаа спорт комплекизин тудары көдүрүнген.

В. СУРШКОВ. СЭТА-ның корр. Комрат район, Молдав ССР.

Суд залындан

ХОПТАК СЕТКИЛ ДЭЭШ

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. Өске кижиниң күжү биле байыыр дээн бодал Зевакин суурнуң чурттакчызы Н. Копыловту ыглаачыг байдалга таварыштырган. Төтчегдекчилерни боттарының калы ажылдап турган оору сойгалап каап.

Бир катап Копыловтуң хуу машиназының тормоз цилиндри ажылдавастай берген. Ынчап ол ажылчын эжи А. Фатеевтен комбайнның ындыг кезин ап бээрин дилээн. Фатеев ону ап берген. Оон соонда, хоптак болгаш ажырымчы сеткил чүнү кылбас дээр. Копылов артык кезектер эккеп бер дээш Фатеевти коргудуп, зарежип-ле турар апарган. Чогум халас база эвес, хире-шаа-биле «шаңналды» берип турган. Свердлов аттыг совхозтуң машина-трактор паркындан аккумуляторну, дугуйларны, өске даа артык кезектерни ынчаар шиңгээдип алган.

Чөөн Казахстан областың Шемонаихин районнуң улус суду куткукчу Копыловтуң үүлгеткен херээн шиитпилелге айыылдыг деп көрген. Дөрт чылда хосталгадан казаан. Чогум оорлап берип турган Фатеев база чогуур ялага таварышкан.

Ю. МАТВЕЕВ. (СЭТА).

ЧҮГЕ ХААГЛЫГ ИРГИ?

Найысылал Кызыл хоорайның Гагарин кудумчузунда кафе «Чодураа» бар. Хоорайның төвүнде турар болгаш ... кижилерге эң ... Эртенги ... кафе ажылдавастаап, хаагл... туруп турду. Ам ... турар хевир чок, ... Кафе «Чодураа» чүге хаалгыг туруп турар иргил?

М. МАНЫП.

Волейбол — коллективтиг оюн

САНАЛЫМ МЫНДЫГ

Волейболга аныяк-даа, назы-хары улгады-даа берген кижилер бо оюнга массалыы-биле киржип болур. Тывада эң нептеренгей оюннарның бирээзи ол. Шаанда суурларга, школаларга волейбол шөлүнге кижи эжмежок болур чүве болгай. Бөгүн амыдырал бурунгаарлаап, спорттуң өске хевирлери база нептеренгей апарган. Ынчалза-даа волейбол дег эң массалыг оюн республикада барык чок чыгыы боор.

Спорттуң бо солун хевирин моон-даа соңгаар массалыг кылдыр көдүрери чугула. Аңаа хамаарышкан айтырыгларны «Волейбол — коллективтиг оюн» деп чүүлде көдүргенин, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы кижи болганымда, чүүлдүгзүндүм. Ынчангаш чамдык бодалдарымны илередикседим.

Дүргенин, шуут чогун хараагаш волейболга район маргылдааларын чаңгыс хүн дургузунда эрттиреринге чөпсүнмейн турар мен. Бо таварылгада уттурган команда оюндан үнер, ынчап кээрге, оюнну шынары куду, буу-хая болур. Ырак суурлардан чедип келгеш, чаңгыс уттуруптарга, хомудаачыг-даа болур. Мен бодаарымга, волейболду массалыг болдурар дизе, маргылдааларны шынарын экижидер, чаңгыс хүн эвес, ийи-үш-даа хүн дургузунда ону уламчылаар херек.

Массалыг болдурар дээр болза, кудумчулар, агитквартиралар, суурлар, хоорайлар аразынга волейбол маргылдааларын эрттирип, ол черлерге шилчиир кубоктарны тургузарга солун болгу дег. Школа программазында волейболду чүгле 9—10 класстарга киирип каан, волейбол кичээлдерин үш класстан эгелээри ажыктыг практика бадыткаан. Бо айтырыгны өөренип, эде тургузары күзенчиг.

Волейбол шөлдери чер-черде ам-даа эвээш, ону немей чылдары негеттинип турар. Оон ыңай районнуң шилиндек командаларының ... база ... эвес. Эки ойнаар аныяктарны тоомчага албас, ... ойнакчылар болур. Аңаа ... командаларның ... организацияларга ... Районга-даа суурларга-даа маргылдаалар болганда эр улустуң командалары ойнаап. Спорт активинде херээжен улустуң саны эвээжи хомудаачыг. Бөже кичээнгейге салыры чугула.

М. ТАРТАП-ООЛ. күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы. Улуг-Хем район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.30 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Цемент». Ф. Гладковтуң домей аттыг романындан тургускан уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14. 15 — Чавсар.* 14.15 — Телемедээлер. 14.40 — «Хоорайнымдан-даа дээре», эртем-таныптырылга фильм. 15.00 — «Аңгыр чугаа». 15.20 — Самбо хүрештиге Европаның чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20—«Шадырал школазы». Сазырадылар клазы. 16.50 — 17.10 — Чавсар. 17.15 —«Тееспиңдуй аалчылары». «Дюймовочка» деп мультфильм. 18.00—«Аныяктар адрестери». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары-биле ужуражылга. 18.35 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.05 — Хоккейге чемпионат маргылдаазындан Швеция-биле ЧССР-ниң шилиндек командаларының аразынга ужуражышкындан репортаж. Финляндиядан дамчыдылга. 19.50 — «Польшаның берге үези». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Автор — В. Дунаев. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.40 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының скрипачылар ансамблизиниң ССРЭ-ниң улустуң артистери И. Архипова болгаш Ю. Гуляев оларның киржилгези-биле концерти. Эрги чуга удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Реентович. Даарааңында — «Гөрүл делегейде» деп информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Б. Полевой. «Ёзулуг кижи дугайында тоожу», 5-ки класс. 12.30 — Тоогу. 4-кү класс. Ада-чуртуң Улуг дайынының бичии маадырлары. 13.00 — Р. Гамзатовтуң шүлүктери. 13.30—«Чурагачы». 14.15—«В. И. Лениниң совет чурттуң уран чүүлүнде образы». 15.25— Астрономия. 10-гу класс. Галактикалар. 17.20 — Телемедээлер. 17.20— 18.15 — Чавсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20—«Хүлээлге болгаш турасказал». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

18.50 —«Улустуң аялгалары». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.05 —«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.35 —«Отчугаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Могешни-Аътчыгаш». Мультфильмниң 2-ги кезии. 20.15 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. «Кубань»—«Спартак». 2-ги кезээ. Краснодардан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Амыр чок хевирп». Уран-чечен телефильм.

АГААР

Республикага бөгүн аас хүн болур. Барыын угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 1—6, хүндүс 17—22 градус чылыыр.

Кызылга аас хүн болур. Барыын угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 10.00, 13.30, 17.00 «Февральдың сырыны» 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.30, «Ногаан шөлде хар» 11.10, 12.25, «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ондактыг аңчоруу» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Азажыгаш» 10.00, 13.50, «Амстердамдан билзек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыындыы 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Московның Корженевич удурткан ыры-хөгжүмнүг «Ритм» ансамблиниң концерти апрель 23-те, 19.00 болгаш 20.30 шактарда филармонияга болур.

Совет ырларны күүседир талазы-биле Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады *Евгений Поликанин* концертте киржип турар. Аңаа тыва улустуң болгаш тыва композиторларның ырлары база чаңгыланыр.

Билеттерни филармонияның кассазында база «Саян» универмагта садып турар. Коллективтиг чагыгларны 2-16-69 дугаарлыг телефон дамчыштыр хүлээп алыр.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге! 1982 чылдың апрель 25-те, эртенгиниң 11 шактан эгелээш, Кызыл хоорайның аът чарыштырар черинде — ипподром девискээринге бо чылдың ЧАСКЫ БАШТАЙГЫ ЯРМАРКАЗЫ болур.

Аңаа Тыва АССР-ниң күрүне садыының системазының бүгү-ле садыг организациялары киржир.

82-ниң часкы ярмарказынга үлетпүр болгаш ашпы-чем барааннарын, кулинар кылыгларын эккеп садар.

Садып алыкчыларны ЧАСКЫ ЯРМАРКАЖЕ чалап тур.

ДИРЕКЦИЯ

Редакцияның адрези: 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-23-60, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 96 (11894) 1982 чылдың апрель 24, суббота | 1925 чылдан үндүрлеттинген | Өртээ 3 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин дүрген хөгжүдүңер!

Байкал-Амур магистралының тудуунуң темпилерин бедидээл!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга болгаш Курган обласка көдээ ажыл-агыйның комплекстиг хөгжүдер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга болгаш Курган обласка көдээ ажыл-агыйн продукциязын бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедири эң чугула сорулгаларның бирээзи, чурттуң экономиказынга улам өзүлделиг рольду ойнап турар ол зонаның бойдус байлактарын комплекстиг шиңгээдип алырының болгаш бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринин чарылбас кезээ болуп турар деп доктаалда демдеглээн.

Үлетпүр болгаш тудуг күчүзүн аңаа улам ыңай хөгжүдери чурттакчы чоннуң саныының дыка көвүдээринге чедирер, картофельге, ногааларга, сүтке, чуургага болгаш эътке чоннуң херегледелдерин колдуунда ол черлерге бүдүрген продукция-биле хандыртынгап турар төлээде, ол районнарга көдээ ажыл-агыйны дүрген хөгжүдерин негеп турар.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, көдээ ажыл-агыйның ажыл-иштичилери чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин чедип алган.

Ынчалзажок көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң чедип алдынган деңнели ам-даа четпес болуп, аъш-чемниң эң чугула продуктуларынга чоннуң херегледелдерин ол черлерниң бүдүрүүшкүнүнүң күсели-биле долдур хандырбайн турар, оон ужурунда дыка хөй продуктуларны чурттуң өске районнарындан сөөртүп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң, партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң шиитпирлерин барымдаалааш база көдээ ажыл-агыйны комплекстиг хөгжүдер болгаш ону интенсификастаарының программазын боттандырар, СЭКП ТК-ның Чиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорупп турган үезинде берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин күүседир сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай интенсификастаарын, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин нептередир чорукту дүргедедирин база колдуунда-ла тус черниң бүдүрүүшкүнүнүң күсели-биле ол районнарның чонун аъш-чем-биле идегелдиг хандырар, ол ышкаш хоорайларның болгаш көдээ черлерниң чонунуң амыдырал-чуртталгазының материалдыг болгаш культура-амыдырал байдалдарын улам ыңай чоокшулаштырар сорулга-биле көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының ажыктыын дыка бедидерин хандырарын Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының болгаш эртем албан черлериниң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр тургускан.

Көдээ ажыл-агыйны комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн, чер болгаш мал ажылының культуразын, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, көдээ суурларны чаагайжыдып тутуунган суурлар болдурарынче угланган хемчеглерниң системазын ажылдап кылырын болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының, ол ышкаш Курган областың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга саналдаан, оон-биле кады көрдүнген турар ужурлуг чүүлдер:

— бойдус байдалдарын барымдаалап тура, көдээ ажыл-агый эртеминиң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы, көдээ ажыл-агыйны чорудар талазы-биле тарыыр черин болгаш өске-даа черлерни чоп ажыглаарын, сут алыр бүгү-ле черлерни болгаш чаа шиңгээдип ап турар черлерниң көдээ ажыл-агый ажыглалынче өй-шаанда киирерин, улуг хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң чоогунга, ол ышкаш Байкал-Амур демир-оруқ магистралының районнарынга картофель, ногаалар, эът, сүт, чуурга болгаш өске-даа продукция бүдүрер кылдыр тускайжыткан бедик интенсивтиг көдээ ажыл-агый зоналарын тургузарын хандырар системаны бүдүрүлгеге нептередир;

— эртем талазы-биле үндезилелдиг тарылга ээлчештирилгелерин бүгү ажыл-агыйларга шиңгээдип алыр, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын нептередир, тараа культураларының болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының үрезин ажылын экижидер. Чер ажылының культуразын бедидеринге, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни эң ажыктыг кылдыр ажыглаарынга, мелиорастаан черлерни ажыглаарын экижидеринге, болгаш тарылга шөлүнүң структуразын сайзыраңгайжыдарынга үндезилээш, Барыын Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга болгаш Курган обласка тараа культураларының дүжүткүрүн эң чоокку чылдарда гектардан-на 6—7 центнер болгаш Чөөн Сибирьниң районнарынга 4—6 центнер көвүдедир сорулга салдынган. Ол районнарга болгаш Курган обласка картофель дүжүдүн гектардан-на 150—170 центнер болгаш ногааларны 200—250 центнер чедирер;

— тарылга шөлүнге өстүрер мал чеми культураларының дүжүдүн бедидериниң күсели-биле болгаш шөлдерниң база одарларның продуктуузун дыка бедидериниң аргазы-биле мал ажылының чем-суур баазазын үндезини-биле экижидериниң болгаш колдадыр хөгжүдериниң хемчеглерин боттандырар. Мал чемнерин бүдүрер, оларны белеткээриниң болгаш кадагалаарының мурнакчы технологияларын калбаа-биле шиңгээдип нептередир, мал чемин бүдүрериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле планнаттынган хемчеглерни ажыл-агый бүрүзүнүң чугаажок күүседирин чедип алыр;

— бар фермаларны чаартырының, эргежок чугула чем-суур баазалыг болгаш бүдүрүүге чорудулгаларын комплекстиг механизастаан болгаш автоматчыткан мал ажылының комплекстерин тударының аргазы-биле мал ажылын улам ыңай хөгжүдерин, ону үлетпүр үндезиниң кылдыр шилчидерин, а ол ышкаш малдың продуктуузун дыка бедидериниң күсели-биле мал ажылының продукциязын, ылаңгыя эътти, сүттү бүдүрерин көвүдедирин хандырар;

— көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң, сөөртүрүнүң, кадагалаарының, сайзырадып кылырының болгаш сайгарарының бүгү-ле үе-чадаларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, продукцияның шынарын бедидер, ажыглалын экижидер, чиириин кызырар дээш, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын бүгү тала-биле быжыглаар дээш шиитпирлиг демиселди бүгү черлерге чорудар.

Дараазында хемчеглерни боттандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга дааскан:

— тараа бүдүрерин көвүдедиринче, кызыл-тастың болгаш тараа-бобы культураларының бедик дүжүттүг болгаш быжыг сорттарын белеткээрин өстүреринче онза кичээнгейни угландырар;

— камгалал сериилиг черлерге ногаалар өстүрүп бүдүрериниң хемчээлин дыка көвүдединче угланган хемчеглерни алыр;

— сад ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдерин хандырар;

— колхозтарга болгаш совхозтарга малдың баш санының чыл бүрүде өзүлдезин чедип алыр, мал ажылынга кыс малдарның дензигүүрүн дыка көвүдедир, уксааажыдылга ажылын экижидер;

— эът бүдүрер мал ажылын Сибирьниң ховулуг болгаш мыя-ховулуг районнарынга дүрген хөгжүдеринче угланган хемчеглерни алыр, ол сорулга-биле бойдус-экономиктиг таарымчалыг байдалдар бар чамдык районнарны, ажыл-агыйларны болгаш фермаларны эът бээр уксаалыг мыйыстыг бода мал өстүрер кылдыр специализастаар;

— нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларның баш санының улам ыңай өзүлдезин, продуктуузун бедидерин хандырар. Чаа одарларны шиңгээдип алырынче, одарларны суггат-биле хандырарынче, продуктуузун бедидеринче, а ол ышкаш хойлар, хураганнар кажааларын, хураганнарны чемгерер механизастаттынган шөлдерни тударын калбартырынче угланган хемчеглерни алыр;

— арыы ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүлдезин, арының бедик шынарлыг чигирин алырын хандырар. Колхозтарда болгаш совхозтарда бар арыы азыраар черлерни алгылар, арыы азыраар специализастаан улуг ажыл-агыйларны органнызастаар;

— мыйыстыг бода малдың бызааларын өстүреринге болгаш инек эъдин бүдүрер кылдыр тускайжыткан ажыл-агыйларны ол фермаларны бызаалар-биле хандырар сорулгалыг уксаажыдылга совхозтарның четкизин тургузар;

— колхозтарга болгаш совхозтарга чылгы малдың баш санын өстүреринче угланган хемчеглерни алыр, чылгы мал ажылын чорудар кылдыр чамдык ажыл-агыйларны болгаш фермаларны специализастаарын боттандырар.

1982—1985 чылдарда Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга балык курлавырларын тургузар, балык ажыл-агыйын болгаш хөлдерниң бараанныг балык ажылын хөгжүдер талазы-биле балыктыг суг-мелиоративтиг хемчеглерниң комплекизин боттандырарын ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозунга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге сүмелээн.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарында үлетпүр бүдүрүлгелерлиг болгаш ол зонага бүдүрүлгелер тудуун боттандырып турар ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары ол районнарга дузалал көдээ ажыл-агыйларны тургузарын, сүт бүдүрер, хаван, мал семиртир фермаларның, ногаа өстүрер чылыдылга черлериниң болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа объектилериниң тудуун чорударын, картофельди, ногааларны, мал чемнерин бүдүрерин калбартырын, а ол ышкаш балык ажыл-агыйларын тургузарынга бүдүрүлгелерниң артыкшылдыг чылыг сугларын ажыглаарын планнаар болгаш боттандырар ужурлуг.

Ол зонаның көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаар талазы-биле хемчеглерни доктаалда тодаргайлап айыткан. Ажылдарның бүгү комплекизиниң талазы-биле алыратын хөгжүдеринге беш чылда 20476 млн. рубль капитал салыышкыннарын тускайлаан.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың көдээ ажыл-агыйынга он биргн беш чылда 195 муң тракторларны, тараа ажаап алыр 84 муң комбайннарны, 168 муң чүък автомобильдерин, 1787 муң тонна (ажыктыг бүдүмел хемчээли-биле) минералдыг чемишчидилгелерни тускайлап бээрин көрдүнген.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарынга ажыглаар көдээ ажыл-агый машиналарының конструкцияларын 1982—1985 чылда чогаадып кылырын болгаш хөй-биле бүдүрер кылдыр шиңгээдип алырын хандырарын Көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунга болгаш Мал ажылынга база мал чемнерин бүдүреринге ажыглаар машина тудуунуң министерствозунга сүмелээн.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарында турар колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге үнүш, мал ажылында болгаш мал чеми бүдүреринде ажылдарны механизастаарының деңнелин дыка бедидери-биле эргежок чугула санныг машиналарны болгаш дериг-херекселдерин 1982-1985 чылдарда тускайлап бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Сельхозтехкурнозунга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу болгаш Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязы Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарында эртем-шинчилел институттарының, дуржулга станцияларының болгаш дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйларының материал-техниктиг баазазын быжыглаарының хемчеглерин алыр. Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырының Новосибирск хоорай чоогунда эртем хоорайжыгажының тудуун 1990 чылга чедир доозарын көрген.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге он бирги беш чылда боттандырып чорударын дааскан ажылдар болза: Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарында совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге 1224 муң баш хаван өстүрүп, семиртир комплекстерни болгаш фермаларны, тергүр 3.8 млн. дагааның чуурга угланыышкынныг куш фабрикаларын, 71,3 млн. баш санныг эът угланыышкынныг куш фабрикаларын, 215 гектар шөлдүг чылыдылга комбинаттарын тударын, калбартыр болгаш ажыглалга киирер.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областың районнарынга суггаттыг 355 муң гектар болгаш кургаткан 375 муң гектар черни, ниити узуну 2165 километр көдээ ажыл-агыйга ажыглаар болук-болук суг дамчыдар хоолайларны ажыглалга киирер, а ол ышкаш одар-белчиирлерни суглуг болдурар, ажылдап

(Уланчызы 2-ги арында).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. «Ажыл-агый механизмин улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш партия база күрүне органнарының сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга хамаарыштыр улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын күүседир талазы-биле Кемерово областың улус депутаттарының Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны көрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, областың улус депутаттарының Советтери партия органнарының удуртулгазы-биле ажыл-агый механизмин улам ыңай сайзыраңгайжыдар, шиитпилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер, экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдени хандырар талазы-биле чогуур ажылды чорудуп турарын хуралга демдеглээн. Бүдүрүүшкүннү нормативтиг арыг продукция ёзугаар, а капитал тудугга — бараанныг тудуг продукциязын ёзугаар планнаарынче үлетпүр бүдүрүлгелерин чоорту шилчидери эгелээн. Көдээ ажыл-агыйны үлелпүр үндезининче шилчидер ажыл чорупп турар. Бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды органнызастаарының бригада хевири калбаа хөгжээн.

Ынчалзажок ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар талазы-биле областың улус депутаттарының Советтериниң болгаш оларның күүсекчи органнарының ажылында четпестер база барын Президиумнуң хуралынга демдеглээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму доктаал хүлээп алган. планнаашкынны экижидер болгаш ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар немелде хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын улус депутаттарының Кемерово область Совединиң күүсекчи комитединге хүлээткен.

Экономиканы эргелеп башкарарының чаа принциптерин нептередирин дүргедедир талазы-биле хемчеглерни алырын автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край, область, Москва болгаш Ленинград хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринге саналдаан.

ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тывысыр болгаш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле ажылчы чоннарны шаңнаар талазы-биле РСФСР-ниң улус депутаттарының ажылының дугайында айтырыгны Президиум көрген. Чогуур доктаалды хүлээп алган.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң конституцияларынга дүүштүр РСФСР-ниң хоойлуларын күштүг болдуруп чорудар талазы-биле ажылды органнызастаарының планын канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Күрүне эрге-чагыргазының болгаш эргелелиниң органнарының ажыл-чорудулгазын улам экижидеринге, күрүне сагылга-чурумун болгаш норум-чурумну быжыглаарынга, кижиниң эргелериниң магадылалдарын күштелдирериңге идиг берип турар каш-даа чаа хоойлу-дүрүмнер актыларын амгы үеге чедир белеткээнин болгаш хүлээп алганын демдеглээн.

1981 чылда РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң органнызастыг ажылының дугайында айтырыгны хуралга көрген.

Ол айтырыг дугайты хүлээп алган доктаалынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Советтерниң органнызастыг ажылын улам ыңай экижидеринче угланган хемчеглерни алырын, ССРЭ Конституциязының, РСФСР Конституциязының негелделерин амыдыралга боттандырып чорударын хандырарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин херек кырынга боттандырар, ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле Советтерниң органнызакчы болгаш киживидикчи ажылын бүгү хемчег-биле күштелдирерин автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край, область, Москва болгаш Ленинград хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринге, автономнуг областарның болгаш автономнуг округтарның улус депутаттарынга саналдаан.

Президиум өске-даа айтырыгларны чугаалажып, оларның талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов хуралды башкарып эрттирген.

(СЭТА).

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Шекпээр» совхоз часкы суггатка баш удур ыяк белеткенген. Гидротехник Ооржак Доңдукту баштадыр 15 кижи составтыг суггатчы звенону четчелеп тургускан. Суг бадырар буталарның достерин чазып эрте-ле довуракташ, боол белеткээн.

Ап чоруткан бүгү практиктиг хемчеглерниң түңнелинде, бута, сумуннар-биле сарыг-суг эрте-ле бады келген. Ынчангаш ол-шык сиңирер часкы суггарылганы мурнуку чылдардан эрте болгаш органнызастыг эгелээн.

Ам часкы суггат совхозтуң шөлдеринде индии түлүк. Ортаа-Алаак болгаш Хову-Аксы буталарында суггатчылар боттарының тус-тус быжыглаттынган участоктарында турбулапкан, сугну хадас агылбас, үнелиг үени хей эрттирбес дээш, күженнинкиниг ажылдап турар.

К. ЭМЕР-САРЫГ.
Барыын-Хемчик район.

Часкы хову ажылдарының допчулалы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Чер ажылының зона системазын республикага шиңгээдириниң болгаш совхозтарга часкы тарылганы органнызастыг эрттирериниң дугайында улуг чугаа чоокта чаа эрткен республиканың агрономнарының чөвүлел хуралынга болган. Чаа системаның алыс утказы чүл дээрге, эрозияга удур хемчеглерни район, ажыл-агый, бригада, тарылга ээлчештирилгези болгаш шөл бүрүзүнүң хөрзүн, агаар-бойдус байдалдарынга таарыштыр, комплекстиг чорудары болуп турар. Ынчангаш ажылдап кылган зона системазын республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларынга бо частан эгелеп бүрүнү-биле шиңгээдип алырын ук чөвүлел хуралга дугурушкан.

Амгы үеде хөрзүнге өл-шыкты сиңирери-биле шөлдерни БИГ-3А илиирлер-биле илиирткээрң, а довураан хат алган элезинниг хөрзүннерни амдызында шуут болбаазыратпазы эргежок чугула. Бо чазын 100 муң гектар черни болбаазырадыр ужурлуг. Ам оон 2 муң ажыг гектарны болбаазыраткан. Каа-Хем, Таңды, Кызыл болгаш Бий-Хем районнарының совхозтары улуг хемчээлдиг шөлдерни болбаазырадырын көрдүнген.

Суггаттыг черлерни суггарар өй келген. Ол чугула ажылче барык-ла бүгү районнарда эгелеп кирген. Апрельдиң 19-ка чедир республикада 3600 ажыг гектар черни суггарган. А өл-шык сиңирер суггарылганы 27 муң гектарга чорудар планныг. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 1300, Чөөн-Хемчиктиң—570, Бий-Хемниң—460, Таңдының—440 болгаш Улуг-Хемниң—400 гектарны суггарып, чугула ажылды органнызастыг чорудуп турар. Суггатка ажыглаар суг четчир турбуже, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйлары часкы суггарылганы оожум чорудуп турар.

Часкы тарылганы өй-тап агротехниктиг хуусааларда органнызастыг эрттирер төлээде, бок үнүштерни узуткаар база хөрзүннү чаштырылгага белеткээр сорулга-биле шөлдерни чогуур үезинде болбаазырадыр херек.

Тараа культураларын чаштырарының өй-тап хуусаалары майның 10-дан 22-ге, картофельдиң май 6-дан 25-ке чедир үе, кукурузаның болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерниң—майның үшкү он хонуу, капуста база помидор рассадаларын олуртурунуң—июньнуң баштайгы он хонуу болур.

Суггат чок черлерге тараа культураларын чаштырарда. гектарга 3—3.5 млн. үрезин тараа төктүр кылдыр, сеялканы ыгчээр нормалап таарыштырып алыр ужурлуг. Картофельдиң олуртур нормазы гектарга 29—30 центнер болур, суггаттыг черге тарааларны гектарга 4—4,5 млн. үрезин төктүр кылдыр чаштырар. Тарааларны чаштырбышаан, оларның үрезини-биле кады холуксаалыг минералдыг чемишчидилгелерни гектарга 45—50 кг онаажыр кылдыр одуруглаарга төктүрер херек.

Бо хүннерге чедир республиканың ажыл-агыйларында 13,6 муң тонна үрезин тарааны хораннаан, ол болза планның 33 хуузу болуп турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары 3500 тонна, Бий-Хемниң—3000 тонна үрезинин хораннап, ук ажылды шалыпкын чорудуп турар. Ынчаарга Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарга үрезин хораннаашкынын чүгле чаа чорудуп эгелеп турар. Ону апрельдиң төнчүзүнге чедир доозары эргежок чугула.

Күзүн чашкан көк-тарааны болгаш хөй чылдыг сигеннерни ам чемгерери база чугула ужур-дузалыг. 9800 гектар күзүн чашкан көк-тараадан 2100, 21630 гектар хөй чылдыг сигеннерден 3800 гектарны бо хүннерге чедир чемгерген. Күзүн чашкан көк-тарааны база хөй чылдыг сигеннерни чемгерерин кыска хуусаада чорудар болгаш черни үлдүретпишаан, гектарга 40—45 кг азоттуг чемишчидилгени төгер.

Шөлдерге органиктиг чемишчидилгени төгер чорук—чаагай дүжүттүң үндезини. Республиканың совхозтары кыжын, часкы үеде шөлдерже 60 муң тонна хире өдекти сөөртүп төккен. Ол — планның 37 хуузу. Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары шөлдерге органиктиг чемишчидилге төгериниң онаалдазын 138 болгаш 138 хуу боттандырган. А. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарның совхозтары өдек сөөртүрүнүң планының 20—30 хуу-ла чедирген, а Эрзинниң—чүгле 5, Тожунуу — деңгүп-ле 2 хуу боттандырган. Органиктиг чемишчидилгени сөөртүрүп болгаш төгерин «Сельхозхимияның» районнар салбырлары болгаш каттыжыышкыннары база ажыл-агыйларның боттарының үнүш-дүжүткүр чорук отрядтары чорудар ужурлуг. Оларның ажылдап турары кошкак дээрзи үстүнде фактылардан илдең-дир. Ам өлээ колдуунда картофель, ногаа, кукуруза шөлдеринге болгаш куруктурар черлерге төгер херек.

ДОПЧУЛАЛДЫ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИ БЕЛЕТКЭЭН.

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИТКЕН

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

№ 741 кежүн чоруур механизастаттынган колонияның коллективиниң район Совединиң депутаттың кандидадын депшидериниң хуралы болган.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың бригадири Шойдар-оол Санчытович Күжүгеттиң чыылганнар район Совединиң депутадының кандидадынга бир үн-биле депшиткен. 1963 чылдан бээр бо мехколоннада ол ажылдап турар. Ооң удурткан бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен, 1982 чылдың бирги квартадында алган хүлээлгелерин ажыр боттандырган.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ш. С. Күжүгет хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип турар. Коллективте улусчу контроль бөлүүнүң, профэвилел местгомунуң кежигүнү. Соңгукчулар ону район Совединиң депутадының кандидадынга шиң дугаар депшидип турары бо.

АК-ДОВУРАК

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегиниң ажыл-иштичилери хуралга чыглып келгеш, Барыын-Хемчик район болгаш хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттарын депшиткен.

Электри станциязында химлабораторияның улуг лаборантызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Наталья Ивановна Цукапованы район Совединиң депутадының кандидадынга депшидерин саналдаан. Новосибирскиниң коммунал-тудуг техникумун доскаш, Ак-Довуракка ол ажылдай берген. Аңаа специалист ажылдап кирген чылындан эгелээш бодунуң хереэн эки билирин, ак сеткилдиин, хөй-ниитичизин көргүскен. Ынчангаш төлептиг ишчини район Совединиң депутадының кандидадынга депшидер саналды чыылганнар чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Ак-Довурак хоорай Совединиң депутадының кандидадынга төп район эмнелгезиниң улуг сестразы Татьяна Алдын-Хереловна Моңгушту депшиткен.

«Каа-Хем» разрезтиң коллективи бирги кварталдың планын чедиишкинниг боттандырып, март айда продукция сайгарар планын 107,3 хуу, бараанныг продукция бүдүрерин 118,7 хуу күүсеткен. Ол чарышка коммунист М. К. Бергер удурткан боду чоруур экскаватор экипажы, В. Л. Куриң, А. А. Нехорошков олар удурткан экскаваторжулар бригадалары, өске-даа мурнакчылар шалыпчы үлүүн киирген.

ЧУРУКТА: ЭКГ-10—70 экскаваторнуң машинизи В. А. Богатов, ооң дузалакчызы В. П. Елисеев олар. Экипаж хүнчүгле 3500 кубометр чедир чер кырын аштап, кызымаккай ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгезн 1-ги арында)

турар суггарылга системаларының техниктиг байдалын экижилер, суггат херекгеттиниес черлерге культура-техниктиг ажылдарны экижилер талазы-биле даалганы ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге он бирги беш чылда күүседип кылдыр берген. Суг ажыл-агыйының организацияларының бүдүрүлге баазазының тудугларын тударын хандырар талазы-биле, оларны бедик бүдүрүкчүлүг тускай техника болгаш дериг-херекселдер-биле хандырар талазы-биле хемчеглерни тодараткан.

Чемиштээлгеге ажыглаар торфту, ажыксыг хөрзүннерни чугаажыларынга ажыглаар карбонаттыг породаларны болгаш кедээ ажыл-агыйның болгаш балык тударының объектилерин чылыг-биле хандырарының изиг суглар дилеп тыварының, шинчилел ажылдарын, чогуур министерстволарның болгаш ведомстволарның чагыгларын ёзугаар тус черни тулуг материалдарын [illegible] 1982—1985 чылдарда боттандырыл чорудары ССРЭ-ниң Геология министерствозунга даалган. Кедээ ажыл-агыйга херегтээр торфту казып тывар бүдүрүлгелерни тудары, ажыглалга киирерин 1983—1989 чылдарда хандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге саналдаан.

Далгаш тырттырар, крупа үлетиүрүнү чаа бүдүрүлгелерин тудуп, эргилерин чаарттып, калбартырынче, ынчаан үлетиүрүнүң бүдүрүлгелерин ажыллап киирер, а ол ышкаш эът болгаш суг продукциязын кылыш үндүрериниң бүдүрүлге черлерин болгаш соодукчу херекселдерни ажыглалга киирерин утланган хемчеглерин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодараткан.

Колхозтарны, совхозтарны болгаш күрүнениң өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин кадрлар-биле четчелээр талазы-биле, а ол ышкаш Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң болгаш Курган областың чонунуң амыдыралының социал-экономиктиг байдалдарын үндезини-биле экижидер талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырарынче СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында онза кичээнгейни салырын айтып турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Сельхозтехкурномунга, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга даасканы болза:

— Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң болгаш Курган областың районнарында турар кедээ профессионал-техниктиг училищелерге бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээрин он бирги беш чылда 186 муң кижи чедирер, 13,2 муң өөреникчи олуттуг кедээ профессионал-техниктиг чаа училищелерни тудар, ажылдап турарларын калбартыр;

— Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң болгаш Курган областың кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин кедээ ажыл-агый специалистери-биле, ылаңгыя орту-мак звенонуң кадрлары-биле быжыглаар хемчеглерни алыр.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң районнарынга болгаш Курган областа он бирги беш чылда дараазында чүүлдерни боттандырары төлевилээн:

— кедээ черлерге 15,8 млн. дөрбелчин метр шеглуг чуртталга бажыңнарын, 95,2 муң өөреникчи олуттуг нийти билиг школаларын, 113,3 муң орунныг школа назы четпээн уруглар албан черлерин, 178,6 муң олуттуг клубтарны болгаш районнарның культура бажыңнарын тудар болгаш ажыглалга киирер, а ол ышкаш 7,7 муң орунууг төп район эмнелгелерин тудар, алгыдар болгаш ажыглалга киирер.

— 11403 километр дурттуг кадыг шывыгыг нийти ажыглалдың автомобиль оруктарын болгаш 2331 километр дурттуг колхозтарның болгаш совхозтарның иштики ажыл-агый оруктарын тудар;

— кедээ чонунуң амыдырал хандырылгазын улам ынай хөгжүдер болгаш экижидер, амыдырал ачы-дузазының хемчээлин 1980 чылга деңнээрге, 1,5 катап улгаттырар;

— кедээге садыгны сайзыралгажыдар хемчеглерни ажылдап кылыр, оон-биле кады магазиннерниң садыглаар шөлүн, нийти чемненилгениң бүдүрүлгелериниң күчүлерин улгаттырарын, а ол ышкаш складтарның, соодукчуларның, картофель, ногаалар болгаш фруктулар шыгжамырларының четкилерин калбартырын көөр:

— бүгү колхозтарга, совхозтарга болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге база суг ажыл-агый организацияларынга бүдүрүлгениң иштики телефон харылзаазын тударын, калбартырын болгаш эде кылырын доолап.

1982—1985 чылдарда Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң районнарынга болгаш Курган областа кедээ ажыл-агыйынга болгаш оон-биле холбашкан адырларга бо доктаалда көрдүнген капитал салыышкынарны шиңгээдип алырын хандырарынга эргежок чугула хемчеглерни, а ол ышкаш бо онзада боттарынга чагыртпан бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның бүдүрүлге күчүлерин өстүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырарын ССРЭ-ниң Курулганынга, ССРЭ-ниң Кургудуунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш ССРЭ-ниң чогуур министерстволарынга болгаш ведомстволарынга даалган.

Кедээ ажыл-агый объектилериниң тудугларының туттүнга, шибеңге болгаш өске-даа тудуг материалдарынга херектээн 1982—1985 чылдарда хөлүн хандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге даалган.

ССРЭ-ниң Курулгазынга, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кедээ тудуг министерствозунга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң районнарынга болгаш Курган областа кедээ черлерге комплекстиг шенелде-көргүзүглүг тудуушкунның планын 1982 чылда бадылаарын, совхозтарның болгаш колхозтарның төп суурларының болгаш салбырларының суурларын тударының төлевилелдерин ажылдап кылырын, херек апарган таварылгаларда ылавылаарын хандырарын, кедээде чурттакчылыг черлерни тударының архитектуралыг шиитпирлелдерин болгаш техника-экономиктиг көргүзүглериниң шынарын бедидерин, суурларны планнаарынга болгаш тудуушкунга улустуң урап чогаалдыгның эң ажыл чаңчылдарын чогаадыкчы ажыглаарын саналдаан. ССРЭ-ниң Курулуу болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң районнарынга болгаш Курган областа он бирги беш чылда тудуушкун материал техниктиг баазазын хөгжүдеринин болгаш таарыштыр тургузарының комплекстиг схемазын ажылдап кылып болгаш ССРЭ-ниң Курулгазы-биле дугурушканы ёзугаар 1983 чылда бадылаар.

Ыраккы Чөөн чуктуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга чугай материалдарын ажыглап тургаш, сөөк бүдүрер тургузуг болдурары-биле база хөрзүннүг үнүш-дүжүткүрүн бедидерин хандырар сорулга-биле Амур областа Чагоянның байлактыг черлерин чугай [illegible] даалганы кылыр заводту 1985 чылда ажыглалга киирер талазы-биле комплекстиг ажылдарны боттандырар чорудар хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Курулганынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга, Транспорт тудуунуң министерствозунга база Ыраккы Чөөн чук болгаш Забайкалье районнарынга тудуг чорудар министерствога даасканы.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаар, болгаш мооннаар, ажыл-агыйлар аразының болгаш областар аразының кооперастаашкынының, чер, күш-ажыл болгаш материал-техниктиг курлавырларны ажыглаарының ажык дузазын улгаттырарын хандырар эртемниң, техниканың, технологияның [illegible] болгаш мурнакчы практиканы кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглаарының талазы-биле эртемге үндезилеттинген хемчеглерни Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң болгаш Курган областың тус-тус районнарының онзагай байдалдарынга таарыштыр ажылдап кылгаш, 1982—1985 чылдарда боттандырып чорударын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехкурномунга, Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү эвилел академиязынга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырынга болгаш Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязының Сибирь салбырынга сүмелээн.

* * *

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын бүгү талалыг быжыглаарынга, оон улам ынай интенсификациязынга база ажыктың бедилеринге үндезилээш, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң болгаш Курган областың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге улуг салыышкын болур, чоннуң херегцээлерин улам долузу-биле хандырар тажырып кедээ ажыл-агый продукциязын дыка улгаттырарын хандырар дээш, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң районнарының база Курган областың партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары, бүгү ажылчы чоннары бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр дээрзинге бүзүрээнин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

ЧАЙЛАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Сериин болгаш суглуг черлерде одарлар-биле бистиң республика байлак. Тайга черлерде ындыг одарларны түңге чайгы үеде ажыглап болур. Амгы үеде тайга одарларының нийти шөлү 1068,4 муң гектар болуп турар. Оон аңгыда, ниитизи малдың баш санынга-ла бир гектар одар онаажып турар-дыр.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде демдеглээни ышкаш, бедик тайгаларының эң чыдар одарларын шын ажыглаар чорук чем ажылының продуктуларын өстүреринге, хойнуң баш санының көвүдээринге, чиик өртектиг продукцияны алырынга идиген бээр.

Тайгаларда чедери берге одарларының оът-сигени аажок чаагай болур. Ындыг одарларның оът-сигениниң дүжүдү гектардан 3—4 центнер чедип турар, а суурлар чанында одарлар таптай бастынган болгаш, оларның оът-сигени гектардан 1,5—2 центнерден ашпайн турар. Оон ажыдаан Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының одарларындан көрүп болур. Үргүлчү мал кадарып, система чок ажыглап келгениниң уржуунда Хадын, Дүрген хемнериниң уннында, Хадын болгаш Чагытай холдерде одарлар шуут таптай бастынган, харын-даа оът-сиген үнместеп турар апарган. Чылдың-на мал кадарар черин [illegible] [illegible] малды суур [illegible] [illegible] ындыг түңнелге чедирерин ол-дур. Оът-сиген [illegible] чок чаппап [illegible] [illegible] чыдар турар. 1979 чылда шинчилеп көөрге, ындыг хову 3600 ажыг гектар турган болза, 1980 чылда ол 17627 гектар чедир көвүдээн. Оът-сигенниң дүжүдү ийи катап кудулаан азы гектардан чүгле 2,3 центнер болуп турар.

Республиканың бүгү-ле совхозтарында одарларның байдалы бир дөмей ындыг болуп турар. Одарларның дүжүдү кудулап, үнүштериниң хевир составы экижээн, мал чеми болур үнелиг сигеннер чидип, сигеннерниң малга чиртингири база чемниң шынары баксырап турар. Чижээ, одарның бир килограмм кургаг сигенинде турза чогуур 100—110 граммның орнунга 60—75 грамм хаңнаар протеин, негеттинер 180 мг-ның орнунга—35—80 мг каротин бар болуп турар.

Чайгаар бүткен одарлар чиңа карыглалыг мал чеминиң үнер дөзү болур. Республиканың эът дужаар планының дөрттүн үш кезээн, суттуң үштүн бир кезээн чайгаар бүткен одарларның күзели-биле бүдүрүп турар. Оон-биле чересеценнер, хөй-хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери чайгаар бүткен одарларны төнүп читпес үнер дес кылдыр көрүп турары кончуг-даа шын эвес. Зооветеринария болгаш агрономия албаның ажылдакчылары одарларны ажыглаарын харыысалга чок көрүп турарының уржуу-биле оларның дүжүткүрү кудулап, малга таптай бастырып турар. Зооветажылдакчылар одарларны камгалаар, хумагалаар дугайында сагып салбайн, малдың кадарарының база сүрүг чорудуларының планнарын болгаш маршруттарын кылып тургуспайн, оваа солуурунун, оът-дээлдериниң дерүмнерин сагывайн, одарны кажан-хамаан чок ажыглап турар. А агрономнар одарларны экижидерин чорутпайн, оларның дүжүткүрүн бедидерин аргаларын бодап тыппайн, одар ажаар техниканы тускайлап бербейн турар.

Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының малга таптаддыр бастырган, оът-сигени ховартаан эрги одарларынга мал кадарбайн куруктары негеттинип турар. Ындыг болганда, Таңды-Уула сынының иштеринде одар болур черлерни чайгы үеде ажыглаары эргежок чугула. Ында ындыг одарлар 300-800 гектар чедип турар. Чагытай хөлдүң артында Улуг-Тей деп черде тайга одарын 1982 чылдың чайынында чылгы болгаш мыныстыг бода мал кадарарынга ажыглаар деп турар. Ону боттандырары-биле ук одарларны май айда шинчилеп көөр хемчеглерни чорудар апаар. Шинчилел чорудары-биле начальник баштаан комиссияны кедээ ажыл-агый эргелелинге тургускан турар ужурлуг. Ажыглап болур одар черлерин шинчилеп көөрүн ол комиссия организастаар. Зоотехниктер чер тургузукчулары-биле дөмөжип тургаш, шинчилеттинген, мал одарладып болур черлерге көжеринин, хонаш кылырының, малды сүрер маршрут картазын кылыр.

Тайга одарларын ажыглаар талазы-биле, кежер оруктарны аштаары, кыргыгла пунктуларын, хонаштарны дерип тургузары эргежок чугула.

В. САХАРОВСКИЙ.
Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал чемнери бүдүрериниң кыдазының эргелекчизи.

Бөгүн — Аныяктарның эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнү

ЧАЛЫЫ НАЗЫННЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

«Тайбың болгаш улустарның аас-кежиин дээш демиселге чаңгыс демниг бис!» — ортемчейниң миллион-миллион оолдар болгаш кыстары ындыг кыйгырыгның алаа-биле чурттап, ажылдап, демисежип турарлар. СЭТА-ның корреспондентизи В. Куликовка янзы-бүрү чурттарның чалыы назынның төлээлери Аныяктарның эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнүнүң бүдүүзүнде интервью берген.

Владимир Терехов, Москваның «Красный пролетарий» заводунда комсомолчу-аныяктарның комплекстиг бригадазының бригадири: Бистиң шыгдан бээр-ле памыралдажып келгенивис Ханойнуң станок тудуушкунунуң заводунче бедик бүдүрүкчүлүг агрегаттарны чүдүрүп чорутту вус. Ол акы-дунма чуртта совет специалистерниң дузазы-биле тудуп тургускан бүдүрүлгениң кызыл-пролетаржылар чаа дериг-херекселдер-биле бүрүн хандырган. Оларны дериг-херекселдерлиг ол станоктарга ажылдаарының аргаларынга Вьетнамдан келген өңнүктеривисти өөредип тур бис. Эң эки чаңчылдарны аныяктар уламчылап турар: ВЛКСМ-ниң болгаш Хошимминиң Коммунистиг аныяктар эвилелиниң аразында кады ажылдажылгазының керээзи чардынган.

Иван Ватрашин, болгар тудугжу: социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг системазының кол-кол объектилеринде шалыпчы иште ажылывысты интернационалчы хүлээлгевисти күүседип турарывыс ол деп билир бис. Москвада административтиг төптүң тудуунда эп-ееруш-биле кады киржип турар мен. Мээң чаңгыс чер чурттугларым Барыын Сибирьде, куржиниң магнит аномалиязында, Оренбургжуда болгаш Ортаа Азияда ажылдап турарлар. Совет оолдар болгаш кыстар Козлодуйда атомнуг электри станциязының тудуунда, Болгарияның өске-даа улуг-улуг тудугларынга идепкейлиг киржип турарлар.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң болгаш ДКСМ-ниң XIV съездизиниң бүдүүзүнде бистиң ийи чурттарның аныяк бүдүрүлгечилери шалыпчы иште хаара туттунган. Оларның хей кезии графигин мурнап ажыткан. Олар ал [illegible] бергеннер.

Фаллух Субхи (Сирия). Москваның геология-шинчилел институдунуң аспирантызы. Совет өңнүктерим-биле бодумнуң чуртумга тургаш-ла таныжып алган мен. Совет Эвилелинден келген специалистер-биле кады гидрогеологтуг шинчилелдерни кылып турдум. Ындыг ажылдарның Сириялга ужур-дузазы аажок улуг: чаңдаашкынга таварышкан чүс-чүс муң гектар шөлдерни ажыглалга киирер херек. Ол бүгүнү өөренип көргеш, билиг-мергежилимни Совет Эвилелинге бедидип алырынче олар чалаапнар.

«Эп-сеткил каттыштырылгазы» деп сөстүң ужур-уткасын сплерниң чурттуңарга өөренип келгеш, улам ханы билип алдым. Интернационалчы чаңчылдарынга шынчы Совет Эвилели делегейниң 150 чыгыы чурттарынга национал кадрларны белеткээринге дузалажып турар.

Сигэки Вакимото, Японияның Социалистиг аныяктарының Лига комитединиң Хиросима префектуразының даргазы: бомбуралкттың апыяктарының кады ажылдажылгазы — улуг күш. Ядролуг катастрофаның хилинчээн эрткен аданелерниң ажы-төлү бистер совет аныяктарның тайбың дээш демиселинге өөрүп четтирдевис.

Казаньның В. И. Ульянов-Ленин аттыг күрүне университединде Кубаның, ГДР-ниң болгаш Лаостуң аныяктар организацияларының чорутман төлээлекчилери совет аныяк оолдар, кыстар-биле кады интернационалчы студент улуг ег-бүлениң долу эргелиг кежигүннери боол турарлар.

ККУ-нуң интернационалчы клувунда интернационал кижизидилгезиниң айтырыгларының талазы-биле конференцияларны болгаш кежээлерни эрттирип, политиктиг ыры болгаш кыйгырыг конкурстарын, эп-сеткил каттыштырылгазының митингилерин кылып, тайбың фондузунга акша-херецги чыырын организастап турар.

Бо чылын ККУ-га даштыкы студентилерниң баштайгы доозуушкуну болур. Олар төрээн черлеринге бедик мергежилдиг специалистер, бышыг бүзүрелдиг интернационалчылар, чер бөмбүрзээниң тайбың келир үези дээш идепкейлиг демиселчилер боол чанарлар.

ЧУРУКТА: интернационалчы найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының клувунда политиктиг плакат конкурзун белеткеп турары. Ортузунда — төөгү факультединиң 2-ги курзунуң тергиин эки өөредилгелиг студентизи. Хостуг немец аныяктар эвилелиниң кежигүну Бодо Мейрхайм.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Специалистиң сүмези

КӨК-ТАРААНЫ ЧЕМИШЧИДЕРИ

Тараа болгаш мал чеми кылдыр ажыглаар бо культура бистиң республикада аажок делгеп — 7,5 муң-на гектар. Бо үнелиг тарааны өстүрериниче суда кичээнгей салдынмайн турарының херечизи ол. Оон уламындан ук культураның дүжүдү база чавызаан. Эрткен үш чылда ортумаа-биле гектардан-на чылда 3,9 центнер тарааны, 36 центнер ногаан массаны алган.

Көк-тарааның дүжүдүнүң чавызаан чылдагааны ону тарыыр черлерниң агротехниказын сагывайн, тарылганың хүсезазын хажыдып, чемиштээлгени чедир ажыглавайн турарывыста. Ындыг шөлдерде хөрзүннүң хаттен-даа, суг-даа үрелири аажок. Оон бедик дүжүт-даа алдынмас.

Азоттуг чемиштээлгени үнүш бүрүзү алыр ужурлуг. Күзүн чажар тарааларга кыш ашкан соонда, чазын кончуг чугула. Ылаңгыя тараа сыйый үнгенде, ону дыка херектээр.

Күзүн чажар көк-тараа шөлүн чемиштээрде хөрзүнүң химиктиг байдалын баштай шинчилеп көөр херек. Чемиштээлгеге чажар үезин база сагыыр ужурлуг. Хуусаа узамдыккан тудум-на, хөрзүнүң бодунуң азоду шүүрелип, экижээп турар. Ылаңгыя часкы суг-биле оон 20—30 хуузу агып бады баар. Ынчангаш часкы чемгерилгени хөрзүн эки эриптээ, чаржан турда чорудары таарымчалыг. Оон орайтап, хөрзүн кыры кургай бээрге, чашкан чемиштээлге азылбес, үнүш ону шиңгээдип шыдавас.

Азоттуг чемиштээлгени тараа үрезини чажар сеялкалар-биле чаштырып турар. Мажа аммиак селитразын болгаш мочевинаны ажыглаары дээштиг. А мочевина хөрзүн кырынга үрелиичел. Аммиакы бусталып үне бээр дээрзин уттуп болбас. Ынчангаш ыяп-ла хөрзүнче киир чажар херек.

Күзүн тарыыр көк-тарааны күзүн-не калийлиг болгаш фосфорлуг чемиштээлгелер-биле чемгерери чугула. Ол үеле ындыг чемгерилге албаан болза, чазын азот-биле деңге оларны чажар ужурлуг. Азотту бир гектар шөлге 60—90 килограмм, фосфорну 40—60 болгаш калийни 40 килограмм дээштиг бүдүмел онаажыр кылдыр чажар.

Күзүн чемиштээн көк-тарааның дазылы ынчан-на узадып көөр, бүрүлери дөрт чедир көвүдээр. Ындыг көк-тараа кышты чиик эрттирер чайгы каңдаашкынга шыдамык.

Чазын чемиштээрде, күзүн чашкан көк-тарааны ыяп-ла илиртээр херек. Чемиштээлгениң хөрзүнче ханызы 4—5 сантиметр болур. Бо ажылды шынарлыг болгаш дүргэн кылыры чугула. Ылаңгыя чемиштээлгени эки үүрелиг алза чогуур. Суггаттыг черлерге тараа көк-тарааның минералдыг чемиштээлгези чартык катап хей болур.

Күзүн тарыыр көк-тарааны дүжүт ажаарының бетинде ажаар болганы эптиг. Көк-тараа шөлүнге дараазында чылда өске культуралар аажок үнер. Бистиң байдалывыска көк-тарааны эки чемиштээр болза, бедик дүжүт кажан-даа ап болур.

В. СОЛОВЬЕВА,
агрохимик.

АГИТКОЛЛЕКТИВТЕРДЕ

Чер-чер Советтеринге болгаш улус суттарынга соңгулдаларга белеткел уламчылаан турар. Ол талазы-биле бүгү-ле ажылдаа улус депутаттарының Советтериниң органнзакчы болгаш политмассалыг ажылдарының деңнелин улам бедидеринче, улус суттарының ажыл-чорудулгазын экижидеринче, социалистиг демократияны улам сайзырангайжыдарынче, хоойлу-дүрүм камгалалын быжыглаарынче угланган.

Барыын Хемчик районда 17 соңгулда участогу тургустунган. Участок бүрүзүнде агитпункт ажылдап турар. 28 агитколлективте 300 ажыг агитатор соңгукчулар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны калбарты берген. Олар соңгукчуларга совет соңгулда системазының дугайын тайылбырлавышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, 1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың нийти планнарын чедиишкинниг күүседиринче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оон төлептиг уткууруунче ажылчы чоннарны эпилеллежип, социалистиг чарыкты организастажып турарлар.

К. МААДЫ.

КАТТЫЖЫЫШКЫННЫҢ СЪЕЗДИЗИ

БЕРЛИН, (СЭТА). Бодунун хүрээлелинде 9,1 миллион кижигүннерни каттыштырып турар Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының массалыг организациязы — хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ХНПК) съездизи Берлинде Республика ордузунда ажыттынган. Чурттуң бүгү округтарындан 3000 ажыг делегаттар найысылалга чедип келген.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, чурттуң күрүне болгаш партия удуртукчулары съездиниң ажыдышкынынга олуруп чораан. Делегейниң тус черлериниң болгаш национал профэвилелдерниң 70 организацияларын төлээлээн хөй санныг даштыкы аалчылар, оон иштинде совет профэвилелдерниң делегациязы съездиде олуржуп турар.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының баштаар чериниң даргазы Г. Тиш отчёт илеткел кылган. ХНПК-тиң IX съездизи болгандан бээр эрткен үениң дургузунда ГДР-ге сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга профэвилелдерниң ролюнуң бедээнин ол онзалап демдеглээн. Чурттуң бүгү чонунга чугула ужур-дузалыг чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Марксистиг-ленинчи партияның дайынчы дузалакчызы болур профэвилелдерниң ролюн илеткелчи айыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге кодурген тайбың чаа инициативаларын, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле чугула саналдарны, а ол ышкаш Европага болгаш делегейге тайбыңны хандырар талазы-биле өске-даа чугула совет саналдарны ГДР-ниң профэвилелдери болгаш бүгү ажылчы чоннары изиг-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар деп, оратор медеглээн.

Ажылчы аңгының, бүгү ажылчы чоннарның эргежиктарын чайгылыш чок камгалаары амгы үеде тайбың дээш шиитпирлиг болгаш мөгэг-шылаг чок демисел-биле сырый холбаалыг болуп турар деп, хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының даргазы чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының бүгү чурттары боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче, чепсегленишкинни дүжүрерипче угланган чаа-чаа базымнарны деңг эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болуруның принциптеринге дүүштүр кылып турарын илеткелчи демдеглээн.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ГДР-ниң профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының чугула айтырыглары отчёт илеткелде тодаргай айыткан. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга байлак улуг дуржулганы шиңгээдип алган ССРЭ-ниң профэвилелдери-биле хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының буралбас найыралының улам-на быжыгып, кады ажылдажылгазының калбарып турарын илеткелде демдеглээн.

...Делегейден солун медээлер...

БУДАПЕШТ. Венгрияга болган коммунистиг субботникке чурттуң чүс-чүс муң ажылчыннары болгаш албан хаакчылары киришкеннер. Халас ажылдаанындан кирген акша-херегжиниң школа назы четпээн уруглар албан черлериниң, культура бажыңнарын, дыштаныглга зоналарын тудуп тургузарынга ажыглаар.

Татабанья хоорайның шахтёрлары субботник хүнүнде шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Олар чаңгыс-ла хүлчет иштинде 3000 тонна хөмүр-дашты казып үндүргеннер. Ол хүн Шальготарьянның металлургтары 520 тонна каңны алганнар.

Муң-муң венгр хамаатылар хоорайларны болгаш суурларны бүдүрүлге болгаш албан черлериниң девискээрлерин чаагайжыдарынга, улуг-улуг чурттарга болгаш спорт тудугларын кылырынга ажылдаан.

ЛОНДОН: «Ядролуг чепсек чок болзун!», «Биске чалгынның өлүм херек чок!» деп кыйгырыглар-биле тайбыңның англи таланакчылары Моулзуортта шериг-агаар баазазынче чыскаалып алгаш, чорук турганнар. Ядролуг чепсекти эжирерин дээш шимчээшкин организациязының кыйгырыын ёзугаар. Англияның дыка хөй хоорайларындан бээр [illegible] [illegible] [illegible] америк ядролуг ракеталарны тургузар талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] шимчээшкин-биле удурланышкан. Олар шериг-агаар баазазынга ажыр америк шериг-агаар баазазынга 64 чалгыныг ракеталарны тургузарын планнап турары билдингир.

КАБУЛ. Апрель революциязының эчис сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга, а ол ышкаш күш-ажылчы улустуң чедип алган чедиишкиннерин камгалаарының херээнге болгаш чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге афган аныяктарының киириш турар ажыл-ишчи улуун Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль Афганистанның Аныяктарының Демократтыг Организациязының (ААДО) активчилери-биле ужуражылга үезинде бедии-биле үнелеп чугаалаан.

ТОКИО. Дайынга удур, ядролуг чепсекке удур шимчээшкинни Японияга улам калбартырынче атомнуг болгаш водородтуг боо-чепсекти хоруурун дээш Бүгү-япон чөвүлел (Генсуикио) кыйгырган. Ол массалыг организацияның удуртур чериниң Токиога болган хуралынга КНО-нуң Кол ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ам болур деп турар тускай сессиязынга холбаштыр Генсуикионуң ажылының айтырыгларын, а ол ышкаш майның 23-те эрттирер дээн тайбың дээш, дайынга удур чаңгыс эптиг хөделиишкинниң хүнүнге белеткелди чугаалажып көрген.

Хуралдың киржикчилери Р. Рейганның администрациязының чарлааны «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның дугайында шуугаазының шынчызы биле шугумчуллаш, «ядролуг чепсек чок болуруунуң үш принциптерин: ядролуг чепсектиг болбас, ону чаштырттай кирбес болгаш ботунга бүдүрбес чорукту чайгылыш чок сагырын Японияның чазагындан негеп, улам-на агрессчи байдалдыг боол кел чыдар сайгыл чок чорукту япон-америк керээзин доп дораан узуткаарының чугулазын айытканнар.

ХАРАРЕ. Зимбабве Республиканың хамаарышпас болганының 2 чыл оюнда чурттуң найысылалы — Хараре деп чаа атты алган. Эрткен чүс чылдың ийиги чартында европейжилерниң колониалистиг ойтур шаарының үезинде быжыг туруштуг, эрес-дидим чорукту көргүскен африкан баштыңчының ат-алдарын мөңгежидери-биле ол хоорайны эдер алаан.

Дыка хөй африканнар боттарының чуртунуң колониязы ады кажан-даа хүлээп көрбейн келген болгаш ам ону Хараре деп адап ап-пар.

Республиканың президентизи К. Банана байырлалдың үезинде чүве чугаалааш, Зимбабвениң найысылалының ол чаа адын чарлаан.

(СЭТА).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл

Апрель

№ 4 (98)

•ШЫН ЧАРЫГДААР, ШЫҢГЫЫ АЖААР

Чиг-этти, энергия курлавырларын, материалдарны камналгалыг чарыгдаар, ажаа эзарыныгалгалыг болурунче партияның бисти кыйгырып турары кижи бүрүзүнге чоок болур ужурлуг. Бо хүннерде бир дугаар планда көрдүнүп турар айтырыг — кывар, чаар материалдарны чидириг чок, камныг ажыглаары болур.

Барыын-Хемчик районда кывар, чаар материалдарның ёзулуг ээзи болуп шыдавас кижилерге ол ескээр «агып» турар черлер, оон чарыгдалынга камналга чок чоруктар ам-даа эвээш эвес болуп турар. Чижээ, «Шеминзэр» совхозта чолаачыларының путёвкаларында эртен ажылче үнерде болгаш кежээ ажылдан ээп келгенде бензин оруунга талоннар хулээп ап турар таварылгалар база бар. Ол нефтебаазада кывар, чаар материалды шын чарыгдаарының, оон ажаалдазының чогуур дүрүм ёзугаар чорударының чурумун чедир сагывайн турар, ол талазы-биле хыналда, контроль чорувайн турар. Бензоколонкаларда бензин хемчээр приборларның ажылдаары шын эвес, оон техниктиг септелгезин кылбайн келген. Кывар, чаар материалдарны шын чарыгдаарының талазы-биле кескү агитация ол нефтебаазада база чок.

Районда кывар, чаар материалдың камналгазы, оон шын чарыгдалы кошкак чорып турар хирезинде камналга чурумунуң хемчеглери ажылдап кылдынмаан, ону шын чарыгдаарының, камналгазын чорударының инструкцияларын болгаш техниктиг документацияларын сагывайн турар.

Экономика КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

[illegible]

«Ывыызы», «Дөн-Терезин» [illegible] кывар, чаар материалдарның камналгазының [illegible] «Шеминзэр» [illegible] эвес ажылдап турар, нефтебааза[illegible] хирелиг, бензин камналгазының дугайында көргүзүг материалдары [illegible], ортке удур шиттер чедир [illegible].

Кызыл-Мажалыктың нефтебаазазында кывар, чаар материалдарның отчёт, учёду кошкак тургустунган, кээп турар болгаш үнүп турар нефть продуктуларын ажыл-агыйларже үндүрүп бээринде болгаш кадагалалында четпестер хөй. Абаазадан бензин чудурууп келген чолаачыларының бензинни четпейн барган таварылгада.

Хууда автомашиналарлыг [illegible] бензин-биле хандырарда база четпестер бар. Районда 625 хуу машина бар, олар ортумаа-биле чылда 5 муң км эртер деп бодап алыр болза, 625 литр бензин чарыгдаар ужурлуг. Эрткен чылын херек кырында ол бензинниң 40 хуузу чарыгдаттынмаан. Ынчангаш рынок ортаабиле хуу машиналарлыг чагаатыларга талон садарын чурумчударын база негеттинип турар.

Кывар, чаар материалдың камналгазын чедип алырынга харыысалга чок кижилерден шыңгыы негелдени тургузарындан аңгыда, ажылдап кылдынган хемчеглер ёзугаар органызастыг болгаш кижизидилге ажылын чорудары чугула ченниг негелдези ындыг.

Б. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ОЛАРНЫ ЭКИ ДЕРИИР

Өвүр районнуң совхозтары ырак-узак черлерде турар болгаш боттарында кывар, чаар чүүлдер кадагалаар черлерлиг. «Коммунизмче орук» совхоз район төвү Хандагайтыдан ырак эвес, оон-биле барык-ла кожа-даа болза, база-ла ындыг черлиг. Ону даг эдээнде хайыы, шөлээн черде тургускан. Ында кайызынга-даа беш тонна кирер беш улуг дескаарны таарыштыр кылган. Ийи янзы бензинни, соляриканы база дизель үзүн оларга эжиеп кудуп, оон машиналарга кудуп ап турар.

Совхозтуң бодунда кывар, чаар материалдар кадагалаар болгаш оларны машиналарга кудуп бээр тускай черлиг болуру ажыктыг болбайн аан. Ынчалза-даа ындыг черни чогуур негелде ёзугаар кылган турар ужурлуг. Оон башка ортке айыылдыг база улуг карылгалыг апаар. Ону бисте канчаар кылганыл? Чүгле «Автозаправка» деп ат эдилээн чер-дир ийин. Ында ортке удур кылган чүү-даа чок.

Кывар, чаар чүүл куткан доскаарларның аксы ажык. Хат хадыырга, ынаар элезин, довураң кирип, чаашкын бооргазар, суг куттулуп турар. Оон-даа дора чүве — кывар, чаар материалды ой-хемчээлдиг-биле бодунуң кудуп берип турар тускай херекселдиң чогу. Ынчангаш аңаа келген чолаачылар, механизаторлар кочал туткаш, боду кудуп, дажыглап эгелээр. Бензинни чежени алганы, чеже хирези черже төгүлгенин билдинмес. Улуг доскаарлар чанында бензин, солярка, дизель үзү төгүлгеш, хөлдени берген чыткылаар. Ынчаар төгүлүп турар кывар, чаар материалдарны санаар болза, та чеже тонна болур чүве!

Бо совхозтуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү-ле чүвеге камналгалыг болур дээр дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкыннарын боттандырар болза чогуур. Курунениң хөреңгизин ынчаар төп, татчыглап турар чорук-биле эптежип болбас.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Өвүр район.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЕРЛАР! БҮДҮРҮЛГЕГЕ, КИЖИЛЕРНИҢ ХҮН БҮРҮДЕ ХЕРЕГЛЕЛИН ХАНДЫРАРЫ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН АДЫРЛАРГА КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРИҢЕР!

(1982 чылдың Майның 1-те СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарының пропагандистеринге дуза

БӨЛҮКТЕРГЕ ХЕРЕК ЭМГЕЛЕЛИ

Улусчу контроль бөлүктеринге херек эмгелелин канчаар кылза эки дээрзиниң дугайында айтырыгны оон бөлүктериниң болгаш постуларының даргалары комитеттерге бо-ла тургузуп кээр. Ылангыя контроль бөлүктериниң даргазынга чаа соңгуткан аныяк эштер ону организастаарынга бергедей бээрлер.

Бөлүктерге херек эмгелелин эжиндери хүлээп алган шииттирлерниң, ылангыя улусчу контроль органнарының айтыышкыннарының, доктаалдарының күүселдезин контрольдаарынга, хынаарынга бичие эвес ужур-дузалыг.

«Ажылчын-тараачын инспекцияны канчаар эде организастаар деп» ажылынга В. И. Ленин херек эмгелелиниң айтырыынче база улуг кичээнгейни салган.

Хүн бүрүде чорудуттунган эргежок чугула ажылдарның документациязын улусчу контроль бөлүктеринге эмгелээр. Ол дээрге бөлүктерниң, постуларның хуралдарының протоколдары, хыналдалар, рейдилер, көрүлделер түңнелдеринге холбаштыр бөлүктүң хүлээп алган шиитпирлери, алдынган хемчеглерге хамааржыр саналдар, сүмелер, ажыл планы, бөлүктерниң болгаш постулар ажылынга холбаштыр үстүкү организацияларның документилери, статистиктиг отчёттар болур. Ындыг документилерни доктаамал шыгжап кадагалаар.

Хыналдаларның болгаш рейдилерниң планнарын, хайгыылчылар-биле чорулар кичээлдерниң тематикаларын, контрольдуң калбак нептерелдиниң, хөйге көскүзүн хандырар талазы-биле материалдарын, эң эки ажылдыг хайгыылчыларны янзы-бүрү шаңналдарга киирген доктаалдарны, оларның ээлчеглиг шөлээзинге төлевирлиг немелде тывыскаанының дугайында доктаалдарны бөлүктерге беш чыл ажыт хире үеде кадагалаар.

Улусчу контрольдуң постуларынга, цех бөлүктеринге хүн демдеглелдерин кылыр. Оларга постунуң азы бөлүктүң составының дугайында медээлерни, хайгыылчыларның хүлээлгелериниң, даалгаларының дугайын бүрүнү-биле киир бижиир. Оон-биле кады хүн демдеглелинге ажыл планын, оон күүселдезиниң дугайын, чоруткан хыналдаларның база рейдилерниң дугайында доңчу тайылбыр, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле улусчу контроль комитединиң саналдарын, сүмелерин канчаар күүседип турарының дугайы демдеглеттинген турар ужурлуг.

Бөлүктерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарының протоколдары, статистиктиг отчёттуң 5-ки формазын тускай кылыр. Ол документилерни бүрүнү архивиниче дужаар.

Улусчу контроль бөлүүнге чонаатылардан келген бижиктерни, хомудалдарны болгаш чагааларны тускай кадагалаар. Оларны киирген хүнүнден эгелээш 30 хонуктан эрттирбейн сайгарып көөр херек. Практиканың көргүзүп турары-биле алырга, бижиктерни болгаш чагааларны бөлүктерге хүлээп алыры, дедир чорударын организацияларның болгаш бүдүрүлгелерниң канцеляриязын дамчыштыр чорударга таарымчалыг боор турар. Күрүне архивинге дужаарын база оларны дамчыштыр кылыр болза эки.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлунуң 21 чүүлүнде бөлүктерге херек эмгелелин чорударынга дуза көргүзерин айтып турар, ындыг дузаны оларга улус депутаттарының Советтериниң [illegible] база бүдүрүлгелерниң, организацияларның администрациялары көргүзер апаар.

ТЕХНИКАГА СЫЛДАГЛААШ...

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозу 1958 чылда тургустунган. Ынчан колхозка кол рольду аът ойнап турган.

Совхозта бо хүннерде 10 ескирр өөрү чылгы бар. Олар терге шанак деп чүве билбес. Чиик чүъктерни аът-биле дажыглап, чорук-кавы чоруктар кылыр болза, кончуг таарымчалыг. Бир эмчи азы зоотехник чүък машиназы-биле кодапиар кезип хүнээр. Оон орткен оруунга хүнде ийи кижи сөөрткен деп долу эвес чүъктүг мете путёвканы бухгалтерияга киирип турар. Оон оруунга ийи хүн аъттыг кежий маңнаткаш, отчёдун кылган техниканы Ак-Чыраалап дус, сиген сөөртүр болза, совхозка чептиг чарыгдал үнерин чугаажок. Шак ындыг байдалды көмчүкчү-даа, удуртукчулаа эт-ээр канчаар көөр ирги?

М. ХЕРТЕК.

Хайгыылчылар часкы ажылдарга

ДОЛУ КҮШ-БИЛЕ КИРЕР

Он биргиги беш чылдың ийиги чылында Бии-Хемчилер бедиткен хүлээлгелерин алган. Тараажылар 28 муң ажыг тонна тарааны, картофельден 1520, ногааны 336 тонналы ажаап алыр дээш бир газын-на тарааны 12, картофельдиң 73, ногааның 110 центнер дүжүдүн өстүрер. Механизаторлар чайын 10 муң хире га черни андарар. 23 гаының куску андарылгазын чорудар.

Мал чеми белеткээр бригадалар сигенниң 16920 тонназын, силосту 41 муң ажыг, сенажты 8500, витаминниг сиген залганын 900 тонназын белеткээр.

Бо чылын часкы хову ажылдары кажангызындан-даа артык кызымаа-биле негээр. Чүге дээрге, эрткен чылын агаар-бойдузунуң байдалы таарымча чок болганындан хайгы, куску чер андарылгазының планы ёзугаар шынарлыг белеткеп албаан. Ынчангаш бо чылдың тарылгазынга ажыглаар 18 муң ажыг га черни чазын андарар, 17850 гаының кырын базырар, 36 муң ажыг гага эрте чаңнар тараа культуралары, 24 муң га ажыг черге тараа культураларын чаштырар.

Часкы хову ажылдарын агротехниктиг кыска хуусаа дуржар дээш чер андарар агрегаттарның ажылын ийи ээлчег-биле чорударын, чаштырыгга агрегаттары ээлчег улуун 150—200 хуу күүседип турар кылдыр ажылды организастаар кылдыр планнаан.

Бо чугула сорулгаларны боттандырарынга партия, совет, ажыл-агый органнарынга улусчу контролёрлар идепкейлиг дузалажып, рейд, хыналдаларны чорудуп турар. Улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктери септелгениң эгезинден тура-ла, часкы тарылгага техника белеткелин контрольга алган. Совхозтарның МТМ бүрүзүнге улусчу контроль постуларын тургускан. Септеп алдынган техниканы хүлээп алыр комиссияларның составында улусчу контролёрлар база кирген.

Ап чорткан хемчеглерниң түңнелинде районнуң механизаторлары часкы хову ажылдарынга техника септелгезиниң планын чединишкиниг боттандырган. Бүгү ажыл-агыйлар септелгени ой-шаанда кылдып доозуп, шык базырыышкынынга, чаштырыышкынга ажылдаар агрегаттарны таарыштыр тургускан. «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар септелгени, агрегаттарны ой-шаанда кылып чорутканнар.

Ажыл-агыйларда чамдык бергелер бар. Ылангыя К-700 тракторларның белеткелинде нарын байдал тургустунган. Хайгыылчылар хыналда чорудуп турган үеде 30 К-700 тракторнуң чүгле 29-у белен. «Өөк» совхозта байдал эң дуржаалчыг. Янзы-бүрү маркалыг 9 трактор ам-даа белен эвес болган. Районда техника септелгезинде кош-ажылды организастаарынга четпестер эвээш эвес, артык кезектер чедишпейн келген. Ажыл-агыйларда «Кировец» тракторларның септелгези шимчедикчи коробкаларының, бүтүйлар дискаларының талазы-биле артык кезектер чогундан саадап турар. «Хайыраканы», «Шивилиг» совхозтарда кезээ ажыл-агыйлар техниказының септелгезиниң хыналдалары кудун.

Техниканы бедик бүдүрүмчүлүг ажылдадыры механизаторлар кадрларының бедик мергежилинден улуг-биле хамаарылдыг. Ынчангаш улусчу контроль комитеди болгаш постулары [illegible] каарлар бе[illegible] доктаамал контрольга алган. Бо чылын «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк» совхозтарда механизаторлар курстарын организастаан, чер [illegible] ажыл-агыйларга хову ажылдарын ийи ээлчег чорудар арганы ол берген.

1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелдиң түңнелинде [illegible] мал чем баазазын бажыңгаарын кол сорулга деп көрүп турар. Мал ажылының чедишкиннериниң хамаарыы [illegible] чем баазазын [illegible] көргүскен. Малга бир кол чүүл — бодунуң чемнер белеткээр болур. Бо талазы-биле курлавырлар районда хөй. Ылангыя сенаж болгаш сиген белеткээриниң шынарын бедидери. Хамыктың мурнунда чайгаар үнген сиген [illegible] продукциязын бедидери. Бисте сиген шөлдерин ам ажыглавас, ону малга саа бастырар чоруктар бар. Совхозтар хөй чылдыг сиген черлерин ажылды кошкак чорудуп келгенниңден оларның шөлү 1000 га болуп турар.

Бодунуң чемнерин силостуң күселди-биле четчелээр апаар. Бо талазы-биле база улуг курлавырлар бар. Хамыктың мурнунда силос культураларының кежиледир. Амгы үеде эки силос культураларының бирээзи — кукуруза. Чаа силос культуразы болур рапс эки талазын көргүскен. Оон үнер үези кыска, кандааштыгда удур шынарлыг, дүжүткүр болгаш мал чемин кылыр ажылдаарга шынары эки. Ол ышкаш витаминниг сиген залганы кыштың үезинде чаш малга үнелиг чем болур. Ынчалза-даа районда ону ээзыгда белеткеп турар.

Малдың чем баазазының талазы-биле үстүнде чугаалаанывыс сорулгаларны боттандырынга улусчу контроль органнары кезээ ажыл-агый органнарынга дузаны чедирип турар. Мал чеми культураларын ой-шаанда, шынарлыг тарыырын хайгааралга алган.

Часкы хову ажылдарын массалыг эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Бо хүннерде контролёрларның ажылы хөй. Бүгү техниканы белеткээриниң шалыпаанга тургузарынга, үрезин хоранналдарынның доозарынга, кывар, чаар материалдар сөөртүлгезин күштелдирерлинге олар дээштиг дузаны чедирер апаар. Белеткел ажылдарын, механизаторлар курстарын, агрегаттарын, техниктиг ажаалда звеноларын четчелээрин чединишкиниң доозарын хандырар. Бригадалар, звенолар, агрегатчылар аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаар, чарыш дугайында кереэни чазар.

Чарыштың негелделерин механизатор бүрүзүнге тайылбырлаар. Түңнелдер үндүрерде чүгле тиилекчилерни эвес, чарышта хожудаан турарларны илередир, оон чылдагааның тодарадыр. Чарыштың хөйге калбаа-биле билдинир, тиилекчилериниң демнештирилгелиг болуру, бот-боттарын тывызыы, мурнакчы дуржулганы нептеретирин чедип алыр. Контролёрлар чарыштың негелделерин хынаарга ажылдың шынарынче кол кичээнгейни моон-даа соңгаар салырлар.

Л. ШУТОВ.

Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

«Шынга» харыы

ЧЫЛГЫНЫ ЧЫЛГЫ БОДУ-БИЛЕ

Бо чылдың февраль 20-де үнген № 20 (11651) «Шынга» солунунуң «Улусчу контроль» арнынга парлаттынган «Агаарда чылгы, аас ааппаан даргалар» деп эгелиг фельетонга бижиттинген фактылар хыналдалар үезинде бадыткаттынган. Чылгычылар М. Хулер, Д. Белчээ оларның дужаан 51 чылгының дугайында материалды чогуур органнар хынап турар.

Ынчаарга В. Калдаажай, В. Нурзет, С. Соян оларның кырынга санадып турган 50 чылгы мал херек кырында ол ажылдың хүлээдип берипкен чылгычыларының харыысалгазынга турганын хөлеп ап, ниитизи чылгыда каткан. Арткан 18 чылгы малдың 7-зин ол хевээр эгиткеш, оларның 11-ин харылаар ужурлуг түс-түс кижилерден төлеттирер кылдыр шиитпирлээн. Бо айтырыгга холбаштыр совхозтуң бурунгу болгаш удуртукчуларынга административтиг болгаш материалдыг харыысалганы хүлээткен.

К. ДАМДЫН.

[illegible] районнуң «[illegible]» кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

ДАЛГАН ЭВЕС-ТИР...

«Тыва сельхозтехниканың» районнар аразында Кызылда бүдүрүлге каттышкыышкынының медээлерин кымчаар кижи аламааны бээр саннар, фактылар база бар. Минералдыг чемиштидилге дээрге чер-ниң үнүш-дүжүткүрүнге улуг немере болур дээрин амгы бо хүннерге чедир угаап билбээн удуртукчулар база бар болгулаар-дыр.

Үстүнде адаанывыс каттыжыышкынның медээлеринден алырга, эрткен чылын [illegible] Улуг-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарының 18 совхозтарынче чудуруп чорутткан 27 машина мышта ындыг чемиштидилгени оларның удуртукчулары: «чиир далган эвес-тир, чоор ону» дээр хөөн-биле Кызылче дедир чорутткан. Ынчалзажок ол хөй чемиштидилгени оларже сөөрткени дээш оон чедилиңниң ажыл-агыйлар дөмей-ле төлээр ужурга таварышкан. Оон ужурунда күрүнеге чедирген каража — 1254 рубль.

Ындыг хөөмнер бо чылын база уламчылавышаан, чылдың бирги кварталында «Х Улуг хурал», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Чаа орук», «Ленинчи орук» совхозтар, Кедээ ажыл-агыйының Ганданда дүржулга станциязы оларже чедире берген 5 машина шити минералдыг чемиштидилгени хүлээп албаан база-ла Кызылче дедир чорутканнар. Оон ужурундан күрүнеге чедирген каража 1336 рубль болган.

— Чемиштидилгелерни шыгжап кадагалаар орук-сава бисте чедишпес — деп, ажыл-агыйларның удуртукчулары сылдаглап тайылбырлап турлар. Эки ажыл-агыйжы удуртукчу болза, ындыг складтарны канчаар-даа кылдыртып ап болгай-ла. Ынчангаш ол дээрге ажык чок, артык тайылбыр-[illegible].

Ч. САЛЧАК.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

Республиканың Кол ажыл-агый министерствозунуң совхозтарга мал ажылының болгаш өске-даа комплекстерин тударының каттышкан дирекциязы штаттан дашкаар 23 ажылдакчыны хөй чыл уламчыр тудуп келген болгаш оларның шалынынга 42 муң 600 рубльди чарыгдаары планга көрдүнүп турган. Оон аңгыда 12 чиик машинаны артыкка тудуп, аңаа чылда 12 муң 300 рубльди чарыгдаан. Ынчангаш ындыг шын эвес төлевир 1981 чылда 48 муң 400 рубль болган. Бо чылын артык штаттың кызырза-даа, 15 ажылдакчы артык хевээр арткан.

Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга бо дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ол дирекцияның кол инженери А. А. Михайленко биле кол бухгалтер Г. С. Якименкону шыңгыы доңгуткаш, оларның бир-бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн. А оон директору П. М. Киреевтиң херээн комитет тускай-сайгарып көөр деп доктааткан.

САРЫГ-СЕП

«Енисей» совхоз эрткен чылын электри энергия чарыгдалын лимиттен дөрт катап ажыр чарыгдаан. Чырыкка хереклеэр энергия ийи ажыг катап чарыгдаттынган. Ол бүгү дээш совхоз 52,12 муң рубльди артыкка төлээн. Оон отчёт, учёду саннаргай, счётчиктер үрелик. Хайгыылчыларның хыналдазынга холбашкан айтырыгны Каа-Хемниң улусчу контроль комитединге чугаалашкаш, совхоз директору В. И. Кастеринни, кол инженер Е. В. Миненкону, инженер-электрик В. Я. Дмитриевти доңгуткан.

ТУРАН

«Өөк» совхозта мал кыштаглаашкыны багай дооступ турар. Оон удуртукчулары бо чугула ажылды куду деннелдиг, контроль чок удуртуп келгеннер, дээштиг хемчеглер алыр ойу эрте бергенде ам кээп дүвүреп эгелээннер.

Кажан кыштаглаашкын кидин түлүк чорул турда, мал чемнерин чоп ажыглаарының хемчеглерин албаан, чамын-даа оон 176 тонназын хуу кижилерге саткан. Фермаларда бызааларның ажаалдазы багай. Хойжу кодааннарда мал чемнери үр үеде чедиртинмейн турган. Чүгле бо чылдың баштайгы ийи айында безин совхозтуң кодааннарындан чүс хире бода, муң ажыг шээр мал өлүп хораан.

Ол совхозта мал кыштаглаашкынының доозарының хемчеглерин багай ап турарының дугайында айтырыгны Бии-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга бүгү талалыг сайгарып келген. Ажылга улуг четпестерни болдурганы дээш совхозта кол зоотехник Л. Н. Шаповалованы, салбыр эргелекчизи Н. Г. Изместьевти комитет шыңгыы доңгуткан. Л. Н. Шаповаленконуң бир айда, Н. Г. Изместьевтиң, П. Е. Жмактың база бригадир Р. Д. Тюлюштуң ийи-ийи айда шалының тырттарын комитет шиитпирлээн. Кыштаглаашкынның хүр чаагай доозар талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын совхозтуң дирекциязындан комитет негээн.

ТООРА-ХЕМ

Тожу райпозунуң ажылында улуг четпестерни хайгыылчыларның хыналдазы илереткен. Эрткен чылдың IV кварталынга бараан садылгазының планы күүсеттинмээн турда-ла, ону 100,4 хуу күүсеткен кылдыр медээге киирген. А бо чылдың январь айда хамаарышкан садылганың чамдыызын эрткен чылдың декабрынынга киириштирип, мете немей бижээн кылган. Садыгларда бар бараннар садыгларда кииртинмээн. Бараннарны үндүр садар нормаларны сагыттынмаан. Автомагазиннер ажылдакчылары чурттакчыларның чагыгларын хандырбаан. Столованың ажылында улуг четпестер бар.

Хайгыылчыларның хыналдазының түңнелин районнуң улусчу контроль комитединге чугаалашкаш, райпо даргазы В. Л. Чернованы, кол бухгалтер Р. Н. Воиновану доңгуткан.

ХАЙГЫЫЛЧЫНЫ КЫЗЫП-КЫЙГАНЫ ДЭЭШ

«Иркутскводстрой» эргелелиниң автобаазазының директору А. Сырбатский хайгыылчыларның илереткен четпестерин чайладырының оруунга, коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы В. Болотновту кызып-кыйып, истеп сүрерин оралдажып турган. Оон ол үүлгедиин улусчу контрольдуң Ленинск район комитети принципиалдыы-биле көрген.

Хайгыылчыларның хыналдазындан улуг четпестер илереен. Автобаазаның балансында үш чүс ажыг машиналар болгаш механизмнер санаттынып турар, а оларның кезик хирелин өске бүдүрүлгелерге хөлези төлээри-биле бөрип каан болган. Техниканың учёдун кылбаан, ажыглалы багай, ону ажыглаар коэффициентизиниң планы 82 хуу турда, ол чүгле 35 хуу болган.

Улусчу контрольдуң бөлүү ол бүгү четпестерни дүрген чайладырынче, харылаар ужурлуг кижилерниң хууда харыысалгазын бөлүктериниң директорнуң кичээнгейин угландырган. Ынчалзажок бо талазы-биле чүнү-даа кылбаан, бөлүктүң даргазын ол истеп, сүрүп, кызып-кыйып эгелээн. Четпестерни чайладыр дугайында А. Сырбатский чаңгыс-даа дужаал үндүрбээн, а ынчанмыжажок бүгү-ле чүүлдерни В. Болотновтуң кырынче чуур кааржыы оралдашкан. Удаанда ээлчеглиг дужаал-биле контроль бөлүүнүң даргазын бүдүрүлгеден үндүрүпкен. Ону кылырда, «ССРЭ-де улусчу контроль дугайында» Хоойлунуң негеп турары хег улусчу контрольдуң район комитеди-биле бодунуң шиитпирин баш удур сүмележип алырын директор барымдаалаваан.

Улусчу контрольдуң Ленинск район комитеди ол Хоойлунуң 29 чүүлүн ёзугаар В. Болотновту бистиң ажылынга хевээр арттырарын негээн, аңаа ону катап тургускан, а ажылдавайн турган үезиниң шалыңын аңаа төлеттирип берген. Хайгыылчыларның киирген медээлерин тоомчага албайн, улусчу контроль бөлүүнүң даргазын кызып-кыйып турганы, бүдүрүлгени багай удуртканы дээш А. Сырбатскийни ажылындан дүжүрген.

В. ХОДИЙ.

СЭТА-ның корреспондентизи.

Иркутск.

ЧАҢЫП ОР МЕН

Улуг Саян кыры-биле
Ужар-хеме кыдыйында ор.
Шериг чораан,
хамааржыгтын
Сени-сактып чаңып ор мен.
Тывызы-биле туңнуп
турган—
Тыва черим кестиң келди.
Калыр сынның белин
шыгырап
Колат хой-даа—
кажынтар-ла.
Сактырымга, ногаан эник
Сарыым кашып олур
дээрзиг.
Соңга оттур-кестиң чыдар
Шокар булут соомда калды.
Чүрээмейни ам хээп харын
Чүлеп хүрген соган чулуу?...
Кара чажым, хүлүмзүрүүм
Карактарда чуруттуунду.
Улуг сынның ажып келир
Ужар-хеме дааажын дыңнап.
Сарыг шайым сүттеп алгаш,
«Сагыжымга» деп турган
боор сен.

М. МАДОН.

ХОЮТКУЛАР

Кажан шагда өгбе кижи
Калбак дашты тыый
салган.
Кожагарда тургузун каан
Хоюткуда утка-ла бар.
Узуткеап, шуушкан
малдың
Улчаап бажы анаа четкен.
Кадарчызы харааң кылдыр
Каравыжыда кылбаан деп
бе?
Олча болап, кедеңгирлеп,
Одар хайган чазый бөрү
Хоптак карак кижээ салчап
Хойзун дээптии бедиткен
бе?
Азы бир-ле азып туруп,
Аъды турган чорумалга,
Аалдар чоогу келген еен
деп
Айтыр демдек болзун дээн
бе?
Тыва черим дагларында
Тывызыксыг хоюткулар
Шаг-ла шагның чажыды
боор
Салгал дамчып, шилчип
чоруур.

М. ДУЮНГАР.

ХАРЫН ЭКИ

«Өңү чаагай ак-даа болза,
Өзү кара кулугур»—деп.
Шаа кээрее кудай дээрлен
Чагган харны четтээрлер
бар.
Кыштың соогу эрте бээрге,
Кыжын хары эрий-ле бээр:
Куу частың ногаан кылдыр
Хуулзурунтар илбичи-дир.
Чойын безин чамдык улуг
Чаъстап кээрге хөлүп
кынныып,
Дээр биле кады бүрген.
«Дежилди» деп химиренир.
Чаъстың, харның
беримчезин—
Чаглыг ээт-тир, саржаг,
сүт-түр.
Чалгын келир тарааларлыр.
Частың келир ногаалар-
дыр.

Б. ДОЮНДУП.

НАЙЫРАЛ

Рассказ

Кыжын улуг хар душкениңден час берге болган. Соок, кыржан хүннер шеңүлгеш туруушкан: мээстер, даглар арны безин чылып чок аланзылап, кол чыдар чылыгга шыдамык удурланып чыткан; чамдык хүннерде хоолазап, уңгузуг хат киткээш туруптар. Ол берге час ивижи фермазын база шимчый кагылап турган: кыры эрии каапкаш, доңа берген хар адаандан шулуң тып чиир дээн ивилер, озук туткаш, доңганнашкан кижилер дег, ол бо бөөлдениип, кастынып-ла турар, а ивижи кижи дээрге часкы хатка арын-бажын хайыра чок кактырып, малын дилеп, арга-даш аразы-биле элее берген чоргун-ла турар.

Дуюг баскан беш-алдыны ол чуларгай часка алзып чоруй, Кенден баштаан ивижилер довук дег бичии болбаан, харын даг дег бедик болганнар. Кендениң аал тиилээш, Мергениң аал берти ашкан.

Колхозка кирерниң мурнунда ивик ажылдыг хүү арат чораан, колхозка кирген дораан ооң ивизин малдап эгелээн, чыл-бүрү оон чарылбастаан, алыс аажы-чаңы, чажыргаш канчаар, чондан арай оспаксырак, шөлээнчиигек болбазжок, ажылга карак-кызыл, алыр-чиир дээр хоомай сеткил чок, хейнүүн өру тыртар, ам совхоз ажылчыны апарган Иван Кенденниң бодалынга сээлгү үеде эзээп өскерлиишкиннер чоорту тыптып турган. Орус эжи Цветковту айызылап камгалааны, ооң-биле баштайгы найыралы бүгү совхозка билдине берген. Алак соонда Цветковтуң чагаалары, чуруктары бо-ла кээп турар апарганы Иванның майгынындан болганчок-ла үндүр тыртып, ивии кырынга келүргеш олуртупканзыг. «чору», кер, биле деп элбалап келгенинг апарган. Шынында, Кенден сээлгү чылдарда, ижээпле алыг дег, тайгага-ла чурттап, ...

...[illegible] келген. Ол ам бодап орарга, дээ чыткан Кызыл эвес, а Москва безин оон чедир оруу, базар чери кылдыр каракка көстүп көөр апарган. Өңнүүнүң чагааларын катап-катап номчудуп алыр, ында чуруттарда: «Ажылың берге, харыысалгалыг болгай, ону эки бода, Иван, назыда сүржүп келген малын дээш кезээде туткуп чорээ дээнин бодааш сагыжы улам чазамыктальп...

Чүрек-тапгада ивижи-алдан бо чылын Кызылга малчыннар хуралынга баар кижи Кенден болган. Ол бир-бир бодаарга, оон ынаай чоруур дээни, хайыраканының ижээниндеп алекке чылбыртып үнгени. Чер хавааның аалш дыңнаап бөөлейинден үзе-ваза тура халааны ынкаш, бир-ле хенертен болган ынкаш сагындырган.

Кенден ук хуралга районнап кады келген эштериндеп бичии-даа чарылбайн, эдээлеп туттунар чигиы. Ажыкпа базар хире далажып чораап олар-биле кады аалчылар бажыңынга келген. Ооң соонда келгеннерни хүлээп алып комиссияга бүрүткеткеш, шалбыл чемнеенип алган. Эштерн ону өрээлинге эккеп каарга, пашт-дир. Туруптум дээш, пеутлаптап чыдыпкан.

Куш кыныып алгаш, бодап чыдарга, Цветковтуң бажыңының кудумчузун. Хугаарын болгаш телефонун бижээн блокнодун чемоданының иштинде бар болган. Ону ужуулгаш, чаңында чыдар ашнак малчын оолга ашиинүнүң телефонун долгаттырып алгаш Цветков үр болбаанда машиналыг...келгеш. Кендениң соонга кирээш, оруңда чыткан Кенденни таныып каан:

— Оо, Иван келген. Кажан ...! — деп, Цветков бедик... хүлээп... эжи-биле экилешкен, каттырып-каттырып, оруңдан тургузур тырта берген.—Мен бажың баар, Иван, тур...

— Экии, Борис! Харын турар деп чыттым — дээш, Кенден хөлчок арыг, түн дег ак чоорган кырынга хевш-биле чыдып алганынга эпчоксунуп, кеңген хевир-биле оожум копайып келген.

Борис бодунуң «Москвичингее» Иванны олурткаш, бажыңынга тап чеде берген. Цветковтуң кадайы — чаштамаар, семис кижи Кенденге саңдай салгаш, олурарын чагаан, чем кылырынче халактыла берген.

Цветков эжин кадайынга таныштырган:

— Анна, бо Иван дээрге бистиң ёзулуг өңнүүвүс болур кижи, мени эмин чылып тайгага өлүмден чарып, камгалап алган кижи бо болгай. Иванның ол чаагай ак сеткилин дээш бүгү [illegible] анаа мөгеер ужурлуг бис.

— Ындыг харын, Борис. Ам кээп харын арын көрүкүп оарыывыс бо-дур. Дыка-ла экии! — деп, Анна өөрүп олурган.

— Бо-дур, Иван, мээн тыпкан бо, мен мында чурттаан. Кадай бо. Ийи оол мында чораан, бичии кижи бар - саликчораан — Цветков тывалап өөренип алыр мен деп турган чүве, ам тывалаары шору-дур деп, Иван магадап орган.

— Бажың улуг, тайгада чалым-хая-биле дөмей-тир — деп, алызындап баштак Кенден чугаажа эдилим кирипкен.

— Силер улуг эки? — деп Борисаан ылавылаан.

— Эки эки. Шупту эки.

— Бо Кызылда час багай болган, а силерде?

— Хап улуг—дээш, Кенден холы-биле метр чыгым хемчээй туткан.

— А, Иван, мал өлген азы чок?

— Беш-алды бар, ол эвээш. Мурнунда чылда болза хей болган.

Анна Ивановна кухняга кире дүжүп, үне каап, аалчыны ашкарып-чемгерер дээш ... бодаарга, чемниң чааган чыдыр чоиган, ыштыг аргаларның эмзиг чыды мында, хоорайда бир янзы эттеп келген шишкаш.

Стол кырында чуга-бүрү чем (Кенденниң ынак сарыг шайы бөөрдан башка) чаттыга берген. Чемненгеш олурупканнар.

— Иван, сен эки чиир, хейнү чиир, аптаан бөөр сен — деп, Борис тывалап орган.

Иван хүлүмзүрүп каан.

Цветков өңнүүнге бодунуң ажылының дугайын чугаалаан.

— Мээң ажылым берге болгаш солун. Бис геологтар ...тыпкан бис: Тывага амдыя хөй фабрика, заводтар турар апаар, продукция кылыр. Биске дыка эки болур Ак-Довурак, Хову-Аксы билир? Оон өске черлер база бар болур.

— Билир мен, Борис. Чагаанга база бижип турдуң чоп.

Чамдыкта айтырып, харылап ора, Кенден шору оруслай каттыылаптар болган. Анна орта кирип таарышкан: «Тыва улустуң оруслаары ааажок, ...тоорлар ...». Мээң баштыылап турар класстарымда тыва оолдар, кыстар элит, ..., 4-5-теп кырлаар эвестер — деп, Анна Ивановна өшкиче үнеленген.

— Иван, бис кажан-даа чаалбас өңнүктер апарган-дыр бис. Мен дыка өөрүүр.

— Ындыг харын, Борис. Мээң бодалым база ындыг. Москва биле Тыва бүгү ...дашкаар бир ... турар болгай. Сен, Борис, Москвадан чанар сен бе?

— Чок чок, Иван, маңаа кылыр бис. Тывада биске база ... эки-дир.

Хүн ажып, ... тыныжы ..., сериин ааан чыткан. Тайга чорге болза ... ол ... дарыр эмин чежеп ..., тем, шалбаа болгаш, ... опчаланыптар. Кенден хоорайның ол сериин кежээки тынышжынга амырап, бажын дашты ... Борис-биле чылы хөөрежип орган.

Борис биле Иван бажыңның бир өрээлинге ийи орунга кожа чыдып алганнар. Москвада дөлгелгеге Иванның чуруу өрткеш ... канчап чеде бергенин алзэн хөөрежип чыдырда, Борис айтырган:

— Иван, сен Москвага бар ал?

— Харын...—дээш, Иван олла тангазында ивилерин бодай каапкаш, баштап дыдагалаваан, оон удур айтырган.— Ынаар чедер аргазы чүл?

— Бо күзүн ынаар туристер чоруптар сен—ол-ла. Хөй кижи чоруур.

Кенден дидим эвес хевээр:

— Даргаларым мени чоруур ноги бе?

— Чүге чорутпас. Эки ажылдап, шаңналын турар-дыр сен. Доңнуурдыг, курортче чүге барбас ... ында база эки.

Кенден мыттаваан чыткан. Алак соонда, оон Москва баар дугайында бодалы ам кээп, быжыг шоолуп чежинкен дег, хостуг болгаш чепшээрешкек болуп кээрге, Борис амыраанындан орнундан ковайып келгеш олурган.

— Дыңнап чыдыр сен бе, Иван? Москваже туристер чоруур бичии мурнунда мен ынаар командировкалап чорууп мен. Москвага вокзалга сени уткуп алыр мен. Авам, ачамны база көөр сен.

Москваже командировкалаар үези кээрге, Борис ужудуп чорупкан. Найысылалга баргаш, Кенденни база утпаан. «Сеглээн сес—кертген шиш» деп тыва үлегер домактың болуун айтып бергенинге. Иван, ам бодаарымга сен ук үлегер домакта дег эвес. А ажыр салымтар чаңыг кижи эвес сен бе? Чүге күзүн чагаа биживедиң? Мен ам Москвада келдим...—Чугааныс барын утпаан сен бе? Бир эвес ынаар-ла туристиг поезд-биле келир болзунза, сени Ярослав вокзалынга уткуп алыр мен. Келир хүнүңде, каш шакта, каш дугаар вагон-биле келгениниң баш удур билип алтар мен. Чугле дөрт харыыла—... келир ыйнаан сен?» деп. Борис ажынче ындыг утпалыг каш-даа чагаа чоруткан.

А. ПУТУУРАК.
(Уламчылыг).

БАШТАЙГЫ КУРОРТ ХООРАЙ

Алтай— бистиң Төрээн чуртувустуң чараш бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзи. Белокуриха дээрге бо кайгамчык оранның тоолзуг булуңу. Даг-Алтай тайгаларындан эгезин алган, шаңкын бичии хемчигешти ыңчаар алзар. Ооң кол бо талаларын сыргый үнген, мөңге ногаан ине бүрүлерлиг ыяштар-биле шыптынган, дээрже шаштыкта берген чүве дег бедик даглар хүрээлеп алган турар. Мында бойдус чылыг, чымчак, хүн хөй дээр, дат хоорап хадыыр, агаары онзагай эмнээр шынарлыг, кислород элбек. Ооң уламындан бо черниң агаар-бойдузу кужүлуг эмнээр шынарлыг болуп турар. Ынчалза-даа Белокурихаңың эң-не кол байлаа — радоннуг аржааны. Ооң шынары чуртта эң-не эки Сураглыг Цхалтубо курорттуң радоннуг аржаанындан ооң эмнээр шынары артык болган.

Бо радоннуг аржааны тус черниң чурттакчылары Елисей Гудков биле Семён Казанцев 1867 чылда тыпканнар. Чер иштинден изиг суг үнүп чыткан черге ынчан хөй чылан чыглып турар боорга, ону "Чылаанның кудук" деп адап турган. Аржаан үнүп чыткан суг бажында ам өрүмнээн кудукту кылган оон бажынчыгажыныы хавазында үнелиг аржааны тыпканчарга турастаадып самбыраны тургускаш, ында бижилгени кылган. (Бирги чурукта) Курорттуң тургустунган чылын оон бээр салап турар.

1920 чылдан бээр Белокуриханың радоннуг аржаанын ажыглаарынче кичээнгейни салып, сугнуң эмнээр шынарын хандыр өөренип кирипкен. Бежен чылдарның төнчүзүнден эгелээш, курорт шапкын хөгжээн. Ооң овурхевири чыл келген тудум-на чаартынып турар. Ооң девискээринче кирер эжик аксының оң талазында «Белокуриха» санаторийниң кайызы-даа он каът ийи ак бажың бедип үне берген турар. Ооң бирээзин 1980 чылда ажыглалга киирген, өскезин бо чылын дужаар. Оон бирээзинге-ле 511 кижи чурттаар. (Ийиги чурукта).

Белокуриха хемин оон өру чоруптарга, «Центросоюз», «Алтай» санаторийлер турар. Сибирьде баштайгы —уруглар ада-иелери-биле кады эмнедир 500 орунну сес каъттыг «Сибирь» санаторийи оларның чоогунда бедип үнген. Ооң өскелерге, Сибирьниң кедээ ажылагы ажылдакчыларының бирги сес каът «Катунь» санаторийи көстүп келир. Ол ажыттынганындан бээр майда чүгле беш чыл болур. Чылдың-на анаа он муң хире кижи кадыын быжыглап, эмнедип турар. Ооң аңгыда мында РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң, Алтай крайкүскомунуң кадык камгалал килдизиниң уруглар санаторийлери бар.

Курорт каттыжышкыныңың кол эмчизи Александр Иванович Плехановтуң биске чугаалааны болза:

— «Белокуриха» курорт чеди санаторийлиг. Оңгу беш чылда 130 муң кижи, ооң иштинде 20 муң уруглар маңаа эмнеткен. Эрткен чылын 39 муң хире кижи дыштанган. Кыжын бир сезонда 3,5 муң кижи, чайын—4 муң кижи эмнедип, кадыын быжыглап турар. Курортта чүс ажыг эмчи, оларның иштинде медицина эртемнериниң беш кандидаттары бар, үжеги дээди категорияның эмчилери, олар аарыгларны шинчип тодарадырда, эмнээрде медицина эртемниниң эң мурнакчы аргаларын, дешпилгелиг техниканы ажыглап, чоңга телептиг барааи болуп турарлар.

Шаандан бээр чуртка ады сурагжаан бо курортка Тываның ажыл-ишчилеринден он-он кижилер чылдын-на кадыын быжыглап, дыштанып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле бо чылдың эгезинде Алтай крайның Смоленск районунуң Белокуриха курорт суурну хоорай кылдыр эде адаан. Ынчангаш ол крайның он ийиги хоорайы, Сибирьниң баштайгы курорт хоорайы болган. Белокурихаңы хоорай кылдыр эде адааны курортту моон соңгаар сайзырадырынга улуг ужур-дузалыг.

— Сээлгү беш чылда маңаа 90 өг-бүле чурттаар беш каът алды бажыңны, дөрт магазинни, 700 телефон номерлиг харылзаа бажыңын, 140 болгаш 280 орунннуг уруглар садтарын болгаш өске-даа объектилерни туткан— деп, хоорайкүскомунуң даргазы Г. А. Малахапов чугаалап турар.

Келир үеде хоорай болгаш курорт улам сайзыраар. Бо чылдың эгезинде радоннуг аржаан-биле эмнээр дөрт каът корпусту ажыглалга киирген. Ооң иштин ёзулуг ордун, маңы даш-биле каастап кылган. Каът бүрүзүнде өрээлдерни, коридорларның, дыштайыр өрээлдерни аңгы-аңгы хевирлиг кылдыр уран-шевер каастап, дерээн. Бо болза чуртта радоннуг аржаан-биле эмнээр эң эки дериттинген корпус болур. Мында 82 ванна, душтары угда он кижи эштир ийи бассейн болгаш өске-даа эмнээр черлер бар. Ооң чанында тос каът поликлиниканың иштики шеверлел болгаш монтаж ажылдары чоруп турар. Ол удавас ажыглалга кире бээрге, хүн бүрүде 1250 дыштаныкчыны хүлээп алыр.

№ 4 тудуг-монтаж эргелелиниң ажыл-ишчилери улуг хемчээлдиг ажылдарны кылып турар болду. Олар бо чылын «Белокуриха» санаторийиниң 511 кижи чурттаар № 1 он каът корпузун, садыг төвүн, 90 өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңын болгаш өскелдаа объектилерни ажыглалга киирер. Ооң аңгыда олар 1022 орунуг он каът ийи корпусту, муң олуттуг столованы тудуп турар.

Эрткен чылын крайкүском Белокуриханың хөгжүлдезиниң кол планын бадылаан. Чоокку 25—30 чылдарда курорт зоназын болгаш хоорайны калбартырын ында көрген. Чаа санаторий комплекстериниң, пансионаттарны, уруглар санаторийлерин тударын төлевилелде киирген. Эмнедип, кадыын быжыглап келгеннерниң санын сезонда он ийи муң чедирерин көрүп турар.

Чоокку он чылдарда маңаа бирээзинге-ле 500 кижи чурттаар беш корпусту, 1000 орунуг пансионатты, 600 орунуг чаа санаторийни, 320 кижи турар уруглар санаторийин, эмнелге комплекзин, хоорайга 9—12 каът чурттаалга бажыңнарын, Культура ордузун, Советтер бажыңын, үш уруглар садын тудар, «Алтай», «Центросоюз» санаторийлерни эде кылыр, алгыдар болгаш өске-даа ажылдарны чорудар.

Т. ХЕРТЕК.

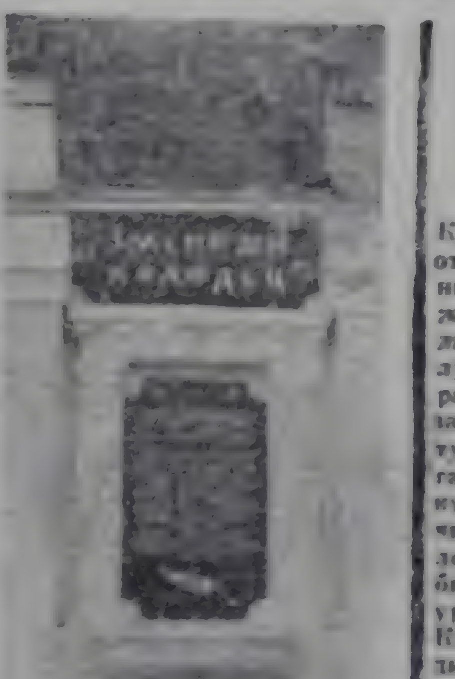

ПАРТИЗАННЫҢ АВАЗЫНГА ЧАГААЗЫ

Комсомолчу Вера Поршнева Калинин областың партизан отрядынга баштай киргеннерниң бирээзи. Октябрьның чажыды бо кыс дайын мурнунда библиотекарьлап, район солунунга литажылдакчы чораан. Эрес-дидим кыс партизан отрядынга хайгыылчылап турган. Дайзынның тылынга харыысалгалыг даалга күүседип чорда, ону өскерликчи дайзын фашистерге сөглеп берипкен. Борисовка деп бичии суурга фашистер ону үр-ле хилинчектеп келгеннер. Кызыдып каап инелерни дыргак адаанче кипр хап, кыштыг соокта кудумчуга чанагаш үндүрүп, аъш-чем бербейн турганнар. Уруг дужуп бербээн. Ол чүгле дайзыннарны көөр хөөн чок турган. Ону өлүрүп каарын билип тура, авазынга бижик болгаш чагаа бижип алган. Оозун дамчыдып шыдаваан. Тонунуң иштинге чажыра даарап каан бижикти болгаш чагааны сөөлүнде барып тып алган. Вера 1941 чылдың декабрь 21-де өлүртүп каан. Ооң мага-бодунга беш-адырларны изиг демир-биле өл чидиптип-даа турганнар...

Даарта өлүп каар мен, авай! Сен 50 чыл чурттадың, а мен чүгле 24. Чурттаксаар-дыр мен. Дыка эвээшти кылган мен! Кижи көөр хөөн чок фашистерни чылча шаппышаан, чурттаксаар-дыр мен. Олар мени дорамчылап турдулар. Оларга чүнү-даа сөглевээн мен. Мээң өлүмүм дээш өөрүм партизаннар өжээнин негеп аарлар.

Ыглава, авай. Бүгү-ле чүвени тиилелгеге бериш тура, өлүп турарымны билип тур мен. Чон дээш өлүрү коргунчуг эвес.

Бистиң тиилелгевис ырак эвес!

1941 чылдың ноябрь 29.

Эргим авай!

Бо чагааны өлүр мурнунда бижип олур мен. Чагааны ап турунда-ла, мени өлүрүп каарлар боор. Мени дээш ыглапсыктап, хилинчектенме. Өлүмден коргпас-тыр мен... Авай, кара чааскаан артар болгай сен, канчаар чурттаар ирги сен, билбес-тир мен. Чурттапла көр, мээң эргимим. Моон соңгаарғы чурттаалга кайы хире магалыын көрген болза. Менээ ам күзелдиң-даа херээ чүл аан...

Бижип доостум, хорлюк тур, холдарым сирилээр, башка чүү-даа кирбес-тир. Ийи хондур чүнү-даа чиведим, ам бижик-биле өлүр бе? Харын дээре ыйнаан. Өлүрүмнүң хоорлайтынып, билген болзунза. [illegible] ... Сени база, эргим авай.

Сээң уруун Вера.
1941 чылдың ноябрь 30.

Борисовка суурнуң чурттакчылары уругну суур кыдыынга орнукшудуп каапнар. Кажан Кызыл Шериг анаа келгенде, ону акы-дуңма чевээнге хоорждуп каан. Демги бижик биле чагааны чүгле мичан тып алганнар. Баштайгы бижиктиң хоолгазы ВЛКСМ ТК-ның Төп архивинде, чагаа — Калинин областың чурттакчылел музейинде кадагалаттынып чыдар.

(Немец-фашистиг эжелекчилерге удур ... «Мөчээн маадырлар чугаалап турлар» деп номдан.)

ДАЙЫНЧЫ ШАҢНАЛ

Дайын үезинде медицина албаныкың лейтенантызы чораан Томск чурттуг Петр Шестаковтуң дайынчы шаңналы оңу үжен сес чыл болганда тыпкан. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочунунга «Эрес-дидим чорук дээш» медальды Томскиниң Киров районунуң шериг комиссариады байырлыг байдалга тывыскан. П. Шестаков ол шаңналга 1944 чылдың октябрьда төлептиг болган.

Томскиниң фармацевт училищезиниң ... доозукчузу фронтуга он-он совет солдаттарның амы-тынын камгалап алган. Ховунуң кожуун чорук эмнелге пунктузунуң ажылдакчылары колдуунда-ла боолаашкын адаанга, дыкпыы бренент майгынга ажылдаар ... таваржып турган.

Рига чанынга кадыг-дошкун тулчуушкун үезинде база ындыг байдалдыг болган. Боолаашкын адаандан балыгланганнарны чайладып үндүрүп тургаш Шестаков чадыг шериглерге удур салган мынага таваржы берген, медерелин оскунуп тура-ла санитар Гаврилюктуң хаңнаан турган балыын шарааш, оон бодунуң балыгланган будун жгут-биле боой шыргып четтиккен.

Лейтенант каш-даа аар кемдээшкиннерни шыдажып эрткен, ынчалзажок ол шаңналда киргенин билбээн турган. Ол бүгүнү эрес-дидим чорук болгаш сибирьжи кадыкшыл тиилеп үнген. Муң тос чүс дөртен беш чылдың тиилелгелиг май айында Шестаков госпитальдан үндүр бижиткеш, Москвага чедип. Кызыл шөлге барып чораан.

Томск.

А. РУССКИЙ.

КӨГЕ БУГА ЭЪДИ

Элээн хөй чурттарда көгебуга эъди хүнзүлүг чем болуп турар. Венгрияның чамдык ажыл-агыйлары көге-буга өстүрерилге тускайлаттынган. Чижээлээрге, ында кодээ ажыл-агыйның «Кызыл Октябрь» каттыжышкыны чүгле эрткен чылын курупеге 258 тонна көге-буга эъди саткан.

Дузалал ажыл-агыйлар көге-бугаларны он-он муңу-биле өстүрүп турар. Оларны кооператив садып алгаш, куш өстүрүкчүлерни куш чеми-биле хандырып турар.

Ю. КАНИН.

КАДАЙЛЫГДА

Хөй статистика материалдарынга даянгаш, америк эртемденнер эр кижиге кадайлыгда эки дээрэзин шыпыткаиннар. Кижиниң ортумак назынын ажыр чурттаар кадайлыг улус кадай чоктарындан 2,5 катап хөй болган. Ашактыг кадайларда бо көргүзүг мыранай 4,5 катап уауг.

Кадайлыг эр улус сырынгылан болгаш өкпеге дегдириишкинден кадай чоктарынынга бодаарга эвээш аарыыр, ол аарыглардан олуру кадай чок өөрүнден алды катап эвээш.

ТООЛЧУРГУ ЧУГАА

Шаг-шаанда, чылдың он ийи айын адап, санаарынга диириг амытаннар кирип турда, анаа теве кирбейн барып-тыр. Чылдагааны: ол шагда теве чүге-даа домейлешпес, чүгле аастыг, думчуктуг бол-борбак амытан турган чүве-дир ийин. Борбак теве анаа хомудааш, бодунга ёзулуг дүрзү-хевир тургузуп алырының аргазын бодап, чылдың он ийи айының ады боол кирген диириг амытаннардан чегдинип, дилениип эгелеп-тир эвеспе: күскениң карааны, инектиң хырнын, парсыс тавангайларын, тоолайның думчуун, чылаанның кудуруун, аъттың ылык чедин, хойнуң дүгүн, сарбашкынның мөгенин (ыргак-оорганың), аскыр дагааның чүрээжин, ыттың хавааны, ыт-хаванның удургу диштерин, улуунун мага-бодун алган.

Бо-ла бүгү чээп алган чүүлдери-биле теве бүткен. Кижиниң тоолайлыг топтап көөр болза, тевеле бо он ийи хевир шуптузу бар.

В. САГААН-ООЛ.
дыңнап бижээн.

Телевидение

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үев». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болурун күзезиңзе». (Нүш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — АБВГД-кижеген. 9.30 —«Ада-иелер, силерге». 10.00 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Толстая (арфа) ойнаар. 10.10 —«Улам хөй эки бараанаар дээш». 10.40 — «Спортлотонуң» 17-ги тиражы. 10.45 —«Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 12.00 —«Чүнү номчуурудэ». 12.45 — Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей хүнүнге уткуштур. «Экран өңнүктерни чыгган». Концерт. 13.45 — Политиктиг хайгаарыкчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — А. Линдгрен —«Бичии уруг болгаш сери адаавда чурттап турар Карлсон». Московның сатира театрының фильм-шиизи. 16.00—«Трапанкорнуң чугаалаар холдары». Мультфильм. 16.10—«Билдингир-даа болза, бүзүреничиг эвес». 17.10 —17.25—Чапсар. 17.25 — Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарының лауреаттары. 18.25 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарыкчы В. С. Зорин чорудар. 19.25—«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Римниң чечен чугаалары» деп уран-чечен фильм. (Италия). А. Моравианың домей аттыг номундан тургускан. 21.00 —«Үев». Информастыг программа. 21.30 —«Ираклий Андроников. Эстрадага эң баштай». Фильм-концерт. 22.35 —«Аныяк чурукчулар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.00 — ... ССРЭ-ниң ... командалары ужуражыр. Финляндиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага болган 10-гу Бүгү-делегей фестивалының лауреаттары Т. болгаш С. Никитиннер-биле Останкино концерт студиязынга болган башкы отрядтарның киржикчилерниң ужуражылгазы.

УКРАИН ССР-НИҢ ТЕЛЕВИДЕНИЕЗИНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

15.20 — «Шапкынчыдылганың ажыы». УССР-ниң ЭА-зының эртем ажылдарын бүдүрүлгеге ажыглаарының дугайында Дамчыдылгага ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи, академик В. Т. Трефилов, партияның Киев хоорайкомунуң секретары Д. Б. Головка болгаш өскелер-даа киржир. 16.05—ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор П. И. Майбороданың авторжу концерти. 17.10 — Г. Немченко. «Чепшээрээн кыдыгаар». Телешии. 18.30—«Кино көрүкчүнүң эдериичизи». 19.45— Делегейде болуушкуннар дончуналы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мегениг-Аътчыгаш». Мультфильмниң 3-кү кезии. 20.15. — Кадыкшыл. Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.45 —«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Мартиниканы кым оорлапканыл?» (ЧССР). Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага бөгүн кожар булуттаар, чамдык черлерге чаар. Соңгу-барыын угланыышкының хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5, хүндүс 5—10 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 7—9, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 10.00, 13.30, 17.00, «Февральдың сырыны» 20.30 (уламчылыг) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.15, «Ногаан шедагар» 10.55, 12.40, «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 14.25, 17.20, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ондактыг аянчорук 2 (сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Азажыгаш» 11.00, «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-22-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 901

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринин талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3). ТС—00489

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 97 (11895) | 1982 чылдың апрель 25, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ХЕРИИ БАЗЫМНАРЫ

ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң 1982 чылдың I кварталында ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында дыңнадыында ССРЭ-ниң үлетпүрү I кварталдың планын продукцияның нийти хемчээлиниң болгаш эң чугула кылыглары бүдүрериниң хой кезиниң талазы-биле күүсеткенин демдеглээн.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези 2,1 хуу болган. Хонуктуң ортумак бүдүрүлгезинге ол үеде 2,9 хуу (бо чылдың бирги кварталында ажыл хүнү эрткен чылдың чогуур үезинден бирээге эвээш болган). Мартта нийти хемчээл-даа, база хонуктуң ортумак бүдүрүлгезинге-даа талазы-биле бүдүрүлгениң немелде өзүлдези 3,7 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү I кварталда 1,5 хуу, оон иштинде мартта—3,1 хуу бедээн. I кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедээниниң үзели-биле продукцияның немелде өзүлдезиниң 70 хуузу алдынган. Арыг өзүлге база улаткан.

Эң чугула продукцияларны бүдүрүп үндүргенин көргүзерге мындыг болур: электри энергиязы— 369 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсады-биле кады)—150 миллион тонна; газ—125 миллиард кубометр; хөмүр-даш— 166 миллион тонна; кан—36,8 миллион тонна; кара демир прокады (белен)—25,8 миллион тонна; демир рудазы—58,9 миллион тонна; минералдыг чемишкинилгелер (чемиштиг бүдүмелдерин 100 хууга онаалдыр санаарга)—6,7 миллион тонна; үнүш камгалаар химиктиг бүдүмелдер (чижеглеп алган сан-биле)—137 муң тонна; синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг массалар—1,034 муң тонна; химиктиг волокнолар болгаш удазыннар — 317 муң тонна; демир кезип-чондурар станоктар—518 миллион рубльге, оларның иштинде санныг программа-биле башкарар станоктар—2,6 муң кезек, дарганнаар-пресс машиналары 150 миллион рубльге; программа-биле башкарар автоматтыг манипуляторлар (үлетпүр роботтары)— 1,125 кезек; автоматчыдылганың дериг-херекселдери болгаш оларның магадылал кезектери—1,2 миллиард рубльге; саналга техниказының чепсек-херекселдери болгаш оларга магадылал кезектер—0,7 миллиард рубльге, автомобильдер —542 муң санныг; кадаг ажыл-агый машиналары—780 миллион рубльге: мал ажылының болгаш мал чеми белеткээр машиналар—562 миллион рубльге; свекла ажаап алыр машиналар—2,4 муң санныг; хөвең ажаап алыр машиналар—2,6 муң санныг, экскаваторлар — 10,8 муң санныг.

Ол ышкаш бүгү хевирниң пөс таавылары — 2,8 миллиард дөрбелчин метрин; даараан кылыглары—6,4 миллиард рубльге; хөм идиктерни—180 миллион эжешти; эътти (күрүне курлавырларының чиг-эдинден)—2,1 миллион тоннаны; колбаса кылыглары—775 муң тоннаны; аъш-чем, балык продукциязын балык консерваларлы-биле катай — 1291 миллион рубльге; мал саржаан (күрүне курлавырларының чиг-эдинден)—171 муң тоннаны; чалаң сүт продукциязын (күрүне курлавырларының чиг-эдинден)—6,1 миллион тоннаны; үнүш үзүн (күрүне курлавырларының чиг-эдинден) — 688 муң тоннаны; кондитер кылыгларын—1060 муң тоннаны; консерваларны—2,6 миллиард дээп алган лаазаларны; шактарны—17,2 миллион кезекти; сорттуг аяк-сава аймаан (шилден болгаш хрустальдан)—347 миллион рубльге; радиоприёмник херекселдерин—2,1 миллион кезек; телевизорларны—2,0 миллион кезекти; оон иштинде өңнүг көргүзер—0,7 миллион кезекти; соодукчуларны—1,5 миллион кезекти; хеп чуур машиналарны —980 муң кезекти; мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни — 283 муң кезекти; мебельди—1,6 миллиард рубльге бүдүрүп үндүрген.

Газ тыварының, автомобиль дугуйларының, металл кезер станоктарны, приборларны, автоматчыдылганың болгаш санаар техниканың дериг-херекселдерин электровозтарны, автомобильдерни, кадаг ажыл-агыйның чамдык хевирлерин, экскаваторларны, даараныглга кылыгларын, шаажаң болгаш сорттуг саваны, шактарны, телевизорларны, мебельди болгаш чоннуң өске-даа барааннарын бүдүрериниң планы ажыр күүсеттинген.

Металл болбаазырадыр, программалыг башкарылгалыг станоктарның, үлетпүр роботтарының, машиналарның болгаш элээн бедик техника-экономиктиг параметрлиг дериг-херекселдерниң үндүрүлгези шалыпкын темп-биле өскен.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң болгаш цехтерниң техниктиг эде дериттези болгаш чаартылгазы уламчылап турар. Квартал дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелеринге механизастаттынган шугумнуг болгаш автоматтыг 1200 шугумнарны тургускан, 900 ажыг участоктарга, цехтерге болгаш бүдүрүлгелерге комплекстиг механизацияны база автоматчыдылганы чоруткан.

Ажыл-агый механизминиң улам ындай сайзырангайжылар база үлетпүрнү эргелеп башкарар, чиг-эт, оңалга-энергетика болгаш курлавырларның өске-даа хевирлерин камнаар талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерниң боттаныышкынны үргүлчүлевишаан.

Бирги кварталда үлетпүрнүң байдалга ажылдап турган. Чамдык районнарга сугнуң эвээжинден гидроэлектростанциялар долу күчүзү-биле ажылдавайн турганнар, оон түңнелинде электри энергиязы-биле хандырылга бергедээшкиннерге таварышкан. Кадаг ажыл-агыйның чиг-эдин чедир бербейн турарындан чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң адыраарынга берге байдал тургустунган. Продукцияның нийти хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң, бот-үнениң чиигедириниң, чылдаңың, эртем-техниктиг программаларның даалгаларының талазы-биле доктааттынган пландарны чамдык адырларны бүдүрүлгеге каттыжыышкыннар база бүдүрүлгелер күүсетпээн. Кара металлдың белен прокадының, минералдыг чемишкинилгелериниң, тудуг ыяжының, цементиниң, чылда демирбетонунуң, трикотаж кылыгларының, мал саржааның, чалаң сүт продукциязының бүдүрүлгезиниң планы күүсеттинмээн. Нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химиктиг, Хөмүр-даш, Электротехниктиг үлетпүрнүң, Аар болгаш транспорт, Химиктиг база нефть машина тудуушкунун министерстволарының бүдүрүлге каттыжыышкыннары база бүдүрүлгелери чардынган кээрээлер база күүселдири-биле хүлээп алган наряттарын өйүгаар херглекчилерге чедирип продукциязын бүрүну-биле күүсетпээн. Демир-оруктуң транспортунуң сөөртүлгези чогуур негелдени хандырбаан.

Бар четпестерни чайладыр, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш алдынган социалистиг хүлээлгелерни бүрүн күүседир дээш үлетпүрнүң ажылдакчылары бүгү күжүн мооңнеп турар.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭНГЕНИНДЕН АЖЫР

«О. Шынаа» совхозтуң хойжузу Василий Аракчаа оңгу беш чылда бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чыл санында чедиишкиннии күүседип келген болгаш төрүүр 100 хойга онаалдыр 100—105 хураганны камгалап, онча-мергени доругуп келген. Ол доктаамал эки көргүзүглерлиг болуп, ээрес-кызымак ажылдап келгени дээш Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаңнаткан болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп бедик атка четкен.

Дуржулгалыг хойжу Василий Александрович Аракчаа бо чылдың кыштаглаашкынын база эки эрттирген болгаш төрүүр 100 хойга онаалдыр 101 хураганны камгалап алган. Ол чазаглап кежер бертинде кыштаанда кажаа-хоразының түрмек сеттелгезин кылып дооза база 15 тонна өлекти белеп алырын хүлээнген.

Хойжу ог-бүле Василий биле Анфиса Аракчаалар ССРЭ-ниң алдарлыг юбилейин төлептиг уткуур дээш бедик туралыг ажылдап турар.

С. АРТЫНА

Тес-Хем район

УЛАМ КҮЖЕНИИШКИННИГ

«Барлык» совхозтуң Хендерген салбырының өшкү бригадазында шупту 4680 баш өшкү кыштың эки аскан. Амгы ында мал оолдаашкыны уламчылап турар.

Хоочун кадарчы Күжүгет Серээниң коданында төрээн 115 өшкүнүң анайлары дегеречетче-бүрүн доругуп турар. Ол ышкаш мурнакчы кадарчылар Күжүгет Сагды, Күжүгет Машпалдыр дээш өскелериниң база коданнарында төрээн өшкүлерниң анайлары онча-мөндү доругуп турар.

Бригаданың кадарчылары улуг малдың баш санын болгаш чаш төлүн хорамча чок камгалап алыр, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш бо хүннерде улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Х. ЛЕНОВ.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

1982 чылдың апрель 17-де В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга турааскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги болган. Субботникке 155 миллион ажыг кижи киржип, фабрикаларга болгаш заводтарга, тудугларга, совхозтарга болгаш колхозтарга, а ол ышкаш хоорайларны база чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарынга ажылдааннар. Барыткайгы саннар-биле алырга, нийтизи-биле 180 миллион рубльди ажылдааш, беш чылдың фондузунче шилчиткен. Үлетпүр продукциязын 908 миллион рубльге кылып үндүрген.

Совет кижилерниң субботник үезинде кызымаккай болгаш халас ажылчын үезинде СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга киирерин дээш демисээн оларның бедик идепкейлиин, 11-ги беш чылдың ийиги чылының планын күүседиринге улуг-хууда киирер. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур чуткулу илереэн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, аныяктарга, Совет Армияның болгаш Флодунуң дайынчыларынга, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге идепкейлиг киришкен бүгү кижилерге, оларның кызымаккай болгаш халас ажылы дээш чылыг четтиргенин илередип турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ажылчы чоннарның киирип турар саналын бадыткап, субботниктен кирген акша-хөреңгини кижилерниң кадыкшылын камгалаарынче, а ол ышкаш дайынның база күш-ажылдың хоочуннарының медицина хандырылгазын улам экижидеринге ажыглаар деп шиитпирни хүлээп алган.

Соңгулдаларга уткуштур

УЛУСТУҢ БЫЖЫГ НАЙЫРАЛЫ

Төрээн чурттуң эң эки оолдар, кыстарын — ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның төлээлекчилерин күш-ажылчы коллективтер чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттары кылдыр адап турар. Улус судьяларынга кандидаттар дипшидери база эгелээн. Чуртта соңгулда мурнунуң кампаниязы ленинчи партияны долганып совет кижилерниң сырый каттыжылгашкынының, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың улам калбарган байдалында эртип турар.

ТУЛА. «Жерлевское» дээр чер-үлетпүр каттыжыышкынының бригадири А. Н. Заматинниң область Совединиң депутадынга кандидат кылдыр чаңгыс үн-биле дипшиткен. Ол аныяк механизаторнуң бригадазы хову ажылдарын агротехника талазы-биле эң-не таарымчалыг үелерде кылып, кара эвес хөрзүннүг черден безин дыка байлак дүжүттү ап турар.

ЭЛИСТА. Калмык автономнуг республиканың ажылчыннарының «Юбилейлиг чылдың даалгазын — ноябрь 7-ге чедир» деп кыйгырыгның адаа-биле чорупп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи — Аршанның нефть шинчилел тывар экспедициязының коллективи боор турар. Ол коллектив «Калмнефтегазразведка» трестке хөй чылдар иштинде шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Бо талазы-биле мергежилдиг удуртукчу, чаартыкчы инженер — экспедиция начальниги Д. А. Кудимовтуң киирип турар үлүү эвээш эвес. Коллективтиң нийти хуралынга ону Элиста хоорай Совединиң депутадының кандидадынга чаңгыс үн-биле дипшиткен.

ЛИПЕЦК. Аар чүъктүг поездилерни дүрген чорударының мастери — машинист Виталий Геннадиевич Гамовту Елецкиниң локомотив депозунуң демир-орукчулары область Совединиң депутадының кандидады кылдыр адааннар. Ол ук бүдүрүлгеге черинге он бир чыл мурнунда слесарь боор келген. Оон соонда машинист дузалакчызынга ажылдаан. Амгы үеде В. Г. Гамов бригада удуртуп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, аныяктарның сагып чоңгуур өөредикчизи болу берген.

КРАСНОАРМЕЙСК. (Донецк область). Коммунист Е. Д. Беззубкоңуң улусчу судья деп атты төлептиг бадыткаарынга оон бедик мергежилдии, амыдыралчы байлак дуржулгазы дузалап турар. Оон ажылын Төрээн чурттуң бедик шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле демдеглээн. Евдокия Даниловна хоойлу-дүрүм үрээр чоруктарны төрээн хоорайынга баш удур болдурбас дээш улуг ажылды кылдып, эш хуузунуң судтарынга, улустуң эки тура дружиналарынга юридиктиг дузаны көргүзүп. Красноармейскиниң бүдүрүлге, өөредилге черлеринге эрге-хоойлу билиглерин нептередиринге идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш ону чаңгыс чер чурттуглары хоорайның улус суунуң улус судьязының кандидадынга база катап дипшиткеннер.

БАКУ. Азербайжанның найысылалының Октябрь район Совединиң депутады Р. М. Сейдамирова чагыглар күүселдезиниң дугайында отчёт кылып тура, чыылганнар аразында бодунуң шаандакы өөреникчилери-биле бо-ла ужуражы, бээр. Ындыг болур-даа ужурлуг, чүге дээрге, ол хоорайның школаларынга барык дөртен чыл башкылаан болгаш сөөлгү чээрби чылда № 173 ортумак школаның директору боор турар. Коммунист Р. М. Сейдамированы район Совединиң депутадының кандидадынга база катап дипшиткен.

УЖУДУУШКУНДА — «КОСМОС-1353»

1982 чылдың апрель 23-те, Черлиң эдеглиг кылымал эдеринчиниң «Космос-1353»-түг Совет Эвилелинге салып үндүрген.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйынга болгаш делегейге кады ажылдажылгага херегләэрни биле Черлиң бойдус курлавырларын шинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуразын эдеринчиниң бортунда турупкан.

Эдеринчиде аппаратураны ажылдап турары эки. Оон кээп турар медээлерни күрүнениң эртем-шинчилел болгаш бүдүрүлгениң «Природа» төвүнче ажылдап ылгалары болгаш ажыглаары-биле дамчыдып турар.

(СЭТА).

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Чадаананың хлеб заводунуң коллективи ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен. Бо чылдың бирги кварталында барааның продукция бүдүрериниң планын 106 хуу күүсеткен, пландан ажыр 8 муң рубльдиң хлеб-булочка кылыгларын бүдүрген, садыгарган.

Хлеб быжырар эжчеглерниң аразында күш-ажылчы маргылдаага Татьяна Монгуштуң ээлчээ шылгараан. Мурнакчы ээлчегниң ажылчыннары социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын 102,5 хуу күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, дуржулгалыг мастер Раиса Сазыкованың ундурткан булочка аймаа кылыр цехтиң ажылы база мактадыр. Эрткен кварталдың даалгазын олар 106,4 хуу күүсеткен, мурнакчыларның одуруунда киргеннер. Хлеб заводунуң коллективи чурттакчы чонну хлеб, булочка кылыглары-биле хандырылгазын экижидер дээш шудургу ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик районну.

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелди доосказ, бо хүннерде Айлыг-Ой, Белдир-Шат бригадаларының девискээринде шөлдерниң хөрзүнүн болбаазырадып эгелей бергеннер.

— Бистиң ажыл-агый нийтизи-биле 6680 гектар шөлдүг. Оон иштинде Айлыг-Ой бригадазының девискээринде 300 гектарга тарааны, суггаттыг 150 гектар черге кукурузаны өстүрер. Бир гаган — 11 центнер дүжүттү, мал чеминиң культураларын 7 центнерни, картофельди 80 центнерни ажаап алырын хүлээнген бис — деп совхозтуң кол агроному Кызыл-оол Иргек чуртталп...

Петр Донгакович Сундуй чугаалады.

Ажыл-агыйның механизаторлары шык базырылгазынынче апрель 17-де киргеш, ол ажылды ныска хуусаада доосканнар. Баштайгы үелен эгелээш механизаторлар Анатолий Сат, Александр Ондар, Михаил Куулар, Чаан-оол Донгак дээш өөн-даа өскелер кызымак ажылдап, планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: хөрзүн болбаазырадыр агрегаттарның ажылдап турары; мурнакчы механизатор, коммунист Ч. Д. Донгак. Авторнуң фотолары.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ-БИЛЕ

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынга шынар көрүлдезиниң хүнү эрткен. «Чечек» ательениң чараштыр шимээн салонунга даараглыг кылыгларның делгеп садарының болгаш хереэженнерге хептерниң 1982 чылда модельдериниң көрүлдезин организастап чорткан. Ательениң даараан чамдык кылыгларын чыылганнар сонуургал-биле садып ап турган. Чурукчу-модельер 1982 чылда хептиң модазында чаа чүүлдерни чоңга тайылбырлап таныштырган. Делгелгеге кирген чаа модельдер модаһың угланыышкынынга дүүшкен, ында амгы үениң чаа материалдарын, кааставганың хевирлерин ажыглаан. Көрүлдениң киржикчилери ангы-ангы үлегер-модельдерни кылып күүседирикчеп оларны массалыы-биле даарап ажыглаарын «Тувашвейбыттың» специалистеринге, даараныкчыларынга күзээннер.

Каттыжыышкынның специалистери чоннуң эзүп турар хереглелин чүгле хандырарынче угланган эвес, кижилерниң хей-тынын [illegible] боттарынга таарыштыр шилип алыр сонуургалын хевирлээринге, хепте моданың угланыышкыны чоңга тайылбырлаар талазы-биле ажылдарны эвээш эвес чорудуп келген. Ындыг сорулга-биле каттыжыышкынның ажылдакчыларынга семинарларны, «Мергежилдиң тэмчээн» конкурстарны, база 1981 чылда 12 делгелге-көрүлдени органистаткан.

Даараан кылыгларның шынарын экижидер сорулга-биле каттыжыышкынның [illegible] шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын чорудуп турар, чаа дериг-херекселдерни—тиггени кызыра даараар, угулзалаар машиналарны, хепти бус-биле шыгыдып базар херекселди ажыглаарын шиңгээдип алган болгаш галантерея цегин дерээн. Ол ажылдарны ынчаар кылганы 7 муң рубльдиң камналгазын берген.

Бүдүрүлгениң бодунда комиссия 1981 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында 11 санныг хыналданы чорткан. «Чечек» ательезинде болгаш оон филиалдарында, ылангыя «Каа-Хем» салбырында даараан хептерниң шынары куду болур таварылгалар ам-даа бар. «Чечек» ательезинде кирген хомудалдарның 50 хуузун хөйү даштыкы хептерни даарарынга болуп келген. 1981 чылда тоннарны багай даараанындан 14 чагыгларның ээлери ойталаан. Оон ангыда ательениң ажылдакчыларының талазындан чагыкчыларга ээлдек-эвилең эвес чоруктар тургустуна бээр. Чагыгнын кандаар күүсеттингениниң дугайында рапортту болдурбас, чамдык ательелерде мастер контролю чок.

Бо талазы-биле ам-даа хөй ажылды кылыры каттыжыышкынга негеттинип турар. 1982 чылда организастехниктиг хемчеглерниң планын тургускан, ында чоннуң чагыгларын күүседириниң экижидеринче кичээнгейни угландырган. Бызыктыдан эгелээш даараныкчыга четир кижи бүрүзү бодунуң ажылынга харыысалгалыг болза, үрей кылыышкыннарның, четпестерниң хемчээли эвээжээр дээрзи билдингир.

Р. ГАЛИНА.

БОДАГАННАР МЕНДИ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының Хаа-Баары деп черде, ыржым оргулаашта, мурнакчы тевежи Кызыл-оол Иргек чурттап орар. Ол теве малдаандан бээр 12 чыл чедип турар. Тевежи кызымаккай күш-ажылы-биле совхозунга хөй-хөй бодаганнарны өстүрүп берген. Оларның баш саны чылдан чылче онча-мендил болуп келген. Онаашкан ажылынга ээ-харысалгалыг дээш К. Иргекти совхозтуң дирекциязы өртектиг белектер, хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаан. Ол Москвада УАЧД-ге база чеккеш келген.

Оон коданынга 50 теве оолдаан. Бодаганнарның күш-дегелиг шыырак, менди доругуп турар. Оларны ажаан, караатаарынга бичи эвес күш негеттинер. Төрүттүнген бодаганны беш хонук иштинде тудуп, иезинге эмзирер. Иргек ажылдап турда көөрге, шалыпкыны аажок, ижинге өөренгени-даа хөлчок.

Х. ОНДАР.

М. КОЙВИСТОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СТОКГОЛЬМ. Швед телеграф бюрозунга берген интервьюзунга Финляндияның президентизи М. Койвисто дээли деңнелге совет-американ ужуражылгашкынны эрттиреринге Совет Эвилелиниң бедениниң дугайында «Правда» солунунуң корреспондентизинге Л. И. Брежневтиң харыызынга байыр чедирген.

Ындыг ужуражылгашкын делегей байдалын экижидеринге хамаарыштыр боттарының бодалдарының быжырымчалыын көргүзеринге кайызының-даа сонуургалдың талазында илереткени болур деп М. Койвисто чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң харыызында саналдаттынганы ышкаш, ындыг ужуражылгашкын эртип болур чурт болурунга Финляндия бодунуң талазындан белен деп, президент демдеглээн.

Делегей байдалының доралтаарынга шаптыктаары кедергей чугула, чурттар аразында харылзаалар чоорту экижээн турары эргежок чугула деп, Финляндияның президентизи онзалап демдеглээн.

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК

БУДАПЕШТ. ВСАП ТК-ның болгаш ВУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чалаалы-биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан ПУР-нуң партия-күрүне делегациязы албанның найыралчы аян-чоруун кылып, ында чедип берген.

Ол делегацияны аэродромга ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Венгрияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар, албаның өске-даа кижилери [illegible] уткаан.

[illegible] Венгр делегациязын Я. Кадар, польша делегациязын В. Ярузельский баштаан [illegible] ВСАП-тың болгаш ПКАП-тың ажыл чорудулгазының дугайында. ВУР-да болгаш ПУР-да байдалдың [illegible] ... Делегей байдалының [illegible] ... Венгр-совет харылзааларга, ол ышкаш ийи чурттуң аразында чаңгы ажыл-➤

⊕ ДАШТЫКЫДА

ТАЙБЫҢ — КОЛ СОРУЛГА

БОНН. Мурнуу-Чөөн Азия девискээринге тайбыңны хандырарын Вьетнам Социалистиг Республиканың чаза бодунуң бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турарын Вьетнамның даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать Боннга болган парламентиг конференциязынга медеглээн. Германияның Федеративтиг Республиказынга ол албан ужуру-биле чораан.

Бодунуң чуртунуң девискээринге дайып чорудулгалары түңнелинде он-он [illegible] караладып когараан Вьетнамның улузунда быжыг тайбыңның байдалдарында чурттаарындан артык ындыктыг күзел чок. Ынчангаш харын Вьетнам Социалистиг Республика Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү чурттары-биле харылзааларны чогумчударынга кончуг сонуургалдыг деп, министр онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның Вьетнамның чонунга көргүзүп турар өскерлиш чок деткимчезин Нгуен Ко Тхать бедик-биле үнелээн.

КАМПАНИЯ ЛООЗУЛГАН

БЕРЛИН. Германияның социалистиг чаңгыс ааш партиязында эге организацияларның Германия Демократтыг Республикада доозулган отчёт-соңгулдалыг кампаниязы партияның удуртур органнарын болгаш эт-аайларының бедииниңнии, оон хүрээлелиниң чаңгыс аайлыын болгаш сырый каттыжылгашкынының херечизи болу берген.

Хуралдар чурттуң бүдүрүлгелеринге, тудугларынга, албан болгаш эрттем өөредилге черлеринге болуп, оларның киржикчилери кылдынган ажылдың түңнелдерин үндүрүп, чаа сорулгаларны айыткан. Социалистиг демократтыжылгашкынга чурттарның тайбыңга ылак порт-дөмнүү кармаалап кээр рукканы мөзүүдеп, демдеглээн.

Доозулган отчёт-соңгулдалыг кампания коммунистерниң чогаадыкчы бедик идепкейлиин болгаш инициативазын, партияның ажылчы чоннар-биле харылзаазының быжыкканын көргүскен деп, ГСЧП ТК-ның төп органы «Нойес дойчланд» солун демдеглээн.

Францияның компартиязының Парижте болгаш оон чоогунда хоорайларда парторганизацияларының секретарларының болгаш бюро кежигүннериниң Парижке болган чыскаалдыг хуралынга Францияның компартиязының Чиңгине секретары Жорж Марше чугаалаан.

Эрткен чылын соңгулдаларда тепп үнгелдиг күштерниң тиилээшкининиң соонда Францияга маргыш чок эки өскерилгелерге чедирип келген чамдык хемчеглерни хүлээп алган деп, ол чугаалаан. Оларның чамдыктары, чижээ, национализастаашкын болгаш чер-черниң бот-эргелеилдерин чер-черниң органнарынче шилчиткени күрүне структураларының баалыг чаартылгалары болу берген. Ажылчы чоннар демиселин күштелдирип турааш, ажыл неделязын кызырып чедип алган. Ынчалза-даа шыгыы айтырыглар — ажыл чокталыышкыны, социал деңнелээш чоруктуң чоннуң садып алыкчы арга-шинээниң кудулап, бүдүрүлгелерде ажылчы чоннарның эргелериниң бодурур-чогуур-биле калбак эвес хевээр артпышаан.

Амгы байдалда Компартия мурнуку хевээр-ле ажылчы чоннарның эргелерин шииттипирлиг камгалап, барык үзелдиг күштерниң чимзеннишкиннерин сойгалап, чеен үзелдиг күштерниң тиилелгезиниң түңнелинде ажыттынган чаа аргаларны күш-ажылчы чоннуң байдалын экижидеринге чуткуттуг ажыглаар апаар, деп Марше онзалап демдеглээн.

Бодунуң чугаазынга Марше тайбың дээш, чепсегленишкинниң дүжүрер дээш демиселдиң айтырыгларынга база доктаатаан.

(СЭТА).

[illegible library stamp]

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Малдың чемсуур баазазын быжыглаңар! Мал ажылы—шалыпчы фронт!

(1982 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

САРГЫ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

ЧАСНЫ ҮЕДЕ малчыннарның кылыр ажылы-ла көвүдээр. Ам оларның бир чугула ажылы — саргы-биле демисел. Хойнуу саргыларның массалыы-биле үглээр чоруу ону чүгле аргыжар эвес, харын кыргып алыр дүгүн эвээжедир болгаш шыннарын баксырадыр. Саргыга хөлүн арттыр чылырткен хой арып баксыраш өлүр. Саргы көвүдээнде, инектен саап алыр сүт база эвээжээр.

Ынчалзажок саргылар чүгле мал ажылынга экономиктиг хоразы таварыштырып турар эвес, харын кижиниң база малдың дыка хей халдавырлыг аарыгларының нептередикчилери болуп турар. Ындыг болганда, малдарны саргылардан камгалаары чүгле ветеринария специалистериниң эвес, харын бүгү ниитиниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының база специалистерниң чугула сорулгазы болуп турар.

Саргыларга удур чорудар хемчеглер мындыг: малдарда, кажаа-хоралаа, оларарда саргыларны узуткаары (санитар чуулаа хемчеглери), саргыларның өзүп көвүдээриниң үнер дозу болуп турар хээкчилерни болгаш черлик амытаннарны узуткаары.

Чылдың чылыг үезинде саргыны узуткаары-биле малдарны кажааларга, узуктээштерге кииргеш, акрицидтиг эмнериниң эзилдирии ДУБ, ЛСД дээр тускай машиналар-биле, трактор бүдүрүкчүлери болгаш гидропультулар-биле малдарже чаштырар. Саргыга удур малды эмнээриниң эң-не ажыктыг аргазы — эм эзилдирген тускай ванналарга эжиндирип чуур. Саргыларның өзүп нептереп турар үезиниң дургузунда малдарны 7—10 хонгаш-ла ваннага ынчаар эжиндирип чуп турар.

Кажаа-хораны септеп арыглап тура, оон соогунда өдекти ыяап-ла дезинфекциялаары саргыга удур хемчеглерниң комплекизинге база кирип турар.

Оларарда хээкчилерни (эргелерин, күскелерин, кужугеннерин) кырып узуткаары чугула ужур дузалыг. Оон түңнелинде хой саныыг саргылар өлүр.

Халдавырлыг аарыгларга удур станцияның ажылдакчыларының Мөңгүн-Тайга районнуң совхозтарының база Өвүр районнуң «Кызыл Тук» совхозунуң девискээрлеринге хээкчилерни узуткаар талазы-биле чорудкан улуг ажылының түңнелинде, ол ажыл-агыйларның малдарынга саргы чыглыры эвээжээн.

Агромелиорация ажылдарын чорудары — тулааланган одарларны кургадыры, бок үнүштерин, чадаң ыяштарны узуткаары саргы-биле демиселди чединишкинниг чорударынга идигни берип турар.

Саргы-биле демиселдиң бүгү хемчеглерин массалыы-биле чорудуп турда-даа, чамдык ажыл-агыйларга саргыларның малды үглээри кедереп турар таварылгалар бар. Оон чылдагааны — саргыга удур хемчеглерни комплекстиг-биле чорутпайн, саргы көвүдээн одар участоктарын шинчилевейн, ындыг черлерге тур үеде мал кадарарын соксатпайн, хээкчилер-биле демиселди кошкак чорудуп, саргыларның оларның өлүп, көвүдеп турар черлеринге узуткап чок кылбайн турарында-дыр. Мал кажааларын септээрин, аштап арыглаарын, дезинфекциялаарын анти-ле шынар чок кылып турар.

Республиканың ажыл-агыйларынга чылдың-на 900 муң ажыг баш шээр малды болгаш 100 муң баш чедир мыйыстыг база малды саргыга удур чуп эмнеп турар. Чылгы малды саргыга удур эмнээрин багай чорудуп турар. Оон түңнелинде эрткен чылын өске черлерден эккелген уксаалыг чылгы мал саргыдан дамчыыр халдаар аарыгдан өлүп турган.

Тожу, Таңды, Бии-Хем болгаш Өвүр районнарының ажыл-агыйларында саргыга удур ажылды кошкак тургускан.

Ам чылгы аварын болганда, ажыл-агыйларга шээр малды саргыга удур чуурунуң бүрүн болдунар аргазы бар-дыр. Часкы үеде хойну ваннага эжиндирип чуп турарга, саргы шоолуг үзүлбес болур. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз (кол эмчизи В. И. Евсюков) ындыг ажылды чылдың-на чорудуп турар.

Саргыга удур хемчеглер алырынга эргежок чугула эм аймаа мал эмчилеринде бар. Малдарны бүдүрүкчүзүнге ажыктыг болгаш шоолуг хоралыг эвес эм база хлорофостуң бир хуулгу эзилдирии болур. Хлорофоста [illegible] 82,3 хуу [illegible] 100 литр сугга 1,2 килограмм хлорофосту эзилдирип алыр.

Малга саргының массалыы-биле чыглыр үези — март, апрель, май айлар болур. Саргыга удур малды чуп эмнээрин организастыг болгаш эң кыска хуусаада дооскаар [illegible], специалистер ам бүгү күжениишкиннерин салыр ужурлуг.

Л. КОНОНОВА,
республиканың ветлабораториязының паразитология килдизиниң эргелекчизи.

Специалистиң индири

ХОЙГА УКСААЖЫДЫЛГА АЖЫЛЫН ЧОРУДАРЫ

РЕСПУБЛИКАДА хой малга уксаажыдылга ажылын чорудар дугайында планнарны беш чыл санында-ла бадылаап турган, амгы үеде харын-даа 1990 чылга чедир чорудары безин көрдүнген. Ол дээрге ниити планнар-дыр. Оларга үндезилеп кайы-бир районга азы хойжу ажыл-агыйга чорудар кылдыр чогааттынган план мынчага көзүлбээн. А ниити план бээр ылаңгыг чорудуп турар ажыл база-ла көзүлбес, херек кырында алдынган түңнелдер мырынай эвээш.

Районнарда зоотехник тускай эртемниглер четчир, салбырлар санында бар. Хойнуу, инектерин дээш, ол-бо азырларда онааган штаттыг селекционер-зоотехниктер база бар. А уксаажыдылга ажылы шугулаваан. Оон ужуру районнарның болгаш ажыл-агый удуртукчуларының, ажыл-агыйларда зоотехниктерниң уксаажыдылга ажылынче кичээнгей салбайн турарында, ол ажылдың чугулазын, ону чорударын орта билбезинде.

Уксаажыдылга ажылын чорудары онзагай болгаш ону хажылып болбас дүрүм-саавырлыг болгай. Үре таралыкчыларының болгаш уксаажыдылга эвээштериниң ажылы мырынай тускай. Уксаажыдылга ажылын чылдың кайы-даа үезинде соксаал чок үргүлчүлеп турар. Ындыг-даа болза, кандыг-даа ажыл эптиг үелиг. Бо ажылдың эң-не изиг-тулуш үези — апрель, май, июнь айлар.

Хой оолдаашкыны барык доозулган. Ам кол ажыл болза, хураганнар дорукпуруушкун. Бо үеде уксаажыдылга ажылының план-графигинге киирген, кылыр ажыл — кодан бүрүзүн кезип чораш, бонитировканы эрттирери. Манаа айтыр чугула сүмелер бар. Хойну класстаан айыы-биле коданнаң үерде, кулаанга бичии имин барымдаалаар. А коданнарга үерин кыргыткан соонда кылыр. Чүге дээрге кыргыттынмаан азы хураганын үепээн хойну өске коданче бээрин хойжу черле чөпшээревес. Ынчап болбаа-даа ужурлуг. Моон ужуртуда ол кодандан шилиттинген хойларны үерде, белен болзун дээш, тускай бөдүк-биле (ол бөдүк зоотехниктерде кылаң-ла турар) хойнун тейин, хаваан азы думчуун демдектеп алыр. Кыргылда соонда ону таныш алыры белен.

Бонитировка үезинде селекционер-зоотехниктиң бир улуг кичээнгей салыр чүвези болза, ажыл-агыйда бар кыл хойларның аразындан эң-не дүккүр (дүгүнүң хемчээлин кыргылда үезинде база ылап-ла демдеглээр), дүгү бедик шынарлыг, бөдүүр, шынарак, аар деңдилиг, эки бүдүштүг аныяк хойларны баш удур түңнеп-тааназ, таныылап, демдектеп алыры. Дүгүнүң шынарын барымдаалап чиңге-нарын, чартык-нарын, чартык-бөдүүн дүктүг кылдыр үзэр, оларның аразынче бичии-даа шокарлыг, өске өң-чүзүн, меңниг хой киирбес. Ол ышкаш эмин эрттир нарын бүдүштүг, дылыраш дүктүг, мойнунда дүрүлчек ыжыттарлыг кошкак хойларны база ынаар катып болбас.

Бонитировка үезинде брактаар хойларны база-ла баш удур билип алыры ажыл-агый зоотехнигиниң херек дүлээлгези болур. Кырган-дижен, эмиг-тожу турзу малуу, кандыг-бир чыргалыг хойларны кыргылда доостунганда удуп, семирткеш, өлүк дужаар. Селекционер-зоотехник бо ажылды шудургу чорудар. Бракталдыкыннарны шилгеш чорудуп, чылдың-на бедик шынарлыг хойларны коданнар кылып ажылдаар болза, баштай уксаалының дозу. Чоорту оон болуг, алак сеелүнде шуптуу уксаа-даа болу бээр.

Үстүнген коданнарга таарыжыр бедик шынарлыг кошкарларны тып ап, оларлан алдынган салгалдарны коданнап, моондаргы турар болза, ажыл-агыйда хой малдың шынары бедиир, бээр продуктузу элбээр ужурлуг. Мындыг түңнел ийи-бир чыл иштинде болу бербес. Чаңгыс чылын безин кылыр ажылдар дыка хей. Хойлар ветеринар-профилактиктиг хемчеглерин эртерге, таарымчалыг чайлагларга семиртир, коданга таарыжыр кошкарларны белеткээр, азыраныышкынга киирер дениелинге чедир семиртир, кошкарларның үре бээрин хынаар. Хойнуң тарып бээдаары черин белеткээр. Хой тарыыр хир-херекселди болгаш тарып боозадыышкынга ажылдаар улустуу белеткээр.

Үрен алыр хойларга салыр негелделерни көргедиңер. Хойнуң бүдүш-тургузуу шын, дириг деңзиизи 50 кг-дан кудулавас, дүк кыргылдазы 4—4,5 кг, дүгүнүң узуну 7—8 см, дүгү ниң шынары бедик, мойнунда тырлачак чок, дүгү дүргектелчек эвес, оон өйүнде дүктүг болур. Мындыг коданнарны тургузуп алган соонда, оларда чаңгыс-даа хойну өскээр чарыгдап болбас. Ындыг коданнар селекционер-зоотехниктиң эргелелинге турар. Бо коданнарга мал чемиин эң шынарлыын четчири-биле бээр, оларны суггат биле бир дугаарында хандырар, таарыжыр оларларга, кажааларга тургузар деп чүве черле билдингир.

Уксаажыдылга ажылы, селекционер-зоотехниктиң ажылы, оон негелделери ажыл-агыйның удуртукчуларының кичээнгейинге турар. Үстүнде айытпаан сүмелерни эдерип, чогуур хемчеглерни алыр болза, он бирги беш чылдың арткан чылдарында уксаажыдылга ажылынга эки түңнелдерни чедип алыры чигзиниг чок.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

Аныяктарга чагыг

АЖЫЛ-ИЖИН УЛАМЧЫЛААР

Бистиң бригадавыстың девискээринге бо чылын хар апрельдиң ортан үезинге чедир чытты. Оон кол чылдагааны — айның эгезинде улуг хар дүшкени: кажаа дээвиири ыргайып, хой кодандан үнместеп турду. Курлап алган мал чеми эвээш, суур чурттанчыларының дузазы эвес болза, ол берге байдалдан уштунары ындыг-ле белен эвес турган.

Өл хар дораан-на, хат чокта безин, дыгый апаар — хой ону казып шыдавас. Ол үеде соок дыңзыыр болза, хар анаа-ла дош болу бээр. Далбыйлап-даа шыдаттынмас апаар. Узун кышты кайгап-даа ажып алырга, эң-не айыылдыг таварылга ол. Хойжу кижи ону черле уттуп болбас, оон-биле демиселге үргүлчү белен болур ужурлуг.

Мен бо бригаданың девискээринге кара чаъмыдан-на хой кадарып өстүм. Чүгле ниитиниң малын безин малдааш, үжен ажыг чыл болдум. Черимниң байдалын болгаш оон агаар-бойдузунуң «аажы-чаңын» билир болганымны ажылаишке чединишкиннимниң бир үндезини кылдыр санап чор мен. Ынчангаш аныяктарга «барып хонган чуртунуң агаар-бойдузунуң бүгү-ле өскерлиишкиннерин хайгаарап, харын-даа, демдеглеп ап чорунар» деп чагыым бердим. Ол бүгүнү билип алган соонда, кажан кежерин, кайнаар барып хонарын билдингир апаар.

Даш-оол биле Зоя Сеяннар—бистиң «Кызыгаар» совхозтуң Шаранүр хойжу бригадазында эң-не аныяк хойжулар. Барып-барып кыш удур, төрүүр хой хүлээп алдылар. Дузалажыптар, арга-сүме кадыптар дуржулгалыг кижи-даа чанында чок, ынчаар кыш аштылар. Ынчалзажок кыштаглаашкынны кончуг эки эрттирдилер. А чамдык аныяктар, оларда улгадыдаа берген улус, ындыг харыысалганы чүнтээриндей сестир боор-дур. Аныяк хойжуларның эвээш болуп турар кол чылдагааны ол. Мен бодаарымга, харыысалгадан, ажылдан корткан херээ чок — ажылды тудуп кирер-ле! Эгелеп алган соонда, чоорту мерген бээр болгай.

Бистиң бригадавыста чээрби хире кодан аал бар. Оларда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Фаина Лаңаа, эрткен айда СЭКП кежигүнүнге кирген Зина Кур-Седи, чоокта чаа адазының хоюн хүлээп алган Сергей Сады, оон эжи Андрей Дан-Хөө, оон мындыы Калаа Кызылдай, Виктор Сувак дээш аныяк хойжулар эвээш эвес. Зина Очур, Лариса Эрендей болгаш саанчылар барым-ла шуптузу комсомолчулар. Элээн хей аныяктар март айда «Космостуң маадырлары — беш чылдың гвардейжилеринге», «1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери» херек демдектери болгаш өске-даа шаңналдарны алган. А бригада совет космонавтыларның Сылдыстыг вымпели-биле шаңнаткан. Ук шаңналды космонавтыларның холундан бистиң Шаранүр хойжу бригадазының бригадири, аныяк коммунист Валентина Бызаакай хүлээп алгаш, бисче байырлыг байдалга тудусту. Ам харын, эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 103 хураган алгаш, республикага бирги черни ээлээн бо бригаданы комсомолчу-аныяктарның кыдыы эде тургузар талазы-биле хемчеглер алдынып турар апарды. Ол-даа чеп, кырганнарның ажыл-ижин аныяктар уламчылаар. коммунистиг ёзу-биле ажылдаар ужурлуг.

А. БЫЗААКАЙ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Маадыр-ие Даңзы Маадыковна Кужугет «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы кадарчыларының бирээзи. Ол ам 25 чыл иштинде чүгле өшкү кадарып ажылдап келген болгаш арга-дуржулгазы дыка улгаткан.

Мурнакчы кадарчы эрткен чылын төрүүр 100 өшкү санындан 102 анайны камгалап өстүргеш, Хемчик-Бажы бригаданың малчыннарының чарыжынга мурнуку олуругже үнген. Даңзы Маадыковнаның кадарган коданының амгы байдалы база-ла эки: 260 өшкү шупту төрээн болгаш оон чаңгыс-даа анай хоравааан. Ынчангаш чыл эгезинде алган хүлээлгезин ол ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: Д. Кужугет.

Х.-К. МОНГУШТУН сөзү, фотозу.

ХЕЙ-АЪТТЫГ

«Таңды» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы Шат, Дөң-Бел ынчаар кыштаан. Ында Ажыг Кара-Суг, Куу-Бут, Хорумнуг-Бут, Адыр-Даштыг-Тей болгаш өске-даа черлерде шупту чээрби кодан хой бар. Оларның ниити саны вертчартык муң ажыг. А төрүүру — 3... муң.

Серин Кооп-оол, Хертек Чорбаа, Салчак Өшкү-Саар, өске-даа хойжулар хой бүрүзүнден-не хураганны ап, социалистиг чарыштың мурнуку олуруун ээлеп турарлар. Малчыннарның бо чедиишкиннинге Олимпиада Хертек, Максыр Чечек-оол, Эла Ооржак ышкаш хүлээнген ажылынга кызымак аныяктарның киирген үлүү улуг.

Бригаданың хойжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күштүг ажылчы белектиг уткуражыр дээш, немелде социалистиг хүлээлгени ап турар. Чыл эгезинде Иргит Буян, Шожал Байыр, Борбай-оол Кавыл-оол олар он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онааштыр тозан беш хураган алырын хүлээнгеш болза, ам чүстен-не чүстү алырын шиитпирлээннер.

Бригадир Чечек Куулар болду зоотехник эртемниг. Амгы үеде ол бригадаже аныяктар эвилеңдээр талазы-биле айтырыгны көдүрүп турар. Ынчангаш аныяктарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни бедиткен. Ылаңгыя хойжулар бажыңныг, чунар-бажыңныг болгаш электриктиг болзун дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Кыштаглаашкын үезинде районнуң удуртур ажылдакчылары, совхозтуң тускай эртемниглери, кижи эмчизи, кожээр библиотека, автомагазин, кино болгаш концерт хойжуларга чедип турар.

С. САРЫГ-ООЛ.

ДЕПУТАТТЫҢ КОДАНЫ

АПРЕЛЬДИН чылыг хүннериниң бирээзинде, Базырыкта аалга чеде бердивис. Анай, хураган, ажытал, ал-боттары-даа даштын турар Шуй ортумак школазының өөреникчилери база ында. Ажылаш мырынай барчым. Кезек кижи демир-хүүректер-биле кержениш хоорай тенниш, чамдыктары ону дашкылдаан, өскелери ону оваалап турупсан — баш кедүрер. балдыр сыгар чай чок турлар.

— «Мурнакчы» совхозтуң хоочун хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Байлак Адыг-ооловна Очур-оол-дур деп улус депутаттарының Шуй кодээ Совединиң күүседиир комитединиң даргазы А. Доржу таныштырды. Кажаага келдивис. Ында чоок-кавының кадарчылары база келгеш, дузалажып турар болду. Ажылдың кол удуртукчузу — аалдың ээр ээзи Пугачёв Очур-оол бээштаан хамык улус шаг-даа четпээнде, шай-даа хайынмаанда кижи дооскуптулар.

— Чазаглап кожер бетинде керженивис хоорун алганывыс бо. Ам бичии дыштаныш алгаш, бо келген кадарчылар-биле кады кажаа септелгезинче кириптер бис. Ынчангаш кыштаг септелгезин даарта доозар бис—деп, малчын тайылбырлады. Ол бичии хостуг үени ажыглап, күүском даргазы улусту чыгтааш, кыска беседа кылды. Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидип турарындан эгелээш, Англи-аргентин черулдээлерге чедир байдалды совгаттар, районнуң болгаш республиканың ажылдары-биле таныштырды.

Байлак Адыг-ооловна-биле Пугачёв Очур-оолович Очур-оолдар он ийи чыл дургузунда хой малдап келген. Ол чылдар боттарының демеедишпээ берген-даа, кандыыын-даа турза —олар багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 95 хураганны дорукпурган болгаш хойдан-на 2,5 килограмм дүктү кыргып алган.

Чайлаглаашкын органистиг эрткен. Хойнуң семиртилгези эки болган. Боттарының күжү-биле чээрби тонна сигенни белеткеп алган. Бо кышты хүр ашкан. Чаштелдиг база мендий —чүс хойдан-на 100 хураган алдынган. Бо көргүзүг өг-бүлениң планныг оналдазындан болгаш социалистиг хүлээлгезинден ора-чок ажыг турар. Ындыг болганда ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга чедиишкинниг уткуражып болурунуң аргазы бар.

Час дүшкен. Хойжу кижиге бо үеде бир айыылдыг чүве — саргы. Бо хүннерде ол хамык хоюн болгаш хураганнарын саргыга удур хоранаар деп турар.

Н. КЕЛИК-СЕНГИ.

КЫРГЫЛДАГА БАШ УДУР БЕЛЕТКЕНИР

ХОЙ КЫРГЫЛДАЗЫ — хой ажылында чугула кампания. Кыргылданы кыска хуусаада органиастыг эрттирер, дүктүң үнелиг шынарын дээжир арттырар болгаш оон чеэрлиин болдурбас үчүн, ага баш удур ылаң белеткенири эргежок чугула.

Хой кыргылдазын чединиишкиниг эрттирер пунктуну, кыргылда дериишкиннерин база эрткен чугула херекселдерни чоорту үезинде белеткеп алырындан хойүнде хамааржыр апаар. Кыргылда пунктуларының санын коданнарның хемчээлин, хойларының турар девискээрин, оларның ветеринар-санитар байдалын барымдаалап тодараар. Амгы үеде 30 муң болгаш оон-даа хей хойлуг ажыл-агыйлар чаңгыс улуг пункт тургузаш, аңаа 36 болгаш оон хей хой машиналыг кыргылда агрегадын тургускаш, кыргылданы анаа эрттирип турар.

Стандарттыг кыргылда пунктузу чок ындыг ажыл-агыйлар кыргыкчыларның ажылдаарынга, дүктү класстаарынга, ... таарымчалыг черлерни белеткеп хой кажааларын [illegible] ... Кыргылда эрттирер кажаа чырык, хат өттүр кагбас болур. Ону баш удур септеп, арыглап, дезинфекциялап алыр. Оон аңгыда, чаашкын болу бергенде хой киирер кажаа-хораа база чоогунга бар болур ужурлуг.

Стандарттыг кыргылда пунктузунга мындыг чүүлдер кирип турар:

а) хой кыргыыр орээл. Кыргыкчы бүрүзүнге 4 дөрбелчин метр онаажыр кылдыр, аазан шанаа-биле шалалап каар; кыргыкчы бүрүзүнүң дужунга, оон кыргаан хоюн киирер узуктээшке ажык кылыр. Оон аңгыда кыргылда орээлинге эдикчиниң столу болгаш чалгызы база турар.

б) дүктү класстаар, чырык боозалдаар, чыыр болгаш кагаалдаар орээл. Ук орээлге дүк класстаар столдар (оларның хемчээли: узуну—2,5 м, калбаа—1,5 база бедии—0,7—0,8 м, пресс, аңзы-бүрү класстың дүктерин салыр узуктээштер, боодал дүктерни үр калагалзар чер бар болур. Дүктүң чалгыныг болдурбас дээш, дүк класстаар столдуң кыдыында база пресс тургускан черге ... саазынныг азы брезентини чалып алыр. Класстаар стол чанынга дүк демзилээр деңзи турар;

в) чүгтан арыг дүктүң үнезин тодарадыр лаборатория орээли. Чүгтан дүктү сы бастырар эргежок чугула дериишкиннер болгаш гидроприбор аңаа турар;

г) кыргаан хойлар турар орээл.

Нарын, чартык нарын болгаш чаңгыс ааай дүктүг хайнак хойларны чылда чаңгыс катап, а бөдүүн болгаш чаңгыс ааай эвес дүктүг хайнак хойларны чылда ийи катап — часын болгаш күзүн кыргыыр. Эрте төрүттүнген нарын дүктүг хураганнарның дүгү 5—6 айлында 30 мм-ден кыска эвес болза, кыргып база болур.

Кыргыкчылар кыргыын чанчыксын. а эдикчилер бар четпестерни чайлатсын дээш, баштай дүгү шоолуг үнелиг эвес хойлардан кыргылданы эгелээр. Оон соонда, дүктүң чиирин болдурбазы-биле кыжын төрээн хураган незин хойларны кыргыыр. Оон соонда аныяк тоглу хойларны, чазын төрээн хураган незин хойларны, иртерин болгаш кошкарларны кыргыыр. Бүдүрүкчү кошкарларны адак соолунде кыргып апаар.

Хойну кыргыыр мурнунда 12—14 шак иштинде чемгерпес болгаш 10—12 шак дургузунда суг ижиртпес. Ынчаарга сидик, өзээ шеглиг болур, дүгү үрелбес.

Өл хойну шуут кыргып болбас. Чаашкын чаалканда ааы шалыы хыраа дүжүпкенде, хойнуң дүгүнүң кургаарын манаары эргежок чугула. Өл, шык дүктү савалап каарга, бодунда изип кыва бээр, хээрек болгаш сарыг апаар.

Хойну кыргыыр мурнунда тырый кажаалап болбас, чүге дээрге дүгү шыгып, дериге бээр болгаш сарларып, быжыг эвес апаар чадавас.

Кыргылда үезинде дүктүң технологтуг үнелиин кудулаар эң-не четпес чүве —дүктү хээй кезери. Ол дээрге кыргыкчы кижи машина-биле чаңгыс черни ийи катап эртип, дүктү ийи катап кезери-дир (15—20 мм кыска дүк). Дүктү ынчаар ийи катап үзе кезер чоруу ажыл-агыйга улуг когаралды таварыштырар. Ынчангаш кыргылда үезинде дүктү хээй кезерин болдурбас ужурлуг.

Е. ЛИХАЧЕВА.

ЧОДАРНЫҢ ШОЛБАННАРЫ

«Искра» совхозтуң Чодарда Хертек Самдаңга удурткан хойжу бригадазының малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг оналдаларын чедиишкиниг күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг белек-биле уткуур дээш социалистиг чарышты кылбартпышаан, багай эвес түңнелдерни чедип ап турарлар.

Бригаданың кыштаглаарының хойлар кыштап хүр ашкан. Хойнуң улуг бодун болгаш чаш төлүн менди камгалап алыр дээш, малчыннар болдунар бүгү чүүлдерни кылган. Оон түңнелинде бригадага ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганны менди дорукпуруп турар. Ол болза эрткен чылдыындан 22 хураган хей болуп турар.

Бригаданың көргүзүгүнге боттарының бичии эвес үлүүн киирген хойжулар хой Чижээ, Кужугет Кошкар-оол төрүүр 100 хойдан-на 105, Нюра Монгуш 101, Валерий Ховалыг—100 хураганны алган. Сакманчылар Наталья Кужугет, Валентина Монгуш олар малчыннарга эки сеткилдиг дузалажып, хой-хой хураганнарны ажырап дорукпурган.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ООН-ДАА БЕДИК КӨРГҮЗҮГНҮ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжузу Ооржак Шыырапович Калдар-оолдуң хойжу стажы ам он чыл чедип турар. Эрткен чылдар халас барбаан дээрзин оон ажылының түңнелдери көргүзүп турар. Чижээ, он бирги беш чылдың баштайгы чылы —1981 чылда Ооржак Шыырапович төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны алырын хүлээнгеш, 98 хураганны менди дорукпурган. Хойдан-на 4,2 кг дүктү кыргып дужааган. Ынчангаш ол эрткен чылын совхозка чемпион болгаш, өртектиг белек-биле шаңнаткан.

Кызымак хойжу бо чылын-даа оон бедик көргүзүгнү чедип алырын шиитпирлээн. Оон хүлээлгези — 100 хойга онааштыр 95 хураганны дорукпурары, хой бүрүзүнден 4,5 кг дүктү кыргып алыры. Малчының сөзү ажыл-херээтен карышпайн турар. Оон хойлары кыштан хүр ашкан болгаш шуптузу оолдапкан. Ооржак Шыырапович 100 хойдан-на 100 хураганны менди алган. Малчын бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр-күүсеткен.

М. ОСКУР-ООЛ.

Таңды район.

ЧУРУКТА: оларда хой. В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХУУСААДА КИИРЕР ДИЗЕ...

«Бо чылын 1100 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планны декабрь 25-те бүрүн күүселир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 2 хуу бедидер. Бригада керээлиг арга-биле ажылдаап, ажылдың аныктыг чоруун бедиткеш, 10 муң рубльдиң камналгазын тургузар. 5 тонна цементини, 1 тонна металлды камнап алыр». Бо одуругларны керээлиг арга-биле ажылдап турар тудугжу бригаданың социалистиг хүлээлгезинде айыткан.

Найысылалдың төвүнде, Улуг-Хемниң эриинде калбак панель хааларны эптей-салып, тудуштур кандаа кылып турар, 119 квартиралыг чурттаар бажыңның каъттары чоорту бедип үнүп орар. Амдызында оон дөрткү каъдында тудуг-монтаж ажылдары чорудуп, даштыкы, иштики ханалар эптештирип салдынып турар. Ук ажылдарны «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң үстүнде хүлээлгени алган А. Г. Пашковтуң комплекстиг бригадазы кылып келген. Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың тудугжулары үстүнде айыттынган хүлээлгени ажыл-херекке боттандырары-биле шудургу ажылдап, чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

— Калбак панель хааларны эптеп тургаш, бажың тудар тудугжу ийи-үш мергежилди шиңгээдип албас болза, бедик бүдүрүкчүлүг ажыл чедип алдынмас. Ынчангаш бистиң бригадада [illegible] күүседиптер кижилерниң саны арбын — деп, бергүнүң холунда мергежилди чедип алганын бригадир бисте сонуургатканда — Тудуг-монтаж ажылдарының кандыг-даа нарын түңнелдерин дагзып каарга, ону чогуур үезинде кылып, эвээш үлүүн ажыр күүседип келгеннер хөй. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ч. Салчак, коммунист В. Косарева, бетонщиктер Л. Казанлов, М. Федулов, Т. Дарыма болгаш өскелер-даа хамааржыр — деп, ол улаштырды.

[illegible] бригадаларының аразында күш-ажылчы маргылдаага кирипкен. Мурнакчыларның одуруунга улаа-дараа кирип келген. Эрткен айның тудуг-монтаж ажылдарының даалгаларын 101 хуу күүседиптер, мактал-шанналга төлептиг болганнар. Ынчап-ла, олар март айда элээн шудадашкыннаг ажылдаан. Ийиги, үшкү каъттарның иштики, даштыкы панель хааларын салып четтигипкеннер. Оон чылдагааны — тудуг материалдары-биле хандырылганың уланчылыг келгенинде. Материалдар барда бригаданың ажылы шалыпкын чоруп, хаалар саат чокка бедип үнгүлей бээри ол.

Марттың сөөлгү хүннеринден эгелеп, тудугжулар дөрткү каъдче киргеннер. Ам ында байдал мурнуку-биле ышкаш эвес, ажыл шуудавастап, тудуг-монтаж ажылдары оожум темп-биле чорупта турар. Оон чылдагааны — тудуг материалдары-биле хандырылганың баксыраанында.

— «Тудуг херекселдери» комбинат бистиң херегледивисти чедир хандырбайн келген. Үзүктелип-үзүктелип келир панельдерниң чамдызын шупту ажыглаттынмас болур. Оларны [illegible] дедир чорудуптарлар бис. Тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаттынмазын көре туруп-ла, ындыг брак кылыгларны чүге чорудуп турарын билдер — деп, № 3 тудуг [illegible] мастери В. Сипиев хомудап чугаалады.— Үрей кылдынган аар панельдерни тудугларынга дүжүрериңге механизмнер, кижи күжү, үе-шак чарыгдаттынар. Тудуг объектилеринче чорудар пропускнигаас [illegible] талазы-биле харыы-салгалыг кижилер комбинатта бары, чогу билдинмес. Мастериң чугаазы бадыткалдыг. Тудугларга келир панельдерниң иштики, даштыкы арыннары шимбак, ыйык база чамдыызының азыглары буступ калган болур. Эргежок херегледиин материалдары-биле тудугжуларны чогуур үезинде хандырбас таварылгалар бар. Чижээ, дөрткү каъттың панельдериниң орнунга туттунмайн турар бешки каъттың панельдерин экеп каан. Олар амдызында ажыглаар чок, херегледиинзе чогуур материалдарны дүжүрер шолду эзен чыдар. Изиг, соок суглар дамчыдыр хоолайларны киирер үттерин панель хааларга оюп кылыр. Ону комбинатка кылбайн турарындан тудугжулар боттары кылып, хөй үе-шакты, кижи күжүн чарыгдаар ужурга таваржып келген. Янзы-бүрү онзагайлыг панель хааларны бүдүрүп келгени чурттаар бажыңнарның даштыкы хевирин көрүш чок болдуруп, негелдеге дүүшпес болуп турар.

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелели ук бригаданы машина-техника, дериглер-биле база багай хандырып келген. Дилиг материалдарны сөөртүр автомашина, тудуг шолун дескилээр бульдозер, хаалар үттээр херекселдер-биле тудугжуларны хандырбаан. Ынчангаш оларның дилеп тывары ындыг-ла белен эвес айтырыг болуп артпышаан.

А. Пашковтуң бригадазының чамдызы аэропорт чанында № 7 бажыңның тудуг-монтаж ажылдарында. Иликтеп солуп кедер, ажылчыннар дыштаныр вагон-бажыңчыгашты база дериг-херекселдер шыгжаар черни тургуспаан. Ынчангаш тудугжуларның ажылдаарынга байдал дыка таарымча чок. Оларның чанында уруглар садының, 80 квартиралыг бажыңның тудугларын «Кызыл үлетпүр тудуг», № 81 тудуг эргелелдериниң бригадалары кылып турар. Чаңгыс черде үш улуг тудуг мөөңнеттингеш, туттунуп турар хирезинде, ында таныыл черни Кызыл хоорай күүскомунуң иштики херектер килдизиниң таныыл черин тургуспаан. Ынчангаш бот-орулга-чарылгалыг бригаданың ол объектизинден тудуг материалдары чидип, төгдүглеттинип турар.

— Мындыг хевирниң бажыңын төлевилел ёзугаар 153 хүн иштинде туткаш, ажыглалга киирер. Хандырылганы үзүктелдирбес болза, чылда ийи ындыг чурттаар бажыңның ээлеринге хүлээдиптериниң аргалары болгаш күштери бисте бар. Херек кырында байдал ындыг эвес. «Тудуг херекселдери» комбинат, «Кызыл тудуг» эргелели тудуг материалдары, машина-техника-биле хандырылганы экижидер болза, ажылывыс шуудай бээр — деп, бригадир А. Пашков чугаалады.

Адаттынган организацияларның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чогуур хемчеглерни дарый алыр болза, А. Пашковтуң бригадазының ажылы шуудап, найысылалга база бир чурттаар бажыңы чогуур хуусаада немежир.

М. ОНДАР.
«Шынның» корр.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫН БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА. ДЭЭШ

...Делегейниң ниити дайыны эгелеп турда, Жан-Мари Брессан чээрби харлаан. 1940 чылдың августан бээр ол Удурланыышкынның Француз шимчээшкининиң идепкейлиг дайынчызы болуп, гитлерчи фашистерниң дугайында чугула медээлерни чыып эгелээн. Фашистиг гестапо 1943 чылдың июньда француз патриотту тудуп хоругдаан болгаш Компьен чанында «Нахт унд небель» (Дүне болгаш туман) деп өлүм копплагеринге аппарган. 1943 чылдың август 27-де Жан-Мари Брессан концлагерьден маадырлыы-биле дезип үнген болгаш өнүктериниң дузазы-биле Швейцарияга, а оон соонда Испанияга барган. Ону Испанияга база катап тудуп хоругдаан. Хоругдал черинден база катап дезип үнген. Оон Алжирге чеде берген. Француз патриоттар-биле кады 1944 чылда Францияга чедип келген болгаш фашистиг эжелекчилерден төрээн чуртун хостаарынга эң-не идепкейлиг-биле киришкен. Дайынны бирги француз армияның капитаны болуп дооскан.

Дайын халавының катаптаарын болдурбас дугайында, аныяк салгалдарның аас-кежиктиг эки келир үезиниң дугайында, янзы-бүрү чурттарның улустарының аразынга найырал дугайында бодалдар Жан-Мари Брессанның болгаш оон өнүктериниң сагыжындан кажан-даа ыравас. Улустар аразынга илегежир [illegible] быжыглаарының, кады ажылдажылганы калбартырының чаа-чаа хевирлерин болгаш аргаларын олар доктаамал дилеп, тып ап турар.

Фашизмге удур демиселде маадырлыг киржип чораан өнүктерин — чогаалчыларны, журналистерни, янзы-бүрү политиктиг партияларның ажылдакчыларын Жан-Мари Брессан 1951 чылдың апрельде бир-ле долгандыр эвилелдээш болгаш «Ийи дылдыг делегей» ассоциацияны тургускан. Оон кол сорулгазы—Францияның, Англияның, АКШ-тың, Канаданың хоорайларының аразынга найыралды быжыглаары болган. Француз дылды ол чурттарның хоорайларынга, а англи дылды—Францияның хоорайларынга өөренирин организастаан. Ол сорулгаларны чедип алыр дээш шимчээшкин дораан калбарган болгаш ук хоорайларның чурттакчыларының аразынга бүгү талалыг харылзааларны калбартырының эргежок чугулазы тургустунуп келген. Хоорайлар төрелдежилгезиниң дугайында чугула идея шак ынчаар тывылган. Ол чурттарның баштай он-он, а оон соонда чүс-чүс хоорайлары төрелдежип берген. Хоорайлар төрелдежилгезин өске чурттарга нептереттиририниң илерези база тыптып келген. Ынчангаш Жан-Мари Брессан болгаш оон өнүктери төрелдешкен хоорайларның делегей организациязын тургузар сорулганы салган. 1957 чылдың апрельде Францияның Экс-ле-Бен хоорайынга төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей федерациязы тургустунган.

Федерацияның штаб-квартиразы Парижтиң Ложелбад кудумчузунда туруп турар. Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей федерациязының күүседикчи президентизи Жан-Мари Брессан федерацияның чээрби беш чылынга хамаарыштыр штаб-квартирага мээң-биле беседазынга мынча деп чугаалаан:

— Федерацияны тургузарының идеязы фашизмге удур Француз шимчээшкининиң дайынчыларының бодунга тыптып келгени таарымчалыг эвес. Бистер чүгле фашизмге удур эвес, харын-даа кижиниң төлептиг чоруун дорамчылаан бүтү-ле чүүлдерге удур демисежип келген бис. Дайынның кыптыгыр келириниң дугайында боданыр болуп безин чок кылыр ындыг байдалдарны хандырар харылзааларны кижилерниң аразынга калбартырының эргежок чугулазы тургустунуп келген. Тайбың болгаш ону камгалаар дээш демисел — бистиң федерацияның кол сорулгазы болуп турар.

— Кижилер аразынга харылзааларны калбартырынга төрелдешкен хоорайлар кайы хире ужур-дузалыг болуп турар деп бодаар Силер?

— Турумнуг чаңчыл болган хевирлериниң бирээзи — кижилер аразында харылзаалар кызыы болгай. Ынчаарга хоорайларның төрелдежилгезиниң [illegible] болгаш улустар аразынга найыралды быжыглаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырып турар. Ол хоорайларның чурттакчылары төрелдежилгезиниң фактызын өнүктериниң сөңген чылыг болгаш [illegible] холу кылдыр санап турар. Чижээ, Барыын чүктүн болгаш Чөөн чүктүн аразынга тооргуда эң-не баштай Францияның Дижон хоорайы болгаш Совет Эвилелиниң Сталинград хоорайы төрелдешкен. Ол ийи хоорайларның төрелдежилгезин оларның чурттакчылары найыралдың чылыг холун сунганы кылдыр хүлээп алган. Ол үеде Дижон хоорайның мери [illegible] Кир деп кижи турган. Ынчаарда хөй совет кижилер мынчаар чугаалап турганын сактыр мен: «Кирлерге, тайбың дээп-дир».

Кижилерниң тооштулажып харылзажыры, бот-боттарының айтырыгларын эки билчири, үргүлчү ужуражыры чаа-чаа чаагай бодалдарны тывылдырып турар: бистер найыралдыг өңнүктер болган бис. Найыралдыг ындыг байдалдар турда, оларның аразынга дайын болбас ужурлуг. Ынчангаш төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей федерациязы тайбың херээн быжыглаарынга, улустар аразынга найыралды болгаш ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга чугула рольду ойнап турар.

— Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей федерациязы тайбың дээш база чепсегленииишкинни дүжүрер дээш демиселге кандыг хемчеглерни боттандырып турарыл?

— Чепсегтиг кандыг-даа колгаарлаашкынның бурун шапкан принципти бистиң федерацияның уставында бижээн. Ниити хамыктың мурнунда чугаалаар болзаа ийик мен. Кандыг-даа маргылдааларны болгаш чөрүлдээлерни тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээри, бөө-чепсекти эндере бүдүрериниң айыылдыг халаптыгын, шериг чарыгдалдарын тайбың сорулгаларже шилчидериниң эргежок чугулазын ол принципте айыткан. Тайбың дээш, бөө-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадыр дээш демисел — бистиң организацияның кол сорулгазы-дыр. Федерацияның ажыл-чорудулгазын амгы үеде делегейниң 2000 хоорайларында болгаш суурларында чорудуп турар. Оларның чурттакчыларының саны — 600 миллион хире кижи. Чөөн чүктүң чурттары-биле бистиң кады ажылдажылгавыс дээш үр үениң дургузунда федерацияның төлээлекчилерин америк хоорайларже киирбейн келген. Ынчалзажок америк хоорайлар өске чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң хоорайлары-биле төрелдежир дээш АКШ-тың тайбынга ынак күштери амгы үеде эң-не шиитпирлиг туржуп турар. Федерацияның ажыл-чорудулгазы ырак эвес келир үеде он-он америк хоорайларга база катап эгелеп турарынга бүзүрээр бис.

Европа хоорайларының национал болгаш [illegible] делегей конференциязын бо чылдың ноябрьда Мадридке эрттирерин төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей федерациязы планнап турар. Чавырлыышкынның, айыыл чок чоруктуң, чепсегленииишкинни дүжүрериниң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларын ол конференцияга чугаалажып көөр. «Хоорай болгаш тайбың» деп ат-бижиктиг ада-биле конференция болуп эртер.

П. ВИХЛЯЕВ.
ПМА-ның тускай корр.

СУГ КУШТАРЫН АҢНААРЫ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели суг куштарының курлавырларын барымдаалааш база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр ажыл-агыйының болгаш камгалалдыг черлерниң Кол эргелелиниң 1982 чылдың март 9-тугу дужаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң девискээринге ар өдүректерни болгаш кастарны часкы үеде аңнаарын 1982 чылдың апрель 23-түң кежээки хаалазындан эгелээш, май 2-ниң киириштир чоп шаарэр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Бир хүнде бир аңчыга 4 ар өдүректи болгаш 1 кастың алар норманы доктааткан.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелели, балыкчыларның болгаш аңчыларның республика ниитилели, бойдус камгалалының республика ниитилели часкы болгаш чайгы үелерде төрттеглекчи чорукту болдурбазы-биле тайылбыр-массалыг ажылды чорудар. Аңаа парлалганы, радиону болгаш телевидениени калбаа-биле ажыглаар. Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелели, балыкчыларның болгаш аңчыларның республика ниитилели күш адарының хуусаазын болгаш нормазын, республика девискээринге аңнаарының журумнерин сагып турарынга шыңгыы контрольду тургузарын шиитпирде айтып турар.

КОНТРОЛЬДААН

Агаарның арыг турарын автоматчыттынган арга-биле контрольдаар чаа система Узбекистанда ажылдап эгелээн. Оон станциялары заводтар, фабрикалар чоогунда агаарның бичии-даа өскерлиин бо[illegible] хүн-хүн чокка хайгаарап турар. Медээ [illegible] бойдус контрольдаар станцияже дамчыдып турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. Апрель 23. (СЭТА). ПКАП ТК-ның экономиктиг айтырыгларга турескааткан 8-ки пленуму ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Ярузельскийниң даргалаашкыны-биле аңаа болган.

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң «Кризисти ажып эртер, экономиктиг реформаны шиңгээдип алыр болгаш социал чөптүг чоруктуң принциптерин быжыглаар талазы-биле ПКАП-тың IX съездизиниң шиитпирлерин чайгылыш чокка боттандырар дээш» деп илеткелин ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПКАП ТК-ның секретары М. Возьняк кылган.

Чалактың ажыл-чорудулгазының дугайында [illegible] ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Я. Ободовский кылган.

Эвилелчи партияларның удуртукчулары — Тараачыннарның каттышкан партиязының Кол комитединиң даргазы Р. Малиновский болгаш Демократтыг партияның ТК-зының даргазы Э. Ковальчик, чалап кежигүннери, ажыл-агыйлар удуртукчулары, эртем ажылдакчылары пленумнуң ажылынга киришкен.

Бельгияда боор турар социал чөрүлдээлер сөөлгү чылдарда дыка күштелген. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл соксадыышкыннары чурттуң бүгү девискээринде калбарган болгаш оларның кол чепсээ болу берген. Бельгияның Күш-ажылдың бүгү-ниити каттыжылгазының кыйгызын ёзугаар ажылчы чоннарның хөй санныг отрядтары ында киржип турар.

ЧУРУКТА: Бельгияның мурнуу талазында металлургия заводунуң ажылчыннарының ажыл соксадып турары.

Прессене бильд—СЭТА-ның фотозу.

КОМИТЕТТИҢ СЕССИЯЗЫНДА

ЖЕНЕВА. Чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң ээлчеглиг сессиязы ында доозулган. [illegible] КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле бо чылын июньда чыылдырар ийиги тускай сессиязынга белеткел-биле холбаштыр комитеттиң ажылының түңнелдерин сөөлгү хуралга үндүрген.

Чепсегленииишкинни дүжүрериниң талазынга, тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга боттуг түңнелдерни эң дүрген чедип алырынга куруңнелерниң хөй нуруузун сонуургалдыг комитеттиң ажылы көргүскен. Сессияның дыка хөй киржикчилери — социалистиг чурттарның, ол ышкаш кандыг-даа каттышпаан болгаш нейтралдыг куруңнелерниң төлээлекчилери АКШ-тың делегейде [illegible] чорукту [illegible] турар [illegible], нейтронунг чепсекти [illegible] болгаш химиктиг, чижээ, бинарлыг чепсекти эндере бү[illegible] дугайында АКШ-тың [illegible] шугумун [illegible] делегейниң улустары [illegible] доктрина[illegible] бүрүн [illegible] деп Эфиопияның делегады Тадессе Терреф чугаалаан.

Комитеттиң сессиязының үезинде ССРЭ, социалистиг [illegible] өске-даа чурттары [illegible] болгаш боттуг [illegible] чок дээн, чепсегленииишкинни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш чепсегленииишкинни дүжүрериниң янзы-бүрү талаларынга боттуг түңнелдерни чедип алыр күзели удуртулга болу турган. Эвээш эвес тодаргай саналдарны киирген ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. Л. Исраэлян бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Г. ДРАГУНОВ.
СЭТА-ның корр.

РЕАКЦИЯГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫННЫ БЕРИП ТУРАР

Сес чыл бурунгаар, 1974 чылдың апрель 25-те Португалияның найысылалы Лиссабон хоорайга кызыл гвоздика чечектер чайнап турган. Кудумчуларга үнүп келген найгамчык хөй чыскаалганнарның холдарынга, оларның хептериниң хөректеринге, Португалияның солдаттарының автоматтарынга, хоорайга келдирген танкыларга гвоздика чечектер кызыл-айыраң кылдыр кестүп турган. Барык чартык чүс чыл дургузунда чуртту, оон чонун хилинчектеп келген фашистиг диктатураны дүжүргенин найысылалдың ажылчы чоннары мынчаарда өөрүшкү-биле байыр чедирген. Революцияны баштаан аныяк капитаннарның шимчээшкининиң дүрген болгаш шиитпирлиг хемчеглеринге удур фашистиг бау-чурумнуң талалакчылары бичии-даа удурланып шыдаваан. Туре халмыышкын барык хан төгүшкүнү чокка доозулган.

Фашистиг диктатураны дүжүрген соонда нарын болгаш чөрүлдээлиг революстуг чорудулга чуртка болган. Ёзулуг демократ болгаш патриот Васку Гонсалвиш баштаан чазактың үезинде депшилгелиг хөй чүүлдер кылдынган. Банкыларны, страховайне компанияларны, үлетпүрнүң чугула элээн каш адырларын национализастаан, байларның черлерин хавыргаш, тараачыннарга дамчыдып берген, ол черлерге коллективтиг ажыл-агыйларны тургускан. Бүдүрүлгелерге ажылчын контрольду организастаан. Коммунистерниң болгаш социалистерниң киржилгезиниң түңнелинде 1976 чылда хүлээп алдынган Португалияның чаа конституциязы революстуг ол бүгү чаалап алышкыннарны быжыглаан. Демократтыг болгаш профэвилел хосталгаларын, хамаатылар бүрүзүнүң ажылдаар, хлеб болгаш чурттаар бажың алыр эргезин конституция база чарлаан. Социализмни тургузарын Португалияның ниитилелиниң хөгжүлдезиниң кол сорулгазы кылдыр чурттуң кол хоойлузунга айыткан турган.

1976 чылда болган баштайгы хостуг соңгулдаларга коммунистер болгаш социалистер депутаттар мандаттарының хөй нуруузун алганнар. Депшилгелиг шериг ажылдакчыларының киржилгези-биле чөөн үзелдиг эвилелдешкен чазакты тургузарынга болгаш революстуг чаартылгаларны үргүлчүлээринге эки үндезин мынчаарда тургустунган турган. Ынчалзажок социалистиг партияның удуртулгазы коммунистер-биле кады ажылдажылгадан ойталап каапкан. Оон түңнелинде социалистерниң чаңгыс партиялыг чазаа тургустунган болгаш ук чазак эрге-чагыргага чүгле бир чыл бичия ле ажыл болганда дүшкен. Оон соонда эрге-чагыргалар аграр реформазын, бүдүрүлгелерге ажылчын контрольдуң барык узуткаарынга чедирген. Ажылчы чоннарның демократтыг эргелери болгаш [illegible] кызыгаарлаттынган. Социалистиг партияның барыын үзелдиг болуу бодунуң антикоммунистиг политиказы-биле чуртту [illegible] оруктуу барыын үзелдиг күштерге ажыдып берген.

Шилчилгелиг элээн каш чазактар дүшкен соонда «демократтыг альянс» дээр барыын үзелдиг партияларның эвилели Португал улустуң бүгү революстуг чаалап алыышкыннарынга удур калбак [illegible] халдааышкыннарны дораан-на эгелей берген. Тараачыннарның черлерин помещиктерге болгаш байларга дамчыдып берген. Аграр реформаларны боттандырган районнарга тургустунган 200 хире ажыл-агый кооперативтерин тарапкан. Ажылчыннарга удур хемчеглерни алы-рып болгаш оларны ажылдан үндүрерин [illegible] база катап [illegible]. Ажылчыннарга болгаш тараачыннарга удур шаажылалдыг дерин хемчеглерни полицейжилер база алган. Экономиканың национализастаан адырларын хуу капиталга дамчыдып бээрин барыын үзелдиг чазак оралдажып, ону парламент дамчыштыр чедип алырын күзей берген. Ынчалзажок революстуг чөвүлел болгаш республиканың президентизи генерал Р. Эанеш ол шиитпирни конституцияга таарышпас деп санап берген.

Барыын үзелдиг альянстың политиказы болгаш практиктиг херектерлиниң чурттуң экономиказынга болгаш чоннуң амыдырал деңнелинге кедергей багай уржуларлыг болган. Чурттуң төлевир балансызынга эрткен чылын 120 миллиард эскудо акша чедишпес, азы 1975 чылдаазындан беш катап хөй болган. Португалияның муң-муң өг бүлелериниң ядараарынга чедирген өртек улгадыышкыннары амдыа үргүлчүлеп турар. Чүгле сөөлгү 12 айлар дургузунда белии инфляцияның деңнели 20,6 хуу бедээн. Статистиканың национал институдунуң медээзи ёзугаар алырга, ол үениң дургузунда [illegible] өртээ 44 хуу, чигирнин—43,1, эът—56 хуу бедээн. Ажылчыннарның шалыларының өртектери ортумаа-биле 30 хуу баарлаан. Ажыл чок кижилерниң саны дүрген өскен, амгы үеде 500 муң ажыл чок кижи болуп турар. Чурттаар [illegible] айтырыглар тургустунган.

Күш-ажылчы чон ындыг байдал-биле эптежирин күзевейн турар. Португалияда акша демиселин [illegible]. Бо чылдың баштайгы үш айында [illegible] хөй муңнаан ажылчыннар, албан-хаакчылар, [illegible] ажыл соксадыышкыннарынга киришкен. 1982 чылдың февраль 12-де профэвилелдериниң организациязы бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын [illegible] чарлаан [illegible] ажылчы чоннар киришкен.

Фашистиг диктатураның чылдарында шынап, ажылчын ангының болгаш бүгү ажылчы чоннарның демиселиниң авангардында Португалияның Коммунистиг партиязы чоруп турар. Бөгүнгү демократтыг эргелерни, амыдырал деңнелин бедидер дээш ажылчы чоннарның демиселин Компартия баштап, оларның үзелин эрге-ажыктарын парламентиге камгалап турар. Чурттуң мурнунда эң чугула айтырыгларны чогумчалыг кылдыр шиитпирлээр талазы-биле тодаргай саналдарны ПКП парламентиге киирип турар. Политиктиг болгаш социал-экономиктиг хиндиг кризисти ажып эртер төлээде «демократтыг альянстың» чазаан дүжүрери, парламентиниң тарадылы, шилилгелиг чазакты тургузары, парламент соңгулдаларын хуусаа бетинде эрттирери эргежок чугула деп Португалияның Коммунистиг партиязы санап турар. Хуусаа бетинде соңгулдаларга реакциялыг күштер [illegible] таваржыр, а демократтыг күштер — депутаттар мандаттарының эң хөй нуруузун чедип алыр [illegible].

Португалияның Коммунистиг партиязының Чиндиге секретары Алваро Куньял чоокта чаа мынча деп медеглээн: «Португалияда кызыл гвоздика чечектер тоглап [illegible]. Демисел үргүлчүлеп турар, тиилелге бистиң болур».

С. СТАРОСЕЛЬСКИЙ.
СЭТА-ның корр.

Шиитпирлээри негеттинип турар

ТУДУГ-СУУР КАЖАН ХӨГЖҮҮРҮЛ?

«Ак-Чыраа» совхоз республиканың эң аныяк ажыл-агыйларының бирээзи. Ол мал чемин белеткээр угланыышкынныг.

Совхоз эрткен чылын мал чемин белеткээриниң ниити планын чедир күүсетпээн-даа болза, 3294 тонна сигенни белеткээн, азы 1980 чылдагы деңнелден 2094 тонна ажырган. Оон-биле черле-биле ону өске ажыл-агыйларга садып, орулга киирип алырынга база бурунгаар элээн баламныг кылган. Чижээ, 1980 чылда шупту 910 тонна сигенни өске совхозтарга саткаш, 31 муң рубльдиң орулгазын алган болза, эрткен чылын 2707 тоннаны саткаш, 123 муң рубльдиң орулгазын киирип алган. Моон алгаш көөрге, совхозтуң аргажыныз, экономиказы шору быжыгып олар-дыр.

Аныяк ажыл-агыйның бурунгаар хөгжүлдезинге бир чугула чүве болза, тудуг-суурну улам шапкынчыдары болгай. Совхоз эрткен чылын 276 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган болгаш бодунуң күжү, акша-херексели-биле 20 олуттуг столовайны, 10 олуттуг чунар-бажыңны, ийи аал иштиг чурттаар бажыңны, ыяш дилдирер черниң тудуун ажыглалда киирген.

Ынчалзажок тудуг-суурнуң хөгжүлдези дыка оожум болуп артпышаан. Оон бир чылдагааны Хандагайтыда алды дугаар КМК-ның багай ажылдап турары-дыр. Ол организацияның тудуп турары 120 олуттуг клубтуң тудуу ам үш дугаар уруглар садының болгаш ийи аал иштиг чурттаар бажыңның тудуу ийи дугаар чылче шилчээн боор турар. Ук колонна эрткен чылын чаңгыс-даа объектини ажыглалга киирбээн. Оон багай ажылдыы, КМК начальниги Михаил Кошкар-оолдуң база Ак-Чыраа[illegible] тудуун харыылап турар мастер Сергей Түвет-оолдуң хүлээнген ажылынга харыысалгазының кошкак моон-на көскү ышкажыл. Бо талазы-биле негелде кылырга-ла, «материал чедишпес-тир» деп, сыстан эттирип каар боор-дур. Республиканың Бедээ ажыл-агый министерствозу болгаш [illegible] райкүскому «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның база КМК-6-ның удуртур ажылдакчыларындан чарттынган керээлерниң күүседилгезин көрдүнген ой-шаанда хандырарын шыңгыы негелде ок кел баар бе?

Совхозта тудуг-суурнуң хөгжүвейн турары ажылчын күштү, специалистерни четчелеп алырынга, оон уламындан бурунгаар ниити хөгжүлдеге дыка шаптыктап турар. Шынап-даа болза, чурттаар бажыңнар чок, школа, клуб, эмнелге, магазин, почта дээн ышкаш амыдыралга эң чугула херек чүүлдер чок черже кым баар деп бодаар силер! Совхозта ажылчыннарның, тускай эртемнерниң [illegible] турарының бир кол чылдагааны мына-дыр. Ынчангаш чүгле тус черниң элээн санныг кижилери кижи өглерде чурттап азы Тоогалыг, Чаа-Суур суурлардан боттангылап кээп ажылдап турар. Ынчаар ажылдаарындан бөгүн ынчаш дораан чоруй баар ийикпе, азы ажыл шагы хавырылдыр кижилер эвээш эвес.

Бистиң кожавыс «Ө. Шыраа» совхоз база-ла чоокта, 1975 чылда, үндезилеттинниң тургустунза-даа, ам таныттынмас кылдыр хөгжээн-дир. Ында бүгү-ле албан организация черлери бар, ортумак школазы безин ийи каът кылдыр туттунган. Ол шапкын хөгжүлдениң үндезини чүде болганыл? «Тыва кааза тудуг» трестиң Тес-Хем районда 1070 дугаар КМК-зының эки ажылдап, керээлиг хүлээлгелерин чажыл чок күүседип келгени-дир.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары бистиң совхозтуң девискээринден мал чемнерин кыш-чай тывайн белеткээн. Аңаа хөй кижи ажылдап турар болганда, чурттаар оран-сава, культураның албагылары, садыг черлери чугула херек болуп турарын база катап сагындырбышаан, үстүнде адаан организацияларның болгаш бүдүрүлгелерниң адресинге мындыг айтырыгны салыксаан бис: «Ак-Чыраа» совхозка тудуг-суур бедик-чогуур-биле кажан таварып эгелээрил?

Т. ТЫРТЫЙ-ООЛ,
«Ак-Чыраа» совхозтуң мал экономизи.

Д. НАЦАГДОРЖ, моол шүлүкчү.

МЭЭҢ АВАМ

Ай дег чараш Моолдуң кызы —мени төрээн —мээң авам,
Аяктавыт үнү-биле өпей ырны ырлаан берген —мээң авам,
Аккыр хөлү кавай чайган эргелеттен —мээң авам,
Ача-шынныг нерген сөзү кижизиткен—мээң авам.

Н. ООРЖАК очулдурган.

«Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылдакчылары-даа, баш таартып келген кижилер-даа комсомолчу Ирина Валаеваны «шевер-ле, кыс» дижип мактаар. Ол ындыг болуру чоп-даа. Хоорай Совединиң депутады Л. А. Калининаның бригадазынга Ирина ажылдаа-ла ындыг үр болбаан. Ынчалза-даа дагдыныкчы эш-өөрүнден мергежилдиң тергиин эки шиңгээдип алганындан оон холу ээлгир, кылган ажылынга ынак, келген кижилерге эптиг-ээлдек. Ынчангаш, анаа· I класстың мастери атты тывыскан.

Ирина Валаеваның бригадазының кежигүннери эрткен чылдың түңнели-биле ВЛКСМ обкомунуң база комсомолдуң Кызыл хооркомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ону бо чылын база салбас дээш шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: комсомолчу И. Валаева.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КЫСТАРЫВЫСКА УГААДЫЫЛ

ХЕРЭЭЖЕН кижи херээженниг мөзү-шынарлыг болур дээрзин үргүлчү дыңнап болур. «А херээженниг болуру деп чүл?» деп, бөлүк аныяктар айтыра-дырлар. Айтырыгга удурлавыштыр мынча дидим:

— Келир үеде эң чоок өңнүүкер азы өг-бүлелер ээзи болур кыстар кандыг мөзү-шынарлыг болурун күзексээр силер? Оолдар херээжен кижиге онза чүгүла шынарларны демниг адап турган, бирги черге херээжензиг болур чорукту киирдилер. Ынчалза-жок ук билиишкиннин утказын сайгара бээривиске, олар аңгы-аңгы тайылбырладылар.

Херээжензиг эвээн деп чүл дээрзин тодарадып көрээл. Шагда «кайы хамаанчок» аажы-бүдүштүг уруглар база тургулаан дижир. Үениң көргүскени-биле алырга, ындыг уругларга оолдар ынакшывас, хүндүлевес, өглениш алырынче далашпас, хөй кезиинде оларның-биле кыжырып хөөрежир.

Чылдар эрткен. Идик-хептиң бежин аян-шинчизи өскерилген, шаровардан амгы джинси кедер апарган, а херээжензивес чамдык чоруктар артып калган. Джинсилиг «хамаан чоктар» таакпылап, эр улус-биле дөмей водканы-даа ижиптер, каржы сөстерни-даа кулак кызып эрттирипер, чөскиничиг хыйлалыышкыннарны-даа, экинидаа, бакты-даа эскербес херээр. Херээжензивес чоруктар хөй таралыг. Чамдыктары кижилер-биле чугаалажып билбес: каржы сөстер ажыглаар, ажынчак, ындыр арны чок, хоп-меге тарадыр, кедер, карбаңнааш, халымак, аасчырак, чүвениң эчизин эвес хүнүн бодаар, бот тогдунар, ак сеткилдиг эвес, артык сеткилдиг...

Херээжен кижи херээженниг аажы-чаңныг, бүдүштүг болур ужурлуг. Эрте-шагдан бээр тывалар шак ындыг херээженнерни телептиг деп сапап чорааннар.

Эр кижи бүрүзү бодунга чымчак сеткилдиг, эвилеңээлдек, билиичел, дыңнангыр, бердингир, шынчы кыстарны бодунга кадай кылдыр шилип алыксаар.

Ынапас чорук арын-нүүр оскунарынга, ат-алдарын болавас чорукка чедирер. Таакпылаашкынның хоразының дугайында хөй-ле лекция, беседаларны номчаан, ынчалза-жок таакпылаары херээжен кижиге, ылаңгыя авага, хоралыг дээрзин сагындырарга-даа, шоолут-ла дээштиг болбайн келген.

Таакпылаар уруглар оолдарга бак, өөдежок кылдыр көстүр, оларның караанга херээженниг эвес болур. Арагалаашкын дээрге оон-даа дора.

Уруглар боттарының херээженнивес чоруу-биле азы херээженниг шынары-биле оолдарга салдар чедирип турарлар. Херээженниг болуру — херээженнерниң моральдыг хүлээлгези. Уруглар чымчак сеткили, эптиг-ээлгири, сарыылдыг хамаарылгазы-биле оолдарның чүректерин томаартыпкан-даа болгулаар. Ону чүгле херээженниг аажы-чаңы-биле, мөзү-бүдүжү-биле чедип алыры илдең-дир.

Өг-бүлеге эмоциональдыг тооннуу шаг-шаандан бээр херээженнерниң корум-чурумуу бирги ээлчегде тодарадып чораан. Өг-бүлениң кежигүннериниң чурумунуң хоон шинчиизи эвилең азы хажагай, чөпшүл азы алгыжы, оожум азы хорадаачал, чымчак азы дошкун болуру өг-бүледе херээжен кижиден хамааржыр.

УРУГЛАР кижизидери ёзулуг херээженниг неге шоолут берге эвес. Кыс уруглар негиниң аажы-чаңын дөзевээр, хөй нуруузунда дөзеп-даа алган болур. Бир эвес ава херээженниг болза, уруглары база ындыг. Херээженниг чорук дээрге кижилерниң иштиниң сеткил-сагыш хамаарылгалары-биле холбашкан болур.

— Уругларда херээженниг чорук ам чидип бар чыдар деп чамдыктар чугаалажып турар. Бир эвес херээженниг эвес болза, ол шынарны уруглар боттарынга кижизидип ап болур бе?—деп, беседа үезинде үстүкү класстылар айтырдылар.

Манаа бирги ээлчегде бурууну ада-иелерге онаар апаар. Ада-ие уругларының кижизидилгезинге угаан, күш-дамыр, мөзү-шынар сайзыралынче чогуур кичээнгейни угландырар хүлээлгелиг.

Херээженниг чорук дээрге-ле уругнуң сагыш-сеткилиниң, арын-нүүрүнүң хан дамырындан тудуш келээ-дир. Бистер ада-иелер, дагдыныкчылар боттарывыс бо билиишкиннерни уругларывыска тайылбырлап, чугаалап, кижизидип, дузалажыр болзувусса, олар телептиг кижилер болур. Ада-ие чогуур кичээнгей салбайн турган болза, уругларының боттары хандыр бодашып, оон түңнел үндүрүп, бодун боду кижизидип алыры чугула.

Бойдустан чайгаар бердингеп херээженниг чорукту деткип, ону улам хайныладырып чедип алыры чугула. Ада-иелер, лекторлар, пропагандистер, дагдыныкчылар бо айтырыгны чугулага алыр болза, чепле артык эвес.

Мону өске эштер канчаар бодап турарын, санал-оналын солчурун күзеедим.

Л. ХЕРТЕК,
башкы.
Барыын-Хемчик район.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-де Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының дугайында

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскааткан байырлыг чыскаал найысылалга 1982 чылдың май 1-де, эртенгиниң 10 шакта эгелээр.

Ажылчы чоннар чыскаалга дараазында каттышкан колонналар-биле келир:

№ 1 колонна: хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. **Чыгаар чери**—Ленин кудумчузунда А. С. Пушкин аттыг библиотека бажыңының чаны. Харыылаар кижи **А. В. Безъязыков.**

№ 2 колонна: педагогика институдунуң болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының, техникумнарның коллективтери. **Чыгаар чери**—Ленин кудумчузунга Комсомольскаядан Интернациональная кудумчузунга чедир, № 1 колоннаның соонга. Харыылаар кижи **В. П. Данилейко.**

№ 3 колонна: профессионал-техниктиг училищелер, профтехөөредилге эргелелиниң коллективтери. **Чыгаар чери** —Ленин кудумчузу. Интернациональная кудумчузундан Каа-Хем кудумчузунга чедир, № 2 колоннаның соонга. Харыылаар кижи **—Б. М. Монгуш.**

№ 4 колонна: Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери, коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: автосептеге заводунуң, Сельхозтехкүрүкомунуң КТБ-зиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем бараанының садыының, «Тыва телерадиобыттехника» каттыжыышкынының, республика типографиязының, ном садыының Тыва республика конторазының, Тываның электрчеткилериниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективтери. **Чыгаар чери** —Комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чаны. Харыылаар кижи **П. Ф. Прилепин.**

№ 5 колонна: тудуг материалдарының үлетпүрүнүң бүдүрүлге каттыжыышкынының, оттулар чүүлдүң, аъш-чемниң, чурт иштиниң үлетпүр эргелелдериниң, «Каа-Хем» разрезиниң, балык заводунуң, «Тудуг кезектери» комбинадының, алгы заводунуң, сүт комбинадының, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, даг-техника инспекциязының, эът комбинадының, даараныглга фабриказының коллективтери. **Чыгаар чери** — Каа-Хем кудумчузу, парк аксынга, № 3 колоннаның соонга. Харыылаар кижи — **Ф. Д. Галин.**

№ 6 КОЛОННА: Тыва транспорт эргелелиниң, РСФСР-ниң Нефтьпродуктулар күрүкомунуң Тыва эргелелиниң болгаш Кызылдың нефть базазының, автомобильдер оруктарын тудар болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң, ОСВОД-туң, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, харылзааның бүдүрүлге—техниктиг эргелелиниң, авиа бүдүрүлгениң коллективтери. **Чыгаар чери**—Каа-Хем кудумчузу, № 5 колоннаның соонга. Харыылаар кижи — **А. В. Рудзинский**

№ 7 КОЛОННА: «Тыва тудуг» трестиниң, оон кергелиг организацияларының, «Тыва көдээ тудуг» трестиниң, «Красноярскгражданпроект» институдунуң каттышкан тележилел салбырының, Красноярскиниң инженер-техниктиг шинчилел трестиниң экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «ЦЛС-тудуг» эргелелиниң, «Көдээ тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының коллективтери. **Чыгаар чери**—Комсомольская кудумчузу, «Тувинская правда» солунунуң редакциязының чаны. Харыылаар кижи—**Г. А. Медведев.**

№ 8 КОЛОННА: Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазының республика комитединиң оон бүдүрүлге черлериниң, «Скотопром» трестиниң, зооветснабтың, хлеб продуктуларының болгаш аңнылыр-тывыыш эргелелдериниң, агрология экспедициязының, Шаг ажыл-агый министерствозунуң, Мелиорация болгаш суг ажыглалының министерствозунуң коллективтери. **Чыгаар чери**—Интернациональная кудумчузу, музей бажыңының чаны. Харыылаар кижи — **А. Т. Сотпа.**

№ 9 КОЛОННА: Кадык камгалал министерствозунуң болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. **Чыгаар чери**—Интернациональная кудумчузу, Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чаны. Харыылаар кижи— **О. К. Ондар.**

№ 10 КОЛОННА: Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының коллективтери. **Чыгаар чери** — Интернациональная кудумчузу, № 9 колоннаның соонга. Харыылаар кижи **—А. Н. Килин.**

№ 11 КОЛОННА: Садыг министерствозунуң, Тыва респотребсоюзунуң, курсалыг инспекциязының, стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының күрүкайгааралдының лабораториязының, хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң коллективтери. **Чыгаар чери**— Комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чаны. № 4 колонна соонга. Харыылаар кижи **—И. М. Вульфович.**

№ 12 КОЛОННА: СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, хоорүүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хооркомунуң, профэвилелдиң, солуннар редакцияларының, ном үндүрер чериниң, ном үндүрер черлер болгаш полиграфия, ном садыының эргелелиниң, «Ялги» ниитилелиниң, ТДЛТЭШИ-ниң, Телерадиокүрүкомунуң, Культура, Чырыдылгаштың, Сан-хөө, Юстиция, Социал хандырылга министерстволарының, уруглар садтарының болгаш яслилериниң, кинофикация, сберкассалар эргелелдериниң, кинопрокаттың, банктарының, Статистиканың, Прокуратураның, кужкультура болгаш спорт комитединиң, ДОСААФ обкомунуң коллективтери. **Чыгаар чери**— Комсомолская кудумчузу, № 7 колоннаның соонга. Харыылаар кижи — **П. Г. Потехин.**

Бүгү колонналар чыгаар черлеринге эртенгиниң 9 шак 30 минутада келир. Каттышкан колонналарның чыскаалыры болгаш чыскаал үезинде оларның шимчээр чурумун дээш харыысалгалыг кижи—Кызыл хоорайның шериг комиссары **В. А. Озерский.**

Чыскаал үезинде ниитиниң корум-чурумун тудары дээш харыысалгалыг кижи —ИХМ-ниң хоорай килдизиниң начальниги Е. С. Ключников

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

⊙ Торгу платье-биле угулзалаан ардаан жакетти кеды кетпес.

⊙ Чаңгыс аай өңнүг юбкага хана-карактыг, узун дургаар база бичии борбак-борбак шокарлыг пөстерден даараан хөйлеңнер таарыжыр.

⊙ Аалчылар хүлээп алырынга белеткенип тура, холун эрттир каас платье кетпенер. Чүге дээрге аалчылар аразында бодуун кеттинген улус турун болур. Каас кеттинген бажың ээзиниң чаңынга оларның сеткил-сагыжы эпчок болу бээр.

⊙ Плиссировка (нарын сыгылыг) юбка азы дырыжымчал пөстен кылган юбканы кетпенде, кадыг сандайга олурары таарымчалыг.

⊙ Оглуңарның чүгүрүгүң дискез орлун азы хончузу кыскалай берген болза, ону өскээр кылып алырының аргазы бар. Ону дискек үстүнден орү кескеш, чолдак чүгүр кылып ап болур.

⊙ Бир эвес чунар-саваң артыы эстип төнгеш, ажыглаарынга таарымча чок апарза, канчаар эки? Ону хеп быжарынга ажыглаарга эргиг. Ооң шыйган изиг пөстен арыглаарга арлыычал. Оон алгыда чунар-саваң артынчызын эрги капрон укка суккаш, таарыштыр даарап ап болур. Оон-биле аяк-сава, чеменир өргээ дериг-херекселдери болгаш соодукчу чуп, арыглаарынга холчок эптиг. Ол-ла саваңныг сугже бичии нашатырлыг спирт немеп аар болза, линолеумнуг шала чүрүнге кончуг таарымчалыг.

АМДАННЫГ ЧЕМ КЫЛЫР ДИЗЕ...

⊙ Картофельди баш бурунгаар арыглап ааргa, агаарга дораан өңү нарарып, а сугга витамини эсти бээр. Бир эвес ону баш бурунгаар аштап белетиээр апарза, картофельди картаан дораан полиэтилен халиа каггаш, аксын шарып каңар. Ынчап каарга картофель бодунуң шынарын элээн каш шак иштинде чидирбес.

⊙ Петрушка, укроп, сельдерей деп ногааларны чаа хевээрзин чуггаш, аксы дуглаглыг баннага каггаш, соодукчуга тургузуп каарга, каш хүннерде хоолулуг шынары читпес. Бир эвес ол-ла ногааларны чуггаш, фольгага (чуга сылыргай полиэтиленниң хевири) ораагаш, соодукчунуң эът доңурар черинге суп каарга, 2—3 айда үрелбейн чыдар. Кадырган азы дузаан ногааларга бодаарга, амданын болгаш бодунуң чыдын чидирбес.

⊙ Хлебке камналгалыг болуру-биле, ону аргалыг-ла болза чуга кылдыр кезери чөптүг.

ЭЧИЗИНДЕН СОНУУРГАЛДЫГ

Кижиниң бүдүш-шынары, кандыг-бир чүвеге салым-чаяанныы эрте чажындан илереп бээр. Ону ада-ие, дөргүл-төрел—чоок кижилери эскерип каар. Ынчангаш харын «кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан» деп чоннуң мерген сөзүнүң тыптып келгени үндезиниг. Ол мерген сөстерни Азас ортумак школазында чурулга башкызы Алевтина Донгакка хамаарыштырып болур. Ада-иези башкылар. Ооң топтуг томааннының, ине тутса даараныр, карандаш тутса чуруур, уран-шеверин бичиизинден-не улус эскерип каан. Кожалары бо башкыларның бичии Аллазы холу черле курут орбас, шевер болур хире уруг-дур, айтырбас чүвези чок —сонуургаа база кончуг» дижип турган.

Бичии Алла, шынап-ла, школага кирбээнде-ле дааранырынга, янзы-бүрү хевир-дүрзү чурууруңга ынак, бойдуста — ыяш-дашта элдеп-эжин хевир-дүрзүлерни эскерип, оларны бо-ла сонуургай берген турар. Оон ол сонуургалы школага өөренип киргенде улам кыптыкан. Ылаңгыя чурулга, күш-культура болгаш күш-ажыл кичээлдерин онза сонуургаар. Алланың даараан чүүлдерин, чураан чуруктарын башкылары мактап, улам мергежиириңге боттуг дузаны чедирип турганнар. ол өөрту ла чураан чуруктар болгаш уран-шевер кылыглар делгелгезинге киржип, шаңнадып мактадып турар апарган. Ынчангаш чурукчу болур күзел ала-чайгаар төрүттүнүп келген. Ооң күзелиниң боттанырынга ада-иези-даа, башкылары-даа деткип дузалаан.

Алевтина Донгак Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырын 1980 чылда чедиишкинниг дооскаш, Азас ортумак школазының чурулгазынга сонуургалдыг өөреникчилерни шилип чыып алгаш, оларны башкылап турар. Ону районнуң культура килдизиниң шугуму-биле тургусkan. Аныяк коммунист башкының ол салбырында ам 30 кижи өөренип турар. Школага ажыы кайы хире, ол шугум-биле өөредилгезин уламчылап турарлар бар бе деп айтырыгга ол мынчаар харыылаар:

— Бир-тээ күзелиниң ааны-биле өөренип турар чүве болганда кижи бүрүзү кызымаккай-дыр. Ам безин шору чуруптар өөреникчилер бар апарган. Олар карандаш-биле-даа, өң-баазын будуктар-биле-даа чуруп өөренип турар. Делгелгелер организастап, оон тергиннерни илереткеш, шаңнап мактап турар бис. Суурда уруглар садының болгаш школаның каасталгазынга мээң өөреникчилерим күзелдии-биле идепкейлиг киржир. Эрткен чылын Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырынга мээң ийи өөреникчим кирген. Оларның сагылга-чурумун, өөредилгезин сонуургап, харылзажып турар мен. Оларның бирээзи тергиин, а өскези 4-5 демдектерлиг өөренип турар. Ол училищеже ам база ийи кижи белеткеп турар мен...

Аныяк башкының ол белеткеп турар болгаш өске-даа өөреникчилериниң чураан чуруктарын сонуургап көрдүм. Чуруп турар чүүлдериниң хевир-дүрзүзүн, хөлегезин, өңүн шын дамчыдарын кижи бүрүзү ораллажып турганы илдей. Тускай мергежилдиг аныяк башкы оларны база кол чүүлдерниң бирээзи деп санап турар. Темалары кандыгыл деп көре бээрге, натюрморт, тооллар маадырлары, номчаан чогаалдарының маадырлары дээш чүве-ле хөй. Ынчалза-даа оларның хөй кезии-ле төрээн Тожузунуң бойдузу, анчылары, малчылары. Кандыг, чүү-даа болза чүрекке чоок темаларын чуруп көргүзериң оралдашкан. Оларны магадап көрүп тура, «канчап билир, алызында барын Алевтина Донгактың бо өөреникчилериниңден тергиин чурукчулар-даа үнүп кээрин» деп, кижи чайгаар бодай бээр.

Аныяк коммунист чүгле чурулгага хандыкшылдыг уруглар белеткээри-биле кызыгаарлаттынмайн, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Концерттерге, спортчу маргылдааларга, херээженнер чөвүлелиниң организастап турар уран-шевер кылыглар делгелгезинге доктаамал киржир. Ол ханага азар каасталгалар, кештен әдилелдер: тоорук кирбии, чочагайлар-биле янзы-бүрү чүүлдерни чышшырып, хырбалап, даарап турган кылырынга ынак, ол бүгүге тывынгыр-сагыннгыр чорук херек. Чурукчу башкы А. Донгактың чураан чуруктары, кылган уран кылыглары район болгаш республика делгелгелеринге эки деп үнелеткеш, каш удаа шаңналдыг черлерге четкен.

А. Донгак — чурукчу-даа, спортчу-даа, уран шевер-даа. Адыр-Кежиг суурнуң чурттакчылары ону ынчаар хүндүлеп мактап турар. Ол—бөдүүн, биче сеткилдиг болгаш мензэргенмес, улам-на кызымаккай, чоргаадыкчы. Ёзу-биле ажылдаарын күзээр.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.00 —ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. БССР-ниң Күрүнениң улусунуң хорунуң концерти. Минскиден дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 —«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00—«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—«Бөгүн — Төрелдешкен хоорайларның бүгүделегей хүнү». 12.45—«Көдээ шак». 13.45 —«Музыка киоскузу». 14.15 —Хоккейге делегей чемпионады. Финляндияның болгаш Швецияның шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга. 15.35 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.35 — «Гена крокодил», «Адырам, канчаар эвес мен». Мультфильмнер. 17.05—17.20—Чапсар. 17.20—«Вулкан тургузар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.35 —«Делегей панорамазы». 18.10 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 19.00 —Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн бөлүүнүң киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдар. Чапсар үезинде — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының көргени» деп дамчыдылга. 21.15 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—«Шолоховтан арыннар». ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Матвеев болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи П. Вишняков олар «Оожум Дон» болгаш «Андарган кур чер» деп романнардан үзүндүлерни номчуур. 22.20 — Классиктиг музыка концерти. 23.00 —Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюнга киржир бөлүк киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылга.

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Тоолдуң аалчылары». «Дюймовочка». Мультфильм. Дамчыдылганы — РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 15.10 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы В. М. Песков чорудар. 16.10—Европаның хостуг хүрешке чемпионадының маргылдаазы. Болгариядан дамчыдылга. 17.05 —«Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Бирги фильм. 2-ги серия. 18.10 — «Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары». 18.40— «Кижи. Чер. Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 19.25 — Армениянын Күрүнениң камерлиг оркестри ойнаар. Дирижёр —Армян ССР-ниң алдарлыг артизи К. Багдасарян. Ереванда дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мегенниг-Аъттыгаш». Мультфильмниң 4-кү кезии. 20.15—Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң дөпчү намдарывыс». 16-гы фильм. —«1932-ги чыл». 21.15 —«Үе» Информастыг программа. 21.45 —22.50— «Акызынга душтук». Уран-чечен телефильм.

АПРЕЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Алдын даглар». Дельтапланеризм дугайында документалдыг фильм. 9.05 — «Тоолдуң аалчылары». «Дюймовочка» деп мультфильм. 9.55 —«Билдиңгир-даа болза, бүзүрээчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 10.55 — И. Гайдн. Фортепианоның оркестр-биле кады концерти. 11.15 —Телемедээлер. 11.20 — 14.15— Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.30—Якут АССР-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур документалдыг фильмнер программазы. 15.40 — Якутияның ырының болгаш танцының «Сырдал» ансамблиниң концерти. 16.05—«Авам школазы». Хостуг арга хүрежинге Европа чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. 17.20 — Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунуң ажылчыннарының Төп телевидениени болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Федосеевичиниң удурткаңы симфония оркестриниң коллективи-биле ужуражылгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15 —«Нарын кызы». Ленинчи комсомолдуң лауреады, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады Л. Банчыктың дугайында киноочерк. 18.25—«Челээш». Дамчыдылга

МОСКВАДАН

18.55 —Стол теннизинге Европа чемпионады. Венгриядан дамчыдылга. 19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин «— амыдыралга». «Сибирь чер». 19.55—«Черудээлиг байдал». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.25 «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 10-гу гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражылгазы. Оон соонда —«Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Орус чугаа. 12.35 — Төөгү. 8-ки класс. В. И. Лениниң революстуг ажылының эгези. 13.05 —ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? Винница областың Гушинецк ПТУ-зунда көдээ механизаторлар кадрларын белеткеп турарының дугайында. 13.35 — Музыка. 4-кү класс. Э. Григ—«Пер Гюнт». 14.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Балтык», «Микроделегейниң базымнары». 14.35 —А. П. Чеховтуң воделизери. 15.35 —«Даш, ыяш, темир». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 —Телемедээлер. 16.00—18.00 —Чапсар. 18.00— «Коська койгун болгаш дамырактыгаш». Мультфильм («Орбита-3»). 18.40—«Кижилер! Никотин-кузум!». Таакпылаашкынның хоразының дугайы. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.55 — «Мээн далай кыдыында хоорайым». Телефильм. 19.15—«Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 —«Яблонька». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мегенниг-Аъттыгаш». Мультфильм. 5-ки кезээ. 20.15—Арменияның уран чүүлдер мастерлериниң концерти. Ереванда дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Даштыкы фильм экраны. «Кара пантера». Уран-чечен фильм. (ГДР). 23.00—01.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — ЦСКА. Киевтен дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага кежер булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар хүндүс 0—2 градус соор.

Делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май 1-де спортчу маргылдаалар хөйү-биле болуп эртер.

А республика найысылалынга тыва хүреш маргылдаазы база болур. Ол болза делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май 1-ге тураскааткан «Шын» солунунуң шаңналы дээш чаңчыл болган хүреш маргылдаазы-дыр. Ук солунуң шаңналы дээш бо маргылдаа доктаамал, чыл бүрүде эртип келген.

«Шынның» шаңналы дээш маргылдаа культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга Май бирде, хүндүскүнүн 2 шакта эгелээр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи амыдырал» 10.00, 13.30, 17.00, «Февральдың хады» 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.15, «Ногаан шыкта хар» 10.55, 12.40, «Аъттыг, эртемниг кижилер» (2 сериялыг) 14.25, 17.20, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Графтың бузундуларыг черинде» 10.00, «Озалдыг аян-чорук» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алажыгаш» 11.00, «Кондорнуң үш хүнү» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

АПРЕЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «34-кү дүрген поезд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда. «Гоби болгаш Хиягааны тавартьс» 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР» Киночыынды 9.20, «Февральдың хады» 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, 17.20, «Ийи амыдырал» 19.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлыгтың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун четпейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 902.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00717

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 98 (11896) | 1982 чылдың апрель 27, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

ССРЭ 60

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннеривис-биле уткуул! 1982 чылдың планын, XI беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиили!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКИВИШААН

Коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгаларның чедиишкинниг күүселдезин, мында ажылдап турар кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылындан хамааржыр. Ындыг болганда удуртукчу-даа, специалист-даа, ажылчын-даа кижилер, бир домей, даанган ажыл-үүлезиниң ээлери болуп, ооң чогуур үезинде күүселдезин дээш кыптыккан күзел-соруктуг ажылдаар ужурлуг. Амгы үениң бүдүрүлге хөгжүлдезин ажылчыннарның, албан-хаакчыларның бүдүрүлгечи ролюн болгаш харысалгазын улам бедидип, чаа-чаа дилээшкиннерже оларны хей-аът кирип, чалгыннаддырып турар. Кайгамчыктыг эгелээшкиннер болгаш инициативалар чарыш үезинде доктаамал тыптып келир. Ону деткивишаан, муң-муң ажыл-ишчилер, бүдүрүлгелер болгаш каттыжыышкыннар 1981 чылдың планнарын хуусаадан эрте күүсеткеннер.

Күш-ажылчы чарышка уткуштур планнар болгаш ос-ке-даа эгелээшкиннер «садаандан үстүнге чедир»: ажылчын, бригада, бүдүрүлге, адыр деп шугум ёзугаар турар дээрзин партияның XXVI съездинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ажылдың ажыктыг чоруун, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң идегелдиг бырызы — күш-ажылчы маргылдаага хамаарыш-кан ажыл-агыйжы чугаа ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге база болган.

Февраль 25-те үнген «Труд» солуңга Москваның мурнакчы бүдүрүлгелеринден ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге делегаттар кылдыр соңгуткан болук ажылчыннар чурттуң бүгү ажыл-ишчилеринге ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга уткуштур бедик бүдүрүкчүлүг, ажыктыг күш-ажылды ажылчын туруш бүрүзүнге чедип алыр талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында кыйгырыгны идип үндүрген болгай. Ук эгелээшкинни республиканың ажыл-ишчилери калбаа-биле деткивишаан, хүн бүрүде бедик бүдүрүкчүлүг, ажыктыг күш-ажылчы салышкын дээш социалистиг чарышты калбартыр болза, күш-ажылдың ажыктыг чоруун, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идиги бээр деп бодаар-дыр мен. Күш-ажылчы чарыштың бо чаа хевири кижилерни план болгаш социалистиг хулээлгелер күүселдезин хайгаарарынче долу хаара тударынга болгаш оларның бүдүрүлгечи харысалгазын бедидеринге дузалаары чугаажок. Москвачыларның эгелээшкининиң алыс утказы — чүгле ажылчын турушка эвес, бүдүрүлге, участок бүрүзүнге ажылдың ажыктыын бедидери. Ындыг болганда бо талазы-биле күш-ажылчы маргылдааны тудугга калбаа-биле нептереткеш, ооң дээштиин чедип алыры чугула. Социалистиг чарышты чорудуп тура, ажылдың шынарын, материалдарны камныг, долу ажыглааның, үе-шактың камналгазын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан бедиткенин кол кичээнгейге алза эки. Чарыштыг коллективте нежигүн бүрүзү хууда хүлээлгени алгаш, ооң күүселдезин дээш быжыг туржур ужурлуг. Ынчан күш-ажылчы чарыш дээштиг апарып, ооң киржикчилериниң чедиишкинин толарадыры эптиг болур. Анаа кол чүүл болза инженерлиг деткимшкин. Ынчангаш тудуг объектилеринге социалистиг чарышты организастаарын, ооң негелделериниң күүселдезин ээлчег санында үндүрүп, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередирин тудугларның прорабтары, бригадирлери холга алган турар. Чүгле ындыг таварылгада тудугга кижи бүрүзүнүң ажылының ажыктыын чогуур негелдеге дүүштүр бедидип болур.

Ч. ДОНГАК,
«Кызыл тудуг» эргелелинде даашчылар бригадири.

Хүнүң медээлери

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Пайысылалдың «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш дилер цеги март айның социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын 106 хуу күүсеткеш, 92 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

А. Кузнецовтуң болгаш П. Устюговтуң звенолары апрельдиң планын хуусаадан беш хонук эрте боттандырган, тайбыңның, күш-ажылдың байырлалы — Май 1-ни ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле уткуурун шиитпирлээннер.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЧЕМНИҢ ДЭЭЖИЗИ

Чадаананың саржаг заводунуң коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга турасклаткан чарышка идепкейлиг кирипшкен. Бо чылдың бирги кварталының планын ажырганнар. Бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын 100,8 хуу, ону сайгарарының планын 105 хуу күүседиринге аппаратчик Анна Салчак, лаборант Кабира Кабетова, Раиса Сат, Калдар-оол Монгуш оларның үлүү база кирген.

А. ДОНГАК.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Совет кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейи — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының мурнуу чарыында чуртта калбарган соңгулда кампаниязының чугула чүүлү-дүр. Чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидер талазы-биле уламчылаашкан хуралдарның киржикчилери партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, юбилейни тележтиг уткуур дээш чарышка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр шиитпирлиинин дугайын медеглеп турар. Улус судьяларынга кандидаттарны база депшидип турар. Эргечаргыганың органнарынга болгаш судтарга боттарының төлээлекчилеринге ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның эң тележтиг төлээлекчилерин адаашпаан, соңгукчулар боттарының чонунга шынчы бараан болур. Чер кырында тайбынның челеңгиижи — социалистиг Ада-чурттуң күчү-шыдалын быжыглаар деп чагыын оларга берип турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары:

МОСКВА. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң Биофизика институдунуң директору, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академиги, ам Моссоветтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен Л. А. Ильинниң ажылчын календарында делегейниң эмчилериниң Кембриджиге чоокта болган шуулганы-биле чорбаалыг демдеглелдер-ле хөй. Ядролуг дайынның кыжаңныын чайладыр деп кыйгырыгны ол шуулган үндүрген. Совет төлээлериниң кежигүнү ол академик анаа илеткел кылган. Ортан эн келгеш бо эртемден эмчилер-биле, микрорайонунуң агитаторлары, чурттакчылары-биле ужуражып, шуулганның түңнелдериниң дугайын, делегейде дүшкүүрээдиг чорукту чавырылдырарының боттут оруун айыткан ССРЭ-ниң эгелекчи саналдарының дугайын чугаалап берип турар.

Бо эртемден радиация гигиеназының талазынга улуг атсураглыг болганы-биле, ооң үнү улам чедингир болгаш улам бүзүределдиг болуп турар. Ооң удурткан коллективиниң шинчилелдериниң ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарынга калбаа-биле херетлеп турар.

• • •

ДОБЕЛЕ. (Латви ССР). Улус судьязы З. Зоргевиңтиң ажыл-чорудулгазы суд хуралдарын эрттирер залга ажыл-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол — бүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга үргүлчү баар.

Бодунуң сеелгү чоруушкунунуң үезинде улус судьязы аныяк чолаачы А. Зариньш-биле ужурашкан. Беш чыл мурнунда ол улуг авария кылган. Ынчан судья болгаш улус төлээлери үр сүмележип чугаалашкаш, судтаттырган кижиниң бодунуң буруузун дагы миниип турарын, калайының дакпырлыын кичээнгейге алган. Ону шеделдеге шииткен. Эртген чылдар ол шиитпирниң шынныын бадыткаан: А. Зариньш ам эң эки чолаачыларның бирээзи, идепкейлиг хей-ниитичи.

— Зоргевинке бедик бүзүрелди база дагын көргүзүп, улус судьязынга кандидатка ону депшиткенинге сеткилим өөрүп тур деп, улус төлээзи Х. Розе чугаалаан. Корумчурум үрээр чорукту боддурбазын, кижилерниң, ылангыя аныяктарның, кижизидерин ол бодунуң ажыл-чорудулгаазының кол утказы кылдыр көрүп турар.

• • •

ТАЛОВАЯ. (Воронеж область). Калинин аттыг колхозтуң даргазы, область Совединиң депутадынга кандидат Тимофей Прокофьевич Титовту кожазында районнуң төлээлекчилери хову турлаандан барып тып алган. Механизаторлар-биле чугаазын дооскаш, аалчыларынга ол шаг байыр чедирип, тарылгага белеткелде чаа чүүлдериниң дугайын оларга күзелдии-биле чугаалап берген.

Ол мурнакчы ажыл-агыйның хову-шөлдери дүжүктүр, кожалары дуржулга ап, анаа бо-ла келир. Гектарлап-на 30 центнер тарааны болгаш 400 центнер чигир свекланы алырын анаа чанчых апарган. Титовту колхозчулар даргазынга соңгуп ап турган он беш чылдың мурнунда дүжүт амгызындан үш катап эвээш турган. Дайындан ийиги болуктуң инвалиди болуп ээп келгеш, биеэде ышкаш, тракторну ыннчадыр башкарып шыдавас турган. Өөрениң алгаш, бухгалтер, экономист болу берген.

Фронтучу капналдыышкыы болгаш кижилер-биле ажылдап билир эки чаңчыл чедип алган дуржулгазынга болгаш билиглеринге дүүштүр колхоз экономиказының келүрериниң шынчы оруктарын тып алыр арганы Тимофей Прокофьевичиге берген. Ол — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездиниң делегады.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕС-ХЕМ

«Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилериниң соңгулда мурнунуң хуралы Тес-Хем районнуң Совединге депутаттың кандидадынга совхозтуң мурнакчы, хоочун хойжузу Н. С. Лапаңгунуң депшиткен. Хоочун хойжу бо чылдың кыштаглаашкынының үре-түңнелдиг эрттирген болгаш хууда социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннг күүседип, төрүүр 100 баш хойдан 104 хураганы бо хүннерде алган.

Чаңгыс чер чурттуглары анаа шаг бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга депшиткен.

Ол-ла депшидилге хуралы Чыргаланды кодээ Совединге депутаттың кандидатынга ажыл-агыйның мурнакчы малчыны А. С. Кошанмайны чаңгыс үн-биле алаан.

• • •

Р. Ш. Сонн — «Кызыгаар» совхозтуң мурнакчы чылгычызы. Ооң ажылы мактаалдыг. Хүлээнген ажылынга кызымак чылгычыны чаңгыс чер чурттугларының Кызыл-Чыраа кодээ Совединге депутаттың кандидадынга депшиткени анаа бедик бүзүрел.

«Кызыгаар» совхозка болуп эрткен соңгулда мурнунуң хуралынга район Совединге депутаттың кандидадынга мурнакчы хойжу Д. Ч. Эрендейни депшиткен.

Кады ажылдап турар эш-өөрүнүң анаа бедик бүзүрелдиин илереткени таварылга эвес. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылын хойжу күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооскан. Ол кыштаглаашкынны организастыг эрттирген, төрүүр 100 баш хойдан 124 хураганы камгалап ап, хойдан-на 2,4 кг дүктү кыргып алгаш, планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, республика чемпиону атка төлептиг болган.

Д. Ч. Эрендей бо чылын база ажылдың темпизин кошкаатпаан. Хойжунуң көргүзүү бедик болур дээрзинге бүзүрел улуг.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык кодээ салбырының ишчилериниң соңгулда мурнунуң хуралы район Совединге депутаттың кандидадынга ажыл-агыйның мурнакчы хойжузу С. Л. Солчамны депшиткен. Ол бедик бүзүрелди анаа чаңгыс чер чурттуглары ийи чылында улай көргүзүп турар.

Ол-ла хуралдың киржикчилери Аксы-Барлык кодээ Совединге депутаттың кандидадынга малчын У. С. Сарыглары депшиткен.

Ыйгылак сүт бараан фермазының ишчилери район Совединге депутаттың кандидадын депшидериниң хуралынга чыглып келген. Саанчы Л. Ондар депшидилге хуралынга сөс алгаш, район Совединге депутаттың кандидадынга ферманың мурнакчыларының бирээзи саанчы С. Л. Монгушту депшидерин саналдаан. Ол кандидатураны хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле деткээн.

• • •

Комсомолчу аныяк кыс М. Сарыглар Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунда мурнакчы ажылчын, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы. Бо чылдың бирги кварталын ол бедик көргүзүглер-биле хуусаа бетинде күүсеткен. Кады ажылдап турар эш-өөрү анаа бедик бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга ону депшиткен.

. Районнуң харылзаа болуунуң коллективи район Совединге депутаттың кандидадынга телеграфист Т. Х. Ооржакты алаан.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Сельхозтехкуркомнуң Чадаанада районнар аразының каттыжыышкынының машина-трактор септээр мастерскаязының коллективи бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Бирги кварталда олар 156,1 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүргеш, планныг онаалдазын 100 хуу күүсеткен.

Бо чылдың бирги болгаш эрткен чылдың дөрткү кварталдарында мастерскаяның коллективи бүгү күжүн кодээ ажыл-агыйның техниказының часкы хову ажылдарынга шынарлыг септеп белеткээринче угландырган.

Мында септелге ажылдарын кылып чорударынга социалистиг чарышты организастааны дыт ужур-дузалыг болган. Чарышты чүгле бригадалар аразынга эвес, түс-түс септекчилер аразынга база чарлаан. Бирги черни ээлээн бригадага 25 рубльди, ийиги черни ээлээнинге 20 рубльди, үшкүзүнге 15 рубльди бээри көрдүнген турган. Чарышка тиилекчи болган септекчиге 15 рубль, ийиги черде болганынга 10 рубль, үшкү кижиге 5 рубльди тывсыр турган. Ол ышкаш ай санында бир катап шынар көрүлдезин эрттирип турары чугумчаан. Бирги кварталдың дургузунда ажылды 1,5 ээлчег-биле эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 22 шакка чедир чорудуп турган.

Бир эвес септекчи кижи техниканы ажыл шагындан дашкаар, эки шынарлыг кылып дооскан болза ол ажылчынның ажылдап алган шалынынга немештир 30 хуу шаңнал-акшаны төлээри база көрдүнген.

Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиниң мындыг янзылыг хемчеглерин тургусканы ажылчыннарның сонуургалын бедидип, кызымак ажылдаарынга салдарлыг болуп турары чугаажок.

Машина-трактор септээр мастерскаяның коллективи бирги кварталда техника септээриниң планын бүрүн күүсеткен. План ёзугаар 50 тракторну, дизельдиг 40, автомобильге 97 шимчедикчилерни септээри көрдүнген, херек кырында пландан ажыр 6 тракторну, дизельдиг 5 шимчедикчини септээн. Техника септелгезинге сельхозтехника салбырының штаттыг ажылчыннарындан аңгыда совхозтарның механизаторлары база идепкейлиг киришкен.

«Чыраа-Бажы» совхозтан Николай Монгуш, Шойдар-оол Сарыглар, «Искрадан» Сарыг-оол Иргит, Роман Ховалыг, Александр Хомушку, «Большевик» совхозтан Александр Куулар, Андрей Сат, Станислав Монгуш олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Мастерскаяның хоочуннары ажыл-ишке эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар. Карбюратор моторизи Юрий Андреевич Крайнюк хөй чылдар иштинде мында эки ажылдап келген. Хоочун слесарь, коммунист Калдар-оол Кара-Монгуш аныяктарның дагдыныкчызы. Ол бодунуң ажылының бээлүт мастери, ажыл-ишке төлептии-биле бүгү коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Дарган Иван Зайцев байлак дуржулгалыг хоочуннарның бирээзи.

Амгы үеде мастерскаяның септекчилери комбайннар септээринге холдап кирген.

Каттыжыышкынның өске-даа участоктарында ажыл хайныышкынныг чоруп турар. Машина-трактор ажаалдазының станциязының коллективи бирги кварталда 8 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, херек кырында 8,8 муң рубльди ажылдап кылган. Техниктиг солчулга пунктузу 1,8 муң рубль хемчээлдиг ажылды кылгаш, планын ажыр күүсеткен.

Шугум-монтаж участогунуң коллективи январь, февраль айларда планын ажыр күүсеткен, а мартта участоктан хамаарышпас чылдагаан-биле, совхозтарның, тудугжуларның буруузу-биле планда көрдүнген монтаж ажылдарын чедир кылыр аргазын чидиргеннер. «Искра» совхозта 200 баш саар инектерге улуг кажааның одалга системазын киирип, инекти суггарар, саар, чем бээр дериглелерин мында долузу-биле эптеп, чыып тургускан. «Большевик» совхозта бызаа кажаазын механчастаарын доозуп дужааганнар.

Н. ООРЖАК.

ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Каа-Хем районда Сарыг-Сеп лесничествозу юбилейлиг чылдың дөрт айларының социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдазын хуусаадан эрте күүсеткен. Ында ыяш дилер цехте С. Светышев, Ф. Керимов оларның бригадаларының ажылчын календарында — майның үлүү.

Мактаалдыг ажылдыг коллектив 14 километр узун дурттуг орукту кылып, 12 муң кубометр ыяшты соортеш, 4,4 муң кубометр дилиг материалдарын бүдүргеш, 176 муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

Беш чылдың бирги кварталының планын чедиишкинниг күүсеткен коллектив РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

В. БАРМИН.

Тываның сүт комбинадының сүт заводунуң коллективи чер-чер соңгулдаларынга болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. Ооң түңнелинде он бирги беш чылдың баштайгы кварталының көргүзүглери эрткен чылдыындан эки боор турар. Коллектив бараанныг продукция бүдүрериниң үш айлар планын 111 хуу, ону сайгарарының даалгазын — 106 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 87 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче) чарыш тиилекчилери — аппаратчик О. З. Блохина, бүдүрүлге эргелекчизи Л. С. Костелецкая, ээлчег мастери Е. В. Батуева болгаш аппаратчик В. Д. Рыжкова олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

• • •

Часкы хову ажылдары

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

«Чыраа-Бажы» совхозта ногаа болгаш мал чеми культуралар тарыыр база сиген үнер 569 га суггаттыг шөл бар. Ооң аңгызында 105 га черге люцерна тарыыр.

Эрткен чылын хөй чылдыг сигенниң дүжүдү багай эвес болган. Бир гектардан ортумаа-биле 25—29 центнер дүжүттү алган. А бо чылын суггаттыг черниң бир гектарындан кукурузаның 160 центнер ногаан массазын, чайгаар үнген сигенниң — 15, люцернаның — 25, тарымал-тоорууттуң — 80 центнер дүжүдүн алырын суггатчылар шиитпирлээн.

Тас Донгакка удуртткан 8 кижилиг төп салбырның суггатчылары 109 гектар тарылгага шөлүп суггарган. Хорум-Даг салбырда чайгаар бүткен сиген шөлүнден 75 гектарны Беган Монгуштуң звенозу суггарып алган. Хола-Харагапда Доржу Монгуштуң 7 кижилиг звенозу часкы суггатты 71 гага чорутткан. Олар шуптузу ийи ээлчеглиг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Улус депутаттарының хоорай Совединге соңгулдалар талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязы СЭКП хооркомунуң бажыңында, ийиги каътта, № 17 кабинетте ажылдап турар. Телефону 2-27-22.

Хоорайның улус судтарының улус судьяларын соңгуур талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязы СЭКП хооркомунуң бажыңында, ийиги каътта, № 19 кабинетте ажылдап турар. Телефону 2-35-61.

Даштыкыдан сөөлгү медээлер

АНГЛИ - АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. Англияның консервативтиг чазаа кыжаныышкыннардан дайын чорудулгазынче шилчээн. Камгалалдың британ министерствозунуң төлээлекчизиниң апрель 25-те медеглээни ёзугаар алырга, британ шериг-далай күштериниң вертолёттары Мурнуу Георгия ортулуктан ырак эвеске аргентин суг адааның хемезинче халдаашкын кылган. Халдаашкынның тодаргай чүүлдери болгаш ооң түңнелдерин дыңнатпаан.

Лондон парлалгазының херечилеп турары-биле алырга, дайын чорудулгаларынга бо деткелдиң сөөлгү бирден бирээжок тодаргай чүүлдерин кол-кол министрлериниң «шериг кабинеди» шола алган болуунуң апрель 24-те дүрген чыылдырган хуралынга чугаалашкан.

Англи даштыкы херектер министри Ф. Пимниң Вашингтонга чорааның болгаш АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле ооң чугаалажыышкыннарының түңнелдерин база ол хуралга чугаалашкан. Бүгү-ле чүүлдерни барымдаа кылдыр алырга, Фолкленд (Мальвин- ортулуктар) ужурунда чөрүлдээни Лондоннуң негелделеринге таарыштыр тайбың арга-биле шиитпирлээрин чедип алыр дээр оралдажыышкыннар улуг моондактарга таваржы берген болгаш Англия харын чүгле шериг күжүн ажыглап тургаш, таарыштыр шиитпирлээшкин дугайында бодунуң негелделерин хүлээп алыр кылдыр Аргентинаны албадап шыдаар аргалыг деп премьер министр М. Тэтчерге Пим шуут медеглээн деп. Лондоннуң «Санди телеграф» солуну бижээн.

Амгы үеде Аргентинаның контролюнда турар Мурнуу Георгия ортулукту эжелеп алыр аргалыын Англияның чазаа бодалдыг базымнарының бирээзи кылдыр ол хуралга кирген деп, ол-ла солуң айыткан. Ындыг планнарның боттуун «Дейли экспресс» солуң бадыткаан, бөлүк британ шериг корабльдери ол ортулуктуң девискээринде туруштарны эжелеп апкан деп, ол солуң дыңнаткан.

Англияның эрттериинден чөрүлдээлиг черниң девискээринче британ шериг-далай күштериниң ам-даа ийи корабль эжиндирип чорупканын парлалга дыңнаткан. Күжүн ажыглап тура Аргентина-биле бодунуң маргылдаазын Великобританияның шиитпирлээр бодалдыы каш-каш он дайынчы болгаш дузалал корабльдерлиг эскадрага ол ийи корабль барып каттыжар.

Пимниң АКШ-ка чораанының соонда англи чазактың туружунда кандыг-бир өскерилиишкинниң чогу бо чөрүлдээ дугайты америк администрациязы англи туружту ээлей бергенин бадыткап турар Британ албан кижилериниң чугаалары барымдаа болдурган. Лондоннуң «Обсервер» солуну бир эвес кризистиг чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээриниң оралдажыышкыны буурап дүжер болза, Каттышкан Штаттар Англияның талазынга туруп алыр болгаш Аргентинага удур экономиктиг кызаңдаашкыннарны кыла бээр деп айыткан.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Англи-аргентин чөрүлдээге Хейгтиң калбак сурагжаан арга-хемчеглериниң алыс сорулгазы чул дээрге, делегейниң хөй-ниитизин аймаактырары болур. Херек кырында чул дээрге, АКШ мырыңай эгезинден тура-ла Англияның колониалдыг тогдунуушкуннарын деткип, Мурнуу Атлантикага бодунуң шериг-стратегтиг туруштарын быжыглап алырынга идегел салып келген.

Ону бадыткавышаан, «Нью-Йорк таймс» солуң ындыг деткиишкиниң илерээшкиннериниң бирээзи Аргентина-биле садыглажыышкынны Вашингтоннуң хоруй бергени болур деп демдеглээн. Ооң аңгыда, Англияны АКШ разведка медээлери-биле хандырар болгаш ооң материал-техниктиг хандырылгазынга дула чедирер деп, ол-ла солуң бижээн.

• • •

БУЭНОС-АЙРЕС. Чөрүлдээге хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының туружун Аргентинада улам күжениишкиннг шүгүмчүлеп турар. Англи-аргентин чугаалажыышкыннарга кол рольдуг болуксай берген Вашингтон бодунуң хууда эрге-ажыктарын хандырып алыр болгаш ол айтырыгны КНО-га көөрүн болдурбас дээш «ийиги Кэмп-Дэвидти» кылыксай берген деп, аргентиниң «Диарио популар» солуң бижээн. Тэтчерниң чазаа «Аргентинаны дидимнениш турары дээш кезедир» бодалдыг болгаш, а ооң соонда оортан «политиктиг болгаш экономиктиг негелделер кылыр» хоонуут деп, ол-ла солуң онзалап демдеглээн.

Америк күрүнелер организациязының чурттарының даштыкы херектер министрлериниң консультативтиг ужуражыышкынынга киржири-биле Аргентинаның даштыкы херектер министри Н. Коста Мендес Вашингтонче чорупкан. Латин-америк күрүнелерниң эп-сеткил каттыштырылгазынга кордап салып турарын ол медеглээн.

(СЭТА).

Эш В. П. Новиковка Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың ыяш ажыл-агыйын сайзырадырынга киирген улуг салыышкыны дээш Тожунуң ыяш ажыл-агыйының директору Валентин Петрович Новиковка Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1982 чылдың апрель 26.

ТУДУГДА БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ АЖЫКТЫГ

Мурнакчы дуржулга арны

«...Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш идиг бээриниң чаа хевирлериниң дугайында чугаалап турарым ол. Ол аргалар бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырбышаан, партияның амгы үе-чадада экономиктиг стратегиязынга долузу-биле дүгжүп турар. Амгы беш чылда ындыг аргалар эң-не калбак нептерээн турары билдингир болгай».

(Эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге чугаазындан).

Дециментелиг болгаш чаа аргаларның бирээзи — бригада кержээн биениң республиканың тудугларында улам нептерээп бар чылдар. Ооң ажыктыын ындыг аргаже шилчий берген бригадаларның үре-түңнелдиг база бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-ижи көргүзүп турар. Чижээ, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде Ч. Донгактың, А. Башковтуң, А. Воронинниң бригадалары бригада кержээн ёзугаар ажылдап эгелээн соонда, социалистиг чарышка тиилекчилерниң одуруундан үнмейн, аразында ачыр-дачыр маргылдажып турар. «Тыва кедээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-зында Ш. С. Кужугетке удурткан бригада ол аргаже шилчээнден бээр ийи чыл ажа берген. Ол үениң дургузунда оларның ажыл-херээ баштайгы чылдарынга деңнээрге орайчок шаптыкчаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, ажылчыннарның сагылга-чуруму экижээн, дааңган ажылы дээш оларның хууда харыысалгазы улгаткан. Ооң ачызында бригада ай, квартал болгаш чыл пландарын үргүлчү ажыр күүседип, харын-даа хөй таварылгада ажыр боттандырып келген. Бригада кержээн-биле ажылдап турар өске-даа бригадаларның күш-ажылчы көргүзүглери бедик болуп турар.

Чогум-на ол айтырыгларга хамаарыштыр ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак үениң, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйнү камнап ап турар. Оларда сагылга-чурум быжыг, ажыл төлевилиг хөй, аныяк ажылчыннар мергежилге шалыпкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок».

Бригада кержээниниң ажыктыг, эки талалары чүл? Ооң № 741 КМК-да боттанмышкыны кандыгыл? Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, коммунист Ш. С. Кужугеттиң бригадазының ажылы, амыдыралы бо айтырыгларга харыыны долу эвес-даа болза, берип болур. Ук бригаданың чедиишкиннери, дуржулгазы биениң республиканың чүс-чүс тудугжуларынга улуг дузалыг, ажыктыг болурун, арга-сүме солчурунга идигин бээрин күзеп, бөгүнгү арынында ол бригаданың дугайында материалдарны киирдивис.

⊙ ⊙

Ш. С. Кужугеттиң бригадазы оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде 1980 чылдың ноябрь 7-ниң бүдүүзүнде күүсеткен. Эрткен беш чылда план ёзугаар 784 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 1 миллион 105 муң рубльге боттандырган.

1981 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери-биле ССРЭ-ниң Кедээ тудуг министерствозу бот-орулга чарылгазының чаа хевиринче шилчиткен бригадалардан № 741 КМК-да Ш. С. Кужугет удурткан бригадага «Эң эки бот-орулга-чарылгалыг бригада» деп атты тывыскан. Бригада ССРЭ-ниң Кедээ тудуг министерствозунуң болгаш ол адырның ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң хүндүлел вымпели-биле шаңнаткан.

1981 чылда бригада ийи квартиралыг 11 чурттаар бажыңны ажыглаалга киирген. Оларны тударының хуусаазын 131 хүнге кызырган. Бир ажылчынга онаажтыр кылырын 16 муң рубль кылдыр планнаан болза, ону 23250 рубль чедирген, 57,7 муң рубльдиң камналгазын чедип алган.

Бригада оң бирги беш чылда 1 миллион 190 муң рубль тудуг ажылдары кылыр планныг. Эртээн чылын 224 муң рубльди шиңгээдип алыр тургаш, херек кырында 279 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын бүдүрген. Беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында 54 муң рубльдиң ажылдарын күүседир планын 109 муң рубль кылдыр боттандырган.

ХОЛУШКАК МЕРГЕЖИЛ — БЕДИК ШЫНАР

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар бригадаларның арга-дуржулгазын, ажыл-чорудулгазын өскелерже үлегер-чижек кылдыр көргүзериниң, ол чаа арганы улам нептередириниң тайылбырлаарын тодаргай айыткан. Амгы үеде бригада кержээн-биле ажылдаар аргаже чүс-чүс тудугжу бригадалар шилчээн. Оларның саны хүн бүрү өзүп орар. Ындыг бригадаларның санында бистер база кирип турар бис.

Бистиң бригаданың күш-ажылдың бо дециментелиг аргазынче ийи чыл бурунгаар кирген. Ындыг аргаже шилчиирде анаа-ла, кандыг-даа план, бодал чок кирбээн бис. Баштайгы үеде бригадага дадагалзаашкыннар, чөрүлдээлер турган. Ынчангаш ажылчыннар ортузунга кижизидилге болгаш тайылбыр ажылдарын чорудар ужурга таварыштывыс. Бригада кежигүннериниң бодалын, сорулгазы чаңгыс аай апаарга, чүгле ынчан чаа арга-биле ажылдаарын дорт шиитпирлеп алдывыс.

1980 чылдың эгезинде № 741 КМК-биле күш-ажылчы кержээн чарып алгаш, чаа ёзу-биле, чаа күш-биле: «Чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш» деп девизтиг ажылдап кирипкен бис. Баштайгы улаада бистиң бодап, планнап турганывыс дег эки чүве дораан-на болбаан. Тудуг материалдары келбейн баарга, манаар-даа ужурга таварышкан турган бис. Боттарывыстың талавыстан хамаарышпас чүүлдер ийи-чаңгыс болуп турган. Ол бүгүнү чоорту ажып эрткен бис.

Бригада кержээн-биле ажылдап эгелей бергеш, ажылчыннарның мергежилиниң кызыгаарын ынчан билген бис. Бир звено бир ишти-өске ажылын соогаш, ооң ажылын күүседип шыдавас болза, мен болгаарымга, бо аргаже шилчээн ажылы чок. Ынчангаш ажылчыннар чоорту холушкак мергежилдерни шиңгээдип ап эгелээн. Бо хүннерде бригаданың кежигүн бүрүзү 2—3 тускай мергежилди шиңгээдип алган. Кажан кижилер ол хире аңгы-аңгы ажылдарны кылыптар болу бергенде, бир дугаарында, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир. Кижилер ажылды шалыпкын, эки шынарлыг кылып чаңчыга бээр. Ол, чижээ, ажылчын бүрүзү 4—5 разрядтыг апарган соонда, ажыл-херек кырынга көстүп бээр чорду. Бо таварылгада ажылчын бүрүзү бодунуң коллективиниң, бригадазының ёзулуг ээзи апаар, ооң активиг бот-идепкейи, бедик мөзүлүг болгаш быжыг сагылга-чурумнуг чорук ынчан тургустунар, чаазы-биле хевирлеттинер. Бригада кержээниниң кижилерден бир ноя негелдези ол. Өскээр чугаалаарга, бо дециментелиг чаа арга кижилерни ажылга харыысалгалыг, негелделиг, бедик мергежилдиг болурун ала-чайгаар-ла негеп бээри-биле ажыктыг, улуг дузалыг деп бодаар мен.

Ам бригаданың күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаап көрейн. 1981 чылда 279 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылдывыс. Бо көргүзүг планнап алганывыстан 55 муң рубль хөй. Ниити күүселдениниң иштинден тудуг материалдарының бот-үнезин 37 муң рубльге чиигедирин бригада чедип алган. Бо көргүзүг чурттаар бажыңнарын, мал кажааларын хуусаадан эрте тудуп алганының, тудуг материалдарын камнап, оларны чеп ажыглап келгениниң күзели-биле чедип алдынган.

Бистиң эрткен чылын ажылдаанывыстың түңнелдери бедик-биле үнелеткен. Бригада кержээнин эки боттандырганы дээш ССРЭ-ниң Кедээ тудуг министерствозу дамейлешкек ажылдыг бригадалар аразынга бирги черни ээлээн деп санааш, шилчиир вымпел-биле бистиң бригадавысты шаңнаан. Ол үнелел бистиң күш-ажылчы чаа чедиишкиннерже хей-аът киирген. Аңаа телептиг болуп, бо чылын оон-даа эки ажылдаарывысты хүлээнип турар бис.

Бригада кежигүннери хөй эвес. Шупту 13 кижи бар. Олар ийи звенода үстүп алгаш ажылдап турар. Бирги звенону Кертик-оол Ооржак, ийигизин — Херел Сарыглар удуртуп келген. Бо чылын кылыр ажылдарывыстың хемчээли улуг. Ниитизи-биле 235 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын бүдүрерин планнаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белек кылдыр бригада пландан ажыр 30 муң рубльдиң ажылдарын кылырын хүлээнип турар.

Оң бирги беш чылдың ийиги чылында ажылывыс темпизи бедик, бүдүрүкчүлүг болуп турар. Бо чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планын ийи катап ажыр күүсеткенивис. Чыл эгезинден бээр «Барлык» совхозта ийи-ийи аал чурттаар ийи бажыңны ажыглаалга киирген. Совхозтуң төлээлери ону шынарлыг эки деп хүлээп алган. Бо хүннерде Кызыл-Мажалыкта «Сельхозхимия» коллективинге хамааржыр ийи-ийи аал чурттаар ийи бажыңның тудуу доостур чоокшулаан. Ам беш дугаар бажыңның хаваазын кылып эгелей берген.

Бригада чыл санында он ажыг бажыңны тудуп, ажыглаалгага киирип турар. Манаа чугаалап каар бир чугула чүве бар. Ол болза шынар айтырыы. Ажыглаалгага киирер тудуг бүрүзүн хуусаадан эрте, чүгле эки шынарлыг дужаар дээш ажылдап турар бис. Тудуг бүрүзүн ынчаар кылып-даа келдивис. Ооң кылган ажылывыс үнелелин аңаа эки түңнелди берип турда, кымның-даа сеткил-сагыжынга өөрүнчүг болгай. Тудугларны хуусаадан эрте ажыглаалгага киирип, оларны шынарлыг кылганы, тудуг материалдарын камнап алганы дээш, бригадага шаңнал акшазын берип турар. Чамдыкта бир бажыңны дужааган соонда ындыг шаңналдарның түңү 1600 рубль чеде бээр.

Бисте тудуг материалдарының шынары кудук хевээр. Ону экижидер дугайында айтырыгны чаңгыс эвес удаа көдүрүп келдивисте-даа, эки түңнел чок болуп артып-тур. Ылангыя ыяш материалдарының шынары кончуг багай. Холдуунда 2—3 сорттуг болур. Хыртынналчак маңзылар эккээр. Оларны эптеп, эде чазап ап турувуста хөй үе чарыгдаттынар-дыр. Ооң ынаар тус черниң тудуг материалдарын кеңгүс ажыглавайн турар бис. Оларны ажыглап болурунуң аргазы бар. КМК-ның бодунда пилорама, чазанылга цеги бар, ынчалза-даа олар ажылдавайн турар. Оларның чамдык деталдарын чаартып, чаа кезектер-биле солааш, аңаа тудуг материалдарын дилдирип, эжик, соңга блоктарын, шала рейкаларын кылып ап болур. Бир звено ынчаар кылыр болза чарыгдал-даа эвээш үнер, тудуг материалдарының бот-үнези-даа дыка эвээжээр ийик. Аңаа бадыткал кылдыр чаңгыс чижектен киирейн. Бир кубометр шала рейказын Кызылдан сөөртүп эккээрге ооң өртээ 180 рубль болур. А ону бир звено мында кылып алыр болза, ол 50 хуу чиигээр. Өске-даа тудуг материалдарын ындыг арга-биле бүдүрүп ап тургаш, муң-муң рубльди камнап ап болурун ыя ол чижек база көргүзүп турар. Бо айтырыгже № 741 КМК-ның удуртукчулары кичээнгейин салыры күзенчиг.

Ш. КУЖУГЕТ,
бригадир, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Тудугжулар болгаш монтажчылар! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, шынарлыг кылдыр амгы үениң техниктиг үндезининң ёзугаар тудуңар!

Бүдүрүлгечи мурнакчы дуржулганы, күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа идиг бээриниң ажыктыг хевирлерин нептередиңер!

(1982 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

АЧЫР-ДАЧЫР ЧАРЖЫП ТУРГАШ...

Социалистиг чарыш — ажылга улуг быра, шимчедикчи күш деп билир бис. Ынчангаш чыл эгезинде бүгү арга-курлавырларывысты санап көргеш, чедир болгаш четпес талаларывысты өөренип көрүп тургаш, звенонуң кежигүн бүрүзүнге ону билиндир тайылбырлап бергеш, чүгле кижи бүрүзү бүрүн деткээн, чаа саналды киирген соонда, социалистиг хүлээлгени ап, ону күштүг кылдыр бадылап алыр чаңчылдыг бис. Ону чылдан чылче шак ынчаар боттандырып келдивис.

Манаа хөй чугаалап канчаар боор. Ажыл-биле дорт сеглээрге, бистиң бригадавыстың күш-ажылчы чедиишкиннери социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ооң түңнелин чарыштың негелдезинге айыткан хуусааларында үндүрүп, мурнакчыларны илередип, оларны шаңнап-мактап келгенивистен кончуг хамааржып турар. Мээң бодалым-биле алырга, бригадалар болгаш звенолар аразында чарышты № 741 КМК-да организастап, ооң доктаамал, салдарлыг талазын чедип ап турары багай эвес.

Бригадавыста ийи звено бар. Звено бүрүзүнде 6-6 кижини быжыглаан. Олар чарыштың ажык-дузазын биле берген, ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг салдарлыг күш дээрезинге бүрүн бүзүрелдиг апарганнар.

Чарыштыг звенолар кайы бирээзинге аштырбас дээш аразында ачыр-дачыр чаржып, кызымак ажылдап турарлар. Бир звено өскезин ажыл кагза-даа бистер аңаа үндаравас бис. Чүге дээрге кылып турар ажылывыс чаңгыс, бригадавыс база бистиң боду кээрге, тиилекчилерге байыр чедирип кааш, дараазында айда оларны ажар сорулганы салыр бис.

Мээң удуртуп турар звеномда күш-ажылдың хоочуннары, байлак арга-дуржулгалыг ажылчыннар бар. Аныяк ажылчыннар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, коллективтиң ат-алдары дээш ак сеткилдиг, кызымак ажылдаарын оларга өөредип, эш хуузунуң сургаалдарын кылып турарлар. Олар болза Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Будупович Ооржак биле Мөңгүн-оол Бартан-оолович Ооржак-тыр. Бо хоочуннардан Шыгжаа Оолак, Маадыр-оол Иргит ышкаш аныяктар дудак чок ажылдап келгеннер.

Звеномда күш-ажылдың сагылга-чуруму эки. Ажылчыннар шупту 2-3 мергежилди шиңгээдип алганнар. Ону база-ла социалистиг чарыштың ачызы, ооң ажылга улуг идиг бериишкининиң кылдыр санаар херек. Ынчангаш бистиң көргүзүглер талазы-биле чедиишкиннеривис — чүгле социалистиг чарыштың дээштиниң, ооң бедик салдарлыг күжүнүң ачызы-дыр дээр болзумза бистиң бүгү ажыл-чорудулгавыска ээскү бадыткал болур.

Совет кижилер, бистер, байырлал бүрүзүн эки күш-ажыл-биле уткуп ап чаңчыккан бис. Ам сорулгавыс — апрель айда тудуг-монтаж ажылдары кылыр планывысты хуусаа бетинде күүсеткеш, бүгү бурунгаар дециментелиг кижи төрелгетенниң улуг байырлалы, күш-ажылдың болгаш частың байырлалы — Май 1-ге бараалгадырывыс болур.

Х. САРЫГЛАР,
звено удуртукчузу.

Х. Сарыгларның звенозу.

ШАҢНАТКАН

Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-ның тудугжу бригадаларының аразында социалистиг чарыштың бирги кварталда түңнелин үндүрген. КМК ниитизи-биле кержээлиг организациялар-биле болгаш бодунуң күжү-биле тудуг-монтаж ажылдарын кылырының квартал планын 100 хуу күүсеткен.

Колоннаның тудугжу бригадаларындан Шойдар-оол Саңчытович Кужугеттиң комплекстиг тудуг бригадазы кварталда 54 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 100 муң рубльге азы 202 хууга күүсеткен. Дажы Намчатович Сааяның комсомол-аныяктар бригадазы 173 хуу. Күш-оол Монгушевич Чамыяктың бригадазы 36 муң рубльге тудуг ажылдары кылыр планын 41 муң рубльге күүседип база шалыпчы ажылдаан.

Бригадалар аразында социалистиг чарышка бирги черни чарыштың негелдезин ёзугаар тудуг материалдарын шыгжаарының чурумун болгаш ажылга озал-ондак болдурбазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижиткен Д. Сааяның бригадазынга тывыскан. Ийиги черде Ш. Кужугеттиң болгаш үшкү черде К. Чамыяктың бригадалары болган. Чарыштың тиилекчилеринге акша шаңналдарын, вымпелдерни, хүндүлел бижиктерин тывыскан.

В. САПЫЯК,
колоннада парторганизацияның секретары.

Ш. С. Кужугеттиң бригадазы.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

Оң бирги беш чылда улуг кичээнгейни чурттаалга тудуунче, ылангыя кедээ черде чурттаалга тудуунче угландырып турар. Ол кончуг чептиг. Кедээниң чурттакчыларының амыдырал-чурттаалгазын хоорайныы-биле деңнелдештирер дугайында бистиң Коммунистиг партиявыс чылдавыс хүн бүрү сагыш салып турар.

Бо программаны амыдыралга боттандырарынга улуун бистиң комплекстиг тудугжу бригадавыс база киирип турар. Чыл эгезинде ийи бажыңны чаа төлевилел ёзугаар планнааны-биле тудуп, ажыглаалгага киирген бис. Ол бажыңнарны «эки» деп демдек-биле хүлээп алган.

Совхозтар төптеринге-даа, Кызыл-Мажалыктың бодунга-даа ажылдааш, чурттаалга тудугларын ажыглаалгага киирерин керээде айыткан хуусаазындан орай дужаап көрбээн бис. Аңаа бригада аргазы-биле бот-орулга-чарылгалыг ажылдап келгенивис улуг дузалыг болган. Орта немей чугаалап каар чүве бар. Ол болза хүн бүрүде кылдынган ажылдың шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кынап, бир звено ажылга хажыдыышкыннар илереп көөр болза ону чогуур үезинде эдип ап турары болур.

Социалистиг чарыш — бригадавыстың ийи звенозунуң бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-херээниң чарылбас кезээ болу берген. Ол күш-ажылчы маргылдаага Кертик-оол Ооржактың звенозу чаңгыс эвес катап тиилекчи болуп келген. Звено чурттаалга бажыңнарының шеверлээшкин ажылдарын шалыпкын, бедик шынарлыг кылып турар.

Бажың бүрүзүн хуусаадан эрте дужаарынга чүгле бригаданың ажылчыннары идепкейлиг киржип келген эвес, а оларның-биле кержээлиг ажылдап турар организацияларның киирип турар улуг-хуузу эвээш эвес. Ол организациялар бригаданың бодунга хамаарышпас ажылдарны кылырынга саадаашкын болдурбайн көрбээн. Тодаргайлаарга, электрик чырыын киирери, санитар-техниктиг ажылдарны кылыры дээн ышкаш ажылдарны «Востоксантехмонтаж» трестиң КМК-ның участок начальниги Ф. Грачиев, каңнакчы А. Хомушку, слесарь В. Бичүгеш олар күүседип турар. Оларның бүдүрген ажылының шынары кудук болу бээр таварылга турбаан. Үстүнде адааным эштерниң ак сеткилдиг, кызымак болгаш дыңнангыр чоруун бригада кежигүннери үнелеп турар.

Бисте бригада чөвүлели ажылдап турар. Ооң күүседип, амыдыралга боттандырып турар ажылы хөй талалыг. Чөвүлелдиң хуралдарынга ажылчыннарның ажылга киржилгезиниң коэффициентизин тодарадып, хүнде, неделя дургузунда кылыр ажылдарының хемчээлин, ону кажан, кандыг хуусаада боттандырарын тургузуп ап турар.

«Тудууушкундан өөр, дуржулгадан өөренир» деп ханы утказы сөстер бар. КМК-га мурнакчы ажылдыг өске бригадаларның байлак дуржулгазын шиңгээдип ап, ону ажылывыска ажыглап турар бис. Шак ындыг арга-дуржулга солчуушкуну ажылдың ажыктыын, ооң шынарлыг болурун чедип алырынга бисте дузалап турар.

К. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

ЧАҢГЫЗЫ — ШУПТУЗУ ДЭЭШ...

Ол бригаданың чогум эрелери апарган, чаңгыс демниг, чаңгыс бодалдыг ажылдап турар кижилер дугайында чугаалаар болзумза. Бригадада он үш кижи барын демдеглээн бис. Коллективтиң ноя ээзи коммунистер, хоочун ажылчыннар тургузуп турар. Олар ажылдың шынары, ооң ажыктыы, материалдың камналгазы, оларны тудугга чеп ажыглаары, бедик бүдүрүкчүлүг күш ажыл, эки сагылга чурум дээш демисежип, бригадага ол бүгүнү бүрүн-биле боттандырар дээш күжүн, билиин, дуржулгазын харамнавайн, телептиг болгаш кызымак ажылдап келгеннер. Шынап-ла, мурнакчылар дугайында айтырыг салырынга бригадир Шойдар-оол Саңчытович өскелерден чогум кымны мактап адаптарынга бергезине берген чүве. Ол чөп. Бо бригадада хоюдап турар кижилер чок. Ындыг-даа болза, тергиинерниң тергиинеринге кыска характеристика берзе черле ажыр бис.

Бригадир. Ол мынча эң хуя дүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ш. С. Кужугет — Күш ажылдың Кызыл Туг орденниг. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу атты тывыскан. Бо чылын Москвада УАЧД-ниң мөңгүн медалы-биле шаңнаткан. «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээн эдилеп чоруур. Шойдар-оол Саңчытович дөрт чыл улаштыр социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

Хоочун тудугжу К. Б. Ооржак — Ленин орденниг. Ол — Ленинчи юбилей болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдарның эдилекчизи. Хөй чылда ажылдаан К. Д. Ооржак — Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу. Ол — СЭКП обкомунуң хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн дөрт удаа алган. Кувискаал Достак-оолович «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ база бар.

Х. Х. Сарыглар — звено удуртукчузу. Ол — Москвада УАЧД-ниң хүлер медалы-биле. «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Ындыг кижилерниң даңзызын ам-даа уламчылап болур. Үстүнде киирген чижектер бистиң эвээш кежигүннүг бригадада ажылынга, амыдырал-чурттаалгазынга телептиг кижилерниң ат-алдарын, чонунга эки бараан болуп чоруурун херечилеп турар. Эки ажыл эдеп чиир аалдар деп чүве ол-дур.

Бригада кежигүннери 1977 чылда-ла чаалап алганы «Коммунистиг күш ажылдың бригадазы» деп бедик атты телептиг-биле шынзыдып турарлар. Бригада ай, квартал планнарын чедиишкинниг күүседип келгени дээш «Тыва кедээ тудуг» трестиң, № 741 КМК-ның шаңнал, макталын чаңгыс эвес удаа ап келген.

Мооң мурнунда чылдарда 66 серийниң бичежок бажыңнар тудуп турган болза, ам делгемчиткен 115 серийлиг бажыңнар тударынче кирген. Ол чаа бажыңнарга немей дузалал ажылдарын кылырынга ажыктыг черлерни олар кылыр. Ындыг болганда аңаа хөй күш үнер, хөй тудуг материалдары чарыгдаттынар апаар. Бир-тээ бригада кержээн кижилерниң ажылындан, материалдыг хандырылгазындан кончуг хамааржыр болганда, мынаа кержээлиг ийи таланың бот-боттарындан хамаарылгазы, керээде киирген пункт бүрүзүн чогуур ёзугаар күүседири улуг рольдуг болур. Амгы байдал-биле алырга, ажыл-херек дег деске эвес. Тудуг материалдары-биле хандырылгага бо-ла кудуктаан бээр. Чижээ, кургаг штукатурка, кадарлар, шала рейкалары, шифер чамдыкта келбейн баар. Өске таварылгада четпес эвес-даа келгилээр. КМК-ның чүгле Кызыл-Мажалыкта бедик сес бригада бар. Оларның ажылдап турар объектилери аңгы-аңгы. Ынчангаш ажылчыннарны чаңгыс автобус-биле дажыглап турда, эртен ажылче орай үнер чоруктарга олар таварыжып турар. Бо база чоокку үеде шиитпирлээр чогуур айтырыгларның бирээзи-дир.

Ажылчыннарның материалдыг сонуургалын хандырар, оларга моралдыг деткимче көргүзер талазы-биле ажыл бригадада багай эвес тургустунган. Байырлалдар хүннеринде чүгле мурнакчыларны эвес, а бригаданың кежигүн бүрүзүнүң ажылын үнелеп, эки ажылдыг, быжыг сагылга-чурумнугларның адын адап, байыр чедирери чаңчыл болган. Оон ыңай хүн дургузунда кым кайы хире хемчээлдиг ажыл кылганын ажыл шагының соонда түңнеп турар. Чамдык мурнакчы ажылчыннар хүнде 15—20 рубль чедир ажылдап ап турар. А ортумак шалың айда 300 рубль чоокшулай бээр. Ол ышкаш дээрге кылыр ажылдарны баш удур планнап, тодарадып ап турарлар. Ажылды шак ынчаар организастааны чүгле эки түңнелдерге чедирип келген эвес, а ажылчыннарның хууда бот-идепкейин, кылыр ажыл-херекке сонуургалын көдүрүп, чаа чедиишкиннерже оларны улам хей-аът киирген.

Бригада кежигүннери быжыг найыралдыг, бот-боттарын улуг-бичези чокка хүндүлежип билирлер. Оларда чүгле боттарының «дуңмачуун» бодаар сеткил чок. Олар коллективниң ады, бригадазының ат-алдары дээш ажылдап чоруурлар. Ынчангаш ажылдаарда-даа бүгү чүвени бир дем-биле кылыр, дыштанылга хүннеринде-даа өг-бүлезинге киржип, аяк шайже чалажып бээр ужуру ында. Бир эжиниң бажыңын септээр-селиир дээн болза база ындыг: аңаа ол-дуунда шупту чеде бээр. Чажын каттап, балыктаар-даа — шупту чоруп каар. Нат-ла эш-өөр тыртчып чаңчыгып калган...

Түңнел сөс кылдыр чугаалаарга, чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш деп девизин олар амыдырал кырынга бадыткавышаан, бригадада кержээн ажыл-херекке нептередип, аңаа делгем оруктуң ажыдып болурунуң аргаларын көргүскен эң эки ажылдыг бригада ол. Бригада апрель айның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүсеткеш, бүгү улустуң улуг байырлалы — Май 1-ни телептиг күш-ажыл-биле уткуп турар.

Ш. ДОРЖУ.

Бо арынны «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң корр. Ш. Кууляр, «Шынның» тускай корр. Ш. Доржу белеткээн.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] аңнадан шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анатолий Макарович **Абраменко** — ДОСААФ школазының өөредилге мастери.

Анастасия Ильинична **Асеа** — Курхайгаарал лабораториязының лаборантызы.

Надежда Ивановна **Арсланова** — Енисей пароходствозунуң райөргелелиниң кассир-санакчызы.

Евдокия Тимофеевна **Барабанова** — рестипографияның оруктуу.

Раиса Степановна **Бондаренко** — пенсионер.

Наталья Максимовна **Брюшкова**—«Ростекстильторг» баазазының склад эргелекчизи.

Елена Фёдоровна **Бурганова** — мебель фабриказының ажылчыны.

Пётр Тимофеевич **Важенин** — № 2 АТБ-нин мастерскаялар начальниги.

Сергей Дмитриевич **Васькин** — Тываның авиабөлүк үргээзинин өрт машиназының операторы.

Валентина Павловна **Викторова** — пенсионер.

Вера Степановна **Вохменцева** — Күрстрах инспекциязының агентизи.

Надежда Михайловна **Выбриенко** — респотребсоюз баазазының кладовщиги.

Нина Даниловна **Галайко**— «Красноярскцелинмонтаж» трестиниң тускайжыттынган № 624 КМК-зының улуг бухгалтери.

Михаил Александрович **Григорьев** — Күрстрах инспекциязының агентизи.

Анна Ефимовна **Егорова** — Тываның электри четкилеринин техажылчыны.

Алексей Григорьевич **Ефимов** — ДОСААФ хооркомунуң даргазы.

Пётр Дмитриевич **Житов**— пенсионер.

Александра Александровна **Заико** — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Татьяна Иосифовна **Зуева** — респотребсоюзтуң сайгарылга баазазының ажылчыны.

Мариа Ивановна **Зыкова**— пенсионер.

Анфия Афанасьевна **Калабушкина** — Кызылдың элеттер бараннар садыының улуг кладовщиги.

Екатерина Седип-ооловна **Кенденбиль** — Тываның көгжум-шии театрының артизи.

Надежда Дементьевна **Киселёва** — пенсионер.

Зоя Ильинична **Кондрашина** — «Тыва тудуг» трестиниң [illegible] эргелелиниң баазазының ажылчыны.

[illegible] Дмитриевна **Коптева** — пенсионер.

[illegible] **Кувакшева** — Сельхозтехниканың материал-техниктиг хандырылга баазазының экономизи.

Идея Михайловна **Кучумова** — столоваялар болгаш ресторааннар трестиниң склад эргелекчизи.

Эльза Константиновна **Лантухова** — пенсионер.

Евдокия Ефимовна **Ларина** — [illegible] талазы-биле комитеттиң улуг бухгалтери.

Валентина Мироновна **Мокина** — Чырдыкшылга министерствозунуң [illegible] школа фельдшерлер оларчызы.

Василий Андреевич **Николаев** — пенсионер.

Яков Амырбитович **Норбу**— Телевидение болгаш радио[illegible] дамчыдылга талазы-биле курмакситтиң редакторы.

Матрена Георгиевна **Огоренко** — Тываның авиабөлүк үргээзиниң техник-кладовщиги.

Ксения Павловна **Папинина** — «Востоксибирьгипроводхоз» институттуң Тывада салбырының кол бухгалтери.

Нина Гавриловна **Попова**— республиканың уруглар эмнелгезиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Таисия Ивановна **Потылицына** — пенсионер.

Валентина Дмитриевна **Прокопьевна** — № 14 школаның башкызы.

Таисия Михайловна **Пшеничникова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Павел Кондратьевич **Романенко** — Садыг министерствозунуң садыг баазазының ажылчыны.

Анна Ильинична **Рябенко**— Иштики херектер министерствозунуң албан черинин ажылчыны.

Мушфена Сулеймановна **Сат** — № 11 ясли-садтың кижилдекчизи.

Анна Васильевна **Смажевских** — Садыг министерствозунуң садыг баазазының улуг товароведи.

Татьяна Емельяновна **Соколова** — № 3 ясли-садтың повары.

Антонина Гавриловна **Спирина** — СЭКП обкомунуң вахтеру.

Анастасия Семёновна **Столбун** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Тамара Васильевна **Стрельченко** — республиканың № 2 эмнелгезиниң улуг бухгалтери.

Екатерина Архиповна **Тодикова** — республиканың кожно-венерология диспансериниң эмчизи.

Таисия Николаевна **Тропиная** — респотребсоюзтуң белеткел-саарылга баазазының улуг бухгалтери.

Ульяна Павловна **Трухина** № 8 сес чыл школазының техажылчыны.

Татьяна Фёдоровна **Тюльберова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Клавдия Куприяновна **Утева** — пенсионер.

Варвара Фёдоровна **Фанакина** — респотребсоюзтуң ажыл-агыйының кол бухгалтери.

Татьяна Никифоровна **Хворова** — Кызылдың автосеттелге заводунуң кол бухгалтери.

Евдокия Лукьяновна **Чагина** — Кызылдың тууибу заводунуң ажылчыны.

Иван Антипович **Чеботарёв** респотребсоюзтуң АТП-зының автотранспорт [illegible].

Зоя Алексеевна **Чермнёва** — пенсионер.

Иван Васильевич **Черненко** — Енисей пароходствозунуң райөргелелиниң [illegible] разнорабочая.

Надежда Федоровна **Черных** — «Тыва тудуг» трестиниң бухгалтериязының оралакчызы.

Татьяна Ивановна **Шевченко** — Роскоопторгтуң Красноярск конторазының Тывада [illegible] ажылчыны.

Анна Петровна **Юсупова** — Таргаа продуктуларының бүдүрүлге эргелелиниң Кызылда сайгарылга баазазының техажылчыны.

(уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ПМА-ның интервьюзу

АЗИЯГА ТАЙБЫҢ БОЛГАШ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ТУРАР ДЭЭШ

МАР-ның парламент болгуун Күрээкомунуң президиумунуң даргазының оралакчызы, Моол журналистер эвилелиниң даргазы Цэндийн Намсрай ПМА-ның Улан-Баторда тускай корреспондентизи И. Жарский-биле беседазынга мынча дээн:— Эш Л. И. Брежневтиң Ташкентиге чугаазынга кыйгаргы Азия дипке айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле чаа эгелекчи саналдары Совет Эвилелиниң тайбың күзээн даштыкы политиказының бөмбүрзек кырынга тайбынны камгалаарынче оон херек кырында шиңгыт чүткүлдүүн база бир чайгынчак херечизи боор турар.

Ол саналдар чогуур үезинде, тодаргайы-биле, мерген угаанныг быдышкан болганда, оларның улуг ужур-дузазын улузар сестер тывылбас дээн, Ц. Намсрай демдеглээн. Империалистиг болгаш гегемонистиг күштерниң үлгелелиндеринин түңнелинде амгы үеде Азияда байдал дыка шынгыырааш. АКШ болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарының девискээри кыдыр чүгле бүгү дапти чарлавайн турар, янов милитаризм база чыжын көвүйтүп келген. Пекин амгыжок делгем девискээр черлерин хунаажып. Пакистан көзүлдүр-ле агрессия сорулгалар-биле чепсеглеп турар. Вьетнамга, Лаоска, Кампучияга удур сүлчээлерни моонлап турар. Ындыг үүлгедикчилерниң санаарын ураалаар болур. Ынчалза-даа бистиң дипте байдал кайы хире шынгыы дээп чүвеге үстүнде адаан чүүлдер четтирдир.

ССРЭ Азияның бүгү-ле улуг болгаш бичии-даа чурттары-биле эки харылзааларын тударынче шимги-биле чүткүп турар. Найыралдыг болгаш кады ажылдаажылганың харылзаалары моол болгаш совет улустарда алдан ажыг чылдарда үргүлчүлеп турарынга чоргаарланыр-даа бис.

ССРЭ-ниң Азия дипке даштыкы политиказының үндезинин делегейниң өске-даа районнарынга ышкаш, база-ла социализм чурттары-биле найыралдыг харылзааларны быжыглаары, тайбың, бостарга болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү күштер-биле эп-сеткил каттыжып тырары болгаш оларны деткиири боор келген болгаш ындыг боор турар-даа. Совет Эвилелиниң ындыг туружун эш Л. И. Брежнев Ташкентиге бадыткаан.

Совет-япон болгаш совет-кыдат харылзааларын эмдээр. ССРЭ биле КУР-нуң кыдыгаарынга бот-боттарының аразынга идетежирин быжыглаар талазы-биле оон чугаазында илереттинген саналдарны моол дэй дипти чүтлүүтзүүн кулээн көрүп турар.

Совет-кыдат харылзааларга онзалап доктаансап каап тур мен, мыннаарга ындыг харылзааларда кайгамчыктыг арыннар эмээш эвес сөнаттынып турар болгай. Бөгүн оларның дугайын Пекинде сагыңмазын оралдажып турары хараадапчыт. Ынчаарга Совет Эвилели-биле кызыгаар чок найыралдың үре-түңнелдерин Кыдат бо хүннерге чедир ажыглап турар болгай. Кыдат революцияның тиилелгелиге болгаш ону камгалаарынга, социалистиг экономиканың үндезиннерин тургузарынга чаа инитиал тургузуун догуннадырынга ССРЭ-ниң интернационалчы дузаламчызын улустарның угаап-медерелиниң уштуп кааптын чер-ле шыдаттынмас. Совет Эвилели бодунуң Порт-Артурда болгаш Дальныйда шериг баазаларын хүлээдип берген, оон ырым өлүгаар эргелерин КНО-га камгалап турган. Тайвань ортулукту Кыдаттың бүдүн бүрүн девискээри болур дээрзин деткип даа турар бис.

ССРЭ-биле КУР-нуң аразынга харылзааларны чогумчуудары чүгле ол ийи кожа хелбээ улуг улустарның хереэ эвес. Ол Азия дипке болгаш бүгү делегейге-даа тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң чугула факторун болур ийик.

Эш Л. И. Брежневтиң чаа эгелекчи саналдары дээрге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алган 80 чылдарның совет тайбың Программазының херек кырында боттандырылгазы-дыр. Олар Азияның чурттары-биле бодунуң харылзааларын өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаварының, улустарның суверенитедин болгаш эргелерин хүндүлээриниң, кайы-даа талага ажыктыг болгаш дең эргелиг кады ажылдажылганың принциптери-биле тургузарынче Совет Эвилелиниң шын ла чүткүлүн көргүзүп турарын Ц. Намсрай түңнелинде чугаалаан.

(ПМА).

Улан-Батор.

ЭРГЕ ЧОКТАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың чаа-чурттуг бюрозунуң парлап үндүрген илеткелинде эрткен он чылдар дургузунда американ ниитилелдиң социал-экономиктиг тургузуунга болган өскерлиишкиннерин айтып турар.

«Бүгү-ниитиниң таныштыг оранны» дээр ол ниитилелдиң кол-ла четпес чүүлү социал дең эрге чок чоруктуң тергиидээшкинин боор артышаан. Каттышкан Штаттарның бүгү чонунуң 12,5 хуузу, тодаргайлаарга, 27,5 миллион кижи, ында «ядыы-түреңги чоруктуң кызыгаары» дээр демнелдей-даа кууду байдалда чуртталп турар. Бир эвес түс-түс национал эвээш көлик чоннарны алыр чүве болза, ак эвес кештиг кыдыр төрүттүнер, аксының межи чок американнарының таваржып турары ядарал-түреңги байдалы шуут-ла илдең-биле көстүр.

Чижээ, ак кештиг американнарның аразында ядыыларның саны 9,4 хуу болза, негрлерниң аразында олар— 30,2 хуу боор турар. Өскээр чугаалаарга, АКШ-та барык сески негр бүрүзү-ле арге-шолээ, эт-херекти-даа чок, ядыы-түреңги байдалда амыдырап турар-дыр.

[illegible] продуктуларынга болгаш бирги черге [illegible] бараннарынга-даа, [illegible] чүүл болгаш электри энергиязынга-даа өртек-холчааның соксаал чокка улгадыышкыны, чурттаар [illegible], транспортка [illegible] хандырылгазының өртээниң бедээни АКШ-та амыдырал дециелиниң улам-на кудулаарын болдурун турар. Бо талазы-биле «муриакчылар» база-ла мөлчүгдел-дарлалга таваржып турар бичии-бурай национал чон боор турар. Оларның орулгалары ак кештиг кижилерниң ог-бүлелериниң барык ийи катаң эвээш боор турар.

Илеткелде айыттынган оон өске база бир факт АКШ-тың [illegible] тергиидээшкинге дорт хамааржылгалыг боор турар. Доктаамал чурттаар чер апарган автофургоннарда-[illegible] чыыцнарның болгаш автомашиналарның саны 1960 чылдан 1970 чылга чедир 2,1 миллион чедир көвүдээн, а 1980 чыл иштинде—3,8 миллион чедир немешкен. Амгы үеде улуг-улуг үлеттер [illegible] хосикидир болуп бүгүп автохоорай-эдеринчилер тыптып каан турар. Бөдүүн американнарга квартира хөлзээшкин алыры шуут-ла күш четпес чүүл апарган. Нью-Йорктуң [illegible] ийи арази [illegible] хулезиниң айда бүрүзү-чартык муң доллар чедип турар.

В. РЕШЕТИЛОВ.

КЕЗЭЭДЕ КАДЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээш, оларның айыыл чок чоруун болгаш тайбың база делегейге айыыл чок чорук дээш демиселиниң [illegible] үндезини болур Варшава Керээзинин камгаланычы күштүн быжыгаар дээш Совет Эвилели-биле болгаш акы-дугма өске-даа чурттар-биле кады Венгрия биле Польша моон соңгаар-даа ылапкейлиг туржур. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының болгаш Венгрия Улус Республиканың удуртукчуларының болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, Польша Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан Польшаның партия-күрүне делегациязының аразынга болган чугаалажылгаларның дугайында парлаттынган дыңнадыгда ол хуттайын чугаалаан. Польша делегациязы Венгрия Улус Республикага албанныг найыралдыг айтыл-чорууну кылып чораанын билдингир болгай. Делегацияның эргезинин ниитиге хүлээп көрдүнгени нормаларыжектеринге, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставынга, Хельсинкиниң түңнел актызынга чөрүштүр НАТО-нуң чамдык күрүнелеринин Польшаның иштики херектеринге дорамааны-биле холгаарлап дээр оралдажыышкыннарын ВУР биле ПУР шиитпирлиг буруу шаап турар. ПУР-га хамаарыштыр империалистиг бельйтерниң кылгай көрүкчү үүлгедиишкиннери күрүнелер аразынга тайбын кожа хелбээ ногумнаажылганың принциптеринге улуг каражаны чедирип турар.

АКШ-тың боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту ееспедип үндүргенинге удур социалистиг дем каттыштырылгазының өске чурттары-биле кады Венгрия биле Польша чайтылыш чок туржун турар. СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кедирген чаа совет саналдарын олар деткип турар.

ВУР биле ПУР Мадрид ужуражылгазының чедиишкинниг доозулуу дээш база Европага бүдүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының хемчеглериниң болгаш чепсегленмишкинниң дужурериниң талазы-биле конференцияны чыылдырары дээш туржуп турар. Ортумак ыракшылдың чаа ядролуг чепсектерин Европага сайгара тургузар дээр НАТО-нуң шиитпири Европа диптиң улустарының эрге-ажыктарынга кажан-даа таарышпас деп, ийи күрүне санап турар.

Венгрияның болгаш Польшаның аразында акы-дугма найыралдың быжыг үндезинин социал системаларының ниити чоруу, идеалдарының болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарының чаңгыс аттыг болур.

Национал камгаланылгазының шериг чөвүлелиниң ПУР-да кризистиг ажыы эртериңче болгаш социализмниң чаалап алыышкыннарын быжыглаарынче угланган хемчеглерин Венгрия Улус Республика деткип турарын дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

БАЗА БИР ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Берриосче баар оруктуң оон кожазы Сан-Мигель дээр хоорайжыгаштың чурттакчылары айтып берген. Рио-Секо хемниң эриинде тургустунган сууржугашка чедир оон тура 15 миль орукту эртер. Эрткен суббота Берриос суурга бир чүс хире чурттакчылар турган.

Репортёрлар чаңгыс-ла чүүлдүң дугайын — Берриоска эрткен воскресеньеде сальвадоржу шаажылакчылар торааның билир турганнар.

Солдаттар Берриоска воскресеньеде, эртенгиниң алды шак үезинде чаза таварып кирип келгеннер. Оларны бирээзи турган: «Шуптуңарны хаар үнүңер, диве тургулап тынар. Силерни ап өлүрер бис»—деп, алгырып-ылаан. Боттары үнмээн кижилерни күш-биле үндүр ийик тургаңнар. Дүвүрээн үезинде хөй эвес кижи суурдан дезиптер аргалыг болган.

Чурттакчыларны ийи бөлүкке үлеген. Хемниң ийи талазынга боолап өлүргүдээн. «Мен бир бөлүк бичии уругларны канчаар боолап өлүрүп эгелээнин көрүп каан. Оон доңнуу өрү алыш дээри-биле маңнаплаткан мен» — деп, 10 харлыг Мерседес Уильяч чугаалаан. 12 харлыг Мария Долорес Турсиос дээр арга чокта болган болза, база-ла дирги арткан. Кижилерни боолап турар үеде ону акызы октап камгалап, дуй турупкан. «Мен ханга шуут боражы берген болган мен»—деп, Мария Долорес чугаалаан. Ачазының ханы ону ийиги удаазында база камгалап каан: солдаттар оон ханы шупту тактуп, өлүп чыдар деп бодааш, катап боолавайн баргаңнар болган.

Боолаттырып өлүрткеннерниң аразында 25 бичии уруглар, оларның аразында дөрт харлыг болгаш оон-даа бичии 12 кижи бар.

Кожа суурларның тараачыннары болгаш тура халышканнар аттырып өлүрткен уругларның болгаш кыргаңнарының, эр-херээжен кижилерниң акы-дуңма хөөрүн оон шак иштинде казып келгеннер. Олар ярааныыг үүлгедиишкин болган [illegible] Берриостуң чурттакчыларынга дуза чедирип четтикпейн барганнар.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.

ООН ЧУГУЛА СОРУЛГА ЧОК

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының Европада болгаш Соңгу Америкада организацияларының аная болган консультативтиг ужуражылгазы АКШ-тың администрациязының тайынзырак чүткүлүнге аныяк сагаачыларның дүвүрээн, сагыш човаан турарын илереткен.

Оон киржикчилери СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга кыйган чаа совет тайбың саналдарын деткиирин турарын илереткен. Вашингтонунуң администрациязының сүмелеп турары «күрүнелер шиитпирлээр» дээр, ындыг шиитпирлээшкинниң үндезини чок чүүл кылдыр бүрүү шаап турарын илереткеннер.

Атомнуг дайынның айыылын улгадып турарынга удур, Барык Европага ортумак ыракшылдың америк ядролуг чепсектерин сайгара тургузарының планнарынга удур, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры дээш массалыг шимчээшкиннерин калбартырындан чугула сорулга аныяк салгакчыларда чок деп ол ужуражылгага демдеглээн.

Аныяктар организацияларының төлээлекчилери ДАБФ-ниң 3—9 хүннеринде Прагага эртпирер деп турар IX ассамблеязынга белеткелин база чугаалажып көргеннер. Будапештиге болган ужуражылгага совет аныяктар делегациязы база киришкен.

ПКАП ТК-ның пленуму

МАДРИД. Испанияның даштыкы херектер министри Перес-Льорканың медеглелин «Пайс» солун парлаан. «Испания НАТО-га кирип бергенинде база бир таварылгада безин Испанияның девискээринге ядролуг чепсекти кажан-даа сайгара тургуспас» деп оон ол медеглелинде чугаалаан.

Ортумак ыракшылдың америк ядролуг ракеталарын Испаниның девискээрге тургузарының планнарының дугайында Бельгияның шериниң кол штавының начальниги генерал-лейтенант Гонтьешиң чугаалаан чүүлүнге харыы кылдыр ол медеглелде ук министр кылган.

Бельги генералдың чугаалаан чүүлүнүң «политиктиг-даа, техниктиг-даа талаларынга испан чазактың чөпшээрешпейн турарын бельги чазакка дыңнадыышкан чүве» деп Перес-Льорканың дыңнадыын ол солун бижээн.

(СЭТА).

Афганистан Демократтыг Республиканың апрель революциязының 4 чылы

Ол чурттуң ортаакы вектиң кишчи-бектиинден, караңгы-бүдүүлүүн, хожудангай чоруктан уштунгаш, хостуг, демократтыг, чаа Афганистанны тургузарының оруунче кирипкенинден бээр дөрт чыл эрткен. Апрель революциязының соонда эрткен чылдар иштинде Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязы болгаш АДР-ниң чазак ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын баштайчалап социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларның оруу-биле чугула базымнарны кылган. Революция мурнундагы үе-биле деңнээрге, үлетчүр болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн, национал орулга улгаткан.

Черниң демократтыг реформаларын боттандырып чорудуп турар. 296 муң чер чок болгаш эвээш черлиг тараачыннар черни үлешкеннер. Экономиканың күрүне болгаш холушкак-даа секторларының ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга ажыл төлевирин улгаттырган. Республикада караңгы-бүдүүлүк болгаш ужун билбес чорукту узуткаар ажыл чон кижилерге ажыл бээр аарыг-аржыктарны узуткаар талазы-биле калбак ажыл чорун турар. Совет Эвилели ол аныяк республиканың чаа амыдыралын тургузарынга бүгү талазы-биле дузалап турар.

ЧУРУКТА: Бир миллион ажыг чурттакчылыг, республиканың политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг төвү— АДР-ниң найысылалы Кабул.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Эртем—кодээ ажыл-агыйга

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Украина — бистиң чурттуң эң-не тараалап чери боор турар. Бойлус анаа байлак черлерни тургузуп, чер ажылынга таарымчалыг болдурган, ынчалза-даа оон ол-шыты чедишпес. Ол-шыктың чедишпезинден республиканың девискээриниң хөй кезии чер ажылының дуптан хевирин чорудар ужурга таваржып турар. Ынчангаш ол девискээрниң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаары улуг күштүг негеп турар.

Бо беш чылда кодээ ажыл-агыйның чылда ортумак ниити чыылдазын 12—14 хуу улгаттырарын, тарааның чылда ортумак бүдүрүлгезин 52 миллион тонна, чигир свёклазын 57 миллион тонна чедирерин, чылдың-на 2,9 миллион тонна тарымал тоорук үрезинин алырын планнап турар.

— Немелде саваде колдуунда-ла практикага эртемниң сөөлгү чедиишкиннерин ажыглаары-биле чедип алдынар — деп, Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының (ВАСХНИЛ) Мурнуу салбырының президиумунуң даргазы Григорий Богданов ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. —Украинага кодээ ажыл-агыйның тускай эртем-шинчилел албан черлеринин четкизин тургускан. Олар органиктиг болгаш минералдыг чөмиишкиндикпелериниң таарыштыр ажыглаарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып, хөрзүүнериниң үнүшдүжүттүрүүн бедидер, молдурастап, экижиткен черлерниң ажыглаарының сүмелерин ажылдап кылып турар. Ындыг черлер республикада ийи миллион гектар ажып турар болгаш 1985 чылга чедир ындыг черлер ам-даа чартык миллион гектарга немежир.

Украина селекционерлер улуг чедиишкиннерин чедип алган. Алды улуг тускайжыттынган төптерде ол черниң доктаамал эвес агаар-бойдузунуң байдалында бедик бедик дүжүттү алырын хандырар кодээ ажыл-агый культураларының чаа-чаа сорттарын болгаш таңнактарын тургускулаан. Оларның бирээзи — Мироновкада селекция болгаш үрезин талазы-биле аттаржаан эртем-шинчилел институду боор турар. Ол Киевтен ыраан эвесте турар. Оон дүрнулга [illegible] тывыл ган кызыл-тас бөмбүрзектиң [illegible] [illegible] бир хуузун эзеп турар. Ол үрезиннерниң эң тулган дээш дүжүдү гектардан-на 100 центнер ажып турар.

Оон өске база бир эртем төвү —Одессада Бүгү-эвилелдиң селекция-генетика институдунуң ажылдары база оон кудак чок алдаржаан. Оон ажылдакчыларының сүмелээн мутагенезтериң шилип алырының чаа хевиртиг системазы дурзуга материалын шилип ренниң хуусаазарын дыка кызырар арганы берген. Ол эртем албан черниң ажылы оон өске билдингир сорттарга бодаарга, тараазынде белогу 2—4 хуу хөй бүгүн чажар кыдыг кызыл-тастың сорттарын тургузуп, практикага ажыглаар арганы берген.

Украинада селекция-хайнакташтырылга ажылының калбак чоруп турарының дугайында тарааазында сайзар көргүзүп турар. Республиканың эртем [illegible] күрүнениң үрезин шенээ черлеринче аңгы-аңгы культураларын 625 сорттарын болгаш таңнактарын дамчыдып берген болгаш олардан 174-түү районнаан, түс-түс черлерге тараан. Оларнын аразында дээн тарлан-на 85—95 центнер дүжүттү бээр шаар чажар кызыл-тастың, гектардан-на 120-150 центнер дүжүттү ап болур көк-тарааның күүн чажар сорттары база бар. Чаа сорттар тургузукчуларының кичээнгейин чүгле дүжүт бедидеринче эвес, харын база тарааның белоктарын, картофельде крахмалды, свёклада чигирни өңдерннче база угланган. Ол бүгү дүжүттүң боттуг үнезиниң дыка бедидер.

— Бо хүннерде кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин ону хөгжүдерде оон бүгү айтырыгларын болгаш сорулгаларын чүгле комплекстиг, ниитизи-биле шиитпирлеп болур ындыг деп келде чеде бергенин Григорий Богданов чугаалаан. — Ол, эртем-билииниң талазы-биле эң-не янзы-бүрү адырларының эртемденнериниң, олар-биле кады биологтарының, химиктериниң, физиктериниң дениш ажылы-биле чедип ап болур. Чүгле 1976—1980 чылдарда республикага 267 комплекстиг эртем-техниктиг темалар талазы-биле шинчилел ажылдарын кылып чоруткан. Күрүнениң болгаш албан [illegible] планнарының чеди чүс ажыг ажылдары ында кирип турар. Оон түңнелинде ниити ажыглаттыг түгл бир миллиард рубльдан ажыг турар беш чүс ажыг ажылдары кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче шилчээн берген. Ол-ла үе иштинде ВАСХНИЛ-ниң Мурнуу салбырының эртемденнери чаа чүүлдерин шинчилеп тыпканы болгаш тургусканы дээш 526 автор керечилелдерин алганнар.

Бистер шинчилел ажылдарын углап-башкарары-биле эртем ажылдарын планнаарының тодаргай сорулгаларын айыткан бүдүн программалыг аргазын ажыглап турар бис. 1981—1985 чылдарда республиканың 16 ындыг программазын тургускан, оларның аразында «Агрокомплекс», «Чигир», «Мал чеми болгаш протеин» деп программалар база бар.

Украин ССР-ниң Эртемнер академиязы база-ла кодээ ажыл-агыйның айтырыгларын болгаш сорулгаларын шиитпирлээринге эвээш эвес улуг үлүүн киирип турар. Оон бо талазы-биле кылып турар ажылдарын чемчээли улуг. Чижээ УССР-ниң ЭА-зының Ядерлиг шинчилелдер институдунуң тергиндези үнүп улуг эвес У-240 деп циклотронунга тараа культураларының бедиш хөй чемгээлин бүдүрери-биле айыткан. Өлбөргелериниң эргазын ажылдап кылгаш, ажыглап турар. Ол специалистерге ындыг культураларының чаа, бедиктиг сорттарын үндүрүп алырынга болгаш хайнакташтырылга ажылын шапкынчыладарынга дыка дузалыг боор турар.

УССР-ниң ЭА-зының Чылыг техниказының институду чемишчидилгелериг болбаазырадыр арга-биле кадыдып, борбаандылааарының тускай аргазын ажылдап кылган. Ындыг чемишчидилгелер тараа культураларының болгаш чигир свекладазының дүжүдүн он туу бедидер арганы берип турар.

Микробиологияның, ботаниканың, зоологияның, молекулалыг биологияның болгаш генетиканың, үнүштернин физиологиязының институттарының болгаш Украинаның Эртемнер академиязының өске-даа эртем төптериниң эртемденнери кодээ ажыл-агый культураларының аарыглары-биле удур демисел талазы-биле, хоралакчылардан оларның биологтуг болгаш химиктиг камгалалының дугайында, чемишчидилгелерниң чаа-чаа хевирлерин, [illegible] ажыл-агый продукциязын болбаазырадыр аргаларын болгаш [illegible] талазы-биле [illegible] [illegible] калбаа-биле кылып турар.

Владимир КОЛИНЬКО
ПМА-ның корреспондентизи.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң пленуму болуп, экономиканың талазында партияның сорулгаларын оон киржикчилери [illegible].

[illegible] санал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] партия [illegible] [illegible] кол ролюн онзалап демдеглээн.

Пленумга демдеглеп турганын әзүтаар алырга, партияның эң чугула сорулгаларының бирээзи — боттандырып турар экономиктиг реформаның принциптерин болгаш алыс сорулгаларын [illegible] [illegible] байып турар.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Ярузельский пленумга түңнел сөс чугаалаан.

Пленумнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(СЭТА).

ШЫН

ЧАМДЫК БОДАЛДАРЫМ

Ондар Чылгычының «730 дүннер, хүннер» деп шиизин чоокта чаа көргеш, көрүкчүлер-биле чамдык бодалдарымны үлежикседим.

Шиниң алыс утказы эки, ынчалза-даа дараазында четпестерже сагыш салып, эдери чугула.

Шиниң эгезинге күрүне кызыгаарының камгалалынче үнүп турар шериглерни бүрүн белеткээш, канчаар дужаал бээрин, канчаар нарядче үнерин херек кырында көргүссе эки. Шиниң чурук каасталгазынга кызыгаарга дөмей дешки дег бичии-даа байдал чок, ана-ла ногаан бойдус чуруттунган. Чурук каасталгазынга — ССРЭ-ниң болгаш оон-биле кызыгаарлажып, кожа-хелбээ турар чурттуң кызыгаар пейзажын-биле холбаштыр азы хайгыыл чадазын чуруп болур. Кичээл эрттирер черинде плакаттарны чурааны кончуг багай, 18, 19 харлыг солдаттар орнунга 40—50 хире харлыг ашак солдаттар чуруп кааны канчап-даа таарышпас.

Кызыгаар шериглери диверсантыларның кызыгаар үреп кирип келген чериниң хаялаларының аразынга ыяштан чазап, будуп, Совет Эвилелиниң сүлде демдээн кадаан кызыгаар демдээн тургузары чугула.

Кызыгаар дээрге күрүнениң үнүп-кирер эжии, кызыгааржылар Совет чурттуң политиктиг төлээлери болганда, кызыгааржыларның идик-хеви устав ёзугаар болур ужурлуг. Ынчангаш сценаже үнер артистер сапогтарын кремнеп, аштап алза эки (апрель 18-те хирлиг болган).

Застава начальниги биле харылзаа албаның сержантызы Моңгуштуң сапогтары Уставка канчап-даа таарышпас, оон ангыда оларда ыяш каш ындыг командирлер сумказы чок, турбаан-даа. Застава начальнигиниң сумказы ужудукчуларның, карта сугар планшеди чорду. Ёзулуг командирлерниң сумказы даштында компастыг, иштинде карта сугар черлиг, бүрүн херекселдиг болгай.

Халажып чанар деп турар сержант оолдуң сапогтарының кежээн конус хевирлиг сүүрертир чонуп кааны дүрүмге таарышпас.

Солдаттарда чаңгыс-даа дүрам чогу кызыгааржыларга канчап-даа таарышпас. Иштин узунун, хандыр басканын, кылаштың аразының хемчээлин карак-биле хынап көрүп турары шын эвес.

Застава начальнигиниң формазы бодунга улуг болганы-биле даштыкы хевири суспаранчыг, бажының дугу улуг, узун, оон ангыда аажычаны кадыг-дошкун, артында диштерин ызыртынып алган, даштындан көстүп турары безин офицер кызыгааржыга канчап-даа таарышпас.

Халажып чанар деп турар сержантының аажы-чаны эмин эртир улуурган, билииргек.

Совет Эвилелиниң Чепеектиг Күштериниң чыскаал Уставының негелделерин хандыр билбези биле салбырның солдаттары чыскаалга канчаар турары, хол-будунун туружу, янзы-бүрү командаларны күүседири, эртенги көрүлдени күүседири, ону эрттирип билбези тода көстү.

Апыяк-өскенге, келир үениң солдаттарынга шиниң кижизидикчи салдарын билдери чугула. Чурум үрекчилиг сүрүп эккелгеш, Совет Эвилелиниң күрүне кызыгаарларының дугайында дүрүмнү хажытканы дээш сержант турган (ындыг кижини) шериг трибуналы-биле ынча чылда шииттирген деп чарлаза чогуур. Ынчанмас болза, апаа-ла чыскаал мурнунга үндүрүп кээрге, чамдык көрүкчүлерге гауптвахтада олуртуп кааны азы шииттиргени-даа билдинмес боор турар.

Ынчангаш үстүнде бижиттинген четпестерни өөренип көөрү артык эвес боор деп саналдыг мен.

Б. ЧАМЬЯН,
офицер.

ТЕАТР

БАШКЫЛАР ЭГЕЛЭЭН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга турескээткен бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин С. Тока аттыг совхозтуң коллективтериниң аразында чорудуп турар. Көрүлде ам-даа үргүлчүлевишаан. Чоокта чаа — дыштаныр хүннерниң бирээзинде көрүлдениң Элегес ортумак школазының башкылар коллективи организастыг, идепкейлиг эгелээн. Жюри болгаш көрүкчүлер оларның концертин шимчээн-биле сонууртап, эки деп үнелээн.

Ыландыкы башкы И. Моңгуш ийи уруу-биле «Девейоол» деп танцыны, школаның чолаачызы Г. Нордуп-оол «Шончалай», директор Б. Сат «Чылгычы» деп ырларны эки күүседип деп жюри демдеглээн. «Эштир черле» деп үн чок (пантомима) сценаны бөлүк башкылар каттырынчыг, хоглуг кылдыр күүседип.

Бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин район товүнге база болуп эртер, а ам районнуң совхозтарының түс-түс коллективтеринде эртип турары бо.

П. ОЮН.

Таңды район.

БАЗА КАТАП ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОННАРЫ!

ХЕЛЬСИНКИ, апрель 26. (СЭТА-ның тускай корр. А. Горбунов, В. Дворцов). ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазы он есеки удаа делегей чемпионнары апарган! Ол эрткен воскресеньеде, делегей чемпионадының төнеринге чедир ийи оюн бүрүнгээр, бо маргылдаага ССРЭ-ниң командазы Канаданың ийиги удаа уткан сооп-ла илереп келген. Канаданың командазын бистиң хоккейжилер 6:4 (3:1, 1:2, 2:1) санга уткан. Каш хүн бурунгаар ССРЭ-ниң шилиндек командазы Европада эң шилиндек деп атты база чедип алган болгай.

Ийи чемпионаттың алдын медальдарын хаалгачылар Третьяк биле Мышкин, камгалакчылар Фетисов, Касатонов, Васильев, Бабинов, Билялетдинов, Первухин, Гаимаев (ол халдаашкынга база чемпионнуг ойнаан) болгаш Зубков, халдакчылар Макаров, Ларионов, Крутов, Шалимов, Шепелев, Капустин, Тюменев, В. Голиков, Кожевников, Хомутов, Жлуктов, Драгенкий болгаш тренерлер В. Тихонов, В. Юрзинов олар алыр.

Делегей чемпионнары болгаш совет хоккейжилер апрель 27-де шведтер-биле, 29-та ЧССР-ниң командазы-биле ойнаар. Ол-ла хүннерде ЧССР—Канада, Швеция—Канада оюннар болур. ЧССР-ниң командазы шведтерни 3:2 санга уткан.

МУЗЫКА-КОМЕДИЯ ТЕАТРЫ ААЛДАП КЕЛИР

Чурттуң музыкалыг театрларының Бүгү-эвилел көрүлде-конкурузунуң лауреады Красноярскиниң музыка комедия театры бо чылдың май 12-ден 26-га чедир Тываның хөгжүм-шии театрынга ойнаар.

Оон көргүзер шиилери хүннер айы-биле мындыг:

Май 12-де—«Страпуха», 13-те — «Графиня Марица», 14-те— «Эллентиг чажыт», «Часкы», 15-те—«Кепа деп кишке аалдап баргаш», 16-да— «Эллентиг чажыт», «Чардаша деп калын», 17-де —«Донна Люция», 18-те — «Страпуха», 19-та — «Часкы», «Эллентиг чажыт», 20-де — «Курьяктар шуугаазыны», «Кеша деп кишке аалдап баргаш», 21-де — «Графиня Марица», 22-де— «Чардаша деп калын», 23-те— «Кеша деп кишке аалдап баргаш», «Донна Люция», 24-те— «Чардаша деп калын», 25-те— «Кеша деп кишке аалдап баргаш», 26-да — Концерт.

Кежээки шиилер 19 шак 30 минутада, хүндүскү —12 шакта эгелээр.

1982 чылдың апрель 28-те. Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Амгы үеде идеологтуг демисел» деп лекция болур. Ону РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору, төөгү эртемнериниң кандидады Геннадий Павлович Конин (Москва) номчуур.

Абонементилер ёзугаар кирип болур, билеттерни лекция болур хүнде садар.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

БОЙДУСТУҢ ХАЙЫРАЗЫ

Бо тывызыгаларны черле уттпас мен. Ынчан 1950 чыл чүве. Тес-Хем районнуң Үстүү-Шынаа сумузунга Молотов аттыг чаа колхозту организастап турган үе ол. Оон төвүн Хол-Өөжүге (амгы үеде «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаада № 2 салбыры—Хол-Өөжү суур) тудуп эгелээн. Колхоз төвүнден 5-6 километр хире ырак черде Арысканныг-Хем агып бадып чыдар. Оон чоок-кавызын шивилер, дыттар, теректер, таллар холумактыг арга-арыг ээлеп, хөйле үнген үнүжү—чокпур-салбак будуктарлыг чодураалар.

Хемниң ээзен кудуудур аалдар хонар «Узун-Шиви» деп күзег бар. Дээрже чоргаары сүргей бедип үнген, селбер будуктарлыг, узун, чоон шиви күзегни ээп кирип, каастап турар. Күзегде өглерниң ээлери шивиниң чаражсынып, оон хөлегезинге дыштанып, анаа-ла чанчыгып калган...

Кээргээр сеткил чок кижи бир-ле кыжын ол шивини кескеш, хөөндектей хиреэлээш, одаары-биле апарган болган. Ол чоок-кавының чурттакчылары Узун-Шивиниң кезип каапканынга аажок хомудаан. Арысканныг-Хем арта чаасканзырап артып калган ыяш кылдыр сагындырар чораан. Төрээн бойдустуң чайгаар үнген ыяш-дажынга кээргээр сеткил чок ийи-чангыс кижилерниң бары сеткилге дыка-ла хомуданчыг болур чорду.

База бир мындыг таварылга болган. 1970 чылда «Чолурааъ» совхозтуң партия организациязының секретарынга ажылдап турумда өөм иштиң уругларын-биле кады бажыңның чанынга бичии шивижигеш тарып алганнар. Соңга дужунга олуртуп алган шивижигежиин үргүлчү суггарып, ажаап турда аажок өскен. Үш чыл эрткенде узун, чоон, хөнү сынныг шиви апарган.

Бир-ле кыжын, декабрьның 29-та, эртен эрте туруп кээривиске бажыңывыс чанында шививистиң төжээ арткан болду. Ону долгандыр харда улуг кидис идиктерниң истери — билдинмес оорнуң демдээ болуп артып калган. Мындыг кончуг хомуданчыг, хоралыг чүүлдерни кылып чорууурлар бар боор чүве-дир. Бойдустуң хайыразынга кээргээр сеткил чок, хууда ажык бодаар ийи-чангыс кижилерге хамаарыштыр дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг бис.

Д. ЧООДУ,
Тес-Хем район-нуң (райнүүсомнуң) ажылдакчызы.

ЧАМДЫЫЗЫ СААЗЫН КЫРЫНДА

Долгандыр турар бойдусту, оон дириг амытаннарын камгалап өстүрериниң дугайында доктаал-шиитпирлер хөй-биле хүлээп алдынган. Бо чугула айтырыгны амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган доктаалдарның чамдыызы күүсеттинмейн, саазын кырында артып турары база бар.

«Бойдус камгалалының дугайында» хоойлуну улус депутаттарының Советтериниң боттандырып турарының дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга хүлээп алган доктаалында мындыг одуруглар база кирген: Дус-Хол, Хадын, Чедер хөлдерниң сугларының ээлжеп турарының чылдагаанын тодараткаш, оларның дециелин хевээр арттырары-биле холбашкан хемчеглерни дарый кылып чорудар. Ук хөлдерниң сыгап турарының чылдагаанын бистиң бодап турарывыс-биле алырга мындыг: Хадын хемниң суузуң хөй кезиин суггарылгага ажыглап турарындан Хадын хөлдүң суунуң деңнели чыл эрткен тудум ээзежеп, оон-биле тудуш харылзаалыг Дус-Хөлдүң суу база ксскүзү-биле сыгап эгелээн. Айыттынган хөлдерде янзы-бүрү куш аймаа олуп, көвүдеп турары-биле кады республиканың чурттакчыларының болгаш оларның аалчыларының хостуг үелерин культурлуг эрттирер, дыштаныр, калыкшыл байдалын быжыктырар черлер болуп турар. Чонну дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле ында тудуг-суурну кылып, хөй акша хереглигин-даа үндүрген ужуру ында. Ук хөлдерниң суг алыр курлавыры болуп турар хемнерниң суун чогумчалыг ажыглавас болза, оларның суу ээзежеп, када берип болурунуң демдектери илереп келген.

Республиканың девискээринде 52 хире суг хоолбектери бар. Оларның чүгле 20-зинде балык камгалаар четкилерни кылган-даа болза, шын эвес ажыглап келгениниң олар амгы үеде үрелип турар. Оон түңнелинде хоолбектерден чорудулаан суг бугаларын дамчыштыр чамдык аныяк балык аймаа тарылга шөлдеринге баргаш, хорап, өлүп турар таварылгалар бар. Чижээ, «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарының суг хоолбектери 1981 чылдың суггарылга сезонунда балык камгалаар дериглелер чокка ажылдап келген. Мындыг чижектиг хажыдыышкыннар Чадаананың суггарылга системазының эргелелинде база таваржып турар.

Часкы хову ажылдарының чоокшулап келгени-биле суггарылга системаларында ажылдар база хайнышкынныг чорууп, ында суггарылганың сезонунга белеткел эгелээн. Суггатчылар бригадаларын четчелеп-белеткээнинин, техника септелгезин чорутканының дугайында медээлерни солуннардан номчуп, таныжып болур. Ынчалза-даа суггарылга системазында балык камгалаар четкини кылып тургусканының дугайында чаңгыс-даа автор, ажыл-агыйның удуртукчузу дыннатпайн турары элдептиг.

Үлетпүр бүдүрүглериниң ажыглап каапкан хирлиг суун арыглаар ажылдар ам-даа чогуур деңнелде эвес. Ыландыкы Кызылдың эът комбинадында, хлеб заводунда хирлиг суг арыглаар системаларының ажылы багай. Хоорайның арыглал системазын тудуп, ажыглалга кииреринге 1975 чылда-ла 4.7 миллион рубль көрдүнген болза, амгы үеге чедир чүгле 1.7 миллион рубль шиңгээттинген. Ынчангаш бир хонукта-ла Улуг-Хемче 14 муң кубометр хирлиг суг агып кирип чыдар. Хүннүң соңгаарлаттынмас айтырыы—долгандыр турар бойдусту, оон байлаан камгалап-кадагалап өстүрери, ынчангаш аңаа хамаарышкан ажылдарны ажыл-херекке боттандырары чугула.

Н. ШАЦКИЙ (Н. ШАЦКИЙ),
республиканың балык камгалаар инспекциязының ихтиологу.

ХУМАГАЛАЛДЫ ТУРГУЗАР

Эрзин биле Тес-Хем районнарның девискээрлеринде арга-арыгның курлавырлары ындыг кончуг хөй эвес. Эрзин районнуң төвүнде албан организация черлери, оон дөрт совхозу база Эрзин лесничествозу тудуттуг болгаш оттуларынга хереглээр ыяшты кезип турар. Үстүнде адаттынган черлер ыяш кезериниң чурумун үрей бээр таварылгалар бар. Чижээ, Ленин аттыг, «Мерен», «Нарын», «Чаа орук» совхозтар ыяш кезериниң чурумун хажыткаш, 1020—1538 рубльдиң торгаалынга онаашканнар. Тес-Хем районда аныыр-тывыш ажыл-агый чери ыяш кезериниң штрафынга база онаашкан. Ыяш кескен черлерде будук-бүрүнү чыып аштавайн база чөпшээрел чокка кайы хамаан чок черлерден ыяш ужуруп турар. Долгандыр турар бойдустуң байлаа — арга-арыгның ыяжын кезип турарлар-биле шыңгыы ажылды Тес-Хем ыяш ажыл-агыйының улуг инженери С. Иргит чорудуп, оларга хамаарыштыр дээштиг хемчеглерни ап келген.

Долгандыр турар бойдусту камгалаарын чүгле ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчыларының херээ кылдыр көөр болза, ол черле канчап-даа шын эвес болур. Ынчангаш районнуң девискээринден ыяш кезип турар ажыл-агыйларның удуртукчулары ыяш кезериниң чурумун шыңгыы сагывышаан, кодан-девискээрде будуктарны арыглап аштадыр ужурлуг. Чайгаар үнген арга-арыгның бериимчезин чүгле херелеге ажыглаарындан аңгыда, ону кадагалап каракталары, өстүрери чурттакчы бүрүзүнүң дорт хүлээлгези.

Тес-Хем ыяш ажыл-агыйының чанында чыжырганаа ажыл-агыйын организастаанындан бээр каш-ла чыл эрткен. Ында тускай эртемниг агрономну, арга-арыг даамылдарын база тракторну бижыглаан. Ынчалза-даа эм үнүш — чыжырганаа өстүрүп турарында четпестер бар. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның девискээринде чайгаар үнген чыжырганага немештир Ак-Эрик бугазының кыдыын дургаар 100 гектар черде чыжырганаа тарып олурткан. Кадагалал, хайгааралдың багай болуп турарындан оон дүжүдүн чыып албайн келген. Эрткен чылын чүгле 500 килограмм чыжырганаа ажыл-агыйның ажылдакчылары чыып алыр аргалыг болган. Үезинде чыглынмайн турарындан чыжырганаа донуп үрелип турар. Хуузунда ажык бодаан төтчеглекчилер камгалал, хайгааралдың кошкаан ажыглааш, чыжырганаа чыып ап келгеннер. Оон түңнелинде чыжырганаа дужаарының планы күүсеттинмес(т)ээн. Тес-Хем ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары шуушпең чоруун көргүзүп, бойдустуң ийи-чангыс төтчеглекчилеринге удур хемчеглерни ап шыдавайн турар. Чыжырганааның чыыр үезинде тускай бригадаларны, хүлээп алыр пункттарны организаставас таварылгалар бар. Оон уржуундан үнелиг үнүштүң кады хууда ажыглаттынып төтчеглеттинер.

Чаа чылда ёлка кылырыбиле чоок-кавы девискээрниң шивилерин чурттакчылар кезип каапкан. Ынчангаш шиви кончуг ховартаан. Кылымал ёлкаларны садыгларга эккеп садар болза, бойдустуң мөңге ногаан үнүжү —шивиниң саны ээзежевейн, өзүп көвүдээр апаар. Ол ажылды садыг шугумунуң ажылдакчылары кичээнгейге алыр болза эки. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның девискээрлеринде арга-арыгның камгалалы үениң негелдезинге дүүшпейн турарындан бойдустуң чаагай байлаа төттеглеттинип, ховартап турар. Бойдус камгалалынга хамаарыштыр ажыл-агыйлы хемчеглерни дарый чорударыы негеттинип келген.

Т. КУНГАА.
Тес-Хем район.

Хөлдүң арыын, чаагайын
Көрүнерем, магадаачыын.
Ындыы дагның кедээзинде
Ырак булут хереп келгеш.
Хөөбелчиннээн хөлче көрүп.
Хөйнү бодап орган-даа
ыинкаш.

АПРЕЛЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Хөглүг чарыштар». 9.40— «Черүлдээлиг байдал». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.45— Пермьниң хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 11.35— Телемедээлер. 11.40—14.15— Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Дугүй болгаш хөрээн». «Дыка аар тараа мажаа». 15.35—«Айлан күшкаш романызы». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 16.05— «Сээң ленинчи библиотекаң». «Коммунизмде сурутларның чоевизээр аарыы». 16.35 —16.50— Чапсар. 16.50 — Москва хоорайның уругларының бот-тывынгыр коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Афганистанның национал байырлалы — Апрель революциязының 4 чыл оюнга. Афгани телевидение программазы. 19.35—«Черүлдээлиг байдал». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 21.—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Черниң ырызы». Документалдыг телефильм. 21.50 — 23.20— Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн киржикчилериниң бөлүүнүң маргылдаазы. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдар. Чапсар үезинде—Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. 12.35— Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Римге культура болгаш эртем. 13.05—«Шыдыраа школазы». Ғаарахтылар шааны. 13.35— Физика. 8-ки класс. Сээң профессияң физиказы. 14.05 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Бажың иштиниң куштары болгаш аңнары». «Чылыг дамчыдар хоолайлар». 14.35—В. И. Лебедев-Кумачтың шүлүктери болгаш ырлары. 15.05— «Эртем амыдыралы». Уралдың эртем төвү. 15.50— Телемедээлер. 16.00 — 17.45 — Чапсар. 17.45—«Аныяктар адрестери». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Бакунуң шивээзи». Телефильм. 19.00— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.15— Чарлалдар. 19.20 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.40— «Омак-сергек сеткилдигниң». Концерт. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Мөгениг-Аътчыгаш». Мультфильм. 6-гы кезээ. 20.15—Неделяның спорту. 21.45—«Гагариннің сылдыстары». Концерт-фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00— «Бальзаминовтуң кадайланганы». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Г. Пономаревтуң ырылары. Краснодардан дамчыдылга. 9.25—«Черүлдээлиг байдал». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.30— «Кино аянчорукчуларының клувуу». 11.30—Телемедээлер. 14.30—«Үш удаа төрүттүнген». Документалдыг телефильм. 15.15—Чогаалчы Иван Ефремов. Төрүттүнгенден бээр 75 чылынга. 16.00— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 16.45—17.00 — Чапсар. 17.00— «Чурук саңында-даа хүн». 17.15— Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел бөлүктуң киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылга. Чапсар үезинде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге. 19.30—«Заречная кудумчуда часс». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.35 — «Долгандыр турарлар». Застрада программазы. Оон соонда- Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.35— Астрономия. 10-гу класс. Өртемчейниң тургузуу болгаш чоорту хөгжүлдези. 13.05— ПТУ сургуулдарынга. Химия. Химия ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында. 13.35—Төөгү. 9-ку класс. ССРЭ-ге культура революциязы. 14.05—Ф. Шопен. 14.35—«Авам школазы». 15.05— В. Г. Белинский. Ол үениң кижилериниң чагаалары болгаш сактыышкыннарындан дамчыдылга. 15.50— Телемедээлер. 16.00—18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«4-кү аңнаашкын». Уран-чечен телефильм. 18.25— Телемедээлер. 18.40—«Өөредир болгаш кижизидер». Дамчыдылга. 19.10 — Киножурнал. 19.20—«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.50— «Совет Тываның кижилери». Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи К. Н. Цой дугайында киноочерк.

МОСКВАДАН

20.20— «Тамчыктыг удунар, чаштар». «Доспес өдүрекчигеш». Мультфильм. 20.15—Лучано Павротти (Италия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10—«Ол херек Пенькововага болган». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 9.40— Уругларга фильм. «Толя Клюквинниң солун ужуралдары». 10.45— «Планнар болгаш амыдырал. Тудуп турар бис...». Документалдыг фильм. 11.05— «Семиречьениң чалыы назызы». Концерт-фильм. 11.35 — Телемедээлер. 12.40—14.15— Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35— «Чаңгыс аай өг бүле». Документалдыг телефильмнер программазы: «Каты ажылдажылганың келир үелери». «Иват Клычев». 15.10 — «Ажылчы чоннарның чаңгыс эви — Майның бирниң кыйгырыы». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы П. Фесуненко кылыр. 16.05 — Газ болгаш ССРЭ чемпионады. Эр кижилер маргылдаазы. ЦСКА — СКА (Минск). АТСК-ның Универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 16.40 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 16.55 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорукчулар клазы. 17.25— «Сактыышкын». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55—«Миллионнарның ленинчи университеди». Социалистиг интернационализм болгаш капиталистиг чурттарда сөөк-язы болгаш национал ылгал. медээ чорудуун политиказы. 18.25 — «Кым бир дугаарында». «Туруяа чүү». Мультфильмнер. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15—«Айтырыглар. Ленинчилер. Шииткирлер». ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур. Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы Л. А. Гиганесенский чорудар. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн бөлүүнүң киржикчилериниң маргылдаазы. 2-ги, 3-кү үелери. Финляндиядан дамчыдылга. 22.00—Бут бөмбүүнге ССРЭ кубогу дээш маргылдааны «Динамо» (Киев)— «Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдылга. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Испан дыл. 12.35— Ниити биология. 10-гу класс. Экологтуг системалар. 13.05— «Ада-иелер, силерге». 13.35— «Халашкан полковник». Уран-чечен фильм. 15.00—П. Неруда. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.40— «Мөңгүнжелчек суг». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 18.00 — Чапсар.

18.00 — «Мурманск уунда». Телефильм. 18.30— Документалдыг фильм. 18.45—«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.00— Телемедээлер. 19.15— Чарлалдар. 19.30 — «Хөглүг өг». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Доспес өдүрекчигеш». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00—«Таакпы капитаны». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге незек чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—10, чамдык черлерге 12—17 градус соор, хүндүс 3—8 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 5—10 градус соор, хүндүс 6—8 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «34-кү дүргең поезд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыдыы 9.30, «Февральдың хады» 10.50, 12.30, 17.20, «Кичээнгейлиг бол» 15.00, «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аъттыг эртежи кижилер» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Амстердамның дээрбээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ» КБ: «Оваалдыг аал-чорук» 17.00, 20.00 шактарда.

Чагыг № 916.

Редакцияның адреси

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-56, секретарьлыкның 2-23-56, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-51, хөдээ ажыл-агыйның килдизиниң 2-21-47, чагаа килдизиниң 2-31-75, ..., информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4). ТС-00361

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 99 (11897) | 1982 чылдың апрель 28, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Күш-культуржулар болгаш спортчулар! Күш-культура шимчээшкининиң массалыг чоруун бедидиңер!

Совет спорттуң алдарын улам көвүдедиңер!

(1982 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг Ханты-Мансий автономнуг округтуң ажылчылары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннер-биле уткуураар дээш ажылдап турар. Барыын Сибирьниң соңгу чүгүнде ол чер кандаар-даа ажык делгем болгаш байлак. Геологтар оон нефть-газтыг черлерни тып ажыдыптарлар. Ол округ ам нефтиниң, электри энергиязының, тудуг үлетпүрүнүң, газ болбаазырадылгазының чери апарган.

Совет эрге-чагырга, партияның ленинчи национал политиказы хантыларның, мансилерниң болгаш өске-даа биче улустарның чаагай амыдыралын болгаш культурлуг деңнелин бедидер арганы берген.

Бо хүннерде Ханты-Мансий автономнуг округтуң ажылчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салганы эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге — Барыын-Сибирь комплекизи ноон-даа соңгаар калбаа-биле тургузарынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Сургут-Полоцк аразында күчүлүг нефть дамчыдыкчызының ниити одуруунуң участоктарының бирээзинде эптеп-каңнаар ажылдың чорup турары.

П. САПОЖКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырдыышкын бажыңынга, СЭКП обкомунуң V пленуму боол эрткен. Оон ажылынга партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүрнүң, транспорттуң, тудугнуң, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, чоннуң амыдырал хандырылгазының чамдык бүдүрүлге черлериниң, культураның, чырдыышкынның, спорт организацияларының удуртукчулары база киришкеннер.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИН ажыткан.

Пленум «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам көдүрер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген.

Илеткелди СЭКП обкомунуң секретары Д. К. ООРЖАК кылган.

Илеткел талазы-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары И. М. СУВАНДИИ, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. КУУЛАР, СЭКП Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары А. А. САЛЧАК, «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелинде партком секретары А. А. ФЕДОРОВ, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. ХОПУЯ, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. ДАНЗЫН-ООЛ, Тыва АССР-ниң чырдыышкын министри Н. С. КОНГАР, Тыва АССР-ниң шериг комиссары М. В. КОТЕЛЕВСКИЙ, «Тыва кобальт» комбинаттың директору Ю. И. КОЛЕТНИКОВ, ДОСААФ обкомунуң даргазы Ю. М. КАМЫШЕВ олар санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды болгаш тодаргай хемчеглерни хүлээп алган, күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам калбартыр талазы-биле хемчеглерни ында тодараткан.

Пленум организастыг айтырыгны база чугаалашкан.

Т. Ч. Норбуну пенсияже үнгени-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. ООРЖАКТЫҢ илеткели

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазында практиктиг айтыышкыннарны боттандырар дээш эрес-шудургу ажылдап турар. 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын күүседир база ажыр күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш республикада чер болганда калбарган. Чурттуң мурнакчы коллективтериниң «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп эгелээшкинин хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер, бүдүрүлгениң мурнакчылары деткээн.

Бо чылдың бирги кварталының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге республиканың ажылчы чоннары тодаргай чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция бүдүрериниң болгаш садгарарының квартал планнарын чедишкинниг күүсеткен. Мал кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер, малдың баш санын менди камгалап алыр дээш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары хөй күженишкинни салган болгаш эътти, сүттү, чуурганы бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле квартал планнарын күүседирин хандырып шыдаан. Амгы үеде көдээниң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынче кирген.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге СЭКП ТК-зы болгаш Совет чазак доктаамал кичээнгейни салып турар. Бистиң социалистиг ниитилелде күш-культура болгаш спорт күрүнениң чугула улуг хереэ, амыдыралдың совет хевириниң чарылбас кезээ, кижиниң дең-дески сайзыраарының чугула фактору болу берген деп, илеткелчи демдеглээн.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалы совет кижилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында партияның болгаш чазактың могаг-шылаг чок сагыш салышкынының чайынналчак илерээшкини болган. Күш-культура шимчээшкинин улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни ол доктаалда тодаргай айыткан.

Профэвилел, комсомол болгаш спорт организациялары, ажыл-агый органнары совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралынга күш-культураны шиңгээдириниң чогуур хемчеглерин ам-даа албайн турар бир болуп турар материалдыг базазын ажыглап турары үре-түңнелдиг эвес деп оон-биле чергелештир ук доктаалда демдеглээн. Чоннуң чамдык кезээниң, ылангыя аныяктарның күш-дамыр белеткели амгы үениң бүдүрүлгезиниң база ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хереэлелинге албан эттилериниң салып турар негелделеринге ам-даа бүрүн чергелиг-биле дүүшпейн турар.

Республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдеринге, аныяктарны күш-ажылга база камгалалга белен кылдыр кижизидеринге күш-культураның болгаш спорттуң чугулазын база ужур-дузалыын барымдаалап көргеш, партия обкомунуң бюрозу ол айтырыгны бөгүн СЭКП обкомунуң ээлчеглиг пленумунга чугаалажып көөрү-биле киирген. Партия организацияларының күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдери ажылчы чоннарның, аныяктарның хостуг үезин шыя организастаарынга база кем-херек үүлгедир болгаш эрге-хоойлу корум-чурумун хажыдар чорукларга удур демиселди күштелдирерinge чугула ужур-дузалыг болу бергени ол айтырыгже кичээнгейни күштелдирерин база неген келген деп, илеткелчи оон ынай айыткан.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салышкынының ачызында, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада күш-культураның болгаш спорттуң улам ынай хөгжүлдезинге эргежок чугула байдалдар тургустунган. Күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг базазы сөөлгү чылдарда дыка быжыккан. Республиканың күш-культуржуларының ажыглалында 80 спорт залы, 3 стадион, 2 эштир бассейн, 800 ажыг волейбол, баскетбол, футбол шөлдери, хаак баазалары, хоккей ойнаар шөлдер бар болуп турар. Бүдүрүлгелерде, совхозтарда, албан черлеринде, организацияларда, школаларда болгаш өөредилге черлеринде күш-культураның 289 эге коллективтерин тургускулаан. ГТО-нуң 30 муң ажыг значкистерин, 17 муң разрядчыларны, ССРЭ-ниң 228 спорт мастерлерин болгаш мастерге кандидаттарын белеткээн. Республикага күш-культураны болгаш спортту удуртурун Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет база «Урожай», «Спартак» ЭСН-нер, «Динамо», «Трудовые резервы» спорт ниитилелдери боттандырып турар. Ам республикада күш-культураның болгаш спорттуң 380 хостаткан ажылдакчылары санаттынып турар. Күш-культураның башкыларының база тренерлериниң хөй нуруузу дээди болгаш ортумак тускай эртемниг.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге чогуур кичээнгейни салып, ол ажылды кижилерниң кадыын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиинге, социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге мергежилдиг ажыглап турар партия, совет органнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары республикада эвээш эвес.

Бо талазы-биле чогумчалыг ажылды «Тыва кобальт» комбинаттың парткому (секретары В. Б. Петров), директору Ю. И. Колетников [illegible] Амгы үеде Хову-Аксыда [illegible] күш-культураның болгаш спортту доктаамал кылып турар. «Спартак» ЭСН-ниң 7 эге коллективинде 800 ажыг кижи санаттынып турар, оларның аразында 6 спорт мастери болгаш мастерге кандидаттар, 236 разрядчылар, 16 хөй-ниитичи тренерлер бар. Кадыкшылдың дөрт бөлүүн организастаан. Бо чылын 900 ажыг кижи ГТО нормаларын дужаарынче эгелеп кирген. Суурда күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг баазазы быжыгып турар. Ында ниң спорт залы, ниң спорт шөлү, хаак баазазы, шыдыраа клуву, боодалга чорудар чер, хоккей ойнаар шөл бар. Волейболду, баскетболду, боксту, чиик атлетиканы, хаак спортун, стол теннизин, футболду, спортчу балыктаашкынны болгаш спорттуң өске-даа хевирлерин ында хөгжүдүп турар. Ол хевирлерниң талазы-биле массалыг спорт маргылдааларын комбинаттың цехтериниң, күш-ажылчы коллективтерниң аразынга удаа-дараа эрттирип турар. 1981 чылда болгаш бо чылын улуг улустуң аразынга чоруткан спартакиадаларга 1200 ажыг кижи киришкен деп, илеткелчи оон ынай чугаалаан.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң партия организациязының болгаш дирекциязының (К. В. Төгүс-оол, Б. К. Моңгуш-оол) бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, кижилерниң кадыын быжыглаарынга, оларның аарып-аржыыр чоруун болдурбазынга күш-культураны болгаш спортту ажыглап турар дуржулгазы калбак деткимчени ап турар. Күш-культура-кадыкшыдылга болгаш спорт ажылының ниити планын совхозтуң парткому, көдээ Советтиң күүскому чыл санында бадылап турар. Амгы үеде совхозтуң ниң ажылдакчызының бирээзи-ле күш-культураже хаара туттунган, маргылдааларга киржип, ГТО нормазын дужаап турар. Совхозта спорттуң 10 секциязы бар. Совхоз ажылчыннарын чурттап турар чериниң аайы-биле маргылдааларже хаара тудары калбарган. Агиткварталар аразында бо ажыл доктаамал чорup турар.

«Тиилелге», «Енисей» совхозтарда, Тываның электри четкилеринде, геология-шинчилел экспедициязында, республика эмнелгезинде күш-культураны хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар кылдынып турар. Самагалдайның райсельхозтехниказында, № 4 ХПТУ-да, Бай-Хаактың, Өөктүң, Ак-Довурактың № 1, Чадаананың № 1, Кызылдың № 14 школаларында болгаш өске-даа коллективтерде бо ажыл бедик деңнелде.

Моон алгаш көөрге, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер талазы-биле эвээш эвес ажылдар республикада чорup турар-дыр. Ынчалза-даа ону ажылчы чоннарның хүн бүрүдеги амыдыралынга киирер, массалыг чоруун улам бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] күүселдезин күүседир талазы-биле организаклы [illegible]

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] Чамдык партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол болгаш күш-культура, спорт организацияларының күш-дамыр кижизидилгезиниң болгаш спорттуң массалыын көдүрер талазы-биле айтырыгга хамаарылгазы адаттынган доктаалды хүлээп алганының соонда безин өскерилбээнин сайгарылгалар көргүзүп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын чамдык партия организациялары, Барыын-Хемчик, Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем райкүүскомнар, профэвилелдерниң чамдык адырлар обкомнары, ВЛКСМ райкомнары чугаалажып көрбээн. 1980—1981 чылдарда улус депутаттарының чүгле 21 суур база көдээ Советтери күш-культура болгаш спорттуң хөгжүлдезиниң, оларның материалдыг баазазын быжыглаарының янзы-бүрү айтырыгларын чугаалашкан. Хөй-хөй профэвилел болгаш комсомол организациялары күш-культура-кадыкшыдылга ажылын организастаарын херек кырында боттандырбайн турар.

СЭКП хооркому, райкомнар, райкүүскомнар чамдык бүдүрүлгелерде, совхозтарда, организацияларда, албан черлеринде күш-культура-спорт ажылының четпес байдалы-биле эптежип турар. Профэвилел, комсомол, спорт организацияларының, ажыл-агый органнарының күш-культураны болгаш спортту массалыг хөгжүдер дээш харысалгазын чедир бедиитпейн турар. Чамдык районнарда күш-культура болгаш спорт комитеттерин, эки тура спорт ниитилелдерин, күш-культураның эге коллективтерин сула удуртуп турар. Тус-тус совхозтарда болгаш бүдүрүлгелерде бүдүрүлге гимнастиказының инструктор-методистери боттарының ажыл-хүлээлгезин күүсетпейн турар. Күш-культура ажылдакчыларының, тренерлериниң аразында харысалга, идепкей чок ажылдаар, күш-ажыл болгаш хөй-нииити чурумун хажыдар кижилер база бар. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң спорт тудугларының каттыжыышкынының штадында 51 ажылдакчы санаттынып турар. Ол хиреде Совет Тываның 5 чылы аттыг стадион, күш-культураның болгаш дыштаныылганың паркында спортчу шөлдер, өске-даа спортчу тудуглар көрүш чок, сагдаргай байдалда.

Республиканың күш-культура организацияларының статистиктиг отчёттарындан алырга, 1981 чылда күш-культурага болгаш спортка доктаамал киржип турарлар 90 муң кижи, азы республиканың чурттакчыларының барык үш кижиниң бирээзи болур, секцияларда чорup турарлар 45 муң ажыг, ГТО демдектериниң эдилекчилери 30 муң кижи. Ол бүгүнү алырга, багай эвес-даа дег. Ынчалзажок хоорайларның, районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттериниң, эки тура спорт ниитилелдериниң [illegible] түңнери чамдык [illegible] арда чер-черде херек кырында байдалга дүүшпес боор турар. «Сукпак», «Революцияның чалбыыжы», «Тээли», «Ак-Туруг», «Хөндергей», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтарда, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, Кызылдың алгы заводунда, Шуурмактың ыяш [illegible] да болгаш өске-даа элээн каш үлетпүр, тудуг бүдүрүлгелеринде болгаш совхозтарда кым-даа спортчу секцияларже барбайн турар, ГТО нормаларын кым-даа дужаавааан боор турар.

СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарының талазындан кичээнгейниң четпезинден Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарда, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда күш-культураның массалыг чоруу кудуу деңнелде. Хоорайда болгаш ады киирген районнарда ГТО комиссиялары херек кырында ажылдавайн турар, бүдүрүлгелерде, совхозтарда, организацияларда массалыг күш-культура-кадыкшыдылга хемчеглерин эвээш эрттирип турар. Бүдүрүлге гимнастиказы, эртенги сула шимчээшкин, күш-культура чапсарлары, кадыкшыл бөлүктери, туристи походтар болгаш өске-даа хемчеглер болур-чогууру-биле ажыглаттынмайн турар.

Партия комитеттери, комсомол, профэвилел, күш-культура организациялары байдалды эдер, ГТО комплексиниң нормативтерин хүлээп алырында ужур барымдаалаар чоруктуң фактылары-биле демисежир ужурлуг, ол ажылды планнап, дениг, шудургу чорудар апаар. Бүдүрүлгелерге, совхозтарга, албан черлеринге, школаларга болгаш өөредилге черлеринге, а ол ышкаш чурттап турар чериниң аайы-биле ажылчы чоннарны, аныяктарны күш-культураже болгаш спортче хаара тударынче кол кичээнгейни салыр херек. Күш-ажылчы коллективтер, школалар, өөредилге черлериниң аразынга күш-культуржу массалыг ажылды эки тургусканының социалистиг чарыжын, көрүлде-конкурстарын организастаары, ГТО нормаларын дужаадырының талазы-биле хоорай, районнар комиссияларының ажылын идепкейжидери чугула деп, илеткелчи демдеглээн.

Спорттуң массалыг хевирлерин хөгжүдеринде сөөлгү чылдарда кескү бурунгаарлаашкын чок деп чүвени дорту-биле миннир апаар бис. Күш-культураның эге коллективтеринде волейбол, баскетбол, футбол, мячылыг хоккей ойнап турарларның саны эвээжээн, чиик атлетиканың кросстарын, спартакиадаларын эвээш эрттирип турар. Спорт организациялары коньки, чадаг-терге спорттарын нептередирин соксаткан. Чижек кылдыр волейболду ап көрээлиңер. Моон мурнунда спорттуң бо хевиринге республикага кырган-даа, чалыы-даа сонуургалдыг турган. Волейбол шөлдеринге 3—4 команда чыглып келир турган. А ам болза школалар, өөредилге черлериниң, чурттакчылыг кварталдарның шөлдеринге волейбол ойнаары эвээжээн.

Баскетбол, футбол, хоккей болгаш спорттуң өске-даа хевирлерин алыр болза, байдал база ындыг. № 3, 2 болгаш [illegible]сажирлер АТБ-леринде, «Тыва тудуг» тресте болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда хоккей командалары душкен, оон-биле кады хоккей маргылдааларын эртпестээн. Волейбол болгаш футбол командаларының саны чылдан чылче кызырлып турар.

Массалыг болгаш кижи бүрүзүнге чедимчелиг спорт хевири — чиик атлетиканың хөг-

(Уламчызы 2-ги арында).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ЧОНГА ХӨЙ БАРААН ДЭЭШ

РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң бүгү бүдүрүлгелери ажылынга бо чылын нормативтиг арыг продукция көргүзүүнче шилчиир. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы сайзыраңгайжыдары массалыг херегледиин кылыгларын бүдүрүп үндүрерин үргүлчү өстүрер, совет кижилерниң хереглелдерин улам долу хандырар дээш бараанnарның ассортиментизин калбартыр арганы алырының коллективтеринге баар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Үлетпүр талазы-биле комиссиязының апрель 26-да Москвага болган хуралынга ону онзалап демдеглээн. Ол бирги беш чылда Россия Федерациязының социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң Күрүне планын, бо чылдың планын болгаш бюджедин РСФСР-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязынга чугаалажып турганының үезинде доктаамал комиссияларның депутаттарының чугаалаан сүмелерин, саналдарын күүседир талазы-биле республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң хемчеглерин көрген. Республиканың 13 областарынга, крайларынга болгаш автономнуг республикаларынга министерствонуң бүдүрүлгелериниң ажылын ынап көргениниң түңнелдерин хуралга киирген.

Комиссияларның сүмелерин болгаш депутаттарның саналдарын кичээнгейлиг көрбүшаан, республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу оларны боттандырарының практиктиг хемчеглерин ажылдап кылганын санал берген депутаттар демдеглээн. Адырның каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелери барык 130 миллион рубльдиң продукциязын немей кылып үндүрер онаалдалыг.

Салган сорулгаларны чедишкиннинг күүседир дээш күш-ажылчы коллективтер калбак чарышты нептереткен. Продукцияны кылып үндүрериниң хемчээлиниң талазы-биле план бирги кварталда ажыр күүсеттинген. Ону немей 98 миллион рубльге садгарган. Бүгү немей өзүлдени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң күзели-биле чедип алган.

Доктаамал комиссияларның сүмелеринге, саналдарынга дүүштүр ажылдап кылдынган хемчеглерни ой-шаанда күүседир дээш министерство ам-даа чамдык чүүлдерни чедир кылбайн турарын депутаттар демдеглээн.

Адырның коллективтериниң ажылын ниик анализтээш, комиссия шиитпир хүлээп алган. Доктаамал комиссияларының, депутаттарның сүмелерин, саналдарын күүседир талазы-биле ажылды идепкейжидерин Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга саналдаан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң апрель 26-да болган хуралынга 1982 чылдың I кварталында РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин көрген.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбак нептерээн социалистиг чарышка үндезилээш, Россия Федерациязының ажылчы чоннары I кварталда республиканың экономиктиг болгаш социал улам ынайгы хөгжүлдезин хандырган.

Үлетпүр продукциязын садгарарының, кылыгларның дыка хөй эң чугула хевирлерин болгаш улустуң хереглел бараанnарын бүдүрериниң талазы-биле план ажыр күүсеттинген. РСФСР-ниң девискээринге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге 1,5 хуу, а продукцияны хоочукта ортумаа-биле кылып үндүрери—2,3 хуу улгаткан. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң 90 ажыг хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары көдээ ажыл-агыйның улуг хемчээлдиг ажылдарын күүсеткен, часкы тарылгага белеткелди колдуунда дооскан. Республиканың хөй-хөй районнарында хову ажылдары чорup турар. РСФСР-ниң ылангыя кара эвес хөрзүннүг зоназында көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Улус ажыл-агыйының өске-даа алырлары улам ынай хөг- [illegible] ларны база социал болгаш культура-амыдырал углаңнышкынының өске-даа объектилерин туткан.

Ынчалзажок планныг онаалдаларны күүседип турарында улуг четпестер барын хуралга демдеглээн. Үлетпүр продукциязының чамдык хевирлерин бүдүрер болгаш дужаар, кол фондуларны ажыглаалга киирер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, чаа техниканы нептередир планнары дыка хөй бүдүрүлгелер болгаш организациялар күүсетпээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында айыттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдургаш, бар четпестерни чайладыр, продукцияны бүдүрер болгаш дужаар, чүък сөөртүлгелериниң болгаш өске-даа көргүзүглерниң талазы-биле бирги кварталдың план күүселдезинге болдунган хожудаашкынның уламындан чедир кылдынмаан чүүлдерни чедип алыр хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволар удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва, Ленинград хооркүүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Чиммс болгаш ногаа ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозу, РСФСР-ниң Суг ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Сельхозтехкурому, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар мал кыштаглаашкынын организастыг доозарын, малды одарладыр семиртиринче шилчидерин, продуктулуун бедидерин, эътти, сүттү, чуурганы, мал ажылының өске-даа продукциязын бүдүрерин көвүдедирин, оларны садып алырының күрүне планын чугаажок күүседирин, ол ышкаш 1982 чылда мал чемнерин бүдүрерин дыка көвүдедирин хандырар хүлээлгелиг. Бүгү көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин кыска хуусаада доозуп, часкы тарылга чорударынга эргежок чугула кывар-чаар материалдар курлавырларын тургускан турар ужурлуг.

Планныг онаалдаларны болгаш 1982 чылга алдынган социалистиг хүлээлгелерни долдур база ажыр күүседирин хандырар талазы-биле РСФСР-ниң министерстволарының, ведомстволарының, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарының ажылын эки-жидеринче углаңган өске-даа хемчеглерни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели тодараткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА)

Эш Ч.-Д. Б. Ондарны Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет болгаш ажыл-агый органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Чимит-Доржу Байырович Ондарны Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың апрель 27.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

журулдези бистиң шыгыы дуургазып турар. Оон секцияларын чүгле школаларда болгаш ө... ... чаңгыс-даа кижи сорулгап турар.

Спорттуң кышкы хевирлерин хөгжүдеринге бүгү таарымчалыг байдалдар Тывада бар. Ынчалзажок хаакка, коньки ... дериниче чогуур кичээнгей салдынмаан. Республиканың хаакчыларының шилилдек командазы зона маргылдааларынга болгаш спартакиадаларга солагу черни ээлеп турарынга кижи элдепсинер чуве чок.

Гимнастика дугайын база чугаалаар апаар. Кижилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң системазында гимнастика кол хевирлериниң бирээзи болуп турары билдингир. ... Ыңчалза хамаарыштыр студентилерге болгаш школачыларга гимнастиканы ... массалыг болдурарының дугайында хөй чүнү чугаалаар ...

Шыдыраачылары бистиң республикада улам ... апар чыдар. Хостуг шактарда шыдыраалап ойнап турарларның саны ковудээн. Шыдыраачыларның ... салбайн турары дарын кончуг четпес, спорт организацияларын ону херекке албайн турар. Сураглыг шыдыраачылар школачылар биле ажылга киришпейн турарлар, республикада шыдыраа болгуннериниң болгаш клубтарының саны ...

Спорттуң массалыг хевирлериниң ангыда, спорттуң хурэш, чаадары, аът чарыштылары дээн чижектиг национал хевирлерин улам байсайзырадырынче сагыш салыр ужурлуг.

База бир чүгүла айтырыгга доктаап кервэл. Бистиң спортчуларывыстың мергежилн чавыс болуп артып турар болгай. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлериниң болгаш мастерге кандидаттарының саны сөөлгү чылдарда элээн ковудеп-даа ...

эвилел, комсомол, күш-культура организациялары, бүдүрүлге коллективтери, ада-ие, хой-нитти уругларының чурттап турар черниң арны-биле спорт ажылынче доктаамал кичээнгей салбайн турар.

Гимнастикаже, конькиге маңнаарынче, . футбол, чиик атлетикаже школаларда сагыш салбайн турар. уруглар туризмин сайзырадырынче кичээнгей кошкак. Чамдык ... ГТО ... хевирлериниң талазы-биле программалар болгаар өөреникчилерниң спортчу маргылдааларын эрттирбейн турар. Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа чамдык районнарның школаларында чиик атлетика, хаак спортунга киржип турар өөреникчилерниң саны чыл келген тудум кызырлып олурар деп, илеткелчи демдеглээн. Чамдык школаларның ... коллективтери школачыларның район болгаш республика маргылдааларынга чыл-чылы-биле киришпейн турарлар.

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 98 «Шында»)

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Лодай Салчакович Арга-Лама — пенсионер, Тээли суур.

Тоорук Хомушкуевна Дагбы—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кок Кускеевна Делгер—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Сеңжик Эрелчиновна Иргит — пенсионер.

Чылбак Адавастаевна Иргит — пенсионер.

Өмнээжик Садыкаевич Күжүгет — пенсионер.

Чылбак Маадыр-ооловна Күжүгет — пенсионер.

Бичиипей Матпаевна Матпаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дуруймаа Хертековна Меңдер-оол — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Успарович Норбу-Самбу — пенсионер.

Хертек Дамбаевич Ооржак — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чодай Кара-Донгаковна Ооржак — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Анчимаа Сарайовна Салчак — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Быштак Даржакович Салчак — пенсионер.

Өлеш Лама-Шириевна Салчак — «Мурнакчы» совхозтуң уктаар ассистентиниң ажаакчызы.

Бакмаа Сотунамовна Хертек — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дүган Дамбаевич Хертек — пенсионер.

Калдар-кыс Конгаевна Хертек — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Севил Бопуйоловна Хертек — пенсионер.

Сенди Адываович Хертек — пенсионер.

Сержи Куруктаевна Хертек — пенсионер.

Хорлуш Чаш-ооловна—Хертек — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чамбал Сюрюнович Хертек — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Шомбулак Доңгай-ооловна Хертек — пенсионер.

Ооржак Доставаевич Ховалыг — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Арапчаа Демир-ооловна Хомушку — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Кепиури Чамзыновна Хомушку — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Кадып-Суруң Чамзыевич Чамзы — «Мурнакчы» совхозтуң малчыны.

Бараа Боралооловна Чыпсып — пенсионер.

Хертек Шарапайовна Шиин — пенсионер.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ксения Арсентьевна Арабкаева — улус депутаттарының Ак-Довурак хоорайтыг комитединиң секретарь-машинакчызы.

Аграфена Ивановна Дворкова — № 8 аптеканың санитаркасы.

Мотурма Суванчаповна Допрак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Саал Сюрюповна Ооржак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чимит Кенденовна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Адан-ооловна Саая — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Петр Матвеевич Суханов — орт машиналарының чолаачызы.

Маймар-оол Чымбаевич Тюлюш — «Барлык» совхозтуң тракторизи.

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ «ТЫВА ДАГ-ДУГУ» КОМБИНАТТАН

Василий Артемьевич Кирилов — директорнуң хандыргызы-биле оралакчызы.

Каратмаа Нордуповна Күжүгет — фабриканың бүдүрүлге ораалдарының техажылчызы.

Анна Герасимовна Носова — транспорт цехиниң слесары.

Владимир Андреевич Овсянников — энергоцехтиң золтер начальниги.

Екатерина Платоновна Осьмина — урутлар садының повары.

Зинаида Тимофеевна Рябова — даг-дугу рудниктиниң өрүмнекчизи.

Зоя Ивановна Селюк — ажылчын хандырылга килдизиниң № 5 магазининиң директору.

Белек Салчаковна Шожап — бүдүрүлге ораалдарының техажылчызы.

Степан Степанович Шуманов — фабриканың электроканнакчызы.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Александра Ермолаевна Белозерова — төп райэмнелгениң эмчи сестразы.

Елена Николаевна Гладкова — Чадааннаның ыяш ажыл-агыйының бухгалтери.

Ховалыг Шыраа-Санаевич Донгак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Отук Өктек-ооловна Донгак — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Эртине Сувуртуевич Донгак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Шынар-ооловна Дүү-Дарый — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Михаил Гаврилович Никтышев — Чадааннаның ыяш ажыл-агыйының ажылчыны.

Чимит Долдуевна Кавааа — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Григорий Чульдумович Кан-чыыр-оол — «Чыраа-Бажы» совхозтуң партком секретары.

Апай Ортуш-ооловна Кара-Саң — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Амырбайн Майлыровна Куулар — пенсионер.

Долума Канчыыр-ооловна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Конгаа Чамбал-ооловна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чоңия Евлановна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Анзады Лопсаңович Монгуш — «Искра» совхозтуң малчыны.

Докум Бюрбюевна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Кара Норбуевна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мандаа Бюрбюевна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сандажы Кааңай-ооловна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чимит Кок-Ламаевна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Шаңы Сотпаевна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң малчыны.

Буруңа Бады-Норбуевна Ондар — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Даянмаа Калзановна Ондар—Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Моолдаар Санчыевна Ондар — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чыртамчык Норбу-Самбуевна Ондар —«Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чысымаа Чамбаловна Ондар —Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Уруг Калчан-Хееевна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң техажылчызы.

Калдар-оол Баянович Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны.

Өнчек-Кулак Болду-Хунаевич Ооржак — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Василий Бечиа-ооловна Очур-оол — «Ленинчи оруктуң» солуннуң редакциязының харылзаалгалы секретары.

Дажи-Серен Байындыевна Сат — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Серенмаа Барлык-ооловна Сат —Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Өлзей Дамчат-ооловна Сарыглар —«Искра» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Самзырович Сендажи—«Искра» совхозтуң ажылчыны.

Кушкаш Салчаковна Соян—үлетпүр комбинадының ажылчыны.

Сайын Чульдумовна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Сырыглаап Балган-ооловна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чимит Сарыг-оолович Ховалыг —райүлетпүр комбинадының моторизи.

Севилбаа Иргитовна Хунажык—«Искра» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Чучай Седеновна Адыгжи— амыдырал хандырылга комбинадының бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Монгуш Шиниинович Даваа— № 1473 орук-септелге-тудуг участогунуң мастери.

Донгак Хыйыр-ооловна Даржай —пенсионер.

Татьяна Дамдыновна Донгак — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Даваа Сосковна Монгуш — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Очур-оол Даңгыт-оолович Монгуш — Хандагайты суурда электростанцияның дизелизи.

Серемвиль Чулдумовна Ооржак — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Кырыкович Очур-оол —Солчур ортумак школазының ажыл-агый эргелекчизи.

Анчимаа Чаш-ооловна Тюлюш —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сүтежик Адапович Тюлюш—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Слава Владимировна Блинова — районнуң харылзаа белдириниң телефонизи.

Анна Дмитриевна Кандикова —иштики херектер килдизиниң тапшыл черинин контролёру.

Виталий Константинович Колмаков — Тураның орук-тудуг-септелге эргелелиниң ажылчыны.

Константин Никонянович Пагибин — Тураның № 2 орук-септелге-тудуг эргелелиниң бызанчызы.

Петр Антонович Панычев— иштики херектер килдизиниң тапшыл черинин контролёру.

Мария Иосифовна Пашкова — амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң кассири.

Фаина Филипповна Прокопенко — иштики херектер килдизиниң тапшыл черинин контролёру.

Чылаш Биче-ооловна Сандан —«Кызыл тараачын» совхозтуң таңныыры.

Мария Федоровна Столярова — амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң бызанчызы.

Мария Егоровна Сухова — Өөк суурда эмнелге пунктуунуң санитаркази.

Октябрина Ивановна Теплых — № 2 орук-септелге-тудуг эргелелиниң бухгалтери.

(Уламчылыг)

ШОЛЧЕ ҮНЕР МУРНУНДА

Бо чылдың часкы хову ажылдарын мөөң хуусаада эки шынарлыг чорударының, тарылга шөлдериниң үнүш дүжүткүрүн бедидериниң, суггаттыг шөлдерни чеп ажыглаарының талазы-биле өөредилге-семинар «Сүт-Хөл» совхозка болуп эрткен. Аңаа механизаторлар, суггатчылар болгаш чер ажылдыг өске-даа кижилер киришкен.

Совхозтуң кол агроному Д. Монгуш 1981 чылдың чер ажылдарының түңнелдерин чугаалап, ынчан илереттинген четпестерни, оларны эдеринниң болгаш катаптавазының аргаларын айтып, амгы сорулгаларны база катап сагындырган. Суггаттыг черлерни чеп ажыглаарының дугайында гидротехник Б. Ооржак чуве чугаалаан.

Өөредилге-семинарга чыылганнар ажыктыг, хөй чүүлдерни билип алганнар.

Б. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ДЕҢ-ДЕСКИ КҮҮСЕДИР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга 1982 чылдың бирги кварталында экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң күүселдезин чугаалажып көрген. Бо айтырыглар талазы-биле илеткелдерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрпланының даргазы М. С. Салчак, Тыва АССР-ниң сан-хөө министри Б. К. Будегечиев олар кылган. Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының дыңнадыгларын болгаш тайылбырларын дыңнаан. Түңнелинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар чуве чугаалаан.

Республиканың министерстволарының, ведомстволарының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң 1982 чылда Тываның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин күүседир деп кылып чорудкан ажылдарының түңнелинде бирги кварталда эки көргүзүглер чедип алдынганын Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Бирги кварталда үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 104,2 хуу, бараанныг продукцияның — 100,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң —100,7 хуу күүсеттинген. Республиканың совхозтары күрүнеге эът садарының планын 102,6 хуу, сүттүң — 106 хуу, чүүргаларының—131,4 хуу күүсеткен. Пландан ажыр элээн хөй электроэнергия, тудуг ыяжы, эът, сүт продуктулары, культура-амыдыралга херегләэр бараанар бүдүрүлген.

Эрткен чылдың бирги кварталындан 3,3 хуу хөй капитал салыышкыннар шиңгээдип алдынган. Ниити ажыглалдың автотранспорту чүък сөөртүлгезиниң планын 100,4 хуу, авиабүдүрүлге —122 хуу, пассажирлер аргыштырары — 103,8 хуу күүсеткен. Бараан саарылгазы ниитиниң чемненилгези-биле кады эрткен чылдың бо үезинде 3,4 хуу улгаткан. Комиссиялыг арга-биле 148 муң рубльдиң кодээ ажыл-агый продуктуларын саткан. Чонга ачы-дуза чедирериниң саарылгазы 104,3 хуу күүсеттинген.

1982 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 101,9 хуу күүсеттинген. Бюджеттиң орулгазын бүгү районнар болгаш Кызыл хоорай күүсеткен. Күрүне орулгазы бүгү үнер дестериинде күүсеттинген. Республика бюджединге 710 муң рубль пландан ажыр кирген.

Моон-биле чергелештир чамдык министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның болгаш тудуг организацияларының бирги кварталда ажылында шыңгыы четпестер бар дээрзин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Олар ниити продукция хемчээлинче чайыгаш, чамдык көргүзүглерниң ассортиментизин күүседирин үзүп турар. Тудуг туузбузуң, чыыш эптээр демир-бетон кылыглар болгаш конструкциялар, дилген материалдар, бүдүрер ыяш сөөртүр планнар күүсеттинмээн. Чиик үлетпүрнүң чамдык бүдүрүлгелери продукцияның бодун бүдүрериниң планын күүседип шыдавайн болгаш эрткен чылдың бо үезинден кудулаткан.

Чадааннаның, Ак-Довуракның, Хову-Аксының хлеб заводтары хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар бүдүрер планын күүсетпээн болгаш кылыгларның хемчээлин кудулаткан. Балык заводу балык тударының, Амыдырал хандырылга министерствозу мебель бүдүреринин, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның, «Тыва кодээ тудуг» тресттиң чамдык бүдүрүлгелери, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары, Чадааннаның үлетпүр комбинады күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң планын күүседирин хандырбаан. Тудуг организациялары ажыглалга кирер элээн хөй чурттаар бажыңнарын, бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларын күүсетпээн.

Транспорт, садыг, амыдырал хандырылга болгаш чамдык өске-даа организацияларның ажылында улуг четпестер бар. Автотранспорттта техниктиг белениниң коэффициентизи чавыс, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тожу, Кызыл районнары бараан саарылгазының, Бай-Тайга, Эрзин, Таңды, Чөөн-Хемчик, Тожу, Өвүр, Кызыл районнар ачы-дуза чедиреринин сайгарылга планын күүседип шыдаваан.

Чамдык районнарда санитария контроль экономиктиг ажылы четпес болуп турарындан, ылангыя Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем районнар пес-таавы бараанарны чедир албааның, Улуг-Хем, Эрзин, Таңды районнар [illegible] бараанарны. Кызылдың үлетпүр бараанар садыы идиктерни чедир албаанындан саарылга үнүүрүндан кииришкелерни чедир күүсетпээн. Чурттаар-коммунал ажыл-агыйлар министерствозунуң, Транспорт эргелелиниң, «Тыва септелге-тудуг» трестиң, «Водоканал» эргелелиниң болгаш өскелериниң-даа чамдык бүдүрүлгелери бюджет-биле санажыышкын хуусааларын үрегүүрү үрел келген.

Чамдык министерстволарның, ведомстволарның эргелелдериниң бүдүрүлгелери продукцияның бүдүреринин ниити планын болгаш оон бараанның черлиг таңнылы турбаан, олардың номенклатура болгаш ассортимент аайы-биле бүдүреринче чогуур кичээнгейни салбайн турар дугайында шыңгыы чугаа болган. Чижээ, ылангыя чонның херээ бараанарын болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүреринде хөй болуп турар. Ынчангаш бо улустуң чурттаар [illegible] республиканың [illegible] хандырылгазын шаптыктап турар.

Чамдык тудуг организациялары «Тыва кодээ тудуг» трест, Капитал тудуг эргелели, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны тудуг материалдарының, ылангыя тудугнуң тудуушкынныг дыштангазын, бо чылын ажыглалга кирер школалар болгаш эмнелгелер тудугларын хоочуп чоруп турар.

Хуралга күш-ажылчы коллективтерде ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагылга чурумунун байзалының дуганын, чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирериниң болгаш аала министерстволарның, ведомстволарның удуртукчуларының киржилгезиниң чугулазын онзалап демдеглээн.

Министрлер Чөвүлели чугаалашкан айтырыглар талазы-биле дүргеңнээр доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалда республиканың Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин бирги чартык чылда күүседириниң хандыраарынче угланган тодаргай хемчеглерни айыткан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

«ИНДИЙ ОКЕАН—ТАЙБЫҢ ЗОНАЗЫ»

ДЕЛИ. Делегейниң «Индий океан — тайбың зоназы» деп конференциязы ажылын индий найысылалда дооскан. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң, Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының, делегейниң өске-даа организацияларының инициативазын ёзугаар оцу чыылдырып эрттирген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң баарлыг чагаазын конференцияның киржикчилери чылдыг-биле уткаан.

Делегейниң 50 ажыг чурттарындан делегаттар, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, ол ышкаш Индияның парламентизиниң кежигүннери болгаш хөй-ниитичи ажылдакчылары Индий океанның кавызында тургустунган байдалды үш хүн дургузунда чугаалажып, ол кавы девискээрни тайбыңның зоназы кылдыр чарлаар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының Декларациязын эң дүрген күүседиринче угланган тодаргай хемчеглерни телевилээн.

Индий океан талазы-биле декларацияны конференцияның киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Америк империализминиң чер бөмбүрзээниң бо кавызында дайын белеткелдери чүгле Азияның болгаш Африканың ийик кавызы черлер күрүнелериниң улустарының айыыл чок чоруунга эвес, харын бүгү делегейде тайбыңга база айыыл болуп турар деп ол декларацияда онзалап демдеглээн. Олар АКШ-тың бүгү-ле шериг базааларын дүүрүп, база ол кавының чурттарының иштики херектеринге империалистиг холчааннашкынның чепсек — «дүрген демиглер» ажылдаар күштери» дээр эжелевин күштерни Индий океанга болгаш Персид мурнааларга тургузуп хоруурун шаптыкчаг демдеглээннер.

АКШ-тың шериг күштериниң Индий океанда турары-ла улуг улустарының демисели делегейниң чаа дайын айыылын чайладыр, ядерлиг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаар дээш, тайбың дээш, чавырлалдарындан болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш тайбың талалакчыларының ниити демиселиниң чарылбас кезээ-дир деп декларацияда онзалап демдеглээн.

Далайлар болгаш океаннар акваториязынга, ылаңгыя эң холзээниг далай оруктары эрткен девискээрлерге шериг-далай флоттарының хөделиишкиннерин кайы-даа таланың кызыгаарлаарының база бууреживриниң хемчеглериниң кентередириниң дугайында ССРЭ-ниң тайбың инициативаларынга Делиге делегей шуулганы эң бедик үнелээшкинни берген.

Империализмниң агрессивиг чимчээшкиннеринче удур, чепсегленишкиниң дүүрер, делегейге тайбыңны хандырар дээш улустарның ниити демиселинге күжениишкиннериниң угаттырарынче декларацияда Азия болгаш Африка чурттарының хөй-ниитизин кыйгырган.

Индий океанны тайбыңның зоназы кылдыр чарлаарының дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының декларациязын амыдыралга эң дүрген боттандырар сорулга-биле кайа-даа каттышпастар шимчээшкининиң аттарын делегейге ажыглаарынче кайы-даа каттышпас күрүнелериниң болгаш чагыктарының биштыкчыларын делегаттар база кыйгырган.

Ливанга удур Израильдиң агрессивиг үүлгедиишкиннерин буруу шапкан, расизмге, колониализмге болгаш апартеидке удур Африканың мурнуу чүгүнүң улустарының хосталгалыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередиттинген кол-ла резолюцияны конференция хүлээп алган. Израильдиң, Мурнуу Африка Республиканың болгаш АКШ-тың аразында улам күштелип калбарып оон таңы ажылдааныңга Африканың күрүнелериниң чижээ Чөөн чүгүнүң болгаш Персид мурнуунуң чурттарының улустарынга удур айыыл болуп турарын резолюцияларда онзалап демдеглээн.

АКШ-тың Персид мурнуунуң кавызында дайынчы чимчээшкиннеринче удур ол чериниң чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын тодаргай резолюцияда чер бөмбүрзээниң ол кавызынга адыгжы чепсектиг турушкуннарын боттандырбайн, шериг базааларын болгаш эвилеңнерин чок кылып, кайнаа каттышпастың политиказын, боттарының чурттарының бойдус байлактарының улустарының боттары башкы билип шиитпирлээр эргезин хүндүлеп тургаш, айыыл чок чорукту болгаш ооңуңгаалдыг турарын хандырарынче угланган совет саналдарын шиитпирлиг деткээн чорук илергейлеттинген. Совет Эвилелиниң Индий океан талазы-биле тодаргай саналдарын херек кырынга боттандырары ол девискээрге бүзүрелдиг тайбыңның хандырарынга барган болур деп резолюцияда онзалап демдеглээн.

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның хамаарышпас чоруунга, бүрүн эргезин девискээрлериниң болгаш боттарының турарынга удур америк империалистерниң, пекинчи гегемонистерниң болгаш реакцияның өске-даа күштериниң уламчылаашкынын чимчээшкиннерин конференцияның делегаттары буруу шапкан. Бүгү чурттарның улустарының амыдыралчы сонуургалдарынга таарыштыр Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыңның, ооңуунуңгаалдыг турарының болгаш кады ажылдажылганың зоназы болдурар дээш Индий-Кыдат чурттарының демисели-биле эп-сеткилин каттыштырылгазы Мурнуу-Чөөн Азияда байдал дугайында резолюцияда илергейлеттинген.

А. БОХОНЬКО,
А. НИКОЛАЕВ.
СЭТА-ның корр.

«Венсеремос» деп радиостанция Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң отрядтарының эрес-диди дайынчы халдаашкыннарының дугайын үргүлчү дамчыдып турар.

Дайзындан хунаап алган боо-чепсектерин ажыглавышаан, партизан дайынның аргаларын мергежилдиг-биле боттандырып тургаш, хунтаның шериглериниң ынай-бээр чоруур оруктарынга патриоттар баш хоозун турар.

ЧУРУКТА: Эль-Плейон районда автомобиль оруун дуглай турушкан партизаннарның эрткен транспортту хынап турары.

АП—СЭТА-ның фотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ЧӨРҮШТҮР

Эрткен неделяда Мюнхенге ГФР-де чагырыкчы партия—Германияның Социал-демократтыг партиязының ээлчеглиг съездизи болган. Ол съезд иштики политика талазы-биле эң нарын байдал үезинде бооп эрткен болгаш ук партияның эрге-чагырганга он ийи чыл иштинде туруп келгениниң эң-не харыысалгалыг үези бооп турар.

Бир талазында, делегейде экономиктиг кризистиң уржуундан ГФР-ниң таварышкаыы социал-экономиктиг бергелери (ажыл чок ийи миллион кижи, акшаның үне чокталышкыны, энергия курлавырларының чөрүшчээн, ол) ыңдавыр турар бодус чуулдериниң хирлениишкиниң болгаш өске-даа) чагырыкчы болуп турар ажыл-чорудулгазынга хөөн калышкынны болдуруп, ГСДП-биле оон чаржалакчызы — Хостуг демократтарның биче-буржуаз партиязының (ХДП) аразынга шыңгыы меснадежиишкинниң үндүргеш. Өске талазында, Боннуң удуртукчуларының чуулдуг угааны ёзугаар НАТО-нуң Барыын Европага чаа америк ракета-ядролуг чепсектерин тургузар дугайында шиитпиринче удурланыышкынның массалыг шимчээшкинин болдуруп, Социал-демократтыг партияның бодунуң иштинге шыңгыы шуугаалышкынны база үндүрген. ГСДП-ниң бүдүн-бүдүн округ болгаш харын-даа түс черлер организациялары безин партияның удуртур черинин күзел сорунга удурланыштыр НАТО-нуң шиитпирин аде кээргү дээш, совет тайбың саналдарны хүлээп алыры дээш хөделип турар.

Ол ийи фактор Ландтагларга соелгү соңгулдаларынга (чер-чериниң парламентилеринге) ГСДП-ниң, ХДП-ниң-даа дыка чедимче чок болганының чылдагааны бооп турар. ГФР-ниң өске-даа черлеринге бо чылын болгу ааар соңгулдаларга ол партиялар аштырар болза, Бонннуң чагырыкчы болуун дыка берге байдалга таварыштырар ийик. Чогум-на оку ХДС-ХСС дээр барыын үзелдиг консервативиг удурланыышкын болуу ажыглап алгаш, Хостуг демократтарны боттарының талазынче элээн киирген, бундестагка 1984 чылда болур ээлчеглиг соңгулдаларның бетинде-ле эрге-чагырганы холга алырынга идегеп турар-дыр.

Ындыг байдалды өөренип көргеш база партияның иштинге ажык месилдежиишкинниң болдурарындан чайлаар дээш, ГСДП-ниң удуртукчулары, кажар арганы ажыглаан. Ракета-ядролуг айтырыг талазы-биле чүүлду чугаалажып көөрүн болгаш үе шиитпирлээрин партияның 1983 чылдың күзүнүнде кылыр дээш оңза съездизинге чедир соңгаарлатырын сүмелээн. Ынчалза-даа Мюнхенге болган съездиге АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаризмниг, дайынзырак планнарын шыңгыы шүгүмчүлээн боор турар.

«НАТО-нуң планнарын херек кырында боттандырар чүве болза, бистиң айыыл чок чоруувусту бызыглаары эвес, а кошкатканы ол болур ийик. «Коргудуушкунну» барыын чүк аргазы херек кырында алырга, боттарывысты боттарывыс-ла өлүрериниң ол апаар-дыр» — деп, Бремегинң делегады Г. П. Мюллер чугаалаан. Партийжи массаларның ындыг угаан-бодалы партияның даргазы В. Брандтының кылган илеткелинде база илереттинген. Бистиң чуртувус ракета салып үндүрер шөл болуру-биле кады ракеталар алыр карақе хуулбушаан, ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту эң баштайгы чижи болу бээр ийик деп, ол чугаалаан.

Ынчан турза-даа, ындыг шын чугаага удурланыштыр, партия талазы-биле оон оралакчызы, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт биле Бонн болуп-таа НАТО-нуң үстүнде айыттынган ракета-ядролуг шиитпирин деткип турарын илереткеннер. Удуртукчуларның албадааны ёзугаар съезд НАТО-нуң «чепсектер чепсеглээри» деп адаар ындыг угланышкынны херек кырында чуулдуруп турар резолюция төлевилелин бадылаан.

В. СЕРОВ.
(СЭТА).

Республика комиссиязында

КОМПЛЕКСТИГ ЧОРУДАР

Арагалаашкынга удур демисел талазы-биле республика комиссиязының хуралынга Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында арагалаар чоруктуң чылдагаанналын чайладыр талазы-биле ол черлерниң администрацияларының болгаш хөй-ниити организацияларының ажылының дугайын дыңнап база чугаалажып көргеш, бо талазы-биле чамдык ажылдарның чорудулгазын турарын демдеглээн.

Тыва транспорт эргелели бүдүрүлге директорларының хуралынга удуртукчуларының дыңнадыгларын доктаамал ап турар. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазы кварталдың санында калбак техчөвүлелин эрттирип, күш-ажылдың чурумунун, арагалаашкынның байдалының дугайында айтырыгларны сайгарып көрүп турар. Министерствонуң коллегиязынга автобаазаның администрациязының техниканың айыыл чок болуун сагып турарының, чолаачы составтың иштинде арагалаар чоруктуң байдалын хайгаарап турарының дугайын чугаалажып көрген.

Ынчалза-даа пассажирлер АТБ-зинде болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында арагалаар чорукка удур демиселде доктаамал болгаш турум чорук четпес, [illegible] хемчеглерни боттандырбайн келген деп республика комиссиязы демдеглээн.

Пассажирлер АТБ-зиниң ниитиниң кыр-ы-чуруму турар, арагага сундулуг кижилер-биле профилактиктиг ажылда шыңгыы четпестер бар. Моон ужурунда каарларның ажылдан үнер кирери хөй, арагалаашкын уржуунда прогулдаар чоруктуң саны өскен, ажырык чолаачыларның чоруузу-биле орук-транспорт озал-ондактары болуп турар. АТБ-ниң администрациязы, ында хөй-ниити организациялары чыгдымыны дыңнаашкынга кайгыг ажыш харылзап турар.

Пассажирлер АТБ-зиниң удуртукчуларының болгаш коллективиниң өртке удур айыыл чок болурунуң дурумнерин карактаарынга чоп көрүп келгеннер гаражка улуг өрт болгаш болгаш күрүнеге улуг хора-ралды чедирген.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында арагалаашкынга удур демиселди кошкак чорудуп турар болганындан арагачыларга, хулиганнарга шылажыр арга чок байдал тургустунмаан. Эш хуу суду херек кырында ажылдавайн турар, эрге-чурум пропагандазы кошкак, спорт-массалыг [illegible] система чок.

Беш ай дургузунда чолаачыларның рейс мурнунуң медицина хыналдазын чорутпайн келген, республиканың пси-[illegible] наркология [illegible] былыр-биле чогуур кады ажылдавайн [illegible] арагачыларны илередир база эмнедир сула чорук турар. Бүдүрүлгениң ажылдакчыларында болуглежип арагалаар чоруктар бар. Эзириктер сергедир черге киргеннер дугайында милицияның дыңнадыгларынга харыыларны ховар берип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында арагалаашкынга удур демисел талазы-биле комиссия пассажирлер АТБ-зиниң, автобаазаның администрацияларынга болгаш [illegible] бо ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле организастыг ажылдарны күштелдирерин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың сентябрь 4-түгү доктаалынга дүүштүр комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын сүмелээн.

Янзы-бүрү медээлер

СОНУУРГААН

Ажылчын болгаш колхозчу корреспондентилерниң хана солун редколлегияларының кежигүннериниң семинарын СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдиси, «Хемчиктиң сылдызы» солун чыылдырган.

Бо чылдың бирги кварталының түңнелиниң дугайын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи И. Ш. Очур чугаалаан, ийиги кварталда районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда сорулгаларны таныштырган.

Солун жанрларының дугайында кыска дыңнадыгларны «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң редактору Х. Моңгуш, корреспондент В. Хомушку болгаш өскелер-даа кылып, боттарының дуржулгазындан чижектерни сонуургаткан.

Чогаалчы С. Сүрүн-оол солун ажылының болгаш чогаал ажылының дугайында делгереңгей чүве чугаалаан.

Солуннуң идепкейлиг бижикчилери «Барлык» совхозтан Т. Сарыглар, С. Лепова, «Шекпээр» совхозтан К. Кинсан, Кызыл-Мажалыктан Р. Ооржак, «Барлык» совхозтуң Эрги-Барлык салбырдан А. Очур, Ак-Довурактан Ш. Ооржак болгаш өскелер-даа дуржулга солчулгаазынга идепкейлиг киришкеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ

УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ның Телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчылары И. Келик-Сеңги, В. Кондранюв, Н. Иргит олар-биле чоокта чаа совхозтуң Культура бажыңынга ужурашканнар.

Ужуражылгага болган чугаага хамаарыштыр боттарының санал-оналын Шуй ортумак школазының математика башкызы С. Дадар-оол, совхозта гидротехник К. Арбай-оол, совхоз ажылчыны С. Хертек болгаш оон-даа өскелер бергеннер.

Ужуражылганың ийиги кезээнде «Тээли» совхозтуң партком секретары Т. Хирбаа ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга таварыштыр ужуражыр дээш совхозтуң ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын чугаалаан.

Ужуражылга «Тээли» совхозтуң бот-тывынгыр артистериниң концерти-биле доозулган.

А. ДОРЖУ

КАТТЫШКАН ЛЕТУЧКА

«Ленинчи орук», «Улуг-Хем», «Хемчиктиң сылдызы» солуннарының каттышкан летучказы Чадаанага эрткен.

Оон киржикчилери ССРЭ-ниң Журналистер Эвилелиниң V съездизиниң түңнелдериниң дугайында илеткелди дыңнааннар. Ол ышкаш кодээ ажыл-агыйы темазының солуннарда чырыттынып турарының дончулалын анаа кылган.

Кодээ ажыл-агыйының чугула айтырыгларын солуннарга чырыдарының арга-дуржулгазын районнар солуннарының ажылдакчылары летучкага чугаалашкан.

(Бистиң корр).

ПАРККА БОЛГАН

Культура ажылдакчыларының профэвилел хоорколунуң бирги чери дээш волейбол маргылдаазы Кызылдың Гастелло аттыг парынга эрткен.

Херээжен улустуң командаларындан бирги черни ном садыының спортчулары ээлээннер. «Тываның аныяктары» болгаш Пушкин аттыг библиотеканың командалары ийиги, үшкү черлерни алган. Эр улустан профэвилелдиң командазы бирги, «Шын» солун редакциязының, ВЛКСМ обкомунуң командалары 2-ги, 3-кү черлерни ээлээннер.

Тиилекчи болган командаларга культура ажылдакчыларының профэвилел хоорколунуң хүндүлел бижиктери болгаш вымпелдерни тывыскан.

Бистиң корр.

СОЛУН-ДАА, ХӨГЛҮГ-ДАА

Эрткен субботада найысылалдың аът чарыштырар черинге «кижи бажы кизирт» болган. Эртенгиниң 6 шактан эгелеп машина-балгат анаа кээп, шөлдүң бүрүк бүгү булуңнарынга столдарны дүжүрүп, барааннарны делгеп эгелээн.

Ол эртен арай сооксумаар болган. Чамдыкта күштүг хадып кээп, анаа турганнарның арны-бажынче довурактыг «шывалап» турган. Ынчалза-даа чонга бараан болур байырлал хүнүнде келгеннер ажылдың ара соксатпааннар. Он бир шакта кызылчылар ярмарка болурун чарлалдардан билип алган аалчылар чедип кээр, оларны өөртүр кылдыр садыгжылар таваар белеткенмишаан турганнар.

Шак-даа келген. Бараан садып алыр дээш-даа келгеннер, анаа сонуургааннар-даа чыглып кээп эгелээн. Оларны ыраажы-плакаттар уткуп алгылаан. «Силерни Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы чалап тур», «Ажылчын хандырылгага килдиниң силерге бараан болур»...

Республиканың Садыг министерствозунуң бүгү-ле адырларының ажылдакчылары келгеннерге чедимчелиг бараан болур дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганнар. Барааннарның ассортиментизи янзы-бүрү, ынчангаш кижи бүрүзүнүң сеткилин хомудатпас дээш олар кысканнар.

«Кызылдың үлетпүр барааннарының садыының № 10 магазини» дээн чарлалдың чанынга чедип келдивис. Узун, шилгедек сыныг, карак шилдиг аныяк кыс шалыпкыны аажок садыглаан тур. Оочур база арбын. Турган хөй кижилерни кашла минута дургузунда эрттирипкеш, келек када хостаалы бээрге, сонуургап айтырдывыс:

— Силерни кым дээр ирги?

— Таня Федурина дээр ийик — дээш, ол чалыы хүлүмзүрдү. — Силерге чогум чүү херегил, мен бе, азы мээң мурнумда бо бараан бе?

— Шалыпкыыңарны көөрге, садыг ажылынга үр-ле болган хире, чогум назыныңар арай аныяк-даа ышкаш — деп баштактандывыс.

— Садыгжы стажым ийи чыл ажып турар. Мындыг ярмаркага бир дугаарында киржип тур мен. Солун-даа, хөглүг-даа-дыр.

Ол аразында база катап бо-ок садып алыкчылар кээп, Таняның ажылдаар черинче чалай берген.

Дыка хөй магазиннерниң адрестерин көскү, тода үжүктер-биле каастаан, оларның сорулгаларын айыткан.

Найысылалдың аъш-чем барааннарының садыының магазиннериниң эккелген консерваларын, ногааларын, эът-чемин, конфеталарын кайы янзы. Столовайлар болгаш рестораннар трестиниң ажылдакчыларының эккелген чемин келгеннерниң сеткилинге таарышканы аажок. Аът чарыштырар черден хол кужун ушкан чылдар кижи көрбээн бис, шуптузунуң арыннарында өөрүшкү чайнаан. Олар четтиргенин садыгжы бүрү дугайында илереткени чугаажок.

Ярмарка доостун турда, тарап турган садыгжылар аразынга хүндүскү душшанывыс Татьяна Федуринага база катап ужуражы бердивис.

— Хуп чүү кашпаан күүсеттиңер, Таня?

— Ийи чүс хүн—дээш, ол бистиң бүзүрелдивисти экке кергеш тайылбырлады. — Хүнде норма ийи чүс рубль бараан садар улус бис. Ону дөрт чүс кылдыр боттандырганым [illegible]. Ийи чүс хуузу шын. Ол хүн магазин бүрүзү планын ажыр [illegible] бис.

Д. ИРГИТ.

БАЙДАЛ ИИЙ АҢГЫ

«Тыва» совхозтуң төвү Тере-Хая суурда 2 ясли-сад бар. Оларның бирээзи совхозтуу, өскези райкүүскомнуң улус өөредилге килдизинге хамааржыр.

Совхозтуң ясли-садын ажыглалга кииргенден бээр бир чыл чедип турар. Ол ясли-садты дуржулгалыг башкы Чечекмаа Сактыевна Куулар эргелекчилээн. Ол ам 29 чыл ажыг үеде башкылап, уруглар албан черлеринге ажылдаан.

Ясли-садта совхозтуң ажылчыннарының 50 ажыг бичии чаштары өзүп, доругуп турарлар. Ол коллективте ниитизи-биле 11 кижи бичии чаштарны кижизидеринче хаара туттунган. Ясли-садтың иштинче кире бээрге, арыг-силиг болгаш мында уругларның ойнаарынга дыштанырынга, улуг бөлүктүң уругларының өөренииринге таарымчалыг байдалды тургусканы болгаш дерип кылганы көрүштүг, чараш. Даштында уруглар ойнаар шөлдү кылып кааны база эки.

Улуг бөлүктүң уругларын күш-ажылга өөредир талазы-биле ажылды организастааны эки. Уругларның пластилинден кылган, даараан чүүлдерин делгеп салып каан. Ону көөрге-ле, ол коллектив бичии чаштарны өөредиринге, кижизидеринге улуг ажылдарны кылып чорудуп турар дээрзи тодаргай. Ол бөлүктүң уругларының күш-ажыл кичээлинге херегләәр янзы-бүрү херекселдерни шыгжаар тускай сумкаларны кижи бүрүзүнде аңгы-аңгы кылып каан. Ол сумкаларда уругларның аттарын бижип, хачы, ине, хендир болгаш өске-даа херекселдерни түс-түзүнде сугар ороолдерлиг кылып кааны-биле эмгелиг болгаш эптиг-даа.

Уругларның ойнаар херекселдери, орун-дөжек херекселдери четчир болгаш арыгсилиг. Коллектив эп-найыралдыг. Коллективте кижизидикчи башкылар Наталья Куулар, Любовь Куулар, Татьяна Моңгуш олар бичии чаштарны өөредип кижизидеринге боттарының кызымаккай чоруун көргүзүп, эки ажылдап турары-биле макталдыглар.

Ол ышкаш мында улуг повар Зоя Эрестоловна Куулар уругларга амданныг чемни кылып бээр талазы-биле коллективте хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Ясли-садтың иштинде янзы-бүрү методиктиг булуңнарны, комсомол булуңун дерип кылганы көрүштүг.

— Совхозтуң талазындан ясли-садты эът-сүт, үс болгаш өске-даа продуктулар-биле, идик-хеп аймаа-биле хандырып турары эки. Бисте 8 комсомолчу ажылдап турар. Ынчангаш комсомол эге организациязы база бар. Олар чүгле боттарының онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын хей-ниити ажылынга доктаамал киржип турар. Политөөредилге понедельник санынга эртип турар. Четверг санында политинформацияны кылып турар бис. Бистиң ясли-садта ада-ие комитеди база бар. Ону Клара Чүльдүм удуртуп турар. Ада-ие комитединиң талазындан биске дузазы улуг. Ада-иелерни шефке организастаар, уругларга идик-хеп даарап бээринге доктаамал дузаны көргүзүп турар — деп, Чечекмаа Сактыевна чугаалаар болду.

— Ол ышкаш бистиң ясли-садтың уруглары Культура бажыңынга концерттерни көргүзүп, уругларның холдан кылган чүүлдериниң делгелгезин база организастап турар бис — деп, ол немей чугаалады.

Ясли-садтың эргелекчизи Чечекмаа Сактыевна чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын мында ажылдап турар аныяктарның дагдыныкчызы. Ол аныяктарны кижизидер, күш-ажылга өөредир талазы-биле мында хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазының оралакчызы болуп, ол хей-ниити даалгазын база-ла багай эвес күүседип турар.

Райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң хамаарылгазында турар ясли-садта байдалды алгаш көөрге, оон өске. Мында 45 уруг бар. Ол коллективте шупту 15 кижи ажылдап турар.

Оларның ясли-садын дерип кылганы көрүш чок. Иштинде уругларның ойнаарактары четчиштес. Ада-иелерге сүмелер болгаш өске-даа янзы-бүрү булуңнар чок, бичии чаштарның эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгей кошкак тургустунган.

Даштында уруглар ойнаар шөлчүгеш чок. Уругларның ясли-садка кедер идик-хевн четчиштес. Аъш-чем хандырылгазы эки эвес.

Ясли-садтың эргелекчизинде Раиса Ховалыговна Моңгуш ажылдап турар. Ол ажылынче кичээнгей салбас. Чамдык хүннерде ажылга келбейн баар, азы эртен кестип келгеш, ол олчаан баар дугайында ясли-садтың ажылдакчылары хомудап чугаалаар болдулар.

Тере-Хая школазының башкылар коллективи ясли-садтарның ажылынга хайгаарал салбас, мында ажылдап турар кижизидикчи башкылар-биле харылзаа чок.

Ынчангаш райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң болгаш Тере-Хая кодээ Совединиң талазындан ол ясли-садтың ажылынче кичээнгейни салып, айыттынган четпестерни ээр талазы-биле хемчеглерни [illegible].

Н. ДАЖИНМАЙ
(Бистиң корр).

Суббота, воскресенье хүннеринде республиканың найысылалының «Херел» спорт залынга спортчу оюннар уламчылаан. Бо удаада волейболга боттарының күжүн республиканың спортчу адын аныяк шаанда зона болгаш өске-даа янзы-бүрү черлерниң маргылдааларынга камгалап чораан хоочуннарның командалары киришкен. Оларның аразында Кызылда № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищениң күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи С. Х. Аракчаа, «Шагонартяжстрой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы, республиканың тыва хүрешке каш дакпыр чемпиону, хоочун спортчу С. Ондар, волейболдуң Тывага сураглыг ойнакчылары Д. Моңге, Т. Стал-оол, К. Даржаа, Н. Кувезин, Б. Шоолай болгаш өскелер-даа бар.

Волейболга бирги чер дээш Кызыл хоорайның «Динамо», «Спартак» командалары Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Эрзин районнарының аң шилиндек спортчулары киришкен. Маргылдааның киржикчилерин баштайгы удаата командалар дайы-биле ийи бөлүкке үскен. Бирээзинге «Спартак» (Кызыл), Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарының, ийиги бөлүкке — Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Эрзин районнуң база «Динамонуң» (Кызыл) командалары хамааржыкан.

Бо оюннарның үезинде, чапсар-даа аразында дараазында чүүлдер тодарап, кежигүннерниң, маргылдааның киржикчилериниң сонуургазын хайныктырган. Спорт-биле харылзааны үеске, хостуг шактарда күш-дамыр кижизидилгезинче хөй үени үндүрерге, бүтү талазы-биле ажыктыг болуп турар.

Бистиң спортчу амыдыралывыс

СПОРТ ШӨЛҮНДЕ — ХООЧУННАР

— «Динамо» командазының кежигүнү К. Д. Даржааның, башкы С. Х. Аракчааның, Г. А. Стал-оолдуң ойнап турарының хей-аъттыын, ам-даа багай эвес ойнаар-дыр — дээш, Улуг-Хемниң волейбол командазының кежигүнү Сүүр-оол Хүргүлекович Ондар уламчылады: — Бистиң аравыста республикага каш дакпыр чемпионнап келгеннер бар болдур ийин. Хоочун спортчуларның төөгүзүн, спортчу чаңчылдарын чалыы салгалдың кижилери билип ап, ону алдарлыы-биле уламчылаазын.

— Седип-оолду (ол дээрге С. Х. Аракчаа-дыр) көр даан. Ооң спортчу алдары тоол болбазыкпе. Оюн үезинде ийи катап шураар, агаарже кодурлү бергеш, база катап шимченирге, дооралаңы бээр, оон тутсурга, ону дозар, сеткилден шөлче баткан бөмбүктү кодурер кижи ховар турган — деп, Тес-Хемден келген хоочун спортчу Доржу Моңге биске чугаалады.

Хоочуннарның волейболга бо ужуражылгаларынга Чөөн-Хемчиктиң, Кызыл хоорайның, Улуг-Хемниң база өске-даа черлерниң командалары багай эвес белеткелдиин көргүскен.

Волейболга бирги чер дээш маргылдаага Иван Самолюк (Кызыл), Биче-оол Моңгуш-оол (Улуг-Хем), Моңге Доржу (Тес-Хем), Дадар-оол Ытпак (Улуг-Хем), Эрес-оол Кол (Каа-Хем), Борис Шоолай (Тес-Хем), И. Барабанов (Чадаана) болгаш оон-даа өске хоочуннар багай эвес ойнааннар.

Ылаңгыя Биче-оол Моңгуш-оол оюн үезинде бедик мергежил-биле ойнап, эки белеткелдиин көргүскен. Ол командага удурланыкчыларының таварыштырып келген бергелерин ажып тиилээр дээш оптуг аргаларны ажыглап, бөмбүктү кагыкчыга эки кодурүп бериш, боду база дыңзыг кагыгларны кылгылаан. Ооң-биле черлешиитир камгалалга база багай эвес ойнаан.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинге бирги черни «Спартак» (Кызыл), ийигизин «Динамо» (Кызыл), үшкүзүн Чөөн-Хемчик чаалап алган.

А. ОКСУР

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР ДИЗЕ...

Күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруун кедүрери-биле чер-черде эвээш эвес хемчеглерни ап чорудуп турар. Бо талазы-биле чамдык ажылдар Эрзин районнуң суурларында, чурттакчы черлеринде кылдынган. «Нарын», «Мөрен», «Чаа орук» совхозтарның школаларында чырык, чылыг, делгем, бүгү талазы-биле таарымчалыг спорт залдарны тудуп каан. Спортчу секцияларга, күш-дамыр кижизидилгезинге чугула херек дериг-херекселдер, спорт шөлдери чыл келген тудум-на улам немежип турары өөрүнчүг.

Ылаңгыя бисте хоккей-ойнаары, волейбол, баскетбол болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге маргылдаалар календарь планын ёзугаар эртип турар. Район эмнелгезинден Норбу Сылым-оол, Бай-Даг суурдан Иван Дүнчүр, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Чалзырай Комбу болгаш өскелер-даа хостуг шактар, дыштаныр хүннер үезинде күш-культура болгаш спортка хандыкшылдыг. олар спорт шөлдеринге янзы-бүрү оюннарны эрттирип, анаа организакчылар болуп турарлар.

Партия болгаш чазак күш-дамыр кижизидилгезин чугулалап, бо талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган. Ону боттандырар удуртулга болдурары-биле СЭКП райкому, район Совединиң күүскому база доктаал-шиитпирлерни хүлээп ап, оон контрольдун доктаамал кичээнгейге ап турар. Спорттуң кышкы хевирлериниң массалыг болдурары-биле хоккей ойнаар шөлдер, коробкалар кылдынган.

Ам бо хүннерде спортчу амыдыралдың кол угланыышкыны район төвүнүң, суурларының, бүгү-ле чурттакчылыг черлерниң агиткварталдарының, агиткартираларының, ажылчын коллективтерниң девискээриниң иштинге спорт шөлчүгештерин белеткээри, аңаа волейбол ойнаары, чиик атлетиканың янзы-бүрү хевирлеринге оюн-тоглаа эрттирер черлерни кылып алыры.

Черле ынчаш, тодартайлаарга, күш-дамыр кижизидилгези ажыктыг, спорт секцияларын доктаамал эрттирер, ГТО нормаларының дужаалдаазын эки организастаар дээр болза, дээштиг ажылдарны ам-даа чорудары негеттинип турар. Мааа эң кол айтырыгларның бирээзи чүл дээрге, тускай мергежилдиг башкылар, эки белеткелдиг спорт дагдыныкчылары тренерлер болгаш өске-даа актив негеттинип келген.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар дизе, оон дериг-херекселдерни эки тургузуп, материалдыг баазазын быжыглаары база тускай эртемниг кадрларын белеткээри чугула.

К. ОНГАП-ООЛ.

ҮШ САЛЫГ АРТКАН

Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының эалчеглиг чедиги салыы доозулган. Мында он бир шилиндек шыдыраачылар киржип турар. Оларның аразында С. Доңгак, Н. Онуфриев, В. Моисеев болгаш өске-даа хоочун шыдыраачылар бар.

Маргылдаа доостур чоокшулаан тудум, мында киржип турар ойнакчы бүрүзүнүң тиилелгеже чүткүлү улам бедээн. Болуп эрткен чеди салыгның соонда Кызылдың хоочун шыдыраачызы С. Доңгак өскелерден эки түңнелдиг болган. Ол амдызында алды санныг, тиилекчиниң соондан Ю. Белов — дөрт чартык (бир соңгаарлаткан салыглыг), Н. Онуфриев, В. Лямин олар дөрт-дөрт санныг чорууп турарлар. Кым чемпион болурун амдызында чугаалаары берге. Ам-даа үш салыг бар. Мааа тиилээн үш шыдыраачы республиканың бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазынга киржир эргелиг. Ынчангаш ол эрге дээш маргылдааның киржикчилериниң улам күженниишкинниг ойнаар дээрзи чугаажок.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Херел» спорт залынга волейбол маргылдаазы.

АПРЕЛЬ 30-ДЕН МАЙ 2-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Гена крокодил», «Че, канчаар эвес мен!». Мультфильмнер. 9.25—«Пеньковага болган херек». Уран-чечен фильм. 11.00—«Магниткадан Амурга чедир». Совет ыры концерти. 11.25—Телемедээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—«Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Сапал үезинде чугаа», «Хүлээлгени билири». 15.15—Азербайджан ССР-ниң «Джанги» дээр улусчу ансамбльдиң оюну. 15.40—«Москва чоогунга ужуражыышкыннар». 16.10—Орус чугаа. 16.40—16.55—Чапсар. 16.55—Телеэкранга эң баштай. М. Раутвергерниң «Кызыл Бөртчүгеш» деп операзы. Московианың уругларның музыка театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сацтың удуртулгазы-биле тургусканы шиизи.

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Күш-ажылдың болгаш тайбыңның байырлалы».

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюннуң бөлүк киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.40—Останкинонуң Концерт залынга политиктиг ыры кежээзи. Оон соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—География. 8-ки класс. Кавказ аар ийиниң экономиктиг районну. 13.05—М. Дудинниң шүлүк чогаалдары. 13.35—Төөгү. 7-ги класс. М. В. Ломоносов. 14.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Экспедиция океанче ушкан», «Мөңгүннелчек куш». 14.35—Эстетиктиг кижизидилге. Идик-хеп кедериниң культуразының дугайы. 15.05—«База катап номчааш». В. И. Лениниң совет шии чогаалында овур-хевирлери. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Дамчыдылганы Д. А. Гошванов чорудар. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер. 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.20 — Чарлалдар. 19.35—Концерт-фильм.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Айболит пиркте». 20.15—«Часкы уннер». Молдав ССР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы композитор Е. Доганың чогаадыкчы ажылының дугайында дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Кыс болгаш далай». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

МАЙ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Мультфильмнер: «Простоквашинодан үжүктер», «Простоквашино дыштанылгада», «Эки-и, Трам!». 9.25—Курунениң үлегерлиг «Берёзка» дээр хореография ансамблиниң оюну.

КЫЗЫЛДАН

9.35—Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнү — Майның Бирде Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.40—«Мээн черим, чечектелзин». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 12.35—«Сибирь дугайында чечен чугаалар» деп бөлүк дамчыдылгадан документалдыг фильмнер программазы. 13.15—«Делегейниң улустарының уран чогаалы». 13.45—Москва. Кызыл Шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. Оон соонда — Пионерлерниң байырлыг концерти.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Майның Бирниң Тывада базымнары». Репортаж.

МОСКВАДАН

16.15—Делегейниң эң шымбай фигуристериниң көргүзүглери. 17.00—«Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 18.00 — Байырлалдың «Ак-көк отчугажы». 21.00—Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнүн байырлааның дугайында репортаж. 22.00—22.10 —В. Гаврилинниң музыказынга тургускан «Анюта» деп балетфильмниң баштайгы көргүзүү. А. П. Чеховтуң «Моюнда Анна» деп рассказынга үндезилээн чогаатканы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

13.45— Москва. Кызыл Шөл. Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырарының хүнүн байырлааның дугайында дамчыдылга. Оон соонда — Москва хоорайның пионерлер болгаш школачылар ордузунуң В. Локтевтиң ыры болгаш танцы ансамблиниң киржилгези-биле пионерлерниң байырлал концерти. 16.00—Архитектура. ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшыдылга черлери. 16.35—Уругларга фильм—«Отчугаштар». 17.50—«Өниүктер экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы. 18.30—А. Арбузов. «Эрги аян-шиичиниң комедиязы». Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының шии-фильми. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Концертче чалап тур бис. 20.15—Саян кырында хүн обсерваториязы. 21.00—Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырарының хүнү— Май 1-ниң байырлаанының дугайында репортаж. 22.00—23.30— «Курут черниң ак хүнү». Уран-чечен фильм.

МАЙ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.15— Эртенги гимнастика. 8.30—«Оттуруңчу». 9.00—«Хөглүг ноталар». Останкинонуң Концерт студиязынга аныяк вокалистер конкуруу. 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.00— «Адыр, сени канчаар эвес мен!». 13-кү үндүрүлге. «Сапык иштинде мге». Мультфильмнер. 11.30—«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.00— Совет Эвилелин даштыкы аалчыларының көргени. 12.15— «Кодээ шак». 13.15— «Музыка киоскузу». 13.45— «Айтырыгларга углеткен чогаадыкчы». 14.15—«ТТ-ниң экранынга эң баштай»: «Роберт-биле кады Тереза». Уругларга уран-чечен фильм. (ЧССР). 15.35— «Челээштиң өң-баазыны». Улус чогаадылгазының «Челээш» дээр телепрограммаларының чурттар аразының 4-кү фестивалының түңнел концерти. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич дамчыдылганы чорудар. 17.50—«Цирк арназында». 18.20—«Адазынга үш оол турган». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.05— Классиктиг оперетта кежээзи. Оон соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...». Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар. 15.40—«Хуулгаазынныг калош, азы уругларның театрга канчаар келгениниң дугайында чугаа». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле Курунениң үлегерлиг төп ойнаарактар театрының концерт-фильми. 16.45— «Кодээ»... Документалдыг телефильм. 17.00— «Ажык ном». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. Бирги фильм. 4-кү серия. 18.05— «9-ку студия». Политиктиг хайгаарачы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 19.05— «Бистиң дончу намдарывыс». 17-ги фильм. «1933 чыл». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Челээш». Мультфильм. 20.15— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 20.30—Фортепьянныг дуэт ойнаар: Патрик болгаш Таэко Кореммелинк (Бельгия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Эрги чагаалар». Уран-чечен телефильм. 22.40—«Москвага аян-чорук. Неглинка хемниң агып чыткан черинде». Документалдыг телефильм. 23.00—00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Металлист». 2-ги тайм. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады: «Динамо» («Киев») — «Торпедо» (Москва). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга.

Агаар

Республикага бөгүн кожер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаар. Соңгу-барыын уг-дажыышкыныныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5 градус соор, хүндүс 12—18 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чайбас. Соңгу-барыын угланыышкыныныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 12—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 28-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «34-кү дүрген поезд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Чигези-биле кээр» 10.40, 12.20, 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан), «Аллади оол болгаш хоойлу» деп киноклуб 15.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Февральдың хады» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Бөгүн, 19 шакта, Политиктиг чырдымышкын бажыңынга «Амгы үеде идеологтуг демисел» деп лекция болур. Ону РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору, төөгү эртемнериниң кандидады Г. Н. Кожин (Москва) номчуур.

Абонементилер ёзугаар кирер. Билеттерни база садып турар.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, [illegible]

Чагыг № 983.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00364

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 101 (11899) | 1982 чылдың апрель 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннеривис-биле уткуул! (1982 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ИЙИ НЕДЕЛЯ ЭРТЕ

Туранның райүлетпүр комбинадында ыяш диндирер цехтиң коллективи дөрт айларның бүдүрүлге планын хуусаадан ийи неделя эрте күүсеткен. Цехтиң ишчилери боттарының бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылын Май 1-ниң байырлалынга күш-ажылчы белек кылдыр сөннеп турарлар. Ол коллективте чазанныкчылар И. А. Бегзи, В. М. Сарыг-оол, Ф. М. Смирнов оларның ажылы үлегерлиг.

Мурнакчыларның үлегер-чижээ ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюнга уткуштур калбарган социалистиг чарышты эки организастап чорударынга улуг салдарлыг болуп турар. Дөрт айларның бүдүрүлге планын хуусаадан эрте күүседиишкениниң дугайында өске участоктарның он ажылчыны база рапорттаан.

Районнуң үлетпүр комбинадының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында алган планныг даалгаларын Улуг Октябрьның 65 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде күүседирин хүлээнген.

ХҮЛЭЭНГЕННЕР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи бирги кварталдың түңнели-биле республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилериниң санында кирген. А эргеледе тергиннерниң тергиини А. Д. Ворошилинниң бригадазы болган.

Бригада керээзи-биле ажылдап эгелээш бо коллектив күш-ажылчы көргүзүглерин чылдан чылче бедидип турар. Ол коллективте ажылчыннарның ажылдап үнер-кирер чоруу эвээжээн. Олар элээн каш мергежилдерни шиңгээдип алган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Н. К. Велигодский чээрби чыл ажылдап турар. Ооң дыка хөй өөреникчилери мурнакчы ажылдыг, улуг дуржулгалыг ажылчыннар апарган. Май 1-ниң байырлалынга уткуштур Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Н. Б. Ортун күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Даштыкчылар ам Кызылдың төвүнде чаа чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турар. Олар 340 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хуусаадан эрте шиңгээдип алырын хүлээнгеннер.

Н. ВАНЬКОВ.

ДААЛГАЛАР КҮҮСЕТТИНГЕН

Тайбыңның, күш-ажылдың байырлалы — Май 1-ни күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп, ооң бүдүүзүнде социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын күүсеткен коллективтер хөй. Оларның санынга пайысылалдың «Тудуг кезектери» комбинатта демир-бетон конструкциялар цегинде Д. Сегбениң бригадазы база хамааржыр.

Улуг, делгем цех. Ында демир-бетон конструкцияларны, панель ханаларны хептеп кудуп турар. Цементилиг хоюдуг-биле янзы-бүрү хевирниң демир-бетон кылыгларын куткан ажылчыннар байырлал бүдүүзүнүң күш-ажылчы ээлчээнде кидин түлүк кирипкен болдулар. Бир бөлүк ажылчыннар даштыкы калбак панель ханаларны хептеп куткан. Оларның чанында тускай хептерде куттунгулаан конструкцияларны кадырып каан. Ээлчег үлүүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылының түңнели ол.

Эрткен айның чарыжының тиилекчизи — Делгер Сегбениң бригадазының ажылчыннарынга ужуражы бердивис. Олар бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын 110,8 хуу, ону сайгарарын — 105 хуу күүсеткеш, мактал-шаңналга төлептиг болганнар.

— Бистиң бригадага планда көрдүнгени-биле он алды ажылчын ажылдаар ужурлуг. Ынчалза-даа ынча кижиге онаашкан ажылдарны бригаданың бедик мергежилдиг он ийи ажылчыны кылып турар. Эвээш санныг ажылчын күш-биле ажылдааш, хөй продукция бүдүрер сорулгавысты ажыл-херекке боттандырып, сөөлгү айларның даалгаларын ажыр күүседип келдивис — дээш, бригадир Д. Сегбе кезек боданып олура, чугаазын уламчылады: — Демир-бетон конструкциялар кылыр материалдар-биле хандырылга үзүктелбес болза, ажылывыс улам шуудап, хөй продукция бүдүртүнер. Аңаа бистиң талавыстан магадылал бар. Ажылчыннарның мергежили бедик, ажылгыр мөзү-шынарлыг.

Ук бригада мурнуку чылдарда хожудаашкынныг ажылдап, планныг даалгаларының күүселдезин бо-ла үзер турган. Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглааш, ажылды организастаарын экижидери-биле бригаданы удуртуп башкарарын Д. Сегбеге сүмелээрге, ол аңаа удурланмаан. Коллективтиң идегелин ол ажылгычи мөзү-шынары-биле бадыткаан. Бодунга болгаш кады ажылдап турар өөрүнге негелделиг бригадирниң коллективи хожудап турарларның одуруундан ушту-нуп, мурнакчыларның аразында кирген. Бедик бүдүрүкчүлүг, үре-түңнелдиг ажылы оларны мактал, шаңналга чедирип келген. Эрткен чылдың Тудугжулар хүнүн таварыштыр ССРЭ-ниң Аар тудуг министерствозунуң Хүндүлел бижии-биле ол шаңнаткан. Мурнакчы бригадирниң чуруун коллективтиң хүндүлел самбыразында база киирген.

Д. Сегбе эш-өөрүнге хамаарышкан чылыг сөстерни чугаалап олурду. Ында ужур-ла бар. Чүге дээрге бригадада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Валентина Казанцева, Александр Райзин, аныяк хептекчилер Владимир Монгуш, Экер-оол Куулар олар үлүг ээлчээн ажыр күүседип келгеннер.

Макталдыг ажылдыг коллектив апрельде 629 кубометр даштыкы панель ханаларны хептеп кудар даалгазын Май 1-ниң бүдүүзүнде күүсеткен. Ол күш-ажылчы чедиишкиннер ээлчеглер аразының туруушкуннарын болдурбайн, ажылчын күштү шын ажыглааш, ооң ажыктыг чоруун бедиткенинден чедип алдынган. Калбак панель ханаларның арыннарын чуур машинаны ажыглалга кииргени белен болган конструкцияларның шынарын экижидип турар. Штукатура ажылдарын кылыр шугум удавас ажыглалга кирер. Ол шугум шеверлел ажылдарын дүрген болгаш шынарлыг кылып чорударынга, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге база дөгүм болур.

Демир-бетон конструкциялар хептеп кудар бригада майның үлүүнче байырлал мурнунда кирген, ооң планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседиринге магадылалды болдуруп, ажылдың ажыктыын, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидип, күженишкинниг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: белен болган демир-бетон конструкцияларны чүдүрүп турары; Д. Сегбениң бригадазының бөлүк ажылчыннары ажылдаар черинче бар чорлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

АДАКТАЛГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчылары бо чылын 29 тонна дүктү кыргып, күрүнеге дужаар планныг.

Бо хүннерде Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларының бригадаларында ол ажыл колдуунда адакталган болгаш хөй дүк дужааттынган.

Өшкү кыргылдазын шалыпкын доозарынга Сут-Аксы суурнуң бүдүрүлге, албан организация коллективтери болгаш ортумак школаның өөреникчилери улуг дузаны чедирген. Чоокта чаа аңгы-аңгы организациялардан 110 кижи кодаңнарже шефтеп үнгеш, хөй дүктү кыргаан. Олардан Сут-Аксында участок эмнелгезиниң, ажылчын кооперациязының, тудугжулар бригадазының, «Сайзанак» уруглар садының коллективтери, контора ажылдакчылары ол ажылга идепкейлиг, организастыг эки кирипкен. Сут-Аксы ортумак школазының тоску классчылары — 70 ажыг кижи өшкү кыргылдазынга база-ла идепкейлиг ажылдаан.

Совхозта машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Билчиң-оол Монгуш, мал ажылының механиги Хүлер-оол Түлүш, кол электрик Кошкар-оол Ондар олар «Беларусь» тракторда кожкан 10 хачылыг агрегатты чогаадып кылганнар. Каш катап бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар ол агрегат кыска үеде дыка хөй өшкүнү кыргаан. Электрилиг хачылар-биле кыргаан дүктүң шынары база эки.

Шефчилер ам Алдыы, Үстүү Ишкиннер баштары, Кур-Шеле, Шом-Шум дээн ышкаш ырак-узак, кадыр-берт черлерде кодаңнарның кадарчыларынга дузалажып, ол үнелиг продукция — өшкү дүгүнүң дүжерин, чидирипи болдурбайн, дүрген кыргып алырынга дузалажыры-биле чоруп турар.

Х-К. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Хүнүнүң медээлери

ЭКИ ДЕРИТТИНГЕН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының хову турлаа эки белеткеттинген. Механизаторларның чурттаар, ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Чер ажылдыгларны бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче сорук киирип турар лозуңнар, плакаттар болгаш көскү агитацияның өске-даа материалдары биле хову турлаа дериттинген.

Бо чылдың хову ажылдарынга ажыглаар техника бүрүн септеттинген болгаш механизатор кадрлар четчелеттинген. Оларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, түңнелин беш хонуктап үндүрери, тиилекчилерни материалдыг, моральдыг шаңнап мактаары көрдүнген.

С. ИРГИТ.

Бай-Тайга район.

ТИИЛЭЭН

Ак-Туругда коммунист садыгжы Татьяна Байыр-оол эргелекчилээн № 8 үлетпүр бараалнар магазининиң садыгжылары 1982 чылдың Май 1 мурнунуң планныг онаалдазын бедик көргүзүглерлиг күүсеткеш, магазиннер аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязының шилчиир кызыл тугу-биле шаңнаткан.

«Совет садыгның тергиини» хөрек демдээниң эдилекчизи Татьяна Маадыр-овнаның удурткан коллективте садыгжылар Е. Лапзын, С. Капа-Сал, Р. Семис-оол, В. Чүлдүм оларның ажылы мактаалдыг.

С. СОТПАМ.

Улуг-Хем район.

ДООСКАН

Кызыл районда «Тиилелге» совхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Доржу Сааевич Даңдарга баштаткан хову ажылының механизастаттынган үш дугаар отряды шык базырымышкынын Май 1 бүдүүзүнде дооскан.

Ында 26 механизатор ийи ээлчеглиг ажылдааш, 1500 гектар черниң шыгын базырарын неделя иштинде дооскан. Ол ажылга механизаторлар Кызыл-оол Люндуп, Кызыл-оол Ооржак, Николай Ондар олар онза шылгараан.

Механизаторлар ам тараалы чаштырып кирериптэ белеткенип турар.

РОССИЯ БИРГИ КВАРТАЛДА

Россия Федерациязының үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң, кылыгларының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун кылып үндүрер талазы-биле бирги кварталдың планын күүсеткен. 1982 чылдың I кварталында РСФСР-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында ол дугайын чугаалаан.

Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези 1,5 хуу болган. Оон-биле кады хонукта ортумак бүдүрүүшкүн 2,3 хуу өскен. (Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, бо чылдың бирги кварталында бир ажыл хүнү эвээш болган). Мартта ниити хемчээлдин-даа, хонукта ортумак бүдүрүүшкүнүнүң-даа немей өзүлдези 3,1 хуу болган. Бирги кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,4 хуу, оон иштинде мартта — 3,0 хуу немей өскен. I кварталда продукцияның немей өзүлдезиниң 93 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң күзели-биле алган.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле квартал планын автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының үлетпүрү күүседипкен, харын чүгле Карел, Коми, Удмурт автономнуг республикаларның, Архангельск, Мурманск, Киров, Пермь областарның үлетпүрү күүсетпээн.

Газ тывар, металл кезер станоктар, приборлар, автоматчыдылга чепсектерин болгаш саналга техниказын, нефтеаппаратураларны, химия дериглерин, электровозтарны, автомобильдерни, кедээ ажылдагый машиналарының чамдык хевирлерин, экскаваторларны, даарапылга кылыгларын, фарфор-шаажан болгаш сорттуг саваларны, шактарны, телевизорларны, мебельди, улустуң хереглел бараалнарының чамдык өске-даа чүүлдерин бүдүрер квартал планы ажыр күүсеттинген.

Ажыл-агыйжы механизмин улам сайзырангайжыдар, чиг-эт; одалга-энергетика болгаш өске-даа курлавырларны хамнаар дээш ажылдап кылдынган хемчеглерни боттандырып уламчылаан.

Бирги кварталда үлетпүрнуң байдалдарда ажылдааның РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалаан. Эвээш суглуг болган чылдың түңнелинде чамдык районнарга электростанцияларны долу күчүзүнге ажыглаваан, ол чорук электроэнергия-биле хандырылгага бергедээшкинни тургускан. Кедээ ажыл-агыйның чиг-эдиниң чедишпес чоруу чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң адырларының ажылынга бак салдарын чедирген. Минералдыг чемиштиглер, күгүр кислотазы, чүък вагоннары, тудуг ыяжы, чылып өттээр демир-бетонну, пиштиң болгаш даштыы хеп трикотажты, мал сарыг-ааш, чалаң сүт продукциязы бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Чамдык бүдүрүлге каттыжышкыннары болгаш бүдүрүлгелер оларга доктааттынган планнарны күүседип шыдаваан.

Бүдүрүлгелер болгаш каттыжышкыннар коллективтери боттарының күженишкиннериниң бар четпестерин чайладырынче, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң темпилерин өстүрериниче, ажылдың ажыктыын бедидериниче болгаш шынарын экижидериниче, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринче угландырып турар.

(СЭТА).

ЭЧИС УЛУГ СОРУЛГАЛАР

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА-ның тускай корр). Марксизм-ленинизмниң принциптеринге шынчы лаос коммунистер амыдыралды социалистиг үндезин-биле чаартып тургузарынга ажылчы чоннарның моон-даа соңгаар авангарды болур. Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының съездизи ону бадыткап турар.

Апрель 28-те ол съездиге СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов чүве чугаалаарга, ону чылыы-биле уткуп, байыр чедирип турган. Ол республиканың коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң, Ленинниң Төрээн чуртунуң акы-дунмалышкы изиг байырын дамчыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев силерниң партияңарны ханызы-биле хүндүлеп көрүп турарын дамчыдарын болгаш Лаостуң коммунистери боттарының чаартыкчы революстуг ажыл-херектерин бүдүрерде бистиң партияның, бүгү совет кижилерниң деткимчезинге ыяк ынанып болурун бадыткаарын бистиң делегацияга даазкан чүве. Леонид Ильич ол ышкаш съездиниң бүрүн чедиишкинниг болуруң, лаос улуска аас-кежиктиг болгаш мендиңайгай чорукту күзеп турарын дамчыдарын база дилээн, ынчангаш ону бистер сагыш-сеткиливистиң ханызындан күүседип тур бис деп, ол чугаалаан.

Силерниң республиканар — аныяк. Улусчу Лаостуң тургустунган үезинден бээр чеди-даа чыл четпээн. Ынчалза-даа бо кыска үениң иштинде лаос революция тайбың күш-ажылдың талазы-биле эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган.

Силерниң партияңар социализм дугайында эртемниң ниити хоойлу ёзугаар чүүлдериң бодунуң чуртунуң онзаланчак байдалдарынга дүүштүр ажыглавышаан, амыдыралды социалистиг ёзу-биле чаартып тургузарынга баштайгы дуржулганы чедип алган.

Моон-даа соңгаар келир чылдарда совет-лаос кады ажылдажылганың чаа деңнелче бедиириңге идегеп болурун Г. В. Романов уламчылап чугаалаан.

Совет-лаос кады ажылдажылганың ээ — бистиң партияларывыстың аразында улам быжыгып турар харылзаа болур. Л. И. Брежневтиң Кейсон Фомвихан-биле доктаамал ужуражыышкыннары ол харылзааны быжыглаарынга улуг рольдуг боон турар.

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизи делгем болгаш чырыткылыг келир үени ажыдып турар. Силерниң бо съезднер: социалистиг Лаос тургустунар-даа деп, быжыы-биле медеглеп турар.

Совет чурттуң бүгү-ле бүдүңнарында амгы үеде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш улуг ажылдар кылдынып, ол чайгылыш чокка күүсеттинип-даа турарын делегация баштыңы оон ынай уламчылап чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет күрүне дайынның кыптыгып үнүп болур айыылын болдурбас дээш мөгаг-шылыг чок демисежип, делегейниң политиктиг байдалын херек кырында экижидерин чедип ап турар.

Совет Эвилели, социализмниң өске-даа чурттары амгы дүвүрээзиниң үеде боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлап, соксадырының сорулгазын эң чугула кылдыр көрүп турар. Бистер ол дугайында айтырыглар талазы-биле чүгле чугаалажыышкыннар кылырын саналдап турар эвес, харын база оларны боттуг хемчеглер-биле быжыктырып, бадыткап-даа турар бис.

Леонид Ильич Брежневтиң чоокта чаа профэвилелдерниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге чугааларынга кылган дидим болгаш үнделиниң эгелекчи саналдарын делегейниң улустары кончуг херелгетенниң салым-хуузу дээш харысалганы бедии-биле билип турарының, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга тодараткан Тайбың программазын амыдыралга боттандырарынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиниң херечизи кылдыр уткуп хүлээп алган.

Л. И. Брежнев «Правда» солундуң корреспондентизинге бодунуң чоокта чаа харыызынга совет-америк харылзааларга хамаарыштыр чүве чугаалааш, бистер делегейде байдалдар дээш Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң бедик харысалгазынга дүүшкен болгаш аңаа онаашкан идегелдерни шыңзыктырар ындыг бедик деңнелдиң ужуражышкынның кылырын күзеп турар бис дээрзин демдеглээн.

Совет Эвилели Лаостуң, Вьетнамның, Кампучияның Азияда байдалды чогумчалыг болдуруп, Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыңның болгаш ооржургалдыг байдалдың девискээри болдурары дээш чүткүп турар тайбың угланышкынының бүрүнү-биле деткип турар деп, Г. В. Романов түңнелинде чугаалаан.

Даразында ЛУРП-нуң ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, ЛУДР-нуң премьер-министриниң оралакчызы Н. Пхумсаван чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң бирги беш чыл планының (1981-1985 чылдар) кол угланыышкыннарының болгаш сорулгаларының дугайында илеткел кылган.

Ол ышкаш съездиге ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары С. Ловансайның партия уставында өскерилгелер дугайында илеткелин база дыңнаан.

ЛУРП-ның III съездизи ажылын үргүлчүлеп турар.

В. ПЕТРУНЯ,
А. ЕРОВЧЕНКОВ,
В. КИРСАНОВ.

БАЗА БИРЭЭ АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның № 6 КМК-зының Василий Доңгакна удурткан бригадазы ийи аал ишти чурттаар бажыңның тудуун Хандагайты суурда кылып турар. Бригаданың тудугжулары ук бажыңның тудуун Май 1 байырлалының бүдүүзүнде доозуп, дужаар сорулганы салган ажылдап турган. Ам бо хүннерде олар ук бажыңны доозуп, ажыглалга киирген.

Бригадир В. Доңгак ажылды билдилиг удуртуп, ажыл-ишке эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Бызаңчылар Алексей Ажыйлаң, Сергей Монгуш болгаш оон-даа өскелер үлүг-нормазын ажыр күүседип келгеннер.

О. ДАЛБЫЙ.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Мал ажылы — шалыпчы фронт

1981-1982 чылдарның мал кыштаглаашкыны дооступ турар. Кыштаан малды хүр ажырары, малдың продуктулуун бедидери болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алыры кыштаглаашкынга белеткелден улуг хамааржыр. «О. Шынаа» совхозтуң кыштаглаашкынга канчаар белеткенир деп турарының дугайында интервьюну ында кедээ Совет күүскомунуң даргазы С. Артынадан бистиң корреспондентивис К. Чооду алган.

— Амгы байдалыңар кандыгыл, Сарыг-оол Аранчаевич?

— Байдалывыс багай эвес. Бир-ле дугаарында совхозтуң бүгү ажылчыннарының, ылаңгыя малчыннарның хей-аъдын демдеглексээн ийик мен. Оларның тура-соруунуң көдүрлүүшкүнү, бирээде, кыштаглаашкынны организастыг эрттиргени-биле, ийиде, ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел-биле тайылбырлаттынар.

Кышты, шынап-ла, багай эвес ажып эртивис. Эрткен үш айлар берге-даа болза, чаш малдан хорамча чок болган. Улуг малдан, шээр малдан хорамча эрткен чылдыындан дыка эвээш. Мынчап кээрге, эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, мыйыстыг бода мал 23 хуу, ооң иштинде инек 41,4 хуу өскен. А шээр мал өстүрериниң чыл планы 142,3 хуу күүсеттинген. Чылгының баш саны эрткен чылдың бо үезинде турганындан 8 хуу көвүдээн.

Апрельдиң 23-түң медээзин ёзугаар алырга, төрээн 11401 хойдан 11407 хураган алдынган, олар шупту онча. Ынчангаш төрүүр чүс хойга онааштыр 92,2 баш хураганны камгалап алдывыс. Ам-даа бир муң чыгыы хой төрүүр, хураганның саны оон-даа көвүдээр. Аныяк коммунист Валерий Хажылайның бригадазы чүс хойга онаашпыр 94 хураганны, Шалык Көк-оолдуң бригадазы 93,9 хураганны алган.

— **Ам келир кышка белеткел кажан эгелээрил?**

— Ол шагда эгелей берген. Малчыннарның барык-ла шуптузу кажаазының көржеңин хооруп, чурумнуг оваалаан болгаш өдээн белгеш, кырын шып алган. Ам кажаа болгаш бажың септелгези түлүк. Арткан мал чемин база бөлүп, эде сарааттаар. Бо бүгүнү чамдык малчыннар дөгерезин кылып алган, доңат үези эртерге-ле, чазагларже көжер. Төрүвес малдыг кодаңнар оъттуг черлерже кожүп турар — малдың семиртилгезиниң эгелээни ол.

Семиртилге болгаш чайлаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле айтырыгны апрель эгезинде малчыннарның ниити хуралынга чугаалаштывыс. Ынчап малчын өг-бүле бүрүзү 10 тонна сиген белеткээрин дугурушкан. Седен Намый-оол, Чамзырай Давыл-оол, Василий Аракчаа болгаш өске-даа малчыннар 15-15 тонна мал чеми белеткээр хүлээлге алганнар. Чамдык малчыннар он тонна өдек белер үлүүн база ажыр күүседип алган.

Совхозтуң малчыннары чеден ажыг кезек черге чайлаар. Оларның чээрби хирези Ирбитей, Хоолу баштарынга баар, а өскелери Хөлчүк-Хоолайынче үнер. Хөлчүк-Хоолайы — Таңды-Уланың кыры, ында чайлаглар Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң чайлаглары-биле кожа. Ол чайлаглардан кобальтылыг Хову-Аксы мыя бо кестүп чыдар. Ынаар баар орукту каскандан бээр ийи чай эрткен. Ук ийи чай ол черге малдың таарыжылыын, дүрген деңгел алырын бадыткаан.

Хөлчүк-Хоолайынга бо чайын кызыл-өг база турар. Культура-массалыг ажылдар аңаа болур. Бригадирлер, зоотехниктер, кижи болгаш мал эмчилери чайлагга үргүлчү турар. Автомагазин база ындыг. Ынчангаш аңаа партия-комсомол бөлүктерин, улусчу контроль постуларын, депутат бөлүктерин тургузар. Бо бүгү ажылдарга харысалгалыг кижилерни томуйлаан.

Бо чайын дөрт кыштагга бирээзинге-ле 250-250 хой кирер болгаш база-ла ол хире хураган кажааларын, хойжуларга үш чаа бажың тудар. Оон ынай дөрт кыштагның улуг, чеди бажыңның үрмек септелгезин кылыр. Бо ажылдарны кылырынга тускай бригадалар болгаш звенолар тургустунар.

Мооң мурнунда чылдарда совхоз мал чеми белеткээр планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Санаа Сүге-Маадырның удурткан мал чеми белеткээр механизастаттынган бригада эрткен чылын 2540 тонна сиген белеткээр турган, 3550 тоннаны белеткээн. Ол бригада бо чылын 3700 тонна сиген, 500 тонна хымыргыыш белеткээр. Бригаданың кежигүннери бо хүннерде часкы сугну сиген шөлдерниче аксып, техниказын септеп турар.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылының күүселдезин совхозтуң дирекциязының, парткомунуң болгаш кедээ Совет күүскомунуң бадылаан харысалгалыг ажылдакчылары, тускай эртемниглер хайгаарап турар.

Политиктиг өөредилге

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

«Партия өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында коммунистерниң политиктиг, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң шынарын экижидер, оон үре-түңнелдиг болуруун чедип алыр талазы-биле партия организацияларының мурнунга чугула сорулгаларны салган.

Совет кижилерниң билиг-мергежилиниң, культуразының бедээни-биле, амыдыралчы идепкейлиг чоруунуң өскени-биле холбаштыр идеологтуг, политкижизидилгелиг ажылдарга бедик негелделиг болур сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалап, идеология участоктарының, адырларының ажылдарын үениң, амыдыралдың негелделеринге дүүштүр тургузарының чугулазын онзалап айыткан.

СЭКП ТК-ның үстүнде адааныве доктаалын удуртулга болдурган, СЭКП Чөөн-Хемчик райкому болгаш ажыл-агыйларда, албан организацияларда, үлетпүр бүдүрүлгелерде партия организациялары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооң боттанышкыны дээш бо хүннерде ажылдап турар.

1981-1982 өөредилге чылында чүгле партийжи өөредилгениң системазында 633 коммунист билиг-мергежилиниң аайы-биле өөренип турар. Ооң-биле чергелештир районда аныяк коммунистерниң үш школазын бо чылын организастаан. Оларда 1980-1981 чылдарда кирген аныяк коммунистер болгаш кежигүнге кандидаттар — шупту 159 кижи өөренип турар. СЭКП райкомунуң секретарьлары, килдис эргелекчилери болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар оларга кичээлдерни тускай план-график ёзугаар эрттирип, лекцияларны номчуп турар.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 47, эртемниг коммунизмниң 2, партия-ажыл-агый активиниң 1, партийжи пропаганданың массалыг хевирлериниң 12 школаларында ниитизи-биле 1535 дыңнакчы, ооң иштинде 1153 коммунист өөренип турар.

«Чыраа-Бажы», «Тыва», «Алдан-Маадыр», Карл Маркс, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның, район эмнелгезиниң, ыяш ажыл-агый черинде, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде партия организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже доктаамал кичээнгейни салып, өөредилге программа ёзугаар чорup, кичээлдер бедик деңнелге үзүктел чок эртип турар. Хыналдаларны понедельник сагында организастап, кичээлдерге олуржуп, ону сайгарарынга СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң ажылдакчылары идеология активиниң күжүн киириштирип турар. Хыналда эки түңнелди берип турар. Бо өөредилге чылында «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтар тускай кабинетти дерип, аңаа чүгле кичээлдер эрттирер кылдыр ону таарыштыр тургускан. Көскү агитация-биле, көргүзүг материалдары болгаш техниктиг херекселдер-биле шимеп дерээни үлегерлиг.

Дыңнакчыларның кичээлдеринге таарымчалыг байдалды тургузары-биле тускай кабинет, кызыл-булуң чок черлерде ниити билиг школаларының өөредилге класстарын бо өөредилге чылында ажыглап турар. Ол дуржулганы Бора-Тайганың, Ийменин, Кара-Чырааның болгаш оон-даа өске черлерде партия организациялары чедип алган.

Политэкономиктиг өөредилгениң шынарын бедидеринге, оон үре-түңнелдиг болуруун чедип алырынга кол кижи пропагандист. Районнуң партия организацияларында пропагандистиң бедик негелделерин шыңгыы сагып, ажылдап чоруур дуржулгалыг пропагандистер хөй. Хөндергейниң дузалал школазының башкызы Алдын-оол Эртинеевич Сат, «Большевик» совхозтуң экономизи Тамара Чамбаловна Ондар, Чыраа-Бажының ортумак школазының башкызы Демир-оол Хертекович Демчик, Алдан-Маадыр школазының башкызы Зоя Кавай-Суруновна Ондар болгаш оон-даа өске эштерни адап болур.

СЭКП райкому болгаш партия организациялары пропагандистерни шын шилип, оларның билиг-мергежилин бедидеринче кичээнгейни угландырып турар. СЭКП обкомунуң чанында марксизм-ленинизм университединде 12 кижи өөренип, пропагандист болуруңга белеткенип турар. Ол ышкаш пропагандистерниң район семинарын план ёзугаар эрттирип, арга-дуржулга солчулгазын организастап келген.

Политэкономиктиг база комсомол өөредилгезиниң кичээлдериниң эрткенин, эрттээнин демдеглеп турар экранны Карл Маркс аттыг совхоз үш чыл улай ажыглап келген. Ындыг дуржулганы өске ажыл-агыйлар, район төвүнүң чамдык үлетпүр бүдүрүлгелеринде парткомнар база кылып эгелээн.

Кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир политэкономиктиг өөредилгени партия Төп Комитединиң «Партия өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалында салдынган бедик негелделерге дүүштүр организастаарын чедип албайн турар. Чадаана АТБ-зинде, Сельхозтехкүрекомунуң автобаазазында, КМК-3-те партия организациялары, ол коллективтерниң удуртукчулары өөредилгениң шынарын экижидер ажылче четпес кичээнгей салып турар. Оларда кичээлдерни ёзу барымдаалап эрттирип, эртенги шактарда ажыл-агый айтырыглары-биле холуй эрттире бээр таварылгалар турганын хыналда илереткен. Ук коллективтерниң удуртукчуларын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге эккеп чугаалашкан түңнелинде байдал экижээн.

Кичээлдерни чугула айтырыглар талазы-биле дыңнакчыларның санал-бодалдарын идепкейлиг солчуруунуң чери болдурар, дыңнакчы бүрүзүнге бижиг, чаңы билигни бээр, оларны номнар-биле бот тускайлаң ажылдаарынга чаңчыктырар, амыдыралдың фактыларын марксизчи-ленинчи туруш-биле сайгарып билиринге өөредир сорулганы боттандырар дээш районнуң партия организациялары ам-даа шудургу ажылдаар.

Д. ООРЖАК,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

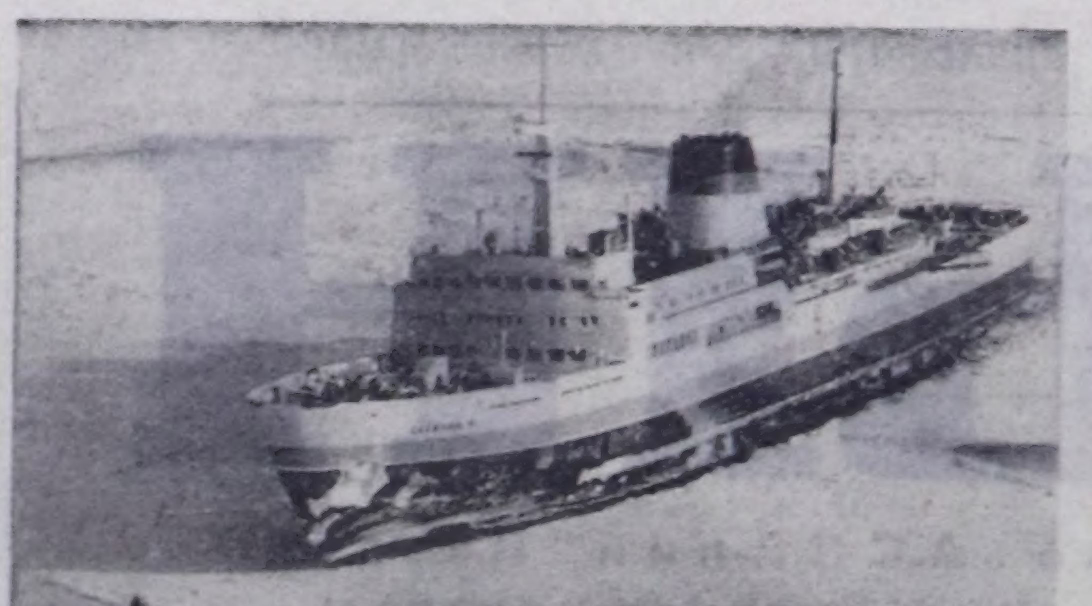

Запорожьениң (Украин ССР) трансформатор кылыр заводунга Колыма ГЭС-ке белеткээн трансформаторну Магадан портка далайлап чоруур «Сахалин-6» деп паром эккелген. Кыдыкы Соңгу чүктүң ажылчыннарынче үш дугаар ындыг машинаны украин ажылчыннар кылып чоруткан.

Кады кешкенн демир-орук платформазы-биле катай ук трансформатор 300 ажыг тонна. Ону паромдан эртээлге чедир бедии күчүлүг техника дуазы-биле сөөрткен. Ол ажылды далайжылар эрес-дидими-биле, кыска хуусаада күүсеткеннер.

ЧУРУКТАРДА: Трансформатор чүктээн «Сахалин-6»-ның Аңчы далайда чорууру; паромнуң капитаны А. В. Сурженко.

Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Соңгулдаларга

уткуштур

АГИТПУНКТУДА

Удавас, июнь 20 де, чер-чер Советтеринге болур соңгулдаларга белеткел ажылы найысылал Кызыл хоорайда калбарган. Соңгулдаларга уткуштур масса-политиктиг агитация ажылдарының төвү — агитпункттуларда бо хүннерде хайымныг. Оларның бирээзи филармонияда агитпунктуга кириптээли.

Делгем, чырык өрээлдиң ханаларында хостуг чер чок. Ында «Агитатор» деп хана солуннуң баштайгы дугаарын аскан. Солуннуң материалдары соңгулда, ажыл-ишке шалып-кежээ комсомолчуларның дугайында чугаалап турар. Ону агитпункттунуң ажылынга идепкейлиг киржип турар «Молодёжь Тувы» солуннуң агитколлективи белеткеп кылган.

Агитпункттунуң ажылынче хаара туттунган 14 округтуң схема-картазын улуг кылдыр чураaш азып каан. Кайы округ кандыг кудумчуда турарын агитатор оон көрүп алыр. «Агитатор» журналдың бо чылын үнген дугаарларын, соңгулдалар талазы-биле хоойлу-дүрүмнерлиг дептер-жигештерни, «Правда», «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Молодёжь Тувы» солуннарның бо чылгы дугаарын көктээш, кызыл пөс-биле шып каан стол кырында делгээн. Соңгулда дугайында болгаш хүннуң чугула айтырыгларын чырыткан материалдарны солуннардан, журналдардан кеснеш, тускай папкага суп ап, ону агитас-массалыг ажылдарга агитаторлар ажыглап турар. Агитпунктуга келген соңгукчуларга, дежурныйларга журналдарны кылган, аңаа демдеглелдерни хүн бүрү кылып турар. Агитаторнуң булуңу ынчаар дериттинген.

«Бистиң ажыл-херектеривис болгаш сорулгаларывыс» деп ниити эгелиг, тыва хээлер, угулзалар-биле каастап кылган стенд бар. Ында дежурныйның хүлээлгези, дежурныйлар графиги, агитколлективтерниң даңзызы, агитпункттунуң ажыл планы — шупту шевергин, тода кылдыр бижээш астынган. Соңгулда кампаниязының дургузунда агитпункттунуң кылып чорудар агитас-массалыг ажылдарының планында солун чүүлдер бар: аныяк соңгукчулар-биле кежээ, темалыг лекциялар болгаш дыштанылга кежээлери.

Агитпунктуну дерип, шимээр ажыл ам-даа доозулбаан.

«Бистиң кандидаттарывыс» деп стендиниң чүгле материалдары артkan, аңаа кандидаттарның чуруктары, допчу намдары турар. Соңгукчулар даңзызын кылып дооскан, ам чүгле ону чурумчуду парладыры арткан.

Дерилде, шимелде ажылдарын агитпункттунуң эргелекчизиниң оралакчызы К. А. Шестакова идепкейлиг удуртуп, аңаа агитколлективтерниң долу киржилгезин чедип алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Агитпункттунуң ажылынга агитколлективтер идепкейлиг киржир болза, ынчан ажылдың түңнели хөйге көскү болур. Он бир агитколлективтерден соңгулда мурнунуң белеткел ажылдарынга пединституттуң, «Тываның аныяктары», «Молодёжь Тувы» солуннарның агитколлективтери идепкейлиг киржип, соңгукчулар даңзызын кылып доосулаан.

Агитпункттунуң эргелекчизи Ч. С. Серен-оол агитколлективтер-биле харылзажып, планда көрдүнген ажылдарны баш удур дыңнадып тургаш, ооң күүселдезин чедип ап турар. Дежурныйларга болгаш агитаторларга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Тарымал чечектер аяң киирип турар делгем өрээлде радиола, телевизор, телефон доктаамал ажылдап турар, шашки, шыдыраа дээн ышкаш ойнаар чүүлдер база бар.

Соңгулда мурнунуң агитас-массалыг ажылын бедик деңнелге тургузар дээш агитпункт улам чоргаадыкчы ажылдаар.

В. САТ.

ДЕВИСКЭЭР-БҮДҮРҮЛГЕ КОМПЛЕКСТЕРИ

ЧУРТТУҢ экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарында бүдүрүлгени девискээр аайы-биле организастаарын сайзыраңгайжыдарының ужур-дузалыг деп көрүп турар. Экономиканың девискээр аайы-биле структуразын өскертири, чаа районнарның, хамыктың мурнунда чөөн районнарның, бойдус байлаан комплекстиг шиңгээдип алыры — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының ажыктыг чорууп бедидериниң чугула негелделериниң бирээзи. Чурттуң бүдүрүкчүлүг күштерин хөгжүдерин организастаарының депшилгелиг аргазы болур девискээр-бүдүрүлге комплекстери (ДБК) сөөлгү чылдарда тургустунуп эгелээн. «ДБК» деп термин амгы үеде чүгле эртем ажылдарында эвес, харын партия, чазактың доктаал, шиитпирлеринде болгаш ажыл-агый тургузуушкунунда ажыглаттынып турар. Тоску беш чылдың директивтиг документилеринде Саяның, Мурнуу-Таджикистанның болгаш Братсктиң ДБК-лары бижиттинген турган, а СЭКП-ниң XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринде ДБК-ларны хөгжүдери болгаш чаа ындыг комплекстерни тургузары — чурттуң бүдүрүкчү күштерин ажыглаарын (таарыштыр тургузарын) сайзыраңгайжыдарының чугула факторy кылдыр айыттынган.

Социалистиг ажыл-агый чорудулгазының практиказындан төрүттүнген ол депшилгелиг, чаа арга чүгле эртем шинчилелдериниң эвес, а планнаашкынның база ажыл-агыйны эргелеп башкарарының объектизи болу берген. Сибирьниң районнарынга ДБК-ны хевирлеп тургузарының айтырыы кол черни ээлеп турар. Чүге дээрге ол крайның бойдус байлаан комплекстиг, эң ажыктыг арга-биле шиңгээдип алырын хандырары чугула. Сибирьниң комплекстериниң аразында келир үеде Тываның ДБК-зы база бар болур.

ТЫВАГА ДБК тургузар айтырыгны Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң дугайында эртем-практиктиг конференцияга болгаш регионалдыг чөвүлел хуралга (Кызыл 1974, 1980 чылдар), эртем ажылдарында тургустунуп турган. СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, планнаашкын органнары ол айтырыгже кичээнгейни салып келген. Бүдүрүлгени организастаарының ол хевиринче шилчииринин чугулазы Тываның экономиказының (улус ажыл-агыйының) ажыктыг чорууп бедидериниң, ону интенсивтиг хөгжүдериниң сорулгалары-биле холбашкан. Амгы үеде экстенсивтиг хөгжүлдениң (капитал салышкыннарны өстүрериниден, материал болгаш ажылчын күш курлавырларының санын немештиргениниден алырының) аргалары эвээжээн болгай. ДБК — бүгү курлавырларны ажыктыг, комплекстиг ажыглаанындан, эвээш чарыгдалдары үндүргеш, эки түңнелдерни (көргүзүглерни) чедип алыр арганы бээр.

1980 чылда регионалдыг чөвүлел хуралга кылган илеткелинге СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ДБК-ны тургузары дээрге республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң чугула сорулгазы деп айыткан. ДБК-ның кол өзээ Тываның улус ажыл-агыйының кол угланыышкыны (специализациязы) — даг-тывыш үлетпүрү болгаш кедээ ажыл-агый (аңаа хамаарышкан болбаазырадыр адырлар-биле кады) болур. 2000 чылдарның эгезинде Тыва — өңнүг болгаш хөвар металлдарның, даг-дүгүнүң, хөмүр-даштың, аъш-чем бараанnарының көскү бүдүрүкчүзү апаар. Экономиктиг чаартылгаларга үндезилеттинген социал-хөгжүлде база дургедээри чугаажок.

КОМПЛЕКСТИ хевирлеп тургузары нарын айтырыг. Ажыл-агыйның бүгү адырларын шынар талазы-биле чаа деңнелге көдүрери, чамдык нарын болгаш улуг масштабтыг айтырыгларны шиитпирлээрин негеттинер. Ол дээрге, бир дугаарында, транспорт хөгжүлдезиниң айтырыы. Тывада амгы үеде тургустунганы ышкаш автомобиль транспорту келир үеде чаа сорулгаларны шиитпирлээрин хандырып шыдавазы билдинир. Оон аңгыда Тывага энергетика баазазын тургузары база улуг ужур-дузалыг. Келир үеде Тыва, бодунуң одаар чүүлү болгаш гидроэнергетика курлавырларын шиңгээдип алыр болза, электри энергиязының херегленкчизи болур эвес, а харын ооң бүдүрүкчүзү болу бээр.

Чаа улуг бүдүрүлгелерни тудуп тургузарынга, амыдырал хандырылганың системазын (социал инфраструктураны) хөгжүдеринге республикада амгы үениң тудуг баазазы чедишпес, күчүзү эвээш, ынчангаш оон-даа улуг күчүлүг тудуг баазазы негеттинер.

Комплекстиң кол үндезини — минералдыг чиг-этти шиңгээдип алыры болгай. Мында база-ла геология-шинчилел ажылдары, ооң технологиязын ажылдап кылыры-биле холбашкан чамдык айтырыглар бар. Оон аңгыда хөй-хөй социал айтырыглар (чурттакчы чоннуң болгаш күш-ажыл курлавырларының динамиказы, ооң ыңай-бээр шимчээшкини (миграциязы), бүдүрүлгеде ажылдап турары) база бар.

«Чөөн Сибирьге ДБК-ны хевирлеп тургузарының географтыг айтырыглары» деп темага эртем-техниктиг конференция Иркутск хоорайга чоокта чаа болуп эрткен. Конференцияның ниити болгаш секция хуралдарынга казымал байлактарны шиңгээдип алырының, долгандыр турар бойдусту камгалаарының, Чөөн Сибирьге ДБК-ларны хевирлеп тургузарының талазы-биле чүс хире илеткелдерни болгаш дыңнадыгларны кылган. Байкал-Амур магистралының зоназын шиңгээдип алырының, Канск-Ачинск одалга-энергетика комплекизин, Саянның болгаш Братск-Усть-Илимск комплекстериниң айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Байкал хөлдүң улус ажыл-агыйынга ажыглаарының дугайында илеткелдер конференцияның киржикчилерин сонуургаткан.

СИБИРЬ районнарының агаар-бойдузунуң болгаш экономиказының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары чаңгыс аай, төрелдешкээ келир үеде оларга шиитпирлезе чогуур айтырыгларны база аразында чоок болдуруп турар. Ындыг айтырыгларга ДБК-ны планнаары болгаш эргелеп башкарары, бүдүрүлге база эргелелдер аразында шаптыктаашкынны ажыл эртери, экономика хөгжүлдезинге чер-чер Советтериниң ролюн күштелдирери хамааржыр. Ооң-биле чергелештир район бүрүзүнүң агаар-бойдус болгаш социал-демографтыг онзагай чүүлдерин ажыл-агый тургузуушкунунга барымдаалаар апаар.

Эртем-техниктиг конференцияның программазынга Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң талазы-биле илеткелдерни база киирген. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Экономика институдунуң Тывада экономика лабораториязының ажылдакчылары конференцияның ажылынга киришкен болгаш Тываның бойдус байлааның курлавырларын шиңгээдип алырының болгаш социал-демографтыг айтырыгларының дугайында ийи илеткелди конференцияга кииргеннер. Бистиң республиканың келир үедеги айтырыгларын Сибирьниң эртем конференцияларынга, чөвүлел хуралдарынга чугаалажып сайгарарынга киирип турары эртемденнерниң Тывага сонуургалын бедидеринге, шинчилелдерни калбартырынга салдарлыг болуру база республиканың экономиктиг хөгжүлдезин эртемге үндезилеп чорударын күштелдирери дадагалзаа чок.

А. БЕГЗИ,
Тыва экономика лабораториязының эртем ажылдакчызы.

Тараалаң Аймырлыг болгаш Терезин ховуларынче Чаа-Хөлдүң суун апрель он үезинде чайып бадырган. Ам ында «Ак-Туруг» болгаш «Найырал» совхозтарның суггатчылары түлүк ажылдап турар.

Сугну тарылга шөлдеринче бадырар дээш, Улуг-Хемниң суггарылга системаларының эргелелиниң механизаторлары кызымак ажылдаан. Маңаа хоочун механизатор Д. Сеңгипниң удурткан звенозу шылгараан. Ол звенонуң кежигүнү Д. Намнай социалистиг чарышка тиилээн.

ЧУРУКТА: Д. Намнай.

О. ДОҢМУТТУҢ фотозу.

ДООЗУЛГАН

Часкы хову ажылдарында бир чугула агротехниктиг хемчег — шөлдерге өл-шыкты хевээр арттырар илиирткээшкинни «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары кыска хуусаада бедик шынарлыг дооскан. Шык базырышкынынга 20 агрегат ажылдап турган. 3300 гектар шөлдү ол агрегаттар кашла хонукта илииртээн.

Баян-Колда Михаил Малбын-оолдуң комсомолчу-аныяктар бригадазы 2200 ажыг гектарның шыгын шалыпкын базырган.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ АЖЫГЛАВЫШААН

Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажыл-ишчилери бо хүннерде, бүгү совет кижилер ышкаш, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга төлептиг уткуужур дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедир база ажыр күүседир дээш чарыш ажыл-ишчилерниң ортузунда калбарган.

Эртем шинчилелдериниң түңнелдерин бүдүрүлгеге шиңгээдип ап турар чорук чогумчалыг ажыкты берип турар. Ону мындыг сан-фактылардан көрүп болур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Хадылыг дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының малчыннары күрүнеге сүт садарының чыл планын 102,4, эъттиин — 106,2, дүктүүн — 102,3 хуу күүсеткен. Маңаа онзалап демдеглеп каар чогуур чүве болза, чүгле мал ажылының продукциязын бүдүрери көвүдеп турар эвес, харын ооң шынарының база бедип турары болур. Чижээ, эрткен чылын күрүнеге дужааган бүгү дүктүн 94,4 хуузу эки шынарлыг, улуг үнелиг чиңге нарын дүк болган. Чүгле 5,6 хуузу чартык нарын дүкке хамаарышкан.

Эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы практика кырынга ажыглап турарының ачызында ыланғыя шээр малдың уксаазы экижип турар. Ам Дуржулга станциязында нарын дүктүг хойлар коданнары көвүдээн. Ол хойлар улуг-шыырак, шимченгир, түс черниң кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалынга таарыжыр. Амгы үеде аныяк, хунан, хайнак кошкарларының дириг деңзизи 80-90 килограмм, хунан хойларының — 38—40 килограмм, а улуг хойларының — 48—52 килограмм болуп турар. Сөөлгү чылдарда хойдан-на ортумаа-биле 3,3 — 3,7 килограмм дүктү Дуржулга станциязы кыргып ап турар апарган. Хадылыг дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйында Оюн Кашпык-Кара, Алан-оол Соян, Владимир Сырат, Оюн Кызыл-оол болгаш Доңгак Бопа дээн ышкаш ат-сураглыг хойжулар бар.

Бо чылын Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Чылдың баштайгы кварталының түңнелдери-биле алырга, күрүнеге эът садарының планы 700 центнерниң орнунга 725 центнер азы 103,6 хуу база сүт 2300 центнерниң орнунга — 2831 центнер — 123,1 хуу күүсеттинген. Ажыл-ишчилер бо чылын эрткен чылдыындан бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш демисежип турар. Эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар чорук оларның ол демиселинге улуг идигни берип турар.

М. ОНДАР,
Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының мал ажылының килдизиниң эртем ажылдакчызы.

Бедуун дүктүг хойларны нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнакташтырып тургаш, Казахстанга таарышкан нарын дүктүг хойларны өстүрер талазы-биле эвээш эвес ажыл кылдынган. Ында кыска хуусаада бодунуң уксаа сайзырадыр баазазы тургустунган. Амгы үеде республикада уксаажыдылга заводтары он дөрт, уксаажыдылга ажыл-агыйлары он үш, уксаажыдылга фермалары алдан бир четкен. Нарын дүктүг хой өстүреринге тускайлаттынган черлер ол. Олар эрткен чылын нарын дүктүг беш ийи муң кошкарларны ажыл-агыйларга саткан.

Республиканың ажыл-агыйларында нарын дүктүг 16,8 миллион хой бар. Ол дээрге бүгү хойнуң 56 хуузу-дур. Оларның 67 хуузу — арыг уксааның хойлары. Чүгле сөөлгү ийи беш чылда нарын дүктүг хойнуң саны ийи миллион көвүдээн. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир Казахстанга шээр мал бажын 41 миллион, оон иштинде нарын

ҮНЕЗИН ШЫН ТОДАРАДЫР

дүктүг хойларны 23 миллион чедирери, хой эъдин 640 муң тоннаны бүдүрери, 140 муң тонна дүктү садары көрдүнген. Ол дүктүң 90 муң тоннаазы нарын болур.

Салдынган сорулганы күүседир талазы-биле материалдыг баазa Казахстанда четчир. Республиканың малының чемге хереглелиниң 70-80 хуузун хандырыптар хире одарбелчиир бар. Оларның хөй кезииниң ховуларда болганы эптиг, хой ажылын хөгжүдеринге 42 миллиард рубльди бо беш чылда чарыгдаары көрдүнген.

Нарын дүктүң шынарын экижидер ажыл республикага 1971 чылда эгелээн. Ону Австралиядан эккелген мериностар-биле түс черниң хоюн хайнакташтырып турар. Ол ажылдың түңнели эки. Амгы үеде хойдан алыр дүк эвээш көвүдээн. Нарын дүктүн деңзигүүрү база улгаткан. Чижээ, Алма-Ата областа Джамбул районунуң меринос дүгү 51,7 хуу, нарын уксаалыг казах хой өстүрүп турар «Кастек» уксаажыдылга заводта 91 хуу четкен.

Мурнуу-казах меринос уксааны экижидерге база эки түңнелди берген. Чижээлээрге, «Меркен» уксаажыдылга заводунда хойдан кыргыыр дүк өскен азы чүгтап 20-25 хуу дүк-биле алырга, 2,41 килограмм болган. Тускай комиссияның шинчилел ажылдары меринос дүктүң деңзигүүрү 25-тен 60 хуу чеде берген дээрзин бадыткаан.

Чаа үндүргеп соңгу-казах уксааның меринос хойлары эки дүк бээр болган. Ол дүк ук уксааның пентерзон черлеринде 95 хуу чедип турар. Ындыг дүктүн 60-65 хуузу бирги класстыг болур. Ол хойларның бирээзи-ле 3 килограммдан эвээш эвес дүктү бээр. Кошкарларның дүгүнүң узуну 9-9,5 сантиметр, хойларның — 8-8,5 сантиметр чедип турар. Үлегерлиг кошкарларны ажыглаары Павлодар областа хойнуң дүгүн ортумаа-биле дөрт килограмм чедир көвүдеткен. А 170 муң хойлуг Лебяжин районнуң бо көргүзүү 5,2 килограмм чеде берген.

Казахстанга тургустунган уксааның нарын дүгүнүң үнезин шын тодарадыры ук хойну оон ыңай сайзырадырынга улуг салдарлыг. Ынчангаш Хой ажылының технологтуг казах институдунуң шынар болгаш стандартизация лабораториязы казах нарын уксааның, мурнуу-казах болгаш соңгу-казах мериностарның нарын дүктүг хойларының дүгүн өөренип көргеш, чогуур үнени берген.

Нарын дүктүг казах хойларның кол онзагай чүүлү — оон дүгүнүң дескиндиг, оңгажы болгаш арыг дүктүг хөйү. Дүктүң хөй кезииниң чиңгези — 64 шынар. Мурнуу-казах мериностарның дүгү, чымчак, ээлгир, дыдырааш. Ол уксааның австралижиттинген хайнактарының арыг дүгү 50-54 хуу чедип турар. Дүктүң дыдыражы чаңгыс аай, чиңгээниң шынары экижээн. Соңгу-казах хойларның дүгү база ниитизи-биле шынарлыг апарган. Бо нарын дүктерниң четпес чүвези — арай-ла кургаа, бичии кадыг болганы, чамдык дүктерниң чиңгезиниң дески эвези. Ук уксааны моон ыңай экижидерде кол кичээнгей салыр чүүлдер ол. Эртем ажылдакчыларының болгаш бүгү хойжуларның сорулгазы ындыг.

Нарын дүктү хүлээп ап турар фабрикалар шын эвес үнени берип, ажыл-агыйларга каража чедирип турар таварылгалар бар. Чижээлээрге, 1976 чылда Павлодар областа «Бескарагай» уксаажыдылга заводтан келген дүктүң 98 хуузун меринос кылдыр алган. А 1979 чылда чоруткан дүктүң 64 хуузун, 1980 чылда — чүгле 27 хуузун нарын кылдыр санаан. Ол үениң дургузунда дүктүң шынарын экижидер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган херезинде, меринос дүк үштен хөй катап эвээжээн. 1980-1981 чылдарда фабрикаларның дүк хүлээп ап турарын тускай комиссия хынаан болгаш дүк хүлээп ап турар улуттун шыңгыы хажыдыышкынын кылып турарын илереткен. Чимкент областа «Дарбаза» совхозтан келген 1627 килограмм дүктүң чүгле 13 килограммын фабрика меринос кылдыр санаан, а күрүне комиссиязы хынап көөрге, 716 килограмм дүк меринос болган.

Дүктүң шынарын кудулатканының болгаш ажылды организастаарын суларатканының түңнелинде дүк бүдүрери ажыл-агыйларга орулга чок, а фабрикалар 50 миллиондан эвээш эвес орулгалыг болу берген. Мындыг чорулдээлерниң уржуунда ажыл-агыйлар саткан дүгүнүң түңнелин үр үеде ап шыдавайн келген. Бо чорук ажыл-агыйларның санхөөзүнге багай салдарны халдадып, малчыннар-биле санажырынга болгаш чыл отчёду тургузарынга шаптыктап турар. Ындыг чоруктан дарый узуткаары чугула.

П. СОЛОВЬЕВ,
Казах ССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.
А. ПЕТРОВ, кедээ ажыл-агый эртемнериниң доктору, Күрүне шаңналының лауреады.
М. ТЕРЕНТЬЕВА, биология эртемнериниң кандидаты.

Ногаажыларга

ҮРЕЗИННИ БЕЛЕТКЭЭРИ

Соокка болгаш өске-даа таарымча чок байдалдарга үнүштерниң быжыг турушту бедидери-биле чадыктырарының янзы-бүрү аргаларын ажыглап турар. Ылаңгыя тарыыр мурнунда үрезинни тускайлап ынчаар белеткээр. Ногаа культураларының бактериялыг, вирустуг болгаш өске-даа аарыгларының хөй-хөй тарадыкчылары база ынчан узуткаттынар.

Чогум-на ол сорулга-биле үрезиннерни хайындырбаан арыг сугга суп кааш, ийи-дөрт шак болгаш-ла ол сугну солуп турар. Үр үнер морковь, согуна, петрушка, укроп үрезиннерин 1-2 хонук дургузунда ынчаар сугга шыгыдар. А дүрген үнер тыква, огурец, капуста, кабачок, салат үрезиннерин 8-12 шак дургузунда шыгыдар.

Үрезиннерни 20-25 градус чылыг сугга үвдүрер. Чамдыкта үрезинни 30-40 градус чедир чылыдып каан сугга суп кааш, ук сугну удаа-дараа солуп турар. Марли хаптарда үнүп келген үрезиннерни тарып олуртурунга агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок болур болза, оларны дош азы хар кырынга салып каар, ынчаарга үрезиннер база чадыга бээр.

Колдуунда-ла тыква аймааның культураларының үрезиннерин хүнге салып чылыдып турар. Аяс, чылыг хүн үрезиннерни брезент кырынга чала, төккеш, өйлеп-өйлеп булгап каап турар.

Томаттарның болгаш чочактарааның үрезиннерин сугга шыгыдып чылыдар. Баштай 30 градус чылыг сугга 53 градус чедир изиткеш, 15 минута сугар.

Ынчаар кылырга, үнүштүң дүрген четчип быжарындан болгаш дүжүткүр болурундан аңгыда, ук үнүш кадыкшыыр болгаш янзы-бүрү аарыгларга удур быжыг туруштуг чоруу бедиир.

Чылыгга ынак культуралар — огурецтиң болгаш томаттың үрезиннерин база чадыктырар. Оларның үрезиннерин 18-20 градус чылыг сугга 6-8 шак дургузунда чыттырар, ооң соонда 1-3 градус соокка хонукта 16-18 шак чыттырып он хонук дургузунда ынчаар үргүлчүлеп келир.

Согунаның, морковьтуң, свекланың, капустаның үрезиннерин хүнге дөгеп чылытса чогуур. Ону тарыырының мурнунда ийи неделя бурунгаар эгелээр. Баштай үрезинниң үстүнде айытканы ышкаш үндүрүп алыр, баштайгы өзүмнер көстүп кээрге, дош кырынга азы харга салып, 10-12 хонук чадыктырар.

Бүгү культураларның үрезиннерин ириңди едектиң база минералдыг бүдүмелдерниң чемиштиг холуксаазы-биле хөөдерин — шыгыдарын база чорудуп болур. 400 грамм эки ириңди едектен, 200 грамм суперфосфаттан, 10 грамм калийлиг дустап база 40 грамм инек өдээнден чемиштиг холуксааны белеткеп алыр. Ооң соонда шыгыткан үрезинни тускай савага (банкага) ургаш, олче чемиштиг холуксааны кудап болгаш холуштур чаар. Баштай шыгыдарынга бир килограмм үрезинге 100-150 миллиграмм ээлдиригни чарыгдаар.

Ооң аңгыда, микроэлементилер — чес, ак-демир, бор, бром, кобальт, марганец болгаш өскелер-даа— база үнүштерге херек болуп турар. Ону барымдаалааш, 0,5 —1 грамм борлуг кислотадан, 50-100 грамма ижер содадан болгаш 10 литр сугдан ындыг ээлдиригни белеткеп алыр. Өрээл иштиниң-биле бир дөмей температуралыг ол ээлдиригге огурец үрезинин 12 шак, өске арткан культураларның үрезинин — 24 шак сугар.

А. ГЛАЗЫРИН,
агроном.

ЧАА АРГАНЫҢ КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ

Он бирги беш чыл—бүдүрүлгениң ажыктының болгаш ажылдың шынарының беш чылы болур деп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Ажылды ынчаар кылырда чүгле кызымак болгаш чүткүлдүг күш, энергия-биле эвес, а ажылчын бүрүзүнүң мергежилин бедидип, ооң бедик харысаалгалыг, быжыг сагылга-чурумнуг чорууну чедип ап тургаш чогумчалыг боттандырып болур. Ындыг болганда, маңаа кол черни кижизидилге ажылы ойнаар апаар. Бо ажылды экижидериниң дугайында айтырыг коллектив бүрүзүнүң хүн айгырындан дүшпейн келген. Ынчаарга кажан коллектив бүрүзү чаңгыс аай наряд-биле ажылдап эгелээр болза, бо таварылгада кижизидилге ажылын чорудары дыка чиигей бээрин бо бригаданың ажылхерээ, ооң ажылчыннарының амыдырал-чурттарлгазы көргүзүп турар.

Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-да Ш. С. Кужугеттиң бригадазы чаа арга — бригада керээзинче шилчээн соонда күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээр, ажыл шагы үзер, прогулдаар болгаш арага ижер чоруктар дыка кызырылган. Харын-даа сээлгү чыл дургузунда чурум үрээр чүүлдер бо бригадада читкен дээр болза частырыг болбас. Бригадада аныяк ажылчыннар безин ажылга кызымак, тепентиг кижилер болуп турар. Чижээ, аныяк тудугжулар Оолак Шыгжаа, Маңчын-оол Иргит хоочуннардан дудак чок ажылдап, хүн үлүүн доктаамал ажыр күүсетпишаан, төлептиглерниң одуруунда кирген. Олар база өске аныяк ажылчыннар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Чаа арганың кижизидикчи салдарының ачызында бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка экижээн, ында лекция, беседалар, тайылбыр ажылдары, бүдүрүлге хуралдары чоруп турар.

Кижи бүрүзүнүң айда ажылдап алыр акшазы коллективтиң ниити ажылынга киржилгезинден дорт хамааржыр болганда, ажылчын кижи хууда болгаш өг-бүле амыдыралын улам экижидер, быжыглаар дээш өске эштеринден чыда калбазын, хүннү-ле долу күш-биле ажылдаарын бодай бээр. Кижилерни шак ынчаар бодандырыштары, ажылды ажыктыг болгаш шынарлыг кылырынче ала чайгаар албадай бээри-биле бригада керээзи-биле ажылдаарының кижизидикчи салдары улуг болуп турар.

(Бистиң корр.).

ЧУГУЛА, ТОДА ИНИЦИАТИВАЛАР

НЬЮ-ЙОРК. Совет тайбың инициативаларны онза кичээнгей-биле өөренип турар мен деп, америк садыг-үлетпүр бөлүктериниң кескү телевилекчизи Эдвард Лэмб медеглээн. Ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин ССРЭ-ниң Европа кезээнге немей тургуспас дугайында ССРЭ-ниң чаа саналын ол делегейниң амгы нарын байдалында онза чугула санал-дыр деп адаан. Тайбыңны быжыглаарынче болгаш чепсегленииишкинниң дүжүреринче угланган күжениишкиннерни улам ындай идепкейжидериниң ужур-дузалыын америк хөй ниити улам улуг чергелиг медерел билип турар апарганын Э. Лэмб онзалап демдеглээн. Ядролуг боо-чепсектерни немей өстүрбес дээш АКШ-та улам күш кирип орар шимчээшкин ооң херечизи болуп турар.

БРАЗИЛИА. Л. И. Брежневтиң көдүрген инициативалары — ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынының чаа шынныг илерели-дир. Бразилияның Националдыг конгрезиниң депутады Фрейтас Динис ол дугайын медеглээн. Совет тайбың саналдар — боттуг болгаш тодаргай-дыр. Ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин ССРЭ-ниң Европа кезээнге немей бүдүрбес дугайында шиитпирни совет удуртулганың хүлээп алганы делегейниң улустарынга онза ужур-дузалыг кайгамчыктыг факт-тыр деп, ол депутат айыткан.

ПАНАМА. Кижи төрелгетенниң оларның кырында диргелип келген айыылдан оларны камгалап алыры — делегей аренасынга онза чугула тайбың инициативаларны каш удаа саналдап үндүрүп келген Совет күрүнениң, ооң чонунуң болгаш чазааның чедип алыр дээш чүткүлдүг демисежип турар алыс сорулгазы ол-дур деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү Марселино Хаен медеглээн. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирип турар Каттышкан Штаттарның дайынзырак чимзениишкиннерин ол буруу шапкан. Совет Эвилелиниң онза айыылдыг ядролуг халапты болдурбазынче угланган күжениишкиннеринге АКШ мооңдактап турар-дыр деп, М. Хаен медеглээн.

ССРЭ-ниң быжыг болгаш тайбыңга ынак чайгылыш чок политиказы АКШ-тың дайынзырак бөлүктеринге болгаш реакцылыг күштеринге кичээндирикчи фактор болур.

(СЭТА).

МАКТАДЫП ТУРАРЛАР

Кызылдың дааранылга фабриказының ажылдаар цехтериниң корпузу кезээде арыг-силиг, чырык. Ооң делгем соңгаларында бажың чечектери погаарара берген, улам чараш аян-хевирни кирип турар.

Даарапыр машиналарның чаңгыс аай, таалаӂчыг даажы ындыг ыржымны үреп, каракка көзүлдүр-ле эр улуска болгаш уругларга янзы-бүрү хөйлеңнер бүдүп турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка Валентина Шевченконуң бригадазы чылдың баштайгы ийи айында тиилекчи болган.

Бедик бүдүрүкчүлүг ажылдажып-биле дагдыныкчылар аныяктарга үлегерин көргүзүп келгеннер. Чижээ, Агафья Назаровна Хольшина, Тыгаа Сонновна Шимек, Зоя Александровна Эглет амгы үеде чартык чыл планын күүседириниң кырында келгеннер.

Комсомолчулар Людмила Дартаа-оол, Зинаида Монгуш олар дагдыныкчылардан чыдып калбайн, харын-даа дең удаа ажылдап, коллективте мактадып турарлар.

В. БАРМИН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ ДЕМДЕГЛЭЭР

Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнү—Май 1-ниң бүгү делегейге күш-ажыл кижилери демдеглээр. Интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы күш-ажыл кижилериниң шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ болуп турарын ол хүн олар база катап бадыткаар.

Күрүнелерниң иштики-даа, кижилерниң ниити-даа айтырыгларын шиитпирлээриинге пролетаржы интернационализмниң, ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының ужур-дузазы бистиң амгы хүнеривисте улам улгаткан. Чамдык боттуг факторлар, хамыктың мурнунда дүрген хөгжүлделиг эртем-техниктиг революция аңаа идиглиг болуп турар. Техниктиг эргилде-биле болгаш бүдүрүлгениң база харылзаазының интернационализастаашкыны-биле чергелештир эртем-техниктиг революция социал улуг салдарлыг болуп турар. Делегейниң революстуг шимчээшкининиң социал баазазының калбарышкынынга, империалистиг мөлчүлгеге удур демиселчилерниң көвүдээнинге, ол демиселге ажылчын ангының ролюнуң бедээнинге ол салдарлар илергейлеттинип турар. Делегейниң дептилгелиг бүгү кижилерниң күжениишкиннерин каттыштырары эргежок чугула болу берген амгы үеде чамдык улуг айтырыгларның тургустунуп келгени аңаа идиглиг болуп турар.

Эң чугула ол айтырыгларның бирээзи—бистиң эртем-чейде амыдыралдың үндезиннерин узуткаар кыжанышкыныг делегейниң термоядролуг месилдежиишкинниң болдурбазы-дыр. Каттышкан Нациялар Организациязының медээзиң ёзугаар алырга, кижи бүрүзүнге онаашпр 15 тонна частыр чүүл хемчээлдиг ядролуг чепсектиң курлавырлары делегейде мөөңнелген, а АКШ баштаан империализм боо-чепсекти эндере бүдүрерин үргүлчүлеп турар. Тайбыңны камгалаарындан, кижи бүрүзүнүң бирги эргези — дириг чурттаар эргезин хандырарындан боттуг, чугула айтырыг чаңгыс-даа улуста амгы үеде чок деп, Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге медеглээн.

Массалыг узуткаашкынның чепсээн коруур дээш делегей дайынының улам улгадып кыжанышкынынга удур демиселге шиитпирлиг роль ажылчы чоннар массаларынга, ажылчын ангыга хамааржып турар. Чер кырынга тайбынны камгалаары — ол дээрге амыдыралга, социал дептиилгеге кижи төрелгетенниң камгалаары-дыр.

Боо-чепсектерни, бирги ээлчегде стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаары бүгү кижи төрелгетенге холбашкан айтырыгларга хамааржыр. Рейганның администрациязының Ак бажыңга кирген-биле холбаштыр Барыын чүкте боо-чепсектерни эндере бүдүрерин үргүлчүлеп турар болгаш кедергей улуг хемчээлге четкен. Ол шериг чарыгдалдары — шериг-үлетпүр комплекизинге кедергей хөй артык кончаалдарын үнер дөзү-дүр. Ынчалзажок бүгү чурттарның ажылчы чоннары боттарының дем каттыштырган күжениишкиннери-биле империалистиг күрүнелерниң шериг-үлетпүр комплекизиниң өскүткени боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадып шыдаар аргалыг.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының, делегей пролетариадының болгаш хөгжүп орар чурттарның улустарының күжениишкиннерин каттыштырарының кижи төрелгетенниң дептиилгелиг хөгжүлдезиниң эрге-ажыктары негеп турар. Социал дептиилгениң улам ындыгы хөгжүлдезиниң болгаш ханылаашкынының темпилери оларның дем каттыштырган күжениишкиннеринден, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының ажыктыындан бирги ээлчегде хамааржыр.

Социал хосталыышкын дээш ажылчы чоннарның демиселиниң байдалдары чаартылып турар. Капитализмге удур демиселдиң социал баазазы калбарган хемчээли-биле пролетаржы интернационализмниң принциптери өске социал бөлүктерниң деткимчезин база ап турар. Делегейниң революстуг чорудулгазының хөгжүлдези болгаш ханылаашкыны-биле холбаштыр ол принциптер революсчу-демократтыг партияларның байлаа болуп, чаа дайын кыжанышкынынга удур, империализмниң агрессчи үүлгедиглеринге удур, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге ажылчы чоннар массаларының чепсээ болуп турар.

Империализмге удур демисежип турар өске социал болгаш политиктиг күштер-биле ажылчын ангының кады ажылдажылгаазы калбарып турар. Антиимпериалистиг күштерниң улам калбарган ол фронтуларынга ажылчын ангы күш-ажыл кижилериниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазынга шиитпирлиг улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Сырый каттыжышкын болгаш чаңгыс эп амгы үениң байдалдарында ажылчы чоннарга эргежок чугула. Күш-ажыл кижилери бодунуң хүрээлениң сырый каттыштырбышаан, тура-соруун буржуазияга болгаш аңаа барааан болган капиталистиг чазактарга албадап шыдаар аргалыг күш болуп турар. Ажылчын ангы бодунга чоок өске социал бөлүктер-биле чаңгыс эвин быжыглавышаан, эң чугула ниитилел болуушкуннарынга болгаш төөгүлүг дептилгениң хөгжүлдезинге салдарны чедирип шыдаар аргалыг.

Пролетаржы байырлал — Май Бири социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттарда бүгү чоннуң байырлалы болган. Ол чурттарга Май Бир чыскаалдарының киржикчилери тургузукчу тайбың күш-ажылче, материалдыг чаагай чорукче, культураның чечектелиишкининче, тайбыңны быжыглаарынче, чепсеглелиишкинниң дүжүреринче, чавырлыышкынче болгаш кады ажылдажылгаже бүгү чоннуң чүткүлүн илергейлээр.

Б. ПОПОВ,
төөгү эртемнериниң доктору.

(ПМА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның экспедицияның корпузу Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже эң чоокку үеде халдаар дугайында Тэтчерниң чазааның планнап турарын англи телевидениениң информация албаны дыңнаткан. Англи флот апрельдиң төнчүзүнде Фолкленд ортулуктарга чоокшулап чеде бээр болгаш согуушкуннарны таварыштырар бодап турарын ол дыңнадыгда айыткан. Англи флоттуң оперативтиг каттыжыышкынының кайда чоруп турарын дыңнадырын камгалал министерствозу хораан.

Британияның шериг-далай күштериниң корабльдери Фолкленд ортулуктарны долгандыр дайынчы туруштарны ээленкенин Англияның «Дейли стар» солуну бижээн.

Англияның «Вулкан» деп стратегтиг самолёттары Вознесения ортулукта шериг баазазынче угландыр ужудуп чорупканын ол солун база дыңнаткан.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны далайдан, агаардан апрель 30-де гринвичтиң-биле 11.00 шак турда бүрүн бүзээлээр дугайында Англияның чазаа апрель 28-те чарлаан.

Англияның камгалал министерствозунуң чарлаан медеглелинде дыңнатканы болза: «Лондонда камгалал министерствозунуң чөпшээрели чокка зонага кээп келген кандыг-даа шериг корабльди азы садыг судноzун, кандыг-даа шериг азы хамааты самолётту дайзынныы кылдыр санаар болгаш Британияның күштери оларже халдаашкынны кылып болур».

Фолкленд ортулуктарның административтиг төвү Порт-Стэнлиде аэропортту хагдынган деп Англияның камгалал министерствозу чарлаан болгаш ортулуктарга турган кандыг-даа самолёттарже халдаашкынны кылырын сагындырган.

Англияның премьер-министри М. Тэтчер бодунуң «шериг кабинеди-биле» дүрген чыылдырган хуралды кылган соонда ол хемчээлерни алган. Ооң дараазында чазактың бүрүн составтыг хуралы болган.

Мурнуу Георгия ортулукту эжелеп алганынче «улуг тулчуушкуннуң» чүгле эгези болган деп, Мурнуу Атлантикага англи флот каттыжыышкынының командылакчызы контр-адмирал Дж. Вудворд медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның президентизи Леопольдо Гальтиери чурттуң чепсектиг күштериниң командылалы-биле дүрген чыылдырган хуралды кылган болгаш англи-аргентин чөрүлдээниң чидигленгени-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрү-биле Министрлер кабинединиң онза хуралын чыылдырарын шиитпирлээн.

Аргентинаның шериг-далай күштери бүрүн дайынчы байдалга киргенин чурттуң мурнуу чүгүнде Пуэрто-Бельграноның шериг-далай баазазының оперативтиг командылалы дыңнаткан.

БАДЫТКАЛЫ

Чуък сөөртүлгезиниң планын 112,2 хуу, чуък саарылгазынынын — 100,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —100 хуу күүсеткен № 1 АТБ-ниң коллективи 1982 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп шылгарааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы.

Эртенгиниң сес шак ам-даа четкелек. Ынчалза-даа найысылалдың № 1 автобүдүрүлгезиниң девискээринде хөлзээзиннин аажок. Ажыл-агыйжы чугаалар, моторларның чаржалашкан даап-шимээни ында-мында дыңналып, ук коллективте күш-ажылчы ээлчегиниң эгелей бергени ол.

АТБ-де үш колонна бар. Олар аразында чарыштыг. Хууда болгаш коллективтиг хүлээлгелер чыл эгезинде алдынган. Эрткен айларда ооң күүселдезин ханада стендиде айыткан. Планныг даалгаларны ажыл-херекке боттандырарынга тус-тус колонналарның, бригадаларның, чолаачыларның киирген үлүү, камналгазы ооң тодарап келир.

— ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка бистиң коллектив кирипкеш, бо чылдың бирги кварталында эки ажылдааш, мактал-шаңналдыг болду. Ол күш-ажылчы чедиишкиннеривиске чолаачыларывыстың, септекчилеривистиң киирген үлүү улуг. Чамдык чолаачыларывыс ырак-узак оруктар аъттаныптарынга белеткени берген боор. Баштай оларның-биле ужуражып, ажыл-ижин сонуургаптынар — дээш, АТБ-ниң начальниги Б. Стрельников № 3 колонназының начальниги П. А. Бочкарёвка ужураштырып каарга, ооң-биле ажыл-агыйжы чугааны кылдывыс.

Платон Агапович коллективтиң хоочуннарының бирээзи болгаш эш-өөрүнге хүндүткелдиг. Бедик мергежилдиг чолаачы хөй чылдарның дургузунда күчүлүг автомобильдерни башкарып, муң-муң тонна улуг ажыл-агыйының чүъктерин сөөрткен. Ажылдавышаан, политтехниктиг бот-өөредилге-биле доосказ. № 3 колоннаның начальнигинге дешпиттерген. Ол хүлээлгезин багай эвес күүседип келген. Ооң удурткан колоннаазы ай, квартал планын чедиишкиниг күүседип келген.

Платон Агапович-биле чугаалашпышаан, делгем улуг цехте келдивис. Ол септелге цеги болду. Автомашина септеп турган ийи кижиниң чанынга келирививске, оларның бирээзи-биле таныштырды. Шилгедек сыннып, шиитпирлиг көрүштүг, чугаакыр кижи — мурнакчы бригадир Вячеслав Кошелев дээрин билип алдывыс.

— Машинам үрели берген, ону септежип турарым ол-дур. Бистиң септекчилеривистиң кылган эди ынапыштыг болур, белен-селен үрелбес-даа. Бөгүн келбейн барып болур турдум. Демнежип тургаш кылчып алгаш, ээлчеглиг рейсте дүрген чоруур апаар — деп, ол чугаалады. Эрес-кежээлер черле ындыг, хөйну бүдүрүксээр.

— Бригаданарның ажыл-херээ кайы хире чогуп тур? — деп чугаа эрдим.

— Эрткен кварталда багай эвес ажылдааш, тонна-километр ажылдаарының планын 112 хуу күүсеттивис. Биске чүү боор, чүдүрер чуък бар болза, Кызыл —Ак-Довурак— Абаза аразынга халдып-ла билир. Ак-Довуракка база Абазага сөөртүр чуък маңагзааш саадай бээр-дир бис. Ак-Довуракка чамдыкта чүдүрер чүъкту ийи-үш хондур маңай бээр. Чүдүрүкчүлер чок апарган таварылгада Абазага база хөй үе-шак иштинде аңаа турар ужурга таваржыр.

Чүъкту чүдүрер, дүжүрер ажылдарны колдуунда холбиле кылыр, ынчангаш ажылчын күш чедишпес. Ол —чолаачыларның ажылынга аажок саатыг болуп, ажылдың бүдүрүкчүлүүн нудулазын турар — деп, бригадир чугаалады.

Ырак-узак рейстер чоруп, чуък сөөртүп турар автомобильдерниң ажыглалынга авторук аажок салдарлыг. Орук эки болза аңаа чоруур машиналарга-даа, оларны байкарган чолаачыларга-даа таарымчалыг болур. Оңгул-чиңгил, кидирээштиг чер чолаачыга шылаңчыг, ындыг орук-биле чораан автомашина үрелиичел, аңаа техниктиг септелгени удаа-дараа кылыры негеттине бээр. АТБ-ниң чолаачыларының чуък сөөртүп турар оруу орта септеттинмээн. Оңгул-чиңгил черлерни оргулап, дескилевээн. Чамдык черлерде бизен сай даштар тен каан. Олап чораан машиналарның дугуйлары чарлы бээр таварылгалар бар. Ону септээринге олар үнелиг үе-шагын чарыгдаар ужурга таваржыр.

Улус ажыл-агыйының үнелиг чуъктерин сөөртүп турар автобүдүрүлгениң чолаачыларының ажылынга чамдык таарымча чок байдалдар таваржып турза-даа, ажылгыр-кежээ, тура-соруккур болганындан алган хүлээлгелерин, планныг даалгаларын олар чедиишкиниг күүседип келген. Дуржулгалыг бригадирлер В. Дресвянников, Н. Зюзин, А. Гуров, В. Уланов болгаш ооң-даа өскелерниң бригадалары квартал планын ажыр боттандырганнар. Эрткен айда эки ажылдаан мурнакчылар Н. Костенков, Н. Зюзин, А. Гуров, В. Уланов «Мергежилинниң тергиини» деп хүндүлүг аттың эдилекчилери болганнар. Мурнакчы коллективтиң чолаачылары тиилекчи адынга төлептиг болур дээш юбилейлиг чылдың ийиги кварталын эки эгелеп, ажыл-ишчи темпизин кошкатпааннар. Ооң бадыткалы — чолаачыларның үре-түңнелдиг ажылы, дүжүрткен хөй-хөй тонна чуъктер.

...АТБ-ниң девискээринден чуък сөөртүр автомобильдер хурук-суурук чоруп турлар. Ээлчеглиг рейсче чолаачыларның эртен эртежик аъттанып турары ол.

М. ОНДАР.

ЧОНГА КЫЙГЫРЫГ

АФИНЫ. Майның Бирин таварыштыр Грецияның Компартиязының ТК-зы грек ажылчы чоннарга кыйгырыг үндүрген.

Делегейниң ийиги дайынының соонда бүгү делегейде тайбың кажангызындан-даа артык улуг айыылда турар деп ол документиде чугаалаан. Реакцылыг, агрессчи бөлүктер, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализми Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбынга ынак саналдарынга, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын болгаш боо-чепсекти дүжүрерин чедип алыр деп улустарның негелделеринге боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирери-биле. Сальвадорда ышкаш, өске чурттарның иштики херектерин холгаарлаары-биле харылап турар. Ол дөгээ күштер Никарагуага, Кубага, Ливияга кыжанып, Израильдиң ажелекчи политиказынга идиг берип, социализмге чоңгаалдаашкиннерин күштелдирип, Польшага удур хоралакчы үүлгедиишкиннерин уламчылап турар. Олар Барыын Европаның девискээринге чаа америк ракеталарны сайгара тургузарын болгаш социализм чурттарындан шеригниң күжү артык болурун кандырар талазы-биле пландарын боттандырарын чедип алырын оралдажып турар.

Тайбың дээш ниити демиселге Грецияның ажылчын ангызы делегей пролетариады-биле харылзааларын күштелдирип турарын кыйгырыгда онзалап демдеглээн. Ажылчын ангы Грецияның девискээринден даштыкы шериг баазаларын болгаш ядролуг чепсекти үндүрзүн дээш, НАТО-дан Грецияны үнзүн дээш, Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң монополияларынга экономиктиг болгаш политиктиг чагыртырышкындан адырлып алыры дээш демисежип турар.

Капитализм бодунуң алыс бүдүжүнден-не ажылчы чоннарга тайбыңны берип шыдавас, кризистерни болгаш ажыл чокталышкынын билбес экономиктиг дептилгени хандырып шыдавас.

Грецияның ажылчын ангызы Майның Биринге улуг тиилелгелиг ужуражып келген, ол чүл дээрге, чуртту эрге-ажыктарын чагырарындан барыын үзелдиг күштерни чайладырын база чурттуң экономиктиг, социал болгаш политиктиг амыдыралынга үндезин чаартылгалар чорударынга таарышкан байдалдарны тургузарын чедип алганы болур. Греция бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга таарышкан хөгжүлдениң оруунга, демократияның болгаш социализмниң оруунга туруп алган турар төлээде, ёзулуг хамаарышпас чорукту чедип алыр дээш демиселди уламчылаарының эргежок чугулазын моон-биле холбаштыр Грецияның Компартиязының ТК-зы айыткан.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛДИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырарының делегей байырлалы—Майның 1-иниң тайбың камгалалының, америк администрациязының болгаш НАТО-нуң чорудуп турары боо-чепсекти эндере бүдүрериниң сарыыл чок политиказынга удур шимчээшкиниң улам калбарышкынының үезинде демдеглеп турар. Совет Эвилелиниң болгаш Варшава керээзиниң киржикчилери өске-даа күрүнелериниң тайбың күзээн чаа эгелекчи саналдары, а ол ышкаш дең эртеге болгаш дең айыыл чок болур чорукка үндезилээш, боо-чепсекти бүдүрерин кызыгаарлаар, дүжүрер талазы-биле тодаргай саналдары бүгү делегейге тайбың дээш демиселге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг бооп турар. Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының (ББСЧП) партийжи баштаар черниң ында парлаттынган Майның Биринге кыйгырыында ол бүгү «чооп чүктеп кыжаныышкын» дугайында хоозун чулчуруушкунну эң-не шиитпирлиг-биле буруу шаап турарын айыткан.

Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы Май 1-де улуг капиталдың политиказынга удур, тайбың, боо-чепсекти дүжүрери, чавырлыышкын, ниитилел дептиилгези дээш, НАТО-нуң ракета дугайында шиитпирлеринге удур, национал болгаш социал хосталга дээш демиселди чорудуп турар бүгү улустар-биле эп-сеткил каттыштырары дээш шимчээшкин-биле чыскаалып үнериинче хоорайның ажылчы чоннарын кыйгырган.

МАНАГУА. Никарагуаның профэвилелдериниң чаңгыс аай башкарылга комитеди күш-ажылга болгаш Төрээн чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле сорулгаларны күүседиринге чедиишкиннер-биле делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнү —Майның 1-инге ужуражырынче чурттуң ажылчыннарын, тараачыннарын болгаш дептиилгелиг үзелдиг интеллигенциязын кыйгырган.

(СЭТА).

Бөгүн-Мурнуу Вьетнамы хостааның 7 чылы

1975 чылдың чазынында тиилелге ВСР-ниң амыдыралынга эң чугула болуушкун болган. Улустуң чуртту катап каттыштырарының тайбың, хамаарышпас, социалистиг чаңгыс аай Вьетнамны тургузарының дугайында шаг-шаандан бээр күзел-бодалы боттанган.

Хошимин хоорай (делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы Хо Ши Миннин ады-биле мурнунда Сайгон хоорайны ынчаар алдаржыдып адаан) бо чылдар иштинде чурттуң үлетпүр болгаш культура талазы-биле эң улуг төвү болу берген. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка Хошимин хоорай бирги черни ээлээн.

ЧУРУКТА: хоорайның төп кезээ.
СЭТА-ның фотохроникazы.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ААЛЫНГА

Ортумак дурт-сынныг кижини СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Октябрь 30 чылы», «Искра» совхозтарда танывас кижи ховар. Ооң адын Виктор Константинович Ростовцев дээр, районнуң херегленкчилер ниитилелинде автомагазин чолаачызы.

Виктор Константиновичиниң кооперация шугумунга ажылдаан күш-ажыл стажы 36 чыл. Ол үениң дургузунда ол хлеб быжырып, пекарня эргелекчилеп, садыгжылап келген, чүгле автомагазинниң садыгжы-чолаачызынга 22 чыл ажылдаан. Бөгүн ол районда мурнакчы кооператорларның бирээзи.

Кооператорларның ажылында кол сорулга — кодээниң ишчилериниң садыг-биле хандырылгазын экижидип, оларның негелде-херегледерин долу хандырары болур. В. К. Ростовцев ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Ажыл-агыйларда малчын кодааннарже садыглап үнериниң чаңгыс аай графигин тургускан. Автомагазин ол ёзугаар малчыннарга чеде бээр. Ылаңгыя сезонну ажылдар, чугула кампания үезинде кодээ ишчилериниң херегледерин долу хандырарын садыгжы эки тургускан. Чижээ, хой оолдаашкынының үезинде чугула херегледиң бараанын четчелээрин ол чедип алган. Ол чүгле эрткен кыжын безин малчыннарны кышкы чолдак тоннар, алгы хол хаптары, брезент, өг кидизи болгаш өске-даа барааннар-биле бүрүн хандырган.

В. К. Ростовцев чыл санында ол үүрмектен садар бараан саарылгазының планындан артыкка 5-6 муң рубльдиң орулгазын ап турар. Юбилейлиг чылды хоочун садыгжы күш-ажылга база эки көргүзүглерлиг эгелээн. Бирги кварталдың планныг онаалдазын В. К. Ростовцев 119 хуу күүсеткеш, районнуң садыгжы-чолаачыларының аразында калбарган чарышка тиилекчи болган.

А. МОНГУШ.

Мээң чуртум — мээң салым-чолум

НАЦИОНАЛ КАДРЛАР БЕЛЕТКЭЭР ТӨП

МУРМАНСКИДЕН Үэленге чедир онзагай аян-чорукту СЭТА-ның корреспондентизи чүгле чаңгыс шак дургузунда, ам артында Ленинградтан үнмейн кылган. Ненецтерниң, хандыларның, мансилерниң, чукчаларның болгаш өске-даа биче улустарның ажыл, амыдырал-чуртталгазының хөй чүүл хевирлерин, оларның эрткен, амгы болгаш келир үезин А. И. Герцен аттыг педагогика институдунуң Кыдыкы Соңгу чүк улустарының факультединиң организастаазы уран кааставга-шимелде чогаадылгазының делгелгезинден көрүп болур. Нева эриинде хоорайда дээди эртем чедип ап турар 22 аңгы биче улустарның төлээлери оон экспонаттарын белеткеп кылган.

Кыдыкы Соңгу чүктүң национал округтарында Мойкаже көрүнген эрги шагның бо чараш бажыңы эки билдингир. Биче улустарның салым-чолунга ол онзагай ужур-уткалыг болган. Үжен чылдың дургузунда маңаа ийи муң ажыг оолдар болгаш кыстар дыл, бойдус эртемнериниң талазы-биле эртем-билигни чедип алган.

— Бисте, ненецтерде, мөңгеде ашпас хуулгаазын хүн дугайында тоолчургу чугаа салгалдан салгал дамчып чорупп турар — деп, Кыдыкы Соңгу чүк улустарының факультединиң доцентизи Мария Бармич чугаалаар. — Бистиң ширин бойдустуг черивистиң ындыг хүнү болза, улуг-даа, биче-даа совет улустарның быжыг найыралы апарган.

Көшкүн ивижиниң уруу Мария төрээн черинге ортумак школаны дооскаш, маңаа, педагогика институдунга өөренип, ооң соонда бодунуң бичии чонунуң эртемнер кандидады аттыг баштайгы төлээзи болган. Ол атты анаа ненец дыл талазы-биле онзагай шинчилели дээш тывыскан. Ол ам бодунуң чаңгыс чер чурттуг аныяктарын өөредип турар. Хоочун дээди өөредилге чериниң башкылары оларга национал, орус болгаш делегей культуразының байлактарын-биле чепсеглениринге дузалап турар.

Факультеттиң студентилери кичээлдерден хостуг үелеринде «Соңгу хаяа» деп хореография ансамблиниң киржикчилери боор катап чыглып келирлер. Аныяктар танцының аян-шинчизи-биле боттарының дугайында, чоннарының эрткен үезиниң, амгы амыдыралының дугайында тоогуп турарлар. Студентилерниң танцы коллективиниң репертуары Кыдыкы Соңгу чүкке болгаш Ыраккы Чөөн чүкке чыл бүрүде экспедициялар үезинде тывылган. Киржикчилер боттары-ла чаа номерлерни сүмелей бээрлер: ансамбльдиң программазынга Камчаткадан өккелген чалбыыш дег «Окэнэлю» деп танцы ыптывылган. «Үелерниң демиселиг» деп хореография сюжеды бурунгу якут «Олонхо» эпоска үндезилеттинген. Ол дээрге аныяктар ансамблиниң чаа ажылы-дыр. Ону чукчулар, эскимостар, якуттар күүседип турар.

— Соңгу чүк улустарының бот-тускайлаң онзагай танцы уран чүүлүн пропагандалаарын болгаш катап тургузарын боттарывыстың бир сорулгавыс кылдыр көрүп турар бис — деп, коллективти ам үжен чыл улаштыр удуртуп турар Т. Петрова-Бытова чугаалады. — Башкыларның дипломнары-биле кады бистиң доозукчуларывыс төрээн черлеринге чаа уран арга-биле байыткан национал ырларны болгаш танцыларны чедире бээр.

Факультеттиң байлак намдарында солун арыннар хөй. Эң кол онзагай талаларының бирээзи болза, маңаа соңгу чүк улустарының национал литературалары тургустунуп келген. Чамдык доозукчулар ам ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүннери апарган. Оларның аразында сураглыг чогаалчылар нанай Григорий Ходжер, нивх Владимир Санги, манси Ювал Шесталов олар бар. Чукча Петр Инэнликэй, нанайлар Владимир Бельды, Николай Киле, манси Геннадий Бардин болгаш өскелер-даа эртемденнер, кандидаттар апарганнар.

— Олар шуптузу угундан аңчы, балыкчы, көшкүн ивижи өг-бүлелерден эртемче, литератураже, башкының мергежилинче келген — деп, факультеттиң деканы доцент Н. Кякшто демдегледи. — Ол дээрге социалистиг тургузугнуң тиилелгезиниң, бүгү улустарның болгаш бичии национальностарның мурнунга Совет арга-чагырганың ажыктаны, ССРЭ Конституциязының магадылаан аргаларның чайыннавчак херечизи-дир.

...Кыдыкы Соңгу чүк улустарының факультединиң амыдыралында база бир өөредилге чылы доостур деп турар. Ленин хоорайындан башкыларның база бир бөлүү күш-ажылдың болгаш чогаадылганың эстафетазын уламчылаары-биле соңгу хаяның черинче аъттанырлар.

Н. КРУПЕНИК,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

Ном — билиглерниң үндезини

ЭПТИГ, ТААРЫМЧАЛЫГ

БИБЛИОТЕКАЛАРНЫҢ ажылын болур-чогуурубиле чорудуп, таарымчалыг болдурарынга төпчүдүлгениң ужур-дузазының дугайында онзалап демдеглеп турары таварылга эвес. Бистиң районнуң библиотекаларын төпчүдери 1980 чылда доозулган. Районда ниитизи-биле 6 библиотека, оон иштинде—4 кодээ, районнуң бир, уругларның бир библиотеказы бар. Төпчүдүлгениң ачызында бистиң нити ажылывыс экижээн.

Чүгле кадрлар талазы-биле алырга безин байдал бир янзы. Төпчүдүлге мурнунда район библиотеказынга чүгле ийи ажылдакчы ажылдап турган болза, ам ында чаа кидистер немежип, ажылдакчыларның саны өскен. Район библиотеказы шупту библиотекаларның методиктиг төвү кылдыр тургустунган. Төп библиотека чаа номнарны ай санында белеткээш, кодээ библиотекаларга чедирип бербишаан, методиктиг болгаш библиографтыг дузаны чедирип турар. Ниитизи-биле төпчүткен системаны бистиң Эрзинниң библиотека ажылдакчылары эптиг, таарымчалыг деп санап турар.

1981 чыл—партияның XXVI съездизиниң болган чылы, оң бирги беш чылдың бирги чылы. Партияның съездизиниң шиитпирлерин чоп ортузунга пропагандалаар ажыл бисте кол черни ээлээн. Ол ышкаш беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ажылчы чонну мобилизастаар херекке библиотека ажылдакчылары бистен улуг-хуувус киирген бис. Эрзинчилер шалыпчы ажылдааш, оң бирги беш чылдың баштайгызында улуг шаңнал-макталгадаа төлептиг болганынга чоргаарланып бис.

Районнуң библиотекалары үстүнде темага хамаарыштыр лекцияларны, беседаларны, ном делгелгелерин организастаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Партия—бистиң үениң угааны, алдары болгаш иүүрү», «Съездиден съезд чедир», «Тыва — беш чылда» деп делгелгелерни чер болганга организастаан.

Чон ортузунга массалыг ажылдарже кичээнгей улуг. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнарынга номчулга конференцияларын чоруткулаан, ону бедик деңнелге эрттиргилээн бис. Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи», С. Сүрүң-оолдуң «Өске кадай» деп номнарга номчулга конференцияларынга хөй кижи киржип, санал-оналын солушкан. Чогаалчылар Л. Б. Чадамба, О. О. Сувакпит, С. С. Сүрүң-оол, ол ышкаш күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгалар солун эрткен. Кижизидилге темазынга хамаарыштыр бодалдарын конференцияларга, ужуражылгаларга номчукчулар солушкан.

В. Л. Эренчинниң 70 харлаанынга холбаштыр солун ужуражылгаларны, кежээлерни база организастаан бис.

Районнуң библиотекаларында ном фондузу 102 муң ажыг турар. Номчукчулар саны — 4124 кижи, 63 муң ажыг номну номчукчуларга бижидип берген. Ажыл-херээнге бердинген ак сеткилдиг библиотека ажылдакчылары бисте хөй. Оларның чижээнге Булуң-Бажы кодээ филиалдың эргелекчизи, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. К. Чавынчак, Мөрен кодээ филиалдың эргелекчизи С. А. Бичелдей, Бай-Даг кодээ филиалдың эргелекчизи К. О. Дажыкпан, уруглар библиотеказының эргелекчизи М. К. Шулуу, район библиотеказының номчукчулар-биле ажылдаар килдизиниң эргелекчизи Г. Ч. Соян болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Районнуң кодээ филиалдары ажыл-ишчилер ортузунга кожер библиотекаларны доктаамал организастап, лекция, беседаларны, чаа номнарның кыска допчулалдарын кылып, агитхуудустарны үндүрүп келгеннер. 1981 чылдың көргүзүглери-биле бистиң барык шупту библиотекаларывыс планнарын күүсеткилээннер. Ынчангаш мурнуу зона талазы-биле Эрзинниң төпчүткен библиотека системазы ажылчы чоннарның библиотека хандырылгазын үлегерлиг организастааны дээш шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаткан.

Бо хүннерде бистиң кол-ла сорулгавыс—ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн чедимишкиниг уткууру дээш бүгү-ле ажыл-херектеривисти олче угландырары, оң бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседири, ажылчы чоннарның библиотека хандырылгазын улам экижидерин, мурнакчы дуржулганы нептередирин чедип алыры чугула. Соңгулда кампаниязының үезинде бистиң чорудар ажылдарывыс хөй, нескү агитацияже онза сагыш салыр апаар.

Бистиң бүгү-ле ажылдарывысты углап-баштап удуртуурунга чер-черде партия организациялары, ол ышкаш кодээ Советтер улуг рольду ойнап турар. Ол ышкаш бүгү-ле хемчеглерни херээженнер чөвүлелдери, школа коллективтери, комсомол-биле кады бир демниг чорудуп турар бис.

М. ШОЙДУН,
Эрзинниң төпчүткен библиотека системазының директору.

ДУЗАЛАКЧЫЗЫ, КУРЛАВЫРЫ

Бистиң чуртувуста эки тура ниитилелдер эвээш эвес. Олар партия болгаш чоннуң деткимчезин ап, миллион-миллион совет кижилерниң хөй-нийти идепкейин бедидип келген. Эки тура ниитилелдериниң аразында ДОСААФ онзагай черни ээлеп турар.

Сөөлгү 15 чылдың дургузунда ДОСААФ шынар болгаш сан талазы-биле өскен. Ооң одуруунда хөй-хөй миллион кижи бактаап турар, оларның кол нурууз комсомолчулар болгаш аныяктар. ДОСААФ-тың удуртукчу кадрлары болгаш активиниң белеткели экижээн, олар мурнунда салган сорулгаларын чедип ап турар. Спорт клубтарында, федерацияларында, инструктор база лекторлар бөлүктеринде болгаш ДОСААФ комитеттеринде хөй-нийти эгелээшкини-биле 6 миллион хире активчилер ажылдап турар.

ДОСААФ эге организацияларының ажылының деңнели бедээн, хевирлери байып орар. Камгалал-массалыг ажылдарның айларын, неделяларын эрттирери чаңчылчаан. Совет чоннуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарының черлеринге комсомолчулар болгаш аныяктар походтары, шериг-спортчу «Зарница», «Орлёнок» болгаш өске-даа оюннар чалыы салгалдың сонуургалын чаалап алган.

Шериг-патриоттуг пропаганда ажылының четкизи калбарган. Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүн өөренири, дайынның хоочуннары-биле ужуражыры, оларга тураскааткан кежээлер эрттирери доктаамал болу берген. Бо хемчеглерниң кижизидикчи рolu улуг.

ДОСААФ-тың парлалгазы калбарган. Чыл санында-ла 240—250 ном болгаш өске-даа парлалга продукциязы хөй-хөй тираж-биле үнүп турар. Профэвилел, комсомол, «Билиг» ниитилели, хамааты камгалалы, спорт организациялары, шериг кезектери, военкоматтар болгаш өске-даа албан черлери-биле ДОСААФ коллективтериниң ажылы холбаалыг болу берген.

Шериг албаны эрттирер оолдарның шериг-техниктиг, улус ажыл-агыйының массалыг техниктиг мергежилдин чедип алырынче доктаамал кичээнгейни ДОСААФ комитеттери, эге организациялары салып турар. Чүгле сөөлгү чылдарда безин 26—27 миллион трактористерни, комбайнёрлерни, чолаачыларны, ушар чүүл, далай, радио шугумунуң массалыг мергежилиниң кижилерин белеткээн.

ДОСААФ организациялары моон-даа соңгаар солун ажыл-херектери-биле Төрээн чуртка бараан болур, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлептиг курлавырын белеткээр.

Дельтапланер спортунга Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаа бо чылдың май 2-де, 10 шакта Хербис даанга болур.

ДОСААФ — эрес-дидим чоруктуң школазы

ШЕРИГ-ТЕХНИКТИГ БЕЛЕТКЕЛ

ДОСААФ ажылының кол угланыышкыннарының бирээзи ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге шериг албаны эрттирер оолдарны белеткээри, совет патриотизмге, социалистиг Төрээн чуртка бердинген чорукка оларны кижизидери, кыска хуусаа дургузунда нарын боо-чепсек болгаш техниканы шиңгээдип алырын хандырып шыдаар кылдыр шериг-техниктиг мергежилге өөредири болур.

Совет чурттуң хөй-хөй камгалакчылары шериг болгаш техниктиг билиглерниң үндезиннерин ДОСААФ бөлгүмнеринге болгаш клубтарынга чедип ап келген. Оларның аразында сураглыг кижилер көвей. «Шериг-агаар күштериниң болгаш Хамааты ужар чүүлдүң дыка хөй алдарлыг ужудукчулары боттарының улуг оруун ДОСААФ-тың спорт бөлгүмнеринден база аэроклубтарындан эгелээн.— Космосче оруум Саратовтуң аэроклувундан эгелээни меңээ аас-кежик болган»—деп, бирги космонавт Юрий Гагарин бижээн.

Республиканың ДОСААФ организациялары комсомолчулар болгаш аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турар. ДОСААФ-тың өөредилге черлериниң курсантыларының теоретиктиг билиглери болгаш практиктиг арга—мергежили улам-на хажылап орар. «Эки» болгаш «кончуг эки» демдектер-биле курсантыларның 92—96 хуузу өөредилгезин чыл санында-ла доозуп турар.

Ылаңгыя Кызылда каттышкан техниктиг школаның болгаш Ак-Довурактың автошколазының коллективтериниң эки ажылын демдеглээри чугула. Оларның доозукчуларының хөй кезии КАИ экзаменнерин бирги удаазында-ла дужаап шыдап келген. Кызылда каттышкан техниктиг школаның, бо чылдың февральда түңнел-биле алырга, «кончуг эки өөредилге дээш» демдек-биле 15, хүндүлел бижик-биле 30 курсантыны шаңнаан. 8 курсантының адазынче оолдарының дугайында макталдыг чагааларны чоруткан. Шаңнаткаңнарның аразында О. О. Узун-оол, В. Т. Санчай-оол (Улуг-Хем), О. С. Нурзат (Каа-Хем), В. Т. Сат (Таңды), Ю. Ш. Ооржак, М. О. Куулар (Чөөн-Хемчик), Г. В. Журавлёв, В. В. Давыдов (Кызыл) олар бар.

ДОСААФ спорт бөлгүмнериниң, клубтарының, школаларының доозукчулары шериг албанын эки эрттирип, адаларының дайынчы чаагай чаңчылдарын төлептии-биле уламчылап турарының дугайында чагаалар кээп турар. Маңаа хамаарышкан бир чагаадан каш одуруглардан киирип көрээлиңер. «Силерниң доозукчуңар Сергей Шипулин шериг албанының бирги чылында-ла дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң терииини болу берген. Быжыглаттынганы дайынчы техниказын эки кадагалап турар, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдарга идепкейлиг киржилгезин дээш командылал черинден ол каш-даа шаңналды алган. Эрес-дидим чоруктуң дайынчы демдектери-биле база шаңнаткан». Бо чагаа Кызылда каттышкан техниктиг школага шериг черинден келген. С. И. Шипулин шериг албанындан халашканының соонда ДОСААФ обкомунуң улуг инженери болуп ажылдап, комсомолчулар болгаш аныяктарның шериг белеткелинге киржип турар.

Бо школаның доозукчулары Владимир Прилепин биле Валерий Дулов шеригниң дээди өөредилге черинде кончуг эки өөренип, бедик мергежилдиг спортчулар болуп турар. Олар шелээлеп чораан, каттышкан техниктиг школага кээп, курсантылар-биле ужурашкан. Кызылда ДОСААФ школазының доозукчулары Михаил Даваа, Вячеслав Мижит дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинери. Дайынчы болгаш шериг белеткелинге чедиишкиннери дээш олар командылал черинден кыска хуусаалыг шөлээ-биле шаңнатканнар.

Шеригже белеткел ажылының үезинде СЭКП-ниң, совет чоннуң, ооң Чепсектиг Күштериниң, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын пропагандалаары бир кол черни ээлеп турар. Ылаңгыя Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактыышкыннар» деп номнарын курсантылар улуг сонуургал-биле өөренип келген.

ДОСААФ-тың өөредилге черлериниң башкылары болгаш мастерлери А. В. Рудин, К. К. Байкара, В. П. Высоковский, В. В. Ковалёв, И. Я. Попов, А. М. Абраменко олар эки ажылдыг башкылар, кижизидикчилер кылдыр боттарын көргүскен.

Республиканың ДОСААФ эге организациялары, өөредилге черлери моон-даа соңгаар шериг-патриоттуг кижизидилге ажылынга төлептиг үлүүн киирер дээш долу күш-биле ажылдап турар.

Г. ВАЛЬКОВ.
ДОСААФ обкомунуң даргазының оралакчызы.

ЧУРУКТАРДА: ДОСААФ-тың шериг-техниктиг белеткелинге чедип алыр чамдык мергежилдер.

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

Улус ажыл-агыйынга техниктиг мергежилдиң кадрларын белеткээринге ДОСААФ организациялары база киржилгелиг. Ооң чижээн республиканың ДОСААФ эге организациязындан көрүп болур. Тывада бо ниитилелдиң автошколалары болгаш спорт-техниктиг клубтары бирги, ийиги база үшкү класстың автомашина чолаачыларын болгаш өске-даа техниктиг мергежилдиң кижилерин белеткеп турар. Дыңнакчыларның школаларга, курстарга, клубтарга өөредилгези шериг-техниктиг билиглер-биле холбаалыг.

ДОСААФ-тың автомашиналарының шериг-техниктиг клубтарының материал-техниктиг баазазы быжыгып орар. Автомобильдер, мотоцикладер, техниктиг кезектерниң макеттери орук шимчээшкининиң дүрүмүнүң электриктиг хана көргүзүглери болгаш өске-даа чүүлдер бар. Дуржулгалыг башкылар, мастерлер болгаш инструкторлар-биле өөредилге черлери четчелеттинген.

Чүгле 1981 чылда улус ажыл-агыйынга 1326 бирги, ийиги класстың, 704 үшкү класстың чолаачыларын, 269 мотоциклистерни, 135 секретарь-машинакчыны белеткээн.

Ынчалза-даа техниктиг мергежилдиң кадрларын белеткээринде четпестер ам-даа бар болуп артышаан. Маңаа Ак-Довуракта ДОСААФ автошколазы (начальниги В. Н. Рожкеев) хамааржыр. Бо өөредилге чери Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның, Ак-Довурактың күш-ажылчы коллективтери-биле кошкак харылзаалыг ажылдап турар.

А. ӨШКҮЛҮГ.

ЧАГАА БАДЫТКААН

А. С. Пушкинниң допчу намдарындан эки билдинмес фактыны Ульяновсктиң чурт шинчилекчизи эртемден М. Савич тып үндүрген.

Волгада эрте-бурунгу ол хоорайга келгеннерниң кичээнгейин чогаалчы болгаш Россия күрүнезиниң төөгүчүзү Н. Карамзинге тураскаал хаара тудар. Ону эрткен чүс чылдың ортаа үезинде кылган. Гранитте «Николай I императорнуң чарлыын ёзугаар» деп сөстерни бижээн. Сөөлүнде илереэни чүл дээрге, ону тургузар деп айтыышкынны хаан бербээн, а Россияның эки кижилери бодап тыпкан чүве-дир. Ону чамдык кижилер боттарының акша-хөреңгизи-биле туттурган.

Ол тураскаалды тударынга 1050 рубльди киирген улустуң даңзызы областың музейинде кадагалаттынган. Оларның аразында шүлүкчүлер И. Крылов, Д. Давыдов, И. Дмитриев олар бар. Чеди дугаарында А. Пушкинниң ады база кирген. Сөөлгү үеге чедир ол факт бадыткаттынмаан чүве-дир.

Дыка хөй чылдарның дургузунда М. Савич дилеп келгеш, Пушкинниң өңнүү П. Вяземский князьтың чагаазын ол тып алган. Ол чагаа Пушкинниң аңаа киришкенин бадыткаан.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ның корр.
Ульяновск.

агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чамдык черлерге чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5 градус соор, хүндүс 0—5 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус соор, хүндүс 10—12 градус чылыыр.

ЧОГААДЫКЧЫ, ТЫВЫНГЫР

АЖЫЛ-ИЖИМ аайы-биле Мөрен школазынга чеде бергеш, хереглеп чораанымны кижиге айтырарымга, чаа-ла кичээл эрттиргеш, ажылдаар черинде барганын дыңнатты. Даштында «Библиотека» деп каан өрээлге кирип кээривиске, бир үениң бичии оолдары, уруглары тур. Оларның аразында бичежек магаботтуг, аксымаар шырайлыг, кыдырык улуг карактарлыг кижи-биле амыр-менди солушкаш, ажыл-ижи-биле таныштывыс. Бодунуң дугайында хөй чүве-даа чугаалавас, оожум, топтуг кижи болду.

Чанзанмаа Сатовна Чооду-биле ужуражып, чугаалажып органш, ооң бир онзагай талазын эскерип кагдым. Биче сеткилдиг, сагыш човангыр кижи болду.

Оон алыс өскен булуңу Улуг-Хемниң Хендерге. Ол бо районга 1971 чылда ажылдап чедип келгеш, бодунуң үези А. Чооду-биле амыдырал тудуп, чурттай бергеннер. Ол ам үш уругнуң иези.

Аныяк башкы 10 ажыг чыл иштинде бичии чаштарны өөредип, кижизидеринге үлүг-хуузун киириштирип, аныяк салгалды коммунистиг мөзүшкынарга, келир үениң ёзулуг хамаатылары кылдыр кижизидер херекке билиг-мергежилин харам чокка бараалгадып чоруур. Ам уруглар библиотеказының ажылдакчызы апарган, уругларга ынак, оларга таарыштыр чогааттынган литератураларны эки билир.

Библиотеканың иштин делгем, арыг-шевер, таарымчалыг кылдыр кылган чүүлдер-ле хөй. Районнуң школа библиотекаларының аразында эки ажылдыгларының бирээзи. Библиотеканың бир чартыында «Ленинчи булуңну» дерээн, ында ном делгелгезин, альбомнарны кылгылаан. Октябряттар болгаш пионерлерниң булуңнарын дерээн.

Үстүнде адааным бичии оолдар, уруглар башкызының удуртулгазы-биле «Шевер холдар» бөлгүмүнде кичээлден келген болдулар. Кижи бүрүзү инээ-бүрү пөстер туткан, дааранган, бир чамдыызы — аргаан. Азыгда кезек оолдар чыглы берген, аңаа чеде бердим, чуруттунган, өскелери — ойнаарактар кескен орлар.

Бөлгүмчүлерниң ажылдарын сонуургап көрдүвүс. Шуптузунуң аттарын бижээш, дужунда салып каан, чүнү чок дээр! Диин кежи-биле даараан тыва бөрт, платье, хөйлең, аргаан аржыыл, акша хавы дээш.

Бо бөлгүмде 1—4 класстың өөреникчилери киржип турар.

Чанзанмаа Сатовна чүгле онаашкан ажылынга эвес, харын хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг. Ол школала херээженнер бөлүүнүң даргазы хүлээлгезин база эки күүседип турар.

З. ООРЖАК.
Эрзин район.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Теле Видение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Гена крокодил», «Че, канчаар эвес мен!». Мультфильмнер. 9.25—«Пеньковка болган херек». Уран-чечен фильм. 11.00—«Магниткадан Амурга чедир». Совет ыры концерти. 11.25—Телемедээлер. 11.30—14.15— Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Санал үезинде чугаа», «Хүлээлгени билири».15.15—Азербайджан ССР-ниң «Джанги» дээр улусчу ансамбльдиң оюну. 15.40— «Москва чоогунга ужуражылгышкыннар». 16.10— Орус чугаа. 16.40—16.55— Чапсар. 16.55— Телеэкранга эң баштай. М. Раухвергерниң «Кызыл Бөртчүгеш» деп операзы. Москваның уругларның музыка театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сацтың удуртулгазы-биле тургускан шиизи.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «Күш-ажылдың болгаш тайбыңның байырлалы».

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюнунуң бөлүк киржикчилериниң маргылдаазы. Финляндиядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.40—Останкиноның Концерт залынга политиктиг ыры кежээзи. Ооң соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—География. 8-ки класс. Кавказ аар ыйының экономиктиг районуу. 13.05—М. Дудинниң шүлүк чогаалдары. 13.35—Төөгү. 7-ги класс. М. В. Ломоносов. 14.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Экспедиция океанче үнүпкен», «Мөңгүнмелчек суг». 14.35—Эстетиктиг кижизидилге. Идик-хеп медериниң культуразының дугайы. 15.05—«База катап номчааш». В. И. Лениниң совет шии чогаалында овур-хевирлери. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15— «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Дамчыдылганы Д. А. Голованов чорудар. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер. 19.00 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.35—Концерт-фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Айболит циркте». 20.15—«Часкы үннер». Молдав ССР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы композитор Е. Доганың чогаадыкчы ажылының дугайында дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Кыс болгаш далай». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

Май 1-де, 14 шакта, Кызылда культураның болгаш дыштаныышкынның Н. Гастелло аттыг паркынга спортчу байырлал болур.

ПРОГРАММАДА: уругларның спорт школаларының өөреникчилериниң, хоорайның өөредилге черлериниң студентилериниң болгаш сургуулдарының көрүлде күүселделери; «Шынның» шаңналы дээш хүреш.

Парктың спорт шөлдеринге волейболга болгаш ча адарынга хоорайның бирги чери дээш маргылдаалар 16 шакта эгелээр.

КИНО

АПРЕЛЬ 30-де

«НАЙЫРАЛ»: «34-кү дүрген поезд» 10.00, 12.00, «Экипаж» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 31 Сыдыс-чыгаш» 9.00, «Кичээнгейлиг көр» 10.10, 11.50, 13.30, 15.10, 16.50, 18.00 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Леси» 10.00, 13.10, «Ырлап чоруур херээжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эзотежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20,10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Амыдыралга ынак кылдыр силерни албадаптар мен» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 904

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00375